

HANDBOUND
AT THE

UNIVERSITY OF
TORONTO PRESS

СБОРНИКЪ

ОТДѢЛЕНІЯ РУССКАГО ЯЗЫКА И СЛОВЕСНОСТИ

ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

ТОМЪ ПЯТЬДЕСЯТЬ СЕДЬМОЙ.

САКТНЕТЕРБУРГЪ.

ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

Вас. Остр., 9 лин., № 12.

1893.

PG
2013
A65
t.57

Напечатано по распоряжению Императорской Академии Наук.
С.-Петербургъ, декабрь 1893 года.

Пермѣнный Секретарь, Академикъ *Н. Дубровинъ*.

СБОРНИКЪ

ОТДѢЛЕНІЯ РУССКАГО ЯЗЫКА И СЛОВЕСНОСТИ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

Томъ LVII.

МАТЕРІАЛЫ

ДЛЯ ИЗУЧЕНІЯ

БЫТА И ЯЗЫКА РУССКАГО НАСЕЛЕНІЯ

СЪВЕРО-ЗАПАДНАГО КРАЯ.

СОБРАННЫЕ И ПРИВЕДЕННЫЕ ВЪ ПОРЯДОКЪ

П. В. ШЕЙНОМЪ.

ТОМЪ II.

СБАЗКИ, АНЕЕДОТЫ, ЛЕГЕНДЫ, ПРЕДАНИЯ, ВОСПОМНАНІЯ, ПОСЛОВИЦЫ, ЗА-
ГАДКИ, ПРИВѢТСТВІЯ, ПОЖЕЛАНІЯ, БОЖБА, ПРОКЛЯТІЯ, РУГАНЬ, ЗАГОВОРЫ,
ДУХОВНЫЕ СТИХИ И ПРОЧ.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.

ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

Вас. Остр., 9 лин., № 12

1893.

Напечатано по распоряженію Императорской Академіи Наукъ.
С.-Петербургъ, Декабрь 1893.

Непремѣнный Секретарь, Академикъ *Н. Дубровинъ*.

Матеріалы подлежащаго тома первоначально были весьма далеки отъ того объема, въ которомъ они являются теперь передъ публикой. До настоящихъ своихъ размѣровъ они постепенно дошли ужь во время дозольно продолжительнаго періода ихъ печатанія, благодаря съ одной стороны неослабному участію моихъ прежнихъ почтенныхъ сотрудниковъ и сотрудницъ, въ числѣ которыхъ первое мѣсто занимаютъ: гг. Н. Як. Никифоровскій, Н. Гр. Яцко, А. Е. Богдановичъ, И. О. Карскій, и г-жи А. Фр. Лисовская, С. Н. Рачинская — а съ другой благосклонному содѣйствію ихъ превосходительствъ, начальниковъ губерній: Могилевской, Минской и Гродненской, по распоряженію коихъ Статистическими Комитетами, состоящими подъ ихъ начальствомъ, была собрана, по моей программѣ, и мнѣ доставлена масса этнографическихъ данныхъ разнаго рода и достоинства. Хотя разобрать въ этой массѣ было дѣло не совсѣмъ легкое и потребовало не малаго времени для критической выборки подходящаго матеріала, но за то въ результатѣ оно оказалось, какъ намъ думается, не совсѣмъ безынтереснымъ для науки. Въ этомъ, кажется, можно легко убѣдиться даже изъ однихъ записей волостнаго писаря Метикской волости Борисовскаго уѣзда, А. Гануса. Обращаемъ также вниманіе читателя на записъ сказки № 133 (стр. 276) волостнаго писаря (скрывшаго свое имя) Якшинской

волости Игуменскаго уѣзда, которая и въ фонетическомъ отношеніи отличается замѣчательной выдержанностью. При этомъ само собою является вопросъ о благонадежности, въ научномъ отношеніи, сотрудничества такихъ лицъ, какъ и вообще о достовѣрности этнографическихкихъ матеріаловъ, собираемыхъ путемъ официальнымъ, но чтобы его подробно разсмотрѣть и удовлетворительно себѣ уяснить потребовалось бы достаточное количество вѣрныхъ статистическихкихъ данныхъ, которыхъ, къ сожалѣнію, не имѣемъ пока въ своемъ распоряженіи. Поэтому намъ остается утѣшать себя только надеждой, что спеціалисты-статистики и мѣстные корреспонденты, поднявшіе недавно въ нашей періодической печати вопросъ о писаряхъ вообще, не преминутъ обратить свое вниманіе на ту его сторону, которую мы здѣсь слегка лишь затронули. А пока позволимъ себѣ здѣсь только замѣтить, что тѣ опасенія насчетъ возможной утайки или фальсификаціи статистическихкихъ данныхъ, которая небезосновательно внушаетъ изслѣдователю и самой высшей администраціи обычный доселѣ способъ ихъ добыванія посредствомъ земской полиціи, волостныхъ старшинъ и писарей, едва ли окажутся основательными въ примѣненіи ихъ къ фактамъ этнографическимъ, собираемымъ этимъ же путемъ. Во-первыхъ какой расчетъ могъ бы заставить этихъ сельскихъ людей скрывать или выдавать въ искаженномъ видѣ все то, что искони бытуетъ въ ихъ семейной и общественной жизни, что ихъ радуетъ и огорчаетъ, все то, что у всѣхъ на виду и на слуху, и очень часто не только въ своей деревнѣ, но и въ сосѣдней и во всей даже околицѣ? А во-вторыхъ что касается исключительно волостныхъ писарей, то ихъ всѣхъ нельзя подводить подъ одну мѣрку; въ настоящее время между ними встрѣчаются уже нерѣдко немало и такихъ, которые вышли изъ 5-го и даже 6-го класса гимназіи, или окон-

чили курсъ въ учительскихъ семинаріяхъ, которые съ любовью наблюдаютъ бытовую духовную жизнь окружающихъ ихъ поселянъ, знакомы даже съ трудами Снегирева, Сахарова и т. д. и владѣютъ въ достаточной степени литературнымъ языкомъ. Сказанное могу подтвердить цѣлымъ рядомъ писарскихъ записей, предоставленныхъ въ мое распоряженіе статистическими комитетами означенныхъ выше губерній.

Въ заключеніе считаю пріятнѣйшимъ долгомъ выразить глубокую мою признательность всѣмъ тѣмъ лицамъ и учрежденіямъ, которыя словомъ и дѣломъ оказали мнѣ содѣйствіе къ посильному исполненію той части порученія Императорской Академіи Наукъ, осуществленіемъ которой является теперь настоящій томъ. Болѣе подробный отчетъ о степени и характерѣ оказаннаго мнѣ содѣйствія со стороны старыхъ и новыхъ сотрудниковъ и сотрудницъ, какъ и о многомъ другомъ, касающемся исторіи и хода моихъ работъ по означенному порученію, будетъ приложенъ къ заключительному тому настоящаго моего сборника.

П. Шейнъ.

2-го декабря 1893 г.
С.-Петербургъ.

ОГЛАВЛЕНИЕ.

ОТДѢЛЪ ПЕРВЫЙ.

Сказки, анекдоты, легенды, преданія, воспоминанія, пословицы, загадки.

СКАЗКИ.

А. Изъ міра животныхъ.

№		СТР.
1.	Котокъ, пѣтухъ и лисичка.	1
2.	Коть, лиса, волкъ и пр...	3
3.	Лисица и збавокъ.....	4
4.	Проказы лисы: а).....	—
5.б).....	5
6.в).....	6
7.	Отъ чаго воўен звонка боятца?.....	10
8.	Коть Максимъ (сватъ), зайцы, волки.....	11
9.	О музыкантѣ, котикѣ и собачкѣ.....	15
10.	Про мужика и лису.....	18
11.	Война воўка съ собакою.	20
12.	Конски старикъ.....	22
13.	Человѣкъ и козы.....	23
14.	Дѣдъ, коза и звѣри.....	24
15.	Пошелъ козелъ за орѣхамъ: а).....	26

№		СТР.
16.б).....	26
17.	Мщеніе дятла.....	27

Б. Мифическія.

18.	Мышѣна.....	31
19.	Осленокъ — работникъ и попъ.....	36
20.	Сирота Ивалъ, дѣвица-чаровница и попъ.....	42
21.	О Пилипѣ-сынѣ (проказы съ вѣдьмой).....	47
22.	Вѣдьма.....	49
23.	Знайдець.....	50
24.	Чудо-Юдо.....	52
25.	Три сестры и король.....	55
26.	Хитрая наука: а).....	57
27.б).....	59
28.	Желѣзная голова и котъ.	60
29.	Дурень и напъ.....	61
30.	Ивалъ Попельншъ.....	62
31.	Три сестры и рука невидимка.....	65
32.	Жена безъ рукъ.....	—
33.	Богачъ и бѣдная вдова...	66
34.	Сынокъ съ кулачекъ... а)	68
35.	Мальчикъ съ вальчикъ. б)	70
36.	Сынокъ съ кулачекъ... в)	71
37.	О томъ, какъ изъ дерева сдѣлался ребенокъ.....	72

№	стр.
113. Рабищъ и теленокъ.....	242
114. Не любо — не слушай: а).....	244
115. б).....	246
116. в).....	248
117. г).....	250
118. Урода у Мозыры д).....	252
119. ж).....	256

ДОПОЛНЕНІЯ КЪ ПРЕДЫДУЩИМЪ ОТДѢЛАМЪ СКАЗОКЪ.

А) Изъ міра животныхъ.

120. Коть, лисица и звѣрьё ..	257
121. Собака, волкъ, барашъ, котъ и лисица: а).....	258
122. б).....	259
123. Барашъ и волкъ.....	262
124. Бѣлый волкъ.....	263
125. Жороў и цапля.....	265
126. Дятель, волкъ и лиса....	—

Б) Миѳическія.

127. Человѣкъ и чортъ.....	266
128. Цмокъ.....	267
129. Мужикъ, чортъ и медвѣдь	269
130. Болотные папы.....	270
131. Дзѣдь, баба и вѣдзьма...	271
132. Ванечко и вѣдзьма.....	274
133. Ивашъ дуракъ и вѣдзьма..	276
134. Иванушка дурачокъ и конекъ-горбушокъ.....	279
135. Вобокъ.....	283
136. Отдай мнѣ, что у домиши вядомо.....	285
137. Понь и работникъ.....	296
138. Клишко воръ и черти....	297

В) Бытовыя.

139. Разбогатѣвшіе племянники и завистливый дядя.....	299
140. Мужикъ Ромашъ и жидъ.....	300
141. Дѣдь воръ, баба порожбитва.....	304
142. Сыпъ Хвядось.....	307
143. Мужикъ и паничъ.....	308

Анекдоты.

№	стр.
144. Ци была у Григора голова, ци не?—а).....	310
145. Ци была у нона голова, ци не? б).....	311
146. Кисель: а).....	312
147. б).....	—
148. Думи мужика-стрѣльца ..	314
149. Картавыя дочки.....	—
150. Поздравленіе.....	315
151. Хитрый цуць.....	316
152. Шляхцидъ и мужики....	317
153. Ассоръ и жабракъ.....	318
154. Жабракъ-ошуканецъ....	—
155. Qui pro quo: а).....	319
156. б).....	320
157. Забыўся хвямиллю.....	—
158. Осторожный докладчикъ .	321
159. Ци вѣдаешъ, што гѣто тройца?.....	—
160. Набожный ксендзъ.....	322
161. Отвѣтъ дѣвушки.....	323
162. Отвѣтъ мужика.....	—
163. Отвѣты мужика: а).....	324
164. б).....	325
165. Хитрый воръ.....	327
166. Кра! Кра! Кук-ву!.....	—
167. Разумный хлопецъ и педогадливый воръ.....	328

Про солдатъ.

168. а).....	—
169. б).....	329
170. в).....	—
171. г).....	330
172. д).....	—
173. е).....	331

Про цыганъ и другихъ инородцевъ.

174. Мужикъ, цыганъ и вѣмецъ	331
175. Цыганъ и поць.....	332
176. Мужикъ и цыганъ.....	333
177. Цыганъ и крестьянинъ ..	—
178. Цыганъ и господарь.....	334
179. Краснобайки: а).....	—

№	стр.	№	стр.
180. б)	336	212. Богъ наказываетъ завистливыхъ: а)	363
181. в)	338	213. б)	364
182. г)	139	214. Богъ и святой Микола а)	365
Легенды.			
183. О происхожденіи діавола и болотъ	340	215. Богъ, Юры и Микола . б)	367
184. Почему черти въ болотахъ живутъ?	341	216. Богъ, поиъ и Микола	370
185. О происхожденіи коня ..	342	217. Великій грѣшникъ	371
186. Богъ, Спасъ и чортъ ...	—	218. О пустынникѣ: а)	373
187. О происхожденіи медвѣдя:	а) 343	219. б)	374
188. б)	—	220. Марка Пякельный	376
189. в)	344	221. Поиъ, дуракъ и троя копей	380
190. О происхожденіи волка ..	—	222. Мужъ богданый	388
191. Голодный воукъ: а)	—	223. Якъ Богъ по свѣцѣ жабравау	398
192. б)	345	224. Почему людямъ пензвѣтно время своей смерти?	399
193. в)	346	225 1). Почему бабы работаютъ не отдыхаячи?	—
194. Вражда волка, собаки и мышки: а)	348	226. Напасьць	400
195. б)	349	227. Про добраго и злаго брата, про св. Юрья и про королеву вунара (упыря)	401
196. О происхожденіи аиста: а) ..	350	228. Богъ награждаетъ трудолюбивыхъ и караетъ лѣпныхъ	407
197. б)	—	Про смерть.	
198. Наказаніе аиста	351	229.—а) Солдатъ и смерть	409
199. Почему крестьяне считаютъ грѣхомъ убить ласточку?	352	229.—б) Солдатъ Денись и смерть	412
200. О происхожденіи дятла ..	—	230.—в) Бѣднякъ - докторъ и кумъ (смерть)	414
201. О происхожденіи летучей мыши	353	231.—г) Крестная мать	416
202. О пчелѣ	—	Преданія.	
203. О пчелахъ	—	232. О церквахъ и чудотворныхъ иконахъ:	
204. Шершневая оса	354	I О церкви въ Вологахъ ..	419
205. О вшахъ	355	II О Колинской церкви: а) ..	—
206. Отчего колось хлѣбныхъ растений теперь такъ малъ? — а)	355 б)	421
207. б)	357	235. Объ ушедшихъ въ землю церквахъ I	422
268. в)	358		
269. г)	359		
210. Богъ и бѣдная вдова	360		
211. Самъ не ѣшь, а убогому дай	362		

1) Ошибочно: 205.

№	стр
236. Дземкоў грудъ на мѣстѣ ушедшей въ землю церкви II	424
237. Объ ушедшемъ въ землю колоколѣ	425
238. Каплица, посѣщавшаяся мертвецами	—
239. Каплица, обитаемая нечистой силой	426
240. О кладѣ зарытомъ Шведами	—
241. О закладомъ кладѣ	427
242. Сражающіеся солдаты	—
243. Заколдованная дѣвица	—
244. О королевской горѣ	428
245. О рвахъ I	429
246. II	—
247. III Вороноўскій роў	430

О рѣкахъ и озерахъ.

248. I О происхожденіи рѣки Виліи	—
249. II О рѣкѣ Бярозѣ	431
250 ¹⁾ . III О рѣкѣ Ужпцѣ	—
251 ²⁾ . IV Почему мелѣтъ рѣка Цата?	432
252. V Объ озерѣ въ Домошковичахъ	435
253. VI Объ озерѣ Пьяничѣ	434
254 ³⁾ . VII Заростающія озера	434
255. VIII Свислочское озеро	436
256. IX Ольховское озеро	—

О камняхъ.

257. I	437
258. II	439
259. III Преданіе о камняхъ по Вилелской губерніи	442
260. IV	—
261. V Камень на мѣстѣ проваливагося озера	—
262. VI	443

1) Ошибочно: 450.
2) Ошибочно: 451.
3) Ошибочно: 264.

№	стр.
263. VII	243
264. VIII	444
265. IX	445
266. X	—
267. Преданіе о Шведахъ	466
268. Насыпи Шведовъ	—
269. Бабавицпскій погребъ	447
270. Черный баранъ	448
271. Заколдованное мѣсто	449
272. Заколдованная женщнна	—
273. Дворецъ, провалившійся отъ проклятiя	450
274. Волшебная татарка	—
275. Заклятое мѣсто	451
276. Машека	—

Воспоминанія и рассказы о быломъ.

277. О пребываніи французовъ: а)	453
278. б)	460

Воспоминаніе о іезуитахъ и старомъ бытѣ.

279. Рассказъ старой дворовой	462
280. Рассказъ о польскомъ мятежѣ: I	467
281. II	468
282. О напаяхъ	469
283. О холерѣ	—
284. Шуточные рассказы	470

Пословицы и поговорки

.....	472—484
Загадки	485—499

ОТДѢЛЪ ВТОРОЙ.

A) Привѣтствія, пожеланія, божба, проклятiя, ругань. B) Заговоры.

а) Привѣтствія и пожеланія	503—510
б) Божба, клятва	510—512
в) Проклятiя	512—515
г) Ругань	515—517

Б) Заговоры.	
№	стр.
Свѣдѣнія о пѣкоторыхъ	
знахаряхъ-шентунахъ, со-	
общившихъ свои загово-	
ры С. Н. Рачипекой въ	
1879 г. 517—20	
1. Разказъ крестьянки Але-	521
пы Хмотовой про лѣшаго	
2. Заговоръ противъ лѣшаго:	
..... а) —	
3. б) 522	
4. в) —	
5. г) 523	
6. Противъ домового	—
7. Отъ двороваго	524
8. Заговоръ отъ шума	525
9. Противъ русалки	—
10. Навосы: а)	526
11. б)	527
12. Противъ залама: а)	528
14 1). б)	529
15. в)	530
16. Противъ дурнаго глаза: а) 531	
17. б) 532	
18. в) 533	
19. г) —	
20. Отъ глаза поворожден-	
наго д) 534	
21. Уроки и пристрѣлки . . . е) 535	
22. ж) —	
23. Заговоры противъ крикея	
и плакея: а) 536	
24. б) 537	
25. Заговоръ противъ ночни-	
цы —	
26. Заговоръ отъ вывиха: а) . . 538	
27. б) —	
28. Противъ кровотеченія: а) —	
29. б) 539	
30. в) —	
31. г) —	
32. д) 540	
33. е) —	

1) № 13 пропущенъ.

№	стр.
34. ж) —	
35. Отъ зубной боли: а) 541	
36. б) —	
37. в) —	
38. г) 542	
39. д) —	
40. Противъ болѣзни горла: а) 543	
41. б) —	
42. Противъ колотья —	
43. Волосы заговариваютъ . . . —	
44. Противъ лихорадки: а) . . . 544	
45. а) б) —	
45. 1) з) в) 545	
45 б). Отъ рожи 546	
46. Заговоръ противъ боли въ	
крестцѣ —	
48. Отъ перепоя 547	
49. Отъ укушенія змѣи: а) . . . —	
50. б) —	
51. в) 548	
52. Заговоръ противъ змѣи: г) —	
53. д) 549	
54. ж) —	
55. з) 550	
56. Отъ укушенія гадовъ —	
57. Отъ укушенія ужа 551	
58. Отъ бѣшенства —	
59. Заговоръ противъ бѣше-	
пой собаки 552	
60. При выгопѣ скота въ поле —	
61. Заговоръ противъ чемера: а) 553	
62. б) —	
63. Заговоръ противъ червей: а) . . . 554	
64. б) —	
65. в) 554	
66. Когда у коровъ молоко	
пропадаетъ 555	
67. Заговоръ на стрѣльбу . . . —	
68. Коли охотникъ поставиў	
ловушку въ лѣсу и т. д. . . 556	
69. Какъ свадьбу разстронть. 557	
70. Заговоръ, какъ свадьбу	
укрѣпить и т. д. —	

1) Ошибочно 44.

ОТДѢЛЬ ТРЕТІЙ.

Духовные стихи, вирши религиозно-нравственного содержания, молитвы:

№	стр.
Нѣкоторыя свѣдѣнія о бѣлорусскихъ нищихъ-старцахъ	561—577
А. Духовные стихи.	
1. Лазарь: а)	578
2. б)	582
3. Пѣсня про богатаго, - в)	585
4. г)	588
5. Алексѣй человекъ Божій.	591
6. Про св. Варвару	597
7. Цмокъ	599
8. Василій вустыинникъ	601
9. Плачь Адама	602
10. Возвесебье или откуда прозизола милостыня	604
11. Святая Дорота	606
12. Пѣсь о грѣшной дѣвѣ: а)	607
13. б)	608
14. в)	610
15. г)	611
16. д)	—
17. Сонъ Божіей Матери: а)	612
18. б)	616
19. в)	618
20. г)	620
21. д)	622
22. Грѣшница, или какъ душа съ тѣломъ разстаетя: 1	623
23. Страшный судъ 2	627
24. Евангелистая пѣсня: а)	629
25. Озбавепю души хрысѣдиапской, или размова чорта зъ маленькимъ хлѣпцомъ б)	632
26. Пѣсь о Бомболеѣ	634

27. Костельная пѣсь бѣлорусскаго народа	635
28. Пѣня 10 заповѣдей: а)	637
29. б)	638
30. Дзесядеро Божыхъ прыказаньпей в)	640

Б.) Вирши (псальмы) религиозно-нравственного содержания.

№	стр.
31. Ужаснися человекъ	641
32. Пыпѣ, пыпѣ я печалевъ	643
33. Съ другомъ я вчера сядѣвъ	646
34. Мы плачемъ и рыдаемъ	648
35. Ты мой Богъ, Исусе, Ты моя радосте!	649
36. О горя мпѣ грѣшнику суцу	650
37. Пробудисе отъ сна, певѣсто!	651
38. На хаўтурахъ, третиныхъ, девятинахъ и на радуницѣ	652
39. Пѣсь о смерти п страшномъ судѣ: а)	—
40. б)	653
41. г)	654
42. д)	656
43. О смерти Спасителя: а)	—
44. О менкахъ п смерти напэ Езуса: б)	658
45. в)	660

В. Молитвы и молитвенные стихи.

46. Молитва утренняя	661
47. Молитва предъ отходомъ ко спу: а)	—
48. б)	—
49. в)	662
50. При выгонѣ скота въ поле въ первый разъ на Юрьѣ	—
51. О хто, хто Миколая любить	663

№	стр.	№	стр.
52. На поминкахъ	664	58. Попаси социалі, Господзи:	673
53. Николая душу раба Божья- го во царствіи Божіимъ да помяни!	665	59. Спаси, Господзи, животы! 674	
54. Помяни, Господи, раба Твоего	668	60. А гдѣ же тѣй куваль хри- патый	675
55. Спаси, Господи, помилуй дяды наши и бабуся	669	61. Дай жа, Божа, хозяинъ . . .	676
56. Нищія братія любятъ яр- марки	—		
57. Воспомяни, Господзи, всѣхъ взродцевъ	671		

Вирша новѣйшей формаціи.

62. Цяперь у насъ такихъ мно-
го 677

Примѣчанія и дополненія 681—715

УКАЗАТЕЛЬ МѢСТНОСТЕЙ, ОТКУДА ДОСТАВЛЕНЫ МАТЕРІАЛЫ ДЛЯ
НАСТОЯЩАГО ТОМА.

Цифры означаютъ номера піесъ.

Виленская губ.

Виленскій уѣздъ.

в. Лебедевская, м. Лебедево: 223.

Лидскій уѣздъ.

м. Орлы: 283.

Свенцянкскій уѣздъ.

в. Вишневская, д. Шляны: 25.

Витебская губ.

Витебскій уѣздъ.

в. Веляшковичи: 235, 255 (ошиб.
264), 269, 284.

в. Королевская: 64, 99, 101, 107,
111, 112, 113, 115, 120, 214, 216.

Въ отд. *Заговор.*: 28, 35, 44, 45 *a*),
47.—Въ отд. Дух. стих.: 24.

с. Мадельно: 6, 48, 49, 178, 190.

с. Васьюковичи (въ отд. Дух. ст.):
5 (ошиб. 6), 23.

в. Старосельская: 92.

Дриссенскій уѣздъ.

в. неознач.: 250 (ошиб. 450).

Лепельскій уѣздъ.

в. Бочейковская, м. Бочейково:
174, 179.

в. Вѣтринская, с. Вѣтрино: 189.

в. Смолянецкая, м. Чашники: 91,
146, 148, 162.

Въ отдѣлѣ *Заговор.*: 22.

Невельскій уѣздъ.

в. неозп.: 203.

Полоцкій уѣздъ.

в. неознач.: 56, 277, 279.

Въ отд. Дух. ст.: 2, 3.

Себежскій уѣздъ.

Въ отдѣлѣ Дух. ст.: 1, 8, 10, 22,
56, 57.

Гродненская губ.

Бѣлостокскій уѣздъ.

в. Городокская, м. Городокъ: 270.

с. Новая-Воля: 271.

в. Заблудовская: 274.

Бѣльскій уѣздъ.

д. Тривели: 242.

Волновыскій уѣздъ.

- д. Падуи: 1, 60, 65 (в. и д. неознач.).
 в. Пзабелнинская, м. Пзабелино: 5.
 д. Дрогочицы: 104, 164.
 д. Меньки (близъ Свислочи): 42.
 им. Яново: 47.
 в. Песковская, д. Падевича: 256,
 263.
 в. Подоросская, д. Голыши: 261.
 д. Тереховича: 243, 267, 268.
 м. Свислочь: 72, 263.
 г. Лысковская, м. Лысково: 273.
 в. Толочанская, д. Великая Вель: 3,
 238, 241.

Гродненскій уѣздъ.

- в. Лашицкая: 27, 205, 208.
 Въ отд. Заговоры: 34. 45 б).
 Въ отд. Духовн. стих.: 4, 11, 12,
 25, 26, 38, 43, 44.
 д. Ревки: 236, 239, 247.
 в. Масляно-Богородицкая, д. Новоселки: 70, 86, 87.
 Околица Залевичи: 152.
 д. Демитково: 153.
 д. Конюхи: 154.
 Того же уѣзда безъ ближайшаго
 обознач. мѣст.: 87, 160, 185, 194,
 244, 245, 246, 262, 265.

Кобринскій уѣздъ.

- м. Городец: 237.
 в. Пменинская, д. Пменины: 264.
 с. Торокани: 240.

Пружанскій уѣздъ.

- д. Буды: 117.
 в. Руднинская, д. Рошковичи: 272.
 в. Шерешевская, м. Шерешево: 173,
 177, 178.
 в. необозп.: 209.

Слонимскій уѣздъ.

- в. Деревенская: 233, 234, 253.
 в. Костровицкая, д. Задворье.

- в. Косовская, м. Косово: 167.
 в. Марьянская, д. Сосповки: 36.
 в. Мижевическая, д. Вязевичи: 41.

Ковенская губ.**Ново-Александровскій уѣздъ.**

- в. Дукштинская, м. Дукшты: 161,
 196.
 Въ отдѣлѣ Загов.: 39, 54.

Минская губ.**Бобруйскій уѣздъ.**

- м. Городня: 7, 11, 89.
 Въ отдѣлѣ Заговоры: 50, 53.

Борисовскій уѣздъ.

- г. Борисовъ: 4, 14, 29, 38, 40, 45,
 50, 109, 150, 221.
 в. Березинская: 110, 115.
 в. Бѣгомольская: 183.
 в. Зачистинская, с. Зачистье (въ
 отд. Дух. ст.): 18, 50.
 с. Латыголичи: 12.
 в. Мстижская: 93, 98, 111, 112,
 113, 121, 128, 129, 130, 139, 142,
 143, 157, 158, 170, 171, 184, 195,
 226, 232, 252, 258, 278—и сказки
 загадки 2 №: стр. 485—6.
 в. Плещеницкая: 12.
 м. Холоненичи: 13, 17, 51, 53,
 58, 61, 78, 106, 114, 136, 206,
 210, 211, 212, 215, 217, 219, 220,
 222, 227, 257.
 Въ отд. Загов.: 67.
 Въ отд. Дух. стих.: 6, 9.

Игуменскій уѣздъ.

- в. Бродецкая, д. Ляница: 20, 22,
 39.
 — с. Колбча: 23, 76, 126, 230.
 Въ отд. Дух. ст.: 7, 19, 45, 47, 48.
 с. Мькуличи: 71, 97. Въ отд. Заговоры: 64.

- с. Новоселки: 73, 74, 95.
 в. Погостская, с. Мацкевичи: 9.
 Застѣпка Пасѣкъ: 62.
 в. Пуховичская м. Пуховичи: 102.
 в. Цитвицкая м.: 67, 80.
 в. Узденская: 46.
 в. Ябшицкая: 133.

Минскій уѣздъ.

- в. Койдановская м. Койданово: 8.
 в. Новосырженская, с. Николаевщина: 52.
 в. Рубежевичская, м. Рубежевичи: 138.
 в. Самохваловская, Дубицкая слобода: 118, 106, 200, 201.
 в. Столпецкая, с. Николаевщина: 141.

Мозырскій уѣздъ.

- в. Петриковская: 83.

Новогрудскій уѣздъ.

- с. Берозовцы: 57, 63, 95, 105 б), 124, 132.
 в. Городищенская: 281.
 в. Еремичская, м. Еремичи: 21, 122, 280.
 в. Кореличская, д. Качицы: 131.
 в. Негѣвичская, м. Негѣвичи: 218.
 — д. Роскоши: 32.
 в. Сновская: 37.
 в. Щорсовская, урочище Борки: 44.

Пинскій уѣздъ.

- в. Столинская, д. Хотомля: 127.

Рѣчицкій уѣздъ.

- в. Якимовичская - Дуричская, д. Рудня: 24.
 в. Мухомѣдская, с. Мухомѣдъ: 282.
 в. Дубичская
 Въ отд. Заговор.: 12, 21, 23, 36, 42, 48, 49, 57.
 Въ отд. Дух. стпх.: 30.

Слуцкій уѣздъ.

- в. Быстрицкая, д. Можевичи: 155.
 м. Вызпя: 145.
 в. Грицевичская, с. Иодчицы: 82.
 в. Кіевичская, м. Семежево: 213.
 в. Ланьская, въ отд. дух. ст.: 29, 46.
 в. Погостская (въ отд. Заговор.): 65.
 с. Полѣсье: 151.
 в. Ромаповская, м. Ромапово: 96, 134, имѣн. Рачковичи: 140.
 в. Спявская: 79, 116. — въ отд. Дух. стпх.: 15, 16.
 в. Старобинская, д. Пивоши: 108.
 в. Тимковская, м. Тимковичи: 16.
 в. Царевская, застѣпка Малы Млыни: 135.
 в. Шацкая, м. Шацкъ: 103.

Могилевская губ.

Быховскій уѣздъ.

- Въ отд. Дух. стпх.: 40.

Гомельскій уѣздъ.

- в. Старо-Юрковичская: 2, 54, 165, 166, 175, 193, 151.
 Въ отдѣлѣ Заговор.: 27, 33, 46, 63.

Горецкій уѣздъ.

- в. Дубровинская, м. Дубровна: 15, 35, 55, 137, 181.
 в. Савская, с. Савва: 90, 125.
 в. Святошицкая: 18, 19, 85, 94, 134, 140, 147, 168, 169, 180, 229 а).
 Въ отд. Заговор. в. неопи.: 26, 45 а), 56.

Климовичскій уѣздъ.

- в. Хотовицкая
 Въ отд. Дух. стпх.: 20, 33, 36.

Мстиславскій уѣздъ.

- с. Монастырчино: 224, 225 (ошиб. 205).

Оршанскій уѣздъ.

в. Мошковская: 144, 159.
Въ отд. Дух. ст.: 27.

Стѣнинскій уѣздъ.

в. Бобровская.
Въ отд. Дух. ст.: 21.

Рогачевскій уѣздъ.

в. Столбунская, д. Яново: 30, 35,
75.

Въ отд. Заговор.: 29.

в. Кормянская, с. Корма—въ отд.
Дух. стх.: 13, 28.

Чаусскій уѣздъ.

Въ отд. Дух. ст.: 34.

Чериковскій уѣздъ.

в. Малятичская, въ отд. Духов.
стх.: 17.

Смоленская губ.**Бѣльскій уѣздъ.**

в. Поникольская, д. Межененка: 190.

д. Котловка: 18, 30, 68.

д. Майкова: 4, 5, 7, 8, 15, 17, 24,
25, 38, 40, 52, 60, 61, 70.

д. Межененка: 2, 9, 14, 45 б).

д. Никитина: 6, 16.

д. Новая: 10.

д. Рехлице: 1.

Порѣчскій уѣздъ.

д. Борки: 3, 11, 19, 31, 41, 43, 66.

Смоленскій уѣздъ.

с. Прудки: 207 п въ отд. Загов.:
55, 62.

Черниговская губ.**Новозыбковскій уѣздъ.**

с. Денисовичи: 77, 81.

Суражская, д. Чертовичи: 84, 123,
231.

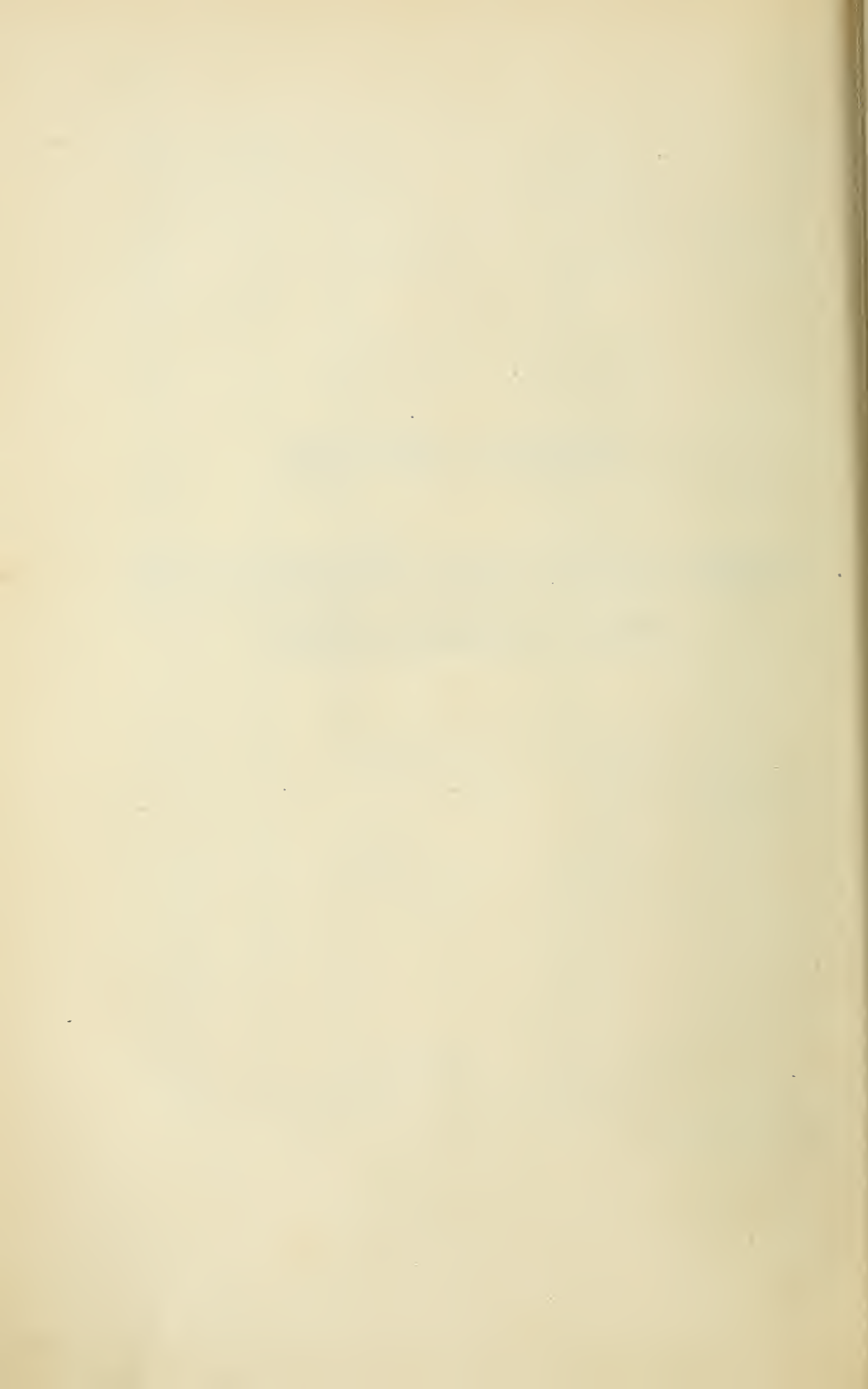
ОПЕЧАТКИ И ПОПРАВКИ.

Стран.	Строка.	Напечатано:	Слѣдуетъ читать:
13	12—11	свизу:	
		покуль нанъ голову	покуль нанъ голову помыць.
15	4 св.	рубель	рубель.
9	9 св.	пьяцѣ	пьецѣ.
24	14 св.	ляжець	ляжиць.
26	2 св.	Могил. губ.	а) Могил. губ.
»	7 св.	Слуць. у.	б) Минск. г. Слуць. у.
»	19 св.	днѣвимъ	дзѣнимъ.
31	подъ № 18	пропущено слово:	Мышна.
40	13 св.	скажи пихай	скажи, пихай.
41	9 св.	мяшокъ	мяшокъ.
42	2 св.	Небочнымъ	Небогнымъ.
52	12 св.	ѣту	ѣту.
62	8 св.	Воставъ	Во ставъ.
»	6 св.	смиловался	смиловався.
63	1 св.	Попялышь	Попѣлышь
»	10 св.	табе	табе.
92	11 св.	Витебской губ., Маде- лино	Витебской губ. и уѣзда, с. Маделино.
110	12 св.	Мядѣжья вушко	Мядвѣжья вушко
126	6 св.	вылясь	вылѣсь.
128	2 св.	подъ № 58 пропущено а)
137	8 св.	Игуменску Застѣнка	Игуменск. у. застѣнка.
140	14 св.	Новогруден. уѣзда	Новогрудск. у.
144	9 св.	тахъ	такъ.
144	16 св.	углядѣў	углядзѣў.
»	9 св.	нахлопцоў	на хловцоў.

Стран.	Строка.	Напечатано:	Слѣдуетъ читать:
147	9 св.	гуляйко	гуляймо.
153	7 св.	однуовечку	одну овечку.
172	19 св.	214—«Кирило	217—«Курило
203	6 св.	пропущено слово:	Новогрудск. у., с. Березовцы.
210	4 св.	Киролевской	Королевской.
226	16 св.	105	106.
»	15 св.	двананць	двапанцаць.
241	11 св.	жонць правды	жонць праўды.
252	19 св.	уМозырь	ў Мозыры
279	18 св.	пропущено:	м. Романово.
305	8 св.	вирожбитка	ворожбитка.
305	4 св.	Тамъ же	Той же г. Борнсовск. у.
267	2 св.	Ітокъ	цмокъ.
309	4 св.	Прочхнуся	Прочхнѹся.
323	8 св.	ксендзь	Ксендзь.
397	1 св.	въ М.	въ м.
399	11 св.	205	225.
409	14 св.	подъ слов. «Про смерть», пропущ.	229.
431	8 св.	450	250.
432	14 св.	451	251.
435	15 св.	264	254.
447	2 св.	Бабовицнскій	Бабовицнскій.
462	3 св.	подъ № 270 пропущены слова:	Мнпск. г., Борнс. у. Вятебской губ., Полоцк. у.
469	6 св.	ж. Орлы	м. Орлы.
485	7 св.	Прнпждай	Прнпждай.
491	1 св.	Въ Новгородск.	Въ Новогрудск.
527	1 св.	Отъ	Объ отъ
545	9 св.	44	45 а)
546	1 св.	45	45 б)
558	1 св.	Зап.	Объ зап.
591	2 св.	6	5
608	5 св.	Зап. псаломщнка	Зап. псаломщце.
632	6 св.	змарый	змарый.
676	подъ 1 строкой св.	пропущено: Всѣ зап. ученик. 4-го кл. Вптебск. гимназ. Ивановымъ,	

ОТДѢЛЪ ПЕРВЫЙ.

СКАЗКИ, АНЕКДОТЫ, ПРЕДАНІЯ, ВОСПОМИНАНІЯ, ПОСЛОВИЦЫ И ПОГОВОРКИ, ЗАГАДКИ.

ИЗДАНИЯ

ВТОРОГО ОТДѢЛЕНІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

СБОРНИКЪ ОТДѢЛЕНІЯ РУССКАГО ЯЗЫКА И СЛОВЕСНОСТИ

- Томъ I. Свѣдѣнія и замѣтки о малозвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятниклахъ. И. И. Срезневскаго. — Характеристика Державина какъ поэта, Я. К. Грота. — Сношенія П. И. Рычкова съ Академією Наукъ въ XVIII столѣтіи. П. П. Пекарскаго — Мнѣнія о Словарѣ славянскихъ нарѣчій, А. Б. Шлейхера и И. И. Срезневскаго. — Очеркъ дѣятельности и личности Карамзина, Я. К. Грота. — О второмъ Отдѣленіи Академіи Наукъ, его же.
- Томъ II. Жизнь и литературная переписка П. И. Рычкова, соч. П. П. Пекарскаго. — Литовскія народныя пѣсни, И. Юшкевича. — Коренное значеніе родства у Славянъ, П. А. Лавровскаго. — Редакторъ, сотрудники и цензура въ русскомъ журналѣ 1755 — 1764 годовъ, П. П. Пекарскаго. — Труды югославянской академіи наукъ и художествъ, И. И. Срезневскаго. — Литературныя труды П. И. Кеннена, А. А. Куника. — Къ тому этому приложены два портрета: 1) московскаго митрополита Филарета, 2) П. И. Рычкова.
- Томъ III. Древніе Славянскіе памятники юсоваго письма, съ описаніемъ ихъ и съ замѣчаніями объ особенностяхъ ихъ правописанія и языка, И. И. Срезневскаго. — Цѣна каждого тома 1 р. 50 к.
- [Томъ IV. Осеофанъ Прокоповичъ и его время, И. А. Чистовича].
- Томъ V, вып. I. Воспоминанія о научной дѣятельности митрополита Евгенія. И. И. Срезневскаго, съ прибавленіями гг. Полѣнова и Савваитова, съ письмами къ Городчанину и Анастасеничу. — Переписка Евгенія съ Державинымъ, Я. К. Грота, съ письмами къ гр. Хвостову и къ К. К. Гирсу. — О словаряхъ Евгенія, А. О. Бычкова, съ перепискою между преосв. и Ермолаевымъ и съ др. приложеніями. — Цѣна 75 коп.
- Томъ V, вып. II. Переписка А. Х. Востокова въ повременномъ порядкѣ, съ объяснительными примѣчаніями И. И. Срезневскаго. — Цѣна 1 р. 50 к.
- [Томъ VI. Литературная жизнь Крылова, Я. К. Грота. — Дополн. біогр. извѣстіе о Крыловѣ, его же. — О басняхъ Крылова въ худож. отношеніи, А. В. Шкитенко. — О языкѣ Крылова, И. И. Срезневскаго. — О басняхъ Крылова въ переводахъ на шестр. языки, А. О. Бычкова. — Сатира Крылова и его Почта Духовъ, Я. К. Грота. — Слово въ день юбилея Крылова, преосв. Макарія — Пирогъ; Лытей; Кофейница, драматич. сочин. Крылова. — Пиръ басня, его же. — Объясненіе Крылова. Письмо его къ В. А. Оденшю. Замѣтка о пѣкот. басняхъ Крылова, Я. К. Грота. — О новомъ англ. переводѣ басенъ Крылова, его же. — Библиографическія и историческія примѣчанія къ баснямъ Крылова, сост. В. О. Кеневичемъ. — Матеріалы для біографіи Крылова, доставл. гг. Кеневичемъ, Княжевичемъ и Семевскимъ. — Къ книгѣ приложены свѣжки съ почерка Крылова. — Цѣна 2 р.]

- Томъ VII. О трудѣ Горскаго и Невоструева: «Описание славянскихъ рукописей Синодальной бібліотеки», записка И. И. Срезневскаго. — Записка о томъ же, А. О. Бычкова. — Дополненіе къ исторіи масонства въ Россіи XVIII столѣтія, П. И. Пекарскаго. — Толковый словарь В. П. Даля, записка Я. К. Грота. — О зоологическихъ названіяхъ въ словарь Даля, записка Л. И. Шренка. — О ботаническихъ названіяхъ въ словарь Даля, замѣтка Ф. И. Рупрехта. — Дополненія и замѣтки къ словарю Даля, Я. К. Грота. — Дополненіе къ областному словарю, Н. Я. Данилевскаго. — Объясненіе темныхъ и испорченныхъ мѣстъ русской дѣтописи, Я. К. Эрбена. — Разсмотрѣніе рецензій «Описанія рукописей Синодальной Библіотеки», статья К. И. Невоструева. — О греческомъ кодакарѣ XII—XIII в., архим. Амфилохія. — Итальянскіе архивы и матеріалы для славянской исторіи, В. Макушева. — Отчеты о дѣятельности Отдѣленія за 1868 и 1869 гг. и очеркъ біографіи А. С. Норока, сост. А. В. Никитенко. — Цѣна 1 р. 50 к.
- Томъ VIII. Ломоносовъ какъ писатель. Сборникъ матеріаловъ для разсмотрѣнія авторской дѣятельности Ломоносова. Составилъ А. Будиловичъ. — Матеріалы для біографіи литературы о Ломоносовѣ, С. И. Пономарева. — Замѣчанія объ изученіи русскаго языка и словесности въ среднихъ учебныхъ заведеніяхъ, И. Срезневскаго. — Итальянскіе архивы и хранящіеся въ нихъ матеріалы для славянской исторіи. — П. Неаполь и Палермо. П. Неаполь, Бари и Анкона, В. Макушева. — Цѣна 1 р. 50 к.
- Томъ IX. Историческія бумаги, собранныя К. И. Арсеньевымъ. Приведены въ порядокъ и изданы П. И. Пекарскимъ съ біографіею и портретомъ Арсеньева. — Цѣна 1 р. 50 к.
- Томъ X. Воспоминаніе о Сперанскомъ, А. В. Никитенко. — Петръ Великій, какъ просвѣтитель Россіи, Я. К. Грота. — Словарь русскихъ гравированныхъ портретовъ, Д. А. Ровинскаго. — Когда основаны Уфа и Самара, П. И. Пекарскаго. — Новѣсть о судѣ Шемяки, М. И. Сухомлинова. — Библиографическія находки во Львовѣ, Я. Ф. Головацкаго. — Дополненія къ словарю Даля, П. В. Шейна. — Воспоминанія о Далѣ и Пекарскомъ, Я. К. Грота. — Цѣна 1 р. 50 к.
- Томъ XI. Исторія Россійской Академіи. Выпускъ первый. М. И. Сухомлинова. — Записка о путешествіи въ Швецію и Норвегію, Я. К. Грота. — Русскій театръ въ Петербургѣ и Москвѣ (1749 — 1774), М. И. Лонгина. — Дополненіе къ очерку славяно-русской біографіи В. М. Ундольскаго, сост. Я. Ф. Головацкимъ. — Дополненія и замѣтки П. Ф. Наумова къ Толковому словарю Даля. Къ книгѣ приложенъ портретъ академика Пекарскаго. — Цѣна 2 р.
- Томъ XII. Свѣдѣнія и замѣтки о малозвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ, И. И. Срезневскаго. — Сборникъ Бѣлорусскихъ пословицъ, И. И. Носовича. — Цѣна 1 р. 50 к.
- Томъ XIII. Общественная и частная жизнь Августа Людвигъ Шлецера, имя самимъ описанная. Пребываніе и служба въ Россіи, отъ 1761 до 1765 г. Извѣстія о тогдашней русской литературѣ. Переводъ съ нѣмецкаго съ примѣчаніями и приложеніями В. Кеневича (съ портретомъ Шлецера). Цѣна 1 р. 50 к.
- Томъ XIV. Исторія Россійской Академіи. Выпускъ второй. М. И. Сухомлинова. — Цѣна 1 р. 50 к.
- Томъ XV. Свѣдѣнія и замѣтки о малозвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ. И. И. Срезневскаго. — Палеографическія наблюденія по памятникамъ греческаго письма, И. И. Срезневскаго. — Острыки греческаго текста каноническихъ отвѣтовъ русскаго митрополита Іоанна II, А. С. Павлова. — Матеріалы для исторіи Нугачевскаго бунта, Я. К. Грота. — Цѣна 1 р. 50 к.
- Томъ XVI. Исторія Россійской Академіи. Выпускъ третій. М. Сухомлинова. — Цѣна 1 р. 75 к.
- Томъ XVII. Апокрифическія сказанія о Ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ по рукописямъ Соловецкой бібліотеки, Н. Я. Порфирьева. — Иерусалимъ и Палестина въ русской литературѣ, наукѣ, живописи и переводахъ (Матеріалы для біографіи), С. И. Пономарева. — Замѣтки о языкѣ и народной поэзіи въ области великорусскаго нарѣчія, М. А. Колосова. — Цѣна 1 р. 75 к.

- Томъ XVIII.** Екатерина II и Густавъ III, Я. К. Грота. — Воспоминанія о четырехдесятилѣтнемъ юбилеѣ Императорскаго университета, Я. К. Грота. — Подлинники писемъ Гоголя къ Макемвичу и напечатанные отрывки изъ нихъ С. И. Пономарева. — Биографическія и историческія замѣтки. Орѣховецкій договоръ. Происхожденіе Екатерины I, Я. К. Грота. — Рѣчь въ торжественномъ собраніи Императорской Академіи Наукъ по случаю Столѣтняго юбилея Александра I, М. И. Сухомлинова. — На память о Бодлинскомъ, Григоровичѣ и Прейсѣ, первыхъ преподавателяхъ славянской филологіи, И. И. Срезневскаго — Отчетъ комисіи о присужденіи преміи графа П. А. Кушелева-Безбородки за биографію канцлера князя А. А. Безбородки, Я. К. Грота. — Замѣтки о сущности нѣкоторыхъ звуковъ Русскаго языка, Я. К. Грота. — Новые труды пресвященнаго Порфирія Успенскаго, С. И. Пономарева. — Цѣна 1 р. 50 к.
- Томъ XIX.** Исторія Россійской Академіи. Выпускъ четвертый. М. И. Сухомлинова. — Чешскія Глоссы въ Mater Verborum. Разборъ А. О. Патеры и дополнительные замѣчанія И. И. Срезневскаго. — Цѣна 1 р. 50 к.
- Томъ XX.** Некрологъ князя Вяземскаго, составленный акад. Я. К. Гротомъ. — Екатерина II въ перепискѣ съ Гриммомъ, Я. К. Грота. — Слово о двѣнадцати снахъ Шахинши, по рукописямъ XV вѣка, академика А. Н. Веселовскаго. — О славянскихъ редакціяхъ одного аполога Варлаама и Юасафа, А. Н. Веселовскаго. — Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ LXXXI—XC, И. И. Срезневскаго. — Отчетъ о дѣятельности Отдѣленія русскаго языка и словесности за 1878 годъ, составленный академикомъ М. И. Сухомлиновымъ. — Заботы Екатерины II о народномъ образованіи. Я. К. Грота. — Князь Вяземскій, М. И. Сухомлинова. — Памяти кн. Вяземскаго, С. И. Пономарева. — Разысканія въ области русскіхъ духовныхъ стиховъ, академика А. Н. Веселовскаго. Къ книгѣ приложены портреты кн. П. А. Вяземскаго и А. В. Никитенко. Цѣна 2 руб.
- Томъ XXI.** Записки объ ученыхъ трудахъ П. В. Ягича и А. П. Веселовскаго составленныя ак. Я. К. Гротомъ. — Русско-нищенскій словарь Минской губерніи мѣстечка Семенова. — Старообрядческій синодикъ, А. П. Иышина. — Разысканія въ области духовныхъ стиховъ, А. Н. Веселовскаго. — Диссидентскій вопросъ въ Польшѣ, И. А. Чистовича. — Екатерина II въ перепискѣ съ Гриммомъ, Ст. II, Я. К. Грота. — Фриульскіе Славяне, И. И. Срезневскаго. — Дополненіе къ Вѣлорусскому словарю, И. И. Пособича. — Отчетъ Отдѣленія р. яз. и слов. за 1879 г., составленный М. И. Сухомлиновымъ. — Нѣсколько припоминаній о научной дѣятельности А. Е. Викторова, И. И. Срезневскаго. Цѣна 2 руб.
- Томъ XXII.** Исторія Россійской Академіи, М. И. Сухомлинова. Выпускъ V. — Южно-русскія былины, А. Н. Веселовскаго. — Croissans-eresens и Средневѣковыя легенды о половой метаморфозѣ, А. Н. Веселовскаго. — О Кеафонѣ. Греческая Трапезунтская былина Византійской эпохи, Г. С. Дестуниса. — Свѣдѣнія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ, И. И. Срезневскаго. — Отчетъ Отдѣленія русскаго языка и словесности за 1880 г., съ некрологомъ И. И. Срезневскаго, составленный А. О. Бычковымъ. Къ книгѣ приложены портреты И. И. Срезневскаго. — Цѣна 2 руб.
- Томы XXIII — XXVII.** Русскія народные картинки, Д. А. Ровинскаго. Книга I. Сказки и забавныя дѣлы. — Кн. II. Листы историческіе, календари и буквари. — Кн. III. Притчи и листы духовныя. — Кн. IV. Примѣчанія и дополненія. — Кн. V. Заключеніе и алфавитный указатель именъ и предметовъ. — Цѣна за все 5 томовъ 10 руб.
- Томъ XXVIII.** Жизнь и дѣянія великаго Тамерлана, Сочиненіе Клавихо. Дневникъ путешествія ко двору Тимура въ Самаркандъ, 1403—1416. Подлинный текстъ съ переводомъ и примѣчаніями, составленнымъ подъ редакцію И. И. Срезневскаго. — Разысканія въ области духовнаго стиха, III—V, А. Н. Веселовскаго. — Богатырское слово въ спискѣ начала XVII вѣка, открытое Е. В. Барсовымъ. — Цѣна 2 р.
- Томъ XXIX.** Эрикъ Лакеманъ, Я. К. Грота. — Отчетъ II Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ за 1881 годъ, А. Н. Веселовскаго. — Новыя

- свѣдѣнія о Котошихинѣ по шведскимъ источникамъ. Я. К. Грота. — Библиологическій словарь и черновые къ нему матеріалы. П. М. Стрелова. Изданъ подъ редакцію А. О. Бычкова съ составленнымъ имъ особымъ укавателемъ. Цѣна 2 р. 25 к.
- Томъ XXX.** Памятникъ Болгарскаго народнаго творчества. Выпускъ I-й. Собралъ Владимиръ Качаювскій — Цѣна 1 руб. 50 коп.
- Томъ XXXI.** Славянскія рукописи въ заграничныхъ бібліотекахъ. Г. Воскресенскаго. — Письма Погодина къ Макемовичу. С. П. Пономарева. — Исторія Россійской Академіи. Вып. VI. М. И. Сухомлинова. — Отчетъ о первомъ присужденіи премій Пушкина, Я. К. Грота, Н. П. Стрехова и О. О. Миллера. — Отчетъ II Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ за 1882 годъ. А. Н. Веселовскаго. Цѣна 2 руб.
- Томъ XXXII.** Очеркъ жизни и поэзіи Жуковскаго. Составленъ и въ день его столѣтняго юбилея читанъ Я. К. Гротомъ. — Пожаръ Зимняго дворца 17 декабря 1837 года. Записка В. А. Жуковскаго. — Синоскъ сочиненій, переводовъ и изданій академика Я. К. Грота. Составленъ С. П. Пономаревымъ. — Разысканія въ области русскаго духовнаго стиха. VI—XI. А. Н. Веселовскаго. — Письма В. С. Соикова къ К. О. Калайдовичу. Сообщилъ И. Шляпкинъ. — А. П. Радищевъ, авторъ «Путешествія изъ Петербурга въ Москву». I—VIII. М. И. Сухомлинова. — Замѣтки по литературѣ и народной словесности. А. Н. Веселовскаго. I — Матеріалы для біографіи литератора о Карамзинѣ. Къ столѣтнію его литературной дѣятельности (1783—1883). Собралъ С. П. Пономаревъ. — Цѣна 2 руб.
- Томъ XXXIII.** Отчетъ о дѣятельности II Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ за 1883 годъ. Составленный М. И. Сухомлиновымъ. — Отчетъ о присужденіи Ломоносовской преміи въ 1883 году, съ приложеніемъ четырехъ критико-біографическихъ статей. И. В. Ягича. (Съ тремя литограф. таблицами). — Николай Ивановичъ Гибдичъ. Нѣсколько данныхъ для его біографіи по неизданнымъ источникамъ. Къ столѣтнію годовщины дня его рожденія (1784—1884). Сообщилъ П. Тихановъ. — Екатерина II въ пересѣлкѣ съ Гриммомъ. Статья третья. Я. К. Грота. — Лекціи о русской литературѣ, читанныя въ Парижѣ въ 1862 г. С. Н. Шевыревъ. Цѣна 2 р. 50 к.
- Томъ XXXIV.** Разысканія о греческихъ богатырскихъ былинахъ средневековаго періода. Г. Дестуниса. — Описание славяно-русскихъ книгъ печатанныхъ кирилловскими буквами. Томъ I. Съ 1491 по 1632 г. — Ц. I р. 50 к.
- Томъ XXXV.** Литовскія свадебныя народныя пѣсни, записанныя Антономъ Юшкевичемъ и изданныя Иваномъ Юшкевичемъ. — Цѣна 1 р. 50 коп.
- Томъ XXXVI.** «Русское правописание». Руководство, составленное по порученію Второго Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ академикомъ Я. К. Гротомъ. — Отчетъ о дѣятельности Отдѣленія русскаго языка и словесности за 1884 г. Составленъ и читанъ Я. К. Гротомъ. — Южно-русскія былинны. Академика А. Н. Веселовскаго. (III—XI). — Отчетъ о присужденіи Пушкинской преміи въ 1884 г., съ приложеніемъ рецензій профессора И. В. Помяловскаго. — Цѣна 1 руб. 50 коп.
- Томъ XXXVII.** Исторія Россійской Академіи. Вып. VII. М. И. Сухомлинова. — Цѣна 1 руб. 75 коп.
- Томъ XXXVIII.** Вопросы о Кириллѣ и Меодіи въ славянской филологіи. И. В. Ягича. — Странствующій Жидъ. Предсмертное произведеніе Жуковскаго. — «Книги законныя», содержащія въ себѣ, въ древне-русскомъ переводѣ, византійскіе законы земледѣльческіе, уголовные, брачныя и судебныя. А. Павлова. — Взглядъ на учебную часть въ Россіи въ XVIII столѣтіи до 1782 г. Графа Д. А. Толстого. — Академическая гимназія въ XVIII столѣтіи, по рукописнымъ документамъ архива Академіи Наукъ. Графа Д. А. Толстого. — Академическій университетъ въ XVIII столѣтіи, по рукописнымъ документамъ архива Академіи Наукъ. Графа Д. А. Толстого. — Къ изданію Илады въ переводѣ Гибдича. С. П. Пономарева. — Отчетъ о дѣятельности Второго Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ за 1885 г. А. Н. Веселовскаго. Цѣна 2 руб.
- Томъ XXXIX.** Письма Добровскаго и Кошгара въ повременномъ порядкѣ Трудъ орд. акад. И. В. Ягича. (Съ портретомъ и двумя снимками автографовъ). Цѣна 2 руб.

- Томъ XL. Нѣсколько разъясненій по поводу замѣчаній о книгѣ «Русское Правословіе». Записка Я. К. Грота. — Изъ исторіи романа и повѣсти. Матеріалы и изслѣдованія А. П. Веселовскаго. — Древнія поученія на воскресные дни Великаго поста. Е. В. Пѣтухова. — Къ вопросу о славянскомъ переводѣ Евангелія. Г. А. Воскресенскаго. — Изъ сравнительной дѣятельности Спиридона Юрьевича Дестуница. Его переводъ сравнительныхъ жизнеописаній Плутарха. Г. С. Дестуница. Цѣна 2 руб.
- Томъ XLI. Отчетъ о третьемъ присужденіи Пушкинскихъ премій въ 1886 году, составленный Я. К. Гротомъ. — Городекія училища въ царствованіе императрицы Екатерины II. Графа Д. А. Толстого. — Матеріалы для изученія быта и языка русскаго населенія Сѣверо-Западнаго края, собранныя и приведенныя въ порядокъ П. В. Шейномъ. Томъ I, часть I. — Отчетъ о дѣятельности Отдѣленія русскаго языка и словесности въ 1886 году, составленный А. О. Бычковымъ. Цѣна 3 руб.
- Томъ XLII. Къ Библиографіи церковно-славянскихъ печатныхъ изданій въ Россіи. Э. Калужнянскаго. — Народная поэзія. О. Н. Буслаява. — Къ вопросу о Кириллахъ-авторахъ въ древней русской литературѣ. Е. Пѣтухова. — Пушкинъ, его лицейскіе товарищи и наставники. Нѣсколько статей Я. К. Грота съ присоединеніемъ и другихъ матеріаловъ Ц. З. р.
- Томъ XLIII. Отъ Второго Отдѣленія Академіи Наукъ. — Торжественное собраніе Отдѣленія русскаго языка и словесности 22 ноября 1887 года, посвященное чествованію К. П. Батюшкова. — Очеркъ личности и поэзіи Батюшкова, рѣчь академика Я. К. Грота. — Характеристика Батюшкова какъ поэта, рѣчь члена-корреспондента Императорской Академіи Наукъ. Л. Н. Майкова. — Изъ исторіи русскаго переводной повѣсти XIII вѣка. Академика А. П. Веселовскаго. — Отчетъ о дѣятельности Второго Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ, составленный предѣлательствующимъ въ Отдѣленіи ординарнымъ академикомъ Я. К. Гротомъ. — Исторія Россійской Академіи. Выпускъ VIII и послѣдній. Академика М. П. Сухомлинова. — Указатель ко всемъ восьми выпускамъ Исторіи Россійской Академіи. — Цѣна 2 руб.
- Томъ XLIV. Хронологическая канва для біографіи Пушкина. Составилъ Я. К. Гротъ. Изданіе второе, съ дополненіями С. П. Пonomарева. — Пушкинъ въ родной поэзіи. С. П. Пonomарева. — Изъ исторіи романа и повѣсти. Славяно-романскій отдѣлъ. А. П. Веселовскаго. — Приложение. — Симбирская молва. А. Мотовилова. — Цѣна 2 руб.
- Томъ XLV. Чернигорія въ ея прошломъ и настоящемъ. Географія. — Исторія. — Этнографія. — Археологія — Современное положеніе. Составилъ П. Ровинскій. Томъ I. — Цѣна 3 руб.
- Томъ XLVI. Четвертое присужденіе Пушкинскихъ премій. — Отчетъ о дѣятельности Второго Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ за 1888 годъ, составленный М. П. Сухомлиновымъ. — Третье присужденіе премій имени графа Д. А. Толстого. — Матеріалы для исторіи русскаго языка. Николай Филипповичъ Павловъ (1805—1864). С. П. Пonomарева. — Критическія замѣтки по исторіи русскаго языка. П. В. Ягича. — Пятое присужденіе Пушкинскихъ премій. — Разысканія въ области русскаго духовнаго стиха. А. П. Веселовскаго. Цѣна 2 руб.
- Томъ XLVII. Сочиненія А. А. Котляревскаго. Томъ I. Цѣна 1 руб. 50 коп.
- Томъ XLVIII. Сочиненія А. А. Котляревскаго. Томъ II. Цѣна 1 руб. 50 коп.
- Томъ XLIX. Сочиненія А. А. Котляревскаго. Томъ III. Цѣна 1 руб. 50 коп.
- Томъ L. Сочиненія А. А. Котляревскаго. [Томъ IV печатается].
- Томъ LI. Отчетъ о дѣятельности Второго Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ, за 1889 годъ, составленный Л. Н. Майковымъ. — Слово о нѣкомъ старцѣ. Вновь найденный памятникъ Русской паломнической литературы XVII вѣка, сообщеніе Хрисанова Лопарева. — Матеріалы для изученія быта и языка русскаго населенія Сѣверо-Западнаго края, собранныя и приведенныя въ порядокъ П. В. Шейномъ. Томъ I, часть II. — Цѣна 1 р. 50 коп.
- Томъ LII. Отчетъ о дѣятельности Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ за 1890 г. — Библиографическій списокъ сочиненій, переводовъ и изданій ординарнаго академика А. О. Бычкова.

- 1838—1890. — Указатель къ периодическимъ изданіямъ Россійской Академіи и Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ. — Апокрифическія сказанія о поволабѣвшихъ лицахъ и событіяхъ, по рукописямъ Соловецкой бібліотеки. П. Я. Порфирьева. — Къ вопросу о древне-русскихъ екоморохахъ. А. И. Кириичникова. — Шестое приращеніе пушкинскихъ премій. — Наши писательницы. С. И. Пономарева. Разказы Партова о Петрѣ Великомъ. Л. Н. Майкова. Цѣна 2 руб. 50 коп.
- Томъ LIII. Пятидесятилѣтіе Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ за 1841—1891. Очеркъ дѣятельности Отдѣленія русскаго языка и словесности за пятидесятилѣтіе отъ 1841 по 1891 г. Рѣчь Предѣдательствующаго въ Отдѣленіи Вице-президента Императорской Академіи Наукъ Я. К. Грота. — Отчетъ о дѣятельности Второго Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ за 1891 г., составленный акад. К. Н. Бестужевымъ-Рюминымъ. — О родниѣ и происхожденіи глаголицы и объ ея отношеніи къ кириллицѣ. Историко-литературное изслѣдованіе архимандрита Леониды, члена-корреспондента Императорской Академіи Наукъ. — Седьмое приращеніе Пушкинскихъ премій. — Матеріалы и изслѣдованія по старинной русской литературѣ. Л. Майкова. II—III. — Разысканія въ области русскаго духовнаго стиха XVIII—XXIV. Акад. А. Н. Веселовскаго. Выпускъ шестой. — Новыя данныя для исторіи романа объ Александрѣ. Акад. А. Н. Веселовскаго. — А. А. Потебня 1835—1891. Библиографическіе матеріалы для біографіи Александра Аванасьевича Потебни собралъ Э. А. Вольтеръ. Цѣна 2 руб.
- Томъ LIV. Отчетъ о дѣятельности Второго Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ за 1892 г., составленъ акад. Л. П. Майковымъ. — Публичное засѣданіе Императорской Академіи Наукъ 19 октября 1892 г. (8-е приращеніе Пушк. прем.). — вновь найденное свидѣтельство о дѣятельности Константина Философа, первоучителя славянъ св. Кирилла, акад. И. В. Ягича. — Древняя Русская Пчела по пергам. списку. В. Семенова. — Переписка Карамзина съ Лафатеромъ, сообщена др. Ф. Вальдманомъ, приготовлена къ печати Я. Гротомъ. — Цѣна 3 р.
- Томъ LV. Сочиненія Петра Хельцицкаго. Трудъ Ю. С. Анненкова. Окончилъ по порученію Отдѣленія русскаго языка и словесности ордин. акад. Н. В. Ягичъ. — Цѣна 2 руб.
- Томъ LVI. Боккаччо его среда и сверстники. Томъ I. Акад. А. Н. Веселовскаго. Цѣна 3 руб.
- Томъ LVII. Матеріалы для изученія быта и языка русскаго населенія Сѣверо-Западнаго края, собраныя и приведенныя въ порядокъ П. В. Шейномъ. Томъ II. Цѣна 3 руб.

ДРУГІЯ ИЗДАНІЯ ОТДѢЛЕНІЯ:

Сочиненія Державина съ объяснительными примѣчаніями Я. Грота:

- Томъ I (съ портретомъ Державина и 1-й жены его, со снимками и многочисленными рисунками). Спб. 1864: 4 р.
- Томъ II (съ рисунками), 1865: 3 р.
- Томъ III (съ портретомъ 2-й жены Державина). 1866: 2 руб.
- Томъ IV (съ алфавитнымъ указателемъ къ 4-мъ томамъ). 1867: 2 руб.
- Томъ V (съ портретомъ Державина, снимками и указателемъ). 1869: 2 руб. 50 коп.
- Томъ VI (съ портретомъ Державина и указателемъ). 1871: 2 руб. 50 коп.
- Томъ VII (съ указателемъ). 1872: 2 руб.
- Томъ VIII (съ портретомъ, рисунками и снимкомъ). 1880: 5 руб.
- Томъ IX (со снимками портретовъ, нотами и общимъ указателемъ ко всему изданію). 1883: 3 руб.

Цѣна всеѣмъ девяти томамъ роскошнаго изданія Сочиненій Державина 25 руб.

Сочиненія Державина съ объяснительными примѣчаніями Я. Грота,

2-е изданіе, общедоступное, безъ рисунковъ:

Томъ I (съ портретомъ Державина). Спб. 1868: 4 руб. — Томъ II. 1869: 4 руб. —

- Томъ III. 1870: 1 руб.—Томъ IV. 1874: 1 руб.—Томъ V. 1876: 1 руб. — Томъ VI. 1876: 1 руб. — Томъ VII. 1878: 1 руб.
- Жизнь Державина** (съ портретомъ, рисунками и снимкомъ). Сиб. Т. I. 1880. Томъ II. 1883: Цѣна 1 тома 5 руб. II тома 3 руб.
- Матеріалы для біографіи Ломоносова**, собранныя П. П. Билярскимъ. Сиб. 1865. Цѣна 1 р. 50 к.
- Дополнительныя извѣстія для біографіи Ломоносова**, П. Пекарскаго. Сиб. 1865. Цѣна 50 к.
- Матеріалы для исторіи Пугачевского бунта**. Бумаги Кара и Бибикова (со снимкомъ). Я. Грота. Сиб. 1862. Цѣна 30 к.
- То же**, Переписка Екатерины II съ графомъ П. П. Шанинымъ, Я. Грота. Сиб. 1862. Цѣна 25 к.
- То же**, Бумаги, относящіяся къ послѣднему періоду мятежа и къ поимкѣ Пугачева. Я. Грота. Сиб. 1874. Цѣна 60 к.
- Письма Ломоносова и Сумарокова къ Шувалову**, Я. Грота. 1862: 30 к.
- Очеркъ академической дѣятельности Ломоносова**, Его же. 1865: 20 к.
- Редакторъ, сотрудникъ и цензура въ русскомъ журналѣ 1755—1764 годовъ**, П. Пекарскаго. Сиб. 1867: 35 к.
- Путешествіе акад. Делиля въ Березовъ 1740 года**, П. Пекарскаго. 50 к.
- Жизнь и литературная перенеска П. Н. Рычкова**, изслѣдованіе П. Пекарскаго (съ портретомъ и снимкомъ). Сиб. 1867: 75 к.
- Новыя извѣстія о Татищевѣ**, Его же: 45 к.
- Словарь Бѣлорусскаго нарѣчія**, И. Носовича. Сиб. 1870. 3 р.
- Филологическія Разысканія**, Я. Грота. 2 тома. 3-е значит. пополнен. изд. 1885. Ц. за оба тома 2 р. 50 к.
- Исторія Императорской Академіи Наукъ**, П. Пекарскаго. Т. I. Сиб. 1870. Цѣна 3 р. Т. II. Сиб. 1873. Цѣна 3 р. 50 к.
- Записка о путешествіи въ Швецію и Норвегію**, Я. Грота. Сиб. 1873: 25 к.
- Исторія Россійской Академіи**, М. Сухомлинова. Выпускъ I—II*). Вып. III, цѣна 1 р. 75 коп. Вып. IV, цѣна 2 р. Вып. V, цѣна 2 руб. Вып. VI, цѣна 1 руб. 95 коп. Вып. VII, цѣна 2 руб. 50 коп.
- Екатерина II и Густавъ III**, Я. Грота. Сиб. 1877: 50 коп.
- Воспоминанія о четырехсотлѣтнемъ юбилей Упсальскаго университета**, Я. Грота. Сиб. 1877: 30 коп.
- Рѣчь по случаю столѣтняго юбилея Александра I**, М. Сухомлинова. 1877: 45 к.
- Библіографическія и историческія замѣтки**, Орѣховецкій договоръ. Происхожденіе Екатерины I (со снимкомъ рукописи договора). Я. Грота. Сиб. 1877: 25 коп.
- XIII Словъ Григорія Богослова въ древнеславянскомъ переводѣ по рукописи Императорской Публичной Библіотеки XI вѣка**, Критико-палеографической трудъ А. Будиловича. Сиб. 1875. 1 руб. 50 к.
- Русская историческая библіографія за 1865—1876 включительно**. Составилъ В. П. Межовъ. Томъ I. 1882. 2 р. 50 к. — Томъ II. 1882. 2 р. 50 к. — Томъ III. 1883. 2 р. 50 к. — Томъ IV. 1884. 2 р. 50 к. — Т. V. 1885. 2 р. 50 к. — Томъ VI. 1886. 3 р. — Томъ VII. 1888. 2 р. 50 к. — Томъ VIII. 1890. 2 р. 50 к.
- Древніе памятники русскаго письма и языка (X—XIV вѣковъ)**. Общее повременное обозрѣніе П. М. Срезневскаго. Второе изданіе. 1882. 2 рубля.
- Памятникъ глаголической письменности**. Маріинское четвероевангеліе съ примѣчаніями и приложеніями. Трудъ П. В. Ягича. Сиб. 1883 г. Цѣна 5 руб.
- Списокъ сочиненій, переводовъ и изданій академика Я. К. Грота съ приложеніемъ нѣкоторыхъ документовъ, относящихся къ 50 лѣтнему юбилею его**. Сиб. 1883. 20 коп.
- Очеркъ жизни и поэзіи Жуковскаго**, Рѣчь Я. К. Грота. Цѣна 25 коп.
- Пожаръ Зимняго дворца въ 1837 году**. Статья В. А. Жуковскаго. Цѣна 25 коп.
- П. И. Гибдичъ**. Нѣсколько данныхъ для его біографіи, съ рисункомъ и снимкомъ его почерка. Сообщилъ П. Тихановъ. Цѣна 70 коп.
- Сочиненія и перенеска Платеева**. Три тома 1885. Издалъ Я. Гротъ. Ц. 6 руб.

*) Отдѣльно уже не вмѣются; но заключаются въ тт. XI и XIV Сборника Отдѣленія.

- Словарь Архангельскаго парфѣя.** Составилъ А. Подвысоцкій. 1885. Ц. 2 руб.
- Служебныя мишен за сентябрь, октябрь и ноябрь.** Въ церковнославянскомъ переводѣ по русскимъ рукописямъ. 1095—1097 г. Трудъ И. В. Ягича, съ 6-ю таблицами снимковъ. 1886 г. Ц. 6 руб.
- Матеріалы для исторіи Императорской Академіи Наукъ.** Томъ I (1716—1730) съ 8 портретами. 1885 г. Ц. 3 р. — Т. II (1731—1735) съ 4 портретами. 1886 г. Ц. 3 р. — Т. III (1736—1738). 1886 г. Ц. 3 р. — Т. IV. 1887. Съ 2 порт. Ц. 3 р. — Т. V. Ц. 3 р. — Т. VI. Ц. 3 р.
- Страстнуююй жидъ.** Предсмертное произведеніе Жуковскаго по рукописи поэта. С. И. Пономарева. Спб. 1885 г. Ц. 50 коп.
- Пушкинъ, его лицейскіе товарищи и наставники.** Я. К. Грота. 1887. Ц. 1 р. 75 к.
- Народная поэзія. Очерки** О. Булаева. 1887. Ц. 2 р. 25 к.
- Хронологическая канва для біографіи Пушкина.** 1888. Изданіе 2-е Я. Грота и С. Пономарева. Ц. 30 коп.
- Пушкинъ въ родной поэзіи.** С. Пономарева. 1888. Ц. 20 коп.
- Библиографическій списокъ сочиненій, переводовъ и изданій** орд. акад. А. О. Бычкова. 1838—1890. Составленъ по поводу празднованія, 7 окт. 1890 г., 50-ти лѣтн. юбилея его учено-литературн. дѣятельности. 1890. 20 коп.
- Эрикъ Лаксманъ.** Его жизнь, путешествія, изслѣдованія и переписка. А. Лагуса (перев. Э. Паландеръ). 1890. 1 руб. 50 коп.
- Указатель къ періодическимъ изданіямъ Россійской Академіи и Отдѣленія рус. яз. и слов.** 1890. Ц. 40 коп.
- Пятидесятилѣтіе Отдѣленія рус. яз. и слов.** Имп. Ак. Наукъ 1841—1891. Рѣчь предсѣдательствующаго въ Отдѣленіи Вице-президента Академіи Я. К. Грота. 1891. Ц. 30 коп.
- Словарь русскаго языка,** составленный Вторымъ Отдѣленіемъ Императорской Академіи Наукъ. Выпускъ I. (А — Вгас). Спб. 1891. Ц. 85 коп. Вып. II (Вгас — Да). 1892. Ц. 75 к [Вып. III печатается].
- Матеріалы для Словаря древне-русскаго языка по письменнымъ памяткамъ.** Трудъ И. И. Срезневскаго. Томъ I. (А.—К.) 1893. Ц. 3 руб.; Вып. I-го отдѣльно болѣе не издается; Вып. II. (Г — начало И.) 1892. Ц. 1 руб. (Вып. III. (И — К.) 1 руб. [Вып. IV печатается].
- Сочиненія М. В. Ломоносова** съ объяснительными примѣчаніями акад. М. И. Сухомятнова. Т. I. (съ портретомъ). 1891. Ц. 3 руб. 50 коп. Т. II (съ портрет.). 1893. Ц. 3 р. 50 к. [Т. III печатается].

Томы Сборника, обозначенные въ скобкахъ, въ продажѣ болѣе не имѣются.

Лица, покупающія книги въ Комитетѣ Правленія Императорской Академіи Наукъ на наличныя деньги, пользуются уступкою 25% съ цѣнъ, назначенныхъ въ семъ списокѣ; иногородные же адресуютъ свои требованія въ Комитетъ и, прилагая деньги по выставленнымъ здѣсь цѣнамъ, получаютъ книги безъ платежа въсовыхъ.

СКАЗКИ:

А. ИЗЪ МІРА ЖИВОТНЫХЪ.

1.

КОТОКЪ, ПЪТУХЪ И ЛИСИЧКА.

Гродн. губ., Волковыск. уѣзда д. Пацун.

Быў сабѣ котокъ су пѣўничкомъ, зробили ены сабѣ хатку. Коцкѣ накорміў пѣўничка, а самъ пошоў на улóвы. Тогда лисичка пришла и сказала: «Пѣўничку, пѣўничку! оччини мнѣ!» Пѣўничекъ, оччиниў, а лисичка увойшла ў хату, ухопила пѣўничка и понесла до свое хатки. А пѣўничекъ стаў крычаць:

Коце, браце!
Мене лиска несе
Ў высокія горы,
Ў глибокія нóры,
По бору по каменю,
По ўселякому зелью».

Коцкѣ почуў, прибѣгъ, пѣўничка одобраў, привёў до хатки и сказаў ему: «Гледзішъ, бэстыя, не слухай лисіцы, екъ ена прідзя, бо я пойду далёко». Коцкѣ пошоў, а лиска зноў прибѣгла и кажа: «Пѣўничку, голубóчку, оччини мнѣ! я огню возьму».

— Ни оччини, бо ты мене ухóпишь.

«Не бось, я не буду хопиць». — Пѣўничекъ очпиў, а лисичка ухопила его и понесла до хатки. Пѣўничекъ зноў крычць:

Коце, браце!
 Мене ліска несе,
 Ё высокія горы,
 Ё глыбокія норы,
 По бору по каменю,
 По уселякому зелью.

Коцкѣ учуѣ, прибѣгъ, пѣўничка одобраў, набіў, набіў, принець до хаты п сказаў: «Ну глядзіжъ, не пускай ее ў хату, бо я пойду еше далѣй». — Коцкѣ пошоў, а ліса прибѣгла п зноў гаворыць:

«Пѣўничку, голубочку, подай мнѣ огню!»

— Нп подамъ, бо ты меня ухопышь.

«Не бось, ну подай празъ дзпращку».

Пѣўничекъ подае, а лісца — халъ! п понесла до свое хаты.

Пѣўничекъ крычаў, крычаў, — коцкѣ не почуў, а лісца унесла ў хату, сказала своимъ дочкамъ: наварыце ёсьцп, често-ваць госьця.

А когда коцкѣ прышоў, не застаў пѣўничка, ўзяў, зробіў скрыпочку п сталяную пушку, пошоў, сѣў надъ нарою п стаў граць:

А ў ліскп,	А у ліскп,
А ў ліскп,	А у ліскп
Новы дворъ,	Новы дворъ,
Три дочакъ,	Одна лісца
Три дочакъ,	На выборъ,
На выборъ,	Четвертый пѣўничекъ
Четвертый пѣўничекъ,	То-то мой!
То-то мой!	

А дочки лісцы сказали:

«Ахъ матко — якъ хтосьце хороше грая, пойдземъ поглядзімо». Дочки вышли глядзіць, а коцкѣ пушкою по ихъ забіў, коло ее положиў п зноў грая:

А лісца кажа:

«А, подла нейдуць ёсьці! ўзяла дубца, вышла, а коцкѣ п ее

забіў, увойшоў ў хатку до пѣўніка и стали жиць ў двухъ ў лисцы ў хацц».

Зап. учен. приготов. кл. Свислоч. Учит. Семинаріи Багновичевъ.

2.

КОТЪ, ЛИСА, ВОЛКЪ и пр.

Могилевской губ., Гомельскаго уѣзда, Старо-Юрковической волости.

Вписъ человекъ ў лѣсъ шкодливаго кота, да пустивъ. Встрикантъ яго лисца и говоритъ: «Ти будашь мне, котокъ, за ходяина?» — «А чомъ ни быть? буду...» Отъ яны увойшли въ лисыны хату. Ажъ бяжйтъ мидвѣдь, а лисца яму и говоритъ: «А коцалѣпи, куды бяжипшь! у мне вже есть ходяинъ!» Мидвѣдь пзликався и втекъ. Бяжиптъ вовкъ. «А ты куды лунѣты: у мне вже ё ходяинъ!» и вовкъ пзликався и втекъ. Бяжиптъ кобанецъ. «А ты куды, зубатп? у мнѣя вже ё ходяинъ». Бяжиптъ заяць. «А ты, косовокп, куды? у мне вже ё ходяинъ!» и зацъ пзликався и втекъ. Позьбиралисъ яны ўсѣ въ кѹчу и гадають: «икъ би намъ полядиптъ ходяина». Отъ яны приходять къ лисцѣ: «Икъ би намъ побачиптъ твого ходяина?» — «А чомъ вильга? Принясптъ только богѣта меду да мяса, а сами сховайтесъ: ёнъ вельмп спльни». Отъ яны достали меду и мяса, принесли къ лисци, а сами псховалисъ: Мидвѣдь залѣсъ на дуба, вовкъ сѣвъ подъ дуба, кобанецъ зарився ў лисья, а заяць подъ хоростъ. Котъ почавъ ѣссть мяса да и говѣра: «мявъ, мявъ», — мало, мало; а мидвѣдь на дубѣ сѣдячи, говоритъ: «Ишь самъ мали, а ѣссть по богату». Кобанецъ хотѣвъ полядѣтъ, а муха сѣла яму на вухо; ёнъ ухомъ затрипавъ, а коту думалось, що ета мпшь, — ёнъ на кобанца вѣрхи; а кобанецъ усхопився да втпкать, а котъ сабѣ пзликався, да втпкать на дубъ, а мидвѣдь подумавъ, що вже ето на яго, чепнувся сѣоттуль да на вовка; самъ убився и вовка убивъ, а зацъ убачивъ бяду, да и сабѣ втпкать. Оттыхъ поръ яны перестали икъ лисци ходитъ.

Зап. учит. народнаго училища П. С. Батуринымъ.

3.

ЛИСИЦА И ЗБАНОКЪ.

Гродн. губ. Волковск. уѣзда, Толочманск. волости, дер. Великая-Весь

Покинули жонцы на поля збанки. Бѣгла тудэю лисица; чую яна, што ўсе нѣшто гудзе. Коли яна приглядзѣлася, аножь гэто збанокъ. Якъ повѣя вѣпяръ, то ёнъ гудзѣў. Яна взяла, начипила яго на шыю и понесла ў рѣку топцяцъ. Принесла яна яго до рѣки и ўсадила ў воду, кабъ утопиць. А збанокъ якъ набраўся поўный воды, ды *пошоувз* на дно и поцягнуў за собою и лисицу.

Зап. учен. приготов. класса Свислоч. учит. Семинаріи.

4.

ПРОКАЗЫ ЛИСЫ.

а) Минской губ., Борисовскаго уѣзда.

Жіў дзѣдъ да баба и у ихъ была курочка, и пошла ена на смѣтникъ и зачала копацця, и нашла горошину и принесла бабѣ. Баба дужа рада и дзѣдъ сказаў: «Кабъ зъ гэтой горошины спячѣ пирогъ!» Баба побѣгла на млинъ и змолала и зачала пачѣ пирогъ. Дзѣдъ пошоў ў лазню и зачаў мыцця. Баба прибѣгала нѣсколько разъ и казала: чи скоро ёнъ помыецца? Тымъ часомъ прибѣгла лиса и украла той пирогъ; украла, выѣла сярадзѣну, туды наклала щепокъ, побѣгла къ пастухамъ и каже: «Пастушки! дайце мнѣ вола трецячка, а я вамъ дамъ гэтый пирогъ, и якъ я заѣду за цемные лѣсы и за высокія горы, тоды вы зѣсьце гэтый пирогъ». Тые пастухи дали ей вола, а сами ўзяли пирогъ. Лиса побѣгла и ўстрэкаецъ ена воўка. Воўкъ ей каже: «куманька лисинька! куды ты ѣдзишь?» — «А я ѣду за тридцетое царство, гдзѣ земля и вода горыць». — «Возьми и мяне къ сабѣ». Лиса ўзяла и поѣхала ена далѣ. Сустрэкаецъ ихъ мядзвѣдзъ. Ены мядзвѣдзя прыняли къ сабѣ и поѣхали далѣ. Сустрэкаецъ ихъ заецъ, курочка, пѣтухъ и яны ихъ побрали; поѣхали яны далѣ. Ўвалилсь ў волкоўню. Дзень и другій сидзяць яны и хо-

щца имъ ѣсьць. Тоды лиса каже: «Хто только запяець, того трэба зѣсьць. Упяродъ курочка запѣла — яны курочку п зѣли. Просядзѣли изноў два дни, изноў такъ само зѣли ўсѣхъ звѣроў, осталсь зъ однимъ мядзвѣдземъ. А лиса што ѣла, а што п пратала. Просядзѣли яны еще два дни. Мядзвѣдзю дужа захоцѣлось ѣсьць. Ёнъ углядзѣў, што лисца што-то ѣсьць. Ёнъ п каже: «Куманька! што ты ясі?» — «И, куманѣк! распорола бруха п цягаю кишкы». Ена выняла клочекъ изъ-подъ сябе п дала мядзвѣдзю. Мядзвѣдзь зѣў. «А, куманька, дужа смашна! дай еще». — «А! я табѣ буду даваць! Раздзяры сабѣ п ѣшъ». Мядзвѣдзь засунуў лапу ў бруха п зачаў рваць. «А! куманька, дужа больно!» — «А дзеры еще, тоды не будзе болѣць». Мядзвѣдзь якъ раздѣрѣ сабѣ брухо, такъ п здохъ, а лиса поѣла мядзвѣдзя п углядѣла, што сннца вець гяздó около ямы. Лиса каже: «Я табѣ скажу: коли ты поўну яму палокъ нанесешъ, такъ твопхъ дзяцей не поѣмъ, а коли не зробишъ гэто, такъ я твопхъ дзяцей поѣмъ». Сннца нацягала поўну яму. Лисца выбѣгла, ўзлѣзла на древо п поѣла сннцины дзѣд п потомъ стала жшць ў лѣсу.

Зап. учен. борисовскаго уѣднаго училища.

5.

б) Гродненской губ., Волковыскаго уѣзда, Изабеливской волости.

Была сабѣ одна лиска (лисца) п яна была надто пуглива. Дўмае яна сабѣ, што тутъ зробиць? Пришло ей на мысль выйци замужъ. Одногo рáзу пошла яна шукаць сабѣ мўжа. Идзе такъ, идзе, спотыкае яна котá; котъ ей сподобаўся п яна коту подобалася, п яны сабѣ поженились п жили въ вяликой угóдзѣ. Прoшло килька рокоў, якъ яны побрались, захоцѣлось имъ погуляць; такъ пошли яны на прогулку. Идуць такъ, идучъ, котъ трохo застаўся зъ заду, а лиска пошла наперодъ п споткала яна мядзвѣдзя п воўкá п такъ до ихъ гoвóриць: «Я цяперъ васъ ня боюсь, бо у мяне уже ёсьць мужъ». Такъ яны кажуць: «Покажи намъ свойго мужа!» А лиска казала: «Коли хоче забачпць

мойго мужа, такъ положице-жь тутъ вола, а якъ придзе яго Ѓсьць, то вы яго забачице, только похочайцеся куда-нибудзь». Заразь воўкъ пошоў зарѣзаў вола, принесъ, положиў, дзѣ яму лиска показала, самъ же сховаўся ў хворостъ, который недалеко лежаў и только хвосьцикъ видно зъ хвороста, а мядвѣдзь ўзлѣзъ на высокое дзерево, ажъ на самый верхъ. Лиска кликнула мужа. Пришоў котъ, мужъ лиски, и не вѣдаўши, што тамъ ёсьць мядвѣдзь и воўкъ, и забачіўши мясо, а якъ ёнъ быў надто голодный, зачаў Ѓсьць. Котъ кушае и кричиць: «Мьяў, мяў, мяў! . .» А мядвѣдзь поциху говориць до воўка: «Якій ёнъ самъ маленькій, а ўсе кричиць, што мало». Котъ наўўшисъ досыта, стаў озирацца во всѣ стороны и замѣциў хвостъ воўка, што было видно изъ хвороста, подумаў, што гэта мышъ, такъ ёнъ помаленьку прикраўся, дай схопіў воўка за хвостъ. Воўкъ, сполохаўшисъ, разваліў хворостъ и стаў уцекаць. Котъ, забачіўши, што гэта ня мышъ, а воўкъ, самъ сполохаўся, да дзѣ тутъ уцекаць? — такъ ёнъ на дзерево. Мядвѣдзь же забачіўшисъ, што котъ лѣзе на дзерево, на которомъ самъ сидиць, сказаў: «Ёнъ и по мяне пдзе, дай со страху — бухъ! на землю и забіўся на смерць. Котъ забачіўши, што никого нима, злѣзъ зъ дзерева на землю и пошоў съ лискою до хаты. Лиска, забачіўши, што яе мужъ поразгоняў такіхъ велькихъ звѣроў, — зъ гэтого часу никого не боялась.

Зап. учителемъ изабелинскаго приходскаго училища.

6.

в) Витебской губ. и уѣзда, с. Маделино.

Якъ жиў дзѣдъ зъ бабын, мѣли яны одну раду, Ѓли хлѣбъ съ оўсомъ и били одзинъ одного ў лобъ коўшомъ. Жили яны, жили, дожилися — нечего Ѓсьци, а корова у ихъ была. Пошоў дзѣдъ короўкѣ даваць — нашоў бобинку ў соломцѣ, принесъ, дый кажиць: «На ты, бабка, звари ету бобинку». — «Дзѣдка мой, дзѣдка, говориць баба, што тутъ зъ естый бобинки, я и горшка ни подбярю; запашымъ мы яе лучше». — «Ахъ, бабынка, а и

дзѣжъ мы зямлі подбярёмъ подъ ету бобинку, хіба запашымъ яе ў лазні подъ полкомъ». Ну, п запахали. Бобінка тая ўзыйшла, росла, росла, подымаецъ цолокъ. Дзѣдъ ўзяў цолокъ разобраў, а бобинка тоды росьци, росьци, доросла до крышы. Яны ўзялі, дыі поднялі яе. пótымъ того знясли на токъ, высушылі, змолоцілі, змололі; змолоўши, хлѣбъ учынілі. Хлѣбъ тотъ росьци, росьци, зъ дзѣжки вонъ лѣзціць. Яны яго ўзялі ў печъ ўсадзілі, а хлѣбъ той росьци, росьци, съ печки на загігту ўзыйшоў, зъ загігты вонъ лѣзціць. Заслонку отелонілі, а ёнъ чиразь хату ппрайшоў ў вокно, — вокно отперлі, уцѣкъ хлѣбъ той за вокно. Дзѣдъ зъ бабый кпнулся за тымъ хлѣбомъ — косяць косцы — пытаюцца: «Косцы, косцы, чы ня бѣгъ тутъ ппрожокъ?» Косцы кажущъ: «Грабцы грабуць, пытайцися у ихъ, мы ня видзѣлі». Грабцы кажущъ: «Вунъ пастушки пасуць, пытайцися у пастушкоў». Пастушки кажущъ: «Заяць бяжціць, пытайцися у зайца». А ппрожокъ гаворыць зайцу: «Я отъ дзѣда уцѣкъ, п отъ бабы уцѣкъ, п отъ косоу ўцѣкъ, п отъ грабцоў ўцѣкъ, п отъ пастушкоў ўцѣкъ, п отъ цябе уцяку». Бяжціць лисца: дзѣдъ зъ бабый пзнову пытаюцца: «Ахъ лисца, лисца! чы ня видзѣла ты нашыго ппрожка?» А ппрожокъ бяжціць, дыі кажціць лисціць: «Яі отъ дзѣда уцѣкъ, п отъ бабы» п т. д., п отъ цябе уцяку». А лисца, хптрая, ўсѣ къ яму блпже, ды ўсѣ блпже: што, ды што? — схваціла яго, мякпшыкъ выглодала, а ў корочку
 Пасуць пастушки, а йна кажціць: «Пастушки, пастушки, дайці мнѣ быка трыццяка, а я вамъ дамъ ппрожокъ». Пастушки глупы, а ппрожокъ жоўцінькій такей, вѣдомно, бобовый, — погаліліся на ппрожокъ, дали ей быка трыццяка, а йна імъ ужо кажціць: «Ня тшыце ппрога, покуль я далеко отгѣду, за гору сховаюся», а сама поѣздъ справіла п поѣхала на быку. А пастухп кажущъ: «Сядзімъ на пясочку, зьядзѣмъ по кусочку». Хваціліся яго тсыць — ня гожа; што-жъ: поплакали, поплакали, такъ п осталісь. Лисца-жъ тдзіць, запрогши быка, воеь на сустрѣчу ей мпдзвѣць, дыі гаворыць: «А, лпсынька! а кумынька! подвзяі хоць лапку, нп хочу цѣшчу

ходзиць», а йна: «Што ланку везьць, садзися ўвесь». Ъдучь далѣ, сустрыкаюць зайца, той ей: «А, лисынька! а, мамынька! подвязи хоць хвостикъ», а йна: «Што хвостъ везьць, садзися ўвесь». Усѣлсь п ѣдучь ўтропхъ, а тутъ дай зломилося пмъ оглобля, лисица кажиць: «Мидзвяжище, дурачище, сходзи за оглоблей». Мидзвѣць пошоў, прынесъ ясенину сухую, суковатую такую, рогатую, нягожую. Лисица говόрыць: «Ахъ, мидзвяжище, дурачище, чы ты ў лѣсѣ ни бываў, чы ты лѣсу ни видаў п ни знаешь, якая ясына нада? сходзи-тка ты, зайчикъ, прыняси мнѣ оглоблю». Заяць, вѣдомно тое, побѣгъ, ды трусочку прынесъ ў зубахъ — якую тамъ оглоблю приладзиць? Ена п кажиць: «Ахъ вы, мидзвяжище дурачище, зайчище дурачище, чы вы ў лясу ни бывали, чы вы лѣсу ни видали, пойду-тка я сама, прынесу запасну». И пошла за оглоблей. Мядзвѣць зъ зайцымъ тоды кажуць: «Ошукала-жь ена ни разъ, ошуканпъ п мы яе», — зѣбли того быка трыццака, а скуру соломой наткали, поставили п пошли сабѣ. Лисица прышла, оглоблину здѣлаўши, запрыгла. Запрогши — подъ быка, — ѣнъ ня идзецъ. Ина говόрыць: «Ахъ, мидзвяжище, я думыла дурачище, а ѣнъ мяне ошуканъ». Ну, што-жь? ўзпла скуру подъ пазуху, ды идзецъ дорогой. Штобъ тэй лисицѣ схитроваць? Узяла скуру на бокъ свороцила, а сама сяродъ дороги ляжиць, ня жива, а рыбаць наѣхаў на яе — ну, што-жь? — ляжиць лисица ня живая, надо яе ўзяць. Злѣзъ, обглѣдзиў яе, дыи ўзяў ў коробъ уложіў, ў рыбу ў свою. Ъдзиць ѣнъ сабѣ, ѣдзиць, ўзадъ ни погледанць, а йна, лѣжучи тамъ ў коробѣ, ўсю рыбу тую кидала; потўль кидала, покўль ўсю выкидала вонъ, дыи сама выскочила. Рыбакъ, прыѣхаўши домоў, кажиць хозяйкѣ своей: «Ахъ, хозяйка, хозяйка, мнѣ Богъ счасьця даў, рыбы коробъ наловиў п лисицу табѣ на коўнеръ привезъ». Хозяйка тая ўзрадовалася, побѣгла глядзѣць, ажну ни рыбы тэй, ни лисицы нигдѣ нѣтъ ў коробѣ. Хозяинъ уробѣў п говόрыць: «Ахъ, я такъ быў радъ, ажну лисица такая хитрая, коробъ рыбы выкидала вонъ п сама упкля». Штожь? нѣчего дзѣлаць, пошоў, коня выпрагъ, дыи ў хату. А лисица, вѣдомно хитрая, рыбу тую подо-

брала, дый пдзецъ, дый ѓсь, — вось на сустрэчу ей шѣрый воўкъ: «А, лисынька, а, кумынька, ай дѣ-жъ ты рыбку брала? дай мнѣ зѣѣсь». — «Ты, воўчпще, дурачпще, самъ сабѣ прохвату ни знайдзпшь, я баба, и то нахожу». — «Поучп-жъ мяне, дѣ-жъ мнѣ найцп?» Ина ўзяла и повела яго къ лункѣ на рацѣ, дый говорыць: «Ну, кладзи хвостъ ў лунку, кабъ рыба за хвостъ набралася, посадзи трошку, попробуй, коли будзпць легко, сядзи ящо, а коли цяжка — цягни. Ёпъ попробоваў — цяжоў ужо, и думапъ: «Нпхай ящо больше набирапца». Поспдзѣў, поспдзѣў, хвостъ дўжа цѣжекъ, ажну выцягнуць ня можно; а хвостъ тотъ прымерзъ, бо морозъ дужа большей быў — воўкъ такъ постаўся. А лисца побѣгла ў дзяреўню, глядзь — у хозяина печка топпца, а хозяйка блины пекѣць. Ина имъ кажпць: «Што вы ето, вунь у васъ воўкъ ў лункѣ сядзпць». Ўси кинулися воўка того биць, хто съ помпламп, хто съ кочыргамп. А йна ўзпла дѣжжу на голову, и расчпной ўся умазалася дый побѣгла. Бяжпць, а на сустрэчу ей мпдзвѣдзь. «А, лисынька! а, кумынька! што-жъ ты ѣла, дай жа мнѣ хоць трошку». А йна: «Геі ты мядзвяжпще дурачпще, што ты прохвату ни знайдзешъ, я й баба, а й то зъ голоду ни здыхаю, сабѣ клѣцокъ съ ср. . . нацпгала». — «А, лисынька, а, кумынька, научп-жъ и мяне». — «Постой, пойдучу къ кручокъ табѣ здѣлаю». Прынесла кручокъ, торкъ яму въ ср. . . кпшка и выцягнула. Бяжпць заяць: «А, лисынька! а, мамынька! ай дѣ-жъ ты ето што брала, покажи и мнѣ». А йна: «Ай ты зайчпще, дурачпще, што ты прохвату ни знайдзешъ, я й баба, а й то зъ голоду ни здыхаю, я зъ головы мозгп цпгала, ходзи и табѣ покажу». Ладно. Привела яго къ пунп, дый кажпць: «Стукни мощно головою ў сцѣнку!» Заяць якъ ударіўся — дый до горы ногамп, яму тамъ и капуть.

Я и тамъ была, медъ, впно ппла, ў рѣцѣ ни было, и по бордзѣ цыкло, якъ дали мнѣ сковороду, я побѣгла по городу, дали мнѣ чппялў я побѣгла по сялў, якъ дали мнѣ шлыкъ, я подъ вoроты шмыкъ, а старая баба кочаргой тыкъ.

Зап. отъ бывшей дворовой М. Игн. Хмѣлевской.

7.

ОТЪ ЧАГО ВОЎКИ ЗВОНКА БОЯТЦА?

Минской губ., Бобруйскаго уѣзда, м. Городня.

Служила у становаго лисица п пильно свою службу исполняла. Не вѣдомо чимъ п якъ яна служила, али ма быць, яму куръ на обѣдъ доставляла. Одного разу становой каже лисицѣ: «Проси у мене чаго хочеш за свою службу п я все тябѣ дамъ». Думала. думала лисица, чаго-бъ тутъ лѣпшъ попросиць, да п каже яму: «Отъ я бы просила у пана, штобъ панъ миѣ даў свой дзвонокъ, штобъ коли я пойду гдзѣ, штобъ ўсѣ боялися мене, якъ пана становаго». Сгодзіўся становый на гэта, дае ёй дзвонокъ да каже: «Глядзи-жъ, штобъ ты яго не страцила; страцишь, чи отдаси кому, — я сь тебе шкуру сдзеру». Побожилася лисица, што нікому ни отдасьць, ни страциць п пошла собѣ гуляць по свѣту. Гдзѣ только хто не почуе дзвонокъ, ўсякій боитца яго п дае лисицѣ, што яна не скаже. Провѣдаў воўкъ, што лисица добыла собѣ у становаго дзвонокъ п што ее каждый боитца п даюць ей чаго яна только не захоче, пройшоў до лисицы п просиць ее, штобъ яна п яму дала хоть на часокъ гэтый дзвонокъ. Не хочѣла лисица даваць, але надто ужъ стаў ее воўкъ просиць. «Ну, кумъ», каже лисица: «на, бери, але коли гдзѣ страцишь, то глядзи-жъ, шкодуй тогды своей шкуры, бо становый зъ тебе п зъ мене здзере за него шкуру». Ўзяў воўкъ дзвонокъ да п побѣгъ скорѣй достаць чаго. Прибѣгае на поле къ пастухамъ да каже: «Отъ мене становый прислаў, штобъ вы ему дали самага лѣпшаго барана, а не дасьцѣ, то ёнъ самъ заразы пріѣдзе п васъ въ холодную посадзиць». Не повѣрили яму пастухи, да давай биць яго, насковали собаками, били, били — дзвонокъ отобрали. Пронаў дзвонокъ, плаче воўкъ, идзе до лисицы п рассказываетъ, што такъ п такъ. Заплакала п лисица, але што зробиць? треба уже помпнаць, якъ п звали становаго дзвонокъ. Сь этого часу якъ только воўкъ почуе гдзѣ дзвонокъ, то ёнъ думаетъ,

што гэта становы ёдзе, яго шукаці, п якъ жиў, скорѣй уцекае
отъ дзвонка.

Зап. восп. молодеченской учител. семинаріи Осипомъ Дубцомъ.

8.

КОТЪ МАКСИМЪ (СВАТЪ), ЗАЙЦЫ, ВОЛКИ.

Минск. губ. п уѣзда, м. Кайданова.

Быў дзѣдъ п зъ бабыі, мѣли яны сынка п котка; сынъ быў
Марцинь Глински-Попялнски, котъ быў Мааксимъ. Жили яны
сколькo тамъ лѣтъ, потомъ помѣрли; остаўся сынокъ п котокъ.
Нѣсколькo время прожили, обярвулася гэта хата п сгнла,
осталася одна печь. Гэты Марцинь Глинскій навучіўся гово-
риць по кошачаму, а гэготъ котъ навучіўся говориць по чало-
вѣчаму. Жили яны нѣсколькo годоў. Гэты Марцинь жаніцца за-
хоцѣў: такъ котъ кажа яму: «Ты жаніцца захоцѣў; сѣдзѣчи ў гэ-
той печы, у цабе волось нп чаловѣччи. Што-жъ ты сѣдзѣў, я цабе
корміў, поіў, ты ничо́го нп робіў, только пярасыпаў». — «Ну пдзи
ты», кажа Марцинь Глинскій—Попялнски, «до цареўны ў сва-
ты». Носіў котъ фьсьци яму большую кучу—мышей тамъ усякаго
сала, мяса лошади, усяго. Нанасіўши фьсьци, пошоў ёнъ ў сваты.
Идзе да пдзе, выходзіць ў лѣсь; выходзіць пзъ лѣсу на полянку,
сустрэў зайца. «Куды ты котъ пдзешъ?» пытацца заяць. — «Иду
до цара на судъ», кажа котъ. — «На яки судъ?» — «Гдзѣ што кошка
порўшиць сала, чи колбасы, чи ў муку насцьць, тамъ, прыдзя
господаръ ў свірапъ, на кого подумая? — на ката, п скажа на
кота. А гэта соўсимъ тамъ п ката ня было, а кошка. Якъ я
буду цярпѣць гэтакой няславы», сказаў котъ. А заяць подумаў
да п говориць: «И я пойду съ тобою!» — «На счетъ чаго ты
пойдзешъ?» пытацца у яго котъ. — «Да вотъ гдзѣ што зайчиха
ў садъ ўлѣзе, щепы пофьсьць, яблычки, п грушки — ўсё кажуць
на зайца, гдзѣ зайчиху собаки гоняюць, — ўсё кажуць, на зайца;
якъ гэтакой няславы цярпѣць? Пойду п я съ тобой до цара на
судъ. — «Штожъ ты, кажа, одзинъ?» Заяць на ката кажа: «А ты

же чаму одзвнѣ?»—«Эхъ ты! потыкаўся у мяне жь тамъ дзяцьки, бацьки, дзяды, прадзяды, сёстры, браця—ўсё по слову кинучь, дыкь миё п вёры дадучь. А ты што одзвнѣ», коть кажа зайцу, «кабь вась пзё гэтого лёсу половина, дыкь бы вамь вёры дал». А заяць гэты послухаў, якь покóщца, якь наробиць крыку — гдзё которы заяць ня дочуў, дыкь такь бёгъ на гукъ, а которы чуў, дыкь прышоў п гэты, пособляў крычаць. Собралося ихъ нёсколькò тысячъ, алп ня то што нёсколькò тысячъ, али нёсколькò милліоноў. Што якь пшли циразё лёсё, дыкь тамъ по-выбивали корення копытамп — што ажъ лёсё поусыхаў, а якь пшли по полп, дыкь до воды зямлю убилп, кабь яны пщё ня хощёли, дыкь бы увесь свёгъ затошла вода. Прышли сякь такъ до цара. Ну гэто коть сказывая на ихъ: «Зайдзпця вы ў гэотъ сарайчнкъ, постойця, выйдзя мой судъ, тогда я вашу жалобу занясу». Посля коть сказывае: «я вась позову». Якъ гэтые зайцы ускакали ў сарай, такъ коть — хлòбь! ды заперъ ихъ п пошоў сабё пёсянки пяючй, подскакиваючи п ў ладки плеще. Прыходзпць на гáпакъ до цара п стучпць: «Одчпнйца!» Одчпнй — тамъ солдатъ одзвнѣ.—«Покажпця, дзё царъ живе. — Показали яму: «Здраўствуйця ваша вялпчества вмператорства!». — «Здраўстуй, котокъ, здраўстуй! Што жа ты скажешь миё хорошая?» — «Да вамъ прпслаў Глпнскп-Попялпнскп госьцпнчпка». Осудáрь отвячая яму: «Хорошо здзёлаў, да ня вочпмна». Подзёхаў гóсударь — посмотрёў у гэотъ сарай: «муспць у яго ещө больша ёсьць, колп ёнъ миё только прпслаў». Накормй гóсударь гэтого котка п мёха наклаў, на дорогу даў. Прыходзпць гэты котокъ до Марцпнна Глпнскаго — Попялпнскаго. Ажъ гэты Глпнскп чуць живё, а ещө пытаецца, што царъ казаў. «Цп пойдзя яна за мяне, цп не?» — «Годзя табё пытацца, колп ты ня устаняшь ужò». — «Да ты ня отказывай, што я ня устану, да давай ёсьцп скорёй миё». Коть на самы первы случай пошоў коло рёчки, зловй 25 жабё. «Вотъ табё царъ прпслаў квашанпны ёсьцп холодной». Посля стаў носпць «што дзё ня зарваў; откормй яго, отпой, отхаяў сожъ такъ. — Посылае Глпнскп пзноў до цара ў сваты. Коть

яму наносиў якъ першы разъ, дыкъ гэтыкія дзвѣ часьци. Пдзе котъ да пдзе чпразь лѣсъ, выходзць на гэгту-жъ самую полянку, сустрѣў воўка. Котъ сполохаўся воўка, скокъ на хвойку. Воўкъ кажа на ката: «Ты ня полохайся на мяне, али ты раскажи миѣ, куды ты идзешъ». — «Я-бъ расказаў табѣ, але боюся цябе». — «Празъ якую стацьцю ты бошся мяне?» — «Коли зайцоў много ходзила, то васъ пше боли пойдзе». — «Ня бойсь, раскажи». Такъ гэты воўкъ подскочїў, хвацїў ката за коўперъ и прыщиснуў до зямли. Коли скажашъ, дыкъ ня зьѣмъ табе, а ня скажешъ пзѣ-ѣмъ». — «Ня ѣжъ п скажу». — «Ну, кажи, ня буду ѣсьци». Одпусцїў яго одъ зямли. «Ну ты-жъ ужо соўспїмъ пусьци мяне, ужо скажу, ня уцяку». — «Алежъ ты ня откажися, глядзи, а то табѣ вялики соромъ будзя». — «Чаму такъ?» пытаецца воўкъ. — «Коли зайцоў стольки ходзила, дыкъ васъ треба 3 часьци гэгтульки». — «Куды?» «Куды п я иду». — «Куды ты идзешъ?» — «До цара на судъ». — «И я пойду». — «Што ты одзинъ пойдзешъ?» — «А ты чаму одзинъ идзешъ?» — «А ты што натыкаўся со мной? ты ня глядзи, што я одзинъ иду, бо мяне ўся царская хвампїя знае, о одъ цябе п собаки уцекаюць, якъ углядзяць, ня то царъ. Сбярїцца трэцяя часьць пзѣ гэгтога лѣсу, дыкъ повѣрїць царъ вамъ. Ты ня глядзи, што я одзинъ, мое тамъ бацьки, дзяцьки, дзѣды, пра-дзѣды. — «Ну раскажишь миѣ на яки судъ ты идзешъ?» — «Але ты таки тыкаеся? — пойдзи съ мужикомъ ў лазню, покуль панъ голову, дыкъ мужикъ сраку. Отожъ я наперадъ ни скажу. Збярї ты зъ гэгтога лѣсу трэцяю часьць, кабъ былл свѣтки, дыкъ табѣ вѣры дадуць п тогды я раскажу на яки я судъ иду». Гэты котъ раззловаў воўка такъ, што ажъ воўкъ плакаць почаў, подскочїў, объ зямлю ударыўся п стаў гэты воўкъ голосць мощно. Дыкъ ўсѣ воўки почули, што гэтакъ гэты воўкъ плача, хто яго обидзїў тамъ? Давай яны збѣгацца, ўсѣ чиста почуўши. Тогды назбралася ихъ богато, п воўки давай пытацца у ката. Гэты котъ отвѣчае пмъ: «Намъ стояць, да говорыць, дыкъ много дзѣнь пройдзе; пойдемъ по дорозя п будземъ говорыць пдучп». Йшли яны йшли, ѣнъ пмъ расказаў уловину. «Праўда» воўкъ кажа, «п намъ треба

псып, ты ня солгаў». Воўки кажуць: «Мы ўпяродъ пойдземъ на судъ. А котъ кажа: «Якъ жа вы ўпяродъ пойдзяця, коли моя жалоба занесена? Якъ выйдзя мой судъ, подамъ я вашу жалобу, тогды я васъ позову. Цяперъ жа вы стойця ў гэтымъ сараю». Яны послухали, а котъ—хляп! да и запёръ. Котъ гэты пошоў подсакаиваючп, пяючй, ў ладки плѣсучп, прышоў на ганакъ: «стукъ, стукъ!» солдатъ одчннй; прыходзиць котъ до парапрама. «Здрастуйця ваша вимператорства величества!»—«А што, котокъ, скажешъ?»—«Да вотъ вамъ Глински — Попялински прыслаў госьцинчика». — «Хорошо, хорошо здзѣлаў, да ня вотчимна». Подѣхаў осударъ посмотрѣў, яны скачуць на балькахъ, такъ ёнъ ихъ набйў ў той сарай. Царъ ката напойў, накормйў, на дорогу даў, а воукоў и зайцеў казаў побцъ. Царъ кажа коту: «Скажи Глинскому—Попялинскому, пушай прыѣжджаецъ до моей дочки ў сваты. Котъ гэто прыбѣгъ бязъ духу къ Глинскому ў поўночъ, давай яго будзиць — «Уставай, уставай, я одъ цара прышоў». — «А што ёнъ табѣ сказаў?» — «Да вотъ казаў, кабъ ты ѣхаў жаннца на яго доццэ». — «Ну цяперъ жа ты котъ сватаў, сватаў, кабъ табе Богъ съ свѣту жратаў. На чемъ жа я поѣду, коли я голы якъ бизунъ?» — «Ты ня плачь, али просп, кабъ я ухитрыўся, дыкъ ты заѣдзешъ». Пошли яны сяродъ noci, а тамъ кола цара солдатоў много и у каждаго солдата дзвѣ шапки, а котъ жа ў каждую хату ўлѣзя и у каждаго солдата по шапка украдзя. И краў ёнъ тонкаго драпу. Наклали яны два мѣха гэтыхъ шапокъ — понесли на мостъ. Гэта робилася ў поўдни и котъ гэты пиць захопѣў. Котъ гэты, поставйўши шапки на мосьцѣ и, покннуўши Глинскаго ля шапокъ, пошоў пиць воду. Ёнъ піе воду, а царъ скликаў ўсйхъ ракоў; одзнь ракъ надто вялпкп, котъ яго выцягнуў на берахъ. «Пусьци», кажа ракъ, «жыў ня буду». — «Сослужпшъ жа ты гэтакую службу?» кажа котъ на рака». — «По водзѣ сослужу, якую ты хочешъ, а по бѣрезѣ заби мяне, нпчогó ня сослужу». — «Скопай жа ты гэты мостъ! — «Скопаю», кажа ракъ. Котъ ня вѣручп, прывязаў рака на дротъ, а на Марціна Глинскаго кажа: «Якъ поплыве мостъ,

дыкъ ты раскидай шапки по рацэ». Котъ циразь мость пере-
скачѣ, а Глински на мосьцѣ. Мость поплыў, а гэты ўсё Глин-
ски раскидая шапки по рацэ. Котокъ побяжаў до цара.
Прыбѣгъ до цара п кажа: «ѣхаў Глински до цара жаншца,
узбѣхаў на мость, мость уломаўся, солдаты потопилися, пя-
хота п конница, остаўся ёнъ адзінъ на мосьцѣ». Тутъ царъ пос-
лаў солдатоў на лодкахъ — шапки плавучь на рацэ. На лодца
ѣдзець нявѣста зъ дзѣўкамі п кухваркамі. Яны п познакоміліся
п ожаніліся зъ тымъ Глинскимъ. Царъ даў імъ 8 мільіюноў
войска, дзенегъ. Яны поѣхали у Змяёўски дворець п праполо-
хали змѣя. Ёнъ циразь камінь пралазѣзъ съ своею любоўницею,
а Глинскій яе застрэліў изъ хвугіп. Тоды сталі яны жыць ў
тымъ дворцу. Тамъ золота изъ стрѣхъ капала.

Запис. Учен. VIII кл. Минск. гимн. Коваленко, отъ крестьянина Василя
Познякава.

9.

О МУЗЫКАНТЪ, КОТИКЪ П СОБАЧКЪ.

Той же губ. Игуменскаго уѣзда, Погостской волости, въ с. Мядзевичахъ.

Жыў быў на свѣцп музыканта, наскучыло яму жыць дóма,
раздумаўсе ёнъ п пойшоў ў свѣтъ (пó міру). Идзе дай пдзе, бѣ-
жыць собачка: «Куды ты пдзешь?» — «Иду ў свѣтъ, говорыць
музыканта. — «И я съ тобой пойду!» — «Ходзи!» Ишоў—пшоў
музыканта съ сабачкою, ажъ на ўстрѣчу імъ бѣжыць коцпкъ.
«Куда вы пдзецѣ?» пытаецца коцпкъ. — «Ў свѣтъ», отвѣчаюць
яны. — «И я за вами пойду». И пошлп ўсѣ разомъ. Ишли
цѣлы дзень; почъ ужó близка, бачаць хатку коля дороги; зай-
шли сейчасъ ў ету хатку. Ляцяць черци: «стукъ — стукъ! —
«Хто тутъ ё?» — «Коцпкъ, сабачка п самъ панъ музыканта». —
«Пойграй намъ, музыканта!» Стаў музыканта пграць: што по-
ведзе разъ по струнахъ, то п ё рубель. Якъ тольки пѣвянъ за-
пѣў «кукареку!», такъ черци п поляцѣлп. На другую ночь прп-
пятаюць пзноу: «стукъ — стукъ!» «Хто тутъ е?» — «Коцпкъ, са-
бачка п самъ панъ музыканта». — «Пойграй намъ, музы-

канта;» Музыканта стаў играць: што повядзе разь по струнахъ смыкомъ, то п ё рубель отъ чарцей. Гулялп — гулялп доўго, по- томъ, якъ запѣў пѣвянъ, такъ черци п поляцѣлп. Ў дзень пры- ходзя Богъ п говора коцяку, собачку п музыканту: «Вы про- сійця у чарцей того каменчыка, што яны пьюць п ядўць» п даў имъ книжачку, п говора: «якъ черци приляцаць, такъ ты, музы- канта, играй, а вы клейця дзверы. Пѣвянъ, якъ запѣе, такъ черци будуць просицца, штобъ вы ихъ пусьцілі, тогды вы ска- жице: «дайце намъ того каменчыка, што вы пьяде п ядзиде!» Сейчасъ у вечара прилятаюць черци п стукаюць: «Стукъ, стукъ! Хто тутъ ё?» — «Коцикъ, собачка п самъ панъ музыканта». — «Пойграй намъ!» гавораць чэрци къ музыканту. Музыканта, што повядзе разь по струнахъ, такъ рубель п ё отъ чарцей. Набраў ёнъ дўжа богата отъ ихъ грошей; а коцикъ п собачка ўсе клеяць да клеяць дзверы своей хатки. Скоро на бѣду чарцей пѣвянъ запѣў: «Стукъ — стукъ». Агў! запѣрта. «Пусьциця насъ!» — «Не, ня пусьцимъ! Дайця намъ той каменчыкъ, што вы пьяде п ядзиде, тоды пусьцимъ!» Черци бачаць, ничога ни зрбляць, ўзялі дай отдалі каменчыкъ. Тоды имъ отперли дзверы; чэрцы п поляцѣлп; якъ тольки яны поляцѣлп, коцикъ, собачка п музы- канта выйшли изъ той хатки, пойшли икъ мору п музыканта тамъ проговорыў такіе слова: «Каменьчыкъ, каменьчыкъ, я хочу, кабъ у насъ быў домъ лутшій, якъ у цара п одзённые лут- шае!» Такъ п случыласё. Посылае царъ земля той свойго слугу разузнаць, хто тамъ такій поѣхаў — п хто жыве ў такомъ домѣ, што дайже лутшій чимъ у яго. Слуга царьскій прыѣжджае икъ дому п пытаецца, хто ў ёмъ жыве. Яму отвѣчаюць, што ко- цикъ, собачка п самъ панъ музыканта. Прыѣжджае слуга икъ цару п говора, што тамъ живуць коцикъ, собачка п самъ панъ музы- канта. Царъ, ня нивуши яму вѣры, посылае ёнъ вѣрнѣйшаго свойго слугу п говора: «Зъѣздзь, полядзі, хто тамъ ё». Поѣхаў другій слуга: — «стукъ, стукъ!» — «Хто тутъ ё?» — «Коцикъ, со- бачка п самъ панъ музыканта!» Отправляецца слуга къ цару п говора: «Жыве тамъ коцикъ, собачка п самъ панъ музыканта».

Посыля гэтаго посылает царь трэйцяго—самага найвѣрнѣйшаго
свойго слугу; гетый слуга сказаў, якъ и першыя. Царь, ня вѣ-
рыўшы, запрогъ тройку своихъ коней и поѣхаў самъ полядзѣць.
Прыяжджае царь и пытаецца: «Хто тутъ ё?» — «Коцикь, собачка и
самъ панъ музыканта». Царь позавидуваўшы ихъ богатству, ўзяў
іхъ сабѣ, и музыканту жаніў на своей доццѣ. Молодая жані
пытаетца свойго мужа — музыканта: «чаму гэта вы такіе бога-
тые?» Мужъ ёй гавора, што у ихъ ё такіі каменьчыкь, цяразъ
который імъ можно ўсё получыць, што толькі захочуць. Жані
ночы открала каменьчыкъ отъ свойго мужа, пошла іхъ мору
и гавора: «Каменьчыкь, каменьчыкь! зробі такъ, штобъ я булі
на томъ боку мора! Каменьчыкь—каменьчыкь—я хочу, штобъ
у мене було усё лутшае, якъ у мойго мужа!» Такъ и ё. Царь
ўзяў и ўмуроваў музыканта ў стоўпъ (въ столбъ); а коцикь и со-
бачка пошли іхъ мору, сѣли на бѣрэзи отдыхаць. Потымъ
коцикь гавора собачку: «Чаго-жъ мы будземъ тутъ сядзѣць,
пльвома лутша на той бокъ мора». Тутъ стали яны судзѣць да
радзѣць, якъ пераплываць цяразъ рѣку. Собачка гавора коцику:
«Садзѣсь на менѣ, дыкъ я цябѣ перавезу». И такъ яны пераплыли
на другую сторону мора, дзѣ стояў домъ царской дочкі, жані
музыканта. Коцикь и собачка задумали открасьця у жані му-
зыканта каменьчыкь. Доўго коцикь и собачка совѣтувались,
кому іці ў домъ царской дочкі. Потымъ коцикь осмѣліўсе и
пойшоў. Прыходзя ў домъ царѣўны и закрываў: «Курняў!». Ца-
реўна почула и ўзяла коцика ў свой домъ, накормила яго. На
першый дзень котъ зловіў мышку и зѣў, на другій дзень зло-
віў другую; гэта мышъ страпявўлася, назбирўлася богато дўжо
мышей и стали проспѣ кота, штобъ ёнъ отпусцьі мышку; но
коцикь гавора: «Прогрызіця сундучокъ гэты и достаньця отгуль
каменьчыкь». Мышы ўсѣ по разу якъ грызавўли, такъ и про-
грызли сундучокъ, и достали каменьчыкь; тоды коцикь пусь-
цьі мышку и лѣпкой по вокенцу бразнуў (ударилъ). Царѣўна, до-
гадаўшысь, закрывала: «А Божа мой, Божа, вотъ колі я про-
пала!» Выйшла на дворъ и закрывала на своихъ собакъ:

«Цюцьки, кусіця ягó, злòдзѣя!» Собаки за коцикомъ погна́лися, той на плотъ, той на шóлу кíдалсе и ня догна́ли. Коцикъ прыбѣгъ икъ собачку и поплыли цяразъ море. На тую бѣду коцикъ упусьціў каменьчыкъ ў море. На етый часъ поўзе ракъ. Коцикъ дўжа стаў просіць рака, штобъ ёнъ подаў каменьчыкъ. Ракъ достáў изъ мора каменьчыкъ и подаў коцику. Пераплыўшы море, коцикъ и собачка прышли икъ стоўпú, дзѣ замурóванный быў музыкáнта. Собачка коля стоўпа подзяржаў коцика, а ёнъ ўзлѣзъ на самый верхъ стоупа. Тамъ ў сярэдзину була дзирка, и ўкинуў туды каменьчыкъ; музыканта ўзяў ў руки каменьчыкъ и говора: «Каменьчыкъ, каменьчыкъ, зроби такъ, штобъ етый стоупъ разваліўсе!». Такъ и случылосё и музыкáнта вўзволіўсе изъ пявóли. . . ¹⁾.

Зап. изъ усть крестьянки учителемъ народнаго училища Н. Г. Яцко.

10²⁾.

ПРО МУЖИКА И ЛИСУ.

Жіў сабѣ дзѣдъ да баба, дзѣдъ и кажа бабi: «Ты печи пшроги, а я поѣду по рыбу». — «Дóбра», кажа. Наловiў дзѣдъ рыбы цѣлы възъ да и везе до дому. Ёдзе дзѣдъ по дорози и бачиць: лежиць лисичка на дорози. Злѣзъ дзѣдъ зъ воза, подой-

¹⁾ Хотя въ этой сказкѣ принимаютъ участіе и черти, но преобладающую роль въ ней все-таки играютъ животныя. По этому мы не могли рѣшиться помѣстить ее въ слѣдующемъ за симъ отдѣлѣ: Б. (Сказки мнѣшескія). Вообще рассказы о походе животнохъ въ животномъ эпосѣ, какъ извѣстно, часто такъ переплетаются мнѣшескими элементами, что ихъ выдѣлить и провести между ними рѣзкую грань дѣло довольно мудреное. Во всякомъ случаѣ, позволяемъ себѣ думать, что принятая нами здѣсь рубрика, хотя до нѣкоторой степени, облегчатъ будущимъ изслѣдователямъ бѣлорусской народности трудъ изученія нашихъ «Матеріаловъ», если они найдутъ нужнымъ ими воспользоваться для своихъ цѣлей. III.

²⁾ Указаніе, гдѣ и кѣмъ записана эта сказка, упущено въ перебѣленномъ оригиналѣ, по недосмотру, но мы твердо помимъ, что она, вмѣстѣ съ другими матеріалами, была доставлена намъ въ концѣ 70-хъ годовъ нашимъ неутомимымъ сотрудникомъ, бывшимъ учителемъ приготовительнаго класса Свислочской учительской семинаріи Н. Я. Никифоровскимъ и записана однимъ изъ его учениковъ изъ района бѣлорусскихъ уѣздовъ Гродненской губ. Болѣе точное указаніе дать пока, къ сожалѣнію, не можемъ. По содержанию своему

шоу къ лисичкѣ, а яна и не ворѹщица, лежиць сабѣ ўсе роўна якъ не живая. «Отъ будзе коўнеръ ¹⁾ баби на шубу», сказаў дзѣдъ. Узяў ёнъ лисичку, положиў на возъ, да и поѣхаў. А лисичка и почала выкпдаць рыбу пзъ воза; выкпдала ўсю рыбу да и уцекла ²⁾. Приѣхаў дзѣдъ до дому да и кажа: «Отъ я табѣ привѣзъ яки коўнеръ на шубу. Пойдзи, возьми, унѣ ³⁾ тамъ лежиць на вози». Пришла баба, поглядзѣла на возъ и бачиць: нима ни рыбы, ни коўнера. Пришла баба ў хату дай и кажа: «Ахъ ты хіусть ⁴⁾, еще ўздумаў обманываць». Тутъ уже дзѣдъ догадаўся, што гэта лисичка была живая, да нечего уже робиць. А лисичка собрала ўсю рыбку, сѣла на дорози да и ѣсьць. Идзе воўкъ: «Дзень добры, кўмка голубка!» — «Дзень добры, кумокъ». — «Дай мнѣ хотя трошка поспытаць рыбки». — «Отъ табѣ на! подзи налови да и ѣшь». — «Я не умѣю», кажа воўкъ. А лисичка кажа: «Я тебе навучу, якъ ловиць. Подзи на рѣчку, ўсуни хвѣусть ў полонку ⁵⁾ та рыба сама за хвѣусть начапляецца; да только держи доўго, то быўльшь начапляецца». Пошоў воўкъ на рѣчку, усадзіў хвѣусть ў полонку, сѣў да и сидзиць. Сѣдзѣў цѣлую нѣчь, а хвѣусть его и пршмерзъ къ лёду. «Ахъ, якъ

предлагаемая сказка известна во всей России — во многих вариантах. Печатаемъ здѣсь свой единственно ради двухъ, весьма интересныхъ фонетическихъ отличій, которые доселѣ были известны лишь изъ района говоровъ малороссійскаго нарѣчія. Онѣ состоятъ въ переходѣ о въ ѳу, а ѳ (подъ удареніемъ) послѣ ц — въ ѳѣ. Такъ, напр., *хвѣусть*, *быўльшь*, *нѣчь*, — хвостъ, большъ, ночь, и *цѣдлий*, вмѣсто цѣлый. Эти отличія, особливо первое, какъ видно, такъ рѣзко и отчетливо преобладаетъ въ мѣстномъ говорѣ записавшаго, такъ глубоко и нерушимо засѣли съ дѣтства въ его слухъ, что онъ ни разу не промахнулся въ буквенномъ его изображеніи, между тѣмъ, какъ въ передачѣ остальныхъ, обычныхъ, но менѣе рѣзкихъ примѣтъ бѣлороссійской фонетики, онъ кое-гдѣ погрѣшаетъ. Данный случай, а онъ не единственный, можетъ служить новымъ доказательствомъ, что въ дѣлѣ собиранія фонетическихъ данныхъ и ученики сельскихъ школъ могутъ быть далеко не безпольными помощниками.

III.

¹⁾ Воротникъ.

²⁾ Убѣжала.

³⁾ Вошь.

⁴⁾ Обманщикъ.

⁵⁾ Прорубь, небольшая полынья. III.

много рыбы начаплялося, трудно и выцягнуць», думая воўкъ. Бачиць, бабы идучь по воду; якъ углядзѣли воўка, да давай его бнць коромыслами; скакаў, скакаў воўкъ, одорваў сабѣ хвѣўсть, да и уцѣкъ.

11.

ВОЙНА ВОўКА СЪ СОБАКОЮ.

Минской губ., Бобруйскаго уѣзда, м. Городня.

Въ одномъ селѣ у богатаго господара было веселье. Была у его собака и надто пріязно жила зъ воўкомъ. Наѣлася собака на весельи ўсего, чаго только хоцѣла, и пошла вечеромъ ў поле, за хлѣў и качаетца собѣ, объѣўшись. Выходзиць воўкъ и пытаетца у ей:

«Чаго ты сегодня такая сытая?»

— «А у мойго господара цеперь веселье — ўсѣ пьяные и мяса и ўсего добра по хацѣ такъ и валяетца, и я ѣла, ѣла, сколько хоцѣла. Ходзи, коли хочеш и ты. Цеперь уже темно и ўсѣ пьяные, нхто тебе не забачиць».

Подумаў воўкъ, подумаў и хоць страшно яму ици до людзей, алежь ѣсьци надто хочетца. Послухаў воўкъ и пошоў за собакою. Пришли до хаты — и сѣни расчинены; людзи пьяные и нхто не забачиў воўка. Подвѣў яго собака подъ столъ и давай ёнъ уплетать и мясо и ўсѣ, што только пьяные раскидали. Наѣўся воўкъ да и дзякуе собатцы, хоче уже ици до своихъ. «Постуй», кажа собака, «заразъ будуць коровай дзѣлиць, пѣсьни спѣваць, дакъ и ты послухаешь». Вотъ стали дзѣлиць коровай и пѣсни спѣваць. Подобалися воўку пѣсни и кажа ёнъ собатцы:

«Чуешь, браце, и я заспѣваю зъ ими!»

— «Што ты? Цихо сѣдзи».

Посѣдзѣў воўкъ, посѣдзѣў да и зноў каже собатцы:

«Не, братко, не уцѣрплю, и я заспѣю».

— «Што ты одурѣў? Хочешь бѣды? Моўчи и сѣдзи», кажа яму собака.

Тымъ часомъ собака гдзѣсь отвернулася, а воўкъ-таки не сперпѣў, — надто яму подобалися пѣсни, узяў и завѣў подъ сто-

ломъ. Якъ почули людзи, дакъ першъ спугалися, а потымъ — схваціўши хто кочаргу, хто ёмку¹⁾, хто полёно и давай воўка биць; насили воўкъ выскочіў изъ хаты. Отбѣгъ ёнъ къ лѣсу, а потымъ вернуўся назадъ къ селу и зове собаку. «Ну», кажа воўкъ собатцы, «ты мене обмануў, черезъ тебе побили мене, гэтого я тобѣ не пробачу²⁾. Давай войну весьци: хто кого побье, той того и зѣсьць. Выбирай ты сабѣ войска, а я сабѣ выберу и заўтра гэттака³⁾ будемъ воеваць». Боязно собатцы воеваць зъ воўкомъ, алежъ робиць нечого — треба воеваць. Думаў, думаў цѣлу ночь собака: якое-бъ тутъ выбраць собѣ войско? Назаўтра бере ёнъ барана, пѣўня и гуся и идзе. А воўкъ ўзяў кабана, зайца и рыся. Вышла собаково войско за село да чекаюць воўка. А воўкъ тымъ часомъ хоцѣў вѣдаць: якое тамъ войско у собаки? и каже зайцу: «Пойдзи, брацінька, развѣдай, што тамъ у яго за войско?» Побѣгъ заяць, издалеку оглядзѣў; прибѣгае къ воўку и рассказываетъ: «Братце! пропадемъ мы ўсѣ отъ того войска: собака одзинь надто великій и здоровый; другій москаль нѣкій съ красной мѣдной шапochкой, зъ великимъ помяломъ ззаду, зъ острымъ ножомъ во рту идзе собѣ да каже собатцы: «Куда, куда идзешъ? Я всѣхъ одзинь побью». Другій великій, великій, косматый зъ большущими вилами на головѣ идзе да каже: «Бе! я ўсѣхъ на вилы повижу!» Тречи идзе зъ доўгою жордкою и на концу еѣ острый крукъ, идзе и пытаетца: «Гдзѣ яны, гдзѣ яны? я ўсѣхъ ихъ потопчу». Испужалося воўково войско и давай ховатца: кабанъ зарыўся ў леспця да и лежипць — не дыше; рысь ўскочіў на дзерево и не дыхне, а воўкъ бачипць, што схватца не успе, — схваціўся, стаў на заднія лапы къ собакову войску и стоипць. «Ёны подумаюць, што я пень, не познаюць», каже соби, а заяць сховаўся за яго да стоипць. Тымъ часомъ собака ближей подходзипць зъ своимъ войскомъ. Подыйшоў баранъ подъ воўка, захоцѣлось яму погуляць, але пень разогнаўся да и стукъ лбомъ ў воўка, але такъ мощно,

1) Ухватъ.

2) Не прощу.

3) Здѣсь.

што и мозги выскочили изъ воўка. Заяць спугаўшись, хоцьў уцекаць, але собака яго заразь — царапъ! и зловіў. А пѣвень ўзлѣзь на кабана и давай лісцяца разгребачь и клеваць: якъ клюне, такъ прамо кабана за шкуру и дзерэ. Церпѣў, церпѣў кабанъ, але бачиць, што болиць, думая, што яго ножемъ рѣже, схваціўся и наудѣки. Бачиць рысь, што бѣда, — цышкомъ собѣ сѣдзиць на дзеревѣ и нихай яго нихто не забачіў. А собаково войско оглядѣлося кругомъ, — нема уже нигдзѣ никого — и пошли собѣ до дому.

Съ того часу якъ тольки воўкъ почуе гдзѣ есть веселье, то якъ жиў уцекае.

Зап. воспит. молодеченской учительской семинаріи Осипомъ Дубцомъ.

12.

КОНСКИ СТАРЫКЪ.

Той же губ., Борисовскаго уѣзда, с. Латыголычи.

Быў у старыка *одзинъ* лошады — дужа стары. Дзѣдъ жалѣў запрагаць ў соху. Подковаў яго сталёвыми подковами и пусыцї ў поле — на лугъ. Леў идзець лошады на ўстрѣчу и пытаецца: «Хто ты такі?» — «Коньски старыкъ.» — «А ты хто такі?» — «Я надъ ўсими звѣрами царь». — «Колі гэтакъ, дакъ будземъ борохадца, хто зъ насъ дужѣй». Леў говорыць: «Якъ будземъ борохадца?» А лошады кажець: «Идзи къ гѣтому камню и би объ гѣты камень лапой: коли цяпло свіснець, дакъ ты будзишь дужѣй, а коли у мяне, дакъ я дужѣй». Леў пошоў къ камню: біў, біў ногою — цяпло не свиснула, а лошады якъ ударыў о камень сталёвою подковою — цяпло свиснула. Леў уцѣкъ. Бѣгучи сустрѣкаець воўка, а ёнъ яму кажець: «Здрастви, царь! Гдзѣ ты быў?» — «У зялёномъ лугу и видзѣў коньскаго старыка». — «Я не тольки што видаў», кажець воўкъ, «да й ѣдаў. Пойдемъ зѣдзпмъ», а леў кажець: «Боюся, самъ лѣпѣй идзи и по(г)лядзи. А тымъ часомъ ўзяў воўка въ *ошланку* и понесъ на ёлпи. Якъ пѣсь, дакъ задавиў да кажець воўку: «Поглядзи, гдзѣ ёнъ?». А увидзѣў леў, што воўкъ ни глядзиць, да ни вѣдаўши, што несучи задавиў воўка, да и кажець: «Эге! ты якъ

по(г)лядзѣў, дакъ уже п сомлѣў, а штобъ же пошли разомъ, дакъ ёнъ бы насъ ободвыхъ зѣў». Тогда леў ўзяў п уцѣкъ.

Зап. учителемъ народной школы П. В. Шолковичемъ.

13.

ЧЕЛОВѢКЪ И КОЗЫ.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда, м. Холопеничи.

Быў на свѣци одзпнъ бѣднѣй чплавѣкъ. Ня мѣў ёнъ сабѣ пригулку. И пошоў ёнъ ў свѣтъ; пошоў, куды вочи глядзяць. Зайшоў ёнъ ў густѣй лѣсъ. Доўга блудзіў ёнъ по лѣсу, зама-рѣўся, проголодаўся, а ѣсьци нѣчаго. Выбіўся таки ёнъ на полянку. Полянка большая, а кругомъ лѣсъ. Трава на ей злѣная, густая. Никого не видаць. Пошоў той чплавѣкъ по полянцы. Напоткаў хатку, ды такую цекавую, што п нпколи яще ёнъ такой п не бачіў. Сбудована хатка зъ блиноў, печь зъ сыру, а комнѣ зъ масла. Ня доўга ёнъ дзпвіўся: голодъ ня цѣтка, якъ убачіў ёнъ блины, сыръ, масло — давай обдзираць ихъ п ѣсьци. Такъ ѣсь, што ажъ за вушами тращиць, ажъ носъ гбапца... По-облупляваў сцѣны, попсуў печь, комнѣ...

Ажъ чувиць—гуль пошоў, топоть, лопоть, шумъ... Спу-жаўся ёнъ. «Куды мнѣ дзѣтца», думае сабѣ. «На дворъ выскочнѣ бѣязно»... Убачіў подпечикъ п вырнуў туды. А гѣто бѣгло стадо козъ, большое-пребольшое. Прибѣгли козы, якъ убачили, што нѣхто ихъ хатку пошкматаў, дуже жалосно забліялп. Пѣтымъ кпнулася шукаць злодзія: бѣгали п туды п сюды — нпкого не нашли. Нѣчаго робпць, стали попраўляць хатку: напакли блиноў, набили масла, отгопили творагу — позамазывали комнѣ, печку, позалѣпливали сцѣны. Ночь подышла — полягли спаць. Наступіў ранокъ — пошли на пасту, али покинули одну козу, кабъ яна сьде-регла хатку. Ляжнѣ козѣ, вокомъ ня змигнець, сцяражець. А ужѣ чплавѣку тому п ѣсьци захоцѣлося, ды боитца вылѣзці зъ подпечча. Стаў ёнъ на козу сонъ напуцаць: гляднѣ на яе п приговаривае: «Спн, вѣчко! спн, вѣчко! спн, вѣчко!» Одно воко заснуло. Ёнъ пѣтымъ: «Спн, другое! спн, другое, спн, другое!»

И другое заснуло. Тогда ёнъ вылѣзъ зъ подпечыча, наобдзираў блиноў, наколупаў сыру и масла — ды подъ печь и ёсь тамъ сабѣ помаленьку. Пришли козы зъ пасты — спиць ихъ вартоўникъ, блины со сцѣнъ подзираны, печь и коминъ поколупаны. Стали яны биць бѣдную козú и рогами и ногами; прибили чуць не до смерци. «Што я виновата», кажиць имъ ина, «я старалася, якъ могла, глядзѣла прытко. Али сильно стали мое вочи зачиянтца и я заснула». Кинулися шукаць виноватаго; шукали, шукали — никого не нашли. Собралися козы ўкругъ, стали браць раду, якъ збыць такую бядú. Рáдзилися, рáдзилися и положили поставиць вартоўникомъ такую козú, у которой три воки. Нашля такую козú, съ трима вочами. Сказали ей вартоваць хату, а сами пошли на пасту. Нашъ чилавѣкъ ничо́го гэтаго не знаў. Бачиць ляжець коза, думаетъ, навяду на яе сонъ, а самъ наёмся. Стаў ёнъ прытко на яе глядзѣць и приговариваць: «Спи, вочко! спи, вочко! спи, другое! спи, другое!» Заснуло у козы одно вочко и другое. Вышоў той мужикъ зъ-подъ печки и хоць ў уже обдзираць сцѣны и печь, — ажъ тутъ коза убачила яго трейцимъ вокомъ, прочахнула и заблѣяла дикимъ голосомъ. Козы почули, прибѣгли и кинулися биць того чилавѣка и рогами, и ногами. Стаў ёнъ ихъ просиць-молиць: «Козочки дороженькiя, пусьщце живого, буду вамъ вѣкъ служиць»... Змиловалися тогда козы, перестали биць того чилавѣка и поставили яго за пастуха у сябе. Ёнъ ихъ пасциў, доиў, робиў масло, сыры... Зъ той поры и пошли козы чилавѣку служиць.

Зап. А. Егор. Богдановичемъ.

14.

ДЗѢДЪ, КОЗА И ЗВѢРИ.

Минской губ., гор. Борисовъ.

Жиў дзѣдъ да баба и была у ихъ коза. Дзѣдъ на первый дзень посилае свою дочку кабъ яна яе попасила. Дочка яе погнала. Подъ вечаръ погнала домоў. Дзѣдъ сѣў ў вороцяхъ и пытаецца: «Коза моя, козачка! чи пила ты, чи ёла?» Кажетъ коза:

«Ни пила, ни ѣла; якъ бѣгла чпразъ мосточекъ, ухватила клиновыи листочыкъ, якъ бѣгла чпразъ крышиченьку, ухватила капель водзиченьки». Дзѣдъ дужа разгнѣваўся, набіў дочку и отослаў отъ сябе. Дочка побѣгла. Подъ вечеръ гонць козу съ пазьбы. Дзѣдъ сѣў изноў при вороцяхъ и пытаецца у козы: «Коза ты моя, кóзачка! чи пила ты, чи ѣла?» — «Не пила, не ѣла, якъ бѣгла чпразъ мосточекъ, ухватила клиновыи листочыкъ, якъ бѣгла чпразъ крышиченьку, ухватила капель водзиченьки». Дзѣдъ разгнѣваўся, набіў бабу и прогнаў отъ сябе. На треціи дзень самъ погнаў ў поле. Накорміўши, погнаў домоў, а самъ скоренько забѣгъ напяродъ и сѣў на лавочку. Якъ коза пришла, дзѣдъ зачаў у яе пытацца: «Коза моя, козинька! чи пила, чи ѣла ты?» — «Не пила, ни ѣла», коза каже, «якъ бѣгла чпразъ мосточекъ, ухватила клиновыи листочыкъ, якъ бѣгла чпразъ крышиченьку, ухватила капельку водзиченьки». Дзѣдъ дужа разгнѣваўся и задумаў яе зарѣзаць. Узяў козу, привязаў и пошоў къ ковалю ножикъ остриць. Коза якъ гэта учула, — вырвалась и побѣгла ў лѣсъ и убѣгла ў зайцеву хату; зайца выгнала. Сѣў заяць при дорозѣ и зачаў плакаць. Ишоў воўкъ и пытаецца у яго: «Чаго ты, зайчикъ, плачешь?» — «Якъ жа мнѣ не плакаць: нѣякій невиданный звѣръ выгнаў мяне изъ хатки и зачаў тамъ жиць». Воўкъ каже: «Ну я яго выгоню!» и пошоў ў хатку и каже: «Звѣръ, выходзи изъ хатки!» Коза якъ затрепае и крикнула: «Я цябе рожками заколю, ножками притопчу и хвосдикомъ подмяту». Воўкъ спужаўся и удѣкъ. Приходзили ўсѣ звѣры и ўсѣ не могли яе выгнаць. Тоды йшоў пѣтухъ и пытаецца у зайца. А заяць яму ўсё сказаў. Пѣтухъ каже: «Я яго выгоню!» — «И гдзѣ ты яго выгонишь! ўсѣ звѣры прибѣгали и никто не могъ яго выгнаць. Ну, пойдземъ!» и пошли яны. Пѣтухъ, пришоўши, каже: «Я иду зъ косою ў красныхъ сапогахъ, я цябе зарѣжу!» Коза дужа спужалась и смяцѣла, а яны яе забили и потомъ стали сабѣ жиць да поживаць да добра наживаць.

Зап. ученикъ уѣднаго училища.

15.

ПОШЕЛЪ КОЗЕЛЪ ЗА ОРѢХАМИ.

Могилевской губ., Горецкаго уѣзда, м. Дубровка.

Пошоў козелъ въ орѣхѣ, нашіпаў три мѣхѣ, а коза ни вѣднога. «Погоди, коза, я на тябе волкѣ пошлю. Волкъ иди козу ѣсть». — «Ни пойду». — «Погоди, волкъ, я на тябе стралца пошлю. Стралець иди воўка бить». — «Ни пойду». — «Погоди, стралець, я на тябе вярвыкѣ пошлю. Вяроўки, идите стралца вязать». — «Ни пойдёмъ». — «Погодите, вяроўки, я на васъ тяпло пошлю. Тяпло, иди вяроўки палить». — «Ни пойду». — «Погоди, тяпло, я на тябе воду пошлю вода, иди тяпло тушить». — «Ни пойду». — «Погоди, вода, я на тябе волоў пошлю. Волы идите воду пить». — «Ни пойдёмъ». — «Погодите, волы, я на васъ доўбню пошлю. Доўбня, иди вола бить». — «Ни пойду». — «Погоди доўбня, я на тябе червей пошлю. Черви, идите доўбню точить». — «Ни пойдёмъ». — «Погодите, черви, я на васъ курей пошлю. Куры, идите червей клевать». — «Ни пойдёмъ». — «Погодите, куры, я на васъ ястреба пошлю. Ястребъ иди курей драть». Ястребъ пошоў курей драть, куры пошли червей клевать, черви пошли доўбню точить, доўбня пошла волоў бить, волы пошли воду пить, вода пошла тяпло тушить, тяпло пошло вяроўки палить, вяроўки пошли стралца вязать, стралець пошоў волкоў бить, воўкъ пошоў козу ѣсть. Коза пошла подъ мостъ, воўкъ яе за хвостъ.

Зап. учен. народнаго училища Софроній Козловъ.

16.

Слущкаго уѣзда, м. Тимковичи.

Сѣў веробейка на былинку и хоцѣў, кабъ ена его поколыхала, но былинка не поколыхала, а поръ! ў срацицу, да и упарѣла. Тогда веробейка и говориць былинкѣ: «Постой, былинка, нашла я на цябе козы. «Козы, козы, идзице былинку глодаць, бо былинка не хоче веробейки колыхаць». Не захоцѣли и козы. «Постойце-жъ, козы, нашла на васъ воўкоў. «Воўки, воўки! идзице

козъ душиць, бо козы не хочуць былинки глодаць, а былинка — веробейки колыхаць». Не захоцѣли и воўки. «Постойце-жъ воўки! нашлю на васъ людзей. Людзи, людзи! идзице воўкоў биць, бо воўки не хочуць козъ душиць, а козы не хочуць былинки глодаць, а былинка веробейки колыхаць». Не захоцѣли и людзи. «Постойце-жъ людзи! нашлю на васъ огонь. «Огонь, огонь! идзи людзей палиць, бо людзи не хочуць воўкоў биць и т. д., а былинка не хочець мяне, веробейки, колыхаць». Не захоцѣў и огонь. «Постой же огонь! нашлю я на цябе воду. Вода, вода, идзи огонь тушиць! бо огонь не хочець людзей палиць и т. д., а былинка не хочець мяне, веробейки, колыхаць». Не захоцѣла и вода. «Постой же вода, нашлю я на цябе вола. Воля, воля! идзи воду пиць, бо вода не хоче огня тушиць и т. д., а былинка не хоче меня, веробейки, колыхаць». Не захоцѣў и воля. «Постой же воля! нашлю я на цябя доўбню. Доўбня, доўбня! идзи вола биць, бо воля не хоче воды пиць и т. д., а былинка не хоче меня, веробейки, колыхаць». Не захоцѣла и доўбня. «Постой же доўбня! нашлю на тебя червей. Черви, черви! идзице доўбню точиць, бо доўбня не хоче вола биць и т. д., а былинка не хоче меня, веробейки, колыхаць». Черви послухались воробья и пошли доўбню точиць и цеперь точаць, а доўбня — вола биць, и цеперь бье, а воля — воду пиць, и цеперь пье, а вода — огонь тушиць, а огонь — людзей палиць, а людзи — воўкоў биць, и цеперь бьюць, а воўки — козъ їсьць, а козы — былинку глодаць, и цеперь глодаюць, а былинка — веробейку колыхаць, и цеперь колышець.

Зап. ученикъ приготовительнаго класса Несвижской учительской семинаріи Михалевиць. Сообц. учителемъ той же семинаріи П. А. Введенскимъ.

17.

МЩЕНІЕ ДЯТЛА.

Той же губ., Борисовскаго уѣзда, м. Холопеничи.

Звіў сабѣ дзяцель гняздзечка, нанёсъ лѣчикъ и вывѣў дзѣтокъ — трое дзятлянокъ. Радуйцца дзяцель: «Выгодую, думае,

дзѣтокъ — будзе уцѣха, а на старось подмога. Али не здарма людзи кажущь: «Хто-бъ дзятла знаў, капъ ни яго доўгій носъ?» Ня умѣў ёнъ радоватца самъ зъ собою, а раструбіў по ўсяму лѣсу, што Богъ яму дзѣтокъ послаў; кого зъ итушекъ ня споткае — на родзіны просиць. Собралися госьци, згуляли родзіны, участовалися такъ, што ледзь домоў доволоклися. Пошла по ўсяму лѣсу слава, якія *гучныя* родзіны справіў дзяцель. Прочула объ гэтымъ лисица. «Пстой же, поганецъ, — каже ина сабѣ, — мяне на родзіны не позваў, я-жъ табѣ дамся ў знакі.

Дзяцель дзяцей годўиць, кормиць, поіць, а лисица коло яго гнѣзда похадживае, зубы скалиць, придумывае, якъ бы дзяцей дзятловыхъ со свѣту звѣсьци. Надумался такп. Подходзиць разъ къ тому дрэву, гдзѣ было дзятлово гняздó и начывнае стукаць хвостомъ по дзераву.

«Што ты, лисица, робишь? пыгае у яе дзяцель: на што мовхъ дзяцей пужаешъ?

— Во якъ, каже лисица: у цябе п дзѣци ёсь... а я и ня вѣдала... Ну, выгоняй-тка ихъ вонъ зъ гнязда, бо мнѣ гэтое дрэва потребна на дровы..

«А лисынька, а кумочка! — стаў просиць дзяцель: дай ты мнѣ дзѣтокъ ўзгодаваць, тагды сабѣ сячи дзеравы».

— Не могу я чекаць, каже лисица: хто-жъ табѣ виновать, што ты тутъ звіў гняздо! Мало табѣ было лѣсу?

«Яно праўда, лѣсу не мало, каже дзяцель: али хто-жъ цябе знаў, што ты гэтае дрэва маешъ сѣць?»

— Треба было запытатца, языкъ маешъ, каже лисица: самъ виновать, не на кого жалковаць.

«Што-жъ мнѣ робиць, кумка? Дай раду!» прóсиць яе бѣдны́й дзяцель.

— Ты рады просишь? Вотъ табѣ моя рада: не тримай дзяцей при сабѣ, бо спесьцятца¹⁾, разгультаютца, а отдай ихъ лѣпей ў людзи ў навуку, коло людзей вытрутца, работи навучутца —

¹⁾ Избалуютца.

людьми будущъ. И табѣ будущъ дзяковаць и шановаць подѣ старосць...

«Можѣ и праўда твоя, — каже дзяцель: али-жъ я такихъ людей не знаю, кабъ кому отдаць дзяцей ў навуку».

— Отдай ихъ мнѣ, — каже лисица: я табѣ помогу, и отдамъ твоихъ дзяцей ў навуку.

«А дзякуй же табѣ, моя кумочка, што ты вызволяешъ мяне изъ бяды. Буду табѣ вѣкъ дзяковаць...»

— Подзякуешъ послѣ, — каже лисица: а цяперъ кпдай пхъ ко мнѣ.

Кинуў дзяцель одного дзяцѣнка; лисица подхватила яго, забѣгла за кустъ и зѣла. Облизалася и пдзецъ къ дзятлу: «Отдала, кажѣ, вучитца ковалѣству: прибыльная работа. Кпдай другого!» Скинуў дзяцель и другого. Схватила яго лисица, занесла за кустъ, зѣла. Вярнулася къ дзятлу. «Отдала, кажецъ, вучитца столѣрству. Самая работа для дзятла: будзе кусокъ хлѣба мѣць. Давай третяго: отдамъ яго ў бондари, — дзятлы къ бондарству здѣльны».

Скинуў ей дзяцель и третяго дзяцѣнка, дзякуючи лисицѣ, што такъ ина клопѣцтца обѣ яго дзѣцяхъ.

Зѣла лисица и третяго дзяцѣнка, якъ и двухъ першихъ. Пришла къ дзятлу.

«Кпдай ящо, коли ёсь», каже яму.

— Ужо ўси, каже ей дзяцель.

«А коли ўси, — дыкъ за задъ мяне ўкуси: я твоихъ дзяцей поѣла. Было не чванѣтца».

Якъ почувъ гѣто дзяцель, якъ заплачиць ёнъ бѣдный, якъ заголѣсиць: и дзяцей жалъ, и злосць яго ўзяла, што лисица такъ яго обсмѣяла. Кабъ сила, — разорваў бы яе поганую на часьци, али силы не даў Богъ дзятлу. А лисица наругантца — зубы скалѣць.

«Што я кому зробіў кепскаго?» думаетъ ёнъ сабѣ: Обяздѣцѣла мяне лисица, насмѣялася надо мной, насмѣюся-жъ и надъ кѣмъ-нибудзь. Будущъ и мяне помниць.

И поляцѣў дзяцель шукаць, на комъ бы яму злосьць сорваць. Ляцпц дзяцель, бачиць — Ыдзиць мужикъ, нѣшто ў бочцы вязець. «Вотъ на комъ я злосьць сорву, на мужику: ёнъ ў воўспмъ впиновать». А мужикъ вѣзь ў бочцы мазь продаваць, хоцѣў соли купць.

Сѣў дзяцель на бочку зъ мазьзю и давай дзяўбци носомъ ў бочку. Глянў мужикъ: продзяўбе, думаетъ, бочку, мазь выліе. Выхвацїў топоръ зза пояса и — дрататахъ! обухомъ, али не по дзятлу, а по бочцы. Разбіў бочку. Яще и не опамятаўся мужикъ, глядзиць — дзяцель сѣў на лобу у коня и дзяўбе. Мужикъ размахнуўся топоромъ, хоцѣў забиць дзятла, а сѣкануў по лбу коня — конь и ня жиў, а дзяцель — фуррр! — и поляцѣў. Плачпц мужикъ: «бочку разбіў, мазь выліў, коня забіў, ўсё празъ проклятаго дзятла. Вотъ кабъ яго попасьци, помніў бы ёнъ!»

А дзяцель поляцѣў ў мужикову хату. Мужикова жонка хлѣбъ расчиняла, а ногой дзиця колыхала. Сѣў дзяцель ў колыску и давай дзиця ў лобъ клепаць. Дзиця заплакала. Глянула баба — видзиць дзяцель клюёць дзиця: «Ахъ, кабъ ты выдохъ!» закричала ина и тропъ! полоникомъ, али не по дзятлу ды по дзяцѣнку. Забила дзяцѣнка. Злось ўзяла яе на дзятла, кинулася яго ловиць. Зловила-таки и горшкомъ закрыла. Стала придумываць, якую дзятлу смерць зробиць? Ажъ тутъ надходзиць яе мужъ, идзецъ и плачиць. «Чаго ты плачишь?» пытае ина у яго. Такъ и такъ, разсказываетъ ёнъ ей.

«А я-жъ хоць дзиця забила, али проклятаго дзятла зловила», каже яму баба.

— Покажи яго, я яго жиўцомъ зѣмъ, каже мужъ.

Подняў мужикъ горшокъ, ўзяў дзятла ў руки: «Я цябе зѣмъ, гадъ ты!» — и ротъ разинуў. А дзяцель пурхъ! яму ў ротъ, а зъ роту ў животь пролѣзъ. Трапѣчитца ў живодѣ. Ня вѣдае мужикъ, што яму и робиць: болиць животь — дзяўбе тамъ дзяцель; и на дворъ ходзиць не дае, за задъ кусаетъ. И нима якъ яго оттуль выдобыць. Али таки надумаўся мужикъ. «Ходзи-тка ты сюды, бабо! — каже ёнъ жонцы: бяри косу ў руку и якъ тольки

дзяцель покажець голову — рѣжь его косой». Узяла баба косу, глядзиць прытка, пыльнуиць дзятла. А ёнъ покажиць голову ды п ўзноў скоренько сховайтца, якъ бы зъ имп дражнитца. Высу-нуў ёнъ такп носъ — баба шась! косой. «А-я-яй!» заенчїў мужикъ: баба яму задъ отрѣзала, а дзяцель живехонькїй выляцѣў.

Зап. учит. минск. приходск. училища А. Е. Богдановичъ.

Б. МИОИЧЕСКІЯ.

18.

Могилевской губ., Горецкаго уѣзда, с. Святошицы.

Жыў сабѣ воробей п мышона; задумали яны лядо конаць п пшаницу сѣиць. Пошоў воробей ў поле зернитки збираць пшаничныя, а мышона пошла зернитки искаць. Видзиць воробей зъ мышеной, што людзи сѣюць пшаницу — п воробей кажець мышонѣ: «Будзимъ п мы съ тобою сѣиць пшаницу на своемъ лядзи». Мышона говориць воробью: «Што твое будзиць, воробей: ти корашкї, ти вершкї?». Воробей отвичаецъ мышенѣ: «Самъ не знаю, што мое будзиць: ти вершкї, ти корашкї?» — А мышона кажець: «Бери вершкї!». Посѣили пшаницу. Пора еѣ жаць. Мышона ўзяла сабѣ вершкї, а воробью оставила корашкї. Мышона зволочила вершкї ў свою нору п стала покойно зимоваць, а воробей покопаўся ў своихъ корашкахъ да нечего ему ѣсьць. Ёнъ полецѣў зимоваць на дзереўню. Тамъ мышона позвала яго, воробья, ў госьци п почаствовала яго своими вершками. Воробей позваў къ сабѣ мышону. Мышона зъ воробьемъ покопалась п такъ пошла ў свою нору. Посли гэтого воробей кажець мышонѣ: «Будзимъ сѣлито сѣиць рѣну, п мое будзиць сѣлито вершкї, а твое — корашкї». Мышона согласилась. Посѣили рѣну. Уродзилась рѣпа большая пребольшая. Мышона кажець воробью: «Прибирай свое вершкї, миѣ надобе прибираць корашкї». Воробей сняў вершкї, а мышона вытацила корашкї п затащила

ў свою нору. Такъ остались яны зимоваць. Мышона позвала воробья ў госьци и почаствовала яго рѣпою. На другі дзень воробей позваў мышону ў госьци. Мышона покопалася, покопалася зъ воробьемъ ў мерзломъ г и побѣжала ў свою нору. Ляциць ворона и говориць: «Га, га, воробей! обмахнула тебе мышона; соберы войну пццъ проціў мышоны, а мышона собере своихъ звѣроў». Воробей побѣжаў къ мышонѣ и сказаў такъ. Мышона собрала звѣроў, а воробей нццъ и начали воеваць. Звѣры мышоны поѣли воробьевыхъ пццъ, — только воробей остаўся да ворона, которая говорила собираць войну. На други дзень ляциць ворона и говориць: «Га, га, воробей! ни того ты собраў, кого надобе. Кълябъ ты позваў морскаго сокола, тэй поўў бы ўсѣхъ звѣроў».

Пошоў воробей къ мышонѣ и говориць: «Ну-ка сяни соберы своихъ звѣроў, я — своихъ нццъ». Мышона послушалася и начали воваць. Воробьевъ соколъ якъ разинуў ротъ отъ чеба до зямли, такъ поўў ўсѣхъ мышонныхъ звѣроў, одна только мышонка подъ межу сховалася. Соколъ сѣў на межу нучуваць, а воробей стаў на колу, стаў щებაць и заснуў. Увдала ето мышона, побѣжала на поле къ огоньку, ўзяла головэшычку и потпалила иржище, дзѣ спаў соколъ. Иржище загорѣлося воколу крыльля, такъ што яму нельзя было литаць. Соколъ поспдзѣў, поспдзѣў и потомъ пошоў дорогою.

Жіў тамъ царь; у яго быў сынъ Иванъ Ивановичъ. Ёнъ любіў заниматца охвотою. Пошоў ёнъ одзінъ разъ на охвоту и бачиць: ни то звѣръ, ни то пццъ. Иванъ хоцѣў выстрѣлици въ яго, а ёнъ говориць яму: «Не би мене, Иванъ Ивановичъ, русски царь царевичъ, а живьемъ лучше возьми мене». Иванъ ўзяў сокола и поввезъ домой. Дома сокола углядзѣў отецъ Ивановъ и говориць: «Я еще не видаў геткія пццы». Соколъ кажець: «Ну, царь, корми мене годъ, тогда я табѣ услужу». Царь стаў кормиць сокола кажды дзень по шесъ волоў. Прокорміў царь — ашъ побидиў. Соколъ подняўся лецѣць, ды не могъ. Тогда ёнъ кажець цару: «Покорми еще поўгода». Царь

послухаўся п прокорміў 6 мѣсяцевъ. Послѣ гетого соколь кажець Ивану: «Ну, садзись на мене п *полеццимо*». Иванъ сѣў п соколь подлецѣў високо п показаў домъ: «Вунъ», кажець, «моѣ сестрѣ домъ — дзверы мѣдзѣныя. Якъ прилеццимъ мы ў тэй домъ, тогды ты мене ведзи п палкою би». Ёнъ ўзяў п ведзе. Наўстрѣчу вышла яго сестра п говорыць: «За што ты бьешь мойго брата? Я табѣ самому!...» Тогды соколь кажець: «Нѣтъ, не падо! Ёнъ мене отъ смерци спась». Сестра ўзяла Ивана п повела къ сабѣ ў госьци, а соколь сказаў яму: «Проси сабѣ бацькову сумку». Сестра сокола подумала, подумала, да кажець: «Братца мнѣ жалко, а сумка еще жалчѣй». Тогды соколь кажець: «Садзись на мене, Иванъ Ивановичъ, полеццимъ къ средней моей сестрѣ». Иванъ сѣў п яны полецѣли. Соколь спрашываецъ у Ивана: «Ця видзишь сребреный домъ? ето моѣ сестры п коли спусьцимся на землю, то ты возьми палку п би мене, кабъ перья сыпалсь». Якъ туды прилецѣли, Иванъ Ивановичъ такъ п здзѣлаў. Сестра сокола п спрашываецъ: «За што ты бьешь мойго брата? Я тебе зѣмъ». Тогды соколь кажець: «Не ѣжь яго, ёнъ мене отъ смерци откупіў». На гето сестра кажець: «што табѣ даць за гето, што ты мойго брата отъ смерци откупіў?» — «Дай мнѣ бацькову сумучку!». Сестра подумала, подумала п говорыць: «Брата жалко, а сумка еще жалчѣй». Тогды соколь кажець: «Полеццимъ къ моей старшой сестры п якъ злѣзимъ на землю, ты беры палку п би мене, штообъ перья сыпалсь». Иванъ такъ п здзѣлаў: ведзе сокола п бье яго палкою. Убачила ето сестра п кажець Ивану: «За што ты такъ бьешь мойго брата? я тебе за ето зѣмъ!». А соколь кажець: «Не, не ѣжь ты яго; ёнъ мене отъ смерци откупіў». Тогды сестра кажець: «Што-шь табе даць, Иванушка, за ето?». А Иванъ кажець: «Дай ты мнѣ за ето бацькову сумку». Сестра сокола подумала, подумала п отдала Ивану бацькову сумку. Тогды соколь вывѣў Ивана на дорогу п кажець: «Идзи п ўсе верни ў право, ды не открывай сумки». Иванъ пошоў дорогою. Шоў, шоў, захоцѣлось яму поглядзѣць, што тамъ ў сумцы ёсь? Якъ

открыў ёнъ сумку, такъ стаў горотъ и стали яму грошы носиць. Иванъ думаў, думаў, якъ бы тутъ яму горотъ собраць. Тутъ тацкн прибѣжаў къ яму чортъ и говорнць: «Дай мнѣ то, чаго ты дома не знаешъ, то я соберу табѣ горотъ». Иванъ стаў думаць, чаго ёнъ дома не знае? передумаў и кажець: «Я ўсе знаю». Тогда чортъ кажець: «Ну, распишися!» Иванъ распсаўся и приложн печать свою, а чортъ ўзяў сумку и пакрыў ёю горотъ. Янъ пакрыў, такъ горотъ и увойшоў ў сумку. Иванъ пришоў домоў и положн записку ў щелку. Тутъ яму сказали, што у яго родзнўся сынъ. Иванъ ўспомннў, што ёнъ продаў новорожденнаго сына чорту и стаў тужнць и плакаць. Сынъ выросъ и пашоў ету записку, прочитаў и кажець оцу: «Вотъ ты продаў мене чорту?» Ойцець кажець: «Да! продаў». Тогда сынъ одзѣўся и пошоў. Ишоў, пшоў и зашоў ў хатку. А ў той хаци дзѣўка варнць чорту обѣдъ. Ёнъ ей и кажець: «Здрастуй, дзѣўка!» — «Здрастуй!» ена яму отказываецъ, «куды ты, молодець, идзешъ?» — «Иду чорту служнць». — «Ну, идн и скажн: «здрастуй, чортъ, поганое твое мясо! — Якъ пошле чортъ цебе за обѣдомъ и ты, якъ принесешъ, то скажн: «на, ѣжь! лопнн твой требухъ!» Мальчнкъ пришоў къ чорту и говорнць: «Здрастуй, чортъ, поганое твое мясо!» Чортъ послаў яго за обѣдъ. Ёнъ принесъ обѣдъ и говорнць: «На ѣжь! Кылі-пъ твое кншки лопнули!» Чортъ увидзѣў, што ёнъ пришоў недаўно и стаў такъ грубнць, то приказаў распалнць лазню и ўкннуць туда мальца и дзѣўку. Черцн такъ и здѣлалн. Дзѣўка стала молицъ Бога и ўзяла платокъ, махнула на лазню и сказала: «Буйныя дожджн, густыя вѣтры, прохладзнця намъ лазню!». Пошли дожджн и вѣтры и прохладзлн лазню. У лазнн дзѣўка зноў махнула платкомъ — лазня отчпнлась, енн ўзялн пару лошадей и поѣхалн. Ъхалн, ѣхалн — дзѣўка говорнць мальцу: «Иванъ! злѣзь и послухай, може насъ догоняюць?». Иванъ злѣзь, послухаў и кажець: «Насъ догоняюць!» Ена махнула платкомъ. Якъ махнула, такъ конн зробрлнся оўсомъ, дзѣўка — бабою, а Иванъ — дзѣдомъ: баба жне овесъ, а дзѣдъ носиць снопы. Тутъ ѣдуць чортовы слугн и спра-

шываюць: «Чи ни бачили кого ёдучи?» — «Не, нікого мы ни бачили». Слуги вернулись, а дзёўка махнула платочкомъ и стало яково было: дзёдъ — Иваномъ стаў, овесь — коньми и поёхали дальше. Ёхали, ёхали, потомъ дзёўка кажець Ивану: «злёзь и послухай: може насъ догоняюць?» Малець Иванъ послухаў и кажець. «Я нічого не слухаю». Тогда злёзла дзёўка, сама послухала и кажець: «Насъ догоняюць» и махнула платочкомъ. Якъ махнула — такъ кони стали капличкой, Иванъ — пономъ, дзёўка — матушкой и начала просвиры печи. Приёхали слуги чорта и спрашываюць: «Чи не видзёли тутъ мальчика молодого и дзёўки?» Яны кажуць: «Нікогочко не бачили». Слуги вернулись, а дзёўка махнула платочкомъ — и капличка зробилася коньми, понь — Иваномъ, а матушка — дзёўкою и поёхали дальней.

Ёхали, ёхали, потомъ дзёўка кажець: «Злёзь и послухай: може насъ догоняюць?» Иванъ злёзь, послухаў и кажець: «Я нічого не слухаю». Тогда злёзла дзёўка, послухала и кажець: «За нами погоня» и махнула платочкомъ — и пзъ коней зробилося спнее море, дзёўка зробилася лебёдкой, а малецъ — лёбедземъ. Послё этого чортъ кажець: «Цеперецька зловимъ» и послаў свинью. Пошла свинья къ спнему морю и стала ппшь воду и выппла ёсю. Лебедка якъ стрепенулася — свинья лопнула и вода вся разлилася. Лебедка стала дзёўкой, а лебедзь — мальцемъ. Дзёўшка поёхала ў свой гороть, а малецъ — ў свой. Уёзжаючы, дзёўка кажець: «Не забывай на мене, якъ приёдзешъ ў свой гороть домоў, (то) со веёмъ цалуйся, только не цалуйся съ тымъ, кого ты не вёдаешъ дома».

Ёнь пришоў домоў, ёсьё обрадовалися и стали цалувацца. Потомъ подносяць къ яму поворожденнаго брата. Иванъ отказаёся цалуваць и лёгъ снаць, а во снё яму поднесли робёнка и ёнь яго подалуваў. За это на яго разсердилися и прогнали изъ двора вонъ. Иванъ пошоў и по дорози махнуў платочкомъ: стала непроходимая лоза, у Ивана ногъ не стало и ёнь увидзёў огонекъ. Пришоўши туды, ёнь увидзёў хатку и ў хатци — бабу. Ёнь зайшоў и рассказаў баби свое горе. Баба дала яму кошелёкъ и

шапочку-невидимочку и сказала: «Якъ придзешъ къ мору, то сядзь на кошолѣкъ и надзѣнь шапочку-невидимочку и перездзешъ черезъ море». Иванагъ такъ здзѣлаў, якъ сказала баба и переправіўся черезъ море и пошоў ў гóротъ. Тамъ наняўся ёнь у цара. Царъ выслаў яго на часы. У того цара была дочка, а къ ей ходили черци. Дочка лижала ў сцеклянымъ гроби. Иванъ ўзяў ружье, надзѣў шапку-невидимку и стаў ў дверяхъ. Въ поўночь цареўна стала зваць часовóго, а ёнь якъ толкнецъ яе, и на вернулася и зноў лигла ў гроби. На утро царъ кажець слугамъ: «Идзице и выкиньце косцей часового!» Слуги пошли, а часовой сабѣ ходзиць по комнацѣ. Слуги испугалися и сказали цару, што часовой жиў. Царъ позваў Ивана въ свою комнату, пучастуваў яго и даў яму сто рублей. На другую ночь пошоў Иванъ, надзѣў шапку-невидимку и стоиць. Цареўна ўстала изъ гроба и говориць: «Часовой, часовой!» — «На што табѣ часовой? Ёнь тутъ». Потомъ ёнь толкнуў ружьемъ ў груди такъ, што ена повалилася и зноў лигла ў сцекляный гробъ. Видзиць Иванъ, што пришли къ ей дьяволы и говоруць: «Пойдемъ ў золотыя палаты» и пошли и цареўну съ собою ўзяли. Иванъ ў шапцы-невидимцы пошоў за ими. Пришоўши туда, цареўна здзѣла три персни, а Иванъ ихъ украў. Тоды самый старшій дьяволъ говориць: «Гдзѣ вы подзѣли персни?» А слуги яго говóруць: «Мы не знаемъ». А Иванъ ўзяў рогожу обвѣў ўспихъ черцей и поволокъ ў болото. Тамъ ёнь обойшоў кругомъ болото и кажець: «Вотъ вашъ дзѣ домъ!» и бросіў ихъ, и цеперь яны тамъ живуць.

Зап. учителемъ народнаго училища Н. Николаевичемъ.

19.

ОСИЛОКЪ-РАБОТНИКЪ И ПОПЪ.

Тамъ же.

Пошли бабы ў лѣсъ збираць ягоды. Тамъ напаў на ихъ медзвѣдзь. Бабы поуцекали ўсѣ, а одну молодуху медзвѣдзь схваціў и понёсь ў свою берлогу. Тамъ ёнь ее корміў, такъ што прой-

шло съ поўгода. Молодуха отъ медвѣдзя стала беременна. И такъ медвѣдзь ў еѣ увѣрїўся, што думаў, ена отъ его не уцечѣць. Пошоў медвѣдзь шукаць харчи далёко, а молодуха ўзяла дзця п уцїкла. Ёнъ вернуўся назатъ, поледзѣў ў берлозп — еѣ тамъ нїма; ёнъ слѣдомъ еѣ побѣхъ догоняць. Догнаў еѣ ў дзереўнп. Яна ўзышла на дворъ, — медзвѣдзь за ею. Мужукї собралнся, увїдзя, што медзвѣдзь прибѣхъ на дворъ, обступлп п заблп яго. Мужъ етыя молодухп жанїўся на другой п ёнъ сказаў ей: «Идзп туды, гдзѣ круцїлася п прїжпла дзця; я тебе, кажець, не знаю».

Тогды яны собралп людзей, штопъ разсудзвлп, якъ молодусп жпць, потому што мужпкъ еѣ не хочець браць. Людзп сказалп такъ: «штопъ ёнъ зробіў ей хату п даў горѣтъ, такъ штопъ ей можно было прокормпцца зъ етымъ дзѣцѣнкомъ, што ена прїжпла зъ медвѣдземъ». Такъ ей п прїсудзвлп. Согласїўся на ето мужпкъ, согласплася п яго жонка. Построплп ей хату п далп горѣтъ, п пна жпла съ естымъ дзѣцѣнкомъ такъ годы два. Дзѣцѣнокъ еты выйдзе, бывало, на вулпцу гуляць зъ дзѣцмп — дзѣцп якъ прїдуць къ яму, дыкъ ёнъ котораго ппхнець рукою, дыкъ той отвалпцца п ударпцца крѣпко объ землю. Бабы сталп къ ей прїходзпць п казаць, штопъ яна пп пуцала яго гуляць къ пхнпмъ дзѣцямъ, «а то ёнъ намъ», кажуць, «позабѣець дзѣцей». Одна баба кажець, што мойму дзѣцѣнку уже пяць годоў, а твойму пще два, п ёнъ яго забпваць, якъ выйдзець на вулпцу.

Тогды еты малецъ п кажець своей матцы: «Што я буду у тебе, мама, жпць? пойду куды наймуся служпць». Тогды мацп кажець: «Куды ты пойдзешъ ётакп малы?» А ёнъ кажець: «Нпчѣго, ходъ хлѣба кусокъ сабѣ зароблю». И пошоў.

По дорозп идучп, стрѣў попѣ. Попъ кажець:

«Куды ты, мальчпкъ, пдзешъ?»

— Иду, бацюшка, кабы дзѣ наняцца.

«Наймнся у мене», кажець попъ.

— «Наймуса», кажець мальчпкъ.

«А чпмъ же тебе зовуць», кажець попъ.

— «Мишамъ», кажець мальчикъ.

«Ну, садзися!» кажець попъ, «поѣдзимъ». Мальчикъ сѣў и яны поѣхали. Мальчикъ дужо быў цяшки, што ашъ конь стаў потъ пѣной. Попъ спрашываець: «Чаго гето нашъ конь потъ пѣной?» Мальчикъ кажець: «Гето што мы дужо шпико ѣдзимъ». А яны и ѣхали цихо. Попъ моўчиць, думайць, што ето праўда, а того не вѣдаець, што мальчикъ еты быў дужо цяжекъ. Прывезъ попъ ў дворъ яго, дали яму ѣсьць. Тогды стаў казаць попъ:

«Сколки-шь табѣ даць за готъ?»

— «Ничо́го не хочу отъ васъ, бацяюшка», кажець мальчикъ, «тольки якъ отслужу готъ, дамъ ў хрибить (спину) расъ табѣ, бацяюшка, и матушцы расъ».

Попъ и согласіўся, думаетъ, што тамъ ето, коли дась по разу ў хрибить? а того не вѣдаў, што якъ дасьць по разу ў хрибить, той забьець; ёнъ быў осялокъ¹⁾, а попъ думаў, што ето просты мальчикъ.

Попъ даець яму топоръ и кажець: «Идзи, Миша, дровы сѣчь». А ёнъ кажець: «На што мнѣ. бацяюшка, топоръ? я и такъ насѣку». Попъ думаець: Якъ же ёнъ будзиль сѣчь, етки малы? Тогды Миша пошоў на вулицу къ дровамъ и возмиць полѣно тоўстое; якъ подымить яго, да объ землю, дыкъ яно и поломайтца на нѣскольки штукъ. Попъ глядзиль ў окно и кажиць матушцы: «Во наняли мы сабѣ якого работника, што безъ топора дровы сѣчѣць». Ето было зимою. Дожджали яны лѣта. Посылаюць яны Мишу ораць ў поле; дали яму соху и коня и показалл, куды ѣхаць ораць. Миша запрогъ коня и начаў ораць. Орець Миша, и конь нисколько не утомиўся, потому што Миша самъ большъ пьеръ соху за коня. Принесъ попъ Мишу обѣдаць и кажець: «До²⁾ уже Миша ораць! отпрегай, ходзи обѣдаць». Миша отпрогъ коня и пусціў ды якъ хлопнецъ ладонею по

¹⁾ Спачь. Слов. Носовича.

²⁾ Сокращеніе отъ: досыць (досыта)—довольно. III.

крыжу¹⁾, — конь п покаціўся на землю. Попъ кажиць: «Што ето конь поваліўся?» А Миша кажиць: «Ето ёнъ качацца захоцѣў».

Миша сѣў обѣдаць. Пообѣдаў п кажиць: «Берит-ка, бацюшка, соху, будземъ ораць». Попъ ўзяў соху, а Миша стаў ў хомуть, п стали ораць. Оралы покуля сонце зайшло. Попъ кажець: «Поѣдзимъ ужо ў дворъ, Миша».

Пріѣхали ў дворъ, повечерали, легли снаць. Бацюшка п хвалицца матушцы, што Миша дужо много ўзораў, большей дзесяцины за дзень, п кажиць попъ матушцы, што якъ задаў Миша коню по крыжы, такъ ашъ конь упаў на землю. Матушка п думаецъ, потомъ кажиць пону: «Коли конь поваліўся отъ яго удара, то намъ якъ дасецъ ў хрибить по разу, дыкъ п забѣецъ насъ. Во што мы яму здѣлаимъ: ў нашъ овесъ ходзюць мядзвѣдзи, дыкъ мы яго пошлемъ ноччи п скажемъ: «Идзи, Миша, п выгонь короў пзъ оўса, а кылí уловишь, дыкъ приведзи ў дворъ одну корову». Попъ такъ п здѣлаў: ноччи ўзбудзіў Мишу п кажиць яму: «Идзи, Миша, выгонь короў пзъ оўса, а кылí уловишь, то приведзи ў дворъ одну».

Миша ўстаў, ўзяў вероўку п пошоў короў пзъ оўса выгоняць. Пришоў къ оўсу, полядзиць — ашъ ў оўсѣ мядзвѣдзи. Ёнъ якъ закричаў: «Куды ты!» — мядзвѣдзи стали удикаць, а одного ёнъ уловіў, да вероўкой зачашіў п ведзёць къ попу. Привьёў п кажиць: «Оччвинице, бацюшка!» Попъ не оччвиняецъ — боцца. Тогда ёнъ якъ стукнуў ногою ў ворота, — ворота оччвинилися п якъ стаў цягнуць ў дворъ, а мядзвѣдзь якъ упьерся лапамп ў шулы²⁾, ашъ шулы вывернулися п заборъ зарыўся, а у бацюшки зъ матушкой ашъ гниды подохли. Яны думали, што ёнъ зъ мядзвѣдземъ увесъ дворъ зарыёць. А Миша кажиць: «Бацюшка! дзѣ-шъ миѣ корову поставиць?» — «Ў пунию пусьци». Миша привязаў короў (мядзвѣдзя) п пришоў ў комнату п кажиць: «Матушка: цц доилишь вы корову? — Идзице допць!»

1) Крыжъ — крестецъ у животныхъ. Слов. Носовича.

2) Шула — столбъ съ пазами въ строеніи или въ огородѣ. Слов. Носовича.

— «А нехай такъ будзецъ», кажець матушка.

Бацюшка зъ матушкой надумалися п кажучъ: «Идзи ў мельницу ў ноччи, тамъ ёсь у дзесяцннника п сыщи гроши, сто рублеў, а не отдаць ёнь грошей, дыкъ ты првведзи яго самого къ намъ». А ў етой мельницы днемъ молоти людзи, а ноччи — черци. Миша пошоў у самую поўночь п кажиць: «Очпиппи!» Черци не очпипяюць. Тогда Миша якъ дась ногою ў дзвери — дзвери отворилися, ёнь войшоў, а черци стали разбѣгацца. Ёнь одного ухваціў п кажиць: «Ето ты дзесяцннникъ етой мельницы? Давай гроши! бацюшка казаў!» Чортъ моўчыць. Тогда Миша поволокъ чорта къ бацюшку. Привьёўши, Миша кажиць:

«Я привьёў дзесяцннника, дзѣ яго дзѣць?».

— Скажи нхай идзецъ ў пуно, покуль я ўстану.

Миша повьёў чорта ў пуно п привязаў къ мядзвѣдзю, а самъ лёгъ спаць. Бацюшка на заўтра ўстаў, поледзѣў ў пуно — ашъ тамъ мядзвѣдзь п чортъ привязаны за стоўпъ. Бацюшка видиць, што нпчого не зробишь зъ Мишамъ, стаў совѣтываться зъ матушкой, штопъ зъ имъ зробиць, а готъ уже кончаецца. Матушка говѣриць: «Вотъ што мы зъ имъ зробимъ: напишемъ яму бумагу, дадимъ коня п целѣгу п скажемъ яму: ѣдзь, Миша, къ государу п получишь ты тамъ наше жалованье восемсотъ рублей, п тогда, покуль ёнь пріѣдзецъ, мы выѣдемъ ў другое мѣсто п ёнь насъ не найдзецъ тутъ, якъ пріѣдзецъ назатъ, — едакъ мы п спасемъся, може, отъ удара ў хрбигъ».

Попъ призываетъ Мишу п говѣриць такъ: «На табѣ бумагу, бери коня п целѣгу п ѣдзь къ государу; тамъ ты получишь намъ жалованье восемсотъ».

А Миша ни браў ни коня, ни хорошей целѣги, а ўзяў старыя колёсы, што навозъ возили, запрохъ мядзвѣдзя ў корень, чорта на присьцяжку п покаціў къ цару. Ёдзецъ ёнь прамо потъ крыльцо государа. Часовые доложили государу, што «пріѣхаў малецъ на мядзвѣдзю п чорту п хочецъ пци прамо къ вамъ». Царъ сказаў: «Спросяце у яго, чаго ёнь пріѣхаў?». А ёнь говѣриць: «У мене бумага отъ попа, штопъ я получиў жалованья

восемсотъ». Часовые ўзяли бумагу и понесли государу. Государъ прочитаў бумагу, отсчитаў восемсотъ, даў часовому и говориць: «Отдай яму и скажи, штопъ ёнъ скорѣй ѣхаў».

Миша получиўши гроши, вернуўся назадъ. Приѣхаўши къ попу, ёнъ ўзяў мядзвѣдзя и чорта сховаў за осѣць, а самъ пришоў ў дворъ и видиць, што попъ собраўся выѣзжаць: сложиў ўсё на возы свое ужо и пошоў прощацца зъ родными. А Миша ўзяў на возу одзинъ мѣшокъ, ў которумъ были сухари, — сухари ёнъ нѣкуды вытрась, а самъ ўлѣзъ ў тѣй мѣшокъ и лежиць. Кони были запражены. Бацюшка зъ матушкой пришли, сѣли на возы; матушка сѣла на тѣй мяшокъ, ў которумъ быў Миша — и поѣхали. На дорози Миша стаў *трещаць*. Матушка подумала, што у яе ломаецца вась; ена стала казаць бацюшкѣ: «Бацюшка! у мене нѣшто трешиць; ци не вась хоче зломацца?» Попъ пришоў и кажець: «Што ты выдумала?» А Миша якъ зашевеліўся ў мяшкѣ, дзѣ матушка сядзѣла, такъ матушка соскочила зъ колѣсь. Яны развезали мяшокъ, полядзѣли — апъ тамъ Миша. «Ци ты тутъ?» кажець попъ.

— «А кому-шь я тамъ буду служиць?» кажець Миша. А попъ смоўчаў. Матушка тогды сѣла зъ бацюшкомъ и поѣхала наперотъ, а Миша за ими. На дорози попъ стаў говориць матушцы: «Мы останимся нучуваць ля етого вѣзера и положимъ Мишу посеротъ себе. Якъ ёнъ заснець, я табѣ подамъ руку подъ Мишу, а ты миѣ свою и ўкинемъ яго въ возеро» Миша ето ўсё чуў, ўслѣтъ ѣдучи. Приѣхали яны къ возеру, отпрагли коней, сѣли, повечерали и легли спаць, а Мишу положили посеротъ.

Матушка зъ бацюшкомъ якъ легли, такъ и заснули, а Миша не спаў. Ёнъ перейшоў на край, а бацюшку на посеродокъ положиў къ матушцы, а самъ лежиць цихо, яны-шь спяць. Проснулась матушка и подаецъ потъ бацюшку руку Мишу. Миша ўзяў матушку за руку и ўкинули бацюшку ў возеро. Тогды Миша и кажець: «Во якъ яму, матушка! было не ѣхаць къ возеру пучу-

ваць». Матушка и говориць: «Ци ето ты, Миша?» — «Я, матушка».

Яна сѣла зъ Мпшамъ и поѣхала обратно туда, дзѣ были ўпероть...

Слаўный быў Мпша!

Зап. учителемъ народнаго училища Н. О. Николаевичемъ 1).

20.

СИРОТА ИВАНЪ, ДѢВВИЦА ЧАРОВНИЦА И ПОПЪ.

Минской губ., Игуменскаго уѣзда, Бродецкой волости, д. Липница.

Жыў сабѣ дзѣдъ ды баба, быў у ихъ сынъ Иванъ. Дзѣдъ и баба ў скоросецци помёрли, одзинъ тольки Иванъ застаўсе бѣдною сиротиною: нечога было яму навывдъ и ѣсци.

Пошоў Иванька ў свѣтъ: куды вочы глядзяць. Глядзь, ажъ насустрѣчу яму идзецъ дужа красивая дзѣўка и пытацца яго: «Куды ты идзешъ, Иванушка-сирота? Пойдемъ на твою бацкоўщыну, будзимъ съ тобою жыць да пожываць». Такъ яны и зробили. Жыли пный дзень, другый.

Увѣдаў панъ, што у Ивана красивая дужа жу́бка. Посылая ёнъ къ Ивану свойго паропка: «Идзи», говора панъ, къ Ивану и скажи, штопъ ёнъ прышоў ко мнѣ». Прышоў Иванъ къ пану. Панъ дыи говора яму:

«Што-жъ ты, Иванъ, забогáциў? ня хочышь и ко мнѣ прыйци?»

— Ни можно былó, пане, неколи былó.

Панъ задумаўшы Ивана страциць²⁾, посылая яго на границу ў лѣсь ля охвоты на дзикаго волá; жу́бку яго ўзяць думаў сибѣ, а свою паню задавиць.

Прышоў Иванъ домоў отъ пана дыи плача. А жу́бка пы-

1) Все́ записи учителей народныхъ училищъ Могилевской губернии доставлены г. директоромъ этихъ училищъ, А. Н. Поповымъ, отчасти однимъ изъ его помощниковъ-инспекторовъ А. С. Небочиннымъ.

2) Известн.

тащца: «Чаго ты, Иванюшъ, плачлшъ?» А ёнъ кáжа: «Посылая мнѣ панъ на границу на дзикаго волá. Я вѣдаю, што мнѣ будзя тамъ ипмнучая сѣмерць».

— Ни плачь, мой дорогой Иванюшъ. На табѣ клубочыкъ. Куды будзя клубочыкъ кащца, туды и ты пдзи!»

Иванъ и пошоў. Кáщца клубочыкъ, а Иванъ пдзе ўслѣдъ за имъ. Прыкаціўсе клубочыкъ на границу къ мядзвѣдзю. Подыйшоў Иванъ къ мядзвѣдзю и вкпнаў на его муздэчку. Мядзвѣдзь ўстаў и пойшоў, а Иванъ за имъ ўслѣдъ. Прыйшоў Иванъ и къ пану и пытаецца:

«Дзѣ мнѣ подзѣць вола?»

Панъ приказаў ўпусьциць икъ коровамъ. Упусьциў Иванъ вола икъ коровамъ ў хлѣў и пойшоў домоў.

На заўтра панъ ўстаў рано и пойшоў ў хлѣвъ — ажны ўсѣ коровы ляжаць ипживыя; одзипъ мядзвѣдзь стоиць. Якъ только панъ очыніў вóроты, — мядзвѣдзь и уцѣкъ празъ вóроты ў лѣсь. На другый дзень изноў панъ посылая паропка къ Ивану: «Идзи, скажы, штобъ ёнъ сайчасъ прыйшоў ко мнѣ». Прышоў паропокъ и сказаў Ивану отправицца къ пану.

«Што ты, Иванъ, забога́цаў — ня хочышъ ко мнѣ прыйци?»

— А што-жъ, панъ? ўсѣ нѣколи ды нѣколи.

«Идзи ты, Иване», кажець панъ, «икъ гусьямъ и скажы, штобъ яны дали гусьялю».

Прыходзя Иванъ домоў и плача; а жу́онка пытаецца:

«Чаго ты, Иванъ, такъ пзбѣдзіўсе?»

— А вотъ посылая мнѣ панъ икъ гусьямъ по гусьялю.

«Ни плачь, Иванюшъ! На табѣ клубочыкъ; куды ёнъ будзя кащца, туды и ты пдзи за имъ.

Кáщца клубочыкъ, а Иванъ пдзе ўслѣдъ; прыкаціўсе клубочыкъ икъ гусьямъ и стаў. Подыходзя Иванъ икъ гусьямъ и прося отдаць яму одну гусьялю.

«За што мы табѣ отдадимъ гусьялю?» говóруць тыл-другыя гусья. И стали яны бщца. Блися, блися, а потымъ Иванъ просицца отдыхнуць. Сѣў Иванъ, а пóтымъ достаў платочыкъ

и стаў имъ удирацца. А гусьли увознали етый платочыкъ и пытаюцца у Ивана:

«Дзѣ ты гетый платочыкъ ўзяў? Гэто нашай сястры платочыкъ».

А Иванъ отвѣчая, што яму жу́бка дала.

«А-а! гэта твоя жу́бка ёсь наша сястра. Ну, такъ циперь дадзимъ табѣ гусьлю».

Идзе Иванъ домоў, ажно сустрѣчу яму якій ся-то панъ.

«Здрасцьви, Иванъ бяздомный! Отдай мнѣ гетую гусьлю, а за яе я табѣ дамъ кіёчыкъ. На кого будзешъ сярдзить, такъ и скажышъ кіёчку: «эхъ кіёчыкъ: шахни, махни и уби!» Отдаў Иванъ пану гусьлю и пошоў далій. Идзець Иванъ бизъ гусьли, ни вёсель. «Ахъ, кіёчыкъ! шахни, махни, того пана догони, заби и гусьлю прыняси». Кіёчыкъ нашъ шахнуў, махнуў, пана догнаў, забиў и гусьлю прынёсь.

Идзе Иванъ играя и скача. Ёдзе другый панъ.

«Здрасцьви, Иванъ бяздомный! отдай мнѣ гетаю гусьлю! на табѣ сякерку. Ты гетой сякеркой што захочышъ, тоя и зробішъ». Отдаў Иванъ пану гусьлю, ўзяўшы у яго сякерку и пойшоў ни весель. Потымъ говора свойму кіёчку: «Гэхъ кіёчыкъ мой! шахни, махни, того пана догони, заби и гусьлю возьми!» Кіёчыкъ такъ и зобиў. Пойшоў Иванъ домоў и прынёсь пану гусьлю.

«И свою паню задавили и Ивана не страцили», говора панъ свойму паропку.

На другый дзень посылая панъ паропка по Ивана. Прыходзя паропокъ къ Ивану и кажа: «Идзи, Иванъ, якъ пану!» — «Нечаго робиць, трэба иди», подумаў себѣ Иванъ.

Прыходзя Иванъ къ пану и пытаецца, што панъ кажа яму робиць?

«Идзи, Иванъ», кажа панъ, «на той свѣтъ и попытайся на тымъ свѣця у бацьки, дзѣ ёнъ грошы сховаў?»

Прыходзя Иванъ домоў и плача, а жу́бка пытаецца: «Чаго ты, Иванъ, плачышъ?»

— А вотъ посылая мнѣ панъ на тѣй свѣтъ.

«Ничогó, ни лякайсь, Иванюшъ. На табѣ клубочыкъ, идзи съ паропкомъ: куды клубочыкъ будзя каціцца, туды и ты идзи».

Иванъ ўзяў клубочыкъ и пошоў съ паропкомъ. Кóцицца клубочыкъ, а Иванъ съ паропкомъ ўсьлѣдъ идучъ.

Идучъ, идучъ, — ажны одзпнъ чаловѣкъ плоть потпирая. Зайдзя со одного боку, тыкъ ёпъ валпца на други, и нколи ни потперъ.

«Эй, чаловѣча!» закрычаў яму Иванъ, «я потопру съ энтаго боку, а ты съ другóга и будзя стояць».

— «Идзи, куды идзóшь, — табѣ твое будзя», говóра чаловѣкъ.

Идучъ яны дальшь, — ажны птушка съ птушкой быюцца. Паропокъ и кажа на одну птушку:

«Я-бъ оттуль цяпнуў, оттуль махнуў — и забіў бы яе».

— «Идзи, куды идзóшь, — твое табѣ будзя».

Идучъ кны дали — ажны молодзіца по молоцѣ плавая и нколя на берахъ ни вѣплывя. Паропокъ ўдрухъ отзывацца до яе:

«Эй, баба! я-бъ оттуль шахнуў, оттуль махнуў!»

А тая молодзница кажа въ отвѣтъ паропку:

— «Идзи, куды идзешъ, твое табѣ будзя».

Пойшли Иванъ съ паропкомъ на той свѣтъ. Бачуць: ажны на Ивановымъ бацьку смолу возюць.

«Ходзи, тата, съ тобою трошки погомонимъ!» говóра Иванъ нкъ бацьку.

— «Ай, сынокъ, нѣколи!»

«А вотъ у мнѣ гулящій чалавѣкъ ё».

Ўзяли яны паропка и запрагли смолу возиць. А Иванъ съ бацькомъ сѣли поговорыць. Бацька и кáжа: «Одна скрыня грошэй подъ ясьлями, а другая — дзѣ хомуты вѣшаюць».

Посыля гэтого Иванъ съ паропкомъ пошли домоў на свой бѣлыи свѣтъ. Глядзь — ажны молодзница, тая самая, на молоцѣ плавая и обзывацца къ нмъ: «Вотъ я на тымъ свѣцѣ была вѣдзюмо и отбирала у коровъ молоко — дыкъ миѣ на гэтымъ свѣцѣ молока — сколько хочышь».

коцѣль и скипѣѹ ѹ смолѣ. Вотъ тогда Иванъ вылисъ изъ смолы съ жуошкою, сховали пана подъ плотомъ, а сякерцы сказали постропць дубомъ. Сякерка построица за сутки дубомъ. Тогда Иванъ ѹзяѹ тыя дзвѣ скрыни грошый и живудь сибѣ и циперь съ жуошкою ды пожываюць ды и добра нажываюць.

Зап. учитель Колбчанскаго народн. училища П. Г. Яцко отъ крестьянки.

21.

О ПИЛИПЪ-СЫНКЪ (ПРОКАЗЫ СЪ ВѢДЬМОЙ).

Той же губ., Новогрудскаго уѣзда, Еремической волости, м. Еремичи.

Быѹ сабѣ у одной жонки Пилипка сынокъ, быѹ ѣнъ сабѣ быѹ, покуля маци не послала яго ловиць рыбу. Якъ пошоѹ ѣпъ, дакъ ловиѹ дзень и ночь. Маци прынясѣ яму каши зъ масломъ, дакъ ѣнъ зѣѣсць ды зноѹ ловиць. Якъ почувала гѣто вѣдзьма, дакъ и пошла на раку да и начала яго кликаць: «Пилипка сынокъ, золотый чоѹнокъ! вязи рыбку на беражокъ, я табѣ кашки зъ масломъ прынясла». Якъ подѣхаѹ ѣнъ, дакъ яна за его ды ѹ мяшокъ, ды кажа: «Агашь! цяперь жа-шъ ты ня будзишъ рыбки ловиць». — Узяѹши вѣдзьма Пилипку на плечи, несѣ, несѣ; доѹго несла, покуль уморылась, якъ уморылась дакъ сѣла отдыхаць, а Пилипка тымъ часомъ ножикомъ прорѣзаѹ ѹ мяху дзирку, вылязъ зъ мяха, а каменья наклаѹ ды пошоѹ самъ зноѹ ловиць рыбку, а вѣдзьма — за каменья, ды понесла. Прынесла яна тое каменья до хаты ды кажа на свою наймичку: «Глядзи жъ ты, мѣ яго спячи». Якъ высыпала — дыкъ каменне. Яна такъ засердовала, ды зноѹ пошла ко Пилипку. Пришоѹши къ рацѣ, яна начала кликаць яго, якъ на першъ, а Пилипка вжо познаѹ яе голосъ, ды отказывая: «Ты ни моя маци, ты вѣдзьма», а яна кажа: «Нябось, твоя». Таки Пилипка яе не послухаѹ. Пѣтымъ яна пришла други разъ, да якъ начала кликаць тонкимъ голосомъ, якъ начала, дыкъ яна за яго ды ѹ мяшокъ; да вжо якъ несла дыкъ не отдыкала, а просто понясла до хаты, ды кажа на наймичку:

«Гляdzi, капъ ты мнѣ яго назавтраё спякла», а сама ўзяла ды зноў пошла. А наймичка кажа на Пилипку: «Ну, ложися на лопатку ды лѣзь ў печь. «Дыкъ ёнъ лёгъ, ды голову спусціў, дыкъ яна кажа: «Ня гѣдакъ!» дыкъ ёнъ руку спусціў, пóтымъ ногу, а пóтымъ Аленка — гѣдакъ называлася тая наймичка — легла на лопату сама да выпросцилася, а Пилипка за лопату ды ў печь, а самъ ўзяў вышоў зъ хаты, ўлѣзь на яваръ высокій ды сѣў. Якъ пришла вѣдзьма, дыкъ начала кликаць Алёнку, кабъ яна одчиила. Ажно-жъ кликала, кликала, дыкъ тая не одчиила. Тогды яна сама выбила дзверя, зъѣла Алёнку, а пóтымъ вышла на дворъ ды спявая: «Покачуся, повалюся, Пилипковаго мяса наѣўшися, крови напіўшися». А Пилипка, сидючи на яворы, одказывая ей: «Покацися, повалися, Алёнчыкаго мяса наѣўшися, крови напіўшися», Якъ зирнула яна на яворъ, якъ убачила Пилипку, — дыкъ заразъ пошла къ ковалёмъ ды кажа: «Ковале, поковале, робеце мнѣ топорэ, бо я ваши дзѣци поѣмъ». Яны ей робили, а яна ўзяўши гэтые топорэ, пошла подъ яворъ и начала сѣчь яго, а Пилипка кажа: «Нп ў яворъ, да ў камень!» Вѣдзьма же: «Не ў камень, да ў яворъ!» А пóтымъ бачиць, што зарасъ яворъ сяче вѣдзьма, дыкъ ня вѣдая, што робиць. Лецяць гуси коле явора. Пилипко гэта зарадоваўсё ды каже: «Гуси, лебедзи, скиныце мнѣ по перцу, я зъ вами полячў, — тамъ мой бацько, тамъ моя маца, я васъ погощу». Якъ скинули яны, дыкъ ёнъ, вобраў ўсё по колѣни. Лецѣли другіе, дыкъ ёнъ и къ гэтымъ, пóтымъ къ трецимъ, чецьвертымъ, ўсё просиць, кабъ яны скинули ему по перцу. Якъ скинули ўсѣ чатыры чароды¹⁾ по перцу, дыкъ ёнъ вобраўсё ўсей зъ ногъ до головы ды поляцѣў зъ гусьми. Якъ прпляцѣў до маца, дыкъ яму дали ўсяго ѣсьци, пиць, а гусямъ оўса. А я тамъ быў, мѣдъ шў, по бородзѣ цекло, а ў рóцѣ не былó.

Зал. учен. Несвижской учительской семинариі Семеновъ Масловскимъ.

1) Просто — прямо.

22.

ВѢДЬМА.

Той же губ., Игуменскаго уѣзда, Бродецкой волости, д. Липница.

Жыў сабѣ дзѣдъ да баба, и быў у пхъ сынъ. Дзѣдъ ожаніў сына и взяў сабѣ нядобраю дужа нявѣстку. Молодая жані́ ня любля мужака и здзѣлала яго собакой. Тэй собака, доўго ни думаячы, побѣгъ ў свѣтъ. Бѣжыць сабѣ дорожкой и бачэ: пастухъ пасѣ короў; подыходзиць ёнъ пкѣ пастуху. Даў пастухъ собаку хлѣба и сказаў: «Куси!» Тэй собака стаў брэхань на короў. За гэто пастухъ начаў добрэ кормиць собаку: што дадуць пастуху ў поля, то ёнъ самъ ни ѣсь, а ўсе собачку оддась.

Пасціў ў одзінъ разъ пастухъ короў ипдалёко отъ дороги; ѣхаў тудой панъ, убачиў гэтого собачку и прося пастуха, штобъ яе яму продаў. «Колп дасп дваццаць рублей, дыкъ оддамъ, а не то — не вóзьмешъ», говора пастухъ. Панъ оддаў дваццаць рублей, ўзяў собаку съ собой, накормиў и привезъ домоў. Собака лѣхъ на дзірцы ў вороцяхъ пилноваць паньскаго двора. Бача ёнъ: ажъ пдзе воўколака¹⁾. Усхвадиў собака и задавиў воўколаку. Тогды панъ стаў кормиць собаку пше луччэй. Соскучыўсе ёнъ бѣдний, захоцѣлось зьбѣгаць домоў на дзѣды. Тольки собачка ўбѣхъ ў хату, жу́нка некла блинцы, ударила яго чапѣльникомъ, и собака здзѣлаўсе веробьемъ. Поляцѣў веробейка ў гумно и попаўсе ў пастку. У пастцѣ ўзяли яго дзѣди и прынесли домоў. Веробей удѣкъ ў каменпкъ²⁾ и сховаўсе тамъ. Прышоў зъ лѣсу дзѣдъ и сказаў внукамъ пошукать веробья. «Хороший гэто веробей!» говора дзѣдъ. «Веробей гэтый задавиў вашаго бацьку. Коли будзишь годованць мовхъ ўнукоў, такъ я ни буду биць тебе, а коли ни будзишь, то сайчась зроблю табѣ копцы». отзыванца дзѣдъ до веробья.

¹⁾ Оборотень въ волка. Слов. Носовича.

²⁾ У Носовича: каменпкъ — *очажокъ*.

— «Дзѣпей годоваць-то я нн буду, а луччэй жанюсь на твоей доццэ», говора веробей.

Дзѣдъ согласіўсе п ожаніў сына веробья съ своею дочкою. Захоцѣў веробей жъ жуўнкою къ матцѣ ў госьци. Стаў ёнъ жъ жуўнкою просиць своей матки, штопъ пусьцили на ночь. «Нейдзѣ у мне ночоваць; у мне цперъ веселья», говора matka свойму сыну веробью. Пóтымъ ўсё-таки дозволила старушка легци веробью ў хаця подъ лаўкою, а жуўнка яго положила ў коморца. Но ў гэтой же хаця была п першая жуўнка веробья, пна-то ўзяла п здзѣлала нашаго веробья мурашкою. Сама пошла ў коморку п стала разказуваць новой жуўнца веробья, якъ йна ожанилась съ однимъ мужыкомъ, нн любила яго п здзѣлала собакомъ». Прышоў ко миѣ собака п я здзѣлала йго веробѣмъ; нѣйдзя ужо пропаў цперъ». А мурашка цѣхонько подпоўзла пкъ дзверамъ п ўсё подслухала. Новая жуўнка веробья, а цперашнай мурашки, замѣцццла мурашку п кинула соломнику на іе каракъ¹⁾. Изъ тэй соломники стали воли п соха, а мурашка обернулася ў чаловѣка. На заўтра ёнъ объявіўсе старуци, што ёнъ яе сынь, а йна йго маць п за гэтымъ указаў на свою новаю жуўнку, а першую йго жуўнку маць ўзьненавідзила п прогнала изъ дому за іе чары. Матка зъ сыномъ п зъ молодю доброю нявѣсткою жывуць да пожываюць да добра наживаюць.

Зап. со словъ крестьянки учителемъ Колбчанскаго народнаго училища Н. Гр. Яцко.

23.

ЗНАЙДЗЁНЪ.

Той же губ., уѣзда п волости, въ с. Колбчѣ.

Жыў быў дзѣдъ п баба, была у ихъ кобыла. Стала баба ў цяжку (забеременѣла) п кобыла жаруўбна. На-табѣ! Прышло дзѣду гора: баба обрадзилася п кобыла ожарабилася. Дыкъ той дзѣдъ думаетъ сабѣ: «што миѣ робиць?» А баба говора яму: «Я сына споўю, а ты жаробочка запрытай ды вядзи, прывяжы къ ёлацца». Дзѣдъ поўеў п прывязаў пкъ ёлацца жаробка; той жа-

¹⁾ Каркъ, каракъ—затылскъ, зашеекъ.

робочыкъ стаў ржаць; почуў ёта панъ п сказаў свойму слугѣ: «Бѣдъ туды п поглядзі, хто тамъ такі п прывядзі яго сюды». Поѣхала тая слуга п убачыў тамъ хлопчыка п жаробочка; слуга ўзяў хлопчыка на возъ, а жаробчыка прывязаў пкъ колёсамъ п прывьѣзъ пхъ къ пану. Такъ той панъ пытаецца у слугъ: «Якъ же мы будземъ зваць хлопчыка?» А слуги гвораць пану: «Няхай бѣдзя ёнъ звацца «Знайдзёнъ». Знайдзёнъ выросъ п поѣхаў на жаробку ў свѣтъ. По дарозі бѣдучы, ёнъ знайшоў такая пярó, якъ зóлота-блскучае. Такъ той конь гвора: «Знайдзёнъ, ня рушь пярá, бо бѣдзя табѣ бяда!» Якъ прыѣхаў Знайдзёнъ домоў пкъ пану, да ўнёсъ пярó ў покой, такъ яно п за-свящiло. Панъ позавiдуваў Знайдзёну п гвора яму найцп птаха зъ такімн зьяющымн перьямн. Знайдзёнъ прышоў пкъ коню п пытаецца: «Косю мой, косю! што мнѣ робиць?» Дыкъ той конь отвѣчае: «А што, Знайдзёнъ, я табѣ казаў — ня рушь пярá, а то будзя табѣ бяда, такъ п ё. Ну, што-жь робиць, гворыць конь, скажы панѣомъ, штобъ дали табѣ тры хунты шоўку». Знайдзёнъ ўзяў тры хунты шоўку п поѣхаў на коню ў лѣсъ; обмóтаў тамъ шоўкамъ ўсю хвою. Прыляцѣла дѣжа хорошая пташка, сѣла на хвóп п ўплуталася ў шоўковуя ниткп; Знайдзёнъ ўзяў птушку п прыѣхаў домоў. «Могъ ты зловиць етаго птаха», гвора панъ, «бѣдъ жа ты п прывязи мнѣ тры воды: гою-щую¹⁾, живушую п мяртвую». Такъ той Знайдзёнъ пзноў пкъ коню: «Косю мой, косю! што мнѣ робиць?» — «Ну, што-жь робиць, — заўтра поѣдзямъ». Заѣхалп яны ў няоглядныя поля. Конь тогды гвора Знайдзёну: «Забп мене!»—А якъ же я тогды поѣду домоў?» — «Тогды ты полѣпшь мепѣ живущаю водою п я от-жыву». Знайдзёнъ забіў коня п ўлѣзъ ў сярэдiну (въ трупъ). Ляцiць стадо крукъ²⁾. «Ахъ, якое свѣжае мясо», но старыі крукъ гвора: «Ня бсця, гета наша зрада!» Ляцiць другóя стадо. У гетумъ стадпн тоже старшыі крукъ ня позволиў подѣбсци

¹⁾ Отъ глаг. *гоиць*—способствовать къ затягиванiю, къ заживленiю. Слов. Носовича.

²⁾ *Крукъ*—воронъ. Тамъ же.

копскаго мяса. Лядпць трейцяе стада крукоў, гетые дўжа позавидувалі, што хоробае, свѣжае мясо, сѣлі п стали клявѣць. Знайдзѣнь тогды ўхваціў одно кручані. Ўсѣ стали просіць, штобъ ёнь отпусціў. «Прынясіця мнѣ тры воды: гоюшаю, мяртаваю п живушаю, тогды отпущу», говора Знайдзѣнь. Поляцѣла сама кручыха п прынясла тры воды. Знайдзѣнь поліў той живушай водой на свойго коня, п ёнь отжыў. Посля гетаго Знайдзѣнь сѣў на свойго коня п прыѣхаў домоў. Панъ даў яму много грошай п отдаў за яго свою дочку. . .

Зап. изъ усть крестьянки тѣмъ же.

24.

ЧУДА-ЮДА.

Той же губ., Рѣчицкаго ўѣзда, Якимовичской-Дуричской вол., д. Рудня.

Буў сабѣ мужычокъ бѣднѣй п було у яго тры сына: два разумныхъ вѣльмо, а трэйцій дурачокъ, п посѣяў мужычокъ пшаницу; уродзила пшаница золотая. Ъхаў господарь п спрашвае: «Чыя ёто пшаница?» — «Ивана мужычка», говораць яму. Откупіў господарь у Ивана ёту пшаницу. На лихую годзину угодало што-сь¹⁾ ў ёгу пшаницу п поядая яе. Государь постановіў каравульныхъ п часовыхъ. Часовые стоялі, а пшаницу ўсѣ-таки поѣдае што-сь кажыннюю ночь. Государь разослаў кличь по ўсему государству: коли хто поймае злодѣя, то той получиць сто рублей, а коли ня поймае, такъ голову долоў. Иванъ мужычокъ авіўсе къ цару п говорыць: «Царь-государь! мой старшій сынъ поймаець!» Старшій сынъ Ивана пойшоў, цѣлую ночь не спаў п вора не выдаў. Государь ему сто рублей не даў п голову пзняў. Ўторой сынъ говорыць оцу: «Я, оцець, укаравулю вора; пойшоў ўторой сынъ Ивана, тожэ самое — цѣлую ночь не спаў п вора не выдаў. Государь п ётому дзенегъ не даў п голову пзняў. Трэйцій сынъ Иванька-дурачокъ говорыць свойму

¹⁾ Т. е. повадилось што-то (или кто-то, нѣкто).

оццу: «Я вора поймаю!» Оцецъ ёгаго сына ужэ не пускаў, но Иванька-дурачокъ насилно пойшоў. Приходзиць къ государу и гово́рыць: «Ваше амператорскае веллчество!» коли дасьцё чатырыста рублей, такъ я укаравулю и поймаю вора». Пойшоў Иванька-дурачокъ каравулиць, патаскаў къ той пшаницы солому, зарыўсе ў солому и лёгъ спаць. Прийшла Чуда-Юда и думало, што ёго пшаница пжжатая и узьлѣзло на солому. Иванька-дурачокъ ўсхваціўсе пзъ солому и сѣў на Чуду-Юду верхомъ; Чуда-Юда Иваньку якъ повезла, такъ цѣлый свѣтъ обвозила; потомъ Иванька-дурачокъ гово́рыць Чуду-Юду: «Вези мене къ государу, бо цяра́зь цябе государъ моихъ двоухъ братоў потрабіў». Чуда-Юда повезло Иваньку къ государу. Иванька-дурачокъ и гово́рыць къ государу такую рѣчь: «Царъ-бацюшка, вотъ той воръ, што твою пшаницу поѣдаў!» Государъ тогды ўзяў и засадзіў Чуду-Юду ў турму, потомъ разослаў по ўсяму государству газеты, штобъ ўсе пзыяжджалісь Чуду-Юду посмотриць. У государа буў небольшой пще насылѣдникъ; насылѣдникъ ўзяў свой лукъ и пойшоў пзы́мъ гуляць по двору. У турмѣ, дзѣ сядзѣло Чуда-Юда, було небольшое вокошко; оцьцѣгъ государскій сынъ свой лукъ и пусьціў стрѣлу; стрѣла якъ поляцѣла, такъ и попала акурать ў вокошко турмы. Подходзиць государскій сынъ къ окну и гово́рыць: «Чуда-Юда, подай миѣ стрѣлу!» а Чуда отвѣчае яму: «Колі ты выпусьцишь мене отсюль, такъ я табѣ подамъ стрѣлу». Царевпчъ гово́рыць Чуду-Юду: «Якъ же миѣ цябе выпусьциць, когда я не знаю якъ?» Чуда-Юда стало вучиць царевпча, якъ ёнъ доўжанъ выпусьциць яго пзъ турмы: «Ты, царевпчъ», гово́рыць Чуда-Юда, пдзи къ своей маминьки и вытащи ключы пзъ карма́на, отопры миѣ турму и выпусьци мене, то я табѣ буду ў большой прыгѣдзи». Царевпчъ пойшоў, вытащыў ключы пзъ маминькина карма́на и выпусьціў Чуду-Юду, а ключы маминьки ў карма́нъ ўложиў. Чуда-Юда поблагодарыла царевпча и, отхѣдзечп, гово́рыць яму: «Колі табѣ будзе, Иванька-царевпчъ, якая прыѣда, такъ ўспомини про Чуду-Юду». Узяли пзыяжджацца королп и цари посмотриць Чуду-Юду, отперли

турму, ажъ-но нѣту Чуды-Юды; государь тогда поішоў пкъ государыни п говорыць грозно: «На што ву впусьцпли Чуду-Юду?» Государыня отвѣдила, што яна п знаць не зная, п вѣдаць не вѣдае, хто впусьціў Чуду-Юду, но государь ня повѣрыў п велѣў яе кáтаваць. Видзціць Иванъ-царэвчъ, што плохáя рáда, упаў ёнъ на свою матушку п говорыць: «Катуїце мене, бо я впусьціў Чуду-Юду, а моя мамныька ня вповата!» Тогда государь даў царэвччу свідзцельство, што ёнъ государскій сынъ, даў яму слугу п сослаў ў чужое царство за провинность. Царэвчъ п яго слуга пдуць по дорозі; дзень б́ў жаркій, захоцьлось імъ обопмъ пць, подыйшли яны къ колодзезю: «Подзяржї мене за ноги п я напыюса воды», казувае царэвчъ свойму слузѣ, а слуга отвѣчае: «Нé, ты мене, царэвчъ, подзяржп ўпéродъ». Царэвчъ ўзяў п ўперодъ подержаў слугу, а пóтымъ слуга яго, п напилсе воды. Напіўшисъ воды, царевичъ каже: «Цягни мене, слуга, псь колодзезя!» Слуга на ёто отвѣчае: «Колп ты мнѣ оддасп своё свідзцельство, то вуцяну пзъ колодзезя, а нé — такъ утоплю». Царэвчъ побояўсе п оддаў слузѣ свое свідзцельство. Царэвчъ п слуга прышли къ цару другога царства; царь поглядзѣў ихъ свідзцельства, п настоящего царевича царь земли чужой послаў на конюшню лошадей доглядаць, а слугу яго ўзяў къ сабѣ ў дворець (у яго було свідзцельство царевича, а царь ётаго обману не знаў). У цара була дочъ красавица. Царская дочъ часто бачыла конюха, разговарывала зымъ п вóчымъ полюбила, п стала просиць оца, штобъ ёнъ наградзіў яго чынамъ — што ёнъ вóчымъ вумный. Царь паградзіў конюха пнеральскімъ чынамъ п прызвѣў ў старшыє конюхи, а слуга ётаго старшаго конюха, который жыве у цара за царевича, начаў изводиць цару, што старшій конюхъ яго разбáлуваўсе п молодшыхъ конюхоў тожé поразбáлуваў. Царь, дóўго ни думаючи, ражжалуваў старшаго конюха; царэвчч стало вочымъ жалко яго п началá яна просиць свойго отца, штобъ ёнъ ўзяў конюха ў свой дворець познаць, што ёнъ за чаловѣкъ. Государь, вучнавшы, што яго ражжалуваный конюхъ, вочымъ вумный чало-

вѣкъ, изноў яму вороціў пнеральскій чынь п званьне старшаго конюха, а якъ царэўна было ўлюблена ў яго, то у столи постоянно зымъ шла п фла, а бувшій слуга ётаго старшаго конюха прыслужуваў, но яму стало уже завидно п вотъ што ёнъ вудумаў: «давай я на ихъ сонъ крѣпкій наведу сонными порошками!» И такъ п здѣлаў. Царевна зъ конюхомъ послули за столомъ. Тогда прыслуживкъ ихъ ўзяў царэўну, положыў ў покаяхъ далп, а на яе мѣсто заснуўшаго конюха п прызваў государа посмотрѣць. Государъ будзіў-будзіў ихъ, но ніякъ ни разбудзіў. Послыя прыказаў зробиць бочку зъ залѣзными обручами, ўсадиць сонныхъ ў бочку п пусьциць на море. Царевичъ п яго любезная проснулись; цяперь только царевичъ ўспоминіў про Чуду-Юду. Чуда-Юда явилось, вынесло бочку на берэгъ, привело къ государу п рассказала, што ёто не конюхъ, а царевичъ, а той, што живе у государа за царевича, той его слуга, што ёнъ отпаяў у царевича свидѣтельство п обмануў цара, показавшы ня свое свидѣтельство. Царъ тогда велѣў обманщика растрѣляць п ўкпнуць ў морэ, а за настоящаго царевича оддаў свою дочку. Я тамъ быў, мѣдъ, вино піў, по усамъ п по бородзѣ цекло, а ў ротъ не попало, а ўзяўсе за вухо п въ роци сухо; оглянуўсе назадъ, пдзѣць войско солдатъ, яны менѣ подхватили, зарадили пушку, выстралили ў тую сторону, откуда я прышоў, я остаўсе неўредимъ, сѣў на мосту п ёту казку кажу.

Зап. тѣмъ же.

25.

ТРИ СЕСТРЫ И КОРОЛЬ.

Виленской губерніи, Свенцянскаго ўѣзда, Вишневокой волости, дер. Шляпы

Было у бацьки три дочкі; пошли яны на рѣчку бѣлизну мыць. Ёхаў королѣў сынъ. Одна кажпць: «Вотъ кабъ я за королеваго сына замужъ зайшла, тобъ я одной голкой увесь дворъ обшла». Другая кажпць: «Кабъ я за королеваго сына замужъ зайшла, тобъ я одной булкой увесь дворъ обкорила». А третья кажпць: «Кабъ я за королеваго сына замужъ зайшла, тобъ два

сыны привела: на лобѣ по мѣсяцу, ў потылицы по звѣздаца». Пріѣхаў король до тѣй жанітсья, што казала: два сыны привела-бъ, п ожаніўся. Живуць яны годокъ, другій, стала яна ў ценжв¹⁾. Поѣхаў круль и приказываецъ мацярп: «Што Богъ дае жонца, то няхай годувць». Одѣхаў ёнъ миль дваццаць, дакъ Богъ даў жонца дзця, привела яна два сыны: на лобѣ по мѣсяцу, ў потылицы по звѣздаца. Написала жонка карточку, што Богъ даў ей два сыны: на лобѣ по мѣсяцу, ў потылицы по звѣздаца. Паробокъ понёс карточку до яго и зайшоў до яе сястры ночоваць, п ня вѣдаў, што яна яго пани сястра. Лёгъ ёнъ спаць; тогды яна ўзяла дай открыла карточку, тоя скасовала, што было написано: «на лобѣ по мѣсяцу, ў потылицы по звѣздаца» и написала, што «ни вужъ, ни гадъ, ни знаць што привела.—Той чаловѣкъ догнаў круля, подаў яму лстѣ. Ёнъ прочитаў, што ей Богъ даў дзця: «ни вужъ, ни гадъ, ни знаць што» и отписаў ей, «што Богъ даў, то нехай не траціць безъ мене». Ужъ паробокъ пошоў назадъ съ запиской и зайшоў зноў до сястры яго пани ночоваць; яна ўзяла зноў лсты, открыла и тоя скасовала, што ёнъ написаў и написала: «покуль ёнъ верницца, кабъ поховаць тыя сыны». Янъ ёнъ пришоў, королёва жонца пирачтала и стала плакаць; ей шкода было тые сыны поховаць. На дворѣ выкопали двѣ могилы и поховали. Выросли два яворы—золотая калина и сребрапная. Пріѣхаў круль до хаты и отправіў отъ себе жонку за тоя, што поховала безъ яго. Поѣхаў ёнъ жанница до другой, до жончинай сястры и ожаніўся. Живуць яны живуць, дыкъ разъ жонка кажыць: «Мой мужу найжнѣйши! кабъ гэтые яворы сѣклп, да сробили сабѣ ложку». Мужъ такъ п зробіў. Пóтымъ яна говориць: «Ахъ мужу найжнѣйши! посячомъ мы гэто ложку и спалимъ, а попелъ на дорогу высыпимъ». И гэто ёнъ зробіў.

Гнаў пастухъ овечки; одна оўца забѣгла и попелу ухвацла, привела два бараны: на лобѣ по мѣсяцу, ў потылицы по звѣз-

¹⁾ Т. е. забеременила.

дацца. Дыкъ новая королёўна знялюбла тыхъ бараноу, сказала порѣзаць и кишки на вулицу выкинуць. Першая жонка вышла, кишки подобрала, зварпла и зѣла и стала ў ценжи и привела два сыны: на лобѣ по мѣсяцу, на потылицы по звѣздацца. Дыкъ тыя сыны растуць дыкъ растуць и ни пераць кймъ шапочку не здымаюць. Дыкъ круль захоцьѣ кабъ хто шоў байки баяць; яму сказали: ёсь два браты, яны умѣюць байки баяць. Круль приказѣ ихъ позваць. Сталъ яны байку баяць и баяли, якъ яны родилися и якъ дзѣ были. Хлопчики гѣтые склонилися, да шапочки зняли, такъ и засвятили ўвесь покой.

Другую жонку на жалѣзную борону расцягалъ, а першую круль ўзяў и сталъ яны жшць да поживаць¹⁾.

Зап. восп. Свислочской учительской семинаріи С. А. Базашъ. Сообщено бывшимъ учителемъ приготовительнаго класса этого заведенія Н. Я. Никифоровскимъ²⁾.

26.

ХИТРАЯ НАУКА.

а) Гродненской губ. и уѣзда, Лашинск. приводи.

Быў сабѣ одзипн чаловѣкъ, имѣў ёнъ много дзяцей. Такъ прышоў одзипн вельми научный панъ, але ёнъ быў падто здалекъ, такъ кажа ему: «Дай мнѣ одного твоего сынка на службу, такъ я его до ўсего выучу». — «Добре!» кажу. Ўзяў ёнъ его, посадзіў до кареты и повезъ шесцьцю коньми, завезъ ёнъ его ў свой бокъ и выучіў его переворачивацца ў разные звѣры и пташкы. Такъ пошоў его бацька пскаць, ашъ знашоў въ первомъ мѣсцьцѣ и кажа: «Гляди ты, татку, якъ ты прыдзешъ до мого папа. то ёнъ кажа мнѣ, кабъ я ўперотъ перевернуўса

1) Въ обшихъ чертахъ эта сказка сходна съ той, которую Пушкинъ записалъ отъ Арины Родионовой и потомъ пересоздалъ въ известную сказку о царѣ Салтанѣ и т. д. См. соч. Пушкина изд. похъ ред. г. Морозова, т. III, стр. 449—50. Ср. также въ III выпускѣ 1-го т. Бѣлорусскаго сборника г. В. Р. Ромч нова: «Три сестры», стр. 293.

2) Здѣсь, во избѣжаніе лишнихъ повтореній, замѣчу, что большая часть записей воспитанниковъ названной семинаріи вызваны и доставлены мнѣ г. Никифоровскимъ, а отчасти бывшимъ директоромъ этой семинаріи, г. Геденовымъ. III.

въ голуба и скажа ёнъ табѣ: «коли одгадаешъ, который твой сынъ, то я оддамъ табѣ, а коли нѣтъ, не дамъ табѣ сына, а насъ ўснхъ голубей будзе двѣнадцать, то у меня будзе на шпѣ бѣлннкая нпточка». — «Добре». Пришоў ёнъ до гэтого пана и кажа: «Я прышоў по свойго сына». — «Добре», кажа, «коли познаешъ, который твой, возьми сабѣ, а коли не твой — мой будзе. Вывѣў ёнъ и показаў двѣнадцать голубей; поглядзѣў ёнъ и познаў: «Гэто, кажу, мой сынъ!» Потомъ гэты панъ казаў первернуцца имъ въ пѣтухи, але ему ўперотъ казаў сынъ, што: «я буду пѣтухомъ и меня будуць шпнацц ўсѣ». — «Добре». Вывѣў 12 паръ, ёнъ и сказаў: «Который твой сынъ?» Ёнъ бачиць, што одзпннадцать пѣтухоў шпнлюць двѣнадцатаго и сказаў: «Гэто мой сынъ!» Пóтымъ панъ сказаў: «Переверницеса вы ўсѣ за людзей!» и ўсѣ ўдругъ стали людзьми; але сынъ ему ўперотъ сказаў, што: «у меня будзе на шпѣ бѣлпьякая хусцпночка» — и познаў его бацько: «Гэто мой сынъ!» — «Добре», кажа, «возьми его сабѣ». Идуць ёны сабѣ дорогою и прышли до перваго мѣста, дзѣ быў торгъ, такъ сынъ бацьку сказаў: «Татку! я перекинула за коня, а ты мене продай, але, глядзи, обруць (узду) возьми сабѣ». И бачаць людзи, што чаловѣкъ продае коня стаеннаго — и купиў его одзпнъ панъ, даў ему сто рублеў, а обруць ўзяў сабѣ назадъ. Але ёнъ якъ прышоў до хаты и бачиць, сынъ уже дома. Пóтымъ сынъ кажа: «Татку! я перевернула за вола и ты зноў продай меня». Перевернуўся ёнъ за вола и бацька повеў его продаваца, ашъ познаў его той самы панъ, дзѣ ёнъ быў и кажа: «Чаловѣчку: продай мнѣ гэтого вола». — «Купи, панъ». Попросиў ёнъ шесцьдзесять рублей. Панъ отъ слова даў, але татко не хоцѣў даци *воловода* (шкура), такъ ёнъ кажа: «На, такъ другіе шесцьдзесять рублеў, оддай мнѣ воловодъ». Ёнъ и даў ему. Тогда гэты панъ натто начаў мучици гэтого вола. Мучыў, мучыў, а пóтымъ повѣў до коваля и хоцѣў потковаци, але ёнъ якъ быў прывязаны до кузьни, такъ перабѣль кузню и воля гэты ўцѣкъ и перевернуўса за зайца, а панъ забачыў и перевернуўса за хóрта и побѣгъ за имъ. Бѣгъ, бѣгъ, не догнаў и

потымъ заяць добѣгъ до великой рѣчки п перевернуўса за рыбу. Догнаў панъ п перавернуўса за великую рыбу. Такъ гѣты мелкая рыба перавернулася ў жуковнику (персычень) п вышоў на берагъ. Алп йшла паненка одна, вельми прекрасна п нашла ету жуковнику п наложила на свой палець. Панъ гѣты познаў его п сказаў паненцы: «Оддай миѣ гѣту жуковнику». Але паненка не оддала ему, п гѣта жуковника шапну́ла на ухо паненцы: «Тогды оддай ему, якъ ёнъ ўсенки столь паложить грошай». Ина гѣдакъ п сказала. Такъ гѣтый панъ насыпаў поўны столь грошай, то ена ўпероть ўзяла ўсѣ гроши, понесла до шапы, заховала якъ ей было сказано ўпероть, а пѣтымъ начала здымаць жуковнику съ пальца, п жуковника упала зъ рукъ, рассыпалася на 10 зеренъ маковыхъ, п пѣць въ одзѣнь бокъ, пѣць ў други. Коли одные пѣць зеренъ паненка ногой затоптала, то тогды гѣтый панъ перевернуўса за пѣтуха п пѣць зеренъ маку зѣў, а якъ паненка поднесла ногу свою, то зъ другихъ пѣци зробиўса вельки птакъ п гѣты птакъ ўзяў ды п зѣў пѣтуха. Тогды ёнъ ўзяў перевернуўса зноў ў челоўка, п зъ гѣтою паненкою ожениўса. П тамъ на веселии быў, медъ, вино п горелку піў, по борозѣ цѣкло, ў ротъ не попало.

Зап. псаломщикомъ Н. О. Карскимъ.

27.

б) Минскъ.

Жиў сабѣ дзѣдъ да баба п быў у нихъ сынъ. Захоцѣли яны кабъ ёнъ быў разумнымъ челоўкомъ. Вотъ дзѣдъ п повѣзъ свойго сына ў навуку. Идучъ яны сабѣ дорогой да идучъ, а посля видзяць ў лѣся горницъ цяпло, а коля цяпла стопць сивеньки дзѣдка п коля яго скачучъ два голубка. Стареньки дзѣдка п пытаецца: «Куды вядзешъ ты свойго сына?» — «А вотъ», кажа, повяду ў навуку». — «Добра, я умѣю вучиць, давай яго миѣ, — я навучу». Дзѣдъ п оддаў свойго сына. Посля той дзѣдъ п кажа: «Прпдзешъ черезъ годъ п принясешъ сто рублѣў». Дзѣдъ пошоў

домоу п черезъ годъ п зноу пошоу, п видзипъ того самаго дзѣда. А сынъ яго зробіўся голубомъ п скакаў коля цяпла. Дзѣдъ познаў свойго сына п пошоу зъ пмъ домоу. Пришоўши домоу, дзѣдъ говориць сыну: «Чи навучіўся то чаму-нибудзь, сынокъ мой?» — «Чаму, кажа, навучіўся? а вотъ коли хочешъ, дыкъ я зроблюся конемъ, а ты мяне вядзп продаваць п табѣ будуць даваць много грошай, аля ты ихъ ни бяри, бяри только сто рублёў». Сынъ такъ п зробіўся конемъ, бацька п повеу продаваць, а на встрѣчу яму той самы дзѣдъ, што учіў яго. Доўго яны торговалісь, а посьля дзѣдъ п продаў свойго сына за тысячу рублёў¹⁾.

Зап. уч. Несвижской учительской семинаріи Ф. Матусевичемъ. Сообщ. П. А. Введенскимъ.

28.

ЖЕЛѢЗНАЯ ГОЛОВА И КОТЬ.

Той же губ., Слонимскаго уѣзда, дер. Заполье.

Быў дзѣдъ п баба, пмѣли *цвѣ* дочкі. Старшая умѣла робиць, а младшая не умѣла, ены её за гетае не любили п хоцѣли страпцць. Дзѣдъ ўзяў съ собою меньшую дочкў ў лѣсь, кабъ страпцць. Екъ ены пришли ў лѣсь, дзѣдъ сказаў ей: «Ты собрай грибы тутъ, а я пойду далѣй, п *буземъ*²⁾ пци туды, гцѣ *буце* бра-скаць дощечкою. Ена пришла до тыхъ дощечекъ п не нашла его. Ена хоцла по лѣсп цѣлый день. У томъ лѣсп стояла хата п никого у гетой хащи не было, только оцинъ котъ быў. Ена пришла до гетой хаты п стала вариць кашу. Котъ лѣзе до ее п ена дала ему ѣсци. Послѣ прихоцуць залѣзная голова п просиць отчипиць. Ена отчипила п стала прислуживаць. На другій день

¹⁾ Ср. Сказки Аванасьева кн. II, сказку подъ этимъ же названіемъ, стр. 463—85 п кн. VI, стр. 329—332. III.

²⁾ Т. е. *будземъ*. Этотъ оригинальный способъ изображенія *дз* (а онъ повторяется не разъ п въ другихъ имѣющихся у насъ записяхъ, сдѣланныхъ мѣстными уроженцами), такъ konsekвентно выдержанный во всей записи, можетъ, по нашему мнѣнію, служить не лишнимъ соображеніемъ при разсужденіи объ означенномъ характерномъ звукѣ бѢлорускаго нарѣчія. Съ этой цѣлью мы п печатаемъ настоящую сказку, не отличающуюся ни содержаниемъ, ни формою. III.

нашлисе скриньки, ў гетыхъ скринькахъ была дорогая оцежа. Ажно ле гетое хаты фхали люци, ена ихъ попросила, штобъ ены завезли скриньки до ее бацьковъ. Ены завезли. Бацьки отчпили скриньку и убачили оцежу. Ены уже тогда ее стали любяць, лѣпей екъ старшу. Послѣ гетого завели и старшую ў лѣсь. Ена была ў той хацц, ў которой была и тая меньша. Ена не прислуживала головѣ и кашу фьсци не давала. На другой цепь скриньки гетакъ само стояли, але ў гѣтыхъ скринькахъ были гады. Ена убачила, фхавши, люцей и просила, кабъ ены завезли. Колп открыли скриньки, то угляцѣли однихъ гадовъ. Меньшая сказала: «Треба было прислуживаць головѣ и не бпць ката».

Зап. ученикомъ Свислот. учит. семинаріи Ермоловичемъ.

29.

ДУРЕНЬ И ПАНТЬ.

Минской губ., гор. Борисовъ

Жыў быў дзѣдъ и баба. Жили яны много годъ. Пошла разъ баба ў рѣчку купацца. Посяродъ рѣчки быў каминь и вода плискалася. Ина поплыла туды мыцца, ажъ чунць нѣхто кажпць ў водзѣ: «Ня мыйся, одъ гѣтого у цябе будупъ пляшывыя дзѣпци». Ина сабѣ думая: «я стара и мужыкъ мой старый, до гѣтуль ня было дзяцей, то ужо и ня будупъ» и стала тамъ полоскацца. Ажъ нѣхто яе укусіў. Ина пошла домоў. Ажно на гѣтымъ году родзілося у яе семь пляшывыхъ сыноў. Росли яны ни по годамъ, а по мѣсяцамъ, и за тры годы выросли якъ стало быць. Усѣ яны были пляшывые: шесъ были разумныхъ, а меньшій быў дурень. Разумные пожанилися и побрали нявѣсты богатя. Стал яны добра жпць, и якъ кажа пословца, ни объ чемъ ни тужпць. И дурень захоцѣў жанпца и кажа: «Я самъ пляшпвый, мнѣ трѣба и нявѣста пляшпвая. Такъ, сякъ, нашоў бы ёпъ, ня нашоў, кабъ matka нявѣсты дурня ня выголлпа ей головы. Ина была такая самая дурень, якъ и пляшпвый, але троху заяго разумнѣй. Разъ дурень кажа жонцѣ: «Спячи прропи бѣлыя, якъ

снѣгъ». Ина думала, думала: што зъ снѣгу спечь. Ина ўзяла намясла, масла налила п ў печь посадила, а дурынь пошоў зваць братоў разумныхъ ў госьци, на прагн. Яны п прышли. А жонка глядзь, — ажъ тамъ ничего нима, якъ тольки воды, а сама сказала дурню, што мыши поѣли. Дурынь за гэта жонку утопіў. После, чпразъ пѣсколька мѣсяцоў семъ пляшивыхъ пошли на охвоту, яны нашли подъ мосткомъ гроши. Разумныя побрала гроши, а дурынь ўзяў ступу п валки. Яны остались ночоваць подъ сосной. Дурынь видзя: ѣдзя панъ п ѣсьць мяса — п пляшіўцу гэтаму захоцѣлось мяса. Вотъ ёнъ крычиць: «Панъ, стой, пожыкъ згубіў!» Панъ стаў просіць дурню, кабъ ёнъ оддаў, а дурынь кажа: «Даі обрэжу у цябе на языку кусокъ мяса, тогда оддамъ драгоцѣнны ножыкъ». Панъ першъ нп хоцѣў, а после даў. Дурынь ўзяў, положиў пану на языку мяса — чпрыкь! — п прорэзаў пану языкъ. Панъ крычпць: «Борло, борло, борло! а лакей спужаўся ды давай убѣгаць, а панъ догоняць п ўсе крычиць: «борло, борло!» Пляшивыя браты со смѣху помпрала, а пхъ п поховали. А панъ зъ лакеемъ бягуць, бягуць — одпнѣ другого нп догонюць. Будуць бѣгаць дотуль, покуль забягуць свѣтъ, хоць яны еще нп забѣгли, але неколи забягуць.

Зап. учен. II-го класса Борисовскаго уѣзднаго училища Ник. Напкевичемъ.

30.

ИВАНЪ ПОПЕЛЫШЪ.

Могилевской губ., Рогач. уѣзда, Столбунской вол., дер. Яново.

Жпвзъ бывъ сабѣ такъ чаловѣкъ, ёнъ бывъ дужа богатъ п нпмавъ дѣтей. Воставъ ёнъ проспть Бога, штобъ Богъ давъ яму дптя, ёнъ свѣчки по цѣлковому становпвъ п старцовъ дарпвъ. Богъ сппловался надъ пмъ п давъ яму дптѣнка съ курпными ногами. Якъ кажпцца пословица, што съ Богомъ бпцца ня будпшь; дптѣнокъ тѣй росъ ня по днямъ, а по часамъ, за одпнѣ день ёнъ выросъ якъ вялпкій мушпна да п кажа: «Татъ! а татъ! ходп-ка мы съ тобой къ царю въ сваты?» — «Не», кажа, батька, «пдзѣ намъ къ царю въ сваты ппцць». — «Не», татка «ходпмъ».

Во пошли яны. Приходють къ царю. Царь п пытая у ихъ: «Што, люди добрые, чаго пришли до мяне? ти зъ якой жалобой, ти просить чаго?» — «Не», кажа сынъ, «пя просить п ня жалпща, а за дѣломъ: мы чули, што у тебе ёсть дочка, мы въ сваты пришли». — «Сватъ, ня сватъ, а коли добрый чаловѣкъ, заночуй у насъ, а завтра поглядимъ, якъ тамъ будя». Чуть свѣтъ, проснувся царь п побудивъ гостевъ. Тогда п пытая у ихъ: «Што-жъ вы за люди: ти боярскаго, ти царскаго роду п якъ васъ зовуть?» — «Не», кажа сынъ, «ня боярскаго п ня царскаго мы роду, а роду мы простого, христьянскаго, зовуть мяне Иванъ Попельшъ». Тогда пошли яны въ хоромы, стали пить п гулять. «Ну, Иванъ», кажа царь, «коли ты хочешъ ўзять мою дочку замужъ, то вышп гѣту чару яду, коли живъ застанесся, мой зять, ня живъ, то не.». Иванъ Попельшъ ўзявъ гѣту чару, лпзнувъ, мазнувъ п — чара сухая покатилась къ порогу. «Мой зять, да не сусимъ, ёсть у мяне булава: коли ты яе ппрякнпшъ тпрязъ мой дворъ, тогда п Богъ благословптъ». Иванъ Попельшъ ўзявъ тую булаву, да якъ шпбнувъ яе въ гору, дыкъ яна п пзъ вочъ сховалась. Царь пожанпвъ ихъ съ дочкой. Царевни стала якась стыдна жпть съ такимъ мужикомъ, што у яго ноги куриныя. Ина взяла да п отѣкла ихъ. Проснувся Иванъ — глядпть, ажно у яго ногъ нима. Ёпъ рассердився на царевну п попшовъ въ бѣлый свѣтъ. Ишовъ ёнъ, пшовъ, только сустрпкая чаловѣка безъ рукъ. Во Иванъ п пытая у яго: «Откуль ты, Божпй чаловѣкъ п якъ тебе зовуть?» — «Я самъ ня зъ етаго царства, а зовуть мяне Торокъ». — «Идзѣ-жъ твое руки?» пытая Иванъ. «Э! братъ», кажа Торокъ, «мое руки далека оттюлпть-ка, коло царскаго двора, булава мнѣ пхъ оторвала: пна летѣла тпрязъ дворъ, а я яе хотѣвъ уловпть». — «Куды-жъ ты пдешъ?» пытая Иванъ. — «Куды вочп глядять», кажа Торокъ. — «Ну, братъ, п я туды пду, пойдемъ разомъ». — «Пойдемъ!» кажа Торокъ. Во яны шли, ти доуга, ти коротка, — скоро казка кажища, да ня скоро дѣло дѣлается, только встрѣкають на дорозп чорта. Во Иванъ Попельшъ загребъ яго обѣручъ за хохоль да

и давай бить кулакомъ ў хрибить; бивъ, бивъ ти ще, ти *годъ*. Во чортъ тогда и кажа: «Эй, Иванъ Попельшъ! ня би мяпе, я табѣ дамъ зелья, што твое ноги будутъ цѣлы». Иванъ Попельшъ пустивъ яго, чортъ привевъ яго къ крыницы да и кажа: «Лѣзь сюды, сычасъ будишь зъ ногамы». Иванъ Попельшъ кинувъ ў пѣриць палочку, — палочка изгорѣла. Тогда ёнъ давай бить пзновъ чорта за то, што ёнъ его обманивъ. Чортъ привевъ яго къ другой крыницы, а Иванъ Попельшъ пзновъ палочку кинувъ — палочка згнила. Тогда Иванъ Попельшъ давай пзновъ чорта бить, чуть живаго пустивъ. Но тогда чортъ привевъ яго къ третьей крыницы. Иванъ Попельшъ пзновъ палочку кинувъ, — палочка росткп пустила; во тогда Иванъ Попельшъ полѣзъ самъ, обдався — у яго ноги стали чаловѣчьи, п Торокъ обдався п у яго стали руки. Тогда яны убили чорта п сами пошли: одинъ въ одинъ бокъ, а другій — ў другій. Приходя Иванъ Попельшъ въ нѣйкій городъ, ажно тамъ вяселье, царь дочку отдаеть замужь. Иванъ Попельшъ купивъ сабѣ дудочку, да якъ загравъ, дыкъ ўсѣ заскакало. Люди тогда взяли да п повяли яго на царскій дворъ. Ёнъ п тамъ якъ загравъ, дыкъ п дѣти малые пустились скакать, не только вяликіе. Царь приказавъ привести гѣтого мужика къ сабѣ въ дворъ. Только привяли, дыкъ ёнъ якъ заграя, дыкъ п царь, п царица, п царевна пустились скакать. Во тогда царевна стала потчавать яго горэлкой да п вбачила свой перстянь. Ина тогда кинулась къ яму да п давай цаловать, а царь у яе пытая: «Што гѣто за чаловѣкъ? што ты яго цалуишь?» Ина яму рассказала, якъ яна яму ноги отсѣкла п якъ ёнъ пошовъ на Божій свѣтъ. Во царь тогда догадався, што гѣто яго первый зять, приказавъ другого убить, а гѣтый остався жить зъ царевной п теперъ живеть, хлѣбъ ѣсть п вино пьеть.

Зап. учен. Полоцкой учительской семинаріи Ив. Адамовичемъ.

31.

ТРИ СЕСТРЫ И РУКА-НЕВИДИМКА.

Гродненской губ., Волковыскаго уѣзда

Одаль вески была хатка, тамъ жили три сестры: одна прала, другая мыла, а трейця шила. Одзпнъ разъ погаеъ у ихъ огонь. Тогда одна на другую каже: «Идзи по огонь». Яны ни хоцѣли птци по огонь. Одна каже: «Я буду по noci мыць», другая каже: «Я буду по noci прасьць», а трейця каже: «Такъ я буду по noci шиць». Одна стала шиць, другая стала прасьць по noci, а трейця, што пѣрие гѣлкою, то ни ў полотно, а ў палець. Таки пошла тая по огонь да до вески, што прошла. Приходзиць ў одну хату, набрала ў чаропѣкъ огню, идзе и говорыць дзѣду тому, што сядзѣў на пячи: «Чаму у васъ гѣто на мѣсьцѣ *заслуки* рука». Якъ ажно яна такъ сказала, такъ тая рука ўзяла и забила першу сестру, пѣтымъ пошла другая — и другую забила тая сама рука. Пѣтымъ стало страшно трейцей сестрѣ. Яна пошла, набрала огню, ничѣго ппкому ни казала и принесла огню.

Зап. учен. приготовит. класса Свислочской учительской семинаріи Андр. Рутковскимъ, урож. м. Свислочи.

32.

ЖЕНА БЕЗЪ РУКЪ.

Минск. губ. Новогрудскаго уѣзда, Негнѣвичской волости, д. Роскоши.

Быў бацько зъ маткою, мѣли дочкѣ зъ сыномъ. Бацько зъ маткою помѣръ и покинули брата зъ сестрою. Ўзяў братъ даі ожаниўся; идзе ў госбци сестру-клича, идзе на снацырѣ — сестру клича, идзе якою сукню купецъ, то для сестры лѣвшую. Такъ жонцы крыўда стала. Даў Богъ сестры дзицятко, а у сестры ёсьць мужъ, да вельми далѣко. Жонка кажа: «Ну што ты лѣпше сестры глядзишь, якъ мяне. Прыѣдзе іе мужъ, то будзе яе глядзѣци. Погодзѣшы, прыѣзжая мужъ; дакъ яна говорыць: «Ты прыѣхаў до іе, а яна зъ братомъ живе, не глядзиць цябе». Дакъ мужикъ кажа: «Жонко! прыбярѣся, пойдземъ на снацырѣ и возьмѣ дзиця зъ собою». Пошли яны ў лѣсь, привѣу ёнъ яе до

карча ¹⁾ и каже: «Положи руки!» Якъ яна положила, дакъ ёнъ ўзяў дай по локци одсѣкъ. Яна ўзела дзипца и пошла. Прыходзипць яна до воды, дакъ рукъ нима. Якъ напипца воды? Нагнулася, дай дзипца упусьцила. Стопць, бѣдная, дай плача, дакъ ей зъ воды одзываецца: «Дзѣўка, дзѣўка, не плачь! беры дзипца!»

— Якъ же-жъ я буду браць, коли у мяне рукъ нима?

«Точи въ воду, дасьць Богъ руки».

Якъ яна одточила, даў Богъ руки. Идзе дорогою, сустрачае яну пань; дакъ ёнъ пытаецца: «Одкуль ты, кобета?» Дакъ яна одказала: «Нима чаго пану казаць—одкуль я; нѣколи была паняй, цяперъ кобетой зовуць».

«Ни пошла-бъ ты ко мнѣ на службу?» Яна кажа: «Пойду, али ци возьмешъ мене зъ дзипцемъ?» Дакъ ёнъ кажа: «Возму!» Яна прыѣхала, дакъ той сынъ росьцѣ да ўсѣ зовѣ яго татомъ. Ёнъ кажа: «Якій я твой тато?» Дакъ сынъ тый кажа: «Прошу, татулячко, не прогнѣвацца, моей матульцѣ татулько руки одсѣкъ, дакъ матулька пошла плачучи и мяне ў воду ўкинула; зъ воды оддалося матульцы: «Не плачь, кобетко! бяры дзипца, дась Богъ руки». Дакъ матулько уточила въ воду, даў Богъ руки. Матулька шла и татулька познала, а татулька матульки — не».

Изъ Дмитріева: «Опытъ собранія пѣсенъ и сказокъ крестьянъ Сѣверо-Западнаго края», стр. 178—180.

33.

БОГАЧЪ И БѢДНАЯ ВДОВА.

Могилевской губ., Рогачевского уѣзда, Столбунской вол., д. Янова.

Живъ сабѣ такъ чаловѣкъ, и бывъ ёнъ дужо богатый, а тольки одного сына мавъ. Во тый сынъ и кажа: «Татъ! дай мнѣ мою долю добра, абы я хочу попытать свойго счастья». Батька давъ яму дужо богато гроши и пару коневъ. Забравъ ёнъ свое добро и поѣхавъ, куды вочи глядятъ. Ъхавъ ёнъ, ѣхавъ, приѣзжая въ нѣйкій городъ, да и остановився въ трахтврѣ, а хозяинъ того трах-

¹⁾ Карша, каршá или карча—суковатый пенъ, колода или корчага, польск. karz. Оп. Облaстн. слов. и Дополн къ нему. III.

тира умеръ годы съ два тому назадъ, одна только хозяйка, да п тая голбся, плача. Ёнъ пытая у яе: «Чаго ты плачешъ?» — «Э! якъ жа мѣ не плакать, коли хозяйнѣ мой умеръ да довговъ богато кннувъ, штобъ я заплатилъ, а заплатитъ нѣчимъ, ўси люди клянуть яго». Во тѣй богачъ ўзявъ да заплативъ за яго ўси довги п у яго ня осталось ня копѣйки. Тогда поѣхавъ ёнъ безъ гроши, а далц на дорози встрѣкая старцовъ п яны клянуть того хозяйна, однѣ кажа: «У мяне ўзявъ коня» п другій кажа: «И у мяне ўзявъ коня». Во ёнъ ўзявъ, отдавъ имъ копѣ, а самъ пошовъ пашкомъ п встрѣкая на дорозѣ чаловѣка п пытая: «Куды ты ѣдешъ?». — «А куды вочи глядятъ». Во пошли яны разомъ п уговорились такъ, пдѣ заробють што, то все пополамъ. Приходють яны въ одну корчму; жидъ имъ п кажа: «Папѣчки! у насаго пана умерла доцка п взо хто перопочуя, тому панъ дастъ богато гроеи». Богачъ тѣй сказаў, што ёнъ пераночуя. Жидъ побѣгъ скорѣй, сказавъ пану. Панъ приславъ за имъ карету. Лакеи взяли богача п повязли яго на паньскій дворъ. Панъ яго почаствуавъ п давъ ты сячу цалковыхъ гроши, штобъ ёнъ пераночовавъ ў коплицы. Во богачъ тѣй набравъ харчи п пошовъ ў коплицу. Сядѣвъ ёнъ тамъ, сядѣвъ, только стало смеркацда, стало яму страшно: чуя пѣхто стукая ў двери, ёнъ пытая: «Хто тамъ?» — «Я, товаришъ твой, на табѣ крѣжпкъ п надѣнь яго на шію, а то худо табѣ будя». Ёнъ ўзявъ поспасибковавъ яму п надѣвъ на шію. Только настала повночь, чуя крышка труны отчвнлася п выходя панѣнка, дужо пригожая да п кажа: «Слава Богу, сядогни ёсть чимъ поживица». Але шукала, шукала яго, покуль пѣвни запѣли, ни якъ ня знашла. Ина лягла пзновъ ў труну. На завтряго прѣехали за яго костями, глядятъ — ажно ёнъ живъ. Во яны новязли яго на паньской дворъ. На другую ночь яму такъ сѣмо было съ по мершею, а на третью ночь товаришъ яго сказавъ яму, штобъ ёнъ лѣгъ коло крышки труны п якъ ина пойде изъ склепа на верхъ, то штобъ ёнъ лѣгъ ў труну. Ёнъ такъ п здѣлавъ; запѣли пѣвни, ёна хотѣла лечь ў труну, ажно ёнъ ни пуская яе, пна яго давай просить, кажа: «Няколи ня буду ужо ходить», а ёнъ все-таки

ня пуцая яе, да ище взявъ хрестикъ, надѣвъ ей на шію, повѣвъ яе на верхъ и тамъ ставъ изъ ей говорить. Пріѣхали за имъ, ажно и яна жива. Во яны посадили яго и яе, и повязли домовъ. Привозять: батька и matka бояцца яе и ня ютяцца къ ей, только ёнъ говоря зъ ей. Во яны повѣнчали ихъ, а тый товаришъ яго взявъ да просѣкъ яе пополамъ, выкинувъ изъ яе *вонтробы* ¹⁾,—ина тогда стала пригожей, чимъ была,—склавъ изнова, ина и зрослась. На завтра батька и matka и вси гости стали говорить зъ ей и любить яе, а товаришъ кажа: «Проводи мяня». Во богачъ пошовъ яго провожать, — тогда товаришъ и пытая: «Ти знаешь ты хто я такий?» Богачъ кажа: «Ня!» — «Я тый чаловѣкъ, за кого ты довги отдавъ и самъ невѣдомо куды дѣвся». А ёнъ ставъ жить да поживать.

Зап. ученикомъ Полоцкой учительской семинаріи Ив. Адамовичемъ.

34.

а) СЫНОКЪ СЪ КУЛАЧОКЪ.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда, Велятичской волости.

Быў сабѣ дзѣдъ да баба. Дбўго яны жыли да дзяцей ня мѣли. Разъ пошла баба воды браць ў колодзцы, зачарпнула вядрómъ ды и поглядзѣла: ци поўно зачарпнула? Поглядзѣўши, вдзиць-каліво гороху у-вы днѣ ляжыць. Баба достала да изъѣла. Вотъ яна отъ гэтого гороха и затоўсыцѣла. Баба поносила ўремя и родзила сына маленького зъ кулачокъ. Одзинъ разъ поѣхаў дзѣдъ ў пóля ораць, ды сказаў баби, кабъ прынясла яму обѣдаць. Баба зготовалá обѣдъ ды и хоча ужо нясыци ў поля, ажну Сынокъ зъ кулачокъ кажа: «Мáмо! я понясу». Баба злякнулася, ды кажа: «Куды понясешъ? Ты гэтаки маленьки, ты и пóля ня вѣдаешъ».

— Знайду, мамко!

Маці наладзила горщóчокъ ды и кажа: «Ну, готовы». Сынокъ якъ сѣў вярхómъ на горшки, ды такъ шварко поѣхаў, што якъ вóкомъ змигнуць. Прыѣхаўши къ бацьку, ёнъ поставиў

1) Утроба. Вонтробы, употребл. во мн. ч.—кишки. Слов. Носовича.

горшки, а самъ сховаўся за курганъ и крычиць: «Тато! ходзи обѣдаць!» Бацька оглянуўся, ды нпкого ня увидзѣў, ды сабѣ пзноў орэць. Сынокъ други разъ кліча: «Тато! ходзи обѣдаць!» Бацька пзноў яго не увидзѣў. Ёнъ вышоў на курганъ ды якъ закрычыць: «Бацько! идзи обѣдаць!». Бацька яго увидзѣў п прышоў, а Сынокъ сѣў на соху вярхóмъ ды давай ораць. Коло гэтай нивы фхаў одзинъ панъ ды п пытаецца у мужыка, ци ни дась ёнъ яго? Мужыкъ кажа: «Колп пана воля хоча, дыкъ я п такъ оддамъ». Панъ даў мужыку тысячу рублѣў, а сабѣ ўзяў Сынка зъ кулачокъ, завярцѣў яго ў бумажку ды п сховаў ў кпшень. Сынокъ вылѣзъ пзъ кпшениа ды п скакнуў зъ воза на дорогу, а панъ пофхаў далп. Сынокъ сышоў ў рыштъ п сядзиць, а по дорозѣ идучь злóдзиі п помежду собою гомóнюць: «Пойдзимъ къ пану, украдимъ вола». А Сынокъ почуў гэто ды п крычиць: «А я скажу». Злодзиі напералпся ды п кажуць: «Хто тамъ? Ходзи зъ нами». Сынокъ вышоў ды п пошоў зъ нпмп. Прышоўши къ паньскоі пунп, гдзѣ стояли быки п кажуць: «Хто-жъ полѣзя ў пуню?» Сынокъ зъ кулачокъ кажа: «я!» дый п полѣзъ ў пуню. Прышоўши къ быку, Сынокъ закрычаў: «Якого вамъ быка ўзяць?» Панъ почуў гэто ды прыбѣгъ съ цяпломъ ў пуню, но ня увидаў нпкого, ёпъ варнуўся зноў домоў, а Сынокъ выбраў самага лѣпшаго быка дый вывѣў къ злодзіямъ. Злодзиі ўзяли быка ды зарэзали, п *коўбѣ* кинули на дорозѣ, а сами пофхали. Сынокъ остаўся ды й ўлѣзъ ў коўбѣ. Прыходзя воўкъ, ўзяў коўбѣ ды п зѣў. Якъ только зѣў воўкъ коўбѣ, то Сынокъ п стаў крычаць ў сядзвиня у воўка. Воўкъ спужаўся, ды кажа: «Што хочешъ дыкъ я табѣ здзѣлаю, только ни крычи». Сынокъ кажа: «Вязп мяне къ тату». Воўкъ п повезъ. Якъ только прыфхали яны къ дзверямъ бацьки, то Сынокъ п стаў крычаць: «Тато! одчип дзверь!» Бацька одчпнпў. «Бяры, бацька, тоўкачъ ды бей воўка». Бацька забпў, содраў шкуру зъ воўка, выдзѣлаў п пошіў Сынку шубу.

Зап. ученикомъ 3-го класса Несвижской учительской семинаріи М. Мельниковымъ. Сообщ. директоромъ этой семинаріи И. Ф. Николаевскимъ.

35.

б) МАЛЬЧИКЪ СЪ ПАЛЬЧИКЪ.

Могилевской губерніи, Горецкаго уѣзда, м. Дубровка.

Жыў сабѣ мужикъ съ женой и ни было у ихъ дядцей. Баба горывала объ ётомъ, а мужикъ, штобъ утѣшить свою бабу, пошоў и здѣлаў изъ дерева мальчика и принёсъ дѣмой и говорить: «Положи яго въ люльку и забаўляйся имъ». Ина все кольшить и дужо рада, а мальчикъ тэй стаў живымъ и говорить: «Мамо! ти ты тутъ?». Тая matka стала рада, якъ почула, што яе сынъ говорить и сказала своему мужику. Якъ даў Богъ, вѣрысь тэй мальчикъ уже порадошны, поѣхаў батька орать ў поле и говорить: «Якъ заснетъ сынокъ, дыкъ ты пріяси обѣдать». Стала ина готувать обѣдъ, а сынокъ проснуўся и кажить: «Мамо, а мамо! давай я понясú тату обѣдать».

— Ай ты не донясёшь.

«Не, донясú».

Принесъ лапотъ, поставиў на яго горшокъ, а па яго блины, а самъ сѣў и поѣхаў. Ыдить, ѣдить и кричить: «Тато, тато! я тябѣ обѣдать нясу!» Привезъ и оддаў яму. Мужикъ радъ дужо стаў, а сынъ говорить: «Тато, дай я буду орать».

— А не, якъ ты будешь орать?

Мальчикъ взяў и сѣў на соху и давай орать.

Ыдетъ панъ и говорить: «Дай ты мнѣ гэтого сына».

— А не, паночыкъ, у мяне только ёнъ одинъ.

«Што хочышь возьми, только оддай мнѣ яго».

А сынъ подбѣгъ къ батьку и шепчить яму на вуха: «Тато, одавай мяне, только возьми у яго магерку золота».

Тэй панъ яму и даў магерку золота, а мальчика того взяў и посадиў яго въ карманъ. А мальчикъ тэй взяў, карманъ прорѣзыў, а самъ вылизъ. Бѣжить ёнъ дорогой и сустрѣўся зъ разбойниками и чуў ёнъ, якъ ены зюкали: «Куды тутъ ўлѣсть?» А ёнъ говорить: «Возьмитя мяне съ собой, я вамъ скажу; пойдемъ мы зъ вами къ попу, у яго есть хорошіе воны». Пошли

яны, украли у попа одного вола и стали только яго дѣлать, а ёнъ (т. е. мальчикъ) якъ закрычатъ: «Попъ, попъ! волоу твоюхъ крадутъ». Яны кинули яму трабѹхъ, а сами побрали все мясо. Мальчикъ ўлѣзъ ў трабухъ и сидитъ. Бѣгъ по тѣй дорозѣ воўкъ, пыгається: «Хто тамъ?» — «Я, Иванька». — «Вылизай вонъ». — «Не, ня вылизу, няси мяне ў мой дворъ». Принесъ ёнъ яго. «Вылизай», говоритъ воўкъ, а ёнъ говоритъ: «Няси мяне въ сѣнцы». Воўкъ внесъ яго въ сѣнцы, а Иванька вылизъ, заперъ сѣнцы и кричитъ: «Тато, ходи воўка битъ!» Тата ухопіў палку и забіў воўка. И пошли яму зъ воўчія шкуры шубу и тянеръ живутъ, поживають и добро наживають.

Зап. учен. народнаго училища Николай Трутко.

36.

в) СЫНОКЪ СЪ КУЛАЧОКЪ.

Гродненской губ., Слонимскаго ўѣзда, Марьинской волости, дер. Сосновки.

Жіў быў мужпчекъ, у яго быў сыно́къ зъ кулачѣкъ, жили ены при великомъ озерѣ; сыно́къ зъ кулачѣкъ ловіў рыбу. Разъ якъ пошоу ёнъ ловиць рыбу, зловиў ёнъ тридцать штукъ, и одну такую великую, что лёдва выволокъ изъ воды; ёнъ покинуўши ловиць рыбу, ўзяў кія, забіў рыбу и подволокши, подъ ольховы кустъ положіў. Самъ побѣгъ до хаты къ бацьку, прибѣжаў и кажа: «Ахъ, таточку, якъ я наловиў рыбы, якъ стаў считаць, то якъ разъ насчитаў поў копы и одну такую великую, што не могъ нести до хаты. «Ходзѣмъ бардзѣй, запрагаймо коня и ѣдзьмо по рыбу». Приѣхали ены къ тому мѣсту, остановились, забрали тридцать штукъ рыбы и подѣхали подъ ольховы кустъ, ўзяли тую рыбу, положили на возъ и поѣхали до хаты; приѣхаўши ўнесли рыбу ў хату, порѣзали ее на куски, высушили и ѣли весь годъ и веселились.

Зап. учен. приготоу. класса Свислочской учит. семинарии Захаріемъ Ракудемъ.

37.

О ТОМЪ, КАКЪ ИЗЪ ДЕРЕВА СДѢЛАЛСЯ РЕБЕНОКЪ.

Минской губ., Новогрудскаго уѣзда, Сновской волости, м. Снови.

Даўно уже гэта было. У одномъ царствіи жиў чалавѣкъ жъ жонкою. Прожили яны много годъ и у ихъ ня было дзяцей, и яны обѣ гэтомъ вельми плакали. Узяли яны, вырубали изъ олѣшины полѣно и положивши яго ў колубель, стали колыхаць и говорили: «Люли, люли, олѣшинка зъ ручками, зъ ношками, зъ бѣлыми очыцами, зъ чорными плячнѣцами». Колыхали яны яго гэтакъ три дни и ў гэтого полѣна ўпяротъ зробілася голова, далѣй руки и ноги, а потымъ зробіўся и цѣлы сынъ. Бацько и маці вельми были рады и отдали свойго сынка учнѣ за рыбака. Сынокъ ихъ бѣрздо научиўся ловиць рыбу. Тогда бацько ўзяў яго къ сабѣ до дѣла, зробіў яму чоўнокъ и ёнъ ў ёмъ ловиў на мори рыбу, а маці яго приносила яму кажды расъ ѣсьци. Якъ только бывало прпясе яна яму ѣсьци на бѣрагъ, то и стане кликаць свойго сынка къ бѣрагу; сынокъ прїѣдзе-наѣсьца, напѣтца и зноў поѣдзя ловиць на мори рыбу. Но *прендо* ¹⁾ узнала обѣ гэтумъ вѣдзьма, и хоцѣла, штобъ извесци съ свѣту гэтого сынка. Пошла яна на бѣрагъ моря и стала кликаць молодого рыбака, но ёнъ познаў, што гэта быў гѣлосъ не яго мацяри, а вѣдзьминъ, и ня прїѣхаў къ ей. Тогда яна ўзяла побѣгла до коваля и стала просиць яго, штобъ ёнъ вытончиў ей языкъ. Коваль вялѣў ей высолониць языкъ и положиць на ковадло, а самъ ўзяў молотъ и стаў клепаць языкъ. Когда наклепаў, то вѣдзьма подзѣковала яму и побѣгла на бѣрагъ моря. Прибѣгши туда, стала кликаць молодого рыбака, но цяперъ ёнъ уже не познаў вѣдзьми, а подумаў, што гэта яго маці и приплыў къ бѣрагу. Тогда вѣдзьма яго ухвацила и помчала ў свою хату. Примчаўши ў свою хату, яна оддала яго своей доцѣ и вялѣла ей спячнѣ яго, а сама побѣгла зноў на бѣрагъ. А дочка ўзяла натопила печи, штобъ

¹⁾ Скоро.

ўбросиць туда рыбака, потымъ унесла лопату и стала говориць тому рыбаку, штобы ёнъ легъ на лопату. Ёнъ легъ на лопату ўняродъ, ўпонерокъ, потымъ удоўшь¹⁾ и раскидаў руки, такъ што дочка вѣдзьмина ни якъ ня могла ўкниць яго ў печь. Тогды яна засердова́ла на яго и легши на лопату, сказала: «Вотъ ты ляжи гэтакъ», а рыбаць схваціў за лопату и ўкинувъ вѣдзьмину дочку ў печь и яна сгорѣла, а рыбаць уцѣкъ домой до своихъ родзіцялей.

Зап. учен. Несвижской учительской семнаріи Никодимомъ Бейви. Сообщ. г. учителемъ подготовит. класса названной семинаріи П. А. Введенскимъ.

38.

ЦѢЛПУШОКЪ.

Той же губ., гор. Борисовъ.

Жыў дзѣдъ и баба, не было у ихъ дзѣцей. Дзѣдъ пошоў ў лѣсь, вырубіў осину, отрубіў цѣлпушекъ и понёсь къ бабѣ своей и каже: «Во гэта будзецъ наше дзѣцёнка; покупай яго». Баба ўзяла покупала и швырнула на печь, капъ сушылась, а сама зачала обѣдъ варяць. Мужъ яе поѣхаў на поля. Жонка наварыла обѣдъ и каже: «Ай, Боже! нима кому занясці обѣдъ», Цѣлпушокъ соскочіў зъ печи и каже: «Мамо! я занясу обѣдъ татку». Дзвипца баба, што маленьки ходзіць. «На, сыночекъ, нясі». Цѣлпушокъ пошоў, и што ўвалицца ў коньскій копыть, то и закрычыць: «Татко! я табѣ нясу обѣдъ». Дзѣдъ увидзѣў, што гэта яго Цѣлпушокъ, ўзяў обѣдъ потымъ и яго на руки, цѣловаў. Тоды Цѣлпушокъ каже: «Тато, посадзи мяне на соху и я буду ораць». Дзѣдъ посадзіў Цѣлпушокъ на соху и ёнъ начаў ораць. Ъхали пані, увидзѣли, што такі маленьки мальчикъ ораць. «Здоровъ, мужикъ! Продай намъ свойго мальчика, мы табѣ бумашкамъ заплацимъ и волоў твоихъ обкладзимъ». Подбѣгъ Цѣлпушокъ къ татку и каже: «Продавай! я буду дома». Поѣхали пані, ўзяли съ собой мальчика. Радуюцца имъ; уѣхали ў лѣсь, мальчикъ дзержуць. Тымъ часомъ мальчикъ — шмыгъ!

1) Вдоль.

ў лѣсь; яны за імь — нема мальчыка, пропаў. А Цѣльпушокъ ўлѣзь ў березовый пень. Тыя яго шукаюць. «Ну», кажуць, «пропадай ёнъ! — поўдзимъ». А Цѣльпушокъ отозваўся. А яны: «Еще гдѣ гэта ёнъ? треба шукаць». Шукалі — нема. Поўхалі домоў. Досядзѣў Цѣльпушокъ до ночы, — ў ночы шлі коло того пня разбойнікі і радуюцца¹⁾: якога імь вола украсьць? А Цѣльпушокъ каже: «А я скажу». — «А хто ты?» — «Я тоды скажу, колі выйду». Разбойнікі сказалі: «Выходзі, а не выйдзіш — табѣ і духъ вонь». — «Ну, іду», і вышоў ізь-за пня і пошоў зь імі. Пошлі, украли вола, прыцягнулі ў лѣсь і зачалі варыць і кажуць къ Цѣльпушку: «Што табѣ даць?» — «А нічога, возьміце мяне, ўложіце ў трыбухъ волю і положице на перахресткѣ». Яны ўсё гэта зрабілі, положилі. Одкуль ні взыўся воўкъ, схваціў трыбухъ і *протатіу* (?) съ мальчыкомъ. Воўкъ подь вечеръ захоцѣў дужо ѣсьць; пошоў ў поля і подкрадваўся къ пасухамъ, хоцѣў схваціць овечку. Якъ крѣкне Цѣльпушокъ ў сярэдзіні воўка: «Пастушкі, сцерегайцеся, воўкъ падходзіць». Воўкъ дужо спугаўся, начаў ўцекаць, яго тутъ собаки *апонавали*, рвуць шерсьць воўка. Воўкъ уцѣкъ ў лѣсь і каже мальчыку: «Вылѣзай вонь!» Мальчыкъ каже: «Нѣтъ, не полѣзу, няси къ воротамъ мойго отца». Воўкъ понёсь. Прынесшы, каже воўкъ: «Вылѣзай!» — «Нѣтъ, не вылѣзу; няси ў сні». Прынесшы ў сні, воўкъ каже: «Ну, лѣзь!» — «Нѣтъ, не сунусь, ўняси ў хату». Воўкъ понёсь ў хату. Тоды мальчыкъ вылѣзь і крѣкнуў: «Тато! бей воўка!» Усё дужо спужаліся, воўка забілі, а мальчыкъ стаў жиць тамъ добро.

Зап. ученикомъ ўѣзднаго училища. Ср. выще, стр. 69.

39.

СЫНЯТКА.

Той же губ., Игуменскаго ўѣзда, Бродецкой волости, д. Липница.

Быў дзѣд да баба, дзяцей у ихъ ня было, а імь дужо хоцѣлося маць дзяцей. Отъ і кажа баба дзѣду: «Ідзі ў лѣсь і

1) Совѣтуются.

одсячи цяльпушокъ. Дзѣдъ пойшоў ў цѣмный лѣсъ п одсякъ цяльпушокъ. Тутъ приходзя икъ яму други стараньки дзядѳкъ п пыгаецца: «Што ты робпшь?» — «Няма у насъ дзяцей», отказывае дзѣдъ, «дыкъ баба моя кажа: пдзі ў лѣсъ п одсячі цяльпушокъ, такъ будзе намъ забавка». — «Идзі-жъ ты домоў», говѳра стареньки дзядѳчакъ «п возьми трыццаць тры яйцы п яѣчко п посадзі на ихъ трыццаць тры дні п дзянѣчыкъ». Дзѣдъ прышоў домоў, ўзяў трыццаць тры яйцы п яѣчко п посадзѣў трыццаць тры дні п дзянѣчакъ п выйшло трыццаць тры сынѳ п сынѳчакъ. «Давай бацька работаць», говѳраць сыны. Бацька ўзяў п поўѣў ихъ ў пасяку: сыны тые рѳблюць, а сынѳчакъ съ корѣнныма вѣрпя. И вывалили яны много пасяки п пасѣяли пшанѳцы, ну п зародзала пшанѳца богатая. Унадзплося у тугу пшанѳцу Сивуха бязъ бруха п бязъ вуха п стала за ночь на марку пшанѳцы пзьядаць. «Трѣба, сыны моѣ, пшанѳцу каравулиць», говѳра бацька икъ сынѳмъ, «а то нѣшто ужо богато потоптало п подъядало». Стали сыны пшанѳцу каравулиць по вѳчародзі.

На першую ночь пойшоў старшы сынъ, на другую — молѳдшый за имъ п такъ ўсѣ трыццаць тры, п нпхто ня найшоў злѳдзѣя. Прышлося на послѣднюю ночь пдзі Сынѳтку. Сынѳтка прыйшоў на пѳля, обыйшоў коло пшанѳцы, перахрысьціўся, Богу помолѳся п сѣў на мяжы. Ажъ ў поўночь приходзпць Сивуха бязъ бруха п бязъ вуха п стала жраць пшанѳцу. Сынѳтка подкраўся п вловіў кобылу за грыву. Кобылица скпдалася разнымъ звѣромъ, огнѣмъ п пѳломѣмъ. Сынѳтка крѣпко держыцца, ўплѣўшыся за грыву. Пѳтымъ кобылица говѳорыць икъ яму: «Ну, коли ты удержыў мяне, такъ сядай на мяне». Кобылица икъ ўзяла яго носпць вышай лѣсу стоячаго п ѳболока ходзячаго. Сынѳтка держыцца крѣпко. «Ну, коли ты задержыўся на мнѣ, то я прынесу цѣбе на свою стайню п позволю табѣ выбраць самага лѣпшаго коня.

Прыѣхаў Сынѳтка на стайню, а ужъ на той стайни стоць трыццаць тры кони п конѣчыкъ. Сынѳтка выбраў копѣчка п

прыїжджае къ оцу. «Ну, бацька», кажа Сынятка, «я цперъ нн буду съ тобою жыць, а поѣду ў свѣтъ.»

Доўго ня думаючы, Сынятка собраўсе п поѣхаў ў свѣтъ. Ёхаў, ёхаў п прыѣхаў пкъ цару. Царь ўзяў яго пкъ сабѣ п стаў Сынятка первымъ царскімъ попличникомъ: што тольки Сынятка задумае, то царь ўсё робіў, якъ хоцьў Сынятка. Стало жалко санаторамъ п задумали яны Сынятка изъ свѣту зьявсьці. Знайшлася баба волшэбница п сказала санаторамъ: «Идзіця вы къ свойму цару п скажыця яму, што ёсь за трыццаць тры млли п зь мількою такая волшэбница, што мае самопнтный жбанъ п нхай Сынятка достаня яго». Прыходзяць санаторы пкъ цару п говораць: «Вѣрно Сынятка служба цару, да ня вѣрно ўсё скáзувае. Вотъ ёсь за трыццаць тры млли п зь милькою у волшэбницы самопитный жбанъ; хай Сынятка яго достаня».

Царь вызывая Сынятка п говора яму: «Вѣрно, Сынятка, служышь, да ня вѣрно ўсё сказывуишь. Ёсь у волшэбницы самопитный жбанъ; гэтый жбанъ ты доўжанъ доставиць мнѣ; коли нн доставишь, то мой мечъ, а твоя голова съ плечъ».

Пошоў Сынятка на конюшню, плачучы. Пытаецца конѣкъ у Сынятки:

«Чаго, Сынятка, плачышь?»

— Загадаў мнѣ царь службу, говора Сынятка, а конѣкъ перабивае: «Не, гэто нн служба, а службочка. Возьмитка ты одзинъ пудъ сала п одзинъ пудъ масла, садзись на мнне п поѣдзймъ».

Яны п поѣхали. Прыѣжджаюць пкъ волшэбницѣ, ажъ собаки нн допускаюць, трэбуюць пудъ сала. Оддаў Сынятка пудъ сала п поѣхаў далѣй, ажну подскочыли коты п яны нн допускаюць до волшэбницы: «Дай», говораць, «пудъ масла, — тогда позволимъ ёхаць пкъ волшэбницы». Собаки п коты запялися ядою, а Сынятка ціхонько прыѣхаў ў домъ волшэбницы, ўзяў жбанъ п поѣхаў. Огледзлася волшэбница п погналася ўсьлѣдъ за Сыняткомъ; но ня тутъ было: конѣкъ п вочы ей закидаў пяскомъ отъ своихъ копытовъ.

Вярнулася волшэбница назадъ п обсѣкла собакъ п котоў.

Сынятка прыввѣзъ къ цару жбанъ. Тогда санаторы и кажуць: «Апъ то шчѣго ня будзя. Сынятка прыввѣзъ самопитный жбанъ; коли-жъ ёгъ гѣто прыввѣзъ, то хай привезе щицу». Пойшли пѣ-тымъ санаторы къ цару и говоруць: «Ваша ампира́торство! Вѣрно Сынятка служыць, да не вѣрно ўсѣ сказувае. Сказываў намъ Сынятка, што ёсь ў тыя волшэбницы дзіўная щица; гѣтая щица якъ запѣе, такъ трыццаць тры губерни и губерничка тра-сѣцца». Вызывая восударъ Сынятка и кажа: «Вѣрно, Сынятка, служышь, да ня вѣрно ўсѣ сказуваешъ: ёсь у волшэбницы такая щица, што дужо крѣпко и хорошо пѣе. Коли ты яе ня достанишь, такъ мой мечъ, а табѣ голова съ плечъ». Сынятка заплакаў и по-шоў на конюшню. «Чаго ты, Сынятка, плачышь?» пытаюцца ко-нѣкъ. «Того я плачу», кажа Сынятка, што загадаў царъ службу щижолую: достаць щицу у волшэбницу. — «Ну, ничѣго, гѣто шчѣ-ни служба, а службочка, — бяры только два пуды сала и два пуды масла и поѣдимъ». Прыѣжджаюць яны къ двору волшэбницы, ажъ тамъ собаки ня допускаюць. «Колн даси», говоруць, «два пуды сала, дыкъ пусьцимъ». Сынятка отдаў два пуды сала со-бакамъ и поѣхаў далій, а тамъ ужѣ коты ня допускаюць. Отдаў Сынятка котѣмъ два пуды масла. Усѣ занялсе ѣсци, а Сынятка тымъ часѣмъ ў вѣдзьмянуць цѣрапи ўзяў щицу и поѣхаў. Оглѣдилася волшэбница дыи пусьцилася ўсѣлѣдъ за Сыняткомъ, штѣбъ отобраць щицу. Ну ня тутъ-то было: конѣкъ позалѣблю-ваў зямлею изъ своихъ копытовъ и вѣчы волшэбницы; прыввѣзъ Сынятка къ цару щицу. Санаторы, доўго ня чакаючы, отпра-вилсе къ баби волшэбницы и сказали, што Сынятка достаў щицу и прыввѣзъ къ цару. «Идзиця-жъ къ свойму цару и ска-жиця яму, што ёсь шчѣ у тыя волшэбницы гусьли самограи». Приходяць санаторы къ цару и говоруць: «Ваша ампира́тор-ское вяличество! Вѣрно Сынятка служба, да ня вѣрно вамъ ска-зувае. Говоруць намъ Сынятка, што ёсь за трыццаць тры милн изъ мѣлькою у волшэбницы гусьли-самограи и што яны якъ зай-граюць, такъ трыццаць тры губерни и одна губерничка тра-сѣцца». Вызывая царъ къ сабѣ Сынятка и сказувае: «Вѣрно,

Сынятка, служышь, да ни вѣрно сказываешъ: говорыў мопмъ санаторамъ, што ёсь у волшэбницы гусьли-самограп; табѣ трэба ихъ достаць; ни шутку ты зашучіў, а коли ихъ ни достанешъ, такъ мой мечъ, а табѣ голова съ плечъ».

Идзе Сынятка на конюшню и плача. Спрашувае конѣчакъ: «Чаго ты, Сынятка, плачышь?» — «Загадаў мнѣ царь дужо службу цяжкую», отвѣчая Сынятка. «Ни плачь, сынятка, гэто ишо ни служба, а службочка. Бяры тры пуды сала и тры пуды масла и зроби дзвѣнаццаць крукоў залѣзныхъ и тогда поѣдзимъ». Суполніў Сынятка ўсё, што говорыў конѣкъ, сѣў наверхъ и поѣхаў. Прыѣжджаюць яны нкъ двору волшэбницы, ажъ тутъ собаки окружили и ни даюць далій проѣзду. Сынятка стаў просиць собакъ, штобъ пусьцили яго проѣхаць, а собаки кажуць: «Коли даси тры пуды сала, дыкъ пусьцимъ». Сынятка оддаў собакамъ сало и поѣхаў далій. На свою бяду сустрыкаецца ёнъ изноў изъ котамп; тые просяць тры пуды масла. Сынятка доўго ни думая, оддаў котамъ масло, а самъ стаў подкапываць вѣдзьминъ подвалъ, дзѣ схованные были гусьли-самограп. Поломаў Сынятка ўсё дзѣнаццаць лопатъ и крукоў залѣзныхъ, а гусьли ўсё-таки достаў, сѣў на свойго конѣчка и даў ходу. Оглѣдзлася вѣдзьма и пусьцилася догоняць Сынятка, штобъ отобраць гусьли-самограп, но ни зъ яе носомъ было отъ нашаго молодца отняць. Сынятка прывѣзъ нкъ цару гусьли-самограп. Кнцулиси наши санаторы изноў къ той баби-вѣдзьмы на раду. «Ничо́го», говоруць, «ни зробиць Сынятку: прывѣзъ и гусьли-самограп». — «Ну, коли ёнъ и гэто прывѣзъ, такъ пдзicia-жъ и скажыця свойму цару: ёсь на моры сличная паненка, хай ёнъ привезе яе».

Прыходзюць санаторы нкъ свойму цару и говоруць: «Вѣрно Сынятка служба, да ни вѣрно ўсё казувае. Сказаў Сынятка намъ, што ёсь на моры сличная паненка и можно яе достаць». Царь прызывая Сынятка и прыказувае яму изъ мора паненку достаць. Царь тутъ прыгрозиў Сынятку, што коли ни достане, такъ своимъ мечомъ отрѣжэ яму голову.

Идзе Сынятка на конюшню къ свойму конѣчку и пѣсеньку

пѣе. Спрашуваете конѣкъ: «Чаго, Сынятка, пѣэшъ?» — «Загадау намъ восударъ достаць папенку на моры. Коли мы доставали тое, што было труднѣй достаць, а надъ гѣтымъ и задумавацца ни станемъ». — «Праўда, Сынятка! забирай тольки съ собою циперъ самопитный жбанъ, пщцу, гусьли-самограи и поѣдимъ». Яны и поѣхали. Ъхали, ѣхали, — прыѣжджаюць къ мору; ажъ бачаць: стопць на моры цѣрамъ панѣнки. Конѣкъ тутъ и говора Сынятку: «Посадзи пщцу на вокнѣ, а самопитный жбанъ постаў на столъ и прыкажи, штобъ пщца пѣла, жбанъ ўсѣ подносиў, а гусьли-самограи, штобъ играла, а мне циперъ выведзь ў поле и зарѣжъ, а самъ залѣзь ў мое коўбы». Сынятка такъ и зробіў: зарѣзаў свойго вѣрнаго конечка и забраўсе ў яго коубы. Ажъ тутъ ляцяць два *крумкачы*¹⁾; одзинъ кажа: «Крумъ! свѣжае мяса». А другой одзываецца: «Не! гѣто наша зрада», — и поляцѣл дѣляй. Ўскоросьци ляцяць другіе два крумкачы. Одзинъ кажа: «Крумъ! свѣжае мясо». Други кажа: «*Сядзьмо, по-адаймо!*» А Сынятка нашъ ни дуракъ — сайчасъ и схвацїў одного крумкача за ноги, а други стаў просїць: «Пусьци!» — «Нѣтъ», отвѣчая Сынятка. «Коли прынясешъ гоющою и живущою воды, тогды отпушу твойго товарыша!» Поляцѣў крумкачъ ў далѣкую страну и прынёсъ гоющою и живущою воды. Сынятка отпусьціўшы крумкача, ўспрыснуў на свойго конѣчка гоющою и живущою водою. Конѣчакъ и отжыў и говора Сынятку: «Я-жъ циперъ *оцъ* цибе пойду, а ты няся гѣтую гоющою и живущою воду и постаў на вокнѣ ў панѣпчынумъ цѣрама, а самъ стань пры порѣзя на дворѣ. Коли будзишь циперъ жыў, такъ пщѣ поживешъ на свѣця, а коли я табѣ потребенъ буду, такъ ты свиснешъ тры разы, и я къ табѣ явлюся.

Вотъ и выходзиць изъ мора ў свой церамъ и паненка. Якъ убчыла яна Сынятку, дыкъ схвацїла, псѣцерла, пзьмила и откинула отъ порога свойго цѣрама. Только войшла яна у свой церамъ, самопитный жбанъ ўсѣ поднося, пщца пѣе, гусьли-само-

1) Вороны.

граи играюць, такъ што сама яна изъдзвивилася. Тутъ замѣцла яна, што на вокніѣ стоіць гоющая и живуцая вода; ўзяла яна тогда гэтой и попрыскала Сынятку, — ёнъ очнуўсе. «Чаго табѣ отъ мне трэба?» пытаецца паненка. — «Потрабу́я нашъ царь, шгобъ ты прыѣхала до яго». — «Ну, ладно, поѣдзیمъ». Сынятка выйшоў ў поля и свиснуў тры разі, — такъ конёчакъ и стаў пераць імъ. Забраў конёчакъ самопiтныи жбанъ, пшцу, гуслян-самограп, паненку и поѣхали къ цару. Санаторы такъ и руки опусьцили, якъ убачыли, што Сынятка достаў и паненку. Пошли икъ цару и говоруць яму: «Ваша ампираторство! Сынятка достаў паненку и живе уже зъ ёю». Царъ велѣў выкопаць глубокую яму коло воротъ свойго дворца, насыпаць туды жару и заслаць зъверху соломой. «Коли перэйдуць гэтую яму Сынятка съ паненкою», говорыць царъ, «дыкъ пшэ пожывуць». Прыяжджаюць яны икъ ямы, паненка говора икъ Сынятку, ўзяўшы яго за руку: коли мы съ тобой, Сынятка, ни знаимся, то и перойдамъ». Царъ крѣпко уподобаў тую паненку и ожаніўся зъ ёю, а Сынятка стаў вѣрнiйшымъ слугою цара.

Я тамъ быў, мѣдъ, вино піў, по вусамъ цыкло, ў ротъ ни попало.

Зап. учит. народн. училища Н. Г. Яцко.

40.

а) БОБОВОЕ ЗЕРНО.

Той же губ. г. Борисовъ.

Жыў дзѣдъ да баба и было у пхъ пяташокъ и курочка. Пошли разъ пяташокъ съ курочкой и зачали копацца у смѣтника и пяташокъ нашоў зарно бобовая, а курочка — пшанiчная. Дзѣдъ и баба дужа рады. Тогда дзѣдъ кажа: «Бабко! што мы зъ бобовымъ зарнушкомъ будземъ робиць?» — «А што будземъ робиць?» баба кажець, «посадзимъ подъ поломъ». Ну, яны и посадили. Зачало тоя зарнушко росьци не по двямъ, а по часамъ, выроста яно, ажъ зачала прыперацца къ полу. Тогда

дзѣдъ кажа бабѣ: «Ну, што мы, бабко, будземъ робиць?» — «Трэба поль разбираць», кажа баба. — «Ну, што-шь? разбираю». Ўзяў дзѣдъ п разбираў поль п пошла гэтая бобінка росыци изноў, да́жа доросла ажъ до сто́ли. Дзѣдъ п столь разбираў. Бобінка якъ росыце́, такъ росыце́, доросла до неба. Дзѣдъ пошоў, ўлѣзь на бобінку п полѣзь къ небу, кабы яго разсѣчы. Лѣзь доўго п прылѣзь къ небу, ўлѣзь на небо п углѣдзіў, што тамъ хатка стоіць. Ёнъ ўлѣзь ў тую хатку п углѣдзіў, што тая хатка воўна козь п зачаў у гэтыхъ козь проспнца, кабы яны прынілі яго къ сабѣ. На заўтра козы пошли п оставили козлѣнка, кабы ёнъ сторожыў, кабы нічо́го ни бѣ дзѣдъ, а сами побѣгли. Дзѣдъ ўзяў козлѣнка п зачаў яго колыхаць. Козлѣнокъ изноў заснуў. Дзѣдъ ўзяў ноўў п самъ уцѣкъ. Козы прыбѣгаюць п нахозяць козлѣнка, што ёнъ спыць. Разбудили яго п кажуць: чаму ёнъ не пильноваў? Козлѣнокъ зачаў казаць, што яго дзѣдъ заколыхаў. На другі дзень козы изноў побѣгли п заставили козлѣнка зъ трэмя вочамі; яны думали, што дзѣдъ заговора на два вочка, кабы не глядѣлі, а трейци забудзе. Сами побѣгли. Изноў прышоў дзѣдъ, ўзяў козлѣнка п начаў яму казаць: «Спи, во́ко, спи другая, спи трейцея!» Козлѣнокъ изноў заснуў. Дзѣдъ поўў п изноў уцѣкъ. Прыбѣгаюць козы п видзяць, што изноў козлѣнокъ ихъ спыць. На трейци дзень козы побѣгли п оставили козу съ четырма вочамі, а сами недалёко побѣгли. Коза наварыла бсць п сама сховалася. Дзѣдъ прышоў п углѣдзіў, што нікого нима, ёнъ зачаў бсць, а тутъ козы прыбѣгли п дзѣда забіли.

Зап. учен. у. училища. Ср. выше № 13, стр. 23, 4; Романова, Вѣлор. сб. т. I, вып. 3, стр. 382.

41.

б) Гродн. губ.. Слонимск. уѣзда, Мижевической вол., д. Вязевичи.

Быў сабѣ дзѣдъ п баба; пошоў дзѣдъ по воду п знашоў гороховое зѣрня, принесъ его до хаты, зловіў жябу п мышку, ўзораў подъ лавою п посаў горохъ подъ лавою. Горохъ рубсць,

руѡсь подь саму лаву. Дзѣдъ каже баби: «зниммъ, бапка, лаву!» Зняли яны лаву. Горохъ руѡсь, руѡсь подь полицу. Дзѣдъ сказаў баби: «зниммъ, бапко, полицу!» Зняли яны полицу. Горохъ руѡсь, руѡсь подь дахъ. «Зниммъ, бапко, дахъ!» Зняли яны дахъ. Горохъ руѡсь, руѡсь подь стрыку. Зняли яны стрыку. Горохъ руѡсь, руѡсь подь небо. Дзѣдъ каже баби: «лїсьмо, бабо, жаць!» Дзѣдъ каже на бабу: «Лїсь ты на перуѡдъ!» а баба каже: «не, лїсь ты!» Дзѣдъ полись, а за имъ баба; ўзлизли на небо и стали жаць горуѡхъ. Жали до вечера. Вечеромъ пришли къ Буѡгу и просилися ночеваць. Буѡгъ каже: «вы наробице мнѣ шкоды». А дзѣдъ каже: «ни, Боже, не будземъ робиць».

Пусьціў ихъ Буѡгъ ночаваць въ садъ, гдзѣ росли яблыки. Баба знюхала яблыки и каже дзѣду: «Дзѣду, дзѣду, яблыки пахнуць!». А дзѣдъ каже: «цїхо, бабо, шкоды наробишь». Дзѣдъ заснуў, а баба встала и стросянула яблыню—всѣ яблыки и посыпалися. Баба пришла къ дзѣду и кличе: «дзѣду, дзѣду! яблыки сыплюцца». Дзѣдъ встаў и стаў на баби рваць косы и привязываць яблыки. На другій день пошли яны зноў жаць горохъ и жали до самага вечера. Вечеромъ пришли зноў къ Буѡгу и стали просицца ночаваць, а Буѡгъ каже: «вы мнѣ зноў наробице шкоды». Дзѣдъ каже: «не, Боже; гето моя баба наробила». Буѡгъ пусьціў ихъ зноў ночаваць въ той самы садъ. Баба знюхала квасъ и каже дзѣду: «квасъ пахне!» А дзѣдъ каже: «цїхо, бабо, ты зноў наробишь шкоды!». Дзѣдъ заснуў, а баба встала и вывернула квасъ, пришла къ дзѣду и кличе: «дзѣду, дзѣду! квасъ выліўся». Дзѣдъ встаў и стали пригоршнями збираць квасъ въ кадушку. На трейци дзень пошли яны зноў жаць горохъ; жали до самага вечера. Вечеромъ пришли зноў къ Буѡгу и стали просицца ночаваць, а Буѡгъ каже: «вы мнѣ зноў наробице шкоды». Дзѣдъ каже: «не, Боже, гэто ўсе моя баба робиць шкоду». Буѡгъ пусьціў ихъ въ той самы садъ, куды пуцаў ихъ наперуѡдъ. Лягли яны спаць. Баба крычиць дзѣду: «подъ бокъ цвердо!» Дзѣдъ встаў и скинуў съ себе кожухъ и даў ей подь бокъ. Якъ дзѣдъ заснуў, баба встала и вглядзѣла коляски; пошла и сѣла на ихъ. Коляски

и поѣхали. Баба крычыць: «дзѣду, дзѣду! я ѣду». Дзѣдъ встаў и кліче: «прістань, бапко, прістань!» Баба прістала, а дзѣдъ пошоў и сѣў на коляски и поѣхали; вѣхали вѣ роў и коляска роставала, а ланы астались безъ гороха, якъ жили ў перуодъ.

Зап. ученикомъ Свислочской учительской семинаріи А. Орочко. Сообщено г. директор. той же семинаріи Гедеоновымъ.

42.

в) Гродн. губ., Волковыскаго уѣзда, д. Меньки (вблизи м. Свислочи).

Быў сабѣ дзѣдъ и баба. Посадили ены подъ лавою бобъ. Росъ, росъ бобъ, доросъ до лавы. Баба и каже: «Дзѣдку, соколику, выкруци дзірочку ў лавы». А дзѣдъ каже: «Дзѣ я табѣ буду псоваць лаву?» Баба зноў просиць: «А, дзѣдку, а соколику, выкруць, выкруць». Дзѣдъ выкруціў. Отъ бобъ сабѣ росьцѣ, росьцѣ—выросъ до стóли. Баба зноў просиць дзѣда: «Дзѣдку, соколику, выкруци дзірочку ў стóли». — «Дзѣ я табѣ буду псоваць стóль? Настане зима, то будзе холодно ў хаци». Баба ўсё просиць. Отъ дзѣдъ выкруціў. Бобъ росъ, росъ, выросъ до стрѣхи. Баба зноў просиць дзѣда: «Дзѣдку, соколику, продзери стрѣху». — «Дзѣ я табѣ буду псоваць стрѣху». А баба ўсё просиць. Дзѣдъ продраў стрѣху. Отъ бобъ росъ, росъ, доросъ до неба. Баба каже дзѣдови: «Полѣземъ, дзѣдку, обираць бобъ». Ўзяли ены ножицка и полѣзли на бобъ. Обирали, обирали,—ажъ настала ноч. Пошли ены до Бога просицца на почъ. Богъ пустиў ихъ ў садъ и сказаў, кабъ ены не зачাপали яблыкъ. Легли ены спаць. Баба каже: «Дзѣдку, соколику, я оборву одно яблычко». А дзѣдъ каже: «Не рушъ, бабо, бо будзе бѣда». Якъ дзѣдъ заснуў, такъ баба пошла дэй зорвала яблычко. А тутъ ены ўзели дэй ўсѣ осыпаліся. Баба збудзила дзѣда и каже ему: «Дзѣдку, соколику, бѣда, ўсѣ яблыки осыпаліся». Дзѣдъ бачыць, што нима рады, давай на баби обрываць волосі и привязываць яблыки. Привязываў ёнъ, привязываў, ажъ приходзіць Богъ. «А што», каже, «я казаў, што вы нарóбнне тутъ мне шкоды».

На други дзень дзѣдъ зъ бабою зноў пошли обираць бобъ. Обирали, обирали, ажъ настала ночь. Идуць ены зноў просницца до Бога на ночь. А Богъ каже: «Пушчу я васъ ў каморку, только тамъ стоиць дзѣжа зъ рощиною, глядзѣце, кабъ вы ее не вывернули». Якъ Богъ вышоў, такъ баба и каже: «А дзѣдку, а соколику, я хоць палець помочу». — «Не рушъ, бабо, бо будзе бѣда». Якъ дзѣдъ заснуў, баба ўзела на палець рошцыны, хоцьла покоштоваць, а рощина тутъ ўся зъ дзѣжы и полпаса. Збудзила баба дзѣда дэй давай прыгорцами збираць рошцыну зноў ў дзѣжку. Пришоў Богъ и каже: «А што, зноў наробили шкоды? На други дзень пошли ены зноў обираць бобъ. Обирали, обирали да самой ночи. Идуць зноў да Бога на ночь просницца. Богъ пусьціў ихъ ў возоўню и каже: «Не зачapaiце только коляски». Якъ Богъ вышоў, такъ баба и каже дзѣдови: «А, дзѣдку, а, соколику, я подвезуса». Дзѣдъ каже: «Не рушъ, бабо, бо будзе бѣда»; а баба просиць: «А, дзѣдку, а соколику, я хоць ножку подвезу». Якъ дзѣдъ заснуў, баба ўзела дэй сѣла на колясачку. Колясачка и поѣхала. Бачиць баба, што бѣда, давай дзѣда клікаць; а колясачка якъ полецьла, такъ и разнесла бабины косточки.

Зап. ученикъ Виленскаго учительск. института С. Величко.

43.

БОБОВОЕ ЗЕРНО И ГОРОХОВОЕ.

г) Минской губ., Слуцкаго уѣзда.

Жыў сабѣ дзѣдъ и баба. Были у ихъ пѣвень и курыца. Пошоў пѣўникъ и курочка на вулицу; пѣўникъ нашоў бобовое зярно, а курочка гороховое. Дзѣдка кажа: «Змелимъ!». Бабка кажа: «Посѣимъ!» Вотъ и посѣяли яны. Горошакъ ўецца, бобокъ росцьце. Выросъ ёнъ подъ полатки, — яны прыняли полатки, — горошакъ ўецца, бобокъ росцьце. Выросъ ёнъ подъ дахъ. Подняли яны дахъ, — горошакъ ўецца, бобокъ росцьце. Выросъ ёнъ подъ небо. Вотъ и полѣзъ дзѣдъ рваць бобъ. Вы-

рваў ёнъ одно кáляво, вырваў другою, а за чацвѣртымъ и самъ зваліўся. Вотъ баба ползла сама на дзерэво бобовое и горохо-воё, парвала бобу и гороху, наварыла да исправила хаўтуры.

Зап. ученикъ Несвижской учительской семинаріи Леонтіѣ Лаптенка.

44.

д) Той же губ., Новогрудск. уѣзда, Щоревской вол., урочища Борки.

Были жили въ одной хацѣ дзѣдъ и баба. Посѣяли яны подъ лавою бобъ. Бобъ росъ, росъ подъ самую лаву. Дзѣдъ прокруциў сверделкомъ лаву, — бобъ росъ, росъ подъ столь. Дзѣдъ раскрыў столь; — бобъ росъ, росъ ашъ подъ стрѣхъ, — дзѣдъ раскрыў и стрѣхъ; — бобъ росъ, росъ ашъ подъ самое небо. Дзѣдъ, штобы пракруциць небо, зробіў драбины, поставіў гэныхъ близко бобу и полѣсь до неба. Когда ёнъ быў якъ расъ около неба, то повѣяў великій вѣцерь; драбины зломалася и ёнъ полѣцѣў ў тую сторону, куда вѣяў ў вѣцерь. Лецѣў, лецѣў гэный дзѣдъ, ды упаў ў болото и ўлѣзь ў яго по самую шию. Доўгоё время сѣдзѣў ёнъ тамъ. Яму натто хоцѣлось ѣсьци, да и было яму натто холодно. Ёнъ стаў просиць Бога послаць яму избавителя. Богъ пошкодоваў яго и посылаець избавителя воўка. Воўкъ гэны быў тоже голодны и, летая по болоцѣ, глядзиць: нѣтъ чаго поѣсьць? Ёнъ стаў нюхаць и обнюхаў дзѣда, сѣдзѣўшаго ў болоцѣ, раззѣваў ротъ и думаў ўзяць яго за голову, но побояўся. Яму показалось, што гэта быў корчъ и ёнъ не хоцѣў тупиць своихъ зубъ. Такъ ёнъ, штобы узнаць живое гэта што, ци нѣтъ, махнуў хвостомъ, якъ разъ по головѣ дзѣда. А дзѣдъ гэны не дуракъ: екъ ўзяўся за хвостъ воўка и давай гукаць. Воўкъ сполохаўся, — давай вельмы бѣжаць ў лѣсь и выцягнуў наверхъ изъ болота дзѣда. Дзѣдъ обмыўся, обцерся и пошоў до дому. Увидзѣўши тамъ бабу, ёнъ бросіўся ёй на шию и долго плакали. Цеперь яны живуць, хлѣбъ и соль ядуць.

Зап. учен. приготовит. класса Молодеченской учит. семинаріи Мошичежъ.

45.

КАЦИГОРОШЫКЪ.

а) Той же губ., г. Борисовъ.

Жіў быу дзѣдъ зъ бабою. У ихъ не было дзяцей. Баба мыла бялізну, пѳтомъ пошла на раку́ полоскаць яе и убачила горошеньку. Ёна ўзяла яе и зъѣла и имѣла сына Кацигорошыка. Ёнь росъ не по годамъ, а по годзінамъ, и коли выросъ ёнь, сказаў бацьку: «Тато! купи ты мнѣ желѣзный кій, ў пудоў пидзесятъ». Бацька кушў яму кій. Ёнь вышоў на дворъ и подбросіў руками кій подъ небо; пока ёнь закурўў люльку и вышоў на дворъ, кій зъ неба ляциць и ёнь наставіў свой лобъ и гѣтый кій разломаўся на лбу на чатыре часьци, пѳтомъ ёнь кажа бацьку: «Купи мнѣ, тато, други кій ў восемдзесять пудоў». Ёнь пусьціў яго подъ небо, а самъ пошоў ў хату, закурўў люльку и вышоў на дворъ, — кій ляциць зъ неба ёнь и наставіў свой мезенець и кій согнуўся, и каже Кацигорошыкъ бацьку: «Цяперъ мнѣ гзты кій, тато, добрый, будзець ходзиць. Цяперъ пойду ў свѣтъ, гдзѣ облюбую, тамъ буду жиць. Ишоў ёнь горой и видзя *лохчину*¹⁾; у той лохчинѣ стоиць дубовикъ: «Здорово, дубовикъ!» — «Здорово, Кацигорошыкъ!» И якъ увидзя, гдзѣ гора и лохчина, ёнь возьмя и сеуня ў лохчину, штобъ было роўно и шоў ёнь лохчиной. На горѣ стоиць мельникъ, а у яго на однимъ усѣ двадцаць камней кру́пяца и на другимъ 20. «Здрастуй, Кацигорошыкъ!» — «Здрастуй мельникъ!» Пѳтомъ ёнь идзе лохчиной и видзя дуровика и кажа: «Здоровѣ дуровикъ!» — «Здоровѣ Кацигорошыкъ!» — «Куды идзешъ?» — «Пойду ў свѣтъ, гдзѣ облюбую, тамъ буду жиць». — «Чи не примешъ, братъ, мяне?» — «Ступай», кажа Кацигорошыкъ; пѳтомъ кажа мельникъ и дубовикъ: «Чи не примешъ насъ?» — «Ступайце!» и пошли ў троихъ. Прыходзяць явы ў нѣйкую вялікую пуцу, и яны ў тѣй пуцѣ построили хату прыгожую. У тѣй хаци кинули яны дубовика, штобъ ёнь зварыў имъ ѣсьци, а сами пошли ў лѣсъ на работу. Наварыў дубовикъ ѣсьць, дужо хорошая ядѣ была, ажъ ѣдзя вѣдзьма на ступѣ,

1) Лощина. Слов. Носовича.

тоўкачамі погоняя, помяломъ слѣдъ заметая: «Здорово, дубовикъ?» — «Здорова, вѣдзьма!» — «Давай, дубовикъ, ѣсьци». Ёнъ каже: «У меня ёсь рабочіи». Вѣдзьма кажа: «Якіе у цябе рабочіи?» — «У мяне работнікі пзъ большай фамиліі: мельникъ, дубовикъ и Кацпгорошыкъ». Вѣдзьма каже: «Вѣрно пзъ такей фамиліі, якъ и ты». Вѣдзьма ўсё кушанья поѣла, а астальное ў корыто вылила. Узяўся дубовикъ ў залонкі зъ вѣдзьмой. Вѣдзьма дубовіка округіла, и смуціла, и въ уголь посадила, и поѣхала. Нэчаго яму спдзѣць подъ вугломъ и вылѣзъ ёнъ и стаў варыць ѣсьци и згатаваў ядѣ, ажъ приходзяць рабочіе и стали ѣсьць обѣдъ и кажа мельникъ Кацпгорошку: «Гэта ѣда ня добрая, по такой ядзѣ и ноги звядзешъ». Кацпгорошыкъ кажа: «Возму дубовіка ў лѣсъ, а мельніка трэба покинуць, штобъ згатаваў ѣсьць». Мельникъ наварыў ѣсьць, ажъ ѣдзя вѣдзьма на ступѣ, тоўкачомъ погоняя, помеломъ слѣдъ заметая и кажа: «Здорово, мельникъ!» — «Здорова, вѣдзьма!» «Давай, мельникъ, ѣсьци». — «Не дамъ ѣсьць, у мяне рабочіи». И кажа вѣдзьма: «Вѣрно фамиліі такей, якъ ты?» Мельникъ кажа: «Лучше мяне». Вѣдзьма кажа: «Я одного дурака выбіла, выбью и цябе, давай, мельникъ, ѣсьць!» — «Не дамъ». И начали ў залонкі цягацца, вѣдзьма яго скругіла, смуціла и подъ вуголь посадила. Вѣдзьма ўсё поѣла, а астальное ў корыто вылила и сама поѣхала. Вылѣзъ мельникъ оттуда и наварыў ѣсьць, прышли рабочіе и стали обѣдъ ѣсьць и кажець дубовикъ: «Худая ядѣ, по такой ядзѣ ноги звядзешъ». Кинуў Кацпгорошыкъ дуровіка, и зъ дуровікомъ случылось тоже, што и зъ тымп. Прышли пзъ лѣсу работнікі и стали ѣсьць обѣдъ и кажуць: «Гэта ядѣ не добрая, по такой ядзѣ ноги звядзешъ» и кинули Кацпгорошыка, а сами пошли ў лѣсъ на работу. Кацпгорошыкъ наварыў ѣсьць. Ёдзя вѣдзьма на ступѣ, тоўкачамі погоняя, помяломъ слѣдъ заметая. «Здорово, Кацпгорошыкъ!» — «Нп хочу я зъ тобой здоровацца, ты моихъ рабочихъ надувала» и начаў кнмъ бнць вѣдзьму. Пóтомъ волосы у вѣдзьмы скруціў, ў дровы зацапіў и пробіў ле своимъ кіемъ пасквозь зямлі. Вѣдзьма ляжала на зямлі, яна яще была жывая, но ни якъ ни

могла устаць. Прышли яго рабочіи и кажа Кацпгорошыкъ: «Чи добрая ядá?» — «Добрая», кажуць работніки. «А знаице, хто вась окладаваў?» Яны кажуць яму: «Знаемъ, но ни за што ни кажемъ табѣ». — «Ходзпце», кажа Кацпгорошыкъ, «поглядзпце» и повѣў ихъ на дворъ и показаў имъ гдзѣ лижала вѣдзьма и кажа Кацпгорошыкъ: «Я просадзіў яе насквозь зямлі, а мнѣ гэтаго кія жалко, и пойду на той свѣтъ за кіемъ. Возмице вяроўку и прычалице *звонъ* вялікій, и прывяжице скамейку, и я сяду и спущусь по кій, и тгды звонице, якъ я буду лѣсьци». И полѣзь ёнъ ня тэй свѣтъ, и увидзѣў тры дочкі вѣдзьмины. Дочки кажуць Кацпгорошыку: «Сягоння будуць баню топиць и вѣдзьма скоро прыляциць и вы пойдзице ў баню». И дочкі кажуць Кацпгорошыку: «Мыйся въ той водзѣ, которая стоиць на правый сторонѣ». Прыляцѣла вѣдзьма и кажа: «Здорово, Кацпгорошыкъ!» — «Здорова, вѣдзьма! пойдзимъ ў баню». И Кацпгорошыкъ ўзяўся ў залопки. «Постой, вѣдзьма, я помьюсь водою, которая стоиць на правый». И якъ помыўся, то ёнъ яе забіў и ўзяў шкуру, содраў ў клочки, кинуў на печь и показаў дочкámъ. Яны кажуць яму: «Мы ня хочимъ жиць тутъ, полѣзимъ на тый свѣтъ». Кацпгорошка посадзіў ихъ на скамейку, закрываў своимъ товарищамъ и ихъ вытащили, пóтомъ сѣў Кацпгорошыкъ самъ и зноў закрываў. Датые кажуць: «На што ёнъ намъ, у насъ ёсь по одной жонкѣ» и не хоцѣли яго выцягнуць, а кинули назадъ. Кацпгорошка ўваліўся ў яму и чупъ не забіўся. Пóтомъ ёнъ пошоў, гдзѣ верба цвѣце и соловьи поюць, ёнъ ихъ стаў закрываць хусткой, и яны яму кажуць: «Мы покажпмъ табѣ дорогу». И ёнъ пошоў гэтый дорогой и зашоў ў нѣкую вяликую дзяреўню. Тамъ нашоў своихъ товарищоў, и ёнъ вмъ поотсѣкаў головы, а самъ стаў одзинъ жиць, да поживаць да добра нажпваць.

Зап. ученикомъ II-го класса Борисовскаго уѣзднаго училища — Сравни въ «Опытѣ пѣсенъ и сказокъ крестьянъ Сѣверо-Западнаго края» Дмитріева (стр. 152—177). Сказка «Кати-горошекъ» записан. въ Новогрудскомъ уѣздѣ.

46.

ПОКОЦИ—ГОРОХЪ.

б) Той же губ., Игуменскаго уѣзда, Узденской вол., мѣст. Узды.

Жыў сабѣ дзѣтка съ банкою. Яны имѣли три сыны и одну дочку, но яны пропали, бѣли бѣдныя: ни мѣли чаго ѣсьци и носецъ ¹⁾. Доўго яны идакъ цяриѣли, а пѣтымъ Богъ даў имъ щасье. Расъ банка шла по воду и убачила што кадицца гороховое зярно, и сказала идакъ: «Божа, Божа! Нашто гѣто зярно валяецца?» взяла подняла яго и зѣѣла. Ледзве ²⁾ пришла до дому яна отъ радосьци. Якъ яна йшла до дому, дакъ маленькій съ середзины хлопчикъ сказау ей: «матко, гѣто Богъ даў мане табѣ, штопъ я помохъ табѣ жиць на свѣцѣ. Идзи скорѣй, *бу* ³⁾ я зарасъ роджўся? Назовеця мяне идакъ: Покоци-Горошекъ, бу я быў горохомъ». Якъ только яна пришла, дыкъ у яе родзўся сынъ, яго назвали Покоци-Горошекъ. Стаў росьци сынъ, якъ разъ, якъ на масли. Пмагаў жашъ ёнъ мацари, много трудоў уменшиу. Расъ сосплося матцы, што дзѣци ихъ, три сыны и одна дочўшка, находзяцца у чорта, што три сыны яе были повѣшаны, а чортъ жыў съ дочўшкою, якъ съ жѣнкою. Якъ тильки яна разбудзлася, то разсказала своему любимому сыночку. Почуўши гѣто, Покоци-Горошекъ сказаў: «не, яны, три брата, уже неживыя, а сястра моя Алѣнка живая, гѣто праўда. Пусьци мяне, мамко, на свѣтъ Божій. Благослови мяне».

Передъ благословеніемъ ёнъ пошоў къ бацьку и задаў яму такую задачу: «бацька; зроби мнѣ зъ маленькаго гузичка ⁴⁾ такую булаву, штобъ ни одзвнѣ чалавѣкъ, которы живе на земли, ни подняу яго». Стаў бацька гороваць и думаць объ булавѣ. Расъ бацька шоў у кузницю и убачыў гузикъ. Гузикъ принесь ёнъ ў кузницю и начаў палиць яго. Гузикъ зробиўся вельми вя-

1) Одежды не было.

2) Едва.

3) *би* вм. *бо*, т. е. *ибо*. Ш.

4) Пуговничка.

лики, што ни могъ бацька понесыци яго. Пришоў сынъ, якъ убачыў булаву, то вельми радаваўся. Попрощаўся ёнъ съ бацькомъ и съ маткою и пошоу на свѣтъ. Идучи по дорогѣ, ёнъ кинуў булаву къ небу, потымъ подставіў лопъ. Булава вицялася вельми моцно. Пришоў ёнъ ў лѣсъ и бачиць хорошая палата и ў окнѣ сядзиць яго сястра. Выскочила яна къ яму и сказала: «идзи, бу пропадзешъ». «Ни бойся, я твой братъ, я цябе спасу». Спроси у гетаго чорта: «можно ли войци ў хату». «Можно», отвѣчали яму. Якъ ёнъ увойшоу ў хату, то сказаў на чорта: «здравствуй шуринъ». Ну, яны гедакъ дали одзинъ другому дзиньдобры. «Подай, жана, напнткоў и наѣдкоў». Принесла яна шклянку жалѣзнаго бобу. «Дайжа-шь уняротъ сѣсьци, а потомъ давай ѣсьци». Подаў чортъ кресло. Покоци-Горохъ, якъ сѣў, дыкъ кресло изломалося. «Ухъ, шуринъ, шуринъ! Нима у цябе навятъ ¹⁾ добрыхъ кресель для мяне». Чортъ подаў яму другое кресло, но жалѣзное, штобъ ни зломалосъ. Покоци-Горошекъ, якъ сѣў, дыкъ и гето кресло зломалося. Сполохаўся чортъ, што Покоци-Горошекъ вельми дужи. Подала яму уже сестра жалѣзнаго бобу ²⁾, тольки одну шклянку. Покоци-Горошекъ заразы ўсе и ўсынаў ў ротъ и крычиць! «Алѣнка, што ты шкодуешъ ³⁾ чертоўскаго бобу? подавай большъ». Принесла яна цѣлое рѣшето бобу, а Покоци-Горошекъ ўсе ѣсьць ды ѣсьць.

Якъ яны ўсе поѣли, то чортъ ўзяў Покоци-Горошка за руку и повёў показаць богатства. Привёў ўнеротъ ў хлѣў, гдѣ стояло дванатцаць жерабцоў и каждый жерабець привязанъ за дванатцаць ланцугоў. Чортъ пачаў хвалицьца, а Покоци-Горошекъ сказаў: «кошкки, конпки зробецеса тресками». Яны зроблпся. После чортъ привёў къ колодзѣ жалѣзной и сказаў: «коли ты зрубишь безъ сякеры и спалишь безъ огню гѣту колоду, то будземъ бицца, а коли не, то я тебе убью». «Не, чортова ты хара,

¹⁾ Даже.

²⁾ Бобовыхъ зеренъ.

³⁾ Жалѣешь.

не быць табѣ на свѣцѣ». Взяў мѣдзанымъ пальцамъ дочапіўся¹⁾ къ колодзѣ и яна зробілася ў пясокъ. Потымъ начали біцься²⁾. Якъ даў чортъ по головѣ Покоци-Горошку полоніѣмъ, дыкъ ёнъ по колѣни ўлѣзъ ў землю, а Покоци-Горошекъ якъ даў тымъ же, дыкъ соўспіць забіў чорта. Забіўши чорта, Покоци-Горошекъ ўзяў сястру къ сабѣ ў другую хатку и начаў распрашываць, якъ было съ яго брацьцямі и дзѣ яны. Яна сказала: «убитые ляжаць». Покоци-Горошекъ пошоў ў хлѣў, выняеь коня, положиў на поля и самъ ўлѣзъ ў яго и ляжыць. Прилягаеь ворона съ вороняткамі и садзяцца кляваць. Покоци-Горошекъ схваціў одного малого ворона. Стары стаў просиць его, штобъ пусціў. «Приняси живой и мертвой воды, дакъ пущу». Поляцѣу стары воронъ и принесеь воды. Вспрыснуў воду на братоў и яны зробілися живыми. Потымъ яны пошли до дому. Якъ тульки яны пришли до дому, то бацьки вельми радовалися, что ўсѣ живы и здоровы. А потымъ стали яны жпць, поживаць да добра наживаць.

Запис. учен. Несвиж. учительс. семин. Стефаномъ Прокопцевымъ.

47.

БАБИНА ДОЧКА И ДЗѢДОВА ДОЧКА.

а) Гродненской губ., Волковыскаго уѣзда, имѣнія Яшова.

Жіў сабѣ дзѣдъ зъ бабою, у дзѣда была дочка и у бабы была дочка. Дзѣдова дочка была работница, што баба ей не скаже, то ена ўсё рѣбиць. У бабы былъ бычокъ и дзѣдова дочка пасвила его. Баба хоцѣла того бычка зарѣзаць. Дзѣдова дочка пасвила на той часъ яго и зачала плакаць. Бычокъ почувѣ, што ена плаче, каже ей: «Дзѣўка, дзѣвица, чаго ты плачешъ»? — «Якъ же маѣ не плакаць: баба каже, што тебе зарѣже». — «Не плачь, дзѣўка, якъ менѣ зарѣжуць, то ты перебери моѣ кпшки

¹⁾ Дотронулся.

²⁾ Драться.

и тамъ знайденгъ зерно, и гѣто зерно возьми и посади перадъ своимъ вокномъ». Зарѣзали бычка, дзѣўка перебрала кишки и знашла зерно и посадила яго подъ своимъ вокномъ. Тамъ выросла яблоня и на той яблони — яблочки золотые. Ъхаў нѣки панъ и бачіў золотые яблочки, и каже до дзѣўки, кабъ ена вырвала яму яблочко. Дзѣўка вырвала яблочко и дае тому пану; панъ ухоніў дзѣўку за руку и ў кочъ. Пріѣхаўши до хаты ожаніўся зъ ею.

Зап. ученикомъ приготовит. класса Свислочской учительской семинаріи А. Астаповичемъ.

48.

б) Витебской губ., Маделино.

Быў дзѣдъ ды зъ бабай, была у дзѣда дочка ды у бабы дочка. Ня ўзлюбила баба дзѣдову дочку. Дзѣдъ той угодиў, угодиў бабы, ни якъ ня угодиць. Жалко яму своей дочкѣ, а баба одказываецъ: «дзѣнь яе гдзѣ хочешъ». Тогда ёнъ говорыць: «Надзѣвайся, дочушка, пойдземъ зъ тобой». Тогда яны пошли ў лѣсъ. Приходзюць ў лѣсъ: стойць хатка на курьихъ ножкахъ. Ёнъ говорыць: «Хатка, хатка! стояла по новому, стань по старому, ко мнѣ вокномъ, а къ дочкѣ моей дзверьми». Та хатка обороцлася и стала по старому: къ няму вокномъ и къ дочкѣ яго дзверьми. Тогда ёнъ говорыць: «Идзи живи зъ Богомъ, а я пойду дроўцы сѣчь». Отсѣкъ вѣничекъ, и побоешачкувязаў и повѣсіў на осянку. Вѣничекъ: шась, шась, а побоешачка: стукъ, стукъ! Ина думайць, што бацька дроўцы сѣкець и ўсё яго ожидаецъ. Вечыръ приходзиць, бацька яна ждала, ждала,— няхто ни приходзиць. Тогда яна говорыць: «Хто ў лѣси, хто ў болоцѣ, ходзи ко мнѣ ночуваць». Мядзвѣдзь отгуканца: «Я ў лѣси, я ў болоцѣ, прыду къ табѣ ночуваць». А яна думала, што бацька ей одказываецъ. Тогда прышоў къ ей мядзвѣдзь на ночь: «Ну, дзѣўка, одмыкай дзверы». Яна одомкнула и дужо упудзилася. «Ну, говорыць мядзвѣдзь до дзѣўцы, всяди посьцель: радъ камення, радъ поленья и ступу ў головы. Ёнъ лёгъ и даў ключики, и прыказаў бѣгаць по хацѣ и бразгаць ключами. А шурки

подскачли и яе подмѣнили. «Дай» говорыць, «миѣ ключики, я цябе подмѣню, а то пѣбе убьѣць». На другой дзень мядзвѣдзь, ўстаўши, говорыць: «Счастливо. Ну, дзѣўка, мы зь тобой жаныцца будземъ»: Яны ожаняцца и стали жыць хорашо. Ёнъ ей паносіў и мѣдъ и лошадей и усяго.

У яе отца была сучка рабая, — яна выскочила на вулицу и стала брехаць: «Гаў, гаў, гаў! дзѣдова дочка ў госьци шесцѣркей ѣдзиць и гроши много везець». А бабѣ то не сподобалася». Яна сучку чапелой: «Што ты, сучко, воўкѣ тѣ зыѣшь, брешешъ! дзѣдовы дочки даўно на свѣцѣ нѣтъ». А тутъ дочка и прыѣхала и дзенегъ бацькѣ привезла. Бабѣ гэта не понравилася и кажець: «Отвядзи и мою дочку тўды, гдѣ твоя была». Нѣчаго дзѣлаць, дзѣдъ отвѣў у сабе ў хаць. Прышоў дзѣдъ ў лѣсь — тамъ стоиць хатка на курьихъ ножкахъ. Ёнъ говориць: «Хатка, хатка» и т. д. Ну, дзидзя, живи тутъ, я пойду дроўцы сѣчь и т. д. (опять тотъ же разговоръ). «Ну, говорыць мядзвѣдзь, затопи печь, вары кашу, печи блины». Тогды щурка подскачила и говорыць: «Дзѣўка, дзѣвца, красная красавица, дай ложечку каши облизаць». А яна говорыць: «Мядзвѣдзь! мядзвѣдзь! щурка кашки просиць». — «Ўлобъ яе ложкой». Яна яе ударила, щурка побѣгла, сама стала печь блины. «. дай миѣ блинка зъ печи, ў худой годзины прыгожуся. Яна: «Мядзвѣдзь, мядзвѣдзь! щурка блина просиць. Ёнъ: «Ўлобъ яе чапелой!» Яна яе ударила, щурка побѣгла подъ печку и закаццлася и завалилася. Яны новячерали. Мядзвѣдзь говорыць: «Сыцели миѣ посьцель. . . . Якъ ёнъ стаў кидать полѣньямп, дыкъ съ перваго раза яе и забіў. Дзѣдова сучка выскочила: «Гаў, гаў, гаў! бабины дочки даўно на свѣцѣ нѣтъ». Бабѣ гэта не сподобалось. «Што сучка брешешъ? моя дочка шесцѣрней прыѣдзець, ў карецѣ, гроши привязець. Дзѣдъ! што твоя сучка на мяне на *прыклясиу*. Пдзи, привязи миѣ мою дочку, а то сучку убью». Дзѣдъ ўзяу кошелѣкъ на плеч, пошоў за бабиной дочкой. Прыходзиць ў тую хату, ажъ тамъ дочки нема, одни косыци лежаць. Тогды дзѣдъ

побраў косьци ў кошелекѣ и пошоў домоў. Тогда сучка: «Гаў, гаў, гаў! бабину дочку домоў вядуць, ў кошельку косьци нясуць». Бабы гэто не сподобалася. — «Што ты брешеш? моя дочка шесьцернай прыѣдзець, ў карецѣ, гроши прывезець Сучка зноў забрехала Дзѣд прышоў я ее забіў. Тогда баба уро-бля и злігла ў носьцью. А кабъ яна шуркѣ блинокѣ дала зъѣсьць, то бы жива была.

49.

ДУНЬКА-КОЛОДКА.

в) Витебской губ. и уѣзда, с. Маделіно.

Якъ жыў дзѣдъ зъ бабыи и было у ихъ родныхъ дзвѣ дочки и бабина падчырка, прозвала мачыха яе Дунькой-Колодкой, здѣлала ей кудзельку и выправила ў поля, прыказала, кабъ спрала. Была у ихъ короўка бұрынькая. Мачыха прыказала Дуньки: «Глядзи Дунька-Колодка, короўку понаси, кудзельку спрыдзи, сотки, збялі и ў трубочку скаци». Дунька-Колодка выгнала короўку, сѣла на кичывычкѣ, дый плачыць, подыйшла къ ей короўка бұрынькая. «Дзѣўка красна! Чаго ты плачышь?» — «А якъ жа мнѣ ни плацаць, коли мнѣ мачыха дала кудзельку, кабъ я и спрала, и соткала, и збялила, и ў трубочку скацпла». Короўка бұрынькая кажыць: «Спи вочко, спи другое». Дунька и заснула; короўка бұрынькая и спрала, и соткала, и збялила, и ў трубочку скацила, и дзѣўкѣ подь головы подложила.

Дзѣўка гониць короўку бұрынькую домоў, пѣсни пяць, ўзила йна и здала мачыхѣ тую трубку ужо. И зноў на заўтраго: «Ну, дочўшка, падо Дунькѣ-Колодкѣ здѣлаць большую кудзельку ў поля. Дунька на заўтраго На трейій дзень мачиха кажыць ужо доццэ своей: «Гони, дочўшка, съ Дунькой ў поля и глядзи, чы сама йна прадзецъ, и ткець, и бѣлиць, и ў трубочку кацпла?» А у гэи дочки дый было трэце вoko ў потылицы. Сѣла узноў Дунька на кичывычкѣ съ сястрой своей дый плачыць. Подыйшла короўка (повтореніе съ пзмѣненіемъ)

Короўка сказала: «Сия вочко, сии другоя, а объ трецимъ, што ў потылицѣ, ни знала. Дзѣўки тын заснули, а тое треціе воко ўсё видзѣла, якъ короўка и прала, и ткала, и бялила и ў трубочку кацпла. Гонюць яны домоў и обѣдзвѣѣ пѣснн пяюць; прыгнали яны домоў. И пытаець матка у дочки: «Што-жъ дочушка, чы сама йна и прала, и ткала, и бялила, и ў трубку кацпла?» Дочка маткѣ гово́рыць: «Мамынька моя! короўка бурьнышка и прала, и ткала, и бялила, и ў трубочку кацпла. Дунька-Колодка спала». Матка отвѣчаець дочкѣ: «Ну, дочушка, мы заўтры ужо короўку-буронушку зарэжемъ». Погнала ва заўтраго Дунька-Колодка короўку-буронушку ў поля, ды бизь кудзельки, ни дала ей ужо мачиха кудзельки. Дунька-Колодка сядзець на кичывычкѣ, дыѣй плачець, но буронушка-короўка подходзець къ ей взноў и пытаець: «Дзѣўка красна! чаго ты плачешъ?» — «Якъ же мнѣ ни плацаць, коли цябе будуць ў вѣчеры рэзаць?» — «Дзѣўка красна ни плачь, а якъ мяне зарэжуць, хватай пирѣбѣраць кишки мое, найдзешъ тамъ зяронышко, зувяжи яго ў шыпычку (тряпка) и за воконце закинь. Божухно! дыкъ завѣўся тамъ садъ за воконцымъ, золотая яблонька и сребренная, золотэй яблочекъ и сребренный, стоиць ли яблонки козелька ў золоцѣ, а ли краснэй дзѣўкы золотая плацце, сребренныя чѣровички. Устала Дунька-Колодка на заўтраго рано ў нядзѣлю, увобралася ў тое плацце золотая, ў чпровички сребренныя, сѣла на золотого козельку и поѣхала на кирмашъ. На кирмаши коло яе ўсе ходзюць паньчи, заглядаюцца, подъ руки такъ и водзюць, а была тамъ и мачихина дочка съ трѣмя воламъ, — коло тэй ништо. Дунька-Колодка прыѣхала ў садзикъ, разобралася, козельку привязала и пошла къ мачихѣ, а якъ ѣхала по дорозѣ, *поцѣрала* сребренный башмачокъ — мачиха ужо пытаець у дочки: «Дочушычка, якъ жа тамъ Дунька-Колодка на кирмаши ходзила?» Дочка маткѣ гово́рыць: «Ту, мамынька, Дунька наша якъ прыбралася, ўся ў золоцѣ, на золотымъ козельку, а коло яе паньчи такъ и ходзѣли, за руки водзѣли». На другій дзевъ прыѣжджаюць къ Дунькѣ ў сваты, привязли

два башмачка: сребреный и простой. Мачихины дочки думали, што къ имъ, такъ и ходзюць около тыхъ папчоу, а Дунька-Колодка сядзіць цѣхвнско. Мачихины дочки стали мѣрыць тыя башмачки, одной — малы, другой — велики, мачиха кажиць: «Пойду-жъ я со старосьци, помѣру, чы ня прыдупца миѣ? Помѣрыла — ажну и ей малы, дый кажиць Дунькѣ: «Дунька-Колодка, помѣръ же и ты!» Дунька пошла, помѣрыла и — якъ разъ ей. Матка кажиць доццѣ своей бѣльшой: «Идзи, дочушка, насцыпли яблыкоу сватамъ». Пошла йна ў садъ, подыйшла къ яблонкѣ, а яблоки ўси на макушку ўзышли, послала матка малую дочку: «Идзи, дочушка, може ты насцыплишь». Пошла малая и тая ни насцыпала, ўси яблоки отъ яе на макушку ўзышли. Матка тогда ужо сама ўздумала ици: «Пойду-жъ я со старосьцы, може отсцыплю». И йна ни отсцыпнула. «Дунька-Колодка, сходи-тка ты, чы ни отсцыплишь?» Дунька якъ пошла, козелька коло яблонки такъ и пляшыць ў золецѣ, пташычки пяюць, яблочки клююць золотыя и сребренныя. Дунька-Колодка насцыпала сколько надо, яблочки сами насыпалися, ўси на низъ схлынули. Принесла Дунька-Колодка яблокоу сватамъ, пошла йна замужъ, ўзяли яе, повязли, а за ней пошоу садокъ и козялокъ и стали подъ яе вокошычкомъ. Живи йна поживи, дзяцѣнычко родзила. Зазвала яе мачиха ў госьцы; стало мачихѣ жалко, што йна замужъ зайшла, и вытопила йна лазню, и дожидицца. Прыѣхала Дунька зъ мужемъ и зъ дзяцѣнычкомъ, а за ей прышоу садокъ и козелька прибѣгъ. Послала мачиха зяця ў баню, муцины помылися, зяць пошоу на дзирѣўню, Дунька пошла зъ большэй сястрой и сказала матка доццѣ: «Дуньку-Колодку подопры, а сама домоу приходзи. — Йна такъ и здѣлала, надѣла плаццѣя Дуньки и дзяцѣнычка ўзила на руки. Приходзиць зяць, закусили, чымъ Богъ послау, и отправляюцца домоу. Дзяцѣнокъ крычиць, а систра яго ня ўнимаць и кáжиць: «Поѣдимъ скорэй домоу», а ѣхаць имъ надо коло тэй бани. Ъдучъ яны коло бани, а тамъ стоиць Дунькинъ сáдзикъ и козелька золотэй. Ёнъ и говорыць: «Дунька, чаго нашъ садъ сюды зайшоу?» а йна отказываць:

«Ёнъ наперодъ зайшоў». — «А на што-жъ ета лазня у вась подперта?» — «А мы ўсё такъ подпіраемъ». А ёнъ: «Я зайду, погляджу». — «А што тамъ глядзьць?» Али ёнъ зайшоў, поглядзьў и тамъ нашоў жёнку. Ёна сказала: «Отонры мнѣ!» Ёнъ отперъ, ўзяли раздзьли сястру, скуру ей содрали, на печь разостлали, голову раздёрли, ў вокно уторнули, сами побѣхали, а за ими садзикъ пошоў и козликъ побѣгъ. Идзецъ мачиха Дуньку-Колодку рѣзаць — голова торчыць ў вокнѣ разинуушысь. Мачиха говорыць: «А, Дунька-Колодка, смяешься! я цябе сійчас зарэжу!» Схвацила скуру, — ажну ейная дочка. Заплакала, заголосила и пошла домоў.

Збаіў сказку до конца
И по румынцѣ вница;
И нашъ *баринъ* ни такой
Поднясець намъ по другой.
Дзѣвочкамъ хворѣста,
Мальчыкамъ корѣста,
Кабъ мальчыки скраблися.

Объ зап. М. Игн. Хмѣлевскій.

50.

г) Гор. Борисовъ.

Жыў дзѣдъ съ бабой и съ дочкѣй. У того дзѣда помёрла баба, осталось отъ той бабы спрота-дзѣвочка. Дзѣдъ покаянўси на другей. У той были дзѣвѣ дочки. Мачиха ни жалѣла спроты, заўсегда яе ругала. Ёна по сту разъ ей кажа: «Ты гультаешъ, — на табѣ пасму лёна и спрадзи, и сотчи, и ў трубочку скаци». Спрота погнала стадо ў поля. Сѣла на курганъ и плача. Подхѣдзя лысая корова, чмыхае: «Дзѣўка русица, чорна косица! чаго ты плачышь?» — «Корѣвочко, мамочко! якъ мнѣ ни плакаць? мачиха мнѣ дала пасму лёну, кабъ спрасыць, и соткаць, и ў трубочку скруциць». — «Ничѣго, дзѣўка, — возьми лянокъ, надзѣнь мнѣ на рожки, вяраценѣ ўдзѣнь ў вушко, и сама кладзись и спи». Дзѣўка лягла спаць, ўстала — ажъ глядзиць —

трубочка и ляжнць коло ей. Яна возрадовалась. Гоннць короў и пяець. Прынясла къ мачихѣ и кажа: «Мамо! на полотно». Мачиха ўзйла, а потомъ ўсё яе ругаець. На другій дзень даець, ей тры пасмы льна: «На табѣ, дармоўдзина, спрадзи, и сотчи, и ў трубочку скаци». Дзѣўка погнала короў, прыгнала, сѣла на курганъ и плача. Подходзя лысая короўка, чмыхае и кажа: «Дзѣўка русица, чорна косица! чаго ты плачешь?» — «Ай, короўко, мамко! якъ мнѣ не плакаць?» мачиха мнѣ дала тры пасмы льна, кабъ ўсё зробила, што ў первый разъ». И изноў короўка сонрала ей лёнъ. Гоннць короўку и пяець. Прыносиць полотно. Матка якъ накинѣца на ей: што яна ни прадзецъ, лянуець, му- сиць. Корову зарѣзали, послали сироту мыць кишки. Яна зачала мыць и нашла два зернушка; посадила ихъ и на заўтра пры- ходзиць и видзиць, што стояць два дрѣва, на ихъ серебрянныя и золотыя листки и яблоки. Посередъ дзярѣўку быў колодзецъ, ў которомъ было доброе вино и золотой коўшь. Ъхали купцы, заѣхали, попросили вина и яблокоў зъ гэтыхъ дзереўцоў, али яны не могли достаць. Якъ сироточка вышла, такъ и подала имъ ўсяго. Дужо купеческій сынъ ўлюбўся ў яе, прыслаў ей одзежы. Якъ только прыслалъ, такъ мачиха сиротку заперла подь корыто, хоцьла подмануць купца, дочкѣ въ одзежу одзѣць въ тую, што не приходзилась; яна обрубливала топоромъ, но одзежа не прышла. Купецъ прыѣхаў, забраў на коня свою нивѣсту, и дзерева и колодзецъ пошли зъ ими и стали жиць ў ихнемъ дому, и потомъ пожапились и стали сабѣ жиць, да пож- ваць, да добра наживаць.

Зап. ученикъ уѣзднаго училища. — Ср. Б. сб. г. Романова, вып. III, стр. 289—95.

51.

а) МУЗЫКА КЛИМЯТА И ЧЕРЦИ.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда, м. Холопеничи.

Часто людзи загораютца на чужое добро, на большое богѣтця, а помруць—ўсё тутъ достанетца, съ собой на той свѣтъ ня забя- руць, а тольки грѣхъ на душу бяруць.

Такъ одзінъ чловѣкъ вельми быў квапливый ¹⁾ до чужого добра и собраў незличимое богáтця. Померъ той чловѣкъ. Положили яго ў домоўку и поставили ў церкву. Пришли на другой дзень ховаць яго, ажъ бачуць, што ёнъ пзъ домовнои проваліўся скрозь зямлі — зямля не утримала яго грахоў. Тольки дзирка ў землі застáлася. Плачнць по ёмъ жбнка. И захоцѣлося ей узнаць, што зробілося зъ імъ на тымъ свѣци, ў якую паку́ту ²⁾ попаў ёнъ. Узяла гэто йна талерку чрвонцоў, пошла на рынокъ и стала кляцаць охвотника: хто спусьцитца на той свѣтъ и прннясé вѣсьци про яе мужа, дыкъ той ў заплату получиць талерку зъ чрвонцами. Узхваціўся бѣдныи музычка Климьята.

«Чи вярнуся, чи ня вярнуся зъ того свѣту», думаетъ ёнъ сабѣ, «а дзѣтки моé голодаць ня будуць». Рашиўся. Узяў талерку чрвонцоў. Наняла гэтая ўдова рымароў и стали яны рѣзаць волковыя скуры на пáсы и сшпваць ихъ, къ пасамъ привязали скрыню и сѣу Климьята ў скрыню, ўзяўши съ собою торбочку съ хлѣбомъ и скрыпочку. «Колн моркóтно будзецъ на тымъ свѣци», думаетъ ёнъ сабѣ, «дыкъ хоць ў скрыпочку поиграю, душу развеселяю». И стали яны спущаць яго на той свѣтъ ў скрыни на пáсахъ. Спущали, спущали — пасоў не хвацнло. Стали надгачываць. Надгачивали дотуль, покуль не почувл, што уже Климьята тамъ на зямліо стаў.

Вышоў Климьята изъ скрыни и пошоў. Идзецъ ёнъ, идзецъ — кругомъ поле и небо надъ головой (а гэто наша земля тамъ небомъ). Ишоў ёнъ, ишоў, ажъ бачнць — стоиць палаць. Подыйшоў Климьята къ палацу — а ни души не видаць. Сѣў ёнъ на ганку. «Може кого,» думаетъ, «убачу». Сядзнць — ажъ бачнць — пыль курнць: ѣдзнць пойдзъ за пояздомъ; фурманы ёнъ сядзнць, — жалѣзными прутами кони погоняюць, а зъ ихъ ажъ пѣна валиць. Подѣхали къ ганку шаны и панн, пососкакивали зъ пойдзу, вдуць ў палаць

1) Жадный, прихотливый. Слов. Носовича.

2) Наказаніе, епитимія. Тамъ же.

мимо Климьты, глядзяць на яго п смѣютца, радуютца. И кажиць одзінъ конь Климьту: «Гэто ты мяне пришоў отвѣдаць, Климьта? Вдзпшь, я въ якую муку попаў, а ўсё чиразь свою зайздросць¹⁾: черцѣй пришлось возиць на сабѣ. Гэто не паны, а нячѣсьцки. Яны цяперъ вяселья гуляюць п дўжо ўзрадовалися, што цябе убачили съ скрышкою; скажуць табѣ вяселья играць, ты не отказывайся, бо отсюль ня вѣрнешся. Якъ черци разгуляютца, дыкъ ты возми п, бытцымъ ни нарокомъ, поби скрыпку. Яны табѣ дадуць новую, али ты говори, што пна не зручная, ня ёмко играць, дыкъ яны цябе пошлюць зъ нячѣсьцкомъ на той свѣтъ, кабъ ты купиў сабѣ скрынку. Ты нарови ухвацитца за хришонную душў п наложиць на сябе хрестъ, ажъ цябе нячѣсьцки п отхилетца. Будзешъ на тымъ свѣци, раскажи моей жонцы, куды я попаўся п прикажи ей, кабъ пна ўсё мое богѣтца раздала убогимъ: нехай за мою душу Богу молютца».

Тольки скончиў конь свою говорку, ажъ заразь зовуць Климьту ў палаць вяселья играць. Нечого робиць, играе Климьта, а черци скачуць, ажъ палаць дрыжиць. Тольки яны разгулялися, Климьта бразьне скрыпку объ подлогу — п разбіў.

«Што ты зробиў, розбойникъ?» кричаць на яго черци, «на што скрыпку разбіў?»

— «Ни нарокомъ, панѣчки, сама зъ рукъ выпала» каже Климьта.

Подали Климьцѣ другую скрыпку — попробоваў ёнъ играць — ўсё збиваетца. «Ня зручная», каже, «играць ня ёмко, треба, каже, выбраць на тымъ свѣци, кабъ по руцѣ была». Рагулялися черци, ня хоцѣли сопсуць вяселья; позвали горбатаго чорта, посадили яму на горбъ Климьту п послали ихъ на той свѣтъ скрыпку купляць. Тольки сѣў Климьта на чорту на горбъ — п вочама не мигнуў, якъ на тымъ свѣци опынуўся. И пошоў Климьта съ чортомъ выбираць сабѣ скрыпку. Увѣйшоў Климьта въ

¹⁾ Зависть. Слов. Носовича.

одну краму, гдзѣ торговала шкаплерами¹⁾ и хрестами одна кобета. Ощаніў яе Клімита за шыю п закрпчаў: «А бабулечка родненькая! ратуї мяне отъ нячпсыцка!»! Гэто кобета-шась! на яго хрестъ надзѣла. Нячпсыцкь скрозь зямлю п проваліўся. А Клімита пошоў п разказаў ўдовѣ, што робитца на тымъ свѣци зъ яе мужемъ п якп ёнъ даў ей прыказъ.

Ина, праўда, начала раздаваць убогимъ ўсе мужинно богатця, а у кого ёнъ што нибудзь забраў при житци п не отдаў—ўдвойчи зворочила. Богъ вѣдае, може п вызволили мужа зъ пакуты.

Зап. А. Ег. Богдановичемъ.

52.

б) Минск. губ. п уѣзда, с. Николаевщина Ново-Сырженской волости.

Даўнѣй у насъ было много черцей п яны ўсе смяялпся съ пняныхъ, а часто было отъ ихъ п цвярозымъ.

Расъ пшоў зъ вяселья пьяны музы́ка п ёнъ любіў нюхаць табаку, а табакерку носіў за пазухою. Вотъ якъ ёнъ йшоў, прибѣгли къ яму черци, а ёнъ не познаў, што гэто черци, бо яны зроблпся яго товарищамп, што ёнъ покпнуў на вяселья. Музыку захоцѣлося понюхаць табакп п ёнъ выпнў табакерку п занюхаў. Икъ убачіу чортъ, дыкъ прибѣгая п кажа: «Ну помѣняймо на табакерки; поглядзі у мне золотая!» Поглядзѣў музы́ка на чортову табакерку, а тая ашъ *зяццпць*. Музыка помѣнаўся съ чортомъ на табакерки. Огледзіцца музы́ка, дакъ сѣдзіць ёнъ на креслп ў такпхъ покояхъ, што п царъ ў гэтакпхъ не жпвѣ. Такъ ёнъ п рать уже. Прибѣгая къ яму одзпнъ чортъ п кажѣ: «Граї, музы́ка!» А музы́ка кажѣ: «Не хочу!» «Граї, музыка!» у други расъ кажѣ чортъ, а музыка зноў: «не хочу!» «Ну, колп не хочпшь, дакъ сѣдзі-шь!» Поглядзѣў музы́ка, — ашъ ёнъ сядзіць на пнп посярѣтъ вѣзара. Вотъ ёнъ процвярозіўшпсь трѣхо, зачаў крычаць. Почули людзі п лѣдва спасли яго. На заўтра поглядзѣў

¹⁾ Шкаплеры — особаго рода, амулеты, носимые бѣлоруссами на груди. Это нѣчто въ родѣ ладонки, заключающей въ себѣ молитву, которую носящій шкаплеры долженъ 7 разъ произносить утромъ п вечеромъ. В.

ѣнь ў кишени, — дакъ тамъ ляжиць коньски копытъ, а табакерка ляжала на берозѣ и ѣнь потымъ яе тамъ нашоў.

Гэто робылося за панами, а тогды быдло гонили пасьвиць ище цёмно, бо ў дзень не было часу, — ўсё робыли паномъ. Вотъ на трейца дзень, ище цемненько, погнаў музыка пасьвиць волы, а за ймъ гнали ище подъ мостомъ, кудэю имъ треба было гнаць, сядзѣло вельми много черцѣй, а музыка той быў шутливы, и якъ подогнаў ѣнь на мостъ волы ды закрычаў: «А ну, вылась!» Икъ выскочіў чортъ да зробіўся сивою цялўшкою да за волами, ды якъ заравуць волы, ды покидалися ў рыштокъ, а потомъ выкарапкалися, помяли вярмо, ды ў лѣсъ и побѣгли. Ледвя на трейци дзень ихъ знашли. Ну и поцярпѣў жа-шь той музыка отъ черцей! не разъ яны яго и на стогъ засаджвали. За тоя-жъ и отплацвали яны яму: высватали яму вѣдзьму. Яна ходзила ў noci и одбирала у коровокъ молоко, а якъ яна конала ¹⁾, то черци выбрали столяницу ²⁾ и ухопили яе душу.

Зап. воспитан. Несвижской учительской семинаріи П. Лойка.

53.

СУЧКИНЪ СЫНЪ.

Той же губ., Борисовскаго уѣзда, м. Холопечни.

Зловили рыбаки щуку — рыбу прожиръ; большущая была щука. Принесли яе пану до столу. Стаў кухаръ вариць щуку, вариць — ни надзивитца — такая йна тлустая. И даў кухаръ по коштоваць кусочикъ рыбы своей жѣнцы. Подали щуку до паньскаго столу — ѣсь пани ни наѣсьца. Косьци сучьцы выкинули — и йна поживилася. И забяременили отъ рыбы — прожира пани, кухарыха и сучка. И родзили яны по сыну: панинъ сынъ хорошь, кухарыхинъ лучшь яго, а сучкинъ яще лучши. Разомъ дзѣци годовалися, разомъ ихъ и въ адукацію отдали. Панинъ сынъ вучіўся хорошо, кухарыхинъ лучшь яго, а сучкинъ яще лучши.

Выросли хлопцы, ў силу вобралися. Силенъ панинъ сынъ,

¹⁾ Кончалася.

²⁾ Доску съ потолка.

кухарыхинъ сильнѣй яго, а сучкинъ яцо сильнѣй. Жили яны ў радѣсьци, ў вясёлѣсьци.... Тольки п была у ихъ одна пляга ¹⁾—сучкинаго сына ўсѣ звали собачанѣ. И каже сучкинъ сынъ своимъ товаришамъ: «пойдемъ, братцы, ў свѣтъ, ў такую сторону, гдѣ мене не знаюць, хоць заць мене ня будуць такъ поганю». Надумался яны п стали збиратца ў дорогу—булавы сабѣ коваць. Пáппинъ сынъ сковаў булаву воловищюю, кухарыхинъ мѣдзiную, а сучкинъ сынъ залѣзную. Куецъ ёнъ, куецъ—выйдзпц на дворъ п пробуде яе крѣпюсь—подкниецъ подъ небо п подставецъ колѣно. Першій разъ подкниуў, ударилася булава объ колѣна—зломалася пополамъ. Зваріу ёнъ яе, наковаў залѣза большъ—подкниуў ў верхъ, ударилася объ колѣно—согнулася. Яцо наковаў залѣза—якъ подкниуў ў верхъ, большъ часу ляцѣла, ударилася объ колѣно, только нога ў зямлю увязла, а булава п ни кранулася.

Собралися хлопцы п пошли ў свѣтъ. Идуць яны, идуць п зайшли ў такій лѣсь, ў цемражъ, што п выбратца ня могуць. Пробирался яны лѣсомъ, пробпрался—выйшли таки на полянку. Идуць по полянцы, аж бачуць—стоиць палаць, а кругомъ яго каменная сцѣна. Подыйшли къ воротамъ—запѣрты. Стукали яны, стукали—не отчпняюць.

«Выбивай ворота!» крикнуў сучкинъ сынъ пáппному. Той стукнуў разы сотройчя булавой—только булава согнулася, а ворота п не кранулся.

Постойтка-жь, я попробую, каже кухарихинъ сынъ. Стукаў—стукаў—вороты не поддаютца. Разсердзiўся тутъ сучкинъ сынъ, якъ стукнуў своей залѣзной булавой—вороты п разляцѣлися.

Увыйшли хлопцы на дворъ—никого зъ людзей нима, а ўсяго много: п збожжа, п быдла

Ну што-жь, каже сучкинъ сынъ, нима господароў, значитца гэта усѣ наша—будземъ мы господарамі тутъ.

¹⁾ *Пляга* — наказаніе, кара вообще. Словарь Носовича.

Пошоў сучкинъ сынъ, зарѣзаў вола, обѣліў яго, завѣсіў коцёлъ п паваріў мяса. Стали яны ў трохъ ѣсьци. Подъѣўши, послали посьцели п поляглі спаць. На заўтрашній дзень умовилися, што адзінъ изъ ихъ будзе имъ ѣсьци варыць, а другіе пойдучъ для разрыўки ¹⁾ на полеванья. И застаўся на першій дзень варпць ядú пánннъ сынъ, а кухарыхинъ п сучкинъ пошли на полеванья. Зарѣзаў пánннъ сынъ вола, обѣліў яго, положиў ў коцёлъ п стаў вариць. Якъ зварилася мяса якъ слѣдываиць быць, тогды ёнъ лёгъ отдыхаць, поджидаючи товаришоў. Ажъ чуиць—нѣхто стукаиць ў дзвери.»— Отчини хату! кричиць.

Глянупъ пánннъ сынъ празъ вокно п обомлѣў — такъ спужаўся. Стоиць страшидла—Самъ-Скокиць, борода зъ лóкыць; а носъ съ сажень.

— «Отчини дзвери!» узноў кричиць. Нечого робиць—отчиняе пánннъ сынъ дзвери.

— «Ппрасадзи чыразъ порогъ!»—Дрожиць, а ппрасадживае.

— «Узсадзи мяне на лаву!»—Сáдзиць.

— «Давай пиць п ѣсьци!»— Подаецъ.

Самъ-Скокиць поѣў ўсе; поѣў, збiў пánнинаго сына на горькій яблыкъ, подкпнуў подъ лаву, а самъ якъ скрозъ зямлю провалiўся. Усьцягнуўся пánннъ сынъ на посьцель, ляжиць—чудъ дышиць. Пришли яго товариши зъ полеванья—нема чаго ѣсьци.

— «Што-жь ты», кажуць, «паньская морда! ничого не наварыў?»

— Соўсимъ, каже, быў нездоровъ п цяперъ чуць дыхаю. Нечого робиць — мусили яны сами сабѣ ѣсьци готоваць. Яще п яго накормили.

На заўтрашній дзень застаўся варыць ѣсьци кухарыхинъ сынъ, а тые пошли на полеванья. Только кухарыхинъ сынъ преготоваў ядú, ажъ ужо стукаиць Самъ-Скокиць, борода зъ лóкыць, а носъ съ сажень, п кричиць: отчини дзвери, ппрасадзи чыразъ порогъ, ўзсадзи на лаву». Спужаўся п кухарыхинъ сынъ —

¹⁾ Разрыўка—развлечение. Слов. Носовича.

отчпніў дзвері, прасадзіў чпразь порогъ, ўсадзіў на лаву гэтае страшндла, а самъ стоиць и трасётца.

«Давай миѣ ѣсьци!» кричыць Самъ-Скокыць. Подаў яму и ѣсьци. Зѣў ўсё Самъ-Скокыць, а кухарыхина сына збіў на горькій яблыкъ и самъ зникъ.

Пришли зъ полеваньня товариши — няма чаго ѣсьци.

«Занедажаў», каже имъ кухарыхинъ сынъ, «потому и ѣсьци не наварыў!»

— Што гэта васъ хвороба онаповала, закричаў сучкпнъ сынъ, што миѣ приходзйтца вамъ ѣсьци вариць?»

Нэчого робиць — мусіў и на гэтыі разъ самъ готоваць ядў. На треіцїі дзень прышла чарода сучкпному сыну вариць ѣсьци для сябе и для товаришоў. А яны пошли на полеваньня, радуочся, што и сучкпному сыну дастанетца на барыши отъ Самъ-Скокця. Яно и праўда: тольки зготоваў обѣдъ сучкпнъ сынъ — зьявіўся Самъ-Скокыць, борода зъ локыць, а носъ съ сажень, и крычыць: отчпни дзвері.

— Кого тамъ нялёгкая пріясла? «Дзвері не запёрты — самъ отчпнишь!» такъ отказывае яму сучкпнъ сынъ. Мусіў Самъ-Скокыць отчпниць. Якъ увидзіў сучкпнъ сынъ Самъ-Скокця, ня ўцерпту — разембяўся. «Сколько», каже, «я живу на свѣци, а такой уродины не бачіў». Разсердзіўся Самъ-Скокыць: «чаго», каже, «сабачанё, зубы лупишь? ўсадзи вотъ мяне на лаву и давай ѣсьци. У моимъ домѣ живець, моё добро пьцё и ясьцё, ды яще надо мной кпники стропця?» Тутъ разсердзіўся и сучкпнъ сынъ, што яго обызваў Самъ-Скокыць собачанемъ.

— Ахъ ты, каже, почвара ¹⁾ несуразная! Околѣнеш ты ў-пяродъ, покуль я на цябе буду готоваць. А вотъ я табѣ покажу, якъ мяне собачанемъ называць. Вось я цябе накормлю, што доўго будзишь облизыватца! — Схваціў сучкпнъ сынъ зъ сѣнкі булаву и давай бптца зъ Самъ-Скокцемъ: сучкпнъ сынъ — булавой, а Самъ-Скокыць — головоі, и такъ моцно другъ дружку

¹⁾ Почвора — страшное лицо, личина. Слов. Носовича.

тузаюць, што ажъ сцѣны трасутца. Видзиць Самъ-Скокиць, што не змогли яму сучкинаго сына — урѣпіўся за булаву и проваліўся зъ сю скрозь зямлі — тольки дзирка ў зямлѣ осталася, ды грѣхогъ пошоў по ўспімъ свѣци. Хоцѣў слѣдомъ за імъ кинутца и сучкинъ сынъ, али думае сабѣ — треба почакаць товаришоў, порадзятца зъ имі. Ажъ скоро ўходзюць ў хату, усмѣхаючися, и товариши. Мигнули адзінъ другому, дыі кажучь: «а што, зварыў обѣдъ?»

«Зварыць — то не большая штука — и вы варыли, али хто яго їў? А вотъ я хоць булаву страціў, ды обѣду не отдаў гэтаму чортовому насѣнню¹⁾, што сюды приходзіло вамъ хворобы додаваць. Вунъ півенъ коцель мяса — їшыце, дыі жывице тутъ одны, покуль я вярнуся, а я пойду свою булаву добываць. Чи самъ головой положу, чи гэтую пѣганъ доконаю.»

Послѣ обѣда стаў сучкинъ сынъ съ товаришами волоў рѣзаць, бялиць ихъ и кроиць скуры на паски. Паски пошивали въ одзінъ доўгій шлякъ; къ шляку привязали корзинку. И каже сучкинъ сынъ, прощаючися, своимъ товаришамъ:

«Пильнуйце тутъ по чередзѣ. Коли я буду ворочатца, дыкъ, торгану тогды за шлякъ²⁾, вы и цягнѣце». И стаў спускацца на той свѣтъ. А вядома, што ёсь зямля подъ нами, и зямля надъ нами. Надъ нами Богъ со святыми жывецъ, а подъ нами — ўсякая нячистая сила. На зямлю къ нячистымъ и спусціўся сучкинъ сынъ. Ишоў ёнъ, ишоў, ажъ подходзиць къ палацу. Уходзиць ў першій покой и спотыкае пригоженькую паненку. Сядзиць пна шійць и плачиць. Убачила йна сучкинаго сына, засмѣялася и кажиць: здороў, Собачанё!

— «А лиханько на васъ! Якій чортъ вамъ вѣсьци заносиць, якъ кого зовучъ?» каже ей сучкинъ сынъ.

«Ня гнѣвайся на мяне», каже паненка, «бо безъ мяне табѣ своей булавы не бачиць и отсюль головы ня вынесци».

¹⁾ Насѣння — сѣмя.

²⁾ Шлякъ — кайма, кромка. Словарь Носовича.

А якъ цябе зовуць, миѣ сказаў ня чортъ, а мой бацька — Самъ-Скоkyць. Ёнъ чуць выходзіўся послѣ битвы съ тобой. И докляроваў задаць табѣ такую лязню, кабъ ты до новыхъ вѣ-
нйкоў помніў. Али ты слухай мяне, дыкъ цѣль останешся. А
цяперъ пдзи къ мопмъ сястрамъ и бацьку.»

Сучкннъ сынъ подзяковаў ей и пошоў далѣй. Уходзиць ёнъ
ў другій покой, и спотыкае тамъ двухъ паненокъ, сидзиць п шіюць.
Гэто были большія дочки Самъ-Скокцевы. Ёнъ ихъ большъ
любіў, чимъ меньшую, а яе тримаў ў загоии. Тольки увыйшоў
сучкннъ сынъ, ажъ заразы яны и закричали: Здороў, Собачанѣ!

— «А кабъ вы выхворѣли, чортова насѣбня, што вы ласцесья?»
каже ёнъ пмъ со злосыци.»

«Ты ня сѣрдзися, Собачанетка», кажуць яны яму, «дыкъ мы
скажемъ бацьку, што ты пришоў: ёнъ съ тобой скорѣй раз-
квитаецца». Зъ гэстымъ и пошли до бацьки.

Трошки почакаўши выходзиць и Самъ-Скоkyць, борода зъ
ловыць, а носъ съ сажень.

— «Здороў — здороў, Собачанѣ! Таки ты зъявіўся за бу-
лавой! Я тольки цябе п чакаў. Али ты тогда получишь булаву,
коли со мной ў лязни попарышься», каже такъ Самъ-Скоkyць.

«Добре», каже сучкннъ сынъ, «мытца я готоў, тольки ты
ўпяродъ булаву отдай.»

— «Получишь, получишь и булаву, тольки не вядомо, чи поможе
туть пна табѣ. А цяперъ, покуль лязню намъ приготуюць, по-
госыци у мяне». Сказаў такъ Самъ-Скоkyць и пошоў сказаць
меньшой дочцѣ, кабъ пна лязню приготавала и поставила ў пра-
вомъ вуглу кадушку воды живіцы, а улѣвомъ мяртваіцы. По-
шла молодзѣйшая дочка топяць лязню. Вытопила, али поставила
воду живіцу на лѣво, а мяртваіцу на право. Пришла и сказала
про гэто сучкнному сыну.

— «Стане,» каже пна, «бацька зъ тобой битца ў лязни и коли
обязсяліе, дыкъ, кабъ набратца силы, будзе полоскатца у кадушцѣ
на право, думаячи, што тамъ вода живица, а ты положицца
ў той кадушцѣ, што стоиць на лѣво, бо я тамъ поставила жи-

вицу — дыкъ ты и зможешъ бацьку». Сказаўши гэта, йна пошла къ бацьку обьясьциць, што лазыня готова. И пошоў Самъ-Скоқыць съ сучкинѣмъ сыномъ ў лазыню. Стали яны паритца и отъ пару стали млѣць. Тогда и кинуўся Самъ-Скоқыць на сучкинѣго сына и стаў зъ имъ битца. Билися яны, блися, — обезсилили. Кинуўся Самъ-Скоқыць ў кадушку на право, а сучкинѣ сынъ на лѣво. Самъ-Скоқыць ослабѣў еще большъ, а сучкинѣ сынъ посильнѣў ўдвое. Бьютца ўзноў. Стаў Самъ-Скоқыць ослабѣваць. «Дай», каже, «собяромъ силы, окунемся ў холодную воду». Окунуўся Самъ-Скоқыць — яще большъ ослабѣў, а сучкинѣ сынъ яще большъ посильнѣў, и бьютца далѣй. Кинуўся Самъ-Скоқыць ў свою кадушку и уже не може вылѣзци зъ яе, и просиць ёнъ сучкинѣго сына, кабъ ёнъ прыанесъ яго ў лѣвую кадушку, бо познаў, што вода замѣнена, али сучкинѣ сынъ яго не послухаў. — «Здыхай тутъ», каже, «мара чорная!» — и затопіў яго ў водзѣ мяртвицѣ. Тамъ ёнъ и сосвяжіўся.

Потымъ сучкинѣ сынъ выняў яго изъ воды мяртвицы и закопаў подъ печкой, надиснуўши каменнемъ. А самъ, ўзяўши булаву, пошоў ў палаць.

— «Ну, дзякуй табѣ, моя любая, што ты помогла мнѣ зможчи гэтую нячистую силу. За гэта, коли хочешъ, возьму цябе замужъ и выведу на нашъ свѣтъ». Ина зъ милой охвотой згодзилася. И стали яны собиратца ў дорогу. Забирае зъ собой сучкинѣ сынъ и другихъ сясьдѣрѣ. — «Будуць жонками моимъ товаришамъ, а то якъ я одзинъ буду жанатый, то имъ будзе завидна». Подыйшли яны къ корзинѣ. Посадзіў сучкинѣ сынъ старшую сястру ў корзину, торгону ў за шлякъ, корзина стала подниматца. Спусьцилася яще разъ, — сучкинѣ сынъ посадзіў другую сястру. Торгонуў — и яе подняли. Яще спусьцили корзину — сѣла молодшая сястра и яе ўсыцягнули. И большъ корзинки не спускаюць. Чакаў, чакаў сучкинѣ сынъ — нѣтъ корзинки.

«Ну», думаетъ ёнъ сабѣ «зрадзли мене товариши, придзетца погибаць на гэтымъ свѣци!» Почекаў ёнъ яще трохи — видиць корзинки не спускаюць и пошоў, куды вочи глядзяць.

Ишоў ёнъ, ишоў—нигдѣ чаловѣчьей души не видно. Моркѣтно яму зрѣлося. . . . Ажъ загремѣу громъ, моланка заблищала и пошоў такіи большій градъ, якъ яблыки. Подыйшоў сучкинъ сынъ подъ дзерава, кабъ одъ граду заховатца. Бачиць — подъ дзевомъ большуцае гняздѣ зъ птушечкамаи голонупцамаи, кажпная величиной зъ нашую гусиу. Пиццаць яны, курчутца отъ граду. Жкаль стало ихъ сучкиному сыну и закрыў ёнъ ихъ своей сербмяжкой. Перайшоў градъ, уцихъ вѣцерь. Ажъ чуиць сучкинъ сынъ, нѣшто шугаиць, якъ бы узноў вѣцерь ўзнимаецца. А гѣто ляцѣла большуца — прабольшуца птушка, — матка тыхъ птушаняць, што сучкинъ сынъ закрыў одъ граду. Подляцѣла йна къ гнязду, глянула, што дѣци яе цѣлы и закрыты сербмяжкой, стала дзѣковаць сучкиному сыну за гѣто. — «Дзякуй», каже, «табѣ сучкинъ сынъ, што ты моихъ дзяцей оборониў одъ граду; я табѣ за гѣто отудзенчу, чимъ ты захочешъ.»

— Выбаў мяне на нашъ свѣтъ, каже ей сучкинъ сынъ. — «Добре!» каже йна яму. «Тольки ты прыготуй миѣ лѣдъ и пияцѣ на дорогу, бо такъ ня ўздѣлю цябе подняць, ты надто цяжкій».

И стаў сучкинъ сынъ робиць силки, ловиць птушакъ и складываць ихъ ў кадушку. Наклаў поўную кадушку. Собралися яны ў дорогу. Поставиў сучкинъ сынъ, якъ птушка яму сказала, на правое крыло кадушку зъ птушачьимъ мясомъ, а на лѣвое — кадушку зъ водой, а самъ сѣў посяредзинѣ. Стали яны подыматца. Якъ повѣрне птушка голову на право — ёнъ кладзе ей ў ротъ кусокъ мяса, поверне голову на лѣво — дае коўшь воды и такъ ўсѣ вышѣй и вышѣй подымаютца.

Не хватае у сучкиного сына мяса. Поворачивае птушка голову на право, а ёнъ даѣ ей коўшь воды. Птушка воды не бяре.

Бачиць сучкинъ сынъ, што птушка ажъ задыхаетца и ужо тольки крыльяммаи машиць, а вышѣй не подымаецца, а ужо и до нашей зямли не далѣко. Што тутъ робиць? Узяў ёнъ пожъ и — шась—кусокъ сцегна своего одрѣзаў и сунуў птушцы ў ротъ, зѣла йна, тольки зкоса на яго поглядѣла. Повярнула голову на лѣво — запыла мяса водой. Узноў повярнула голову на право —

одрѣзаў ёнъ кусоць другого сегона и подаў птушцѣ. Вышла йна коўшъ воды и выляцѣла на гэтый свѣтъ.

— «Ну, добрался», каже; «злѣзай, Сабачанё!»

— Не могу злѣсьци — у мяне сегоны одрѣзаны.

«А — а! Яжъ бо гляджу; што мяса нѣшто солодкое. Ну, постой-жашь». . . Карханула птушка одзінъ разъ — выплюнула кусоць сегона; карханула другій разъ — выплюнула и другій.

«Прикладывай, каже, къ погамъ — ўдругъ приживуць.» Приложіў сучкинъ сынъ свое мяса къ сегонамъ и, праўда, за-разъ же яны и прижили. Злѣзъ ёнъ зъ птушки, подзяковаў яе, попрощаўся зъ ёй и пошоў своихъ зрадливыхъ товаришоў шукаць. А птушка пожировала на гэтымъ свѣци и узноў поляцѣла ў свою сторону.

Отыйскаў сучкинъ сынъ своихъ товаришоў, ажъ яны уже пожанилися на большыхъ сестрахъ, а сучкиного сына молодуху зробили молодчанкой. Разсердзіўся сучкинъ сынъ, схопіў свою булаву и порадкомъ отмѣсіў боки своимъ товаришамъ. Хоцѣў навѣтъ выкинуць ихъ на той свѣтъ, алп потымъ такі ўзмиловаўся, и стали яны ўсѣ разомъ жиць. —

Зап. А. Е. Богдановичъ.

Болѣ полный списокъ въ 3-мъ выпускѣ I-го тома БѢлор. сборника г. Романава, стр. 110—120.

54.

ИВАШКА-БАРАШКА МЯДѢЖЬЯ ВУШКО.

Могилевской губ., Гомельскаго уѣзда, Старо-Юровичской вол.

Живъ сабѣ попъ. Посѣвѣвъ ёнъ на горѣдѣ овса; уродивъ овесъ доброй; и внадився мядвѣдъ овса ѣсть. Огледивъ попъ, що овесъ яго набитой, вотъ ёнъ и посылаетъ своего парубка стярегть. Парубокъ ни пошовъ на овёсъ, а пошовъ у сусѣда пираночувавъ. Приходя парубокъ домой; попъ спрашиваетъ: «ну ветярогъ? Парубокъ говоритъ: «никого, батюшка, ни видавъ» На другу ночь, попъ самъ пошовъ стярегти; сѣвъ подъ пря-сломя и задримавъ. Встае рано вутромъ; а овесъ ще хуже побитой. Приходя попъ, а поподдя спрашиваетъ: «ну, миленьки, ничого ни слыхавъ?» — Ничого, душичка. — Настасей Ивано-

вичь, миленьки, вась я пойду, дакъ устирагу». — Пошла, сѣла подъ прасло, ажъ идетъ мядвѣдь; она зликалась вѣлми. Мядвѣдь приходя икъ попадѣ, взявъ на плечи и понесъ въ темны гай, въ свое кублѣ, дѣ ёнъ живъ. И проживъ съ попадѣей годъ и прижили сабѣ сына и годають: якое яму дать имя. Огъ поподдя п говорить: Нумъ ми яго назовѣмъ Ивашка Барашка, Мядвѣжья вушко. Ивашка-Барашка ни росте по днямъ, а росте по минутамъ, ни росте по минутамъ, а росте по годинамъ. Вишло яму повгода, ёнъ п спрашивая: «Оччаго ми, матушка, тутъ живемъ?» Она яму кажитъ: «а ето мидвѣдь укравъ мене отъ батюшки». Отъ ёнъ вышевъ изъ кубла, ухонивъ дуба за вяршокъ и вивярнувъ иззямлі. Увойшевъ икъ матушци и говорить: «треба матушка ще обождать съ повмѣспца». Чпразъ повмѣспца ёнъ опять вышевъ п дуба вывернувъ, голля обломавъ, на плечи наклавъ п говорить: «пу матушка ходѣмъ отсюда». — Боюсь, ёнъ спльни, насъ задереть. — «Ня бойся, матушка». Отъ яны выходятъ въ поля. Оглянулась поподдя назадъ, — ажъ ёнъ бяжить, зъ вушей димъ иде, зъ рота попелъ сыпля. Матушка зликалась п говоря: «ёнъ насъ ззѣеть». — Ня бойся, матушка, иди, а я постою. Мядвѣдь икъ бяжить, такъ яму на груди; а Ивашка взявъ яго за уши, кости струхповъ, кожу на плечи и пошли. Пришли икъ попу домовъ, поздоровкались. Попъ п спрашивая: дѣ ты жпла? — Съ мядвѣдимъ. — А ето хто? — Я родила сына п дали яму имя Ивашка-Барашка, Мядвѣжая вушко. Ставъ ёнъ жить у попа. Ни богато яму треба ѣсти: бохонъ хлѣба, бязмень соли, ведро воды на'дний расъ. Обѣвъ ёнъ совсемъ попа п говора: пошіи мниѣ батюшка таки лантухъ, икъ твой дворъ. Батюшка пошовъ. И пошевъ ёнъ въ зѣмолотки; приходя къ хольварку, войшовъ икъ пану п спрашивая: «що, надо вамъ, баринъ, молотниковъ?» — Надо! а сколько васъ? — «Що», мовлявъ, «сколько? я зрботаю большъ за дпясти.» — А що табѣ за працу? — «А столько дасі, сколько понясу; лишниго брать ня буду.» — Добра! Ивашка припявся молотить; за'дний день все помолотивъ п повѣявъ. Приходя икъ пану п говора, що вже все

сдѣлавъ. Панъ позвавъ парубка: погляди, ти ня брешить ёнъ? Поглядѣвъ парубокъ и говора: «правда.» Отъ пошли яму давать хлѣба. Сипали въ лантухъ, сипали, що и пану мало осталось. Ивашка завярнувъ хохоль и понесъ домовъ. Принёся икъ попу, наспивъ усѣ амбары; недѣ вже дивать. Отъ ёнъ поживъ, поживъ и говора: «купы мнѣ, батюшка, мяккаго зилѣза, зыдѣлай такую булаву, щобъ пара кони насплу ўдворъ ўвязьли. Попъ купывъ и сковавъ. Отъ Ивашка размахавъ, рашатавъ, да пустивъ ў гору, а самъ лёхъ спать и сказавъ: икъ буде стукатѣтъ, грукатѣтъ, лопатѣтъ, то будитя. Отъ ёнъ заснувъ и стало стукатѣтъ, грукатѣтъ, лопатѣтъ. «Уставай, Ивашка!» кажетъ попъ, «уже кбтйтца.» Ивашка швидко вставъ, колѣни надставивъ, а йна обѣ колѣни вдарилося, да й россипалось. Ну батюшка типерь искуй мне вже такую, щобъ тройка кони чуть повизла. Попъ исковавъ. Отъ ёнъ опять рашатавъ, размахавъ и пустивъ ў верхъ, а самъ лёхъ спать и приказавъ: «икъ буде стукатѣтъ, лопатѣтъ, грукатѣтъ, то будитя мнѣ.» Чирязъ годину стало стукатѣтъ, грукатѣтъ, лопатѣтъ. Яни и кричатъ: «Ивашка-барашка ўставай.» Ёнъ ўставъ, лопъ подставивъ, а йна только увогнулась. Ивашка-Барашка поприщався зъ батюшкой, зъ матушкой и пошевъ ў бѣлой свѣтъ, взявши булаву на плечи. Идетъ дорогой встрикаицца изъ пмъ чловѣкъ. «Здрастуй Ивашка-Барашка, Мядвѣжая вушка!» — «Здрастуй, Вярни-Гора! куды Богъ нясетъ?» Ходемъ за товариша». Идутъ вже ў двохъ. Встрикаицца зъ пми чловѣкъ. «Здрáстуйтя, людѣ добрые!» — «Здрастуй чловѣкъ. Що ти за чловѣкъ?—Я Вярни-Дубъ. А ви що за людѣ? Я Ивашка-Барашка, а я Вярни-Гора. Ходемъ за товариша. Отъ идутъ вже ў грохъ. Встрикаицца пмъ чловѣкъ. «Здрастуйтя, людѣ добрые!» — Здрастуй чловѣкъ добри. Що ти за чловѣкъ?— Я Вярни-Кампнь. А ви що за людѣ? А я Ивашка-Барашка, я Вярни Гора, я Вярни-Дубъ. Ходемъ за товариша. Идутъ въ чытыромъ. Стоить дворець; яны въ той дворець; ажъ тамъ повна воловъ. Ну що браццы будомъ дѣлатъ?—Нумъ обѣдать! Заразь вола шовчкомъ убьили, зварили, простудили, побѣдали. «Ну типерь, браццы, ходемъ подъ охоту.

Которы изъ насъ застанѣца дома? ну застанься ти, Вярни-Каминь». Вярни-Каминь заставься, вола щовкомъ убивъ, наваривъ, простудивъ, на лавку лѣхъ и въ гусли играя. Ажъ увойшевъ якойся сѣвиньки дядѣкъ; самъ съ кокоть, борода съ локоть, зплѣзными товкачами постѣкивая, дротяной пугой поляскивая. «Ахъ ви сукныны сны! мое добро пытѣ, ястѣ, а мнѣ ничимъ отбувантѣ»; почавъ яго жарить; снявъ зъ сныны полосу, ясныной полѣвой натеръ, въ карманъ сховавъ и вышевъ. Вярни-Каминь — неколи играть. Вола знова вбывъ, наваривъ, ажъ тутъ идуть яго браття. «Що, браття, наваривъ?» — Наваривъ. — «Простудивъ?» — «Не, браццы, ета бабская работа: туды да сюды, отъ и день». — Ну добре, фвши, простудимъ. Отъ повичѣрали. На завтра Ивашка-Барашка говора: «ну, браццы, хто сягони изъ насъ застанѣца. Застанься ти знова, Вярни-Каминь!» — Не, браццы, я вже ни хочу: — «Ну застанься ти, Вярни-Дубъ.» Вярни-Дубъ заставься, вола щовкомъ убивъ, простудивъ, на лавку лѣхъ, въ гусли йграя. Отъ увойшовъ дядѣкъ; самъ съ кокоть, борода съ локоть, зплѣзными товкачами постѣкивая, дротяной пугой поляскивая. «Оччиня!» — Ня лихо дѣлаишь, самъ оччинишь. — «Пирисади!» Ня лихо дѣлаишь, самъ пирилѣзишь. — «Ахъ ви, сукныны сны, мое пытѣ, ястѣ, а мнѣ ничимъ отбувантѣ!» Увойшевъ и давай яго жарить: чистивъ, чистивъ, снявъ съ сныны полосу, ясныной полѣвой натеръ, въ карманъ сховавъ; самъ вола зѣвъ и вышевъ. Вярни-Дубъ неколи йграть, скорѣй вола вбывъ, наваривъ и студить. Ажъ идуть браття. «Ну, що, наваривъ?» — Наваривъ. «Простудивъ?» — Не, браццы, ета бабская работа: туды да сюды, отъ и день. (Далѣе тоже самое и о Вярни-Горы). На завтра Ивашка говора: «застанься сновъ Вярни-Гора. — Ажа я остався, не, вже ни хочу». Отъ браття и говорятъ: застанься вже ти, Ивашка-Барашка. Ивашка заставься, вола щовкомъ убивъ, наваривъ, простудивъ, лѣхъ на лавку, въ гусли йграя. Ажъ вось идетъ дядѣкъ, самъ съ кокоть, борода съ локоть, зплѣзными товкачами постѣкивая, дротяной пугой, поляскивая. «Оччиня!» — Ня лихо дѣлаишь, самъ оччинишь. — «Пирисади!» — Ня лихо дѣлаишь,

самъ прилѣзешь. — «А, сукинн сыны, мое пытѣ, ястѣ, а минѣ ни чимъ отбуваптя!» и тольки хотѣвъ увойти, а Ивашка за булаву и давай яго пѣтувать¹⁾; бивъ, бивъ, товкачи потымавъ, полоси потымавъ, да и за бороду потегъ ў лѣсъ, рощапивъ пень, и засадивъ яго туды бородой, а самъ пошевъ на лавку, лѣхъ, ў гусли играя. Ажъ вось идутъ яго браття. «Ну, що, братокъ, наваривъ? — Наваривъ. «Простудивъ?» — Простудивъ. Сѣли объѣдать. Отъ Ивашка и спрошуеть: «що вамъ тутъ бпло? — А ничого. — «А ко мнѣ пришевъ якійся бѣсъ, самъ съ кокотъ, борода съ локотъ, зилѣзнимъ товкачомъ стукая, дротяной пугой лѣская. Я, мовлявъ, икъ ставъ яго пѣтувать, отпѣтувавъ добре». И Ивашка вынивъ ихъ полосы исъ кармана и пытая: «А се чіе полосы?» Нѣчего змогацца, браття гово́руть: «наши.» — «Ну, стань, Вярни-Каминь!» Ёнъ ставъ. Ивашка поднявъ сорочку, приклавъ полоску, дмухнувъ — пина и приросла; тогда другому и треттиму. Отъ яны гово́руть: «дѣ жъ дядокъ?» — А я яго у пень бородой ущамивъ. — «Ходемъ, полядимъ». Ивашка ихъ повевъ икъ пню; ажъ тамъ тольки сторчить борода. Отъ яны пошли слѣдомъ, ажъ той слѣдъ вядетъ на той свѣтъ, въ гримадную ямку. «Ну хто полѣзя?» — Лѣзь хоть ты, Вярни-Каминь. — «О не, вельми страшно, я ни полѣзу. — Ну ты, Вярни-Дубъ. «Я що хужи боюсь.» — Ну ты, Вярни-Гора. — «Лихо яго бяри, я ни полѣзу» — «Нудакъ вы ба́бы!» сказавъ Ивашка, спускайтя миня, да глядитъ икъ я бр́азну, тоды и волочитя. Спустили Ивашку, ажъ тамъ чѣтыри дѣвки вельми пригожія. «Здрастуйтя!» — «Здрастуй Ивашка-Барашка-Мядвѣжая Вушко.» Отъ яни стали бицца: тая говорить: я за тебе! и тая: я за тебе. . . . За що вы бытесъ? У мене ще ёсть три брата на томъ свѣти. Отъ яни и говоруть: по воли, ай по няволи? Ивашка говора: по воли. Отъ иду приклятаго змѣя увобью. А йди Ивашка; ёнъ тамъ типерь въ бани парицца и тамъ дѣвѣ кринычки обаполь²⁾ бани: одна дужая, а другая нядужая. Отъ Ивашка пошевъ, попраставлявъ криночки и приходя ў банью. А ты

1) Бить, колотить. Слов. Носовича.

2) По обѣ стороны.

туть, прикляты? Ай ты тутъ? Отъ змѣи говора: «бицца, ай миррицца?» — «Ня зъ тымъ, щобъ миррицца.» И взяли бицца, Ивашка вже по колѣни въ зямлѣ, а змѣи по косточки. Отъ змѣи говора: «Циць, Ивашка: царьи, князьи буюцца и то мируцца; пумъ и мы помиреея и сдѣлаимъ одишку.» Икъ стали отдыхать, змѣи пошевъ напився съ праваго боку — и знядужавъ, а Ивашка съ лѣваго — и яцо вельми посиленѣвъ. Почали яны зновъ бицца и Ивашка убивъ змѣя, мясо яго поразрубавъ и коля постиржавъ. Приходя, а дѣвки пытають. Ну що, Ивашка, вбывъ? — Эге! Ну ти перъ дѣвки ходеть сюды. Отъ ёнъ одну посадивъ и бразнувъ, яе и потягли на той свѣтъ, тоды другую и треттю, тоды и свою посадивъ, и самъ сѣвъ. Яны потягли яго да и пустили, думали що ёнъ убѣнца. Ивашка вельми излякнувся, вставъ, заплакавъ и пошевъ. Ходивъ, ходивъ и обросъ вже ходючи. Отъ встрикаицца яму змія. «Драстуй Ивашка-Барашка-Мядвѣжая Вушко. Що по воли, ай по няволи?» — Ходивъ по воли, а типеръ по няволи, змѣюхна-матухна. — «Я табѣ вызволю на той свѣтъ; иди поймай двинадцать паръ птиць.» Ивашка вловивъ двинадцать паръ птиць, и приходя къ берегу. Змія и говора: «гляди: якъ зихну, дакъ ты парку и кинь минѣ въ ротъ.» Ёнъ сѣвъ, а йна повизла чпразь мѡра. Икъ зихне, дакъ ёнъ ей парку и брося. Отъ вже покидавъ ўсю, а беригъ ще далѣко. Йна разъ зихнула — нема, ў другови зихнула — нема, ў третти разъ зихнула, дакъ ёнъ выризавъ у сабе икры да й кинувъ ў ротъ. Отъ змія вынисла яго на беригъ и говора: въ послѣдни разъ ты кинувъ вельми сладкія птички. — А не тожъ ня птички, а мое икры: ты разъ зыхнула — нечаго кинуть; у другови — нечаго, у третти — нечаго, дакъ я ихъ віразавъ, дай кинувъ табѣ ў ротъ. Тоды змія говора: «А ну, стань задомъ!» Ёнъ иставъ; йна кархаўла, икры и приросли. Отъ ёнъ пошовъ; ходивъ, ходивъ и папавъ зновъ на той дворець. Увойшовъ — ажъ яго браття гуляють, а яго вже въ члядкахъ. Ивашка сѣвъ на полу, а яны яго нивгадали, думали що ёнъ гость и дали яму рюмку, дали двѣ, у яго вже закружилась въ головѣ. Отъ ёнъ сядить, на булаву глядять

и говора: «Отъ щобъ хозяинъ!» Сколько бѣ яму тутъ топоровъ було!» Браття слухали, слухали да говорятъ: «що се ты сказавъ? а ми битцамъ ни хозяйины!» и хотѣли яго вдарить. А Ивашка, икъ узявъ ись полу булаву, да икъ начавъ ихъ бить! бивъ, бивъ; бивъ, бивъ, — повбивавъ; а съ той дѣвкой, що ёнъ выбравъ за жену, съ той повинчався, а тыя, що имъ були женами, тыя стали за члядокъ. И я на томъ бувъ, медъ вино пивъ, а въ роти ни було, по бородѣ потякло.

Зап. учит. народн. учил., II. Степ. Батуринь.

55.

ЧОРТЪ, МЕДВѢДЬ И ЗАЯЦЪ.

Могил. губ., Горецк. уѣзда, м. Дубровна.

У водной дяреўни жыў дѣдъ зъ бабый. Яны имѣли три сынѣ, но тольки жили бѣдно. Якъ умираў ихъ батько, ёнъ имъ раздѣлиў свое добро: большому сыну даў жорны, сяреднему рожокъ, а меньшему лыки. Якъ умеръ ихъ батька, больши сынъ узяў жорны и идетъ дорогой, и видитъ ёнъ, што стоитъ якая-то хатка. Ёнъ ўзлѣзъ на крышу и поклаў на коминъ отъ жеронъ камни. Пришли туды разбойники и стали считать свои гроши, а ёнъ якъ загрузитъ камнями и кинуў ихъ ў хату. Яны спужались и кинули на столъ гроши. А ёнъ злѣзъ зъ крыши и ўзяў, сдѣлаўся богатымъ и не даетъ своимъ братьямъ хлѣба. Вотъ середни братъ ўзяў свой рожокъ и пошоў дорогой. Видитъ ёнъ — стоитъ будка, а ў тѣй будци быў запертъ мядвѣдъ. Пошоў ёнъ подъ двери и стаў трубить ў рожокъ, а мядвѣдъ якъ замычитъ, ажны будка трасеться. Ёдетъ панъ на трои хъ коняхъ и пытáнтъ ў яго: чаго ёнъ тутъ стоить? А ёнъ говóритъ: «звѣра стерагу». — «Покажи мнѣ яго». Тольки ёнъ одчиніў двери и зайграў ў рожокъ, якъ мядвѣдъ выскочитъ, прамо и кинуўся на пана и забіў яго, а ёнъ сѣў на кони и утекъ. Стаў ёнъ богатымъ лучши большаго брата и стаў ни давать меньшому брату хлѣба. Ну тяперъ што яму дѣлать? Ёнъ ўзяў свои лычки и пошоў ў драмучи лѣсъ и зайшоў ў боль-

шая болото, сѣѹ на купину и давай кропть лыки, а чортъ выскочіѹ зъ того болота и пытáить у яго: «штожъ будешь дѣлать?» А ёнъ говоритъ: «буду тутъ строить церкоѹ». Чортъ побѣгъ къ своему старшаму и сказаѹ: «яки-то чаловѣкъ будить тутъ строить церкоѹ». А старши и говоритъ: «иди, скажи: што хочить, нихай возьмиъ, абы ни строіѹ тутъ церкоѹ». Ёнъ пошоѹ и сказаѹ ёта. А еты чаловѣкъ говоритъ: «насыпьте миѣ поѹну яму золота, што я выконаѹ». Яны насыпали, но только жаль стало золота. Пришоѹ къ яму чортъ Крѣпки и говоріть: «хто кого сборіеть, — тому и будетъ ето золото». А чаловѣкъ говоріть: «вотъ подь ёлкой ляжить мой стары дѣдъ и зъ тымъ поборайся, чимъ ўпяродъ со мной, молодымъ». Ёнъ пришоѹ къ мядвѣдѹ и говоритъ: «давай, будемъ бороться!» А мядвѣдъ якъ узяѹ яго корчить — чуть ёнъ живы остаѹся. Пошоѹ ёнъ къ своему старшому и говоритъ, што ёнъ дѹжо крѣпки. Идетъ другі чортъ, Шибки, къ яму и говоріть: «хто кого перегонить тому будутъ гроши». А ёнъ сказаѹ: «вунъ подь ёлкой сынъ мой, — згонься зъ имъ!». Чортъ подійшоѹ къ яму и говоріть: «хто кого перагонить», а заяць спужаѹся и побѣгъ. Чортъ говоріть: подожджи, пораѹнуимся, а ёнъ зъ вочей пронаѹ. — Пошоѹ чортъ къ старшому и сказаѹ, што ёнъ якъ побѣгъ, только яго и бачили. Идетъ третти чортъ, Свистунъ, «Ну, тяперъ жа хто кого пирасвищить, тому и гроши». — Давай! ну свищи! Сказаѹ ёнъ на чорта. Чортъ якъ свиснить, ажны лѣсъ затрасса. «А тыжъ, мшы, завяжи вочи свои, а то я якъ свисну, то яны у тябе зъ лоба выскочуть». Ёнъ завязаѹ вочи хусткой, а чаловѣкъ еты якъ свіснить доѹбежкой, такъ чортъ закричаѹ. Тогда ёнъ сказаѹ: «давай я еще разъ свисну». — «Ай, браточикъ, ни свищи больши, и такъ чуть вочи ни выскочили зъ лоба, бярѹ сабѣ гроши». Ёнъ узяѹ гроши и стаѹ такимъ богатымъ, лучши за своихъ братоѹ. — Я купіѹ у водного мужика оѹся — и ета сказка ѹся.

ИВАНЬКА ДУРАЧОКЪ И ЧОРТЪ.

Витебск. губ., Полоцк. уѣзда.

Жіў сабѣ дзѣдъ пзѣ бабой,—було у ихъ тры сыны: два разумныхъ, а трецій Иванька дурачокъ. Баба скоро помёрла и дзѣдъ ужо быў блзко къ смерци; тоды ёнъ раздаў свое хозяйство дзѣцямъ: большому сыну даў жоўтиного котка, сяреднему вѣялку, што хлѣбъ на току вѣюць, а Иваньку дураку даў вѣзочку лыкъ, а самъ скоро и помёръ. Дзѣдъ жили, жили, поѣли увесѣ бацькинъ хлѣбъ, надобе ужо самымъ заробляць. Вотъ большій братъ ўзяў того котка, што даў яму бацька, и пошоў заробляць гроши. Доўго ёнъ йшоў до самого вечера и зашоў ў такій бокъ, гдзѣ нима котоў. Зайшоў ёнъ къ одному пану и стаў просицца ночуваць, а вѣ гэтого пана было дўжо много мышей, дакъ ёнъ и пусьциў яго ночуваць и сказаў своимъ молодцамъ завесь яго ў клѣць спаць, кабъ яго зѣбли тамъ мыши. Молодцы завяли яго ў клѣць и ёнъ лёгъ на заспкахъ спаць. Ящѣ ёнъ ни поспѣў заснуць, а мышина прибѣгла и начала кусаць яго за погу, тоды ёнъ высадзіў зѣ торбочки котка, а самъ лёгъ спаць. Якъ тольки мышина выскочиць, тоды котъ яе зѣбѣсь, а якъ наѣўся котъ, ёнъ стаў ихъ рѣзаць да ў заспкъ кидаць, дакъ ёнъ ихъ до дня вакидаў поўный заспкъ. Якъ стало видно, панъ посылаецъ молодцоў выкинуць мужука. Молодцы пришли и видзюць, што мужыкъ спіць, а ли яго сядзиць нѣйкіі звярокъ. Тоды яны побѣгли да сказали гэта пану. Панъ пошоў зѣ молодцами побудзіў гэтого мужука и стаў просиць у яго котка. «Што хочашь бяры, только продай намъ гэтого звѣра» кажець панъ. А вотъ што я возьму зѣ васъ, паночакъ: «обсынци ўсяго кота золотомъ». Мужыкъ забраў гроши и пошоў домоў. Жили яны тоды жили, покуль проѣли гэты гроши. Тоды ужо сяредній братъ ўзяў свою вѣялку и пошоў заробляць гроши. Йшоў ёнъ дзень и ночь и на другій дзень зайшоў вѣ однэй дзя-

реўни кь мужыку на токь, а тамь только што змолоццли п сьбли коло кучи выбираць по'дному зярну зь мякпын. Тоды ёнъ пытаецца у ихъ, «а побѣдали вы?» А яны кажучь: «нейшо». Гэ-тотъ мужикъ кажиць имъ: «идзица обѣдаць, а я пирабяру гэгу ўсю кучу, покуль вы побѣдаци». Яны пошли, а ёнъ сійчась сѣў, кучу пиравѣіў п зсунуў мякину ў одну кучу, а зерны ў другую. Пришли тэй людзи п стали дзвйвуацца, што ёнъ скоро такъ пирабраў. Ёнъ разказаў имъ, якъ ёнъ дзѣлаў п показаў имъ вѣялку. Яны стали просиць, капъ ёнъ продаў яе. — Коли обсы-пци мнѣ яе золотомъ, якъ поставлю я яе торчкомъ, дакъ про-дамъ. Яны обсыпали яму. Мужикъ гэготъ забраў гроши у тор-бочку п пошоў домоў. Жили яны жили, прожили уже п гэты гроши, приходзица уже пци Иваньку дурачку заробляць гроши. Ёнъ ўзяў вязочку лыкь, што даў яму бацько, пираксціўся п по-шоў. Прышоў ёнъ кь рацѣ, сѣў п стаў плесь лапци. Выскаки-вапць кь яму чортъ п пытаицца: «што ты Иванька дурачокъ ро-бишь?—Што я роблю? Вароўку ўю да буду вась чарцей зь ракі цигаць».—А, Ваничка, а рѣднйнкій што хочешь бяры, только ни цигаі насъ зь ракі!» Кажець чортъ. «Насыпъ мнѣ шапку золота, дакъ ня буду», кажець Иванька дурачокъ. Чортъ согласіўся п по-шоў за грошми. А Ванька выкопаў глубокую ямку п поставіў надъ ей шапку. Чортъ принёсь мяшокъ гроши п высыпаў ў шапку, поглядзіў, ажну йна шцо няпоўна; тоды ёнъ побѣгъ яшо п тры разі такъ бѣгаў, покуль насыпаў поўну шапку. Якъ насыпаў поўную, тоды кажець: «Ну поднимай». Ванька подняў, а чортъ п увидзіў, што гроши остались ў ями. «А не», кажець чортъ, я не уступлю, ты мяне ошукаў, я пойду скажу стършаму чорту, якъ ёнъ сважець, такъ пихай п будзиць. «Старій чортъ даў имъ кобылу п кажець: «хто скорѣй обясець яе кругомъ бо-лота, што коло ракі, тому пихай гроши». Перши ўзяў чортъ ко-былу на плечи п понёсь. Несъ, несъ, дый заваліўся, а Иванька кажець: «ахъ ты, дуракъ, плохая у цябе сила на плечохъ, ня за-несъ кобылы: вотъ я мжи ногъ обясу. Тоды сійчась сѣў на кобылу верхомъ п обѣхаў кругомъ болота. Тоды гэготъ чортъ

пошоў къ старшому и сказаў, што ёнъ ня обнесъ кобылу, а Ванька обнесъ.» Ну, хто дужѣй свисниць, тому и гроши». Чортъ пошоў къ Иваньку и сказаў яму гэта. «Ну, свищи!» кажець Ванька чорту. Чортъ якъ свиснуў, дакъ у Ваньки ажну шапка зъ головы звалилася. Тоды Ванька кажець чорту: «ты закрый вочи, а то я якъ свисну, дакъ яны у цябе выскочуць». Чортъ завязаў вочи, а Ванька якъ дасъ яму палкой по головѣ, дакъ ёнъ ажну заваліўся. Тоды изнова ёнъ побѣгъ къ старшому, сказаў што Ванька дужѣй свиснуў. «Ну», кажець чортъ старшій: идициколицися скрось проканъ, хто кого заколиць, тому гроши. Гэтотъ чортъ ўзяў штыкъ, а Ванька вилки. «Ахъ, братъ у цябе зъ двумя рогами, а у мяне зъ однимъ» кажець чортъ. «Будзимъ мѣняцца», сказаў Ванька. Чортъ согласіўся и яны помѣнялися и пошли колоцися скрось проканъ. Чортъ якъ кольнуў, а вилки и задержалися. Тоды Ванька ўзяў, дай заколоў чорта, а гроши ўзяў сабѣ и яны живуць и циперь ящо за гэты гроши.

Зап. восп. Полоцк. учит. семинаріи.

57.

КЛИМКÓ.

Минск. губ., Новогрудск. уѣзда.

Быў у пана ў дворѣ одзинъ мужикъ; яго называли Климкó. Часто вельми ёнъ краў и часто яго били, а послѣ панъ прыказаў выгнаць яго зъ двора.

Пошоў Климкó, нанаяўся у жидоў гурки пилноваць. Ёнъ у шабасъ жидоўски назбярәў хлопцоў, поворóчаў имъ ўсѣ гуркí, продаваў по трояку копу. По шабасу оглédзилися жиды, што гурки ўсѣ попсованы, пошли яны збираць свою компаню, кабъ Климка выбиць. Климко тымъ часомъ пошоў ў мястэчко и купиў новы горщóкъ. Прышоў подъ будку, разложыу огонь, наліў ў горщóкъ воды и заварыў воду. Климко ўзяў, загарнуў пёскомъ огонь, а горщóкъ ў горячимъ пяску и варытца, а самъ положиўся и храпé. Прыходзюць жиды съ компаняю биць Клим-

ка, — глядзяць: Климко храпе, горшчокъ стоць на пяску бизь огню и варытца. Давай будзіць Климка: «Климко! Климко!» — Га!» одозваўся Климко — и взноў храпе. Жиды взноў клічуць. «Климко! Климко!» — «Га?» взноў адзываетца Климко. «Цуешь Климко», кажуць жиды, «щему гэта твой горшчокъ безь огню варытца?»

— Штошъ вы не відзице, што гэта такі горшчокъ: ёнъ ўсе мнѣ безь огню варыць.

«Цуешь, Климко, продай намъ гэты горшчокъ, сто хочешъ дамо, толкы продай».

— Дайце 30 рублёў, то продамъ.

«Цуешъ, Климко, будзе съ цябе 20, ты жъ намъ столько шкоды паробіў».

— «Ну, то чортъ васъ бяры! Давайце гроши и бяреце». Ўзяли жиды горшчокъ и вельми рады, што Климка ошукали. — Пошли яны до хаты, налили воды ў горшчокъ, поставили ў пѣнели на прыпечку, а горшчокъ не кипиць дзень, не кипиць и другі. Жиды яще горшъ заловаі на Климка, — хочуць яго забиць.

Климко тымъ часомъ купіў за рублёў тры коня, и стаў кормиць яго сѣномъ и оўсомъ, а якъ падъѣў конь дѣбро, то Климко подставіў пдъ хвостъ коню цѣборъ, а якъ конь ў цѣборъ опорожніўся, то Климко насыпаў ў гной грѣшай, размѣшаў. А тымъ часомъ жиды назбираліся Климко биць; видзяць Климко ў цѣбри ў гнѣю кѣнскомъ выберае грѣши.

«Што ты робісь, Климко?»

— Што шъ вы не видзице, што я роблю? Грошы зъ гоўна выбираю!

«Сто твой конь грошми сяре?»

— Што шъ вы, падлы, ослѣпли, не видзице, што грошы?

«Ну цуешъ, Климко, продай ты намъ гэтаго коня».

— А што шъ вы мнѣ за яго дасьцѣ?

«Сто хочешъ дамо»

— Сто рублёў дайце, то продамъ.

«Эй, на сто такъ дорого?»

— Што? Дорого? Пошли вонъ, падлы!

«Ну, ну Климко! цуесь, отпусцяся, Климко! Будзе съ цябе-трыццаць рублёў».

— Не меншъ, якъ 50.

И на барысь ницѣго?

— Ани гроша!

«Ну, то на, бары! нехай будзе намъ спасце!»

Дали Климку 50 рублёў, а коня повяли ў стадолу и давай кормиць яго ўсямъ, чимъ ни попало и кажды жидъ свои ладони подставляў, а съ подъ хвоста грошы не падаюць. Жиды видзюць, што Климко ихъ изноў ошукаў, пошли скаржицци на яго до пана. Панъ якъ выслухаў ихъ скаргу, сказаў прывясьци до сябе Климка; запытаў у яго: якъ умѣ красьць и обманваць? Прыказаў Климку: «коли ты такі здатны, то глядзи, кабъ ты украў у мяне ночную кошулю». — «Добро, пане» каже Климко.» Ёнъ попросіўся у лѣвая показаць яму той покой, гдзѣ панъ спиць. Ёнъ закраўся туды и сховаўся подъ лѣжкакъ. Якъ прывясли пану кошулю, Климко съ подъ лошка за кошулю и помаленку за тымъ; што прынесъ — и выбѣгъ: нѣтомъ пошоў до корчмы, узяў за кошулю кварту горѣлку и пѣ.

Прышоў панъ спаць, глядзиць — нема кошули. Сказаў знайсци Климко. Прывяли яго до пана. Панъ пытае яго: «ты, Климко, украў мою кошулю?»

— Я!

«Гдзѣ шъ ты яе подзѣў?»

— Узяў за яе кварту горѣлки. Подмацаваўся, што мучіўся подъ панскямъ лошкомъ.

«Глядзишъ, ты Климко, коли ты такі здатны, кабъ ты мою паню украў».

— Добро, пане.

«Климко знаў, коли пани ѣдзиць на шацырѣ; пошоў, купіў новыя боты и прыпилноваў, якъ пани выѣхала съ фурманомъ; одыйшоўся одъ палацу, сѣў пры дарозѣ, кудѣю пани будзе ѣхаць. Якъ увидзѣў, што пани ѣдзе, кинуў одзинь боть пры дарози, а

самъ побѣгъ дѣлѣи съ поўверсты и кинуў други боть, и самъ сѣў и чакѣе. Ёдзе фурманъ съ паняю, углѣдзѣў: ляжиць на дорози новѣйи боть. Фурманъ проситца у пани, кабъ позволила подняць боть; але пани не позволила. Поѣхали дѣлѣи — видзяць: ляжиць други боть однѣй пѣры. Тогда пани позволила побѣгчи и по той боть. А Климко изъ за куста выбѣгъ, сѣў на кони, даи драло съ паняю; завезъ паню ў самую пропасць, гдѣ живучь чѣрци, позваў чарцѣй и продаў имъ паню, а самъ пошоў до хаты.

Панъ дочуўся, што пани уже нима, догадаўся и послаў по Климко. Лѣдвѣ знашли Климко: пьяны спаў. Будзяць яго: «Климко! а Климко! идзи до пана».

— «Га?»

«Чуешъ, Климко, идзи до пана!»

— «Га?» и еще спиць.

«Идзи до пана!»

— «Идзѣце вы до чорта! ёнъ мнѣ грѣшай даў, и я цяперъ таки самъ панъ, маю за што вышиць и закусиць».

«Але шъ идзи до пана».

— «Дайце мнѣ послѣ працы выспатца, — я быў ў далекой дорози, ў пѣкли, видзѣў самого старшаго чорта, дайце мнѣ выспатца».

Самъ панъ не дождаўшися Климка, прыбѣгъ до яго и спрашывае: «Климко! ты паню украў?»

Климко схопіуса и стаў предъ паномъ и говориць:

— Я, пане.

«Гдзѣ шъ ты дзѣў яе?»

— Продаў, пане, чорту.

«Якъ гѣто чорту?»

— Але, чорту ў пекло.

«И гдзѣ шъ яна цяперъ?»

— «У чорта, пане, ў пеклѣ».

«А мойжешъ ты Климко, мойжешъ ты добры! Чи-неможешъ ты одобраць у яго паню назадъ?»

— «Поглядзимо, пане, може якъ одбаремъ, але вельми трудно».

«А змилуйся, Климечко, што захочашь дамъ, только одбяръ».

— «Дббро, пане, постараемся, только дайде мнѣ, пане вяску колочкоу и вялики клубокъ ницей, альбо якой-внбудзь пражы».

Панъ прыказаў и заразь дали Климку ўсяго! Климко ўзяў вяску колочкоу и вялики клубокъ ницей и пошоў туды, гдзѣ чарціямъ продаў паню. Стаў ёнъ надъ тымъ мѣсьцемъ биць ў кружочакъ колочки и обводзиць нитками на вокло колочкоу. Обвodziць ды обвodziць. Ашъ выбѣгае одтуль чорцикъ.

«Што, Климко, гэто робишь?»

— Цэркву! ци ты не видишь?

«Чуешь, Климко, покинь ты тутъ робиць цэркву!» мы цябе просимъ.

«А вамъ што за дзѣло? мнѣ муси трѣба тутъ строиць цэркву». И ўсе обводзиць нитками на вокло колочкоу. Чорцикъ йзноў просиць яго: «Чуешь, Климко, што хочашь дамб, только тутъ цэркви не роби».

— Нехай такъ, коли оддасьцѣ мнѣ назадъ мою паню.

«То почакай, не роби; я пойду скажу нашоуму старшому». И побѣгъ чорцикъ до старшого. Ажъ выходзиць одтуль и несе съ собою жалѣзный колъ и кажа:

«Ну, Климко, хто зъ насъ вышѣй подкине гэту палку, то того будзе панн».

— «Ну, кидай ты», сказаў Климко на чорта. Якъ кинуў той, чупъ стало видно жалѣзо. Подаў чортъ Климку: «Ну кидай ты!» Климко спѣрся на колъ ледве,—держиць яго и ўсѣ гляdziць на слонце, на небо, и ўсѣ гляdziць. Пытае яго чортъ: «што ты тамъ гляdziшь?»

— «Я гляджу — унъ тамъ дзвери показывае на слонцѣ; тамъ кузня, тамъ мой братъ ковалёмъ живе; я хочу яму закинуць гето жалѣзо, то яму будзе много чаго наробиць яго».

«А не кидай туды! Гэто наша палка, што мы подпираемъ пѣкло, кабъ ништо безъ насъ туды не войшоў». И одобраў у Климки палку, пошоў до Люцыпора на скаргу. Ашъ выходзиць за другимъ разомъ и гово́рыць чортъ Климку:

«Ну попробуемъ: хто изъ насъ выцисне изъ камня большъ воды, то того будзе пани».

— «Ну цисни!» каже Климко.

Чортъ стаў циснуць камень — ледве показалося вода. А Климко оглянўся—видзиць: козлякъ—грыбъ сидзиць—ухониў ёнъ гэты грыбъ и якъ поцисне, такъ и полылася вода; ўзяў и пляснў ў вочи чорту. Той изноў побёгъ до свого старшаго дьябла. Давай яны ўсямъ пекломъ радзиць, што съ Климомъ зробиць? Послали изноў къ яму чорта: «Идзи и скажы: хто зъ васъ скорѣй коня обясе на около того лѣсу?»—Прыбѣгае чортъ къ Климу и каже: «хто зъ насъ обясе унъ того коня на воколо гэтаго лѣсу, того будзе уже пани».

— «Ахъ ты падла! што мнѣ нясеци гэтаго коня? Няси ты ўпяротъ». Чортъ ўзяў коня на плечи и понёсъ на воколо лѣсу. Ледве обнесъ, весь задыхаўся. А тогды Климъ якъ сѣў верхомъ на коня, якъ прыспиціў яго, конь, якъ видзиць, обнесъ Климко. «А кабъ вы попроподали! Я буду съ вами доўго тормоховацца ¹⁾ буду робиць пэркву».

«Ай! почакай, не строй, не строй! я заразъ прыйду и оддамы паню твою». Пошоў чортокъ, сказаў старшаму чорту, якъ Климко прэндко обнесъ коня на воколо лѣсу. Чортъ удзивиўся и подумаў, што тутъ цяперъ робиць? Пани шкодо отдаваць. Послаў яще разъ того чортка: «Няхай Климко съ тобою бяжиць на выперадки: которы зъ васъ котораго перагонннцъ». Покуль чортъ уговарыўся, Климко, идучи, напаў на двоухъ маленькихъ зайчикоў и побраў ихъ у торбочку и трымаў. Прыбѣгае чортокъ и гаворыць: «Климко! яще одно дзѣло зроби, то тогды оддамо паню: бѣжѣмъ мы съ тобою на выперадки: хто зъ насъ скорѣй обяжиць на воколо лѣсу».

— Ахъ ты падла! дурны! Табѣ збѣгчися зо мною? Ось поглядзимо: чи збѣгннсь ты зъ моимъ маленькимъ сынкомъ» и вышў Климко зайчика и пусьціў. Чортъ побёгъ сабѣ, а зайчикъ сабѣ.

1) Таскацца, тереться, трястись. Слов. Носовича.

Прыбѣгае чортъ до Климки, отъ Климко трымае уже зайца за уши и показывае чорту. «А што? покуль ты прыбѣгъ, ёнъ даўно уже у мяне на рукахъ». Пошоў чортъ и заплакаў. Чутно было, якъ ўсё пекло плакало. Выводзяць паню зъ пекло и даюць на рўки Климку. Глядзіць ёнъ и чисто злекаўся: не мѡжа познаць свое пани; яна лѣзе яму руки цалаваць, а ёнъ боицца яе. Завозіць Климко паню до пана — и панъ не можа яе познаць: ўся чорна — ни очей, ни твару¹⁾ ни видаць, и одзѣвны перамѣнілосё на ёй и говорыць не такъ. Панъ заплаціў Климку — просіў жидоў, кабъ яны Климка зловили и ўгопіли. Жиды позбіраліся Климка распытваць, якъ ёнъ воеваў съ черцями ў пеклі. Климко імъ стаў разказваць. Жиды накінулі на яго своимъ талесомъ и тогда ухопили яго и зразу и ўпихнули яго ў мяшокъ и цыцамі завязали, кабъ Климко зъ яго не уцѣкъ. Зацягнулі жиды Климка ў мяшку подъ проломку и покинули яго тамъ, а сами пошли еще до кагалу народу: — што рабинъ скажа? чи можно жидамъ хрысьціянина топиць, кабъ рукъ не *отрэбіць*? А Климко тутъ лежучи, давай крычаць: «не умѣю ни читаць, ни писаць; за короля обираюць. Гвалтъ! ратуйця!» Доўго Климко такъ крычаў. Ёдзе якісьць вялікі панъ на чацвярыку, слухае, што ў мяшку крычыць чаловѣкъ: не умѣю ни читаць, ни писаць, за короля обираюць! я гэтого не хочу; — гвалтъ! людзи ратуйця!» останіўся панъ и пытае у Климки: коли хочашъ, чаловѣча, я цябе одмяню.

— «Ай добро, пане!»

«Я умѣмъ читаць и писаць и мѡгу быць крўлемъ». Развязаў панъ мяшокъ, — вылісь Климко. Панъ оддаў яму свое одзѣвны и кони съ фурманомъ, самъ ўлѣзъ ў мяшокъ и попросіў Климка яго завязаць.

Климко поѣхаў до маѣнтку того пана и съ паниею яго познаўся, а панъ трохо полежаў, покуль жиды прышли и пытаюць:

«А сто? хочешъ быць за короля?»

1) Лица.

— «Хочу!»

«Ось мы цябе зробімъ королёмъ», — поцягнули мяшókъ и ўпхнули ў полóнку, только бульбатки заболмотали — п ўсе. . . . Жиды тамъ постояли и ў ладжи зашлескали: «туть узе табѣ, Климко, зпшь, до насъ больсь не ходзпць».

Празь поўгодзїны жиды стали збпраща до пана, кабѣ подзїковаць, што панъ позволїў злóдзѣя со свѣту звесьци и хоцѣли ў той дзень свято заложпць. . . . Глядзь госьць їдзе до пана на чацвярыку. Выбпгае самъ панъ зъ панею прыпнмаць госьця; хочуць заспытацца, якъ гэты госьць зовецца и скуль ёнъ? Ажъ ёнъ самъ ўперодъ сказаў, што ёнъ Климкó, сь того свѣту прыѣхаў зваць пхъ туды.

Давай зпдки яму руки цаловаць, кабѣ ёнъ разказаў имъ, якъ тамъ на тымъ свѣци. Климкó давай имъ разказваць: «Якъ вы мяне ўкпнули, такъ мяне заразъ ухопили пóдъ руки, повялі мяне ў такіе покои, што я ў бацьки нашаго пана не впдзѣў такіхъ, а што тамъ золота, алмазоў — и не полпчпць и не перамѣрпць! Я захоцѣў поѣхаць, якъ бачпце, чацвѣрку коней подвелп — п я сюды прыѣхаў. . . . Ахъ што тамъ за богатство!

«Пане Климачко выбачайце, ої на насъ за васъ. Можа вы насъ туды прыпусьцпли бп».

— А чаму жъ? Можно.

«Пане Климко, ай кабѣ заразъ, ої вей!» И самъ панъ стаў проспць яго, кабѣ пана на ўпяродъ ўпусьцпць ў тоя королеўство.

Ўсѣ позбпралпся пóдъ полонку и подлазпли ў мѣшки, а Климко цягне и ўппхае ў полонку, а пана сваяго на ўпяродъ ўппхнуў, а за имъ жпдоў науппхаў, — только яны тамъ ппщали. А самъ Климко остаўся паномъ надъ ўсѣми маентками и надъ жпдоўскпми хатами ¹⁾.

Запсалаь по памяти Ө. Новпцкїй. Сoбщ. Е. Ө. Карскпмъ.

1) Ср. у Садовпкова: «Сказки и преданїя Самарскаго края», сказку: Кузька воръ, стр. 139, и въ III вып. Народн. русск. сказ. Аванасьева, серїю сказокъ, пóдъ заглавїемъ: *Воръ*, гдѣ событїя и пхъ сцѣпленїе почти во всемъ сходятся сь

58.

КОТЪ И ДУРЕНЬ.

Минск. губ., Борисовскаго уѣзда, м. Холопеничи.

Было у одного чировѣка тры сыны: два разумные, а трецьцїй дурень. Захворѣў ихъ бацька и выжиць ужо не сподзѣваўся. Пирадь смерцьцю раздзѣліў ёнъ свою господарку пополамъ двумъ разумнымъ сынамъ. Дурень, бѣчучи, што яму бацька ничо́го не выдзѣліў, стаў жалковаць и плакаць: «Што ты, татка, мнѣ покидаешъ?» каже ёнъ бацьку. Подумаў, подумаў бацька да й каже яму: ўсё господарство, сынокъ, раздзѣліў я твоимъ старшимъ братамъ; осталися только отъ подзѣлу мой котъ ды мазная печь, што дзѣгоць гнали: нехай яны табѣ останутца». Дурень и за гэто подзяковаў.

Помѣръ бацька. Только поховали яго, дыкъ разумные братья дурня ў кѣршень дый за дзвери выштурхнули, а за имъ выкинули и яго ката. «Шукайце», кажуць, «сабѣ хлѣба, а мы гультаёў кормиць ня будземъ». И пошоў дурень, заплакаўши, ў свою бацькоўщину — мазную печь. Лѣгъ тамъ на пѣпилѣ, ката положиў ў головахъ, кабъ согрѣтца. Лежаў ёнъ, лежаў — захоцьў ѣсьци, и давай кричаць: «ѣсьци хочу! ѣсьци хочу!» схопиў ката и каже: «я цябе зѣмъ». — «Почекай трохи, ня ѣшь мяне», говориць яму котъ, «я табѣ принесу яды». И пошоў котъ по стрехахъ лазиць — яды шукаць; принесъ килбасъ, накормиў дурня. Только ёнъ наѣўся, стаў кричаць: «жаницца хочу!» Тутъ уже и котъ ничего не могъ дородзиць. Такъ дурень кричаў, покуль узноў ѣсьци захоцьў. И такъ кажиный дзень: выголодаетца, кричиць: «ѣсьци хочу», подѣѣсь — кричиць: «ожанитца хочу». Навѣтъ биць ката стаў. «Треба яго жаниць» думает сабѣ котъ. «Али жъ ягъ пока-

нашимъ варіантомъ, за исключеніемъ участія чорта въ укрывательствѣ похищенной барыни и т. д. Тамъ, въ вар. *с. и. е.* и имя вора-художника тоже *Климка*. — Сравнительно литературный обзоръ сказокъ объ искусномъ ворѣ читатель найдетъ въ IV кн. назван. сказокъ Асанасьева, стр. 496—502. III.

затца ў сваты съ такимъ слупомъ ў пѣпилѣ? Хто за яго за такога пойдзе за мужъ?» Думаў, думаў котъ и надумаўся.

Пошоў на шумѣтнікъ кравецкій, насобираў окомѣскоў ружныхъ и пошіў яму одзѣнья; пѣтымъ пошоў на шумѣтнікъ шавецкій, насобираў кусочкоў скуры, кончыкоў дратвы и пошіў яму боты. Накорміў дурня, обмыў яго и падзѣў ў новую одзѣжу. А вѣдомо, што прибрары пень, — дыкъ и пень хорошъ; такъ и гэты дурень зробіўся такімъ пригожымъ, што хоць къ королеунѣ вядзі яго; ажъ котъ на яго залюбоваўся. «Ну пойдземъ ў сваты къ нашему пану» каже дурню котъ. «Ты зови сябѣ паномъ Попялинскимъ (бо ты ў пѣпилѣ качаўся), сядзи якъ бы вялікій панъ, нічога не гаворы, голову дзяржи прамо, на себе не оглядывайся».

И пошли яны ў свѣтъ, къ пану. Пришли. Панъ ажъ дзіву даўся, убачіўши такога ката, што умѣе гаворыць; не такъ дзівіўся, якъ паненка, яго дочка. А якъ котъ расказаў, колькі у пана Попялинскаго маѣнткоў и што ёнъ хочыць зъ ей жаніцца—згодзілася наветъ зъ охвотой. Али бацьки же хоцѣли дознатца, чи прауда, што котъ расказывае про маѣнткі пана Попялинскаго и надумали предъ вясельлемъ зъѣздзіць къ яму ў госьці. Собрали сусѣдзей, посадзили дурня ў карету и пѣхали. Котъ полѣраду побѣгъ. Ъхали, ѣхали, ажъ заѣхали ў маѣнткі Змѣя Горыновича. Пасьцили тамъ пастухи большая, большая стадо короў. Котъ и пытаецъ у ихъ: чіе вы, пастушкі?»

— Змѣя Горыновича.

«Не кажице, што Змѣя Горыновича, а кажице пана Попялинскаго: бо ззаду за мной ляцѣць Громъ зъ Пяруномъ—забѣецъ васъ». Пастушкі такъ и зробіли, якъ ихъ паны запыталі: чіе яны.

Пѣтымъ котъ споткаў конюшкоў Змѣя Горыновича и ихъ застрашіў Громомъ съ Пяруномъ и приказаў гаворыць, што и яны пана Попялинскаго. Яны такъ и сказалі на паньское запытаньня. Бацька паненкі росъ якъ на дрожжахъ отъ радосці, што такі богаты панъ мае быць яго зяцемъ. Прибѣгъ котъ ажъ ў самы дворъ Змѣя Горыновича и крѣпчѣ: скорѣй ховайся куды

нибудзь, пане Змѣю! Бо ляциць Громъ съ Пяруномъ, забьець цябе и сотрець на муку!» А змѣй, вѣдомо, боитца Грому, — спужаўся. «Куды жъ», каже, «миѣ сховатца?» — Серадъ змѣѣва двора росла большая дуплистая липа. «Лѣзь худчѣй¹⁾ ў дуплѣ!» каже котъ змѣю. А ёнъ съспуду, вичого не разобраўши, будзь дурень и полѣзь ў дуплѣ. Коту тольки гэтаго и треба было: забіў дуплѣ полѣномъ и глиной замазаў. Пóтымъ того котъ крякнуў змѣевой дворнѣ: «Коли хочетце живымъ быць, дыкъ не кажыце, што вы змѣя Горынывича, а кажыца: пана Попялянскаго, бо ляциць Громъ съ Пяруномъ — забьець васъ, помолоциць, зожнецъ на горкій яблыкъ». Усѣ слуги страшно понужáлися. — Тымъ часомъ подѣжджаецъ къ двору вясельные госьци. Узѣѣхаўши на дворъ и дзиву далися — такъ ўсѣ было пригоже и по паньску прибрано. Слуги вышли на сустрѣчь и повяли молодыхъ ў покой. Тамъ госьци и вяселья згуляли. Гучное²⁾ было вяселья. Такъ и стаў дурень пановаць ў Змѣявымъ дворѣ. Яно праўда, што разумнѣйшимъ ёнъ не зробіўся, али и на што богатому рóзумъ? У кого стае, дыкъ и розумъ додае.

Зап. учит. Минск. приходск. училища А. Ег. Богдановичемъ.

59.

б)

Минск. губ., Новогрудск. уѣзда, с. Березовцы.

Быў дзѣдъ да баба; было у ихъ тры сыны: два разумные, а трети дурны. Одзинъ быў за настаўника, другі за писара, а дурны ўсѣ сядзиць на пячѣ, пóвилъ перасыпае, и ўсѣ яго не любяць, вѣдомо голова струпливая. А котъ у яго быў таки разумны, — коле яго сѣдзѣў. Якъ дурны ѣсьць захоче и попросиць, такъ ўсѣ яго кочаргю лупяць, такъ ёнъ и плаче голодны. Котъ каже: «цихо, братъ, не плачь! мы съ тобой ляпѣй ѣсьць будзимъ, якъ яны». Такъ пошоў котъ, коўбасъ по-

1) скорѣй.

2) шумное

одрываў, скорынку съ бохона хлѣба здѣръ, прынёсь дурному и ѣдць ў двоухъ. Послѣ якъ наѣлся и такъ рады. Захоцѣў дурань сыроў и сала, — и котъ пошоў, прынёсь, — изноў ѣдць. Послѣ дурны говорыць коту: «якъ бы у бацька тую фаску масла украсьць, што ёнъ не дае намъ». Котъ зноў прынёсь и фаску масла, скорынку хлѣба зъ бохона здѣръ. Ъли гэта ўсё, покуль зѣли. Потомъ дурны захоцѣў жаницца. Гоняе бацька, кабъ ёнъ даваў яму коня ѣхаць ў сваты. А бацько каже: «Дурань ты, дурань! хто за цябе пойдзе?» Такъ ничога, такъ колоциць бацько. Дае яму бацько корóсливого коня. Ничога; ўзяли яны гэтаго коня. Што тутъ робить? Котъ говорыць: «конь коросливы, — ѣхаць брыдко». Узяў котъ, зробіўся чаловѣкомъ, ўзяли украли у бацька добраго коня, сѣли и поѣхали ў сваты! Ъдць подъ городъ, — котъ говорыць: «што тутъ будзе, што у цябе одзѣння подралося?» Прыѣжджаюць ў городъ, котъ бяжыць, видиць — продаюць боты, крычыць: «што тутъ робить? Ъдзе князь Пячурински». Тые жиды зъ ботамъ уцекаюць, а котъ за самыя лѣпшыя боты — и на уцѣки да и понёсь и даў тому дурню. Ёнъ одзѣў тые боты, а подраныя скинуў. Тогды поѣхали далѣй ў городъ: продаюць жиды ўсё мяккую одзѣжу солдацкую, такъ той котъ крычыць на жиды: «што вы тутъ расположилися продаць? Ъдзе князь Пячурински, ёнъ вамъ задасьць». Тые жиды на ўцекачи: «Ай вуй!» Одзѣныя тоя пораскидали. Той котъ за самая лѣпшое хутро (шубу) и понёсь и даў дурному одзѣць, и поѣхали далѣй. Такъ прыѣхали ў трэцй городъ: продаюць жиды шапкѣ. Такъ само поразгоняў котъ жиды: «Ѣдзе князь Пячурински, задасьць вамъ!». Жиды на уцекачи, а котъ схопіў шапку найлѣпшую — и ѣдць далѣй. Бяжыць сабѣ зайчыкъ; такъ прымѣрковалися биць яго. Заяць каже: «ня би мяне! я буду табѣ ў велькой одгодзѣ». Котъ каже: «бѣжышь за нами». Заячыкъ каже: «дóбро! буду бѣгчи». Такъ ѣдць, — бяжыць лисъ, такъ яны прымѣрковалися, хочучъ лиса биць. Лисъ просицца: «не бийце мяне; я буду вамъ ў велькой одгодзѣ и што вы кажеце, то я вамъ буду робить.» Ъдць ужо далѣй, — бяжыць воўкъ. Изноў прымѣрковалися уже воўка биць —

и той каже: «не бійце мяне: я буду вамъ ў великой одгодзѣ»
 Ъдучь далай,—йдзе мядзвѣдзѣ,—такъ уже мядзвѣдзѣ просицца:
 «ў великой я буду вамъ одгодзѣ». Такъ идуць, ідуць, и Пячу-
 рынски князь кажа на зайца «засвищи мнѣ, кабъ одзинаццаць зай-
 цоў прыбѣгло, а ты будзешь двинаццаць». Такъ ёнъ и на лиса
 каже: «засвищи мнѣ, кабъ прыбѣгли одзинаццаць лисоў, а ты
 двинаццаты будзешь». А потымъ ёнъ на воўка кажа: «завый мнѣ,
 кабъ двинаццаць воўкоў прыбѣгло.» А цяперъ уже мядзвѣдзю
 такъ само сказаў. Цяперъ уже прыѣджаюць къ цару на дворъ.
 Котъ прыходзиць къ цару ў покой и гово́рыць: «До васъ пры-
 ѣхаў князь Пячурынски, х́о́ча до вашей дочкы ў св́атъ». Такъ
 той царъ гово́рыць: «добро! будземъ сватацца». Котъ гово́рыць:
 «у моего князя Пячурынскаго много дичи, звяроў. Ци нема
 у васъ гдзѣ хлѣва загнаци ихъ?» Такъ вѣдомо у цара хлѣвоў
 много, вышли людзи и позагоняли ихъ ўсѣхъ ў хлѣвэ. Царъ ашъ
 задзивиўся, што такъ много у яго звѣроў «и у мяне» кажа ёнъ,
 «такъ много нема». Такъ ўже и зробили ладъ, свадзьбу, такъ
 уже къ вяселью прыбираюцца: шіюць одзежу, выправу. Такъ
 той котъ и кажа на дурня: якъ будучь даваць табѣ одзежу, такъ
 ты кажи: «я не хочу такой одзежи, — я николи не носіў такой».
 Такъ уже, вѣдомо, покликани краўцоў: той—полу, той—рукаў,
 прымѣрали уже тому князю Пячурынскому. Якъ прымѣрали,
 такъ ёнъ и гово́рыць: «я не хочу такой одзежи, я николи такой ни
 носіў». Такъ тую уже покидали, давай лѣпшу шницъ. Пошили дру-
 гую, такъ отъ зыяе ў золоцѣ. Тогды гово́рыць: «такъ гэто добро».
 Тогды уже поѣхали, сжанилися. Пóтомъ прыѣхали до дому до
 цара, пообѣдали. Цяперъ уже гово́рыць: «поѣдземъ до моего
 дому, поглядзишъ, сколько у мяне стадоў быдла, кóней да овецъ,
 свиней. Большъ у мяне, якъ у вашего ойца».

Якъ ѣдучь, такъ ѣдучь, — пасуць стадо коней пастушкѣ.
 Котъ имъ кажа: «Якъ тутъ будзе ѣхаць князь Пячурынски съ
 своими солдатами, со всею прыслугой и съ жóнкою, якъ яна
 будзе пытаць у васъ, тó скажице, што мы князя Пячурынскаго».
 Ъдучь далай: ходзиць стадо короў. Котъ каже: «якъ васъ за-

пытаюць: чае вы, то кажице, што мы князя Пячуринскаго.» Яна ёдзе, пытаецца: «чае гэта стадо короў?» Яны гавораць: «гэта князя Пячуринскаго». Якъ яны сказалі, што князя Пячуринскаго, такъ яна імъ высыпала колько сотъ. Ёдуць яны еше даляй, — ходзиць стадо овечакъ; яна пытае: «чае гэта стадо овечакъ?» Яны гавораць: «князя Пячуринскаго». Яна імъ изноў высыпала колько тысячъ.

Такъ ёдзе — ходзиць стадо свиней. Такъ пытаецца: «чае гэта?» — Пастухе кажуць: «князя Пячуринскаго». Такъ яна зноў высыпала колько тысячъ и гаворыць: «Якъ ў мойго князя Пячуринскаго много ўсяго!» Ёдуць яны, ёдуць и прыѣжджаюць надъ бѣрегъ воды: тамъ стоиць таки хороши дворъ (усадыба), што быў заклятый даўнѣй; людзи ў ёмъ не жили. Ўзяў котъ сказаў чарцямъ, што тамъ жили: «уцекайце, — ёдзе князь Пячуринскій, васъ поразабѣецъ своимъ войскомъ». «Куды шъ намъ лѣзци?» пытаюць у ката. — Котъ гаворыць: «ў гэту вярбу лѣзце». Яны наузлазили ў тую вярбу. Яна ёдзе съ своимъ княземъ Пячуринскимъ. Князь каже: «пожалуйця ў гэту вярбу выстрѣлиць, поглядзимъ якоя ваше войско? чи дѣбро ваше войско стрѣляе?» — Якъ пальнулі ўсѣ, такъ тые черди зъ вербы: бахъ бахъ! — ўсѣ чисто посыпались. Яны выйшли ў тые покои, стали жиць поживаць, медъ—вино попываць, виноградомъ закусываць, и ўсѣхъ людзей частоваць. Я тамъ быў, зъ ими піў и закусываў.

Зап. отъ Евдокіи Манкевичъ М. Новицкая и сообщ. Е. Ѡ. Карскимъ. — Ср. въ 3-мъ вып. бѣлор. сборн. г. Романова сказки «Пань Копичинскій» и «Попельшка», стр. 224—27.

60.

ИВАНЪ ДУРАКЪ И МЕДВѢДЬ.

Гродн. губ., Волковыск. уѣзда.

Въ нѣкоторомъ царствѣ, въ нѣкоторомъ государствѣ жиў царь, а у яго было три сыны, два разумныхъ, а треици Иванъ-дуракъ. Повадзіўсе въ яго конюшню воръ коней красьци. Усѣ покраў, одно осталося шасьцero. Тогда царь сказаў своимъ сы-

памъ: «Мое дзѣци любезныя, сохраниця мнѣ гѣтыхъ коней и поймайца мнѣ вора». Тогда яны сказали: «будзимъ ходзиць ў ночи шиловаць того вора». На першую ночь пошоў старши сынъ, пошоў и лёгъ. Цѣлую ночь проспаў, а на другій дзень ўстаў, одножъ нима пары коней. На другую ночь пошоў срднй сынъ и также сáмо цѣлую ночь проспаў, а пара коней зноў пропало. На трейцюю ночь пошоў Иванъ дуракъ, ўзяўши съ собою табáки, ведро воды, палку, пошоў и сѣў собѣ, заннюхивая табаку. Доўго ёнъ сядзѣў тамъ, а ў самую поўночь пришоў бѣлы мядзвѣдзь и стаў разнохиваць, а потомъ начаў драць гѣту послѣднюю пару коней. Дуракъ выліў воду и мядзвѣдзь начаў уцекаць, а Иванъ побѣгъ за імъ. Гнаўся, гнаўся и наконецъ мядзвѣдзь упаў ў зямлю, а дуракъ заткнуў на гэтомъ мѣсьци свою палку, а заткнуўши, ёнъ пошоў до свого дому и набраўши у свого ойца много дзѣнягъ, наняў работникоў и сказаў имъ, кобъ яны копали. Тыя работники копали и докопалися до нѣякое норы. Тогда дуракъ пошоў до коваля и изробіў жалѣзное кресло, длинны ланцугъ и сказаў своимъ братómъ, кабъ яны яго спусьцили ў гэтую нору. Яны яго спусьцили туда и ёнъ пошоў. Одножъ тамъ стоиць мѣдныи палаць, а ў гэтумъ палацы жила панна. Ёнъ пошоў до яе и сказаў: «здраствуй!» «А! Иванъ дуракъ! Што цябе сюда принясло? Чи тобѣ жизнь наскучила? Тутъ есьць бѣлы мядвѣдзь, ёнъ цябе забъе». А дуракъ отвѣчал: «нѣтъ, я его забъю»; а до тое панны мядзвѣдзь доўженъ быў прици снѣдаць. Когда бѣлы мядзвѣдзь пішоў, то яна яго зробила платкомъ и повѣсила на кóлочку, а мядзвѣдзь пришоў и каже: «што то у цябя па́хня храсціанскою кроўю»? А яна каже: «Гэто ты бѣгаў тамъ по храсціаныхъ и нанюхаўся того духу, то табѣ здаецца, што и тутъ па́хня». Мядзвѣдзь, посьнѣдаўши, пошоў, а яна зробила яго зноў чаловѣкомъ и ёнъ пошоў даяй, ажъ тамъ стоиць срабрани палаць, а ў гэтумъ палацу жила средняя сястра гэтой панны. Дуракъ и до гэтое зайшоў, а одъ яе пошоў зноў даяй. Ажъ тамъ стоиць золоты палаць, а ў ёмъ жила меньшая сястра, а у яе стояло дзвѣ бочки зъ водою: ў одной бочки была такая вода, што коли

яе выпіць, то сила прибавіцца, а коли выпіць зь другое, то сила убавіцца. Яны ўзялі попереастаўлялі тья бочки. Пришоў бѣлы мідзвѣдзь п каже: «здравствуй, Иванъ дуракъ!» п сѣлы ужинаць, а поужинаўши, мідзвѣдзь говόриць: «давай бицца!» «А дуракъ говόриць: «давай!» И напіўшысь воды, яны начали бицца п дуракъ забіў мідзвѣдзя п спаліў яго п законаў ў зямлю, а потомъ забраў меньшую сястру п пошоў. И шоўши, оглядаўся на той палаць. Тогда яна сказала: вѣрно табѣ жалко гэтаго палаца п зробила яго ў клубочакъ п яны пошли до средняе сястры, а потомъ п до старшае, п когда тья сястры поробили свое дома ў клубочки, дуракъ забраў ихъ п пошли яны до норы. Тамъ ёнъ потросъ за ланцугъ, п посадзіў старшу сястру. Тогда тое кресло поцягнули браты яго ўверхъ, а пόтымъ п тыхъ паняй п яго самого выцягнули оттуль на-верхъ. Послѣ гэтаго яны пошли до свойго ойма п тамъ пожанились на тыхъ панняхъ: старши сынъ ўзяў старшую сястру, средни — среднюю, а Иванъ дуракъ меньшую п задалі пиръ на цѣлы мїръ, а на томъ пиву п я быў, медъ п пиво піў, по вусамъ цякла, а ў ротъ ня попало.

Зап. учен. приготов. класса Свислочьск. учит. Семинаріи Габецъ.

61.

а) БАБА ХИТРЫЙ ЧОРТА.

Минск. губ., Борис. уѣзда, м. Холопеничи.

Жіў такъ сабѣ мужъ пзъ жонкой. Были яны людзи дуже справедливые п добрые — п такъ жили душа-ў-душу, што наватъ ніколі не сказали адзінъ другому — брѣдзішъ. Зайздростно гэта стало чорту п захоцѣў ёнъ довесьци пхъ до грѣха — посваріць мїжды собою; алі зъ якой стороны ёнъ не подходзіў, сколько ёнъ ни трудзіўся — праца яго пропала дѣрма.

Идзе чортъ п плаче. Спотыкае ёнъ бабу.

— «Чаго ты, чортъ плачешъ?» пытае йна у яго.

— Якъ-же мнѣ, бабка, не плакаць, коли ёсь у васъ на сялѣ мужъ съ жонкой, што, сколько яны не живуць, ніколі не сказали адзінъ на другога наватъ: «п брѣдзішъ».

Я, гаротный, ничѣго не могу зъ ими порадиць! И за гэто мнѣ отъ старшаго житця нима.

— «А што ты мнѣ дасі», каже баба, «коли я зроблю, што яны ня тольки посвѣрутца, али и побъютца».

— А што-жь ты хочеш? пытае чортъ.

«Даси мнѣ тогды чирвоныя чиравики».

— Ну, добре.

«Цяперъ ты тольки дзивися, якъ я ихъ звяду».

Прихѣдиць баба ў хату до тыхъ добрыхъ людзей. Мужа не было дома.

«Дзень-добрый табѣ, Ганнуля!» каже баба.

— Здоровѣ, здоровѣ!

«А гдѣ-жь гэто твой Ригоръ?»

— А поѣхаў по дрѣвы; заразь вѣрнитца.

«Ну, што у васъ, Ганнулька, добраго чувѣць?»

— А ничѣго; дзякуй Богу, ўсѣ доброе.

Баба трѣпки помоўчала, а пѣтымъ ўзноў заговорила.

«Никѣму такъ не-удалося, моя ты Ганнулька, якъ табѣ: вотъ живицѣ вы съ своимъ Ригѣромъ такъ цихо, спокойно... ёнъ цябе такъ шануе...»

— Дзякуй Богу, не пожалюся на свою долю,— каже Ганнуля.

«Али вѣдаешъ што, моя ты Ганнулька, я табѣ порѣю лѣкарство, што твой Ригоръ будзе цябе ещо большъ шановаць».

— А якое-жь бы гэто лѣкарство?..

«Вотъ якъ пріѣдзе твой мужъ до дому, ты сховай бритву ў рукаў, а ў руки возьми подплѣточку и скажи: «ходи Ригоръ, я цябе пошукаю ў головѣ.»-Якъ ёнъ положиць табѣ голову на колѣни, дыкъ ты вырѣжь яму на-крыжъ по три волоски и гѣтые волоски у поўнычь на рѣстанькахъ закопай. Вотъ убачишь, што ёнъ цябе ещо лѣпѣй будзе шановаць!»

— Попрѣбую, лябѣдка моя, попрѣбую,— каже Ганнуля.

«Попрѣбую, будзешъ дзяковаць! А Божечка ты мой, якъ я у цябе засѣдзилася! Часу нима ни крошечки, дуже треба до дому итци».

Зъ гэстымъ я пошла. Ідзе я спотыкае Рпгора.

«Дзень добрый!»

— Здороу!

«Што ці вѣдаешь, Рпгоръ, — твоя жонка хоче цябе зарѣзаць».

Што ты, бабка, схоменися? За што йна мяне будзе рѣзаць?

«Вотъ обачышь, што я кажу праўду. Йна ужо я бритву прыготовала, у рукавѣ носіць».

Задумаўся Рпгоръ. «А што», думае, «у бабы волосъ доўгіі, а рózумъ короткіі, — може быць, праўда. Поголїдзімъ!»

Пріѣхаў Рпгоръ до дому, скинуў дровы я увыйшоў ў хату.

«Давай, каже, Ганнуля, полўднываць.»

— Еще рано, Рпгорка; недаўно абѣдали, А вотъ ходзі я цябѣ ў голóвѣ пошукáю». И ўзяла подплѣтачку ў руки.

Рпгоръ цапъ яе за рубаў: ляжыць бритва.

«На што-жь ты гэто бритву носішь ў рукавѣ?»

Ганнуля моўчыць.

Рпгоръ яе баць ў вўхо.

«Гэто ты, гадзіна, мяне зарѣзаць хоцѣла?»

— Нѣ, Рпгорка; гэто я хоцѣла у цябе вырѣзаць волóсоў...

«Волóсоў!.. Заговарывай зубы! Ёнь яе ящó ў вухо...

А чортъ стоіць надъ ямі ды ў ладошки плеще.

Зап. А. Е. Богдановичемъ.

62.

б) БАБА ПЕРЕХИТРИЛА ЧОРТА.

Той же губ., Ігуменску Застѣнка *Паськь*.

Жили такъ сабѣ дзѣдка Ігнатка, да яго жонка Уллянка; жили яны дóбро, якъ честныя людзі, ніколи ні бліпся, ніколи не сварыліся, на сябе гнѣва Божія не навлекалі. Ужо намъ естъ вѣдома, што чортъ естъ непрыяцель чаловѣчeskій я стараецца звесць яго ў грѣхъ, такъ я тутъ ёнь часто приходзіў я честныхъ людзей зводзіў, алі ні-якъ ні могъ звесць яні якимъ спóсобомъ, кабъ яны хоця разъ колі побліпся, або посварыліся.

Вотъ чортъ, бывало, кидасца ў горщокъ вѣжамъ, то жабою, то мышью и другими гнусными уродами, а жонка Уллянка, ни видзѣши гэтаго, якъ бы нехочя подавала мужу своему ядѣ нечистую, а ёнъ по́томъ ни-коли и слова *кенсакаго* не скажа, а перпиць *якъ чаловѣкъ зъ честнымъ* ¹⁾ *сэрцомъ*. Стараўся, трудзіўся чортъ лихого духу пусьпиць мижъ ихъ, али ничо́го незробіўши, ёнъ изсохъ якъ щепка, на ёмъ остались только косьци да скура, волосы на головѣ поўстали дыбомъ, што на яго страшно было и взглянуць, а коли и взглянешъ, то заколоцишся якъ сухая осина. Вотъ пошоў чортъ отъ честныхъ и добрыхъ людзей, куды вочи глядзяць, зъ *великаго* жалю, ажъ бачиць ёнъ вѣдзьму, старую бабу. Яна убачиўши чорта, сказала: «дзинь добры, пане куме! чаго жъ ты такъ изхудзѣў, што и волосы дыбомъ на табѣ стояць?» А чортъ каже вѣдзьмѣ: «ахъ ты добрая кобѣта, ў одномъ сялѣ живуць Игнатъ съ жонкою своею, Уллянкою, и живуць яны такъ честно и законно, што ни яки чортъ ни искусиць; и я ужо годы три трудзіўся и цеперь плачу и сохну, што ничо́го не порадзиў». — «Ахъ ты, куме, ты мой куме! я все могу зробиць, только купи ты мнѣ новые чаровики!» — Чортъ якъ стаў, такъ и подрось ў три доли и сказаў: «ня только чаровики, но и што только хочашъ — ўсѣ табѣ дамъ, абы только ты мнѣ услужила ў гэтомъ вяликомъ дзѣли». Пошла вѣдзьма, думаячи, якъ бы тутъ помогчи чорту. Прошла ужо верстъ 10 и убачила кобету Уллянку, на чистомъ поли, жнучи жито. Подыйшоўши бліжай, яна сказала: «дзинь добры! Поможі Божа! што доброе чуваць новое, ци ўсѣ у васъ по старому? Ци ўсѣ живы и здоровы?» «Охъ моя бабка!» сказала Уллянка, «скива, дякую Богу, по старому, ничо́го такъ нового ни чуваць». Тутъ вѣдзьма зачала своё разговоры: «ци вѣдаешъ, моя ты кобета, што я виджу за несчасьця у васъ: у твоего мужа есть на головѣ *жовты* волосъ, одзинь только *помижъ* черныхъ, — гэто першая твое несчасьця, бо мужъ твой отъ гэтаго волоса захворѣя дый тую минуту умре,

1) Вѣроятно: зъ щиримъ.

и миѣ вельма шкода цябе и твойго мужа, бо вы добрые людзи, я чула отъ многихъ; я поряю табѣ што тутака зробиць: возьми, пришоўши до дому, бритву, сховай ў кишеню, да подговарывай мужа, штобъ ёнъ подстригъ свое волосы, такъ якъ яны ужо былі вялкі. Коли только ёнъ ня будзе хочѣць, такъ ты яго, якъ знаешъ, уговаривай, бо будзе табѣ бѣда вѣчная; а коли только ёнъ согласицца, то ты пошукаўши тайкомъ того волоса, дай вырѣжъ бритвой и старайся якъ можно скорѣй, бо гэто штука вѣдомая, гэто лихо не нашаго Бога», а сама пошла дальше. Пройшоўши зъ поўварсты, яна ужо нашла и мужа Уллянки, оручи полянкы, недалекы отъ своей хатки. Вѣдзьма также поздоровкалася зъ Игнатомъ, якъ и зъ яго жонкою, потомъ подумаўши трохо, яна зачала и яго искушаць: «Добры челоуѣча! у сяго дня видзѣла твою жонку и чула про твое несчасцьца, табѣ, челоуѣча, приходзиць близкая смерць; твоя жонка хочецъ цябе зарѣзаць. Якъ только ты прыдзешъ домоў, яна цябе начне уговарываць, штобъ ты подстригъ свое волосы и яна вѣдзьма возьма ножницы, начне табѣ услуживаць; упародъ вѣдзьма возьма бритву, сховай ў кишеню и за нѣякую прычпну цябе зарѣжа; али только глядзи». Вотъ пошоў добрый челоуѣкъ, думаячи: якъ бы яму спасьцися отъ своей жонки? Идзе ёнъ до дому и говорыць самъ сабѣ: на чомъ постаўлю, то постаўлю, али мне жонка не зарѣжа, и не якъ не допущу до гэтого». Якъ прышли до дому Игнатъ да яго жонка Уллянка, стали яны навлекаць грѣхъ на свое души. Уллянка начала уговарываць свойго мужа, якъ яму сказала вѣдзьма, штобъ ёнъ подстригъ сабѣ волосы и такъ настала, што мужъ не могъ пернѣць и подъ конецъ ни-якъ ни спираўшися, согласиўся, штобъ жонка подстригла, али только *подзираючи* надъ жонкою, штобъ яна часомъ ня ўзяла бритвы. Ажъ видзиць, што Уллянка, яго жонка, цѣхонько ўзяла бритву пзъ кишеню и идзе подстригаць яго. Ёнъ тутъ, ничего не чакануши, схватиў свою жонку, *одобраў* у не бритву пзъ кишеню и давай дубашиць, якъ мая силу, прыговарываючи: «ахъ ты баба, чортова юха! ци бачишь, што яна задумала мене пзъ свѣту звесцьц!» Ахъ якъ жа сходзилася шура, бура, якъ при-

ляцѣў чортъ да якъ стаў зъ радосьци скакаць подъ вокномъ гэтыхъ людзей, што ажъ хата колѣшца и подроць чортъ ў дзвѣ часьци якъ быў, нн вѣдая одъ радосьци, што и робиць. Дай, думая ёнъ, што гэта за баба, што мудрѣй чорта; дый бошца, штобъ яна и яго ня звела. Вотъ купіў ёнъ бабѣ-вѣдзьмѣ ў подарокъ чаровики, што ёнъ даўно ей обѣщаў. Аліжъ яму такъ думаецца объ гэтой вѣдзьмѣ, такъ сннца, што ёнъ бошца зъ ёю и споткацца, до штожъ зробиць? треба подарокъ вѣдзьмѣ потымъ. Алі зъ вялікой боязни, альбо страху, ёнъ ўзяў доўгую и вельма тонкую жордку, на *которую* повѣсіў свое новыя чаровики и якъ осина *колоцяся*, повёсь къ вѣдзьмѣ ў подарокъ и то отдаваў ихъ, на дыбѣчки стаўши, а якъ только отдаў, такъ пзъ страху вялікого ў мора паў и больше къ бабѣ на совѣтъ не встаў.

Зап. учен. 1-го класса Молодеченской учительской Семинаріи Ив. Боровикомъ.

63.

в) ЖЕНА СТРАЖНИКА И ЧОРТЪ.

Той-же губ., Новогруден. уѣзда.

Быў собѣ одзінъ стрáжникъ, ў яго была вельми жѣнка лихая. Бывало, якъ прыйдзе ёнъ изъ лѣсу, жѣнка кажды разъ якъ зачне грѣзци яго: «а ты ўсѣ цягаецься по лѣси и чортъ зная гдѣ, а я сама ўсе мушу робиць!» Одзінъ разъ ёнъ йшоў празъ лѣсъ и увидзѣў тамъ вельми глыбокую яму; и якъ прышоў до дому, жѣнка начала усялякъ яго лаяць: «А ты сяки и таки! ты до дому прышоў только ѣсьци, а я сама мусѣла робиць ўсѣ!» Мужикъ каже ёй: «покинь ты лаяцца! Я нашоў ў лѣси одну глыбокую яму, а ў той ямы на днѣ вельми много золота и дорогихъ рѣчоў»¹⁾. Тогда жѣнка каже на яго: «але то на-шъ, ѣшъ!» Якъ начаў мужикъ ѣсьци, то жѣнка яго начала ўсѣ гоняць: «ѣшъ ты прэндзѣй²⁾ да вядзи показывай мнѣ тую яму!» Мужикъ ня успѣў ложкаць пяць зѣѣсьци стрáвы, якъ жѣнка прыстала мусѣў

1) вещей (съ польск.).

2) скорѣй (тоже съ польск.).

васьци яе ў лѣсь. Привёўши яе ў лѣсь в показау йму, ёнъ сказаў: «спрыглядзи на само дно!» Жонка наклонилася глядзѣць ў яму, а мужъ яе за плечи дай похнуў ў яму, а самъ пошоу до дому. Исчекаўши двёў тры, стало мужу скушию, што дзѣцямъ не кому ни ѣсьци зварыць, ни обмыць, ни подаць. Позбпраў ёнъ ўсѣ вярроўки, позвязаў и пошоў до ямы жонку доставаць, привязау до вярроўки камень, кабъ ёнъ цягнуў вярроўку до дна; ўснусьциць вярроўку и изноу поцягне, пробуде: ци не цягнецца жонка, и одзинъ разъ попробаваў—ажъ уже цяжко цягне и выцягае,—глядзивиць: ажъ чортъ. Спугаўся и стаў пускаць яго назадъ, ажъ той якъ зачне просицца у яго: «Змплуйся, выцягни мяне одъ гэтуль, я зроблю цябе вельми богатымъ».

— Коли я не цябе хоцьў выцягнуць? Миѣ трѣба дзяцей доглядзѣць.

«Не трѣба табѣ будзе жонки: ты такъ ўсяго будзѣшъ мѣць».

Пытае стражникъ у чорта: «А ты чаго одтуль уцекаешъ?»

— Ай дорогі мой! дней тры тому назадъ попала сюды, у гэту яму якая-сьц баба, да якъ начала ўсѣхъ насъ мучиць: того штурхне, того порне, того гоняе хату мясьци, того по воду ирѣ, того ў печи палшць,—а ўсё крычиць, енчиць, што уже ўсѣ наши черци поуцекали, а я одзинъ безъ ногъ, то яна на мене чисто заштурхала. Змплуйся, ратуй мяне одъ яе.

«Гэто-жъ моя жонка!»

— Ай няхай яна тамъ одна будзе.

«Йдемъ мы съ тобой; чи не знаешъ, хто тутъ есть вельми богаты?»

— Не знаю никого опрычь священника нашаго: ёнъ вельми богаты.

«Але то дѣбро; я ўлѣзу ў комниъ яго и буду яму пискомъ и свистомъ вельми дѣбдаць и ништо мяне одтуль не выжне, а только дорого згодися зъ имъ и прыйдзешъ туды и скажешъ: «я прышоў, а ты пдзи!» и я выйду одтуль».

Якъ ўлѣзъ чортъ къ священнику ў комниъ, якъ зачаў пшпаць, вищаць, не даваў имъ спокойносци! и што священникъ не

робіў: и водою свянциў и рѣзисе заклацьце читаў, а злы духъ не выходзиць и што разу ўсё горшъ чортъ дурыць ўсёхъ.

Узнаўши про гэта, стражникъ стаў гаворыць: «я могу гэтаго чорта выгнаць зъ комина». Священникъ прызывае яго и пытаецца: «чы можешъ ты мнѣ злого духа зъ комина выгнаць?» — «Могу; только дѣбро заплацице». — «А што ты хочешъ?» — «Пяцьсотъ рублѣў, бочки дзвѣ жита, бочку пшаницы, поўтора пуда сала, и 20 коўбасъ».

«Не, грѣшай много будзе, — не хоци такъ много грошай. Хлѣбъ, сало и каўбасы дамъ, а грошай будзе съ цябе дзвѣсьцѣ рублѣў».

— Ну што зъ бацюшкомъ робіць? няхай такъ сабѣ будзе.

Якъ прышоў ёнъ туды подъ коминъ, такъ выслаў ўсёхъ изъ хаты и сказаў на чорта: «Я прышоў, а ты пошоў», и чортъ и выскачій зъ комина и сказаў яму: «Ну я-шъ цяперъ пойду ўлѣзу до цара ў коминъ, але ты уже не выженешъ одтуль, и не важься»

Якъ ўлѣзъ чортъ до цара ў коминъ, царъ зываў священникоў, мудрецоў и вѣдзьмароў и ниhto не могъ выгнаць гэтаго чорта зъ комина царскаго. Гдзѣ царъ не посылаў, ниhto не нашоўся выгнаць яго. Ажъ послѣ учуў царъ, што ёсьць таки чаловѣкъ, што може выгнаць. Заразъ послаў царъ по стражника просиць яго, кобъ зробіў ласку и послухаў яго, обѣцаў даць вялику награду, коли выжене чорта. Тогда мужикъ попросіў ў цара, кобъ хто выдумаў зробиць яму такую коляску, якая могла и крычаць и пищаць и граць на разные голасы и тогда выжене яго.

Царъ постараўся знайсци чаловѣки, кабъ зробіў такую коляску.

Якъ ўзяў мужикъ тую коляску и зачаў граць коле тое трубы; чортъ мусѣў выскачиць одтуль. Углѣдзѣў своего сябра и пытае: «А, ты тутъ? Якъ ты мяне одъ гэтуль выгнаў?»

— А я свою жонку достаў зъ ямы и сюды привезъ.

«А якъ жонка твоя уже тутъ, то я уцяку ў лѣсъ и сюды ни-коли не покажуся».

Царь зъ радосьци зробіў мужика найбогатшимъ паномъ. Мы наветь заѣджали до того пана и зъ имъ пили и закусвали.

Зап. М. Новицкая. Сообщ. Е. О. Карскій.

64.

г) БАБА И ЧОРТЬ.

Витебск. губ. и уѣзда, Королевской волости.

Была баба, тыка́я злая, што работни́къ у ней не якъ не жи-вѣць: ина яго ўсѣ побьѣць. Стаў къ ней чортъ ў работни́ки, ну служіў ёнъ сколькои силы яго, стыра́ўся, а ўсѣ дыки йна яго пымяло́мъ о́йла. Ёнъ побѣгъ уцкаць отъ іе. Везъ мужикъ вуга́ля, ну ёнъ ў вуга́ля ўваліўся. Баба рыскыпа́ла ўсѣ вуга́ля, ды чорта ня нышла́, дыкъ набила мужику тому пымяло́мъ. Чортъ послѣ якъ отчуралыся баба, ви́скычиў, дыи спа-сибо тому мужику даў.—И гово́риць: ня будзишь-жа ты цяперъ вуга́льемъ тыргува́ць я табѣ друго́я средство дамъ. Вотъ пыйду́ я ў церкву и буду порчъ ў церкви дзѣлаць; а ты выскажись, што ты вывидзишь. Бяры ўзятку хорошую: табѣ дадуць, а я выйду оттуля, ну и перайду́ ў друго́ю церкву. «Вотъ чортъ и по-шоў ў церкву и стаў тамъ порчъ дзѣлаць, а мужикъ и выскы-заўся, што ёнъ умѣиць порчъ выводзиць и вывѣў; яму дали двѣсьци рублей. Тоды зачалася порчъ ў друго́й церкви. Мужика того ужо и требоваюць, кабъ ёнъ порчъ вывѣў. Ёнъ и ў етой церкви порчъ вывѣў. Тоды чортъ яму кажиць: «ну цяперъ я пойду ў соборъ, тольки ты туды ня йдзи, а то я цябе выдаю́лю». Вотъ якъ тольки зробилася порчъ ў соборѣ, мужика того и требваюць. Ёнъ было и не хоцѣў, али яго ўзяли дыи силкомъ прыстановили. Вотъ ёнъ думыў, думыў и выдумыў сабѣ. Сказаў кабъ разставили кыла собора войска и зъ пушкыми и зъ трубами, кабъ зачали стрѣляць и трубць, якъ тольки ёнъ увыйдзиць ў соборъ. Вотъ увыйшоў ёнъ ў соборъ, а чортъ къ яму: «яжъ табѣ казаў, кабъ ты ня ходзіу! Што ты, дуракъ, я къ табѣ вы добросьци! Ця чуишь якъ грючиць? Ета-жь за тобой

баба тая прыѣхала». Чортъ якъ стояў, такъ скрось донвья и проваліўся и съ тыхъ поръ и ня стаў ёнъ по свѣту ходзиць.

Зап. А. Фр. Лисовскій.

65.

КОВАЛЬ, ЧОРТЪ И ПАНЪ.

Гродненск. губ., Волковыск. уѣзда.

Быў сабѣ коваль, кузня яго стояла пры гостиницѣ (т. е. при почтовой дорогѣ) и пры кáрчмѣ. Ёнъ имѣў у себя много прыслугоў и тáхъ казаў имъ: «уставайци рано и што мы изробимъ, то самъ чортъ не зробиць». Чорту стало досадно; ёнъ перакинуўся чаловѣкомъ и пошоў до коваля. Той коваль подаў яму крэсло и сказаў чорту: «чаго табѣ трэба?» Чортъ сказаў: «я прышоў на службу до тебя, я хочу заработаць сабѣ на дорогу». Той коваль сказаў чорту: «работай сабѣ, заработаешъ, тогда получишь гроши».

Той стаў работаць. Коваль углядѣў, што ёнъ лепѣй за яго работаець. До яго привозили много работы и ёнъ робіў. Разъ до яго привезъ работу одзинь старый панъ, яму подали крэсло и ёнъ сѣў. Ёнъ узираўся на того чорта, якъ ёнъ робіў. Той панъ сказаў: «ўсяку работу можаце здзѣлаць, только изъ старого на молодого не зробице», а чортъ толкнуў коваля подъ бокъ и сказаў «можно». Той панъ сказаў: «што бы мяне хто пераробіў на молодого, я отдаў бы половину своего маѣнтку (т. е. имѣнія). Той панъ разписаўся зъ ковалемъ, штобъ ёнъ пероробіў яго, тогда ёнъ отдасць яму половину имѣнья. Чортъ ўзяў молоть, ударіў пана ў лобъ, послѣ крыкнуў нахлойцоў, тые ўзяли яго, положили на огонь, выпалили хорошо, потомъ положили на ковадло, выбили, очысцили напильникомъ. Чортъ ухваціў пана, кинуў на землю—и сѣў молодзенькій панъ. Той панъ ўзяў коваля и отдаў яму, што ёнъ казаў половину, го только даў четверць. Якъ прыѣхаў коваль, чортъ сказаў: «дай мнѣ за то, што я служіў», той отдаў яму гроши и чортъ пошоў сабѣ.

Не далеко того пана быў другій панокъ. Учужши, што того пана пераробіли зъ старато на молодого и ёнъ поѣхаў. Прыѣ-

хаўшы, ёнъ уже не просіў: «пераробіць міня, якъ того пана», а сказаў: «ўсяку работу мѡжаце зробіць, толькі стараго на молодого не можаце зробіць». Коваль сказаў: «а тутъ мы пераробілі того пана на молодого». Панъ разпісаўся зъ ковалемъ. Коваль ўзяў молотъ, забіў того пана п крыкнцў на хлопцоў, капъ ўзялі яго. Тѣ ўзялі, положылі на огонь, панъ стаў смярдзѣць; сталі вымаць пзъ огня,—стаў рвацца кускамі; ўзялі п выкинули яго на землю. Якъ прышли того пана хурманы п углѣдзѣлі свойго пана забитаго, то ўзялі коваля п повелі на судъ; тамъ яго осудзілі застраліць. Якъ прывелі яго уже до растрэлі, прывязалі до стоўпа, а самі пошлі. Чортъ углѣдзѣў свойго коваля п сказаў: «чаго ты сюда прышоў?» Коваль сказаў: «я попаўся ў бядў, я хоцѣў такжа зробіць стараго пана на молодого, но нѣ зробіў.» Тоды чортъ сказаў: «на што ты гаворыў свопмъ прыслугамъ,—што мы здзѣлаемъ?—того самъ чортъ не здзѣлаецъ а цяперъ, бачышъ, ты не зробіў того, што зробіў чортъ.»—Тоды коваль стаў просіць: «змилуйся надо мною, я уже болѣй нн буду». Той чортъ ўзяў коваля, а тамъ поставіў кўлікъ соломы п ношоў. Якъ прышли страліць,—то стралялі, стралялі, стралялі, той ниякъ не падае. Пошлі поглядзѣлі, ажно кўлікъ соломы. Той коваль пошоў сабѣ до кузьні. Якъ ёнъ прышоў до кузьні п стаў коваць, то тыя хурманы, углѣдзѣўшы яго, павялі зноў на судъ; тамъ уже осудзілі яго повѣсціць. Прывелі уже вѣшаць, той чортъ зноў прышоў до яго п сказаў яму: «а што? чаго ты йшоў до кузьні?» Той коваль стаў просіцца у чорта, капъ ёнъ зноў яго выручіў пзъ бяды. Чортъ ўзяў яго, а тамъ поставіў кўлікъ соломы п сказаў, капъ ёнъ не йшоў до кузьні, бо зноў пападзецца ў бяду. Якъ прышли вѣшаць, то углѣдзѣлі, што куль соломы п ушли, а коваль жывецъ сабѣ, да поживаецъ, да добра наживаецъ.

Зап. учен. приготовит. кл. Свислоч. учит. Семинаріи, Игнатій Веретилло.

66.

ПАНЪ БОГАТЫЙ, МУЖИКЪ И ЧОРТЪ.

Могилевск. губ., Климов. уѣзда, м. Милошовичи.

Якъ живѣ сабѣ такъ одзінъ панъ п у яго нн было нн дзяцей,

ни жонцы, а гроши было дужа много. Вотъ ёнъ и думыиць: куды мнѣ ихъ дзиваць? я старъ, скоро помру́ и гроши моё рызьбару́ць быдлы, дай-га я луччи зыкыпаю ихъ ў зямлю, нихай ни дыстанница никому. Вотъ ёнъ взявъ пирамбрывъ гроши и намбрывъ шесьць чытвирыковъ зольта и дзесиць чыцвирыковъ срыбра, а бумажки штобъ ни погнили въ зямлѣ, дыкъ ёнъ взявъ ихъ ды и спаливъ, а срыбро и зольто зыкыпавъ ў зямлю. А одзинъ бѣднѣй мужучокъ я пыттямивъ ихъ (уворовалъ). Панъ почувъ объ гэтымъ и призвавъ къ сабѣ гэтыго мужукá и спрашывиць у яго: «Ти ты ўзявъ моё гроши?» Мужикъ зыбыявсь открицца яму́ и нычавъ отпрацца, што ёнъ ни якихъ гроши ни знаць. Но другія людзи пыкызáли ны яго. Тогда панъ вялѣвъ засѣчь мужукá на смерць,—мужука и засѣкли. Тогда пришовъ къ пану чортъ и говорыць: «здоровъ панъ!» А панъ бывъ слипуватъ, дыкъ ёнъ думивъ, што гэта мужыкъ засѣченный прышовъ къ яму, дыкъ ёнъ якъ спужавсь, якъ зыкрычыць, якъ побяжиць, а чортъ за имъ ды и зыдави́въ яго.

Зап. воспит. Полоцкой учит. Семинаріи, О. Залѣскій.

67.

ЗЛОДѢЙ, ПАНЪ И ЧОРТЪ.

Минск. губ., Игуменск. уѣзда, с. Цитво.

Жиў сабѣ чаловѣкъ; у яго ни было ни бацьки, ни мацяры. Ёнъ быў сусвѣтнѣй лянцáй; робяць ёнъ ня хоцѣў, а тольки шляўся, якъ свинья ў дожъ, и краў кони, жита, лазіў ў клѣць. Божа збаў, чаго ёнъ ня робіў. Одзинъ разъ ёнъ украў коня и повѣў яго ў гóротъ продаваць. Вѣў ёнъ, вѣў, а на сустрѣчу яму ѣдзя панъ шасьцерикомъ. Панъ гэты вельмы быў богаты: ѣў ёнъ тольки сала, мясо, блинэ зъ масломъ, а объ грошахъ своихъ такъ ня помняў. Етому-то пану полюбыўся еты конь и ёнъ купіў яго за сто рублѣў, и наняў етого самого злодзѣя къ сабѣ ў пáробке,-хурманомъ. Згодизлися яны за трыццаць рублѣў ў годъ на панскомъ хлѣби и одѣжи. Прыѣхали яны къ пану ў дворъ, а панъ у яго пытае: «Што, пане хурмане, ты умѣешъ робяць?»

— Эгъ, пане, ўсё умѣю робиць: кони красьци зъ хлѣва и ў карты умѣю гуляць.

«А большъ ничо́го ня знаешъ?» пытая панъ.

— Ага, бачъ забыўся! умѣю аще шпцъ.

«Ну, дѣбро», кажа панъ, коли такъ, то обыграй мяне, а коли ня обыграешъ, такъ голова табѣ долоў зъ плѣчей».

— Дѣбро, паня, обыграю.

Сѣли яны за столъ и стали гуляць. Хурмапъ выграў ужо у пана ўси гроши, а панъ ўсё кажа: «гулай-ко аще! бы¹⁾ я постаўлю свою жѣнку и ўсё мое имѣнья и самъ сябе». Ўзяли яны послѣдній разъ карты и хурманъ выграў и цяперъ. «Што робиць? треба ужо служцъ хурману», думая сабѣ панъ и, скинуў зъ сябе плацьця панская и надзѣў свиту, обуўся ў лапци съ ремненными оборами, погнаў волѣ на раницу²⁾ и пасыціў ихъ до позныхъ обѣдоў. Прыгнаўши волѣ съ раницы, ёнъ пошоў ораць нащо³⁾. Ораў ёнъ, ораў и думая самъ сабѣ: «Вотъ, Божа мой, быў я пѣномъ, фў я сало съ мясомъ и блинѣ зъ масломъ, а цяперъ и хлѣба зъзѣў бы сухома, ды того нимѣшка». Сѣў ёнъ ды плача. Прыходзиць къ яму чортъ и кажа: «чаго ты плачашъ, панъ? ня плачь: я табѣ помогу, только продай мнѣ свою душу». Панъ думаў, думаў, а даляй кажа: «Няхай будзя, якъ ты хочашъ, только у мяне нимѣшка ножа разрѣзаць пѣляць, бо я чуў, што у васъ треба расписувацца кроўю». Поетому», кажа панъ, «ты садзиса ко мнѣ ў мяшокъ и ходзѣмъ къ ковалю, — няхай зробиць намъ ножъ». Чортъ ўлѣзъ ў мяшокъ и панъ понёсъ яго ў кухню, вкъ ковалю, да на дорозѣ раздумаўся и ня захоцѣў продаваць своё души и кинуў чорта вѣбъ землю и начаў лупиць яго бярезиною, такъ што чортъ засакаў, якъ на вясѣльи. Пѣтымъ ёнъ развязаў мяшокъ и выпусыціў чорта, а чортъ екъ ўскочиць на шію етому пану, да екъ начаў его душиць, такъ ёнъ ня вѣдаў дзѣ дзѣцца. Даляй панъ ухваціў за хвостъ чорта, скинуў яго до-

1) т. е. бо, — ибо.

2) раница, — утреннее время. Слов. Носовича.

3) т. е. натошакъ.

лоў зъ сябе и хоцѣў яму надзѣць крѣжыкъ, но чортъ стаў яго просвць, штобъ ёнъ ня надзѣў яму крѣжыка, но што ёнъ будзя яму такъ служыць. Панъ тогда зраховаўся съ чортомъ, кабъ якъ нибудзь выгнаць хурмана изъ хвальварка. Пошли яны туды,—прышли ў дворъ, а тамъ хурманъ віў сабѣ пугу, штобъ биць пана за тоя, што мало ораў и только натрудзіў волэ. Панъ вѣпрагъ волэ изъ сохи и хоцѣў вци ў хату, а хурманъ яго поваліў на землю ды начаў лупиць пугою, а панъ крычыць: «А братко, чортъ, ратуй мяне, забье хурманъ мяне!» А чортъ такъ спужаўся, што ня вѣдаў, што робиць, бояўся тольки, кабъ яго ня лизгануў. Отлупіўши пана воловицю, хурманъ пошоў и лёгъ спаць. Проснуўшысь, ёнъ пошоў поглядзѣць, што робиць яго панъ, а панъ уже даўно ўстаў и погнаў волэ на раницу. Только чортъ дрыжаў, екъ бараньни хвосцикъ: вельми далася яму ў знакъ пуга.

Зап. учен. Несвижск. учит. Сем. Т. Штыхой.

68.

ЧОРТЪ НА ВОРОВСТВѢ.

Гродненск. губ., Слоним. уѣзда, деревня Заполье.

*Оцинз*¹⁾ мельникъ быў и имѣў у себя млина. И *хоцѣў* туды *злочтѣй* и краў жито, пшаницу. Такъ мельникъ каже: «яжъ пойду пилноваць гетого *злочтѣя*». Пошоў мельникъ ў млянъ и *сѣщиць*, ажъ ў поўночи *прыхоциць* *злочтѣй*; а то быў чортъ; и носіў отъ гетого мельника ўсе пзъ млина. *Сѣщиць* мельникъ, улегши ў кошъ. Прышоў чортъ и бере уже ў мѣхи, а мельникъ *сѣщиць* ў коши, и каже: «бери уже гето послѣдній разъ». Узяў на вероўку, и *вече* уже до жонки своеё; уже радъ, што поймаў *злочтѣя*. Привѣў ў хату, кличе жонку свое: «*Ици*», каже, «уже поймаў *злочтѣя*», а жонка вышла тогда на дворъ; такъ ёнъ дый зачиніў ў комору, и замкнуў его тамъ. Пришла жонка; такъ ёнъ каже: «поймаў *злочтѣя* уже я», а ена каже: «а *цѣшъ* ёнъ?»—Ёсь ў коморп.—Пошли, одчиняюць комору, жонка каже: *ици* ты напередъ, а ёнъ каже:

1) Смотри выше стр. 60 въ выноскѣ 2).

хоцѣмъ! чего ты боишься? *Лецятыць*¹⁾—ажно уже *нимашака* его. *Цръшь ёнъ?*» Жонка каже: «ци я вѣдаю? якъ зачпнѣю п замкнуў. Бодай табѣ добро не было! здумаў подманываць мене. А той высонѣю *гомоў* черезъ окно, п каже: «што ты мене шукаеш? Одъ *ици*, твой млинъ понесло водою». Мельникъ выскочѣю да екъ бѣгъ, до озеро ўскочѣю п утопѣсе.

Зап. учен. пригтовительн. класса Свислочск. учительск. Семинаріи Ер-молловичемъ.

69.

ДѢДЪ И ЧОРТЬ.

Гродненск. губ. п уѣзда.

Жыў собѣ дзѣдъ п баба—такіе бѣдныя, што не было у нпхъ чаго ѣсьць. Ёнъ пошоў жаброваць п думает самъ про сябя: якъ добре гэтымъ богатымъ людзямъ, хоць бы мнѣ хто даў трецюю часьць гэтого богатства, што у нхъ есьць, я бы нпчога не хоцѣў бы. Приходзѣць до яго хлопчкъ п каже: «Бѣдны! пдзи собѣ жаброваць, только не хресьцѣсь, — будзешъ богатымъ,— якъ перахресьцѣсья — твое богатство пропадзе». Думае собѣ дзѣдъ: якъ разбогацѣю, то куплю коня, корову, хату. Сыпле хлопчкъ гроши пригорщами дзѣду. Тутъ панъ ѣдзе. Якъ забачѣю дзѣдъ, зняў шапку, перахресьцѣўся п просѣю милосьцѣ яго. Ўсѣ пропало: хлопчкъ обярнуўся ў камень, золото зробѣлося пепломъ.

Зап. учен. пригтовит. кл. Свислоч. учит. Семинаріи Ѡ. Ахрамовичъ.

70.

КОВАЛЬ.

Гродненск. губ. п уѣзда, Массальяно-Богородицкой волости, д. Новоселки.

Быў сабѣ коваль; было у яго троя дзѣцей: дзвѣ дочкѣ, натто хорошыя, п одзѣнъ сынъ, натто дурны. Дочки гэтыя похватаў чортъ п занѣсь на той свѣтъ, остаўсо только одзѣнъ сынъ. Гэты сынъ натто бпдоваў по своихъ сестрахъ, а пѣтымъ пошоў нхъ

1) т. е. глядятъ.

искаць. Ишоў ёнъ, ишоў целы дзень и нашоў на мосьци вельку булаву. Потымъ пришоў на одзипъ лугъ. Тутъ пастухэ пасвили быдло, а коло ихъ была дзира на той свѣтъ. Сынъ ковалёу сказаў пастухамъ: «порѣжча ўсё быдло, зъ скуры зробиця вельку корзину, ў гэту корзину складзѣця ўсё и спусьцѣя мне на вяроўкахъ на той свѣтъ празъ гэту дзирку».

Пастухэ послухали, зробили такъ, якъ ёнъ казаў и спусьцили яго на той свѣтъ. На томъ свѣци ёнъ стаў искаць своихъ сястроў. Исакаў, псакаў доўго, потымъ углѣдзѣў одзипъ срыбраны домъ. Ёнъ увойшоў ў гэты домъ и углѣдзѣў свою сястру. Сястра паттоуцѣшилася, якъ углѣдзяла брата, и стала угощаць яго. А зноў заразъ прыляцѣў чортъ и кажа: «Чаму тутъ прѣснаго дужа пахня?» а жонка яго кажа: «Гэто прышоў твой зяць, а мой братъ». Чортъ кажа на зяця: «Будзямъ тры дни пиць и ѣсьць, а на чацьвѣрты пойдзямъ на сухую долину боротца».

Тры дни яны пили и ѣли, а на чацьвѣрты пошли на сухую долину боротца. Чортъ якъ ўзяў яго и стукнуў ў зямлю, такъ той устрахъ¹⁾ по колѣни. А той якъ вылязъ изъ зямли и якъ ўзяў чорта, такъ стукнуў яго ў зямлю,—ёнъ устрахъ по шыю. Тогда ўзяў сынъ ковалёу булаву, разбіў чорту голоў, самъ пошоў, сястру свою вываў зъ сяребранаго дому, а домъ ўзяў, скачаў ў голушку, уложыў ў кишень и пошли яны далай. Ишли яны, ишли, ажъ зноў стоиць золоты домъ. Яны увойшли ў гэты домъ, а тамъ зноў сядзиць ихъ сястра. Яна паттоуцѣшилася, якъ углѣдзѣла брата зъ сястрою, и стала у ихъ пыгата: дзѣ яны были? Зноў прыляцѣў чортъ и кажа: «Чаму тутъ прѣсно дужа пахня?» А жонка кажа: «Гэто прышоў мой братъ и твой зяць». Чортъ кажа на зяця: «тры дни будзямъ пиць

1) Вѣроятно отъ глаг. устракаць т. е. устрекать, а въ болѣе ходячей формѣ: под-стрекать; *стрекануть* въ тверск. и псковской губ. — по обл. слов. Акад. н. значить: быстро уйти, скрыться; отсюда выраженіе: дать стречка, застрять. Что *к* въ народномъ произношеніи часто звучитъ какъ *х*, такъ это явленіе заурядное. Въ Слов. Носовича мы находимъ только *устряць*—попасться въ тѣсное мѣсто, завязнуть, застрять, задержаться. III.

и Ћсьць, а на чацьвѣрты пойдзямъ на жалѣзну долину боротца». Зяць прыстаў на гэтая. Тры дні яны шлі і Ћлі, а на чацьвѣрты пошлі на жалѣзну долину боротца. Якъ стали яны боротца, то чортъ якъ ўзяў свого зяця і якъ стукнуў ў зямлю, такъ той устрахъ по колѣні ў жалѣзо; а якъ выбраўсо ёнъ изъ жалѣза, то ўзяў чорта, стукнуў ў жалѣзо, такъ ёнъ устрахъ по шыю. Тогды сынъ ковалёў ўзяў булаву, разбіў яму голоў, а самъ прышоў до золотого дому, забраў своё сёстры, а золоты домъ скачаў ў голушку і уложыў ў кшени, а самы прышлі до дому, стали жыць пожываць і добра нажываць.

Зап. учен. Свислоскск. учительск. семинаріі Лук. Солоневичъ.

71.

КОВАЛЬ И ОДНОВОКУЯ ГО́РА.

Минск. губ., Игум. уѣзда с. Микулчи.

«Быў сабѣ», коваль, а у яго были тры сыны, одзінъ-шавецъ, другі-кравецъ, а треці-коваль. Зжили яны уже і вѣкъ свой, а николи ня бачыли го́ра. Вотъ и пошли яны шукаць, да пытацца, што-гэта за го́ра?

Пошли. Прыходзяць яны ў водну каршму. У каршмя найшли яны много людзей; яны бядова́ли, да горава́ли; одзінъ кажа: бяда́, хлѣба нямашика; други—короўку задавили воўкі; треці—мядзвѣдзь выдраў пчолки. А ковальчукі глядзяць, слушаюць, да дзівятца, чаго ето людцы горуюць, да бядуюць, да ўсё у ихъ дужа добро вялось і ня бачыли яны ні яко́го гора.

Посядзѣўши трохі ў каршмя, пошли яны даляй шукаць гора. Прышлі ў лѣсъ; ажны ў лѣся, на дорозы, наналі на ихъ разбойники. Бяда! якъ ета отъ ихъ одбороницца? Але не́якъ тыкі одборонились, хоць и имъ трохі довалясь.

Пошли яны даляй по дорозя, а тамъ зъяриули сусимъ ў лѣсъ. Ходзили яны по лѣся, ходзили, ажъ глядзь—стопа хата, а ля дзярэй ляжыць дужа вялики камянь. Яны ў хату—ажны тамъ ни духу. Полядзѣли ў печь, ажъ тамъ пачѣцца цѣлая овечка; а подъ лаўкою і подъ столомъ ходзяць тры овечки.

Яны гэта достали изъ печи пячѣстую, да и давай ѣсьци; ажъ тымъ часомъ глядзяць—прышоў ў дзвері нѣйки дужажъ вялікі чаловѣкъ, зъ однимъ вокомъ. Убачыўши ихъ, адновѣкі бѣўдзіла кажа: «добро - жъ, пожджыця; дѣбро миѣ будзя пообѣдаць вами».—Сказаў ёнъ етакъ, да и заваліў камнямъ дзверы, а самъ пошоў—чортъ яго вѣдая—куды. А ета было Гѣра.

Бѣдныя ковальчуки отчураліся уже и *пачени*; стояць, дай кажуць: «во дзѣ Гѣра! чаго насъ погнало нячыстая зъ дому?... Што тутъ робяць? Якъ ета тутъ вылязць!»

Попробавалі яны, кабъ якляль¹⁾ откаціць камянь отъ дзверѣй,—дакъ дзѣжъ?—а ни близко: дужа вялікі, кабъ яго маць пропала! А тутъ вылязлыбъ, можа, ў вокны, дакъ дужа малыя и голова ня ўлазця.—А, ляхо *матары*, мабыць, прыходзвца пропадаць!»

Ажъ чуюць — идзе той сáменькі, што заваліў камянямъ дзверы, Адновокуя Гѣра и кажа имъ: «Во якая щасьця; никого ня покинуў, якъ выходзіў, ажъ тутъ разомъ нашоў трохъ,—будзя чымъ закусць!...»

«Хто ты? пытаяцца яно ў одного».

— Я—шавецъ.

«А, у мяне боты ще цѣлы,—ня треба миѣ шаўца!» Сказаў—да шаўца за ногі, да ў горачую печъ и ўсадзіў яго.

Пячѣцца той няборака ў печы, а етыя два стояць, да и колѣцца, якъ осины.

«А ты хто?» пытаяцца Адновокуя Гѣра у другога.

— Я кравецъ.

«Ня треба жъ и ты миѣ!» Сказаў—да й того ў печъ.

Пякуцца уже два; остаўся трецьци.

«А ты жъ хто?» пытаяцца Гѣра у треццяго.

— Я—ковáль.

«А дѣбро, коли ты коваль», кажа яму адновокуя Гѣра. Ци ня уставіў ба ты миѣ одно воко?» «А чаму? Коли трѣба, дакъ

1) какъ-нибудь.

ўстаўлю. Толькі ты прыняси миѣ вярэвокъ и зялѣзны штыхъ, бо миѣ трэба зьвязаць цябе, кабъ можно было ўставиць воко; а то ты ня будзяшь стояць сунокойно». Трэба вѣдаць, што гэты коваль быў дужо хіцяръ.

Пошло іфкуды адновóкуя Гора, прынесло вярэвокъ и зялѣзны штыхъ. Коваль ўзяў да й прывязаў Гора вярэўкамі, да и кажа яму: «страпяйся!» Гора страпянулося да такъ, што и вярэўкі ня судержалі. Коваль нанова прывязаў Гора; яно якъ ня трапяталася, але няякъ ня оторвалася. Ма быць коваль крэпко прывязаў яго. Тогды коваль ўзяў, да нагрэў чырвоно—чырвоно зялѣзны штыхъ. Выняўши изъ цяпла горачы штыхъ, коваль и кажа Гору: «ну, глядзі-жъ, стой цихо, а я табѣ ўстаўлю другога воко».—Да и сунуў штыхъ ў видушчуя воко...

«А бра...» якъ рваецца Гора, якъ закрычыць: «а што-жъ ты гэта зробіў, трасца твоей *матары*?... На вóштожъ ты выколоў миѣ видушчуя воко!... Стой жа, вѣродокъ, ня выйдзяжъ жа ты отсюль: обмацаю¹⁾ жъ я цябе якъ!» Да й почало мацаць и ловиць коваля по хаця. А коваль чуць жыў забіўся ў кутчакъ, да й сядзіць моўчыкамъ. Гора мацала, мацала по хаця, ловіла, ловіла, да ня зловило коваля, а толькі обмацала свонхъ овечакъ; яны были подь столомъ и подь лаўкой. Тогды Гора сѣло на порогъ, да й кажа: «ну, ня дзѣ-жъ ты дзѣнясься: няразъ дзверы будзешъ выходзіць,—ня дожджешъ, кабъ я цябе ня зловило». Коваль ета вялязъ тогды цѣхонько изъ куточка, зловіў однуовечку да *кидзель*²⁾ сляпому Гóру на улоння³⁾. Гора помацала, бачиць овечка, ўзяло да й выкинула яе за дзверы. Коваль такъ-само и другую овечку кинуў на улоння Гóру; Гора и гэту овечку выкинуло за дзверы. Тогды коваль ўзяў, выварнуў кожныхъ, надзѣў яго, да и *бабухъ* на улоння Гóру; Гора думало, што гэта уже треццяя овечка: ўзяло, да замѣсь овечкі, выкинуло коваля за дзверы.

1) нащупаю.

2) Кидзель и кидзень — слово, означающее быстрос бросаніе: «Кидзель (кидзень) ему въ вочи грязью». Слов. Носовича.

3) Улоня—объятіе, лово. Тамъ-же.

«А дзякуй-жа жъ табѣ, Гора, што ты хоць ослобонило мяне», закрычаў коваль зъ д'яляку.

— А, лихо-жъ твоей матары и бацьку твоему, коли ето я цябя выкпнуло!... Ну, зл'одзій, маяшъ шасья, ня жывъ ба ты б'оляй! «Глядзи-жъ будзяшъ ты ици у л'ёся ля колоды, ня возьми ты тамъ хоця мое сякёрки—*золотая лязо*¹⁾, *срыбны обушокъ*, што уткнуто ў колодзя!».

— «Трасца табѣ ў бокъ, хвороба ў животъ, да ня сякерка! Выхвораяшъ ты, покуль я ня возьму! Абы тольки нашоў!»
Идзе, ажъ бачыць: лязиць в'елязная²⁾ колода, а ў колодзя уткнута сякерка: *золотая лязо срыбны обушокъ*. Коваль ето хоць за топорыща, ажъ рука и прыстала къ топорыщу. Ёнъ и такъ и сякъ рваўся, рваўся—нич'ого: ня якъ ня оторвецъ руки. Ажны тутъ, чужа, бяжиць, сляпая Гора. Ёнъ г'это рвацца зноў, ип'якъ, а тутъ уже и Гора близко. «Вотъ жа жъ цяперъ ня выскрабясься ты отъ мяне!» крычыць Гора. Што тутъ робиць?... Обмацаў коваль коля сябе ў кишени ножъ, достаў яго скорэй, да чырахъ!—отр'езау руку, да скорэй на ух'одалà,—неколи было уже разнижки продавецъ. И ище радъ быў, што хоця и такъ откуп'іся.

Посля жъ того годзя уже и Гора шукаць, бо уже бач'ў, як'обо яно.

Зап. со словъ фермера С... восп. Минск. Духовной сем. А. Ральцевичъ.

72.

СТРАХИ.³⁾

а.

Гродненск. губ., Волковыск. у'езда, м. Свислочь.

Быў сабѣ господаръ, м'ѣў ёнъ сына. Якъ сынъ доросъ до л'ѣтъ, такъ ёнъ бацька прос'іў, кабъ ёнъ показавъ яму страха.

1) *лязо*, по Носовичу: *л'езиво*—лезвее.

2) велязныи (въ др. м'ѣст. *в'ял'язный*)—большой.

3) Подъ этимъ названіемъ во многихъ м'ѣстахъ БѢлоруссии, среди народа, весьма въ ходу рассказы о встр'ѣчахъ съ нечистой силой, съ духами, мертвецами и пр. Ш.

Бацька завёў яго ў лѣсъ и показаў яму мядзвѣдзя. Такъ ёнъ ўзяў мядзвѣдзя за лапы и забіў. Ёнъ узноў стаў просіць бацька, кабъ ёнъ показаў яму страха. Бацька кажа: пдзи, ты, сынку, ў Божжи свѣтъ и самъ шукай страха. Такъ ёнъ йшоў, йшоў и прышоў ў пустую кáрчму, ўзяў разложыў огонь и стаў ксёншкн-читаць. Яму нудно робилосо одному сидзѣць и ёнъ пошоў шукаць сабѣ пріяцеля и знашоў мерца. Принесь, поставіў коло каминка, а самъ зачаў Богу молицца. Той мерлѣць якъ разгорэўса коло огню и стаў смердзѣць. А той кажа: «Браце! не смердзи, бо ў морду дамъ!» а мерлѣць смердзиць, сабѣ, смердзиць. Ёнъ якъ даў ў морду, дыкъ мерлець оджыў и зачаў дзяковани: «што ты мне забавіў, бо я быў страшны разбойникъ и много людзей забіў и ў гэтуй кáрчмѣ покутоваў. Чпразь мою покúту тутъ людзи не могли жыць».

Такъ той сынъ пошоў далѣй ў дарогу и прышоў до двора. Догадаўшысь, што тамъ ў палацу есьць страхи, такъ ёнъ пошоў туды ночоваць. Тамъ сѣў на середзшы хаты и обвѣў около сйбе свенцѣнною крыдою и свенцѣнную воду поставіў, запаліў дзвѣ свѣчки и Богу моліўсо. Ажъ о поўпочи зъ вялікімъ стукомъ проѣзджаяць пані и ўбѣгаюць лѣкап до того сына и крычаць на яго: «уцекай, бо мы табѣ голоў зорвемъ». А ёнъ ихъ не бояўсо и свенцѣнною водою ихъ покропіў, такъ яны не могли до яго простиупци. Яны подпущали подъ яго воду, огонь, жабы, ящурки, ужы, кабъ ёнъ ўстаў зъ того мѣста; тогды яны задушили бы его. Але ёнъ свенцѣнною водою свенціў а ўсѣ тое згнинуло, а ёнъ ихъ не бояўсо и Богу моліўсо. Тыє лѣкаи ўвяли двоухъ паноў до яго, посадили коло стола и пойли ихъ горячаю смолою и дзѣхцемъ.

Зап. учен. приготовит. к.л. Свислоч. учит. Семинаріи Костюкъ.

73.

б.

Минск. губ., Игум. уѣзда, село Новосёлки.

Одзинъ охвицэръ пошоў на поляваньня. Ничѣго не застрѣліў, ворочаўся назадъ позна. На дорозѣ ёнъ убачіў возеро и сѣў коло

яго нядалеко на ўзгорку. Тутъ сѣў и яго собака. Охвицэръ закуриў папяроску и стаў глядзѣць на возеро и бачиць, што яно покрываецца лёдомъ. Ёнъ пачиная процпраць вочи и лѣпнай приглядатца—ажно высовваецца изъ вóзьяра бѣлая цѣнь, якъ бы подобная на чаловѣка. Якъ убачиў ёнъ это, такъ и умлѣў, волосы стали дыбомъ, шапка зъ головы хлопъ на землю. У собаки такъ само шерсьць стала дыбомъ, яна ляжиць и ўсё вурчць, а цѣнь бѣлая ўсё ближайъ подходзиць. Охвицэръ попробоваў ўстаць, да бяда!—ня мѡжа, Страхъ яго такъ приковаў къ земли. Цѣнь пришла къ охвицэру, обняла яго и крикнула: «которая годзина?» Охвицэръ отвѣчая: «дванадцаць!» А цѣнь изноў крикнула: «Ўрошь! 11» и отышла одъ яго на шагоў пяць. Охвицэръ якъ опомніўся, ускочиў на ноги и давай бѣгци, но и цѣнь за имъ. Якъ ёнъ пярэбгая чаразь роў, дзѣ сьць вода, такъ и чуя: «чихъ, чихъ, чихъ!» Якъ ножомъ нѣхто по лёдзѣ рѣжа. Наконецъ чуць жиў прыбѣгъ ў дзяреўню и скорэй ў хату. Ў еты самый часъ цѣнь заляскала руками и сказала: «Маешь щасцьця».

Зап. учен. Виленск. учительск. Института А. Остаповичъ.

74.

в.

Тамъ-же.

Разъ москаль пошоў ў лѣсъ съ стрѣльбою¹⁾ и собакою подъ вечаръ. Ужо зайшло слонца. Ёнъ пошоў ў лѣсъ для того, штобъ тамъ пяраночоваць и на заўтра чуць дзянѣкъ отправятца на полявѣнья. Прышоўши ў лѣсъ, ёнъ разложиў косьцѣрь огня, лёгъ и грѣятца съ собакою коло огню. Ня прошло и годзины, якъ ёнъ почуў ў лѣся: «Ого-го!» нѣхто гукая. Собака забурчала. Ўзноў нѣхто крикнуў: «ого-го!», но цеперь бліжай. Пóтымъ ўзноў крикнула «ого-го!» и еще ближай. Наконецъ крикнула соўсімъ блізнянко: «ого-го!» и высунулася изъ за дзерава нѣшто чорная, высокая, косматая, подобная на слупъ: ни головы, ничѡго ня

1) стрѣльба — ружье.

видаць, только видаць вочи, якъ два вугалькі. Еты Страхъ подышоў къ дзераву, стаў п глядзиць на чаловѣка. Вочи такъ якъ молонка п блищаць. Солдатъ такъ п умлѣў, хоцѣў ўстаць, не можа. А Страхъ стояў, стояў, а потымъ давай къ солдату подходиць. Собака убачіўши ета (праўда, была добрая, Сибирская собака) ўскочила на ноги п стала пярадь солдатомъ. Убачіўши, што Страхъ идзе къ ея хозяину, яна доўго ня чакаючи, кинулася на Страха. Тутъ п пошла рэзні. Москаль, убачіўши ета, давай Богъ ноги. Собака убачіўши, што ея господаръ далёко, яще трохи порэзалася съ Страхомъ, мабыць, съ чортомъ п давай догоняць господара. Но Страхъ быў трохи ямчейши, перагнаў п чуць ухващиць солдата, якъ собака ў еты часъ скочила яму на каракъ; тутъ яны пзноў давай рэзатца. Солдатъ одбѣгъ трохи далеко. Собака кинула рэзатца п давай догоняць господара, ажно Страхъ пзноў яе перэгнаў п чуць ухониць чаловѣка, якъ собака ўскочила яму на плечу п зубами за каракъ; пзноў пошла рэзні. Такъ было нѣскольки разъ,—ўсё хоцѣў Страхъ ухониць чаловѣка п у ўсяки разъ собака обороняла господара, покуль ёнъ ня взбѣгъ на поля. Тутъ нядалёко быў дворъ, а ў дворэ собаки. Екъ учули ены, што нѣхто коло лѣсу рэзатца, такъ п поняслися туды. Доўго яще яны тамъ рэзалися. Москаль далеко одбѣгъ. Но вотъ нѣшто заляскала п нѣхто сказаў: «маяшь щасьця!» Ета сказаў Страхъ, убачіўши, што уже ня поймаць яму чаловѣка. Солдатъ отхворэў дзвѣ нядзѣли, а за имъ разомъ п собака. Яна отхворэла оттого, што Страхъ ў нѣсколькихъ мѣйсахъ попробиваў яе якъ бы жалѣзнымъ рожномъ.

Записано тѣмъ-же.

75.

СЧАСТЬЕ И ГОРЕ.

Могил. губ., Рогач. уѣзда, д. Яново.

Жили сабѣ такъ два браты; одзинъ пзъ нихъ бывъ вельми богаты, а другій бѣдный. Пойшовъ разъ бѣдный попросить у богача коня—поля попахать, а богачъ яму п кáжа: «идзи—сабѣ

возьми да глядзи ня змучъ». Во бѣднѣй и пойшовъ. Тольки вышовъ за гумны, ажно кони тутъ и ходзять. Ставъ ёнъ забротовать коня, а пѣйкѣй чаловѣкъ подышовъ къ яму да и ни даё. Бѣднякъ и пытае у яго: «што ты за чаловѣкъ такей, што мнѣ ковя мойго брата ня даешъ?» А тѣй яму и кажа: «я счастья брата твойго.» Во бѣднякъ и пыталя у яго: «а дзѣ жъ мое счастья?» — «Вонъ тамъ подъ кустомъ ляжить въ красной сорочцы». Бѣднякъ узявъ добрый колъ да и пошовъ къ кѹсту, глядѣть, ажно вялѣкѣй чаловѣкъ ляжить, ростянувши. Бѣднякъ подыйшовъ да якъ трѣсня яго по боку да и кажа: «што жъ ты тутъ ляжишь, а?» Тогда якъ подхѣпицца тѣй чаловѣкъ да и кажа: «ой ня би ты мяне, я ня прывыкъ зямлю пахать, а коли ты хочешъ, такъ идзи да продавай што, я табѣ тогда буду помогать». Бѣднякъ кинувъ коня да и пойшовъ домовъ. Тогда ўзявъ ёнъ новый жонкинъ андаракъ, пойшовъ на базаръ и продавъ яго за два цѣлковыхъ, а другѣй купивъ за полтинникъ да ище продавъ; такъ ёнъ надѣли двѣ попродававъ и заробивъ богато гроши, купивъ сабѣ тамъ у гѣродзи дворъ и сялибу да и ставъ привозицца, забравъ ўсе да хоцѣвъ изъ хаты ити,—чуя нѣхто плаче. Во ёнъ и пыталя: хто тамъ—ета? «Я»; кажа. Кто жъ ты такей? «А Гора твоё». — Чаго-жъ ты плачешъ—«А што ты мяне ня бярешъ съ собой?» — «Цицъ жа! ня плачь, я возьму,—лѣзь во въ ету скрыню.» Гора влѣзло, а бѣднякъ ўзявъ замкнувъ скрыню да и закопавъ, а самъ поѣхавъ и ставъ жить богачомъ. Прѣхавъ разъ къ яму яго братъ ў гости да и пыталя: «чаго, братъ, ставъ такой богатѣй?» А ёнъ и кажа: «я Гора закопавъ ў зямлю» — «Гдзѣ?» — «А на старомъ дворищи». Богачъ и радъ, што бѣднякъ сказавъ яму, гдзѣ ёнъ закопавъ. Прѣхавъ ёнъ домовъ да и откопавъ и кажа: «идзи изновъ къ мойму брату», а Гора яму кажа: «ня! твой братъ чаловѣкъ лихѣй, а ты добры, што мяне откопавъ,—я къ табѣ и пойду». Хотѣвъ ёнъ изновъ поймать да закопать, а Гора и ня видно стало. Тогда сбяднѣвъ сусимъ богачъ, а бѣднякъ разбогатѣвъ.

Зап. восп. Полоцк. Учит. Семинарѣ И. Адамовичъ.

76.

КУПЕЦКІЯ ДѢТИ И БѢДА.

Минск. губ., Игум. уѣзда, Бродецкой волости, с. Колбча.

Жили два богатые купцы, у одного былъ сынъ, у друго́го дочка́. Узяли купцы да и пожанили своихъ дзяцѣй, выстроили имъ палаць и отдзялили ихъ. Прожили молодые пябольшь, можа, якъ поўгода. Выходзя молоды купецъ одинъ разъ ў вѣчера на дворъ, — ажъ чуе груке ў браму¹⁾. — «А хто тамъ?» пытаицца купецъ. — «Я!» говора. — А хто ты? — «Авось я, Бяда твоя».

— Чаго ты потрабуишь зъ мне?

А вотъ того: «ци добро жиць зъ молодосьци, ци подь старось?»

— А вотъ постой, пойду попытаюся у жонки.

Жонка сказала, што лѣпій подь старось, якъ зъ молодосьци. Выходзя купецъ и говора Бядзѣ, што лѣпій подь старось. Такъ перазъ гэтою самую почъ загарэўся ихъ домъ, только выскочили самы здушами. Давай бацьки молодыхъ раду радзиць—и поставили новы домъ, ищэ лучшай того и надавали своимъ дзѣцямъ ўсягѣ усякаго; стали яны жыць. Пожыли, можа быць съ поўгода, выходзя купецкій сынъ ў вѣчера на дворъ, ажъ изноў ў браму груке.

«А хто тамъ?»

— Я, Бяда твоя!

«А чаго ты потрабуишь отъ мне?»

— А вотъ: ци ты подь старось хочышь жыць лѣпій, ци зъ молодосьци?

«Постой пойду у жонца попытаюся».

Выходзя потомъ и говора: «лучшай подь старось жыць, якъ зъ молодосьци».

Загорэўся домъ изноў, празъ ночь ўсё чысто згорэла, только сами выскочили. Давай зноў бацьки раду радзиць; поставили

1) груке у браму—стучать въ ворота. Ш.

ужо домикъ ни богѣтѣньки и дали дзѣцямъ што-нибудь. Пожыли яны шибѣляй, якъ съ поўгода—выходзя сынъ купецки на дворъ, ажъ груке зноў ў браму.

«А хто тамъ?»

— Авось я, Бяда твоя.

«А чаго ты потрабу́ишь?»

— А вотъ того потрабую: ци ты хочишь зъ молодѣсьци лучшей жиць, ци подь старось?

«Пойду зноў у жонки попытаюся».

Выходзя купецки сынъ якъ бѣдзѣ и говора, што лѣпшій подь старось, якъ зъ молодѣсьци.

Зноў загорэўся домъ и ўсе добро погорэло, осталися изноў только сами. Ну давай бацьки изноў раду радзиць, позвали купцоў и сусѣдоў прочыхъ и разрашѣли молодымъ ужо ў свѣтъ ици, только по разуму. Тоды взелá купецкаго сына жонка унесла срѣбны персыцень и хусточку, разрэзала пополамъ персыцень и хусточку, одну половину сабѣ взелá, а другую отдала мужу. Циперъ яна говора якъ мужу: «дзѣ ты будзишь, дыкъ кабъ ўсе было пры тцибѣ». Ну и пойшли яны ў свѣтъ: мужъ пойшоў въ одзинь бокъ, а молодая жонка ў други. Яна скоро сабѣ найшла мѣсто у помѣщика, за охмистрыню¹⁾ стала; а мужъ пойшоў: дзѣ пираночуя ночь, дзѣ другую—и далій. Што ёнъ бѣдны набраўсе холоду и гѣлоду! Купецкому сыну работаць вичочыцца. Зайшоў ёнъ дзѣ-то на ночь къ ходзяину, а ходзяинъ пытаицца: «Ци ни мѣжышь ты дроў посѣкаць мнѣ?»

— «Што жъ дзѣлаць! хоць я никѣли ня сѣкъ, а трѣба, ды я ужо зголодаўся». Ну и пошоў ёнъ съ ходзяинномъ дровы ў лѣсъ сѣкци, а торбочку ўсе съ собою нѣся. Стаў ёнъ дровы сѣкци, а торбочку повѣсцѣ. Дзѣ съ чорта была ворѣна, ухватила торбочку и поляцѣла. «Ахъ Божа мой, Божа! вотъ коли жъ я пропаў! штой жонка дала и тоя утраццѣ».—«А я тутъ! ни отхожу отъ тцибѣ» отзывайцца жѣнка. Тоды ёнъ и дровы кинуў

1) охмистрыня—ключница, домоправительница. Слов. Носовича.

сѣкци и пошоў далій. Ишоў ёнъ мѣсиць, ишоў два и доліи: хлѣба попробя, и отираўлянца далій, ажъ ужо зьвѣуся зъ голоду. Подорозѣ зайшоў икъ ходзяицу, шраночаваў, а на заўтрэ пойшоў съ ходзяиномъ ў лѣсъ сѣкци дровы. Бача ёнъ—ў цѣмцумъ лѣся стоць сѣсна, а на соснѣ хайлукъ¹⁾). Подыйшоу купецки сынъ къ сѣсня и поваліу яё,—ажъ тамъ яго торбочка. «Хвала жъ Табѣ, Божа, што я свою торбочку знайшоу!» Кицуў свойго ходзяиша ў лѣся и пойшоў даліи, дужа радуючыся, што найшоу свою торбочку. На дорозя стала обнимаць яго почъ; заходзя ёнъ ў хвальварокъ и просицца попочоваць. «Не, чаловѣча, ня пусьцямъ! нанъ пашъ хворъ». Ажъ прыходзяць ў скоросьци охмустрыня. «Пусьциця, наночки», говора купецки сынъ, «попочаваць!» — «Ночуй сабѣ!» отвычая охмустрыня. «Откуль жа ты?»

«Ахъ, панічка, стаўши табѣ казаць ўсё, дыкъ пройды ўся ночь».

— «Ничаго,—бай, бай, чаловѣча! Ты по свѣту походиў, богато чаго бачыў». И купецки сынъ стаў расказваць: «Я купецки сынъ, насъ бацьки жанили, мы нѣсколька расъ горэли, потомъ насъ разлучили». Тогда охмустрыня пытацца: «А дзѣ жъ твоя торбочка?».

— «А вотъ пры миѣ». Тоды яна найшла и прыняла половнику срэбнаго персьня и косынку; ну и ёнъ своё вышуў псѣ торбочки; якъ прыставили, такъ перьсцель и косынка и зросьлися. За гэтою ночь нанъ помьёръ, а у яго ш было дзяцей, такъ увесь хвальварокъ и застаўся сусимъ богацьцемъ купецкимъ дзѣцямъ. Яны цепенъ живуць и дужа богато.

Зап. учителемъ народн. училища Н. Гр. Яцко.

77.

ПРО ОХОТНИКА.

Червиг. губ., Новозыбек. уѣзда, с. Денисовичи.

Пошовъ чаловѣкъ ў лѣсъ на охоту. Ходивъ, ходивъ цѣлы день и ничаго не вбивъ. У вечари убивъ козу, наклавъ тѣпла²⁾, от-

1) кукла. Слов. Носовича.

2) тепло—огонь.

рѣзавъ стягнó, испекъ и ставъ ѣсыць. Ъвши и кажа: «Ой, Господи, якоя миѣ горя!». Коза поднялась да и кажа: «Колы-бъ табѣ такая горя, якъ Чарнышовому!». Охотникъ и пошовъ шукаць Чарнышового. Пришовъ ў одно сяло, попытавъ: «Ти няма тутъ Чарнышового?»—«Нѣ, няма». Пошовъ ёнъ ў другóя сяло, дай пытая зновъ: «Ти няма тутъ Чарнышового?»—«Нѣ, няма». Пошовъ ёнъ въ трейтее сяло. Пóя чаловѣкъ кóняй. Ёнъ и питая: няма тутъ Чарнышового?—«Ё! ходѣмъ-ка, я табѣ ўкажу!» Пошли ў дворъ, чаловѣкъ и кажа: «Я самъ Чарнышовъ. На што ёнъ табѣ?»—«Ды пошовъ я ў лѣсѣ чаго убиць. Ходивъ, ходивъ цѣлы день и ничаго не вбивъ. У вечарп ўбивъ я козу, наклавъ тѣплá, отрѣзавъ стягнó, испекъ, дай ставъ ѣсыци и кажу: «Господи, якоя миѣ горя!» Коза поднялась, дай говоря: «Што табѣ! колы-бъ табѣ такая горя, якъ Чарнышовому!»—Дакъ я и пошовъ шукаць Чарнышового. Ну, кажи какою табѣ горя?—«А вотъ: ожанивъ мне бацька. Пошли мы зъ жонкою спаць. Жонка ударила мне трима палочками,—я и побѣгъ собакой. Бѣгавъ, бѣгавъ, захотѣвъ я ѣсыты. Пасуць пастухи паньскихъ овецъ. Я хотѣвъ одну овечку украсти. Яны мне стали прогонять, а я вярчусь. Яны мне дали хлѣба. Я поядáвъ. Пастухи лягли спать и я лёгъ. Пришли два вовки, ухвацили овечку и понясли. Я ўставъ, и пошовъ шукаць: найшовъ. Я вовковъ поразрывавъ и пасу тую овечку. Пришли пастухи. Приѣхавъ сюды панъ; яны рассказали про мене. Панъ ўзявъ мне, вовковъ и овечку и повезъ домовъ. Родила барыня. Вовколака пришовъ и укравъ. Я побѣгъ и отпявъ. Панъ мне ставъ еще лучи жалѣць. То я живъ ў кухни, а то ставъ жить ў комнаци. Вотъ я захотѣвъ довѣдацца бацька. Узявъ, утѣкъ. Сустрѣла мне жонка, ударила палочкой и я полятѣвъ вярямъ. Лячу. На дворѣ даеть хлóпяць кóнямъ кормъ. Я ставъ клявать, а ёнъ мне поймавъ, принесъ ў хату.—«Мамъ, извари минѣ вярбя!» а самъ пошовъ гулять. Матка забула изварить. Ёнъ пришоў, дай питая: «мамъ, изварила вярбя?»—«Нѣ! Ёнъ можа уже издохъ,—погляди!»—«Хлóпяць поглядѣвъ, а я и ноги откинувъ. Ёнъ ўзявъ мне за

ноги и выкинувъ. Я полетѣвъ, сѣвъ на гной¹⁾ и клюю. Потуль клявѣвъ, покуль и примерзъ. Ъхали пань. Вотъ одинъ панъ кучяру и кажа: «сопуни коний, возьми того вярябя и няси сюда.» А панъ гэтой бувъ вовколака. Кучяръ ўзявъ мне ў приполь, отогрѣвъ, а панъ вовколака и кажа: «Нашто ты у мене дятѣнька отнявъ?»—«Мине загадаў панъ». Вовколака сдѣлавъ мне чаловѣкомъ и сказавъ: «иди ты ў дворъ. На табѣ гетую палочку. Жонка будя сустрикатъ тябя черязъ десять дворовъ. Ты ей не кажи ничого; а якъ увойдишь ў ворота, ты ударь ее палочкой три разы». Я пошовъ ў дворъ. Жонка мне стрѣтила. Я ей ничого не казавъ, а якъ войшовъ ў ворота, ударивъ ее три разы палочкой,—яна и побѣгла козой.—Видно тая-то коза.

Зап. учит. народнаго училища Н. Котляръ.

78.

ПАНЪ И МУЖИКЪ.

Минск. губ., Борисовск. уѣзда, м. Холопеничи.

Пытае разъ мужикъ у пана: чаму гэто, панѣчикъ: панъ—паньымъ, а мужикъ—хамымъ?» — «А тому, што кажинный панъ возъ лозы зьѣў. Вотъ и мяе учли и билл», каже яму панъ. Захоцѣў мужикъ быць паномъ, поѣхаў ў лѣсъ, насѣкъ возъ лозы, повязаў яе ў пучки и приказывае своей жонцы бпць яго. «Чи не ошалѣў гэто ты? Што-тки гэто табѣ зробилюса? За што я дябе буду бпць?» каже жонка.—«Бп, а не то я на табѣ зьсяку гэтый возъ лозы. Я хочу быць паномъ.» Жонка стала спривчатца зъ мужомъ, дыкъ ёнъ яе за косы ўзяўши, такъ отхвостаў, што послѣ йна со злосьци йяго стала сѣчь. Алл сколько ня сѣкла, ўсѣ мужикъ паномъ не зробиуся. Только пролежаў, бѣдный, цѣлюю вясну ў посьцели, покуль раны загамиллѣся. Провѣдыли объ гэтымъ на сялѣ, стали надъ бѣднымъ мужикомъ сьміятца: «вось» кажуць, «чорная скура, захоцѣў быць паномъ. Нехай цяперъ цацкаетца.... Варта!» Нима куды вочъ показаць мужику, ўсюды

1) гной—навозъ.

надъ имъ насмихаютца. «Ну, каже, мужикъ сусѣдямъ, на злосьць вамъ зроблюся паномъ. Ўзяу крайчикъ хлѣба ў торбѹ и пошоў ў свѣтъ шукаць панства. Ишоў ёнъ, ишоў. . . , и зайшоў ў большущій лѣсъ; попаў ў такую цемразь, што а ніякъ не выбратца зъ яе. Зблудзіў нашъ мужикъ. Хлѣбъ ужо увесь зъѣў, нечога ѣсьци; выголодаўся и замаріўся. Ажъ чуиць—яблыкамі запахнуло. Бачиць—стоиць яблыня зъ дужа пригожими и пахучими яблыкамі. Нарваў ёнъ ихъ и давай ѣсьци. Зъѣў ёнъ одно яблыко, другая. . . смашны. Їсь трецьціе. Нѣшто бачиць шапка на головѣ стала подниматца. Поцупаў рукою—выросли три роги. Спужаўся мужикъ и давай уцекаць отъ гэтой яблыни. Али зъ рогами стало ящо трудней продзиратца яму празъ цемражъ. Змогся зоўсимиць и упаў на землю, хоць голова яму и болѣла, али заснуў потомъ. На заўтришній дзень прочнуўся, бачиць—росьце надъ имъ яблыня. «Попробую и гэтыхъ яблыкъ, што будзе, то будзе», думаетъ сабѣ мужикъ. Зъѣў одно яблыко—одзинъ рогъ отпаў, зъѣў другая—другій отпаў, трецьцее—отпаў и трецьцій. Ў торбытцы у мужика были ящо тые благае яблыки—ёнъ ихъ ипраложіу ў кишеню, а добрыхъ нарваў ў торбу. Доўго ящо ёнъ блудзіў по лѣсп, али таки вышоў изъ яго. Пришоў нашъ мужикъ ў другая королеўство. Быў святый дзень, ёнъ и стаў подъ косьцѣлымъ просиць милосьцины. Ў косьцѣли была королеўна. Почула йна, што яблыкамі дужа пахне; послала свонхъ слугъ купиць яблыкъ, али што яны ни привясуць, ня тые. Усердилася королеўна, вышла съ косьцѣла и сказала подаваць карету. Только подѣхала йна къ убогимъ, силыѣй запахнуло яблыкамі. И пытае королеўна у кого такіе пахучіе яблыки? Мужикъ нашъ и подносиць ей. Ина дала яму чирвоніць. Їдучи ў кареци, стала королеўна ѣсьци яблыки. Сколькп зъѣла яблыкъ, стольки рогоў выросло на головѣ. А покуль пріѣхала домоў, ня можно ужо было ей изъ кареты вылѣзци. Созвали доктороў, тые и кажуць, што треба отпиловаць роги. Стали пиловаць,—кричиць королеўна гвалту. Нима рады. Приказаў король обвясьціць, што хто выличыць королеўну, того ёнъ зробиць своимъ

сынатыромъ. Вызваўся нашъ мужикъ. Дохторы скося на яго поглядзѣли, али король приказаў имъ выйци воинъ. Мужикъ сказаў зробиць ванну п посадзіу королеўну ў ванну. Якъ зробилося ей млосно, даў ей яблычки зъѣсьци. Зъѣла яблыка, рогъ п отгнаў. Такъ п љсѣ роги поотнадали. Убачили гѣто дохторы, стали уцѣкаць, али ихъ половили п по приказанью короля повѣшали. А мужика король зробиў сынатыромъ п хоцьбу за яго королеуну замужъ выдаць; али ѣнъ сказау, што у яго ужо ѣсь жонка. Пожиў нашъ мужикъ ў гѣтымъ королеўстві, одукаваўся п поѣхаў тогды за своей жонкой. Вядомая рѣчь, што дома яго не познали. Усе сяло собралося глядзѣць на пана, што возъ лозы зъѣу. Потымъ ѣнъ забраў свою жонку, поѣхау ў свое королеўство, п цяперъ тамъ пануе.

Неуглумъ сказано: за битаго двухъ нябитыхъ даюць, да п то не бяруць.

Зап. учител. Минск. приходск. училища А. Е. Богдановичемъ. Ср. сказку «Рога» у Аванасьева «Народн. р. сказки.» Кн. II, стр. 138—150, и кн. IV, стр. 248—252.

79.

ДЗІВО.

Минск. губ., Слуцк. уѣзда, Синявск. волости.

Жыў сабѣ чаловѣкъ вельми бѣдны, не было у яго чаго ѣсьци. Покинуў ѣнъ свою жану дома, а самъ пошоў ў свѣтъ. Идзецъ ѣнъ дзень, идзецъ други п приходзиць ў лѣсъ. У лѣсп стоиць хатка; ѣнъ п зайшоў ў гѣту хатку, а тамъ сядзиць какой-то старичокъ. Вотъ ѣнъ п пытае: «ци ня можно у цябе, старичокъ, праночуваць?» А старикъ отвѣчае: «чаму же? ночуй!» Сидзяць яны часъ, а може, два, пора уже вечѣраць, а на столѣ п хлѣба ни куска. Вотъ старикъ п говориць: «Мой, братъ, руки!» п самъ помыў. Сѣли за столъ, а ходзяннъ п говориць: «Дзіво, идзи ў хату живо! сѣчпя, рубайся, ў горшокъ накладайся, до огню пристаўляйся п на столъ подавайся!» Вотъ ўходзиць ў хату пѣкій пидыкъ,—самъ зарѣзаўся, оскубся, до огню приставиўся, свариўся п на столъ подаўся. Ходзяннъ п каже госьцю: «ѣжъ,

братъ, только косьцей ня грызи!» Зѣли яны ўсе мясо, косьци положили на столъ, а ходзяинъ каже: «Дзиво, собирайся, да и за порогъ выбрайся». Дзиво собралось, соскочило со стола и пошло за порогъ. Вотъ госьцю стало зайздросно¹⁾, — ёнъ и просиць: «продай мнѣ, добрый чаловѣкъ, гэта дзиво!» А старичокъ отвѣчае: «я не продаю нікому за дзеньги, а добрымъ людзямъ и такъ даю» и подаріў гэта дзиво чаловѣку. Чаловѣкъ ўзяў яго къ сабѣ, занесъ домоў и каже жанѣ: «вотъ я принесъ дзиво, ты только посмотри, што тутъ будзя!» и вялѣў накласть дроў ў печку, а самъ съ жаною сѣли за столъ. Индыкъ стонць ў сѣняхъ. Вотъ ходзяинъ каже: «Дзиво! идзи ў хату живо, сѣчпся, рубайся, ў горщокъ накладайся и до огню приставайся». Дзиво входиць, само зарѣзалось, оскублось, до огню прпставилось и на столъ подалось. Зѣли яны ўсе мясо, а косьци положили на столъ и каже ходзяинъ: «Дзиво, собирайся и за порогъ выбрайся!» Собрало яно ўсѣ свои косьци, соскочило со стола и пошло какъ приходило. Побыли яны съ дзень и вышли у нихъ ўсѣ дровы. Ходзяинъ поѣхаў ў лѣсъ по дровы, а къ жанѣ яго приходиць попъ и зовець къ сабѣ мыць бялізну²⁾. Вотъ яна и хвалицца: «Охъ мой бацюшка! што у насъ есть за дзиво! Садзись одно за столъ.» Сѣли. А яна и зовець: «Дзиво идзи ў хату живо!» а Дзиво и не думаць песьци. Вотъ яна изноў такъ само зовець, а Дзиво ўсё не слушаецъ. Узяла баба кочаргу и кричиць: «ось, яжъ табѣ!» да якъ дась по ёмъ кочаргою—кочарга такъ и ўросла къ дзиву, а баба къ кочаргѣ. Кричиць баба на ўсё горло: «ой, бацюшка, поможи одъ кочарги одорвацца!» Пришоў попъ и говориць: «Да што гэта такая?» Узяўся спасаць бабу и самъ прпрось. Приходиць дзвзякъ и каже: «Бацюшка! да што такъ долго сядзиць? треба обѣдню служыць». А попъ говориць: «видзишь, што ни могу одорвацца». Дзвзякъ стаў помогаць пону одрывацца и самъ прпрось. Приходиць староста и тоже стаў спасаць бацюшку, да и ёнъ прпрось. Пришла матушка, а попъ кричиць: «ня бярыся, а то прпросьцешъ, — пойдзи позови шаптуху³⁾, штобъ помогла намъ».

1) завидно;

2) бѣлье;

3) знахарку.

Пришла шаптѹха, стала шаптаць, да якъ возьмеца за кочаргу да и сама приросла. Дзиво поволокло ихъ ўсѣхъ ў лѣсъ, къ ходзянну, чаразь греблю, гдзѣ быў мостъ. Выскакиваецъ изъ подъ моста чортъ и говориць попу: «Колі пусьцишь за царскія дзвери, то я цябе одорву». Попъ обѣщаў пусьциць. Чортъ ўзяўся одрываць пона одъ кочарги и самъ приросъ. Идуць ўсѣ ины къ ходзянну; пришли на мѣсто, а ходзяннъ высѣкъ шесць дубинъ,—на чорта самую тоўстую, да и говориць къ яму: «А ты чаго тутъ?» да якъ стаў даваць! біў, біў, а потомъ самъ ўзяўся за кочаргу и чортъ одстаў. Одорваўшись, ёнъ пусьциўся на свое мѣсто, откуль выскочіў, только линію лѣса выломаў по дорозѣ. Пришла чородъ и до пона. «А ты чаго?» пытаецъ ходзяннъ—да и на пона побіў дубяну. Пусьциўся попъ бѣжаць до дому,—ажъ рукавы да полы мотаюцца. Такъ ўсѣхъ ёнъ угосьциў дубинами и ўсѣ поуцекали домоў. А ходзяннъ ўзяў свое *диво* на возъ, привезъ яго до дому—и цяперъ ёнъ живець съ жаною и ни пуждаюцца ни ў какой шщѣ.

Зап. учительницей народнаго училища Степанидой Берестовичъ. Сообщ. г. инспекторомъ народн. училища Минск. губ. Квасницкимъ. — Ср. у Афанасьева «Народн. русск. сказки» кн. II, № сказку: Диво-дивное, Чудо-чудное стр. 492—494.

80.

ШАВЕЦЬ ¹⁾ И РЫБАКЪ.

Минской губ., Цитвянской волости, с. Цитво.

Жіў, быў вельми бѣдный шавецъ; было у яго пяцero дзяцѣй и жонка. Одзинъ разъ пошоў шавецъ ў дорогу, сустрэў ёнъ двухъ купцоў. Купцѣ знали яго бѣдность и дали яму сто рублей. Прышоўши до дому, шавецъ купиў хлѣба, а другіе гроши сховаў ў мякшиѣ. Разъ муляръ возіў по сямъ горшке; жонка шаўца ўзяла мякину и оддала муляру за горшокъ. Узнаў объ гѣтумъ шавецъ и доўго плакаў, да и пошоў ў дорогу. Сустрэли шаўца тыя купцѣ и дали яму сто рублей. Шавецъ купиў ў гóродзѣ хлѣба, мяса, а другіе гроши зашіў ў шапку, надзѣў

1) сапожникъ.

на голову, да и пошоў до дому. Якъ йшоў шавецъ дорогою, вонропъ почуў мясо и хоцьѣ вырваць изъ рукъ шаўца, да мѣсто мяса сорваў шанку и понёсъ ѣ гняздо. Погораваў шавецъ, да и пошоў ѣ дорогу. Сустрѣли яго кушцэ и дали шаўцу кусокъ вѣлова. Принёсъ шавецъ волово до дому и кинуў подъ лаву, а самъ шіў боты. Разъ, прышоў къ шаўцу рыбаць и углядзѣў волово, сказаў: «На што йно табѣ, отдай яго миѣ; першую рыбу, што зловлю, оддамъ табѣ». Шавецъ сказаў: «Бяры сабѣ». Рыбакъ ўзяў. Вотъ рыбаць изловиў рыбу и прынесъ шаўцу. Вѣ гѣтуй рыбѣ шавецъ нашоў вельми дорогіі кáменьчикъ, дыямантъ, за который кушцэ хвальварокъ и садъ. Тогда только забогацьѣ шавецъ.

Зап. учен. приготовительнаго класса Несвижской учительской семинаріи Винниковъ.

81.

ИВАНЪ ПРЕКРАСНЫЙ И КНЯЗЬ ЛАДЫМЯРЬ.

Черниг. г. Новозыбск. у. с. Деңисковичи.

Живъ бывъ себѣ Иванъ прекрасный, сирота несчастный, и служивъ ёнъ по князѣмъ, по панáмъ и по всѣмъ богатырямъ; не имѣвъ ёнъ себѣ ни платья цвѣтнаго, ни слова добраго. Нанявся ёнъ къ князю Ладымяру, Кіевскому содержателю, многопословиому. Прослуживъ ёнъ у князя три года, — тоже не имѣвъ ни платья цвѣтнаго, ни слова добраго.

Дождали праздника Свѣтлаго Воскресенія. Князь Ладымярь ставъ своихъ прислугъ суряжать, которые были у него. Бывъ у него Алёшка-легокъ на языкъ, сладокъ на слова. Князь Ладымярь спрощуетъ у Алёшки: «Нихто на насъ не обижаетца, — ни одна душа?» — «Есть у насъ Иванъ прекрасный, сирота несчастный, — тотъ обижаетца». Призвавъ Князь Ладымярь къ себѣ Ивана, дасть яму купи нячиняны и шуба няшійтая: «Вотъ тибѣ купи нячиняны и шуба няшійтая, — штобъ этиа купи починивъ и себѣ шубу пошивъ и штобъ ты со мною на завутрянь поспѣвъ». Получивъ Иванъ прекрасный, сирота несчастный, горько заплакавъ.

Пошовъ ёнъ пкъ рѣкѣ Диѣру и думая самъ себе погубить. Являетца къ яму баба, якъ сѣнная копа: «Опъ чѣмъ ты Иванаъ прекрасный, спрота несчастный, журписья? Я твоему горю помогу: Будишь мине маткой звать?»

— Буду!

«Садись на мине!» Баба старая перевязла Ивана на тотъ бѣрягъ рѣки. Тамъ стоитъ домъ—ни вздумать, ни взгадать, только пярómъ написать. Припоса баба къ воротамъ, бразнула въ кольцо. Выскакуя пкъ нимъ дѣвушка, Алёна Сиволобовна. «Вотъ тибѣ другъ! Будишь ты яво своимъ мужамъ называть?»—«Буду!»—«Вотъ жа ты яму кунн почини, шубу поші п выправи съ княземъ Ладымярмъ на заутрянъ». —«Ложись, другъ мой, Иванъ прекрасный, спать», говоритъ Алёна Сиволобовна, а сама вышла на крыльцо, крикнула богатырскимъ гóлосомъ. Идутъ къ ней всѣ ея слуги. «Опъ чѣмъ ты насъ спрошѣешь?»—«А вотъ натея, штопъ вы кунн починили п шубу сей часъ жа пошили».

Алёна Сиволобовна стала Ивана будить: «Ўставай, мой другъ! вотъ шуба готова,—на заутрянъ звонять». Иванъ прекрасный, спрота несчастн, надѣвъ шубу тую. Тогда Алёна даётъ яму три ячка: «Однимъ ты ячкомъ князя Ладымяра похристосуй, другимъ попа, а третья вязи љ дворъ».

Посли заутрани Алѣшка-легокъ на языкъ, сладокъ на слова, п кáжа Ивану: «Похристосуй, братъ, п мине». —Похристосовавъ Иванъ п яго.

Пріѣзжая Иванъ љ домъ, Алёна говóря яму: «Похристосуй я мине!»—«Я», говоритъ Иванъ, «Алѣшку похристосовавъ». —«Ты дуракъ, хамъ! себѣ безголовье получишь».

Князь Ладымяръ собиравъ богатыхъ п убогихъ на обѣдъ. Ёнъ сирашувавъ у богатыхъ: «хвалитесь богатствомъ? Буду за богатство хвалить, а убогихъ надарять». Иванъ прекрасный сѣдять, ничóго не отвѣчаетъ. Алѣшка-легокъ на языкъ, сладокъ на слова, запышевъ¹⁾ п говоритъ: «Иванъ сибѣ жапу наживъ, краше

1) разсердился.

въ свѣтѣ нѣтъ». Ладымяръ на это и кажа: «послать яго къ Вовку Минчигрею за самограйними гусями,—Минчигрей яго истребить, а жана яго у насъ останеца». Написали письмо и послали Ивана къ Вовку Минчигрею и сказали яму: «если ты не представишь намъ самограйныхъ гусель, то тибѣ плаха и мечъ и голову съ плечъ». Получивъ тое письмо, Иванъ прекрасный, сирота несчастный, заплакавъ. Приходя ёнъ ў домъ Алёны Сиволобовны. Узнавъ объ этомъ, яна говоря: «Я тибѣ говорпла, што будетъ тибѣ безгололье. Ну, на тибѣ шпринку, рубашку и портки. Когда жъ тибѣ будетъ притуга, вспомни ми́не три разы́».

Приѣхавши къ Вовку Минчигрею, Иванъ подавъ яму письмо. Вовкъ Минчигрей прочитавъ письмо, говоря: «У ми́не нѣтъ готовыхъ, надо ковать, а тибѣ Иванъ прекрасный дуть, не отдыхаючи, трое сутокъ».

Иванъ прекрасный за трое сутокъ три раза отдохавъ, а Вовкъ Минчигрей на яго сильно осерчавъ и хотѣвъ съѣсть. Иванъ прекрасный попросивъ у Вовка Минчигрея сибѣ баню, штобъ на смерть помыться. Помывшись, ёнъ ставъ рубашку надѣвать и Алёну Сиволобовну помпнать: «Спасибо, Алёна Сиволобовна, што ты по смерть мою рубашечку дала». Вовкъ Минчигрей спрощуя у яго: «А што тибѣ Алёна Сиволобовна?»—«Жана ми́нѣ», кажа Иванъ!—«Чаму жъ ты ми́нѣ раньше этого не сказавъ? Яна сястра ми́нѣ. У ми́не есть гусли готовые». Вовкъ Минчигрей давъ Ивану гусли. Ёнъ ихъ привезъ и отдавъ князю Ладымярѣ. Черезъ Алёну Сиволобовну остався живъ. И теперь яны живутъ, медъ вино пьютъ. И я тамъ бывъ, медъ вино пивъ, по вусамъ тьякло, а въ ротъ не попало.

Сообщ. учит. народн. училища Н. Котляръ.

82.

КИРИЛО КОЖЕМЯКА.

Минск. губ., Слуцкаго уѣзда, Грицевичской волости, с. Юдчицы.

Колись быў ў Кіеві князь, а быў коло Кіева змій и кажного году князь посылаў яму дань. Давали або молодого хлопца,

або дзёўчыну. А то пришла чарга¹⁾ и до дочкі самого князя. Нечого робиць: коли давали горожане, треба и яму даваць.

Послаў князь свою дочку змёю. А дочка была такая хорошая, што и сказаць не можна. То змёй ле и полюбіў. Огъ ена до яго прилеплась да и пытаецца разъ у яго: «ши е», кажа, «на свёдци таки чаловёкъ, кабъ цябе подужаў?»

—«Е», кажа, «такій ў Кіеви надъ Днѣпромъ: якъ затониць хату, то и дымъ ажъ надъ небесами сцелецца, а якъ выйдзе на Днѣбрь мочиць шкуры, то не одну песе, а дванаццаць разомъ, и якъ набракнуць яны водою въ Днѣбрь, то вёзьми и учаницца за ихъ: ци выпцягне? А ёнъ таки жъ и не чуя, вёзьми и мене зъ ими трохи на берагъ и выпцягне. Того чаловёка тольки миѣ и страшно».

Княжна ўзяла сабѣ гэтое на душу и думаетъ: якъ ей карту до дому подаць и на волю до отца достатца? А при ёй не было ни души, только одзинъ голубокъ. Ена выгодовала яго за счастливый,—и напшала до пана отца: «Гэтакъ и такъ», кажа, «у васъ», кажа, «паноченку, е ў Кіеви чаловёкъ, на имя Кирило, а на прозвище—Кожемяка. Просёце вы яго чаразь старыхъ людзей, ци не захоче ёнъ изъ змёмъ побцца? ци не зволицъ мене, бёдну, зъ неволн выручаць? Просёце яго, паноченку, и словами и подарунками, кабъ не обидзёся ёнъ за якоя незвычайной слово. Я за яго и за васъ буду до вёку Богу моллица.» Напшала такъ, привязала подъ крыло голуба да и вышусьцпла ў вокно. Голубокъ звёся подъ небо да и пролецёў до дому, на подворье князя. А дзёця сами углядзёли голубка. «Бацько, бацько!» кажуць, «ци бачишь, голубокъ одъ сястры прилецёў?» Князь перншъ зарадоваўся, а далё подумаў, подумаў да и сумёся: «Проклятый уже згубёў видно мою дочку!» А далёй прикликаў до себе голубка, глядзь—ажно подъ крыломъ карточка. Ёнъ за карточку, читая, што дочка піша. Той разъ прываў до себе ўсю старшину, сякъ такъ порадилися да и послаў до Кирилы Кожемяка самыхъ

1) череда, очередь.

старыхъ людзей. Приходзяць яны до яго хаты, отчпили помалу дзвери да п сполохались. Дзвоятца; ажъ сѣдзиць самъ Кожемяка п миѣ руками дванадцаць шкуръ. Отъ одзинъ зъ тыхъ посланцоў «Кахи!» Кожемяка сполохаўся п дванадцаць шкуръ разорваў. Ёны поклонилися яму п гавораць: «Князь зъ прозьбою къ табѣ прислаў насъ». А ёнъ п не слухае, што чаразь ихъ дванадцаць шкуръ порваў. Просили, просили да п пошли, понуріўши головы. Тогды князь послаў малыхъ дзяцей. Тыя якъ стали плацаць, то п самъ Кожемяка не выцерпѣў, заплакаў п кажа: «Ну, уже ля васъ я зроблю». Пошоў до князя, ўзяў дванадцаць бочекъ смолы п дванадцаць возъ конопель, обмотаўся коноплями п обсмоліўся смолою; ўзяў булаву пудоў сь дзесяць п пошоў бицца зъ змiемъ. Бились, бились Кожемяка зъ змiемъ, п таки Кожемяка забіў змiя, вызволіў княжну п оддаў князю. Князь уже не знаў, якъ яму п дзяковаць, чимъ яго п надариць. Такъ уже зъ того-то часу п почало зватца то урочище, гдзѣ ёнъ жиў—Кожемякам.

Зап. воспит. приготовительн. класса Молодеченск. учит. сем. О. Борисовичемъ.—Ср. въ БѢлор. сб. г. Романова, вып. III, 214—«Кипило Кожемяка», «Труды» Чубинскаго т. II, № 45, стр. 129, Народн. русск. сказки Аванасьева, кн. I, стр. 405, п кн. IV стр. 143—146.

83.

КАЗКА О ЗМЬЮ.

Минской губернии, Мозырскаго уѣзда, Петриковской волости.

Ото, панóчку, почну казаць тобѣ гету казку, бѣзь приказокъ, бо нема часу.

Жыў собѣ на свѣци бацько п маці, було у ихъ два сынѣ п трецьця дочка; сыны етые були такіе рабочящіе хлопцы, што навоць поробіуши ўсю работу ў домосцы, ходили поробковаць п у другѣе царство.

Отъ разъ п пойшли яны ажно на три дни п кажуць бацькомъ: «коли насъ ня будзе празъ три дни, то няхай Палагья (сестра ихъ) привясе намъ харчоў, а кобъ яна вѣдала гдзѣ мы пробаўлаемса, то мы йдучи, будземъ цярушиць дорогою солому.» Ну добрѣ! отъ

яны и пойшли. Идуць яны да йдуць и солому цярушаць да й приговариваюць: «ото паша Палагья йчимэ и дорогу бачицьмэ.»

А то бачь, бра (брать), етта гдзесь недалеко жиу змѣй зь залѣзнымъ языкомъ, страшный, такіи страшны, да ўсе хонаў ёнъ молодыхъ жонокъ да дзѣвокъ и цягнуў ў свой косьцяный дворець, а оттуль уже никто не ворочаўся.

Отъ еты змѣй подслухаў, якъ братѣи казали, на што яны солому по дорози цярушаць; отъ ёнъ ўзяў да й позбираў ўсю тую солому, поцярушіу дорогу къ собѣи ў дворець и чекае Палагью; думаетъ собѣи, якъ яна йчиме къ братомъ, то якъ разъ зайдзе по соломы къ ёму. Такъ ёно и зробило. Пройшоў дзень — братоў нема, пройшоу и други, треци, а ихъ ўсе немашака.

Отъ бацьки собраўши харчоў, посылаюць дочку, дай кажущь: «тыжъ, донько, иди борджей къ братомъ зь естою ѣдоу по той дорози, што яны соломоу поцярушили.» Палагья и пошла; а яна була уже вальми хороша — усѣ хлопцы за ёю бѣгали, навоць панъ не даваў бацькомъ и ёй спокою, ўсе кажэ: «ходземъ ко миѣ, тамъ тобѣ вальми хороше будзе», а яна и не схоцѣла.

Идзе яна идзе, ажно бачыць той косьцяный дворець змѣеў; яна етта борджей назадъ... бѣжыць, бѣжыць, ажно чуетъ штось такъ гудзѣ, гудзѣ, яна озирнулася, — ажно змѣи; такъ ёнъ іе схопіу да и понесъ ў той дворець, да и кажэ: «я даўно уже до тебе добираўся, да только цепенъ тебе схопіу; цепенъ жэ ты уже будзешъ жиць со мною якъ жонокка». Яна ў слѣзы, але штожъ ето помѣжа? якъ мѣртваму казило...

Браты-жъ Палажчыны знайшли собѣи добрую работу у пѣи-когось пана. Заробилися у яго и на чатвертый дзень у ихъ уже не хошло хлѣба; отъ яны кинуўши работу, пошли до дому, проклипаючы Палагью и бацькоў, што яны не прислали харчоў.

Отъ приходзяць яны до дому, да якъ подняли ў хащи таки крикъ, лементъ¹⁾ на бацькоў за хлѣбъ, штои страхъ, а бѣдныя бацьки и рѣты пороззѣляли, сами не вѣдаюць, што ето такее за дзиво? послали Палагью къ сынѣмъ, а яны іе навоць ў вочи не

1) шумъ.

бачили, отъ яны и кажучь такъ сыпómъ, што мы іе вуправили до васъ зъ хлѣбомъ яще ўчора... Ўсе буцымто одурнѣли и стояць бѣлые, бѣлые якъ крэйда; мо бз¹⁾ ены и доўго такъ стояли, адначе старшій сынъ и кажэ: «пойду я шукаць Палагью!»

Якъ сказаў такъ и зробіў, пойшоу; и идзе ёнъ, идзе по той дарозі, што соломюю поцярушено да и не примѣціу, што ето не та дорога, кудю яны шли, и дoйшоў до тыхъ косцяныхъ палацоў, ажно сустрѣбае Палагью. Яна ёму и кажэ: отъ такъ и такъ, попаласа я несчасна, уцекай, бра, борджей, бо змѣй тебе зъѣсь. А той и кажэ: «колижъ ужэ уцекаць, такъ уцекаймо рáзомъ» а яна и кажэ: «Не, бра, ёнъ чуе мой духъ и дожене мэне, а ты уцекай!» Тольки што яна етгэ сказала, ажно якъ загудзе, але моцно такъ, ажно ихъ оглушило, глядзяць яны-ажъ то змѣй.

Отъ Палагья и кажэ ёму: «Ето мой братъ прійшоу до насъ!»— «Добрэ», каже змѣй,—«вэдзяжъ яго ко мнѣ у госьци.» Той пошоу. Прійшоуши до дому, змѣй и кажэ: «Жонка! подай намъ посмаковаць залѣзнаго бобу!»—тая принесла. Змѣй якъ зачаў іѣсци, ажно искры зъ рота посыпалиса, а той неборака ўзяў одну бобину да чучь быў зубы собіѣ не поломаў. Отъ ёнъ гэтую бобину и вуклинуў зъ рота; змѣй побачіўши егое дзѣло, напаў на бѣднаго хлопца: «чэму кажэ не ѣсп, а кидашь, не хочеш ле того, што ето мое?»—Крычаў той змѣй, крычаў, ды и кажэ: «ходзѣмъ побачемо мое богацтво!» Той пойшоу; а змѣй ёго тамъ задворомъ и повісціў на вороцяхъ. Прійшоў да и кажэ: «жонко, я твойго брата повісціў, бо ёнъ не схопѣу бобу іѣсьци». А тая, бѣдная, и залилася дробнымі слезамі... але штожъ? заплакала, заплакала да и пэрестала.

Пойшла яна на други дзень на шпáцаръ, на дарогу, ажно бачыць други братъ идзе, іе шукаючы.—И той неборака, не зъѣўши бобу, повисъ коле брата.

Чекаюць бацьки сыноў дзень, чекаюць други... такъ чекали дзень зъ шесъ, а ихъ ўсё немашака.

1) Сокращено: можетъ быть.

Отъ, одного разу, до свята пошла баба по воду, ажно бачыць: кáцицца по дорози горошокъ; яна ёго подняла, поглядзѣла да й зѣла. Чуе яна празь колькихъ тамъ дзёнъ, што яна ў ценижи¹⁾, а празь тыжнею (недѣль) два (?), ци тры п обродзѣла хлопчика такого хорошего, хорошего и такого велкаго, великаго! да якъ только родзѣуся, такъ заразъ и закричаў: «Мамо, дай ісьци!» а голосъ таки грубы, грубы, ажно ўси понужалиса, сами не вѣдаюць, што это такэе за дзиво.

Отъ той хлопчикъ росеце не по днямъ, а по годзінамъ, и выросъ за мѣсѣць таки вялики, да й ще зъ бородою, ажно бацько ёго бояўса. Думали, думали, якъ яго назваці—якее ёму нмя даць? да и назвали яго Горóшкомъ.

Отъ той Горóшокъ и кажэ бацькомъ «Наце вамъ бацьки шпульку (булавку), пдзице къ ковалю: няхай ёнъ вўкуе зъ іе булаву ў семь пудоў». Бацько и думаетъ собіѣ: «ото дурный екій, зъ шпульки, што паны собіѣ пришпуляюць квѣтки, альбо устóпжки, хоче зробиць доўбэшкў ў 7 пудоў!» — покиваў головою, да и поѣхаў ў городъ и купіў семь пудоў залѣза да и загадаў ковалю вуковаць сыну доўбэшку. Коваль коваў, коваў—на силу вўковаў. Бацько радъ, што таки страхъ! Пріѣздае до дому и скоціу зъ возу сыну тую доўбэнку.

Горóшокъ якъ ўзяў тую булаву одию рукою, да якъ шибнуў іе ў гору, ажно яна ў небо сховаласа. Кпнуўши доубню, ёнъ пойшоу сабѣ снѣдаць. Поснѣдаў, поговоріу зъ бацьками, да й кажэ. «Ну ходзѣмъ, бацько, на погной²⁾, заразъ булаву вэрнецца». Той бацько ажъ дрыжыць, але пойшоў.

Отъ пріішли яны на погной, дакъ сынъ и кажэ: «Отожь бачъ, тато, уньто штось чарнѣе ў неби, то моя булава ляцпць». Не поснѣў бацько зпрнуць, ажно булава ужэ такъ и загула коле пхъ, а Горóшокъ ўзяў да й подставіў колѣно, доўбэшка удырыўшисъ объ колѣно, такъ и переляцѣла на палъ, а Горóшокъ и кажэ: «А

1) беременна.

2) погной—унавоженная пахатная земля. Сл. Носовича.

што, тато, бачь яку ты мнѣ доўбэшку зробіу, ты бо, мусиць, не зъ тэе шпульки зробіу, што я тобѣ даў».

Бацько такъ пэрылякаўся, ажно зубами ляскаючы, собіѣ кусокъ языка откусіў, але отдыхаўши трохі, заразъ жэ поѣхаў ў городъ и купіў ў крамі семъ пудоў залѣза аглицкаго и той самыи коваль вуковаў зъ гэтого залѣза новую доўбэшку. Бацько, узяўши тую доўбэшку, привёзъ іе сыну. Той зноў постукаў іе якъ и пэршую, але доўбэшка була мѡцная, — такъ тольки зогнула трохі. Горошокъ ажно повесялѣў, ўзяў доўбэшкў, струсенуў ею, ажно загуло, да й кажэ: «Ну, тато, пойдужь я цеперь сёстру шукаць». Ну, думаетъ собіѣ бацько: «Божэ тобѣ поможи.»

Горошокъ, доўго не думаячы, ўзяў свою кацавэльку (булаву) да и пойшоў просто къ змѣю; змѣй, почуўши силу вялікую, вускочіў до яго и сустрѣкнуў яго на дарозі.

Зпрнули яны одно на другэе да и моўчаць, такъ якъ бы пужаліса одно другога; а тутъ недалечко и Палагья стоіць. Горошокъ глянуў и догадаўса, што ето здаецца яна, але нічога не сказау. Чи доўго яны такъ стояли, чи не, але змѣй и каже сыну: «ходзьмъ, браце, зьѣдзімъ, трохі бобу».

Отъ яны и пошли—посядали на залѣзные столкі. Якъ тольки сѣў Горошокъ, дакъ той столѡкъ такъ и посьпаўса, а змѣй ажно здзівіўса и даў ёму другіи столѡкъ тэжъ залѣзны, але моцнѣйшій. Горошокъ сѣў, а столѡкъ той ўсё такі трохі согнўса, и стали іѣсці залѣзны бобъ; ѣли, ѣли, покуль ўсё не зьѣли.

Змѣй ажно почырвонѣў, такъ ёму мотошно стало, што знашоўса чаловіѣкъ, што навоць дужэй яго... круціўса ёнъ, круціўса, да и кажэ Горошку «ходзьмъ, бра, оглядзімъ мое богаство».

«Добрэ!» Пойшли. Приходзяць яны ў гумно, на мясодзовы (?) токъ, а зъ того гумна видно були вороця, а на тыхъ вороцяхъ висяць два чаловіѣки ужэ, неживые. Отъ ёнъ и пытаецца. «А хто ето такі?»—«А то», ка, (сокращенное: кажэ—говорить) «братымоѣ жонки». Горошка ажно затрасло и думаетъ собіѣ: «Отъ тобіѣ и разъ,—спозніўса, але заразъ жэ и кажэ: «ахъ ты змѣю негодзівы, такі да сяки, тожъ ты мнѣ братоў повішаў!» да якъ ўсхопіў яго

за грудки да и гэнцуў его объ землю, ажно змѣи по поясъ ў той токъ ўрѣзаўса, а пѣтымъ схоніўши свою доўбашку да якъ вурзнуу ёму по нэреносицы, ажно юшка¹⁾ поцякла, а якъ дзвинуў яце разъ, дакъ той змѣи и соўсѣмъ *киркиўу*.

Убіўши того змѣя, Горошокъ пойшоу къ сестрѣ, да и кажэ: «я твой братъ, а ты моя сестра. Змѣя твого я ужэ убіў», а тая и не віѣриць тому, «Яки» кажэ, «ты мнѣ братъ? У мене большъ братоў нима, якъ тые, што на воробяяхъ впесяць», да и заплакала. Горошокъ ўспомяговаў братоў; пойшоў поздыймаў ихъ зъ вородеў, убіў вола, здэръъ зъ яго шкуру, ўлѣзь ў тую шкуру, да и ляжыць, ажно приляцѣли вороны чѣрныя да и стали кляваць тую шкуру, а той зъ подъ шкуры—хапъ! да и поймаў—ворона. Той бѣднѣй просицца, пусьци мяне, што хочашъ зробилю да тольки пусьци.

«А отъ», кажэ Горошокъ, «принеси мнѣ живэе воды» и коли воронъ подыкляроваў, ёнъ его и пусьциу.

Не ўспѣў яце Горошокъ добрэ оглядзѣцца, ажно воронъ ужэ и принесъ ў дзюбы пляшочку живэе воды. Горошокъ ўзяўши тую воду, помочіў братомъ водою очи, дакъ ены и обжили, да и пытаюцца: «Хто ты такіи, кому намъ дзяковаць?» А Горошокъ и кажэ. «Я вамъ братъ и дзякуй ваше мнѣ не потребно». А яны не віѣряць да думаютъ собіѣ: «яки ёнъ намъ братъ? откуда ёнъ ўзяўся?» Але ўсѣжъ таки подзяковали, да давай, Божэ, поги. Узяўши Палагью и побіѣгли до дому. Прибіѣгли яны до дому да и кажуць бацькомъ, што зъ ими зробилоса и што той чаловіѣкъ называе себе ихъ братомъ. Бацьки вуслухаўши ўсѣ, подзяковали Богу, да и бажуць, што праўда у насъ родзіўса якнесь вуродокъ вѣльми дзіўны, а гдзѣ ёнъ цяперъ?...

А Горошокъ пойшоу ў стойло змѣёву, вубраў собіѣ добраго коня и два хорты, што заусюгды цахлѣли, и поѣхау ў свѣтъ, а гдзѣ ёнъ ценерь, дакъ и хто ёго вѣдае? мо, и ценерь гдзесь ѣзд-

1) Жидкость, жижица, т. е. кровь.

зиць; а тые бацьки зь дзѣцьми живуць по старому, тольки хлопцы не женихаюца до Палагьи.

Зап. волостн. писаремъ и доставлена Минск. статист. комитетомъ.

84.

СЯВРЮКЪ.

Черниговской губ., Суражск. уѣзда, дер. Чертовича.

Ой хто жь того нязнавъ,
 Якъ бѣлый свѣтъ наставъ?
 Якъ и солнушко взойшло,
 Якъ п ярки мѣсячко,
 Якъ п частыя звѣздочки,
 Якъ п тцемныя хмáрычки,
 Якъ и сильныя дóжчачки?
 Якъ царь да сыновъ пожанивъ,
 Якъ царь дочарей поотдавъ?
 Сяврукъ на весельи бывавъ,
 Сяврукъ и горелки пивавъ,
 Сяврукъ позывáтымъ бывавъ.
 Якъ пошовъ жа то Сяврукъ—
 Семсотъ городовъ пройшовъ,
 Семсотъ казаковъ созвавъ,
 Семсотъ да бояриновъ,
 Семсотъ да татариновъ,
 Семсотъ полковъ Донскихъ казаковъ.
 Якъ крикнувъ то Сяврукъ,
 Якъ свиснувъ то сильнóй,
 Да на свой дворъ широкъ,
 Да на свой тцерамъ високъ.
 Якъ бѣгатзь къ яму борци,
 Изъ борцовъ да на выборца,
 Якъ да удаля Калужанци,
 По бáтюнци Микитовичи,
 По мáтуцци Маринины сыны;
 Яны усипки зажимаючи,
 И рукавики засúчиваючи,
 И сапóжаньки подцягиваючи,
 И чулочки подвизиваючи.

Ухативъ жа то Сяврукъ
 Ёнь наибольшаго брата,
 Якъ за лѣвое плечѣ,
 Якъ за правую пашку,
 Якъ за тонку рубашку;
 Якъ подзявѣ жа то повыши сябе,
 Якъ ударивъ жа пониже сябе, -
 Земля стряхнулася,
 Вода спляснулася,
 Москва улякнулася,
 Яго пуговици полѣпалися.
 И пяцелики потрескалися,
 И жалудки повискочили,
 И пачонки повибгатились;
 По колянки въ землю убивъ.
 Охъ што жана яго, Сяврѣшаница
 Бѣло-удалая Чаркашаница,
 Яна по двору ходзя,
 Бѣлы рѣчанки ломя.
 Якъ пошло-жа то Сяврѣшаница,
 Бѣло-удалая Чаркашаница,
 Семъ сотъ городовъ пройшла
 По сябѣ борца не найшла. ¹⁾

Зап. учит. народн. училища.

1) По характеру и по вѣзмъ пріемамъ былеваго стиля видно, что эти стихи составляютъ только начало былины, созданной на сѣверѣ Россіи и занесенной въ Черниговск. губернію въ весьма древнюю эпоху вольными или невольными выселенцами или побродягами великорусскими. Иная, что нашъ отрывокъ прерывается на самомъ интересномъ мѣстѣ. Печатаю его здѣсь, мы имѣемъ главнымъ образомъ въ виду вызвать мѣстныхъ любителей и знатоковъ народнаго творчества на поиски какъ полнѣйшаго текста нашей былины, такъ и другихъ подобныхъ, еще уцѣлѣвшихъ доселѣ среди сельскаго населенія въ устахъ записныхъ пѣвцовъ и пѣвицъ стараго поколѣнія, и тѣмъ сослужить своего рода службу отечественной наукѣ. III.

В. БЫТОВЫЯ.

85.

МУЖИКЪ И ПАНЬ.

а) Могил. губ., Горецк. уѣзда, с. Святошинцы.

Одзипъ мужикъ увидзѣў ў помѣщика хорошую свинью съ поросятами. Ёнъ пошоў и стаў кланяцца свиньи. Гэто видзѣла пани зъ балкона. Яна послала лакея спросиць: чаму ёнъ свиньи кланяецца? А тэй кажець: «Гэто моя Рапка жэницца, а ваша Бѣлка моей Рапки родная дѣтка, дыкъ я зову на вяселье, а яна ўсё кажець: ни хочу!» Лакей пошоў и разказаў пани. Тая расхоталась и сказала прываць мужика. Мужикъ прішоў. Тогды пани каже: «Што ты нашу свиньи кланяеся?»

— «А во што: у мене ёсь Рапка, а ваша Бѣлка ей родна дѣтка, дыкъ моя Рапка жэницца и просиць ваше Бѣлки на вяселье,— вотъ я и прішоў просиць, а яна кажець: ни хочу!»

«Ха, ха, ха!.. ну дакъ якъ же ты яе повязешь», кажець пани, ци повязешь?»

— Не, поведу, коли пойдзе, — я прішоў.

«А поросята якъ будуць?»

— И зъ дзѣтками просила Рапка, штопъ пусьцили.

«Ну такъ я скажу, штопъ запрагли коня и положили Бѣлку, а коли не захоче ляжаць, то привязаць, а поросять ў мишокъ». Пани приказала запрагчи коня, положиць на возъ свинью и поросять и даць мужику. «Ци скоро ты назать привязешь?» — «Скоро, моя паничка». Мужикъ сѣў и поѣхаў. Пана ни было ў дворэ. Якъ пріѣхаў пань, такъ пани яму кажець: «У насъ быў мужикъ, ёнъ нашу Бѣлицы кланяўся, просиў на вяселье. Я яе пусьцила и коня дала ѣхаць.» А пань кажець: «во дура, а мужикъ обмануў; пропадзе и конь и свинья съ поросятами. — Скорэй лошадей давайце!»

Дали тройку съ колоколомъ. Пань сѣў и спрашиваецъ: Кудышь мужикъ поѣхаў? — «А во сюды», кажуць людзи и по-

казали пану дорогу. Панъ туды и поѣхаў. А мужикъ почуў колоколь, звянуў ў лѣсъ. Тамъ убіў свинью зъ поросятами, коня привязаў, а самъ вышоў на дорогу, наклаў кучу помѣгу, накрыў шанкою и сядзійць. Ёдзе панъ. «На бокъ!» крычиць панскій кучаръ. — «Не, паночекъ, не! Ёдзе вы сабѣ на бокъ,—миѣ не можно!»—Панъ сказаў кучару объѣхаць мужика. Минуўши мужика, панъ останавіўся и спрашиваецъ: «Ци не бачіў ты, мужичокъ, тутъ мужика ёдучи и вѣзучи свинью зъ поросятами?»

— Видзѣў, паночакъ! ёнъ тутъ недаўно ѣхаў.

«А ци знаешъ, куды ёнъ поѣхаў?»

— Знаю.

«Покажи жъ намъ дорогу».

— Не, паночекъ, не! Миѣ и зъ мѣста не можно сыйци. Коли хочаця, то я вамъ дорогу скажу: вы будзиеце тутъ прамо, потомъ зворотиця круто, круто ў право, а тамъ круто, круто ў лѣво и такъ далѣй.

Панъ и спрашивае у кучара: «ци пониў ты?»

— Не, паня!

«И я не пониу».

Тогды панъ спрашивае у мужика:

«Ци догнаў бы ты яго?»

— Чаму не, паня? Я яго заразъ бы прицягъ къ вамъ.

«Ну, догони, я табѣ заплачу».

— Не, Боже сохрани! миѣ зъ мѣста не можно сыйци.

«Чамужъ табѣ не можно сыйци? Што ты тутъ робишь?»

— Гэто, паночекъ, ѣхаў мой панъ и сустрѣўся съ знакомой панею и тая паня подарила яму шцгла. Дыкъ панъ сказаў миѣ яго держаць, покуль ёнъ будзець ѣхаць назатъ.

«Ну такъ ты ёдзе зъ моимъ кучаромъ, а я буду вартоваць».

— Не, паня, не хочу; тогды миѣ отъ пана жицця не будзе, якъ ты упусьшишь шцгла.

«Я не упушу».

— Не, паня, не повѣру.

«Ну дыкъ я буду вартоваць зъ хурманомъ, а ты ѣдзь одзвнѣ».

— Нѣтъ, не хочу!

«На табѣ сто рублей, ѣдзь!»

— Не, боюся, паня: вы пусьцице щигла

«Да не пусьцимъ же!»

Мужикъ ўзяў сто рублей и сѣў ѣхаць. А панъ спрашивае: «ци скоро ты вѣрнешся?»

— Церазь часъ, паночекъ, я тутъ буду.

Мужикъ поѣхаў. По дорозѣ ёнъ отчапѣ колоколь, заѣхаў ў лѣсь, ўзяў коня зъ свиньею и поросятами и уѣхаў.

Панъ зъ кучаромъ прождали часъ—мужика нима, прождали други—яго нима. Тогда кучаръ кажець: «Пани была дурень: отдала коня зъ свиньею и поросятами, а панъ яще дурнѣй—отдаў тройку коней и сто рублей». А панъ кажець: «цо ты мувишь, дурню! Я пкѣ здѣлаю обяўленьне: чій щиголь, такъ и найду вора».

Пóтомъ стало сонце заходзиць, а кучаръ кажець: «Не хочу уже сядзѣць,—я ѣсьць хочу,—ходземъ ў дворъ». А панъ кажець: «Ну такъ ты бяры щигла, а я буду подымаць шапку». Трохо подумаўши, панъ кажець: «Не! ты упусьцишь; ты подымай шапку, а я буду браць щигла». Кучаръ ўзяў за вяршóкъ шапки, а панъ ободзвѣ руки подесунуў подъ шапку. Кучаръ якъ подыме шапку, дыкъ панъ разомъ обѣими руками якъ хвациць — дыкъ прамо ў помѣтъ. Тутъ якъ закрычиць: «А дурень! а галганъ! во щиголь!» А кучаръ кажець: «Я говорюў, што пани дурная, а панъ дурнѣй». А панъ крычиць: «На отсѣчь мнѣ руки! Цо мнѣ зробиць?» — «А што вамъ, паня, зробиць?» каже кучаръ, оботрѣтце опъ траву». Панъ такъ и здѣлаў и пошли яны ў дворъ. Пришоўши, панъ и кажець пани: «Ты дурная: отдала коня и свиньею зъ поросятами, а я дурнѣй: отдаў троухъ коней и сто рублей, а яще рѣнки упачкаў, воняюць дужа, хоць отсѣчь нужна». Пани расхохоталася. А мужикъ и цеперь ѣздзиць на панскихъ коняхъ.

Зап. учител. народн. училища Н. Николаевичемъ.

86.

б) Гродненск. губ. и уѣзда, Массальяно-Богородицкой вол., д. Новоселки.

Были сабѣ дзѣдъ и баба; было у нихъ двое дзицей: сынъ и дочкѣ. Пошла дочка на рѣчку плацьця праць. Понрала яна плацьця, сѣла на бѣрэзи и плача. Пришла маці и кажа: «чаго ты плачашъ?» А дочка кажа: «якъ я пойду замужъ на той бокъ рѣчки, и якъ у мне будзя сынъ и якъ ёнъ будзя ици до васъ, то ў гэтуй рѣцци утопитца». Маці кажа: «такъ!» А потомъ и сѣли и плачуць ў двоухъ. Пришоў бацька и кажа: «чаго вы плачаця?» А дочка кажа: «якъ я пойду на той бокъ рѣчки замужъ, и якъ у мне будзя сынъ, то ёнъ будзя ици до васъ и ў гэтуй рѣцци утопитца», и бацька сѣў и уже ў трохъ плачуць. Пришоў сынъ и кажа: «чаго вы, дураки, плачаця?» А сястра кажа: «якъ я пойду замужъ на той бокъ рѣчки и якъ у мне будзя сынъ, то ёнъ будзя ици до васъ и ў гэтуй рѣцци утопитца»—Братъ кажа: «Ци пойдыашъ ты замужъ, ци нѣ, ци будзя у цибе сынъ, ци нѣ, и будзя ёнъ ици, ци нѣ, а вы циперь, дурни, плачаця. Коли вы такіе дурни, то я покину васъ и пойду ў свѣтъ. Коли найду такыхъ дурняў, якъ вы, то вярнусо, а коль не найду, то ня вярнусо»

Пошоў ёнъ ў свѣтъ. Ишоў, ишоў, приходзиць до одного двора и бачиць: ходзиць свинья съ поросятами по дворѣ. Ёнъ сквнуў шапку и ўсѣ ходзиць по дворѣ за свиньею, да кланяйтца. Пани углѣдзяла прэзь вокно, што ёнъ ходзиць за свиньею, но бясъ шапки, и кажа на свого пѣропка: «пойдзи, попытайся,—чаго гэты чаловѣкъ идзецъ за свиньею бясъ шапки?» Пѣробокъ пошоў и кажа: «чаго ты, чаловѣчку, ходзишъ за гэтою свиньею?» А ёнъ кажа: гэта свинья моѣ мацяры сястра и я пришоў просиць яе на вясѣлля.

Пѣробокъ пришоў до пани и кажа: «чаловѣкъ кажа, што гэта свинья яго мацяры сястра и ёнъ пришоў просиць яе на вясѣлля». Пани уцѣшлася и кажа: «Я ня вѣдала, што у нашай свиньи есть сястра» и вѣла запрагци чацвѣро кѣнѣй ў новоску. Слуги запрагли, а потымъ зловили свинью, звязали, положили

ў повоску и дали яму', кабъ ёнъ везъ до свое мацары на вяселья.

Папа ня было ў дома, якъ пани отдавала свинью, потымъ ёнъ пріѣхаў. Пани стала казаць яму, што чаловѣкъ просіў свинью на вяселья и што яна дала яму кѣни, повоску и свинью. Панъ познаў, што той чаловѣкъ ошукаў папу, ўзяў запрогъ шасьцера коняй и погоніў того чаловѣка. Гоніў, гоніў,—пріѣхаў ашъ ў лѣсъ, а той чаловѣкъ почувъ, што яго гоняць, и ўзяў скирваў кони ў лѣсъ, а самъ вышоў на дорогу, накрыў шапкою камяня и дзяржиць. Зноў ўдзя той панъ и пытаецца у яго: «ци ня бачіў, ўдучи, чаловѣка чацьвярыми коньми?» Ёнъ кажа: «бачіў». — «Аля ци ня вѣдаешъ куды яго гоніць?» — «Я табѣ яго догоніўбы, аля тутъ у мне дорогая пцица подъ шапкою, то я боюса, кабъ яна ня уцклá. На, ты подзяржи, то я догоню». Панъ дзяржаў дзяржаў, а потымъ поглядзѣў, ашъ подъ шапкою камянь,— такъ ёнъ увярнуўсо до дому ¹⁾.

Зап. учен. Свислоч. учит. семинаріи, Солоневичемъ.

87.

МУЖИКЪ, ЕГО ЖЕНА И ПАНЪ.

а) Гродн. губ. и уѣзда.

Жіў сабѣ чаловѣкъ. Гэты чаловѣкъ быў бѣдны. Мѣў ёнъ сабѣ жонку. Гэтая жонка была крѣшкуня ²⁾ дураковáта и пьяница. Поѣхаў адзінъ разъ гэты чаловѣкъ на кирмашъ съ своею жонкою. Дзень быў туманны. Пѣрадь ими ѣхаў панъ, а гэтого пана яны были подданными и служили яму пáнцину. У пана выпаў съ кареты кунаръ (сундукъ) съ грошми. Чаловѣкъ гэты бачіў,

1) Въ этомъ вариантѣ, какъ видно не достаеъ конца. Мы не узнаемъ, на примѣръ, ничего о томъ: вернулся ли нашъ странникъ къ своимъ вслѣдствіе того, что нашелъ имъ равныхъ по глупости, или онъ еще продолжалъ отыскивать болѣе плоскихъ дураковъ? Вѣроятно вариантъ нашъ составленъ изъ двухъ отрывковъ сказокъ, изъ которыхъ первый,—до отправления въ странствіе, напоминаетъ отчасти «Die kluge Else» въ собраніи Haus- und Kindermärchen брат. Гримма, а отчасти «Лутовюшко» въ Собраніи сказокъ Аванасьева. III,

2) т. е. крошко (немного).

застаповіў коня, пошоў. ўзяў гэты кунар, занесъ ў дѣсь, зако-
наў яго тамъ, самъ пришоў. сѣў ў возъ п поѣхаў далэй. Пріѣ-
хаў на мѣсто (мѣстечко), войшоў ў кáрчму п зачаў поць жонку.
Ёнъ уноіў яе такъ, што яна стала падаць. Тогды ёнъ вышоў на
мѣсто, зачаў купляць булки п обаранки. Набраў поўны мяшóкъ
п сховаў ў сани п звоў вышоў ў кáрчму. Пóбелай яны поѣхали
до хаты. ажнó бачыць, што далеко ходзяць свинья. Жонка была
пьяна п не бачыла што тамъ ходзяць, п пытаецца у мужыка, «што
гэто тамъ ходзяць?» Мужыкъ кажа, што гэто ксеендзь жéницца
на другой жонцы. Поѣхали яны далэй, ажъ жонка зноў пы-
таяцца: «якая сягодня свято?» Мужыкъ кажа Конопелька.
Тогды жонка кажа: «Ахъ, але, праўда сягодня Конопелька».
И поѣхали яны далэй. Пріѣхали до хаты. Тамъ жонка за-
снула. Тогды мужыкъ ўзяў булки п обаранки, разсыпаў на по-
дворку. Якъ ўстала жонка, дай стала пытаць у мужа: «што гэто?»
Мужъ кажа: «гэта надышла пироговой хмара, цяперъ будзе
хлѣба на тры мѣсяцы.» Черазь сколько часоў жонка пытае: «дзѣ
тыя гроши, што ты знашоў?» Мужыкъ зачаў выпрацца п казаў,
што ёнъ не знашоў грошей. Яна кажа: «не, ты знашоў гроши!»
Тогды мужыкъ выбіў жонку п сказаў, кабъ яна ничóго не гово-
рыла. Жонка пошла до кáрчмы, ушылася п расказала ўсѣмъ. Гэто
дойшло п до пана. Тогды панъ прывлаў по ўсѣхъ п по мужыка п
по жонку яго п по ўсѣхъ тыхъ, которые слышали отъ жонки.
Панъ запытаў у тыхъ бабъ: «скуль яны чули?» Яны сказани,
што чули отъ жонки. Запытали у жонки. Тогды жонка сказала:
«Даль Богъ, што, панóчку, ёнъ знашоў гроши». Тогды запытали
у яе: «Колп гэто было?» Яна сказала: «Якъ было свято Коно-
пелька, якъ ксеендзь на другой жонцѣ жаніўся п якъ пироговая
хмара падала». Панъ зачаў смяяцца. Мужъ сказаў: «Вотъ ба-
чыць, панъ, што яна дурная кажа. Нигды нѣтъ свята Коно-
пелька, альбо капъ ксеендзь жаніўся на дрóгой жонцы, альбо пи-
роговая хмара падала.» Панъ поемѣляўся, дай прогнаў бабу, а гроши
остался мужыку.

Зап. учен. подготовит. кл. Свислочск. учит. Семинаріи, Владим. Василевскій.

б) Минск. г. Новогрудск. уѣзда, д. Роскоши, Пегнѣвич. волости.

Гѣто было за панамн, якъ мѣли панэ волю надъ мужыкаман.

Быў сабѣ чаловѣкъ съ жонкою; жонка завсегда зъ имъ сварылася. Бывало пойдзя къ нану и наговѣрыць на свойго мужа, што ёнъ кепскій, бѣётцы зъ ёю. Панъ за тоя жонку любіў, а яе мужа не любіў, яще часамн бѣе яго. Разъ поѣхаў той чаловѣкъ ў лѣсъ по дрѣвы и нашоў скрыню грошай. Прывезъ ёнъ ихъ до дому и хоцѣў сховаць, кабъ жонка ня бачила. Жонка на той часъ выбѣгла на дворъ и *вмѣзала* ¹⁾ тыя грошн. Мужыкъ бояўся, кабъ яна не пошла, не сказала нану про гѣтыя грошн, зачаў думаць, якъ бы яе ошукаць. Посля ёнъ поѣхаў ў лѣсъ, купіў тамъ у рыбака щука ²⁾, прывезъ до дому и кажа жонцы: «што я бачіў за дзиво! До хвойны прылпнѣ щука; вотъ я ўзяў и прывезъ до дому». Жонка кажа: «гѣто праўды было?»

— «Невгожъ ня праўды?» ёнъ одказывая.

Посля ёнъ поѣхаў на торгъ, накупляў пирогаў за тыя грошн, што знашоў ў лѣся, и ў почи пораскладаў на своемъ дворѣ. Нараннѣ ёнъ ўстаў и кажа жонцы: «што гѣто зробилосѣ? Гѣтожъ ў ночн была пироговая туча, нашъ ўсей дворъ покрыть пирогами». Позбираў ёнъ съ жонкою пироги и пикому не говорыў. Пошоў мужыкъ даваць быдлу и прышоўши, кажа жонцы: «гѣтожъ нашъ панъ сало вкраў, яго будуць гнаць сяломъ и треба будзя ўсякому бпць яго. Якъ ты будзяшь бпць яго, гѣдакъ ты добро зъ имъ живешъ?» Яна кажа на мужика: «ты мяне гдзѣ сховай, кабъ мнѣ ня треба было бпць пана». Мужыкъ кажа: «сховайся подъ гѣтую бочку». Яна подлѣзла и сядѣла тамъ, покуль перавлялн пана. Немного обождаўши жонка, засварылася зъ мужыкомъ и кажа: «Я пойду скажу нану, што ты знашоў много грошай». Пошла и сказала. Панъ позваў мужика и пытаецца: «Коли ты ихъ знашоў?»—Мужыкъ кажа: «я ни якихъ ня знашоў грошай».

1) т. е. углядѣла, увидѣла.

2) *шутанъ*—щука.

«Ёнъ тогда, паня, знашоў,» кажа жонка, «якъ пріѣхаў зъ лѣсу и казаў, што шупакъ прыліпъ къ хвойны.»—Ты гэтожъ, панъ, праўды, кабъ шупакъ до хвойны прыліпъ?—«А ты ўсе тапсеся» говорыць жонка, «и кажешъ, што не знашоў, а гэта тогда само робилосё, якъ была шпроговая туча.»

— Ты гэтожъ, паня, праўды, кабъ шпроговая туча была? гэтаго николи не было».

А панъ ўсё слухая.

«Я пану нішто сказалабъ, колибъ панъ не сярдоваў бы.»

— «Не, я не буду», каже панъ.

«Гэтожъ тогда, пане было, якъ ёнъ знашоў гроши, якъ панъ сало вкраў и пану по сялу гнал» . . .

«Якъ!».. закрычаў панъ «я сало вкраў? Ахъ ты негодная! Коли жъ я сало вкраў?» Ўзяў, выбіў яе и прогнаў, а гроши у мужика осталися.

Зап. учен. приготовит. кл. Несвижск. учит. Сем. К. Чурко.

89.

в) Той-же губ., Бобруйскаго ўѣзда, м. Городки.

Жіў сабъ въ одномъ сялѣ Сенька и была у яго жонка, але надто лѣнивая. Пошла одного разу жаць,—нажала снапъ и лягла спаць. Выспалась и пошла до дому. Сенька стаў пытацца: «скольки жъ ты нажала?»

— Конню, да пзложила конню.

Пошла на другій дзень, нажала стольки жъ, и на трецій дзень нажала стольки жъ—ўсяго за три дни нажала три снапы.

Поѣхаў Сенька забіраць жито. Пріѣхаў туды, глядзіць—ажно жонка яго спіць, а жито нажато ўсяго три снапы. Ёнъ забраў снапы, жонки не будзіў, обмазаў яе смолою, осьнаў перьями и поѣхаў до дому. Сеньчыха ўстала, поглядзѣла на себе, испугалася и сказала себѣ: «Гэта жъ не Сеньчыха, однакожъ пойду на сяло, коли будуць собаки брехаць, да дзѣци палкамі кдаць, то я уже не Сеньчыха». Прішла яна на село—собаки не

брѣшунь, дзѣци палкамі не кыдаюць; стала считаць хаты: «гэта кўмова, гэта — Наўмова, гэта свѣтова, гэта — братава, а гэта Сенькова». Подыйшла подь окно и пытаецца: «Сенька, а Сенька! чи Сеньчиха дома?» — «Дома, — ляжць на лѣжку, якъ ступа». Пошла далѣй. — Нихто ў хату не пускае; зайшла ў пустыі млынъ, сѣла ў кошъ, — сѣдзиць. Пришли ў ночи злодзѣи и стали дзѣлиць гроши. Одзинъ кажа: «мнѣ!», другіі: «мнѣ!» и треціі кажа: «мнѣ!» Тогда яна бачиць, што ей ўсе роўно — бяда ей пришла и кажыць: «а дзѣ жъ мнѣ?» Злодзѣи попугаліся, думалі, што чортъ и разбѣглись. А яна набрала грошей и пошла до дому. Пришла до дому и каже: «Сенька! Сенька! отчини».

— Хто тамъ?

«Я, Сеньчиха!

— Не треба! у мене ёсьць своя Сеньчиха.

«Не, Сеньчка, отчини, я гроши несу».

Сенька отчиніў и каже: «дзѣ жъ ты ўзяла?» Яна разказала, якъ было да и каже, што еще ўспіхъ не забрала. Сенька пошоў наперодъ на рѣку, ўсадзіў ў неротъ зайца, а наборъ ў жалѣзы занёсь шуку, посадіў и пошоў за ёю. Пришли, забралі гроши и пошли до дому. Ишли чыразъ мостъ. Сенька каже ей: «зайдземъ, поглядзімъ нерота на рѣцѣ». Пошли, глядзяць — сѣдзиць заяць. «Вотъ счасьця!» каже Сеньчиха, «але счасьця». «Пойдемъ же янц», каже Сенька, «на боръ поглядзімъ жалѣзы!» Пошли, глядзяць: сидзиць шука. «А, а! вотъ счасьця! але разомъ счасьця», каже Сенька. Пришли до дому и сховали гроши. — «Ну глядзвшъ, цепенеръ же якъ поўдзешъ на мѣсто, дакъ купи мнѣ шубу янотѣву». — «Добро, куплю, якъ поўду». — Поўхаў ёнъ на мѣсто, накупляў обаранкоў, начапляў на дугу, на оглобли и ѣдзе до дому. Тольки што Сенька пріѣхаў, Сеньчиха выбѣгла на дворъ и пытаецца: «Ну, што жъ? привезъ шубу?»

— Да не!

«Чаму?»

— Што было робиць? якъ знайшла обаранкова хмара, было забила — насилу уцѣкъ.

«Ну, глядишь: якъ поѣдзишь у другіі разъ, дакъ уже купи!»
— Куплю.

Поѣхаў Сенька ў другіі разъ и изноў пріѣхаў безъ шубы.
«Чаму жъ ты не купи!» пытаецца Сеньчиха.

— Коли панъ на мѣсьци украў колбасу, да яго біли по носу, дакъ и я спужаўся и пасилу уцѣкъ.

«Ахъ счасьдця! — ну глядишь, якъ уже поѣдзинь изноў-дакъ уже конѣшне купи!» приказывае Сеньчиха.

Поѣхаў Сенька треіци разъ и купиў волову шкуру и пріѣхаў до дому. Сеньчиха выбѣгла на дворъ и пытаецца:

«А што жъ? купиў? купиў?... Дзѣ?».

— «А отъ я несу ў хату». Принесъ, падзѣў на яе волову шкуру и яна пошла ў церкоў. Усѣ людзи тамъ разбѣглися по куткахъ. Яна глядиць и дзивитца, — подошла къ своей кумѣ и каже: «Што гэта, кумка, людзи отъ мене уцекаюць?»

— Але, кумка; гэта жъ ты волову шкуру падзѣла.

«Гэта жъ мнѣ Сенька купиў, казаў, што янотова шуба. Пойдужъ, скажу пану, што у яго ёсьць богато грошай».

Пошла и сказала. Панъ призваў къ сабѣ Сеньку зъ Сеньчихой и говориць:

«Штожъ ты, Сенька, гроши маешъ, а пѣдаци не плацишь?»

— Дзѣ у мене, пане, тыя гроши? мало што яна намопила!»

«А я кажу примѣты», каже Сеньчиха, «якъ мы несли гроши да бачили»...

— Отъ слухай, пане, што яна шалёная, будзе говориць.

«А што жъ, не выявляишь мы зайца изъ перота на рацѣ, а не шуку на бору изъ жалѣзъ?»

— Бачъ, пане, што яна кажа.

«А ты жъ казаў, якъ ты ѣздзіў на мѣсто купляць шубу, да якъ обаранкова хмара пайшла, да ты пасилу уцѣкъ, да якъ панъ быў на мѣсьци, украў колбасу и яго біли по носу; да ты мнѣ говориў?»

— Чуешь, пане, чи гэтому была праўда, што яна шалёная каже?

Разозловаўся панъ, казаў набиць Сеньчиху и прогнаць ей вонъ. Пропали ей и гроши, и шуба. А Сенька спожіў ей грошу и послѣ ей смерти ўзяў сабѣ молодую и разумную жонку.

Зап. воспитаникомъ Молодеченской учительск. Семин. Осипомъ Зубцомъ ¹⁾.

90.

г) Могилевск. губ., Горецк. уѣзда. с. Савва.

Дзѣло было за панами ¹⁾. У одной дзяреўни нпдалеко отъ паньскаго двора, жиў одзинь разумный мужикъ съ злою и дурною жонкою, подъ злосьць и бацьки родного не пошкодѣя, а не только што свойго мужика. Бывало якъ только посварыцьца съ своимъ мужикомъ, побѣжиць къ пану и кажець: «Паночекъ! мой Иванъ на себя тое и тое говориў, тоё и тое у цябя ўкраѣ.» Панъ за-

1) Другой вар. изъ той-же мѣстности:

Быў сабѣ дзѣдъ, да баба, а близко ихъ жиў панъ. Баба была такая лихая, што ей господарь ни зробиць, дакъ яна заразь скажа пану. Одного разу господарь ей выкопаў три мѣрки золота; першъ ёнъ бояўся ей сказаць, штобъ яна не сказала пану, а потомъ сказаў, и яны поѣхали, и забрали найдзенное золото и поѣхали до дому. Ъдучи, дзѣдъ кажа своей бабѣ: «нѣхто ўлѣзь ў клѣць, и яго зловили тѣмака, и колбасами били и целятами сковали». Баба повѣрила и дзивицася. Прыѣхавши до дому, ёнъ ссыпаў золото въ засѣкъ. Але бабѣ нѣякъ не церѣлося, хотя и ей дзѣдъ нашоў гѣто золото, але ей надто хоцѣлось сказаць пану; што яны нашли. Бачиць гѣто дзѣдъ, што уже бабу лихий мучиць и што яна хоча ици до пана да и кажа ей: «Баба! лѣзь подъ печь хутко, войско идзець». Баба зноў повѣрила и полѣзла, а ёнъ ўзяў да и зачиніў яе тамъ, а самъ тымъ часомъ ўсе золото перанесъ ў хлѣў и сховаў ў солону, а баба ўсе сидѣла подъ печьчу. Колижъ ёнъ пришоў и выпусьциў яе, то яна вельми засердилася, пошла сказаць пану, што ей господарь нашоў золото. Панъ приѣхаў и стаў пытаць, гдѣ золото. Мужикъ стаў отмоўляцца, што у яго нима нѣякого золота; а баба стала говориць: «а ў клѣци што? а тыжъ забыўся якъ мы везли, да ты говориў, што одзинь чаловѣкъ ўлѣзь ў клѣць, да яго зловили, колбасами били; да якъ войско йшло да я подъ печьчу сѣдзѣла?» Мужикъ сказаў пану: «Пане: чи може гетому быць праўда? Чи скуюць же людей целятами и колбасами буюць? «Не», отвѣчаў панъ. «А чи йшло жъ теперь вуйска?»—«Не,—не йшло!» Дакъ, бачъ, пане, яна ўсе маниць, яна жъ наманила, што я и золото найшоў; а у меня золота нѣякого нема». Панъ бабу покарау, а самъ поѣхаў, ни съ чимъ и баба съ того часу не стааа ходзиць на скаргу къ пану.

Записано тѣмъ-же.

2) Закръпост. правомъ.

всегда вѣрїю етой бабѣ, сичасъ прызываў къ сабѣ мужика, посылалъ яго на конюшню и тамъ порядкомъ угощаў.

Мужикъ етой быў чаловѣкъ промысловы: забиваў язы на рѣчыцы, становїў пираты¹⁾, а ў лѣси нацягваў изъ вяроўокъ петли, ў которыя попадали воўки, лисицы, а больше ўсяго зайцы. Вотъ разъ ў вечары пошоў Иванъ глядзѣць, ти ни понало што нибудзь ў пятлю, або ти ўлѣзла йкая нибудзь рыбина ў пираты. Идучи дорогой ёнъ увидзїў, што пидалечко пѣшто блищцїцъ, — глядзь — ажно гроши; стаў конаць — ажъ тамъ цѣлая куча чирвонцеў. Радъ нашъ Иванъ, да не знаецъ, якъ сложиць, што нашоў, бо ёнъ знаў, што жонка яго дужа сярдзїтая и дурная баба, якъ усердзїца, сабѣ думаць, скажцїцъ пану, што я гроши нашоў, дыкъ и отбярэць. Бывало-жъ такъ. Вотъ ёнъ задумаў якъ нибудзь обморочцїцъ свою жонку. Прышоўши къ язу, ёнъ подняў неряць, — ажъ тамъ дужа большїй щупакъ; ёнъ яго ў торбу и пошоў ў лѣсъ къ петлямъ. У пятлѣ нашоў большого зайца, ўзяў того ў торбу, а щупака запутаў ў пятлю; зайца-жъ ўзяў, ўкинў ў нероть, прынесши съ язу, а самъ пошоў ў дворъ. Дорогою ёнъ зайшоў ў кóршму къ жиду, вакупяў тамъ широгоў, да и пораскидаў по дорози, йдзѣ йшоў. Прышоўши ў двору, ёнъ жонцы й кажцїцъ: «такъ и такъ — я нашоў сяння дужа много гроши; одзїнъ ня доняеу; возьмемъ обоя по мянкú, ды пойдзїмъ за грошами.» Баба была той дзень ў ласцы съ своимъ мужикомъ, сичасъ парядзилась и пошли яны обоя за грошами. Иванъ пдзецъ напéредзь, а жонка отзаду, пкъразъ тою самою дорогою, по которой Иванъ пирогї пораскидаў. Вотъ жонка идзецъ, идзецъ, да и споткнецца на пирогъ, сичасъ яго ў хвартукъ, а мужику ни кажцїцъ, а той даўно бизъ яе знавцъ. Наклала йна ўже цѣльїй хвартукъ пирогóў, дай кажцїцъ: «Иванъ! што ето такая, што ўся дорога пирогамї завалвна?!» — «Во, дыкъ ти ня видзѣла, якъ сягоня пироговая туча йшла! ета йна и покидала по дорози пирогоў.» «Во счастья намъ, мой ты Иванпчка, Богъ сяння даў.» По дорози, идучи къ

1) Рыболовная снасть.

грошамъ, яны зайшли ў лѣсъ къ петліамъ, поглядзѣць—ажъ тамъ занутаўся большуцій щукакъ; мужикъ выняў яго, да і кажиць: «вѣрно щукакъ етэй переходзіў изъ одного возера ў другога, дыкъ во и попаўся ў пятлю.» Жѣнка пяздвигца, што ў пятлю, ды щука зануталась. Зайшли къ езу, — тамъ ў пероги пашли зайца; мужикъ и того отдаў жонцы, приговаривая: «чортъ таки ўнесъ яго сюды; должно быць перебигаў съ одного лѣсу ў другій, стаў переплываць черазь рэчку, да и попаўся ў нерать.» Сама сабѣ баба пязвѣрыць и ўсе бурчыць: «знаць мы, Иваничка, Богу угодны, што Богъ намъ посыланць такая счасьця.» Забраўши тыя пироги, зайца, щукака, яны зайшли, ўзрили гроши и пошли ў двору. Якъ проходила яны мимо паньскія конюшни, дыкъ тамъ пановы жирыбцы посорвались, рэзались другъ съ другомъ и дужа громко рзали. «Што-ета здзѣлаецца сяни ў паньскимъ дворѣ, што нѣшто дужа большій пискъ?» спрашиваецъ жонка. — «А ета, моя родная, пана черци душуць, дыкъ ёнъ во и крычиць дурнымъ матомъ», казаў ей Иванъ и пошли далъше.

Прышоўши ў двору, мужикъ схуваў гроши, бязъ вѣдома жонки, такъ што йна о Божежмъ свѣць ня вѣдала, йдзѣ яны лижаць. Недзѣли чарызъ дзвѣ, ти чарызъ тры посварыўся нашъ Иваанъ съ своею жонкою; йна счасъ къ пану. «Паночикъ! мой Иванъ на прошлой пядзѣли нашоў дужа много грошай и пану ни слова объ томъ ни сказаў; ўси чисто нѣйдзѣ схуваў, я и сама ня вѣдаю!» Ну, а за папамп-жъ бывало не то, што цяперъ: ти идзѣ што найшоў, скорэй къ пану няси, а то коли дочуетца, — кожу зрѣжиць на конюшни. Панъ якъ только почувъ, што Иванъ гроши нашоў, сячасъ ключъ—нойга за имъ; прываў и ну допрашиваць: йдзѣ гроши дзѣваў? А Иванъ ўсе одно дзяўбець: «ета паночикъ, моя жонка одурѣла, дыкъ йна и пляецъ нима вѣдомо што». — Панъ къ жонцы: «ти праўда, што твой Иванъ гроши нашоў?» — «Праўда, паночикъ, я и примѣты пану кажу, коли-ета было, — тэй дзень пироговая туча по небу йшла и по дорози пирогоў накідала, а мы пкразъ тэй вечеръ зъ Иваномъ зъ мяшками йшли за грошамы, дыкъ я ўсе спотыкалась на пироги». — Ну,

во видзице, паночикъ, йна соўсѣмъ одўрѣла — ци бываюць-же проговья тучи?!» — Панъ пямного сумнїўся, но ўсе таки хочецца допытацца яму, ти пстпная ета праўда. Давай ўзноў мужика нытаць а ёнъ ўсё одну пѣсно нясець: «Непраўда, да и тольки». Жонка-жъ хочець ўсе таки свое доказаць: «лגעць ёнъ, паночекъ! Я пану и другую примѣту скажу, коли-эта было, — тоды намъ ў перотъ ўлѣзь заяць, а ў пятлю запуталась шукя. Мужикъ зноў почаў отговаривацца, што жонка по своей дуросьци говориць пану чауху, а панъ ўсе таки ня вѣрць. Баба моўчала, моўчала, а тоды и кажець: «Хоць ужо и стыдно миѣ говориць, но скажу пану еще одну примѣту, коли ета было: — тэй вечаръ, якъ мы нашли гроши, дыкъ нана черци душили, дыкъ ты пицаў и рзаў дурнымъ матомъ». — Тутъ уже панъ увидзѣў, што баба соўсемъ одурѣла, нарастаў допрашиваць, да скорѣй ў покой; а мужикъ ў двору и давай тыя гроши споживаць да добра наживаць.

Зап. И. И. Лимаренко.—Ср. у Аванасьева «Жена докащца» въ его сборн. «Народн. русск. сказки», кн. III, стр. 459—64, и кн. IV, стр. 530—33.

91.

ОКОНУМЪ.

Витебской губ. Лепельск. уѣзда, м. Чашники.

Любіў оконумъ кони, любіў, любіў кони,—побіў, полуиў и пошоў красьци. Идзецъ дорогой, ажно пдзецъ на ўстрэчу чаловѣкъ. «Здорово!» говорыць чаловѣкъ, «куды пдзешъ? — Кто ты?» — «Я» говорыць, «оконумъ. Любіў кони, любіў, любіў, побіў, полуиў, ды иду красьци». Цяперъ оконумъ спрашываецъ у чаловѣка:

«А ты хто?»

«Я» говорыць, «Антонъ и я объ томъ». — «Коли объ томъ», говорыць оконумъ, «тыкъ пойдземъ красьци ў двоёмъ».

Ну пошли яны. Шли, шли дорогой и зашли ў кóрчму, — ажъ тамъ сядзіць чаловѣкъ. Чаловѣкъ спрашываецъ: «хто вы?» одзинъ говорыць: «я оконумъ, — любіў кони и т. д.», — други говорыць: «я Антонъ, я объ томъ». Тоды чаловѣкъ говорыць: «А я Ананасъ,

трэцьци дзень жду васъ». Тоды пошли яны ўмѣсци. Окóнумъ говóрыць дарогой: «я вѣдаю богатаго пана, пойдземъ къ яму красьци». Яны ўсе и пошли къ пану. Прышли во дворъ, разломали подвалъ, нацадзіли цебры водки, ўзяли хлѣба, ды ў тую водку нацюпіли и собакамъ поставили ѣсци. Собаки подбѣгли и напілиси. Тоды яны собакъ ўзяли, позвяzywали поги и на парканн повѣсцли. Пóтомъ пошли разломали панскую кладовую и нашли тамъ много гроши и сабельку золотую. Подзяліли гроши пороўну ўсе тры, а сабли ни могли ў трохъ раздѣлиць: окóнумъ говóрыць: «миѣ сабля!» Антонъ говóрыць: «миѣ сабля!» а Апанасъ говóрыць: «миѣ сабля!» Тоды окóнумъ говóрыць: «Я пойду, у пана спрощу: кому саблю? а вы ходзице слухайце: кому будзецъ панъ говорыць сабля». Пошоў окóнумъ къ пану; прышоў и говорыць: «Вотъ, паночыкъ, прыѣхали воры, разломали пански подвалъ, нацадзіли цебры водки, нацюпили хлѣба, накормили собакъ, повѣсили ихъ на парканъ и пошли ў панскую кладовую, нашли тамъ сабяльку золотую. Антонъ говóрыць: «миѣ сабля!» Апанасъ говорыць: «миѣ сабля!» а я говору: «миѣ сабля!» — Панъ быў смяшлывы и любіў ўсякія басни и думаў, што гэто яго оконумъ, сказаў: «Ну табѣ сабля!» Тоды окóнумъ вышоў вонъ, ўзяў сабѣ саблю, а на ихъ говорыць: «Ну пойдземъ цеперь ў конюшню». Прышли ў конюшню, разломали яе и возоўню, ўзяли тройку кони самыхъ лучшихъ, ўзяли самую лучшую сбрую и самы лучши пóездъ, запрагли и поѣхали. Бдучи, окóнумъ говóрыць: «Я вѣдаю богатаго пана, поѣдимъ и яго обкрадзимъ, только надо купиць свѣчакъ *сабасовокъ*¹⁾ и аракоў²⁾ половиць и даць имъ ў ихныя лапы по свѣтцы, поутаркиваць ў поги и пусьциць по дзядзінцу³⁾. А вы разопрци обору⁴⁾ и выгонци увесь скотъ вонъ, послн разопрци ворóты ў горóдахъ и повыгоняйци туды увесь скотъ,

1) сабасовка или шабасовка—свѣчка, зажигаемая евреями накануне суботы. Слов. Носовича.

2) аракъ—ракъ.

3) по двору.

4) обора—скотный дворъ. Сл. Носовича.

а сами возмищи большій мѣхъ и разошшици надъ вокномъ и дзяржищи ободва, а я пойду къ поцу ў покой и скажу: «Бацюшка, што ты снннн? ўставай, ужо пора, ужо апели прышли съ того свѣта, позаналявали свѣчки». Такъ яны и здѣлали. Попъ ўскочіў зъ вокна, ў мѣхъ ўваліуся,—яго и ўзрили. А матушка побѣгла выгоняць скотъ вьзъ горóду. А окóнумъ ўзяў шкатулку зъ дзеньгамы, пошоў вонъ и сказаў: «гдзѣ вы?» Антопъ и Ананась гóворуць: «мы тутъ». Тоды ёнъ прышоў къ имъ и сказаў: «ходзице скорэй». Яны побѣгли къ конюшиѣ, разломали яе, ўзрили тройку кони, — тогды прышли къ возоўни¹⁾, разломали и яе, ўзрили самы лучши по́ездъ и самую лучшую зброю, запрагли и поѣхали, ўзрили съ собою пона и прывязли ў лѣсь. Окóнумъ панисаў ў картоцы: «хто ў Бога вѣрыць, той тройчи кіемъ по мяху измѣрыць». Гэту каргочку яны прывязали къ мяху, ўсцягнули мѣхъ зъ попомъ на сосну и прывязали тамъ. Окóнумъ отсѣкъ больши кій и гóворыць имъ: «хто Богу вѣрыць, той тройчи по мяху кіемъ измѣрыць»—и ударыў тры разы кіемъ по мяху и поѣхали яны своею дорогою.

Ўстаў панъ на заўтра—видзиць ў вокно, што собаки на паркани висляць и пищаць. Тоды панъ засміяўся, вышоў вонъ и гóворыць: «ну, молодцы, дóбро здѣлали!» Посмотрэў ў подваль, ашъ подваль разломанъ, и горэлка нацѣжнина. Пошоў панъ ў кладовую—и увидзіў, што гроши укрáдзины, —пошоу панъ у конюшню и ў возоўню, и увидзіў, што кони, по́ездъ и зброю укрáдзины. Тоды сказаў панъ лакею: «бяги, скажи кучару, штобы запрогъ лошадыѣй». Коли кони запрагли, яны поѣхали. Ъхали яны, ѣхали и ўѣхали ў лѣсь, увідзили на сосни мяшóкъ висиць. Панъ останóвiўся, вылизъ вонъ зъ брычки и пошоў къ соснѣ. Прышоў къ соснѣ, ёнъ увидзіў каргочку; —прочитаў каргочку, ўзяў кій и ударыў тры раза по мяху. Тоды гóворыць на кучара и лакея: «А вы у Бога вѣрыци?»—Яны гóворуць: «чаму, напочыкъ, вѣрымъ». «Коли вѣрыци», гóворыць панъ, ходзици, тройчи кіемъ

1) возоўня—сарай для возовъ, экипажей разныхъ. III.

по мяху́ измѣрци». Прышоў лакей, ўзяў кій и ударыў тры разы по мяху́ кіемъ, злѣзъ и кучырѣ, ўзяў кій, ударыў тры разы по мяху́. Потымъ панъ вороціўся домоў. А о́конумъ сказаў Антону и Апанасу: «больши красьци ня пойду». Тоды яны раздзялили по роўну ўсё накрадзенное и оконумъ стаў жиць самъ собою—хозяйствомъ. А Антонъ и Апанасъ, куды ня пойдуць красьци, нгдзѣ имъ ня шанцуиць: то уловяць ихъ, то пайдучъ. Шли яны коло окопума дому, ажно оконумъ на поли орэць. «Богъ помочь!» говоруць яны яму и стали у яго просиць паницца. «Нѣтъ», говоруць о́конумъ, «ничого, сходзици къ жанѣ, яна нихай дасець квасу паницца». Тоды яны прышли къ жанѣ и сказали: «дай намъ паницца квасу, твой мужыкъ сказаў». Яна ўзяла коўшь и пошла ў кладовую за квасомъ и яны пошли за ей и увидзѣли, што тамъ висиць много сала. Напились яны квасу и пошли, а о́конумъ прыбѣганецъ зъ поля и спрашиваецъ у жану: «ци ты давала имъ квасу?»—«Давала», говоруць жапа. «Ци были яны ў кладовой?»—Былі.—Тоды оконумъ ўнесъ ў домъ ўсё сало. Назаўтра пошоў до свѣта молоиць, а Антонъ зъ Апанасомъ прышли, ўзяли, выгнали скотъ вонъ, прышли ў хату и говоруць: идзи, повылизъ ўвесь скотъ изъ обороы вонъ. Тоды хозяйка пошла скотъ загоняць, а яны ўзяли мяшокъ съ саломъ, ды уцякли. Прышоў о́конумъ домоў, увидзіў мшкá нѣтъ,—стаў спрашываецъ: «гдзѣ мяшокъ?» Жана говоруць: «я ни зваю». О́конумъ догадаўся, што мяшокъ украла и давай на жану сварыцца. Посварыўся, посварыўся и пошоў догоняць ихъ. Антонъ цягнець мяшокъ, а Апанасъ попирадú пошоў. Оконумъ догнаў Антона и говоруць: «дай, братъ, мяшокъ, табѣ пясци цяжко». Антонъ думаў, што гэта Апанасъ, оддаў мяшокъ съ саломъ, а самъ пошоў уперадъ дорогой поскорэй и догоняецъ Апанаса. Апанасъ отвороціўся ды спрашываецъ яго: «гдзѣ ты дзѣў мяшокъ?» Антонъ говоруць: «а я жъ табѣ оддаў!»—«Гдзѣ? коли?» говоруць Апанасъ, «ты мнѣ даваў мяшокъ?» ды давай драцца; подрался, подралися сабѣ, цврѣтали и увидзели, што гэта у ихъ о́конумъ ўзяў мяшокъ. Тоды яны давай догоняць о́конума.

Бѣгли яны, бѣгли и ня догнали. Окóнумъ прышоў домоў съ саломъ, поставіў мяшокъ ў сянёхъ, а самъ пошоў на токъ молодциць. Антонъ и Апанасъ прышли къ окóнуму ў хату, ўзяли мяшокъ, яны ня пошли той дорогой, а другою—къ рэццѣ. Прышли яны къ рацэ, разложили огонь, ўзяли поставили коцѣль и наложили сала и давай варыць. Окóнумъ прышоў съ току домоў, увидзіў — сала пѣгъ и пошоў ихъ догоняць. Прыбѣжаў къ имъ и видциць, што яны варуць сала ў котлѣ. Варучы сало, Антонъ говóрыць Апанасу: «Я братъ одзпнъ разъ зъ своимъ братомъ гэтакъ само ды украли яловичины и стали для раки варыць, а нѣхто ў рацэ якъ занялэщыца, дыкмы и уцякли. Окóнумъ гэто слушаў и пошоў наняродъ къ рэццѣ, ўлѣзъ ў раку, прышоў напроци ихъ ракой и стаў целэскацца. Тоды выскочіў пзъ раки къ имъ, а яны испугалися и уцякли оттуль. Окóнумъ забраў сала и ихныя котлы и пошоў домоў. А Антонъ и Апанасъ пошли и бросили красьци.

Зап. учен. VIII кл. Калужск. гимназiи С. Стенукъ.

92.

КАЦЯРЫНА.

Витеб. губ. и уѣзда Старое село.

Жіў быў дзѣдъ. У яго была дочка Кацярына. Одзпнъ разъ дзѣдъ пошоў ў лѣсъ и нашоў тамъ золотую ступу, прынесъ домоў и кажпць дочкѣ:

«Дочўшка! я гэту ступу однясу пану.

— «Ни няси, татулька, пану, бо панъ ўзяўши яе, захочиць и тоўкачи».

Только дзѣдъ ни послухаў дочки, попѣсь ступу пану. Коли дзѣдъ прынесъ ступу, панъ вышоў на дворъ, поглядзѣў яе и сказаў дзѣду: кабъ къ ступи былi тоукачи. Дзѣдъ заплакаў и пошоў.

Прышоў дзѣдъ домоў и кажпць дочкѣ:

— «Праўда ты казала, што панъ захочиць и тоўкачоў».

Тогда Кацярына говóрыць бацьку: «идзи, бацьку, и скажи

пану трохъ дуракоў: одзигъ, што поцярязу ступу, другіи што нашоў, а трэціи ты панъ — што ўзяў ступу и хочеш яцо тоўкачоў.

Дзѣдъ пошоў и сказаў. Тогда панъ сказаў: «Дзѣдъ, твоя дочка, Кацярына, разумна. На табѣ жменьку лёну, сняси яго своеі дочкѣ, пехай яна мнѣ гэтыи лёнъ сирядзецъ, соткець и здѣлаецъ мнѣ къ вечару рубашку».

Дзѣдъ заплакаў и пошоў домоў.

Прышоўши, ёнъ сказаў дочкѣ, што прыказаў панъ. Тогда дочка дала дзѣду палочку и сказала: «на табѣ, татулька, гэту палочку, одняси яе къ пану и скажи яму, штобъ ёнъ мнѣ перша здѣлаў ўси прыпасы для того, штобъ можно было ткаць.—Дзѣдъ пошоў и оддаў пану палочку. Панъ ўзяў яе и сказаў: «разумна, братъ, твоя дочка Кацярына». Послѣ гэтаго панъ ўзяў дзисятокъ яецъ, сварыў ихъ и сказаў дзѣду: «штобъ яго дочка посадила курьцу на гэты яйцы и штобъ чырозъ 2 недзѣли былі циплять». Дзѣдъ заплакаў и пошоў домоў.

Прышоўши, оддаў дочкѣ яйцы и сказаў, што панъ прыказаў. Тогда дочка ўзяла гарнецъ ячменю, одварыла яго и сказала бацьку, штобъ ёнъ яго донёсъ пану, штобъ ёнъ яго посѣяў, сжаў, смолоціў и надраў крупъ, для того, кабъ було чимъ кормиць циплять.

Дзѣдъ пошоў и оддаў ячмень пану. Панъ тогда сказаў: «разумна твоя дочка Кацярына, али ты ей скажи, штобъ яна ко мнѣ ни прышла, ни прыѣхала, ни сытая, ни голодная, ни голая, ни одзѣтая». Дзѣдъ прышоў и кажиць гэто Кацярынѣ. Яна тогда ўзяла наварыла жидкаго кисялю, нахлебалася яго, укрупцилася ў сѣтку, ўзяла труса, сѣла на козла и поѣхала къ пану. Тольки што панъ зъ вокошка увидзѣў Кацярыну, вялѣў наусциць на яе собакъ. Якъ тольки собаки кинулися на яе, яна заразъ кинула имъ труса, а сама на козлѣ подѣхала подъ крыльцо къ пану. Панъ вышоў къ Кацярынѣ, гово́рыць:—«яжъ табѣ казаў, штобъ ты ни прышла, ни прыѣхала, ни сытая, ни голодная, ни голая, ни одзѣтая.—«А яжъ такъ кисялю поѣла, сѣць надзѣла и на козлѣ прыѣхала».

— Ну, будзимъ, Кацярына, жаницца, сказаў панъ.

«Будзимъ, паночекъ».

— Тольки ты, Кацярына, мой судъ не перасуживай.

«А панъ на мяне: «брэдишь» не скаже». Вотъ яны и ожанилися и живуць. Тольки разъ, ў навозную толоку, у одного мужука жарабилася кобыла, а жарубенокъ подкаціўся подъ колёса. Тогда мужўки начали спорыць. Одзинъ говоруць: моя кобыла жарабилася, — другій: мои колёсы, и панъ говоруць: колёсы жарабилась.

Тогда Кацярына сказала, штобъ ўзяли колёсы и кобылу и пусцили зъ горы, за кимъ побяжиць жарабенекъ, того кобыла. Тогда панъ сказаў: Кацярына! ты мой судъ прасудзила.

На noci ў мойго бацьки, сказала Кацярына, куры ўзлѣвши на домъ, клювали звѣзды, а шуки, выивзши зъ воды, собирали горохъ.

— Што ты брэдишь?

«Во панъ, на мяне сказаў: «брэдишь».

— Будземъ, Кацярына, разженивацца.

«Будзимъ, паночекъ».

— Али ты, сказаў панъ, Кацярына, бяры у мяне, што табѣ мило, што табѣ любо.

Тогда Кацярына ўзяла напоила горэлкой пана, положила яго ў лодку и поѣхала зъ имъ по рацѣ.

Тольки панъ проснуўся и говоруць: «я табѣ казаў, Кацярына, бяры, што табѣ мило, што табѣ любо».

— Панъ миѣ миль, панъ миѣ любъ, я пана и ўзяла.

Послѣ гэтого панъ и Кацярына стали жиць и поживаць умѣсьци.

Записана ученикомъ Витебск. Гимназ. Станевскимъ въ Витебской губернии и уѣзда.

Ср. во 2 т. «Трудовъ» Чубинскаго, стр. 611—616, № 84 и № 85, Народн. р. сказки Леанасьева, кн. III, стр. 188 «Мудрая дѣва» и кн. IV, стр. 469—77; Сказки Худякова, в. 1, № 6; Die Kluge Bauerntochter въ «Kinder-und-Hausmârgchen» бр. Гриммовъ, т. 2, стр. 37, и наконецъ «Семилѣтка» въ III вып. бѣло-руск. сб. г. Романова, стр. 392, № 94;—также Uhland's Schriften zur Geschichten der Dichtung und Sage, 3 Band, стр. 212.

93.

ПАНЪ, ЧАЛОВѢКЪ И ЖИДЪ.

Минск. губ., Борисовск. уѣзда, Метижск. волости.

Панъ згубиў загарокъ, а чаловѣкъ нашоў и нясе къ пану. По дорозѣ зайшоў ў кáршму. Жидъ рапдартъ якъ довѣдауся, што ёнъ нясе пану загарокъ, даў чаловѣку выпипць кватэрку и кажа: «Пойдземъ разомъ зъ тобой, — ты скажи, што мы загарокъ нашли ў двоёмъ, я лѣпшій умѣю говорыць, дыкъ панъ намъ и госьцинца боли дасецъ, подзѣлимъ тоды госьциницъ пополамъ, а я дамъ табѣ за тоя кварту горэлки». Ну и пошли ў дворъ. Панъ пытае: «Чаго вы?» Мужикъ кажа: «я нашоў загарокъ паноў, дыкъ прынесъ» А жидъ кажа: «гэто ми ў двухъ нашли, — ёнъ йшоў, я ёхаў, ёнъ увидзіў, а я нашоў». Панъ кажа: «Добрэ! А што вамъ за гэто даць? дамъ вамъ по коровѣ, — годзѣ будзя». Жидъ отказывая: «ой чаму не дóбро, пане?» А мужикъ: «не панъ, мало!» Панъ: «Коли мало, то дамъ по дваццаць рублей». Жидъ мужика штурхае подъ бокъ, кабъ сказаў: «годзя!», а той ўзноў: «Не, панъ, давай болѣ за гэтакій загарокъ, што якъ живы круцицца и шэпчэ и самъ гóвóрэ, а панъ даецъ гэдакъ мало». Тоды панъ узловыўся: «Ну, колишь, мало, то я вялю даць вамъ 50 бизуноў!» Мужикъ поклоніўся и кажа: «дзякуй, пане, я гэтаго тольки и хочѣў, гэто найлѣпшій для мяне госьциницъ» и, обярнуўшыся къ жиду, гóвóрэ: «Хоць ты и просіў мяне даць тольки половину паньскаго госьцинца, али я чаловѣкъ нпзайздросный, дарую табе ўвесь, бяры сабѣ бизуны и трымайся на здороўя». Тоды панъ догадаўся, што гэто жидъ ни находзіў загарка, а тольки прычাপіўся къ мужику ў хаўрусъ, ну и сказаў ўсыпать жиду 50 бизуноў.

Зап. отъ крест. Якова Бузы волостнымъ писаремъ А. Ганусомъ. Сообщ. Минск. Статистич. Комитетомъ.

94.

МУЖИКЪ И ЦАРЬ.

Могилевск. губ., Горицк. уѣзда, с. Святошинцы.

Одзинъ мужикъ копаў погрепъ и нашоў тамъ кусокъ золота. Ёнъ узяў гэто золото и думаетъ: «дзѣ мнѣ яго дзѣць? Одаць пану?»

пань и скаже, што я краў. Одаць жиду? Идѣ обмане, што его ни золото. Не! понясу́ я лѣшь къ цару и дамъ госьцница». Надзѣ лапци и сермягѣ и повесь. Дни церасть три зайшоў ёнъ къ цару. Тамъ яго часовый спрашивае: «Куды ты, мужикъ, лѣзешъ?»

— Къ цару, служивеньки.

«Што табѣ тамъ треба?»

— Ахъ служивеньки, пусьци, миѣ дужа треба.

Такъ яго пропусьциў первы и други часовы и ёнъ дойшоў до царское комнаты, а тамъ ле царское комнаты стояў ганараль. Той суняў мужика и спрашивае: «Куды ты, мужикъ, идзешъ?»

— Къ цару

«Чаго?».

— А во чаго: конаў я погрень и нашоў кусокъ золота и нясу цару госьцница.

«Покажи!»

Мужикъ достаў и показаў гэто золото. Тогда ганараль каже: «ну коли дасі половину того, што табѣ царъ дасъ, то пуцу, а не даси, то идзи назать».

— Добре, паночекъ, дамъ!

Ганараль доложіў цару. Царъ вышоў и спрашивае:

«А што табѣ нужно, мужичокъ?»

— Ничѣго, царочекъ-паночекъ! я принёсъ вамъ госьцница, и даў яму кусокъ золота. Царъ ўзяў золото и каже:

«Што-жъ табѣ одаць за гэто?»

— Ничѣго царочекъ-паночекъ. Коли ёсь чарка горэлки, то дайца.—Царъ приказаў принясьци горэлки грахвиць и бѣлаго хлѣба. Мужикъ пошендзѣў на бѣлы хлѣбъ и кажець:

— А мой же ты царочекъ-паночекъ! мой дзѣтъ такого хлѣба ни тѣ и я ня буду,—я боюся яго ѣсьци. Ци нима у васъ солдацкаго хлѣба?

Царъ приказаў принясьци солдацкаго хлѣба. Принясли. Царъ поставіў хлѣбъ на горэлку и мяса, а самъ ношоў ў другую комнату и глядзичъ съ царицаю, якъ мужикъ пѣе и ѣсь. А

мужикъ паліе чарку, выпіе, закусиць, и зноў паліе, выпіе и закусиць; такъ и вышіў ўвесь грахвинь, ды глядзиць пима никого, ёнъ перахрысьціўся. Тутъ царъ вышоў. Тогда мужикъ: «спасибо царочекъ-паночекъ: напіўся, наѣўся!» А царъ каже:

«Штошъ яще табѣ нужно, мужичокъ?»

— А царочекъ-паночекъ! Штопъ цеперь поскакаць.

«Музыку!» сказаў царъ. Тутъ пришла полковая музыка.

— «Не, не! царочекъ-паночекъ! Я по такой музыцѣ ня умѣю скакаць; мнѣ штопъ дуду!»

Царъ разослаў по гóродѹ,—пашли дуду. Мужикъ скакаў, скакаў, потомъ сказаў: «до!» ¹⁾

Тогда царъ спрашиваецъ:

«Што шъ цеперь табѣ нужно?»

— Цеперь царочекъ-паночекъ, штопъ поспаць.

Царъ приказаў пригатовиць посьцель, а мужикъ якъ углядзѣў посьцель, такъ ажъ удзвiўся:

— Не, не, царочекъ-паночекъ! мнѣ штопъ грохоўя!

«А што такое: грохоўя?»

— Гэто солома зъ гороху.

Царъ приказаў достаць грохоўя. Привезли цѣлый возъ грохоўя и положили ўсе ў комнату мужика. Тогда мужикъ шапку положиў потъ голову и тутъ жа захрапѣў. А царъ ўсе слухае: ци жиў ёнъ, што выпіў цѣлый грахвинь горэлки. Храпиць мужикъ. Потомъ ўстаў, а царъ спрашиваецъ:

«Ну што цеперь табѣ нужно?»

— А мужикъ, скрабя солону, кажець: «а што царочекъ-паночекъ?—Чарку горэлку, голова дужа болиць, ажъ тращиць.

Царъ даў яму горэлки. Мужикъ выпіў дзвѣ чарки, а царъ спрашивае:

«Цяперъ, што нужно, мужикъ?»

— Спасибо, царочекъ-паночекъ! Я вамъ тутъ нагрубеяніў,

1) Сокращеніе ить *досиць*, т. е. довольно.

наскакаў, насоріў,okraукаў, ізъ ланцей накідаў, за гэта мнѣ сто рѳозокъ.

«На што табѣ рѳозки? ты шъ мнѣ даў золото».

— Не, царочекъ-паночекъ, не хочу; дайца мнѣ сто розокъ.

«Рѳозокъ!»

Тутъ приняели лозы, мужикъ лѣхъ, обнажіўся и стали яго драци лозами. Якъ одличили яму 50 лозъ, ёнъ вскрычаў:

«Не, царочекъ-паночекъ! у мяне ёсь половинникъ».

— Какой?

«Якъ я ішоў къ вамъ, царочекъ-паночекъ, такъ ганараль ня пускаў мяне къ вамъ и сказаў: «коли даси мнѣ половишу того, што царъ дасъ табѣ, то пуцу. Я обѣщаў даць; такъ дайца наперотъ яму пецьдзесяць, тогды мнѣ пецьдзесяць».

Царъ приказаў здѣць ганаралу одзежа и легчи. Ганараль лѣхъ, яго одлупили. Тогды мужикъ говѳриць:

«Ахъ, царочекъ-паночекъ! ёнъ у васъ добре служиць, дайце яму и мою часьць».

Тогды ганаралу дали еще 50, а успихъ сто и разжалували на радовые солдаты. Царъ распросіў мужика: откуда ёнъ и хоцѣў яго наградзиць, а мужикъ за шапку да за дзверы, только яго и бачили. Яще мужикъ ни пройшоў домоў, якъ яго ослобонили отъ пригону, зробили двораниномъ и назначили пенсію. Панъ тогды удзвiўся: за што гэта мужику такая чесь? И до сихъ поръ не вѣдаецъ.

Зап. Учителемъ народнаго училища Н. Николаевичемъ.

95.

ХИТРЫЙ ВОРЪ.

а) Минск. губ.

Солдаты ішоў зъ службы, — напоткаўся зъ разбойниками; тые пытаюць яго: «Хто ты таки?» Ёнъ одвячая: «Я таки сами, якъ и вы». Увидзѣли; чаловѣкъ вязе цяля продаваць, — разбойники говораць солдату: «Кѳоли ты таки, якъ и мы, то глядзи, кабъ ты украў сорочку, што на гэтомъ чаловѣку». — «Дѳобро,

украду». Солдатъ несъ съ собою новыя боты; ўзяў адзінъ боть вымазаў ў грязы и кинуў пры дорозѣ. Ъхаў мужикъ, увидзѣў боть, поглядзѣў, што вельми ў грязи, покинуў и поѣхаў далѣй. Солдатъ одышоў далѣй и кинуў другі, чысты боть. Мужикъ углѣдзѣў тутъ чысты боть, покинуў возъ съ цѣлимъ, а самъ вярнуўся по той перши боть, думае сабѣ: «обмыю и той да гэты и будзе два добрыя новыя боты». Покуль мужикъ сходзіў по той боть, солдатъ ўзяў, скорэнко одрэзаў цяляци голову и ўкинуў ў возеро далеко одъ бѣрэгу. Мужикъ вярнуўся, глядзиць — цяляци нима на вѣзѣ, только голоўку видаць ў водзѣ. Думае мужикъ: «Якъ цибе воўкъ ўнёсѣ туды!» — раздзѣўся, одзѣньне положиў на бѣрэзѣ, а самъ ползѣ по цѣля. Солдатъ ухониў кошулю и свое боты и уцѣкъ. Мужикъ вышоў, — нима ни кошули, ни ботаў. Разбойшники похвалли солдата и гавораць: «цяперъ еще роби одно дзѣло: пойдзи ў городъ, ўлѣзь потайно ў казначейство и прыниси намъ мяшочкоў два золота». — «Добро!» Пошоў солдатъ ў ночи, нашоў вокно, гдзѣ ня было каравульныхъ, зробиў сабѣ вяроччаныя драбинки и по ихъ ўлѣзь, ўзяў кольки яму было трѣба золота и уцѣкъ. Послѣ оглѣдзился ў казначействѣ, што гроши нѣхто краў, нашли тое мѣсто, кудю злодзѣй лѣзь, осудзили, кабъ злодзѣя зловиць, проціў того мѣсьца выкопаць потайную яму: «якъ будзе ёнъ други разъ лѣсьци, кабъ упаў ў яму и не вылѣзь и по гэтомъ познаемъ злодзѣя».

Якъ зпотрэбляосѣ разбойшкамъ други разъ грошей, то солдатъ адзінъ уже вийшоў, а ўзяў съ собою товарища. Прышли туды, солдатъ кажа на разбойника: «лѣзь ты цяперъ!» Той якъ ступиў, такъ и ўпаў ў тую яму. Солдатъ увидзѣў, што тутъ бяда не мнучая, ўзяў, одрэзаў тому разбойнику голову. «Цяперъ, думае ёнъ, нихто не довѣдаецца, — хто злодзѣй». Якъ прышло начальство и нашли злодзѣя, але глядзяць ёнъ безъ головы. Што тутъ робиць, кабъ узнаць злодзѣя? Обдумался: трѣба ўсюды возиць гэтаго трупа: чи не признаецца хто до яго? Начали ўсюды возиць яго, — нихто не признаецца, а потымъ довязли до тую хату, гдзѣ жиў той солдатъ съ тыми разбойниками, ажъ выходзиць

жонка забитаго и познае своего мужа,начала плакаць надъ имъ, а солдатъ ухоніў чигунъ зъ печи воды кинитку и опарыў дзиця яе. Якъ стали доходзиць ўсе: «чи гэта яе мужъ, што яна плача, то солдатъ показаў дзиця и сказаў, што яна плача по дзицяци, што яно опарылось. Усе повѣрыли и одступили одъ ихъ. Доия-ели объ гэтомъ цару и просили, кабъ царъ позволіў пзь того золота, што яще осталось ў казначействѣ вылицъ барана и поставиць на горы и шильноваць дѣбро, покуль злодзѣй той прый-дзе красьць яго. Царъ позволіў; такъ и зробили. Солдатъ увид-зѣў, што такъ шильнуюць барана, поѣхаў ў городъ. купиў сабѣ за злотыхъ пяць коня зъ возомъ, священническую рѣсу, подра-сникъ, накуніў рызоу, а затымъ купиў водки бутэлекъ дзѣ и засынающихъ (усыпительныхъ) кашель, ўліў ихъ ў водку, самъ одзѣўся ў подра́сникъ и рѣсу, рызу съ скрышею поставиў на возъ и поѣхаў подъ тую гору, гдѣ стояў золоты баранъ, ўѣхаў тамъ ў вяликую грязь и стаў. Крычиць на тыхъ каравульныхъ: «братцы! идзице, вывядзице мяне съ конемъ одсюль, бо я чпсто сабѣ одзѣныне наначкою». Тые видзяць, што священникъ, двое подышли и вывезли яго съ конемъ. Ёнъ жа-жъ такъ радъ, такъ дзякуе имъ, — вымае бутэльку горэлки, частѹе ихъ: выпііце, братцы, впица за свой трудъ и позвѣде и тыхъ, пехай и яны подыдуць и вышыюць». Якъ подышли тые и выпили, то и ўсе по-снули, бо водка была зъ сышучими каплями. Якъ поснули яны, солдатъ ўзяў барана, забраў, а ихъ ўсикъ поодзѣваў ў рызы и покинуў. Послѣ прыходзиць начальство, находзиць чатыре свя-щенника сиаць ў рызахъ, а барана нима, узнаюць што гэта ка-равульные, разбудживаюць ихъ, — тые ничого ни понимаюць.

Дали знаць объ гэтомъ цару, — а царъ не знае, што робиць: и казну соўспмъ згубіў, и злодзѣя не зловили.

Назначае царъ балъ и кабъ ўсикъ на тымъ балю попомъ, думая, што той злодзѣй, якъ добро ушьецца, прыдзе до царской дочки снаць и сказали ей, кабъ яна яму помазала лобъ чорною хварбою, што няць дней не смываецца. И праўда! Ёнъ якъ упіўся, прышоў до царской дочки снаць — яна и помазала. На

заўтра ёнъ предъ лостромъ якъ поглядзѣўся, и увидзѣў што ёнъ помазаны, то нашоў хварбу и ўсимъ госьцямъ намазаў лбы. Ну тутъ не познали злодзѣя. Потымъ царъ изноў назначае баль и велѣў, што коли той изноў прыдзець до царской дочери спаць, то выкопаць яму коля яе ложка и прыкрыць яму соломой, кабъ ёнъ ушаў ў яму.

Видзиць солдатъ бяда,—ўзяў круцель соломы, нашоў пры сабѣ сѣрничекъ, подналіў круцель, потымъ выкинуў зъ огнемъ наверхъ. Ўсѣ якъ увидзѣли пожаръ; кинулися ратоваць царэўну и попадали ў яму. Солдатъ выбраўся наверхъ и вылѣзъ изъ ямы.

Тутъ видзиць царъ, што гэты злодѣй мае рóзуму большъ за ихъ ўсихъ, выдаў указъ и велѣў прыбиць абъяўленьне по ўсѣмъ улицамъ ў городзѣ, што пехай хто умѣе робиць такіе штукн, прызнаецца, то царъ яму даруе ўсё и свою дочку́ оддасць за яго.

Тогды той одъ себе напасаў абъяўленьне, што нехай царъ справядліве подпишецца и выдасць манихвесьць, то я прызнаюся. Тогды той самъ показаўся цару, прызнаўся воўсёмъ. Царъ дароваў яму ўсе и оддаў за яго дочку свою и зробіў яго княземъ сваяго царства.

Записала по памяти М. Новицкая. Сообщ. Е. О. Карскимъ.

96.

б) Минск. губ., Слуцкаго уѣзда, Романовской волости, м. Романово.

У одного цара до старосьци не было дзяцей. Гэты царъ стаў просиць вѣдзьмы, штогнъ яна попросила Бога, кабъ ёнъ даў цару дзиця. Вѣдзьма помолилася Богу и ёнъ ей показаў зелье. Гэто зелье царица сварила и выпила и чаразъ годъ родзіўся сынъ. Коли сынъ гэты подросъ, то здѣлаўся очень вя-
ликимъ злодзѣемъ, а когда яму было годоў 18, то царъ за яго кражу выгнаў вопъ. Наняўся гэты царевичъ къ шаўцу робиць боты,—зъ выгворомъ: по няци годзинъ гуляць вѣчаромъ. Ша-
вецъ согласіўся и ўзяў царевича ў хату. Хата шаўца была близко

коле дома на моры, гдѣ ховалось золото. Царскій злодѣй достаў лодку и поѣхаў къ дому. Пріѣхаў туда, ѣшь продраў сѣби и љлѣзь љ домъ. Набраўши золота, ѣшь изноў вылѣзь, замазаў дырку и отиравиўся до своей хаты зъ золотомъ.

Икъ углѣдзѣ шавецъ золото, дыкъ ѣшь стаў просиць гѣтого злодѣя, кабъ ѣшь љзя яго съ собою красьци золота.

Вечаромъ гѣтого дня сторожы догадались, што гѣхто украў трохи золота и выконали роў и напусьцили живою смолою. Вечаромъ шавецъ и царевичъ пошли љ гѣты же домъ красьци золота. Царевичъ казаў шаўцу: «не бяги!» Но ѣшь быў такъ радъ, што не захоцѣ слушась царевича и побѣгъ љпиродъ, думаячи, што тамъ сухая земля — и съ размаху упаў по шню љ живую смолу. Царевичъ нѣкъ ни могъ яго выволокти. Тогда ѣшь вынѣў ножъ зъ кишени и изрѣзаў голоў шаўцу, а приноўши, сказаў жонцѣ, што изъ яе мужемъ зробилося.

Назаўтра сторожы выняли мерца и нѣкъ не могли узнать, хто гѣто такій. Тогда одзинъ изъ сторожоў сказаў цару, што треба љснхъ горожанъ вызваць изъ хатъ на вулицу и возиць цѣло мреца и хто стане плакаць, то изъ тое хаты и злодѣй. Жана шаўца говориць: «я не вцярцлю, а заплачу». Тогда царевичъ ей говориць: «ты зроби во якъ: купи дорогого вина, разби и стань плакаць, а коли хто спросиць: чаго ты плачешь, то ты скажешь, якъ я цебе навучу».

Повозили, повозили цѣло да и повѣсили, неузнаўши, хто гѣто такій перадъ тымъ домомъ, гдѣ золото. Жана шаўца стала просиць царевича, штогъ ѣшь украў цѣло и закопаў. Царевичъ придумаў хитросьць: љзяў купиў за три рубля кобылу и набраў много ризъ и вина. љ вино ѣшь наклаў добро зелье. Когда ѣшь пріѣхаў близко къ дому, то кобыла яго увязла љ грази и ѣшь стаў зваць сторожоў, кабъ яны помогли яго бѣдзѣ. Тые послушали яго. За труды ѣшь даў имъ вина зъ зельемъ; яны вышили и полягли спась. Тогда ѣшь ихъ поодѣваў љ ризы, загробъ цѣло шаўца и набраў золота, вярнуўся назадъ. Назаўтра сто-

рожа поўставали и угледзѣли, што яны ў ризахъ и говораць аднiхъ на аднаго: «ты понь! ты понь! ты понь!»

Тогды яны придумали другую штуку, штогь угадаць злодзiя: пусьциць козла и хто гэтого козла украдзе, той злодзiй. Царевичъ украў козла, але такъ хитро, што нихто яго ни угледзѣў. Тогды стали шукаць козлинаго мяса и гэто нашли у царевича и написали на воротахъ яго дома: «гэттака козлинное мясо». — Царевичъ пошоў ночьчу и написаў то само на ўсiхъ домахъ. Тогды самъ царъ сказаў, хто такiй злодзiй и наградзiў яго полцарствомъ.

Зап. 22 мая 1835 г. учен. пригот. класса Песвиж. учит. Семинариі, С. Команскимъ.

97.

ЧЕСТНЫЙ ВОРЪ.

а) Минск. губ., Игум. уѣзда, с. Микulichи.

Быў сабѣ пѣйдзя мужыкъ, да и ня вяліся у яго кони. Думаў ёнъ, думаў, што тутъ робиць, а дѣляй и прыдумаў дзѣляля¹⁾ украсьци кобылу, кабъ якляль развѣсьци коняй. Алѣ ўпѣрадъ, якъ шцi красьци, пошоў мужыкъ къ своему пану. Прышоўши къ пану, ёнъ просiў яго написаць яму карту. — «Што жъ табѣ мужыкъ написаць у карця?» попытаўся у яго панъ. «Пиши, паня, што я буду казаць». Панъ ето ўзяў папѣры, коломарку²⁾ зъ чорнымъ, пярó, да i прымосьциўся нисаць. Мужыкъ и кажа пану: «Пиши, паня, такъ ў карця: Жыве мужыкъ на слободзѣ, вямá вѣдома дзѣ; даi Божа, щасьця: иду кони красьци; якъ разжывуся, дакъ назадъ привяду». Панъ якъ разъ написаў такъ, якъ говорыў мужыкъ. Подзяковаў ёнъ пану, ўзяў карту, да i пошоў. Iшоў, iшоў, ажны бачыць ёнъ иѣйкi дворъ паньски, а кола двора хлопяць ў дзѣ борони скородзиць ниву. Подышоў

1) гдѣ-нибудь.

2) чернилицу.

музыкь ближай къ хлопцу, полиззіў на коняй, ажні бачыць, што ў боронахъ запражаны конь и кобыла. Тутъ музыкь почаў думаць, якъ ба яму вычапнць кобылу, а даляй ёнъ во якъ схитроваў: подышоўшы къ хлопцу уже сусемъ близко, музыкь заенчіў¹⁾ животомъ. «А братко, а рѣдны! на, запяси карту къ свойму пану; я ии якъ ия зайду: животь рэжа, пяхай Гѣсподзь-Богъ крѣя и ратуя,—авой умираю; идзи братко, няси скорэй пану карту, а я тутъ поляжу, и кѣняй твоихъ пошлѣю». Той хлопяць ўзяў карту у мужыка да й понёсь яе къ свойму пану. А музыкь, якъ только хлопяць сховаўся за паньскія пуні, скѣранька ўстаў, выпрагъ кобылу, сѣў на яе, да й поўхаў. Прышоў тымъ часомъ хлѣпяць къ свойму пану и подаў яму карту. Панъ надзѣў окуляры²⁾, да й прочитаў: «Жыве музыкь на слободзѣ, няма вѣдомо дзѣ; дай Божа пшасьцьця, идз кони красьци,—якъ разжывуся, дакъ назадъ прывяду». Якъ закрычыць на хлопца панъ: «Бяжы, дурань, скорэй на пѣля къ конямъ, етажъ злодзій даў табѣ ету карту; ёнъ хѣча кѣняй украсьци; бяжы скорэй!» Хлопяць якъ кинуўся, якъ побяжиць на поля,—прыбягал, ажны бачыць, што только одзинъ конь ў боронѣ стоцьць, а кобылы няма. А музыкь даўно уже прыўхаў домоў. Кобыла прывялѣ яму 7 жарабятъ; ёнъ развѣў кѣняй пзъ пхъ; а посла прывѣў яе назадъ туды, дзѣ украў, да й пусьциў яе на дворѣ.

Зап. со словъ крѣстьянъ и крѣстьянокъ воспитанникомъ Минской духовной семинаріи А. Ральцевичемъ.

98.

б) Той же губ., Борисовск. уѣзда, Метижск. волости.

У одного чаловѣка, што бывало куннць коня, дыкъ ци воўкъ зѣўсьцьць, ци такъ згннѣ — нпаякъ ии вядзѣцца. *Построили* (?) яму людзи, кабъ ёнъ гзѣ нпбудзь ўкраў кобылу, дыкъ зѣ яе прыплоду и заведзецъ кони. Пошоў гѣто ёнъ къ пану и кажа: «такъ и такъ построили миѣ—трѣба пьсци украсьци кобылу. Наниши миѣ, панъ, карточку, — пойду, попробую». Панъ говорѣ; «што ты здурнѣў, ци што? Якъ я табѣ гѣто могу нпсаць? за гѣто отвѣчаць можно.

1) застональ.

2) очки.

— А не, пань, напиши только трохо я буду казаць:

Жіў Иванъ на слободзѣ,
 Чортъ вѣдае дзѣ;
 Идзе кобылу красьци,—
 Дай, Божа, яму счасьцьця!
 Коли украдзець
 И Богъ яму повядзець,
 Дыкъ назадъ отвядзець,
 А коли Богъ ни повядзець,
 Дыкъ и гэта пропадзець.

Пань такъ и написаў яму. Ёнъ ўзяў карточку и пошоў. Пройшоў сколько миль, бача: коля дороги чаловѣкъ на кобылицѣ орэць попаръ;—ёнъ подыйшоў къ яму и кажа: «Помогай Богъ!»

— Дзякуй! Куды йдзешъ, чаловѣча?

«А къ вашему пану отъ свойго пана зъ карточкой, али такъ уморыўся, боляць ноги. Заняси, ты братъ, а я за цябе посру трóхо! Ды вотъ мою золотоўку, дыкъ послѣ и выпьемъ зъ тобой за тоя.»

Чаловѣкъ той послухаў и пошоў зъ карточкой къ пану. Дворъ быў зъ поўварсты, нидалёко. Ёнъ разбáиў пану, хто яму даў карту нясьци. Панъ прочтаў и кажа: «бязи, догоняй! гэто злодзій,—ёнъ твою кобылу неўня ўкраў». Той бягомъ на поля—нима кобылы, только соха осталосья.

Пройшло семъ годъ: у гэтого чаловѣка, што украў кобылу, уже несколько жарабяць завялося добрыхъ. Тогда ёнъ тую кобылу ды ящо съ жарабенкомъ однимъ отвѣў назадъ ноччу и привязаў на дворы.

Записано волостнымъ писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. отъ Садовича. Сообщ. Минск. Статистич. Комитетомъ.

99.

МАСТЕРОВОЙ, ЕГО ЖЕНА И СОЛДАТЪ.

Витебск. губ. и уѣзда, Киролевской волости.

Якъ жыў быў ў однимъ городзѣ масцировэй, стыляръ, абы можа куваль. И почуў ёнъ разъ, ходзя на работи, што къ яго жонцѣ ходзюць тры попы. Вотъ ёнъ самъ сабѣ и думьницъ: дай-

ка-жъ поймаю я тыхъ попоў! дый говорыць жонци: «ну, жонка, прыготоў миѣ чаго ў дарогу; я пойду ны работу». Жонка тая и рада, наварыла, напикла яму чаго было, справила. И пошоў ёнъ. Отыйшоушы нямнога, стаў зы вугломъ дый глядзиць, глядзиць ажъ бягиць, бягиць къ яго жонци попъ. Ёнъ тоды пошоў другэй стыронэй вулицы, ў боки ўзяўшы. Жонка якъ увидзѣла гэню: «авой, бацюшка, кудыжъ вамъ хувацца? Лѣзьця ў каминъ!» а тамъ поднолья не было. Попъ и ўлѣзь ў каминъ. Прышоў мужикъ, быцымъ забыўся нѣшто, и стаў некаць ны хаџи, а самъ ўсё заглядываецъ, куды ето жонка пона схувала? Глядзь! ажъ понова борода черазъ душинкъ торчиць. Вотъ ёнъ тоды сѣў на лаўку, дый кажиць жонци: «жонка, а жонка! прагі миѣ іечню». Жонка тая и такъ и сякъ: «ёсь готовая, тольки ѣшь!»—Ии хочю, свѣжихъ давай! Нечыго робиць, разложила жонка огонь; стала пречъ іечню, попъ тамъ и затохся. Мужикъ іечни можа ѣў, а можа и ня ѣў, сыбраўся узноў, вышыў на вулицу, стаў зы вугломъ дый глядзиць; — глядзиць ажъ бягиць, бягиць къ яго жонци други попъ. Ёнъ тоды пошоў другэй стыронэй вулицы. Жонка якъ увидзѣла: «авой, бацюшка! ета-жъ мужикъ! кудыжъ вамъ хувацца? лѣзьця ў каминъ!» Прышоў мужикъ, быцымъ¹⁾ забыўся нѣшто. А йна яму и кажиць: «авой, што ето у васъ нѣшто паміць такая дурная, што вы забываџицеся». А ёнъ сѣў на лаўку: «жонка, пяхи миѣ блины!»—Йна и такъ и сякъ: «готовыи ёсь!»—«Ии хочю, свѣжихъ давай». Нечыго робиць; разложила йна огонь, стала печъ блины, — и други попъ затохся. Мужикъ тыи блины можа ѣў, а можа и ня ѣў, сыбраўся узноў и пошоў. Огыйшоўшы нямнога, стаў за вугломъ дый глядзиць; ажъ бяжиць къ яго жонци трецьцй попъ. Ёнъ опяць идзецъ другэй стыронэй вулицы, у боки ўзяўшы. Жонка увидзѣла: «авой бацюшка, куды-жъ вамъ хувацца? Лѣзьця ў каминъ!» Прышоў мужикъ, быцымъ забыўся нѣшто. Походзіў, попскаў ны хаџи, сѣў на лаўку дый вялѣў жонци крупёню варыць. Нечыго робиць: разложила жонка огонь, стала варыць крупёню—и трецьцй попъ затохся. Вотъ тоды ужо му-

1) будто.

жпкъ помоліўся Богу, сыбраўся п суспмъ пошоў. Ходзиць баба колы хаты, плачиць, руки ломашць, што дзѣлаць? Ажны три попы ў кампнѣ! Сустрэўся ей солдатъ:

«Што, бабка, горўншъ?»

— Ай, служивинкїй, такая у мяне гбра п сказаць ня можно!

«Якъ то можиць быць, — ня можно! Скажи, бабка, мнѣ; я, можа, помогу».

Баба звилá яго къ себѣ, напопла, накормила, дый говбрыць:

«Авой, служивинкїй, попъ у мяне ў кампнѣ сядзиць!»

— Ничого, бабка, я табѣ помогу: я яго ў лунку ўсуну. По-годзи ды ночп.

Вотъ якъ только ночъ, солдатъ ўзяў попа, ўзваліў сабѣ на плечи дый пошоў. Идзець коло кылавурнаго солдата, а солдатъ п пыташца:

«Хто идзѣць?»

— Чортъ!

«Кого нясѣць?»

— Попа!

Дый пошоў, а кылавурный солдатъ дўмынць самъ сябѣ: «вотъ табѣ п молпсь; чортъ попа понѣсь!»—Вярнуўся солдатъ, а баба яму:

«Авой, служивинкїй, якъ жа вы яго топили? ёнъ жа ўзноў прыбѣгъ!»

«Ахъ! зорви зъ яго животы! Дывáй, бабо, яго: цяперъ я яму камень на шыю прычаплю!» Узваліў другога попа на плечи дый понѣсь. Идзець коло кылавурнаго солдата, а солдатъ спрашиваецъ:

«Хто идзѣць?»

— Чортъ!

«Кого нясѣць?»

— Попа!

Солдатъ самъ сябѣ думиць: «авой п обѣдни не кому служиць будзецъ: ўсѣхъ попоў чортъ ператошца!» — Вярнуўся тэй солдатъ къ бабѣ, а баба яму:

«Авой, служивинкїй, якъ ето вы ихъ топица? ёнъ жа оная прыбѣгъ!»

«Прыбѣгъ?! Ну цяперъ жа я яго колікомъ попіхну. Дывай яго, бабо!» И етого пона понёсь топиць. Нясець коло кылавурнаго солдата, а солдатъ яму:

«Хто идзець?»

— Чортъ!

«Кого нясець?»

— Пона!

Дый побѣгъ къ рацѣ. Солдатъ кылавурный ни уцериў, хуць ня можно яму было отъ кылаўру отыйциць, али ёнъ побѣгъ къ свояму пылковому попу (ў ўсякимъ поўку ёсь свой попъ), дый кажиць:

«Авой, бацюшка, чортъ ужо трохъ попоў топиць понёсь! Уцкайця вы скорэй!»

Попъ тый спросонья ўскочіў; хваціў подрасникъ дый на вулицу. Тольки ёнъ выбѣгъ, ажъ солдатъ ворочіўся отъ ракі. И падалося яму, што ето тый самый попъ, што ёнъ топиць носіў. Ёнъ за имъ: «Постой, постой!» Крычиць: «куды ты?»—Попъ уцкаць, а ёнъ за имъ! Али дыки догнаў яго; сгробъ дый подягнуў ў раку и етого попа утопіў, дый далекó подъ лёдъ заняхнуў, кабъ ня выскочіў ящо.

Зап. А. Фр. Лисовскій.

100.

КАЗКА ПРО ПОПА И ДЗЯКА.

а) Минск. губ., городъ Слуцкъ.

Быў собѣ ў вдномъ сялѣ попъ да дзякъ; обўдва пьяницы; а по даўнѣйшему обнакновешію попы да дзяки мало жалованья брали. Хочетца имъ пиць, да няма за што. Отъ дзякъ и каже попу: «Есть у тебе, бацюшка, кннга тоўстая, ты будзешъ на гэтой кннзѣ гадаць, а я пойду красьць, то намъ и будзе съ чаго выпиваць».

«А куды-жъ ты, дзяче», говориць попъ, «пойдзешъ красьци?»

«А у нашаго Анапаса ў сялѣ волы добрые, то я пойду вола украду, ў лѣсь повяду да къ бярэзинѣ и привяжу; дакъ ёнъ къ

табѣ и прибіжиць заразъ, бацька, пытацца, а я пристаўлю хлопца шльноваць, капъ и одъ пасъ, хто не украў». Якъ сказаў дзякъ, такъ и зробіў. Осъ приходзиць Анапасъ, да илюсь! бацьку ў руку.

«А чаго ты, свѣтъ, пришоў ко миѣ?»

— Гэто я, бацюшка, сказаць вамъ про свое несчасьдця. Вола у мене украли.

«А што ты, свѣтъ, даси? я выворожу твойго вола; у мене книга такая естъ, то я якъ прочитаю, то и узгадаю».

— Капъ то да была праўда, бацюшка, то я, што захоцѣли бы, то даў».

«Яжъ табѣ сказаў, што вычитаю. Даси пяць рублёў, да гарнецъ горэлки, то я воць будзе табѣ».

— Да я, бацюшка не буду и спориць за гэтымъ; заразъ пойду, да и пріясу.

«Пріяси жъ першъ гарнецъ горѣлки, а пяць рублёў послѣ, якъ вола вычитаю».

Отъ мужикъ и поплеўся по горэлку. Принесъ гарнецъ. Попъ и зъ дзякомъ сѣли, да и пьюць. Пьюць, да и ў книгу понь глядзиць, да и каже мужику: «Отъ вѣдаешъ, Анапасъ, я уже выгадаў, гдзѣ воць. Отъ идзи ты ў лѣсъ, кола на́шая полянки, тамъ и воць твой привязанъ къ бярезинѣ; уже яго хочуць весьци, да боятца, што дзень».

А дзякъ хлопцу сказаў яще ўпéредъ: «коли, небожь, хто будзе исьци по вола, то ты и уцекай». Мужикъ пошоў, куды бацька казаў и найшоў свойго вола. Найшоўши, прійшоў къ пону, подзяковаў яму и пяць рублёу оддаў.

Попъ зъ дзякомъ ўзяўши гроши, давай попиваць. Якъ грошай пима, а выпиць треба, то дзякъ и пойдзе на промыселъ: у одного овечку украдзе, у другаго свинню, альбо перажене ў другога сяло, дакъ и идуць къ пону, да гроши и нясуць, а понь ўсѣ вычитывае. Такъ доўгий часъ и проживали, да горэлку попивали.

Ось разъ фурманъ, лёкай, да кухаръ, украли шка-

тулку съ грошами у свойго пана. Панъ, почувши, што понь ўсімъ вычигывас, вилѣў запрегчи трое коней ў буду, да и послаць по пана. Пріѣжджаюць. А понь пъяный, ажъ очи почырво-нѣли отъ горѣлки, якъ бураки.

«Просіў панъ, кабъ бацюшка пріѣхали къ намъ ў дворъ», говориць фурманъ.

Понь заразъ кудры свое причасаў, раску надзѣў святочную, сѣў ў буду, да и поѣхаў. Пріѣжджае. Панъ стаў яго частавать, да и каже: «Я чуў, бацюшка, што вы немогаеце людзямъ ў не-счасьцьяхъ, помозице и миѣ. У мене грошай много украли. Коли только вы миѣ ихъ, бацюшка, вьявице, то я вамъ за гѣто дамъ шпаницы возоў два и тысячу рублѣў грошай.

«Ценерь, пане, я не могу; дома ксенжка у мене, придзетца, може, и цѣлую ночь сидѣць». — А самъ собѣ и думаетъ, якъ бы скорѣй зъ двора удраць (бо дзякъ не украў, то угадаць не можно). Панъ сказаў: «добре! Заўтра я пришлю за вами и велѣў отвязци пана до дому».

Пріѣхаў понь до дому, позваў къ сабѣ дзяка, разказаў яму усё, да и каже:

«Пропали мы цяперъ зъ своею штукаю, мы-жъ не можемъ одгадаць, хто у пана гроши украў. Треба уцекаць намъ, дзяче, съ гѣтого сяла. Дзякъ и пытае: «А коли-жъ мы будземъ уце-каць?»

— «Отъ до вечера поспдзимъ», гово́риць понь, «да допваць-мемъ горѣлку, а якъ заснѣвае пѣвень, разъ, да другій разъ, да трейцій, дакъ мы и дадимъ цягу зъ сяла, бо панъ, якъ до-нясе архирею, што мы людзей обманываемъ, то будзе намъ-обудвымъ».

«Добре!» каже дзякъ. Ты изноў тамъ будзешъ попомъ, а я дзякомъ».

Прійшла и ночь, а понь съ дзякомъ сидзяць за горѣлкуу балакаюць.

Фурманъ, лёкай, да кухаръ бачили, што понь быў ў дворѣ, догадалися, што понь будзе ворожиць, да и зачали змоўляцца

пойсьди къ попу, якъ паны улягутца, да и попросиць яго, кабы ничо́го не говорыў про тое, што ены́ украли гроши у пана.

Якъ только паны заснули, дакъ ены́ ў дворъ къ попу и войшли, а попъ зъ дзякомъ попиваюць сабѣ горѣлку.

Фурманъ и подошоў къ окну, а пѣвень «куку-рэку!» Отъ попъ и каже: «Дзяче, дзяче, уже есть одзинь! А фурманъ, почувши гэто, подумаў, што попъ познаў. Прибѣтъ къ товарищамъ, да и говориць, «попъ, каже, познаў, да и сказаў, што уже есть одзинь».

«Пойду и я послухаю», говориць лёкай. Отъ ены́ и ў двухъ пошли подъ окно. Подходяць, а пѣвень «куку-рэку!» другій разъ. Попъ и каже: «Дзяче, дзяче, уже два!

Фурманъ и лёкай со страху къ трейцьцему, да и кажуць, што познаў, што и обудва пришли.

«Ходземъ, каже, ў трохъ», говориць кухаръ, «послухаемъ». Подойшли ены́ ўсѣ тры, а пѣвень «куку-рэку!» ў трейцій разъ. А попъ и каже: «Дзяче, дзяче, уже ўсѣ тры».

Отъ ены́, цопь! да ў хату. Попъ испужаўся, думаў, што гэто по его прислали зъ двора. А ены яму бухъ ў ноги.

«Бацюшка, не выказывайце пану, шго гроши украли! Мы вамъ дадимъ за гэто по тридцать рублёў ўсѣ ў трехъ, только не выказывайце насъ».

Попъ возрадоваўся, да и пытается:

«А кдзѣ-жъ вы дзѣли гроши?»

— Мы ихъ закопали ў стайни, ў другомъ стоянѣ отъ дзверей.

«А вы-жъ грошей ничо́го не ўзяли, цѣлы ены ўсѣ?» пытае попъ.

— Ничо́го, бацюшка, ўсѣ цѣлы, якъ мы ихъ украли, такъ и закопали.

«Идзице-жъ вы до дому, я васъ не выкажу».

Поцалавали ены ўсѣ ў трохъ ў руку попа и выйшли зъ хаты.

Попъ собѣ и думает: «попаў же я пасьцьце, да и будзичъ дзяка́, который и заснуў подъ столомъ: «Уставай, дзяче, будземъ пиць горэлку до самага дня. Наша ўзяло!

На заўтра попъ яще спиць, а уже панъ прислаў чатвѣрку кѣпий зъ бѣдою. Проснуўся попъ, умыўся, ўзяў книгу тоўстую, да и поѣхау ў дворъ. Приходзиць попъ ў покои, да и каже:

«Вычитаў, пане! Знайшліся гроши панскіе!».

Панъ одъ радосьци давай пона частоваць, а попъ ип стаў горэлки пиць, да каже пану: «Дайце миѣ двухъ работникоў». Дали. Отъ ёнъ и поішоў зъ ими ў стайню. Розложіў свою книгу тоўстую. Поглядзѣў, побормотаў, да и каже: «Ну, копайце тутъ, ў другомъ стоенку». Прокопали. Отъ и гроши знайшліся. Пану уже трѣба даваць попу два возы пшаницы и тысячу рублѣў грошай. Пшаницы то ништо, а тысяча рублѣў шкода зробилоса пану. Якъ бы тутъ зробиць? думае панъ, кабъ тысячи не даць. Лядиць жукъ, панъ и ухваціу жука ў руку. Вярнуўся ў покои и говорыць попу: «Бацюшка, згадайце, што у мене ў рутцѣ? Якъ узгадаеце, то я тогды уже оддамъ ўсѣ, што дакляроваў, да яще и горэлки прибаўлю». Попъ, почасаў сабѣ голоў, да гово-
рыць:

«Отъ то-жъ попаўся жучку ў панскую ручку!»

А панъ и не знаў, что попъ Жукоўскій зовѣтца, до и каже:

«Справедливый вы, бацько — угадзька». Показаў яму жука, да и кинуў на землю.

Нѣчого робиць пану. Трѣба оддаваць тоя, што дакляроваў попу.

Насыпаў пшаницы два возы, даў тысячу рублѣў грошай и нѣсколько вѣдзеръ горѣлки, подзяковаў яму, да и отправіў пона до дому. Попъ, прыѣхаўши до дому, позваў дзяка, да и говорыць:

«Удалася и гэта намъ штука, будземъ цяперъ ипць, да гуляць, да панскую шкатулку номінаць».

Зап. Ф. Веровскій.

Якъ были у однэй церкви попъ ды дзякъ, такіе бѣдныя, што имъ и ѣс нѣчыго было. Вотъ разъ дзякъ и кажиць попу: «буд-

земь мы зъ вами, бацюшко, коніи красьць: я украду, а вы вѣ-
скыжыцца, што умѣица отгыдаць дзѣ яны; только барышъ ны
пылѣмъ». Вотъ и стали яны такъ дзѣльць: дзякъ украдзиць, а
попъ отгыдаць, дзякъ украдзиць, а попъ отгыдаць. На тую
бяду прынаў у царѣны персьцинь дорогіи; искали яго ўсіодыхъ,
ды пійдзѣ ня могли найцц. И почуў ето царь, што ёсь попъ та-
кій угодникъ. Вотъ ёнъ и пытрѣбываў, кабъ яму пона того ды-
стѣвили. Ну дыстѣвили, а царь яму и кажиць: «шу одгадывай, а ни
отгыдаешъ, смерць табѣ значицца». Попъ тый сабѣ тоды и дѣ-
мынь: «во кылі бядѣ мая! Усѣ роўно пымираць прыходзицца».
Попросіуся ёнъ, кабъ яго на тры дни ў особномъ покою зыстѣ-
вили. Заперъ ёнъ дзверы, дыи стаў молпца, молицца ды пры-
гвариваць: было-жъ табѣ худо Трябло; будзиць табѣ хужи
Хрябло. А у цыра были слуги Хрябло и Трябло. Яны стояли
пыдъ дзввярми, дыи слухали, якъ ета попъ отгадываць будзецъ;
оттого — што ета яны персьцинь украли. Вотъ якъ почули—яны
што попъ кажиць: было табѣ худо, Трябло, будзецъ тебѣ хужи
Хрябло, кинулися ў ноги попу: «бацюшка! ни кажи-жъ ты никѣму,
што мы украли». А ёнъ имъ: «а што дзѣтки, яжъ дыки згыдаў,
што вы. Ну упихниця-жъ вы тѣй персьцянокъ ў рыбину, што
къ царскому столу готовиць будуць». Яны такъ и зробили, а
попъ тоды и кажиць цару: «персьцинь знайдзецца ў кишкахъ ў
рыбины, якъ будуць къ царскому столу пыдаваць, кабъ беспре-
мѣнно пыглядзѣць, ци мая праўда». Якъ только сѣла за столъ
царская хвамилиѣ, сѣў зъ ими и попъ. И стали пыдываць раз-
ныя пытрѣвы, а ны пыслѣдыкъ пыдали́ рыбу. Царь и своей
рукой разрѣзыў, глядзь, ажъ тамъ персьцянекъ; зъдзиви даўся
ёнъ, а попъ и кажиць: «а што, дзѣтко, влдзишь, яжъ дыки згы-
даў». Али царь ўсѣ ето самъ собѣ ня вѣрыць; няго-жъ ето мо-
жиць быць, штобъ ёнъ згыдаў? Вялѣў ёнъ, кабъ на другій дзень
прыгитѣвили попу ворону замѣсто пачистаго. Вотъ якъ только
сѣли зы столъ, попъ ето и кажиць самъ ны сябе: «во ци думы-
лыся то ворони зы царскимъ столомъ быць?» А царь и зыкрычаў:
«вой ци ты-жъ згыдаў». — «А якъ жа, дзѣтко, во яжъ дыки згыдаў».

— Ну якъ только отъѣзжаць уже попу тому, царь обдарыў яго золотымъ и серебряномъ, запрогъ яму карэту; а пидъ сядзеньи пидсынаў іець, — ўсё самъ сабѣ думыць: ци згыдаць то ёнъ, што ны яйцахъ сядзиць? Попъ сѣў дый кажиць самъ ны сябе: «во цяперъ сяду якъ курыца ны яйцахъ», а царь тоды: «вой ци ты жъ узноў згыдаў!» — А якъ-жа, дзѣтко, дыки казаў, што згыдаю.

Зап. А. Ф. Лисевскій.

102.

ДѢДЪ И БАБА.

Минск. губ., Игум. уѣзда, м. Пуховичи.

Быў сабѣ дзѣтъ и баба и тая баба не любила дзѣта, не дала яму ни ѣсци, ни бѣлой сорочки, и хоцьла, кабъ яго пестраць. Вотъ одзинъ разъ дзѣтъ поѣхаў по дрова и знашоў тамъ дзерево зъ дуломъ, да зъ такимъ вялкимъ, што можно было ўлѣзци чаловѣку. Вотъ етѣ дзѣтъ пріѣхаў домоў и говорыць своей бабѣ: «ци вѣдаешъ, бабка, што я табѣ скажу?»

— А што, дзѣтка?

«А вотъ што: ў лѣсѣ явіўся святѣ, вылязъ изъ дули и вотъ чаго ты хочешъ, ёнъ табѣ скажа ўсё».

— «А што-жъ яму трѣба пѣсци за ето?» Пытаецца баба.

«А вотъ няси булку хлѣба, кусоць сала, блиноў». Разказаў ўсё якъ трѣба, да самъ напиредъ поѣхаў ў лѣсѣ и сѣў ў томъ дулѣ. Приходзиць баба, уклѣничла, Богу помолилася, пихраццплася, подошла къ дулѣ, положила хлѣбъ, сала и блины да и стала пытацца: «скажи миѣ, мой ты свѣценьки, якъ мойго дзѣта пестраць?» Яна не познала, што ета быў яе дзѣтъ.

— «Добро!» говорыць святѣ (т. е. дзѣтъ) бабѣ; идзи ты домоў и пичѣ сухія блины, ничимъ ня мажъ; ёнъ стане ѣсци и удавицца». — Баба пошла домоў и давай пичи блины. А ў той бабы быў полюбоўникъ, называўся ёнъ Хомá. Дакъ ёнъ прышоў, сѣў за столомъ и стаў ѣсци блины, дакъ баба говорыць: «Хомá! ня ѣшь сухихъ блиноў, я пойдѣ ў клѣць, прынясу масла», и пошла ў клѣць, а дзѣтъ изъ за порога, да Хому тоўкачомъ, да и забіў

яго, а ў ротъ напхаў блиноў да и сховаўся. Прыходзиць баба изъ клѣщи и бачиць, што Хома не живы, да и говόрыць: «А што, Хома, я казала ня ѣшъ сухихъ блиноў, отъ и удавиўся» и сама ня вѣдая, што робиць. Прыходзиць дзѣтъ и говόри: «што-жъ ета ты зробила?» Дакъ яна стала просиць яго: «мой ты дзѣтка, такі да сякі, сухи, не мазаны! няси ты куды Хому, да сховай, а то будзя бяда». Вотъ якъ прышоў вечаръ—дзѣтъ Хому у мяшόкъ, на плечи и повѣсь. Нясе да нясе, прыносиць къ рацѣ и бачиць: ѣдуць по рацѣ рыболовы ў чоўнахъ, а на бѣразѣ стояў порожины човенъ, даў яму ў руки вясло, да и отпихнуў яго съ чаўномъ отъ бѣрега, напроціў рыболовоў. Рыболовы якъ углѣдзѣли, што нѣхто ѣдзе, стали яму крычаць: «а, братко, ня ѣдзь, рыбу побудзишь!» А пόтымъ одзинъ рыболоў якъ даў вясломъ, дакъ Хома и повалиўся ў човенъ да и ляжиць, вѣдомо, якъ ня живы. А дзѣтъ той, которы Хому прынесъ, сказаў: «Эге, братки рыболовы! на што вы чаловѣка забили? Дакъ яны испужалися, да стали просиць кабъ ѣнъ никому ни говόрыў и дали яму 120 рублѣў. Дакъ той дзѣтъ ўзяўши гроши—Хому на плечи и пошоў. Идзе ѣнъ да идзе, прыходзиць ў лѣсь—ажъ тамъ на дзеравѣ чаловикъ пчѣлы подглядае, а на зямлі стояць ночвы зъ медомъ; дакъ дзѣтъ ўзяў Хому, ўсадзіў и зъ руками и зъ ногами ў медъ, а самъ и сховаўся за кустомъ. Пчальникъ углѣдзѣў Хому ў ночноўкахъ, говόрыць: «Чаловѣча! чаго ты ўлѣзъ у медъ зъ ногами? ета-жъ грѣхъ! Лѣпись возьми да изъѣшъ». Крычаў, крычаў да йзлѣши зъ дзерава, якъ даў Хому по вуху, дакъ ѣнъ и покаціўся. А дзѣтъ изъ за куста: «Эй ета-жъ пчальники робяць! Чаловѣка забіў!» Той яму 120 рублей ў руки: «на возьми и гроши и мѣду, только няси яго». Дзѣтъ ўзяўши гроши и Хому на плечи да и пошоў. Идзе да идзе, прыходзиць къ попу—а у того попа быў балъ, такъ што поўно ўсяго настаўляли на столѣ; дакъ дзѣтъ того Хому за столъ, да и помочиў руки ў ядъ. Прыходзиць попъ да и говόрыць: «Хома! што дзѣлаешъ? выйдзи отселѣ». Говорыў, говорыў да якъ даў по вуху, дакъ ѣнъ и покаціўся на лаўцѣ и ляжиць, а дзѣтъ изъ за дзверей и говόрыць:

Э бацюшка, духоўны чаловѣкъ! Чаловѣка забіў». Той бацюшка гаворыць: «тшине мы зь тобою похоронимъ яго». Стала шкода дзѣду Хомы. Ёнъ пошоў откопаў яго, да и отрѣзаў яму рукы и пошоў ў сяло и просицца у одного мужика на ночь. «Я», кажа дзѣтъ, «хоць подь лаўкою поляжу». Пусьцили яго ў хату и ёнъ ложицца подь лаўку и бичиць подь коровацею цялі, да и кажа: «Господару! боюсь, кабъ цялі ня иззѣла мяніі». Дзѣтъ пошоў да и лёгъ. А якъ ўсѣ заснули, ёнъ ўстаў цихонько да и пошоў, а рукы покинуў на полаткахъ. А на заўтра рано, якъ поўставали прыходзиць подь окно и пытаецца: да не ночоваў у васъ якъ чаловѣкъ?» Яны гаворуць: «почоваў». «А дзѣніць ёнъ?» пытаецца дзѣтъ. — «А вотъ на палаткахъ спіць. Идзи ў хату, да побудзи яго». Ёнъ увойшоў, полѣзь на палатки, да и показаў яму рукы. «Эй», кажа дзѣтъ, дакъ вы етакъ чаловѣка зарэзали!» Тыя стали опраўдацца, што мы ня вѣдаемъ, якъ ета зробилося». Стали яны просиць, кабъ ёнъ нікому ня гаворыў и прынясли яму гронай и горѣлки, зробили балъ дзѣду. Якъ балъ скончыцца, тогда и казка будзе далѣй гаворыцца, а цяперъ будзе ўся.

Зап. ученикомъ Несвижской Учительской Семинаріи Савва Рѣдко.

103.

НЕДОВОЛЬНЫІ МУЖЪ И ХИТРАЯ ЖЕНА.

Той же губ., Слуцк. уѣзда, м. Шацкь.

Жыў такъ сабѣ чаловѣкъ зь молодзцаю, да ёнъ быў вельми лихы и ніколи не вѣрыў, што дома естъ работа, бо ёнъ якъ пойдзе ў поля косиць и якъ ня прынясе яго жонка обѣдаць, то ёнъ вельми крычиць на яе и гаворыць: «чаму ўсѣ обѣдъ яescuь своимъ господаромъ, а ты лянуяся, а дома нічога не робишъ». Доўго яна цяриѣла яму, а потымъ и ня выцяриѣла и гаворыць: «пойду сама косиць, а ты будзь дома, роби тоя, што я скажу и обѣдаць не яси». Яна-жъ яму сказала, што робиць: «нершъ на першъ», намялі мукі на замѣсь, а посля замясі и усадзі хлѣбъ ў печь, а посля пзбі масла ў макатры и нильнуі цялігъ на болоць, кабъ яны ў шкоду ня ўлѣзли и кабъ ихъ за гэта не забрала ў хлѣў,—

нильнуў, кабъ курыца ня зляцѣла съ яецъ и кабъ яны ня остылы», а сама ўзяла хлѣба ў торбочку и пошла косиць ў поля, покинуўши дома мужа за господыню. Косиць яна дакъ косиць, ажъ ѣдзя казакъ на чорномъ кони и яго нагайкою погоняя. Якъ подѣхаў ёнъ къ гатуй кобѣця, дакъ ёнъ стау да й пытая у яе: «чаму ты сама косишь? Ци у цябе нима господарá, ци ты такая бѣдная, што ня можешъ наняць?» А яна яму рассказала ўсё, якъ было зъ ея мужемъ, чаму яна косиць, а яе мужъ дома. А посля сказала казаку, гдѣ ихъ хата и просила яго зайци и поглядѣць, што ёнъ робиць. Казакъ сказаў: «дóбро!» Господаръ жа той, якъ тольки пошла яго жонка ў поля, дакъ ёнъ сабѣ думая: «постой! я лѣпѣй выиграю, я и работу ўсю ня робля, да яще и высплюся». Першъ на першъ стаў молоць и кабъ гэто дзвѣ работы робиць ёнъ ўзяў да прычапиў къ поясу макакяръ зъ сметанкою, кабъ збиць масло, стаў ёнъ меля ў жорны и киваяцца, дакъ масло и бѣецца. А дзѣ быўши дзѣци, якъ закрычаць подь окномъ: «Ай, дзяцка, дзяцка, твоё цялата ў хлѣў забрала!» ёнъ якъ побѣгъ зъ хаты, кабъ надаць цяляць, да зачапиўся за макакяръ да й разбіў и смятану разліў и цялять ня одобраў, — забрала ў хлѣў. Покуль ёнъ прышоў ў хату, дакъ яна была одчинята и свиння прышла ў хатў, спужала курыцу, што сядзѣла на яйцахъ и разсыпала муку, што ёнъ молоў и разлила ращину, што стояла ў дзяжи. Бачиць ёнъ, што и ўздумаў, што жонка казала, кабъ курыца ня зляцѣла и ня остыли яйца, дакъ ёнъ за курыцу самъ сѣў на яйцахъ. Якъ гэто ўсё зробилося и покуль ёнъ сядзѣў на яйцахъ, прышоў казакъ. Дакъ ёнъ, якъ познаў, што гэты той самы, што яго жонка косиць, дакъ ёнъ ўзяў свой бизунъ, да якъ стаў яго биць! Бачиць мужикъ: негдзя дзѣцца, — да на горú. А тамъ стояла перья ў корóбѣ, дакъ ёнъ ў тоя перья сховаўся, а казакъ набіўши, поѣхаў изноў своею дорогою. Сядзпць ёнъ, да сядзиць, ажъ пріѣзджаюць *яго жонки бацки*, — прышли ў хату, ажно тамъ якъ у хлявѣ: болота, грязь. Бацьки и говоруць мацеры: «ня дзива, што ёнъ бѣе нашу дочку, ба и вáрта: гэтакъ ў яе брытка ў хаця!» А посля кажа бацька: «што мѣла

ты доцэ даваць большій пирогъ, дакъ дай зяцю». А ёнъ гэта ўсе чуў и хочѣў поглядзѣць на пирогъ, да якъ пиравѣіў брухо сярязь коробъ,—коробъ обярнуўся, а ёнъ кинуўся объ зямлю, бацьки понужаліся, а ёнъ ўстаў да и сховаўся ў конопля пры дорозы. Бацьки трóхо пачисыли ў хаця, да чакáюць свайхъ дзяцей зъ поля, а гэтаго чаловѣка яны посчитали за чорта. Якъшла до дому яго жонка, дакъ ёнъ пзъ конопель якъ выскаччы, да якъ стаў просіць, кабъ яна объ гэтымъ нікому ня казалы и прышли до дому обóя. Прышоўши и прывитаўшыся зъ бацькамі, дакъ бацьки и гаворуць: «цяперъ вы будзяце жыць добро, бо мы выгналі пзъ короба чорта: ёнъ сядзѣў на горы ў перы». Жонка нічога ня гаворыла бацькомъ и пасля мужъ ужо болѣй ніколи ня гаворыў, што дома нічога нима робыць и ужо стали добро жыць. И я тамъ быў, медъ впно піў, ў рóця ня было, по бородзѣ цякло. Дали мнѣ вяслó, мяне жъ сюды прынясло.

Зап. ученикъ Несвижской Семинаріи Ігнатій Ліпцкіі.

104.

БРАТЯ И ГОСТИ.

Гродн. губ., Волков. уѣзда, Изобелинск. волости, дер. Дрогичаны.

Были сабѣ два брата, жили яны вотъ такъ, якъ Ботъ даў. Прыязджаюць разъ до ихъ госьци. Госьцяць яны дзень, госьцяць другі и трэйци, а пóсля тыдзень и уже пáветъ и на другую нядзѣлю. Такъ браты гавораць между собою: «Што гэто за госьци? пяхай бы яны погосьцили бъ дзень-два, а то другая нядзѣля йдзе, а яны ўсё тольки ядúць и нічога ни робяць. Якъ бы ихъ выгнаць?» И прыдумали завясыци драку, и такъ яны зробили. Пошли ў гумно молоциць и, молоцячы,—слово за слово, зачали сварыцца, пасля и бицца и менши братъ зачаў крычаць: «давай мнѣ, злодзѣй ты, половину!» Ну и посварыўшыся, дзѣляцца ўсімъ, што мѣли и наконецъ подзялилися и госьцями: старши бярэ одного госьца, а менши другога. Ну приходзвыць обѣдъ. Старши, якъ мѣў, здаецца, лѣпшо сэрцо, прыготовіў

добры обѣдъ для своего госьця: была штука мяса, коўбаса, а такжа и пляшка гетое негодное горэлки, а у меншого ничо́го ни было, только наварыў капуста, дэй то съ постомъ, такъ што нима госьци ничо́го даць. Такъ менши братъ кажа своему госьцю, кабъ ёнь ўзяў кова́лочакъ коўбасы у старшаго. Той бярэ, а старши братъ—трахъ! яго ложкою *по лоби*. А менши братъ кажа: «Якъ! ты мого госьця будзяшь бивъ ложкою?—Колижъ ты мого ложкою, то я твого ополонникомъ».—«А ты мого бьешъ ополонникомъ?—Я жъ твого кочаргою!»—дай ча-барахъ того по сипни кочаргою. «Ахъ ты, гицлю! кабъ цябе холера упратала! За што гэтакъ моцно перацягнуў яго, што ажъ небо зъ оўчинку яму показалосё».

«Да гето за братняго госьця!» Якъ ухопиць за лопъ дэй выкинуў за порогъ. А той братъ своимъ чарадóмъ другога госьця. И такъ дзёло кончилось.

Зап. учен. Молодеченск. учительск. сем. И. Купрашевичъ.

105.

КОРОЛЕВА И РАЗБОЙНИКИ.

Виленск. губ., Свенцянк. уѣзда. Закарочской волости, с. Закарочи.

Жіў собѣ круль съ крулевой, имѣли яны одну дочку патто стройною; до яе сваталися дванасце кавалераў, а тыя кавалеры были ўсе разбойники. Разбойники тыя просили, капъ коли кольвакъ яна до ихъ пришла богато убраная.

Одного разу безъ вѣдома бацьки, яна собралася и пошла тэй дорогой, якої яны ей сказали. Идзецъ яна, да идзецъ лѣсомъ, ажъ ў лѣсѣ стоиць палаць. Увышла яна ў той палаць, ажъ ў першой хáць стояць бочки и съ кроўю чаловѣчьчай, а ў другой хáць ўсе чаловѣчьчы головы, ноги, руки, ў треццей ўсѣ сярэдина; а ў чацвертой боты да чаравики, ў пятой одзѣнья, ў шóстой и ў сёмой сребра да золота, а восьмая, хата, гдзѣ жили разбойники сами. Ходзила яна, ходзила по ўсихъ покояхъ и, якъ почула стукъ, сховалася подъ ложа́къ. Сядзиць яна тамъ — ажъ ўходзяць

тыя дванасце разбойникоў і прыводзяць съ собой шэйкою патто стройною і богатою панну; ўзяли яе, разобрали до гола, положили на колодку і зарэзали, а посла стали здымаць нярсьцёнки зъ рукъ, і зъ одного пальца ни якъ не могли зняць. Одзинь кажиць: отдайце миѣ гэты нярсьцёнякъ. «Добро» кажаць ўсеѣ. Ёнъ ўзяў сякеру, дыкъ паліць съ нярсьценкомъ і полицѣу потъ той лóжакъ, гдзѣ сядзѣла кралеўна. Разбойникъ полѣсь подъ лóжакъ шукаць нярсьцёнка, алякъ было цёмно, дыкъ ёнъ пазнашоў нярсьцёнка, а одложіў на заўтра. Кралеўнѣ ажъ млосно зробилося съ страху, бо яна чула ўсю ихъ гўторку. Яны говорыли, кабъ якъ кольвякъ звясыці кралеўну до сябе убраную і посла забиць.

Доўго гуляли, пили, ѣли разбойники, а якъ подошоў ноўночь, дыкъ ўсеѣ і порасходзилися. Одзинь пошоў ў лѣсь, други на госьцинецъ¹⁾, трети на други госьцинецъ, а рэнта порасходзилася на ўсеѣ стороны. Кралеўна, якъ яны повыходзили, вылѣзла зъ подъ лошка дыі пошла просто до дому. Прышоўши до дому, яна ничо́го ни кому ни казала, што бачила і лягла спаць.

На други дзень рано разказала кралеўна абъ ўсёмъ свайму бацьки, а ёнъ конечно захоцѣў ихъ половиць. Ажъ ў той самы дзень прыѣджаюць ўсеѣ тыя разбойники, на обѣдъ до короля. Доўго сядзѣли тыя разбойники, а посла стали обѣдаць. Якъ тольки стали ѣсьци, кралеўна зачала такъ разсказываць: «Миѣ спилось сьгодня, што я пошла до васъ ў госьци. Ёшла я да йшла тэй дорогой, якъ вы миѣ сказали песьци, ашъ стовць палатъ; ўхожу я ў той палаць, ашъ ў першой хаць стояць бочки съ кроўю чаловѣчай, ў другой хаць головы, руки, ноги, ў трецей сярэдзины (туловища), ў чацвертай — боты, чаравики, ў пятой — одзѣньня сукопная, ў шóстой — сярэбро да золото. А посла почула стукъ, сховалася подъ лóшко. Сядзѣла я тамъ, сядзѣла, ашъ ўходзяць дванасце мушци і прывели съ собой патто стройною і богатою панну; положили яе на колотку і зарэзали. Посла познимали нярсьцёнки зъ рукъ, але одного нярсьцёнка ни якъ не могли зняць. Дыкъ одзинь разбойникъ кажиць: отдайце миѣ гэты нярсьцёнокъ, я яго

1) Госьцинецъ — большая дорога.

здыму. Яны оддали той персьцёнокъ и ёпъ отсѣкъ зъ пальцамъ, той палець поляцѣў подь той ложокъ, гдзѣ я сядзѣла».

Якъ разказала кралеўна, дыкъ разбойники ўсѣ почирвоцѣли и подогадalisя, што кралеўна была ў ихъ и ўсе бачила. Посля кралеўна вынясла пярсьцёнокъ съ палца зъ кишени и кажиць: «гэто, што я говорыла, мнѣ не снілося, але было праўда!» Тыя разбойники, бачучи, што будзе кепско, зъ за стола дый ў ноги ву вокно; але тамъ сядзѣли прыготованьны людзи, которые ихъ ўсихъ паловили, повязали и прывялі до короля. Король заразы казаў прыгатаваць зялѣзныя бороны и ўсихъ дванасце разбойникоў паразноспць, а кралеўну оддаў замужъ за одного богатаго кралеви́ча. Вяселья было гучная, а по вясельли поѣхали до палацу, гдзѣ жили разбойники и позабирали ўсе багацтво, и прыѣхали назадъ, дали балъ. На гэтомъ балѣ и я быў, метъ вино піў; по бородзѣ цякло, а ў ротъ не попало.

Зап. восп. Молодеч. учит. семинаріи Ермолаемъ Сурвиломъ.

105.

ДОЧКА МЕЛЬНИКА И ДВАНІЦЬ РАЗБОЙНИКОЎ.

Минск. губ., Новогрудск. уѣзда, с. Березовець.

Жыў сабѣ одзінъ мельникъ, не мѣў ёнъ много дзяцей, а тольки одну дочку. Самъ быў богатый, ўсяго мѣў и навоць якъ жыў недалёко одъ лѣсу, то на потребы часть мѣў сабѣ военну оборону: шаблю и ружьжо.

Дочка якъ дойшла до лѣтъ, то стали доведвацца и свахэ. Жыли недалёко одъ тое мельницы, ў лѣсѣ, разбойники. Нихто ихъ не знаў. Разбойники чули, што тутъ живэ мельникъ и што ёнъ добро маецца, захоцѣли, кабъ якъ напасць на яго домъ и обобраць у яго ўсё. Але паяжко было разбойникамъ у яго красць, бо тутъ ўсёгда было и людзей поўно. Одзінъ разъ попросили, мусиць святомъ, мельника съ жонкою на якісьць балъ ў вёску и тамъ здарылися¹⁾ хрысціны, такъ ёнъ быў тамъ тры дни, а дома была одна дочка и якъ складъ ихъ богатства быў ў мельницы,

1) случились.

такъ дочка тамъ наибольшъ и сядзѣла да пилювала. Разбойники, дочуѣшися, што мельника нма дома, собралися ў двапанцацѣхъ и подыйшли подъ тую мельницу. Посылаюць одного туды зъ ихъ: «лѣзь туды и распраўся». Ёнъ туды и полѣзь; а дзяўчпна увидзѣла, што пѣхто суне голову празъ вокно, зыла зъ сцялы шаблю, одрубала тому голову и ўцягнула яго туды. Тые доўго чакáli своего товарища и не дочекалися. Говораць, што ёнъ такъ доўго зъ ёю распраўляецца? «Лѣзь ты, други!» Яна и другому такъ сáмо одрубала голову и ўцягнула до сабе. Потымъ и трейци полѣзь — и такъ само зробила и ажъ до одзинаци, а двананцатому толькн расшарианула черепъ, — и той якось уцѣкъ.

Прышли бацьки до дому, видзяць, што дочка штосци (что-то) смутна. Пытаюца у яе: чаго яна такъ смутна? — Не кáжа. Потымъ допыталися. Якъ новяла яна ихъ ў свой складъ и показала имъ, што было, то яны ўзялися за гóловы. Послѣ ўзяли: которыхъ поховали, а которыхъ ў воду поукидали и никому ничóго не казалн, але большъ одноѣ дочкí не покидали у дома.

Разбойникъ якъ загоїў ¹⁾ голову, то прыбраўся и прышоў до ихъ ў сваты. Сватаецца, сватасца и бацьки уже готовы за яго оддаць, а дочка ни зашто ня хóча, бо яе сэрце прычувала. Потымъ ёнъ яще много разъ прыѣжджаў и госьциноў много привозіў, ажно не хоча ничóго. Одзинъ разъ молоды вышоў съ своимъ сватомъ, а дзяўчпна прытаїлася ў сѣняхъ и подслухала. Ёнъ кажа: «ни якъ яе не звесьци, вельми хитра». Ёнъ хоцѣў одмесьциць ей за своихъ товарищоў. Потымъ яны поѣхали до дому, а дзѣўка вышла за ймп и назпркомъ йшла за ими и якъ была вóсень, то ни почувли, што яна бяжící. Прыѣхаўши подъ домъ и завернулися олъ дому подо вёску; яна увойшла, — ашъ тамъ чпсты палаць. Зайшла ў одну комнату — видзпць тамъ много мярцвецоў и ўсякой ўсячпны. Ашъ чье — яны прышли. Гдзѣ ей дзѣвацца? Впдзпць, што лóжка позасцѣляны коўдрами ²⁾, ашъ до зямлн — ўзяла сховалася подъ ложакъ. Бачпць: приходзпць яще дзесяць, приводзяць панѣнку хорошу и богату и говораць:

1) заживилъ, вылѣчилъ. 2) одѣялами.

«намъ удалось, а табѣ?» — «Я ни якъ своё не обмануў и бацьке навоť хочуць пусьциць яе, а яна ни якъ». Такъ другі каже: «я цибе навучу, якъ зробиць: якъ яна не будзе согласна исьци за цибе, то ты одѣжжаючи, попроси яе провесьци цибе и возьми ў кишень ножъ и якъ выйдзе съ тобою, ты возьми яе ножомъ ў сэрце и самъ уцекай». Потымъ ўзяли, у той паненьки-знимали золоты прарьсянѣкъ зъ пальца и не могли зняць, то открутили палець, прарьсянѣкъ узяли, а палець кинули и ѣнъ подкаціўся подъ ложкакъ. Яна ўзяла и палець до сябе. Цяперъ сѣли разбойники, стали ѣсьць разныя пачѣнья и пиць разныя вина, якъ найлѣпшіе паны. Наѣўшыся, поклалися спаць. Дзѣўка боялася, кабъ не открыли ложка, подъ которымъ яна сядзѣла, але не открывали. Якъ послули, храпуць, якъ забитье, яна поцягнула коўдро и не шавельицеца. Вышла яна зъ подъ ложки, помаленьку прышла до дзверей, помаленьку одчпила, вышла и прыбѣгла до хаты. Бацьки пытаюцца: «Гдзѣ ты была?» Яна кажа: «тамъ у знакомыхъ была». Послѣ яна просиць, кабъ позволили ей бацьки зробиць вячерынку, што и сватъ мае быць. Бацьки позволили. Збираецца на той вечаръ много дзяцюкоў и дзѣвокъ и музыку. Гуляюць; ашъ прыбѣджае и сватъ. «А што у васъ гуляньне?» — Ага! гуляньне; просимъ и васъ. Прыняли ихъ, частуюць, даюць имъ ўсяго. Дзѣўка сказала дзѣцюкамъ: «яны будуць мяне кликаць проводзиць ихъ, вы тогды стойце ў сѣняхъ: якъ только выйдучъ, хопайце ихъ за руки и вяжице». Уговарывалися, уговарывалися доўго. Дзѣўка кажа: «Дайце подумаю!» але ни обѣщаю. Просяць дзѣўку провесьци ихъ. Дзѣўка проводзиць. Выходзиць ў сѣни. А дзѣўка на дзяцюкоў: «Нуце молодойцы!» Тые ухопили ихъ за руки. Яны: «Што вы? мы людзи праўдзивые, не разбойники». А дзѣўка до кишени, — вымае у одного ножъ — у другога — пистолетъ. «А што? гэто вы такіе сваты?» Повязали ихъ. У разбойникоў на той разъ была уже хорошая брычка и добрые кони. Посѣли и на своё и на тые кони, и дзѣўка повялѣ ўсѣхъ туды, гдзѣ яна видзѣла разбойникоў домъ. Ажъ тамъ побрали и тыхъ ўсѣхъ и ўсѣ чисто побрали.

Дошяли гэто цару. Узнаўши царь, што дзѣўка такая разумна и храбра и такъ много зробила добра, зробиў яе стоўбовою дворанкою, даў ей волѣкъ тры зямли, одь ўсяго освободзиў и выдаў яе замужъ за добраго чаловѣка.

Зап. О. Новицкимъ. Сообц. Евф. О. Карскимъ.

106.

ДУРЕНЬ.

а) Минск. губ., Борисовск. уѣзда, м. Холопеничи.

Жили такъ сабѣ тры браты; два разумныхъ, а трецьцїй — дурень. Разумные працовали, вялі господарство¹⁾, а дурень только ляжаў на пячи, ўсё ў жалейку играў. До работышки не было охвотыньки, а жраў, якъ ў процьму. Разумные браты были жанаты. Швагерки часто на дурня голошили и били яго за гультайство, але ёнъ такїй быў убоина, што хоць коль яму на головѣ цяши. Поѣхали разъ разумные браты ораць. Подъ поўдзень бабы и кажуць: «чаго ты, дуришца, ляжишь? кабъ цябе облѣжная обложила! Хоць бы ты обѣдаць занёсъ братамъ. Тые ни свѣтъ, ни зара ўстаўши, працуюць ящо нашо, а ты, лѣгаль²⁾, ужо даўно налопаўся... Пошоў съ пячи! няси обѣдаць работникамъ!»... — «Откоснися ты! чаго ты прыстаешъ?» — крычиць дурень. Али яго таки господини, перцягнуўши по сярэдзинѣ тренкачомъ разоў со тройчи, согнали съ пячи; завязали дурню за плечи крайчквк хлѣба, дали ў руки горщокъ каши и горщокъ кашу-сты. Таки выправили...

Идзе дурень. Оглянуўся ёнъ кругомъ сябе — бачиць — за имъ идзе яго сыцѣнь³⁾. Дурень подумаў, што гэто якїй нибудь чаловѣкъ и каже: «чаго ты прыстаў ко мнѣ? Идзи особия... Ну-жъ отчалися, бо вось якъ гракну горшками, дыкъ тутъ табѣ и садухи». Сыцѣнь не отстае. Дурень ну бѣгчи — и сыцѣнь бяжиць. Дурень бразьче ў яе горшками! Ёнъ стаў — и сыцѣнь стоиць. — «А што! я табѣ сказаў, не бяжи!» Побѣгъ дурень, оглянуўся — сыцѣнь бяжиць. «А кабъ ты выхворэў — ты яще жиў! Вотъ жешъ табѣ!»

1) Хозяйство. 2) лежебока. 3) тѣнь.

и дурень гвоздануў сьцѣнь хлѣбомъ. Сьцѣнь потомъ бяжиць. Тогда давай дурень крычаць гвалту. Почули браты и прышли на помочь.—Чаго ты, дурень, кричишь?—«А вась нѣйкый чилавѣкъ прывязаўся ко миѣ, дыи бяжиць за мной. Я ужо яго просіў отчаницца и горшками кидаў,—не отстае»....—Ахъ ты дурнапей, ты дурнапей! Гэто-жъ сьцѣнь, а ни чилавѣкъ! Вась и у насъ йна ёсь и у кони ёсь... а ёнъ яе спужаўся. И горшки ящо побіў? кабъ ты выхворэў, дай Божа! — А чаго ёнъ бѣгъ? — «Бо ты, бѣгъ, дыкъ и ёнъ бѣгъ». — Ну што тутъ зъ гэтымъ пнемъ говорыць, пойдзимъ домоў обѣдаць». А тѣ: «дурноя полѣно, глядзи тутъ кони, отгоний воднёў¹⁾ и комароў». И пошли браты.

Дурень поотсѣкаў²⁾ шматъ порадошныхъ дубянокъ и давай одгоняць воднёў. Згониць ихъ, а яны ўзноў посадуць на кони. «Постойце-жъ», каже дурень, «я вась, проклятыхъ, позабываю». Якъ только посадуць водни на кони—дурень и давай гвоздаць ихъ. Али замѣстъ воднёў позабываў кони. «Ну», каже, «видаць подѣшли, поганые, што снаць полягли. Лягу-жъ и я, отпочну трохо». Вярнулися браты, пытаюць, гдзѣ кони. «А ужо наѣлися, спяць». — А ты-жъ воднёў гоняў? — «А няужо-шь не? И якъ ящо гоняў?... Зразу снаць полягли»... Глядзяць браты—ажъ кони ня живы. — «А Божухна нашъ высокій! за што ты покараў насъ гэтымъ дурнемъ? Гэто-жъ ёнъ соўсимъ насъ окалѣчиў!» А дурень пошоў сабѣ домоў, ўзлѣзъ на печь, да ў жалеечку играе. Скоро за имъ пришли и браты и кажуць жонкамъ: «на бяду вы послали зъ ядой гэтого дурницу! Мы пошли домоў, а ёнъ звеў со свѣту последнее живѣло. Што мы будземъ робиць цяперъ безъ кони?» Уси яны кипулися биць дурня. Али ёнъ, якъ мякнуў одного брата поўху—дыкъ другіе и не полѣзли. Здороў быў дурень.

Ноччу доўго говорыли разумники зъ бабами, што робиць и надумалися уцечь отъ дурня ў другую сторону. Дурень чуў, якъ браты съ жонками сговорылися яго покинуць. Жонки стали на дорогу пяхи сухары и насынаць ихъ ў мяшки. Дурень же той ночи, которой собиралися браты вци ў прѣчки, отсыпаў съ одного

1) оводоў. 2) много.

мяшка сухароў і самъ ў яго ўлѣзь. Ночьчу браты зъ жонкамі ўзялі по мяшкѹ на плечи і ну уцекаць отъ дурня. Бягѹць... А дурень сядзіць ў мяшкѹ і цѣхынько крычыць: «по-сто-о-ой-це!» — «Ай, дурень прочнуўся, гоніцца за намі: уцекаймо худчѣй!» кажа одзінъ братъ. — «Не, мой мяшокъ дужа цяжкій, треба отпочнуць. Вось я тутъ на сукъ прышуся. А ну ты помалу, миѣ бокъ не проби!» еничць дурень, сѣдзючы ў мяшкѹ. — «А богадай цябе хвороба цяжкая ўзяла... Ты отъ бяды за морэ, бяда за тобою, мы отъ яго уцекаемъ і яго за плечамі нясемъ!» кажуць браты. Дурень выскочіў зъ мяшка: «Ишь вы, разумшники, ўпрочки пці зговорыліся, а мяне і покинули!»... — «Ничо́го ня будзе—мусімъ пці разомъ». Ідуць. Наступіў вѣчаръ. Прышлося ночоваць коло ракі. Жонка большаго брата просіла положиць дурня съ краю отъ ракі, кабъ яго ночьчу спихнуць ў воду. Дурень догадаўся, али потомъ лёгъ коло бѣрега. Браты здорожплися і скоро заснулі і ихъ жонки. Одзінъ дурень ня спіць: ўзяў, зняў хустку і сподніцу зъ бабы і надѣў яе на сябе; пиракціў жонку свойго брата на свое мѣсто, а самъ лёгъ на яе мѣсто. Прочнуўся большій братъ, своей жонки ня познаў і спихнуў яе ў воду замѣсто дурня. А яго тоўкае подъ бокъ і гаворыць: «Ходора, Ходора! ўставай. Я ужо дурня утопіў!» — «А ну ты откасьнися! Я ящо спаць хочу!» крычыць дурень. Тогда і большій братъ закрычаў: «А што-жь гэта я зробіў? Гэта-жь пеўне я свою Ходору утопіў!» Бачуць—німа Ходоры. Тутъ ўсѣ накинупліся на дурня, обложили яго, звязали і ўсадили ў мяшокъ. «Пойдземъ, отсячомъ жардзіну», каже сярэдній братъ, «треба яго утопиць посярядзінѣ ракі, бо ёнъ выплыве, коли мы утопимъ яго зъ бярэгѹ. И пошли ў лѣсь сѣчь жердзь. Дурень, сѣдзючы ў мяшкѹ, думае, што ужо яму koniecъ прышоў. Ажъ чуе, што нѣхто ѣдзіць. Дурень і стаў еничць: «Божа-жь мой, Божа! ня ўмѣю ні чытаць, ні писаць, а мяне на королеўство сѣдзяць». А гэта ѣхаў жидъ крамникъ ¹⁾ со своей шафычкой. Стрымаўся жидъ, послухаў, послухаў і кажиць дурню: «Цуесь, цаго ты тамъ ен-

1) лавочникъ, торговецъ.

цысь?» — «Содзюць мяне на королеўства, а я ня ўмѣю письма», откѣзываете яму дурень. «Слухай, милутоцка, я умѣю и цитаць и писаць — пусьцы мяне ў мясѡкъ, сехаі я буду королѣмъ. — «Лѣзь!» каже дурень: «али цихо сядзі — покуль ня опануюць цябе!» — Жидъ и полѣзь ў мяшокъ, а дурень, завязаўши яго, поѣхаў торговаць замѣсть жиды. А браты прышоўши и утопили жиды.

Идуць яны далѣй. Прыходзюць у сяло, — бачуць: дурень крамку разкрыў и крычыць: «бабки, бабки! нясице трапки, купляйце хустки, перкалы, рузныя товары: шпонки, иголки, истужки, пярсыцѣнкі». . . И кажуць браты: «обачь, гэто-жь, здаецца, нашъ дурень». — «Ай добре нашъ!» — Подходзяць къ дурню. «Ну якъ же гэто ты тутъ зьявіўся?» — «А вы думали мяне утопцѣ?» каже имъ дурень: «я ня вѣдаецца, што тамъ вяръ водзянныка. Гэто-жь ёнъ мнѣ стольки товароў надаваў. Коли хочиця, — пдзице, я и васъ, по дѡбрысьци, ўтоплю. Бўдзиця дзяковаць; у яго много ўсякого добра». Браты думали, думали и пошли топцѣца. Ну и не вярнуліся.

Зап. учител. Минск. приходск. училища А. Е. Богдановичемъ.

107.

б) Витебск. губ. и уѣзда, Королевск. вол.

Жыў быў мужыкъ и было у яго тры сыны. Два разумныхъ, а адзінъ дуракъ. И умѣрь той мужыкъ и остаўся у яго тольки адзінъ воць. Сыны думали, думали, якъ того выла дзяліць и прыдумали: здѣлалы тры зыгорѡдки и стали выла гыняць, ў чыю зыгорѡдку ўскочыць, того и бўдзиць. Воць дай и ўскочіў ў дуракову зыгорѡдку. Ладно — Узяў дуракъ выла, — зарэзаў, — мясо зѣў, а шкурацину надзѣў ны сябе, и пошоў! Йшоў — ишоў дуракъ, и зайшоў ў дзирѣю — видиць: зъ краю хата стоць, и ёнъ дываі узылѣсь на крышу, разобраў столь¹⁾, здѣлалы сабѣ дзірку и глядиць: што то тамъ у етой хаць дзѣлыцца? А ў хаць дыі ў етой хызыннъ куды то пошоў, васьцѣмо, можа, за якимъ дзѣлымъ отлучыўся. А къ жонки тымъ часымъ поць прыйшоў. Вотъ инѡ, напикла яму блиноў, напрыгла ічнн — сѣли

1) потолокъ.

за столъ и ядѹць. А дуракъ ўсѣ это и видиць. Ажны тутъ одкуль ўзяўся, — мужыкъ идзецъ. Спѹжались мыя баба, скорэй іечню, блины ў печку схувала, а пона некуды хуваць, узила дый ў подполье ўпихнула. Ўлѣзь мужыкъ ў хату и стаў у жонки бсьць просиць: «Дывай, жонка, вичырыць!» — Жонка яго пысадыла за столъ, дыстала зъ печки капусты ды крупени и пыставила на столъ. А тутъ и дуракъ злѣзь зъ крышки и прышоў ў хату и стаў просицца: «Ци ня пусьциця пйранучуваць?» А мужыкъ кажыць: «чаму не? я самъ ў людзѣхъ ночую и къ сабѣ людзей пускаю, садись за столъ». Вотъ яны сѣли и стали хлибаць капусту съ крупений. Якъ поѣли, вотъ дуракъ ўзяў дый пычаў свою шкуру бидь; биець дый прыговариваецъ: «Нашто ты миѣ сылгала! — Нашто ты миѣ сылгала!» а мужыкъ и спрашиваецъ: «за што ты іе биешь?» А дуракъ кажиць «за то, нашто йна миѣ сылгала; йна скызала, што тутъ іечню ды блины ядуць». Мужыкъ и прыстаў къ жонки: — «дывай іечню ды блины». Жонка туды сюды, отнѣквалася, а ёнъ ўзяў, самъ полѣзь ў печку, нашоў тыи блины ды іечню, ўзяли ўсѣ ды съ дуракомъ и поѣли. Тоды дуракъ ўзяў ды и зноў стаў свою шкуру бидь. Биець дый прыговариваецъ «нашто ты миѣ сылгала, нашто ты миѣ сылгала!» А мужыкъ опяць спрашиваецъ, за што ты іе биешь? А дуракъ кажыць: «а нашто йна миѣ сылгала? йна миѣ скызала, што тутъ подъ полымъ попъ сядзиць». Полѣзь мужыкъ подъ полъ — и найшоў тамъ попа. Ўзяў яго, выцпгнуў, набиў, набиў, сколько ўлѣзло, и вывихнуў ў каршень за дзверы — и стаў просиць мужыкъ дурака: «Прыдай ты миѣ свою шкуру — што йна табѣ такъ ўсю праўду говорыць? я табѣ дамъ пятдзисяць рублей». Дуракъ ўзяў дый прыдаў яму свою шкуру за пятдзисяць рублей. Тоды ўзяў дуракъ свои дзеньги и пошоў домоў къ братамъ. Прышоў дый кажыць: «Дураки вы дураки, ни за живую скоцину бяруць гроши, а за лупливую. Во я за свою шкурацину пятдзисяць рублей ўзяў». А браты была ужо трошки зажылися, и скоцинку зывали, а якъ увидали, што дуракъ за свою шкуру

пнтдзисять рублей ўзяў, ўзяли пыпорѣзали своихъ короў, пылушили и пывязлі ў гóрыдъ прыдаваць — вѣдымо, имъ тамъ ни дали по пнтдзисять рублей. Ну вотъ и разсердзился браты на дурака, и сгыворилися, кыбъ яго со свѣта звесьць. Прыѣхали домоў, ажны тутъ matka помёрла. Нычаго дзѣлаць, надо matку хуваць. Вотъ и стали браты спорыць. Старшый говорыць на меньшаго: «ты меньшый, ты matку хувай», а малый на старшого: «ты старшый, ты хувай». Спорыли, спорыли, дыи пыложыли: «ня будзимъ дурака забиваць, нихай matку хуваиць». Вотъ ўзяў дуракъ matку ўзвалуў на санки и повезъ хуваць. Ъдзиць, ъдзиць, ажны на сустрѣчу яму гынчаръ съ горшками. Гынчаръ крычыць: «цихо, тихо, — горшки побіешъ». А дуракъ ня слухаиць, ъдзиць ды ъдзиць. Вотъ гынчаръ схвацiў хворасьцину, якъ цiокниць пы саняхъ, а дуракъ, якъ зыкрычыць: «авiнньки! matку забиў!» Гынчаръ глянь, — отъ, ўзабыль¹⁾ мёртвая женцина ляжыць. Спужаўся мой гынчаръ, дывай кланицца дураку: «милнькiй, сякiй, такiй! На табѣ пнтдзисять рублей, только ў судъ мине ни цыгай». Дуракъ ўзяў пнтдзисять рублей, схуваў matку, и ъдзиць оная къ брытамъ. «Дураки вы, дураки, ни за живыхъ людей гроши бяруць, а за мёртвыхъ: вотъ я matку прыдаў, пнтдзисять рублей ўзяў». Браты тоды ўзяли, своихъ жоныкъ зарезали, и пывязлі ў городъ прыдаваць. Ажны ихъ тамъ схвацили, ў цюрму пысадзили, дыи у Сибиръ сыслали. Ну вотъ и были яны на Сибири, ажны покуль выйшуў царскiй манифестъ, штобъ ўсѣхъ сибирякуў просьциць. Вотъ и браты вярнулися домоў, ажны тамъ дуракъ сядзиць, хзыяйствами ихными кымандуиць. Вотъ и зговорилися браты, кыбъ яго утопиць. Ўзяли ў мяшокъ пысадзили и пыцягнули ў прорубъ — прыцягнули къ рацѣ, глядзь — ажны лунка замёрзла, а топоръ яны съ собой и ни ўзяли, вотъ и стали оная спорыць, кому ици за тыпоромъ. Старшый говорыць «ты иди» а малый «не, ты иди». Спорылися, спорылися и пошли обои за тыпоромъ. А дурака ў

1) въ самомъ дѣлѣ.

мяшкѣ оставили ў лунки. Вотъ дуракъ сядзиць тамъ ў мяшкѣ, дыі пѣць «ня умѣю ни чытаць, ни писаць, кыролемъ посодзюць». Ажны на ту пору Ыдзиць нань, ў карэци, съ лакеемъ съ кучарымъ, — почуў тотъ нань, што дуракъ такъ пѣць, и стаў яго просиць: «миленькій, пусьци мяне ў мяшокъ — я умѣю и чытаць и писаць, хочу быць кыролёмъ, а самъ беры мою карэту и коней и кучароў». Вотъ дуракъ ўзяў, дыі нысадзіў нана ў мяшокъ — нань тамъ и заўў «умѣю и чытаць и писаць, кыролёмъ ни содзяць! Умѣю и чытаць и писаць кыролёмъ ни содзяць! Умѣю и чытаць и писаць кыролёмъ ни содзяць!» А самъ сѣў ў карэту и поѣхыў. А браті прышли дыі нана утопили. Тольки што варнулася яны домоў, — глядзь! Ыдзиць дуракъ ў карэци, дыі крычыць имъ: «Дураки вы! дураки! Ня на етымъ свѣци жицьцѣ, а на тымъ, глядзиця якую миѣ тамъ дали, карэту, коней, и кучыра, и лакея!»

Вотъ браті якъ почули ета, пошли ў лунку, дыі пытопилися. А дуракъ ўзяў ўсѣ ихъ добро и цяперъ живець.

Зап. А. Фр. Лиевская.

108.

ДУРЕНЬ, ПОПЪ И ЦЫГАНЪ.

Минск. губ., Слуцкаго у., Старобинской вол., д. Пившовъ.

Было у бацька тры сыны, два разумные и одзинь дурны. Пошли ены ў лѣсь на полеванье. Прышоўши ў лѣсь, ены выкопали великую яму. Оставиўши дурня гле ямы, сами пошли по лѣсѣ шукаць звѣроў. Екъ тоўлькоу ены отышли, уваліўса ў яму заецъ; дурень вышеў гэтого зайца и стаў крычаць на братоў: «ходзѣце сюды, я зловіў звѣрка». Заецъ екъ стаў кусацца, отъ дурень и пусьциў яго, а екъ прышли браты, дакъ оўнь и каже имъ: «екъ стаў звѣрокъ просицца, декъ я и пусьциў яго». Браты и кажуць яму: «други разъ екъ што углѣдзишь, дакъ ты яго барджѣй бѣ». Якъ тоўлькоу ены пошли, дурень углѣдзѣў бабу, котора збирала ягоды. Подошоўши цвешечкамъ, оўнь выцеў се, отъ ена и повалилася. Забіўши бабу, зноў крычиць братоумъ:

«ходзѣце сюды, я забіў дзикаго вепрука». Прышли браты да п кажуць яму: «ахъ! штожъ ты гэта зробіў? мыжъ пропали». Сказаўши гэта, епы хоцьлі отъ дурня уцечі, а дурень не оставаўся отъ ихъ и зъ бабою за плечима и припѣўсь ее до дому. Дома екъ пасваріўса на яго бацько, дакъ оўнъ понѣўсь бабу къ поцу и поставіў ее гле жаронъ, нагробъ ёўй ў пелену муки и одноєю рукою даў дзержаць пелену, а другую усадзіў ў лехчею и самъ сховаўса. Екъ вышоў поўнъ ў сѣнцы и углѣдзѣў, што баба крадзе муку. Оунъ подышоў къ бабѣ, выцеў ее по патылицы, отъ ена и повалиласа. Дакъ той дурень (што быў сховаўса) выскочіў и каже поўцѣ: «штожъ гэта ты зробіў? на што ты мою мацеру забіў». Екъ стаў его пўонъ просиць, штобъ ни кому не казаў, што оўнъ бабу забіў и штобъ обыгдзѣ сховаў ее; даў за гэтэ дурню цѣлы капелюшъ грошей. Дурны ўзяў сабѣ гроши, а бабу понѣўсь зноў ў лѣсь, ўзлѣсь зъ бабою на дзерево и сѣдзиць сабѣ тамъ. Прыѣхали ў лѣсь цыганы и екъ разъ подъ тымъ дэревомъ осталиса ночоваць и стали сабѣ еечину печи. Екъ помлѣли у дурня руки, отъ оунъ и кинуў долоў бабу. Цыганы попукаліса да и побѣгли; поквнули дурню еечиню и повоўзку зъ коўнями. Дурень злѣзь зъ дзерева и стаў тую еечиню допекаць и ѣсьци. Вернуласа цыганка, подышла къ яму и каже: «дай мнѣ еечинки». Дурень ўзяў па ноўжъ еечни и каже: «на, тоулькѣу зъ ножа». Ена раззѣвила ротъ и хоцьла ўзяць гэту еечиню, а оунъ узяў да одрѣзаў ёўй коўнчыкъ языка. Цыганка бѣжиць за свопми и кричиць: «балалала...» Тые цыганы екъ попукаюцца да и поўцекали, поквнули соўсѣмъ дурню повоўзку и копи.

Запис. Іовъ Тишкевичъ, житель Минской губ., Слуцкаго уѣзда, Старобинской вол., деревни Пивошовъ.

109.

О НАБИТОМЪ ДУРАКЪ.

а) Минск. губ., Борисовскаго уѣзда.

Жыли тры брацця, два разумныхъ, а тречи дурень. Пошли яны ў лѣсь дровы рубаць. Разумные брацця рубаюць добрые

дровы, а дурный гялюю колоду. Рубили доўго; браця разумныя насяклі много дроў, а дурень злота коцель. Браця якъ гэта увидзѣли, такъ и зарадовалися, насынали сабѣ и рубашки и шапки и боты; один забралъ ўсѣ золото, самы осталися сцярагчи, а дурня послали по мѣхъ. Идзецъ дурень по мѣхъ, дойшоў до половины дороги и забыўся, пошто идзецъ? Вярнуўся назадъ къ разумнымъ и пытаецца: «братцы я забыў зачѣмъ вы мяне послали». По мѣхъ! кабъ болѣ не забыў, ты ўсѣ же кажи: «мѣхъ!» Дурный бляжницъ, ўсѣ кажа: «мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ». Сустрэкаецъ яго панъ и кажа: «гдзѣ тутъ дорога?» Дурный яму кажець: «сюды мѣхъ, туды мѣхъ и туды мѣхъ». Панъ разсярдзѣўся на дурня, даў яму крѣпко. Дурень взноў забыў. Бляжницъ и пытаецца: «братцы! по што вы мяне послали?» — Дурнище! по мѣхъ! — Братцы! мяне сустрэкаў панъ и пытаўся дороги и я яму сказаў: «сюды паночекъ, мѣхъ, туды, паночекъ, мѣхъ и туды мѣхъ» — и ёнъ мяне за гэта біў. — «Дурнище! ты бы сказаў: сюды, паночекъ, дорога и сюды дорога, ѣдзьце куды вамъ треба». Понюў взноў дурень по мѣхъ и кажа: «мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ!» Ў дзяреўнѣ опановали яго сабаки, а ёнъ имъ и кажа: «сюды дорога, и сюды дорога, бляжнице, куды вамъ трѣба». Глядзиць ёнъ, што собака не слушаюць, — уцѣкъ, забыў по што бляжницъ. «Братцы! по што вы мяне послали?» — «По мѣхъ, дурень ты!» А мяне якъ сабаки опановали, я имъ казаў тое, што вы мнѣ казалі. — «Дурень ты! ты бы ихъ паўкой біў». — Пошоў дурень по мѣхъ, ўсѣ кажа: «мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ!» и ўзяў съ собою паўку. Сустрэкаецъ яго свадзьба. Молодуха злѣзла и кланяецца, а ёнъ яё паўкой. Тутъ ўсѣ яе одборонили, дурня набли. Дурень взноў забыў по што бляжницъ. Изноў вярнуўся и пытаецца: «братцы! по што вы мяне послали?» — «Ахъ кабъ табе пранцы зъѣли! — по мѣхъ!» — А мяне сустрэкала свадзьба, зачала молодуха кланяцца, а я яе паўкой. — «А дурнище, ты бы сказаў: «кабъ вы такъ каждый дзень радоваліся». Побѣгъ дурень, кажа: «мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ!» — Вязуць мертвеца хороніць, — ёнъ и кажа имъ: «Ахъ кабъ вы каждый дзень такъ радоваліся!» Тыя яму опяць оддубасяли, ёнъ взноў

забыўся по што бяжиць. «Братцы! по што вы мяне послали?» — «По мѣхъ!» — «Ахъ братцы мои! взяли мертвеца и я тое сказаў, што вы миѣ сказали и мяне за то выбили». — «Ай дурнице ты! здзѣў бы шапку, да Богу помоліушыся попоў». Дурень побѣжаў и ўсѣ кажа: «мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ!» Видзиць ёнъ, што мужыкъ смоле на дворѣ свинку, ёнъ сняў шапку, на колѣнкі Богу молицца. Той мужыкъ обліў яго водой, — ёнъ уцѣкъ и забыўся по што бѣжиць. Вярнуўся, зноў пытаецца. Видзяць браты, што не дождуцца яго мѣха, пошлі самі, ўзялі мѣхъ, прышли ў лѣсъ, забралі золато и стали ўсѣ богато жнць.

Зап. ученикомъ II-го класса Борисовскаго уѣздн. училища.

110.

б) Той же губ., Борисовск. у., Березинск. волости.

Жыў дзѣдъ зъ бабэй и быў у ихъ сынъ и той дурень. Попоў ёнъ зъ бацькой ў лѣсъ сѣкци дрóвы и сѣкучи дровы зломаў топоръ. Гэтый топоръ зазвиніў, а дурень думаў, што гроши зазвинілі и крычыць: «Тато, я гроши нашоў!» А бацька, не поглядзѣўши, крычыць: «Быжи, сыночъ, за мяшкóмъ!» Ёнъ трохі пробѣгъ и забыўся, чаго бяжиць домоў. Вярнуўся назадъ и пытаецца: «Чаго я, тато, бѣгъ домоў? — «Ты за мяхóмъ бѣгъ. Ты, дурень, коли забываіся, то бяжи и ўсѣ говоры: мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ!» Ёнъ такъ и зробіў — бяжиць и крычыць: «Мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ!» Ёдзя на сустрэчу панъ и крычыць: «Што ты, дурень, мяне мѣхомъ зовешъ» и даў яму по мордзи. Вярнуўся ёнъ къ бацьку и плача.

«Отъ, дурань» кажа бацька, «гдзѣ пана убачишь, то здзѣнь шапку и ў руку подалуй. «Бяжиць ёнъ изноў, ажъ сѣдзиць сука, дакъ ёнъ здзѣў шапку и хоцѣў поцаловаць ў руку, а яна яго укусила. Вярнуўся ёнъ къ бацьку и плача.

— Чаго ты, сыночъ, плачешъ?» пытаецца бацька.

— Мяне сука укусила!

Дурань, ты дурань! Ты якъ суку убачишь, такъ ты полѣномъ яе.

Побѣгъ ёнъ изноў, ажъ ѣдуць кумы, дакъ ёнъ за коль п давай ихъ биць, а кумы справилися и дужа моцно яго набили.

Вярнуўся дурань къ бацьку и плача. «Дурань, ты дурань», кажа бацька «гдзѣ кумоў убачишь, то и скажи: сегодня по двою, а заўтра по троя».

Пошоў ёнъ изноў, ажъ вязуць умарлаго, дакъ ёнъ и гово-рыць: «сегодня по двоя, а заўтра по троя». И тутъ яго набили.

Изноў идзе ёнъ къ бацьку и плача.

«Чаго ты, сынокъ, плачешъ?»

— «Везли», кажа, умарлаго, а я сказаў: сегодня по двою, а заўтра по троя».

Яны за гэта мяне и набили.

«Дурань ты, дурань! ты коли умарлаго убачишь, то зними шапку и помолись Богу».

Пошоў ёнъ изноў, ажъ бачиць: смоляць кабака. Ёнъ зняў шапку, уклѣнчiў и молицца Богу. «Чаго ты, дурань, молишься?» сказаў хозяинъ того кабака, да головѣшкой яму ў зубы.

Пошоў ёнъ, плачучи, къ бацьку. «Чаго ты, сынокъ, плачешъ?»

— А я, кажа, йшоў и убачiў, што смоляць кабака, — я зняў шапку и стаў молицца Богу, яны мяне за гэта и набили».

«Дурань ты, дурань усюдыхъ!» крыкнуў на яго бацька и бѣляй яго пп посылаў¹.

Зап. волостн. писаремъ и сообщ. Минск. статистич. комитетомъ.

111.

ЛЫСЫЙ И РЫЖИЙ.

Минск. губ., Борисовскаго уѣзда, Мстижской волости.

Одзiнъ заможнiй хозяинъ шрадъ смерцьцю казаў сыну, кабъ той заўсѣды осьцирагаўся лысыхъ и рыжихъ людзей, бо,

1) Содержание этой сказки мы довольно часто встречаемъ и въ пѣсенномъ изложении, какъ въ Великой, такъ и Бѣлой Руси. Ср. Древн. Россiйск. стихотворенiя Кирши Данилова, изд. 1818, стр. 390 «Дурень»; въ моихъ сб. Русск. народн. пѣсни, ч. I, стр. 279, № 34, и бѣлорусск. (1874 г.), также у Аванасьева «Р. и. сказки: «О набит. дуракѣ» кн. III, стр. 378 и кн. IV, стр. 510 наконецъ въ «Трудахъ» Чубинск., т. II, стр. 143—92 стр. 420 и «Опытъ собранiя пѣсенъ и сказокъ крестьянъ Сѣверо-западнаго края», М. А. Дмитриева, стр. 143—49. III.

кажа, лысы дужа разумшы, а рыжки надто хитры; яны могуць падвясці такъ, што и ня выробицьца. Чіразъ годъ сынъ и забыўся, што бацька казаў, ўзяў ўсё гроши, што засталіся паслі бацьки, рублей двёсьци и поўхаў ў городъ купляць, што было трэба. Захоцѣў ёнъ ъсьци, заўхаў по дорозѣ ў каршму и кажа рандару, рыжаму жиду, подаць, што зьѣсьци. Той наліў яму миску щаўя. Чаловѣкъ покоштоваў и кажа: «вотъ щаўя отличная, кажная лѣжка вѣрта рѣбель». Покуль ёнъ ѣў, жидъ сядзѣў коля стола и цѣхонько, якъ той зьѣсьць лыжку, ёнъ крѣйдой подт столомъ и записэ. Подѣўшы, чаловѣкъ пытае: «скольки табѣ, рандаръ, за щаўя заплаціць?» — «А сколько?» кажа, «по рублю за лыжку, якъ ты и самъ казаў». — «А ты почёмъ знаешъ, сколько я лыжэкъ зьѣў?» Жидъ пшавярнуў столъ, стаў личиць и палчыў 200 лыжэкъ. «Давай», кажа, «200 рублѣў!» — «Авось табѣ ляхо», думае чаловѣкъ, «понаўся къ рыжому жиду! Праўда бацька казаў, али што тутъ робиць? Ни якъ ни отпросіўся». Жидъ забраў ўся яго гроши. Поўхаў гэто чаловѣкъ зъ каршмы, чуць ни плачучи. Ашъ ѣдзя вѣйкіі панъ на брычце, дрэмя, шапка зьѣхала, а голова лысая ды проци сонца блищиць, якъ патэльна¹⁾. Обачіў гэто чаловѣкъ, — «ну», думае, цяперъ соўсемъ муся, пропаду; «рыжій гроши отбираў, а лысы пѣўня коломашку и коня отбярэ» ды скорэй ў лѣсь стаў уцिकाць. Глѣдзѣў гэто панъ, кажа хурману: «погоняй за имъ кони. Чаго ёнъ уцिकाецъ зъ дороги ў лѣсь? гэто ни, начп, якъ пѣўня злѣдзій». У минуту догнали чаловѣка, панъ зъ разу и кажа: «Прызнавайся, што ты украў чаго уцикаў зъ дороги». Той нечога робиць, сказаў прычину. Тогды панъ говорэ: «Ну поїжджай за мной ў тую каршму, я табѣ вярну гроши назадъ». Прыѣхали, жидъ шпаняў пана. На столѣ ляжала цялячча лопатка, панъ хлопъ, хлопъ по плячи жиды, пытае: «сколько стоя твоя лопатка?» Той думаў, што панъ пытае объ цяляччу, кажа: «а рубли тры». «Добро!» панъ выняў тры рубли, заплаціў, ўзяў ножъ и говорэ жиду: «пу на што

1) сковорода (съ польск. *patelnia*). III.

порпиць твоей лапсардакь, ¹⁾ дай я такъ голуу лопатку у цябе вырэжу».

Ну якъ ни круціўся жидъ, мусіў отдаць чаловѣку яго двѣ-сьць рублей и яцц своихъ прыложіў зъ половину. Радъ чаловѣкъ, дзякуе пану и кажа: «дай Богъ, кабъ ўсехъ головы побла. . . и были якъ колѣни голые» и поѣхаў.

Зап. волости. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Як. Бузы. Сообц. Минск. Губернск. Статист. Комитетомъ.

112.

ПАНУ ВѢРНО НИ СЛУЖИ, СЪ ЖИДОМЪ ДРУЖЫ НИ ДРУЖИ,
ЖОНЦЪ ПРАВДЫ НИ КАЖИ, А ЧУЖОЯ ДЗИЦЯ НИ ХОВАЙ
ЗА РОДНОЯ.

Тамъ же.

Одзинь полясоў ²⁾ у пана ўсю жпесьць праўдзиво и вѣрно служыў. Мѣў ёнъ тольки жонку и пасынка и подъ старосецъ захоцѣў выгробоваць ³⁾: ци праўда, што людзи кажучъ: «пану вѣрно ни служи, зъ жідомъ дружбы ни дружи, жонцѣ праўды ни кажи, а чужоя дзиця ни ховай за родноя».

У пана быў дорогі соколъ; ёнъ пану ловіў ўсякія птушкі и панъ яго дужа любіў и бярогъ. Ляснікъ гэты ўзяў и сховаў сокола, а прышэсь домоў курчяна ⁴⁾, отдаў жонцѣ и кажа: «я украў паньскаго сокола; на, возьми, спячй! попробунмъ ци смачанъ? Тольки глядзи! нікому ни кажи, бо панъ якъ довѣданца, дыкъ ня быць миѣ живу». Тая спяклá. Яны повячэрали. Мужикъ пошоў ў пушо на сѣнѣ отдыхаць, а жонка ня вытрымала, сичасъ къ корчмарцѣ Ентэ побѣгла, — а яна зъ ей заўсеида вялкую дружбу вилá, — и подъ сакрэтомъ разказала ей объ сокола. Тая, вядóмо, къ пану: такъ и такъ, кажа, зъ паньскимъ соколомъ зробили. Огледзіўся панъ, — няма сокола. Сыскаў полясоўца. «А ты», кажа, «такі-сякі, якъ смѣў сокола мойго зъвѣсьци? Я цябе сичасъ повѣшу!» Той ў ноги пану: «Пробачь ⁵⁾,

1) или: лапсардукъ сл. сложное: изъ лапши — чинить налагаю заплату и сюртукъ: оборванная одежда, лохмотья. Слов. Пос.

2) полясовицкъ 3) испробовать.

4) птушка, — цыпенка, 5) извини, прости.

папѣчку, виновать, даруй! Якъ пана два разы на облавѣ отъ мядз-вѣдзя обороніў и стольки годоў щиро служыў, — ни губи, пане, даруй миѣ!» Панъ и слухаць ни хоцьў; вялѣў висялицу поставиць и повѣсець лясникá. Прышла жонка и пасынокъ, голѣсюць. Лясникъ кажа имъ: «ня плáчьця: разъ помираць; только ня вѣдую: гдзѣ миѣ гроши свои подзѣць? ўсѣ-бѣ отдаў тому, хто миѣ захочэ вяроўку-пяціо на шыю падзѣць». Дыкъ пасынокъ кажа: «Давай, тáтко, миѣ гроши, я табѣ нягліо падзѣну!» Тоды лясникъ кажа пану: «щыць, пане, ня вѣшай: соколь ёсьце! Я только тробу робіў и цяперъ на сабѣ вѣдую, што справядлива пословица: пану вѣрно ни служи, зъ жидомъ дружбы ни вядзи, жонцэ праўды ни кажи, а дзиця чужога ни ховай за роднога, бо здрадзюць. ¹⁾

Зап. волости. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Якова Бузы.

113.

РА́БИНЪ И ТЕЛЕНОКЪ.

Тамъ же.

Даўней дохтороў было мало и рѣдкое здарѣньне ²⁾, коли гдзѣ ёнь покажцца. Али разъ дохторъ нираѣджаў чиразь малог мястэчко, а тамъ жидоўски рабинъ быў хвѣры. Пошли жиды къ дохтору и просяць, кабъ навѣдаўся хвѣрого рабѣяна. Ёнь кажа: «нима часу, али я такъ познаю хворѣбу и дамъ зелья; приня-сїця только трѣхо мочі ягѣ». Жиды вярнулися домоў, ўзяли ў чаропѣчкѣ рабиновой мочи и дали мужыку нясьці, бо самимъ стыдно, ци ня можно было, — хто ихъ вѣдае? — Той попѣсь и жиды за ямъ пошли. Сыхѣдзючы зъ гáнку, мужыкъ спотыкнуўся и выліў мочу. Али тутъ корова стояла, мочылася, ёнь скорэй подсагавіў чаропѣчкѣ, а жиды гэтого ничѣго ня вѣдзили, — идучъ. Прыходзюць къ дохтору. Той ўзяў чаропокъ, поглядзѣў, поглядзѣў и кажа: «Цѣльна, скоро рѣдзиць!» и поѣхаў даліі. Жиды вярнулися, разеказали рабину. Усѣ дзівюцца: «якъ гэто можно, кабъ рабинъ родзіў цялѣнка? дохторъ обмыліўся пеўня, али, можа,

1) обманеть, измѣнить

2) случай

скорэй будзе тоя, што рабинъ майсіянша родзиць?» и выправили рабина ѣхаць ў городъ, гдзѣ была одна старая жидоўка—повитуха, кабъ, знача, помогла рабину обродзицца. Поѣхаў рабинъ зъ болагольшникомъ ў будцѣ. Отѣхали мила дзвѣ, подъяжджаюць къ засьцьнику, ажъ стала мяцѣлица, — завѣя такая, — нима якъ даліі ѣхаць. Попросилися у водного мужыка пиропочаваць. Прынясли солону и послали рабину посьцель на полу, коля пѣчп, и поклялся спаць. У хаць ў той была цѣльная корова и гэту ноч обродзіла цялёнка. Якъ цѣля высохло и стало ходзиць коля печи и пѣякъ ўскочило на рабина. Ёнъ прочнуўся, ўхоніўся за цѣля, думает, што гэто ёнъ самъ родзіў, ўстаў, сказаў болагольшнику запрагаць коні и скорэй, кабъ нхто ня выдаў, и поѣхаў ў городъ. Корова бача, нима цялёнка, стала раўсьци. Прочнулася господыня и видзи—корова оцѣлилася, а цялёнка нима и жйда такъ само нима: пеўня ёнъ украў. Господаръ сичасъ коня запрогъ догояць жйда. Догнаў яго за сколькои вѣреть и крычидъ: «На што ты цѣля моё украў?» А той кажа: «якая твоё, коли гэто моё? я самъ родзіў, якъ дохторы казали».

— Што ты? гэто наша цялушка родзила; отдавай цѣля!—Рабинъ ни дае. Господаръ завярнуў болаголу и ѣдуць назадъ. Прыѣхали и пошли къ пану, кабъ той разсудзіў ихъ.

Рабинъ разказаў пану, якъ докторъ ўсимъ жидамъ сказаў, што ёнъ цѣльны и ѣхаў ў городъ для гэтаго, кабъ обродзицца тамъ, ажъ якъ ночоваў у мужыка, дыкъ тамъ родзіў цѣля, а цяперъ мужыкъ прынасецца, што гэто яго, хоча одбираць яго родного сына. Мужыкъ привёў корову, кабъ панъ удостовѣрыўся, што яна оцялілася, а ни рабинъ. Панъ посміяўся, а дыли кажа: «Ну, добро! Мой судъ такі: постаўця посяродъ цѣля, а зъ одного боку пяхай на 10 шагоў стане рабинъ, а зъ другога постаўця корову; жидъ новинниъ стояць ракомъ, бизъ лансардака, и къ кому пойдзе цяля, то той яго матка, ци бацька». Зробили гэдакъ. Ашъ цялі глядзиць, — першъ пошла къ жиду. . . . той ухоніўся за яго: «а мой зўндылька!» ды на возъ ў будку — и поѣхаў, радуючися, ў городъ, къ жидамъ, а тые цялёнка того поставили ў

школѣ и тамъ яго доглядáли, ховали, кормили, поили и ўсе чикали, коли яно правернецца имъ ў масіяша.

Зап. волости. писаремъ А. Ганусомъ, отъ кр. Як. Бузы. Ср. Чубинск. «Труды», т. II, стр. 503, сказку: Дурной.

114:

НЕ ЛЮБО—НЕ СЛУШАЙ 1).

а) Минск. губ., Борисовск. уѣзда, м. Холопеничи.

Одзінъ панъ дўже любіў слушаць казкі. Разъ и прызваў ёнъ мужика говориць казкі. И каже яму панъ: «вотъ талерка золота; коли скажешъ ты миѣ такую казку, кабъ ня было ў ей ни слова праўды, кабъ я сказаў на цябе: лжешъ, дыкъ тогда отдамъ табѣ гэтую талерку съ золотомъ».

И начаў мужикъ.

— «Чаго, паночикъ, на свѣци не бывае. Вотъ со мной разъ такая пригода²⁾ злучилася. Было гэто якъ я ещо не родзіўся. Наняўся я у одного господарá пчоль пасыцїць, — пятдесять роёў пчоль. Кажїный разъ трѣба было ихъ обсчитаць и выпусецїць за пожіуносцьцю; вѣрнутца, — треба ўзноў перилпичїць ихъ, выдопїць п ў вулля позагоняць».

— «Свѣтъ вяликъ, — може быць праўда», каже панъ.

Глянуў мужикъ на золото и говорїць далѣй.

— «Разъ ранкомъ выпусецїў я пчоль на пасту. Вярнулися яны домоў—дваннадцати пчоль нїмá. Што тутъ робиць? Може гдзѣ ў болóци завязли. . . Кїнуўся я ихъ шукаць. Якъ птци —

1) Этотъ разрядъ сказокъ-небылицъ гораздо больше распространенъ въ средѣ сельскаго населенїя великорусскаго, чѣмъ бѣлорусскаго и малорусскаго, если судить по печатнымъ сборникамъ. Вообще до сихъ поръ этихъ сказокъ у насъ очень мало собрано. Въ Германїи же этотъ родъ эпической поэзїи существуетъ въ значительно бóльшемъ количествѣ и имѣеть уже свою исторїю. Тамъ мы ихъ уже встрѣчаемъ въ памятникахъ 12-го и 13-го вѣка, (см. *Uhlands Schriften zur Geschichte der Dichtung und Sage*, 3 т. стр. 221—229). Добрая часть нашихъ народныхъ сказокъ-небылицъ (о несбыточныхъ вещахъ) поражаетъ своимъ сходствомъ съ нѣмецкими. См. Р. Н. Сказки Леванасьева. Кн. II, стр. 401—21 и кн. VI, стр. 512—17. III.

2) Пригода — нечаянное, неспрїятное происшествїе, обстоятельство. Слов. Поговчя.

дыкъ — птци. . . ажъ бачу — одзинащыць пчоль ляціць — окры-
ваўленья, пораненья, а дванащатою п шма. Будзе бяда! . . .
Я птци далѣй. Бачу за рако́й стадо воўкоў опанова́лі²⁾ мою́пчалу
п ду́шаць; ня́ отбиваетца, ни подаетца имъ. Я пу бѣгчи шнар-
чѣй на помычь. Прибѣгъ къ рацо́ — шправозу шма. А бачу,
што яцо часі́нку, п воўки яе разорвуць. Я гэто схваціў самъ
сябе за чуприну, размахай, размахай, — якъ штурхну, такъ п
церакнвуўся на той бокъ ракі».

— «Може быць», каже панъ.

— «Али зъ разгону якъ гошнуў я обѣ зямлю, дыкъ по поясь
п увязъ. Я п туды, я п сюды — не вылѣзцв. Бязъ рыдця нічога не
зробишь, думаю сабѣ. Я гэто кинуўся, якъ мога до дому, схоніў
рыдзелъ³⁾ ды п назадъ; откопаў сябе, тогда кинуўся къ пчалѣ на
помычь».

— «Свѣтъ вяликъ, може быць п праўда» каже панъ.

— «Прибѣгъ гэто я къ пчалѣ, отогнаў воўкоў, бачу, што
ей уже не жиць: по бокахъ боўтаецца мясо якъ шма́тця³⁾, а криви
— криви. . . ! Я гэто, ня доўго думаючы, шась яе пожомъ по
гору п прирэзаў; потымъ обѣліў яе п прывѣзъ мясо до дому:
дванащыць кадзей мяса наклаў! . . .»

— «Свѣтъ вяликъ, може быць п праўда!»

— «Тутъ я ўспомніў, што косьци осталися на пожни. Думаю
сабѣ — ла́яць будуць людзи, што загромоздзіў косьцямн большъ
дзесяціны сѣножа́ци. Побѣгу, ды сквну ихъ ў раку́. Прыбѣгъ;
стаў поднимать храбѣтъ зъ рабра́ми; подняў я яго, по́тымъ якъ
штурхну отъ сябе! . . . Я думаў, што ёнъ ўнадзе ў раку́, а ёнъ
однымъ концомъ стоиць на зямлѣ, а другимъ ў небо упѣрся».

— «Свѣтъ вяликъ, — може быць п праўда».

— «Полѣзъ я по гэтымъ храбѣцѣ на небо. Якъ лѣзцв, дыкъ
лѣзцв п ўзлѣзъ. Бачу — у одной хацѣ шпрушка; святыя гуля-
юць: пьюць горэлку п вино, закусываюць, пѣсьни такія прено-
добныя пяюць. . . Ну думаю сабѣ, съ пъянымн, члавѣча, не за-

1) окружили, 2) заступъ, 3) лоскутье.

пимайся, а то еще непарокомъ боки памцуць. Иду далѣй. У другой хаць святы Микола набраўся горѣлки, якъ пучекъ, ляжиць, подь лавой и хрѣпѣць, якъ шпаницу продаўши.

— «Може и праўда».

— «Коло яго ляжиць шапочка, сама золотая зъ дорогими каменями. Я гѣтую шапочку за пазуху ды й назадъ; ажъ тутъ св. Микола прочхнуўся, стаў искаць своей шапки. Подняўся вѣрхаль¹⁾, крикъ . . . Ну, думаю, коли зловяць, — будзе кѣпско. А тутъ аніякъ не пайду того мѣста, гдѣ стояў храбетъ. Бачу — ляжаць пиловинья. Я давай изъ ихъ вярѣчку виць».

Звіў доўгую вярѣчку; привязаў одзінъ конецъ яе и стаў спущатца зъ неба по вярѣццы. Спусьціўся до самага конца вярѣчки, а ящо земли нима. Што тутъ робяць? Я гѣто возьму ды одрэжу зверху кусокъ вярѣчки, а знизу надточу и спускаюся далѣй.

— «Свѣтъ вяликъ — може быць и праўда!»

— «Стаў гѣто я на зямлѣ. Бачу, — не наша зямлѣ. Ну, думаю сабѣ, гѣто пѣўно пекло. Иду далѣй. Ажъ бачу. . . паньскій бацька — покойникъ — оборванный, обшарпанный, босый — пасьциць свиньней. . .»

— «Лжѣшь, хаме! . . .»

Мужикъ цапъ за талерку зъ золотомъ ды и за дзверы.

Зап. А. Е. Богдановичемъ.

115.

б) Той же губ. и у., Березинск. волости.

Я жыў зъ дзѣдомъ, а бацьки яще ни было. Были у насъ зъ дзѣдомъ ичалы по собаку²⁾, носили медъ *резиньями*? Одна ичална пясла медъ чиразь возеро и упусьцила резгинь³⁾ мѣду ў возеро; — гѣто возеро стало солѣткое. Ходзила тамъ моя кобылка и выпила

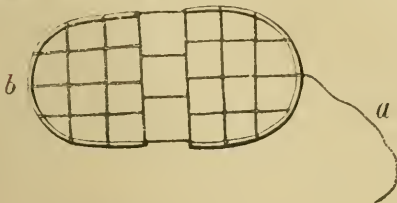
1) Шумъ, смятенье. Слов. Нос.

2) Пчолы по собаку значитъ: улей не выше ногъ собаки. Е. Θ. Карскій.

3) Резгинь или рѣзгини (по польски *redziny*) или резгини (цопольски *rezliny*) состоятъ изъ двухъ дугъ, переплетенныхъ бичевками. Эти дуги связываются

гэту воду, такъ, што ажъ ушлася и ляжала безъ вумá, — птыная. Толку не могли мы даць зъ дзѣдомъ (а бацьки яце ни было). Узяў мой дзѣдъ да шкуру здэръ зъ яе. Проспалася гэта кобылка и ўстала посла, якъ напали на яе оводни съ мухамы, а яна-жъ и безъ шкуры. Я-жъ ўзяў зъ дзѣдомъ (а бацьки яце ни было), обешнаў яе грэцкой, дзелі того, штобы была гиѣдая. Якъ поросла грэчка на кобылѣ, да якъ уназдилася ў тую грэчку цецярукі, то и тутъ мало зъ яе толку. Дзѣдъ мой кажець (якъ бацьки яце ни было) надобевязаць дзвѣ вяровочки и пираки-пуць чиразь кобылу, прывязаўши коробочку, а къ хвосту прывязаць доўбешачку: цецярукоў якъ палеццъ, яна хвостомъ якъ махнѣць, то цецярука и забѣць. Зробили мы такъ зъ дзѣдомъ (якъ бацьки яце ни было). Стала гэтая кобыла бидь цецярукоў и набила поўну коробочку, такъ што стало цяшко и пврарэзала поводкѣмъ кобылку. Трэба-же тутъ даць ратуноць¹⁾, — якъ жа жиць безъ кобылки? Мой дзѣдъ кажець (якъ бацьки яце ни было) «надо одсѣчь дзвѣ дубинки и сышиць кобылку». Мы такъ и зробили. Якъ поросли дубы на кобылѣ зъ гэтыхъ галиць дубовыхъ, такъ што ни могла яна и ходзиць: возьмуць и обяруць яе на бокъ. Што намъ тутъ робиць зъ дзѣдомъ? (а бацьки ўсѣ яце ни было). Давай мы уже бычкамы пáсѣку ораць. Поорали, посѣяли мы зъ дзѣдомъ (якъ бацьки яце ни было) пшаницы, ячменю. Якъ поросъ ячень — старому воробью поколѣно, а молодому по брúху, колосъ отъ колоса, — ни чуя голоса. Сжали мы зъ дзѣдомъ (якъ бацьки яце ни было) ячень гэтыі, а якъ уже сложили, дакъ копá отъ копы́, — на дзень ўзды. Пиравазлі́

вмѣстѣ и употребляюцца для носки въ нихъ сѣна. По-русски, кажется, *розвини*. Ихъ форма:

Когда наложить сюда сѣна, то веревку *а* протягиваютъ въ *в* и завязываютъ. Въ приводимомъ нами мѣстѣ конечно иронія. — Можетъ быть это слово можно писать и черезъ *н*, тогда оно будетъ отъ рѣдкій: рѣдз-кины. Изъ письма Ев. Ѡ. Карскаго.

1) Помощь.

мы яго зъ дзѣдомъ домоў и сложили сторону¹⁾ ў хаць на стоўпѣ, што коло печи стоць, и стали мы уже зъ дзѣдомъ молющы (а бацьки ўсё яще ни было), такъ што страту ни было; ложками мѣрала, а коўшыкамі спосили, съ току гэта уже збирали. Цяперъ стали мы зъ дзѣдомъ (а бацьки яще ни было) гэтымъ ячменемъ кабаа кормиць и выкормили вѣчимъ большаго, што якъ разъ подлѣзець подъ чигунъ и сховаецца. Выгналі мы яго зъ дзѣдомъ вонъ уже на дворъ. Ухвацила яго ворона, може яще молодая, ўзяла ў дзюбу и раздзѣўбла,—на колѣ сѣдзячи.

Нѣтъ у насъ зъ дзѣдомъ (а бацьки ўсё яще ни было) говадзины, дакъ мы колѣ гэтый рубимъ и ў горцокъ бросаемъ: кабанъ нашъ вѣчимъ жирный быў, такъ што и колѣ жиру набраўся и отъ яго ў горцку накипаецъ. А цяперъ, слава Богу, мы и лучшей живемъ, бо родзіўся мой бацька. Мы зъ дзѣдомъ постарѣлись и посѣвили, да и бацька уже цябукъ порадоцшыи вырощъ.

Я тамъ быў, мѣдъ, вино піў, по бородзѣ цякло, а ў ротъ не попало. Дали миѣ борону,—я оттуль сморгонуў, дали миѣ смоляную кобылу: ѣхаў я, ѣхаў на ней,—стало миѣ холодно. Разложыў я огонь, начаў грэцьца, а кобыла моя и растаяла, извѣство дѣло: смоляная.

Зап. волости. писаремъ отъ крестьянина села Березины Емельяна Бабича. Сообщ. Минск. Статистическимъ Комитетомъ.

116.

в) Той же губ., Слуцк. уѣзда, Сиявек. волости.

Разскажу я вамъ про свою малолѣтнюю жизнь. Коли миѣ было яцо 12 лѣтъ, то я остаўся служиць у хазяина. Хазяинъ даў миѣ пасвиць пчалы и прыказаў: «глядзи! коли ты миѣ хоць одну пчалу згубишь, то твоя служба пропадзе, ня заплачу табѣ за цѣлы годъ». — Добре. — Я къ выгоню пчалы, то ихъ пераличу и до дому прыгоню зноў пераличу. Одного разу прыгнаў я ихъ домоў, пераличу: нема одной пчалы. Я бягомъ яе шукаць, а уже умрокъ на дворѣ. Чую я за лѣсомъ, што пчала равѣць. Я бягомъ туда,—гляджу: ажъ за ракой 7 воўкоў душаць мою пчалу. Я пусціўся отгоняць тыхъ воўкоў, ды чиразъ раку ня можно

1) въ гумнѣ, пазуха, гдѣ складывають хлѣбъ въ снопахъ: дзвѣ сторона жита наклавъ. Слов. Носовича.

было праіраісьці — ракі дужа глыбокая. Ўзяў я сябе за валосы, кабъ пракинуці чпразь раку, а понаў ў самую раку. Выбраўся я кое-какъ изъ ракі, ўзяў други разъ сябе за валосы и якъ махнуў и прабросіў сабе чпразь раку. Воўкоў я отогнаў, а пчалу яны уже задушили. Ўзяў я два полѣнца, накрыў пчалу. штобъ воўки яе зѣли, а самъ пошоў домоў и кажу хозяйцу: «бѣда миѣ здарылося!».

— «Што такой?» спрашивае хозяйинъ.

«Да воўки пчалу задушили.

— А яще ня зѣли?

«Не, яще цѣла.

— Ну хорошо, коли цѣла. Поѣдимъ, забяремъ.

Запрагли мы дзвѣ нары волоў, — поѣхали. Тамъ порубили гѣту пчалу на куски, ўзложили на возы, привязли до дому, посолили три кадзи мяса и цѣлый годъ мы ѣли гѣту пчалу. За то хозяйинъ отдаў миѣ ўсѣ гроши за годъ. Зъ гѣтыми грошми я и отыйшоў отъ хозяйина. Ну подумаў я, цяперъ трѣба миѣ уже жаницца, одному жиць скушно. Высватаў я сабѣ дзѣўку, потомъ попросіў госьцей на вяселье къ сабѣ, напѣкъ пирогаў, достаў горэлку, зарэзаў барана, собраўся соўсімъ и здѣлаў вяселье, якъ трѣба быць. Госьцей собралоса бояръ — и прошеныхъ и не прошенныхъ: ўсяго барана зѣли, остаўся тольки одзипъ задокъ. Жана миѣ и кажа: «купи ты корову, будзимъ допць, да хоць горшокъ забѣлимъ, а то заўсегды ни щпмный ¹⁾). крушникъ мы ѣдимъ». Послухаў я жаны, купиў корову. А жана тому и рада: я ни дужа люблю молоко и мясо, — а мясо даўно уже у насъ ни было. Ўзяў я зарэзау гѣту корову: переднюю половину порубіў на куски, а заднюю повѣсіў ў хлѣвѣ. И доіў я гѣтый задокъ яще тры годы. А жана якъ начнецъ нечку топиць, такъ зъ ей сичасъ и начинанмъ сварыци: яна хочиць зъ мясомъ, а я съ молокомъ; дакъ мы сварымся, сварымся и ничого не сварымъ и остаеся цѣлы дзень ни ѣўши.

Зап. учит. народн. училища Степанидою Берестовичъ.

1) Слитное слово изъ трехъ: ни съ чимъ (не съ чѣмъ) т. е. пустой. Ш.

117.

г) Гродненск. губ., Пружанск. уѣзда, дер. Буды.

Быў сабіё дзѣдъ и баба и имѣли воны сабіё три сыны: старши слѣны, середни крывы и найменши гольій. Пошли воны сабіё на поліваніе: старши угледзіѡ зайца, середни зловіў, а найменшему дали за пазуху сховаці. Ишли воны, ишли ажно вошли въ ѡступу, — такую великую пущу, що тўлько небо и землю видно. . . Захоцѣлося имѣ тѣсци . . . думаютъ сабіё: кабѣ дзѣ достацъ огню — спіскли бѣ зайца и зѣѣли. Стали шукаці огню, не забачіў; полѣзъ середни — ничѡго не забачіў; якъ полѣзъ найстаршій бачиць вунѣ — що подѣ ёлкою сидзвць дзѣдъ и мижи погами огонь кладзіе. Пошоў найстарши до дзѣда: — «помогай Богѣ, дзѣдку!» — «Бывай здороў сынку! . . .» — «Дай дзѣдку, огню! . . .» — «А скажи, сынку, казку и приказку — то дамъ огню». — «Не умѣю». «Якѣ вунѣ тое сказаў, що не умѣю» — тогды дзѣдъ ўзяў ёго, задраў ёму шкуру отъ пятъ до головы, насыпаў ячменною полѡвою, зноў насўнўў шкуру и пусьціў. Пошоў сяредни . . . «Помогай Богѣ, дзѣдку!» — «Бывай здороў, сынку!». — «Дай, дзѣдку огню! . . .» — «Кажі сынку, казку и приказку, то дамъ огню!» — «Не умѣю!» — «Не умѣешь? . . .» тогды вунѣ и ямў злупіў шкуру съ пятъ до головы, насыпаў ячменною полѡвою, завернуў шкуру назадъ и пусьціў. . . Пошоў найменши . . . — «Помогай Богѣ дзѣдку!» — «Бывай здороў, сынку!» — «Дай, дзѣдку огню!» — «Скажи, сынку, казку и приказку, то дамъ огню!» — «Добре, дзѣдку, я табіе скажу и казку и приказку, . . . але якѣ ты, дзѣдку, скажешь, що я брешў, то я табі, дзѣдку, зроблю тѡе, що ты зробіў моимѣ братамѣ!» — «Добре, сынку, кажи! . . .» — «Отожъ я иду до цебѣ, дзѣдку! Праўда, дзѣдку?» — «Праўда, сынку!» — «Иду, иду и чую, що щось бяжыць и гудзѣ . . . Праўда, дзѣдку?» — «Праўда, сынку!» — «Коли я оглянуўся — бачу, що чмель¹⁾ зѣ медвѣдзіемѣ войну

1) шмель.

ведзіе . . . праўда дзёдку?» — «Праўда сынку!» — «Думаю сабіе: се чмель забъе медвёдзи — будзе шуба, — се медвёдзь чмеля — будзе медь . . .» — «Праўда, дзёдку?» — «Праўда, сынку!» — «Колі я тое думаў, гляджу — рёка меду стала . . . праўда, дзёдку?» — «Праўда, сынку!» — «Стаў я коло рёккі п і ёмъ сабіе той медь . . . праўда, дзёдку?» — «Праўда, сынку!» — «Ёмъ я той медь, ёмъ, а вунь все мни по пальцахъ цече, все мни по пальцахъ цече. Тогды я згадаў, що ў хаці на вокиё пожничокъ лежиць, ось таки кулайчикъ. Побёгъ я до хаты, ўзяў той кулайчикъ, зрёзаў сабіе черенъ зъ головы п стаў имъ медь чернаці п ёсьці. Ёмъ я его, ёмъ, а надъ головою у мене щось шумить . . . Дзіўлюся, а на моёмъ мозгу хмара мухъ насёла . . . Вдэрыў я вь ихъ кулакомъ, ажъ воны всё разлётёлися . . . Покуль одмываў я свою руку, дзіўлюся ажно муї черенъ посерудъ рёккі плывіе. Кинуў я на ёго луткомъ¹⁾ — не докинуў; якъ же кинуў потомъ чымъ лыко дзеруть — докинуў. Взяў я свуй черенъ, прпмоцоваў ёго, глядзь, дзёдку, якъ муцно сидзиць . . . Ёў я медь, ёў, а восочекъ все собираю, все собираю . . . Думаю сабіе, щобъ зъ того восочку зробиці? . . . Вылётіў я сь того восочку кобылчнцу²⁾, сёў п ёду. Ёду я сабіе, ёду п чую, що ў дупліе пёчечныя дзятлы пишатъ . . . Думаю собіе, кабъ ўлётці ў дупло п зёсьці тые дзятлы. Лёзу я ўтёс дупло головою — неўлётъ . . . лёзу рукой — неўлётъ, ногою — неўлётъ, якъ же кинуўся ўсімъ цёломъ — ўлётъ. Поёў я тые дзятлы . . . Лёзу назадъ головою — неўлётъ, — рукою — неўлётъ, — ногою — неўлётъ; кинуўся всёмъ цёломъ — неўлётъ. Тогды я згануў, що ў хаці за лавою сокіерчннка стырчатъ. Побёгъ я до хаты, взяў тую сокіерчннку, вырубаў ў дубі дзёрку п вылызъ. Сёў я на кобылчннку, ёду я собіе, а сокіерчннку за поясъ заткнуў. Ёду я собіе ёду, а сокіерчннка якъ цюкъ — такъ цюкъ, якъ цюкъ — такъ цюкъ . . . Кобылчннка моя пріостаноўляетця . . . Колі я оглянуўся: бачу, што я на переду ёду, а задъ пасеця . . . Тогды я

1) клиномъ, коимъ лыко сь липъ сдирають.

2) Лошадку.

побѣгъ за задомъ, приставиў до переду, збіў вербовымъ колкомъ и ѣду. Ёду я, ѣду, а кобылчника моя и стала. . . . Коли я еглянуўся — бачу що зъ того колка выросла верба, ажъ до самого неба. . . . Стаў я лѣзци по туй вербіе и долѣзъ ажъ до самого неба. . . . — «Щожъ ты тамъ сынку бачиў?» — «А все, дзѣдку бачиў. Матка Боска палчошку робиць; Папъ Езусъ спиць. . . . и всихъ кого а сюмъ свѣдци знаў — всихъ бачиў!» — «А моёгожъ, сынку, бацька, бачиў?» — «Бачиў! твуй, дзѣдку, бацько на моюмъ сраци ѣдзиць!» — «А що, сынку! — бачь муї на твуюмъ, сынку!» — «Такъ, дзѣдкў, але якъ муї споткнетца, то твуй, дзѣдку, ў гоўпо посомъ воткнетца. . . . праўда дзѣдку?» — «Брешешъ сынку!» Коли вунъ сказаў: «брешешъ, сынку», тогды голый злушў зъ дзѣда шкуру зъ пятъ до головы, якъ вунъ зробиў зъ ёго братомъ, посыпаў ячменною мякиною, взяў огню, пришоў до братоў, спікли зайца и зѣбли.

И я тамъ быў, медъ вино ниў, по бородзѣ и усахъ цекло, ничего въ ротъ не попало.

Зап. бывшимъ врачомъ при Молодеченск. учительск. семинаріи, уроженцемъ Пружанск. уѣзда.

118.

д) УРОДА 1) УМОЗЫРЫ.

Минск. у., Самохваловской волости, Дубицкой слободы.

Быў чаловѣкъ, имѣў у сябе ўсяго многа, только ня было у яго грошай. Ёнъ думаў, думаў, гдзѣ ихъ ўзяць, послѣ сказаў: «пойду ў свѣтъ!» и пошоў. Идзе ёнъ дорогою и бачиць: боронуя хлопецъ. Ёнъ пришоў къ яму и кажа: «ходземъ дзѣця со мною, грошай шукаць». Той кажа: «ходземъ, дзядзько». Идуць яны и бачаць — стоиць дворъ. Тоды чаловѣкъ кажа хлопцу: «ты будзь тутъ, а я пойду ў дворъ; тколи будуть у цябе чаго пытацца, то вѣдай, што отвѣчаць». Пришоў чаловѣкъ ў дворъ и пытаецца: «хто ў гэтомъ дворѣ живе»? Яму сказали пани. Тоды ёнъ пошоў къ пани. Якъ вошоў въ яе покой, то пани, яго убачивши, спыталася: «одкуль ты чаловѣча»?

1) урожай; въ Слов. Носовича: уродъ,

Ёнъ кажа: «зъ Мозырь».

— «Якъ тамъ урода? кажуць, што вельми добрая».

— На ўсе, пани, добрая урода, но вельми кануста добрая уродзила, такая хорошая, што зъ одной голоўки можна пошатковать дванадцать кадзей. Пани, кажа, яму: «ты манпшы».

«Не, коли, пани, хочашь вѣдаць праўду, то спосылай свайго чаловѣка, нйкай тамъ поглядзиць у насъ на мѣсьць». — Пани кажа: «коли непраўда, што ты мнѣ занлатишь за гэта, што мой чаловѣкъ туда поѣдзе?»

— А коли праўда, то пани мнѣ што дася!

Яна кажа: «сто рублеў.»

— Але коли непрауда, то я остануся у пани служыць.

«Ну, добра». Пани вялѣла свайму лёкаю запрагчи пару коней и ъхаць поглядзѣць ў Мозыры, ти правѣда гэта, што ей чаловѣкъ говорыў. Лёкай поѣхаоў и новстрачаў того хлопца, которы быў съ тымъ чаловѣкомъ, што къ пани зайшоў. Пытаятца лёкай у яго: «одкуль ты, хлопча? «Ёнъ кажа: «зъ Мозыры». А якая тамъ урода ў гэтомъ году?»

«Добрая ўсё, но вельми кануста уродзила, такъ што подь однимъ листомъ можно чатырнадцати чаловѣкомъ сховацца одь дожджу». Тоды лёкай ўзяў дай вярнуўся домоў и кажа пани: «што сустрѣў хлопца, которому боляй ня будзя якъ семъ, ти восемь годоў, и мнѣ здаетца, што ёнъ манпць не умѣя ище, ёнъ мнѣ сказаў, што ў Мозыры капуста такъ уродзила, што подь однимъ листомъ могуць схватца чатырнадцать чаловѣкъ оть дожджа; а таки хлонецъ манпць ня будзя, ище малъ». Тоды пани дала чаловѣку сто рублеў и подзяковала, што ёнъ ей сказаў вялікоя чудо. Чаловѣкъ ўзяў гроши, пошоў къ свайму хлопцу и кажа: «Ужо сто рублеў ё, ходзимъ даляй!» Идуць яны и батчаць другя дворь. Тоды чаловѣкъ кажа свайму хлопцу: «ты будзь тутъ, а я пойду ў дворь, но ты только вѣдай, што казаць, коли будуць у цябе пытацца чаго». Приходзиць ў дворь, и пытаетца: хто тутъ *живець*. Яму кажуць, што пани. Ёнъ отиравиўся къ ей.

Пани убачіўши яго, спыталася: одкуль ты чаловѣче? Ёнъ кажа: «зъ Мозыры».

— А якъ тамъ урода?

«Хорошая на ўсё, но вельми гарбузы уродзили, такъ што одного гарбуза не поднимуць 20 чаловѣкъ. Пани кажа: «мапишь». А ёнъ ей кажа: «коли хочешь, пани, вѣдаць праўду, то пошли туда свойго чаловѣка, ти лёкая, пехай поглядзиць тамъ на мѣсьць». Пани кажа: «а што будетъ миѣ за гэта, коли гэта што ты говоришь, ня будзя праўда»?

— Ну, а што будзя, коли будзя правўда?

«Я табѣ дамъ сто рублёў».

— Ну, а я коли ня будзя праўда остануся у цибе служиць. — Пани вялѣла свойму чаловѣку ѣхаць поглядзѣць на мѣсьць. Чаловѣкъ поѣхаў. Ёдзе ёнъ, ёдзе, а на сустрѣчу яму идзе той хлопецъ, которого чаловѣкъ, ишоўши къ пани, оставиў на дорозя. Лёкай пытаецца у яго: «одкуль ты, хлопча?» — «Зъ Мозыра», кажа ёнъ.

— А ня вѣдаешъ ты, якая тамъ урода?

«Добрая, но якъ гарбузы уродзили, то вельми вяликія, такъ што одного гарбуза дваццаць чаловѣкъ выкацили зъ города на вулицу и такъ оставили. Свиньяя прибѣгла прогрызла ў ёмъ богъ и выяла ўсѣ внутренноци. После гэтаго ѣхаў почталѣёнъ на тройцѣ коней, и зъ разгону вяцѣў ў гарбузъ, гдзѣ ѣздіў три дня, покуль выѣхаў на дорогу».

Лёкай вярнуўся и кажа пани, што яму сказаў хлопецъ. Пани повѣрила и дала чаловѣку сто рублеў. Чаловѣкъ ўзяў и пошоў къ свойму хлопцу и кажа: «ну, добра! дзѣсьци рублеў ё. Ходёмъ ужо на вяликаю дорогу». Пришли. Чаловѣкъ кажа: «я лягу, а ты плачь надо мною, то людзи будуў думаць, што я номёръ и будуць класци цябѣ гроши ў шапку, канъ было за што поховаць мяне». Стары лёгъ и ляжиць, а хлопця сядзиць даі плача. Людзи бачаць мертваго чаловѣка и дзниця, котороя плаче, надъ имъ сѣдзя, стали даваць яму гроши и надавали половину шапки. После ѣдзя панъ, бачиць: ляжпць на дорозя чаловѣкъ и дзниця плача, для яго стоячи. Ёнъ слѣзъ зъ своей повозки, поглядзѣў на ляжачаго чаловѣка и одъ

разу догодаўся, што ён ня мяртвецъ. Панъ ўзяў свой аграпникъ, зложыў ўдвой, да разхинувъ яго одежду и ну аграпникомъ биць яго. Хлонець жа новалпўся на голову свойго бацьки, якъ ёнъ яго уже зваў, и стаў янц больше кричаць: и приговариваць: «а таточка, цярпи мертвоя цѣло, будзя душа спасена». Панъ бачиць, што чаловѣкъ не встае, выняў чатыры рубли и даў хлонцу, а самъ на повозку да и уцѣкъ. Тоды чаловѣкъ ўстаў и кажа: «кабъ янц одзнь разъ выцянуў, ябъ закричаў». Идуць яны дорогою и пришли ў лѣсъ. Лѣсомъ ѣдзя панъ. Хурманъ кричиць на бокъ. А яны кажущ: «мы зъ брахунцами.»

— «Што»? пытаецца панъ.

— Мы зъ брахунцами.

— Што то за брахунцы? пытаецца панъ.

— А вотъ такія, коли панъ хочашъ, то выпражамъ у цябе пару коней.

«Ну брашитца», кажа панъ.

— Не, мы ня можамъ скоро выбратць, но вунъ тамъ, што дымъ вялки за лѣсомъ пдзе, тамъ живуць старыя брахунцы, тыя скоро могуць выбрахаць, вотъ панъ отпролни пару коней и даў мойму хлонцу, няхай ёнъ зъѣдзиць по старыхъ. Панъ кажа хурману: «одиражи яму пару коней, няхай зъѣдзиць.» Хурманъ кажа: ня треба одпрагаць, ёнъ якъ поѣдзе, то и не прїдзя. Панъ крыкнуў на хурмана и вялѣў яму одпрагчи пару коней. Ёнъ одпрогъ. Хлонець сѣў верхомъ дай поѣхаў. Панъ ждаў, ждаў, — ня вязѣ хлонець брахунцоў. Тоды стары кажа: «яны яго ня слушаюць, вотъ кабъ я, ябъ ихъ скоро привезъ.» Панъ одаў и другую пару. Чаловѣкъ поѣхаў то и ня вярнувся къ пану. Скоро настала почъ. Панъ злѣсъ зъ своей брычки зъ хурманомъ и пошоў у сяло на почъ, а чаловѣкъ зъ хлопцемъ запрагли копи да и поѣхали въ Мѣнскъ. Продали ихъ тамъ за 200 рублеў и вярнулись домоў, стали жиць поживаць, да вино попиваць.

Зап. Петръ Лозако, ученикъ Песвижской учительск. семинариі. — Конецъ не ясенъ, составляетъ, видно, прицѣнку изъ другой сказки. III.

ж) Минск. губ., Борис. у. въ окрест. Плещениць.

Нашъ панъ посылаў колісь-то мяне зъ паперой. Ды гэтакъ я нишоў ды и стаў ў Стаховѣ ночоваць. Спросіўся я у одной хаць ночоваць, дыкъ на пускаюць. Муцинь, видишь, тогда ня было, яны были ў лазни. Ну гэто прыходзяць муцины и кажуць: «нехай сабѣ ночуець». Стали яны вячераць, стали Богу молица. Ходзяиць говорыць: «хочь ты молися, ня молися, вячераць ня будзешь». Гэто дзѣло было якъ разъ на Радоўницу. Яны гэто повячeralи и положилися спаць. Ходзяиць лёгъ ў той хаць, дзѣ вячeralи, а другія поняраходзили ў клѣць. Дыкъ я тогда ўстаў поччу, пошоў за столъ залѣзь, дыи повячераў-тки дѣбро. Послѣ гэтого я ўстаў и увидзіў ў вядры сыту—я гэто къ той сыць, ды давай тую сыту пиць, я у мяне ножикъ за поясомъ быў; мой ножикъ за вядро зачаниўся, да сыту тую выліў на подлогу. Ходзяиць почуў, што нѣшто нядоброя ды и давай крычаць. «А што, я казаў», кажа, «што злодзій ночуець, я казаў, што ня грѣба яго пуцаць». Яны усѣ справили крыкъ, а я цихонько побѣгъ ды и лёгъ. Самъ ходзяиць прышоў ды своимъ языкомъ лизъ мяне, «а што» кажа, «ёнъ злодзій, гэто ёнъ сыту побѣ». Мяне сяйчасъ на вяроўку зачали и привязали коля стоўпа. Сяджу я ажъ до дня, покуль яны ўсѣ ни ўстали—ни собралися. Вядуць мяне ў Борисоў, — по дорозѣ зайшли мы къ мойму куму, сусѣду, ажъны тамъ хресьбины. Тамъ мяне узноў привязали ля стоўпа, я гэто сѣў и ня видиў, што тамъ было дзицяне ў ночоўкахъ. Я прынёра някакъ и дзицяне тое зациснуў. Матка гэто якъ увидзѣла, дыкъ справила крыкъ. Тамъ за мяне узноў ўзялися и крапчей увязали. Поспѣдали и вядуць мяне ў Борисоў, ужо и тыя, дзѣ я дзицяне зациснуў — идземъ мы гэто дорогой, ажъ тамъ жидъ цягас кобылу, яна ў болоця загразла ў нѣякой колдубиць ля грѣбли. Стаў той жидъ просиць, кабъ мы тую кобылу выцягнули; яны гэто цягали, цягали — ни выцягнули дыи, давай мяне просиць. Я прышоў къ той кобылѣ и якъ ухваціў за хвостъ, якъ ўчаниўся, дыкъ и одлуниў хвостъ по самую шыю. Жидъ ўзяўся

за мяне и вядуць яны мяне разамъ зъ жидомъ ў Борпсоў. Прыходзімъ ў Борпсоў, ажъ-ны нашъ панъ тамъ. Панъ гэто сказаў даць мнѣ коладу пчѣль, кабъ я оддаў тому ходзяину мѣдъ на сыту. А што дзіця зациснуў, дыкъ панъ сказаў, даць моему куму жонку, кабъ ёнъ одробіу сабѣ дзіця. Жиду панъ сказаў оддаць той хвостъ.

Зап. учен. Минск. гимназіі г. Коваленко.

ДОПОЛНЕНІЯ КЪ ПРЕДЫДУЩИМЪ ОТДѢЛАМЪ СКАЗОКЪ.

а) ИЗЪ МІРА ЖИВОТНЫХЪ.

120.

КОТЪ, ЛИСИЦА И ЗВѢРЬЁ.

Витебск. г. и у Королевск. в.

Якъ быў ў мужыка котъ старыі, старыі. Ни стали яго ходзяины любіць; ни стали любіць — стали ў кусты прогоняць. Котъ ходзіў, ходзіў одзінъ, сустрэкаць яго лисица: «ну што, котъ, будземъ мы съ тобой жаніцца, а то я цябе зьѣмъ». Котъ гаворыць: «ай, лисынка, ня ішъ ты мяне, ожанімся мы съ тобой!» — «Добро!» кажа лисица и пошла сабѣ далѣ, знышла мядзвѣдзя, воўка и дзікаго вышра. «Вотъ цяперъ, звѣрьё, я васъ ни боюсь: у мяне ёсь котъ мацюрэй». — «Ай, кажуць яны, кумынка, лисынка, покажи-жъ ты намъ яго! якъ ёнъ мацюрэй!» А йна гаворыць: «а, звѣрьё, прыносіцца госьцінцы большіп». Мядзвѣдзь прынёсь коня; воўкъ прынёсь барана. А вопѣръ просіць воўка, кабъ ёнъ прынёсь подцѣлка: «братъ воўкъ, прыняси за мяне подцѣлка!» Мядзвѣдзь полѣзъ на ялушку, воўкъ полѣзъ подъ грудъ, а вопѣръ закопаўся ў лісьць (ето яны отъ ката хуваліся), а лисица пошла за котомъ. Воўкъ спрашываць у мядзвѣдзя: «ай мядзвѣдзь! Ци идзецъ лисица зъ мацюромъ?» — «Не, братъ, моўчиць, ни видаць». — Воўкъ ўзноў спрашываць: «ай мядзвѣдзь! Ци идзецъ лисица зъ мацюромъ?» — «А браццы! идзецъ», гаворыць, «и піку на сабѣ большую пясэць».

Ну якъ прышоў-жа котъ, ёнъ ўсѣў на коня, ды вурчыць:

«мáло, мало, мáло, мáло!»... Тоды увидзіў ёнъ съ коня, што тамъ нѣшто шавѣлица ў листочку. Вонъ ёнъ ў листъ, а воперь на уходала—съ листу на грудъ, а воўкъ съ подь груди, зъ груди на ялушку, а мядзвѣдзь зъ ялушки п зваліўся. А лисица гово́рыць: «ага звѣрѣ! во! до спхъ поръ я васъ боялась, а цяперъ котъ мацюрой васъ ўсѣхъ прыбяречь».

Зап. Ек. А. Бирулей.

121.

СОБАКА, ВОЛКЪ, БАРАНЪ, КОТЪ И ЛИСИЦА.

а) Минск. губ., Борис. уѣзда, Мстижск. вол.

Быў у хозяйна стара собака, дыкъ господыня яму ѣсьци ни давала. Ёнъ зоўсимъ схудаў одъ голоду п думая: «чимся такъ жиць, пойду лѣпій къ воўку — нихай мяне зѣѣсьць». Пошоў ў лѣсь, спотыкая воўка. Той видя, што у собаки одны косьци ды скура, нима чимъ поживицца, пытая: «Куды идзешъ?»—«Ды къ табѣ», кажа, «зѣѣшь мяне» п разказаў яму своё гора. Воўкъ подумаў ды кажа: «идзи назадъ къ своему господару, а я прыду туды, ухоплю яго кабана, а ты гонися за мной, брашіі. Тогда я выпущу кабана, а господарь, якъ увидзя гэто, дыкъ ёнъ цябе ўзноў будзя кормиць дóбро п тогда чпразъ мѣсяць, якъ потлўсцѣишь¹⁾, пыходзь ко мнѣ ў лѣсь, я п зѣѣмъ цябе, а цяперъ ни хочу, бо только зубы на табѣ попорчу».

Вярнуўся собака назадъ, ажъ подъ вечаръ бяжпць воўкъ, — цапъ! за кабана п понёсь. Хозяниъ углядзѣў, стаў тўкаць, а собака за воўкомъ погнаўся, отобраў кабана п за вухо прывѣў яго къ господару. Той поглядзіў собаку, поласкаў, прывѣў ў хату п стаў крычаць на господыню, кабъ цѣнгле²⁾ кормили добро собаку. Пройшоў мѣспць — собаку п ни познаюць, зробіўся тлусты, ашъ шерсьць блищпць п не хочицца уже яму пьсьци ў лѣсь къ воўку. Воўкъ пожаловаўся видзьмедзю п дзнку³⁾, што со-

1) пополѣешь, пожирѣешь.

2) Съ польск. *ciagle*: безпрестанно, непрерывно, всегда, Словарь Польско-Россійск. Глюксберга. Варшава 1843 г.

3) дзникъ — кабанъ.

бака пайдзэ ў срокъ. Тыя потребовали собаку на судъ. Лисца написала повѣстку. Нѣчаго робиць: собака пошоў смутны ў лѣсъ; тамъ споткаў барана. Той яго рогами—штурхъ! ў бокъ. Собака кажа: «отвяжися! табѣ жарты¹⁾, а мнѣ плачъ» и сказаў барану, куды и зачмъ идзецъ. Баранъ кажа: «ну и я пойду зъ тобою». Идучъ. А далій котъ, сѣдзючи на плóцѣ²⁾, фыркаецъ. Собака и яму сказаў свое дзѣла. Котъ тоже пошоў зъ йми. А пятахъ, стоючи тутъ, почувъ гэто и тоже къ имъ прылучиўся. Подходзюць къ лѣсу. Лисца ихъ увидзела и кажа сэндзямъ (судіямъ): «Уже идзецъ собака, али ни одзинъ, а зъ цѣлымъ войскомъ — у вóдного на перэдзѣ два пистолета, у другого — пика торчипъ зъ заду, а трэцій—шабли трымас». Попужалися сэндзи: воўкъ сховаўся за колоду, дзикъ зарыўся ў лісьця, а вядзьмедзь полѣзь на дубъ. Подыйшли собаки зъ товаришами къ гэтому мѣсту. Котъ почувъ нѣшто шáстае ў лісьця, побѣгъ туды, стаў фыркаць, баранъ стукнуў лобомъ ў колоду; дзикъ выскочіў, поваліўся на колоду, наступіў на воўка и выпускіў тому кишки, а самъ драю! Котъ спужаўся, полѣзь на дубъ; пятахъ залопаў крыльями и закудахтаў, вядзьмедзь тогды со страху ўсѣ лѣзь вышэй ды вышэй—ни додержаў сукъ, зваліўся вядзьмедзь долоў и забіўся на смерць. Радъ собака, што вызволиўся, вярнуўся зъ товаришами назадъ зъ лѣсу, а лисца, сѣдзючи ў норцѣ, сміялася, што добро зробила—выдумала спужаць вядзьмедзя и дзика. «Цяперъ» мысля, «мнѣ надоўго будзе корму, покуль вядзьмедзя и воўка зѣмъ, а тобъ яны зѣли собаку и мнѣ косточки полизаць ни далибъ;—знаю я ихъ! А цяперъ ўсѣ мое!» и вылизла зъ норки.

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ крест. Василия Алая. Сообщ. Минск. Статист. Комитетомъ. Ср. выше стр. 3, 2.

122.

б) Той же губ., Новогрудск. уѣзда, м. Еремичи.

Жыў быў богаты мужыкъ; въ яго была добрая собака.

1) шутки; 2) плоть—плетенная изгородь. Слов. Носовича.

Ёнъ вельми яе любіў по самое смерци и йкъ яна соўсямъ поста-рала, то ёнъ вжо ни любіў яе и ни даваў ей ѣсьци.

Жонки гэтое хаты пошли жаць жыто и ўзяли съ собою ма-лая дзицятко и яго колыску, за ими йшоў старый собака. Жонки прышли на полѣ, повѣсили колыску и ўложыли туды дзицятко, а сами зачали жаць жыто, а собаку ўзяли и прогнали, штобъ ёнъ ни поѣў пхъ хлѣба. Собака зъ гора отышоўшись, лёгъ подь кустомъ. Приходзиць къ яму сѣрый воўкъ и пытая: «што ты ляжишь?» Собака кажа яму: «отступися, прокляты! што ты лѣ-зяшь ко мнѣ ў вочы? ты наѣўся, а я еще ничого не ѣў». Воўкъ кажа яму: «дурань ты! вотъ я цябе навучу! ты глядзи! я пойду и схвачу дзиця, а ты бяжы за мною п гаўкай и кусай мяне за лытки». Ёнъ такъ и здзѣлаў. Жонки икъ почувли, што собака гаў-кая, такъ озирнулися назадъ и вбачыли, што воўкъ понёсь дзиця, а собака одбираець. Яны прыбѣгли и дзиця одобрали. И зъ гэ-тыхъ поръ стали вжо даваць собакѣ ѣсьци и ёнъ стаў прогоняць зъ двора п свиньней. А хлопчыкъ гэтый росъце да росъце, нп по годамъ, — по годзинамъ и доросъ до восемнадцатый годъ и бацька засватаў яго. Ў гэтую самую пору прышоў той воўкъ подь гумно, штобъ поживитца. Собака почувла воўка и стала на яго гаўкаць. Воўкъ познаўшы гэту собакў, подыйшоў икъ яму п кажа: «яжъ табѣ даў хлѣбъ, а ты мяне прогоняешь!» — «А гэто ты, братъ?» пытая собака. — «Я!» кажа воўкъ. — «Ну, такъ прыдзи ты, братъ, къ намъ за дзвѣ нядзѣли: у насъ будзя вясельлѣ п я цябе затоя почастую». Воўкъ почакаўшы дзвѣ нядзѣли, приход-зиць и стаў за гумномъ. Настало вясельлѣ. Собака пѣе, гуляе и забыў о своемъ брацѣ, а послѣ здумаў: «в' мяне есьць братъ; пойду, погляджу яго!» и вышоў, глядзиць, — ажъ воўкъ ляжыць за гумномъ. Собака яму кажа: «што ты ляжышь тутъ? пойдземъ ў хату!» Воўкъ кажа: «Якъ жа ты ввядзешъ мяне ў хату?» — «Небось», кажа собака, «пойдёмъ». Приходзяць яны къ сѣнямъ и собака кажа воўку: «Ты постой гэткака ¹⁾), а я ўпяродъ схожу

1) тутъ.

ў хату». Воўкъ стонць, а собака вошоў ў хату, мельнуў хвостомъ по лучынѣ, потушыў яе п борздо побѣхъ п сказаў воўку: «бязи борздо ў хату п лѣзь подь столъ». Собака добро накорміў п напоіў воўка п ляжаць сябѣ ободзвѣ подь столомъ. Зачали коровайницы спѣваць:

У на́шаго господа́ра
Кудрава́я голова;
Е́нъ кудзе́рками потрасе́
И намъ горэ́лки поднясе́...

Собака ляжыць сабѣ ціхонько, — ничо́го, а воўкъ кажа: «Я, братъ, не вытрываю¹⁾, заспѣваю посвояму!» А собака яму кажа: «Моўчы! бо будзя табѣ п миѣ!» Други разъ коровайницы заспѣвали:

У наша́го свата
Побяля́на хата;
Печь яго кахля́на,
Чесьць яго коха́на...

Воўкъ зноў кажа соба́кѣ: «ни вытрываю»... п зачаў спѣваць посвояму. Людзи познали, што гэто воўкъ п ухвацिल्сь: хто за кочаргу́, хто за чапяду́²⁾ п зачали биць воўка п собаку. Били пхъ, били п выгна́ли обо́их вонъ. Воўкъ кажа соба́кѣ: «я табѣ за гэто не подарую! ты мяне дб́ро угосьціў». А собака кажа: «чаго ты крычаў! я табѣ казаў: моўчы!» Воўкъ яму кажа: «я на цябе пойду войною п будземъ съ тобою воеваць подь (такою-то) хвонною. Ты возьми сабѣ на помощь трохъ, п я возьму сябѣ трохъ. Воўкъ ўзяў сабѣ дзикаго япруку, мядзвѣдзя п льва, а собака ўзяў качора,³⁾ пѣўня п ката. Воўкъ прышоў на мѣсто напародь п чакаў пхъ годзинъ тры. Кажа воўкъ мядзвѣдзю: «полѣзь ты на дзерево п поглядзи: «можа вжо идучь». Мядзвѣдзь ўлѣзь п глядзиць — ци идучь? Яго пытаюць: «ци идучь?» Мядзвѣдзь кажа: «вжо идучь, братъ!» Воўкъ кажа яму: «ну злѣзь!» А мядзвѣдзь

1) вѣроятно: невытрымаю — невыдержу. III.

2) Въ Слов. Носовича: «че пелá, — сковородникъ, родъ ухвата для сковородника». 3) Качоръ, — селезень.

кажа: «пя злѣзу, страшно!» — «И што тамъ таки за страхъ и хтошъ тамъ идзе?» — «Одзинъ», кажа воўкъ «съ пикою, а други нясе дзвѣ шабли, а трэцьци кажа: «тому такъ будзя и тому такъ будзя!» Дзикъ зарывае ў мохъ. Прыходзиць собака съ своимъ войскомъ — и начаў вояваць. Зайшоў котъ ззаду и ўзяў дзика за хвостъ, дзикъ-то и схваціўсё, а п'вяны яго сполохаўсё, подляцѣў ў гору и закрычаў: «Кудахъ! кудахъ!» А мядзвѣдзь думаў, што кажуць: «падай, падай!» и просто съ гэтаго дзерава сваліўсё на зямлю. Леў глядзиць, што мядзвѣдзь вцѣкъ и дзикъ вжо вцѣкъ — и ёнъ самъ вцѣкъ, пóтымъ ўсѣ вцяклі; остаўсё воўкъ одзинъ, — однимъ словомъ ўсѣ повцякали и зъ гэтыхъ поръ яны стали жыць добро, мирно.

Зап. учен. подготов. класса Молодеченской учительской семинаріи Ив. Жужомъ. Ср. выше стр. 20, 11.

123.

БАРАНЪ И ВОЛКЪ.

Черниг. г. Суражск. у., д. Чертовичъ.

Въ нѣкоторомъ царствѣ, въ нѣкоторомъ государствѣ, а именно въ томъ, въ которимъ мы живѣмъ, около города Парижа, къ намъ поближа, па́ствивъ пастухъ на поли овецъ, остався ёдзинъ баранъ, на ёго вовкъ нарвався и хотѣвъ ёго заѣсть. Баранъ видзя што пришла беда немпнуча и прося вовка: «нѣтць, не рѣжь мяне, сѣрай вовкъ! я тябѣ дамъ хлѣба кусокъ вѣчны, потому што у насъ семъ лѣтць управляющаго нѣтць, ти на ёго мѣсто заступишь». Вовкъ на то бувъ согласенъ, и кажа-ка яму: «ну ходзи, братць, пакажи на то мѣсто.» «Пойдемъ!» кажа-ка баранъ, и повевъ его на сямейное гумно, пдзѣ въ шестць цаповъ молотцили. Баранъ прямо убѣжавъ въ его гумно, а вовкъ за нимъ. Увидзѣли мужики, што вовкъ за бараномъ гоницца въ гумно, дочекали, што ёнъ вышдѣвъ, припѣрли ворота на замокъ, да якъ почалі етого вовка гонятць цапа́ми по гумну, вовкъ кидався, кидався, — насылачку вырвавсяживы. Умотавъ ня мало вярстовъ двадцетьпяць, сѣвъ, повѣсивъ свою голову и думая: «да семъ лѣтъ, якъ

управляющаго пѣтцъ, народъ разбалованный, и сказавъ: «будзя вы проклятци, штобъ битцъ управляющимъ у васъ.»

Зап. учител. народн. училища А. Ляхицкимъ.

124.

БѢЛЫЙ ВОЛКЪ.

Минск. г., Новогрудск. у.

Быў сабѣ дзѣдъ и баба, мѣли яны сабѣ одну дочку. Жили яны бѣдно. Дзѣду треба было пойсци ў лѣсѣ дроў нарубачъ. Рубае ёнъ, рубае, — ашъ йдзе стадо воўкоў, а попѣродъ ихъ самы большы воўкъ, — бѣлы. Прыходзяць до старόго и говораць: «Стары! мы цябе зѣмо». Стары стаў кланяцца бѣлому воўку, ашъ бѣлы воўкъ одзываецца: «Я чуў, што у цябе, стары, есьць хороша дочка; коли оддасі за мяне, то яще поможемъ табѣ дровы ў вязку позбираць и задаць на плечы». Стары поклоніўся и согласіўся оддаць дочку за бѣлаго воўка. Воўкъ назначіў дзень, коли яны прыйдучъ жаницца зъ дочкою; подпомоглі дровы старому забраць и одпусьцили яго.

Стары прышоў до дому, сказаў бабѣ и доццѣ, што ёнъ видзѣў ў лѣсѣ и што мусѣў обѣщаць выдаць за бѣлаго воўка дочку. Мацц зъ дочкою заплакали и уже чакáli того дня, коли мѣў бѣлы воўкъ прысци съ свадьбою. Стары порадзіўся зъ своею бабою, кабъ хотя самымъ уцячй одъ воўкоў, бо якъ не догодзимъ имъ, то и пасъ зѣдучъ. «Няхай остаецца дочушка одна, што ей Богъ дасьць, а мы уцакаймо за учасу за мора». Убрали дочушку, якъ дошлюбу, поблагословили яе, а самыя за тры дни наупяродъ уцякли.

Дочка чакáе сватоў и плаче, заливаецца слѣзамп, якъ ховаючы нябожника¹⁾. А быў у яе козельчикъ да вельми разумны; пытаецца ёнъ: «Чаго ты, паненочка моя, плачешъ?» Яна яму сказала обо ўсёмъ: якъ татка обѣщаў яе выдаць за бѣлого воўка и што яны празъ дзень уже прыдучъ жаницца. Козель яе успокоіў: «Не бойся! Скидай зъ сябе ўсѣ гэтыя истушки²⁾ и убѣры,

1) Небожикъ — покойникъ. 2) ленты.

давай кўликъ соломы». Убрали куль, якъ молодую, и поставили на покуцѣ за столомъ. Самъ козель ўзяў набраў ў рѣдзгвини сѣна, уклаў ў сярэдзину дзяўчину и закинуў сабѣ на плечи и давай уцекаць за мѡра. Ашъ зустрѣкаецца на дорозѣ зъ тыми воўками. Яны уже йшли до молодой. Пытаюць у козла: «Куды ты гѣто идзешъ зъ сѣномъ?»—«У моего господара будзе вясѣлля, — дочку отдае за бѣлаго воўка, иду за мѡра купляць разные вина и прыправы и нясу сабѣ сѣна на дорогу».

Приходзяць молодые до хаты, стали перадъ дзверями. Якъ завядуць небыто (будто бы) музыки, — хоцѣли, мусиць, марша заграць, но вѣдомо, якъ воўки: одинъ тончѣй, другой тоўщей... и равуць подъ хатою... Уходиць самъ бѣлы воўкъ, глядзиць — никѡго нема ў хацѣ, а только молодая сядзіць на куцѣ убрана. Залѣзъ туды и молодѣ, прыглядяецца до молодой, але яна была — очи завѣшаные; заговарвае до яе, — а яна не одзываецца. Ёнъ и сякъ и такъ, а яна моўчиць. Не стало воўку цяриѣння и якъ штурхне яе — ашъ, глядзь: куль соломы упаў на землю. Якъ скокне воўкъ и ўся яго свадзьба, якъ затарзянуць ўсѣ гѣты куль — разорвали яго и растрасли по солѡминцы, а самые побѣгли догоняць козельчика. Але покуль яны добѣгли до мѡра, козель уже пераплыў на други бокъ. Тогда яны одинъ на другого: «скачи, ты, уперѡдъ ў вѡду!» А той: «скачи, ты!» И ни той, ни други не скаче. А потомъ якъ попхнули одинъ другого — и ўсѣ потопилися.

Козель увидзѣў зъ того боку мѡра, што воўки потопилися, быў вельми радъ, послаў дочку, кабъ знайсци бацькоў, — дзѣда да бабу. Тые довѣдалися, што воўки потопилися, што не будзе кому ихъ ѣсци, вярнулися назадъ до своѣ хатки. Стали тамъ смѣло жиць да поживаць и стали уже цяперъ богатами. Купили сабѣ уже коня. Старѣуже не на сабѣ дроў носіў, а возіў возомъ; дочушка уже сама ткала и прала и кошули шила и кроила. Козель глядзѣў у ихъ за poradками.

125.

ЖОРУУ И ЧАПЛЯ.

Могил. губ., Горецк. уѣзда, с. Савва.

Жили сабѣ по концахъ болота жоруу и чапля. Стало имъ скучно жиць и вотъ вздумау жоруу къ чапли у сваты пциць. Ципяху, липяху, семь версть по моху, чиразь боръ да у чаплинъ дворъ. «Здравствуй, чапля!» — «Здорову жоруу!» — «Ци не пойд-зишь, чапля, за мяне замужъ?» — «А, твои ноги доуги, перья коротки, дужа ты не пригожь и ни къ чорту ня гожь; пдзи сабѣ, йдзѣ быу!» Жоруу пирабрауся узноу чиразь боръ, да и пришоу у свой дворъ. Раздумалась чапля, што за жорува замужъ не пошла; «дай-ка пойдю яго перапрошу». Ципяху, липяху, семь версть по моху, черезъ боръ, да и къ жоруву у дворъ. «Здорову, жоруу!» — «Здравствуй, чапля!» — «Возьми мяне замужъ за сябе!» — «Твоя шея и синя, и крива и сама ты горбата; такая миѣ не надо!» Хоць и стыдно и обидно, однако чапля поплялась чиразь боръ назадъ у свой дворъ. Жалко стало жоруву, што не узиу чаплю убогую и узнова пошоу ёнъ тою самою дорогою. Ципяху, липяху и проч....

Такъ цѣлый свой вѣкъ яны ходили другъ къ другу у сваты, но усе таки по концахъ болота обонхъ ихъ остались хаты.

Зап. И. П. Лимаренко.

126.

ДЯТЕЛЪ, ВОЛКЪ И ЛИСА.

Минск. губ., Игуменск. у., Бродецкой волости.

Дзяцель дзяубе на дзеравѣ, а воукъ подыходзиць и пытае: «Што шъ ты дзяубешъ вѣкъ вульли, а мѣду ня спытуешъ?» — А ты шъ вѣкъ овѣчакъ рѣжэшъ и бесъ кожуха ход пшъ. Вотъ воукъ пошоу и давай овечки рзаць и у кучу зносиць; наносиу пзь сяннюю копу, — ажъ бяжыць лисица:

«Што ты, кумъ, гѣто робишь?»

— Гѣто, я думаю сабѣ кожухъ пошыць. «Ахъ, кумъ, ий крауца, добраго вѣдаю: добрѣ шые, добрѣ и мѣрае. У пона жа-

рабокъ на цапи прывязаны» ¹⁾. Лисица ўзяла пятлю і накінула воўку на шыю, а сама кинулась жарабцу подь поги. Жарабець пснужаўся і стаў бѣгаць по пляцу і къ попу на дворъ и зацѣгъ воўка. Лисица стоючы, давай смѣяцца: «а што? я табѣ казала, што за твоё выскалки ²⁾ будзешь у попа на дворэ? Такъ ўсѣ овечки и осталися мнѣ».

Зап. учит. народнаго училища Н. Гр. Яцка.

б) миѳическія.

127.

ЧЕЛОВѢКЪ И ЧОРТЪ.

Минск. губ., Пинск. у., Столивецкой волости.

Живъ-бывъ на бѣлымъ свѣцѣ одзинъ чоловѣкъ. Звали его самого Мьяло, а жонку его жъ Макастрице. Дожили вони до глыбокае старосци, а дѣцей не мѣли, хотя обѣ гѣтомъ и просили Господа Бога. Екъ настала вестна, то Мьяло, по обычаю мужицкому, поѣхавъ ораць поле. Вотъ пройшовъ ѣнь одную межу, а коли начавъ проходиць другую, то такъ спужався, шо руки и ноги его стали не володаць, а самъ ѣнь трасса, екъ ў шендзи (лихорадкѣ). Наконецъ, екъ страхъ перейшовъ, увидавъ передь собою чорта. Сразу Мьяло чорта не познавъ, а коли выпучивъ добри вѣчи, то угледѣвъ на головѣ роги, которые и показали ему, што гѣто чоловѣкъ кепскій. Чортъ зѣразъ такъ и схвацивъ Мьялу за бороду и каже: отдай мнѣ тѣ, шо есть у тебе дома, а ты его не вѣдаешь. Подумавъ, подумавъ Мьяло да и каже такъ: здаецца шо я ўсе знаю, но нехай буде по твоёму, бери. Екъ только сказавъ гѣто Мьяло, такъ чортъ и оставивъ его, а самъ не вѣдомо

1) Послѣ разговора волка съ лисицей, вѣроятно пропущено: что волкъ издѣвался надъ лисицей, а та рѣшила ему отомстить и хитростью заманила его къ усадьбѣ попа. Тамъ на лугу пасся жеребець, привязанный на веревкѣ. Лиса отвязала жеребца отъ колышка, къ которому привязанъ былъ конецъ веревки и, сдѣлавши изъ нея петлю, набросила на волка. Примѣч. Е. О. Карскаго.

2) Насмѣшки.

гдѣ дѣѣся. Послѣ оранья Мьяло вернуѣ(в)ся до дому. Екѣ пришовѣ ѣнѣ до дому, то увидѣвѣ, що жонка его прикачила сына, екѣ барина. Вотѣ ѣнѣ и догодавѣся, що сына отдавѣ чорту. Поплакавѣ, потуживѣ Мьяло украдкою, штобѣ жонка не бачила, да и только того. Сынка свойго вонѣ назвали Микитою. Ставѣ Микита росци и учитца. Екѣ только вонѣ возвращавѣся съ школы, то зори съ неба говорили на его такѣ: Микита, Микита, чортовѣ сынокѣ!» Надоскучило ему слушацѣ гѣты слова, такѣ ѣнѣ и каже свойму бацьку такѣ: «ба¹⁾, зроби ты мнѣ булаву—ни велику, ни малу, и я съ ею пойду шукацѣ чорта. Бацька троха знаѣся во коло гѣтой работы, то ему была не велика штука зробицѣ ее. Коли была булава готова, то Микита и пошовѣ кѣ чорту. Пришовши туды, вонѣ отыскавѣ его на печи, гдѣ той (чортѣ) лежавши, крехтавѣ. Вонѣ, то есѣ Микита хвацивѣ чорта по головѣ такѣ, що той чортѣ и ноги выкруцивѣ. Самѣ же Микита, узявѣ у убитаго имѣ чорта дочку и женивѣся на ѣй, такѣ какѣ вона вѣрпла ѣ Бога. На весельи играли хорошіе музыки, а скакали дѣчата и молодщы. Я тамѣ бывѣ, медокѣ съ перцомѣ пивѣ, мимо губѣ ишло, а ѣ ротѣ нищо не упыло. Порѣзали коровай, дали мнѣ кусокѣ, но я заглядѣѣся на сусѣдову хату, що съ ее дымѣ иде, а собака съ подѣ полу цанѣ за каровай да и уклѣвѣ.

Зап. учен. приготовительн. класса Несвижск. учительск. Семинаріи Александромѣ Цвирко, жителемѣ деревни Хотомля Столпинск. волости. Сообщ. учит. той же семинаріи П. А. Введенскимѣ въ 1885 г. — Говорѣ переходный.

128.

ЦМОКЪ. ²⁾

Минск. г., Борис. у., Мстижск. вол.

Поѣхаѣ чаловѣкѣ ѣ лѣсъ по дровы. Чуя нѣкто ѣ лѣсѣ надто жалобно крычшицѣ, — ѣнѣ туды; зайшоѣ ѣ самы гусьцярѣ, бача:

1) Бацька.

2) Цмокѣ въ Слов. Носовича: «см. смокѣ», а подѣ этимѣ сл. въ 4 его значеніи: «сказочное названіе змѣи. Сличи Цмокѣ». Болѣ вѣрное опрѣделеніе, вполнѣ подходящее кѣ чудовищу нашей сказки, находимѣ въ маленькомѣ польскороссійскомѣ словарѣ г. Глюксберга (Варшава 1843 г.): «Ітокъ — драконѣ, баснословное чудовище изѣ рода крылатыхѣ змѣй». III.

ажъ гѣто цмокъ кричиць; яго придавило скалой и только торчиць вонкахъ¹⁾ страшная ляпа¹⁾ зъ зубами и лапы зъ кошцюрамн. Цмокъ якъ углѣдзѣў чаловѣка, молица, просицца: «ратуй! што хочишь дамъ за тоя!» Чаловѣкъ сичасъ ўзяў колъ, подвярнуў скалу, цмокъ и вылизъ и кажа: «ну братъ! цяперишимъ свѣтомъ ўсюды задобро зломъ плацюць, дыкъ и миѣ трѣба, чаловѣча, за твою добросьць зѣбсьци цябе» и уже раззинуў ляпу, кабъ палкнуць яго. Чаловѣкъ спўжаўся, зняў шапку и просв: «паночикъ! такн— сяки, змилуйся, ня ѣжь мяне! гѣто нипраўда, што кажишь: ўсѣ за добро зломъ отдаюць». — «Якъ ни праўда?» кажа цмокъ, «ну ходзшъ, пойдзимъ! у перваго ўстрѣчнаго запытаимъ, — ўсяки скажэ». Ну и пошли. Идуць, идуць, бачуць, — идзе по дорозѣ на ковплахъ²⁾ стары солдатъ. Яны яму разказали ўсё якъ было. Солдатъ кажа: — «Цмокова праўда! я трыдцать годоў служу, на войнахъ ўсякихъ быў, зкалѣчннъ зусимъ, а во иду домоў, жабруючи³⁾. Тогда цмокъ зноў раззинуў ляпу, хоць зѣбсьци чаловѣка, той отпросіўся: нхай ящо хто посудзиць ихъ. Прошли дѣли; видюць: нѣйкій стары хромъ конь ѣсьць вересь. Яны яму сказали объ своѣ дѣло — и конь ска заў, што цмокова праўда. «Я» кажа, «першъ вунака яки быў: лицары на миѣ по войнахъ ѣздили, изъ огню, изъ воды ихъ выносиў, а цяперъ, якъ застарѣў и прыци тѣй нимашка, дыкъ мяне жидамъ продали, а тые воду на миѣ возюць и воякі кормъ даюць, знача, нима праўда: за добро зломъ плацюць». Ну што тутъ робиць? плача чаловѣкъ, бядуе, али цмокъ кажа яму: «Ну, нхай сабѣ и ящо трэцій посудзиць!» и пошли дѣлій. Ашъ спотыкаюць бяжиць собака облѣзая и тая кажа, што цмокъ праўду говорэ. «Я», кажа, «ў дворэ у пана ўсю жисць вѣрно и широ брахала, дворъ обороняла, злодзѣіў ни пускала, а цяперъ, якъ стара стала и подуриѣла, мяне и выгналі вонъ. Цяперъ во иду по дорозѣ голодная, можа, яки добры воўкъ здарыцца, пожалѣя,

1) внѣ, на дворѣ. Слов. Носовича. *Ляпа* въ Слов. Носов. нѣтъ. По смыслу выводитъ: пасть. III.

2) костыляхъ.

3) побиртсья.

дый зѣсьць, хоць ня буду большъ мѣнчница». После гѣтого чаловѣкъ ящо ў послѣднй разъ отпросіўся у цмока и пошли. Ажъ заразы бяжыць, виляючы хвостомъ лисица, добрая молодзица. Яны разказали ей свои дѣла и просюць разсудзиць ихъ по справедливосци. Лисица цышкѣмъ шаннула чаловѣку на вухо: «коли будзишъ, што дзень по курыцѣ даваць мнѣ, дыкъ по табѣ посуджу». Ну той шаннуў: «дѣбро, буду».

— «Дѣбро!» лисица пмъ сказала, «я разсуджу васъ по справедливосци, якъ слѣдываць, тольки мнѣ першъ трѣба поглядзѣць мѣсто, гдѣ было тоя пройшэство». Пришли туды. Лисица сказала чаловѣку: «А ну якъ ты подворачываў скалу? покажи!» Той подварнуў коломъ скалу. «А ну, цмокъ, покажи, якъ ты тамъ сядзѣў?» Цмокъ ўлѣзъ ў дзирку. Тогда лисица мургнула чаловѣку—опусьциць колъ. Ну звѣстно, скала и придавила цмока такъ, што ёнъ и повярнуцца ня могъ; стаў узноў просицца ослобониць яго. Чаловѣкъ было зъ жалосци ўзноў хоцьў яго вырацоваць, али лисица ни допусьцила гѣтого и сама доўго ўсѣ ящо дражнилася зъ цмокомъ. Варнуўшися домоў, чаловѣкъ кажыйй вечаръ даваў ўсѣ лисицѣ по курыцѣ, и, можа, прошло такъ зъ нидзѣлю, ци боли. Бабы насѣлися на чаловѣка: «што ты? здурнѣў», кажа, «ци што? ўсѣ куры повыцягиваешъ». Тогда чаловѣкъ, якъ пришла лисица, дыкъ ёнъ замѣсто курицы, якъ свѣсия ей по головѣ, тая и ноги выцягнула, прыговорпла тольки: «во якъ за добро мнѣ заплацили!»

Збаю байку объ лосѣ, — вотъ и байка ўсѣ.

Запис. волости. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Осипа Новицкаго.

129.

МУЖИКЪ, ЧОРТЪ И МЕДВѢДЬ.

Тамъ же

Поставіў чаловѣкъ сабѣ новую хату. И ўсяки разъ, якъ тольки ляжа спаць на печи, дыкъ чэрци и выносяць яго вонъ на дворъ. Алй разъ зашоў къ яму скоморохъ ¹⁾ зъ мядзѣвѣдямъ, навязаў

1) вожатый ученыхъ медвѣдей.

на ланцугъ мядзвѣдзя коля печи, а ў печь насаджаў рѣпы, кабъ спиклася мядзвѣдзя посиѣдаць. А якъ поклялся спаць, прыходзя чортъ, озяў кочарыжку, ўзлѣзъ на прыпячакъ и стаў лупиць и ѣсьци рѣпу, а мядзвѣдзь стаў подбираць коля прыпячка шалупины¹⁾, што чортъ кидаў долоў. Угледзіў гэта чортъ, ударыў мядзвѣдзя кочарѣшкой: «апсикъ!» кажэ. Ёнъ думаў гэта котъ. Тогда мядзвѣдзь ўзяў ланцугъ, зложіў ў двою, ды давай прырыць чорта. Біў, біў, ажны ухопіў яго за коўнеръ и вышинуў²⁾ вонъ празъ окно. Посля гэтой лязни ужо чортъ ни приходзіў боли, а чпразъ скольки, можа, годоў, чаловѣкъ той ораў на поли, — ажъ приходзя къ яму чортъ и кажа: «мужикъ, мужикъ! а ци у цябе ящо тоя ѣсьць кошка, ци нима?» — «А тошъ гдзѣ?» кажа, «у мяне ящо чатвѣра коцинятъ родзила». — «Ну дыкъ якъ табѣ боли николі ни пойду, боюся, хоць мнѣ и дужа трѣба было поглядзѣць, ци цѣлы гроши, бо тамъ у цябе подъ печью ў зямлі стовць цѣлая скрыня золота». Прыѣхаў домоў чаловѣкъ, достаў тые гроши и на ихъ построіў ў своимъ сляѣ церкоў и школку и сибѣ зямлі купіў болій и стаў жиць вунъ, якъ добры.

Зап. тѣмъ же отъ крестьянина деревни Волокъ, Ильи Тарасевича.

130.

БОЛОТНЫЕ ПАНЫ.

Тамъ же

Ўзяў чаловѣкъ топоръ и пошоў ў лѣсь по дровы; поставіў топоръ коля сосны и только на момантъ отхпліўся. Глядзиць — нигдзѣ нима топора; шукаў, шукаў, — якъ ў воду. Варнуўся домоў, ўзяў други топоръ и узноў пошоў туды. Только войшоў — глядзиць: яго першій топоръ ляжиць коля сосны. Ёнъ подняў и дзивицца: «во штука!» мысля, — ажъ чуе нѣхто кажа: «гэта ничого! а вотъ ў Полоцку Гаўрылѣ была штука, во дыкъ штука!» Чаловѣкъ поглядзѣў ўсюды — никого нима. Ёнъ плюнуў, насѣкъ дроў, запрогъ бычка, наклаў возъ дроў и повѣзъ ихъ ў Полоцка

1) шелуху.

2) вытолкнулъ.

продаваць. Ёдзя п дўмая: «Ну тамъ довѣдаюся, можа, якая такая была штука Гаўрыль». Прыѣхаўши на базаръ разговорыўся съ чаловѣкомъ п пытае: «гдзѣ гэта у васъ живѣ Гаўрыла?» Той кажа: «Ни одзінъ Гаўрыла ў Полоцку ёсьць, п я, кажа, Гаўрыла, — на што табѣ?»

— А ци было зъ тобой якая здарэньне, ци не?

«А якъ жашь? Пошоў я, кажа, ў лѣсь ды заблудзіўся, ни могу выйци пнякъ, а ужо звичарэло; разложіўся коля болота цяло, бядую. Ажъ бяжыць пѣйкій ягёмосьць, крычыць: «якъ ты, мужыкъ, смѣишь по паньской дорозя огонь раскладаць! тутъ паны скоры будуць ѣхаць». Озяў, пирэскидаў головѣшки п самъ побѣгъ. Я гэта стою, думаю: «якая табѣ тутъ дорога, коли одноболото ўсеуды!» Ажъ бачу карэта шисьцпрыкомъ кóця, зъбича пáля, «на бокъ, мужыкъ!» крычыць. Гляджу — сидзяць паны ў капелюшахъ ¹⁾. Я зняў шапку, кланяюся: «мое паночки, мое городочки! покажыця дорогу, якъ мнѣ выйсьци, заблудзіўся». — «Чапайся» кажучь «заду за карэту». Я сабѣ п ухопіўся п поняслисяжъ мы, якъ куля. Ляцімъ, ѣдзймъ; близко, далёко, вузко, шыроко — мяне ужо страхъ ўзяў. Виджу сярóдъ дороги, надъ головой чорная полѣно; я цуць! за яго дээржуся — карэта п поняслася, толькы хурманъ крыкнуў: «ну, машь счасьця!» Я дээржуся за полѣно, крычу гвалту. А дыли оглédзіўся, — ажъ гэта я ў своей хаци на печи, дээржуся за комянь, а жонка цяплó ўздунць. «Якая», кажа, табѣ чаручка, чаго ты лопасься пьяница!» — Во, брахна, якая штука.

— Праўда, штука дыкъ штука, горэй якъ мнѣ зъ топоромъ.

Зап. тѣмъ же отъ крестьянина Мартына Стрэльченка.

131.

ДЗЪДЪ, БАБА И ВѢДЗЬМА.

Минск. г., Новогрудск. у., Кореличск. в., д. Качицы.

Быў сабѣ дзѣтко зъ бапкою, — пошли яны шукаць счасьдья. Пошоў дзѣтко своєю дорошкою, а бапка своєю. Нашла бапка лычко

1) шляпахъ.

и кричиць: «дзѣду, дзѣду! а я нашла жыцо». Прышоў дзѣтко къ бапкѣ, поглядзѣў на лычко и сказаў: «якоё табѣ гэта жыцо¹⁾? гэта лычко». Узяў дзѣтко лычко и стаў пмь биць бабу, прыговарывая: «а гэта табѣ жыцо!» побіў дзѣтко на бапцы лычко и пошли яны зноў: дзѣтко пошоў своёй дорогою, бабу клянучи, а бапка своёю дорогою, плачучи. Нашла бапка ножыкъ и зове дзѣда: «дзѣду, дзѣду! а я нашло жыцо!». Прышоў зноў дзѣтко къ бапцы, поглядзѣў на ножыкъ и стаў ножыкомъ биць бапку, прыговарывая: «гэта табѣ жыцо!» побіў дзѣтко и ножыкъ на бапцы. После яны зноў пошли: дзѣтко своёю дорогою, бапку клянучи, а бапка своёю дорогою, плачучи. Бапка зноў нашла здохлаго воўка и стала кликаць дзѣда: «дзѣтко, дзѣтко! а я нашла жыцо!» Прышоў дзѣтко къ бапцы, поглядзѣў на здохлаго воўка и сказаў: «гэта-то жыцо, кабъ цяперъ было тое лычко, то добро было бѣ зачаниць за воўка и цягнуць, а кабъ быў бы той ножыкъ, то добро было бѣ обголиць воўка». Бапка стала кричаць на дзѣда и сказала: «гэта жѣ забабу зробиў, ножыкъ и лычко побіў на мнѣ». Узяў дзѣтко воўка за заднія ноги, а бапка за голоў и неясли яго до дому. Бапка *острогла* воўка и стала яго часаць, а дзѣтко здэръ зъ яго шкуру и стаў мясо варыць. Прышоў подь вокно воўкъ и стаў пѣсню пѣць:

Курачки подь печчу кудахчуць,
 А пѣўнички скачуць.
 Дзѣтко моё мясо варыць,
 А бапка мою воўну чеша!

«Дай яму курачку за пѣсню!» сказаў дзѣдъ бабѣ.» Дала бапка воўку курачку. Узяў воўкъ курочку, занёсь ў лѣсь и подь пень положиў, а самъ прышоў зноў подь вокно и запѣў пѣсню: «Курачки кудахчуць» и т. д. Сказаў зноў дзѣдъ бабѣ: «дай яму другую курачку!» Воўкъ ўзяў и другую курачку, занёсь ў лѣсь и

1) Въ Словарѣ Носовича: «Жи́нецъ — трава: растущая во ржи и имѣющая нѣкоторое съ нею сходство по колосу, въ которомъ находятся очень мелкія зерна».

положыѣ подѣ пень и потомѣ прышоѣ зноѣ и запѣѣ тую самую пѣсню. Тогда дзѣтъ выкинуѣ празѣ вокно и бабу воѣку. Воѣкъ и бабу запѣсѣ ѣ лѣсѣ и положыѣ и яе подѣ пень, а самѣ пошоѣ далѣй ѣ лѣсѣ. Потомѣ якѣ ишоѣ ѣнѣ ѣсѣци бабу, то баба ѣзлѣзла на пенчѣкъ и стала говорыць:

Росѣци, росѣци пенчѣчѣкъ,
Кабѣ нѣ достаѣ воѣчѣчѣкъ!

Пенчѣчѣкъ такѣ высокѣ выросѣ, што воѣкъ прышоѣшы, нѣ могѣ достаць бабы. Якѣ пошоѣ воѣкъ зноѣ ѣ лѣсѣ, то баба зноѣ стала говорыць:

Нѣѣжай, нѣѣжай, пенчѣчѣкъ,
Кабѣ достаѣ воѣчѣчѣкъ!

Пенчѣчѣкъ понизѣсѣ. Тогда баба злѣзла зѣ пенчѣчка и пошла ѣ лѣсѣ. Ишла яна одзинѣ дзень, другѣй, на трѣцьци дзень яна нашла ѣ лѣся хатку изѣ сыра и масла. Бапка войшла ѣ хату: масла лизнула, сыра лизнула, пошла и накрылась корытомѣ. Прыгнала вѣдзьма ѣ гѣту хату козоѣ и понохаѣшы, почувала чьѣй-то духѣ и слѣдѣ. Шукала, шукала яна ѣ хаци и никого не нашла. На другѣй дзень, якѣ гнала козоѣ шѣсѣвци, то поставила сѣрагчи злодѣя одного двубѣкого и двубѣкого козла. Баба сѣдзѣла, сѣдзѣла подѣ корытомѣ, а потымѣ, якѣ захоцѣла ѣсѣци, то сказала: «драмли, драмли вѣчко двубѣкого, двубѣкого кѣзлѣчка!» козѣлѣ и задрамаѣѣ. Тогда баба вылѣзла изѣ подѣ корыта: сыра поѣла, масла поѣла и зноѣ корытомѣ накрылася. Вѣчаромѣ, прыгнаѣшы козоѣ, вѣдзьма узнала знакѣ свѣжы и ѣ другѣй разѣ поставила сѣрагчы злодѣя однокѣкого и однокѣкого козла. Баба зноѣ якѣ захоцѣла ѣсѣци, сказала: «драмли, драмли вѣчко однокѣкого и однокѣкого козлика!» Задрамаѣѣ и однокѣки и однокѣки козликѣ. Тогда баба вылѣзла изѣ подѣ корыта, масла и сырѣ поѣла и зноѣ пошла, накрылася корытомѣ. Вѣдзьма прышоѣшы, зноѣ узнала свѣжы знакѣ вылѣдзянаго масла и сыра. Тогда яна прыказала ѣсѣмѣ козламѣ шукаць бабы. Козлы доѣго шукали бабы,

подъ конецъ яе нашли подъ корытомъ. Вѣдзьма, нашоўшы бабу, хоцьла забиць яе, но баба стала проситца у вѣдзьмы и сказала: «ни би мяне, я табѣ буду помогаць доиць козь». Вѣдзьма гѣтому была рада и ня йла бабы.

Пожыўшы у вѣдзьмы, баба захоцьла сходзиць къ дзѣду и поглядзѣць, якъ ёнъ жывѣ. На дорогу яна ўзяла съ собою масла и сыра. Прышоўшы къ дзѣду, баба увидзѣла, што дзѣдъ засу-нуў дзверы. Тогды яна ўзлѣзла на страху и раздзерла яе. . . и угледзѣла, што дзѣтко ляжыць на вышкахъ (палатяхъ), выщарыўшы зубы. Баба кинула яму ў ротъ кусокъ сыра, — дзѣдъ поворушыўсѣ и сказаў: «ци сорока, ци ворона? — дрисня большъ!» Баба кинула яму ў ротъ кусокъ масла, — дзѣтгъ подняў голоў и сказаў зноў: «ци сорока, ци ворона? — дрисни большъ». Тогды баба войоўшы ў хату, накормила, напоила дзѣда и потымъ, якъ хоцьла уйци ў лѣсь до свойго дому, то дзѣдъ стаў проситца, штобы яна ўзяла и яго съ собою, но баба ни захоцьла и сказала: «мнѣ ня можно цябе браць съ собою, бо ты, нафўшыся сыра и масла, якъ пѣрдняшъ, то попугаешъ монхъ козь». Дзѣдъ стаў проситца и сказаў: «ни покидай мяне; банк! лѣпйй забн мнѣ ў задницу гвоздъ, кабъ я ни пугаў твоихъ козь». Баба ўзяла съ собою дзѣда и забила яму ў задницу гвоздъ. Дзѣдъ якъ нафўсѣ сыра да масла да пѣрднуў такъ моцно, што гвоздъ выскочыў изъ задницы и козы пополохаўшыся, побѣгли ў лѣсь.

Зап. учен. Несвижск. учит. Семинаріи Лавр. Данько.

132.

ВАЊЕЧКО И ВѢДЗЬМА:

Минск. г., Новогрудск. у.

Быў сабѣ дзѣдко и банка; не было у ихъ дзяцей. Пошла баба по воду и знашла зѣрнятко золота и зѣбла; народзѣўся у яе сынь Вањечко. Баба рада сына. Посадзила яго на прыпечку, дала яму згáрочкоў. Вањечко зѣфў згарочокъ и подроць. «Я, мамо, пойду рыбку ловиць, а ты зварышъ и прынясешъ мнѣ кашки зѣѣсци, а я вамъ рыбы доброй налоўлю».

Такъ уже маці кашку прынесла Ванечку. Прышла до рѣчки и зовѣ: «Ванечко сыночакъ, прыплыви на беражочакъ! Ты дай мнѣ рыбки, я табѣ кашки!» Ванечка оддаў рыбку, а маці рада, што сынъ наловіў рыбки много и понясла домоў зъ дзѣдомъ пякці рыбку. Вѣдзьма позаіздросьцила, што Ванечка рыбу ловиць; наколоцила попелу и понясла Ваню и загѣла: «прыплыви чоўпочакъ на беражочакъ! Ты мнѣ, Ванечка, дай рыбки, а я табѣ кашки». А ёнъ гово́рыць: «да́лѣй, чо́вень, одъ бѣрага! гэто не моя маці, то вѣдзьма». Пошла вѣдзьма до коваля: «накуй мнѣ язычокъ на кляновы́й листочакъ, кабъ я тоненько говорила». Такъ вѣдзьма зноў наколоцила попелу, понясла Ванечку ўсѣци и уже тоненко заговорила, якъ маці: «Ванечко сынокъ, ты мнѣ дай рыбки, а я табѣ кашки. Я не вѣдзьма, а твоя маці; смѣло плыви, не бойся нікого». Такъ Ванечко прыплыў до беражочка, а вѣдзьма то яго за руку даў мѣхъ и понясла. Нясла, нясла и сѣла сончываць и заснула. Такъ Ванечко ўзаў, прорэзаў дзирку ў мяшкѣ и вылѣзъ; наклаў каменья поўный мѣхъ вѣдзьмѣ, а самъ уцѣкъ. Вѣдзьма прочхнула и понясла каменья до хаты, думуючы, што Ваньку. Прынясла подъ сѣни: «Алѣнка сястрыца, одчини! Ваньку нясу, будземъ печь». Якъ высыпала вѣдзьма мяшчокъ, — такъ каменья. «Ахъ, па́дло, ёнъ уцѣкъ. Нічо́го! Я по́йду, зноў злоўлю, — не уцячѣ ёнъ одъ мяне». Такъ пзноў наколоцила попелу горшокъ и понясла Ванечку. «Ванечка сынокъ! ты мнѣ дай рыбки, я табѣ кашки!» Ванечка думаў зноў, што яго маці прышла, зноў прыплыў до бѣрага, а тогды вѣдзьма яго за лобъ даў мяшокъ, да уже и понясла и нигдзѣ не одпочивала. Прынясла подъ сѣни: «Алѣнка сястрыца, одчини, Ванечку нясу». Ўсѣ рады, што Ванечко прынясла. Посадзила яго на прыпячку. Ты, Алѣночка, напальвай¹⁾ печку, а я по́йду госьцיקи збираць». Вѣдзьма пошла госьцики збярць; Алѣнка печь напала. Ванечку ў печь трѣба посадзиць. Посадзила Ванечку на лопату, — Ванечка то руку спусьциць, то ногу. Яна каже: «не гэтакъ садзисься! не спускай ни рукъ, ни ногъ, — добро сядзь!» Ёнъ каже: «то покажишь мнѣ,

1) Напальваць — натапливать. Слов. Носовича.

якъ сѣсьци: якъ умѣю, такъ и саджуся». Яна якъ сѣла, подкурчѣўшыся, а ёнъ яе на лонату да ў печь, да и замазаў Алёнку ў печи; подходзіўся, замёў хату, самъ вышоў, на сосну подъ хату и сѣў. Такъ уже йдзе вѣдзьма, вядзэ госьци: «Алёнка сястрыца, одчипи, госьцы вяду». Нихто не оказаваетца. Сама одчинила, достала печени. Ъдўць Аленкино мяско и хвалюць: «а то добраа Ванечково мяско». «Ванечково мясо смашно» говорыць вѣдзьма. Трэба Алёнцы клешейку покинуць». А Ванечка одзываетца: «скула табѣ, Ваничково мясо! гэто Алёнчино мясо». Яна выслала ўсѣхъ вѣдзьмароў сосну грысци: тые рубаюць, тые грызучь. Ляцѣли гуси лебядзи, — кличе ихъ Ванечка: «дайце мнѣ по крыльцу, по перцу, я зъ вами полячу». И кинули яму гуси по крыльцу, по перцу. А яны ўсе грызучь сосну. Такъ ляцѣли другіе и зноў скинули яму по крыльцу, по перцу, — трэйціе ляцѣли и яще яму скинули по крыльцу, по перцу. Такъ ўзяў и ёнъ зъ ими поляцѣў, а сосна ўзяла и повалилася. Ванька поляцѣў до бацькоў. Тамъ яму были вельми рады; яго прыняли, почаствова́ли виномъ, закуской; оставили уже яго дома господаромъ, ожанили и ёнъ цяперъ тамъ живе, господарыць, — засадзіў сабѣ садъ хорошы, и своихъ старыхъ по саду водзиць и ўсяго имъ дае.

Зап. отъ Евдок. Монкевичъ М. Новицкой. Сообщ. Е. О. Карскимъ. Ср. Народн. русск. сказки Леонасьева кн. IV, 62—7, и выше (о Пилипѣ — сынѣ), стр. 47—7.

133.

ИВАНЪ ДУРАКЪ И ВѢДЬМА.

Минской. губ., Игуменскаго уѣзда, Якшинской волости.

Быў собѣ дзѣдъ и баба и не было у ихъ дзяцѣй; вельми яны тужили и бидова́ли объ гѣтумъ. Одзинъ разъ пошбу дзѣдъ зъ бабою ў лѣсь, и нашли яны тамъ гнѣздо, а ў гнѣздзѣ 100 яецъ. дзевяцъдзесѣтъ девяць было бѣольшенькихъ, а одно мѣньшанькое. «Отъ» ка́жа баба дзѣду: «возьмѣмъ гѣтыя яйца; я сяду на ихъ, якъ курьца и мо́жа што вы́сѣджу». Отъ и ўзяли янѣ гѣтыя яйца, принесли до дому, баба сѣла на ихъ и высѣдѣла 100 сынбуў: дзевяцъдесять девяць было хорошихъ, а одзинъ нѣкій неу́длелькій. Отъ призвали яны священника, кабъ уже охрысциць

ихъ. Прыгѣхаѹ священникъ, охрысциу дзевяцьдесять дзевяць и даѹ нмя каждому, а того неудаленькаго и забыѹ.

Ўспыомнили дзѣдъ и баба, што яще одзинъ ня хрыцоны и прѣсяцъ яны священника, кабъ и того охрысциу. Отъ ёнъ и кажа: «шу нихай ёнъ уже называецца Иванъ и прозываетца: «дурачокъ». Отъ растуць яны удалыя и хорошия, тѣюлько одзинъ быѹ неуда-льиі: дзѣдъ и баба не нарадуютца, глядзючи на ихъ. Тѣюлько одзинъ разъ замѣтили яны, што ихъ пшаницу нѣхто стаѹ тра-виць, и якъ яны ни пыльовали, а хто травиць ихъ пшаницу, упыльоваць не могли, и сами старыя пыльовали и дзѣци ихъ, дзевяцьдесять дзевяць, а никого не бачили, а пшаницу ўвсе такі нѣхто травиѹ. Отъ пошоѹ уже напоследокъ Иванька ду-ракъ и удалося яму углѣдзьяць, хто травиць ихъ пшаницу. Такъ ляжиць ёнъ коля мяжы нѣючычу и бачиць: идзе пзъ мора кобыла, да такая хорошая, одзинъ волосъ золоты, а другы серэбрыны; идзе и просто ў ихъ пшаницу. Подкраѹся къ ёй Иванъ, подскѣ-чиѹ, хочѣѹ зловиць, да не удалося—вырвалася кобыла и уцяклѣ ѹ мора. Пошоѹ Иванъ до дому и расказаѹ, што бачиѹ. Пошоѹ ёнъ на другую нѣючь пыльоваць пшаницу; пзиоѹ тѣюлько бачиѹ ко-былу да не зловиѹ,—уцяклѣ ѹ мора. Тогда ёнъ зробиѹ собѣ два-надцаць паръ жалѣзныхъ лапцей, засмолѹ одзежу смолою и по-шоѹ ѹ мора шукаць таѣ кобылы. Дѣюго ёнъ яе шукаѹ, — уже стоптаѹ одинанцаць паръ лапцей, надзѣѹ двананцатую пару, да такі пашѣу и зловиу яѣ. Стала яна у яго проситца, кабъ ёнъ пусьциѹ яе ѹ мора, на свободу. «Дамъ я табѣ», кажа яна, «сто жарабцыѣюѹ, моихъ дзяцей, тѣюлько яны не ўсѣ рѣуныя, одзинъ изъ ихъ есьць брыдзеньки и ты возьми яго собѣ и ёнъ тобѣ со-служиць вяликую службу». Сдаѹся Иванъ на прозьбу кобылы, ўзяѹ ѹ яе сто жарабцыѣюѹ, а яе пусьциѹ. Прыгнаѹ Иванъ до дому гѣтыхъ сто жарабцыѣюѹ. Браты ўзяли собѣ по хорошему коню, а Ивану ѣстаѹся той брыдзенькиі. Ўздумали браты фхаць ѹ сваты, а бацьки ихъ и рады гѣтому. Отъ посѣли яны на своихъ коней и поѣхали. Ъдучъ, фдучъ, — бачиць Иванъ: ляжиць на дорози пярѣ, да такая хорошая, што трудно вамъ сказаць. Пярѣ гѣтая

было отъ пщицы, — Жаръ - пщицы. Захоцѣлося Ивану ўзяць гэтой пяро, да конь яго и кажа яму: «Ни бяры, Иване, гэтого пяра, бо яно памъ мнѣюго бяды прынясе». Ни послухаў Иванъ коня свойго, ўзяў таки пяро и поѣхаў. Прыѣхали яны къ однѣюй бабѣ, а у ея было сто дочокъ. Баба гэтая была вѣдзьма, а яны гэтого и не знали. Дѣу Бѣюгъ нѣючъ и гетая баба, кабъ задобриць ихъ, свопхъ госьцей, положила ихъ на нѣючъ съ своими дочкамі спаць. Усѣ уже послули, тѣюлько одзинъ Иванъ не спиць и чую ёнъ, што гэтая баба вѣдзьма точиць пожы. Догадаўся Иванъ, што яна хоча ихъ порэзаць. Сполохаўся ёнъ и не вѣдая, якъ тутъ уцячѣ. Замѣциў ёнъ, што баба куды-то вышла. Пошюу ёнъ къ своему коню да и бѣдѣу. Отъ кѣюнь и кажа: «а што, я табѣ казѣу: ни бяры пяра, бо будзя бяда? Идзи ты цяперъ скорѣй ў хату и завяжи братѣюмъ на гюловы хустки дочокъ яе, а имъ надзѣнь братнѣя шанки, вѣдзьма и обмапѣтца». Пошюу Иванъ барждей ў хату и зробиў такъ, якъ яму казѣу яго кѣюнь. Вѣдзьма, праўда, обмапулася и ўдемсечи порезала за мѣсть ихъ свопхъ дочокъ. Порезаўши, пошла яна копаць яму, кабъ куды положиць ужо ихъ, а Иванъ скорѣй разбудзиў свопхъ братѣюў, сѣли яны на кюней, и давай Бѣюгъ ногн, — поѣхали. Прыѣхали до дому и рассказали бацькамъ, што зъ ими случилось ў дорози и старѣя вельми были рады, што ихъ дзѣци прыѣхали цѣлыми и здоровыми до дому.

Послѣ усѣ браты таки пожанилися, одзинъ тѣюлько Иванъ остаўся не жанѣтымъ, да и ёнъ скоро ожаниўся да яще на тѣюкой красавицы, што, якъ кажущъ, ни ў казцы сказаць, ни пяромъ написаць.

Разъ якто Иванъ замѣциў на мюра, на высни ¹⁾, што тамъ мнѣюго разложено ўсякихъ хорошыкъ паркѣляў и ўсякаго яства. Узяла яго цякѣвосьць хто тутъ есьць. Начаў ёнъ пильпюваць и нѣючъчу ўглядзиў, што туда выходзиць изъ мора, якъ я уже казѣу, вельми хорошая панна. Полюбилася яна яму и захоцѣў ёнъ яе украсьци отсюль. Пошюу ёнъ попытатца у свойго кюника,

1) Съ польск.: Wyspa — островъ. III.

што тутъ робить. Огъ ёнъ и кажа: «я яе знаю, да яе трудно украсьци, бо яе пильнуя змѣй съ дванаццацью головами и ўсякаго, хто тьолько хоча украсьци яе, ёнъ поѣдая, одзинъ я тобѣ могу помогчї яе украсьци: зроби тьолько на дорозѣ 12-й кузней, да постаў ў каждаў по дванаццаць чаловѣкъ зъ мѣлатам и тогда поѣдзимъ съ тобою». Иванъ зробиў такъ, якъ сказау яму яго кѣникъ. Поѣхали яны туды и нѣбѣччу удалося имъ яе схващцї, якъ яна вышла изъ мора. Тьолько яны яе схващили, якъ выскочї змѣй и погнаўся за ями: да якъ тьолько подѣжнцѣ ёнъ къ кузни, такъ выскочаць людзи и отобьюць змѣя, отѣкуць яму гѣлову, такъ што коле послѣдней кузни отѣкли яму и послѣднюю гѣлоў, и Ивашъ жанїўся на тьой панїѣ.

Зап. волостн. писаремъ и сообщ. Минскимъ Статистическ. Комитетомъ.

134.

ИВАНУШКА ДУРАЧЕКЪ И КОНЕКЪ-ГОРБУНОКЪ.

Минск. губ., Слуцк. у.

У одного чаловѣка было три сыны: два разумные, а треици дуракъ. Отець ихъ сѣяў много пшаницы. Хто-то унадзїўся пшаницу ѣсци, ни такъ ѣсци, якъ биць и топтаць. Вотъ отецъ говорить своимъ сынѣмъ: «хто миѣ вора зловить, тому я отпищу половину наслѣтства».

На першую ночь отправиўся старшы сынъ. Ёнъ зайшоў на поля, полядзѣў пшаницу, зайшоў ў сѣноваль и проспавъ. На утро идзе ёнъ и стучить ў дзверы: «яї вы, братцы, спите? дзверы отворице! я ўвесь прозяпъ, а вора ў глаза не видаў». На другую ночь идзе средни сынъ, зайшоў на поля, поглядзѣў пшаницы, потомъ пошоў къ дзѣўкамъ и провьѣў тамъ цѣлую ночь. На утро идзе домой и стучить ў дзверы: «Эй вы, братцы, спите? брату дзверы отворице, я прозяпъ ўвесь и вора не видаў. На треиюю ночь приходить ѳчаредзь до дурака, которы ничого ни робїў, только на печи ляжаў да понеломъ пересыпаўся. Ёнъ стаў собирацца, а брацьця яму и гвораць: «ну идзи, дурень! увидзимъ, што ты поймашъ». Дуракъ набраў хлѣба и пошоў. Зайшоўши на поля, ёнъ

сѣў на мякїи, дожидая вора. Тутъ чуетъ ѣнъ, што земля дрыжкнць, потомъ бачнць бяжнць разношереная кобыла; прибѣгла ў пшаницу и начала ѣсьць и топтаць. Дуракъ подкраўся и схвацїў яе за гриву. Тогда стала кобыла проснцца у яго чаловѣческимъ голосомъ: «нусьци мене Иванушка дурачокъ! я пришлю табѣ троухъ своихъ сыноў: двухъ ты можешъ продаць, а треїцяго, конька-Горбунка, ни продай, — ѣнъ табѣ будзе много помогаць». Иванъ нусьцїў кобылу. Тутъ чуетъ ѣнъ бѣгуць троя кони: два хорошіе, а треїци малѣньки, горбаты. Ёнъ ўзяў и повѣў ихъ домой. Привѣўши, ѣнъ поставїў ихъ ў порожны хлѣў, заперъ ихъ, и подышоўши къ дому, стаў ў дзверъ стукаць: «Эй вы, собаки, спнцѣ? дзверы отворице. Ей, ей, я чорта выдаў». Брацьця отворили дзверы и говораць: «Отъ коли дурень, то и робиць по дурному». Потомъ бачнць, што съ того дня дурень ни ляжнць на печи, а ходнць нѣкуды. Яны стали смотрѣць, — виднць: стояць три кони ў хлѣвѣ. Яны зговорилися украсьци двухъ лучшихъ — и украли. Появлї ихъ продаваць. Оглядзѣўся дурень, пришоўши ў хлѣў, — икъ заплаче! А конѣкъ-Горбунокъ говориць: «ни плачь, Иванушка, коней твоихъ украли твои брацьця. Коли ты хочашъ, садзися на мене, — мы ихъ догонимъ». Иванъ сѣў и помчался. Увидзѣўши брацьцѣў, Иванъ кричнць: «Ахъ вы, сукины сыны! на што вы украли моихъ коней?»

Брацьця говораць: «ни кричи, Иванъ, мы купимъ табѣ за кони много булокъ». Иванъ согласїўся и поѣхали ўмѣсьць. У лясѣ яны увидзѣли, што-то блишнць; разумные брацьця говораць дураку: «Ѣдзь поглядзи, што тамъ: коли хата, то заѣдимъ отдынуць». Дуракъ поѣхаў, — виднць: Жаръ — пшнца. Ёнъ за пярó, а Горбунокъ яму и говораць: «ни бяры гэтого пярá, церазь яго примешъ много гóра». Иванъ ни послухаў и ўзяў. Коли ѣнъ подѣхаў къ брацьцямъ, яны стали яго спрашнваць: «А што тамъ?» — «Ничого, малая колода?» — «Отъ дурень не хоче и сказаць». Яны и поѣхали дальши. Приѣхаўшы ў горотъ, яны ўзѣхали на базаръ и стали. Тутъ подходнць къ имъ янаралъ, которы закупляў цару пару коней и спрашнвая: «што хочаце за пару коней?» А ду-

ракъ говорѣць: «восемь тысячъ». Янаралъ посмотрѣу, посмотрѣу и пошоудалій. Обходзіу ёнъ ўвесь базаръ пнебачіу такихъ хорошихъ коней, якъ у дурака. Ёнъ други расъ подышоу, дау восемь тысячъ за пару коней и ўзяу дурака къ цару ў конохи. Тамъ ўсѣ чисьдили коней при огни, а дуракъ возьме пярѣ Жаръ-птицы, утнѣ ў сцѣну, почисьдиць коня и зпоу сховае пярѣ. Потомъ подпійши зъ другими конохами, дуракъ сказау, што «ёсь такая птица, отъ которое видно, якъ отъ огня, и коли царъ захоче, то я яе достапу». Потомъ ёнъ посварыўся съ однимъ конохомъ и той сказау цару, што говорыу Иванъ. Царъ заразъ призываетъ Ивана и говорыць яму: «коли ты мнѣ ни достанешъ Жаръ-птицы, то—мой мечъ, твоя голова съ плечъ». Дуракъ пошоу къ коньку-Горбунку и плаче. А конекъ-Горбунекъ тогда яму и говориць: «и табѣ говорыу: ни бяры пярѣ, а ты ўзяу. Яце гѣршая гѣра табѣ бѣдѣ, а гѣто ня гѣра; ложися снаць, — утро вечера мудрышиѣ». На другій дзень Горбунекъ сказау Ивану, штогнъ ёнъ попросіу у цара вина, пшаницы и корытъ. Царъ яму ўсѣ гѣто выдау. Тогда Иванъ сѣу на Горбунка и поѣхау ў поля. Тамъ ёнъ пшаницу разсыпау ў корыто, виномъ полиу, а самъ сховаўся подъ корыто. Тутъ прилятае цѣлая стадо жаръ-птиць и начали кляваць пшаницу, а Иванъ съ подъ корыта цапъ! одну за ноги и стау зваць Горбунка. Горбунекъ скорѣй подбѣгъ, Иванъ сѣу на яго—и помчался. Приѣхауши, Иванъ понѣсъ цару Жаръ-птицу. За такую услугу царъ здѣлау Ивана старшимъ конохомъ.

Ни забыу яце Иванъ Жаръ-птицы, ёнъ, подпійши, стау говориць конохамъ сказку про Царъ-дѣвцу. «Коли бъ царъ захоцѣу», говорыу ёнъ, «то ябъ яе достау». Конюхи послѣ новой какой то ссоры съ Иваномъ донясли цару, што Иванъ хавалица достаць Царъ-дѣвцу. Царъ призываетъ Ивана и каже: «коли ты мнѣ ни достанешъ Царъ-дѣвцы, то—мой мечъ, твоя голова съ плечъ.» Иванъ пошоу къ своему коню и плаче. «Чаго ты плачешъ, Иванушка?» спрашиваетъ яго конь.—«Царъ казау, што коли ня привьезу Царъ-дѣвцы, то отсѣче мнѣ голову». «А што, Иванушка, гѣто ўсѣ пярѣ надѣлало: не брау бы пярѣ, не поѣхау бы за Царъ-

дзѣвнцёю. А цяперъ ложысь спаць: утро вечера мудрынѣе». На заутра конёкъ сказаў Ивану: «вдзи и попроси у цара коспкоў, цукёркоў и разныхъ штукъ». Иванъ пошоў и прывёсь ўсё, што конёкъ говорыў, сѣў на конька и помчаўся. Пріѣхаўши къ мору, конёкъ сказаў Ивану зробіць стóликъ. Иванъ зробіў. Тогда конёкъ каже Ивану: «Ну цяперъ ты сховайся подь стóликъ и выждай; яна подьѣдзе, выдзе на бѣрагъ и будзе разсматриваць, што на стóликъ. А ты схвацц яе за косу и зови мене».

Иванъ такъ и здѣлаў и поймаў Царь-дзѣвнцу; прывезьт ёнъ яе къ цару. Царъ наградиўши за гэта Ивана, отпусьціў яго. Тогда царъ ўздумаў жаніцца на Царь-дзѣвнцы, а яна и сказала: «отвизи къ мойму отцу, мѣсяцу, нисьмо и попроси яго на свадзьбу; коли ёнъ позволиць, то я выйду за цябе». Царъ изноў прызвае Ивана, дае яму нисьмо и гóвориць, штогъ отвѣзъ къ мѣсяцу. Иванъ пошоў къ коню и плаче. «Не плачь, Иванушка», каже конь, «мы гэтому гору пособимъ. Ложыся спаць — утро вечера мудрынѣе». На други дзень Иванъ устаў утрómъ и поѣхаў. По дорозѣ ёнъ ѣхаў чэразъ кита, выбрашеннаго на сушу. Иванъ и спрашивае у кита: за што ты такъ наказанъ? — «Я самъ» каже китъ, «не вѣдаю зашто; гэта мяне выкинуў мѣсяць». Иванъ доѣхаў до мѣсяца и отдаў яму нисьмо. Мѣсяць, прочитаў нисьмо, сказаў: «я зъ ёю буду бачицца почьчу». Тогда Иванъ стаў спрашываць: за што ёнъ выбросіў кита? Мѣсяць сказаў: «коли ёнъ выпусьциць тры кораблі зъ людзьми, то я яго спуну ў мóра». На обратномъ пути Иванъ сказаў киту, што коли ёнъ выпусьциць тры кораблі зъ людзьми, то опусьцицца на дно. Раздаўся шумъ; видзиць Иванъ: выходзяць одзинъ за другимъ кораблі изъ кита. Китъ тутъ обѣцаў помочь Ивановому гору. Иванъ, пріѣхаўшы, ўсё разсказаў Царь-дзѣвнцы. Тогда Царь-дзѣвница гóвориць цару: «коли ты достанешъ зъ моры шкатулки, а ў тэй шкатулцы мой персьцень, то выду за цябе замужъ». Царъ вялѣў позваць Ивана. Иванъ вызваў кита и попросіў яго, штогъ ёнъ отыскаў шкатулку. Китъ якъ опусьціўся ў мора, якъ даў указъ, дыкъ ўсѣ рыбы разбѣжался шукаць шкатулки; оказалось, што

шкатулка нашлася у предзѣлѣ ёрша. А ершь не подыме шкатулки. Тогда призвали сома и ёнъ вынёсъ шкатулку къ Ивану. Иванъ доставиу шкатулку и пересьчень. Тогда Царь-дзѣвица говоричь цару: «коли ты скунаешься у кнйичей водзѣ, молоциѣ и холодной водзѣ, тогда выду за цлбе замужъ».

Царь приказау нагрэць воды, молоко. Коли ўсё было готово, царь сказау Ивану: «Ну, Иванушка! сягоння мы съ тобою будземъ купацца». Царь думау: «коли Иванъ пскунаецца, тогда и я». А Иванъ пошоу къ конику и плаче. «Чато ты плаченгъ, Иванушка?» — «Якъ жа миѣ ни плакаць? Царь сказау купацца миѣ ў кнйичи».

— «Ничого! якъ ўсё будзе готово, то ты скажи, штопъ привяли мяне къ табѣ попрощацца». — «Добро!» каже Иванъ, и когда ўсё было готово, то ёнъ сказау: «привядице мойго конника, я хочу зъ имъ попрощацца». — Царь приказау привесць. Привяли конника. Иванъ стау раздзѣвацца. Коли раздзѣўся, конь понохау ў одзингъ конецъ зъ молокомъ, — Иванъ туды, потымъ конь ў други коцёлъ, — Иванъ туды, а ў холодную воду конь ни нохау. Тогда Иванъ туды войшоу, выкунаўся, а якъ вышоу оттуль, ёнъ здзѣлаўся такимъ хорошиямъ, што другого не было. Коли Иванъ купаўся, то и Царь-дзѣвица глядѣла, а якъ стау купацца царь, то яна отвариулася. Царь якъ ўскочиу ў одзингъ коцёлъ, такъ тамъ и остаўся. Тогда царь-дзѣвица обрациушиися къ народу, сказала: «Коли хочаце, штопъ я была вашою царицаю, то дозволюце миѣ жаницца зъ гэтымъ молодцомъ». Усѣ согласилися. Иванушка дурачокъ жаниўся съ Царь-дзѣвицою и устроили пиръ на ўвесь миръ. И я тамъ быу, мьедъ пиво пиу, по бородзѣ цякло, а ў ротъ не попало.

Зап. учит. народн. училища П. Николаевичъ. Ср. Народн. русск. сказки Аванасьева, кн. II (сказку: Сивка-бурка), стр. 68—77, и кн. IV, стр. 202—9.

135.

БОБОКЪ.

Минск. губ., Слуцк у. Царевской волости, застѣлки Малой Млынки.

Жиу быу сабѣ дзѣдъ да баба. Посадили ени сабѣ бобокъ подь поломъ. Стау той бобокъ росьци и выросъ подь самыи

поль. Бѣчаць ены, што уже вяликъ вырость бобокъ подъ самыи поль. Тогда дзѣдъ кажа баби: «высоки уже нашъ бобокъ, таки, што подпѣръ дошки; разсу́нимо ихъ, то бобокъ е́ще больши выростье». Разсунули ены дошки пола и бобокъ стаў е́ще больши росьци и выростьъ подъ саму столь, — ё́нъ е́ще бы росъ больши, да столь не пускае. Тогда баба каже своему дзѣду: «столь ци што треба расунуць». А дзѣдъ ей говорци: «е́ще длѣ гэтого глупствá буду глумиць¹⁾ хату!» и не захоцѣў длѣ баби расоваць стולי. После гэтого бобокъ той перестаў росьци ў гору. Стали на ё́мъ росьци цвѣтки, а потомъ стали показыватца и стручки, у которыхъ спѣюць зернятка, а далѣи и соўсѣмъ стручки поспѣли. Навыбирала баба зернятъ зъ стручка, наварыла ихъ, — тогда дзѣдъ, зѣўши гэтого бобу, говорци. «Эки смашный бобъ твой, баба!» А ена яму каже: «Але смашный, екъ я сюды много накидала прыправъ, то тогда и ты кажешъ, што смашный. Штобъ то было, кабъ я его не зварэла? тобъ ты его сырымъ жаваў уже, —нейпачей». Дзѣдъ же каже: «а ничего не зробилабъ тогда, екъ горохъ росъ, безъ мене». После доўго ены е́ще гутарылисe, дошло и до сварки. Тогда дзѣдъ засердзѣўсе на свою жонку и прогнаў ее зъ дому. Дзѣдъ остаўсе одзинь, — зжаў ё́нъ той бобъ, да послѣ его обмолоцѣў, звѣеў, стаў збираць его ў осмицу, — назбираў поўную, а бобу е́ще много. Тогда ё́нъ высынаў тос, што было ў осмицѣ ў мѣшокъ да е́ще стаў большъ збираць, — назбираў е́ще осмицу. Тогда бачиць ё́нъ, што назбираць много назбираў, да понесци не понесе того мѣшка зъ бобомъ. Што тутъ ему робяць? Ъдзя ему на сустрѣчь яки то чаловѣкъ. Просиць его дзѣдъ е́стьи: «поддай мнѣ, чаловѣчe, мойго мѣшочка на плечи!» Мужичекъ послухаў его и стаў подаваць мѣшокъ на плечи дзѣду. Мѣшокъ быў цяжки. Дзѣдъ же ўзяў гэтого мѣшка, повалѣўсе, а мѣшокъ и задавиў дзѣда. Почула гэто дзѣдова жонка, да и стала хвалиць Бога, што Ё́нъ ўзяў душу ее мужика и ей стало цеперьъ добре, и ена была е́ще баба не вельми старая. Задумалосе ей припяць сабѣ примака, и стала ена соўсѣмъ зби-

1) портить.

ратце къ гѣтому дзѣлу. Ни отсюль, ни откуль пришла смерць да задушила ее. Такъ то баба зъ дзѣдомъ и помѣрли, не помпрившица.

Зап. ученик. Песвижской учительск. семинарии Леонтиі Сосновскій. Ср. выше («Бобовое зерно») стр. 80—85.

136.

ОТДАЙ МНѢ, ШТО Ў ДОМИ НИВЯДОМО.

Минск. губ., Борис. у., м. Холопеничи.

Бхаў богатый купецъ съ торгу домоу. Дорога ляжала черезъ пуцу; нигдзѣ живой души не выдаць.

Засыгала яго почъ на дорози, цѣмю хочъ вѣко выколи, пачѣго не видно. Мусіу ёнъ остановитца и заночеваць. Разложіу ёнъ огонь, спутау коня, пусціу пасыцца, а самъ сѣу кола огня, плечъ сало на рожобчкы и вячѣрае. За дорогу змаріуся ёнъ, скоро заснуу.

Прочхнууся на заўтра — глядзиць и вочамъ плавѣриць: кругомъ яго вода огарнула, волны такъ и хлещуць — вѣсь-вѣсь яго зальюць. Спужауся купецъ. — «Пропау я» — думаетъ самъ — «ниа выбратца миѣ отсюль»; а вода ўсѣ прибываецъ и прибываецъ, волны усѣ вышей и вышей ўздываютца. Ажъ бачиць ёнъ — чловѣкъ у чоуні плывецъ. «Дзякуй Богу, ратунокъ послау!» — «Чплавѣча, пльви скорѣй сюды, бо утоплюся!» закричау якъ мога купецъ. Човенъ повярнууся у яго сторону и скоро чловѣкъ проплыу досыць близко, али къ берагу не подплыу, остановіуся. «Ратуи мяне, братко!» — молицъ яго купецъ, «што хочашъ возьми — ды ратуи».

— «Добре», кажа той чплавѣкъ — «я цябе ратую, али не дармо: отдай миѣ, што у доми невядомо». — Подумау — подумау купецъ — «што у мяне невядомо? Здаецца пичого такога нима. Што будзе, то будзе, а торговатца неколи, треба годзитца».

— Добре, каже, только ратуи; бяри што у доми невядомо.

— «Мало што ты говоришь! гѣто не порадокъ... потымъ яцѣо зрачешся. Вынь кусочикъ скуры, разрѣжь мезяный палець и

напіши гэта. Такъ крапчѣй будзе». Купецъ такъ пзробіў, кинуў ў човенъ кусочыкъ скуры. Той чылавѣкъ подняў яго п зареготаў дзкімъ голасомъ.

Воды якъ бы п не было. Тогды пашъ купецъ догадаўся, што гэта не іпачы, якъ нячысьцыкъ. Нечого робіць, зловіў свойго коня, запрогъ яго п поѣхаў домоў. Дорогой такъ яму моркотно зробилося, што хоць помірай. Сэрце бяду вящце. Погоныя ёпъ коня, якъ мога — до дому спішаецца. Пріѣхаў домоў скорѣй ў хату. А ў хаці госьцей поўна, а жонкы не відаць.

«Здороў ў хату, каже ёпъ, што у васъ новаго?»

— Хорошая повіна... Жонка твая родыла сына..., сказаў хтось-цы. Якъ почуў гэта купецъ, ў вочахъ помуцілося, голова яго закружылася п обомлѣў ёпъ. Быў ёпъ бяздѣтны; сына Богъ послаў, а ёпъ яго запродаў нячысьцыку! А госьцы думалы, што гэта ёпъ зъ радосьцы.

Хлопчыкъ уродзіўся такій прыгожій; росъ, якъ цѣсто на дрожджахъ. Называўся ёпъ Юрѣя. Огдали яго ў навѣку — ўсіхъ обогнаў ў навуцѣ: — такій уже уродзіўся до ўсяго здатны. Людзы радуюцца, гладзючы на яго, бацькамъ завідуюць; а бацька яго усё моркотыў п моркотыў. Сынъ догадаўся, што тутъ што-сь не такъ — прыстаў разъ къ бацьку: «Скажы, татко, чымъ ты пдоволенъ мною, што я такога зробіў, што ты мяне якъ бы не любішь?» — Бацька моўчыць, толькы такъ жалосно глядзіць на яго.

«Хіба я не твой сынъ? — пытае ёпъ.

— Нп мой, сыночъ... запрадаў я цябе нячысьцыку, якъ яццо ты п не родзіўся... И разказаў яму якъ было дзѣло.

— «Колы такъ, татка, дыкъ бывай здороў!» сказаў сынъ. «Невядома цы скоро убачымся. Абы головой паложу, абы твою запрадажу разабыю». Стаў ёпъ собіратца ў дарогу. Зробіў сабѣ лукъ, настругаў стрѣлъ; ўзяў кошулю ў запасъ, краюшку хлѣба, кусокъ сала, трохы грошы... п цыхонько ночыу вышоў, кабъ бацькоў прашаньнемъ не трывожыць.

Ишоў ёпъ чп доўго, чп коротко, толькы прышоў къ рѣчцѣ.

Мясыцина выдалася такая пригожая, што захоцьлося яму отпочнуць трохі. Лёгъ ёнъ; отдыхае, хлѣбомъ зъ саломъ закусывае, ажъ бачиць — ляциць дванадцѣць вѣточекъ. Ёнъ ужо схопіў было лукъ, кабъ застрѣлиць которую шибудзь, якъ сядуць на воду, ажъ яны ударилися объ зямлю и зробилися дзѣвчатами, ды такімі пригожымі, што залюбоватца. Сталі яны купатца, а Юрью тихонько подпоўзъ и сцягнуў одной плацця, которая съ краю лжкала. Покупаліся яны, вышлі зъ воды, сталі надзѣватца — одной одзѣжы нима. Кидалася йна, бѣдная, и туды, и сюды — не нашла. Тыя надзѣліся, обярнуліся вуткамі, ўзняліся и поляцѣли, а йна сядзіць и плачыць. На остатокъ стала йна выкликаць: «отгукніся, хто ўзяў моё одзѣння! коли ты старѣй мяне — будзешъ дзіцька мой, коли молодзѣй мяне — будзешъ братъ мой, коли роўня миѣ — будзешъ млыій мой!» — Тогда Юрья кинуў ей плацця. Надзѣлася йна, вышоў Юрья къ ей, полячили годы, — роўня ей. Пытае йна у яго, хто ёнъ и откуль? куды пдзецъ и зачымъ? Ёнъ ей ўсё найсткомъ и разказывае. Выслухала йна яго до конца и кажиць: «пейначе, якъ ты идзешъ къ мойму бацьку. Коли такъ — я твоя слуга; а безъ мяне табѣ пропасци тамъ. Такъ ужо не одзвнѣ пронаў. Бывай здороў, тамъ убачимся, а цяперъ миѣ треба догоняць своихъ сясьцѣръ». Обярнулася вуткой и поляцѣла. У тую сторону, куды йна поляцѣла, пошоў и Юрья. Пришоў ёнъ къ двору. Збудованъ дворъ на горахъ и такій замчпетыій. Стукаецъ ў вѣрты: «ходзяцца, — каже, хочу видзѣць». Вышоў самъ ходзяцнѣ ў дарогомъ убраньню, золото такъ на ёмъ и кннцъ. — «Чаго табѣ треба? — пытае у Юрья. «Такъ и такъ» — разказывае той, «шукаю свойго пана, кому мяне бацька запродаў, якъ я яще и не родзіўся».

— «Я твой панъ, каже нячнсьцвкъ, и хоцьў ужо за тобой гонцоў носылаць, бо ты ўжо ў суполныя лѣгты ўходзннѣ, ажъ ты и самъ зьявнўся на прыгонъ. Такъ и треба; за гѣго хвалю цябе».

— Прлябай, паночкъ, а чн маеннѣ, панъ, заннѣ отъ мойго бацькн?

«Ёсь и запись, ёсь; ты мой изъ скурой. Коли ты мнѣ будзешъ вѣрно служиць,—отдамъ табѣ запись и выпущу на волю—идзи куды хочешъ,— а будзешъ обо мнѣ недбаць,— зъ живого скуру едзяру. Вотъ табѣ работа: скрозь ночь ўспаси поле, засѣй пшаницей, сожни яе, змолоци, змяли и къ ранку на заўтра напячи мнѣ пирогау. Зробишь,— пойдзешъ на волю... Работа лехкая»... Сказау такъ, завярнуўся и пошоу сабѣ ў покон.

— Ну загадау загадку!—подумау Юрѣя. Быў я ў большыхъ навукахъ, а якъ гэта зробиць,— ни знаю. Пропау я соусимъ!...

Заплакау ёнъ и пошоу бродзиць по двору. Такъ ёнъ зайшоў на самый конецъ двора. Бачиць—стоиць хатка. Изъ вокна знаёмый голосъ зовець яго: «Юрѣя! Юрѣя! а на мяне и забыўся? Я табѣ дора́джу!»—Глянуў ёнъ,—тамъ паненка, што ёнъ плацця сховау, стоиць и зовець яго. Увыйшоу ёнъ ў хату и дзиву даўся: такъ прогожа была прибрана. Поздороваўся ёнъ зъ паненкой, разказау якую работу яму загадали.

— Ня бойся, спи спокойно, будзецъ зроблино. Я табѣ помогу.

Безъ мяне ня вынесьци табѣ головы на плечахъ. Тутъ такъ ужо много народу загублено. Ложися и спи.

Мусіў ёнъ послухаць паненки, лёгъ спаць. Спаў крѣпко, бо дуже змордоваўся дорогой.

А тая паненка ў поўнычъ вышла на ганокъ, махнула тройчи пруточкомъ и зъявилося тридцать молодойоу: одзинъ подъ одзинъ; стояць, чикаюць приказу. Сказала паненка — и пошла работа: той пашецъ, той сѣиць, той жнецъ, молодиць, мелиць, пячець... и пироги удрухъ готовы.

Прочнуўся Юрѣя зъ ранку—першая яго думка: «чи ёсь пироги»? Ажъ бачиць лежаць на столѣ и такіе румяные, пульхлые... И паненка сядзиць коло ихъ.

— Не бойся, каже, готовы. Нясі только до столу. Показала йна яму тоя мѣсто, гдзѣ росла пшаница, гдзѣ солома зложена, гдзѣ мякна,—кабъ была признака, коли бацька не дасъ

вѣры, што гэта яго, самого Юрѣя, работа. Подзяковаў ёй Юрѣя и повёсь пироги до столу.

Прочхнуўся пань, выходзіць зь покою, бачыць Юрѣя стопць зь пирогамі.

«Готовы», каже, «панёчек! Якъ пань приказаў, такъ пзрёлпна». Поглядзѣў пячійсдыкъ на пироги, понохаў, покоштоваў — ўсе якъ треба.

— «Ну, молодзецъ ты, Юрѣя... Работникъ ты, якъ бачу, зь ня горшихъ ¹⁾: видаць, што быў ў навуцѣ. А я ужо думаў, што быць твоей скурѣ ў рабоцѣ ²⁾. Коли-жъ ты такіі масьцеръ, дыкъ я за цябе дочку отдамъ. У мяне ихъ дванащыць, ўсѣ на вѣданню... выбирай любую... которую сподобáешъ, тая и твоя. Тольки бяда: ни будзе гдѣ вамъ жиць, особныхъ покоёў нима. Али ты даси рады: чилавѣкъ ты вучопый... Дыкъ вотъ збудуй ³⁾ ты празъ ночь каменіцу ⁴⁾, кабъ было ў ней стольки покоёў, сколько дзёнъ ў году, кабъ столь ⁵⁾ была якъ небо, кабъ ходзіли по ей сонца, мѣсяцъ и зоры, кабъ процекала кругомъ каменицы рака, кабъ быў чпразъ раку мостъ, — золотая мосьнічпна ⁶⁾, сяребряная мосьнічпна, — кабъ чпразъ мостъ перакпнулася вясёлка ⁷⁾, а концамі ў воду упиралася... Однимъ словомъ, кабъ ня стыдно было людзямъ показаць. Збудуешъ такіі покой — будзешъ зяцешъ, не збудуешъ — головой положишъ. У мяне такъ: «коли ласка — дыкъ ласка, а гнѣў — дыкъ гнѣў. А цяперъ идзи сабѣ».

Заморкоціўся нашъ Юрѣя, почуўши такіі приказъ. «Вотъ кабъ ты лопнуў, нячпстая сила!» — подумаў ёнъ сабѣ: «што разъ, то труднѣйшую работу загадыванць! Што тутъ робиць? Треба псыци до палѣнки, нехай вызволяе зь бяды». И пошоў ёнъ. Приходзіць и разказывае ей, якую работу загадаў яму бацька яе.

«Не печалься, будзе зрблпна... Къ сроку будзе готово»

1) Не изъ плохихъ.

2) что будешь битъ. 3) сострой; 4) каменный домъ 5) потолокъ. 6) т. е. мостпчпна (огъ сл. мостъ). 7) радуга.

каже йна, «а цяперъ походзі по двору, быдцымъ¹⁾ ты выглядаешъ мѣста, гдзѣ будоваць». Такъ ёнъ зробіў: ходзіў, бродзіў, выглядаў, а къ вѣчару цихонько зайшоў ў хатку паненки. Ящо до поўночи было далеко, разговорилися яны...

«Чаму ты живешъ ў гэтой хаці на одзінóцы, а твои сёстры живуць съ бацькомъ ў каменіцы?» — пытае Юрѣя у паненки.

— А тому мяне на задворки загнали, што у мяне матки нима, а мачиха. Йна зъ свонми дочкамі ў покояхъ роскошуяца, а меня ў гэтомъ хлѣўчуку посялілі.

Поговорили, поговорили п спаць ляглі. Ў поўнычь паненка ўстала, вышла на дворъ, махнула тройчи прутóчкомъ и зъявілося трыццаць молайцоў, стояць, чыкаюць прыказу. И каже йна имъ: «Збудуйце празъ ночь такую каменіцу, кабъ было ў ей стольки покоёў, скольки дзёнъ ў году, кабъ столь была якъ небо, кабъ ходзілі по столи сонца, мѣсяць и зоры, кабъ обцекала кругомъ рака, кабъ быў празъ раку мостъ, золотая мосьничина, сярэбраная мосьничина, — кабъ празъ мостъ перакіннулася вясёлка п концами ў воду упіралася.» Тольки сказала паненка — и пойшла работа: той пилиць, той сячэ, той стружыць, — къ ранку будынокъ²⁾ готоў. Якъ сказано, такъ здзѣлано. Вышоў Юрѣя на дворъ, глянуў п залюбоваўся: стоіць будовина подъ самая небо, надъ будынкомъ вясёлка играць, мостъ огнемъ горыць. Увыйшоў ў сярэдзину — глянуў ў верхъ, чуць не ослѣпъ — такъ сонца сіяць, зоры блищаць...

Стаў Юрѣя на мосту, чикае папа. Ажъ скоро п панъ нячысьчыкъ выходзіць. Глядзіць любуетца. Поглядзѣў, поглядзѣў: «Ну, молодзецъ Юрѣя», — каже ёнъ — «вартъ дочкы, коли твоя гэта работа. Нечого говориць — постараўся. Што-жь? нікому — сабѣ. Али покуль вяселья спраўляць, яще табѣ работу маю. Ёсь у мяне конь добрый, цань і яму нима, али не абѣждаць. Обѣздзі ты яго къ вяселью».

1) будто бы; 2) господскій домъ. Слов. Носовича.

Нечого робиць. «Добре пане», каже Юр'я: — заўтра объѣжду.

Вышла мачиха зъ своими дочкамп поглядзѣць будоўни. Убачили — и яны дзіву далися; а якъ почули, што бацька доклераваў¹⁾ отдаць дочку за майстра, дыкъ кожная захоцьла выйци замужъ. Особливо жонка нячпсыцка хоцьла, кабъ яе которой дочцѣ достаўся такіи мужъ.

А нашъ Юр'я якъ сцямиѣло, поцягнуўся къ своей панѣицы почываць. Пришоў и каже, якую яму работу загадаў бацька яе. «Али я не боюся», каже ёнъ, — «гэта работа по миѣ: хоць якого коня объѣжду».

— «Не», каже паненка: — «шاپародъ не хваліся: гэта работа самая труднѣйшая! Ты думаешъ, што гэта будзе конь настоящей? — Не, гэта будзе самъ мой бацька... Ёнъ ня вѣриць, што гэта ты самъ будынокъ поставиў. Али ня бойся! я и тутъ рады дамъ. Спи спокойно.» Юр'я яе послухаў, лѣхъ снаць и таки здорово храниуў. На заўтра будзиць яго паненка. «Идзи коня объѣд-жаць», каже йна. «Вотъ табѣ мой цудоўный пруточникъ: коли конь занорѣвитца, дыкъ ты яго помежъ вушей сцибані гѣтымъ пруточкомъ — усцихмиритца.» И пошоў Юр'я ўзяўши пруточокъ.

Увийшоў ў стайню: стоиць конь, золотая шарсыцка, сребраная шарсыцка, вочи кроўю налиты, изъ ноздрей полыма шиае, пзъ вушей дымъ валиць и подступитца ня можно. Юр'я махнуў коло сябе пруточкомъ — и жаръ яго ня бярэ; подыйшоў къ коню — на дыбы становитца, подъ стропъ²⁾ подскакивае, сѣсьци не дае; а якъ заржаў — стайня трасѣтца. Юр'я якъ сцибанѣ яго помежъ вушей, дыкъ ёнъ и на колѣни упаў. Юр'я скорэй на верхъ скокъ... Конь на дыбы: чудъ-чудъ яго не скинуў; али Юр'я не промахъ: давай яго хвостаць межъ вушей. Конь подъ имъ танцуе, а ёнъ яго хвощиць. И понѣсь яго конь, ляциць, чудъ зямли чапае и ўсѣ поровиць Юр'ю скинуць, кабъ копытами раз-

1) обѣшалъ. 2) потолокъ, — съ польскаго: strop.

давиць. А ёнь яго хвощиць, а ёнь яго хвощиць... Лятаў конь, лятаў по горахъ, по болотахъ, чпразъ лясѣ, али подь конецъ таки змѣгя: повярнуў домоў. Скоро пошоў шагомъ, такъ яны и на стайню прѣхали. Поставіў яго тамъ Юрѣя, а самъ пошоў по двору бродзиць, кого не споткае, — нихто зъ имъ говориць ня хоче. И пошоў ёнь до паненки.

— «Ну, видаць добрую задаў ты лязню мойму бацьку, коли самъ цѣль вярнуўся! Ложися спаць, бо ты, видаць, змордоваўся ¹⁾». И лягли яны спаць.

На заўтра отъ бацьки посланецъ приходзиць, зовець паненку ў покой.

«Ну» каже яна Юрѣю, «скоро и цябе позовуць выбираць сабѣ жонку. Мы ўсѣ на одно лицо. Коли хочеш мяне выбраць, дыкъ глядзи мнѣ на лобъ: у мяне на лобу будзе муха сядзѣць».

Якъ ина сказала, такъ и сталося: скоро позвали и Юрѣя до пана. Спотыкае яго панъ зъ завязанымъ лѣбомъ.

«Ну, мой зяць названый, выбирай сабѣ жонку; которую сподобаешь,—тая и твоя. Якъ я сказаў, такъ и будзе».

Увѣйшли ў покой. Глянуў Юрѣя—стояць паненки якъ одна. Поглядзѣў, поглядзѣў,—убачіў муху на лобу у одной. Ёнь и хваць яе за руку: «Вотъ, каже, моя жонка».

«Гэта, дыкъ гэта,» каже нячѣсьцѣк ²⁾: «у мяне дзѣци ўсѣ роўны. Живице сабѣ на здороўе.»

А мачиха ажъ позелянѣла со злосьци, што ни яе дочку выбраў ёнь. «Ну, яжъ надъ ими зымцуся ³⁾!» подумала йна.

И пошли молодые ў тую хатку ночаваць, покуль вяселья мае быць. Пришли яны, тая паненка и кажиць: «будземъ цяперъ спаць, бо ў поўнычъ намъ треба ў дорогу пуцатца, треба уцекаць ў твою стороню, а не то моя мачиха погубиць насъ.»

Лягли яны, отпочнули трохи. У поўнычъ прочхнулися и собрался ў дорогу. Паненка поплювала ў каждый вуголь своей хатки и Юрѣю сказала наплюваць. И пошли яны. Пройшли по-

1) истомился. 2) нечистая сила, чортъ. 3) я имъ отомщу.

радошный кусокъ. Ужо и добрый дзень настаў, ужо ўсё поўста-
вали. Чакаюць молодыхъ — не ўстаюць. Послали будзюць. «Ўста-
вайце» кажуць посланцы, «ужо дзень настаў!»

— Заразь ўстанемъ! отказывае слина.

Ужо сонца подъ поўдзень стала подбиратца. Ўзноў слуги
прійшли: «ўставайце», кличуць, «бо ужо скоро поўдзень».

— «Надзѣваемся!» отказывае ихъ слина. Ужо и полудноваць
пора. Слуги приходзюць, кличуць полудноваць.

— «Мыѣмся», откликается слина. Пришли зваць ихъ на обѣдъ—
слина высохла, никто не откликаетца. Выломали дзверы— нікого
нѣма. Якъ сказали гэта нячійсьцику, якъ расердзѣтца-жъ ёнь,
якъ расходзѣтца ёнь, ажъ объ сцѣнку головой стаў битца. А ма-
чуха кричыць: «Посылай гонцоў догоняць—чи живыхъ, чи мертвыхъ,
а нехай ихъ привядуць.» Пусьцилися гонцы ўслѣдъ, лпцяць— якъ
конь выскочыць може. И Юрѣя съ паненкой бягуць, якъ змога.
Прилягла паненка вухомъ на землю, послухала—послухала: «Ай»
кажыць, «гонцы за нами ляцяць, скоро догонюць, бѣжмо
шпарчѣй¹⁾. А якъ насъ догонюць — я обярнуся овечкой, а цябе
обярну пастушкомъ. Запытаютца у цябе: «чи не бачіў ты, якъ пшли
мужчына съ дзяўчыной? кажи, что не бачіў». Ажъ скоро и гонцы
показалися.

Махнула паненка пруточкомъ: сама зроблася овечкой, а
Юрѣя — пастушкомъ.

«Пастушокъ, чи не бачіў ты, якъ бѣгли мужчына и дзяў-
чына?» закричали гонцы.

— «Я тутъ зъ малыхъ дзёнъ пасыцў, а нікого такого не
бачіў»,—каже такъ пастушокъ.

Гонцы и вярнулися назадъ, бо думали, што зъ дороги збл-
лися, слѣдъ страціли. Вярнулися и кажуць пану, якъ в што: «ни-
кого, кажуць, ня відзѣли, мае быць слѣдъ страціли, чи ни на
той дорози погналися, бо споткали мы пастушка и овечку,

1) быстрѣй, отъ нарѣч.: шпарко — скоро, быстро. Слов. Носовича.

дыкъ пастухъ намъ сказаў, што ёнъ зъ малыхъ дзёнъ тутъ пась-
циць, а никого такого не бачіў.

— «Гэто яны и были!» закричала папш — «догоняйце ихъ
шпарчѣй и сячіце топарами».

Кинулися гонцы пазадъ ў догонку, а ужо Юрѣя съ паненкой,
тымъ часомъ, далёко отбѣглися. Бягучь яны, бягучь, ажъ чуюць
земля гудзиць. Прилягла паненка вухомъ къ ёй: «гонютца» каже.
Пробѣгли ящо трохи и гонцы показались. Паненка махнула пру-
точкомъ: сама обярнулася садомъ, а Юрѣя зробіўся садоў-
ничпмъ.

Подъѣзджаюць гонцы и пытаюць: «Чи не бачіў ты якъ тутъ
двое людей бѣгли: мужчина и кобѣта?»

«Не, никого, такого я ня видзѣў, а ужо я тутъ даўно садъ
доглядяю» — такъ отказывае догонщикамъ садоўничій.

— А пастухъ чи не гнаў тутъ овечки?

«И пастуха не бачіў».

Такъ гонцы домоў и вярнулися, бо думали, што зъ дороги
збилися. А Юрѣя съ паненкой побѣгли далѣй. А гонцы пріѣхаўши
до дому, и кажуць панамъ, якъ и што: «Никого не догнали, якъ
водой разлілися. Споткали мы садоўничаго ў садзи, дыкъ ёнъ
сказаў намъ, што ништо на той дорози ня бѣгъ и пастухъ съ
овечкой не гнаўся. Мы и вярнулися, бо што-жь ловиць ў поли
вѣцерь?»

— «Дурные вы!» закричали на ихъ панъ и пани: — «треба было
вамъ сѣчь садъ и садоўничаго, бо гэто были наши уцекачи. Не
кепская на васъ надзѣя, треба сампмъ гнатца»...

И кинулися ў догонку панъ и пани зъ гонцами: ляцяць —
ажъ пыль куряць, ажъ зимля дрожиць, ажъ гуль идзецъ. А ужо
Юрѣя съ паненкой подъ домъ подбирался; почули гуль — шпар-
чѣй бѣгчи пусьцилися, бо догадаться, што бацька паненкинъ зъ
мачихой за ими гонютца. А гуль тымъ часомъ ўсѣ громчѣй и
громчѣй идзецъ.... «Не», каже паненка, «не добяжимъ до твое-
го дому. Треба хоць цябе ратоваць»... И обярнула сябе ракбй, а
Юрѣю рыболовомъ. Ажъ скоро и гонцы наскочили и, ни слова

ни кажучи, давай сѣчь раку́ топорамі. Такъ рака́ кроўю и поплыла.

А Юрѣя на другомъ берагу́ стопць и рады даць ня може, што робиць не знае.

— «Околѣвай, поганая!» кажучь паны рацэ́, «а ты звѣдыяшь, беражійся: и до цябе добярѣмся». Сказали такъ Юрѣю и домоў повярнулі.

Чуць Юрѣя, што стѣгнудь рака́: «Охъ цяжко миѣ. Доўго миѣ яцо отлеживатца, — раны гойць, доўго съ тобою ня видзятца. Идзи, Юрѣя, домоў, толькі глядзи, на мяне не забывай!... А кабъ ты на мяне помніў, глядзи ни зъ кимъ не цалуйся. Поцалу́йся — на мяне забудзешъ. Навѣдывай мяне»...

Пошоў Юрѣя домоў уже моркотный ¹⁾, думаў съ жѣнкой вѣрнитца, ажъ вотъ табѣ на...

Пришоў домоў. Бацьки якъ убачили яго — отъ радосьци якъ не ошалѣли. Толькі дуже здзиви́лися, што ёнъ ни зъ кимъ цаловатца ня хочиць, наветъ и зъ ими не поцаловаўся. Ну, што-жь, мало што бывае?... И стаў Юрѣя дома жиць, бацькоў радаваць. А якъ настане субота — идзе къ рацэ́, поговѣриць зъ ракой, возьмиць одъ яе кошулю чистую на нядзѣлю, ей чорную отдасъ и пойдзе домоў, — ўсе чакае, покуль раны паненки подживуць...

Такъ пройшоў ужо ладный часъ, рака́ стала чистѣць, раны паненки стали гойтца, ажъ такій припадокъ трапіўся: заснуў разъ Юрѣя, пришоў нѣйкіі дзѣдъ и поцаловаў яго соннаго. Прочхнуўся Юрѣя и на паненку забыўся.

Прошоў яцо часъ и Юрѣя задумаў жанитца, а ужо бацьки даўно яму дзяўчину нагледзили. Подобалася дзяўчнина Юрѣю и вяселья стали гуляць. Вяселья было гучноя ¹⁾. Али Юрѣю што-сь моркотно, смутно, а самъ не знае чаго. Сталі коровай мясиць, красочки и зорочки ляпиць. Ажъ увыйшла якая-сь кобѣдина, и каже йна: «Дозвольце миѣ, коровайницы, зробиць вамъ селезня и вўточку на коровай». Коровайницы дозволили. Вылипяла йна се-

1) грустный, печальный 2) Гучный: веселый, шумный. Слов. Носовича.

лезня и вуточку. Посадила селезня на коровай молодого, а вуточку ў рукахъ тримае, приговаривае: «забыўся слязенька, якъ я цябе зъ пяволи вызволяла!» ды ў голоўку яго — клёў! «Забыўся якъ я твою голову ратовала!», ды зноў ў голову яго — клёў. «Забыўся якъ я для цябе бацьку матку покидала, съ тобой уцекала!», ды ўзноў ў голову яго — клёў. «Ўспомни якъ я за гэта раны принимала!» — ды ящо ў голову — клёў!....

Тутъ Юрѣя ўсё припомніў, што зъ імъ дзѣлося, тогды ёнъ спознаў и свою паненку (а гэта была йна) и кинуўся ей на шю.

«Вотъ, бацьки, моя жонка!» закричаў ёнъ: — «яна мяне зъ няволи вызволила!»

И посадиў яе радомъ зъ собою на мѣсто молодой, а ей сплациў поциру¹⁾ и за стола вонъ. И доўго яны жили, и щасливо жили.

Отъ Розаліи Казимировны Осмакъ. Записалъ А. Е. Богдановичъ.

137.

ПОПЪ И РАБОТНИКЪ.

Могил. губ. Горец. у., м. Дубровна.

Жіў сабѣ попъ, а у яго ни одинъ работникъ ни выбудить года. Вотъ одинъ пришоў къ яму наняться ў работники на годъ, а попъ говорить: «хорошо! Ну здѣлаемъ такая условія: коли ты выбудишь у мяне годъ, то я табѣ зышлачу, а коли ня выбудишь, то ты мнѣ заплати».

— Ну хорошо; дывай закладѣмся объ три щаўки» кажить работникъ, «кылі я выбуду у тябе годъ, то я табѣ дамъ три щаўки, а кыли ня выбуду, то ты мнѣ». И начаў ёнъ у яго служить. Тогды попъ говѣритъ: «Иди зарѣжь вола». Ёнъ ўзяў ножъ и пошоў, а попъ пошоў дыглядитъ: чимъ ёнъ яго будить рѣзать? А ёнъ ўзяў ды яго щаўкомъ и забиў. Тогды попъ и говорить: «Иди, стяражи оўса, тамъ яго нѣхто ѣсть». Работникъ ўзяў лыка и пошоў. Лѣхъ ў радкахъ и дожидантъ. Пришли къ яму мядвѣди, —

1) т. е. напрасные затраты.

дыкъ ёнъ самага старшаго уловіў, сѣў на яго и ѣдитъ ў дворъ къ попу и пытайтъ: «Куды миѣ гэтого коня поставитъ»? А попь говорить: «Поставь яго съ конями». Ёнъ поставиў. На другіи день, попь пошоў глядѣть того коня, — поглядитъ: ажню мядвѣдъ тамъ ўспихъ коней задраў, а самъ уже ляжигъ. А попь говоритъ: «што ты гэто здѣлаў! ничимъ жа тыперъ ў прудъ¹⁾ везть». А ёнъ говорить: «я свойго мядвѣда запрагу». Узяў мяшкоў, наклаў, запрогъ мядвѣда и повезъ ў прудъ. А ў тымъ пруды ни давали черти молотъ. Тольки ёнъ привезъ, а къ яму тутъ черти и выскычили и хотѣли яго задавить, а ёнъ якъ ухониў прудный камень и забіў одного, а двухъ уловіў и привезъ къ попу: Кирилу и Гаўрилу. А попь пытайтъ: «Што, ты смолоў»? — Смолоў. — «Ну ёдъ тыперъ къ пану по гроши». Ёнъ запрогъ Кирилу и Гаўрилу и поѣхаў. Тольки приѣхаў къ тому пану, а панъ якъ выскычитъ — хотѣў яго битъ. А ёнъ говорить: Кирила, Гаўрила! ствениця яго!» Яны яго якъ ственули, дыкъ панъ оддаў яму гроши. Ёнъ ўзяў и поѣхаў. Попъ яго пытайтъ: «Што ти привезъ гроши»? — А во яны.

Затымъ ёнъ отслужиў свой годъ и проситъ гроши. Попъ оддаў яму гроши. Тогда ёнъ говорить: Дай я табѣ щаўкну три щаўки. Попу нечого дѣлать, выставиў лобъ. Ёнъ яму якъ щаўкнуў, ажъ ужъ пскары изъ лоба посыпались. Тогда ёнъ ўзяў свои гроши и пошоў.

Зап. ученикъ народн. училища Б. Радушовъ.

138.

КЛИМКО — ВОРЪ И ЧЕРТИ.

Минской губ., Минскаго уѣзда, Рубежовичской вол., мѣстечка Рубежовичъ.

Жиў сабѣ нѣколи на свѣця панъ, а ў пана того быў паробокъ по пмяни Климко. Панъ гэты разъ сказау яму: «Климко до пана!»

— Заразь, васпанъ.

«Сходи ты унь до того пана, и украдзь у яго жонку да и при-

1) Прудъ — мельница. Слов. Носовича.

няси яе миѣ». «Добро», кажо яму Климко и пошоў. Прывшоўши туды, ёнъ обнёсь ихъ хату нѣйкимъ зѣйльямъ, кабъ яны добро заснули и почуўши потымъ, што яны ужо спяць, пошоў ў хату. Увойшоўши ў хату, ёнъ ўзяў жонку гэтого пана, а на мѣйсце яе положыў заткала ¹⁾, а жонку гэту понёсь къ своему пану.

Потымъ панъ яму кажа: «Ты однакъ добры злодѣй! украдзь ты миѣ де нибудзь коня». Климко послухаў и пошоў ажъ до самаго цара, кабъ украсьци у яго коня. Якъ вамъ ужо вѣдомо, у цара много солдатоў. А якжа коня украсьци? думаў, думаў ёнъ, да и придумаў вотъ што: «напою я ихъ горэлкою, а якъ яны упьютца и заснуць, то я тоды и украду коня». Пошоў ёнъ на рынокъ, куніў спиритусу бѣчачку и поткаціў яе подъ хлѣў, т. е. подъ самыя ворота. Якъ увидзяли гэты спиритусъ солдаты, такъ и выпили яго ўсяго, а потымъ и поснули. Тоды ёнъ увойшоў ў хлѣў, сѣў на коня и сказаў: «Догоняйця коли хѣчаця». Для чаго гэто будзя догоняць, коли ў хлѣвѣ ўсѣ, якъ порѣзаныя спяць.

Трещи разъ панъ кажа Климку: «ты вѣдаешъ самъ, у мяне паробкоў много, а сыроў нима, — треба будзя имъ на Пятра уснмъ по сыру даць, а тутъ нима дзѣ ўзяць; пойдзи къ пактару ²⁾, ў яго цѣлы свиранъ ³⁾ сыроў, украдзь и приняси ихъ ко миѣ».

Пошоў нашъ Климко сыры красьци, а тамъ собакоў вельми много. Якъ тутъ красьци? сабаки ни пускаюць. Думаў, думаў ёнъ и придумаў вотъ што: «пойду куплю млека и горэлки, змяшю разамъ и дамъ собакамъ ѣсьци». Пошоў, куніў, паліў ў короты и даў имъ ѣсьци; собаки поѣли и гэтакъ упилися, што якъ няживыя повалалися на зямлю. Тоды ихъ Климко позвязаваў за хвосты и попиракидаў пвразъ илотъ: одного туды, а другога туды, сыры покраў и понёсь пану. Панъ яму кажа: «за гэта я табѣ даю болото и чарцей, што были тамъ». Подзякаваў яму Климко и пошоў до дому, а напроціў яму идзе кобыла корослявая и съ жарабямъ,

1) Затычка, которою затыкають трубу ў печы. Она состоитъ изъ тряпокъ. Слов. Носовича. 2) Съ польскаго: paktarz, pachtarz — откупщикъ, а тутъ въ смыслѣ арендатора помѣщичьяго скота, для пользованія молочными отъ него скопами. Это слово соотвѣтствуетъ нѣмецкому: Pachter. III. 3) амбаръ.

ў гэтого жаребяцц быў звончакъ на шпі. Ўзяў гэту кобылу Климко п поўхау на болото. Якъ тольки почули черци, што Климко пріѣхаў, то новбілазлп п кажуць: «чаго ты сюды прышоу?», а Климко імъ кажа: «Пришоў церкву ставиць» Пополохалпся черци п кажуць: «А дзѣшь твоё работнікп?» а Климко імъ кажа: «На што мнѣ работнікп? моя церква ужо готова. Чуяця ужо вотъ влзуць звоні¹⁾». А жарабі, ходзячп коля кобылы, звоніць усё. Переполохалпся черци пще гóрпй п кажуць яму: «мы табѣ заплацпмъ, што ты залочашъ», п на мѣйсцѣ грошай прпслалп яму молодого чортка. Вышоў гэты чортокъ п кажа: «Подужаймося! п хто кого подўжая, той п грошп вóзьмь». А яму Климко на гэто кажа: «вотъ ты возьми кампнь п сциспн яго гэтакъ, кабъ нсць яго вода поцякла». Чортокъ ўзяу камень п сциснуў яго гэтакъ моцно, што на пясокъ расцпснуў, а вода п не показалася. Потымъ ўзяў Климко, но ёнъ ўзяў не кампнь, а сыръ, сциснуў яго, сыроватка ўзяла п поцякла. Тоды гэты чортокъ побѣхъ до дому п прпнесъ грошп. Климко ўскпнуў мяшокъ на сппну п пошоў до дому. Сь гэтой поры Климко разбогаціў п цяперъ живё, медъ п впно пѣ.

Запис. учен. Несвиж. Учител. Семин. Ивановъ Богданкевичемъ. Ср. выше № 57, стр. 120—127.

В) БЫТОВЫЯ.

139.

РАЗБОГАТѢВШИЕ ПЛЕМЯННИКИ И ЗАВИСТЛИВЫЙ ДЯДЯ.

Минск. г., Борисовск. у., Мстпжск. вол.

Были два браты: одзпнь бѣднпй, другп богаты. Бѣдны, умп-рая, кажа свопмъ дзѣцямъ: «глядзпця, што вашъ дзядзька будзе робіць п вы тоя робпця, дыкъ п будзпця жпць». Ну дыкъ дзѣцп,—пхъ было два хлопцы,—якъ ўстануць, большп кажа мѣншаму: «пдзп, глядзп, што дзядцька робпць. Поѣдзпць сѣяць ў гэты дзень збожжа²⁾»,—яны тожа, ораць—яны ораць п т. д. Ужо хлопцы стали богацѣй за дзядзьку. Тогды гэты дзядзька догадаўся, што яны за пмъ подсматрпваюць п нарочпно якъ прпшоў

1) колокола. 2) збожже — всякпй хлѣбъ въ зернахъ п въ посѣвѣ. Слов. Новоспчп.

вечаромъ къ яму меньши хлопницъ, ёнъ кажа свойму сыну: «Ну заўтра будзимъ дворъ коля хлѣва ораць». Дóбро. Пришоўши до-моу, хлопницъ разсказаў большому, што дзядзька будзе дворъ ораць. Яны на заўтрая п свої стали ораць. Тольки прогналі бо-розиу, дыкъ тамъ дыямантуў поўна борозна блицницъ, якъ слонцы. Яны дзівюцца, што гэта такая? набрали цѣлы приполъ п понясли къ пану показаць. Принясли, высыпали зъ припола пану ў покой, дыкъ увесь покой й засвятило. Тогда панъ зъ радосьци посаdziў хлопцоў на крэсли, гарбáты¹⁾ наліў имъ п кажа: «Дзякў вамъ за госьциницъ! гэта надто дорогая каменья. Возьмиця за гэта у мяне ў воборы двѣ пары волоў, пару кони п збожжа, сколько трэба».

Вярнулися домоў хлопцы, рады, што панъ надзяліў ихъ до-бромъ п стали жиць, якъ пайлѣнйй. Ашъ дзядзьку стало завидно. Той приходзи къ имъ п проси: «Скажиця, што вы зробили такая пану, што той васъ такъ наградзіў?» Больши хлопницъ кажа: «А ничаго! Я ў своей жонки волосы оборваў п занесъ пану, дыкъ той за гэта п надаваў намъ ўсяго».

Пришоўши домоў, дзядзька давай скубсьци волосья ў жонки. Тая гвалту ровѣ, а ёнъ нарваў жменю п понесъ къ пану. При-хóдзи п кажа: «Дзинь добры пану!» а панъ отказывае: «А што ты, Кузьма, скажишь?» — «А вотъ», кажа, «принѣсь пану госьци-ницъ таки, якъ п пляменьники мое давали». — «Ну садзисяжъ, коли принесъ». Тогда ёнъ кажа: «трэбашъ першъ госьциницъ отдаць», выняў зъ за пазухи ды пялѣхъ! пану на столъ гэтой волосья. То-гда панъ позваў оконома п кажа: «Завядзи-тко Кузьму ў стайню ды дай яму наградныхъ двѣ сотни добрыхъ.»

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ Кр. Ив. Сазовича.

140.

МУЖИКЪ РОМАНЪ П ЖИДЫ.

Минск. губ. Слуцкаго уѣзда, им. Рачковичи.

Жіў въ одной дзереўни мужикъ съ жонкою. Его звали Рома-номъ. Ены жили бѣдно. И у ихъ ничога не было, только одзинъ ко-

1) чаю.

зель, а землю обрабатываць ены просили людзей. Потомъ мужккъ каже своей жонцѣ: «Поведу я, бабо, козла на торгъ и продамъ его, — на што ёнъ намъ»? Баба согласилась. Мужикъ повѣѣ козла на торгъ. Тамъ подышли къ ему три жида, стали козла торговаць, выторговали дешевево, а гроши заплацили, якъ за вола. Мужккъ, получіўши гроши, скорѣй пошоў домоў, а жида знали, гдѣ ёнъ живѣ. Огледзѣўшысь, што гроши заплацили за козла, якъ за вола, жида сговорились, штопъ за гѣто забиць Романа, што ёнъ ихъ ошукаў. Пошли на други дзень шукаць Романа. Подходяць къ дзереўни, ены увидзли Романа на високой горѣ бручи. Романъ, замѣціў, што къ ему идучъ жида, оставіў ораць, ўзяў цѣлешки, на которыхъ ввезъ соху, сѣў на ихъ и капиць къ жидомъ съ горы. Подѣхаўши къ жидомъ, ёнъ каже имъ: «Ци видзѣли вы такіе цѣлешки, якъ у мене? — куды захочу, туды и поѣду: не нужно ни коней, ничого». Жида забыли, што пришли биць Романа и стали проспць, штобы ёнъ продаў имъ цѣлешки. «Боже сохрани, штобъ я продаў такую выгоду! — ни за што!»

— Уй, які ты Романка, нихороши чаловккъ! Ты насъ обмануў, якъ продаваў козла, а цеперь не хочешъ своя цѣлешка продоваць.

«Ну такъ и быць! дасьцѣ пъядзесять рублѣў, такъ продамъ». Жида выняли гроши, заплацили и повезли цѣлешки; привезли въ мѣстэчко и стали говориць между собою: «Ци ми буджемъ такъ ѣхачъ, якъ музыккъ? не, ми ихъ вукраспмъ». Выкрасили ены цѣлешки и ў торговы дзень вывезли на базаръ. Одзинъ жидъ сѣў и начаў гнаць цѣлешки: «дюхъ, дюхъ»! — Стояць цѣлешки на мѣсьцѣ. Други жидъ говориць: «Якъ ты сѣў! Романъ ни такъ сидзѣў». И сѣў самъ, спустиўши ногъ на бокъ и стаў погоняць: «Ню, ню!» — стояць цѣлешки на мѣсьцѣ. Трейци жидъ каже: «Дали Бохъ Романъ ни такъ сидзѣў — ёнъ сидзѣў назадъ ногамъ» и сѣў такъ, — стаў погоняць: «Ню, ню!» — стояць цѣлешки. «А! гѣто песь Романъ обмануў. Пойдемъ, забьемъ его! ёнъ тутъ». И пошли шукаць Романа и по дорозѣ сговорились наперотъ, штопъ ёнъ ихъ напоіў за то, што два разы ихъ ошукаў. Романъ, замѣціўши жидоў, пошоў ў корчму, даў

жиду дзевяць рублей и сказаў: «Коли я наберу большъ, то заплачу послѣ, а коли меншь, то остатокъ твой». Жидъ согласіўся. Тутъ ўходзяць жиды и къ Роману говораць: «Ахъ Романка, якъ ты живешъ! хочапъ ты намъ кушіў вўпиць за то, што ошукваў». — «Ну, добре! ходзице ў бокоўку!» Ены пошли и стали пийць. Коли ены напилися, Романъ имъ говориць: «Ну вотъ вышлели и бачили, што я не плаціў; цеперь поглядзѣце, якъ я буду расплачивацца». Жиды ходзяць за Ромапомъ, а ёнъ подышоў къ жиду, ўзяўся за свою соломеную шапку и каже: «чу заплачено?».

— «Заплачено, мой голубокъ! Идзи сабѣ съ Богомъ».

Тогды Романъ обраціўся къ жидомъ и говориць: «Ну, а што видзѣли, якъ я расплачиваўся? гэто моя шапка такая: што буду браць, купляць — якъ только скажу: заплачено?» — такъ ўсѣ и кажуць заплачено. — Жиды забыли, што пришлели биць Романа и стали просиць, штопъ ёнъ продаў свою шапку. Доўго не соглашаўся Романъ, а потомъ и кажець: «Ну коли вы такъ захоцѣли, то я продамъ за триста рублей, а вы людзи торговые, выберете большъ». Жиды подумали, подумали, выняли триста рублей и отдали Роману; а Романъ, ўзяўши гроши, скорѣй пошоў до дому. Жиды, ўзяўши шапку, окрасили яе и на други дзень пошли ў кўрчму. Тамъ напили, наѣли на дваццаць пѣяць рублѣў и пришлели расплачивацца. Одзинъ надзѣў шапку, подышоў и говориць: «Ну заплачено?»

— «Што? Коли ты мнѣ плаціў?» Други его толкае ў бокъ и каже: «Романъ не такъ дзержаўся за шапку» и — надзѣў шапку, узяўся съ боку за яе и говориць: «заплачено?»

— «Што? Коли вы мнѣ плацили? Набрали стольки и кажуць: заплачено».

Трэйци жидъ также ў бокъ съ шапкою и шепче, што Романъ не такъ дзержаўся за шапку, и, самъ надзѣўши шапку, подышоў и каже: «Ци заплачено?» Корчмаръ стаў ругацца, што ены не плацили. Жиды заплаціўши, пошли биць Романа за обманъ. Пришли ў дзереўню, гдзѣ жиў Романъ и идучь улицею. Романъ вышоў на улицу поглядзѣць, — бачиць, што идучь жиды. Ёнъ,

ўбѣгши ў хату, кричиць на свою жонку: давай скорѣй бѣлую рубашку и штаны!» Баба ўнесла. Ёнъ скорѣй надзѣў, ўверцѣў онучами ноги, а ў головы поставиў вмѣсто свѣчки качалку, лёгъ на лаву и лежць, якъ мертвы. Жиды увойшли ў хату, бачаць, што Романъ помѣрѣ, стали радовацца: «Што Романика? Подохъ таки. Узе не будзешъ насъ ошукваць п одзнятъ ўзяў качалку и каже: «Хоця разъ дамъ ему за то, што ёнъ насъ столько обманваў!» и ударіў его по бруху. Романъ ўсхваціўся и гаворіць: «Ахъ благодару васъ за то, што вы ударили мене качалкою, потому што я, якъ умираў, забыў сказаць своей бабѣ, што у мене ёсь такая качалка, отъ которой можно оживаць. Жиды забыли, што пришли биць Романа и стали просиць, штопъ ёнъ продаў имъ качалкѣ. «Не, гэта вамъ не цѣлешки и не шапка. Я якъ почую, што хто дзѣ умре богаты, пойду оживлю, такъ и будзе сто рублей за разъ, а коли вы уже такъ хочеце, то давайце три сотни рублёў; вы людзи большъ ходзице, большъ и заробіце». Жиды дали три сотни рублёў, ўзяли качалку, вылаковали, увернули ў бумагу, положили ў хутляръ и ходзяць отъ одного мѣста до другога. Вдрухъ чуюць, што ў одномъ городѣ помѣрѣ богаты слѣдовацель. Жиды туды скорѣй пришли ў комнату, — тамъ плачь, вопль, а жиды цѣшаць: «Ша! будзе жиў!» И одзнятъ выняў качалку и ударіў по бруху, — мерцвецъ лежць, а всѣ смотрюць. Други жидъ гаворіць, што ёнъ крѣпко заснуў, нужно ему удариць по грудзи и ударіў. Мерцвецъ не ворúшицца. Тогда трейци гаворіць: «Гэта ёнъ напіўся и крѣпко заснуў, нужно ему вдариць по головѣ и якъ даў со всей силы по головѣ, ашъ мозги показалеся. Тогда жидоў посадили ў острогъ на два годы. Отсѣдзѣўши ў острогѣ, жиды пошли къ Роману, штопъ его забіць. Романъ, не придумаўши ничего, попаўся ў руки жидомъ. Жиды рѣшили его утопиць: засадили его ў мѣшокъ, понесли на рѣчку. Тамъ огледзѣлися, што не ўзяли съ собой сакеры¹⁾, — оставили Романа на ледú, а сами пошли за сакерою. У то время ѣхаў панъ;

1) Въ слов. Носовича: *sakéra* — топоръ, сѣкира.

Романъ почуў, што хто-то їдзе, стаў кричаць: «А Боже мой, не умѣю ни читаць, ни писаць! Хочуць за короля обираць». Панъ остановіўся п сказаў: «Я умѣю читаць п писаць, пихай мене за короля оберуць». — «Такъ выпусьць мене, пане, а самъ сядзь ў мѣхъ». Панъ выпусьціў Романа изъ мѣшка, даў ему подпіску, што то его собствєнные кони, а самъ ўлѣзь ў мѣшокъ, Романъ его завязаў, а самъ сѣў п поѣхаў. Пришли жидаы п стали рубиць лѣтъ, а панъ кричиць: «Я умѣю читаць п писаць, обирайце мене за короля!»

— «А лихо таби, Романка, ты уже выучіўся тутъ читаць п писать, мы тебе оберомъ за короля» п прорубіўши лѣтъ, бросили пана ў прорупъ. На други дзєнь Романъ увидзѣў жидоў п говориць имъ: «А што? вы мене утопили, — поглядзѣце: якихъ я тамъ пару коней ўзяў!» — Жиды испугалися п стали просиць, штопъ ѣнъ ихъ завѣў туды. Тогда Романъ говориць: «Я уже много васъ по обманваў, за то цєперъ ничего не возьму п повѣў на рѣчку сдзѣлаць прорупъ. Жиды здзѣлили. Тогда Романъ, обраціўшиєся къ одному, сказаў: «лѣсь!» Жидъ ў рѣчку п попѣрь, а Романъ на другого: «скорѣй, скорѣй!» ѣнъ тамъ лучшихъ коней вѣбере, потомъ на трєйцяго п утопиў ўсѣхъ трохъ жидоў, а самъ возвращѣєся къ своей бабѣ п стаў зъ єю жиць да поживаць, да большъ жидоў обдуваць.

Зап. учит. народн. учил. Н. Николаевичъ. Ср. выше, стр. 120—27.

141.

ДЗѢДЪ ВОРЪ, БАБА ВИРОЖБИТКА.

Минск. губ. п у., Столпецкой волости, с. Николаевщина.

Жили дзѣдъ п баба; обое яны были стары п робиць ни хоцѣли. «Гдзѣ чортъ не зможе, туды баба пошлѣ», говориць поговорка. И ўздумала баба жиць богачѣй. А якъ жиць богачей, коли лѣннєсья робиць? Думала баба, думала, дай придумала: «Няхай мой дзѣдўня зробицца злодзѣемъ (воромъ), а я буду ворожбиткою, п што мой дзѣдъ украдзе, то повпнєнь сказаць мнѣ, а якъ

будуць людзи пытацца: ци не вѣдая хто, гдзѣ хто украў моя добра, я буду ворожпць и буду наставаць отъ крадзеннаго половнну. А може хто подумает, што лѣпей украсьци ды ни оддаць». Но и гѣтые старье людзи знали одзинацатую заповѣдзь: што коли украдзешъ, альбо знайдзешъ, треба отдаць. Имя бабы гѣтуй было Хоўрянья. Першая ноч пошоў дзѣдъ красьци и украў у сусѣда нароги ¹⁾ да подоткнуў у ягожъ подъ страхою ²⁾. Устаў назаўтра сусѣдъ, пошоў глядзѣць сохп, — ажъ на сосѣ и нарогоў нима. Приходзиць сусѣдъ къ бабѣ и говориць, што такъ итакъ: «Наша ворожбитка ўзялася отгадаць, гдзѣ сусѣда нароги: воду лила ў дванацаць мѣсокъ, узлы на вяроўцы вязала, наконецъ сказала сусѣду, што яго нароги ў яго жа хлѣва подъ страхою. Такъ и ў другій разъ нашъ дзѣдъ украў вола и ўзноў баба отгадала и половиину платы ўзяла сабѣ. Но одна догадка нашае Хоурашня вельми смѣшная: У одного пана лѣкап съ фурманомъ украли гроши. Присылая той панъ гѣтыхъ самыхъ жуликоў за бабой Хоўроньнею. Лѣкай ўздумаў: ў брычку, ў тымъ мѣсьцы, гдзѣ садзя баба, положиць поўдзсятка яецъ. Гѣтымъ хоцѣў ёнъ дознаць: ци умѣя баба ворожпць? Приѣхали за бабою. Отказацца ей было ня можно; яна и согласлася. Кажному вядома, што гѣтая баба николи не садзилася ў панскую брычку. Якъ сѣла на мяккихъ подушкахъ, то и сказала: «Алешъ якъ мякко, ўсё роўно, якъ курпцы на яйцахъ». Гѣты слова кинули ў дрожъ лѣкая; ёнъ думаў, што баба отгадала. Але баба ничога объ гѣтумъ ни вѣдала. Приѣхала Хоўронья къ пану; панъ самъ зняў яе зъ возу и занёсъ ў одну коморку, гдзѣ никого ня было и оставіў яе тамъ одну, кабъ не мѣшаць ей ворожпць. Лѣкай нашъ ўздумаў пойци, забпць ворону и угосьциць бабу; гѣтымъ ёнъ хоцѣў узнаць ў ворожбитцы праўду. Якъ забіў ворону, вялѣў ёнъ яе спекци, а потомъ понёсъ къ баби. Подышоў подъ дзверы яе комнаты и слухая. Ажъ баба сама спбе кляне: «ахъ я Хоўронья, Хоўронья, попалась сюда, якъ ворона

1) лемехъ, сошникъ. Въ слов. Носовича: *нарогъ*, т. е. въ ед. ч. 2) Въ слов. Носовича: *Стрѣха*: а) кровля; б) край кровли.

ў паньскіе покои!» А лёкай подь дзверми подумаў, што баба одгадала, што ёпъ нясе ворону и вярнуўся назадъ.

Ў той коморы быў пѣвень подь печкою. Цѣлы дзень моўчаў, а якъ настала ночь, начаў снѣваць. Гэтое ўсё робилося ночычу. Фурмань, выпрагши коня, стаў подь вокномъ послухаць, што баба робить и гово́риць. Ў гэты самы часъ, якъ разъ пѣвень за-снѣваў. Баби стало вясялѣй; яна и кажа: «Вотъ хоць одзінъ ту есьць!» Баба сказала такъ на пѣўня, а фурманъ подумаў, што яна гэто на яго казала, што вотъ одзінъ злодзѣй нашоўся! Пошоў фурманъ къ лёкаю на раду. Думали яны, думали, на остатку сказали одзінъ другому: «Лѣпѣй трэба бабы перепросиць, кабъ не казала пану, што мы украли гроши, а то прйдзетца намъ кепско, ды яще ў Спбры будземъ».

Пошли, перепросили¹⁾ бабу и сказали, гдзѣ яны положили гроши. На утро рано пришоў панъ къ бабѣ пытаць: хто украў гроши? Баба яму разказала, «што домовый занёсъ яго гроши на гумно, на самы верхъ, а царобокъ сягоння лазіў правидь страху, ды знашоў и положиў подь шуло; яны тамъ и цяперъ ляжаць». Пошоў панъ туды, нашоў гроши, даў грацякъ баби Хоўроньни и вялѣў фурману и лёкаю завязци бабу до дому. Янышъ ни повязлі яе до дому, а завязлі ў густы боръ и тамъ покпнули, забраўши гроши тыя, што даў панъ. А дома дзѣдъ тоже попаўся ў бяду: яго зловили и посадили ў кунцу (тюрьму), гдзѣ и помёръ. А баба зъ лѣсу ня вышла, нима вядо́мо, гдзѣ пропала.

Съ тыхъ поръ ни хто подь старосьць ни бяре́тца ворожиць, а ляпѣй пойдзе по Божуй милосьци.

Зап. учен. Несвижск. учительской семинаріи Іос. Сенькевичемъ. Ср. выше, стр. 213, 100 и 217, 101.

142.

СЫНЪ ХВЯДОСЪ.

Тамъ же.

Быў у бацьки сынъ Хвядосъ. Бацька хоцьў яго жанить, по-ѣхаў ў сваты, а сыну сказаў поставиць снопоў ў восиць²⁾, кабъ,

1) *Перепросить*: просить прощенія. Слов. Носовича. 2) въ овинъ.

значя, ранницей можно было змолощць. Пошоў Хвядось стаўляць спопы ды увесь токъ и спаліў. Прійжджая почьчу бацька, будзя Хвядоса: «Пойдзимъ молощць!» Той отказывае: «А чимъ, коли цапы погорэли?»

— Якъ погорэли?

«А такъ».

— «Ня ужождь хто зробіў, самъ згорэў и цапы попаліў?» Нэ-чаго робщць. Бацька побядоваў, побядоваў, пѳтомъ думае: «Ожанию яго; тогда, можа, поразуміѳе».

Послаў гэто Хвядоса къ попу ў сповщць. На дорозѳ ёнъ спотыкае чаловѳка, той пытае: «Куды, Хвядось, волщць?»

— Жанщца буду, ў сповщдь іду.

«Дай Богъ счасливо!»

— Такъ и будзецъ, — отказаў Хвядось. Пришоў ў клибанію¹⁾. Попъ пытае: «Ты жанщца хочщщ? А ци умѳешь іацяры?» Хвядось кажа: «Не, я ихъ николи пщчуў и не бачіў, а есьць Кондрать, меньшы братъ, — во дыкъ той на пацяры, якъ гадъ!» Ну попъ хоцѳў уже яго прогнаць, ажъ бача ёнъ іѳшто трмае. «Што гэто у цябе подъ полой?» — «А гэто я, баццщшка госьщщца принёсь: трохо изъ бѳдла, а трохо изъ збожжа» и положіў вянокъ ццбули и курицу.

Послаў попъ Хвядоса зъ своей кобылой на ночлегъ, «а заўтра» кажа, «я зъ тобой распраўлюсь».

На заўтра рано приходзи Хвядось къ попу, надуўся и стоиць ў кутку. Попъ кажа: «Чаго ты надуўся, Хвядось?»

— И тыбъ надуўся, кабъ на почлезѳ быў.

«А што тамъ?»

— А тоя, што твою кобылу воўки ўкусили.

«А ци много укусили? будщщ жива?»

— А дзѳ тамъ? остаўся только хвостъ ды грыва.

Зап. волости. писар. А. Гаусомъ отъ Пр. Стрельчѳнка.

1) домъ священно-служителей. Это слово искажено отъ: *плебания*, что, по словарю Носовича, значитъ — католическій монастырь и домъ католическаго приходскаго священника.

АНЕКДОТЫ.

143.

МУЖИКЪ И ПАНИЧЪ.

Минск. губ., Борис. у., Мстижск. волости.

Ѣхаў мужикъ, спотыкае ёнъ лѣкоего паничá идзець дорогой и просицца: «подвизця». — «Добра!» кажа мужикъ, «садзися!» Ёнъ сѣў и яны поѣхали. Дорогой мужикъ пытае: «Хто ты и куды идзешъ?» — «Я», кажа, «скубэнтъ, учуся ў гимназіи, а цяперъ насъ пусьцили на вакацыю, дыкъ иду домоў».

— А чаго васъ тамъ вучуць?

«Ды ўсякихъ навукъ, въ наприкладъ, громъ и блискáвица, гэта знача — лякричавство такая яно...»

— Не, братъ; видаць, што вучанъ да ни довучанъ: гэта Божжа моць называицца, а ни лякричавство твое нѣйка. Во што!

И такъ яны, спóручыся, — той своё, а той своё, ѣхали ў бродъ, дыкъ чаловѣкъ спихая скубэнта зъ возу, кажа: «Колишь ты такі мудры, дыкъ ипрайдзіишь цяперъ чиразь бродъ, ни намочиўся ў грязъ». А той кажа: «Постой, ипрайду, позволь мнѣ только подлѣзци по коню къ дузѣ, а тамъ и ипрайду сухо». Узяў дыи ўзлѣзь на коня, выняў цихонько зъ кяшени сцизорикъ ¹⁾, и чирахъ по гужамъ — каламашка зъ оглоблями и осталася ў брѣдзѣ, а ёнъ вярхѣмъ на кони и проѣхаў на сухая, кинуў коня и пошоў сабѣ. И покуль чаловѣкъ, по брухо ў грази, прыладзіў ўзноў коня, скубэнтъ уже дойшоў до якого-то засыщѣнка ²⁾, зайшоў у водну хату. Тамъ молодзвца блины пиклá. Ёнъ проси: «пусьци ночовáць!» — «Добро!» кажа. Ну ёнъ счасъ и лёгъ на топчанѣ ³⁾. Можа чиразь годзіну, ци боли, приїзджавиць господаръ. Молодзвца

1) перочинный ножикъ, 2) *Засыщѣнокъ* — участокъ земли съ домикомъ и хозяйственнымъ обзаведеніемъ, отдаваемый большею частью въ арендное содержаніе. Слов. Носовича. 3) *Топчанъ* — простая, широкая скамья для катанья бѣлья. Тамъ же.

яму: «чаго ты марудзіў доўго? Сусьдзі пеўня ужо вячэраюць, а я цябе ўсё чыкаю».

— Ябь даўно быў бы, али прычаниўся ко миѣ пѣйкіі скубенть и подстроіў миѣ штуку, кабь яго повѣтрые....! А хто гэто у цябе на тончанѣ ляжиць?

— «А пѣкіі паничъ попросіўся ночоваць».

Чаловѣкъ подышоў кь яму: «А, ты тутъ? Наноўся жь, братъ.... Ну але покуль што якая, ходзи повячэраимъ першъ: сегоня у насъ дзяды!» Посадзіў яго за столь, стали вячэраць. Чаловѣкъ съ жонкой выпили кварту горэлки, — ёнъ по яе гэто и вэдзіў ў кършму. Повячэрали, господыня послала скубэнту посьцель на тончанѣ, подь полаціям. Той было ужо хоцьў укласцея, али господарь азяў бизунъ¹⁾ ў руки ды кажа: «Постой-тко, поучу тобѣ трохо, коли ўсё ў тахту скажешъ, то будзишъ цѣль, а коли не — попадзешъ бизуна». Ипоказывая на цяпло²⁾, што горэло накомнику, кажа: «Што гэто?» Скубэнтъ отвичае: «Звѣсно — огонь». Той яго сцѣбъ бизуномъ: «Не, братъ, прошибся! Гэто называецца ни огонь, а *красота!*» и показывая на кота, што сядзѣў на прыпячку и мыў сабѣ лапкой мордочку: «А гэто што?» Скубэнтъ кажа: «котъ!» Ёнъ ўзноў яго сцѣбъ бизуномъ: «Не», кажа, гэто *чистота!*» А дыл³⁾ показаў на полаци: «А гэто што?» Той кажа: «Полаци». — «Не, братъ, гэто *высота*, помни!» ды бизуномъ. «Ну, а цяперъ», показывая яму на воду, «ў послѣдній разъ угадай, што гэто?» Скубэнтъ кажа: «Звѣсно — вода!». Мужикъ яму ўзноў бизуномъ: «Не, братъ, прошибся, гэто называецца: *благодать!*»

Послѣ гэтыхъ навукъ мужикъ положиў бизунъ, полѣзь на полаци снаць, господыня лггла на печи, а скубэнтъ на тончанъ и заснули. Подь дзень мужикъ зъ жонкой ўстали и пошли ў ёўню молоциць. Прочхнўся скубэнтъ, оглѣдзіўся, шкого нема ў хаци. «Ну» думает, «зроблю штуку!» ўзяў зловиў кота, причаниў кь хвосту головѣшку зъ огнемъ и ўскпнуў на полаци; а тамъ лёпъ сушіўся. Тогда скубэнтъ пошоў ў ёўню кь господару и кажа:

1) Бичъ, ременная плетъ. 2) огонь. 3) т. е. а дѣли, — далѣе.

«Дзякўп табѣ за хлѣбъ соль, ночлегъ и навѣрку, али вотъ: чистота ухопила красоту и понисла на высоту, а коли ня уживешъ¹⁾ благодаца, то ня будзись сядзѣць у хацц!» и пошоў сабѣ.

Мужикъ гѣто одумаѣся, што скубѣнтъ пеўня штуку зробіў, побѣгъ ў хату, бача—лѣнъ гориць на полацяхъ, давай заливаць и скубѣнта поминаць²⁾.

Зап. волостн. писаремъ А. Гамусомъ отъ кр. Якова Бузы. Сообщ. Минск. Статистич. Комитетомъ.

144.

ЦИ БЫЛА У ТРИГОРА ГОЛОВА, ЦИ НЕ?

а) Могил. губ., Оршанск. уѣзда, с. Мошково.

Чумаки гнали разъ волоў теразь сяло. Мужики гѣтого сяла пытаютца у чумакоў: «Идзѣ вы стольки набрали волоў?» Яны кажущ: «Выросцили на поли». Мужики зговорились помежъ собой, сложились и купили одного вола. Посѣкли яго на кусочки и

1) не употребишь.

2) Вар. Новогрудск. уѣзда, села Полберегъ, вересковской волѣсти.

Одзинъ разъ ишоў школьникъ дорогою, а воколо его ѣхаў мужикъ. Школьникъ зачаў просиць гѣтого мужика, кабъ ёнъ ўзяў яго на возъ. Мужикъ ўзяў. Ёхали яны, ёхали и пріѣхали до Нѣмана, и кабъ имъ пераѣхаць чаразъ Нѣманъ, то мужыкъ сѣў на возѣ, а школьникъ на волѣ. Подплыўши на серадзину Нѣмана, школьникъ одрогъ вола и поплыў, а мужикъ и остаѣся на колѣсахъ. Пѣтомъ нѣякъ мужикъ выплыў на берегъ, догнаў школьника и попли яны до дому. Вошли ў хату и осталися ночоваць. Жонка гѣтого чаловѣка запалила лучину и мужикъ, показывая рукою на огонь, сказаў до школьника: «што гѣто?» Школьникъ кажа: «гѣто огонь!» Мужикъ яго—ляпъ по мордзѣ и кажа: «Гѣто красота». Потымъ мужыкъ убачіу kota и кажа: «Што гѣто?» Школьникъ кажа: «Гѣто котъ!» Мужыкъ зноў—ляпъ яго по мордзѣ и кажа: «Гѣто чистота». Послѣ мужикъ углѣдзѣў воду ў кубѣ и кажа: «Што гѣто?» Школьникъ сказаў: «Гѣто вода!» Мужыкъ зноў—ляпъ яго по мордзѣ и кажа: «Гѣто благодаца». Потымъ легли спаць. Пераночоваўши ночь, на ранки мужыкъ ўстаў и пошоў молодицца, а школьникъ ўзяў махнушку зъ огнемъ и ушациў коту ў хвостъ, пусьціў у хату. Пѣтомъ выскочыў на дворъ и начаў кричаць: «господаръ, господаръ! идзи бяри благодаца, хату ратоваць: ухопила чистота красоту и уцекла въ хату».

Зап. ученикомъ приготовительн. класса Несвижской Учительской Семинаріи І. Змачинскимъ.

посѣяли ў лѣтку на поли. Теразь нѣскольки дней три мужики: Иванъ, Григоръ и Остапъ пошли поглядѣць: ци растуць волю? Пришли на поле, а тые куски такъ и подымаютца. Одзинъ кажець: «Полядзи-тко, братцы, якъ скоро растуць». Пошли яны ў други конецъ поля и замѣтили якую-то звѣршну, побѣжаўшую съ кускомъ мяса въ пячурку¹⁾. Мужики разсердзился и думаюць: якъ бы гэту звѣршну забиць? Андрей кажець: «треба кому-нибудь достаць яе изъ пячуры. Иванъ, лѣзь-ко ты!» — «Не, ты лѣпи, Григоръ, лѣзь, ты майстра лѣзиць». Григоръ согласіўся, но съ тымъ, штобъ за яго ноги привязаць вироўку: кыли яго доўго ня будзиць чуць, шобъ выцягнулі яго. Вотъ ёнъ и полѣзь. Андрей и Остапъ ждали, ждали яго — ня чуць. Тоды яны ўзяли за вироўку и выцягнули Григора, — глядзь, ажно ёнъ безъ головы. Андрей пытаецъ у Остапа: «Ци была у Григора голова, якъ ёнъ лѣзь ў пячуру?» А тэй кажа: «Я не прицяміў. Пойдемъ-ка, попытаімъ у яго жонки». Пошли яны къ жонцы Григора пытатца: «Ци была у твоего мужика голова?»

— А хто яго вѣдаецъ? Здаецца, якъ учора блины уплитаў, дыкъ головой мотаў.

Зап. учен. народн. училища Е. Жданцовъ.

145.

ЦИ БЫЛА У ПОПА ГОЛОВА, ЦИ НЕ?

б) Слуцкаго уѣзда, м. Вызны.

Разъ одзинъ чаловѣкъ посѣяў жито на полянцѣ. Жито не уродзіло. На другую весну пріѣхаў чаловѣкъ да посѣяў грэчку — и грэчка не уродзилась. Стаў ёнъ и гадаецъ: «што гэта замѣсто такая, што ништо ни рѣдзиць»? Отъ ёнъ посѣяў солп — и соль не выросла. Разъ приходзиць ёнъ на полянку и вгледзѣў слѣды медзвѣдзя и каже: што гэта козулька переходзиць, за тымъ ништо ни рѣдзиць. Отъ ены позвали попа, кабъ ёнъ отправіў молебень. Попъ фдучи, угледзѣў гнѣздо медзвѣдзя, позваў людзей и каже: гэта тая казулька, што переходзиць черезъ поле. Забиць

1) Пячура — нора. Слов. Носов.

ле грэба. «Лѣзьце! биде!»—Нихто ни хоче. Отъ полѣзъ самъ попъ ў душлэ, тольки ўнизъ головою, прилѣзъ къ самому медзвѣдзю, а медзвѣдзь ўзяў да попу голову одкусиў. Ждуць людзи попа часъ, ждуць другій — нима ихъ попа. Стали его цегнуць за ноги изъ душла, выцегнули, зярнули, — ажпо нима у попа головы. Одны кажуць, што казюлька откусила, а другіе кажуць, што ёнъ гэтакъ пріѣхаў изъ дому. Отъ яны заспорились, да и подралися. Пошли спрашиваць у хурмана, которы вѣзъ попа; хурманъ каже: «я хоць вѣзъ, да ни знаю, якъ ёнъ быў, али здаецца безъ головы, а може и зъ головою. Попытайцеса у наймпчки: ена знае, ена учора часала ему косы». Пошли, пытаюць: «ци ни вѣдаеш ты: ци была у попа голова?» Ена каже: «я хоць цесала ему косы, але забыла». Такъ наши мужики все пытали, да пытали, а толку не добрали: ци была у попа голова, ци не? Такъ и остались невѣдавши.

Зап. учен. Несвижской учит. сем. Василиємъ Гринковымъ.

146.

КИСЕЛЬ.

а) Витебск. губ. и уѣзда, м. Чашники.

Поѣхаў заць къ цѣщи. Цѣща паварила кислю. Мужикъ ня знаў, што гэто. Ёнъ и спрашиваецъ: «Што гэто?» Цѣща кажиць: «Кисель, кисель». Ёдзиць ёнъ къ жѳнцѣ, а дорогой ўсѣ: «кисель, кисель». Заразъ мужикъ и забыў, якъ казаў. Вотъ ёнъ топчиць грязь и пщиць ў грязи. Ёдзиць панъ. Пытаецъ: «Што ты, мужикъ ищишь?» — Ахъ, паночикъ, забыўся. — «Экій ты мужикъ дуракъ, замѣсиў грязь, якъ кисель. — «А вой, паночикъ: кисель, кисель, паночикъ, кисель! Дзенькую, паночикъ, дзенькую»...

Зап. мною отъ М. Коткевичевны.

147.

б) Могил. губ., Горецк. у., с. Святошицы.

Ў однай дзяреўни ни знали, якъ варыць кисель. Исъ тэй дзяреўни жаниўся малецъ и ўзяў молодуху изъ другой дзяреўни, дзѣ умѣли варыць кисель. Послѣ вяселья гэты малецъ поѣхаў къ цѣщѣ ў госьды. Цѣща яго угосьдила ўсимъ и кисялёмъ. Тогда

зять, идучы ў дворъ, спросіў: «Мамо, а мамо! якъ называецца гэты кулѣшъ, што ты мнѣ давала? Ёнъ же дуже смашны».

— Гэта ні кулѣшъ, мой зіцюхо, а гэта кисель.

«Ци умѣешъ робіць яго, Параска»? пытае ёнъ молодуху.

— Умѣю.

Тогды ёнъ стаў коня запрагаць і штобы ні забыцца, ўсё гаворыць: «Кисель, кисель, кисель!» Такъ ёнъ гаворыў, ідучы ў дворъ. На дарозѣ ёнъ ўстрэціўся зъ чаловѣкомъ. Тэй сказаў: «здраслуй!» Ёнъ отвѣціў і забыўся названня киселя. Ёнъ вярнуўся къ цецѣ спрашваць: «Мамо! я забыўся, якъ тэй кулѣшъ называецца».

— Кисель.

«Дай мнѣ, мамо, на показъ, штопъ я ня забыўся?»

Пецца дала. Ёнъ положиў кисель ў шапку і поѣхаў. На дарозѣ ёнъ ўстрэціўся зъ паномъ і, абѣждаючы пана лужею, зняў шапку, а кисель ізъ шапки да ў лужу. Тогды ёнъ: «Штопъ цябе, мой паночакъ, пранцы зѣлі! якъ я за тобою згубіў штуку, што ні отдаў бы за п'яць сотъ рублёў». Панъ останвіўся і спрашваець: «за што ты мужыкъ, бранісься?»

— За то, што за тобою згубіў штуку і забыў, якъ яна зовецца, дужа дорогая штука.

Панъ подумаў, што праўда і закасаўшы рукі, стаў мужыку помогаць шукаць. А мужыкъ, замѣсіў грась зъ водою, дзѣ і растаў кисель. Панъ шукаў, пѣтомъ кажець: «А нехъ тебе дьябл вазьмуць! здзѣлаў воду, якъ кисель». — А, паночакъ; «кисель! кисель! кисель!» — і скорэй на возъ да на коні і крычыць: «кисель, кисель!» Панъ гледзѣў, гледзѣў і кажець: «О дурны! якъ сказаў: кисель, дыкъ ёнъ і поѣхаў, крычучы: кисель!»

Прыѣхаўшы ў дворъ, нашъ мужыкъ і кажець жонцы: «Параска! ці умѣешъ варыць кисель?»

— Да къ чаму не?

«Ну гледзішъ, штопъ заўтра зварыла, а то я забуду, якъ ёнъ зовецца».

Съ тыхъ поръ ў той дзяреўні навучыліся варыць кисель.

Зап. учит. народн. училища. г. Николаевичемъ.

148.

ДУМЫ МУЖИКА-СТРѢЛЬЦА.

Витебск. г., Лепельскаго у.

Быў стралѣць. Пришоў ёнъ ў лѣсъ, глядзиць — зайць на кусьцѣ спиць. Достаў ёнъ изъ кишени свою табакерку дыи тра-сець на руку табакъ, а самъ думаецъ: «што я зъ гэтымъ зашнь-комъ здѣлаю? Возьму я яго забью, кожу зъ яго здзяру́, говяд-зину ў дзежку, кожу продамъ. То ни малыя дзеньги будуць, — вялікія. — Што я за тыя дзеньги куплю? — Куплю я курочку, тая курочка нанясѣць яецъ. Посаджу курочку, йна вывдзиць сциплинятокъ: то ни малыя дзеньги будуць, — вялікія. Питушкоў покаплюню, а кўрычикъ такъ попродамъ: то ни малыя дзеньги будуць, — вялікія. Што я за тыя дзеньги куплю? — Куплю я овечку и барана. Тая овечка окóциць ягнятокъ. Барáшакъ спокладаю, овечакъ такъ продамъ: то ни малыя дзеньги будуць, — вялікія. Што я за тыя дзеньги куплю? Куплю я сѣмя и лёну и корабъ, поѣду на мбра купчеваць. Куплю я вочину и буду по-даци браць. Придзець мужикъ отпрашиваць, скажиць: «паночикъ, будзь панъ ласкаў! подождзи, — оддамъ зъ подзинькованьемъ». «Вонъ мужикъ!» да вскрикнуў такъ, што зайць испугаўся и ўшоў.

Зап. мною отъ М. Коткевичавны.

149.

КАРТАВЫЯ ДОЧКИ.

Минск. губ., Слуцк. дер., Кіевецкой волости, сел. Семежево.

Были у мацери три дочки, да вельми не удалыи да еще и *картавыи*, такъ што нихто не хоцьѣ ихъ браць замужъ. Отъ одзинъ разъ пріѣхали къ имъ сваты. Маци спекла еечню частоваць свата, а дóчакъ посадзила на печь и сказала: кабъ енѣ ни-чого не говорили и сама вышла ў сѣнды. А котъ прибѣгъ да и стаў ѣсьци еечню. Отъ большая и закричала: «Маци, о маци! котъ меркечню ѣсьць». А другая говорщиць: «А подла, а табѣ

мади казала *мерцаць*», а трецця говориць: «А я добре исто и умерчала». Ёсьлышаўши гэта, ушли и послѣдніе сваты́ 1).

Зап. ученикомъ Неевижской Учительской Семинаріи Як. Арабинка.

150.

ПОЗДРАВЛЕНІЕ.

Городъ Борисовъ.

Жыў быў одзінъ панъ и у яго родзіўся сынъ. Ёся дворя задумала якъ пайлѣпи поклонница пану, а ихъ обѣномъ такъ навучаець: «Я буду псыця перши, а госьцинца яму пріясемъ, я буду на головѣ нясыці яму поўцюю корзину яецъ, старшина ворону, а староста маслѣнку. Якъ прідземъ, я буду першь говориць. Ты, старшина скажи: «соўсимъ дворомъ», а ты, староста, скажи: «зъ дзяцьми и зъ жонкой», а ты паробокъ скажи: «зъ ўсимъ набыткомъ 1)». Яны прышли скоро къ пану ў покой. У оконома вярѣжка отвязалась отъ лапця и якъ паробокъ увышоў и ногой прідержаў, ня умысла, вярѣжку, окономъ поваліўся и крычыць: «бодай ты пропаў!» Старшина ни почуў, што окономъ кажыць и кажа: «Соўсимъ дворомъ», а староста кажа: «Зъ дзяцьми пзъ жонкой», а паробокъ кажа: «Соўсимъ своимъ набыткомъ». Панъ якъ почуў гэта, прогнаў ихъ кіямъ, якъ собакъ, вонъ.

Зап. учен. 2-го класса Борисовск. уѣзднаго училища Н. Дрелингомъ.

1) Вар. Великор. «Были у одной вдовы три дочери картавыя. Ждала она къ нимъ жениха. Только нужно было ей разъ отлучиться изъ дому, она и накаываетъ дочерямъ: «Смотрите, дочки, пріѣдетъ безъ меня женихъ,—много съ нимъ не разговаривайте,—не то, пожалуй, ни которую не возьметъ за-мужъ, какъ узнаеть, что вы картавыя. А какъ заговорить съ которой, такъ вы отвѣчайте на его слова только: да, либо нѣтъ. Дочери общались такъ дѣлать. Пріѣзжаетъ къ нимъ женихъ безъ матери, заговариваетъ со старшей, она и говоритъ: «Миѣ мамка ничего не венѣва гононить»,—а другая, «Дуя ты дуя! зачѣмъ же гононишь?» А третья: «Всѣ вы дуи! одна я умная,—ничего ни гононина, мамка сюшася!»—Женихъ всѣхъ разобралъ 2) до единой, да драло! Пришла мать, узнала, что дочери безъ нея набѣдокурили, да такую имъ трепку задала,—всѣ косы выдержала». Русск. народн. сказки Е. А. Чудинскаго. Москва, 1864 г., стр. 133.

1) Набытокъ — приобрѣтеніе, имущество. 2) т. е. понялъ.

151.

ХИТРЫЙ ЦІУНЪ.

Минск. г. Слуцк. у., с. Подлѣсьѣ.

Ось я вамъ раскажу, што у насъ была за штука. Быў у насъ ў дворіе одзінъ ціунъ, хитры такі, што іоўнъ тутъ и самого чорта пероуйдзе. Отъ гэты ціунъ и кажа писару, што ў дворіе ў тоўмъ самумъ служіў:

«Панпчку! віедаеце, што я вамъ скажу?».

— «Ну? а што?»

«А отъ што. Есть тутъ ў дворіе ў насъ одзінъ рымаръ Дакъ іоўнъ каждыи noci до жоўнки біегае чыразъ самыи могилки. Дакъ его, кажа, треба напужаць».

— «Ну, а якъ жажъ его напужаць?» пытае той писаръ. А писаръ гэты быў добры чаловіекъ, молоды еще, але трохи дурковаты. Отъ ціунъ и кажа: «Отъ я васъ, паничку, навучу. Вы возьмие што біелое, обопищеса¹⁾ да и сядзьце коло каплицы. А якъ іоўнъ будзе подходзиць подъ тую каплицу, дакъ вы выскочпе да на его».

— Ну, добра. Той писаръ сказаў, што зробиць. Тымъ часомъ гэты самы ціунъ пошоў до того рымара да и кажа ему:

«Отъ віедаишь, што я таби скажу?».

— «А што?» пытае той.

«Дакъ почакай. Отъ якъ будзешъ ици сегодня до жоўнки, то возми съ собою добрую поплиску. Бо себе гэты нашъ дурны писаръ будзе пугаць. Глядзижъ возми, да полуи ў вохвóту».

— «Дóбра, дóбра! Дамъ я гэтому страху». Ну приходзиць вечаръ. Отъ той писаръ пошоў, обопиўся просцирадомъ²⁾, да и сиеў коло каплицы. Идзе и рымаръ и несе съ собою добрую поплéцину. Але штобъ писаръ не углédзяў поплéцины³⁾, дакъ іоўнъ привязаў яї до ноги, дакъ яна волочицца сзаду, и ни видна. Чуць тоўлько іоўнъ подходзиць подъ каплицу, ажъ выскакае ниешто.

1) покрываеть; 2) простыней; 3) *поплéцина*—длинная тонкая жердь, употребляемая при покрытии кровли соломой. Слов. Носовича.

Дакъ гэты ціунъ п одскочіў,—спужаўся. Стопць п глядзіць. Дакъ той писаръ ближай подходзіць. Отъ той ціунъ якъ хваціць поплечину, да якъ мозгонé¹⁾ ўздоўжъ по писару тою поплечиною. Той бачыць, што бѣда, да на уцѣки: А ціунъ за імъ. Да якъ сперсыць яго пзноў, той поправаляецца. А ціўіць пзноў якъ ризне его. Бачыць писаръ, што бѣда, моцно вельмі бѣецца п гоніць его зъ могілокъ. Давай крычаць: «Ёўхымъ, Ёўхымъ! што ты робишь? гэтожъ я, писаръ!».

— А, той хитры мужыкъ, злодзѣй! што то ў дворіе живучи....

«Якы ты, кажа, писаръ? Нашъ писаръ ў дворіе сядзіць, ты не писаръ». Да пзноў давай его опоганеваць. Наслу добіегъ до брамы²⁾. Идзе по дзѣдзінцу³⁾ п сустрачае ціуна. Отъ той под-ходзіць да п пытае:

«А штожъ, панвчыку?»

— Ни, нпчого. Познаў, кажа.

Идзе уже скривіўшыся такъ, якъ три дни не фўши. А той ціунъ,—ажъ за бокі берэцця со сміеху. Пришоў да п разказвае: такъ п такъ. «Отъ якъ я, кажа, писару обмануў!»—Мы просто чупъ не полопались отъ сміеху.

Зап. учен. VIII кл. слупкой гимназій Конаць.

152.

ШЛЯХЦИЦЪ И МУЖИКИ.

Гродн. губ. п уѣзда, околица Залевичи на востокъ отъ м. Индуры — 8 верстъ.

Бўў ў насъ такі шляхциць-шкодникъ⁴⁾, што ўсё пасвіў живину⁵⁾ по шкодзи. Одзинъ разъ ёпъ пошоў пасвпць быдло на мужицки плесь, дзе ёнъ ў первой ўсё гоняў такъ, екъ на свое п наватъ зъ окóлицы мало кого пускаў.

Одзинъ разъ мужики припильновали его. Екъ ёнъ перагнаў церазь рѣку Свислочь съ своими сусѣдзьми, то мужики набѣгли зъ жита. Сусѣдзи стали съ своею живпною удекаць церазь рѣку

1) Ударить; 2) до воротъ; 3) дзѣзинець,—мѣсто, окружающее церковь. Слов. Носовича; 4) Шкодникъ: обидчикъ, наносящій другому вредъ: Слов. Носовича; 5) скотину.

на свое болото, а ёнъ кажа: «Я не буду уцекаць, я зъ ими знаюса, ены мне не будуць рўшницъ». А мужики екъ набѣгли, то екъ стали его биць — хто чимъ могъ: хто колѣмъ, а хто пўгою. Познаў ёнъ, што бѣда, — давай уцекаць церазь воду — зъ одзежою, зъ бѣтами, да понаў ў такое мѣйсьцо глыбокое, што ледво вылѣзъ. Тоды ёнъ пришоў до свонхъ людзей околичныхъ, дый давай ихъ лаецъ и кажа: «Чаму вы мне йшли борошницъ?» Раззловаўся на ихъ и прогнаў съ стуль зъ околичнаго болота. Прослѣ того ёнъ доўго прохворѣў и большъ нигды тамъ не гнаў пасвиць.

153.

АСЭСОРЪ И ЖАБРАКЪ. 1)

Той же губ. и у. д. Демитково на сѣв.-зап. отъ м. Индуры — 7 верстъ.

Быў ў Индуры асэсоръ, дыкъ ёнъ коли тульки йшоў до косьцѣла, то ўсё даваў жабракамъ по три гроши. Разъ одному жабракеви далл много хлѣба, дый ёнъ пошоў до корчмѣ, дый той хлѣбъ и отдаў жидоўцы за кручокъ горѣлки, а жидоўка ўзяла той хлѣбъ дый высыпала ў цебаръ ў сѣчку и хоцѣла оддаць кововамъ. Тамъ быў тысячны, бачиў якъ яна высыпала, пошоў дый сказаў асэсорови. Асэсоръ кажа: «Пойдемъ поглядзимъ!» Пошли яны тамъ до корчмы, ажноў тамъ той жабракъ сядзипцъ за столомъ и спѣвае. Асэсоръ пытаецца у жидоўки: «Дзѣ той хлѣбъ, што ёнъ табѣ отдаў?» Жидоўка показала, а ёнъ казаў ўзяць той цебаръ и жабрака и привесьци яго до ее стодолы 2) и сказау: «Глядзяшъ ты, покуль не выберешъ гэтого хлѣба съ сѣчки и не *зясси*, то я цябе не пушу!» Ну и ёнъ фў той хлѣбъ съ цѣбра три дни, а якъ ззѣў весь той хлѣбъ, тоды яго выпустили.

154.

ЖАБРАКЪ - ОШУКАНЕЦЪ 3).

Той же губ. и у. д. Конохи на юго-востокъ отъ м. Индуры — 8 верстъ.

Быў ў нашумъ селѣ чаловѣкъ; ёнъ не хоцѣў робици, дый пошоў жаброваць. Разъ зайшоў ёнъ ў одну хату, а ў той хацц

1) Засѣдатель и нищій, просящій милостыни. 2) въ хлѣвѣ. 3) *ошуканецъ* — обманщикъ.

быў мрець. Жабракъ сказаў: «Што ми́ дасьцё, коли ёнъ оживе́?» Тыя людзи сказали: «Што хочеш, тое да́мо». Жабракъ каже: «Дайце дзесець рублёў, то я найду и принесу такого зелья». Яны яму дали, чаго ёнъ хоцьў. Тоды ёнъ имъ сказаў: «Возьмеце вашаго мерца труну, вынесце на поле, разложите огонь и труну гэту спалце. Екъ зачне труна горѣць, то ёнъ будзе ўставаць». Такъ людзе тые пзробили: ўзели труну и спалпли до званьня¹⁾, а мрець не ўстае. Тыя людзи ждали, ждали, — ніякъ жабрака не приждали, дыи и стали яго гониць. А якъ догналп—п давай яго биць: били, били яны, чисто збили яго и чуць живого пусьдили. Ёнъ ледва пришоў до хаты, а якъ пришоў, то лежау ў посьцели чатыри недзѣли.

Всѣ три зап. учит. народн. учил.

155.

QUI PRO QUO.

а) Минск. г., Слуцк. у. Быстрыцкой волости, деревни Мажевичь.

Одзних чаловѣкъ недалеко отъ дороги копаў ямину. Тудою фхаў знакомэй гэтому чаловѣку панъ, да-й говорыць на гэтого чаловѣка: «дзень добрый табѣ, Миколаю!»

— Але, паночку, я ямину копаю.

«А чый гэто фольбарокъ?»

— Гэта моя соха и подпáлокъ.

Бачиць панъ, што чаловѣкъ не знае, што гэто за фальбаракъ, сказаў по просту: «Чый гэто дворъ?»

— Гэта мой чорный воль, а рыжаго панъ даў.

«А якъ яго прозвиско?»

— Якъ зъ далека, такъ и зъ близка.

«Ци ты, Миколаю, глухъ?»

— Але, паночку, я зъ сыномъ ў двухъ.

«Ци много васъ такихъ на свѣцѣ дуракоў?»

1) т. е. дотла.

— Наклаў, дзѣжачку буракоў, а капуста не вродзпла.

Пань бачиць, што чаловѣкъ смѣецца надъ паномъ, ёнъ, разсердзвннись, поѣхаў далыше.

Зап. Демьянъ Лапотка, учен. Молодеченской семинаріи.

156.

б) Мог. г. Сѣнинск. у.

«Бабушка! дай што-нибудь поѣсь».

— На кручку, сударь повѣсь!

«Дай чаго, бабушка, покушаць!»

— Нихто, сударь, ни порушиць.

«Умна бабушка! умна, умна.

— Дорожки, сударь, коло гумна.

Зап. мною отъ витебск. мѣщанки, урожден. Сѣнинск. у.

157.

ЗАБЫЎСЯ ХВАМИЛЬЮ.

Минск. г., Борис. у., Метижск. в.

Пришоў мужикъ къ пану и кажа: Кланыўся пану пань... ни-хай яго!... богдай яго — забыўся хвამилью.

— Ну якъ жа? Припомни.

«Ды неякъ похожа на птушку... а кабъ яго!»

— Можа, пань Синицкій?

«Не!»

— Можа — Вронскій?.. Вирабьёў?

«Не!» ёнъ здаецца живе ў Вырбанцѣ, а нихай яго!... забыўся».

— А ужъ пеўня Вярбицкій.

«Ага, ага! кабъ яго повѣтрыя! — Ёнъ, ёнъ самыи, паня».

— Ахъ дураны! Якжа ты казаў, што похожа на птушку, коли на дрэви?

«Ўсё роўно, паня, птушка и на дрэви садзицца».

Зап. волостн. писаръ А. Ганусомъ отъ Кр. Якова Бузы.

158.

ОСТОРОЖНЫЙ ДОКЛАДЧИКЪ.

Минск. г., Борис. у., Мстижск. вол.

Два годы панъ жиў ў городзѣ, а сямья яго: жонка и дочки оставался дома, ў маѣнтку. Бизъ пана ў дворѣ много чаго поробілося пядобраго. Сямья послала къ яму ў городъ чаловѣка ознаймиць и наказала яму, кабъ ёнъ зъ разу дужа ни пужаў пана, а разказаў бы ўсё помаленьку. Ёнъ такъ и зробиў. Панъ якъ запытаўся у яго: «ну што чуваць ў момъ маѣнтку, ти ўсё дóбро?» — Той кажа: «А хвала Богу ўсё, только ножикъ садовы паньски зоўсимъ затушили.»

— Пычаму?

«Гэто якъ скуру зъ вогира ¹⁾ здзирали, ужъ тогда уступили».

— Чи жъ мой вогиръ паў?

«Ага! ёнъ вельми подорваўся, якъ проводзили ховаць панюю, дыкъ издохъ.»

— Ай, што ты кажишь!

«А вѣчный покой ей, яна пумёрла, якъ дворъ съ палацомъ горѣли, надто спужалася муся.»

Тутъ ужо панъ заўсимъ обмартвѣў. Тогда чаловѣкъ, кабъ успокоиць яго трохи, кажа: «Ни бядуй, панъ, ни бядуй! по смутку и радосьць будзя: паненка дочушку родзила, — гэто яна добыла, якъ охвицѣры стояли.»

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Якова Бузы. Изъ матеріал. доставлен. Минск. Статист. Комитетомъ.

159.

ЦИ ВѢДАЕШЬ, ШТО ГЕТО ТРОЙЦА?

Могил. губ., Оршавск. уѣзда, с. Мошково.

Ишоў мужыкъ на Святую Троицу ў церкоў, а на сустрэчу

1) *Воиерь*: жеребець. Слов. Носовича.

яму Ёдзиць панъ и спрашиваецъ: «Куды ты идзешь, мужичокъ?
— Ё церкоў молицца Богу.

«Якое сягонни свято?»

— Тройца.

«Ци вѣдаешь, што гэта Тройца?»

— Не, паночыкъ мой, ня вѣдаю.

«Вотъ я табѣ растолкую». Панъ зняў зъ головы шапку и кажыць: «Бачишь: шапка маць верхъ, сярóдку и подкладку, такъ и Богъ одзинъ, да въ трохъ лицахъ. Ци поняў?»

— Поняў.

Пошоў мужикъ дáли, сустрѣўся яму други панъ и спрашиваецъ такъ само, якъ тэй, што ввипродъ Ёхаў.

«Куды идзешь?»

— Ё церкоў, молицца Богу.

«Якое сягонни свято?»

— Святая Тройца.

«А вѣдаешь ты, што гэта Тройца?»

— Чаму ня вѣдаю? — Якъ панова шапка.

Зап. учен. народн. учил.—Этотъ разсказъ въ ходу и въ Гродн. губ., съ той только разницей, что все толкованіе приписывается ксендзу.

160.

НАБОЖНЫЙ КСЕНДЗЪ.

Гродн. г.

Быў собѣ одзинъ ксендзъ вельми набожны. Ёнъ разъ сказаў ўсимвъ людзямъ, што ё другую нядзѣлю приляциць ё косцель Свенты Духъ. Уже ксендзъ моліўся цѣлы тыдзень ¹⁾, ажню яму приснилось, што Духъ Свенты ни явится яму за тоя, што ёнъ похваліўся. Ёнъ ни хоцѣў, штобъ ё другую нядзѣлю было гэтакъ. Брѣтко послаў ёнъ своего паробка на сяло, кабъ ёнъ купиў бѣ-

1) недѣлю.

лаго голубка п љ нядзѣлю рано занѣсь яго љ косьцѣль на гору¹⁾. А тамъ љ столп были маленькія дзверцы. љ нядзѣлю рано пришло до косцела шмать²⁾ людзей п паноў. А ксеендз послаў свого паробка на гору косцела п сказаў: «Якъ тольки я љ косьцѣль скажу: «Духу Свенты! зэйць (сойди) на мене!» такъ ты љ нусьцишь гэтого голубка љ косьцѣль». Ксеендз пошоў љ косьцѣль, а паробокъ полѣзь љ гору. Тамъ ёнъ поглядзѣў, ажно голубка нема, заѣў котъ. А тымъ часомъ ксеендз љ косцелѣ казаў казанья п подияўши руки до неба, каже: «Духу Свенты, зэйць на мене!» А паробокъ съ горы кричиць: «Не машъ, добродзѣю, котъ зьядль!»

Изъ записи учен. Свислоч. Семин. О. Мохначъ.

161.

ОТВѢТЪ ДѢВУШКИ.

Ковенск. г., Ново-Алекс. у., м. Дукшты.

«Идзетъ чировѣкъ дорогой, а кыла (возлѣ) дороги дзѣвка слала лѣнь, ды такая пригѣжыя. «Богъ помочь! Дзень добрый» гыворигъ ёнъ. «Спасибо!» отказываетъ ена. А дзень тогды былъ такой хорошій. «Дзень хорошій, ды п лѣнь хорошій, а дзѣвка ящѣ лучши— пригожѣй», гыворитъ опять чировѣкъ. А яна яму п отказываетъ: «Хвали», гыворитъ, «дзень вѣчпырымъ, лѣнь вѣчысымъ, а дзѣвку замужемъ»....

«Вотъ такая разумная была дзѣвка», прибавилъ мой рассказчикъ, кучеръ, везшій меня въ г. Ново-Александровскъ, Ков. губ.

Зап. учит. народн. училища. Гайдуконъ.

162.

ОТВѢТЪ МУЖИКА.

Ѣдзиць мужикъ, на љ стрѣчу яму панъ. «Куды ты мужикъ Ѣдзишь?»

1) на чердакъ.

2) множество.

— На мѣсто, паночикъ.

«Чаго ты мужикъ їдзишь на мѣсто?»

— Ёджу, паночикъ, купляць до мяса закрáсы.

«Дуринь жа ты, мужикъ! икая жъ треба закраса до мяса?»

— Эхъ, паночикъ, бязь соли п мясо ня смашно.

«Ну мужикъ, ты умёнъ, якъ попъ Сямёнъ».

Зап. мною.

163.

ОТВѢТЫ МУЖИКА.

а) Минск. г., Борис. у.

Ёхаў мужыкъ на рынокъ торчницъ ¹⁾ продаваць. Якъ разъ по дорозѣ ёхаў панъ п забачіў мужыка, зачаў яму крычаць, для чаго ёнъ яму дорогу заступаецъ? Панъ гúкае ²⁾: «Мужыкъ! прочь зъ дороги зъ доўгимъ носомъ». Мужыкъ не зная паньскаго зюкáння ³⁾, мысліў, што треба носъ одварнуць п, слѣзши зъ дороги, одварнуў рукою носъ на сторону п сказаў: «Ёдзь, пане, хоць къ чорту!» Панъ баче, што мужыкъ смѣёцца, крикнуў: «прочь ты зъ конёмъ!» Мужыкъ выпрагъ коня, а сани поставіў на дорозѣ. А якъ гэта было зимой п ў большій морозъ, дыкъ панъ заморозіў сабѣ ноги, начаў злицца п кричаць на мужыка: «Долой соўсімъ зъ дороги!» Мужыкъ покуль выпрагъ коня, покуль зѣхаў, дыкъ панъ еле, еле не замерзъ соўсімъ. Вотъ панъ прыѣхаў ў тотъ городъ, куды мужыку треба было. На заўтра ходзиць панъ по рынку, шукаючи оўса. Подходзиць къ тому мужыку, котораго ёнъ ўчора видзѣў п пытае: «Чи не чуць тутъ оўса?» Мужыкъ ўзлѣзъ на возъ п нюхае: «Не, паночку, не чуць!»

— Мужыкъ! чи не ўчарáшни ты?

«Не, паночку, матка казала, што даўно родзила».

1) Отъ слова: *торць* — п. с. ж. собирает. собраніе нестроганныхъ, длинныхъ досокъ. Слов. Носовича. 2) кличетъ. 3) по словарю Носовича: *зюканне* — *приятельскій разговоръ*, а по смыслу нашего разсказа выходитъ просто: рѣчь, разговоръ.

— Мужыкъ! ты чій?

«Маръянпшъ».

— А хто Маръяна?

«Жошка мол».

— А кого ты бопсея?

«А паночку, ёсьць у Пилппа на дворѣ сучка, яе ўсп бопсея; хто пдзѣ, полѣна несѣ».

— А хто у васъ выше ўсіхъ людзей?

«А ёсьць у насъ, паночку, Аўдзѣй—выше ўсіхъ людзей».

— Мужыкъ, чи много васъ такіхъ дуракоў?

«Тры кадзі буракоў, трецця кануста».

Панъ каже: «Якъ бы я табе, мужыкъ, заѣхаў! (т. е. ударилъ)».

«Заѣдзь, паночекъ, мы и табѣ накладземъ».

Панъ баче, што зъ мужыкомъ не зговорыся, плюнуў и пошоў шукаць того пана, чій гэты мужыкъ. Нашоўши того пана и позюкаўши зъ імъ, каже по польски: «Пане, твой мужыкъ кпиць¹⁾ зе мне, а ябъ яму даў сто лозъ». Вотъ прывялі мужика ў панскіе покои. Вѣдомо, якъ у пана много дзверей, то мужыкъ што пдзе, то ўсѣ дзверы одмыкае. Панъ начаў кричаць: «замыкай!» Мужыкъ якъ замыкаець: «Му!» А панъ ўсе кричыць: «замыкай, дурню!»—Боюся, паночекъ, гэта, дурню замыкаў: «Му!» Тогда панъ каже: «ну видишь, ёнъ и надо мне кпиць. Панъ приказаў даць мужыку рѳозгъ; а мужыкъ такъ закричаў, што панскіе дзѣци испугались. Яго прогнали и ёнъ пошоў сабѣ нічо́го не мысля.

Со словъ старухи крестьянки Тадоры зап. ученикъ Борисовск. уѣзд. училища Иванъ Дрелингъ.

164.

б) Гродненск. губ., Волковыск. уѣзда, Изабелинск. вол., дер. Дрогичань.

Ѣдзя разъ сабѣ одзѣнъ панъ и якуратъ попало ѣхаць яму перазъ адно сяло, а колі селá стопць дворъ. Панъ останѳіўсѣ ў

1) кпиць — шутить, обманывать, шутя. Слов. Носовича.

гѣтумъ сялѣ и пытае у одного чаловѣку: «Чаловѣчку! Хто гѣты дворъ трымае ¹⁾?»

— «А што», кажа, «паночку, якъ новы быў, то самъ стояў, а цяперъ якъ стары, то на лисицы ²⁾ узялі».

Пань задумаўсѣ в ни вѣдая, што гаворыць, а пѣсля и пытае:
«Хтожъ у васъ старши?»

— Старши, паня?

«Але!» кажа пань.

— У насъ ёсьць одна старая баба, ей, дальбѣ, ёсьць лѣтъ ужѣ зъ осмидзясятъ, то яна нѣйстарѣйшая за ўсіхъ вѣ гѣтумъ сялѣ.

«Ни, чаловѣчку, я ни обѣ томъ табѣ гаворю, я ни обѣ томъ цябе пытаю».

— А обѣ чомъ жа, паня?

«Я хочю цябе спытаць: кого у васъ слушаюць?»

— Ага! слушаюць? Ёсьць, паночку у насъ ў сялѣ одзінъ хлѣпчыкъ, лѣтъ сямі, альбѣ и дзевеці, то якъ зачне граць на дудацы, альбо на скрыпоцы, то ўсѣ сяло збягаютца и слухаю.

«Да нѣхъ цябе, чаловѣчку, дьябли вѣзмуць, у цябе ни якая праўды не добицца». И поѣхаў пань своею дорогою, а чаловѣкъ пастояў, посмяяўся съ того пана, дѣй тольки того.

На другой дзень прывозиць гѣты чаловѣкъ дровы ў горотъ на прѣдажъ, такъ якъ бы у насъ до Воўковыска. Прыѣхаў тудя и той пань овѣсь купляць, и ўсюды хѣдзяч, пытае то у сяго, то у того: «ци нима *оуса*, ци ни чутно оўса?... и вѣдомо якъ пытае хто чаго... Ну и якъ разъ напаяў на того чаловѣка, што дровы прывѣзъ.

«Чаловѣчку! ци ни чутно тутъ дзѣ овса?»

— Оўса?

«Але!» кажа пань.

— Пстой, паночку, заразъ!

Узлѣзъ чаловѣкъ на свой возъ, на дровы и вѣтрыць пѣсомъ.

Повѣтрыў, повѣтрыў, дай кажа:

1) трымань — держать (съ польск.) 2) лисицы — особаго рода устройство подпоры, приспособляемая къ поднятію деревянныхъ строеній. П. Г.

«Нé, паночку, не чўтно!»

— «Што тутъ за дьяболь!» кажа панъ, «ци ни учарашни ты, чаловѣчку?»

«Бодай на цябе ў роў, панóчку, вывалили!» подўмаў сябѣ чаловѣкъ, а пóсля п кажа: «Што ты, панóчку, миѣ будзя лѣтъ большъ, якъ зъ сóрокъ, а ты кажашъ, што учарашни!»

И пóсля гэтого яны разошлись п большъ не бачался.

Зап. учен. III кл. Молодеченск. учит. семинаріи П. Купрашевичъ. Сравни нашъ сборникъ Бѣлорусск. пѣсень, стр. 429, №№ 762—764, п Труды Этногр. Статистич. Эксп. въ Зап. Р. край, т. 2-й, стр. 616, № 86.

165.

ХИТРЫІІ ВОРЪ.

Могил. г., Гомельск. у., Старо-Юркович. волости.

У водного ходяина було богата сало п висѣло яно у сѣнцахъ. Отъ ноччу пришовъ злоди, векарабкався, оторвавъ сало, да п самъ бракнувся нсѣ саломъ обѣ землю. Почувъ ходяинъ стукотъ, увойшовъ ў сѣнцы, ажъ злоди п кажа: «ти ня купишь сала?»

— На що яно миѣ? У мне, мовлявъ, свойго богато.

«А я думавъ, що ты купишь. Щобъ знавъ, дакъ ба ня несѣ суды такую тижаръ, вельми уморився, треба нести пкъ другому, подсобъ хоть поднять.

166.

Тамъ же.

КРА! КРА!—КУК—КУ!

Могил. г., Гомельск. у., Старо-Юркович. волости.

Купивъ синъ пзъ батькомъ на ярмонци корову, даі ведуть домовъ, а ворона лятить п крáчить: «кра! кра!» Синъ п кажа: «Не, брéшишь! не вкравъ, а купивъ!» Лятить кукуля п кукуить: «кук-ку, кук-ку!».

— «А шо? отъ п кукуля кажа, що я купивъ, а ни вкравъ.

Оба зап. учит. народн. училища г. Батуринымъ.

167.

РАЗУМНЫЙ ХЛОПЕЦЪ И НЕДОГАДЛИВЫЙ ВОРЪ.

Гродненской губ., Слонимскаго уѣз., мѣст. Коссово.

У одного молодого хлопца, лѣтъ, може, осимнацати, украли коня. Ёнъ пошоў на кермашъ, думаячи, альбо може найдзе того, що украли. Пришоўши на кермашъ, и доўго выглядываўши, нашоў свого коня. Тутъ ёнъ схопіў яго за гриву и спытаўсе «чій гэто конь?» Одынъ одозваўсе (той самый, що украў), що то его конь. Тоды хлопецъ закрыў очи коню и сказаў «а гдзѣжъ ты его ўзяў?» А ёнъ каже, що купіў. «Колижъ ты его купіў, то скажи, на якое око ёнъ слѣпы?» Злодзѣй еще не успѣўши разглядзѣць коня, сказаў, що на лѣво. Хлопецъ открыў коню лѣвое око. Злодзѣй спохваціўсе и сказаў, що ёнъ обмыліўсе и що конь слѣпы на право око. Хлопецъ открыў право око и показаў, що конь быў не слѣпы. Тоды людзи быўшіе тутъ, ўзели злодзѣя подъ арестъ, а хлопцу, похваліўши за его растропносць, отдали коня.

Записано ученикомъ приготовительнаго класса Свислочской учительской семинаріи Григоріемъ Юрвичемъ.

168.

ПРО СОЛДАТЪ.

Могил. губ., Горецк. уѣзда, с. Святошицы.

а) Шоў одинъ прохожи солдатъ и зашоў къ одному хозяину на ночь. У того хозяина жонка пожарыла на снѣданья гусакá и ўложило яго ў латушку, вынисла вонъ, а солдатъ слѣдзіў за гэтымъ. На заўтра хозяйнъ зъ жапою пошоў молодиць, а хозяйка яще спала. Въ гэто время солдатъ пошоў да ўзяў гусака, а туды положиў два лапци. Потомъ, отходзя, самъ сабѣ думаетъ: нужно зайци, хозяину поспасибковаць за ношлегъ. Зайшоў ёнъ ў гумно, гдзѣ яны молодили и стаў благодарыць. А хозяйнъ стаў яго спрашиваць: «откуды вы служывы?» А ёнъ и говóрыць: «Я сначала служыў ў пана Гусакоўскаго, а панъ жыў ў Латкевичахъ,

а циперь пирайшоў ў Торбевича, а ў Латкевичахъ послалился два брата Ланцюганы и Досвиданья». Мужыкъ жа ничего незнаў, што солдатъ ўзяў гусака сабѣ ў торбу, а ў латушку положиў два ланци. Прыпоўшы снѣдаць, хазяйка жалуюцца хазяину, што солдатъ украў гусака. Тогды хазяинъ догадаўся, што говорыў яму солдатъ, ды было уже позна.

169.

Тамъ же

б) Ишла баба, а за ёю солдатъ. Ёнъ яе догнаў и говориць ей:
«Ци была ты ў Голодрыговѣ?»

— Нѣтъ! ци далеко яно?

«Нѣтъ не далёко. А ў Поцѣнвѣ ци была?»

— Нѣтъ.

Тогды солдатъ кажець: «Ну пойдземъ разомъ!» Яны и пошли. Баба было ў шуби и ў сярмязи, а ёнъ ў одной шинели, — дыкъ ёнъ озябъ, а баба впоцѣла. Дыкъ солдатъ и кажець ей: «Дай ты миѣ, бабушка, шубки, хоць нимножко пройду, пока нагрэюся, — и тогды я табѣ оддамъ.» Баба и оддала яму шубу. Ёнъ надзѣў и пошоў такъ скоро, што баба ни справилца вци. Яна стала кричаць: «обожджи, служба!» а ёнъ ей кажець: «нѣтъ! ты вжо скоро придзвншь ў Голодрыгово.» И такъ солдатъ уцѣкъ отъ бабы зъ шубой.

Оба зап. учит. народн. училища Н. Николаевичъ.

170.

Минск. г., Борис. у. Метижек. в.

в) Стояли солдаты ў сялѣ. У поўкоўника паў жарабѣць; ёнъ послаў дзвншника позваць кого зняць скуру. Дзвнщикъ побѣгъ на сяло и дзѣ ни запытае, кабъ хто йшоў здзираць скуру, каждый одмоўляицца, што ня умѣиць. «Во, спроси», кажуць, «оконома нашаго, — той на гэта мѣтъ: здзярэць такъ, што любо».

Думаў гэта дзвнщикъ; што тутъ робнць?» Азяў на хитрось,— пошоў ў други конецъ сяла и першаго ўстрѣчнаго пытае: «Хто

туть ў вашымъ сялѣ ёсть самый мудрэйши? поўкоўникъ хочэ яго нагродзиць? Той кажа: «здаецца, окромѣ мяне никого, братъ, ни найдзишъ, хибѣ Сымонъ? али не! за мяне, здаецца, мудрэй нима». «А, добро, братъ, пойдзимъ скорэй». Пришли ў полкъ, а тамъ яму ножъ ў руки: «Лупи скуру!» Посля ужъ ёнъ николи ни называў сябе мудрымъ.

171.

Тамъ же.

г) Пшоў солдатъ по мѣсту и видиць ляжиць мяшбѣкъ зъ житомъ; ёнъ ўзяў яго и понёсъ. А тэй, чья жито, увидзиў и говориць: «на што ты ўзяў рожъ?» Тогда солдатъ кажець: «Колп рожъ, дакъ на! Я думаў, што горохъ» — и бросиў рожъ.

Оба зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ Кр. Данилы Тубальца.

172.

Гродн. губ. гор. Волковыскъ.

д) Одзинъ чаловѣкъ быў натто бѣдны. Отъ ёнъ разъ ўзяў одвязаў вола, дай повёў до Воўковыска продаваць. Отъ ёнъ сабѣ ведзе до мѣста. А гэто было зимою, такъ той чаловѣкъ надзѣў кожухъ, одставиў коўнеръ, хусткою обвезаўсе, дай ведзе сабѣ его вола на верѡвацѣ. Уже ёнъ войшоў въ мѣсто, ажъ двое москалѣй идуць и бачаць гэто заразы ёнѣ. Поговорили съ собою, дай пошли до гэтого чаловѣка. Одзинъ москаль ўзяў дай учалиўсе за верѡвочку и упираецца такъ, екъ бы вольт, а другі одвезаў вола и повёў его. А той першы идзе, ўзяўшисе за верѡвочку, и идзе. Чаловѣкъ ничѡго не вѣдаў, дай ведзе сабѣ; ёнъ думаў, што вола ведзе, ажъ ёнъ завернуўсе въ одну улицу, а той москаль ўзяў дай пусьциў верѡвочку. Чаловѣкъ чуе, што нѣшто легко весьци, оглянууся, — ажъ нима вола. Ёнъ въ плачь; али ничѡго уже не зробишъ. Отъ якъ москали обманѣваюць и крыўдуць.

Зап. учен. приготовит. класса Свислочск. учит. семин. Антоновъ.

173.

Той же губ., Пружанск. уѣзда, м. Шерешево.

ж) Стоявъ собѣ одзинъ москаль у одной господини, а той москаль бывъ вѣдмаръ и часто сварывея зъ господинею. Разъ вонъ посваривсеа зъ ею и сказавъ, що я тобѣ нигда не дарую? И що-жъ вышло? якъ вона господиня хотѣла сажаци хлѣбъ ў печь, то москаль геты зробивъ ей такъ, що ей показаласа печь замѣсь (вмѣсто) окна, а окно показалосе печею и показалосе, що тутъ и огонь и жаръ и все, и гето вона увэсь хлѣбъ ўсадила сюды. Коли вышла вона на дворъ, — ажъ увэсь ее хлѣбъ лежить подь окномъ на дворѣ, валяется ў пэску и у ногъ свиней.

Зап. учен. Молод. учит. сем. Осипъ Сивуда.

174.

ПРО ЦЫГАНЪ И ДРУГИХЪ ИНОРОДЦЕВЪ.

МУЖИКЪ, ЦЫГАНЪ И НѢМЕЦЪ.

Витебск. Леп. у., с. Бочейково.

Мужикъ, цыганъ, жидъ и нѣмецъ уговорились пци вмѣсцѣ бѣлы свѣтъ повидать, уму разуму набрацца. Вотъ и поишли яны. Ночь и обняла ихъ ў лясу. Видзюць яны стоиць по сярадзини лѣсу хата. «Зайдземъ», думаюць, «сюды, попросицца по ночь». Увойшли яны ў гэту хату и видзюць: сядзиць на лаўцы баба-яга, вытарашіўши на пхъ отъ страху вочи. «Што вамъ тутоцьки потреба, народъ незнакомый?»

«Ай, бабуспчка, пусьци ты насъ ппраночаваць».

— «Ночўйця сабѣ, али вѣдайця тоя, што гэту ночь будзиць тутъ потѣпа».

— «Будзиць ня будзиць, али трѣба тутъ заночаваць», кажиць мужыкъ, бо другого мѣйсца тутъ ни знайдзишь. Вотъ мужыкъ лѣхъ на лаўцы, жидъ на столикѣ, цыганъ залѣзъ на печку, а нѣмецъ подвязаў подь столъ корыто, да и залѣгъ ў имъ, думаючи, што коли начнецца потѣпа, дыкъ ёнъ отвязиць вяроўку ды и поплывець.

Захоцѣлось мужику ѣсьци, вотъ ёнъ достаў зъ кишени мяса

ды и жуецъ поцихоньку. Чупць жидь, што мужикъ ёсьць мяса, давай просиць, — штобъ и яму даў ковалькь. Мужикъ даецъ ды и кажець: «мясо сыроя, кыли хочешъ ёсьць, идзи къ цыгану. Цыганъ пипку куриць, дыкъ на пипцѣ спячэшъ мяса». Жидь облываючысь, кажиць мужику: ай да смашноя мясо.

«Аци ты ужо спёкъ?» гукаецъ до жиды мужикъ?

— Спёкъ.

— «А огонь погасіў?

— «Ой не!» Тутъ жидъ захваціў вядро воды, ды-сахъ! на цыгана. Цыганъ якъ закричыць благимъ матымъ: «Ай потоба, ай потопа!» А нѣмецъ зачўўши гэта: рызы! по вяроўкамъ ды якъ грасницца зъ корытомъ обь зямлю, ажъ ўсп свои косьци поломаў!

Вотъ табѣ нѣмецъ хитрецъ! На гэтомъ и моей басни конецъ.

Зап. крестьяниномъ Андреемъ Носыревымъ.

175.

ЦЫГАНЪ И ПОПЪ.

Могил. губ., Гомельск. у., Старо-юркович. волости.

Договорився цыганъ покосить у попа сенокосъ. Попили мгаричи. На завтра поѣхавъ цыганъ съ парубкомъ икъ сенокосу. Цыганъ и кажить: «нумъ пополуднимъ!» — «Давай!» сказали парубки. Пополуднивали. «Ну оддишились. А коли будамъ косить?» Цыганъ и кажа: «Ви только то дѣлайте, що, я буду дѣлать, дакъ ўсё будя добре». Отъ яны лягли спать и проспали до вѣчера. Вечеромъ цыганъ и кажа: «Нумъ що пополуднимъ!» — Пополуднивали. — «Нумъ теперь ѣхать домовъ!» Приѣхали. Цыганъ и кажа: «Ну, батюшка, вже траву покосили, давай отправу». Отъ батюшки заплативъ, що слѣдовало и давъ цыгану пирогъ. Отъ цыганъ и кажа: «Дай, батюшка-ще и сала». — «За що вже тебѣ сало?» — Ни давъ.

— «Ну, батюшка, ни давъ сала, щобъ тебѣ трава встала!» — На завтра батюшка поѣхавъ на лугъ и съ граблямъ, — ажъ вся трава стоитъ. Отъ попъ и кажа: «Ахъ Боже мой! луччай бы я тавъ кусокъ сала, чомъ моя трава ўстала».

Зап. наставникомъ народн. учил. П. Ст. Батуринымъ.

176.

МУЖИКЪ И ЦЫГАНЪ.

Той же губ. Рогач. у., д. Янова.

Живъ такъ сабѣ въ одномъ селѣ мужикъ и цыганъ. Во тый цыганъ и позвавъ мужика къ сабѣ хреститъ. Мужикъ прехрестивъ у яго и давъ попъ тому цыганѣнку имя—Садоръ. Прошло дни со тры, якъ ёнъ родився, приходитъ цыганъ къ мужику да и кажа: «Кумъ, а кумъ! твой хресникъ, высуня головку изъ люльки да и кажа: «тато, а тато! я мѣду хочю». Мужикъ давъ вялкій кусокъ. Во цыганъ и пойшовъ, а дали приходитъ и на другій день, да и прося еще. Мужикъ догадався, што ета цыганъ самъ ѣсть. Во ёнъ и кажа: «Ходзи, кумъ, самъ, ў пасяку да и возми сколькп табѣ треба». Цыганъ пойшовъ, а тамъ ў пасяцы были въ одномъ вулье восы. Мужикъ поставивъ лѣсницю да и кажа: «лѣсь самъ да и кушай». Тольки цыганъ ўзлѣсь, а мужикъ ўзявъ да и прпнявъ лѣсницю. Цыганъ отчпнивъ вулье, да и глядитъ, ажно тамока мѣдъ. Во ёнъ карпанувъ ножемъ, а восы якъ вылятять, да якъ стали яго кусать, ёнъ тогды кажа: «кумъ! подай скорѣй вонъ тоя!», а мужикъ яму подае то соломенку, то былпнку, а цыганъ усе кричить: «ня тоя, а вонъ тоя», а самъ ня зная, якъ зовуть. Во а дали яго узяла немочь, ёнъ и павъ. Мужикъ тогды и пытая: «кумъ! можа дробину?»

— Ай кумокъ дай уже тяперъ грабину, да глядзи уже мою дятпну.

Зап. воспит. Учит. Сеени. И. Адамовичъ

177.

ЦЫГАНЪ И КРЕСТЬЯНИНЪ

Гродненской губ., Пружанскаго уѣзда, м. Шерешево.

Одзинъ цыганъ зашовъ до одного господарà ў клуню (сарай) и обачивъ, що тамъ вальмя много пауценя висѣло на стѣнахъ и стрѣхахъ. Цыганъ поглѣдзѣвъ, поглѣдзѣвъ на пауцене и сказавъ господару: «знаешъ що? гэто пауцене можно очп-

сьщици, — коли хочъ, я тобѣ яго очишу и ў твоей клуни его нигды не будзе». — «Що ты за гэта схочешь?».

«А ощожъ, якъ пуврублевку, то будзе чиста клуня».

Той господарь сгодивса (условился, уговорился) зъ цыганомъ за пуврубля. Товды цыганъ взявъ запаливъ пауцене и воно выгорѣло всё, а стрѣха и стѣны хотъ бы задымились одъ огня, воны остались цѣлы якъ и были. Товды господарь залпацивъ цыгану пуврубля и еще подзяковавъ. Послѣ гэтого господарь пришовъ черезъ дзень ў клуню и обачивъ, що зновъ нашлосе много пауценя. Тутъ господарь постоявъ, погледзѣвъ на пауцене и сказавъ: «Э уже я знаю гету штуку, я уже самъ умѣю якъ очисьщиць клуню одъ пауценя». И гето поговоривъ, самъ зъ собою и взявъ запалку (спичку) и запаливъ пауцене, а уже якъ запаливъ пауцене, то очисьщивъ не только пауцене, но и всю господарку и всю тую улицу, въ екой вонъ живъ, такъ що оставса одзинъ попѣлъ и камѣне.

178.

ЦЫГАНЪ И ГОСПОДАРЬ.

Одзинъ цыганъ ўлѣзъ до одного господара ў комору, кобъ що нибудзъ тамъ украсьщи. Лазивъ вонъ тамъ, лазивъ и нашовъ тамъ сало, и давай его їсьщи, но якъ вонъ выходзивъ зъ коморы (кладовой), то понавъ ў хату до господара. Якъ тутъ вонъ обачивъ, що будзе беда отъ господара, то придумавъ хитросьць, якъ выйщи изъ биды. Вонъ сказавъ такъ господару: «пане господару, на тобѣ сало! чортъ его приславъ много тобѣ». Той господарь злекавса и сказавъ цыгану: «Коли тобѣ давъ чортъ сало, то и неси его собѣ». Той цыганъ зарадововса, да давай Богъ ноги. Только его и бачали, все равно, що его чортъ понѣсь.

Обѣ зап. учен. Молод. учит. Сем. Осипъ Сивуда.

179.

КРАСНОВАЙКИ.

а) Витебск. губ. Леп. у., Чашминки..

«Ванька, дзѣ быў?»

— На рынкѣ, сударь.

«Што ты видзѣў?»

— Грошы по мошнамъ, калачи по ночвамъ, платки по кармапахъ.

«Даў табѣ гривеникъ?»

— Даў, сударь.

«Даў другой?»

— Даў, сударь.

«Да дзѣ другой?»

— Да самы той.

«Што жо ты куніў?»

— Куніў горóшку п засѣяў ніўку. Якъ удаўся горохъ! — тонокъ п високъ п на лисыця шырокъ.

«Вотъ то хорошо!»

— Хорошо да ня дужо. Якъ повадзилися поповы свиньни, увесь горохъ пвытонтали.

«Вотъ гэта худо!»

— Худо, да ня дужо. Якъ биць да лупиць, якъ биць да лупиць — поўну кадку насоліў.

«Вотъ гэта хорошо.»

— Хорошо да ня дужо. Якъ повадзилися поповы кошки, ўсю говадзину пвытаскали.

«Вотъ гэта худо!»

— Худо да ня дужа. Якъ биць да лупиць, якъ биць да лупиць — жонѣ шубку пошыў.

«Вотъ то хорошо.»

— Хорошо да ня дужа. Пошла жана на весповидь, попъ кошки сноснаў, шубу зъ яе содраў.

«Вотъ гэта худо!»

— Худо, да ня дужо. Якъ судзіцца ды водзіцца, якъ судзицца ды водзицца — высудзіў два рога, чатыры нога п хвостъ доўги п сама красно. Згадайця: што гэта за штука?

«Да гэта корова.»

— Поцѣлуй вѣ ж... ды будзь здорова!

«Ды штожъ гэта за штука?»

— До гэта ня штука. Я поймаў такую штукў.

— Подъ гору бяжаць, зъ горы кулянца.

«Да гэта лисица»!

— У цябе ў вочахъ митусица.—Гэта еще ня штука. У мяне ёсьць штука. По ясу свшциць, бѣлыхъ овецъ ищиць.

«Гэта воўк».

— Бирагися, баринь, штобъ васъ ня стоўкъ (сѣѣль). Гэта яще нея штука. Ды вотъ у мяне штука: подъ гору бягуць, а зъ горы коцюцца.

«Да гэта зайцы»!

— Поцалуй, баринь, у яйцы.

Зап. мною отъ мѣщанки М. Коткевичевны.

180.

б) Могил. губ., Горецк. у., с. Святоимцы.

«Откуль ты?»

— Зъ Ростова.

«Говораць тамъ водомылка вода змыла».

— Да змыла.

«Говораць тамъ хлѣбъ дзешевъ?»

— Да дзешевъ. Я за полушку купіў гороху осьмушку.

«Хорошо твое дзѣло»!

— Хорошо, хорошо да не дужо.

«Отчаго такъ?»

— Ёхаў звозчикъ сѣдой на кобылѣ гнѣдой, якъ ударіў яе, такъ разсыпаў мой горохъ.

«Плохо твое дзѣло»!

— Плохо — плохо, да не дужо.

«Отчаго такъ?»

— А оттого жъ такъ: якъ я начаў гресьць да месць — на-гропъ сколько понесьць.

«Хорошо твое дзѣло»!

— Хорошо, хорошо, да не дужо.

«Отчаго такъ?»

— А оттого такъ: якъ посѣяў я тэй горохъ, якъ народзіўся тэй горохъ рѣдокъ, росіець и стручцець.

«Хорошо твое дзѣло!»

— Хорошо, да не дужа.

«Отчаго такъ?»

— Оттого такъ: якъ унадзіліся поповы свіньніи — сѣдэрлі, умялі, ў навозъ скачали.

«Плохо, плохо твое дзѣло!»

— Плохо, да не дужа.

«Отчаго такъ?»

— Оттого такъ: якъ начаў я поповыхъ свиней бичъ да лупиць, къ сѣнокоосу сало солиць — и пасоліў семъ кадушекъ.

«Хорошо твое дзѣло!»

— Хорошо, да не дужа.

«Отчаго такъ?»

— Оттого такъ: якъ унадзіліся поповы кошки — выволокли сало до крошки.

«Плохо, плохо твое дзѣло!»

— Плохо, да не дужа.

«Отчаго такъ?»

— Оттого такъ: якъ начаў я поповыхъ кóшакъ бичъ да лупиць и жанѣ зъ шкуръ шубу шпцъ.

«Хорошо твое дзѣло!»

— Хорошо, да не дужа.

«Отчаго такъ?»

— Оттого, што была жана богомольна: якъ начала къ церкви ходзиць, а попъ кадзиць, — жана шубу сняла и пону отдала.

«Плохо твое дзѣло!»

— Плохо — плохо, да не дужа.

«Отчаго такъ?»

— Оттого такъ: якъ начаў я попа судзиць да радзиць, — высудзіў корову съ пяцьцю пальцами.

«Гэто мядзввѣдзь! глаза табѣ продзерець».

— Я табѣ про мядзвѣдзя раскажу: то мядзвѣдзь, што по полю бѣгаець, да всякѣ хватаець.

«Ета воўкѣ, што табѣ на толкѣ».

— Я табѣ про воўка раскажу: то воўкѣ, што по полю бѣгаець, хвостомѣ слѣдѣ заметаець.

«То заяцѣ».

— Я табѣ про зайца раскажу: то заяцѣ, што зѣ засичка на засичакѣ прыгаець да зернушки глотаець.

«То мышѣ! Жану яго подвышѣ».

— Я табѣ про мышѣ раскажу: то мышѣ, што по полю бѣгаець, зернушка собираець.

«Ето ворона, очи табѣ пропорола».

— Я табѣ про ворону раскажу: а то ворона, што по полю летаець, зѣ копѣ зѣрна выбераець.

«То гракѣ»¹⁾.

— Отступѣ дуракѣ! Свѣтѣ пройшоў — такихѣ дуракоў не видаў, якѣ ты.

Зап. учит. народн. училища. Н. О. Николаевичемѣ.

181.

в) Могилевск. губ., Дубровны.

«Я дорогой шоў, я питаекѣ, братѣ знашоў».

— Гэто хорошо.

«Хорошо, да не дужа».

— А што?

«Питаекѣ щербатѣ».

— Ото худо.

«Худо, да не дужа: я гороху кушў».

— Ото хорошо.

«Хорошо, да не дужа».

— А што?

«Горохѣ чарвивѣ».

— Ото худо.

1) Гракѣ а) птица гракѣ; б) зѣвака. Сл. Носовича.

«Худо, да не дужа».

— А што?

«Я вупра выкырміў».

— Ото хорошо.

«Хорошо, да не дужа».

— А што?

«Воўкъ вупра зъѣў».

— Ото худо.

«Худо, да не дужа».

— А што?

«Я воўка забіў».

— Ото хорошо.

«Хорошо, да не дужа».

— А што?

Папъ шкурку отобраў.

Зап. учен. народн. училища Н. Трутко.

182.

г) Минск. губ., Новогрудскаго уѣзда, Коваленко.

«Чаломъ братъ»!

— Скудова братъ?

«Зъ Бирастова».

— Што жа тамъ, братъ, слышно?

«Архирей жéницца».

— Архіерей хорошіи молодзецъ. Ъхаў я циразь яго дворець,
а ёнъ ходзиць да посвистывае.

«Чаломъ братъ»!

— Скудова, братъ?

«Зъ города Бирастова».

— Што тамъ слышно?

«Рыба зира (?), рыбу ловили, соломой тушили, бокé посмолили.
Посѣяў я 3 чевярги горóшку — ни сушоў мой горошакъ, ни
корéньчика».

— Вотъ братъ худо!

«Худо, да ня вельми яцо. Якъ зародзіў мой горошóкъ ды подь одзінъ стручóкъ.

— Вотъ, братъ, слаўно!

«Слаўно, да ня вельми яцо. Якъ унадзіліся поповы свиньни, вытаскали мой горóшакъ до кореньчика. Якъ зачаў я поповы свиньни бици и кадушку мяса солици. Якъ занадзіліся поповы кошки, вытаскали мясо зъ кадушки».

— Вотъ, братъ, худо!

«Худо, да ня вельми... Якъ зачаў я поповы кошки бици, ды зъ ихъ шкуры лупици, своей жонцѣ шубу шици. Якъ *потрику*(?) познаў ды на честку насъ зъ жаной позваў. Попъ шкурки познаў, ды зъ моеі жонушки шубу содраў».

— Вотъ, братъ, худо.

«Худо, да ня вельми. Якъ начаў я зъ попушкомъ бици, залобки волочицца—выбіў¹⁾ я зъ яго два рóга, чатыра нóги, доўги хвостъ (т. е. корову)».

Зап. учен. VIII кл. гимназіи Коваленко.

ЛЕГЕНДЫ.

183.

О ПРОИСХОЖДЕНИИ ДІАВОЛА И БОЛОТЬ.

Минск. губ., Борис. уѣзда.

«Шель Спасъ по синему морю, видитъ море начпнаетъ пѣниться, начинаютъ бить необыкновенно сильныя волны, появился громаднѣйшій водяной столбъ. Спасъ подходитъ къ этому столбу посмотрѣть, и видитъ въ срединѣ этого столба живого великана, поварачивающагося, но не могущаго встать. Спасъ взялъ этого великана и выбросилъ на берегъ. Явился такой красавецъ, что

1) Выбилъ здѣсь значить: сдѣлалъ. Крестьянинъ здѣшній, въ случаѣ обиды съ чьей либо стороны, обращается къ чараўникамъ или знахарямъ, которые, по его убѣжденію, въ состояніи превратить человѣка въ какое угодно животное. К.

красотѣ его изумился самъ Спасъ. Спасъ взялъ этого красавца и поставилъ его начальникомъ надъ всѣми ангелами. Этотъ красавецъ и началъ внушать ангеламъ неповиновеніе къ Богу. «За что, говоритъ, будемъ повиноваться Богу? Что такое чудное сдѣлалъ Богъ, сотворивъ человѣка? Мы и сами сдѣлаемъ такого же человѣка, еще лучшаго». Нѣкоторые изъ ангеловъ и соблазнились словами этого веллбана и помыслили въ себѣ: «въ самомъ дѣлѣ, за что мы будемъ повиноваться Богу? Пойдемъ и сдѣлаемъ такого же человѣка». Отправились и давай мутить небольшія озера и рѣчки; трудился до такой степени, что отъ работы лица ихъ сдѣлалось черны какъ уголь. Долго они мутили рѣчки и озера, появились разнаго рода насѣкомыя, пресмыкающіяся и ползающія, но человѣка сдѣлать не могли. Тогда пришелъ къ нимъ Спасъ и посмотрѣлъ на нихъ съ гнѣвомъ. Лица этихъ непокорныхъ сдѣлались ужасно страшными; на головахъ выросли рога; вмѣсто языковъ у нихъ явились огненные жала. Другіе ангелы взглянули на нихъ, испугались и отступились отъ нихъ, а они и остались. Такъ какъ они помutilи воды, превратили ихъ въ болота, то имъ и назначено жить въ нихъ. Съ тѣхъ поръ и до настоящаго времени черные живутъ въ болотахъ, мѣстахъ, устроенныхъ ими. Впослѣдствіи времени этимъ чернымъ стали давать различныя имена: чертъ, діаволь, сатана, бѣсъ, и такъ далѣе. Различныя имена даны чернымъ оттого, что во время земной жизни Спасителя они различными способами старались искусить Господа.

Изъ статьи свящ. Симеона Нечаева: «Нѣчто изъ религіозныхъ обрядовъ и суевѣрій въ Бѣгомольскомъ приходѣ Борисовскаго уѣзда» въ Минск. Епархіальныхъ Вѣдомостяхъ 1874 г., № 7. ч. неофициальной, стр. 231.

184.

ПОЧЕМУ ЧЕРТИ ВЪ БОЛОТАХЪ ЖИВУТЪ.

Минск. губ., Борисовск. уѣзда Мстижск. вол.

«Быў одзвнѣ дужа прыткн аняль на небѣ и ни хоцѣў ужа Бога слухаць, дыкъ Богъ яго выкинуў зъ неба долоў за Анцыпора. Сядзѣў гэты Анцыпоръ доўго одзвнѣ на зямлі, а послѣ и

проси Бога: «Надто», кажа, «миѣ одному нудно; змилуйся, зроби миѣ товаришша другога»!

Богъ ўзяў атрамэнту¹⁾, пусьціў капильку, дыкь и стаў други чортъ. Анцыпоръ замѣціў, гдѣ Богъ поставіў атрамэнтъ той, украў яго ды давай пырскаць ўсюды — дыкь паробіў цѣлы мильлёнъ войска чортоў и повёў ихъ къ Богу на небо: «Выходзи», кажа, «на пляць, будзимъ вояваць, цяперъ кролеўство ужо мое!»

Богъ стоіць сабѣ. Нѣшто зъ далёку загурчэло, блиснуло. Анцыпоръ двицица: «што гэта»? Богъ кажа: «Гэта моё войско идзець!» Тольки сказаў, — громъ и блискавицы якъ загрымѣли, заблестали, стали пируны страляць — страхъ! ўсё небо сколыхнулося, затраслося, дыкь чэрци и попадали — куды которы: хто ў болото, которы ў воду, которы ў лѣсь, которы ў пбля — куды попало. Зъ тыхъ поръ тамъ и сидзяць. Цяперъ св. Ильля якъ увидзя гдѣ котораго, и смале яму пяруномъ туды».

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ старика кр. д. Макавья Стрэльченка.

185.

О ПРОИСХОЖДЕНИИ КНЯ.

Гродненск. губ.

Даўней, кажуць, бороноваў чаловѣкъ, а чортъ пришоў, сѣў на борону и чаловѣкъ не могъ поцягнуць бороны. Тогда Богъ сказаў на чорта, штобы ёнъ быў конемъ — и чортъ стаў конёмъ, и зъ тыхъ поръ стали на свѣци кони.

Зап. учен. Свислоч. учит. сем. Мышко.

186.

БОГЪ, СПАСЪ И ЧОРТЪ.

Витебск. губ. и у.

Прежде сотворенія міра Мацеръ Божжа сядзѣла у мора зъ Исусомъ Хрыстомъ. Ишоў чортъ и встрѣў Бога. Богъ говориць: «идзи ў мора, возьми тамъ камень и земли». Чортъ пошоў, камень ўзяў, а земли тольки хоцѣу ўзяць, дыкь Исусъ Хрыстосъ ня

1) чернила.

попусьціў, хоцьў яму голову одсѣчь, дыкъ ёнъ мечъ прыдзержаў рукою, а землю ўзяў ў ротъ. Вышоўши на берагъ, чортъ даецъ Богу камень, а Богъ патаецъ: «А гдѣжа земля»? А чортъ яму кажиць: «якъ я хоцьў зямлю браць, дыкъ Исусъ Хрыстосъ хоцьў голову одсѣчь, дыкъ я прыдзержаў рукою мечъ, а зямлю ўзяў ў ротъ: вой сна!» Тогда Богъ сказаў яму: «счасьцьця твоя, што ты вышоў зъ мора, а я хоцьў цябе пстрабяць, но тольки я тябе пстраблю яцо!». Чортъ пошоў п ничаго ни сказаў. Такъ яны п развойшлись.

Зап. мною отъ быв. дворовой.

187.

О ПРОИСХОЖДЕНИИ МЕДВѢДЯ.

а) С. Маделино, Витеб. уѣзда.

Зъ даўна Богъ ходзіў по зямлѣ, цяперъ ужо ня ходзиць, — ну п захоцьлося муживку зъ жонкой спужаць Бога. Яны прыбядиѣли, бѣдно жили. «А што ёнъ ходзиць, насъ пичымъ ни надзиляпць; спужаймъ жа п мы яго!» И стали думаць, якъ яго спужаць. Подлѣзимъ подъ мостъ п замычамъ, а Богъ уснудзицца насъ. А Богъ сказаў: «коли жъ вы такъ замычали, то п будзице вѣкъ мычаць», п обярнуў ихъ мядзвѣдзями. Зъ того п мядзвѣдзи стали.

Зап. М. Игн. Хмѣлевская отъ крестьянки Ганны Алексѣевны (женщина лѣтъ 50-ти).

188.

б) Ковенск. губ., Новоалександр. уѣзда, м. Дукшты.

Одзянъ челоуѣкъ зыхоцьѣль ошукаць Христа, ёнъ подлѣзь подъ мостъ, чырезъ который шелъ Хрыстосъ п зачалъ мырма-таць: мр. мр. мр! какъ мядзвѣць. Хрыстосъ зналъ, шго гѣто былъ чылоуѣкъ п гыворить яму: «Мырмачи-шь ты съ пыни до-вѣкп!» п обярнуль яво въ мядзвѣдзя. Вотъ тольки пыцямицисъ (присмотритесь) въ мядзвѣдзя, какъ разъ такп нога, кыкъ въ чылоуѣка.

Зап. учит. народн. училища. г. Гайдуконь.

189.

в) Витебск. губ., Леп. уѣзда, с. Вѣтрино.

Ишоў одзінъ разъ панъ Езусъ зъ учнями; ажъ ўздумалося одному члавѣку спужаць яго. Вотъ ёнъ стаў ракомъ за лясняй. Той стаў, и дожиданць, коли ёнъ подойдзиць. Якъ тольки панъ Езусъ подойшоў къ яму, то ёнъ высунуўся изъ-за дздравины и крыкнуў: «Га!» Панъ Езусъ ни улякнуўся, али сказаў тому члавѣку: «Ну, члавѣча, ты стаў на карачкахъ, якъ звѣрь, такъ и будзишь жа ты вѣкъ звяромъ». Вотъ зъ гэтой поры и зачаўся мядзвѣдзь; одътого у яго и подошвы на ногахъ, быць у члавѣка.

Зап. Свящ. І. Вик. Копецкій. Ср. Чубинскаго «Труды», I, стр. 50—51.

190.

О ПРОИСХОЖДЕНИИ ВОЛКА.

Витебск. губ. и уѣзда, сел. Маделино.

Богъ сотвориў члавѣка изъ глины, а чортъ сотвориў воўка и стали зъ собой закладанца, Богъ гово́рыць: «Мое лѣпша», а нядоброй гово́рыць: «Мое лѣпша». Спираюцца, а Богъ кажыць: «Ты самъ на свою работу будзешь тукаць, а моя работа будзиць ўсяму свѣту радосьць, вотъ тольки поглядзи на мою работу, зъ іе ўвесь свѣтъ завязецца, а вотъ одступи и глянь на свою». Нядобрый одступиў, а воўкъ ўскочіў и побѣгъ и вужаки за имъ попоўзли. Тоды чортъ отвярнуўся и крикнуў: «Гаму!», а Богъ и засміяўся: «А што» гово́рыць, «чы ни казаў я, што ты и самъ будзишь на свою работу тукаць?», ну и вѣкъ ўси на воўка тукаюць. А Богъ засміяўся — дыи самъ сабе подзяковаў, што ёнъ самъ зъ своей работы засміяўся.

Зап. М. Иг. Хмѣлевской. Ср. «Труды» Чубинскаго I, стр. 52.

191.

ГОЛОДНЫ ВОУКЪ.

а) Гродненск. уѣздъ, дер. *Ревки*.

Одзінъ разъ воўкъ голодны пошоў до Бога ѓсьць проспць. Богъ кáжа яму: «Пойдзи зѣѣшь лѣсаго коня.» Воўкъ прышоў до коней и бачиць—ўсѣ кони чорные, потому што члавѣкъ замазаў

коняма лѣсину. Воўкъ прышоў зноў до Бога на жалобу и кáжа, што чаловѣкк замазаў коню лѣсину. Тайды Богъ сказаў воўку: «Пойдзи, зѣѣшь чаловѣка». Воўкъ прышоў до чаловѣка и кáжа яму: «Богъ сказаў мнѣ зѣѣсьць цябе». Чаловѣкк кáжа воўку: «Позволь мнѣ умыцца!» Воўкъ позволіў. Чаловѣкк умыўса и кáжа воўку: «Дай хвоста удерцнса». Воўкъ даў хвоста, чаловѣкк екь окруціў хвостъ кóле руки, да екь ўзяў биць воўка — и забіў яго.

Зап. учен. Свислоч. Учительск. Семинаріи Мышко.

192.

б) Той же губ., Слонимск. уѣзда, Костровиской волости, дер. Задворье.

Нѣколи воўкъ прышоў до Бога ѣсьци просиць и говориць: я ѣсьци хочу. «Пойдзи ты», кáже яму Богъ «зѣѣшь плоціцу». Воўкъ пошоў до ракі и вглядзѣў плоцицу: ловіў, ловіў — и ни поймаў. Ёнъ отыйшоў и увидзѣў корову и говориць: «Усе роўно: хоць плоцица, хоць яловица; пойду я яе сзѣмъ». Пошоў сзѣў и ни подзѣў.

Приходзиць другі рась кь Богу и говориць: «Боже, Боже! я ѣсьци хочу». Богъ сказаў: «Пойдзи ты сзѣшь вокуня». Воўкъ пошоў кь ракѣ и вглядзѣў коня и говориць: «Усе роўно: ци конь, ци вокунь, пойду, яго сзѣмъ!» Пошоў, сзѣў и ни подзѣў.

Пришоў и треіци рась до Бога ѣсьци просиць и говориць: «Боже, Боже! я ѣсьци хочу». Богъ сказаў: «Пойдзи ты, сзѣшь на пятнаццаць грошай». Воўкъ пошоў и вглядзѣў кобылу жь жеребямъ и говориць: «Кобыла дзесяць грошай, а жеребья п'яць грошай, — пойду, ихъ сзѣмъ». Пошоў сзѣў и такъ ни подзѣў.

Приходзиць чацверты рась кь Богу и говориць: «Боже, Боже! я ѣсьци хочу». Тогда Богъ сказаў яму: «Я табѣ гаворіў сзѣсьци на пятнаццаць грошай, а ты такую зробіў шкоду чаловѣку». Послѣ Богъ сказаў воўку: «Пойдзи ты сзѣшь то, што ў лѣси кúкае». Воўкъ пошоў ў лѣсь, скакаў по кустамъ и ничего не поймаў. Послѣ почуў, што чаловѣкк рубая дровы и гаворіць: «Усё роўно, ци кука, ци стука, — пойду я, яго сзѣмъ». Пришоўши кь чаловѣку, воўкъ и говориць: «Вялѣў мнѣ Богъ цябе сзѣсьци». — «Ты

бачишь», каже яму чаловѣкъ, «што я зъ головы кашливы и весь помарапъ; якъ же ты будзешь мяне ѣсци? Пойду я вмыюся». Ёнъ пошоў, высякъ дубину и пришоўши къ воўку, каже: «Подай миѣ хвостъ вцерцися». Воўкъ подаў; а чаловѣкъ ўзяў да закруціў вокрухъ руки да якъ пачаў яго биць, такъ воўкъ одорваў хвостъ и побѣхъ и позваў много воўкоў. А чаловѣкъ ўзлѣзъ на елку. Якъ только воўки пришли, такъ и постали одзинъ на одномъ, и капъ еще одзинъ, ци два, то досталииъ чаловѣка. Тогда чаловѣкъ сказаў: «Кому, кому, а куртачу потопчу: одорваў я яму хвостъ, одорву и головоў!» Куртачъ сполохаўся, выскочіў и побѣгъ. Яны догнали яго и разорвали.

Зап. учен. Свислочск. Учительскій Семинаріи Ив. Бартошъ.—Ср. Легенды Аванасьева, стр. 107—9.

193.

в) Могил. губ., Гомельск. уѣзда, сел. Старо-Юрковичи.

Живъ сабѣ нищасны вовкъ. Ня могъ ёнъ ничо́го сабѣ доставать. Отъ приходя вовкъ икъ Святому Ягорью и говора: «Господи! я хочу ѣсць». Ягорья и ка́жа: «Иди икъ рѣйци: тамъ богато ходитъ гусей, дакъ и сѣѣжъ ихъ». Приходя вовкъ икъ рѣйци, ветрикапъ гусей и говора: «Гуси, гуси, я васъ исьѣмъ». — «За що ты насъ будашъ ѣсць? ты луччай послухай, икъ ми заграимъ, ми добрые музыканты». Отъ гуси закричали, замахали крыльямъ, а вовкъ стоить да ногой тупъ! тупъ! и кода ёнъ поднявъ морду, гуси вже и улятѣли. Отъ ёнъ пприночувавъ, и на завтра ни́ца¹⁾, приходя икъ Ягорью: «Господи, я хочу ѣсць! А я табѣ казавъ изѣѣсть гусей». — Да яны влятѣли. — «Ну тамъ за гумномъ ходя свинья да и вельми большая, дакъ иди, яе исьѣжъ!» Вовкъ приходя икъ свиньѣ. «Свинья, свинья, а свинья! я табѣ исьѣмъ!» — «Ахъ ты вовкъ, ты вовкъ! ну за що ты мне будашъ ѣсць? ты лучъ послухай моѣ пѣсьни: я добрая пѣспинница». Отъ свиння куви, куви! да икъ назбиралась богато свинней, икъ почали вищать да вовка матать. Дакъ ёнъ икъ вырвался, да самъ сабѣ и думая: «Дуракъ я, що ѣсць хочу, а пѣсень слушаю». И опять приходя къ

1) т. е. на ща: на тощакъ.

Ягорью. «Господи! я хочу ѣсть!» — А я табѣ вилѣвъ иззѣсть свиный. — «Да ина утикла». — Ну тамъ у доли ходя баранъ, ди иззѣшь яго. — Отъ приходя ёнъ къ барану: «Баранъ, а баранъ! Я тибѣ иззѣмъ!» — «А вовкъ, ты вовкъ! отъ еще треба лунить да п рвать! иди лúчъ стань ў лоцини, да ротъ разявь, дакъ я табѣ самъ ўскóчу». Вовкъ ставъ, а баранъ разогнався, да икъ гнишувъ яго въ лонгъ, а самъ швидко втикать; вовкъ привярувся, а яго вже и ни видно. Вовкъ пириночувавъ и оныять приходя икъ Ягорью: «Господи! я хочу ѣсть!» — Ажа я тибѣ казавъ иззѣсть барана. — «Да ёнъ убѣгъ». — «Ну йди, тамъ поповъ парубокъ сячеть дрóвн, дакъ иди да иззѣшь кобилу; ось тамъ попадешъ». Побѣгъ вовкъ ў лѣсъ: кобила, кобила! я тибѣ иззѣмъ! — «Ахъ ты вовкъ, ты вовкъ! ну за що ты мене будашъ ѣсть? ось у мене граматка: путь почитай!» Вовкъ вискалпвся и зуби вискалпвъ, а кобила яго икъ цóншула — ажъ ёнъ пирикувиркнувся, а кобила оторвалася и ну куды видна. Вовкъ уставъ, глядитъ, — стоитъ парубокъ. «Парубокъ, парубокъ! я тибѣ иззѣмъ!» — За що? — «А за то, що кобила втикла». — «Не ѣшь мене, вовкъ! Я лучъ дамъ тибѣ гуся, да що и по пястру». — Гляди, щобъ була правда!» — «Будать правда». Отъ скоро забрихали собаки и парубокъ узнавъ, що вже вовкъ тутъ, винисъ яму гуся. Вовкъ иззѣвъ и кажа: «А пестритъ коли будашъ?» — «А зарáзь!» Отъ ёнъ вилѣвъ чиядкомъ нагрѣтъ укропу¹⁾, а самъ винисъ мѣхъ и кажитъ: «Ну лѣсъ сюды!» Вовкъ ўлѣсъ. Отъ ёнъ завизавъ хохоль, и ставъ литъ укропъ. Кидався вовкъ, кидався то на той бокъ, то на сеѣ бокъ. Отъ вовкъ продравъ мѣхъ и утѣкъ; на динъ бокъ посмотра — голо, на други посмотра — голо. «Ну правда попястривъ, спосибн!» Отъ вовкъ изновъ иде къ Ягорью. «Господи! я хочу ѣсть!» — Ажа я тибѣ вилѣвъ иззѣсть кобилу. — «Да ина утикла». — «Ну, онъ тамъ пзъ одного силá въ другою идеть кравецъ, дакъ иди яго иззѣшь.» Приходя вовкъ икъ кравцу: «Кравецъ, а кравецъ! я тибѣ иззѣмъ!» — «Щожъ ты будашъ ѣсть, ни знаючи, сколько треба. Ты луччай стань зáдомъ, дакъ я отмѣрую». Отъ ёнъ ставъ, а кравецъ икъ ставъ яго трипать зплѣзнымъ аршиномъ: крутився, крутився,

1) Укропъ — вскипяченная вода, кипятокъ. Слов. Носовича.

оторвавъ сабѣ хвостъ и побѣгъ куды видна. Прибѣгъ на лугъ, полижавъ, полижавъ да изновъ приходя къ Ягорію: «Господи! я хочу ѣсть!» — Ажа я тибѣ вилѣвъ изѣсьтъ кравца. — «Да я ни-посѣливъ». — «Ну отъ ѣнъ теперъ и съ другого силá идетъ въ третія, дакъ иди да назъбирай вже богато вовковъ». Отъ ѣнъ назъбиравъ богато. Бачить кравецъ, що бяжить богато вовковъ, швидко побѣгъ ў лѣсъ и вздрався на хвою. Прибѣгли вовки й годаютъ, щобъ яго достать. Отъ купахвосты говорятъ: «Я стану, а ви на мине становитесь». Всѣ вовки и лѣзуть одиш на другого, отъ вже яго достають, а ѣнъ, сѣдячи и говора: «Кому, кому, а тому пестромѹ куцохвостому, пкъ соскачу, — дакъ задамъ!» Испугався куцы, да сънодъ вовковъ втикать, а съ яго: бу, бу, бу... Икъ рассердился тоды вовки; порвали куцаго на шматки. А кравецъ излѣзъ, пирихристився, да и пошовъ, куды яму треба було ити.

Зап. учит. народн. училища г. Батурина.

194.

ВРАЖДА ВОЛКА, СОБАКИ, КОШКИ И МЫШКИ.

а) Гродн. губ.

Во времена стародавній волкъ, собака, кошка и мышъ жили межъ собою дружно, не враждовали, а другъ за друга стояли и ни въ чемъ недостатка не терпѣли. Разъ волку какъ-то пришлось пѣкоторое время поголодать. Приходить онъ къ Богу и просить пропитанія. Богъ выдалъ ему грамоту на свободное испрашивание себѣ милостыни по деревнямъ и селамъ. Съ этой грамотой волкъ и отправился на нищенскій промыселъ. По дорогѣ ему пришлось перейти по кладкѣ черезъ какую-то рѣчонку и по неосторожности, упалъ въ воду, и такъ смочилъ свою грамоту, что ее невозможно было вскрыть безъ предварительной высушки. Добѣжавъ до ближайшей деревни, волкъ вбѣжалъ въ первую избу и попросилъ тамъ хозяйскую собаку оказать ему дружескую услугу и высушить его промокшую грамоту, а самъ, тоже мокрый, отправился сушиться въ овинъ. По уходѣ волка собака тотчасъ бережно, насколько было возможно, разостлала эту грамоту на грядкѣ, а за недосугомъ присматривать за сушкою поручила лежавшему

тутъ коту, съ просьбою передать эту бумагу волку, когда онъ за ней придетъ.

Между тѣмъ кошка заснула и высохшая вскорѣ грамота упала съ грядки на землю и попала въ зубы прибѣжавшей мыши. Та, ничего не зная, что это за бумага, изгрызла ее почти всю и оставшіеся отъ нея клочки затащила въ свою норку.

Когда волкъ вернулся въ избу и узналъ о случившемся, то сталъ бранить своихъ товарищей. А такъ какъ никто изъ нихъ признать себя виновнымъ не хотѣлъ, то они все между собою перессорились окончательно. Волкъ былъ въ отчаяніи, потому что больше одной грамоты ему не могло быть выдано. Взылъ онъ, бѣдный, благимъ матомъ и съ ожесточеніемъ набросился на собаку, которой только послѣ продолжительной борьбы удалось вырваться изъ его лапъ. Тогда собака, въ свою очередь, въ изступленіи бросилась на кошку и не выпустила ее изъ своихъ лапъ, пока не искусила ее донельзя. Тутъ кошка опрокинулась на мышъ, главную виновницу несчастья волка.

Съ тѣхъ поръ и ведется взаимная вражда и ненависть между волкомъ, кошкой и собакой.

Изъ записи Н. Я. Никифоровскаго.

195.

б) Минск. губ., Борисовск. уѣзда, Мстисжск. вол.

Першь и собака мѣу шляхѣтскія папѣры. Ну вядома: гдзѣ яму зъ ими носидца. Отдаў ёнъ коту и проси: «сховай, братко, (першь собака, котъ и мышы были зъ собой ву дружбѣ) подъ стрэху дзѣ високо, тамъ цалѣй будзипць». Котъ азяў ды отдаў мышамъ сховаць подъ подлогу, бо бояўся, што подъ стрэхой найдзе хто. Адыли, бача собака, што яго никто не шануе,—окрыўдыўся, мысля: «яшъ имъ покажу, хто я таки!» Пошоў къ коту, проси достаць папѣры. Той полѣзъ къ мышамъ,—ажъ яны даўно ихъ зѣбли. Ну зъ тыхъ поръ у ихъ и пошли гэта пинависецъ одинъ къ другому: собака на ката, а котъ на мышъ.

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Як. Бузы.

196.

О ПРОИСХОЖДЕНІИ АИСТА.

а) Минск. губ. и уѣзда.

Аистъ это человѣкъ, обратившійся въ птицу по слѣдующему случаю.

Однажды Богъ собралъ всѣхъ гадовъ и лягушекъ въ кожаный мѣхъ, отдалъ ихъ человѣку и велѣлъ утопить ихъ въ рѣкѣ, строго на строго запретивъ ему развязывать мѣшокъ. Человѣкъ пришелъ къ рѣкѣ и, подстрекаемый сильнымъ любопытствомъ, посмотрѣлъ, что именно принесъ топить. Но не успѣлъ онъ развязать мѣшокъ, какъ оттуда выпрыгнуло множество гадовъ и лягушекъ и разбѣжались по болоту. Тогда Богъ сказалъ человѣку: «Собирай же, пока не соберешь всѣхъ!» А чтобъ ему было удобнѣе собирать, превратилъ его въ птицу.

Аистъ или *бусель* у крестьянъ называется вѣщей птицей. Чтобы удобнѣе пользоваться его предсказаніями, они устраиваютъ ему гнѣзда вблизи своихъ жилищъ и убѣждены въ томъ, что, если не будетъ въ гнѣздѣ никакого металла, то не будетъ и аистовъ, ради чего и кладутъ туда желѣзо и мѣдь.

Предсказанія аиста выражаются слѣдующимъ образомъ: онъ каждую весну выбрасываетъ изъ гнѣзда яйцо или птенца. Когда выброситъ яйцо, то будетъ хорошій урожай, такъ что можно будетъ купить хлѣба за яйцо, а когда птенца, то и за дитя не купишь.

Изъ записи ученика Несвижской Учительской Семинаріи Ломако.

197.

б) Ковенск. губ., Ново-александр. уѣзда, м. Дукшты.

Давиѣй говорятъ была гарастъ много гадоў, лягухъ, жабъ и другой поскудный тварп. Вотъ, одзинъ разъ Бохъ и захоцѣлъ умерцвиць гѣту пѣскуць, штобы яны ня мѣшали чиловѣку хорошо жиць на свѣци. Взяў Богъ два мѣшка: въ одзинъ поклаў гадоў, а въ другій лягухъ и жабъ, завязаў крѣпко мѣшки и вѣлеў бабы

пящій гэты мѣшки въ болото и утопиць ихъ тамъ. Богъ знаў, што баба всякая цыкавая (любопытная) и видно за то пригрозиў ей ня развязываць мѣшокъ и ня глядзѣць што тамъ есьць. Принесла баба гэты мѣшки къ болоту и уже хоцьла кинуть ихъ туда, ды ня вцяриѣла... Смерць зыхоцьлось ей пыглядзѣць... Яна возьми и развяжи мяшки, — а гэта паскуць скокъ, скокъ за мяшкомъ; и разбѣглась: которая въ болото, которая въ лѣсь! Богъ рыссярдзился на бабу и велѣль ей собраць все гэто, а штобы ей было лучше сыбпраць Богъ *яну* обярнуль въ бацьяна зъ долгимъ носымъ и зъ долгими ногами ходзиць ны болотымъ.

Гэта была правда, коли нпбуць. Вотъ тольки пыщамись (присмотрись, наблюдай) въ бацьяна: чорный хвостъ, гэто за то, што въ баба была чорная сподница (юбка). И ня ядуть яго за то, што ёнъ зъ чельвѣка. Коли ня хошь видзиць гадзину (змѣю) лѣтымъ, тыкъ какъ первый разъ видзишь весной бацьяна, зывяжи ны хрестку вузялокъ, тыкъ и ня видзишь никогды и ня вкуспгъ (не ужалпть) тогды.

Зная объ этомъ суевѣрїи, крестьяне, увидѣвъ въ первый разъ аиста, завязываюгъ на нпточкѣ своего креста узелокъ, чтобы не ужалила змѣя и штобы не увидѣть ее. «Вбиваць бацьяна большой грѣхъ.»

Зап. учит. народн. учил. г. Гайдуковъ.

198.

НАКАЗАШЕ АИСТА.

Слуцк. уѣзда, дер. Ячево (подъ самимъ Слуцкомъ).

Коли Богъ зробиў жабоў, ящерицоў и ужоў, то узложіў ихъ ў мѣшокъ и даў яго тримаць бацяну, сказаўши, кабъ ёнъ туды ня глядзѣў.

Бацяна узяла цыковасць и ёнъ расхилиў мяшокъ, кабъ поглядзѣць, што тамака ёсь. Якъ гэто ёнъ расхилиў мяшокъ, такъ ўсѣ ящерицы, жабы и повыскакывали. Пришоў Госпоць, да якъ увдзѣў, што бацяни новынущаў ўсѣхъ зъ мѣху, то ўзяў дубца и зачаў бацяна гасиць по заду, отъ гэтаго у бацяна задъ черны,

п казаў яму Богъ: «Усю жнсець ходзиць табѣ по болоту п збираць тыхъ жабъ, што новышушаў».

Записана учеп. слущк. гимн. А. Харлашповичемъ отъ крестьянина дер. Ячево подъ самымъ Слуцкомъ.

199.

ПОЧЕМУ КРЕСТЬЯНЕ СЧИТАЮТЪ ГРѢХОМЪ УБИТЬ ЛАСТОЧКУ.

Смоленск. губ., Бѣльск. уѣзда, Поникольской волости, дер. Межененка.

У насъ ў деревни говоряць: «Хто касатоцку (ласточку) забьець, яму ў во адъ пдзиць». Матка казала: коды Суса Христа на хрѣсть вялі п стали ены, ўраги, Христа на хрестъ распинаць, до гоўздёмъ рущки, ножки прибиваць, а виробыи ўсё ляталі да надъ Хрестомъ сдекалпсь, ены, виробеюшки, крылышкамъ махалі, ў носикахъ гоўздзи брали, ўрагамъ подавали. Ўраги потьпуць зобиваць, а виробыи зацприкаюць: ены радовались, какъ Суса Христа муцили. А тутоцка ляцѣли зъ за спня моря касатки, ены енто увидали п стали промежъ себя крицаць. Наляцѣли ены на ўрагоў, стали у нихъ гоўзде отнимаць, наляцѣли ены на воробьеў, — стали воробьеў отъ Христа отгоняць. И сказаў Сусъ Христось: «Касатоцки, птушки дробныя! вы мяня, Суса Христа, во какъ жалѣте! а положу я, Сусъ Христось, такое словесу шко, кабы да людзямъ васъ не трогаць, не вбиваць, кабы вамъ, касатушки, стужи во вѣкъ не видаць! а хто васъ забьець, у того рука отсохнець». А сказаў Сусъ Христось: «Кабы вамъ, воробьи, по мецѣли, по стужѣ лятаць! кабы вамъ, воробьи, хлѣбнаго зерна не видаць, а коли хто васъ забьець, на тымъ грѣха нѣтути», кабы васъ, касатки, отъ Христа отгоняли, а наляцѣли касатки на виробыеў цѣмной туцей, а разогнали воробьеў отъ Христа того.

Зап. С. Н. Рачинской отъ крестьянки своей, ученицы, Н. Григорьевой.

200.

О ПРОИСХОЖДЕНИИ ДЯТЛА.

Дятель произошелъ отъ челоуѣка по слѣдующему случаю.

Въ одно воскресеньє пчеловодъ пошелъ въ лѣсъ, чтобы сдѣлать борть для пчелъ; взлѣзъ на сосну п началъ ее долбить. Богъ,

увидѣвъ это, сказалъ: «долби постоянно!» и превратилъ его въ дятла.

201.

О ПРОИСХОЖДЕНИИ ЛЕТУЧЕЙ МЫШИ.

Летучая мышь или *кожанъ* произошла изъ обыкновенной мыши слѣдующимъ образомъ. Обыкновенная мышь разъ съѣла косточку изъ той говядины, которую освятили на Пасху, отъ этого и обратилась въ летучую.

Если она, по увѣренію крестьянъ, своимъ крыломъ дотронется до головы человѣка, то она вся покроется парывами или шолудями. Поэтому они избѣгаютъ встрѣчи съ нею во время ея полета и истребляютъ ее, гдѣ только къ этому представится случай, послѣ чего тщательно вымываютъ руки, чтобы не заразиться названной болѣзнью, когда прикоснешься ими къ головѣ.

Оба изъ записки учен. Несвижск. учит. сем. Ломако.

202.

О ПЧЕЛѢ.

Минск. губ., Борис. уѣзда.

Шель Спасъ по синему морю и видитъ: среди моря камень. На этомъ камнѣ сидитъ прекраснѣйшая дѣва и плачетъ: что па- деть слѣзка — вылетитъ пчелка.

Спасъ, взглянувъ на эту прекрасную дѣву, былъ тронуть ея слезами и самъ не могъ удержаться отъ слезъ. А потому и сказалъ этой прекрасной дѣвѣ: «Пусть же и моя слезка будетъ между твоими!» Пала слеза и вылетѣла великая пчелка — матка. (Николай Ивановъ Добышъ).

Изъ ст. св. Симеона Нечаева. «Нѣчто изъ религиозныхъ обрядовъ и суевѣрій въ Бѣгомольскомъ приходѣ Борис. уѣзда. Минск. Епарх. Вѣдом. 1874 г. № 7, ч. неоф., стр. 233.

203.

О ПЧЕЛАХЪ.

Витебск. губ., Невельск. уѣзда.

Создалъ Богъ шмелей, а чортъ пчелъ. Видитъ Богъ, что мало

у него толка и дохода: рои весь у него разлетится, куда ни попало, да и меду нѣтъ. Зашелъ онъ къ чорту посмотрѣть, что у него дѣлается. Тотъ накормилъ его медомъ. Поправился Богу медъ и ему завидно стало. «Будемъ», говоритъ онъ чорту «мѣняться». Чортъ, разумѣется, не согласился. «Ну, такъ ладно», говоритъ Богъ, «вижу, что съ тобою ничего не подѣлаешь, такъ уступи мнѣ хоть одну пчелу!»

Подумалъ, подумалъ чортъ да и согласился. Богъ взялъ отъ чорта пчелу, дунулъ на нее и стала она маткой ¹⁾. Запѣла матка, зазвенѣла и стала подыматься вверхъ: пчелы всѣ поднялись за ней да и улетѣли. Вотъ чортъ и остался ни съ чѣмъ, а у Бога— и медъ и воскъ.

Сообщ. студент. Медико-Хирург. Ак. С. Ѳ. Максимовымъ.

204.

ШЕРШНЕВАЯ ОСА.

Гродненской губ., Пружанскаго уѣзда.

Пчелъ первоначально Богъ сотворилъ однихъ полезныхъ на благо человѣку. Чорту это завидно стало и сталъ онъ неотступно просить Бога предоставить ему въ пользованіе хоть пѣсколько такихъ пчелъ. Разгнѣванный этой дерзостью чорта, Богъ схватилъ цѣлую треть пчелъ и бросилъ ихъ ему прямо въ лицо. Отъ сильнаго удара пчелы вдругъ стали крупнѣе и разлетѣлись въ разныя стороны, а отъ прикосновенія къ чортову лицу— черными и получили способность больно кусаться. И теперь еще шершневая оса прежде, чѣмъ укуситъ человѣка, старается ударить его въ лицо.

Сообщено Н. Я. Никифоровскимъ по разсказу ученика Свислочск. учит. семинаріи Кугача, уроженца Пружанск. уѣзда.

1) Какъ видно изъ расказа, у пчелъ, въ бытность ихъ подѣ началомъ чорта, матки не было. Было ли это оговорено расказчикомъ— не помню. М.

205.

О ВШАХЪ.

Гродн. губ. и уѣзда.

Когда Богъ сотворилъ первыхъ людей, то они были чисты и не знали, что такое вши. Но одна баба съ дочерью, скучая бездѣлемъ, какъ-то разъ сказала: «Ахъ, Божа ласкавы! не маю жадной работы; дай ты миѣ, Божа, зъ неба хоць козулекъ (маленькія пасѣкомыя), то я буду ихъ биць». Богъ на нее разгнѣвался и послалъ ей цѣлую жменю *вашей* (вшей) и яны такъ расплодзились, што яна съ дочкою не могла ихъ перабиць,—яны загрызли ихъ на смерць. Отъ гэтого воши расплодзилися на цѣломъ свѣцѣ.

Изъ записи псаломщика П. Онуф. Карскаго.

206.

ОТЪ ЧЕГО КОЛОСЪ ХЛѢБНЫХЪ РАСТЕНІЙ ТЕПЕРЬ ТАКЪ МАЛЪ.

а) Минск. губ., Борисовск. уѣзда, м. Холопеничи.

Даунѣй дужа добро было жиць на свѣци. Самъ Богъ ходзіў по зямлѣ, жиў мижды людзьми, навучаў ихъ добру, оберегаў отъ злого. Тогда пановала на зямлѣ праўда, а крыўда по задворкамъ ховалася. Людзи доживалися доўгого вѣку, были дужи, крѣпки — вѣкъ вѣковали, ни бяды, ни папасци, ни какой хворобы не знали. Усѣ роўно працовали, гора ня мѣли, бо усяго было много. Зямли — наши сколько хочешь, а посѣешь — по локця колосы рѣдзиць, а зерня на жиць, якъ той бобъ. Дождъ выпадаў ў пору, ў пору стояла погода. Граду ништо и не бачіў. Круглый годъ стояло цѣная лѣто. У лѣсахъ росли садовыя дрэвы, а на ихъ яблыкъ и грушъ — и не обобратца. Были ядовыя крышцы, зъ ихъ цякли солодкіе рѣки. Звяры водзилися смврные, другъ дружки не драпали¹⁾, а, якъ тые зайцы, травой кормилися. Але прогнѣвали людзи

1) Драпаць: драть. Слов. Носовича.

Бога; прокляў Ёнъ и людзей и зямлю и покинуў насъ грѣшныхъ.

За одну кобету (кабъ ей ни дна, ни покрышки) мы такъ покутуемъ¹⁾. Была ина богатая, ўсяго мѣла здоволь, али такая зайздросная уродзилася, такая злая, што и цяперешнимъ свѣтомъ коли пойскаць — рѣдко знайдзешь.

Намолоціў яе мужъ пшаницы и зъ першаго умолоту захоцѣли блиноў поспытаць.

Пячѣ тая кобета блины. Тымъ часомъ успаскудзилось яе дзicia. Што жъ ина робиць, поганая? Ёзила блинъ и обцерла имъ паскудства, опаганила даръ Божій...

Ажъ заходзиць къ ей чировѣкъ — подорожникъ. «Спорня табѣ ў дзяжу!» кажа такъ. Ина и не подзяковала. «Зайшоў я къ вамъ трохи отпочинуць и дай миѣ чаго нибудзь перекусиць на дорогу, бо пду я зъ дальней стороны — здорожіўся²⁾» — каже той чировѣкъ. А ина — нима того, кабъ приняць чужака, почастоваць яго якъ повинно быць — пожалѣла навѣтъ блина горячаго, а подняла зъ зямли той опаскудженный и дае тому чировѣку: «ѣшь, каже, живися!» А гѣто, видаць, быў самъ Богъ. И каже Ёнъ: «Коли вы Божжаго дару не шануеце, чужака не почитаеце, полюдку не принимаеце, дыкъ вы Божьей ласки не варты». И прокляў Богъ зямлю. Зробилася ина якъ камень, — сохой ня уздзярешъ. Погода змянилася: то палы³⁾, то стужа. Солодкіе рѣчки повысыхали, трава пожоўкла, лисьцьця поспадали. Наступіу голодъ, моръ. Мруць людзі якъ мухи; ѣсьци нечаго, што мѣли, то зѣли.

Стали тогды выць звяры, собаки, кошки... стали жалковаць до Бога: «За што ты, Божа, насъ караешъ — голодомъ морешъ? Чимъ мы провинилися? Мы твою ласку помнили, твойго приказанья не рушили, жили такъ, якъ ты намъ наказавашъ. Пожалѣй ты хоць насъ, — не губи голодомъ и холодомъ!

И ўзмываўся Богъ надъ живѣлами. Послаў на землю дожъ; зробіў такъ, што у насъ половина на году холодно — зима, по-

1) терпимъ, страдаемъ; 2) *Здороживаўся* — сильно устать отъ дороги. Слов. Носовича; 3) засуха.

ловина цело — лѣто. Зима на людзей, лѣто на звяроў. Уроджан стаў посылаць тольки на звяроў, на собакъ, на кошакъ, на короў. Ихъ лаской мы живемъ, ихъ хлѣбъ объѣдаемъ, а на сябе повинны працываць щиро до поту, до кроваваго мозоля. И Богъ людзей покинуў, узыйшоў на небо. А до неба високо — покуль домолисья, покуль достукаесья... И пошла зъ той поры пановаць на свѣди крыўда, а праўда по задворкамъ ховаецца, вочь не показывае. И што далѣй, дыкъ жидь хужей и хужей становитца, бо людзи болѣе и болѣе гнѣвцяць Бога».

По окончаніи этого разсказа разсказница обратилась къ своимъ внукамъ съ слѣдующимъ поученіемъ:

«Хлѣбъ, мое дзѣтки, — Божій даръ; яго треба шановаць, а то Богъ покарае. Коли ясьцѣ хлѣбець, дзѣтки, — на крышціце, а коли ненарокомъ и накрышитца, дыкъ крошечки позберайце, не-режегнайцесь ¹⁾, взьѣшьче, кабъ добро Божіе не пошло ў поглумъ, бо гэта грѣхъ. Разъ чловѣкъ одзинъ фў хлѣбъ и крошка нѣякъ упала на землю. Ёнъ, бѣднй, спужаўся, стаў шукаць яе, прытко шукае и плачець. А тымъ часомъ яго гумно загорѣлося. Бягуць людзи, кричаць яму: «Гумно гориць! бяжи тушиць, а то згоришь!» Ёнъ не побѣгъ, — дотуль шукаў, покуль не знашоў тые крошки. Знашоўши, пережегнаўся, поцаловаў яе, перепросіў хлѣбець и зѣфў на здороўе. Потымъ вышоў на дворъ — глядзиць: а гумно и потухло».

«Во якіе цуды Богъ посылае тому, хто хлѣбъ, Божій даръ, шануе. Такъ и вы, дзѣточки, шануйце хлѣбець, кабъ Бога не прогнѣваць.

Со словъ крестьянки Розаліи Осьмакъ записалъ учитель Минск. приходскаго училища А. Ег. Богдановичъ.

207.

б) Смоленск. губ. и уѣзда.

Давнымъ давно въ времена пезапамятныя, когда людей еще

1) перекреститесь.

было мало на свѣтѣ, всѣ хлѣбныя растенія, какъ то: рожь, ячмень, пшеница и другіе, родились такими колосистыми, что колось былъ въ длину всего стебля, отъ макушки до земли, и такими полно-вѣсными, что нѣсколько такихъ колосевъ только что въ подъемъ для одной руки человѣческой. Много и теперь лѣнивыхъ жницъ, а тогда всѣ женщины были лѣнтяйки, живши въ довольствѣ, какъ сыръ въ маслѣ, притомъ ихъ было не много, а всего родилось въ изобиліи. Вышли разъ въ то время женщины жать такую колосистую и полновѣсную рожь, и стали роптать на Бога, что онъ родитъ рожь съ такими колосьями, которые и тяжелы и простираются въ длину всего стебля, какъ бы только для того, чтобы онѣ мучились, когда и въ руку то забирать такіе усатистые и увѣсистые колосья неудобно и тяжело, а носить снопы и возить въ гумны совѣмъ не подъ силу. Богъ услышавши такой ропотъ, рѣшилъ страсти всѣ колосья и оставить одни стебли. Новъ то время, когда Онъ приступилъ къ этому дѣлу, въ полѣ находилась собака. Сметнувши, что если очистится весь колось, то хлѣба вовсе не будетъ, она завyla жалобно, прося Бога оставить хотя небольшую часть колоса на ихъ собачью долю. И Богъ внялъ собачьему вою и сжалившись, очистилъ не весь колось, а оставилъ его на верху стебля на столько, на сколько онъ родится и теперь. И такъ люди теперь питаются не своею долею хлѣба, а собачьею.

Сообщено г. Некрасовымъ.

208.

в) Гродн. губ. и уѣзда, приходъ Лаша.

Когда Богъ сотворилъ человѣка, то долгое время хлѣба не было; люди питались разнаго рода кореньями. Говорятъ: даже бульбы не было. Болѣе всѣхъ голодали собаки. Поэтому онѣ, поднявши свои морды вверхъ, страшно завyla, прося у Бога хлѣба. Богъ услышалъ ихъ просьбу и бросилъ имъ съ неба одинъ ржаной колось. Но такъ какъ собакъ было очень много, то одинъ колось не могъ утолить голодъ ихъ всѣхъ, поэтому онѣ стали его отнимать другъ у друга и рвать въ разныя стороны, пока наконѣцъ

не разорвали его въ клочки и не растоптали ногами. Оттого зерна разсыпались по землѣ и на слѣдующій годъ отъ одного колоса пошелъ такой обильный урожай, что люди намолотили цѣлую бочку ржи. И съ тѣхъ поръ стали разводить хлѣбъ — а все по почину собакъ.

Изъ записи псаломщика И. О. Карскаго.

209.

г) Той же губ., Пружанск. уѣзда.

Тотъ хлѣбъ, который люди употребляютъ теперь, называется у насъ кошачьимъ и собачьимъ хлѣбомъ, оттого, что его первоначально выпросили у Бога собаки и кошки, а потомъ уже человѣкъ, страдая голодомъ, отнял его у нихъ и оставилъ за собой навсегда. Вотъ какъ это было. Прежде, въ далекіе старые годы на каждомъ стеблѣ ржи выросло по два колоса. Хлѣба у человѣка тогда было столько, что онъ не зналъ, куда его дѣвать: валялся онъ и подъ ногами и топтали его все, какъ люди, такъ и животныя.

Разъ приходитъ къ мужику Богъ въ видѣ убогаго нищаго и проситъ милостыни. Мужикъ велѣлъ ребятишкамъ собрать валявшіяся на полу корки хлѣба и положить ихъ нищему въ суму. Ребятишки наклали въ суму и цѣлые стебли и отдѣльные колоски. Нищій вышелъ изъ хаты съ видимой досадой; ему обидно было, что мужикъ такъ брезгаетъ даромъ Божиємъ и даетъ нищимъ только тотъ хлѣбъ, который валяется на полу. А нищій этотъ былъ самъ Богъ и поэтому онъ сдѣлалъ такъ, что въ короткій промежутокъ времени рожь совершенно выродилась и сдѣлалась до такой степени тощею и скудною, что человѣкъ вынужденъ былъ отказать въ кормѣ не только домашнимъ животнымъ, но и себѣ.

Собака и кошка, наголодавшись болѣе другихъ, пошли къ Богу просить себѣ пропитанія. Богъ вынулъ изъ нищенской сумы

стебелекъ съ однимъ только колоскомъ на верху и велѣлъ имъ разводитъ себѣ съ него рожь. Стала у нихъ рожь расти съ однимъ только колоскомъ. Человѣкъ, замѣтивъ у собаки и кошки эту рожь, отнялъ и ее на свою нужду, а имъ предоставилъ самую малую часть.

Хотя по древности лѣтъ люди позабыли, что настоящіе хозяева ржи, стало бытъ и печенаго хлѣба, собственно собаки и кошки, по слѣды полноправности на этотъ даръ Божій до сихъ поръ обнаруживаются при ѣдѣ хлѣба человѣка, собакъ и кошекъ: первый, когда ѣстъ, подбираетъ даже крошечки, послѣднія же оставляютъ эти крошки безъ всякаго вниманія.

Зап. по разсказу крестьянина Пружанск. уѣзда, Гродн. губ. учителемъ приготовительн. класса Свислоч. учит. сем. Н. Я. Никифоровскимъ.

210.

БОГАЧЪ И БѢДНАЯ ВДОВА.

Минск. губ., Борис. уѣзда, м. Холопеничи.

Даўнѣй, якъ яще людзи были не такъ грѣшны, ходзіў по свѣдци Богъ съ своими апостолами. Разъ ишли Богъ, святыі Юрій и святыі Микола. Пройшли яны дорогу дужа большую, заморилися, хоцѣли ѣсци и пиць. Пришли ў сяло. Походзяць къ новой большой хацѣ. И каже св. Юрій: «Боже, ў гэтой хацѣ пэвно живецъ богатый члавѣкъ; зайдзимъ къ яму и попросимся ночеваць; може ёнъ насъ чимъ нибуць почастуе.» Зайшли. Самъ богатырь ляжиць выцягнуўшыся на полку; посяродъ хаты стоиць свѣточъ, а ў свѣточі лучинка гориць; подъ лучинкой стоиць жлукто зъ водой, кабъ вугалья падали ў жлукто, а не на подлогу. Пусьци, члавѣче, насъ переночеваць! каже св. Юрій. «Нима гдзѣ! идзице далѣй».

«Дай хоць воды нанитца».

— «Пи, коли хочешъ; вунъ стоиць у жлукци!» И богатырь показаў имъ на жлукто, куды вуголья отъ лучины падали.

Попробовали гэтой воды св. Юрій и св. Микола и выйшли.

Перейшли ўсё сяло. На концы сяла стояла маленькая хатка. Ў гэтой хатцы жила бѣдная ўдова. Дзяцей у яе якъ бобу, а хлѣба—ни дробу. И каже Богъ св. Юрью и Миколу: «вогъ тутъ мы переночуемъ!» Зайшли ў хатку.

«Пусьци, кобета, насъ переночеваць».

— Ночуйце, каже, добрые людзы, на здороўе. Вамъ жешъ своей хаты на одну ночъ не будоваць.

Была у гэтой ўдовы одна короўка. Ўдова подоила короўку и дала молочко повячераць своимъ ношлежникамъ; а сама изъ дзѣткамъ и такъ спаць легла. На заўтрашній дзень Богъ подзяковаў ўдовѣ за ношлегъ и пошоў со святыми своими далѣй, людзей добру вучиць.

Идуць яны, идуць — ажъ кóцитца пмъ насустрѣчь бочка зъ золотомъ. И пытае бочка у Бога, куды ей кацитца.

— «Кацися», каже Богъ, «ў гэтое сяло къ тому богатыру, што насъ на ночь не пусьциў». И кажуць св. Юры и св. Микола: «Боже, нехай лѣпшй коцитца ина къ той доброй ўдовѣ, што насъ приняла»... Богъ ихъ не послухаў.

Бочка и покацилася къ богатыру. Идуць далѣй. Сиотыкѣе ихъ голодный воўкъ. Стаў воўкъ просиць Бога позволицъ яму зѣсьци чю нибуць корову.

«Бяжп», каже Богъ, «ў гэтое сяло и зѣшь корову той ўдовы, што мы сягошня ночевали.» Тутъ ўзноў стали просиць Бога св. Юры и св. Микола, кабъ Богъ сказаў воўку зѣсьци корову богатыра, бо у яго много короў, а у ўдовы только одна. Што ина будзе ѣсьци изъ дзѣткамъ? Богъ ихъ не послухаў. И каже воўкъ Богу:

«Якъ же я познаю ўдовину корову?»

— Ина сама черная, а на лбу бѣлая мѣточка».

Воўкъ и побѣгъ.

Пришли ў другое сяло. Богъ стаў народъ вучиць. И каже Микола святому Юрью: «покуль Богъ будзе вучиць людзей, збѣгай ты ды замажь мазью у удовиной коровы бѣлую мѣточку— воўкъ и не познае я!»

Юры побѣгъ. Збѣгаў, замазаў и назадъ вярнуўся. Авоўкъ бѣгаў, бѣгаў — ни пашоў ни одной черной коровы зъ бѣленькой мѣточкой. Прибѣгъ къ Богу и говориць гэта яму.

— Попохай, которая пахне маззю, тую и ѣшь. Убачіў Юры, што яго праца пранала дарма.

Вярнуўся Богъ и святые на небо и нашли богатыра у пекли, а бѣдную ўдову ў раю.

211.

САМЪ НЕ ЫШЬ, А УБОГОМУ ДАЙ.

Тамъ же.

Быў одзінъ вельми богатый и вельми жъ скупый члавѣкъ. Ёнъ никóли ни одного убóгаго не подаріў. А много было у яго ўсякаго добра: и гроши, и збожжа ¹⁾, и быдла ²⁾ — просто умираць ня треба. Али кому наковано у який часъ померци, дыкъ нигдзѣ отъ смерци не сховаешся; такъ и гэтый члавѣкъ не откупіўся отъ смерци: помёръ. Покуль яго трупъ стояў ў домовиñ ў церкви, душа была ужо на тымъ свѣци. Тамъ споткаў ёнъ своихъ своякоў и знаёмыхъ; бачиць—передъ кажной душой стоиць столъ, а на столѣ ляжиць ружная ѣда; у кого ѣды большъ, у кого менѣй. Яму жъ показаў анёлъ соўсімъ порожній столъ. И говориць гэтый члавѣкъ до Бога: «Боже, чаму у воўсихъ ёсь што ѣсьци, а у мяне нима»? Богъ и каже яму: «яны набрали съ собой яды съ того свѣту». «Пусьци мяне, Боже, на землю, нехай и я паберу сабѣ ўсяго». Богъ пусьциў яго. Отжиў гэтый члавѣкъ, устаў изъ домовины и пришоў до дому. Ыси дзивилися такому цуду. «Ма быць ёнъ чароўникъ», говорили инше. «Ёнъ же ўсимъ домашнимъ казаў хуцинько пяхи пироги, шйнки, килбасы... Положиў ўсяго гэтаго ў мяшки и казаў положиць яму ў могилу. Сваяки и знаёмые проводили яго до могилы, собралося много народу и убогихъ. Убогіе просили, кабъ ёнъ ихъ чимъ нибудзь подаріў, али ёнъ не даў имъ ничего, думаячи, что самóму останеца мало.

1) Збожже: всякий хлѣбъ въ зернахъ и въ посѣвѣ. Слов. Носовича. 2) Быдло: скоть рогатый. Тамъ же.

Тольки дорòгой одзинь ппрогь унаў ў гразь. Чилавѣкъ гэтыи подумаў, што сòромно нєсьци на той свѣтъ ппрогь съ гразей — отдаў яго убогому, сказаўши: «на, жарі»!..

Якъ лѣгъ той чилавѣкъ ў домовину, — такъ и помѣрь.

Зьявилася душа яго на тымъ свѣци. Идзе къ своему столу, ажъ бачиць — ляжиць на столѣ тольки одзинь ппрогь съ гразей, што ёнъ отдаў убогому.

212.

БОГЪ НАКАЗЫВАЕТЪ ЗАВИСТЛИВЫХЪ.

а) Тамъ же.

Была одна богатая кобета; быу у яе сынъ. Матка была скупая и злая, а сынъ добрый и милосердный; матка дуже не любила убогихъ, а сынъ што тольки могъ — отдаваў убогимъ. Черезъ усѣ свое житця гэтая кобета тольки одзинь разъ подарила убогаго. Было гэто такъ. Кобета полола ў огородзи цыбулю; ишоў убогий и стаў просиць у яе цыбули. Кобета стала на яго кричаць и гнаць прочь. Убогий не йдзе, а еше жалосьнѣй стаў просиць. Кобета бачиць што отъ яго не отчепишься — выщикнула три цибулянки и кинула яму ихъ черезъ плотъ ¹⁾. Убогий подзяковаў и пошоў.

Померла гэтая кобета; надто жь ей трудно было умираць. Сынъ знаў, што и на тымъ свѣци будзе матцы трудно. И стаў ёнъ раздаваць маткино добро убогимъ, даваць на церкви и косьцѣлы, служиць обѣдни по яе душѣ... Раздаў ўсѣ богатство и самъ стаў убогимъ.

Пришла пора и сынъ помѣрь. На тымъ свѣци ёнъ попаў ў рай. Матки ў раю не нашоў. Нима ў раю, дыкъ пэвно ў вотхлани, чи у пекли. Разъ ходзіў сынъ по раю и подыйшоў къ маленькой землянцы; двери ў землянку тольки лычкомъ завязаны. «Што тутъ такое ёсь?» думаетъ ёнъ сабѣ. Развязаў лычко, увыйшоў ў землянку. Бачиць стоиць коцѣль съ горячей смолой, а ў смолѣ сма-

1) *Плотъ*: бревенчатая изгородь. Слов. Носовича.

жутца грѣшники; мнѣды ими п яго матка. И говориць яму яго матка: «Сынокъ мой, ты видзишь куды я попала. Ты угодный Богу, вызволяй мяе отсюль!» Сынъ пошоў, заплакаўши, до Бога; стаў просиць Бога вызволиць яго матку изъ пекла. И каже яму Богъ: «Нехай яе вызволяюць яе дары». Дароў у ея ўсяго три цибулиники, што ина колісь-то дала убогому. «Ўзяў Богъ гэтыя три цибулиники п зробіў изъ ихъ ланцужокъ. И каже Богъ сыну: «попробуй выцягнуць гэтымъ ланцужкомъ свою матку изъ пекла». Пришоў сынъ къ пеклу п пересказаў своей матцы, што яму Богъ казаў; пòтымъ подаў ей одзинъ конецъ ланцужка, а самъ за другій тримае. Стаў подымаць... Убачили гэто другіе грѣшники п яны схопилися за яе. Цибульный ланцужокъ не рветца. Сынъ ужо радаваўся, што вызволиць матку изъ пекла; ажъ тутъ матка закричала на другихъ грѣшнікоў, што трималися за яе: «пошли прочь!.. Ишъ вы якіе разумники: за чужіе дары хочеце изъ пекла вылѣзци!»..

Ланцужокъ — тропъ! п порваўся. Матка узноў нырнула у смолу.

А ўсе черезъ свою зайздосьць.

Всѣ три зап. А. Е. Богдановичемъ.

213.

б) Той же губ., Слуцк. уѣзда, Кіевецкой волости, м. Семежево.

Жили два брата: одзинъ богатый, а другій такой бѣдный, што *наведъ* не было чаго ѣсьци. Отъ ёнъ пошоў ў лѣсь, кабъ нарваць хотя зелья п навариць дзѣцямъ ѣсьци, да екъ зайшоў ў лѣсь, отъ забыў свое горе п остаўся ў лѣсѣ ночваць. Спдзѣў ёнъ тамъ да п сидзѣў до поўночи, а ў поўночь учуў: стукъ, крикъ, трескъ п лясканьне пугами п угледзѣў, што св. Юрай, Петръ п Павелъ жануць усихъ звѣроў, екіе только ёсь на свѣцѣ. Угледзѣўши гэто, ёнъ ўзлѣзь на хвойну. Подогнаўши подъ его звѣроў, ены стали кормиць ихъ п давали пмъ ўсимъ по булцы хлѣба. Екъ дали уже ўсимъ, то аще одна булка осталаса. «Гдзѣ жъ гэту дзѣваць?» пытае Петръ у Юрѣя. Юрай кажа: «Одай гэтому, што

на дзеравѣ сѣдзиць». Ены сказали яму, кабъ ёнъ злѣзъ зъ дзерава—п оддали яму булку хлѣба п сказали, кабъ заразы не зѣдаў ўсего хлѣба. Ёнъ такъ п робиў, якъ яму казали п колько ёнъ зѣсьць за дзень зъ дзѣцьми, то за ночъ гѣтулько выросьце, такъ што ёнъ забогацѣў уже наведъ. Объ гэтомъ узнаў богатый братъ, ёнъ распытаў ў его, якъ ёнъ забогацѣў? Узнаўши гэто п ёнъ пошоў ў лѣсь передъ Юрѣя п бачиў ўсе то, што бачиў п бѣдный, а когда стали кормиць звѣроў, то одному медзвѣдзю не стало булки хлѣба п яму сказали, кабъ зѣў гэтого чаловѣка, што сѣдзиць на дзеравѣ. Медзвѣдзь яго пзѣў.

Зап. ученикъ Несвижской учительской семинариі Яковъ Арабцнка.

214.

БОГЪ И СВЯТЫЙ МИКОЛА.

а) Витебск. губ. п уѣзда, Королевской волости.

Ишоў разъ Богъ п святой Микола, п шли яны шли дорогой п ночь ихъ заспѣла. Пришли яны ў дзираващку п стали у мужыка на пычь просицца, а мужыкъ тотъ п не пусциў, кажыць: «у мне цѣсьно, пдзице сабѣ зъ Богомъ дальшы».

Пошли яны, нечего дзѣлаць. Идуць, идуць,—глядзяць: ажны ў лазни огонь свѣцицца. Богъ же знаў якій ето огонь свѣцицца, а Микола п кажыць: «Што-то ето ў лазни огонь свѣцицца, хто-бъ ето тамъ ў ночи сидзѣў? пойду погляджу». А Богъ кажыць: «Идзи коли хошь». Вотъ ёнъ п пошоў. Только што дзверп отхутаў, ажны яму плѣскъ ў вочи водой зъ ночовыкъ. А ў етый лазни ды была родзѣха. Баба только што рабѣнка покупала п стала воду выливаць, ажны тутъ Микола подоспѣў. Разсердзился мой Микола: «Ну, кажыць, ня будзецъ жа етому рабѣнку щасцьця!» п пошли яны зъ Богомъ дальшы. Вотъ рабѣнокъ етый якъ росьци, дыкъ росьци п выросъ большой, только быў дужа бѣдный; matka яго помѣрла, ни было у яго ни што носыць, ни што ѣсьць п на работу яго ни хто ни браў. Вотъ п сустрѣў разъ яго Господзь Богъ. И стаў пытаць: «Куды ты идзешъ, мальчикъ?», а ёнъ кажыць: «Иду, дзѣдзинька, куды вочи глядзяць, нѣтъ у мне ни кола, ни двора, хоць бы хто ў пастухи

паняў». А Богъ кажыць: «Идзи вонъ ў тую дзиреўню, тамъ ёсь богатый мужыкъ, ёнъ цібе паймець, ты у яго платы ни бяры, а попроси самую дражную цялушку ў стадзи». Послухаў той малецъ Бога, пошоў къ мужыку и стаў къ яму ў пастухи нанімацца. Мужыкъ пытаецъ: «Што-жъ табѣ заплаціць»? А ёнъ кажыць: «Не надо мнѣ ни якіхъ платы, а дай ты мнѣ што ни на есьць драниѣйшую цялушку ў стадзи». Мужыкъ кажыць: «Ладно, дамъ табѣ цялушку». Вотъ и пасецъ ёнъ мужыкоў статыкъ и свою цёлку, и разрослася яго цёлка, просто такая здѣлалась корова, што ў стадзи роўной ей нима. Вотъ идуць разъ опяць Богъ зъ Миколымъ, идуць дыі коло того мужыка стада. И стала Микола дзивувацца: «Ой, кажыць, чыя то такая корова, вотъ жа гладкая, и ни разу-жъ я нигдѣ такой гладкой ня видзіў». «А Богъ кажыць: ета-жъ того мальчика, што зъ яго табѣ вочи залили». — «Ну такъ», кажыць тоды Микола, зъядуць жа ету корову воўки». Только што ёнъ такъ сказау, одкуль ни возьмись тры воўка, якъ бѣгли, такъ прамо за мальцеву корову и разорвали яе на кусочки. Стау той малецъ плакаць, бидуваць, а Богъ кажыць яму: «Ни плаць, попроси ціперъ у мужыка горсьць пшаницы и посѣй собѣ на лядзи». Вотъ и стаў малецъ той просиць у мужыка: «Дай мнѣ трошку пшаницы, я сабѣ посѣю». Мужыкъ даў яму гарниць. Вотъ ёнъ ўзяў высѣкъ зъ пятокъ кустоў, копнуў разки зъ два и посѣіў тую пшаницу. На лѣто якъ уродзіла-жъ ина, дыкъ Божа мой! Зъ кажпаго зирна дзесиць колосьёў, а на кажнымъ колоси сто зяронъ. Идуць разъ Богъ зъ Миколымъ ў лѣтку кыла той пшаницы, и стаў Микола дзивувацца: «Чыя то такая пшаница? одъ роду такей не видзіў». А Богъ кажыць: «Ета того мальчика, што табѣ вочи заливаў». — «Колижъ такъ, ня быць жа етой пшаницы!» Одкуль ни возьмись туча зъ громомъ, зъ молоньей, збила, скрутила, зъ зямлею смѣшала яму пшаницу, такъ што и слѣду ни осталось. Плачыць опяць бѣднѣй малецъ, горуиць. Мужыкъ кажыць: «Ни плаць, што-жъ дѣлаць, коли цібе Богъ ўсё обижавць, якъ то кажучь: зъ Богомъ ня бицца.» Вотъ и ишоў разъ опяць Богъ и сустрэў

того мальчика и кажиць яму: «Попроси ты у хозяйна горсьць жыта и посѣй гдзѣ нибудзь, а на лѣто, якъ ужы ето жыто выросиць, возьми дый продай яго попу; можа ты зъ тыхъ грошы разжывесья». Послухаў малецъ, стаў у мужыка жыта просиць: «Дай миѣ, кажиць, хоць горсточку жыта посѣиць, можа я якъ нибудъ ци ни разжывуся.» Даў яму хозяйниѣ гарниць жыта и обмежыкъ земли, айдзѣ посѣиць. Посѣиў той малецъ жыто, — якъ выросло-жь яно, дакъ ищо луччы за той пшаницы. У лѣтку, якъ ужы стаў быць видзинѣ уроджай, ўзяў дый продаў попу. Вотъ ишли разъ опяць Богъ зъ Миколымъ кыла поля. Стаў Микола пытацца. «Чыѣ то такое жыто, вотъ жа жыто, дыкъ жыто». А Богъ кажиць: «Попова». И пошли сабѣ дальшы. А попъ тое жыто сжаў, мальцу заплацiў и разжиўся нашъ малецъ зъ тыхъ дзенигъ — и обшукаў Богъ Миколу.

Зап. А. Фр. Лисовской. Ср. въ «Легендахъ Аванасьева, стр. 39: «Илия — пророкъ и Никола»

215.

БОГЪ, ЮРЫ И МИКОЛА.

б) Минск. губ., Борис. уѣзда, м. Холопеничи.

Ишли разъ чпразъ одно сяло Богъ, святой Юрий и св. Микола. Ужо была ночь, и ў сялѣ ўсѣ спали, только ў одной лазеньци горѣў огонѣкъ. Узяла цекавось Миколу и захоцѣў ёнѣ поглядзѣць празъ воконце, што тамъ рѣбитца ў лазеньцы. И стаў ёнѣ подходзиць къ воконцу. А Юры яму кажа: «Ня будзь, Микола, такимъ цекавымъ, бо досганетца табѣ коли нибудзь за твою цекавась».

— «Якое табѣ дзѣло?» каже яму Микола: «коли Богъ моўчиць, дыкъ моўчаў бы и ты; старшый знашоўся!» И пошоў св. Микола подъ воконце.

А тамъ, ў лазеньцы молодзица дзиця роджала и баба пупорѣзница ей помогала. Только стаў Микола приглядыватца, ажъ яго изъ лазни убачили. «Який гѣто», думаюць сабѣ, «шибельникъ подглядывае: породзиху хоче сурочиць». Баба ня доўго думаючи,

схвацила камень зъ печки, и якъ пусьциць яго ў вокно, и разбила лобъ св. Миколу; ажъ заплакаў ёнъ, бѣднѣй. А св. Юрѣй надъ имъ смяѣтца, за боки хватаецца: «а што я казаў, што достанецца табѣ па барыши за твою цекавось. Ой добра! Ня будзь такимъ надто цекавымъ». Усердзіўся св. Микола. «Ну», каже, «кому, кому, а гэтому выродку, што цяперъ родзіўся, я дамся ў знаки. Будзецъ ёнъ мяне помницъ! Кабъ яму добра ня было!» И пошла яны далѣй.

Прошло послѣ гэтаго годоў съ двадцатокъ. Хлопчикъ, што тогды родзіўся, якъ бабы св. Миколу лобъ разбили, ужо вырость и зробіўся господаромъ... Але не шанцовало яму, неўчомъ добра ня было. Працоваў ёнъ широ; бьетца якъ рыба объ лёдъ, а ўсё нима щасьцьця. Сядзиць ёнъ разъ на завалинѣ и плачѣць, свою горкую долю проклинае. А йшоў тудою Богъ съ св. Юрѣемъ и съ св. Миколаемъ. Убачіў Богъ, што плаче чловѣкъ и послаў св. Юрѣя запытатца у яго, чаго ёнъ плаче, и помогчи яму. Подыйшоў Юрѣя — видзиць: знамый чловѣкъ и тогды догадаўся, што у яго за горе. Але потомъ пытае: «Чаго ты плачешъ. чловѣче?» Ёнъ яму и разказывае: «такъ и такъ», каже, «нима миѣ ни ў чомъ щасьцьця. За што ни возьмуся — не щасьцьця, дый гѣдзе. Працую, гору, а смаку ня чую». Подумаў св. Юрѣй, подумаў и каже: «Кинь ты господарку, а стань за пастуха и радзися, кабъ табѣ плацѣли рабымъ и перепялѣсымъ статкомъ. Я табѣ буду спрѣяць и ты разбогацѣшъ». Сказаў такъ св. Юрѣй и пошоў догоняць Бога и св. Миколу.

А гэты чловѣкъ послухаў св. Юрѣя: наняўся за пастуха и змовіўся, кабъ яму плацѣли господамы за пасту рабыми и перепялѣсыми целятыми. Попасціў ёнъ лѣто, другога — ручиць яму: целяты роджаютца найбольшъ рабые, увесь статокъ быў здоровый и няколи не было, кабъ корова пропала, чи кабъ воўкъ задраў яе. Послужіў гэты чловѣкъ два лѣты людземъ, а на трецѣ лѣто стаў тольки свой статокъ пасциць. Пасціў ёнъ статокъ, продаваў короў и тольки зъ гэтаго и жиў. И развялося у яго статку большъ, чимъ ў воўсымъ сялѣ. И разбогацѣў гэты чловѣкъ.

Только на яго нещасьцьця пшоў разъ Богъ, св. Юрый и св. Микола коло яго статку и стаў св. Микола дзивоватца: «Чій гэто такий статокъ?» — пытае ёнъ у Бога — «пройшли мы большую округу, а такого рослаго и тлустаго статку не бачили». Богъ и каже: «Гэто статокъ того чловѣка, што табѣ на яго родзінахъ бабы лобъ разбили». Ўзяла злось Миколу и каже ёнъ Богу: «Божачка! зроби ты такъ, кабъ ёнъ со ўсякого гэтого статку ня мѣў корысьци!» Богъ Миколу послухаў — и напача на статокъ морь: передохъ увесь статокъ.

Послѣ гэтаго ўзноў проходзіў тымъ мѣстомъ Богъ, св. Юрый и св. Микола: видзюць плачыць гэтыі чловѣкъ. Богъ и посылаетъ св. Юрѣя запытатца: чаго плачець? и помогчы яму. Св. Юрый распытаў и каже тому чловѣку: «Продай ты скуры отъ короў и купи пшаницы. Засѣй гэтой пшаницей поле и якъ будзе ісьци коло твоего поля Богъ, попроси яго, капъ ёнъ перажегнаў твое поле. Будзець табѣ большій уроджай». Сказаў такъ и самъ пошоў.

Такъ и зробиў гэтыі чловѣкъ и уродзила у яго пшаница — полокую колосы. Глядзиць чловѣкъ — не нарадуитца.

Ажъ шоў разъ яго полемъ Богъ зъ св. Юрѣемъ и св. Миколаемъ. «Чія бъ гэта была такая пшаница?» пытае Микола у Бога?»

— «А гэто того чловѣка, што на родзінахъ табѣ бабы лобъ разбили», каже Богъ.

И просиць св. Микола: «Дай, Божа, кабъ ёнъ яе только рашатъ зъ гумна прывёсь!» Богъ яго послухаў: наслалъ градъ на гэтую поле — побіў градъ ўсю пшаницу, и только рашатъ намолціў яе той господаръ.

Ўзноў плачыць ёнъ на свою долю. Ажъ бачиць: идзе Богъ. И пошоў той чловѣкъ до Бога на скаргу ¹⁾: «Зашто ты, Боже», каже ёнъ, «я посылаешъ на мяне такія пляги ²⁾? Чимъ я провиніўся? Дай мнѣ якіі способъ къ житцьцю!»

1) *Скарга*: жалоба. Слов. Носовича.

2) *Пляга*: наказаніе, кара вообще. Тамъ же.

Богъ яму п каже: «Запмайся господарствомъ якъ п занимаўся, але толькн на вясноўскаго Миколу спраў Микольщину». Такъ п зробіў гэтый чировѣкъ. Справіў гучную Микольщину п запросіў на яе чуць ня ўсѣ сяло. Ажъ скоро подыйшоў п Богъ зъ Юръемъ п св. Миколай. Прошли яны дорогу дуже большую п были голодныя. И попросіў ихъ господарь ў бясѣду, посадзіў ихъ на куцѣ п стаў частоваць, якъ мога. Мужкн подвыпили п стали Микольщину піяць, св. Миколу выхваляць:

А хто, хто святаго Миколу любіць,
 А хто, хто святаму Миколѣ служиць,
 Тому святый угодникъ помогае,
 Отъ зла напасьци зберегае.
 А хто, хто святаго Миколу молиць,
 А хто, хто святаго Миколу просиць,
 У того ніўка дожджикомъ полита,
 У того жіто градомъ не побита.

А св. Микола сядзиць п радуецца. Подъ конецъ бясѣды ўзяў св. Микола чарку п пѣе до господара, кажучи: «Дай жажъ, Боже, кабъ табѣ весело жилося, ўсе счасливо велося!»

Богъ каже: «Добре! але чи вѣдаешъ за кого ты просишь? Гэто жъ той чировѣкъ, што табѣ на родзнахъ бабы лобъ разбили?»

Святый Микола такъ улагодзіўся¹⁾, што перестаў на того чировѣка гнѣватца. Изъ той поры стаў ёнъ счасливо жиць п Бога хвалиць.

Зап. А. Е. Богдановичемъ.

216.

БОГЪ, ПОПЪ И МИКОЛА.

Витебск. г. п уѣзда Королевской волости.

Якъ ишоў разъ Богъ, попъ п Микола, йшли яны йшли дый прышли къ мужыку п стали просицца почываць. Мужыкъ ка-

1) умилостивился.

жыць: «Ў мяне нейгдзё, развё пдзце ў токь на солому». Пошли дый лягли: Богъ одь сцёнки, Микола посяродь, а попъ зь краю. На заўтра ўстаў мужыкь рапо дый пошоў молоциць, а Богъ, Микола и попъ спяць. Досада ўзяла мужыка, стаў ихъ будзць: «ўставайце, помогайце миё молоциць», а яны быццымъ ня чуюць. Тогды мужыкь якъ дасьць попу цяпёмъ!—што разъ прайдзць, пона задзёницъ. Тогды Богъ сказаў: «Микола! ложысь зь краю, а попъ посяродь». Пирыляглись, а мужыкь опяць пона—хлопъ!—Тогды Богъ кажыць: «Дай-ка я лягу на твое мёсто, а ты ложысь одь сцёнки». Лягли, а мужыкь и тамъ попа достаў, —хлопъ! Видзяць, што неча дзёлаць, ўстали. Вотъ и кажыць Богъ мужыку: «Наумёишь ты молоциць, тыжъ бы поставіў снопы радомъ, дый подпаліў солому лучинкой, солома згориць, а зярно останцца. Радъ мужыкь, што ни надо будзць молоциць, побёгъ — жонки хвалицца. Богъ, попъ и Микола пошли, а ёнъ на заўтраго п дзёлаў такъ, якъ Богъ яго учіў, поставіў снопы радомъ и подпаліў,—ажны ня тольки солома и зярны попаллися и такъ загорэся,—и ўвесъ хлёбъ мужыкоў погорэў.

Зап. А. Фр. Лисовской.

217.

ВЕЛИКІЙ ГРЁШНИКЪ.

Минск. губ., Борис. уёзда, м. Холопеничи.

Даўно гэто дзёлося... Чула я отъ старыхъ людзей, а яны лгаць ня будуць — значыцца праўда была. Жіў на свёци дуже большій грёшникъ. Такій грёшникъ, што не было того грёха, кабъ ёнъ не сограшіў. Такій быў злодзёй, якого п свёгъ не бачіў: ёнъ и краў, и чиніў разбоп, губіў людзей безъ покаяння... Навэть на Бога забыўся,—чорту душу запродаў; чароваў, коли краў, оборачиваўся воўколакомъ, пуцаў моровые повётры — и не было лрку¹⁾ яго грёхоў.

Пришлося яму помираць. Тутъ такій страхъ яго огарнуў²⁾,

1) счету. 2) обняль.

што не могла яго душа покинуць цѣло. Няма яму смерци, ды і гóдзе. Тутъ ўспомніў ёнъ на Бога. Захоцьў псповѣдатца, душу очысьціць. Сколькі не прыводзілі къ яму попоў, ксяндзоў, — якъ раскажешъ імъ свой грахі, — не даюць отпушчєння. Такіі ёнъ быў грѣшнікъ. А смерць не приходзіць, а душа яго мучыцца, зъ цѣломъ ня може разлучыцца. Раздаў ёнъ свое богатца убогімъ і пошоў по свѣту шукаць такога угодніка, кабъ замоліў яго грахі, разлучыў душу зъ цѣломъ. Ідзець, разпытывае... Порáили яму людзі довѣдатца къ одному пусцельніку, што цѣлоя жыцця жіў ў пушчы, посьціў, — бў толькі хлѣбъ зъ водою, моліўся — душу спасаў і угодный быў Богу. І пошоў ёнъ къ яму. Приходзіць, — такъ і такъ, каже, — я дуже вялікіі грѣшнікъ, ратуі, каже, мяне, — высповѣдуі. Ты угодный Богу, — може отпусціць мое грахі. Стаў сновѣдатца. Выслухаў яго той пусцельнікъ і каже: «Ты такіі грѣшнікъ, што цябе смерць ня возьмець, земля ня прымець, покуль ты свое грахі на гэтымъ свѣці не отпокутываешъ¹⁾, покуль ты ня зробішь столькі добра, кабъ яно твоі грахі перавáжыло²⁾. А дотуль ты будзішь мучыцца на гэтымъ свѣці».

І пошоў той грѣшнікъ заслужываць спáсєння. Ходзіў ёнъ на о́яры³⁾ і ходзіў на колѣняхъ, моріў голодомъ свое цѣло, на́ймаўся къ сярдытымъ господарómъ на работу, кабъ яго били, ложыўся за другіхъ падъ розгі, услужыў хворымъ і убогімъ, — смерць не приходзіць. Хоцьў на сябе рукі наложыць: топіўся, вѣшаўся і рѣзаўся — ўсё нима смерці, толькі мукі прынимаў надаремня.

І такъ пройшло многа лѣтъ. Разъ ідзець ёнъ полемъ. Ідзець і проклінае свою долю. Ўзяла яго злось, што нима яму смерці. «Докуль я буду мучыцца?» думае ёнъ сабѣ. А быў першыі дзень Вялікодны. Ідзець ёнъ і бачыць многа, многа народу на полѣ — пашуць, боронуюць. «Штожъ бы гэто значыло?» думае ёнъ,

1) не отстрадаешъ. 2) перевѣсило. 3) О́яра (съ польск.) — набожный обѣтъ, напр.: «О́яру положили ици въ Мазоловъ къ чудовной Божіей Мацери». Слов. Носовича.

«першій дзень Вяликгодня, такое свято, што п ітушки святкуюць — гнѣзды ня ўюць, а тутъ народъ хрищенный марудзитца ¹⁾»
 Подходзиць ближэй — бачиць: войтъ похаджае мижду работниками, кричць п бизуномъ ихъ подгоняе. Тые плачуць, жалютца: «што гэто», кажуць, «ты зуемяхаешся надъ нами? Хпба нима у цябе Бога ў серцы? Бъешъ насъ, кáтываешъ ў будни, у свято не даешъ отпочынку... И навоць сягоняи, на Вяликдзень вышоў на прыгонъ!» А войтъ равѣць якъ опонганый ²⁾, бизуномъ луняць.

Глядзѣў, глядзѣў той грѣшникъ: «Во» думае окаянныи, «ни попуци ³⁾ мяне! думаць гэто якъ народъ мордуе!» Подыйшоў ёнъ къ войту п каже: «Што ты робишь? За што ты людзей мучишь?» А войтъ, ни слово не кажѣчи, якъ нахлысне яго бизуномъ чпразъ лобъ, — ажъ пскры зъ вочь посыналися. Озварѣў нашъ грѣшникъ, схвацѣў камень, якъ пусьциць имъ ў войта... И разбіў яму черепъ. Войтъ п не айкнуў — сосвяжѣся ⁴⁾. А грѣшникъ на тымъ мѣсьци ппорохней разсынаўся; кончѣў покуту — п пошла яго душа на той свѣтъ.

Зап. со словъ крестьянки Розалии Осмакъ А. Е. Богдановичъ.

218.

О ПУСТЫННИКЪ.

а) Той же губ. Новогруд. уѣзда, м. Негнѣвичи.

Такъ жиў сабѣ одзинъ чаловѣкъ, ня мѣў ёнъ ни якого дому, ни якои родни й ня вмѣў ёнъ якъ молица Богу. Яму прадчувáлось, што ёсьць таки нѣхто, што сотвориў небо п зямлю п ўсё, што тольки ёсьць на свѣця. Гэтому чаловѣку вельми хоцѣлось быць вгоднымъ Богу. Для гэтого ёнъ ўсякѣи дзень выходзіў ў лѣсь, гдзѣ ляжала тоўстая колода. А той чаловѣкъ знаў, што Богу служиць цяжко, дакъ ёнъ кажды дзень скакаў рано утромъ на гэтую колоду, а якъ на колоду скакаць цяжко, дакъ ёнъ говориў: «Гэто, Божа, табѣ!», а якъ скакаў съ колоды, дакъ говориў: «Гэто, Божа, мнѣ». Коло таё колоды ляжала дорога, а тою дорогою

1) зѣваеъ. 2) Опонганый: съ ума спяченныи. Слов. Носовича. 3) не хуже. 4) не успѣлъ сказать: ай — умеръ. Б.

да треба было ѣхаць бацюшку ¹⁾). Подъѣхаўши къ гэтому чаловѣку, бацюшко вляў свойму хурману спыниць ²⁾ кони. Припышнвшись, бацюшко спытаўся гэтого чаловѣка, што ёнъ рѣбиць? Гэты чаловѣкъ сказаў, што ёнъ гэдакъ Богу молица. Тогды бацюшко злѣзь съ повозки и сказаў: «Вось я цябе повучу, якъ Богу молицы». Гэты чаловѣкъ вельми быў радъ, што ёнъ будзя вмѣць Богу молица. Навучіўши гэтого чаловѣка молица Богу, бацюшко поѣхаў своею дорогою, а той чаловѣкъ сѣў на колодзя и стаў молитву повтараць, да ніякъ забыўся одного слова, таки ёнъ мусіў догнаць того бацюшка и просиць, кабъ ёнъ сказаў яму слово. А гэтому бацюшку да трэба было пералаждаць рэчку, дакъ ёнъ гэта сабѣ сѣў на паромъ и поѣхаў на другій бокъ рэчки. Якъ жа бацюшко быў по середзинѣ рэчки, дакъ гэты чаловѣкъ ўступіў ў рэчку и пошоў къ бацюшку по водзѣ, якъ по досцы. Догнаўши бацюшка, гэты чаловѣкъ стаў просиць яго навучиць той слово, якоя ёнъ забыўся. Но бацюшко сказаў яму: «Идзи и молись, якъ вперадъ моліўся, потому, што ты лепшъ вгѣдзянь мне Богу, коли по водзѣ ходишь.» Але якъ пошоў гэтый пустынникъ назадъ, дакъ уже потонуў ў водзѣ по косточки (ниже колѣнъ).

Зап. Семень Лазаревичъ, крестьянинъ мѣстечка Негнѣвичъ, Новогрудскаго уѣзда, Минской губерніи.

219.

а) Той же губ., Борисовск. уѣзда, м. Холопеничи.

Цяперешнимъ свѣтомъ надто трудно спасенья заслужиць. Такій свѣтъ настаў, што, якъ тые людзи кажуць: ни положи, ни постаў. Цяперъ и царквей и попоў много, и письменныхъ людзей шматъ ³⁾ развялося... Мблютца по ксѣнжцы, а ўсё праўды на свѣци нима. Даунѣи людзи ничего гэтого не знали и ў церкоў не учащали, а потомъ справедливейшіе были и спасенныхъ большъ было.

1) т. е. священнику. 2) удержать, остановить. К. 3) много.

Такъ жиў одзинь чпловѣкъ, што ня умѣў по письмѣнному Богу молитца п ѣ церкву николи ни ходзиў, а угодный быў Богу, бо добрый души быў чпловѣкъ. Жиў ёнъ на одиноцы, никому злого ни робіў, ни заѣдаў чужого добра, ня ниў сироккихъ слѣзь, ни смоктаў люцкога поту. Зъ ўсходомъ сонца ўставаў, браўся за работу, працоваў щиро, до поту; зъ заходомъ спаць ложіўся.

Ўстаўши ранкомъ п кладучися спаць, пойдзе, бывало, къ колодзи п скачиць чпразъ колоду, скачиць п приговаривая: «Табѣ, Божа!—Миѣ, Божа! Табѣ, Божа!—Миѣ, Божа!» Разъ тридцать пираскочиць колоду — п ўсяго яго богомолѣнья. А потомъ доўгого вѣку дожиўся, спасѣнья заслужиўся п людзи яго шановали за яго справедливось. Али вядомо дурный народъ: думали, што кепско яму будзе на тымъ свѣци за то, што ёнъ ня умѣе Богу молитца п ѣ церкву ня ходзиць. И стали гѣто яго уговариваць: «Сходзи, ды сходзи ѣ церкву хочъ разъ ѣ своимъ житци, бязъ гѣтого, кажуць, п ѣ рай не попадзешъ.»

Послухаў ёнъ людзей п пошоў зъ ими на Вяликдзень ѣ церкоу. Кабъ скорѣй дойци, пошли яны пуцпиками¹⁾. Приходзюць къ рацѣ; чпразъ раку мосту не было, а такъ ляжала кладочка. И стали людзи пераходзиць на другой берагъ по кладочцы, а гѣтый чпловѣкъ пошоў прамо по водзѣ, якъ по сухому. Ппрайшоў п наватъ ногъ не замочіў. Людзи ажъ дзивувалися.

Пришли ѣ церкву. Народу тамъ собрался много, много,—вядомо Вяликъ дзень. Народъ гѣто цискаецца ўпяродъ, тоўкаюць другъ дружку, — сами ня молютца п другимъ ня даюць. Бабы собралися ѣ кутку п якъ тьи сороки сокочуць — одна другую обговариваюць, тольки сварки заводзюць; а другіе дремлюць, стуючи. Хлопцы зъ дзѣўчатами смяютца. Попы бяруць на молебны, торгуютца, свянцибнога свѣнцюць, мпркуюць, кабъ сабѣ боли отрѣзаць: вядомо — поповы вочи николи ня поўны.

Вотъ табѣ п богомолѣнья п спасѣнья души! — Одно грѣховодзья!

1) тропинками. Б.

А черци сядзяць ды на воловыя скуры грахіі записываюць. И нихто ихъ ня видзиць, тольки той спасённый чловѣкъ: ёнъ п грѣхководзя видзѣў, якъ черци людзей змушаюць и якъ грахіі ихъ записываюць. Чимъ большъ народу, тымъ большъ грахоў, навѣтъ п черци не сподзѣвался, што стольки будзиць имъ уцѣхи: скуръ мало приготавливали, не было на чимъ записываць. Одзинъ нячесьцкѣ¹⁾ стаў зубами скуру расцягиваць и такъ зубы ощеріў, што п спасённый чловѣкъ не уцѣриў — засмѣяўся. Тольки ёнъ замѣяўся, черци ў ладошки заплескали.

Кончилось богомоленья, пошли людзи домоў разгоўляцца. Идучи назадъ, попробоваў гэты чловѣкъ перейти чпразь раку — и до колѣнъ помочіўся. Ажъ заплакаў, пѣборака²⁾, обернуўся ёнъ къ людзямъ п кажець: «Добрыя людзи! шоў я ў церкву грахоў ня мѣў, зъ церкви ворочуюся — и грахи нясу: гэта яны мяне ў воду поцягнули. Мабыць, што ў церкви и спасённый согражыць.»

Зап. А. Е. Богдановичемъ.

220.

МАРКА ПЯКѢЛЬНЫИ³⁾.

Тамъ же.

Колись-то такая проява проявилася... Жіў на концу села бобыль Янка Горатный зъ жонкой своей Альжбѣгой — доброю кобетой. Людзи яны были бѣдныя, али справедливыя. Жили зъ мозоля, зъ працы рукъ своихъ; на чужоя добро не загоралися. Своей госнадарки ня мѣли, на людзей pracowали. А такъ живучи, нямного наживешъ. Кепско бобылю жпць... У бѣдноцѣ ўсяго нацерписься: хто надъ бѣднякомъ ня здекываетца? А пожалѣць нима кому, коли Богъ не пожалѣя. Ёнъ (хвалиць яго ласку святую) надъ ими таки ўзмловаўся, послаў имъ радость, подмогу на старосьци: родзилось у ихъ дзиця — сынокъ. Али якъ достатки нима, дыкъ и радость не ў радость... — Такъ и нашаму Янку — ни родзінъ, ни хресьбінъ нима чимъ справиць. Хоць нихрещоная дзиця живи!

1) нечистая сила, чортъ. 2) бѣдняга. 3) адскій мучитель, слово ругательное. Слов. Носовича.

Пошоў Янка кь сусѣдзямъ ў пазыки ¹⁾. Зайшоў кь одному сусѣду: «Позычь, каже, хлѣба п якой пибудзь окрасы... Баба моя, кабь здорова была, разсыпалася — Богъ сына послаў... Успо-могуся — отдамъ... Треба жь новаго чловѣчка по людску при-няць на гэтый свѣтъ?»

— «Шго треба, то треба... пшшо чаго казаць...» такъ каже сусѣдъ: — «али хлѣбъ у насъ на выходзи... перадъ свѣтомъ нячи нявольна. А што до окрасы ²⁾, дыкь самъ вѣдаешъ, биражомъ яе на припаръ ³⁾ для чужника ⁴⁾. Може хто другіі позычиць...».

А другіе якъ зговорилися: куды ни поткнетца — не даюць дыі гѣдзе. Хто каже: нима, хто: не дамъ — самому треба, а пшіе бѣднотой стали яго попрекаць...

Горко зробилося Янку на душѣ: ппрайшоў ўсе сяло, ход-зючи по сусѣдзяхъ, п просіў позычиць, п на отработъ, — ніхто ни дае. Просіў того сяго за кумой — хто жь пойдзе кь голыцу? Идзи ў кумы, — нясп породзисп покрывало — страта ⁵⁾. А чимъ ёнъ отудзенчиць ⁶⁾? Навѣтъ порадкомъ не участвуе...

И ніхто ни пошоў.

Такая жалысь огарнула Янку Горатнаго, такая цепжаръ па-пала на сердца, што ёнъ ажъ заплабаў, бѣдныі. Идзецъ п плачницъ. Плачницъ п приговоряе: «Божа Ты мой, Божа! За што Ты мяне караешъ? Хоць бы Ты узмиловаўси падо мной! Али, видаць, па кого людзи, на того и Богъ»...

Идзецъ, слезами обливаецца. Ажъ спотыкае ёнъ старпка п старушку, старенькпхъ — старенькпхъ, якъ земля. Идуць, кіѣч-ками попіраютца, другъ за дружку тримаютца.

«Чаго ты плачешъ, чплавѣча?» пытаюць яны у яго.

— Такъ п такъ, каже; п ўсе пайсткомъ ⁷⁾ імъ развазывае.

1) Пазыка (позыка) — одолженіе. «Пошоў ў пазыки» — значить: пошель просить взаймы. 2) *Окраса* — все то, что дѣлаеть кушанье боѣе вкуснымъ п питательнымъ: мясо, сало, убоина, масло, молоко, грибы и т. п. 3) *Припаръ*: страдная пора. 4) *Чужникъ*: гость, толочникъ, сосѣдъ, помогающій въ работѣ, за угощеніе. Б.—5) расходъ, трата. 6) отблагодарить, отплатить. 7) послѣдова-тельно, по порядку. Б.

«Мы твоего сына охристимъ, не плачь. Вядзи насъ до хаты». Обрадоваўся Янка, идзе — ногъ подь собой ня чуе.

«Самъ Богъ васъ послаў миѣ на уцѣху, каже Янка: — не здарма я уздыхаў до яго».

— Може, кажуць, и Богъ.

Пришли ў хату до Янки Горатнаго. А яго Альжбета, добрая кобета, неколи вылеживатца, уже дзicia обабила ¹⁾, мѣйца подь припечкомъ заховала, покупала... Што зробишь, коли некому до яго, *анѣлка*, прихпнутца? Мусишь сама бабкой быць. Янка и каже жонцы: «Дзякывай Богу, Альжбета, — добрыхъ людзей Богъ послаў. Споткаў ихъ на дорози. Кумами згодзился быць. А то ўсѣ отъ насъ отхинулися — ништо не захоцѣў до Христу дзicia потримаць. Позычиць —ничого не pozyчiў. Нехай кумы дороженькiе прибаचाюць ²⁾— частоваць ихъ пячмъ».

— «Не дбайце ³⁾ объ насъ, мы не голодные», кажуць кумы: — «а на дорогу перекусиць ёсь у насъ хлѣбъ ў торбочцы... Будземъ сыты». Перехристили дзicia, безъ попа, безъничого... Назвали Маркомъ.

Выпяли кумы съ торбочки крайчiй хлѣба, достали трошки соли, попросили коўшъ воды, и сами пополудывали, и Янку съ жонкой накормили. Вотъ и ўсѣ хрезьбины... Янка ня вѣдаў, якъ вмъ дзяковаць.

Кончилися хрезьбины, кумъ и каже Янку: «Колы мой хресьникъ, выросши, будзе жиць по справедливосци, дыкъ я на яго не забуду, позову къ сабѣ ў госьци. А цяперъ — нехай вялкий росьцѣ, а вы живице здоровы». И вышли зъ хаты. Янка ихъ проводзiў за вoроты. Только вышли кумы за вoроты и якъ водою разлилися—зникли. Янка ажъ спужаўся такой проявѣ, ледзь могъ разказаць своей жонцы, якiе чудоўныы были у ихъ кумы. А гѣто быў Богъ и Матка Боская.

1) *Обабить*: сдѣлать все то, что дѣлаетъ съ новорожденнымъ бабка—повитуха: отрѣзать пуповину, выкупать, спеленать и т. п. Б. 2) *пзвiнiать*. 3) не думайте.

Годоваўся Марка бацькамъ на поцѣху, людзямъ на завидь. Рось, якъ грибъ ў цѣпное лѣто. Подняўся на ноги, вобраўся ў силу — стаў бацькамъ помогаць гѳра гороваць. Працоваў щиро, кровавымъ потомъ заробляў хлѣбъ, чужого добра не браў, а свопмъ послѣдипмъ дзяліўся.

Вярнуўся разъ Марка зъ работы зъ поля, сядзиць зъ бацькамъ на завалинѣ, гуторку вядзе. Ажъ бачиць: бяжиць къ пмъ на дворъ хорашій стаенный конь — золотая шарсьцinka, сярэбранная шарсьцinka. Ўзбѣгъ на дворъ и стаў, якъ ўконанный. Штобъ такая гѣто значило? Откуль такий конь зьявіўся? подумали яны. Подыйшоў Янка къ коно, хоцѣў ўзяць яго за обротку¹⁾ — конь подъ стропъ²⁾ подняўся, не даецца. Подыйшоў Марка къ коно, ўзяўся за обротку — конь до зямли припжіўся. Ўспомнили тутъ Янка зъ Альжбетой, што ихъ кумы доклеровали позваць хросника ў госьци къ сабѣ, и кажучъ: «Гѣто цябе, Марка, хросные бацьки зовуць ў госьци, коня прслали. Што-жъ, садзися ды ѳдзь зъ Богомъ!»

Сѣў Марка на коня, и тольки сказаў: «бывайце здоровые!», — конь такъ поѣсь яго, што Марка и вочами не змигнуў, якъ за сяломъ опынiўся³⁾.

Бяжиць конь, якъ на крыльяхъ ляциць. Минаюць яны городы, сѣлы, долины и горы, рѣки, озеры, боры и пущи... приляцѣли на край свѣту. Дорога пошла полями. Поле и поле — и нигдѣ живой души нима. Тутъ конь пошоў шагомъ. Скоро показались и людзи, але тые людзи, што грѣшно жили на нашимъ свѣци. По одной и другой сторонѣ дороги было большуцае болото.... и конца яму не видаць. А ў болоцѣ людзей видзимо нявидзимо... Ляжаць, якъ колоды и гниюць за животцю. Черви и лягушки на ихъ поўзаюць, цѣла ихъ точуць, а яны ни поворушатца, ни рукой, ни ногой крануць ня могуць. Смярдзиць отъ ихъ, якъ отъ падлы. Ўздыхнуў объ ихъ Марка, а помогчи

1) отъ сл. обротъ (оброць) — мочальная или веровочная узда. Опытъ области сл. 2) подъ крышу, т. е. высоко, на дыбы. 3) очутился.

ничимъ ня можець. Проѣхали болото. Бачиць Марка — стояць по-бокъ дороги людзи на колѣнкахъ п руками дзяруць одзинь другому тварь ¹⁾, дзяруць безъ перестанку. На рукахъ у ихъ ногци доўгіе повыростали, драпаюць ²⁾ яны ими другъ дружцы по мордзи, обливаюцца кроўю. Пожаліў ихъ Марка, а помогчи ничимъ ня можець. Ёдуць далѣй. Споткали людзей — стояць на корачкахъ п лижуць языками горячія сковородки. Языки потухли, смажутца, сквирчаць ³⁾, а лижуць. Пожалѣў п ихъ Марка, а конь идзець ды идзець...

Подѣхаў Марка къ новой покуцѣ ⁴⁾. Сидзяць людзи обополь дороги, сыплюць жменями жарству ⁵⁾ ў ротъ, чамкаюць зубами, перецираюць яе, ядупь — непаядутца. Зъ роту кроў цяче, а перестаць не могуць. Ўздыхнуў Марка, али кабъ помогчи имъ — ничимъ не можешъ.

Далѣй убачіў Марка: много — много людзей — стояць голые п сами зъ сябе скуру лупюць. Коло ихъ лижаць мяшкі зъ солью, п тые людзи скуру здраюць, шкумугаюць ⁶⁾ свое мяса п солью посыпаюць; корчутца, морщутца, енчуць, а перестаць ня могуць. Ўздыхнуў Марка п поѣхаў далѣй.

Ажъ бачиць — лежаць кобеты, голые, у верхъ грудзями, а вужи ссуць ихъ за дыцки, смокчуць ихъ кроў... Жалко стала Марку, али што будзешь робиць? Видаць заслужили.

Потымъ того убачіў Марка: кругомъ, далеко — далеко! — стояць стоўбы, а къ стоўбамъ прыкуваны грѣшники, мужчины п кобеты. Передъ ими стояць столы, а на столахъ настаўлена ружныхъ наѣдкоў п напнткоў. А грѣшникамъ п ѣсци п ппць дуже хочитца; рвутца къ столамъ, ды достаць ня могуць — лапцуги крѣики. А ихъ голоя цѣло то отъ жары лопаецца, то отъ стужи золѣиць ⁷⁾. Огарнула жалысь Марку п радъ бы помогчи имъ, ды ня вольна.

Ёдзиць Марка далѣй. Кругомъ дороги земля каменистая. А

1) лице. 2) царапають. 3) д. б. съ польск. skwierczec — шипѣть, пищать п пр.
4) наказанію. 5) дресва, крупный песокъ. 6) рвутъ въ клочки 7) мерзнетъ.

черци позапрагали людзей ў сохи, ўздзяруць зямлю, погоняюць ихъ горачимъ зялѣзомъ по голому цѣлу, лунюць и приговариваюць: «Шпарчѣй¹⁾, шпарчѣй, шпарчѣй!...» А людзи со ўсіхъ силъ упіраютца, палегаюць на ярмо, а ўсе пячасьцикамъ ня ўгодзюць. Пошкодаваў п гэтыхъ людзей Марка. Али жъ чи имъ лягчѣй одъ гэтаго? Проминули п гэтую муку. Наўзджаюць на горшую: черци, якъ тые каты²⁾, зъ людзей жилья цягнуць, кишки выматываюць... А яны рогочуць — смиóтца, якъ бы п запраўды имъ вёсело. Шкода ихъ Марку, алиничого не дора́дзишь.

Скольки дзёнъ ўхаў Марка — нявѣдомо. Ужо яму п млосно³⁾ зробилося отъ жалю, што людзи такъ мордуюцца⁴⁾. Колп, думаетца сабѣ, гэто кончитца? Конь побѣгъ трушкомъ, а потымъ п рысьсю. Чимъ дальши ўдучъ, тымъ жарчѣй становитца. Смолой смярдзипъ стало. И увидзѣў Марка кругомъ, покуль воко дастане, — смольяныя рѣки п озёры. А смола огнемъ гориць, кипецъ... И грѣшнпки ў смолѣ смажутца⁵⁾—хто по поясь, хто по грудзи, по шю... Кричаць, енчуць... Ажъ заплакаў Марка — ня вытримаў. Конь, якъ вѣцерь, понёсь яго. И пясецъ, п нясецъ... Дорога пошла ў гору: што далѣй, то вышѣй, вышѣй... И началися сады, а ў садахъ людзей, людзей... п мушницъ, п кобетъ, п дзяцей... пляюць, играюць, скачуць — души веселяць. Усе у ихъ ёсь, чаго душа хочиць. «Гэго, пэўно, рай», догадаўся Марка. И веселѣй яму стало на серцу.

Ковь бѣгъ, бѣгъ, п на колѣни упаў. Глянуў Марка, бачиць— большуцїй столъ, бѣлымъ обрусомъ накрытый; на ёмъ ружной яды настаўлена. За столомъ служаць старичокъ п старушка (Богъ п Матка Боска). Анѣлы зъ золотыми крыльямі имъ услугываюць. И каже Богъ Марку: «Злѣзай зъ коня, мой хресыничекъ, — погосьци у мяне!»... Марка злѣзъ зъ коня, поклоніўся Богу ў ноги; «Здороў табѣ, татко!» такъ каже.

Анѣлы ўзялп яго подъ ручки п посадили за столъ.

1) скорѣй (отъ нарѣч. шпарко: скоро). 2) палачи. 3) тошно, дурно, досадно. 4) томяцца. 5) жарятца. Сл. Носовича.

«Бшь, мое дзицятко! частуйся!» каже Богъ Марку: — «чаго жакадапць¹⁾ твоя душа — ўсё на столѣ знайдзишъ. Нагореваўся, напрацоваўся, горатничекъ ты мой, на тымъ свѣци, хоць тутъ, у мяне ў госьцяхъ, отпочни.»

И стаў Марка частоватца, дзякуючи хросному бацьку за доброя слово. А ўда такая слаткая, такая слаткая — сама ў горло проситца. Што ни попробуе Марко — ўсе смашиў и смашиў.

А Богъ примуша: «бшь, мой сыночъ! Постаўлено гэта не на ўсходъ, а на страву!..»

— Дзяку, каже, татульна! сытъ я, наживіўся... Хоць и смашны твое поўдки, али и имъ есь мѣра.

«Ну, якъ хочешъ... Ни кажи потомъ, што примусу²⁾ не было. А подѣў, дыкъ на здороўе.»

Оглянуўся Марка — кругомъ такъ пригожа, што душа радуецца, сердца захвыцаецца... Тутъ ўспомніў ёнъ про тыхъ мученикоў — покутничкоў, што бачіў на дарозі и пытае у Бога:

«Скажи миѣ, татулька, што гэта за людзи мучаються тамъ у болоци? Лижаць—не кранутца, черви, козяўки и жабы ихъ цѣла точуць. За што яны покутуюць!»

— Гэта, мое дзѣтко, грѣшники. Такъ покутуюць яны за гультайства. На тымъ свѣци, при житцьцю, не працовали, на боку лижали, чужую потъ—кроў смоктали... За тое тутъ лежаць, якъ помаки³⁾ ў болоци, и гады ихъ кроў смокчуць, цѣла точуць... Якіе учинки, такая и кара.

«А скажи миѣ, татулька, ящо бачіў я людзей, што стояць на колѣняхъ и другъ дружцы вочи выдзераюць. За што гэта яны?»

— А за тоя имъ такая кара, што на тымъ свѣци яны чинили сварки, стырки, грызню, ненавись. Якіе яны сами, такая имъ и покута.

«А за што, татулька, людзи языками горячіе сковороды лижуць?»

1) отъ глаг. жадаць: страстно хотѣть. Слов. Носовича. 2) *Примусъ* — принужденіе. Тамъ же. 3) *Помака*— колода, долго мокнувшая въ водѣ. Б.

— За тоя яны лжучь, што надто доўгій языкъ мѣли, на привязи не ддержали, лгали, плётки разводзили, понапрасну клялся, не за праўду присягали, людзямъ зло причиняли. Такая имъ и покута.

«Ато бачіў я людзей» каже Марка, «што жарству жаруць, якъ ў процьбу... Кроў зъ роту цяче... скрыгаюць зубамъ... Чаму гэта такъ яны?»

— А тому такъ, што на тымъ свѣци имъ ўсяго было мало; богатця собиравали, чужоя заѣдали, бѣдныхъ, горатныхъ забиждали, межи подрывали, зямлю отбиралі... А што богатця? земля — ня што иншее. Нехай яе и жаруць. Якая заслуга, такая и заплата.

«Ящо бачіў я людзей, што самі зъ сябе скуру дупюць, мяса шкумутаюць, солью насыпаюць... Чимъ яны провинилися?»

И каже Богъ Марку:

— Яны зъ бѣднаго послѣднюю сорочку драли, коли што позычали, — большую лихву брали; ўдоў, сиротъ забиждали... За тоя яны зъ сябе скуры здзираюць, мяса вырываюць, солью насыпаюць... Такъ солены спрокія слёзы.

«А скажи мнѣ, хросный татка, чимъ провинилися тые кобеты, што лежаць голые, а вужи и вужаки ихъ смокчучь за цыцки, якъ пъяўки упиваюцца ў бѣлое цѣло?»

— Гэтые кобеты мукъ породзихи не знали, дзяцей умысьне¹⁾ безъ поры зроняли, а родзіўши, не годовали — со свѣту зводзили, грудзью не кормили — мамокъ панимали. Тутъ яны вужакъ кормюць, вужи ихъ кроў смокчучь.

«Ато видзѣў я: къ стоўбамъ людзи приязаны, а передъ ими стояць столы зъ ядѣй. Людзи рвутца къ ядзѣ, видаць голодные, ды достаць ня могуць. И жаръ ихъ пячѣ, и стужа морозыць. Чимъ заслужили яны такую покуту?»

Богъ на гэта кажиць:

1) нарочно.

— Тыя людзи жалосьци ня мѣли, милосердзья не знали, сами солодко ѣли, медомъ, горѣлкой запивали, хорошо ходзили, смашно спали, ни холоду, ни голоду не знали, а бѣдныхъ, горатвыхъ не принимали, на почъ не пускали, убогихъ не дарили, голодныхъ не кормили, воды, смагу ¹⁾ прогнаць, шкодовали. Цяперъ няхай поспытаюць, якъ легко голодаць, холодаць, бачиць вокомъ и неўзяць руками.

Ўзноў пытае Марка.

«А за што, я бачіў, людзей такъ мордююць ²⁾: нячпсыцки (не ў гэтымъ свянцопымъ мѣсьци кажучи) позапрагали ихъ ў сохи, новину подшимаць прымушаюць, горачимъ зялѣзомъ погопяюць. А земля каменистая, цяжолая...»

Богъ яму и каже.

— Гэтыя людзи—войты, цивуны, окамоны, компсары. При житцю яны такъ народъ мордовали, и ў будни, и ў свята на прыгонъ гоняли, отдўхи, отпочинку не давали, ни хвораго, ни здороваго не разбирали. Цяперъ такъ надъ ими нячпсыцки здекываютьца.

«Напоткаў я по дорози и горшўю мўку, каже Марка: нячпсыцки цягнуць зъ людзей жилья, выматываюць кишки, а яны, бѣдные, рогочуць... Хто бъ гэто такіе были?»

— А гэто вашіе паны, каже Богъ. Яны катовали людзей, цягнули зъ ихъ жилья, выматывали кишки, выбивали силы, ў ярма запрагали, продавали—мужа зъ жонкой, бацьку зъ дзяцьми разлучали, гроши вымогали, а сами жили—роскошевали, ў радосьци, ў веселосьци... Имъ и покута вяселяя—рогочуць, сардэчнымъ смѣхомъ смяютца...

«Коли жъ ты ўсе знаешъ, дыкъ скажи жъ ты мнѣ, татулька, хто и за што ў смоляныхъ рѣкахъ и озерахъ кипиць? Дужа яны енчуць, зубами скрыгаюць.»

— Гэта кара самая найбольшая, каже Богъ. Смажутца ў смолѣ, гораць ў огнѣ разбойники, душагубы, што житцьця у людзей

1) жажду. *Мордовіць*: морить, томить, изнурять трудами. Слов. Носовича.

отбирали, злымъ зельемъ, отрутой отраўляли, дзяцей спроццли, бязъ сновѣдзи, бязъ причасья на той свѣтъ отпраўляли; киняць тамъ коноводы, што послѣднюю скоцинку крали, госнадароў *поубосту*¹⁾ пушали; нягутца тамъ докашики, донощики, здрайцы, што клѣнту ломали, за народъ, за праўду не стояли, свойго брата паномъ выдавали—продавали; пражутца тамъ, смажутца воўкулаки, вѣдзьмаки п вѣдзьмы, чароўники п чароўницы, што чорту душу запродали,—людзей чаровали, моровое повѣтра панушцали, на короў, на коней звяроў посылали, ў жици заломы ломали, у короў молоки отбирали... И нима имъ ни дна, ни покрывки.. Што тимъ посѣяли, то тутъ споживаюць, по заслуги плату приймаюць...

«Жаль мнѣ ихъ, татка! каже такъ Марка. — «Чи ня можно ихъ якъ небудзь ратоваць?»

— Ты ихъ, мое дзѣтко, не ратуешъ. А коли ты такій жалосливый, — їдзь ў свою сторону, къ своимъ бацьку, къ матцы, ходзи по селахъ, іфо засцѣнкахъ, къ бѣднымъ п къ богатымъ, вучи ихъ, давай прикладъ, кабъ яны были добрыми, людзей не обпждали, чужого не брали, не сварилися, не лгали; кабъ сами pracowали, людзей не мордовали; кабъ свойго брата паномъ не выдавали; кабъ дзяцей годовали—добра навучали; кабъ не чаровали; праўды, Божжаго приказанья, не забывали.

Устаў Марка зъ за стола, подзяковаў Богу, покланіўся яму ў ноги ды й каже: «Ўсе ты, татка, знаешъ, ўсё вѣдаешъ, ўсяго у цябе много,—скажыж ты мнѣ, хто ты такій, якъ цябе зваць? А то пріѣду я домой — гдзѣ, у кого быў? ня буду умѣць сказаць.»

— Зовуць мяне: Богъ Исусъ Христось, а гэта моя Матка.

Якъ сказаў гэта Богъ, ўдругъ ўсе зникло²⁾, а Марка на своемъ дворѣ опынуўся.

Покинуў ёнъ бацьку — матку, попоў на свѣци ходзиць, што

1) Пускала по міру. Это слово собственно сокращеніе изъ двухъ словъ: *поубожеству*, отъ прилаг. убогий — бѣдный. «Ходзиць по убоству» значитъ ходить и просить милостыни, по убожеству, по бѣдности, побираться. Б. 2) изчезло.

видзѣў, што чуў на тымъ свѣци разказываць, якъ повинно жиць людзей навучаць. И прозвали яго Марка Пякельный.

Отъ дзядоў и прадзядоў дошла до насъ гэтая поголошка.

(Записано учителемъ минск. приходск. училища А. Ег. Богдановичемъ со словъ 65-лѣтней крестьянки Розаліи Осьмакъ).

221.

ПОПЪ, ДУРАКЪ И ТРОЕ КОНЕЙ.

Той же губ. и у.

Жыў сабѣ дзѣдъ ды баба, быў у ихъ одзінъ сынъ и тотъ дуракъ. Дошли яны до такой норы, што хлѣба не было куска. Вотъ посылаюць яны дурака на службу, дуракъ стаў плакаць, одговарывацца: «я не умѣю работы робіць». Но послѣ дуракъ раздумаўся и пошоў на службу. Идзець ёнъ поле, идзецъ другая, на трецця ўсходзя, — на гэтымъ поли стовць дворецъ, а ў гэтомъ дворцѣ попъ живець. Ўсходзіў дуракъ на дворъ, сѣў на камень и пяе пѣсню. Ажъ тутъ заразъ всходзя попъ и пытаецца у дурака: «Чаго, дзиця бацьково, сядзішъ тутъ.» Дуракъ зняў шапку и кажа: «Службы, бацюшка, шукаю.» — Попъ кажа: «Становися у мяне, у мяне служба ни цяжкая, только пасциць трое коней: Петра, Юрѣя и Паула.» — Добра, бацюшка. — «Ну цяперъ идзи, ляжъ оддыхни, а заўтра за работу бярыся». На заўтраго попаддзя дала яму пирapéчку¹⁾ и кусокъ сала и выправила дурака пасциць кони. Вотъ дуракъ погнаў кони. Йшли яны, йшли и прышли къ такой крутой горѣ, што ни взыйци, ни сыйци зъ гэтой горы, а ў гэтой горѣ писцѣли черци. Трохи кони походзили, заразъ Юрѣй скокъ цяразъ гору, а за имъ и Петръ, а Паўль, говора: «садзися на мяне, а то тутъ останесся». Дуракъ стаў плакаць: «Ни хочу садзитца на цябе, ты мяне звалишъ, но якъ бояўся черцей, то сѣў на Паўла, ўзяўся за хвостъ и дзяржицца, а Паўль якъ скóкни цяразъ гору, то у дурака черци оторвали цѣлою *крылу* ў сярмязѣ. И вотъ якъ

1) Лепешку.

пирскачали гору, тогда яны пошли дали. Пришли къ рацэ, а коло раки лижали два чаловѣка: одзинъ головой ў раку, а другій ногами п крычаць: «шиць хочимъ!». Дуракъ стаў коло ихъ, говора: «Ахъ Божа мой! пихай тому хоць лѣнь пиравяриуцца, а гэтый головой ў рацэ и то крычиць: «шиць хочу». Яны дураку сказали: «Идзи, дуракъ, куды цябе Богъ послаў». Ёнъ и пошоў дали ў слѣдъ за конями и видзя ў лѣся ляжиць конь и подъ имъ ўсяго доспѣч и оўса и воды, а дуракъ кажа: «Кабъ ня шкура, дыкъ бы косьци розеьшался.» Конь дураку кажа: «Идзи, дуракъ, куды цябе Богъ послаў». Ёнъ и пошоў дали. Идзецъ, а на дорозѣ ляжиць леў. Дуракъ говора: «Ахъ Божа мой! кабъ сонца прыгрэло, дыкъ бызь яго сала покáпалабъ, ажню ябъ паѣўся». Леў яму сказаў: «Идзи, дуракъ, куды цябе Богъ послаў». И ёнъ пошоў дали и увидзѣў на дорозѣ ходзяць дзвѣ овечки. Дуракъ и имъ кажа: «Ахъ Божа мой! кабъ сонца прыгрэло, дыкъ бы сала покáпалабъ. И овечки—сказали дураку: «Идзи, дуракъ, куды цябе Богъ послаў». Пошли яны дали, идуць и видзя дуракъ на дорозѣ стоиць коршма, а въ гэтой коршмѣ чуць играюць. Дуракъ забѣгъ ў корчму и пытаецца у гуляющихъ: што у ихъ сягодня? Яны кажущъ: «*Коляды!*» — «Побяжужь я домоў, мой годъ кончѣўся» Прыгнаў ёнъ кони домоў, заперъ ў хлѣў, а самъ пошоў къ попу за расчетомъ. Попъ ўзяў одно крэсло даў дураку, другое сабѣ, сѣў и пытаецца у дурака: «А што, дзиця бацьково, видзіў?» А дуракъ кажа: «А што я, бацюшка, видзіў? прышли кони къ такой крутой горы, што ни взійци, ни сыйци, а въ горэ шицѣли черци, вотъ якъ кони прышли къ горэ, то Юрийъ скокъ цяразъ гору, а за имъ и Петръ, а Паўль говора:— «Садзися на мяне, дуракъ, а то тутъ останецься». Вотъ якъ сѣў я на Паула, дыкъ ёнъ якъ скокня цяразъ гору, то у мяне оторвали черци *крылу*. — «Гэто, дзиця бацьково, тамъ некло, неспасеныя души. А што боли, дзиця бацьково, видзіў?» А што боли я видзѣў? — коло раки лижали два чаловѣка, одзинъ головой ў рацэ, а другій ногами и крычали: шиць хочимъ. — «Гэто, дзиця бацьково, надобрые людзв: подорожний чаловѣкъ якъ придзя къ имъ попрося воды, то яны заширвали одъ яго воду. А што боли, дзиця

бацьково, видзѣў?» — А што, бацюшка, я видзѣў ляжыць леў на жоўтымъ няску, такімъ тлустый. Капъ солица прыгрэло, дыкъ бы сало покаполабъ. «Гэта, дзця бацьково, добрый чаловѣкъ. На гэтымъ свѣцѣ, ёнъ якъ жіў, то прйдзя къ яму подорожны чаловѣкъ, попрося хлѣба, то ёнъ, коли свойго нимаю, то попрося у кого шбудзь и то даець. А боли што, дзця бацьково, видзѣў?» А што я, бацюшка, видзѣў? на дорозѣ на жоўтымъ няску ходзили дзвѣ овечки, ды такія жирныя. Кабъ сонца прыгрэло, то салабъ покапалабъ. — «Гэта, дзця бацьково, добрыя вдовы, къ имъ тожа якъ прйдзя чаловѣкъ, попрося хлѣба, то яны хоць позычуць ды дадуць. А боли, што дзця бацьково, видзѣў? — А што я бацюшка видзѣў? стоць на дорозѣ коршма, а ў гэтой коршмѣ играюць, скачуць, я попросіу коней, кабъ яны подождали, а я забѣгъ, попытаўся, што у ихъ сегоння? — Яны сказали: *коляды*. Тогды я сказаў: побягъу я домоў, мой годъ кончыўся. — «Вѣрно, дзця бацьково, служіў, на табѣ трыццаць рублей!». Ёнъ получиў расчѣтъ и побѣгъ домоў зъ радосьцьцю. Прыбѣгши домоў, яны стали жиць ды поживаць ды дураковы гроши проживаць.

Записано ученикомъ 2-го класса Борисовскаго уѣзднаго училища Николаемъ Нацкевичемъ.

222.

МУЖЪ — БОГДАННЫЙ.

Той же губ. и уѣзда, м. Холопеничи.

Служіў такъ сабѣ чилавѣкъ у одного богатаго господара, служіў ёнъ зъ малку — дзень¹⁾ и служіў щиро. Быў ёнъ чилавѣкъ вѣрный, до работы улегмый, и госпадаръ той шановаў яго за працавитосць. Вядома, — годуючыся у людзей, немного убачишъ, почуешъ, нямногому выучишся; — такъ и той чилавѣкъ, — якъ дзень дыкъ ночь ў працы, ў рабоци — нямного бачіў, нямного чуў. Дожиўся ёнъ до сталыхъ²⁾ лѣтъ, а свѣту ни бачіў. И захоцѣлося

1) съ малолѣтства 2) почтенныхъ. Б.

яму поглядзѣць, якъ людзи жывуць. И стаў ёнъ проситца ў господа ра́ ў свѣтъ: «Пусьци ды пусьци — хоць погляджу на людзей; а то вѣкъ у цябе зжйў — ў лѣси, на засѣнку — што дѣтца на свѣци не знаю». Нѣчога робиць — пусьциў яго той господарь.

«Задуріў ты, каже, подъ старосць: пѣтъ вѣдомо чаго табѣ захоцѣлося — свѣту побачиць! Ўсюды людзи, якъ людзи. Ты думаешъ, што гдзѣ пибудзь ёсь на корѣ каша? Нигдзѣ нима. Вотъ сядзѣў бы на адномъ мѣсьци, цяпльй бы было. На адномъ мѣсьци лежучи п камень обростае...» И много чаго яму говориў, уговариваў свойго пáробка остатца. Али той якъ уперся — пойду ды пойду — хоць ты што хочошь яму дзѣлай. Мусіў ¹⁾ пусьциць яго господарь. «Ну, каже, нечаго робиць — мушу пусьциць цябе. Жаль мнѣ цябе — пагоруишься ты у людзей: чужая сторона — ня родная matka... Пдзи сабѣ. Чплавѣкъ ты справядливый, служіў ты мнѣ вѣрне, — вотъ табѣ за твою працу». И даў яму мяшечикъ чирвонцоў.

«На што гэто мнѣ?» — каже наймитъ, бо не знаў, што можно зъ грошамі робиць п на што яны потребны. Не хоцѣў браць. Али господарь силкомъ заложіў ихъ яму за пазуху п каже: «Згодзйтца ў дарозі; гэто гроши, а безъ гроши цяперешнимъ свѣтомъ нпкуды не потыкайся.»

Собраўся той пáробокъ п пошоў свѣту глядзѣць.

Ишоў, ишоў ёнъ, куды вочи глядзяць, дойшоў до мястэчка. Цяжко яму нясьци тоя золото за пазухой. Увойшоў ёнъ ў крамку, выняў мяшечикъ зъ золотомъ п каже торгоўцы: «Возьми сабѣ, што тутъ ёсь, а мнѣ насыпъ чаго пибудзь лягчейшаго.» Тая глянула — обрадывалася, п зъ радосци ня вѣдае, чаго яму насынаць. Попаўся подъ руки ладанъ — насынала яму ладону. Пошоў той чплавѣкъ далѣй.

Настала ночь, а кругомъ лѣсць, — негдзѣ перепочеваць. Напоткаў ёнъ коло дороги взрубъ ²⁾. Тутъ заночую, — думаетъ сабѣ. Нацягаў ў пзрубъ хворосту, разложіў огонь. Было у яго сала п

1) Принужденъ былъ. 2) срубъ.

хлѣбъ. Стаў ёнъ смажыць сала на рожончыку и ѣсць зъ хлѣбомъ. Повячераў и заснуў ў томъ изрубѣ. Огня не потушыў, кабъ цяпліі было снаць и кабъ комары не кусали. Ажъ такъ золокомъ¹⁾ чупыць и што жарко стало. Прочхнуўся — гориць изрубѣ. Што ёнъ не робіў, кабъ потушыць яго, али гдзѣ огонь ты безъ воды потушышь?

Ледзь — няледзь самъ жывый выскочіў. Гориць изрубѣ. Плачыць той пáробокъ: Боже ты, мой Боже! наробіў я члавѣку шкоды, пронала яго праца... Нехаі же, каже, и моя такъ пропадае... Зъ гэтымъ словамъ выхваціў зъ за пазухи мяшечыкъ зъ ладономъ и кинуў яго ў огонь. Пошоў пахъ отъ ладану ў гóру, дойшоў до неба. Почуў Богъ той пахъ и носылае анѣла запытатца, чаго гэты члавѣкъ потребуе. Зляцѣў анѣль и пытае: «Чаго табѣ треба члавѣче? чаго ты хочеш?»

Подумаў, подумаў той члавѣкъ — ня вѣдае чаго яму просыць; чаго яму треба? Далѣй каже: «Дай ты миѣ жонку, коли ты такі добрый; бо якъ я бобыль, — ня хочыць за мяне вди ни одна дзѣўка. И коли я, бывало, стану жартоваць зъ дѣўчатами на йгрышці, чи то на ношлези, дыкъ толькы, бывало, штурхаютьца²⁾. А миѣ-бъ жонка знадобилася. Ды яно, праўду казаўши, кепско члавѣку жыць бязъ жонкы.»

Анѣль выслухаў яго, поляцѣў до Бога. Передаў Богу тые словы. Богъ и каже: «Праўда яго, — кепско члавѣку быць бязъ жонкы. Члавѣкъ ёнъ шчырый — треба яму даць жонку.» Потымъ каже анѣлу: «Сходзи ты къ гэтому члавѣку и скажи яму: Нехаі ёнъ идзець прамо по дарозы на ўсходъ сонца, дойдзе ёнъ до розстанекъ³⁾, тамъ будзе стояць крыжъ, а подъ крыжемъ убачыць вяроўку. Нехаі торгане тройчы за вяроўку и чекае: будзе яму жонка». Анѣль поляцѣў и такъ сказаў бѣдному пáробку. Скоро показалася красная соўнііко, освящало и обогрѣла ўсю землю. Поднялся пташкы, стали щебетаць — Богу молятца. Помоліўся и нашъ пáробокъ Богу и пошоў на ўсходъ сонца шукаць кры-

1) на разсвѣтъ. 2) толкаются. 3) распутие.

жовой дороги. Чи доўго, чи не, ёнъ ишоў, тольки знашоў крыжовую дорогу: стопец крыжъ и вяроўка при ёмъ висець. Торгануў нашъ бѣднѣй пѣробокъ за вяроўку: разъ, другіи разъ и трейціи; торгануў и чекае. Пройшоў таки ладнѣй часъ — ничо́го ишма. «Обманіў, думае сабѣ, поганѣй! а казаў, якъ торганешъ — будзе жонка. Гдзѣ-жъ ина?» Хоцѣў ужо иди прочь, ажъ чуе — иѣшто зашумѣло. Глянуў ў верхъ — ляциць иѣшто зъ неба, ляциць, ажъ гудзиць. Потымъ шлѣнъ! объ землю: «Я тутъ!», каже. Глянуў той пѣробокъ — ляжиць рыбина, большущая рыбина.

— «Вотъ табѣ и маешъ, — каже ёнъ: вотъ табѣ и жонка! Якъ же я буду жиць зъ рыбиной? Што я вокунь якіи ибудзь, ци што?»

Тымъ часомъ тая рыбина тронъ — тронъ! хвостомъ трейчи страшиўлася, и вышла зъ яе паненка, ды такая пригожая, якъ малеваная. Глянуў на яе пѣробокъ — и ротъ разявіў; глядзиць — слова вымовиць ня може, якъ быгцымъ яму зацяло¹⁾. Глядзиць — ни рукой, ни ногой ни кране, шевельнутца ня може — зачарованѣй дѣй годзе, такъ ёнъ задзивиўся... И было чаго! бо дуже жъ ина пригожая. А паненка стопец передъ имъ, голоўку на бокъ склонила, ручки на живоецѣ зложила, хусточку ў рукахъ тримае — чистѣй анѣлокъ.

И каже паненка: «Будзь здору, мой мужъ богданный!» А ёнъ моўчиць — своимъ вушамъ ня вѣриць.

«Будзь здору, мой мужъ богданный!» — каже ина другіи разъ. А ёнъ моўчиць, — сказаць слова ня смѣиць.

«Будзь здору, мой мужъ богданный! — Што-жъ ты моўчишь?» каже ина ў трейціи разъ. Тогда тольки ёнъ осмѣлиўся: «Здору, здору!» — каже.

«Я твоя жонка», — каже ина: тая, што ты ў Бога просиў. Вотъ Богъ табѣ и послаў мяне. Чи радъ же ты миѣ?» Тутъ яму — тки мова²⁾ вярнулася.

«А моя-жъ ты павеночка! чи може-жъ гѣто быць? Не,

1) Отняло рѣчь. 2) способность говорить, рѣчь.

пэўно, паненка, зь мяне пасмѣхайшыся? Ты такая молодзенькая, пригожая, а я, вядома, мужикъ.»

— Ня бойся, — каже йна: — и мужикъ члавѣкъ. У Бога ўсе людзи роўны.

«Боже ты мой, Боже! хвалиць твою ласку святую! Вотъ радось Богъ послаў!» каже такъ паробокъ. «Али боюся, паненочка, боюся!...»

Чаго-жъ ты боюся? пытае йна.

«Боюся, якъ ты со мной будзешъ жиць—я табѣ ня роўня, и, коли праўду говориць, старъ я для цябе.

— «Ня бойся, кажу табѣ... Поживемъ—поладзимъ. А цяперъ треба подумаць, гдзѣ намъ почку почеваць: пойдземъ сабѣ хатку шукаць.» И пошли яны. Пришли ў сяло. Идуць по сялу, пытаюць: чи ня пусьциць хто жиць къ сабѣ. Дзвюцца людзи: откуль гэта паненка ўзялася? и зъ мужикомъ ходзиць, и каже, што гэта мужъ яе... Боялися пусьциць... Али таки змгловаўся адзінъ господаръ, пусьциў ихъ ў лазеньку ¹⁾ жиць. Увийшли яны ў лазеньку—чорна кругомъ, грязна, воды налита. На што ужо паробокъ—ко ўсяму прывыкъ,—и ёнъ, глянуўши, заплакаў: якъ гэта йна, паненка тая, такая кволая ²⁾, якъ йна тутъ будзе жиць? Ани сѣсьци гдзѣ, и ни легчи, ани ѣсьци звариць... Подумаў ёнъ гэта и заплакаў. «Чаго ты плачишь?» пытае йна у яго.

— Я плачу, што на гóра цябе Богъ послаў ко мнѣ. Нима табѣ ни якога прытулку ³⁾. Якъ ты будзешъ жиць тутъ?

«Ня бойся, каже, проживемъ.»

Стала йна ў порози, трейчи махнула хусточкой, што была ў яе у рукахъ, и лазенька якъ озолацѣла: и столь зъявіўся, и лаўки, и посьцель, и ѣда... ўсё, што треба. Ўзноў паробокъ той задзвiўся—ротъ разинуў. Цудоўная, думае сабѣ, особа. И стали яны жиць. Али нядоўго такі нажилися. Бачили людзи, што у мужика такая жонка пригожая,—захоцѣли выслужитца—пошли до пана.

1) баньку. 2) слабая. 3) *Прытулокъ*: временное пристанище. Слов. Носовича.

Такъ и такъ, кажущь, пане: зъявіўся тутъ мужикъ съ паненкой, жпвущь якъ мужъ изъ жонкой. Куды яму, мужику, такая жонка? Ина настоящая паненка, молодая, пригожая, а ёнъ, вядома, мужикъ. Куды йна яму? Вотъ кабъ пану...

А панъ быў рабый, не пригожий, али-жъ надто ласый до дзѣвокъ. Подъ вечеръ пошоў ёнъ ў сяло, бытцымъ на прохоцку ¹⁾, а самъ подыйшоў къ лазенци, поглядзѣў ў щелочку, бачиць — п праўда — паненка дуже пригожая, а мужикъ соўсімъ негалюзный ²⁾. Увыйшоў ў лазеньку. «Што вы за людзи? «чытае. «Откуль вы?»

— «Ёнъ» — каже яму паненка, «мой мужъ богданный, а я яго жонка».

— Вотъ якъ... мужъ богданный... Знаемъ мы такія штукы... Говори ты, мужикъ, откуль ўзяў такую паненку? крикнуў панъ.

«Богъ даў, паночикъ!» каже пáробокъ.

— «Вы пеўна уцеклые», каже панъ. И приказаў ихъ одвясци ў дворъ. Повели ихъ, бѣдныхъ. Плачиць мужикъ, а паненка яго уцѣшае: «Не плачь, ничόго ёнъ намъ ня зробиць... Поцерпимъ, — бо бязъ гóра добра ня будзе». Посадили ихъ ў дворѣ ў хатку, пильнуюць, кабъ не ўцяклі.

Панъ мужа муштрупць, а до жонки добраецца. Али не на такую нанаў, голыми руками не возьмишь. «Я, каже, мужняя жана, хоць ты, каже, рѣжь мяне, а на грѣхъ ня змусьцишь».

И задумаў панъ мужика съ свѣту збавиць, кабъ тогды лигчѣй было до жонки добратца. Загадаў панъ тому пáробку задачу: «Добудзь мнѣ, каже, такога собачкў, што якъ ў хвосьцникъ зайграешъ, кабъ ўсякій пошоў скакаць. Покуль, каже, не добудзешъ, домоі ня ворочайся, бо засяку цябе». Пришоў пáробокъ до жонки богданной, пришоў и плачиць.

«Чаго ты плачешъ?» пытае йна у яго. — «Такъ и такъ, каже, загадаў мнѣ панъ задачу такую и такую. Пойци такога собачку шукаць, значитца къ табѣ ня вярнутца. Гдзѣ я яго возьму такога?»

1) У Носовича: прохожка — прогулка. 2) невзрачный, плюгавый. Б.

— «Не плачь», каже яго жонка богданная, «я табѣ дораджу¹⁾, найдзешъ собачку такога и домоў вѣрнисься, цѣль будзись, а папъ мнѣ нічога ня зробиць. Ложися цяперъ спаць, а заўтра собірайся ў дарогу». Повячерили яны, лягли спаць, выспался. На заўтришній дзень жонка богданная и кажиць своему мужу: «Вотъ табѣ моя хусточка и вотъ табѣ мой пярсьценокъ; пярсьценокъ надзьнь на палець, хусточку тримай²⁾ ў рукахъ. Идзи той дарогай, што сюды пришоў, подыйдзи къ тому крыжу, гдѣ мяне достаў, торгани за тую вяроўку, што тамъ висіць, торгани тройчи. Спўсьцитца по вяроўцы лубка³⁾, садзися ў гэтую лубку, торгани потымъ тройчи и ты опынешся на тымъ свѣци. Будзешъ ты по сярэдзінѣ круга — кругомъ тамъ огонь горіць, грѣшники смажутца — гэта пекло. Идзи прама на огонь. Куды ня пойдзешъ, къ огню прйдзешъ. Ты тогды подойдзешъ къ огню, — хусточкой махни — огонь передъ тобой разступитца, ты идзи далѣй. Жарко табѣ будзись — хусточкой обцпайся. Перайдзешъ пекло, будзе такая поле, роўное — роўное, широкая — широкая. Пойдзешъ по полю, будзешъ людзей спотыкаць — ня съ кимъ ня говори. Пярайдзешъ поле — кругомъ будзецъ садъ, убачишь много — много воротъ, стукни ў ворота, выйдучъ табѣ насустрѣчь моѣ сёстры. Ты імъ скажешъ: «Послала мяне къ вамъ моя жонка богданная, кабъ вы дали мнѣ такога собачку, што коли ў хвосцикъ зайграешъ, ўсякій скакаць будзе». Коли яны запытаюць прызнакі, покажишь імъ мой пярсьценокъ. Яны табѣ дадучъ собачку, сховай яго за пазуху, и той дарогай и ворочайся. Прйдзешъ къ лубцы, сядзь ў лубку и спускайся на землю. Ну, будзь здороў и идзи зъ Богомъ.»

Попрошаўся мужъ богданний изъ женкой и пошоў доставаць того штучнаго собачку. Зробіў такъ, якъ жонка яму разказала, подняўся на той свѣтъ, оглянуўся — стоиць по сярэдзінѣ круга, по краяхъ смоляныя рѣки обцекаюць и огнемъ го-

1) Отъ глаг. дорадзиць: пріискивать средства къ отстраненію чего-либо. Слов. Носовича. 2) держи. 3) лукошко, корзина изъ лубка. Слов. Носовича.

раць. Высоко — высоко полыми ўздымаецца. Куды не пойдзи, къ неклу придзешъ. Якъ стояў, такъ и пошоў куды вочи глядзяць. Што блжнѣй къ неклу, то жарчѣй становитца. Оботрета хусточкой — холодъ чуе. Ё некли голось, крикъ, енкъ, якъ бура якая вышць. Махнуў ёнъ передъ собой хусточкой, огонь разступіўся, по бокахъ стоиць, якъ лѣсь, сцѣнами. Пошоў нашъ пѣробокъ по гэтой дорозі, обцѣраючыся хусточкой, кабъ ня было жарко. Вышоў на поле — и поле идзе кругомъ, коло огня. Широкая поле. Людзи по ёмъ слоняютца, моўчаць... И мужикъ имъ ничо́го не сказаў—ни худого, ни дóброго. Пошоў далѣй. Подыйшоў такъ икъ саду тому. Идзецъ садъ кругомъ коло поля — и ўсѣ ворота — ворота и не зличиць, а ў садзи пяюць, играюць, якъ на вясѣльяхъ. Подыйшоў гэты пѣробокъ къ однимъ воротамъ, стукнуў ў ворота, ажъ заразъ яны и расчпилися. И убачіў ёнъ много — много панёнокъ и ўсѣ такія пригожія, якъ яго жонка. «Здоровъ вамъ!», каже ёнъ имъ. «Прислала мяне жонка богданина, кабъ выдали того собачку, што ў хвосцьцкъ якъ зайграешъ, то кажиный заскачиць. А вотъ вамъ и признака, што я не маю». И покажаў имъ нярыценокъ. Побѣгла одна зъ паненокъ, скоро такъ принясла собачку, подала яму. «Кланяйся», каже, «сястрѣ». И ворота зачпили. Сѣў коло воротъ нашъ мужикъ, отпочнуў трохи. Али думае сабѣ, треба къ жонцы посиѣшиць. И якъ пришоў, такъ и назадъ пошоў. Такъ и на зямлю вярнуўся. Усѣўся на розстанькахъ подъ крыжемъ, сядзиць, дай, думае, погляджу на свойго цудоўнаго собачку. Выніў яго зза пазухи, поглядзѣў — поглядзѣў,—дай, думае, зайграю: якъ то ёнъ играе. А то, можа, мяне ошукали, и ёнъ не такій цудоўный, якъ панъ требывае. Тогда ходъ домоў ня ворочайся.

Стали такъ подѣзджаць иѣйкіе людзи, и зайграў той пѣробокъ. Только зайграў ёнъ,—якъ пошли тые людзи скакаць; скачуць, подпѣваюць:

Ой не самъ я трасуся, —
Мяне черци трасуць;

Молодые черценятки

Подгоцкнваюць. Ухъ — я! Ухъ — я!

Пяюць, скачуць — останавитца ня могуць. Скачуць людзи, скачуць кони ихъ. Пастухъ по близосци пасціў статокъ. Почули музыку и яны ў плясь пусьцпліся: и пастухъ, и свиньни, и овечки... И такъ яны скакали, — покуль пáробокъ не перестаў играць. Перестаў ёнъ и яны стали. Заморилися, а на душѣ весело. А гэта были купцы. Подзяковали яны яму за музыку и дали яму госьцинца хустку. Радъ ёнъ: ёсь што бабѣ подáроваць. Пошоў домоў. Зайшоў ў прыродъ къ своей жонцы. Поздороўкаўся зъ ей, хусту вынимае зза пазухи: «Я табѣ, моя жонухна, и госьцинецъ принесъ... Добрыхъ людзей Богъ послаў, купцоў... Я имъ поиграў, а яны мнѣ хусту дали. Вотъ табѣ ина... Глянь, якая првгожая...»

— «Дзякуй табѣ, што ты ня мяне не забыўся. А панъ и не чекаў, што ты вёрнешся. Пообѣдай ты и пдзи до яго». Пошоў ёнъ до пана. Панъ задзвіўся. «Што ты вярнуўся? А гдзѣ-жь твой собачка?»

— Принёсь, пане, — и вынимае яго зза пазухи. «Во якъ... принесъ таки...» каже панъ. Нутка зайграй... поглядзимъ, чи такая?...» Зайграў пáробокъ, и пошоў панъ скакаць; скачиць, припѣванць:

Ой не самъ я трасуся,

Мяне черци трасуць;

Молодые черценятки

Подгоцкнваюць... Ухъ — я! ухъ — я!

Хто увойдзиць зъ дворовыхъ — и яны ў плясь пускаютца. Змаріў ёнъ ихъ соўсимъ: другіе на землю попадали, а и то не унимаютца: ногами дрыгаюць. Дотуль скакали, докуль играў пáробокъ. Прочухаўся трохи панъ, отпочнуў: «Подай», каже, «собачку!» Пáробокъ подаў. Тогда панъ приказаў пáробка ў погребъ заперци,

а тымъ часомъ думаў яго жонку прислиць¹⁾. Али надаремня турбуваўся²⁾: къ ёй и приступу нѣтъ. Ёнъ ужо ей и жаншца докле-роваў. Паней, каже, будзешъ.

А ина яму такъ кажиць: «Якъ я за цябе пойду, коли ты такий старый, рабий, непригожий, а я такая молодая. Коли ты ужо хочешъ мяне за жонку мѣць, дыкъ помолодзѣй трохи, похорошѣй.

«Якъ же я помолодзѣю, на гэта способа нима?»

— Ёсь способъ, я яго знаю, — каже такъ жонка богданная.

Хто-жъ ня хочиць быць молодымъ? И панъ захоцьў.

Сказала яму тогды жонка пáробка: поставиць коцѣль сяродъ двора, разложиць подъ котломъ огонь и готоваць воду. «Лѣзь, каже йна пану, ў коцѣль, окупися тройчи и молодой будзешъ».

— «Што ты», каже ей панъ, «звариць мяне хочешъ? Якъ разъ полѣзу... убачишь... Ты-жъ свойго мужа, хама, пошли туды, коли ты такая разумная. А я послѣ...»

— Нехай лѣзе мужъ, коли ты ня хочешъ быць молодымъ. Самъ будзешъ жалковаць.»

И посылае панъ за мужемъ яе. Привяли яго зъ погреба. Стопць ёнъ, трасетца, ня вѣдае, што зъ имъ будуць робиць. «Лѣзь ў коцѣль», каже яму панъ, «молодой будзешъ. Жонка твоя для мяне приготовала гэтую лазню. Попробуйка ты ўняродъ...»

Заплакаў пáробокъ. «Лѣзь, ня бойся», — каже яму жонка: «будзешъ пѣль». Дала ина яму ў руку свой пярсьценокъ: кинуўся ёнъ ў коцѣль, три разы переварнуўся тамъ и выскочіў такимъ молодымъ, што не налюбуйшся. Пана ажъ зайздросць ўзяла. Кинуўся ёнъ ў коцель — и вылѣзци ня може. Такъ и зваріўся. Мясо яго собакамъ выкинули.

Зап. А. Е. Богдановичъ, въ М. Холопеничахъ, Борисовскаго уѣзда.

1) Произвести надъ ней насиліе, силою заставить творить его волю. 2) безпокоили.

223.

ЯКЪ БОГЪ ПО СВѢЦЯ ЖАБРОВАУ.

Виленск. г., Виленск. уѣзда, Лебедевской вол., м. Лебедева.

Была одна баба старая. Сядзѣла яна ў хатца п шчбго ня мѣла. Приходзя къ ей дзѣдокъ, такіі старенькіі, такіі сівенькі п просецца почаваць. Яна одмогаецца, кажа: нима чагб ѣсьци, нима дзѣ легчи. Ёнъ пришоў, сѣў ў запечку п кажа: «во тутъ я лягу!» п вытрась ей зъ своей торбы крбшечки п кажа: «Разчпнпій зъ гѣтыхъ крошакъ хлѣбъ.» Яна ўзяла трохи тыхъ крошакъ, ўсыпала ихъ ў дзѣжачку п учпнула. Зробілося зъ жменьки тыхъ крошакъ поўна дзѣжка хлѣба. На завтрая ўстала яна, даў ёнъ ей изноў жменьку крбшакъ на замѣску. Яна ўсѣ дзпвупца, кажа: «Божа мой, Божа! скуль гѣтый хлѣбъ браўся? ти будзпц жа гѣтыхъ крошакъ замѣспць?»—Богъ кажа (бо гѣто быў ёнъ): «шпбось, будзя!»

Почалá яна мясіць той хлѣбъ, а цѣсто ажъ вáлицца зъ дзѣжачки. Замясіла яна той хлѣбъ, зробіла сколько бондачакъ п посадила ў печь. Посля Богъ кажа: «Дай жа ты мнѣ, дочўшка, вяршокъ зъ хлѣба п цп нима у цябе трбшки маку?» Яна кажа: «Ўсьць.» Богъ узпў зъ хлѣба вяршокъ, змясіў, змясіў п посыпаў макомъ, а посля посадзпў ў печь. Посядзѣў той хлѣбъ ў печп, а Богъ кажа: «Поглядзп, моя дочўшка, можа ужо спекся хлѣбъ?» Колп поглядзѣла яна ў печь, — ажъ тая бондачка ¹⁾ што Богъ посыпаў макомъ, разрослася, якъ коровай, а на вярху макъ зацвпў ружнымп квѣткамп. Яна п кажпць: «А Божа мой, Божа мой, штошъ гѣто ёсьць, што ў печп макъ зацвпў? Пўвнп нѣйкпй цудъ Боскпй.» Посля до Бога кажа: «Муспць жа ваша ёсьць Богъ?» Толькп яна гѣто сказала, ажъ того старпка п нп стало: п нп дзверп нп отчпнпала, нпчогп нп скрыпѣла, а яна ня увидзпала, дзѣ ёнъ дзѣўся, толькп почувла, якъ ёнъ сказаў: «Благослоўляю цябе п твопхъ дзѣтокъ» п увидзпала, якъ ў хаць зробплося свѣтло. — Зъ гѣтой поры яна начала добро жпць.

Зап. учен. Молодеченск. учительск. семинарп А. Ставпцкпмъ.

1) печеный хлѣбець.

224.

ПОЧЕМУ ЛЮДЯМЪ НЕИЗВѢСТНО ВРЕМЯ СВОЕЙ СМЕРТИ?

Могилевск. г., Метиславск. уѣзда, с. Монастырщина.

Было время, што самъ Богъ ходивъ по зямлѣ п говоривъ зъ людямп. Во иде Ёнъ, разъ по полю п бачить, што старый, дужа старый мужикъ стоить, колосья бѣе, дай соломой ихъ переплетает. А тогды еще люди знали время, коли помирать придѣцца. Знавъ п етый мужикъ, што скоро помре п хотѣвъ заплестъ плятень соломой, бо ни надовго ёпъ треба ему бывать. Подышовъ Богъ къ мужику, а той ўсе соломѣ бярет да скоро заплетает, ни лядить, што дврки дужа большія остающа. Бачытъ Богъ ета п кажа ему: «што ета ты, братъ, дѣлаешъ, якъ тыки ты городишь, да ета жъ горожа п знымы ни перастойтъ.»

«А няхай сабѣ ни стоиць», кажа мужикъ, «я п самъ скоро помру, на штопъ тогды ена миѣ?» Бача Богъ, што ня добро ета, штобъ люди знали, коли помирать стапуть, што такъ, пожалуй, п свѣтъ прахомъ поидет, п здѣлавъ Ёнъ, што съ тыхъ поръ не знаютъ люди объ своей смерти.

Зап. учит. народн. училища Теоф. Гашкевичемъ.

205.

ПОЧЕМУ БАБЫ РАБОТАЮТЪ, НЕ ОТДЫХАЮЧИ?

Тамъ же.

Ну а коли слушаешь, дакъ п скажу табѣ еще про то, за што баба ўсегды работает п ни въ будень, ни въ праздникъ ей пивѣкъ нима угомону. Иде разъ Богъ по полю п бача: молодлица пѣшто жне. «Здоровъ, голубка!»

— Здоровъ.

«Ходка ты сюды, Расскажи миѣ тутъ одно дѣло.»

— А идзи ты! миѣ безъ тябе неколи, ляди во ни дожнешъ до товару.

«Ну кабъ жа табѣ и повѣкъ не коли было!»

Сказавъ, дай пошовъ дали. Орѣтъ мужикъ полосу. Подышовъ Ёнъ. «Здоровъ», говорить, «добрый человекъ! ты, братъ, якъ бачу, дужа зтомівся; ходи, братъ, трохи посиди, табакн понюхай, да миѣ тутъ про дѣло расскажешь.» Подышовъ мужикъ, понохавъ табакн и сѣвъ. Погмомѣли сколько тамъ ены, ўставъ Богъ, ўставъ и мужикъ. «Ну прощай, братъ, спасибо табѣ, дай Богъ ў пору справицца, ў пору проклажацца». Пошовъ Ёнъ, а съ той поры мужикъ, ў пору за всегда поработае, ў пору и отдыхнець, а баба къ одному кинецца, другое справить, а отдыхнуть лѣколи, гляди, што еще што-либо найдецца.

Объ зап. учит. народн. училища Ѳ. Гашкевичемъ.

226.

НАПАСЬЦЬ.

Чаловѣкъ зъ Касьцюкоў вѣзъ ў Борисова на парѣ кони пшаницу продаваць. Спотыкае ёнъ ў Стаховѣ — нясець баба при жорноускіе молоты и прося: «Подвизи, чаловѣча, мои молоты!» — «Добро!» кажа. Яна и положила на возѣ, а сама идзець ззаду и пытае: «Скажи миѣ ци ты коли молишься Богу за напасьць?» — «Не», кажа, «нашто молица? Яна и такъ ко миѣ ни причѣпицца.» Баба отказывае: «Заўсѣды молися, дзидятко, бо будзишь капцца нѣколи!» Сказала гѣто и сѣла сабѣ зъзаду на яго возѣ. Ъдуць. Подѣйжджаюць къ Борисову, — баба ўзноў пытаицца: «Чаму ня молишься за напасьць?» Ёнъ моучиць, думая: этъ! баба дурная, што зъ ей говориць. Яна и трѣнци разъ ўзноў тоя самая. Тогда чаловѣкъ уже крикнуў ей: «Сядзи!» кажа, «коли сядзишь!»

Пріѣхали на базаръ, чаловѣкъ отпрогъ кони, поставиў коля воза, подкинуў имъ сѣна, а баба ўсѣ сядзиць на возѣ, на михахъ. Ёнъ ей кажа: «злась, бары свои молоты ды идзи сабѣ!» А яна: «Табѣ якое дзѣло до мойго воза? Ня добро, што подвезли цябе зъ молотами, а ёнъ ящо ланицца!» Зробили крякъ, гамъ, прибѣгли городничя: «Што, што такая?» Чаловѣкъ кажа, што ёнъ под-

возіў бабу, а баба, што яна. Ну ўсякі знае: нашто бабѣ жарно-клѣўскіе молоты? ўсѣ посудзілі за бабу, а чаловѣка хоцьлі ужо вясыці ў полицую, той тогды давай молица, хрысцица, плача. «Во», кажа, «п ня сніў і ня думаў, якъ причапилася напасьць.» Тогды баба злѣзла зъ воза і кажа яму: «Ну, глядзі і помні, што я табѣ казала; гэтожъ я сама і ёсьць *Напасьць*. Я къ тому толькі чапаюся, хто ня молица Богу». Сказала і зникла.

Зап. волоснымъ писаремъ Метижской вол. Борисовскаго у. Минской губ., А. Ганусомъ отъ кр. Мих. Стрѣльченка.

227.

ПРО ДОБРАГО И ЗЛАГО БРАТА, ПРО СВ. ЮРЬЯ И ПРО КОРОЛЕЎНУ
ВУПАРА (УПЫРЯ).

Той же губ. и у. м. Холопеничи.

Жили на свѣци два браты: одзінъ добрый і милосѣрдный, а другій скупый і злый.

Спочатку мѣлі яны богатця пороўну, али добрый братъ своё богатця бѣднымъ раздаваў, людзей зъ напасьци вызволяў, ўдовамъ, сиротамъ помогаў, подорожника¹⁾ принимаў: корміў, поіў і пчѣго за гэто не браў, а потому збѣднѣў, мало што ня ўсе богатця раздаў: толькі сто рублей у яго і засталося.

А скупый братъ гроши позычаў, много лишку за позыку браў, а спогоняў — зъ людзей скуру драў: коні, короў продаваў; прамо—ходзяйства рѣшаў; самъ богацѣў, наживаўся съ чужой працы, зъ сироккихъ слѣзъ, а людзей поўбосту пуцаў. Бывало, не довадзі Боже позычаць у яго... А позычѣў — дыкъ будзешъ помниць: ёнъ съ цябе кроў высмокче, жилья выцягне... Такій быў гадъ. Прамо треба сказаць, што члавѣккъ Бога ў сѣрцы а не крошки ня мѣў. Али якъ тѣпсеся, дыкъ і за бриту хѣпсеся: такъ і къ яму йшли такі людзі ў позыки. Одна была надзѣя на добраго брата, покуль ёнъ ящо быў заможный²⁾. Понадзетца, бывало, хто нибудзь ў канцюры³⁾ къ скупому, станицъ ёнъ донимаць,

1) страпника, путника. 2) *заможный* — богатый. Сл. Носовича. 3) въ шапку, т. е. во власть.

доўгъ спогоняць; мотошно придзетца бѣдному чилавѣку; — добрый братъ и вызволиць зъ бяды — отдась яго доўгъ. Такъ яго богатця нималь ня ўсё ¹⁾ и перайшло къ злomu брату.

Здарилося ²⁾ такъ, што позычiў адзiнъ чилавѣкъ у скупого сто рублей; змовіўся вярнуць iхъ зъ лишкомъ къ Юрью восеньскому; божиўся, святаго Юрью ў поруки браў, што отдась, али не спраўдзіў: подорваўся ў припарь ³⁾ на работи, занядужiў, а къ Богачу (Рождество Богородицы) и Богу душу отдаў. Навэтъ съ поля ня могъ добра собраць, такъ што по смерци яго нечаго было и продаць, кабъ скупому доўгъ отдаць. А скупый лютуе, што гроши яго пропали, али таки сроку чекае. Подыйшоў срокъ, — приходзиць богатый къ ўдовѣ яго: «Подавай гроши!»

— Што-жъ табѣ отдаць, каже ина: бачишъ самъ, што ничего не осталось! Навэтъ зимы зимоваць нечимъ!

«А! дыкъ вы круциць думаеце? Не! ни на такого папалi!... Я у яго зъ горла выдзеру, я яму на тымъ свѣци не дамъ покою. Браць—браў, а якъ отдаваць, — дыкъ нима чимъ. А ящо присягаўся, што отдась, Юрью ў поруки браў!... Я зъ iхъ споганю! чи той, чи той, а повинны отдаць! Што гэто? — бязсудная земля, ци што?»

Кричаў ёнъ, кричаў, али бачиць, што зъ ўдовы нечаго ўзяць, дыкъ ёнъ пакинуўся на святаго Юрью (а яго вобраць висѣў на сцянѣ), съ кулаками къ яму прискакывае, кричиць: «Подавай мои гроши! ты-жъ порукой быў!...» Кричиць, лiйтца — просто, якъ шалёный. Али бачиць, што и Юрья моўчиць, гроши яму не отдае, — схопiў ёнъ образъ, Бога не побояўся: стаў обѣ землю кiдаць, ногами топтаць... А далѣй — подняў образъ и побѣгъ на мѡгилки. Откопаў могилу того бѣднаго чилавѣка, раскрыў домовину и давай яго ногами, со злосци, топтаць, ў морду плеваць; кричиць: «Давай мои гроши!» Покинецъ чилавѣка, за вобраць приметца: бьець, плюець на яго и кричиць: ты порукой быў — подавай мои гроши!...»

1) нималь ня усё — едвали не все. Б. 2) случилось. 3) ў припарь — во время страды.

Тымъ часомъ братъ яго ў чужую сторону идци собираўся и пришоў на могилу къ матцы попрощатца, Богу помолитца. Ажъ чуиць, — кричиць нѣхто: «подавай мои гроши!» — и лаетца такими словами, што и сказаць нявольнио. Пошоў ёнъ на крикъ и бачиць, што гэта яго скуный братъ.

«Чаго ты тутъ лютуешъ?» — пытае ёнъ у злого брата.

А у яго ажъ пѣна выступила.

— Ёнъ у мяне гроши позычаў... сягонья срокъ!... ды вотъ здохъ — не отдае. Юрѣя порукой быў, и тожъ не хоче плацць...

«Скольки-жъ табѣ виновать?» — пытае добрый братъ.

— Сто рублей одной истины ¹⁾... Кабъ яму ни дна, ни покрышки!...

Добрый братъ выняў свое послѣднiе гроши и отдаў ихъ злому брату:

«На!», каже, «возьми, только не здековайся надъ образомъ и дай ты чплавѣку покой святой!...»

Расплаціўся зъ братомъ, зарыў могилу того чплавѣка, поставиў св. Юрѣю ў каплицу, помоліўся шпро Богу, поплакаў надъ матчиной могилой и пошоў ў чужую сторону, пошоў безъ гроша ў кишени.

Ишоў ёнъ чи доўго, чи коротко, — только пришоў ў большій городъ. Пошоў на торгъ — думаў на работу нанятца, ажъ чуиць: охотника выкликаюць; али на што, — за народомъ ня чуць. Радомъ зъ имъ стояў такъ старичокъ ў порваной сермяжцы. Чплавѣкъ той и пытае у старика: «Скажи миѣ, на што гэто охотника выкликаюць?»

— «Нипасьяся у насъ. Была у нашего короля одна дочка ды и помёрла. Занесли яе у косьцѣль, поставили дзякоў читаць надъ ей, дыкъ ина той же ночи ўсихъ дзякоў переѣла. Видаць увый-

1) чистаго капитала, безъ процентовъ. Б.—Ср. обл. Ярославск. г. йстинникъ: «Капиталь, ссужаемый въ долгъ, или настоящая цѣна товару, проданному въ долгъ». Оп. обл. великорусск. словаря. Печерскій въ своихъ сочиненіяхъ часто употребляетъ это слово въ смыслѣ капитала. Ш.

шоў ў яе нячійсьцкіхъ и йна стала вўпаромъ. Съ той поры йна кажную ночъ ходзиць, людзей фьсь, кроў ихъ смокчиць. Дыкь король, кабь ши губиць нявиннаго народу, напимае охвотникоў и посылас ихъ ў косьцёлъ. Оттуль яцо нихто не ворочаўся.»

Подумаў, подумаў нашъ чилавѣкъ: «Пойду я», каже ёнъ, «хоць одну душу заберагу. А я одзिनокій, жалѣць мяне некому.»

— Идзи, коли ты такій добрый.. А я табѣ помогу живымъ остатца; только заговоромъ: што ты заробишь — дзѣлць по поламъ.

Змовился¹⁾ — и вызваўся той чилавѣкъ охвотникомъ. — Появілі яго къ королю, получиў ёнъ плату и, по уговору, раздзѣліў яе попаламъ: половину отдаў тому старичку, а свою половину раздаў убогимъ, кабь молился за яго душу. И пошли яны къ тому косьцелу, гдзѣ стояла домовина зъ королеўной. Дорѳгой старичокъ даў тому чилавѣку свяцённыі вўголь, громничную свѣчку, крыжикъ и шкаплеры²⁾ и сказаў яму такъ: «Якь увойдзешъ ў косьцель, подыйдзи къ домовини и стань сблизку ў головахъ; запалі свѣчку и зачурайся, обвядзи вўглемъ кругъ — косый сажень поперекъ; сядзь по сярэдинѣ круга, тримай ў рукахъ крыжикъ и шкаплеры и молися Богу. Якь запыюць першіе пѣтухи, дыкь королеўна выйдзе зъ домовины, почуе духъ чилавѣчій и стане цябе шукаць, кабь твою кроў выссаць; али ты ня бойся, бо за кругъ ина не перастуиць и табѣ ни какой бяды ня зробиць, только слухай мяне: Якь только йна трохи отойдзецца отъ домовины, кабь цябе шукаць, дыкь ты положи ў домовину крыжъ, а самъ ўзноў ўскочи ў кругъ и не вылазь оттуль, покуль не запыюць третціе пѣўни. Тогда королеўна унадзе, якь мертвая; тогда ты пакни на яе шкаплеры и йна ничѳго табѣ не зробиць. Помни, што я табѣ казаў, и цѣль будзешъ.»

Подыйшли яны къ косьцелу и попрощалися. А закрыстыяны³⁾ ўвяли того чилавѣка ў косьцель и дзвери за имъ запѣрли. Пе-

1) договорились, условились. 2) съ польск. *szkaplerz*: «два кусочка освященной материи съ вышитымъ именемъ Пресвятой Дѣвы, носимые на шеѣ многими католиками. — Словарь Польск. Россійскій Глюксберга. — 3) съ польск. же *zakrystyan*: церковный служитель, ризничій, ключарь. III.

рехрисціўся ёнъ, запаліў свѣчку и першъ-на-першъ обвѣў кругомъ сябе кругъ. Сѣў посяродъ яго. Оглядзѣўся — и схопіў яго страхъ. Стопць домовина. Кругомъ чплавѣччія косьци валяюцца. Смуродъ¹⁾ стоиць отъ гнилого мяса... Уся подлога²⁾ кроўю залита... Спужаўся ёнъ. Потымъ опомніўся и стаў Богу молитца. Сядзінъ, чикаець...

Тольки заспѣвали пѣўні — стала торгатца домовина; застукала, загрузкала — и крышка зляцѣла. Выскочила королеўна — ўся сипія, вѣчи потарачила, зубы ощерила... И то зубами заляскае, то языкъ доўгій, — доўгій высулупиць — облизываетца. Понохала — почувала живую кроў, и якъ зарогбчиць, якъ зарогочиць!...

Той добрый чалавѣкъ мало што не замлѣў, такъ спужаўся. Волосы яго постали дыбомъ, за скурой якъ мурашки забѣгали, руки трасутца, зубами ляскае, якъ бы яго трасца колоциць; хоче молитца — языкъ не поворачиваетца; хоче жигнатца³⁾ — рука ня служиць. Кинула на яго королеўна, добѣгла до круга и якъ бы лобомъ объ стѣнку ударлася — отскѣчила. А ёнъ, кабъ не спужаўся такъ, што ня могъ зъ мѣста кранутца — такъ бы яму у концы: выскочіў бы съ круга, и йна-бъ яго схопила.

Стала королеўна бѣгаць по косьцѣлу, шукаць яго. Што набяжиць на кругъ, дыкъ и отскочиць, якъ горохъ отъ сцяні, и побяжиць ў другій бокъ. А ёнъ, тымъ часомъ, осмѣліўся — ды и ўкинуў крыжъ ў домовину; самъ сядзпць, Богу молитца. А паненка бѣгае, — ўсё яго шукае. Злўе, што знайци ня можиць, ажъ выпиць, якъ воўкъ, стала и зубами скриготаць. Тутъ заспѣвали другіе пѣтухи, — йна ящо люцѣй стала. Хватіаць косьци, грызець ихъ... не смошнá: хочитца жпвой крови. Бѣгала йна, бѣгала, кидалася и туды, и сюды — ня зловиць; а носомъ чуиць, што ёсь живый чплавѣкъ. А ўжо наступаюць трейціе пѣтухи: нѣчого робиць — голодной треба лѣзци ў домовину. Подбѣгла йна къ ёй, скокнула ў сяредзпну, и якъ бы на жаръ лягла — выскочила. Ды якъ заплачпць, заплачпць... Нельза ей легчи — крыжъ не пускае. И просиць йна и

1) смрадъ. 2) деревянный полъ. Слов. Носовича. 3) креститься.

молиць: «вѣйми крыжъ! докляруе спочиваць покойно, людзей не травожить, крови не смоктаць». Нема рады: той моўчиць, п'альцамъ не краінецъ. Заснѣвали трейціе нѣўни и йна якъ спонгъ, упала, гдзѣ стояла. Тогда той чалавѣкъ осмѣліўся, вышоў съ круга и накинуну на яе пикалеры. Йна и очуяла; поднялася и ў поги яму поваллася:

«Дзякуй», каже, «табѣ што ты мяне зъ някельной муки выра-товаў. Покуль жийць буду, не тольки жонкой, — слугой твоей буду»
А сама зробілася такая худая, блѣдная — якъ три дни до смерци.

Уклѣкли ¹⁾ яны передъ образомъ и стали молитца Богу. Ужо и ранокъ настаў. И стали яны стукатца ў дзвери, кабъ выпусь-цили ихъ вопъ. Отчинили имъ дзвери, и тольки отъ дзвива ахнули: ня тольки чалавѣкъ той жиў остаўся, а и нанѣнка отжила. Дойшла вѣсьць до короля. Король ня вѣдаў, гдзѣ яму отъ радосьци подзѣтца, што почаць, якъ приняць дочку и того чилавѣка. И даў король такій вырокъ: «отдаць дочку замужъ за яе збавицеля и отка-заць яму королеўство.» — Якъ сказаў, такъ и зробіў. Справили вя-сѣлья и повѣнчали ихъ. Звялі ихъ ў камору, якъ повншина быць. Тольки собиравіся молодые снаць легчи, ажъ нягтуль — нягтсоль, якъ съ подзямли выросъ той старичокъ, што навучаў нашаго ча-лавѣка, якъ быць яму ў косьцѣли, и каже: «помнишь уговоръ? Ты обѣщаў ўсѣ дзялиць пополамъ, што заробишь. Заробиў жонку — да-вай и яе дзялиць пополамъ». Съ тымъ словомъ выхвацїў зъ подъ полы мечъ, — шась! — и разсѣкъ яе на дзвѣ половины.

«Што ты зробіў!» хоцѣў закричаць молодой — ды голосу нима. Стоиць якъ пень и тольки. А старичокъ положиў яе цѣло на столъ, порубїў яго на дробные кусочки, дунуў на ихъ — и яны заворушилися, стали зростатца и ўстала наненка пригожейшая, чимъ была.

«Ахъ, якъ я доўго спала» — тольки сказала. А што было, што зъ ей робылося — ничоґо ня помнила.

А той старичокъ скинуў порваную сермяжку и зъявіўся та-кимъ пригожимъ молайцомъ, што залюбоватца: одзѣнья золотая,

1) стали на колѣни.

ў руцѣ пика, при боку мечь... И кажиць: «Я святыі Юрий! Дзякуй табѣ, што ты отъ бязчесьця мяне збавіў... Жывице на здароўе»... И зъ гэтымъ словамъ якъ водой разліўся — зникъ.

Зап. въ м. Холопеничахъ со словъ Анны Старжинской, А. Е. Богдановичемъ.

228.

БОГЪ НАГРАЖДАЕТЪ ТРУДОЛЮБИВЫХЪ И КАРАЕТЪ ЛЪНИВЫХЪ.

Тамъ же.

Жіў ў одномъ сялѣ шавецъ — члавѣкъ дуже сярдэптыі, п'яница, ды къ тому яцѣ бѣдныі, прабѣдныі. И откуль быць достатку? Работы не пильноваўся, слова не держаў... Поўдня шіе, поўдня п'ець; што зарѣбцы — пропивае; нема гроши — работу заставиць, послѣдную одзѣжыну проп'ець. Придзе п'яныі до дому — давай жонку бпць. А жонка яго такая была добрая кобѣцпа, што цяперешнимъ свѣтомъ ня скоро знайдешъ такую. Работница была — дай Богъ ўсякому доброму: и дзяцей годовала, и ў хаці прибирала, и мужу помогала, — шіро гѣра горовала, Проворная такая была, до ўсяго здатная ¹⁾....

И нацѣрпилася-жъ йна мўка отъ свойго погапаго мужа: біў ёнъ яе, души послухаючи, чи треба — чи ня треба, біў-чымъ попала: и поцягомъ, и коныломъ, и полѣномъ — што ў руки попадзѣтца. А йна хоць бы водой замуцпла: моўчиць, ня праречиць, толькы цяшкомъ до Бога ўздыхае.

Была ў томъ царствѣ королеўна, — злѣсница, нягѣдница, *польшмянка* (?), што и не привядзи Богъ... Усѣ ей не ў ладъ, ўсе не подъ пороў... Толькы и спокойна, коли спиць. Прочхвѣтца — шипиць, кипиць, ўснхъ муштруе. Не толькы свонхъ дворовыхъ — усѣ царство змордовала. То йна войны воюиць, — людзей глушиць, то кажиць горы рыць — золота копаць, то людзей зъ мѣста на мѣсто гоняе, — сялибу мѣняе, то ў няволю продае, то цяжкіе поборы накладае... Стѣгниць народъ, горунць, до Бога ўздыхае...

До поры и Богъ церпиць: пожалѣў ёнъ народъ, пожалѣў и тую бѣдную шаўчиху. Послаў разъ анѣла, кабъ пиранѣсь ёнъ

1) на все способная.

шаўчыху ў королеўскіе покои, а королеўну ў шаўцову хату. Якъ Богъ приказаў, такъ анель и зробіў.

Прочхнулася шаўчиха, ўехонилася съ посьцели: «ай», думас, «заспала, треба снѣданья зготоваць, ў хаці прибраць, покуль мужъ ўстаниць.» Зиркнула кругомъ — и чуць не обомлѣла. «Гдзѣ я?» думас — «чи ни на томъ свѣци?» Покои такіе пригожкіе; такъ хорошо, якъ ў раю... «Може я силу яццо? Не, не сплю»... Упала йна на колѣни и стала Богу молитца, кабъ даў Богъ прытомносьць ¹⁾ яе мыслямъ. А слуги на цыпочкахъ подъ дзверьми похаджываюць, подслухываюць, чи прочхнулася королеўна. Поглядзѣли ў щелочку — и дзіву даліся: королеўна Богу молитца, чаго николи йна ни робыла. Увійшли покоёўки ²⁾, пытаютца: якое одзѣння прикажыць подаць королеўна.

«Якое дасьцѣ, дыкъ и ладно», — каже шаўчиха, и такимъ гэта голасомъ ласковымъ, што слуги яцце большъ здзивиліся. Дзень пройшоў — ни хто не быў битый, ни кого ў вострогъ не посадзили, хто што зробиць, ўсе ладно. По ўсяму царству пошла поголобека, што королеўна натуру змяніла: стала цихая, спокойная, жалослива, милосердная. Усея царство ўзрадовалася, бо ўсімъ стало лехко жыць. И такъ было до яе смерци, покуль йна душу Богу отдала.

Ну, а той королеўнѣ пришлось соўсімъ пначи. Зъ вечера шавецъ быў выпіўши, крѣпко заснуў, бо знаў што жонка норой разбудзцы. Прочхнуўся ёнъ, бачыць — соўсімъ позна, а ў хаці не прибрано, снѣданья не звѣрана и жонка спыць. Якъ схопила яго злось, якъ схвацыць ёнъ копыль, якъ станиць мясиць боки королеўнѣ: «ўставай, поганая, кабъ ты околѣла! Гдзѣ дратва? Чаму не насучыла? Чаго разоспалася? Чаму ў хаці не прибрано?» — и лупыць, и лупыць... А королеўна и ничого не разумѣя, тольки кричыць благимъ матомъ: «гвалтъ, ратуйця! рѣжудь, бьюць!» А шавецъ яццо больше отъ гэтаго ў злось ўходзцы и

1) дѣйствительность, осуществленіе.

2) горничныя.

яцо большъ яе бѣе. Збіў яе на горкіи яблыкѣ, ажъ обомлѣла йна, ажъ самъ шавецъ спужаўся, — стаў водой огливаць. Очу- нѣла йна трохи, ляжыць, стогниць. «Ну — ну! гѣдзе стогнаць, ня первинка, — ўставай, за работу бярыся!» — кричыць шавецъ.

— «Я королеўна!»... каже йна. Узноў зазловаў шавецъ: «Ты королеўна? Яжъ табѣ покажу королеўство!» — и давай яе биць. Ина слугъ зовець на помочь, а ёнъ больши бѣецъ.

Нѣчаго робіць, мусила за работу прыпнатца, але нічога йна не ўмѣе робіць, а шавецъ за ўсе бѣецъ. Гѣра ўсяму навучиць! Навучылася и королеўна мужицкой работи и така я зробилася цяхая, мяккая, якъ едwabная ¹⁾. И такъ мучылася йна до самой смерци, своп грахи отнюкутывывала.

Записано тѣмъ же отъ Анны Фоминичны Богдановичъ.

ПРО СМЕРТЬ.

а) СОЛДАТЪ И СМЕРТЬ.

Могилевск. губ., Горецк. уѣзда, с. Святошницы.

Одзинь солдатъ службыў двацаць пяць лѣтъ и за гѣто время тольки три дни яго ни били. Били яго за то, што ёнъ быў вельми добры, што имѣў, ўсѣ бѣднымъ отдаваў. Прослужыўшы двацаць пяць лѣтъ, яго выбили, дали тры рубли на дорогу и отпра- вили домой. На дорозѣ ўстрэціў яго нищи и кажець: «Подай, служывеньки, бѣдному.» Солдатъ выняў рубль и даў яму, а самъ го- вѣрыць: «вотъ осталось два рубля; за одзинь куплю скрыпку, а за други табаку. Трубку закуру, скрыпкой развяселюся» — и по- шоў дальши. На дорозѣ ўстрэкае яго други нищи и говѣрыць: «Подай, зямлякѣ, бѣдному.» Зямлякѣ выняў други рубль и отдаў яму, а самъ остаўся съ однымъ рублемъ и говорыць: «Табакъ куплю, трубкой развясялюсь» — и пошоў далі. По дорозѣ ўстрэчае

1) шолковая.

яго трѣци нищи и каже: «Подай, зямлякъ, бѣдному!» Солдаты отдаѹ и послѣдні рубль и пошоѹ сябѣ дали. На дорозѣ ѣнъ увидзѣѹ маленькую хатку, ѣнъ туды и зайшоѹ. Тамъ ѣнъ увидзѣѹ троухъ нищихъ, которымъ даваѹ грошы. Вдрухъ къ яму подходзиць одзинъ нищи и говорыць: «Хочашъ, зямлякъ, ѣсьци?» — «Ахъ, хочу!» Тогда яму дали рѹмку вина и маленькую проскурку ¹⁾. Солдаты не хоча браць, думая сябѣ: «што миѣ тутъ ѣсьци? на одзинъ разъ укуспѣ, да на одзинъ глотокъ випа.» А нищѣ говорыць: «ѣжъ, зямлякъ!» — Ёнъ стаѹ ѣсьци, — ѣѹ, ѣѹ, наѣѹся и яще осталася большая часыць. Тогда одзинъ нищи подходзиць къ зямляку и говорыць: «Проси у Бога царства».

— Да што миѣ ваше царство? Я дваццаць пяць лѣтъ службыѹ, ѹсяго тры дни ня быѹ битымъ.

Подыйшоѹ къ яму другі нищи и говорыць: «Проси у Бога гэтае торбочки, што на съцянѣ виспѣ: што захочашъ, то яна табѣ дасъ». Солдаты скорѣй пошоѹ и каже: «Господзи, дай миѣ гэту торбочку!» Богъ яму яе и отдаѹ. Тогда зямлякъ вышоѹ ѹ лѣсъ и говорыць: «Торба, дай пониць, поѣсьць, повясялицца!» Тутъ стаѹ пирадъ имъ столъ, крэсло и скрыпка. Солдаты наѣѹся, наѣѹся, ѹзяѹ торбу и пошоѹ — и ѹсѣ пропало. Ишоѹ ѣнъ, йшоѹ, — видзиць стоиць домъ; ѣнъ идзе прамо туды, а тамъ днемъ жыѹ панъ, а на ночъ выбираѹся ѹ други домъ, потому што ноччу ни можно было тамъ жиць: черци ни давали.

Панъ увидзѣѹшы зямляка, послаѹ яму сказаць, штопъ ѣнъ туды нейшоѹ. Слуги бягуць и крычаць: «Нейдзи, зямлякъ, тутъ цябе ноччу задушаць». А зямлякъ отвячае: «Ни боюся я ничо́го» и пошоѹ ѹ той домъ. Ноччу вачали собирацца черци и насобралось ихъ много и вачали шуциць коле зямляка. А зямлякъ сказаѹ: «Торба, возьми ихъ!» Торба расшнуровалася и захвацила ѹсихъ чарцѣй. На други дзень панъ посылая слугъ выкинуць косыци зямляка. Слуги прышли, — видзяць: сядзиць зямлякъ. Яны скорѣй къ пану и говоруць, што зямлякъ жыѹ. Панъ пошоѹ туды и вид-

1) просвирку.

зиць: сядзіць зямлякъ и спрашивае: «гѣтъ ли у васъ жалѣзныхъ тоўкачоў?» Панъ говорыць: «ёсь». Тогда зямлякъ сказаў: «Торба, вярнися подъ тоўкачы!» Торба повярнулася и начали тоўкачы бпць чарцей. Чэрци пищаць, просяцца: «пусьци насъ! никѣли не пойдземъ снова». Доўго ихъ били, потомъ пусьцили. Яны поляцѣли: одзипъ съ поломаною спиною, другі—ногами. За гѣто панъ даваў зямляку много грѣшай, но ёнъ ни ўзяў и пошоў съ своею торбою дальши. По дорозѣ ёнъ зайшоў ў кабаць и говорыць жыду: «дай мнѣ патентъ¹⁾!» а жыдъ каже: «Солдатъ, солдатъ! ты маешъ грошы?»—«Я табѣ говору: «дай патентъ, ты маешъ копѣйку». — Солдатъ каже: «я табѣ говору: давай патентъ!» — Ну давай сто рублѣў, тогда дамъ патентъ». — «Торба!» каже солдатъ, «дай сто рублѣў». Торба дала. Тогда солдатъ открыў яще лаўку, начаў торговаць, даваць безъ грошэй горѣлку. Сюды приходзили танцоваць и одзипъ танцоваў и зломаў ногу. Тогда городничы сказаў: даць зямляку сорокъ палокъ. А зямлякъ сказаў: «Торба, дай яму сорокъ палокъ!» Торба схвацпла яго и начала бпць Увидзѣўшы гѣто, ўсѣ разбяжался, а зямлякъ оставиў ўсѣ и пошоў дальши съ своею торбою. На дорозѣ ихъ ўстрѣчила смерць на мосту. «Куда ты идзешъ, поздрата, луната?» — На страхъ людзей.—Зямлякъ открыў табакерку: «Полѣзай сюды, поздрата, луната!» Смерць полѣзла ў табакерку. Зямлякъ ўложиў табакерку ў карманъ и пошоў дальши.

Старые людзи размножилися, што некуды было дзѣвацца. Тогда Бохъ посилае анелоў шукаць смерць. Анелы ўгле-дзѣли зямляка и спрашиваюць: «Ци у цябе, зямлякъ, смерць?»— «У мяне; шукайци яе». Зямлякъ выпусьциў смерць и пошоу дальши. А смерць явилася къ Богу и каже: «А Божа мой, Божа! Икъ засадзиў мяне нѣйки солдатъ ў табакерку, — ляжу тамъ йкъ каменчыкъ, а горко якъ тамъ». А зямлякъ иде да йдзе сябѣ по дорозѣ и зноў устрѣкаиць смерць. «Куды ты идзешъ, поздрата,

1) Тутъ слово *патентъ* употреблено, очевидно, не совѣмъ въ обычномъ смыслѣ, а именно въ какомъ—записавшій, къ сожалѣнію, не объяснилъ. III.

луната? — «По среднихъ людзей». Ёнъ зноў открыў табакерку и каже: «Ступай сюды!» Смерць ўлѣзла ў табакерку и ёнъ пошоў дальши. Средніе людзи дожили до глубокой старосьци, ажъ пидзѣ дзѣвацца отъ ихъ. Тогда Бохъ зноў посылае анелоў szukaць смерць. Нечого робиць, — зямлякъ выпусьціў смерць и пошоў дальши. Ў трэйци разъ ёнъ зноў ўстрэціў смерць: «Куды ты лѣзешъ, поздрата, луната?» — «По малыхъ дзяціі.» — «Ступай, зноў ў табакерку!» Засадзіў ёнъ яе туды и пошоў своей дорогой. Малыя дзѣци повьросли и постарѣли, што дзѣваць не куды. Зноў Бохъ послаў по смерць. Анелы нашли зямляка и кажуць: «Пусьци, зямлякъ, смерць!» Ёнъ выпусьціў и пошоў дальши. Такъ зайшоў ёнъ на той свѣтъ. Тамъ зайшоў ёнъ ў адъ, — видзиць, што души грѣшныхъ шумомъ кипяць ў смолѣ. Ёнъ сказаў чэрціямъ: «Дайци мнѣ дзвѣ чарнахи шуму». Яны ни дали. Тогда прышли большъ чарцей и кажуць: «Даймо! Гэто той, што насъ біў тоўкачамі». Яны дали яму шуму, а ёнъ вынесъ на мѡра и выліў шумъ¹⁾ (души). Якъ очисьцилися души, то загули, якъ ичелки и поляцѣли на небо, а зямлякъ зайшоў ў рай. Тамъ Бохъ прыслаў анела, которы ўзяў и душу зямляка.

Зап. учит. народн. училища Николаевичемъ.

229.

б) СОЛДАТЪ ДЕНИСЪ И СМЕРТЬ.

Минск. губ. и уѣзда, Самохвалович. волости, дер. Слобода Дубицкая.

Якъ сотворыў Богъ людзей и побачіў, што ихъ наплодилось на землѣ вельми много и што яны съ каждымъ годомъ ўсѣ прыбываюць и прыбываюць, ажно ў скоросьци ўсю землю займуць и ня будзе нигдѣ пустого мѣста, — ёнъ задумаўся. Доўго ёнъ думаў и прыдумаў смерць и послаў яе на землю, кобъ яна забирала людзей. Покуль смерць прышла на землю, яна забыла, што ей трѣба робиць. Вотъ яна зайшла ў першую хату, што была съ

1) Пѣна, накишь въ горшкѣ при варкѣ.

краю сля́а, а тама-ка жи́ў москаль, — заваўся ё́нь Дзяні́сь, дакь яна п просиць яго, што́б ё́нь сходзи́ў кь Богу п попытаўся, што ё́й робиць, бо, бачь, ё́й было вельми стыдно, што́ такь скоро за-была.

Пошоў Дзяні́сь кь Богу п пытаецца у яго, што́ трэба робиць смерци? А Богъ одв́чае: «Нехай бяре́ малыхъ дзяцей 7 годоў». Прышоў Дзяні́сь домоў, бачиць — смерць яго ожидае. Шкода яму стало дзяцей; дакь ё́нь ё́й п каже: «Идзи ў л́еса п грызи молодыя дзереўя». Якъ прошло 7 годоў, то смерць зноў прыходзиць кь Дзяні́су п просиць яго сходзиць кь Богу, попытатца, што ё́й цяперь робиць. Дзяні́сь пошоў кь Богу. Прыходзиць туды п пытаецца, што́ трэба робиць смерци цяперь? Богъ п каже: «Нехай бяре́ старыхъ людзей». Прыходзиць Дзяні́сь кь смерци п каже: «бярэ п грызы старыя дубы п сосны ц́ьлыхъ семь годоў». Смерць пошла ў л́есъ п стала грызць. Якъ прошло 7 годоў, то яна зноў прыходзиць кь москалю п просиць сходзиць кь Богу, ко́бь указаў больше работы. Якъ прышоў Дзяні́сь кь Богу п попытаўся, што́ робиць смерци, то Богъ прыказаў браць среднихъ людзей 7 годоў. А Дзяні́сь прышоўши, ё́й сказаў, што́б яна грызла средня дзереўя семь годоў. Якъ прошли п гэты 7 годоў, то смерць зноў прыходзиць кь Дзяні́су п просиць яго сходзиць кь Богу попытатца, што́ ё́й робиць. Дзяні́сь пошоў п якъ запытаўся, то Богъ каже: «Нехай ужо цябе возьме». Заду́маўся Дзяні́сь п пошоў домоў. Дорогою ё́нь зайшоў ў л́есъ, знайшоў о́рэхъ зь дзвирочкою п пошоў. Якъ прышоў ё́нь ў свою хату, смерць п стала пытаецца, што́ робиць? А Дзяні́сь якъ разъ дзяржаў ў рукахъ дзвирáвы о́рэхъ, повярцѣў яго ппрадь носомъ смерци п каже: Богъ прыказаў табѣ́ л́эзць ў гэты о́рэхъ». Смерць зморщилась да п полѣзла, а Дзяні́сь, заткнуў дзврку накле́й, положиў о́рэхъ ў шапку п думае сабѣ́: цяперь жа буду жиць, скольки захочу. Доўго ё́нь жыў, по́тымъ яму додзѣло. Вотъ ё́нь п думае, гдзѣ́ гэто смерць моя дзѣлалась? И пошоў кь Богу пытаецца. Тоды Богъ каже яму: «а на што́ш ты яе засадзиў ў о́рэхъ?» Тутъ Дзяні́сь ўспомниў про свою

штуку, зняў шапку, выняў орѣхъ и выпусьціў смерць, — дакъ на ёй остались только косьци и йна ня могла стаць на погахъ. Тоды Богъ каже Дзянису: «Колі ты яе такъ высушіў, то и носи яе на сябѣ.» Вотъ чаму якъ малююць смерць, то ставяць только косьци, а ззату такъ, якъ цѣнь чаловѣка: гэта Дзянись москаль, которому Богъ прыказаў носиць яе.

Зап. П. Ив. Ломако. Ср. въ «Легендахъ» Аванасьева, стр. 53: Легенду: Солдаты и смерть.

230.

в) БѢДНЯКЪ ДОКТОРЪ И КУМЪ (СМЕРТЬ).

Минской губ., Игум. у. с. Колбча.

Жыў одзінъ бѣдны чаловѣкъ; обродзилася яго жонка; прывѣў бабу и куму, а по кума ходзіў, ходзіў, — той ни нашоў. Вышоў ёнъ на дорогу, ажно идзе чаловѣкъ. «Куды ты, чаловѣча, идзешъ?», пытаецца той у бѣднаго. «У мине родзіны», отвичае той. «Бабу прывѣў и куму, а кума нима». — «Я у цибѣ буду за кума». Бѣдны даў куму тры грошы и сказаў: «Идзи, купи муки». Жыды дали тры пуды муки и щэ дали здачы. «Ахъ, кумокъ, я жыдоў ошукаў, да и жыды ня дурни». Узяў бѣднякъ ў тры пальцы муки и ўчыниў хлѣпъ, а потомъ ўзлў изноў ў тры пальцы и замѣсіў. Хлѣпъ якъ подышоў, дыкъ поўна дзешка стала. Даў бѣдны куму изноў тры грошы, штопъ ёнъ купіў горэлки. Пошоў кумъ и купіў тры вядры горэлки.

«Ахъ, кумокъ, яжъ жыдоў ошукаў — и жыды ни дурни».

Позвали потымъ людзей и стали горѣлку пиць. Пьюць, а яна ўсё псѣ судка лѣнцци.

«Ци вѣдаешъ, кумъ, хто я?» пытаицца тэй у бѣднаго.»

— А Бохъ цибѣ вѣдае, хто ты.

«Я», кажа, «смерць. Будзь ты циперъ за дохтора, збяры травы якой, ды и сеушы. Якъ ты прыдзишъ, дыкъ я буду ў ногахъ стояць, ты кіўни на мине, дыкъ я и пойду.»

Быў ў сялѣ ў ихъ богатырь¹⁾ ды дужа захворэў. У каршмѣ

1) богачъ.

того сялѣ собралось дужа богато людзей: тутъ были два сынѣ богатыра и бѣдны дохторъ. Одзинъ сынъ кажа: «Мы стараемся объ своёмъ бацьку, да ничѣго ни зъдѣлали — ляжыць дужа хворы.»

— «Кабъ я полядзѣў, дыкъ ба ёнъ очуниў» — кажа дохторъ.

«Ни такіе глядзѣли и то ни дѣли рады», сказаў одзинъ сынъ. А други сынъ одзваецц: «А може ёнъ и дась рады?» Ўзяў ёнъ чарку горэлки ды даў дохтору, али и другую, а пѣтымъ яму и кажа:

— «Ходзи, полядзи мойго бацьки.»

Прыходзя бѣднякъ дохторъ ў хату якъ богачу, глянуў, — ажъ яго кумъ ў ногахъ больнога богача стоиць. Дохторъ кіўнуў — той и пошоў. Дохторъ ўсыпаў травы ў воду, нагрѣў яе и даў выпиць больному богачу. Такъ богачъ и поздоровѣў. Сыны подзяковали дохтора, дали яму дваццаць пяць рублей, а старыкъ, проводзючы, добавіў дохтору ицѣ стольки, што скоро вылячыў яго. Прыяжджѣя грапъ ў тоя сялѣ на охвоту, заѣхаў ёнъ икъ богатыру и тамъ захворѣў. Сыскали дохтороў. А ходзяинъ кажа грапѣ: «Ё ў нашымъ сялѣ чаловѣкъ, которы одлячыў мне». Сяйчасъ сыскали того чаловѣка. Ёнъ прышоў — ажъ кумъ ў ногахъ стоиць. Бѣднякъ дохторъ кіўнуў и кумъ пошоў, а ёнъ ўзяў травы, поцѣръ на руцѣ. Дохторы глядзяць, што за лякарства. Якъ выпіў грапъ съ чаямъ лякарства, такъ цыразъ тры часы и поздоровѣў.

Ѣхаў царъ и заѣхаў къ грапу на обѣтъ и крѣпко захворѣў, такъ што ня можа самъ ўстаць. Посыскували ўсѣхъ дохтороў. Тогды грапъ и говора: «Ё умнѣ таки чаловѣкъ, што и миѣ рѣду даў». Царъ вялѣў послаць свою карѣту. Сяйчасъ яго прывязлі. Коли новы дохторъ увойшоў, ўсѣ дохторы задзивилися, што ёнъ просты мужыкъ. Полядзѣў нашъ просты дохторъ на цара, ажъ ў ногахъ стоиць яго кумъ. Ёнъ кіўнуў и кумъ пошоў.

«А што даси миѣ рады?» нытанца царъ.

— «Дамъ ў тры часы» отвичая новы дохторъ. Потымъ вялѣў поставиць чаю, ўзяў травы, поцѣръ на руцѣ ды ўсыпаў ў чай и

даў вышнц цару. Царь вышнў п снйчась ўстаў. Дохторь п ў други рась даў. Царь ўстаў зь посьцели п ужо ходзя. Поднёсь дохторь — бѣднякь свое лякарство цару п ў трэній рась. Бачуць тые дохторы, што мужыкь вялячыў цара, пусьцилися па уцѣкь.

Пытаица царь у свойго дохтора: ци ёсь у яго дзѣци?

— Ёсь, бацюшка, государь.

Царь ў скоросьци вялѣў побраць ўснхь яго дзяцей ў казѣныя школы. «Твое дзѣци будуць за гниралоў п за полкоўнікоў, а дочка твое пвыходзиць за хвицэроў» гаворыць царь мужыку — дохтору. «Дамь нцэ табѣ пятнацаць сѣлѣ п пидзисяць домоў сь упраўляюцимь». Дохторь нашь разомь стаў такимь богачомь, што яму п ни сьнилося навэтѣ. Дохторь жыў сь царомь п ни якой бяды ня знаў, потомь захворэў, няборáка, п лёхь ў посьцель, поглядзѣў около снбе, — ажь кумь ў головахь стоиць. Вялѣў дохторь сьдзѣлаць на шрубяхь¹⁾ лóжокь п якь крутане той лóжокь, такь сьмерць остапецца ў погахь, а потымь пзноў шрохóдзя икь головѣ. «Не», кумокь! круци, ня круци, до трэба умерци», гавора кумь.

«А дзѣшть мнѣ свое богацьце дзѣць?» пытаица дохторь.

— Оддай на бѣдныхь, на цэркви п на косьцѣлы.

Зап. учит. народн. училища Н. Г. Яцко.

231.

г) КРЕСТНАЯ МАТЬ.

Черниг. губ., Суражску, д. Чертовичи.

Живъ, бивъ сябѣ бѣдннй старичѣкь со старушцею п родзила яго старушця; но такь ёны были въ большой прибѣдностзя²⁾, такь

1) т. е. на винтахъ.

2) Изображеніе смягчаемаго звука *m* (передъ мягкими гласными п *v*) не черезъ *и*, какъ принято, или *ме*, какъ пишуть нѣкоторые, а посредствомъ *мз*, сь намѣреніемъ оставлено нами неприкосновеннымъ. Оно, можетъ быть, окажется излишнимъ для фонетическихъ соображеній лингвистамъ-физиологамъ. — Неударяемое *о* вездѣ произносится какъ *а*. III.

што не имѣли днѣвнаго пропитанія. Пойшовъ ёнъ кѹмовъ зватъ къ яму не идуть, собственно за бѣдностзію, што нечаго ни выпитъ, ни закусятъ. Прывшовъ ёнъ домой и заплакавъ. «Во што, бабъ, по- нясу къ батзюшку дзитзѣнка самъ!».

Идзетъ, сустрекаетца яму на сустрѣчу женцина на дорози. «Куда идзешъ, чаловѣкъ добрый?» Ёнъ расказавъ ей ўсѣ свои обиды. Ёна кажа-ка ёму: «Колп жъ такъ, ходзимъ! я буду у тзѣбѣ за кѹму!» Узяла у яго дзитзѣнка и понясла, приходзитъ къ батзюшци, батзюшца бувъ за кѹма. И спрашивая яго батзюшци: «Ну што жъ естъ у тзѣбе, што выпитъ и закусятъ?» — «Батзюшца, ничаго у мяне нѣту». Ёнъ давъ яму хлѣбушка, крупъ, говядзини и ящѣ рубль грошей. Приходзя домой, и бача што сусѣдзи при- посяли яму: хто хлѣба, а хто крупъ на кашу, хто говядзини ку- сокъ, а хто такъ жа и сальці кусокъ, пзнессено такъ, што слава Богу, только одной слявѹхи ни було. Ёнъ тоди пославъ икъ шин- карю, и кажа-ка яму шинкарь: «А я думавъ, што ти уже и ни придзешъ». — «Господзинъ у мяне дзенѣгъ нѣту и не пчимъ пдзитъ», кажа-ка старикъ. — «Да я тзѣбѣ и такъ дамъ, сколько тзѣбѣ нужна!» — «Дайтзя хотъ четвѣртзѣнику». — «Да я тзѣбѣ и полъ вѣдра дамъ». — «Слава Богу хрестѣины у насъ такъ, какъ и у настоящихъ людзей» думая старикъ.

Покончались хрестѣины, разошлися усѣ людзи, осталась ѣдна кумá. И спрашивая яна:

«Ну што, куманѣкъ, ти знаешь, хто я?»

— Богъ жа васъ зная, кумушка, хто вы!

«Кумокъ! я смертъ. Вотъ што, кумокъ, я твоихъ дзѣтокъ подроцу и ворожитъ тзѣбе навучу, хто позоветъ васъ, такъ я вамъ въ етомъ помогу, только, только смотритзя, идзѣ я буду сидзѣтъ: ежели буду ў головахъ, то кажи: будзя живъ! а ежели ў ногахъ, то умретъ, хотъ до ста знахарей собери, то умретъ.»

Еднажды бѣдный етотъ старикъ выйшовъ на юлицу; бачиць— толна стоиць народу. Ёнъ ставъ и слушаю, што ени кажуць. Вотъ чуя, што ѣдзѣнъ господзинъ кажа: «Порайтзя братзи! мой батзѣка нездоровъ, если-бъ хто порайвъ зелья, што бъ ёнъ повравився, я

тоди бѣ и не знавъ, якъ ёго благотворитзь». Старикъ и кажа-ка ёму: «А чимъ ёнъ не здоровъ? я ёму помогу». Той чаловѣкъ приставъ къ ёму и кажа-ка: «Дзядзюшка! можа вы, што знаятзя хорошая, подзятзя поглядзятзя.» Старикъ пойшовъ. Уходзя ёнъ ў ихъ хату и только отворивъ дзвери, увидзѣвъ свою куму. Сидзиць ена ў головахъ и засмѣялася. Ёнъ подыйходзя къ больному, помацавъ его за голову и за грудзь и кажа ка: «Живъ будзя, Богъ дастъ.» Больной кажа-ка яму: «Дзядзюшка! коли бѣ ваша слово дошло до Бога, я бы не знавъ, якъ вамъ благодаритзь». — «Ну живъ будзя! Хозяинъ давъ яму пудъ хлѣба, крупъ; старикъ и пойшовъ. Только выйшовъ ёнъ зъ хати, больной говориць: «Поднимитзя мяне!». Подняли яго. Ёнъ посидзѣвъ и мала по малу ставъ поправлятца и кажа-ка: «Ахъ! большую силу той господзинъ зная. Сынокъ! наградзитъ ёго треба!» Господзинъ той выйшовъ ў славу, пачалі ёго и благородныя зватъ и такъ жа дойшло дзѣло и до царя. Заболѣвъ самъ царь. Посилають за этимъ старикомъ, привозятъ ёго туда, царь больны ляжитъ и спрашваецъ: «А што, старикъ, поможинъ ти моей бядзи?»

Старикъ убачивъ куму, што яна ў головахъ сидиць и смяётца. «Батюшца царь! Богъ дастъ живи будзитя». «Охъ, колибъ Богъ давъ!» Только што выйшовъ старикъ, царь и сказавъ «Подимитзя мяне, поведзтца мяне». Царь разоишовся и спрашваецъ: «А дзѣ той старикъ?» Ёго позвали; царь и сказавъ: «Скажи, старикъ, сколько у тязбе семействá?»—Старикъ расказавъ. Послали за его семействомъ. Привезли ихъ во царскій дворець, дали имъ комнату; кушáли яны въ одномъ столѣ зъ царемъ, а жили врозь лѣтъ десять. — Опятъ заболѣвъ царь, опятъ зовутъ старика. Когда ёнъ приходзитъ икъ яму, убачивъ куму у яго ногахъ и кажа-ка царю: «Нѣтъ, батюшница царь, помиратъ треба, ўже няльзя помочь.» Царь вялѣвъ позватъ сюда членовъ. «Якъ только я помру» сказавъ ёнъ имъ, «поставитъ етаго старика на моѣ мѣста, ёнъ правдзивой старикъ» и за тзѣмъ кончѣвся. Позвали санатъ, нарядзили старика царемъ. Ёнъ проживъ лѣтъ двадзятъ пять, довелъ свопхъ дзятзей такъ, якъ и нада — и самъ заболѣвъ. Ёнъ

смотри на ноги, а кума сидзиць ў погахъ: «Кумушка не ўжели мяне придезся умиратзь?» «А вжежь, куманекъ.»

«Яшо годочикъ три дайтзя пожитзь.»

«Нѣтъ кумокъ». Ёшь на служителей своихъ: «Положитзя мяне, идзѣ погами ляжавъ». Переворотзили яго назадъ, идзѣ ноги былї, а кума яму кажа-ка: «Кумокъ! сколько не вяртзи, ну нада умяртзї.» «Кумушка, пойду жъ я по своимъ дворцу, хочь посмотрю.» А яна кажа-ка: «Кумокъ! пойдземъ.» Яна ўзяла яго за руку и пошла ў садъ и ходзятъ по саду! «Кумушка! какой-то шумъ во дворцѣ.» — «Куманекъ! сто тѣло твое хоропятъ!»

Зап. учитель народн. училища А. Ляхницкїй.

ПРЕДАНІЯ.

232.

О ЦЕРКВАХЪ И ЧУДОТВОРНЫХЪ ИКОНАХЪ.

I.

О ЦЕРКВИ ВЪ ВОЛОКАХЪ.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда, Мстижской вол.

Ну гэтожь ўсякому звѣсно, што наша церкоў ў Волокахъ¹⁾, гдзѣ чудоўный образъ Божжай Матки, першъ была ў тымъ мѣсьци, дзѣ цяперъ Турье-Горы называюцца²⁾ и сяло тама-ко тожа было, али колісь-то Швады, ци Турки, — хто ихъ вѣдае? на самая св. Юрѣя зничтожили яго и покуль гэто яны тамъ рабавали³⁾, народъ весь тамъ собраўся и запѣрся ў церкави. Подналиўши сяло, Швады кинулися къ церкави, выломали дзвери, видзюць: увесь народъ зъ слизами, на колѣняхъ, молица, дыкъ князь Швэцки, а за имъ другіе нидовяркї стали сграіць ў вобразъ, ажъ

1) Деревня Волоки Мстижской волости. 2) Лѣсистая мѣстность съ множествомъ кургановъ и огромнымъ камнемъ (Князь — Камень), въ 4¹/₂ верстахъ отъ дер. Волокъ. 3) грабили, разоряли.

туть ў водзинѣ мѡмантѣ невидзямая сила и откинула поганцоў назадъ и яны куды которы поуцикали, а тые зъ ихъ, што страляли, то зпчасъ жа вси послѣили, а самы князь ихъ туть жа, коли церкви, и пярэварнуўся ў каминь. На вобразѣ тымъ и цяпера-ка выдаць тые мѣсты, дзѣ были стрѣлы, али на скрозь ни пробито, а только маленькія ямки трохо поўгинаўшыся. Людзи помолилися, подзяковали Богу, што уцалѣли, выйшли зъ церкви, глядзяць—ўсѣ сяло вѣгорэло, послѣдніе головѣшки кўруцца, ни гдзѣ, знача, ни кола, ни двора ни осталося. Тогды яны построили новоя сяло на цяперышнімъ мѣсци, пярэясли туды и церкоў тую, али образа ни хто ніякъ не могъ ўзяць, ўсѣ Боска моць ни допускала. А дыли пріспілося одному старичку Найсвентшая Матка и кажа: «Собляриця малыхъ дзяцей, яны мой вобразъ легко пярэясуць.» Разеказаў обѣ гѣтымъ старикъ спльчанамъ, тые ўси грумадой и пошли зъ дзѣцьми своими, — дыкъ дзѣци малые ўзялися ручкамн зы образъ и поволокли помаленьку. Тогды сяло по гѣтому и назвали «Волоки.» И ци мало уже зъ тыхъ часоў ўсякихъ чудоў было отъ гѣтого вобраза! и довароно, што хто только отъ ўсяго сэрца щиро помолница, дыкъ ву ўсякимъ гѡры, ци болѣзны Боская Матка яму и помѡжа.

Зап. волостнымъ писаремъ А. Ганусомъ отъ старика кр. д. Волокъ Данилы Тубальца.

233.

II.

О КОЛПЕНСКОЙ ЦЕРКВИ.

а) Гродненской губ., Слонимскаго уѣзда, Деревенской вол.

Вблизи села Деревной, на высокой горѣ, съ которой открывается довольно живописный видъ на далекія окрестности, находится маленькая деревянная церковь, очень бѣдная, почти въ полуразрушенномъ видѣ. О сооруженіи этого храма народъ говорить слѣдующее: На томъ мѣстѣ, гдѣ нынѣ церковь, когда-то росла груша. На этой грушѣ явилась Божія Матерь съ Иисусомъ

Христомъ на рукахъ. На спросъ, какъ явилась Матерь Божія: въ видѣ иконы или статуи? полученъ былъ такой отвѣтъ: «Якъ явилася? Якъ у Щаря (село Слопимскаго уѣзда) Панъ Іезусъ плыў на столку (на скамейкѣ) по Нѣману и якъ людзи вышли и зняли со столка, то столакъ поплыў, а Панъ Іезусъ остаўся!» Вѣроятно въ видѣ статуи.

Появленіе Божіей Матери первые обнаружили пастухи; они извѣстили помѣщика и тотъ на чудесномъ мѣстѣ построилъ церковь. Матерь Божія перешла на сказанную грушу изъ села Колпеницы, изъ подъ города Слуцка, Минской губ. (есть ли въ дѣйствительности такое село — не знаю), оттого нынѣ церковь и вся гора называется Колпенскою, или Колпенка. Когда церковь была построена, Матерь Божія нѣкоторое время пробыла въ ней, но «негодная душа заглѣдѣлася» на неё и Матерь Божія ушла въ Ошмянскій уѣздъ, Виленской губ., — въ какое именно селеніе неизвѣстно. По тому изображенію была написана икона, которая находится въ церкви и понынѣ.

234.

б)

Другіе говорятъ такъ. Много лѣтъ тому назадъ, какая-то владѣлица пмѣшии Деревной страдала глазами и совершенно ослѣпла. Находясь въ такомъ состояніи, она дала обѣтъ, что если Богъ ей возвратитъ зрѣніе, она на той горѣ, которую прежде всего увидитъ, — построитъ церковь. Кругомъ мѣстность гористая. Владѣлица прозрѣла. Увидѣла первую гору Колпенскую и исполнила свой обѣтъ. Около этого времени крестьянинъ села Деревной увидѣлъ плывшій по протекающей у подножія горы рѣкѣ Иссъ образъ Пресвятыя Богородицы; онъ его взялъ и передалъ помѣщику, а та его обновила и помѣстила въ церкви.

Нынѣ въ церкви находится очень грубой работы образъ Пресвятыя Богородицы съ Иисусомъ Христомъ на рукахъ. На иконѣ написано, что изображеніе Колпенской Божіей Матери, между

тѣмъ оно имѣетъ нѣкоторое сходство съ Тихвинской иконой Божіей Матери, въ честь которой бываетъ церковное торжество 26 іюня.

Зап. волостн. писаремъ П. В. Свекло 1).

235.

ОБЪ УШЕДШИХЪ ВЪ ЗЕМЛЮ ЦЕРКВАХЪ.

I.

По Витебскому уѣзду (бывш. Суражскому) слишкомъ распространены рассказы объ ушедшихъ въ землю церквахъ. Трудно найти такое возвышенное по положенію мѣсто, про которое бы не ходило въ народѣ преданіе, какъ о мѣстѣ, гдѣ въ незапамятныя времена стояла церковь, которая внезапно вошла въ землю со всѣми молящимися. Въ этомъ отношеніи замѣчательна одна мѣстность близъ села Веляшковичъ, о которой въ народѣ ходитъ слѣдующее преданіе. Въ трехъ верстахъ отъ названнаго села, по дорогѣ, ведущей къ мѣстечку Яновичи, находится деревня Городокъ. Самая деревня скрывается въ небольшомъ лѣсу и стоитъ на значительномъ возвышеніи. Нѣсколько лѣтъ тому назадъ настоящій трактъ былъ мало проѣзднымъ, а движеніе преимущественно совершалось черезъ деревню, не доѣзжая до которой нужно было ѣхать въ гору. Правая сторона этой горы замѣтно возвышается передъ лѣвой. По несправности, трудности подъема, особенно въ дождливое время, дорога оставлена даже п мѣстными жителями.

Упомянутая возвышенность имѣетъ съ трехъ сторонъ довольно крутой подъемъ, вершина же представляетъ ровную, правильную площадь. Жители окрестныхъ деревень единогласно утверждаютъ, что въ незапамятныя времена на этой площади стояла церковь, которая за грѣхи ли молящихся, или по другимъ пред-

1) Какъ эта запись, такъ и другія, въ предыдущихъ отдѣлахъ, равно и далѣе приводимыя, за подписью разн. волостн. писарей означенной губерніи, также и Минской, обязательнѣйше доставлены намъ Статистическими Комитетами этихъ губерній. III.

начертаніямъ Промысла, ушла въ землю со всѣми молящимися, въ то самое время, когда священникъ читалъ Евангеліе. Было время, что церковь начала выступать изъ земли: на наружную сторону показался шпигъ. Какой то мальчикъ, пастушокъ, наступилъ на этотъ шпигъ и укололъ себѣ ногу, что и послужило поводомъ къ открытію мѣста исчезнувшей церкви, потому что современные тому происшествію старожилы, за давностью чуда, не могли даже точно указывать это мѣсто. Набожное усердіе подвинуло мѣстныхъ селянъ къ раскопкѣ горы и освобожденію святого храма изъ подземельнаго заключенія; но лишь только откопали главу, церковь мгновенно вновь ушла еще глубже и унесла на своей главѣ усердныхъ раскопщиковъ и разрытая земля приняла прежній видъ.

Ушедшая въ землю церковь непременно должна, по убѣжденію народа, выйти со временемъ на поверхность и занять свое прежнее мѣсто, которое, въ виду этого обстоятельства, не зарастаетъ густымъ и большимъ лѣсомъ, не смотря на то, что кругомъ густые лѣственные лѣса и кустарники даютъ этому мѣсту свои сѣмена, отовсюду переносимыя то вѣтромъ, то птицами. Кусты орѣшника, кое гдѣ растущаго на мѣстѣ ушедшей въ землю церкви, выросли изъ тѣхъ орѣховъ, которые находились въ карманахъ нѣкоторыхъ молящихся. Въ свою очередь и одиноко стоящія здѣсь березы нѣкогда были посажены въ церковной оградѣ и съ тѣхъ поръ, какъ церковь ушла, онѣ больше не растутъ. Въ ясную пору въ горѣ слышится колокольный звонъ, вопли молящихся, церковное пѣніе и чтеніе, и многое другое, что обнаруживаетъ постепенно ослабѣвающую однако жизнь ушедшихъ въ землю молельщиковъ. Въ былыя времена все это слышалось чаще и явственнѣе, теперь же слабѣе и рѣже. Во всякомъ случаѣ подземное богослуженіе идетъ не одновременно съ богослуженіемъ сосѣдней и другихъ церквей, а всегда то раньше, то позже, и только въ свѣтлую седмицу оно идетъ одновременно съ наземными церковными службами.

Сказанное исключительно о Городокской церкви носитъ на себѣ характеръ всѣхъ преданій, рассказываемыхъ объ ушедшихъ

въ землю церквахъ, со всѣми однообразными мелочными обстоятельствоми. Въ ряду съ такими преданіями идетъ другое, а именно: въ давнія времена появился въ краѣ какой то «осилокъ»¹⁾, который разрушилъ множество церквей, ударяя по храму, то правою, то лѣвою рукой, а иногда и ногой. Какъ на мѣсто, гдѣ такимъ образомъ была разрушена церковь указываютъ на существующее близъ села Велишковичъ церковнищенское кладбище, называемое просто «церковнищемъ». Окрестное населеніе набожно чтитъ подобныя мѣста прежнихъ церквей, сюда не гоняется скотъ, проѣзжіе и прохожіе непременно кладутъ крестное знаменіе, какъ при проѣздѣ мимо настоящей церкви. Въ иныхъ мѣстахъ благочестивыя руки воздвигаютъ кресты, поддерживаютъ уже существующіе и ставятъ свѣчи.

Въ дополненіе къ сказанному о самой мѣстности, гдѣ по преданію ушла въ землю церковь, слѣдуетъ упомянуть, что предшествующая Городку мѣстность называется «Долгимъ полемъ», несмотря на то, что это поле находится теперь подъ огромнымъ березовымъ и еловымъ лѣсомъ, между тѣмъ, какъ находящаяся за Городкомъ деревня «Залѣсье» скрывается скорѣе въ кустарникахъ, чѣмъ въ лѣсу, да и тотъ торопливо очищается подъ пахотное поле.

Сообщено Н. Я. Никифоровскимъ.

236.

ДЗЕМКОУ ГРУДЪ НА МѢСТѢ УШЕДШЕЙ ВЪ ЗЕМЛЮ ЦЕРКВИ.

II.

Гродненск. губ. и уѣзда, дер. *Ревки*.

Старые люди кажуць, што гдзѣ гэтотъ грудъ, тамъ даўпѣй было мѣсто (городъ). Великое было гэто мѣсто и по серединѣ стояла великая церкоў. По емъ были войны, тайды люди ўсѣ увойшли ў гэту церкоў и земля растворила ся и церкоў увойшла ў землю зъ люди. Кажуць, екъ правитца на Великъ дзень на-

1) силачъ.

божепство ¹⁾ ў церкви, то треба лехчѣ на гэтомъ грудзѣ и почуенгъ, што и тамъ правитца набоженство и чутно, екъ звонецъ и сѣвауць. Такъ недаўно, кажуць, на томъ грудзи гораў чаловѣкъ изъ Суховлянъ (такъ называюць деревню), ему и ноги и руки поломало, а волю ў той моментъ здохли. Гэты чаловѣкъ раскаяўся и ёнъ выздоровѣў.

Зап. учен. приготов. кл. Свислоч. учит. сем. Мышко. ²⁾

237.

ОБЪ УШЕДШЕМЪ ВЪ ЗЕМЛЮ КОЛОКОЛЬ.

Гродн. губ., Кобринскаго уѣзда, м. Городца.

Въ приходской церкви м. Городца есть довольно большой колоколь, о чудесномъ полученіи котораго разсказывается слѣдующее. Вмѣстѣ съ другимъ, такимъ же колоколомъ онъ приплыль къ берегу мѣстной рѣчки и зазвонилъ. Но такъ какъ священникъ и прихожане медлили крестнымъ ходомъ, то оба колокола стали опускаться въ воду и когда прибыль крестный ходъ къ берегу, одинъ колоколь скрылся въ водѣ, а другой видѣнъ былъ лишь на половину. Немедленно закинули сѣти и вытащили этотъ послѣдній колоколь, но при всѣхъ усиліяхъ не могли вытащить другого колокола, который, какъ нужно думать, скоро отплыль дальше.

Учен. Свислоч. уч. Семинаріи Михаилъ Гловацкій.

238.

КАПЛИЦА, ПОСѢЩАВШАЯСЯ МЕРТВЕЦАМИ.

Дер. Великая Весь, Волковыскаго уѣзда, — той же губ.

На западъ отъ деревни Великая Весь стояла раньше небольшая каплица, которую рѣдко кто посѣщаль, въ виду ея «забочности». Ежегодно во время чтенія страстей эта каплица наполнялась мертвецами, которые освѣщали се яркимъ огнемъ и

1) богослуженіе. 2) Почти всѣ приводимыя въ этомъ сборникѣ записи учениковъ названной Учительской семинаріи обязательно доставлены намъ почтеннѣйшимъ сотрудникомъ нашимъ, П. Я. Никифоровскимъ. Ш.

слушали «Вангилі»¹⁾, которыя читались поочередно мертвецами — священниками. Всѣ эти мертвецы собирались съ одного только ближайшаго кладбища. Въ настоящее время пѣтъ и слѣда этой каплицы.

Ученикъ Свислоч. Семин., житель дер. Великая Весь, Почобуть.

239.

КАПЛИЦА, ОБИТАЕМАЯ НЕЧИСТОЙ СИЛОЙ.

Той же губ. и уѣзда, дер. Ревки.

Недалеко отъ рѣки Скидлицы есьць сажалка, а коле сажалки даўней панъ строіў каплицу, но людзи не захоцѣли робиць каплицы: одны ўлѣзучь ў каплицу, а другіе на дворѣ. И тыя, которыя ўлѣзучь, тамъ стукаюць, а тые, которыя на дворѣ, боятца и кажуць пану, што тамъ черци. И панъ велѣў оставиць робиць каплицу. Съ тѣхъ поръ ў той каплицы черци живуць. Недаўно, кажуць, пішоў почьчу чаловѣкъ коле гэтой каплицы и его што-то ухонило.

Зап. учен. Свислочск. учит. семинаріи Мышко.

240.

О КЛАДЪ, ЗАРЫТОМЪ ШВЕДАМИ.

Село Торокани, Кобринскаго уѣзда, Той же губ.

Въ полуверстѣ отъ дер. Торокани, Кобринскаго уѣзда, находится старое кладбище, на которомъ въ Великую Субботу ежегодно появляются огненные язычки, отъ сумерекъ до полночи. Эти язычки безпрестанно мѣняются въ цвѣтѣ и бываютъ то бѣлыми, то красными, то синими. Это сеть ничто иное, какъ зарытыя здѣсь шведами деньги, которыя пересушиваются, по закліатію, въ Великую Субботу. Воспользоваться деньгами не трудно: стоитъ только, не щадя памяти погребенныхъ здѣсь умершихъ, взрыть все кладбище и разметать кости.

Изъ записи учен. Свисл. уч. сем. Соколовскій.

1) т. е. Евангелія.

241.

О ЗАКЛЯТОМЪ КЛАДѢ.

Той же губ., Волковыс. уѣзда, дер. Великая-Весь.

На сѣверной сторонѣ дер. Великая-Весь, въ полуторѣ верстѣ отъ нея, можно видѣть небольшую возвышенность. Здѣсь время отъ времени старожилы видятъ голубого коня, который «гарцуетъ» и при приближеніи къ нему «утекаетъ» и проваливается въ землю. Это есть зачатый кладъ, который никому никогда не дается въ руки. Находимые тамъ серебряныя деньги поддерживаютъ вѣру окрестнаго населенія въ зачарованный кладъ.

Изъ записи уч. Свислоч. уч. семинаріи Игнатія Пчобута.

242.

СРАЖАЮЩИЕСЯ СОЛДАТЫ.

Той же губ., Бѣльскаго уѣзда, дер. Тривежи.

Въ одной верстѣ отъ дер. Тривежи, Бѣльскаго уѣзда, указываютъ мѣсто погребенія русскихъ и польскихъ солдатъ, павшихъ здѣсь въ кровопролитномъ, хотя и равномъ боѣ. Ожесточеніе сражающихся, говоритъ преданіе, было такъ велико, что оно продолжастся съ тѣхъ поръ и до нашего времени. Въ полночь передъ новымъ годомъ можно видѣть здѣсь двухъ русскихъ и двухъ польскихъ солдатъ, которые ожесточенно рубятъ другъ друга и, не докончивъ сраженія, проваливаются въ землю при первомъ пѣніи пѣтуха.

Изъ записи уч. Свислоч. уч. семинаріи Анд. Ос. Прокопчука.

243.

ЗАКОЛДОВАННАЯ ДѢВИЦА.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, дер. Тереховичи.

Въ одной верстѣ отъ означенной деревни, Лысковской вол., Волковыскаго уѣзда, и теперь находится небольшая роща, о ко-

торой въ памяти окрестнаго населенія сохранилось слѣдующее преданіе. Одинъ человѣкъ, по имени Янко, проѣзжалъ близъ рощи въ самую полночь. Когда онъ поровнялся съ окопами, кои можно видѣть и теперь, то увидѣлъ большой желѣзный сундукъ, по обѣ стороны котораго находились двѣ цѣпныя собаки; на сундукѣ сидѣла дѣвица и чесала волосы, отъ которыхъ пышало пламя. Дѣвица слезно стала просить Янко подойти къ ней и распутать волосы, обѣщая сдѣлать его счастливымъ на всю жизнь и увѣряя, что злыя собаки не тронутъ его. Удивленный и напуганный Янко не рѣшился однако подойти къ дѣвицѣ, а бросилъ ей свой поясъ, чтобы крѣпче привязать собакъ. Лишь только поясъ коснулся дѣвицы, сундукъ загремѣлъ, зазвякали въ немъ деньги и дѣвица отчаянно взвизгнула и явственно произнесла слѣдующія слова: «Проклята твоя душа отнынѣ до вѣку, што ты мене зачипивъ: мучилась я сто роковъ, буду мучится и еще столько-же; но и ты не воскреснешь!» Съ этими словами она ушла въ землю вмѣстѣ съ сундукомъ, собаками и поясомъ Янко. Дѣйствительно Янко остался несчастнымъ на всю жизнь и его несчастіе до сего дня ставятъ въ примѣръ другимъ.

Уч. Свислоч. уч. семинаріи Тараскевичъ и Габровскій.

244.

О КОРОЛЕВОЙ ГОРѢ.

Той же губ. 1).

На западной сторонѣ дер. Горска, въ одной верстѣ отъ послѣдней, находится «Королева гора», которая образовалась по слѣдующему поводу. Пастухи устроили потѣшную войну и выбрали королемъ одного своего товарища. Когда игра не удалась по винѣ короля, пастухи рѣшили сдѣлать ему примѣрное наказаніе и для

1) Уѣзда, — какъ при этомъ, такъ и при нѣкоторыхъ другихъ преданіяхъ, записанныхъ учениками Свислочской учительской семинаріи, въ рукописи г. Пикифоровскаго, къ сожалѣнію, не указано. Этотъ небольшой пробѣлъ будетъ пополненъ въ «Примѣчаніяхъ» къ этой части настоящаго сборника. Ш.

того согнули березу и къ вершинѣ ея привязали несчастнаго короля, шуточно грозя повѣсить его. Въ это самое время въ стадо ворвался волкъ — и пастухи оставивъ короля, бросились прогонять волка. Когда же они возвратились къ несчастному королю, послѣдній былъ мертвъ. Пастухи такъ плакали и убивались по товарищѣ прежде послѣ его погребенія, что земля сама собою стала подниматься и образовала надъ могилой настоящую гору.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Никита Козловичъ.

245.

О РВАХЪ.

I.

Той же губ.

Въ четырехъ верстахъ отъ той же деревни, на восточной сторонѣ, находится длинный и глубокий ровъ, извѣстный подъ названіемъ «Переровъ». Раньше это была рѣка и по ней плавали суда и сплавлялся лѣсъ. Однажды королевичъ, переправляясь съ своей матерью королевой чрезъ рѣку, упалъ въ воду и утонулъ. Мать бросила въ рѣку щетку, отъ чего вода быстро спала; на днѣ рѣки лежалъ мертвый королевичъ. Всѣ успія спасти сына оказались безплодными и злополучная королева прокляла рѣку, которая съ той поры наполняется водою только въ весеннюю пору.

Учен. Свисл. уч. семинаріи Никита Козловичъ.

246.

II.

Той же губ.

Въ полуверстѣ отъ села Орѣничъ находятся большіе рвы, которые когда-то составляли ложе громадной рѣки. Разъ переправлялась черезъ рѣку вѣдьма и нечаянно уронила въ нее похищенное дитя, которое тутъ-же и утонуло. Вѣдьма прокляла рѣку и вода ушла въ землю. На томъ мѣстѣ, гдѣ уходила

вода, выросъ особенный кустъ: отъ такъ сказать затыкаеть отверстие, чрезъ которое прошла вода. Если бы, по народному повѣрью, нашелся ловкій и сильный человекъ и выдернулъ этотъ кустъ за одинъ пріемъ, то исчезнувшая рѣка снова появилась бы на своемъ мѣстѣ.

Учен. Свислоч. уч. Семинаріи Иванъ Медвѣдь.

247.

III.

БОРОНОУСКІЙ РОЎ.

Гродн. губ. и уѣзда.

Гэты Бороноўскій роў надто глубокіі, и ў емъ, кажуць, черци еѣдзяць съ тѣхъ поръ, екъ ѣхаў коле гэтаго рова панъ зъ своее жонкою и вывернуўся ў гэты роў, — и его жонка забилася. Зъ тыхъ поръ ў гэтымъ рови черци страшаць почою людзей.

Зап. учен. Свислочск. учительск. семинаріи Мышко.

248.

О РѢКАХЪ И ОЗЕРАХЪ.

I.

О ПРОИСХОЖДЕНІИ РѢКИ ВИЛИИ.

Минск. губ., Борнск. у.

О происхожденіи рѣкъ среди населенія Витушинской волости (Борнсов. у., Минск. губ.) существуетъ слѣдующее преданіе: Богъ, собравши всѣхъ птичекъ, велѣлъ имъ копать рѣку. Птички послушались, стали копать землю и образовались рѣки и озера. А одна изъ птичекъ, которую крестьяне называютъ «конюхъ», отказалось копать и потому Богъ запретилъ ей пить воду на землѣ, а дозволилъ ей пить на древесномъ листѣ. Поэтому въ лѣтніе дни, когда сухая погода бываетъ продолжительная, конюхъ своимъ свистомъ проситъ Бога послать дождь, дабы онъ могъ напиться хотя на листкѣ. О происхожденіи же рѣки Вилии по-

вѣствуется слѣдующее: На мѣстѣ истока этой рѣки (въ лѣсномъ урочищѣ «Стѣнь-Камень», что въ Витушинской волости) нѣкогда жило одно семейство: мать, сынъ и дочь. Сынъ былъ непослушнымъ, а дочь была развратная. Когда мать, бывало, упрекнетъ ее за нехорошее поведеніе, дочь всегда отвѣчала: «Не твое дѣло: по миѣ люди ѣздили и ѣздятъ будутъ». Мать прокляла свою дочь за такой дерзкій отвѣтъ, и она разлилась рѣкой, назвашой «Виліей», а сынъ за неповповеніе сталъ камнемъ въ образѣ человѣка. Камень этотъ на томъ мѣстѣ стоять и теперь съ отбитою отъ удара молніею головою.

Изъ записи писаря Витушинск. вол. А. Бѣлыковича.

249.

II.

Той же губ. и уѣзда, Мстижск. вол.

Рѣка Бяроза (Березина) во якъ началась: Проци млину ¹⁾ за Докшицами росла бяроза, а свинья подъ ей ўсѣ рыла, рыла и дорылася до водзяной жилы. Дыкъ тогда и чухнула рака, яё по гѣтому и назвали: «Бяроза»

Зап. волости, писаремъ А. Ганусомъ.

450.

III.

О РѢКѢ УЖИЦѢ ²⁾ (ВУЖИЦА).

Разска́зываютъ, что будто бы село, находившееся около этой рѣчки, окружала огромная змѣя «Вужица», которая каждый день съѣдала по одному человѣку изъ этого села, и никто не могъ освободить его отъ этого чудовища. Наконецъ пріѣхалъ сюда Донской казакъ, по имени Гришка, и отрубилъ ему голову. Вдругъ

1) мельницы. 2) Рѣка эта находится въ Витебской губ., Дриссенскаго у., и впадаетъ въ Западную Двину. Я.

голова эта погналась за нимъ. Онъ вскочилъ на лошадь и началъ убѣгать отъ нея, но она его преслѣдовала до самой Двины. Гриника бросился въ Двину, надѣясь переплыть ее, и здѣсь же утонулъ, а съ нимъ вмѣстѣ и голова чудовища. А то мѣсто, гдѣ стояло село, тотчасъ же провалилось. Говорятъ, что въ день Ивана Купалы, если приложиться къ землѣ, то слышенъ подъ землею звонъ колоколовъ и пѣніе въ церкви.

Съ тѣхъ поръ крестьяне на томъ мѣстѣ, гдѣ стояло провалившееся село, не охотно селятся, и если вы спросите кого нибудь изъ крестьянъ: сколько здѣсь душъ, или хатъ? Вы непременно услышите слѣдующій отвѣтъ: «а што тутъ ёсть, семь хатъ съ хлѣвами, и семь душъ съ свиньями.»

Зап. учен. 5-го кл. Витебск. гимназіи Янковскій.

451.

IV.

ПОЧЕМУ МЕЛЪЕТЪ РѢКА ЦАТА?

Могил. губ., Гомельск. уѣзда, с. Старо-Юрковичи.

Въ верстѣ отъ села Старыхъ-Юрковичъ тянется узкая, черноземно-глинистая полоса низменной, болотистой почвы, покрытая очеретомъ и различными болотными растеніями. Тянется она, извиваясь, между множества селъ и деревень, верстъ за 50 съ сѣверо-запада за дер. Рудней-Цатой на границы съ Черниговской губерніей, впадаетъ въ Вагу, а Вага въ р. Сновъ, притокъ Десны. Эта полоса есть рѣка Цата. Весною разливается она довольно широко, а лѣтомъ высыхаетъ. Еще недавно, — лѣтъ 5 тому назадъ, она настолько еще была обильна водою, что кое-гдѣ на протяженіи ея были устроены водяныя мельницы и суковальни. А прежде, какъ говорятъ старяки, сохранившіе въ своей памяти преданія отъ старыхъ временъ, это была большая рѣка, по которой посылись суда и плоты. Рѣка эта составляетъ часть границы между Московскою и Литовскою Русью.

Здѣсь же, на границѣ Черниговской губерніи, недалеко отъ

дер. Быстры (Могил. губ.), Чуровичъ и Хвоевичъ (Черниг. губ.) видѣются слѣды и остатки засѣкъ, рогатинъ и вообще преградъ, которые, быть можетъ, устраивали поляки, чтобы затруднить набѣги буйныхъ казаковъ и гайдамаковъ, во времена Наливайка, Острияницы, Хмѣльницкаго и другихъ. Здѣсь же на границѣ, среди почти степныхъ мѣстъ удѣляли лѣса, служившіе притопами различныхъ бѣглецовъ. Курганы и холмы свидѣтельствуютъ о происходившихъ схваткахъ и сраженіяхъ. Вотъ какъ рассказываютъ крестьяне объ обмелѣшии Цаты: «Казали люди, що ета була большая рика, що по ей плавали плиты¹⁾. На бирагу, въ очиротахъ була хатка и жила тамъ удова, большая вѣдьма, и були у яе спнъ и дочь—русалка, вельми пригожіе. Спна йна любила, а дочь—не, оттого, що и дочь столько вѣдала, сколько йна.

Разъ матки ни була дома. Отъ дочь и кажа: «Ходимъ, братокъ, купацца!» Братъ пошовъ купацца, да и втопився. Вярнулась ўдова, и щобъ отживить сина, узла очиротину и юшку²⁾: очиротину наложила, а юшкой накрыла. Отъ тыхъ поръ вода унилась. А русалка вхѣпла брата да вткнула въ Дняпру.

Зап. учит. народн. училища г. Батуринымъ.

252.

V.

ОБЪ ОЗЕРЪ ВЪ ДОМОШКОВИЧАХЪ.

Минск. губ., Борисовск. уѣзда, Мстисжск. вол.

А вѣзпро, што ў Домошковичахъ³⁾ тамъ жадной⁴⁾ раки ня ў ходзѣ и ни выходзѣ, а гэтакаяшь глыбокое, такъ само кажучъ, стало. Першъ было поле; на ёмъ ўсѣ грэчку сѣяли. Разъ гэто скосили грэчку, пусьпили свиньней пасьциць, дыкъ порсюкъ⁵⁾ ў воднымъ мѣсьци шукаючи, муся зямляныхъ орэхоў, рыў, рыў и дорыўся до зямельныхъ цмокоў⁶⁾, ну и чабахнула оттўляка вода,

1) плоты; 2) вьюшку; 3) Осивеской волости; 4) ни одной; 5) порядочный поросенокъ, кабанчикъ. Слов. Носов.; 6) *цмокъ* или *смокъ* (по тому же словарю)— сказочное названіе змія.

свиньей ѱсхъ потопили зъ разу, а пастушки уцяклі домоў. Ё возиры тымъ и рыбы ѱсякой гѳдзя. Разъ грапъ Слизинь однѣй щуцѣ причапѣ бляшку подъ жебры и написаў літары: «Коли хто и дзѣ яго злови, канъ ознаймпи яму». Ну дыкъ ѱ сколько годъ и зловили тую самую щуку ѱ Мядзили ¹⁾. Япа пиначи якъ неўня подземными рака́ми туды заплыла.

Зап волости. писаремъ А. Ганусомъ.

253.

VI.

ОБЪ ОЗЕРЪ ²⁾ ПЬЯВИЧЪ.

Гродненской губ., Слонимскаго уѣзда, сел. Деревной.

Тамъ, гдѣ въ настоящее время озеро, когда-то находилась деревня. Въ эту деревню однажды пришли два нищихъ, народъ полагаетъ: самъ Иисусъ Христосъ съ однимъ апостоломъ. Зашли они въ одну избу, гдѣ баба пекла блины. Нищіе попросили блиновъ. Баба имъ не дала и выгнала ихъ изъ дому. Нищіе пошли въ другую избу, гдѣ жила очень бѣдная женщина съ груднымъ ребенкомъ и попросили ту женщину покормить ихъ. У женщины ничего не оказалось; но желая чѣмъ нибудь накормить нищихъ, она влила въ чашку холодной воды, насыпала нѣсколько муки, и всколотивъ и посоливъ, предложила нищимъ ѣсть, хотя было не сварено, говоря, что такой похлебкой она сама питается. Нищіе отказались ѣсть, но видя радушіе хозяйки, предлагали ей немедленно уйдти изъ деревни, потому что съ деревней сейчасъ прозойдетъ несчастіе. Но уходя, женщина обязана была не оглядываться. Взявъ ребенка на руки, она ушла изъ деревни. Вдругъ услышала за собою какіе-то крики—и оглянулась.... Вся деревня провалилась въ землю и на мѣстѣ ея образовалось озеро, женщина же обратилась въ камень, который стоитъ на берегу

1) Виленск. губ., Вилейскаго уѣзда. 2) Находится близъ села Деревной, на землѣ, принадлежащей причту; занимаетъ оно пространство около трехъ квадратныхъ десятинь. С.

озера и по настоящее время. Говорятъ, что камень имѣлъ раньше фигуру жевщицы съ ребенкомъ на рукахъ и у женщины были замѣтны на шеѣ бусы.

Озеро очень глубокое. Говорятъ будто связывали веревокъ въ 40 сажень и мѣрили глубину, привѣсивъ гирю, но до дна не достали, а вмѣсто бывшей гири вытащили обратно баранью голову. Какой-то человекъ въ этомъ озерѣ утонулъ и по этому случаю жители признали, что въ озерѣ обитаютъ нечистые духи.

(Отъ собирателя). Я лично осматривалъ камень, въ который будто-бы обратилась женщина. Это довольно большой обыкновенный булыжникъ, вышиною по колѣно человекъ, но широкій, безъ всякой формы, даже съ довольно длинной гранью на верху и не имѣетъ никакихъ подобій какихъ-либо очертаній.

Зап. вол. писарь Осипъ Лукьянецъ.

264.

VII.

ЗАРОСТАЮЩАЯ ОЗЕРА.

Почти про всякое заростающее озеро, равно какъ и болото, въ народѣ ходятъ преданія въ родѣ слѣдующаго: мать однажды пекла блины и послала своего сына въ ближайшее озеро за водою. Вдругъ она слышитъ крики утопающаго сына. И въ испугѣ и замѣшательствѣ, бросается вонъ изъ избы со сковородою въ рукѣ. Сынъ тонетъ на глазахъ матери, лишенной средствъ ему помочь. Въ отчаяніи и сильной злобѣ за погибель единственнаго сына, мать проклинаетъ озеро и бросаетъ въ него сковороду съ лежащимъ на ней блиномъ, отчего озеро немедленно начинаетъ заростать.

При этомъ разсказчики всегда добавляютъ, что заросшее озеро можно возвратитъ въ первобытное состояніе; для этого нужно одно только условіе—отыскать заброшенную въ него сковороду, блинъ, растворившійся въ болотную поверхность, и тогда озеро снова возстанетъ въ ту минуту, когда сковорода вынется изъ воды.

Сообщено Н. Я. Никифоровскимъ.

255.

VIII.

СВИСЛОЧСКОЕ ОЗЕРО.

Гродн. губ., Волковыск. уѣзда, м. Свислочь.

Гдѣ́ циперь гѣтое озеро, тутъ ўпядодъ росла велика лалышпина, а озера не было, только были каналы обгороджаны парканомъ¹⁾ и тамъ было много рыбы, а по середзини каналоў была выспа²⁾ обсажена ўкругъ ольхами и одна ольха была спилвана по половини. На той ольси стояла другая ольха и якъ тутъ кермашъ, то сюда пріѣжджали богатые купцы и продавали ўселякіе товары, а Тышкевичъ быў радъ, што до его мѣстѣчка пріѣжджаюць купцы и ёнъ ценгле³⁾ даваў имъ обѣдъ, и якъ пора была псыци на обѣдъ, то выстаўляли бѣлую харніўку⁴⁾, а купцы якъ убачаць, што выстаўлена была харніўка, такъ яны вѣдали, што пора псыци на обѣдъ. Гѣты звяринець, што цеперь вырубали на дрова, такъ само быў обгороджаны и тутъ были усякіе звѣры, а ихъ пильноваў одзинъ чаловѣкъ, который называўся звѣриникъ. И отъ самого палацу быў мостъ черазъ звяринець, да до того косцелка, што на Бреской гулицы:

Зап. учен. пригот. кл. Свислоч. учит. сем. А. Рутковский, уроженецъ м. Свислочи.

256.

IX.

ОЛЬХОВСКОЕ ОЗЕРО.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, дер. Пацевичи, Песковской волости.

Въ пяти верстахъ отъ дер. Пацевичи находится «Ольховское озеро». Очень давно на этомъ мѣстѣ была деревня. Однажды, въ видѣ нищаго, пришелъ въ деревню самъ Богъ и сталъ просить ночлега. Но никто изъ незаконныхъ жителей не сжалился надъ нищимъ и не пустилъ его въ свой домъ. Выйдя за деревню, нищій проклялъ всѣхъ ея жителей, за псключеніемъ одного спавшаго ста-

1) заборомъ; 2) островъ; 3) съ польск. ciagle: всегда; 4) искаженное съ польск. chorągiew, chorągiewka: хоругвь, знамя, значокъ, флагъ и т. п. III.

рика. Какъ только этотъ послѣдній проснулся и вышелъ за околицу, земля съ домами стала осѣдать; въ то же время отъ сильнаго дождя осѣвшее мѣсто начало наполняться водою. Когда праведный старикъ оглянулся на деревню, то увидѣлъ озеро, на срединѣ котораго, какъ разъ въ томъ мѣстѣ, гдѣ приходился его домъ, плавалъ столъ съ раскрытою на немъ книгою, которую читалъ онъ передъ сномъ и закрыть не успѣлъ. Спустя сто лѣтъ затопленная деревня опять увидѣла свѣтъ Божій и вотъ какимъ образомъ: пастухъ увидѣлъ крестъ на берегу озера и хотѣлъ поднять его, но крестъ оказался на цѣпи. Пастухъ потянулъ цѣпь — и на поверхность озера всплыла деревня, радостные жители которой подняли веселый крикъ. Пастухъ такъ испугался, что выпустилъ цѣпь изъ рукъ и на его глазахъ деревня снова ушла въ воду еще на сто лѣтъ.

Учен. Свислоч. уч. семинар. Онуфрій Мохначъ.

257.

О КАМНЯХЪ.

I.

Минской губ.

О камняхъ существуетъ повѣрiе, что въ былыя времена они, подобно животнымъ чувствовали, росли, размножались, но когда люди прогнѣвали Бога, то онъ проклялъ и людей и землю. Земля перестала давать прежнiе обильные урожаи и камни перестали расти¹⁾.

Въ Борисовскомъ уѣздѣ, около села Краснолуцка, лежатъ большой камень, въ которомъ, по преданiю, въ старину, жила портной. Онъ шилъ безустанно, и шилъ очень хорошо, только не нужно было его просить объ этомъ, — въ противномъ случаѣ онъ

1) И въ Гродненской губернии (по сообщенiю почтеннаго псаломщика И. О. Карскаго) крестьяне бѣлоруссы вѣрятъ, что камни прежде росли, но однажды Божiя Матерь шла по дорогѣ и ударила лѣвой ногой о камень, отъ чего потекла кровь. Она прокляла тогда все камни и сказала: «Не расти вамъ больше!» И вотъ съ тѣхъ поръ и прекратился ростъ камней. III.

поступалъ какъ разъ наоборотъ, а иногда, бывало, просто изрѣ-
жетъ матеріалъ и броситъ. Онъ ни съ кѣмъ не говорилъ ни слова.
За работу ему приносили ѣсть и пить. Не служить ли послѣднее
указаніемъ на поклоненіе и жертвоприношенія камнямъ? Есть дан-
ныя, позволяющія отвѣчать на это утвердительно¹⁾. Такъ напри-
мѣръ въ Бѣлоруссіи есть много камней, прославившихся въ на-
родѣ чудодѣйственной силою. Два такихъ камня находятся, между
прочимъ, въ Игуменскомъ уѣздѣ, близъ села Пережира. Одинъ
изъ нихъ называется Дзяммянъ, другой—Марзя. Они находятся
однѣ отъ другого на разстояніи приблизительно 100 сажень.
Лѣтъ 20 тому назадъ прославился чудодѣйственною силою камень
Марзя. Ходили слухи объ исцѣленіи паралитиковъ, хромыхъ,
глухихъ и пр. Къ нему стекались на поклоненіе не только жи-
телей ближайшихъ мѣстностей, но даже издалека, изъ губерній:
Могилевской, Витебской, Псковской, Виленской и пр.

Марзя — аршина два въ высоту, около аршина въ ширину,
а толщиною въ 1 футъ; *Дзяммянъ* будетъ нѣсколько меньше
Марзи. Глаза суевѣровъ усматриваютъ въ томъ и другомъ по-
добіе человѣческой фигуры, хотя эти камни не имѣютъ ни ма-
лѣйшихъ признаковъ ни головы, ни другихъ частей человѣче-
скаго тѣла. Къ половымъ различіямъ повело присутствіе у
Марзи два небольшихъ возвышенія по срединѣ: они принимаются
за женскія груди. Этимъ камнямъ приносили пожертвованія:
холстъ, лёнъ, шерсть и деньги. Впрочемъ въ послѣднее время
популярность *Марзи* сильно упала и о прежнихъ приношеніяхъ
и въ поминѣ нѣтъ. Только иногда дѣвушка, выпрашивая себѣ
жениха, привѣситъ къ камню кольцо или нѣсколько бусъ.

Изъ сообщенія А. Е. Богдановича.

1) Поклоненіе камнямъ, какъ извѣстно, было весьма распространено среди
народовъ Европы до введенія къ нимъ христіанства, а въ другихъ частяхъ
свѣта, куда не успѣли еще проникнуть спасительныя лучи его ученія, оно въ
полной силѣ существуетъ и доселѣ. Слабые слѣды этого поклоненія мы встрѣ-
чаемъ и теперь еще не только въ Бѣлоруссіи, но и въ другихъ областяхъ Рос-
сіи, среди темной невѣжественной массы ея сельскаго населенія. См. «Примѣ-
чанія къ этому тому. III.

258.

II.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда, Мстижской вол.

За Турьими горами, коля дзярэўні Пустой, при до-розѣ, што стояць побочь два вялікіе каменяни, а трэци зъ заду менши и называюцца «валы», дыкъ называны оттого такъ, што коля-то, можа за прадвѣчныхъ часоў, одзпнѣ чаловѣкъ ў самы святы Вяликдзень кажа жонцѣ: «Людзи кажуць сяго дня вяликъ дзень, поглядзпмъ гэтой праўды: коли вяликъ дзень, дыкъ я повиннѣ много нара́ць»¹⁾. Ўзяў запрогъ ў соху пару волоў и поѣхаў на поле ораць. Ў поўдзень жонка понясла яму полўднаваць. Приходзи туда, ажъ видзиць: якъ ёнъ, такъ и волы пиравярнулись каменяни. Яна и пошла назадъ, голосючи. Зъ тыхъ поръ та-мока нхто боли николи и ни ораў, ды и мѣсто тоя цяперъ и заросло лѣсомъ.

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ Дост. Минск. Статист. Комитетомъ.

259.

III.

ПРЕДАНИЕ О КАМНЯХЪ ПО ВИЛЕНСКОЙ ГУБЕРНИИ.

Вблизи мѣстечка Курженецъ, въ 9 верстахъ отъ уѣзнаго города Вилейки, на полѣ лежитъ огромный камень, называемый Гомсинъ. Крестьяне рассказываютъ, что давнымъ давно на этомъ мѣстѣ жилъ сапожникъ Гомсинъ. Онъ былъ *философъ*, ни во что не вѣрилъ, не ходилъ въ церковь и не уважалъ праздничныхъ дней. Въ одно Свѣтлое Христово Воскресенье, называемое въ простонародіи «Вяликъ дзень», Гомсинъ, понимая значеніе этихъ словъ въ буквальномъ смыслѣ, такъ разсудилъ: когда онъ въ будній день можетъ сшить одну пару сапогъ, то въ *вяликъ* — *дзень* долженъ сшить двѣ пары. Объявивъ о своемъ умозаключеніи до-

1) т. е. наораць.

мочадцамъ и сосѣдямъ, онъ прилежно сталъ работать, подтрунивая надъ ухотившими въ церковь, что въ то время, когда они понапрасну убиваютъ время, онъ въ тотъ день зарабатываетъ вдвое болѣе обыкновеннаго. Вотъ народъ валить уже изъ церкви, а Гомсинъ все еще сидитъ за работой; но когда поровнялся съ его избой, на ясномъ, лазурномъ небѣ неожиданно явилось чреватая туча, полился дождь, и въ ту же минуту грянулъ громъ въ самую избу Гомсина. Пораженные необыкновеннымъ явленіемъ и ослѣпленные такъ непостижимо блеснувшюю молніею, всѣ присутствующіе пали на колѣни и закрыли глаза руками, а когда, успокоенные опять водворившеюся тишиною, открыли глаза, каковъ былъ ихъ ужасъ, когда удивленные и пораженные ихъ взоры не могли отыскать ни избы Гомсина, ни его самого, какъ будто никогда не существовавшихъ. На томъ же мѣстѣ, гдѣ была изба, лежалъ большой камень, до сихъ поръ существующій, какъ нѣкій свидѣтель грознаго событія и какъ рѣзкій примѣръ наказанія Господня, за неисполненіе его заповѣдей.— Многие изъ окрестныхъ крестьянъ глубоко убѣждены, что въ день Свѣтло-Христова Воскресенья, наклонясь къ камню, слышатъ пѣніе пѣтуха и стукъ сапожничьяго молота; но что всего удивительнѣе, какъ увѣрили меня люди достойной вѣры, что почти каждое лѣто въ камень этотъ ударяетъ громъ, и, въ самомъ дѣлѣ, онъ во многихъ мѣстахъ потрескался.

Въ этомъ родѣ почти къ каждому большому камню усвоена чудесная легенда. Въ Вилейскомъ уѣздѣ есть еще другой камень, на которомъ будто бы видятъ оттискъ человѣческой ноги. Въ Ошмянскомъ уѣздѣ, при большой дорогѣ, ведущей изъ Троковъ въ Ошмяны, есть такой камень съ подобіемъ оттиска человѣческой ноги. Въ Лидскомъ уѣздѣ, Веверскаго прихода, въ имѣніи Іозефово, помѣщика Шишки, при деревнѣ Мейры, на большомъ камнѣ видѣнъ такой же оттискъ, но народъ говоритъ, что это *ступень* Пресвятой Богородицы. Въ Троковскомъ уѣздѣ, въ Козувшскомъ приходѣ, въ имѣніи Миткишки, помѣщика Подгурскаго, на правомъ берегу Вилии, такой же камень съ оттискомъ, также

вѣлчаемымъ ступнею Божіей Матери. Въ Опшмянскомъ уѣздѣ, за мѣстечкомъ Сморгоняи, при Мпнскои почтовой дорогѣ, на дугу лежитъ камень длиною пять аршинъ, шириною четыре. Далѣе за Сморгонями, есть камень еще больше этого, длиною восемь, шириною 6 аршинъ, отъ котораго вблизи находящееся мѣстечко получило названіе *Камня*. Первый изъ этихъ камней чрезвычайно высокій, служитъ работникамъ оградой отъ вѣтра и зноя во время отдыха; а о послѣднемъ сохранилось преданіе, что будто бы въ прежнее время, ежели кто положилъ на немъ два злотыхъ (30 п. с.), то, возвратясь домой, найдетъ повѣшенные сапоги, непзвѣстно откуда явившіеся. Въ городѣ Вильнѣ, за предмѣстьемъ Снппшкп, по правой рукѣ Вилькомирской дороги, за домами, на полѣ, лежитъ нѣсколько камней. Простой народъ увѣряетъ, что во время оно, какіе-то новобрачные на этомъ мѣстѣ шпрвали свадьбу неприличнымъ образомъ, пьянствуя, богохульствуя и проч. За это Господь Богъ наказалъ ихъ, превративъ въ эти камни. Въ Вилейскомъ уѣздѣ, въ лѣсу имѣнія Клесинъ, помѣщика Коверскаго, находятся три камня, изъ которыхъ два похожи на воловъ, а одинъ на человѣка. Народъ увѣряетъ, что это пахарь съ двумя волами, превращенные въ камни, за то, что пахарь обрабатывалъ землю въ праздникъ Глѣба и Борпса (24-го іюля) ¹⁾.

Изъ стат. Киркора: «Этнографическій взглядъ на Виленскую губернію». Этнографическій Сборникъ Имп. Р. Геогр. Общества, выпускъ III, 1858 г., стр. 179—80.

1) Понятіе о наказаніи за разныя преступленія превращеніемъ въ камни широко распространено въ Литвѣ и въ Западной Руси. Въ Слуцкомъ уѣздѣ, въ 14 верстахъ отъ Несвижа, имѣнія князя Радзивила, при фольваркѣ Лозовичи, лежатъ два камня необыкновенной величины и одинъ высокій камень, стоящій въ видѣ статуи, дѣйствительно немного похожъ на человѣческую фигуру. Лежащіе камни тоже были два вола, а стоящая фигура пахарь, рѣшившійся пахать землю въ Свѣтло-Христово Воскресенье, превращенный за это вмѣстѣ съ волами. К.

260.

IV.

Гродненской губ., Пружанскаго уѣзда, дер. Кивачино.

Близъ дер. Кивачино, Пружанскаго уѣзда, и на постоянное время можно видѣть большой, круглый камень, на ровной площадкѣ котораго замѣтны два углубленія, напоминающія отпечатокъ человѣческихъ ногъ и углубленіе, получившееся отъ сидѣнья на камнѣ. Эти слѣды оставлены св. Дѣвой, когда она шла въ Иерусалимъ съ младенцемъ на рукахъ и отдыхала на камнѣ. Падающая на камень дождевая вода никогда не высыхаетъ въ его углубленіяхъ и много помогаетъ лихорадочнымъ больнымъ, когда тѣ умываются ею.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Дулько.

261.

V.

КАМЕНЬ НА МѢСТѢ ПРОВАЛИВШАГОСЯ ОЗЕРА.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, дер. Голышки, Подоросской вол.

Вблизи почтовой дороги изъ Подороска въ г. Волковыскъ, на сѣверъ отъ дер. Голышки, съ правой стороны, лежитъ большой камень, подъ которымъ скрыто заколдованное озеро. Очень давно проѣзжала здѣсь какая-то знатная паненка съ любимую собачкой. Паненка захотѣла выкупать собачку и бросила ее въ воду. Зацѣпилась-ли собачка въ травѣ или ее сглотнула рыба, но только собачка погибла въ озерѣ. Разгнѣванная паненка прокляла озеро и оно ушла въ землю, оставивъ на поверхности одинъ только камень.

Учен. Свисл. уч. семинаріи Осипъ Майко.

262.

VI.

Той же губ.

Близъ восточной дороги, ведущей въ мѣстечко Деречинъ, въ одной верстѣ отъ послѣдняго, еще и теперь можно видѣть семь вертикально стоящихъ камней, изъ коихъ 6 находится въ группѣ, а седьмой на пять саженей дальше отъ нихъ. О внезапномъ появленіи этихъ камней разсказывается слѣдующее. Изъ мѣстечковой церкви возвращался однажды свадебный поѣздъ и на этомъ роковомъ мѣстѣ встрѣтилъ лютаго чародѣя, который, не дождавшись обычнаго почтительнаго привѣта, проклялъ поѣзжанъ: лошади и экипажи провалились въ землю, а люди превратились въ камни. Въ недавнее сравнительно время на этихъ камняхъ можно было видѣть ясныя очертанія человѣческихъ фигуръ; на невѣстѣ же подвѣчные уборы. Отдѣльно стоящій камень есть несчастный «музыка», который обыкновенно слѣдуетъ поодаль за поѣздомъ.

Ученикъ Свислоч. уч. семинаріи Михаилъ Римша.

263.

VII.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, Песковской волости, дер. Пацевичи.

Въ разстояніи 50 саженей отъ дер. Пацевичи нѣсколько лѣтъ тому назадъ лежалъ довольно большой камень синеватаго цвѣта. Видѣли многократно, какъ на плоской поверхности камня горѣли три свѣчи, а передъ камнемъ стояли въ молитвенномъ положеніи двѣ дѣвочки. Въ одной изъ нихъ можно было признать крестьянскую дочь Ганну, какъ разъ пропавшую изъ дому въ такое время, что и подтвердилось отцовскимъ досмотромъ. На вопросъ отца, гдѣ она была, Ганна упала на землю и тотчасъ-же крѣпко уснула и проснувшись отвѣтила: «я спала». Это обстоятельство сдѣлалось извѣстнымъ въ народѣ и камень прослылъ чудодѣйственнымъ, а стекавшіеся богомольцы осыпали его богатыми

приношеніями. При постройкѣ церкви въ Самуйловичахъ хотѣли употребить въ дѣло сказанный камень, но каменотесъ, при первомъ приступѣ къ дѣлу заболѣлъ, и послѣ тяжкихъ мукъ умеръ на третій день. Когда же другіе рабочіе положили камень на «брику» и тронули лошадей, всѣ колеса разомъ сломались, камень упалъ на землю и ушелъ въ глубь. Но за одну эту попытку у священника перемерли всѣ дѣти и самъ онъ съ женой заболѣлъ. Тогда рѣшено было на этомъ мѣстѣ построить церковь, которая и сооружена во имя Святой Анны.

Учен. Свисл. уч. семинаріи Онуфрій Мохвачъ.

264.

VIII.

Той же губ., Кобринскаго уѣзда, Именинской волости, дер. Именины.

Въ одной верстѣ съ чѣмъ-то отъ дер. Именины, Кобринскаго уѣзда, на высокой горѣ, покрытой сосновымъ лѣсомъ, лежитъ большой камень, о которомъ разсказывается слѣдующее. Однажды въ дождливую погоду ночлежникъ¹⁾ расположился у камня, избравъ его изголовьемъ и подославъ почлежный свой мѣшокъ. Не успѣлъ онъ заснуть, какъ услышалъ грозное приказаніе удалиться отъ камня. Упрямый ночлежникъ не послушался грознаго голоса и послѣ троекратнаго повторенія его. Тогда невидимою силой вырвало мѣшокъ изъ подъ ночлежника и отнесло его самого шаговъ на 50 въ сторону; ночлежникъ перемѣстился и легъ на новомъ мѣстѣ. Отсюда онъ увидѣлъ на камнѣ перемежающійся то синій, то красный огонь; тоже увидѣли и остальные ночлежники, прибывшіе сюда. Когда они подходили къ камню, огонь исчезалъ; но лишь только удалялись отъ него на мѣсто паденія мѣшка, огонь снова появлялся. На другой день ночлежники нашли при камнѣ три серебряныя монеты. Появленіе огня при камнѣ продолжается, говорятъ, и по настоящее время.

Учен. Свислоч. уч. Семинаріи Павелъ Соколовскій.

1) Ночной сторожъ пасущихся лошадей. Слов. Носовича.

265.

IX.

Той же губ.

Въ трехъ верстахъ отъ имѣнія Стародворецъ, на восточной сторонѣ и теперь можно видѣть большой камень, бѣловатаго цвѣта, напоминающій издали форму костела. И дѣйствительно, на этомъ мѣстѣ говоритъ преданіе, когда-то стоялъ костель; но за грѣхи людей онъ ушелъ въ землю со всѣми молившимися тамъ. Съ того времени небольшая ложбина верхней части камня стала наполняться чудотворною водою, помогавшею при глазныхъ болѣзняхъ, пока одинъ сумазбродный панъ не вздумалъ помазать этой водою глазъ своей собачкѣ. Тогда вода стала мало по малу терять свою чудодѣйственную силу, пока наконецъ совершенно изсякла.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Курило.

266.

X.

Той же губ., Кобринск. уѣзда.

На западной сторонѣ дер. Гумницъ, въ разстояніи двухъ верстъ по дорогѣ, ведущей въ дер. Толково, стоитъ большой крестъ, у подножія котораго лежитъ объемистый камень. Послѣ того какъ злая мать похоронила здѣсь свою незаконнорожденную и некрещеную двойню, это, спокойное доселѣ, мѣсто заселилось нечистою силою, которая стала вредить исключительно жидамъ и татарамъ, а изъ за нихъ доставалось и христіанамъ, если только они проходили или проѣзжали ночью вмѣстѣ съ «нехристію». Разсказываютъ, что однажды мужикъ везъ жиду и когда поровнялись съ крестомъ, лошадь стала на дыбы, а къ жиду присосѣдилось какое то чудовище и стало душить его. Отчаяннымъ голосомъ жидъ закричалъ: «Мотай, Хвѣдосько, рукой (т. е. крестись); мотай, змплуйся,

мотай!» Мужикъ сталъ креститься, читать молитвы — и чудовище псчезло, не сдѣлавъ ему вреда. Но когда онъ оглянулся назадъ, то увидѣлъ жида мертваго въ своей «брикѣ».

Учен. Свисл. уч. семинаріи Яковъ Соколовскій.

267.

ПРЕДАНИЕ О ШВЕДАХЪ.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, дер. Тереховичи.

Въ одной верстѣ отъ м. Лысково, на восточной сторонѣ и теперь находится небольшой лѣсокъ, называемый «Окопы». Во время войны русскихъ со шведами на «Окопѣ» осталось множество человѣческихъ труповъ, которые окрестные жители должны были убрать. Перенося къ общей могилѣ одного павшаго, замѣтили на пальцѣ дорогой перстень и стали снимать его, но никакъ не могли, а потому отрубили палець и только тогда завладѣли перстнемъ. Долго послѣ этого въ деревню сталъ приходиться по почамъ безпальый мертвецъ и тревожилъ жителей, въ особенности тотъ домъ, гдѣ находился перстень, пока послѣдній вмѣстѣ съ пальцевыми костяжками не былъ положенъ въ могилу.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Тараскевичъ.

268.

НАСЫПИ ШВЕДОВЪ.

Той же губ., Волковыск го уѣзда, дер. Тереховичи.

На юго-восточной сторонѣ города Волковыска находятся батарейныя насыпи, имѣющія видъ большихъ горъ, каковыми на самомъ дѣлѣ ихъ и считаютъ. По общему указанію эти насыпи сдѣланы шведами во время войны съ русскими. Нужную для этого землю шведы носили собственными шапками, причемъ сдѣлали такой зарокъ, что эти горы можно будетъ разрушить только тогда, когда снесутъ землю солдатскими шапками въ прежнія мѣста.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Александръ Габровскій.

269.

БАБАВЩИНСКІЙ ПОГРЕБЪ.

Витебской губ. и уѣзда.

Заслуживаетъ вниманія разсказъ о погребѣ, находящемся близъ фольварка Бабавщина, отстоящаго отъ села Велишковичъ въ трехъ верстахъ, въ лѣвой сторонѣ отъ Яновичской дороги, и скрывающагося какъ и самый погребъ въ большомъ лѣсу. Указывая на самый погребъ, старожилы съ тѣмъ вмѣстѣ указываютъ и на вымощенную камнемъ дорожку, которая ведетъ отъ погреба къ близъ лежащему ключу. Народное преданіе разсказываетъ объ этомъ погребѣ слѣдующее: въ давнія времена здѣсь жило множество разбойниковъ, которые выстроили этотъ погребъ для того, чтобы скрывать награбленныя богатства и имѣть притонъ. Уходя на промыселъ, разбойники каждый разъ крѣпко запирали входную дверь, заваливая ее жерновомъ и засыпая землей. Самый погребъ какъ и входъ они «зачаровывали», такъ что никто изъ постороннихъ уже не могъ проникнуть внутрь погреба. Однажды разбойники держали у себя въ плѣну знатную дѣвушку, родители которой при содѣйствіи царскаго войска употребляли все усилія, чтобы отыскать дочь и наказать похитителей. Когда не стало возможности скрываться отъ преслѣдователей, разбойники заперли ее и «зачаровали» погребъ, а чрезъ непродолжительное время попали въ руки правосудія и были казнены....

Родители отыскиали мѣсто заключенія своей дочери и дѣятельно принялись откапывать входную въ погребъ дверь. Но каждый разъ, какъ рабочіе успѣвали уже дорыться до жернова, на нихъ, равно какъ и на всѣхъ присутствующихъ, напалъ тяжелый сонъ и никто не успѣвалъ уйти съ мѣста, а падалъ тамъ, гдѣ и стоялъ и засыпалъ на вѣки. Немногіе оставшіеся въ живыхъ по пробужденіи увидѣли, что раскопанная ими земля приняла прежній свой видъ и закрыла собою тѣхъ товарищей, которые были

ближе къ двери. Таже самая работа была исполнена нѣсколько разъ и не родителями только, но и другими лицами и всегда оканчивалось тѣмъ же. Зная про неудачу предшественниковъ, современные искатели приключеній уже не рѣшаются возобновить опасную попытку.

Еще не очень давно, какъ увѣряетъ народъ, можно было слышать стоны и просьбы злополучной дѣвушки. Такъ какъ заворожившіе мѣсто ея заключенія погибли, не выдавъ тайны, то дѣвушка каждый разъ указывала, что освободить ее можно лишь тогда, когда отыщется другой жерновъ, работавшій вмѣстѣ съ жерновомъ, приваленнымъ къ двери. Не смотря на самыя настоятельныя старанія родителей и другихъ лицъ, жерновъ не былъ отысканъ. Говорятъ, что одна часть его лежала при паперти Городокской церкви, ушедшей въ землю, а другая подъ кутнымъ угломъ дома родителей дѣвушки, или же ея злосчастнаго жениха.

Сообщено Н. Я. Никифоровскимъ.

270.

ЧЕРНЫЙ БАРАНЪ.

Гродненской губ., Бѣлостокскаго уѣзда, м. Городокъ.

Въ одной верстѣ отъ м. Городка, Бѣлостокскаго уѣзда, на юго-западной сторонѣ, находится небольшой мостъ, съ одной стороны котораго два небольшихъ холма, а съ другой обширный лугъ. Многіе видѣли, что изъ подъ этого моста въ глухую полночь выбѣгаетъ черный баранъ, который прыгаетъ по дорогѣ, блеетъ точно зоветъ на помощь. Долго люди пытались поймать этого барана, но тщетно; это удалось наконецъ какому то простачку, который, схвативъ и связавъ барана, положилъ его въ «брику». Но лишь только «нукнулъ» онъ лошадь, какъ она, при всемъ напряженіи своихъ силъ не могла тронуться съ мѣста: колеса не вертѣлись. Испуганный простачекъ обратился къ Богу съ молитвою и началъ

креститься. Лишь только осѣнилъ онъ себя крестомъ, какъ слышался оглушающій хохоть и баранъ исчезъ изъ «брпки».

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Петръ Соколовъ.

271.

ЗАКОЛДОВАННОЕ МѢСТО.

Той же губ. и уѣзда, село Новая - Воля.

На западной сторонѣ села Новая - Воля, Бѣлостокскаго уѣзда, еще и теперь указываютъ мѣсто, гдѣ въ отдаленное время находилась «мѣстность» богатаго холостого пана. Однажды на усадьбу напали разбойники, убили пана, всѣхъ его «челядинцевъ», унесли весь скарбъ и до тла разорили всѣ «будынки» ¹⁾. Съ того времени здѣсь появляются иногда разные «цуды», чаще другихъ можно видѣть весьма длинный «скуть», который упирается однимъ концомъ въ землю, а другимъ въ небо. Это тотъ самый «скуть», по которому убитый панъ взошелъ на небо и по которому онъ спускается время отъ времени осматривать свое опустѣлое «будованне».

Учен. Свисл. учит. семинаріи Василевскій.

272.

ЗАКОЛДОВАННАЯ ЖЕНЩИНА.

Той же губ., Пружанскаго уѣзда, Рудникской волости, дер. Рожковичи.

Въ одной верстѣ отъ дер. Рожковичи, Пружанскаго уѣзда, стоятъ двѣ сосны, промежъ которыхъ въ одну и ту же пору года появляется женщина съ распущенными волосами и въ бѣлой, длинной одеждѣ. Кто бы ни попался къ этой женщинѣ, онъ дѣлается ея жертвой: она водить его по болотамъ, изнуряетъ до послѣдней степени и умерщвляетъ изнуреннаго, такъ что никто не можетъ найти и слѣдовъ его гибели. Но лишь только въ это время

1) Господскій домъ. Слов. Носовича. Тутъ же будынки употребляется въ смыслѣ строенія, постройки (отъ глаг. будовать — строить). По смыслу выходитъ: *столбъ*. Ни у Носовича, ни въ польск. словарѣ мы этого слова не нашли.

запоетъ вблизи пѣтухъ, женщина мгновенно пропадаетъ. Спасшіеся отъ гибели рассказываютъ, что во время странствованія съ этой ужасной женщиной, имъ видѣлись длинныя и широкія рѣки, громадные лѣса, обширные поля и луга и большіе города.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи. Тить.

273.

ДВОРЕЦЪ, ПРОВАЛИВШІЙСЯ ОТЪ ПРОКЛЯТІЯ.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, м. Лысково.

Въ одной верстѣ отъ м. Лысково, Волковыскаго уѣзда, находится урочище подъ названіемъ «Окопы». Въ отдаленное время здѣсь находился богатый панскій дворецъ, въ которомъ жила знатная паня Бэня. Дворецъ былъ окопанъ высокимъ землянымъ валомъ, всегда полнымъ воды. Когда была война русскихъ съ поляками, дворецъ былъ разрушенъ. Едва спасшаяся отъ плѣна и гибели паня прокляла не только воюющихъ, но и то мѣсто, въ которомъ былъ ея дворецъ и которое досталось побѣдителямъ. Съ тѣхъ поръ здѣсь можно слышать вопль каждую ночь; по временамъ же показывается краткосрочный огонь, потухающій съ приближеніемъ къ нему человѣка.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Осипъ Гривачевскій.

274.

ВОЛШЕБНАЯ ТАТАРКА.

Той же губ., БѢлостокскаго уѣзда.

На четвертой верстѣ почтовой дороги отъ м. Заблудова къ станціи Геранимова, съ правой стороны, на довольно большой горкѣ проживала когда то волшебница—татарка. Рѣдко кто могъ проѣхать цѣлымъ и невредимымъ мимо жилища волшебницы: она догоняла прохожаго и проѣзжаго, сильнымъ крикомъ цѣпила лошадей и сѣдоковъ, а потомъ удушала послѣднихъ на своей груди. Это продолжалось бы очень долго и много людей погибло

бы, если бы не слѣдующій случай. Догадливый кучеръ проѣзжавшаго пана покрылъ лошадей своей и панскою шубой и пригласилъ пана выйти изъ экипажа и спрятаться за ближайшее дерево. Волшебница своимъ обычнымъ крикомъ остановила лошадей и, предполагая въ нихъ человѣческихъ оборотней, стала душить. Тѣмъ временемъ кучеръ сорвалъ серебряную пуговку съ одежды своего пана, зарядилъ ружье и сразу убилъ злую татарку. Изъ раны убитой волшебницы потекла не кровь, а густая смола.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Осипъ Климякъ.

275.

ЗАКЛЯТОЕ МѢСТО.

Той же губ., Слоним. уѣзда, д. Заполье.

У насъ стояѣ млинъ¹⁾ стары и тамъ ѣ ночи завсюды то горичь, то тращиць. Такъ одзинъ разъ ишоѣ музика зъ веселье, дый ле того млина ишоѣ: такіе видаюцца ему палацы. Ажъ выходциць поць и просиць, кабъ ёнъ зашоѣ поиграць, каже: «я табѣ заплачу, колько хочешь». Ну ёнъ пошоѣ. И уводиць его поць ѣ палаць. А тамъ стояць кресла ѣсѣ. Посадзли его на кресли, даюць ему пиць и ѣсыци. Ёнъ играе, а ены тамъ скачуць ѣсѣ. Послѣ екъ пѣтухъ заслѣваѣ, такъ и згнуло ѣсѣ, а ёнъ самъ сѣдзиць на церкви. Такъ ёнъ перехрисиѣсь и пошоѣ.

Зап. учен. пригот. кл. Свислоч. учит. семинаріи Ермоловичъ.

276.

МАШЕКА.

(Народное преданіе). Могил. губ.

Во всей почти Могилевской губерніи извѣстно имя Машеки, какого-то страшнаго чудовища, которымъ пугають дѣтей. Заплачетъ ли дитя, или закапризничаетъ, — обыкновенно говорятъ ему: «А вонъ Машека! Машека идетъ! Машека услышитъ!»

1) мельница.

Сдѣлаетъ ли кто непріятную, уродливую гримасу, также кричать на него: «Машека! Машека!»

Народное преданіе говоритъ, что имя это историческое и тѣсно связано съ исторіей Могилева, Приводимъ это преданіе, какъ оно сохраняется въ устахъ нашего народа.

На томъ мѣстѣ, гдѣ теперь Могилевъ, стоялъ темный непроходимый лѣсъ, непроницаемый для солнечныхъ лучей, отъ котораго и Днѣпру было тѣсно, а Днѣпръ въ это время былъ широкъ и сердитъ. Въ этомъ лѣсу жилъ страшный разбойникъ, котораго звали Машекой. Онъ обладалъ такую исполинскую силою, что одною рукою останавливалъ экипажъ съ восмерникомъ лошадей на всемъ скаку и однимъ разомъ вырывалъ большія сосны, а ходилъ онъ въ медвѣжьей шкурѣ, шерстью вверхъ. Не такой тогда былъ народъ, какъ теперь, много было силачей, но всѣ трепетали Машеки и пять десятковъ ничего не могли сдѣлать противъ одного. Машека наводилъ ужасъ на всѣ окрестныя селенія. Не смотря на то, что люди жили тогда большими селами, онъ безбоязненно входилъ въ каждое село и бралъ, что ему было угодно. Вездѣ добровольно отворяли ему ворота, лишь бы только оставилъ душу въ тѣлѣ. Не разъ выходили противъ Машеки цѣлыми полками, но онъ жилъ въ такой непроходимой чащѣ, что никто не находилъ не только его берлоги, но и дороги назадъ и всѣ или умирали голодомъ, или были убиваемы кистенемъ.

Но и на Машеку пришла погибель. Чего не могли сдѣлать сотни людей, то сдѣлала одна женщина. Однажды по дорогѣ черезъ лѣсъ ѣхала плетеная, запряженная восемью лошадьми брика, въ которой сидѣлъ молодой мущина съ прекрасною женщиною. Вдругъ явился Машека изъ-за огромной ели, мигомъ остановилъ брику и отправилъ на тотъ свѣтъ кучера, такъ что онъ и оглянуться не успѣлъ. Сидѣвшій въ брикѣ, видя, что дѣло идетъ не на шутку, выхватилъ саблю и со всего размаха ударилъ Машеку по головѣ, но сабля переломилась о стальную щетину, а мущина приросъ къ своему мѣсту отъ одного удара разбойника. Но при взглядѣ на женщину Машека сталъ какъ

вкопанный. Онъ узналъ въ ней старую знакомую. Она-то, отвергнувъ его любовь, и заставила его подружиться съ буйнымъ вѣтромъ. Оправившись отъ изумленія, Машека взялъ въ свои лапы полумертвую отъ испуга красавицу и отнесъ въ свою берлогу. Здѣсь она очнулась, съ разу поняла свое положеніе и составила планъ, какъ бы погубить изверга. Она притворилась кроткою, такъ что разбойникъ совершенно ей вѣбрился. Однажды онъ безпечно заснулъ при ней крѣпкимъ спомъ. Она осторожно достала огромный ножъ — и кровь хлынула рѣкой изъ разрѣзаннаго горла изверга. Совершивъ это дѣло, красавица какъ-то вышла на дорогу, пришла къ своимъ и показала имъ проклятое мѣсто, на которомъ съ большимъ поруганіемъ зарыли трупъ того людоѣда, и назвали оное *могилою льва*.

Недалеко отъ того мѣста нашли большой бугоръ или гору, которая вся была облита кровью и усыпана костями невинныхъ жертвъ звѣрства Машеки¹⁾.

Послѣ Машеки здѣсь жило еще много разбойниковъ, для истребленія которыхъ владѣвшіе смъ краемъ князя назначали это мѣсто для ссылки преступниковъ.

Ссылные мало по малу вырубили лѣсъ и черезъ то прогнали разбойниковъ. Впослѣдствіи на этомъ мѣстѣ основалъ городъ, который или отъ множества могилъ убитыхъ разбойниками людей, или отъ могилы льва Машеки названъ Могилевымъ.

Ф. Подобѣдъ. Могил. Вѣд. 1851 г., № 8, ч. неофш. ч.

ВОСПОМИНАНІЯ И РАЗСКАЗЫ О ВЫЛОМѢ.

277.

О ПРЕБЫВАНІИ ФРАНЦУЗОВЪ.

а) въ Полоцкомъ уѣздѣ Витебской губерніи.

Родилася я ў Дзявѣчкѣ—озяро ёсьць тамъ Дзявѣчкѣ п дзяреўня Дзявѣчкѣ, а тамъ дзяреўня Качарыгі, Стодола. А Сняў-

1) Эта гора и теперь называется *Машековской* или *Мышаковской*; на ней находится городское кладбище. П.

скаго (Шапявскаго) дворъ недалёчка одъ насъ Сарнополья; тамъ шиоу ручей Спидороу, на томъ боку было Спняўскаго, а на гэтомъ боку нашаго, Спняўскаго дзяреўни: Грушкова и Коло-тоўка, а ў Стодолѣ было половина нашаго, — а половина Езавицкаго; казённые мужики были.

Бацьку мого звали Якоў Шашко; быў ёнъ самъ хозяинъ, было у яго чатыре сыны. Ўсѣ помёрли и самъ помёръ яцо до пранцузоў. Якъ помёръ бацька дали намъ пань здольника ¹⁾ съ жонкой и съ дзяцёмъ; шесьцяро было дзяцей, сёмый самъ, восьмая—яна. — После пранцузоў, якъ вышли яны — дзялилися зъ братомъ, ци братъ зъ ими, хто ихъ тамъ знаецъ. Два годь зъ здольникомъ прожили, на трецьемъ году пранцузы пришли, и пришли на самую *Ильму*. — Только дала намъ здольница юшки, а пранцузы пришли и ложки у насъ побрали, стали юшку ²⁾ хлибаць. Чаловѣкъ зъ дзесяць, ня больши, пришло; стали яны поліўку тую хлибаць, а мы скоцину заняли и погнали за озярю Дзявичекъ, а изъ озяра покопаны канавы, такіи ключи радзи рыбы, што рыба на свѣжую воду идзецъ, такъ гэти ключи радзи рыбы покопаны. — Якъ вотъ сиголѣтняя зима такъ тхло мусиць быць; лёдъ тоўстый и снѣгу нарынуло ³⁾, дакъ рыбѣ душно; канавы глубокіи покопаны; якъ вычисьцюць канавы сяродъ лѣта — коли суха, такъ ўсякій беражець самъ для сябе, радзи своей корысьци. — Дакъ якъ найдзецъ рыбы ў тыи канавы, — тамъ якъ ёсьць печь топицца, такой паръ валиць. Бывало бацька пойдзиць, коли знайдзиць много рыбы ў норотахъ ⁴⁾, рыбу тую выбярець и изокъ ⁵⁾ разберецъ; такъ рыбы поўная канава пайдзецъ, тогды чарпай только саками; такими мяшечками на вилкахъ; чэрпаюць тыми саками, да ў саки кладуць и домоу вязуць, а Шантыріеха и Дроздъ не боронили ⁶⁾ — нехай ловиць той, кому рыба ловицца. Ужо после якъ стаў

1) Работника. 2) *Юшка* — уха, жидкая похлебка, сокъ изъ чего-либо варенаго. Слов. Носовича; 3) навѣяло; 4) въ Слов. Носовича: Нереть: рыболовный сварядъ съ вешою, сдѣланный изъ прутьевъ, нерета; 5) отъ сл. *язъ*, мѣсто въ рѣкѣ, перегороженное перевязаннымъ между собою частымъ кольцемъ для задержанія рыбы, — заколь. Слов. Носовича; 6) не воспрещали.

Руткоўскій, забраў ёнъ ўсё подъ сябе, корыстовацца нікому не даваў; ня только заберець ў канавахъ, такъ и ловиць не даваў; ёнъ вотъ и ацепоромъ¹⁾ быў. Приѣдуць жидаы, наложуць возоў дзеепць, — былі мы добры и богатые были... Мусиць же было што.... коли жито жнемъ, а сырое будзець—дакъ бацька сколько копъ зложиць опрычь, кабъ зрослоя и сўшпиць яго опрычь, и сышоць опрычь на постъ... на солодуху. Здѣлаўши солодухи... вотъ солодуха и меду не надо! такъ было што ѣсьць. — Кони было дзевяцero и короў штукъ дваццаць и больши ёсьць. — Якъ бацька помёръ, пошла матка за одзежей ў клѣць и забылася ня-раклѣць²⁾ замкнуць; ўлѣзли туды два коні, насыпана было на выгребы солодовое жито; якъ паѣлиси яны того жита, такъ думали—ци не прибягуцца яны, можа живы будуць, али священникъ якъ только приѣхаў ховаць бацьку — такъ и кони подошли, и скура полопалася на ихъ, только на хрипцѣ осталася цѣла; а конь быў слаўный и кобыла, што жарабяць водзила.

Якъ загнали мы живоцину за три острова³⁾.... промежъ большого лѣсу — пожни... ўзогнали на чацвертый остроў, стали муцины загородку валиць; валили лѣсь, кабъ живоцина ня вышла ўсё роўно якъ зъ хлѣву, а скоцины было много,—площадзь якъ вотъ ёсьць рынокъ, а пожня больше за рынокъ, воды пѣтъ нигдѣ. Пошла я съ Пѣклой воды искаць, нигдѣ нѣтъ, дакъ мы ў Чарвятку, ў рѣчку, что вышла изъ Чарвята изъ озера и упала ў Полоту, ў гѣту ў самую. Зачарниули мы по вядры да на кійку и няёмъ. — Ўзошла я на ўзволкъ..... гляджу.... ажъ пранцузы коло нашей скоцины. «А Пѣклячка», кажу, «пранцузы!» — «Кѣдай вѣдры, бяры палки!». кричиць тая Пѣкла. Побрали мы палки, да бягомъ побѣгли къ имъ: «А вы гады! зачымъ сюды пришли!..» А пранцузы ў башмачкахъ, ў чулкахъ на удѣкъ, яны уцикали,

1) искаженое отъ сл. ассесоръ: засѣдатель (земскій); пинѣ—становой приставъ. Сл. Носовича. 2) переклѣць: «чуланъ у крыльца клѣти, подъ одною крышею съ нимъ». Тамъ же. 3) У Носовича нѣтъ, а въ «Дополи къ Опыту области великор. словаря» находимъ: островъ — мѣсто въ лѣсу, покрытое высокою травою. III.

а мы за ими гналиси; тогда и мужичны за ими, а то стояць руки поспусціўши. Угналы мы пранцузоў ў тыи ключи. Цп осталися яны тамъ живы, ци не, хто ихъ тамъ вѣдаць. Якъ мы ихъ прогнали, занялі мы живоцину и погнали по болоту, по кичахъ¹⁾, по драхбѣ²⁾ такой, што и Боже унаси, покуль ажъ догнали до рѣчки Чарвятки; тамъ братъ вѣдаў, гдзѣ перагнаць чиразь рѣчку. Якъ перагналы чиразь рѣчку, дакъ скопина ночавала тамъ на лугахъ; на заутрае ужо обваливали изгородку... Кабъ отгуль ня рушили скопину, такъ ўсябъ, можа, была цѣла, ўсѣ были тамъ, ўся живоцина была ў кучи и паша и сосѣдей... Погнала я тольки на лугі дробязгъ: овецъ, козъ. Дробязгъ ходзпць, а я сяджу ў кичахъ, ажъ чую гомоняць. Дай поглядзѣць... хто гомониць. Якъ ўстала—виджу пяць пранцузоў на коняхъ, ябъ на уцѣки, да у ихъ пистолеты ёсьць.... застрѣлюць; дакъ я стою, якъ дурочка якая и яны стояць за канавой, рукой махаюць да кричаць «Галѣ, галѣ, галѣ маширь», а я стою... Дакъ двое, отдаўши кони, перашли чиразь язь, да мяне подъ руки и видуць. Ўзяўши вяровочку, завязали мнѣ кола шыи; вядзи ихъ, кажуць, гдзѣ кровы, гдзѣ млеко, масло, бараны, куры, яйки. Повелабъ я ихъ ў Ланациновыхъ дворъ — да Полота; якъ же повяду чиразь рѣчку? надо вясцьи кола озерá. Яйѣ увила ў березнякъ, — почемъ я знаю по якóму яны говоруць? ничего не знатко, тольки и знатко: «галѣ, галѣ, маширь!», а знатко, што говоруць, што добро будзецъ, што я привяду ихъ къ чаму доброму, а у мяне за колошиной³⁾ пожъ ёсь: якъ лапци обуты, дакъ за онучиной ёнъ и торчпць, надо-жь лапци сплесць, ниминучи дзѣло, дакъ ёнъ у мяне и быў. Согнуцца мнѣ ня можно, я и подняла ногу и выцягнула пожикъ. — Богъ мнѣ такъ показываў,— я такъ и рóбила. Было ящо видно ў поўотвечорка, ўзяла я да вяроўку перарѣзала да ў рукахъ дзяржу, якъ будто кола шыи копаюся; яны думаютъ, можа вяроўка мулицъ⁴⁾, а я дзяржу... якъ увила я ихъ ў тыи ключи: лозá густая, крапива большаа. Якъ скокну я чиразь капаву, а пранцузъ за мной, конь пираскочіў...

1) кочахъ. 2) драхба: валежникъ, ломъ, сучья въ лѣсу. 3) Въ словарѣ Носовича: «Колошина—нижняя часть штановъ къ пятѣ». 4) надавливаецъ, жметъ

я чиразъ другую п ёнъ туды, а тамъ конь п сѣў. Тогда яны ўсе разомъ выстралили зъ пяци пистолеатоў. Вотъ дай Богъ, Збавицеля къ скопаню ¹⁾ такъ щиро призваць, якъ щиро кажу.

II.

Якъ удикла я отъ тыхъ французоў, вярнулася я къ жпвоцинѣ, забрала статокъ да уже позно пригнала къ своимъ; а яны говоруць: «Чаго ты такъ позно пригнала скоцину, мусиць спала.» На што-жъ мнѣ хвалицца, што было? нехай будзецъ такъ, а то мнѣ жъ придзецца на заўгрія пзноў гнаць скоцину, ниhto жъ другій не отважцца гнаць ²⁾ якъ спочуўши, што французы приходили. Такъ побыли мы до Большой Богородзицы; на Большую жъ Богородзицу пригнали мы скоцину домоў. По ўспхъ дзереўняхъ поставлены были ў кажной хацѣ по три чаловѣки залогоў ³⁾; а нашъ Дзявчекъ блвзко двора, дакъ у насъ не было; съ пратѣнцей, коли есьць якая, идзи ў дворъ. Стали тыи залогн хозяйнамъ говориць: «Гонци кроў домоў, цѣло будзиць ўсе». — И поставлены были тыи залогн отъ французоў, штобъ мужики работу робили п косили п жали п молодили. Якъ намалоцуць ночьюу, такъ ўлѣсь занясуць, ямы повыкопаюць п бяростой обложуць, штобъ было на зиму што ѣсьць, пясокъ разнясуць п муравейнику нанясуць, а французы п знайдучъ. Богъ святыи вѣдаецъ, якъ яны знали: заразъ п знайдучъ, а было жъ ихъ тамъ якъ туча незлпчоная... Якъ пригнали мы домоў п своихъ п Качеражиныхъ п съ Стунакоў п съ Спценца п съ Стодолы короў къ полдню, а одвечоркомъ погнап къ озярú, понаѣхали французы пзъ двороў п давай ловиць кого поймаюць; коли поймаюць барана, альбо подцѣлка, привяжуць переднии ножки къ заднимъ, да одного барана къ другому, альбо къ подцѣлку п ппратицуць чпразъ коня; а поймаюць быка, ци корову, то одного съ одного боку, а другого зъ другого боку привяжуць п повядучъ. Одкуль яны ужо брали тые вяроўки, ўсе жъ приѣжджали зъ вяроўками, набяруць сколько имъ надо п повядучъ, —

1) смерти. 2) 15-го августа. 3) залогъ — заложникъ.

войску жъ много падо. Назаўтра, якъ пастаў золочокъ, погнала я статокъ ў лѣсъ, сама ходжу по чистому полю, а якъ которая скопина выйдзиць пзъ лѣсу, я яе опяць туды завярну. Гляджу— ажъ пранцузы гошоць ўснхъ короў зъ чатырехъ дзеравень. Увогнаўши ў нашу улицу,—улица была широкая, заѣхало сколькои чаловѣкъ напяродъ статку и кажуць нашимъ Дзявцкимъ: Бярницы свой статокъ!» Мусяць сабѣ думали «тутъ же близко, возьмемъ коли надо будзиць, а который зъ нашихъ кинуўся загонаць, дакъ ничо́го ня зробиць, коровы чужии уцикаюць; а я скорѣй давай своихъ короў дальше ў лѣсъ одгонаць. Посли казали, што кликали мяне,—да гдзѣ-жъ я почую, коли далёко отогналася ужо? Загналася я далёко да думая сабѣ, доўгожъ гэта будзиць, покуль пранцузы попойдуць, а домоў можно будзець гпатца, дакъ я короў дойныхъ своихъ да другихъ ўсяго зъ дзсятокъ сабѣ кинула, а тыхъ позапускала. Гдзѣшъ мнѣ одной управница, да куды и молоко лицъ? Надрала я бяросты, паробила кужни¹⁾ такип, дою ў тып кужни да стаўлю: якъ скпенщъ, дакъ я на пень выверну простоквашу, сыроватка збязиць, а творахъ тамъ и ссохнщъ, дакъ я яго зъ молокомъ зъ смятанкой и ѣмъ, орѣхами закусываю. Орѣхоў же сколькои хочешъ бяри, щипаць мнѣ ихъ не надо, готовые, Якъ набяру ихъ тамъ да положу сушиць, дакъ одъ соекъ бидá, сколькои ихъ тамъ наляциць — дакъ нязличщъ. Ягодъ: черныи смороды, брусницъ сколькои хочищъ. — Погоню я своихъ короў ў поле— пдзець одна коло однэй близехонько, ни одна не раўнёць, а коли хрусницъ которая, дакъ ўсѣ глядзь — глядзь да на яе. На почъ пригонюся опяць на тоя само мѣсцѣчко: полягуць коровы, одна коло однэй близенько. Стали ужо ночи холодныя, и я межъ ихъ лягу. Пообносилася я, только рубцы одъ одзежи на мнѣ засталися,—а лягу межъ короў—мнѣ и цѣпло. Такъ дожгла я до Покрова, дай, думая сябѣ: довѣдуюся я домоў, што тамъ чуваць. Вышла

1) Кузовѣчки. Слово кужень въ уменьшительн. формѣ: куженька (по указанію «Опыта областн. великор. словаря») употребляется въ Кашинск. у. Тверской губерніи и означаетъ между прочимъ: маленькую корзинку, сплетенную изъ дралицъ. Ш.

изъ борá, да на поле выйци ня можно: соўсімъ голая. Погляджу — братъ мой на поли орéць; думаю сабѣ, якъ доорéць борозну, дакъ завéрницца ўзадъ опяць къ лѣсу. Я зашла ў той бокъ и стала кликаць: «Хвядотъ, а Хвядотъ!»... Першій разъ поглядзѣў только и стаў опяць ораць; я кликнула и другій разъ: «Хвядотъ, а Хвядотъ!».. тогда ёнъ спрашиваецъ: «Хто мяне кличиль». Я кажу: «Браццка, гэто я!» А ёнъ кажиль: «Аганка, гэтоты?»—«Браццка, —я!» откликуюся. «Ходзи-шь сюды, чаму ты пйдзешъ сюды?».— «Браццка, яжъ голая!» Тогда кинуўши боня, бягомъ ёнъ ко мнѣ; я за кустъ, скорчѣўшись, притаплася; дакъ ёнъ зняўши носоў¹⁾ зъ сябе, на мяне накішуў, —тогда я пошла ў дзяреўню, да рассказала, гдзѣ нашъ статокъ. Дакъ только ў нашимъ Дзявичку однимъ и застался коровы, а то ўсюдахъ — ўсюдахъ побрали пранцузы.

Народъ ўсё лѣто ховаўся ў лясу, только одна братова²⁾ заста-валася ў хаці. У яе быў мальіи робёнокъ, дакъ зъ робёнкомъ ў таборъ, другіе яе не принимали, боялися што робёнокъ станицъ кричаць, кабъ пранцузы не почули. Усе лѣто яна тамъ прожила; мыльць бяллё на ихъ, донць имъ короў. Сперша ящó я одна яе провѣдывала: подошла я къ сялу, ажъ яны ўсе коло пчельни; пчоль палюць, да медъ достаюць. Я скóринько ў хату; сядзиль яна за люлькой и мяне за люльку посадила. Нашло пранцузоў ў хату, нанясли мѣду, сыру—повенъ столъ. Я поглядзѣла, да кажу: «Пора мнѣ ици.»—«Не, пайдзи», кажиль яна, «забьюць»... Я и запо-чавала, а золочкомъ³⁾, ўзяўши у братовой жонки горщóчакъ масла, да скорѣй ў лѣсъ. А якъ повышли послѣ паши изъ лѣсу на ра-боту, дакъ и жнуць и косяць. Покажуцца пранцузы, — которая станицъ уцикаць, дакъ яны и стрпляць. Сколько позастрѣляли! а якъ застануцца, дакъ ўсяго было. А братова жонка послѣ ўся стала ў ранахъ и братъ одъ яе набраўся: кажуць што уся дзяреўня набралася хворобы одъ тыхъ пранцузоў.

1) верхняя свитка. 2) жена брата. 3) на зарѣ, на разсвѣтѣ, чуть свѣтъ. III.

III.

На самого Покрова подѣхали казаки подѣ нашъ дворъ да стали стреляць, дакъ и повыгнали пранцузоў. Тогда и ў Полоцку ужо цихо стало, не стало слышно стрѣлу. Тогда ужо я отважилася псыци домоў; а сосѣдзи мяне и матку цѣлую зиму за тоя кормили, а я дзявицей учила Богу молицца. Приду, бывало, ў хату, дадучь миѣ ѣсьць; я и кажу: «понясу матцѣ». — «Ѣшь, ѣшь, сама, дадѣмъ и матцѣ». Принясу домоў, дакъ и братѣвазънами хлибаецъ. А у брата была худая кобылѣшка, дакъ ёнъ и поѣхаў на ей кормицца самъ коло сябе. — Якъ же дождалися вясны, тогда ўсимъ полягчело. По дворахъ ўсе панское поле позосталося някошеноя и нижатоя. Пойдзимъ на поле, набяромъ колосья ячменю, награвѣмъ жита да ярицы, завязѣмъ домоў, змолоцимъ да и ядзімъ; грецки награвѣмъ, зробимъ на поли токъ, тамъ и змолоцимъ. А лёнъ што застаўся на полѣ и ходзіўши кола яго, такъ ня выходзимъ. Волокно само на ёмъ пооштавало¹⁾, а бѣль такъ, што сказаць ня можно, и крѣпкій такій; который же лижаў, то увесь пополамъ, соўсимъ ня крѣпокъ.

Зап. со словъ старухи—крестьянки А. Я. К. Зейне въ 1870 г.

278.

б) въ Мстижской вол., Борисовскаго уѣзда, Минской губ.

Ў 12-мъ году, якъ бились пранцузы ў Студзенцѣ, дыкъ я, малы тогда, зѣ татомъ, за Макаўемъ, пянкѣ мочили, дыкъ ўсѣ чуймъ: зямля и вода—дыррррръ, дыррррръ! Я спужаўся, пытаю: «што гѣто такая?»—Бацька и кажа, што гѣто пеўня коля Борисова война идзе. Я пытаю: «а ци далѣко тоя Борисова?» А ёнъ кажа: «Мили чатыры будзе». Посли ужо часто помню разказывали, што пранцузы, якъ ишли чиразь Бярозу, чиразь мостъ, а той мостъ наши войски подпиловали, дыкъ ихъ бѣдныхъ тамъ, якъ прусакоў тыхъ, порубили; кажуць: ўся рака, якъ мостъ, была за-

1) поистрепалось.

пруджана, пиралазиць можно было по трупахъ, вода чирвона отъ криви—пиць ня можно было, а самъ ихній Наполинь тогда шапку згубиў и, уцикаючи, только крикнуў: «Ну, ящо нѣколи вярнуся за шапкой!» Кажуць: тамъ ў Студзенцѣ французская брика зъ золотомъ сховано, али нхто ня вѣдае, гдѣ. Ато праўда ў Мрап, дзѣ цяперъ валюшь и ѣсьць кришица, дыкъ тамъ, якъ ппраходзили францы, три янтолпки зъ золотомъ упусьцили. Али гдѣ тамъ ў гэтой багнѣ¹⁾ ихъ достаць? а другая, — нхто и ни шукаць, бо довѣроная праўда: хто, бывало, што-нибудь, хоць гузикъ²⁾ яки ўзяў французскій, дыкъ нхто ни разжыўся, а кожанъ пропаў отъ якого нибудзь лиха; ды кажуць: и шкода было обдзираць ихъ, — яны, бѣдныя, якъ мухи пропадали, только штѣники короценькія мѣли, паньчошки, чаравички; а хоць ў Пилипоўку гэто было, али гэтакій жа морозъ быў. А якъ на Москву йшли, дыкъ ў самыя Пятроўки и, бывало, на сялѣ никого ни чапаюць, а ящо за ўсё—ўсякою й гроши давали; али много нашаго брата ошукавали старовѣры: убяруцца ў ихъ одзѣнныя ды пріѣдуць ў сяло, побяруць скоцинку и ўсе, што лѣпшоя — ды драло! а другіе думаюць, што гэто французы, — во якъ! Чиразь сколько годоў, — я ужо жанаты быў, зъ обозомъ ў Полоцкѣ ѣхаў, дыкъ пріѣжджаў ў Макаўя одзинъ прандузъ и пытаўся Яўмена Курьяна; сказали, што ёнъ зъ жонкой умерли. «Ну, покажица мнѣ ихъ хату, гдѣ яны жили». Мы сказали, што даўно згорѣло. Прандузъ тогда нѣшто задумаўся. Посядзѣў трохи и поѣхаў назадъ, али якъ садзіўся на коня, дыкъ Тодоръ Майстра пытае: на што яму Яўмень? Ёнъ сказаў: «трѣба; я якъ уцикаў зъ Студзенки, по болоцѣ, празъ Нанборакъ, муся: *Уборакъ*», дыкъ ў вашымъ сялѣ ў яго ночоваў.

Зап. волостнымъ писаремъ А. Ганусомъ отъ старика кр. д. Макавыя Давиды Стрѣльченка.

1) болото, топь. Слов. Носовича. 2) *гузикъ*: пуговица.

ВОСПОМИНАНІЕ О ЕЗУИТАХЪ И О СТАРОМЪ ВЫТѢ.

279.

РАЗСКАЗЪ СТАРОЙ ДВОРОВОЙ.

«Здорова кума! Куды идзешъ?»

— А, сястрица ты моя родная! гэта жь я къ табѣ іду.

— Што жь такое

«Ця ня вѣдаешъ ты, гдзѣ тыи тамъ Гораны?»

— А на што яны табѣ?

«Моя жь Машка туды замужъ зайшоўши».

— Чула, чула я гэта.

«Даць мнѣ вѣдаць хочецца ў якимъ гэта боку тыи Гораны, ці яны за краснымъ мостомъ, ці ў другимъ якимъ боку? Хуць ўзглянуць ў тую сторонку!...»

— Ну, нешто жь ты ужо дужа роздобрухалася, здаецца жь, такі ня дужа надъ ей разрывалася.

«Да вотъ не разрывалася, а якъ зѣхала, даць ня вѣдзь чаго нѣякъ и дужа моркотно.—Даць скажи жь мнѣ, гдзѣ тыи Гораны, коли вѣдаешъ?»

— Во! я ня буду вѣдаць, гдзѣ гэта Гораны, коли я ў дворѣ и родзилася и ўзросла и замужъ зашла; тамъ и моя Христуля родзилася.

«Няго¹⁾ запраўды? Зязюлька жь ты моя родная! разскажи жь ты мнѣ про ихъ!»

— Добро... разскажу..... Вотъ видзишь: Гораны не за краснымъ мостомъ, а табѣ надо іцци чаразъ рынокъ, коло Данилки, коло больницы да и за рогатку, а тамъ Просмушки мимо пройшоўши, коло красныхъ могилокъ да просто ажно до самого Струнны.

«А ў Струнни ці была жь ты?»

— Не, ня пришлось ни разбѣчку быць ў томъ боку.

1) неужь-то.

«Якъ же жь гэто; тамъ видзь лагеры. Перши за корпусомъ дакъ кадзеты ў большихъ налаткахъ празъ ўсе лѣто тамъ жили; а цяперыцька, якъ корпусъ по другому стаў называцца, поностроили дзеревянныя баракы.»

— Што жь гэто за баракы такіе?

«Якъ домы і дзверы і вокны большіе, тольки не моцныя, бязъ печакъ і бязъ столы, вѣдома строены якъ тольки на лѣто, штобъ лѣтомъ жиць тамъ.»

— А зимою же тамъ хто?

«Одзінъ сторожъ тамъ наглядаецъ, штобъ чаго не розломали да не побрали; ў насъ же на гэто народъ лоўкій і охочій.»

— Ци гэто Струня Язовицкое (Езуптское) ци Бискупское?

«Гдзѣ тамъ Язовицкое, оттуль до Язовицкаго будзецъ ящо вѣрстъ коло дзсятку, коли не поболѣ; а гэто тоя Струня, што перши Бискупское называлося, за тоя, што якъ были уніаты, дакъ бискупъ Уніяцкій тамъ жиў; тогды то Струне пригожеѣ было: отъ дороги заразы быў большій стаў¹⁾, ишоў ёнъ колѣномъ, при самомъ колѣні коло стаў ельникъ густо быў насаженъ, якъ сцяна, а тамъ Бискупскій домъ, мурованный, пребольшенный, на тры етажи, а чацвергый ящо склепъ, дакъ вотъ якіі быў домъ; а цегла²⁾ жь якая тамъ пребольшенная, да цвердая такая, што ниякъ на разобьешъ,... і роблена яна не по цяперешнему, што возьмуць глину, чуць змочуць водой, насыплюць пяску, разы два лопатой пяравернуць, да рогожкой часы на два накрывуць,... а нехай сабѣ хуць і на поўдня, і кажуць: «глина прѣць.» А гдзѣ ёй тамъ прѣць... за гэту пору, што подъ рогожкой проляжыць, дакъ яна і не согрѣецца, ня тольки што пярарѣць; а Струньскую цеглу робили не такъ.»

Старовѣръ Рагозинъ, што живець на вуглу той вулицы, якъ одъ больницы пойдзшы къ тому мѣсту, гдзѣ была старовѣрская молѣнная, а цяперыцька стоиць священническій домъ; дакъ вотъ казаў той Рагозинъ, — яму лѣтъ, вѣрно, коло дзевяноста, а Струнь-

1) прудъ. 2) У Носовича: *цэгла*: кирпичъ.

скую цеглу робіў ящо дзѣдъ яго, дакъ ёнъ одъ яго чуў, што въ одно лѣто глину сладзіли да ў ямы поховали, тамъ ў ямахъ глина ўсе другое лѣто пролежала, на треее уже лѣто стали цеглу робіць.—Ну, дакъ я казала, што Бискупскій домъ пребольшенный быў, а гэтаго ящо ня досыць, трошку отступіўши пристроенъ и другій каменный домъ, тамъ ужо тыя, што до бискупа принадлежали, изъ ихъ одного ксендза и я видзѣла (яго звали Быкоўскій) у яго и бородаўка была на шацѣ, ци на лобу,—добро ня помню; ёнъ, видзишь, быў надъ ксяндзоўскими хальварками, по ихнему гэта звали «кураторомъ».

«Во нашли прозвище, якъ бы ў хальваркахъ только одны куры; ёсьць же и ящо добро, а то выдумали ксендза *кураторомъ* называць.»

— Не, гэта мусиць ня тое, што ты кажишь, а нѣшто другое значилося. Ну гэготъ кураторъ, якъ быў надъ хальварками, дакъ ёнъ госьцинемъ (почтовою дорогою) ѣздзіў ў Островляны, яны тожъ былі подъ имъ; а ў Островлянахъ была наша почта, дакъ ёнъ даваў солону конямъ на подсьцель, а браў за гэта гной¹⁾; ўсюдахъ такъ робюць, вотъ и на городу зъ околицы мужики ѣздюць да гной возюць, наша жъ зямелька только съ гноемъ и урожай даецъ; дакъ вотъ ужо и было знакомство, и ёнъ, бывало, якъ ѣдзиць большакомъ (почт. дор.) дакъ ў дворъ заѣжджаецъ.— Гэготъ самый ў другимъ камеонмъ дому жиў; а тамъ къ стаў ближе — стояў броваръ²⁾, гдзѣ водку гнали, тогды якъ ўсюдахъ водку гнали, радзи браги, статокъ кормиць.— Кабъ ни брага, дакъ ня вѣдаю, ци засталася бы гдзѣ скоцина, при тогдашнихъ упадкахъ; заўсегды казали, што гурты быкоў заносили заразу. Много жъ ихъ тогды и гоняли, рѣдкій дзень коли не было гурта, другій разъ и по два на дзень, а гурты якіе пребольшущіе, на цѣлую вярсту розцявицца, а при гурцѣ людзи и пѣшіе и конныхъ дзасятка со три альбо съ чатыре; конныхъ яны розсылали быкамъ украинскимъ пашу³⁾ займаць. Быки пребольшенныя такіе, другій

1) навозъ. 2) пивоварня, пивоваренный заводъ. 3) пастбище для подножного корма.

быкъ больше стаённаго коня (стайня-конюшня), а роги, чучь не зъ моп руки; п во дворъ къ намъ яны заѣзджался паны п наймалп имъ коли жито съ поля, альбо сѣно зъ луга звязуць, бывало п положуць на столъ сколько цалковыхъ за попаску, альбо за ночлехъ, тогда пасуць коли п поўдня; а на почъ съ поля згонюць на пустоя мѣсто, альбо на дорогу, кажуць, што на полѣ быки ня скоро улягуцца, коли ёсьць што щпнуць; хозяйству жъ была бъ корысьць, кабъ скопну на полѣ положили.

— Ну, дакъ што жъ ящо было ў тымъ Струини?

Што было? вѣдомо, къ бровару¹⁾ надобень быў прудъ (мельница), ёнъ п стояў коло дороги, што одъ Бискупскаго двора просто къ церкви йшла; быў садъ большій: съ одной стороны, я ужо казала, быў обса́женъ ельникомъ, съ другой—бярёзами, а тамъ дальше ўсё липами п по сярóдку ўсѣ дорожки обса́жены липами, цяперъ тып липы розросляся такъ, што ў другомъ мѣсьцьцѣ ня соўвышка не проглянець, ня дождчъ ня капнець; а промежъ дорожекъ яблонн были, да мусць одъ цѣни, ци што, тып яблонн попропа́дали. Пригожо было, якъ бывало, идземъ, альбо мимо ѣдзимъ, дакъ глядзись ня наглядзпшся, а тутъ ящо павы, хвосты роспусціўши, коло бискупскаго дома ходзяць, а на хвосцьцѣ концы перья такія блескучія, што чудо. Паву то я нидаўненько ў городзп видзѣла у нѣмца, што пльнóмъ торгунць;... вотъ сястрица гроши грабёць, чучь не лопатой, коли яго помочникъ такимъ важнымъ ѣздиць, што ня жадному пзъ паноў зъ имъ ня зровнацца.

Што цяперъ про паноў казаць, пмъ пришлось хуже, чѣмъ нашаму брату..... У кого дворъ ёсьць, дакъ гроши нѣтъ, а бязъ гроши якба тамъ хозяйство? возьмць который гроши у жидоў, такъ п соўсимъ пронаў п ня выдзирі́цца пзъ ихъ когцей, п дворъ за нпшто пóйдзиць...

«Што когци то когци, дзяруць яны добро п бóльшаго п малого, дбспць одъ пхъ п нашаму брату! Якій лучій домъ за хри-

1) пивоварня, винокурня, пивной заводъ.

сцяннымъ застаўся, жидь якъ шбудзь да заберець ў своё лапы, а хрысціянамъ нехай ладио будзиць и на краю города.

— Што жь тамъ ящо ёсьць ў Струнни?

«Вѣдомо што ёсьць... ёсьць церква, да якая ящó. Кажуць неколи бискупъ Лисоўскіі ѣздзіў ў тую зямлю, гдзѣ Христосъ жиў, дакъ тамъ ў найбольшимъ городзѣ сподобаў собѣ нѣйкую церкву, дакъ такую и ў Струнни постройў. Церква крыжемъ ¹⁾ построена и дахъ ²⁾ быў пёрши тольки круглый, а цяперъ якъ стала правослаўная, дакъ надъ дзверами звонницю, ци колокольню, зробили. Коло воротъ два высокихъ каменныхъ стоўба; ў тыхъ стоўбахъ ў сярэдзинѣ и сходки ёсьць, по тымъ сходкамъ можно на гáночекъ выйци, што подъ самой крышкóй, сажни три кóсыхъ отъ зямли будзецъ вышки до яго; гáночекъ гэты кругомъ стоўба идзеш и коло яго рамотка зроблена; крышка вотъ якъ ёсьць сахарная голова и желѣзными листами была накрыта, али недаўно листы позваливалися, ци ихъ хто долойки поскидываў; а на головѣ на той зробленъ изъ жалѣза мѣсяцъ молодзійкъ, рожками къ верху, а надъ имъ крыжъ небóльшенькій.—Одъ стоўбоў на окóло идзеш муровáная сцяна и дванандцаць круглыхъ каплицъ зроблено промежъ той мурованой сцяні. Коли мурá ³⁾ ў сярóдки было пригожо ельникомъ высаджено, да нешто ельнику много посохло. У церкви той, Кажуць, бискупы попохованы.... зъ правой то руки нѣйкая жалѣзная крышка, якъ гробъ, ци гэто самый гробъ, ци крышка отъ дзвярей ў склепъ, — добро ня вѣдаю. — А ў церкви ў той и за уніатоў заусегды были царскіи дзверы, Кажуць жа, што и на верхнимъ замкѣ яны были..... Были.... а по дзереўнямъ нигдзѣ ихъ ни было. — Зъ лѣвой же руки ў церкви стояць и фонары и другія вещи, што при бискупѣ нады были, а цяперъ такъ стояць. Яны трóшку похожи на тып, што при архирей ў церкви бываюць, и тоя што на голову бискупъ надзѣваў было похоже и золотомъ шито, тольки ня круглая, а на чатыри углы было зроблено и крыжикъ быў зверху на самой сярэдзинѣ.

1) крестообразно. 2) кровля. 3) каменной стѣны.

А што жь цяперъ ў бискупскомъ домѣ?

Цяперъ одзінъ верхній радъ покоёў збіли да зробили магазынь на збѣжже; перши было зроблено для того, штобъ хлѣбъ быў ў занасѣ, коли будзецъ неуроджай, али нешто яно не доўго тамъ вѣляжало, вѣдомо сыромолотная по Дзвинѣ на стругахъ прпвозили неодкуль здалѣка, а послѣ якъ перемѣняць надо было, дакъ опяць на Дзвину ў лодки ссынаць возили, тамъ жа Дзвина п зъ поўвярсты ня будзецъ. Разъ, здаецца, перамянілі, а послѣ п соўспмъ распродали. — Познѣй пзъ Полоцка туды казенный магазынь, што солдатамъ пайки давалъ зъ верхняго замка перавялі, али п той ня доўго тамъ побыў; цяперецька тамъ хоромы пустые стояць, одзінъ сторожъ живець. — Вотъ табѣ п Струшня, гдѣ поўно было, тамъ стало пусто, а гдѣ цвятѣчки росли, тамъ полынъ заняўся; за тожъ мужичкамъ дѣбро стало жыць; гдѣ дворная жито росло, туды мужички пзъ лясѣ да зъ болотъ переходзлі жыць п дзвѣ дзяреўни постропли.

Зап. преподавателемъ полоцкой военной гимназій, А. Яков. Зейне.

280.

I.

РАЗСКАЗЫ О ПОЛЬСКОМЪ МЯТЕЖѢ.

Минск. губ., Новогруд. у., м. Еремичи.

Въ одзінъ годъ весною, якъ вжо пшли вщяны¹⁾ въ Кролевецъ²⁾, полякѣ вельми хочѣли, кабъ якъ мы имъ зноў робили панщину ды ўсѣ ѣздили по нашимъ панамъ. Разъ, якъ я вжо столяў зъ вщяною коле Свняўскія слободы, дакъ вбачіў вельми много полякоў хочѣли перайсьці за Нѣманъ въ слободу. Мы ихъ перавезлі п яны намъ далі много рублѣў. Полякѣ тыя зайшли къ одному пану, а пана не было дома, а панская жѣнка стала ихъ частоваць, а послѣ полякѣ ўзяли п пошли ў лѣсъ. Почакаўши трохи, мы вбачили много нашего войска. Войско тоя перайшло за Нѣманъ, ды въ той лѣсъ пошли. Тамъ яны вбачили полякоў п обкружили ихъ. Тогда поляке вжо не хочѣли бицца п здалісь на-

1) особый родъ барокъ или лодокъ. 2) Кѣнигсбергъ.

шимъ солдатомъ, а въ одного поляка быѹ загаракъ ¹⁾. Ёнѹ взяѹ его ды разбіѹ своимъ обѣацомъ ²⁾. Гѣдакъ полякоѹ п побралл, а нѣкаторые потопилися. Жѣнку тую, што частовала полякоѹ, хоцѣли забраць, але панъ заплацїѹ за яё пять тысячь рублѣѹ.

Зап. учен. приготов. кл. Несвижской учительской семинаріи Григорій Груша; сообщ. учит. эт. кл. П. А. Введенскимъ.

281.

II.

Минск. губ., Новогрудск. у., Городищенск. волость.

Якъ гѣто быѹ мяцежъ, якъ гѣто полякѣ вставали на насъ за тоё, што нашъ царъ сказаѹ, кабъ мы ня робили панщину. Тогда полякѣ собирался такъ: коли у водного пана поляка быѹ сынѹ, альбо большъ сыноѹ, тогда яны брали косы, вилки, сакѣры ³⁾ п йшли къ другому, у которого гѣдакъ были сыны. Яны сказали гѣтому пану, кабъ ёнѹ пусьцїѹ своихъ сыноѹ. Коли ёнѹ соглашаѹся, то яны ховались у яго ѹ хлявѹ, альбо ѹ гумнѣ. Гѣты павъ носїѹ ѣсьци туда п, снарадзїѹ, отпраѹляѹ ихъ всѣхъ разомъ. И тогда яны йшли къ другому пану. Коли гѣдакъ, бывало, назбираюцца шматъ ⁴⁾ молодыхъ паноѹ зъ косами, вилками, сакерами п стрѣльбами, то пдучъ ѹ вѣску, рѣжуць тамъ людзей, забираюць ѹсе добро, подпаловаюць ⁵⁾ ѹсѣ хаты, а которыхъ вяликихъ мужчинъ остаѹляюць п кажуць, кабъ яны йшли зъ ими, а коли гѣтые ня хоцѣли пци, то яны *мѣчили* ⁶⁾ ихъ. Гѣдакъ разъ яны пришли до нашего пана, Антося, двананцаць поѹстанцаѹ п сказали, кабъ ёнѹ пусьцїѹ своихъ сыноѹ, а ёнѹ даѹ гѣтымъ поѹстанцамъ много грошай п хлѣба п яны пошли. Изъ двора пришли яны подъ нашу вѣску п сховались за горкою до ночи, а ночьюу хоцѣли прїйци подпалиць нашу вѣску п насъ ѹсѣхъ порѣзаць. Но нашъ сусѣдъ, Сымонъ, заглядзѣѹ кудою яны йшли п гдзѣ припынались п сказаѹ ѹсѣмъ сусѣдямъ. Тогда наши сусѣдзи Адамъ, Лявонъ, Игнась, Впнцесь, Янко, Павлюкъ п Пятрусь

1) карманные часы. 2) каблукомъ. 3) топоры. 4) много. 5) поджигаютъ. 6) мучили.

побрали косы, сакёры п стрѣльбы, пошли п прогнали ихъ отъ своё вески. Яны пошли отъ вёски п ховались въ лѣсп. Тогда пошоў нашъ Трохимъ дрова сѣчь, — яны яго зловили п *заменяли* на смерць.

Зап. учен. приготовит. кл. Несвиж. учительск. Семинаріи В. Кащинъ. Сообщ. тѣмъ же.

282.

О ПАНАХЪ.

Минск. губ., Рѣчицк. уѣзда, с. Мухомѣдъ.

За панамп було жить погано. Ище сонце не встѣе взыйци, якъ вже попудъ окнами ходзипць еки-нибудъ начальникъ п кричипць: «Добры дзень, Аўдзѣй, идзи на панщину!» Ище часомъ въ недзѣлю звоняць въ церкоў, а подъ окнами кричипць: «на панщину пдзи?» Такъ було жипць за паномъ Шидловскимъ. Дакъ за ето яго вѣли, екъ разъ на Тройцу. Отъ якъ ето приключилось. На Тройцу ёнъ поѣхаў въ Красноўку до обѣдни. Тогда пяць чаловѣкъ зговорилсе, пошли, да въ лѣсп засѣли п дожидались тамъ яго, покуль ёнъ будзе назадъ ѣхаць. Якъ только ёнъ возвращаўся, то ены вускочили зъ лѣсу, убили яго п зацегли за колоду, а коня яго пусьщили, дакъ конь п пошоў въ село. Никто бъ п не знаў, ды колпбъ не конь, а то конь вѣгъ въ село. Тогда ажъ обхожденіе було. Тогда познали, што ето конь пановъ п пошли да п нашли пана за колодою. Потымъ взнали, хто такп убиў п взяли тыхъ людей въ Спбиръ копаць руду въ Уральскихъ горахъ.

Зап. учен. приготовит. класса Несвижской учительской семинаріи Лавръ Кочанъ. Сообщ. тѣмъ же.

283.

ВОСПОМИНАНИЕ О ХОЛЕРѢ (Разсказъ бабушки).

Виленск. г., Лидскаго у., ж. Орлы.

Гэто было надто, надто даўно. Я тоды была еше маленькая, неболѣй якъ по семомъ году. Нашлася ў нашпхъ мѣстахъ хворѣа п много, много людей зъ яе помёрло. И то дзиво, Божа Ты мой! Видзимъ чаловѣкъ ходзипць, рѣбипць, говорыць, ѣсьць п пѣць, а то живо крвкнець: «миѣ видобро!» ухопитца за животь, ста-

пецъ вопитоваць¹⁾, зробіцца холоднымъ и спинея и до вечера го-тоў, Богу душу отдаў. Упéредъ думалп, што гэта бѣда кон-читца на двѣхъ-трѣхъ. Ажно яна якъ стала коспць бизъ всякаго разбора и старого и малѣго, то мы покинули хаты и уцекли ў лѣсъ. Ци мало, ци доўго были мы ў лѣси, але коли вернулся до хаты, то никого ни нашли въ живыхъ. Вотъ якъ велика была на насъ гэта кара Божая; уже послея я узнала, што хвороба гэта назы-ваетца *холерою*.

Зап. М. Житковъ.

284.

ШУТОЧНЫЕ РАЗСКАЗЫ.

Въ дружеской и товарищеской бѣсѣдѣ, забывъ вѣчно те-кущее свое горе, бѣлорусскій крестьянинъ любитъ послушать, да и самъ рассказать что нибудь такое, отчего, по простодушному добавленію крестьянина, можно «животы надорвать». Такіе раз-сказы, за исключеніемъ циническихъ, любопытны и выражаютъ часто глубокую мысль. Въ виду этого я приведу два разсказа.

«Баба шла въ городъ по мало знакомой дорогѣ; она прину-жена была обращаться ко встрѣчнымъ съ безпрестанными рас-просами о своемъ дальнѣйшемъ пути. Между обыкновенными прохожими баба встрѣтила войта и спрашиваетъ: «скажи, мужи-чекъ, какъ идетъ дорога въ городъ?» — «Развѣ я тебѣ мужикъ!» крикнулъ войтъ. «Ну кто тебя тамъ знаетъ: мужикъ ли ты, де-сятскій лп, сотскій, али можетъ дозорець²⁾, али лавникъ, — все равно — покажи дорогу...» — Я не мужикъ и не сотскій, а я *войтъ!* крикнулъ на неразумную бабу ея важный спутникъ. Услышавъ, что передъ нею стоитъ войтъ, баба упала на колѣни и прогово-

1) рвать; съ польск. *womitowac*. Ш.

2) Дозорцами назывались надсмотрщики за работами отдѣльной группы *примонныхъ* крестьянъ. На ихъ обязанности лежало заблаговременно оповѣщать дома, изъ которыхъ должны быть поставлены рабочіе на наступающій день. Съ тѣмъ вмѣстѣ они наблюдали и за имуществомъ своихъ односель-цовъ, такъ что при спросѣ помѣщика они обязаны были отвѣтить сколько въ данномъ крестьянскомъ домѣ скота, хлѣба, одежды и проч. Должность лав-ника исключительно была экзекуторская, или правильнѣе — сѣкуторская. Этихъ безсердечныхъ людей и теперъ помнятъ многіе крестьяне. Н. Никиф.

рила: «А святой же войтпнъка! покажи мнѣ дороженьку». Войтъ смягчился поведеніемъ бабы и указаль ей дорогу.»

Значеніе войтовъ, которые были главными распорядителями работъ въ крѣпостномъ помѣщичьемъ хозяйствѣ, было очень высоко въ общественномъ крестьянскомъ мнѣніи. Будучи правымъ глазомъ помѣщика и первымъ послѣ управляющаго, войтъ безконтрольно могъ казнить и мловать всякаго крестьянина, принадлежащаго его помѣщику. Обидѣть какимъ бы то ни было образомъ войта — крайнее несчастье; и напротивъ — угодить и услужить ему — честь и матеріальная выгода. За войтомъ слѣдуетъ *тиунъ* — тоже почетное лицо, завѣдывавшее хлѣбными анбарами, скотскимъ кормомъ и проч., далѣе — *лавникъ*, а наконецъ — *дозорцы*. Велишовическій помѣщикъ освобождалъ отъ пригонной работы не только семейства поименованныхъ должностныхъ лицъ, но иногда и ближайшихъ ихъ родственниковъ. Замѣчательно, что несмотря на тѣ бѣдствія, которыя причиняли простому народу поименованныя должностныя лица, при освобожденіи отъ крѣпостного права онъ простилъ ихъ и, за малыми исключеніями, выбралъ своихъ прежнихъ начальниковъ въ должностныя лица, обусловливаемые Положеніемъ 19 февраля 1861 года.

Почтительность бѣлорускаго крестьянина еще и по настоящее время можетъ считаться безпримѣрною: встрѣчный проѣзжіи непременно свернетъ съ дороги, прохожіи, какъ и проѣзжіи почтительно снимаютъ шапку и непременно скажетъ какое-нибудь привѣтствіе въ родѣ «добрыдзень!» Проходя или проѣзжая мимо работающихъ, окликнетъ словами: «помоги, Божа!» и т. п. ¹⁾ Однажды прохожіи шляхтичъ повстрѣчалъ проѣзжаго москаля, который и спросилъ у спутника: «Скажи, любезный, далеко ли до города?» Обиженный такимъ неслыханнымъ привѣтствіемъ, шляхтичъ сказалъ: «22 версты». Москаль уѣхаль, не поблагодаривъ указчика, а шляхтичъ остановился въ раздумьи о москаль-

1) Это не совѣмъ такъ. Въ своихъ неоднократныхъ разъѣздахъ по Бѣлорусіи (начиная съ 1877 г.) я весьма рѣдко находилъ подтвержденіе приведеннымъ фактамъ. Думаю, что эти факты относятся къ дореформенному времени. III.

скомъ невѣжествѣ и неблагодарности и долго смотрѣлъ вслѣдъ увѣжающему невѣжѣ. Въ это время, тѣмъ же самымъ путемъ ѣхалъ мужичекъ. Почтительно остановившись, онъ снялъ шапку и сказалъ: «Будь, паночекъ, ласковъ — скажи сколько верстъ до города?» — До города, миленькій, только пять верстъ! А для того лайдака, что проѣхалъ — 22 версты.

Сообщено Н. Я. Никифоровскимъ.

Пословицы и поговорки ¹⁾.

А.

1. Абы голова, — то шолудзи будзиць; абы зубы, — то хлѣба будзе.

Минск. г., Слуцк. у., Царевск. в.

2. Абы корыто, — сви́ньни будуць.

Той же г., Игум. у., с. Новоселки.

3. Анціпъ на́шаму бацькѣ родны Мпколка.

Мог. г., Горецк. ул., с. Святошицы.

Б.

4. Безъ провѣду (предводителя) войско гѣбне,

Минск. г., Слуцк. у., Царевск. в.

5. Благáя пуга лычанáя, а безъ няе горѣй ²⁾.

Т.

6. Богатъ Андрей: —
Поўна хата дзяцѣй.

Минск. г., Борис. у. Ср. у Носовича

1) Пословицъ и поговорокъ, равно какъ и загадокъ собрано было у меня вдвое, если не втрое больше, чѣмъ въ предлагаемомъ ихъ здѣсь сборникѣ. Количество ихъ съзидилось такъ, вслѣдствіе произведенной мною строгой ихъ провѣрки съ напечатанными уже прежде у Носовича (въ XII Т. Сб. Отд. р. яз. и сл. Ак. II.) и у г. Е. Романова въ 1-мъ томѣ его бѣлорусскаго сборника. Я вынужденъ былъ вычеркнуть ихъ изъ своего списка цѣлыми десятками, позволивъ себѣ сдѣлать исключеніе только для нѣкоторыхъ, заимствованныхъ мною изъ (сдѣлавшейся уже давно библиографической рѣдкостью) книги гр. Е. Тишкевича: «Opisania powiatu Borysowskiego» и оказавшихся въ упомянутомъ сборникѣ Носовича, безъ всякаго указанія на источникъ заимствованія. Отсутствие такого указанія, особливо при тѣхъ пословицахъ, при которыхъ находятся какія-либо интересныя объясненія, можетъ, думалось мнѣ, ввести читателя въ заблужденіе на счетъ авторства ихъ составителя. Поэтому я счелъ далеко не лишнимъ привести въ выноскахъ, въ подстрочномъ переводѣ, подобныя объясненія къ заимствованнымъ изъ означенной книги Тишкевича пословицамъ, съ подписью Т. и указаніемъ страницъ въ обоихъ сборникахъ. Самый текстъ пословицъ и поговорокъ переданъ у меня съ строгимъ соблюденіемъ звуковой стороны мѣстнаго (борисовскаго у. Минской губ.) говора. III.

2) т. е. плохъ кнутъ изъ лычекъ, но безъ него еще хуже. III.

<p>7. Богаты гроши збирая, а чортъ
мошну готуя.
Минск. г., Игум. у., с. Новос.
—</p> <p>8. Богатырь ³⁾ дзивицца:
Чымъ худаць ⁴⁾ живицца.
— Т.</p> <p>9. Богъ богѣе маецъ, якъ раз-
даў.
— Т.</p> <p>10. Боязливому и страхъ здаецца,
Вилевск. г., Вилейск. у. д., Слобода.
—</p> <p>11. Боюсь я цябе, якъ воўкъ
ягнѣци.
Минск. г., Слуцк. у., Царевск. вол.
—</p> <p>12. Бывало буйло, а сягонне ры-
каци не хоче ⁵⁾.
Гродн. г., Пружанск. у.
—</p> | <p>13. Будзецъ пора
Будзецъ и трава ⁶⁾. Т.
—</p> <p>14. Будзецъ чымъ дзѣла запк-
нуць ⁷⁾. Т.
—</p> <p>15. Бѣда, якъ дуда:
Зачнецъ дучъ,—
Ашъ слѣзы набягуць ⁸⁾. Т.
—</p> <p>16. Бѣда дзѣду безъ бабы:
Бдучъ вши до скабы ⁹⁾.
Гродн. г., Слон. у.</p> |
|--|--|

В.

17. «Ванька, пей сусла!»
— Да жарко.
«Такъ дуй!»
— Да добре дучъ,
Коли дадучъ ¹⁰⁾.
Этн. Сб. вып. II.

3) богачъ. 4) бѣдный, бѣднякъ.

5) *Буять* (ць) — буйствовать, проявлять неугомонную дѣятельность отъ избытка силъ. «Быки буяють» или «обуяли», говорятъ о такихъ быкахъ, которые съ жиру бѣсятся, ломають плугъ, не подчиняются командѣ. «Рыкаец не хочѣ» — значить: ослабѣлъ до того, что даже рычаніемъ не заявляетъ о необходимости удовлетворять свои потребности. Примѣняютъ эту пословицу къ людямъ, прежде бывшимъ богатыми, потомъ обѣдѣвшими, прежде неугомонными, а затѣмъ смирившимися. А. Богдановичъ.

6) Употребляется и въ переносномъ смыслѣ, говоря о тѣхъ, кто жалуется на проволочку. Т. 436. Ср. Сборн. бѣлор. посл. Носовича 9.

7) Принимаемъ на службу работника или работницу, неспособныхъ къ работѣ, либо лѣнивыхъ, говорятъ: пригодятся для отбыванія барщины. Это объясняется на чѣмъ основывается мнѣіе, что барщина вредна для производительности края и возрастанія его благосостоянія. Т. 415.

8) Дутье въ дуду трудно и вызываетъ слезы наравнѣ съ бѣдою. Т. 430. Ср. Н. 12.

9) Скабы или (по Борисовскому) *шкабы* — кости, выдающіяся вслѣдствіе ху-добы. Худоцаваго человѣка, худую лошаденку бѣлоруссы называютъ *шкабой*. Смыслъ пословицы: безъ бабы, которая бы ухаживала за дѣдомъ, наприм.: мыла его бѣлье, *шукала* (искала) ў головѣ и т. п. дѣда заѣдятъ вши до костей. А. Богдановичъ.

10) Говорится тому, кто показываетъ видъ, что хочеть поподчивать, а въ самомъ дѣлѣ вовсе того не желаетъ. Этногр. Сб. вып. II.

<p>18. Велікъ дубъ, да дупляна-
тый.
Минск. г., Игум. у.</p> <p>19. Відзянь соколь по полёту, а
сова по воку.
Той же губ., Борис. у., с. Краснолуки.</p> <p>20. Виноградамъ въ сердца,
Сахаромъ въ душу;
Мяды мядамъ,
Нпкому ня дамъ.
Это зелья въ зимку не
мёрзня,
Въ лѣтку ня кісня;
На тоща выпѣишь — ня
пўша,
На хлѣбъ выпѣишь —
Все лихоя потуша. ¹¹⁾.</p> <p style="text-align: right;">Этн. Сб.</p> <p>21. Вольному воля, святому рай.
Мог. г., Горецк. у., с. Святоинцы.</p> <p>22. Вѣснѣ кажнцъ: рожу,
А вясна кажнцъ: ищї я по-
гляджу ¹²⁾.</p> <p style="text-align: right;">Этн. Сб.</p> <p>23. Воўка зубы кормяць.
Вилensk. г., Вилейск. у.</p> <p>24. Всяки цыганъ свойго коня
хвалиць.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.</p> | <p>25. Всяко пи пиряняць, што по-
воды пльвець ¹³⁾.
Тамъ-же.</p> <p>26. Вѣдаў Богъ, што не даў
свиньни рогъ.
Вилensk. г., Вилейск. у.</p> <p>27. Высоко подняў, да знизу ни
подпѣрь.
Минск. г., Игум. у., д. Слобода.</p> <p style="text-align: center;">Г.</p> <p>28. Гдзѣ нянекъ много,
Тамъ дзиця безнога.
Гродн. г., Волков. у.</p> <p>29. Гдзѣ гнѣямъ ¹⁴⁾ смердзиць,
Тамъ и родзиць.
Вилensk. г., Опш. у., Волож. вол.</p> <p>30. Гдзѣ покатайтца скоцїнка,
Тамъ останитца шарсцїнка.
¹⁵⁾
Этн. Сб.</p> <p>31. Гдзѣ ораты плачець,
Тамъ жнея скачець.
Т.</p> <p>32. Гдзѣ цвѣтъ,
Тамъ и мѣдъ.
Минск. г., Игум. у., с. Иже.</p> |
|--|---|

11) Приговорка при питьѣ горѣлки на пирушкахъ и въ корчмахъ. Этн. Сб. Эта *приговорка* явно книжнаго происхожденія. Ш.

12) Говорится тому, кто осенью хвалитъ посѣянную рожь. Этн. Сб.

13) Кто безпокоится, что на его счетъ сплетничаютъ. Соответствуетъ великороссійской поговоркѣ: на всякое чиханье не наздравствуешься. Ш.

14) Навозомъ.

15) По Борисовскому: «гдзѣ скоцїнка покачаетца, тамъ шарсцїнка останетца». Гдѣ лошади или другая скотина катается, тамъ обыкновенно остается шерсть. Пословица эта почти тоже, что: «шило въ мѣшкѣ не утаишь», или точнѣе: всякое дѣло оставляетъ по себѣ слѣды. А. Б.

<p>33. Гни дзерэўдо, покуль гнецца.
Виленск. г., Вил. у.</p> <p>34. Гольишь, якъ бичъ,
Гуляка, якъ собака.
Гродн. г., Пруж. у.</p> <p>35. Гóрдаго Богъ зъ неба спл-
хаецъ.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошицы.</p> <p>36. Гóрка рэцька—да ядۇць,
Кепско замужь—да йдۇць.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.</p> <p>37. Гóрко пи, солоно фшъ—
И по смерци ня згниёшь.
Виленск. г., Вилейск. у.</p> <p>38. Грай на вёру,
А ппиши на сцёну.¹⁶⁾
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.</p> <p>39. Гроши камень бьюць.
Минск. г., Борис. у.</p> <p>40. Гэто не атласъ, а одъ насъ¹⁷⁾.
Т.</p> <p>41. Гэто куликъ вялкого бо-
лота.
Т.</p> | <p>42. Гэто яму́ якъ лапци плясци¹⁸⁾.
Т.</p> <p>43. Гэто не пальцамъ переки-
ваць.</p> <p style="text-align: center;">Д.</p> <p>44. Даў Богъ дзёци,
Да нима дзё дзёци.
Минск. г., Игум. у., д. Новоселки.</p> <p>45. Даў Богъ цёля,
Да нима хлёба.
Той же г., Слуцк. у. Царевской в.</p> <p>46. Дзми́цяръ — хи́цяръ, да и
Саўка ня дуракъ¹⁹⁾.
Минск. г., Игум. у., д. Новоселки.</p> <p>47. Добры человёкъ,
Што укусиць, то зёсьць.
Т.</p> <p>48. До 20 (лётъ) не выросъ, до
30 ня умёнъ, до 40 коли ня
жанатъ, а до 50 ня богатъ,—
то ничаго́ отъ яго ня ча-
кай,—такъ и помрётъ.
Той же г., Игум. у., с. Новоселки.</p> |
|--|--|

16) Говорятъ на игрищахъ музыканту и корчмарю, когда тѣ требуютъ де-негъ (обыкновенно за каждый танецъ платится впередъ музыканту). Въ переносномъ смыслѣ пословица употребляется по отношенію къ людямъ, которые требуютъ къ себѣ довѣрія, коего не заслуживаютъ. А. Б.

17) Видя признаки богатства господскаго, говорятъ: «не атласъ, а одъ насъ». Начало этой пословицы забавно: какой-то панъ, показывая одному крестьянину атласъ, сказалъ: «это атласъ». А крестьянинъ, глуповатый франтъ, отвѣтилъ: «Ага! одъ насъ! Т. 414. Ср. посл. Н. 24. Есть и порусски поговорка: «этотъ атласъ не отъ васъ, или неотстаецъ отъ насъ», но съ другимъ значеніемъ. Ш.

18) Т. е. дѣло мелкое, почти механическое. А. Б.

19) Поговорка эта употребляется, когда кто-нибудь желаетъ перехитрить другого. Послѣдній, желая показать, что онъ замѣтилъ хитрость и говоритъ приведенную поговорку, смыслъ которой: ты умёнъ, но и я не дуракъ. А. Б.

49. До Пятра—зъ макатра́,
На Пятры—ў макатры ²⁰⁾.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.
50. Дотуль попадзя княгіня,
Покуль пошъ не згіня.
Тамъ же.
51. До Юрѣя повняно быць сѣно
и у дурня.
Вил. д., Ошмянск. у., Волж. в.
52. Доўгъ ни равѣць,
А спаць ни даѣць.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошицы.
53. Дударь—ни господарь, стра-
лецъ—ни жилецъ; рыбаць—
и той по вуши обгніецъ.
Минск. г., Борис. у.
- Ж.**
54. Живучу ўсякъ најживешъ,—
И Кузьму бацькой назовѣшъ.
Вит. г. и у.
- З.**
55. Задаўся на приказки,
Якъ собачая скурка на пры-
вязки ²¹⁾.
Т.
56. За дурнями Богъ.
Т.
57. За очима свѣту не бачиць. ²²⁾.
Минск. г., Борис. у.
58. Збанъ до поры воду носпць;
Екъ збанъ побѣтца,
То и вода разліѣтца ²³⁾.
Той же г., Слуцк. у., Царевской в.
59. Зима на лѣто работая, а лѣто
на зиму.
Виленск. г., Свен. у.
- И.**
60. И Бога хвали,
И чорта не гнѣви. Т.
61. И рыбы не хочу,
И хвоста не мочу.
Той же г., Игум. у., с. Новоселки.
- К.**
62. Кабъ ня клинъ да ня мохъ—
Даўно бъ майстра здохъ.
Минск. г., Борис. у.
63. Кабъ ня дзирки ў роцѣ,
Ходзіў бы ў злоцѣ. Т.
64. Кабъ на ѣжа да ни одзѣжа,
Такъ бы и опѣхъ лёжа.
Этн. Сб.

20) До Петра (29 июля) приходится питаться урожаемъ предыдущаго года, а послѣ Петра уже можно получить свѣжіе продукты. *Макацѣръ*—горшокъ, въ которомъ растираютъ макъ. Е. Карскій.

21) У насъ говорятъ такъ: «Задаўся на приказки, якъ сучка на привязки»—обыкновенно назойливому и злому остряку, чтобы задѣть его унижительнымъ сравненіемъ. А. Б.

22) Эта поговорка воиолнѣ соотвѣтствуетъ нѣмецкой: «Er sieht den Wald vor lauter Bäumen nicht», которая въ новѣйшее время начинаетъ все болѣе и болѣе пріобрѣтать у насъ право гражданства подъ формой: «за деревьями онъ лѣса не видитъ». III.

23) Напоминаетъ русскую пословицу: «Повадилса кувшинъ по воду ходить,—туть ему голову сломить». III.

65. Кинь пирадъ собою — найд-
зешъ за собою ²⁴).
Вилensk. г., Вилейск. у.
66. Коли дазо робиць, то дасць
п зѣвьсьць ²⁵).
—
67. Коли жито ў марцѣ глядзиць
на небо,—
Ня ѣсьци тогды хлѣба.
Минск. г., Борис. у.
68. Коли не кракала ворона ў гору
летучи, то ў низъ п поготую
²⁶). Т.
69. Коли на столѣ гусь п порося—
Вотъ работа хороша.
Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода.
70. Коли мясо смярдзиць,—то по-
ловина бяды, а коли ры-
ба смярдзиць,—то цѣлая бя-
дѣ; коли мужикъ пѣе, то по-
ловина бяды, а коли жонка
пѣе,—то цѣлая бядѣ.
Вилensk. г., Вилейск. у.
71. Коли ня вѣруць—ни божися,
Коли бьюць—ни просися.
Минск. г., Борис. у., с. Краснолуки.
72. Коли тѣпнесья
И за бритву хѣпнесья.
Той же г., Борис. у.
73. Коли ў хлѣба плѣдзиць
И на нивѣ рѣдзиць,
Такъ п дуракъ хату вѣдзиць.
Минск. г., Борис. у.
74. Коли не вылиняў конь до св.
Яна, нехай идзѣць до дру-
гого пана ²⁷).
— Т.
75. Къ Пятру—
Хлѣба тольки ў вядру,
А на Ильлю,
Хоць на печь налію,
А екъ пришоў Спась,
Будзѣць хлѣба зъ насъ,
А ужо екъ пришла Госпожѣ—
У насъ хлѣба поўна дзяжѣ.
Минск. г., Иг. у., с. Иже.
76. Курну вядзѣць ²⁸). Т.
Минск. г., Игум. у., с. Иже.

Л.

77. Лисливая (ласковая) цялятко
дзѣвѣ матки ссе, а гѣрдая—ни
водной.
Минск. г., Слуцк. у., Царевской вол.
78. Лѣпи перши гнѣў, чимъ пос-
лѣдни.
Той же губ., Борис. у.
79. Лѣпшѣ поклонитца монарху,
Чимъ такому парху.
Гродн. г., Пруж. у.

24) Соответствует русской пословицѣ: Кинь хлѣбъ соль въ лѣсъ, пойдешь, найдешь. Ш.

25) Если въ сѣнокосную пору, начиная съ послѣднихъ чиселъ іюня, стоитъ хорошая погода, то предугадываютъ, что зима будетъ морозная и ровная. Т. 437. Ср. посл. Н. 63.

26) Кто не достигаетъ чего-либо въ молодыхъ лѣтахъ, тѣмъ менѣе удастся ему это въ старости. Т. 416. Ср. Н. 63.

27) Здоровые кони линяютъ весной; а если конь не вылинялъ до Ивана Куцалы, то значитъ онъ слабосильный, плохой, и его слѣдуетъ продать кому нибудь. А. Б.

28) Мурлыканье кота называется «курну». Если кто рассказываетъ что-либо скучное, говорятъ: «Атъ курну вядзѣць!». Т. 424. Ср. у Н. 71.

М.

80. Мало сала, мало хлѣба,
Мало земли—болѣй треба.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

81. Марець одморозницъ палець.
Тамъ же.

82. Моць Божая! Я отъ плоту, а
яна до плоту ²⁹⁾. Т.

83. Мовмъ саломъ да по моей
шкуры и мажуць.
Мог. г., Горецк. у., с. Святошицы.

84. Мужику лѣто, што святому
рай.
Могил. г. и у., Круглянск. в., д. Ельковщины.

85. Мѣў чортъ уродзитца, да пѣ-
тухъ запѣў.
Т.

86. Мятліца—хлѣба половица.
Т.

Н.

87. Набоўжны, якъ святого Юрѣя
коўнь ³⁰⁾.
Минск. г., Слуцк. у., Царевск. в.

88. На Ивана
Ночь одорвана (коротка).
Той же г., Игум. у., с. Новоселки.

89. На рахманаго ³¹⁾ Боўхъ нанесе,
а смілы самъ набѣжиць.
Минск. г., Слуцк. у.

90. Нашаму паробку кумоў сватъ.
Мог. г., Горецк. у., с. Святошицы.

91. На Янахъ нажала, на Петра
напекла.
Вилensk. г., Ошмянск. у., в. Волж.

92. На Юрѣя повинно быць сѣно
и у дурня.
Тамъ же.

93. Нашаму щаняци (въ др. м. ця-
ляци).
Удалося воўка поняци.
Т.

94. Надъ своимъ товаромъ
Ўсякій паномъ.
Той же г., Слуцк. у., Царевской в.

95. Не до соли,
Коли граюць на басоли ³²⁾.
Т.

96. Не живи добромъ,
А живи умомъ.
Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

29) Поговорка о пьяныхъ. Пьяный, желая идти съ помощью своихъ собственныхъ только силъ и словно на переکورъ зашатывающійся къ плетню, опредѣляетъ дѣйствіе водки, какъ проявленіе высшей силы, противиться которой мудрено. Т. 424. Ср. посл. Н. 79.

30) Смыслъ этой пословицы ироническій. Такъ говорятъ о ханжахъ, лицемеряхъ набожныхъ. Конь Юрѣя хотя и рисуется на иконахъ и хотя эти иконы и поставляются въ церкви, но вѣдь конь оттого не святой. А. Б.

31) тихаго нравомъ. Слов. Носов.

32) *Басоля* или басетля — виолончель, а также басъ и контрабасъ. Мать отправила сына — недоростка въ мѣстечко купить соль. Продавши яйца, овъ ку-

<p>97. Не то злодзѣй, што украў, а то, што украў, да добро сховаў.
Той же г., Игум. у., с. Новоселки.</p>	<p>106. Не по старосьци мруць,
Не по молодосьци живуць.
Минск. г., Борис. у.</p>
<p>98. Не ўсё то слонца,
Што ў воконца.
Тамъ же.</p>	<p>107. Не тки носа
У чужоя просо.
Минск. г., Борис. у.</p>
<p>99. Не хвалися за семъ дзёнъ, а хвалися за семъ годъ.
Минск. г., Борис. у.</p>	<p>108. Ни рóду, ни плоду,
Якъ бѣль камень ў вóду.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.</p>
<p>100. Не чапай никóго,
Не бойся ничóго.
Виленск. г., Вилейск. у., д. Слобода.</p>	<p>109. Ни сюды, ни туды
Моё милые дуды³³). Т.</p>
<p>101. Не заўся (г) ды́
Якъ на дзяды́.
Виленск. г., Вилейск. у.</p>	<p>110. Ня знайство заигрѣхъ ня личуць.
Минск. г., Борис. у.</p>
<p>102. Не конь вязе, але дорога,
Не Богъ помогае, але пуга.
Минск. г., Борис. у.</p>	111. Ни чыни смердзѣ добра, ня люби яго жонки³⁴). Т.
<p>103. Не (я) кушѣ бацьки шапки,
— Няхай вуши мерзнуць.
Той же г., Игум. у., с. Новоселки (и въ Бор. Т.).</p>	<p>112. Носіў воўкъ,—понясли воўка.
Т.</p>
<p>104. Не нашаму пцяляци
Воўка поймади.
Тамъ же.</p>	<p style="text-align: center;">О.</p> <p>113. Отъ прпбытку голова ни болиць.
Той же г., Борис. у.</p>
<p>105. Не пиши пярóмъ,
А пиши умомъ.
Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы.</p>	<p style="text-align: center;">П.</p> <p>114. Панъ зъ паномъ бѣётца, а у мужика лопъ трэщницъ.
Мог. г., Горецк. у., с. Святошицы.</p>

пиль столько соли, что наполнилъ ею цѣлый карманъ. Проходя мимо корчмы, гдѣ въ это время была игрища, онъ зашелъ туда и пустился въ плясъ. Среди размахистыхъ движеній у него распоролся карманъ. Танцовавшая съ нимъ дѣвушка и замѣтила ему, что у него соль сыплется, однако это его не остановило и тутъ-то онъ ей сказалъ: «Не до соли, коли играюць на басоли». Вотъ откуда произошла эта поговорка. Т. 423.

33) Дуду очень неудобно держать; трудно къ ней приловчиться. Отсюда произошло сравненіе неловкихъ людей съ дудою. Т. 425. Ср. посл. Н. 114.

34) Смердъ (мужикъ), больше пѣвившій честь своей жены и своего дома,

115. Панъ нашъ, а мы паньскіе
35). Т.
—
116. Паньска хвороба, а мужицка
здорове.
Минск. г., Борис. у. Ср. у. Носов.
—
117. Первые щеняты за плотъ 36).
Т.
—
118. Поклонися кусту,
А ёнъ дасецъ хлѣба лусту. Т.
—
119. По ласымъ кустъ —
И воды напьюся.
Гродн. г., Пруж. у.
—
120. Потуль хлусили 37),
Покуль кусили.
— Тамъ же.
— Минск. г., Борис. у.
121. По шляхóцку — пополамъ
клѣцку,
А въ мужицкомъ счóпи:
По три клѣчки въ рóцн 38).
— Этн. Сб
122. Примáпкіі хлѣбъ—собацкіі.
— Минск. г., Борис. у.
123. Пришла Микóла—
Сѣй, ня пытай ни у кóго.
— Виленск. г., Опшмянск. у.
124. Пришла Прачпстая —
Пярапеча чистая.
— Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.
125. Пропала короўка, —
Няхай пропадзецъ и вярóука.
— Виленск. г., Вилейск. у.
126. Вар. Ёзяў чортъ короўку,
Няхай бярецъ и вярóуку. Т.
—
127. Пустой птушки пустыя и шѣ-
сны.
— Минск. г., Борис. у.
128. Пусто мѣсто запусты, пусь-
ци Боже куцейку (кутью).
— Виленск. г., Вилейск. у., д. Слобода.
129. Пьяному и чортъ зъ дороги
соступаецъ.
— Минск. г., Игум. у., д. Слобода.

чѣмъ милости пана. Вотъ обстоятельство, давшее, вѣроятно, начало этой по-
словицѣ. Т. 412. Объясненіе это не совсѣмъ ясно.—Ср. посл. Н. 109.

35) Эта пословица употребляется въ двоякомъ значеніи: недавно помѣщики
считали крестьянина, его трудъ, источники его собственности и самую его соб-
ственность своими, а крестьянинъ съ своей стороны признавалъ имущество
помѣщика за общую принадлежность. Укравшій овесъ съ господскаго поля
крестьянинъ оправдывался тѣмъ, что его стравилъ панскимъ конемъ: «Яжъ ня-
гдзѣ подзѣў — паньскаё добро, паньская жъ и скоцинька». Требуя вспомоше-
ствованія, крестьяне говорили: «До когожъ мы пойдземъ? — Панъ нашъ, а мы
паньскіе». Воровство же панскаго добра они не считали за грѣхъ, говоря: гѣ-
тажъ наша праца. Т. 414.

36) Признаются болѣе подверженными бѣшенству. Т. 437.

37) Хлусиць или лудзиць—значитъ: лгать, измышлять. А. Б.

38) Когда кому даютъ мало горѣлки, а ему хотѣлось бы выпить больше.
Этн. Сб.

Р.

130. Работай, небѣже,
То и Богъ помѣже.
Гродн. г., Слон. у.

С.

131. Своей бяды́
Никому ни кажи:
Бо добры злякнѣтца ³⁹⁾,
А злы посмѣтца
Минск. г., Борис. у.

132. Свое лычко лучше чужого
раменцѹ.
Минск. г., Слуцк. у.

133. Свой посоѹ ⁴⁰⁾ цяплѣй чужого
кожуха.
Минск. г., Борис. у.

134. Своихъ много, а якъ приход-
зиць топптца, — не за кого
ухопѣтца.
Гродн. г., Слон. у.

135. Сказаѹ якъ связаѹ.
Той же г., Игум. у.

136. Скольки вѹтка ня мудрись, а
лебедземъ ня быць.
Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

137. Скупы два раза тра́циць.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

138. Собака и на Бога брѣше.
Вилensk. г., Вилейск. у.

139. Сова́ ня урѣдзиць сокола ⁴¹⁾ Т.
Бар. Не родзиць сова сокола,
А такого бѣса якъ сама́
Гродн. г., Слон. у., д. Звѣровщина.

140. Спаць ложись —
Богу молись;
Ўставай —
Бога не забывай.
Вилensk. г., Вилейск. у., с. Королевцы.

141. Сподзѣваѹся дзѣдъ на мѣдъ,
ды ня ѣўши спаць лѣхъ.
Тамъ же.

142. Спипць, екъ послѣ маку.
Гродн. губ.

143. Старцу сяло не накладомъ.
⁴²⁾ Т.
Минск. г., Слуцк. у., Царевск. в.

144. Сѣяць ѹ свини голосъ ⁴³⁾.
Т.

У.

145. У вола языкъ доўги, да го-
ворыць ня можець.
Т.

39) Испугается.

40) Нѣчто въ родѣ рубахи изъ холста, которую крестьяне надѣвають по-
верхъ одежды. Слов. Носов.

41) Доброкачественность потомка много зависитъ отъ доброкачественности
самки. Здѣсь говорится о лошадахъ. Арабы высоко цѣнятъ хорошихъ кобы-
лицъ. Т. 436. Ср. у Н. 153.

42) Въ давнее время старцы, неспособные къ труду, бродили отъ села къ
селу, молясь и оповѣщая новости, и зачастую забивались въ дальнія мѣстности
страны. Ихъ не называли нищими, потому что имъ не было надобности выпра-
шивать подавня: повсюду они находили гостепрѣимство и привѣтъ: чѣмъ хата
богата тѣмъ и рады. Быть можетъ это объясняетъ, какимъ способомъ къ намъ
дошли изъ отдаленныхъ провинцій пѣсни и общность представлений. Т. 433. Ср.
у Н. 156.

43) Въ осенние холода хлѣвное стадо реветъ. Съ 12 августа начинается по-

146. Ў восниъ п впробей богатъ. —
Ўзяла погань моць ⁴⁴). Т.
147. Ўзойдзець коли сонце
П ѱ наше оконце ⁴⁵). Т.
148. У людзей пытай,
Да свойй разумъ май.
Той же г., Слуцк. у., с. Подлѣсье.
149. Ўлѣзь ѱ неротъ —
Ни ѱзадъ, ни ѱ передъ. —
Этн. Сб.
150. У попа, кажучъ, дзвѣ руки:
одна, што кшциць, другая,
што бярець, а тѣй, што
даецъ, — тѣй нима.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошины.
151. Ўсѣ хороши,
Якъ клѣцки ѱ кулеші.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошицы.
152. Ўсѣ чѣрци одной шѣрсьци. —
Т.
153. Ў тры сѣкачы сякуць —
Одного рака пякуць.
154. У яго зъ одной губы п го-
рачо п сѣцюдзякѣ. Т.
155. У яго на вербы грушки рас-
туць.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошицы
156. У яго п на корѣ каша.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошицы.
157. У цябе стольки праўды, якъ
ѱ ранаці воды. —
Тамъ же.
158. Ў чужомъ боку —
Вочи по кулаку.
Минск. г., Борис. у.
159. Ў чужоѣ просо
Ня тычъ носа.
Той же г., Слуцк. у., с. Новоселки.

X.

160. Хваславаго зъ богатымъ ня
разбарѣпъ.
Могил. г., Горецк. у., с. Свят.
161. Хитросьцьцю увесь свѣтъ
перайдзешъ, да назадъ не
вѣрнешся.
Минск. г., Борис. у.
162. Хлѣбъ зъ лопаты сопхнуў ⁴⁶). —
Т.

сѣвъ, такъ называемый *красный*, а болѣ ранній называется *хвощевой*, тощій Т. 436.

44) Пословица эта возникла въ то время, когда Литва господствовало надъ русскими, исповѣдывавшими уже тогда христіанскую вѣру. Употребляется эта пословица для обозначенія той истины, что люди хитрые имѣютъ обыкновенно перевѣсъ надъ людьми простодушными, о которыхъ говорятъ: не были тамъ, гдѣ Іисусъ Христосъ былъ измѣннически преданъ. Т. 412. Ср. у Н. 13.

45) Соответствуетъ великор. поговоркѣ: будетъ и на нашей улицѣ праздникъ. Ш.

46) Говорятъ о такомъ челоуѣкѣ, который, не сумѣвъ воспользоваться выгодностью своего положенія, потерялъ должность или чью-либо милость. Т. 417.

163. Хлѣбъ сказаў: остаў стрѣльбу
и вуду — тогда и я у цябе
буду.
Той же г., Игум. у., с. Новоселки.
164. Хлѣба соли ни жалѣй: доб-
рому для добросьци, а зло-
му для злосьци.
Тамъ же.
165. Хоць за вола, — абы дома ня
была ⁴⁷⁾.
Тамъ же.
166. Хоць ня скоро, да здорово.
Тамъ же.
167. Хоць руки черны, да работа
бѣла.
Тамъ же.
168. Хоць ты мяне капутъ, дыкъ
я табѣ не галѣмъ ⁴⁸⁾.
Т.
169. Хоць штаны застаўлю,
А на своѣмъ застаўлю.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.
170. Хто глядзиць вóкомъ,
Той не пойдзе бóкомъ.
Гродн. г., Волков. у. Ср. у Нос.
171. Хто дбае ⁴⁹⁾,
Той и мае.
Гродн. г., Волков. у.
172. Хто дороги пытае, тотъ не
блудзя.
Этиг. Сб.
173. Хто зъ кимъ ни жывецъ,
Той съ тымъ ни зварыцца.
Минск. г., Борис. у.
174. Хто куриць,
Того зъ пекла тураць,
А хто нюхае,
Той самъ ў пеклы трúхая.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.
175. Хто маецъ статокъ,
Той маецъ и упадокъ.
Минск. г., Бор. у., Т.
176. Хто на молоцѣ опарыуся,
Той и на воду дмухае ⁵⁰⁾.
Вилensk. г., Вилейск. у.
177. Хто поле трóнць,
Той хлѣбъ крóнць.
Минск. г., Слуцк. у., Царевск. в.
178. Хто самъ тákий,
Тэй на другога кладеть знаки.
Могил. г. и у., Круглянск. в., д. Ель-
ковщины.
179. Хто спиць до слóнца,
Того хлѣбъ у мошóнцы.
Тамъ же.

47) Такъ подшутиваютъ надъ дѣвушками, желающими избавиться отъ дома-
шнихъ заботъ черезъ замужество.

48) Изъ временъ 1812 года — отвѣтъ крестьянина французу, принуждавшему
его показать дорогу. Т. 433. Ср. у Н. 175.

49) отъ глаг. дбаць: бдѣть, бодрствовать, заботиться, о чемъ. Слов. Носов.

50) Соответствуетъ русск. поговоркѣ: обжегся на молокѣ — и на водицу бу-
дешь дуть. Ш.

180. Хто три разы орé,
Той три снопы большъ берé.
Тамъ же.

Ч.

181. Чаго ты задумаўся, якъ со-
бака ў чоўнѣ?
Минск. г., Слуцк. у.

182. Чортъ душу выме,
А панъ шкуру здыме.
Гродн. г., Слон. у.

183. Чыи бѣ бычки не скакали, —
былибѣ наши цялятки⁵¹⁾.
Этн. Сб.

Ш.

184. Шалы до добраго ни довед-
зэць.
Вилensk. г., Вилейск. у.

185. Што знапшѣ, того и не пы-
тай.
Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

186. Што кому на умѣ,
Той тѣя и дзяўбѣ.
Тамъ же.

187. Што кочанъ, то голова, а
што голова, то разумъ.
Вилensk. г., Вилейск. у.

188. Што образъ, то и офяра.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

189. Што плюнешъ, того не по-
дынешъ.

Могил. г. и у., Круглянск. в., д. Ель-
ковщина.

190. Што вложа хамъ,
Того ня выйма и панъ.
Этног. Сб.

191. Што ў лѣсѣ родзіцца,
Ў хаць знадобіцца. Т.

192. Што писаръ зробіць, — самъ
чортъ не переробіць.
Гродн. г., Слон. у.

Я.

193. Якъ на дворѣ лёдъ,
Такъ ковалю мѣдъ.
Гродн. г., Слоним. у.

194. Якъ помажешъ, такъ и по-
ѣдзешъ.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

195. Якъ ты къ людзямъ, такъ
людзи къ табѣ.
Той же г., Слуцк. у.

51) Вар. у. Тишковичи: Чые бычки, абы моё цѣлятко было.

Загадки.

СКАЗКИ — ЗАГАДКИ.

а) Минс. г., Борис. у. Метижск. в.

Быў царъ Саламонъ-Мудрый, дочуўся ёнъ, што нѣгдзѣ-то ёсьць одна молодая царыца и хвалыца, што яна яцѣ мудрэйшая за ягѣ. Ну дыкъ ёнъ послаў гэта къ ёй чпразъ пшухá карточку: «Прівжждай ко миѣ ў дворѣцъ, хочу цябе видзиць и говориць зъ тобой». — «Дѣбро» отвчашъ яна и ўзяла съ собой 500 молодыхъ хлопцоў и прѣехала къ Саламону-Мудрому. И якъ войшла ў дворѣцъ, бача: сядзѣць ёнъ на троні, на золотымъ крѣсли и кажа ей: «Подыйдзі ближэй!» А яна стоць ўсѣ ў порѣзѣ, бовца, знача, далій пьсци, бо видзиць кругомъ ўсѣ вода стоць. Саламонъ-Мудрый ўзноў гавѣра: «идзі, идзі, ня бойся!» Тогды яна подпнлá трѣхо споднѣцы, стала стунаць и застыдзілася, што зъ разу ни догадалася, што гэта ни вода, а такая подлѣга¹⁾ зроблена. Саламонъ и засмѣяўся: «Якажъ ты мудрая, што ни познала, што подлога у мяне за шкло?» — Яна тогды отказывая: «Ну, а колишь ты мудрый, дыкъ отгадай дѣвѣ загадки, што я загадаю и коли отгадашишь, то ўсѣхъ хлопцоў своихъ отдамъ табѣ за тѣя, а коли нѣ, то ты повинень шрадъ ўсѣми людзьми назваць мяне тоже мудрой». И гавѣра: «Высоко, тонко стояць, головы опускаўши и шумяць и гавѣруць: для рыбы — кепско, для рабочаго — цяжко, а богатымъ, бѣднымъ и мяртвымъ — ўсѣмъ дѣбро. Ну што гэта?» Саламонъ-Мудрый, ня думаючи доўго, й кажа: «Гэта лёнъ!»

— «Такъ. А другая: Сто лѣтъ ляжыць ў зямлѣ — ни згниецъ, приложи къ бацьку, — отживецъ, пусьци на воду поплывецъ?» Саламонъ зъ разу отгадаў: «Гэта, кажа, вугѣль». Приложи къ бацьку, — цяплю, знача, и загорыцца». Тогды нѣчаго робиць: царыца отдала своихъ 500 хлопцоў и ходѣла уже выѣжджаць домоў, али Саламонъ-Мудрый и кажа ёй: «Пстой! и ты-шь, мудрая, потому

1) поль.

мудрая, што я на табѣ думаю жапицца». И ни откладаючи надоўго, послали за пономъ и сичасъ жа звинчаліся.

б) Тамъ же.

Нѣгдзѣ паненка была, дыкъ яна дужа любила, кабъ ей загадки загадывали и хто, бывало, ей загадае и яна ни одгадае, то плащла по двѣсьця рублей, а коли одгадае, — брала стольки слѣбѣ. Ну вотъ одзінъ чаловѣкъ прышоў гэта къ ей; яна й кажа: «загадай загадку!» и положила двѣсьця рублёў. Чаловѣкъ одказывае: «Я якъ йшоў до паненки со мной было такая здарэньне ¹⁾: я еднымъ пэндомъ трохъ забэндаў, — руки поломаў, кишкі порваў, на пупѣ цяцло разложыў й пячійстая спѣкъ, зъѣў и на загадки прыспѣў. Во! кажа, разгадай». Тая думала, думала, — ни разгадала (а то, бывало, першъ хто прйдзе, дыкъ служэбница разпытала у яго, што ёнъ будзе загадываць и якъ разгадка той сабѣ скажа, а яна паненцѣ и пиракажа, ну тая, вядóмо, ужо легко и разгадываець) и кажа: «Скажи, што гэта такая было табѣ»? — Ёнъ взяў гроши ў кишэнь и кажа: «Гэта во што было: йшоў я зъ стрэльбой ²⁾ и скрыпкой, — бяжыць дзкая коза, — я ей бабэцъ! — забіў. Яна козная была, я трое козиняць достаў, скрыпку побіў, струны порваў, ручку зъ стрэльбы одломаў и ў скрыпцы на пупѣ спѣкъ ихъ и зъѣў».

Обѣ зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Як. Бузы.

А.

1. АРБУЗЪ ВЪ ОГОРОДѢ.

Подъ плотомъ ³⁾ курка кублицца.

Минск. г., Мозырск. у.

Б.

2. БАЛКА.

а) Середъ хаты Семень лезитъ.

Могил. г., Гомельск. у.

1) случай. 2) ружьемъ. 3) Плотъ: бревенчатая изгородь. Слов. Носовича.

3. БЛИНЪ.

Плѣшъ на гору,
Плѣшъ подъ гору,
Плѣшъ тянешъ,
Плѣшъ перевернешъ.

Минск. г., Иг. у.

4. БЛИНЪ ПАТЕЛЬНЫЙ¹⁾, ПОД-
МАЗНЯ.

Желѣзный токъ,
Свини пирожокъ,
Оўсяны посадъ.

Тамъ же.

5) БЛОХА.

Е воронецъ²⁾
Ня треба ни пуги, ни дубецъ:
Куда хоча,
Туды п скоча.

Тамъ же. Ср. у Романова.

6. БОЛОТО.

Ни море, ни зямля, корабли
не плаваюць, бо нельзя.

Виленск. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

7. БОРОНА.

И шло хлопцоў 25
Посля зимы сляды знаць.

Виленск. г., Свенц. у.

8. БОЧКА.

Дубъ дубасомъ,
Семъ поясоў,
Въ боку дзирка,
Ў срацѣ шпилька.

Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

9. БРУСЬЯ (въ строеніи).

Ишли чарнічки
На вичарнічки, —
Ікъ лягли спать,
Дакъ и тацерь сплять.

Мог. г., Гом. у. Ср. у Романова.

10. БУРАКЪ (свекла).

а) Чирвоная цвicka³⁾
До зямли прыліпла.

Виленск. г., Вилейск. у.

б) Сама пани ў комори,
А косы на мори.

Могилевск. г., Гомельск. у.

12. БУТЫЛКА.

Спiненкiй пѣтушокъ
Бѣгаецъ безъ кишокъ.

Могилевск. г., Сѣн. у.

В.

12. ВЕДРО И ПОЧОПКА⁴⁾.

Вутка ў мори,
Хвостъ ў горі.

Тамъ же.

13. ВЕРЕЩАКА⁵⁾.

У добраго мужа
Сяродъ печи лужа.

Вил. г., Свенц. у., Могил. г. Сѣн.

14. ВОДЫ ВЪ РѢШЕТѢ.

Чаго не обнясешъ вокругъ
хаты?

Виленск. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

1) сковородный. 2) воронья лошадь. 3) въ Слов. Носовича: *цикель* — клинъ, вставляемый въ рукава рубахи подъ пахою, ластовица. 4) *Почопка*: перевязь, дужка у ведра. Слов. Носов. 5) Бѣлорусское блюдо, приготовляемое изъ свиного мяса, почекъ, печенки, зажаренныхъ въ салѣ и притертыхъ мукой. А. Богдановичъ.

15. ВОЛѢ.

Якъ родзицца —
 Ё дудочку пгрѧя,
 Якъ выросьця
 Землю копая,
 А якъ помрѣ —
 Такъ ё танцы пдзѣ, —
 А ёсѣ ня гуляя.

Тамъ же.

16. ВОРОТЫ.

На вулицы барабанъ
 Доскамп обогбанъ ¹⁾:
 Хто пдзѣць,
 Той зазвиннець.

Вил. г., Вилейск. у.

17. ВѢНИКЪ.

а) Колибъ ни бацюшкннъ
 шандрикъ-мандрикъ, то ма-
 тушкнина шандра-мандра по
 колѣни заросла.

Могил. г., Горецк. у.

б) То сямъ паць,
 То тамъ паць,
 Подъ припечкомъ спаць.

Вилейск. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

18. ВОЛКЪ.

а) Ишоў тота
 Коло плота,
 Пытаўся ё жмури:
 Ти дома ляпа?

Мог. г., Сѣн. у.

19. ВЪЮНЪ.

Круть вьертъ —
 Нѣтъ чиропочкамъ смерть.

Моск. г., Гом. у. Ср. у Романова.

Г.

20. ГОДЪ.

Стопць покой,

А ё тымъ покою
 Дзвинадцаць воконъ,
 А на тыхъ вокнахъ
 По чатыры панны,
 А у тыхъ паноў
 По семъ вякоў.

Витебск. г., Леп. у.

б) Збудоваў Богъ домъ круг-
 лый — бязъ вуглоў; а ё томъ
 домп дванадцаць воконъ, ё
 тыхъ вокнахъ по чатыре
 пана, а у тыхъ паноў по
 семъ сыноў, а каждому сыну
 по имени дано.

Тамъ же.

г) Стопць дубъ, на дубу два-
 надцаць гнѣздъ, на каждомъ
 гнѣздѣ по чатыри синицы,
 ё каждой синицы по чатыр-
 надцаць япецъ: семъ чорныхъ
 п семъ бѣлыхъ.

Вилейск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

д) Выходили дванадцаць
 молайцоў, выносили пдзя-
 сять два сокола, выпускали
 триста шесьцідзисятъ пяць
 лебедзей.

Тамъ же.

21. ГОЛОВА.

Горщочакъ вумѣнь,
 Семъ дырочакъ ё ёмъ.

Могил. г., Мстисл. у.

22. ГОРШОКЪ.

а) Быў я на копали,
 Быў я на топали,
 Быў я на кружанъ,
 Быў я на пожары,

1) обкрыть, обшить.

Быў я на возѣ,
И быў я на торгу.

Вилensk. г., Свенц. у.

б) Живець колоцица
И объ смерци забочица,
Якъ приздеца поконаць,
Дыкъ не кому поховаць:
Собаки ня ѣдуць
И людзи ня бяруць.

Минск. г., Игум. у.

в) Якъ родзитца—круцица,
а посмерци собаки косьцей
ня ядуць.

Вилensk. г., Вилейск. у.

23. ГРИБЪ.

Стопць ў лозѣ
На одной нозѣ.

Вилensk. г., Вилейск. у.

24. ГРОМЪ.

а) Стукаець грукаець—нигдзѣ
яго ни знайдзешь.

Мог. г., Сѣв. у.

б) Крикнуў вольт
На сто озеръ,
На сто миль,
На увесь мiръ.

Могил. г., Сѣв. у. Ср. у Роман.

25. ГУМНО, ТОКЪ И ЦѢПЪ.

Бацька горбаты, матка пляс-
натая, а сынъ крученъ.

Минск. г.

26. ГУСАКЪ.

Вышоў вольт,
Зарзаў якъ конь,
Надуся якъ мѣхъ,

27. ГУСИНОЕ ПЕРО.

Нашла мяне маці,
Згубила мяне маці,
Подняли мяне людзи,
Понесли на торгъ торговаці,
Одрѣзали мнѣ голову:
А самъ бѣлъ, якъ снѣхъ, —
Одинъ рогомъ траву ѣсьць.
Сталь я пиць
И ясно говориць.

Витебск. г., Леп. у., м. Чашн.

28. ГУСЬ.

а) Лопатою ходиць, а ро-
гомъ траву ѣсьць.

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода.

б) Вышоў на дворъ,
Крикнуў якъ вольт,
А самъ на лопаткахъ ходиць.
Той же г., Свенц. у., д. Королевцы.

в) Стопць быкъ на ляду,
И пѣ рогомъ воду.

Тамъ же.

Д.

29. ДВЕРЬ.

Помиць лисиць ¹⁾
Свинья висиць.

Минск. г. и Вилен. Свенц.

30. ДВЕРЬ ВЪ ПЕЧИ.

Бяжць воўчокъ,
Осмолённый бочокъ.

Минск. г., Новогруд. у.

31. ДЕНЬ.

а) Бѣлый быкъ
Въ окно тыкъ.

Могил. г., Гомельск. у. Ср. у Романова.

1) Лисица—орудіе для стискиванія или сплоченія досокъ,—тиски. Слов. Но-
совича.

б) Подъ оконце подойдзя, —
ни стукаючи, ни групаючи;
одъ оконца одойдзя — ни
стукня, ни грукня.

Минск. г., Новогрудск. у.

в) Ни стучѣло, ни гучѣло, —
Подъ оконце подляцѣло.

Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы. Ср. у Романова.

32. ДЕНЬ, НОЧЬ И СПЯЩИЕ ЛЮДИ.

Бѣлая корова черную положила,
а черная тростникъ положила.

Смоленск. г.

33. ДИТЯ ВЪ КОЛЫБЕЛИ.

Посяродъ хаты сало вписиць.

Минск. г., Игум. у.

34. ДИТЯ, ВЕРОВКА (висячей колыбели) и ЦАЦКИ (игрушки).

Чатыри чатырочки
И дзвѣ растопырочки,
Семый вяртунь.

Вилensk. г., Свенц. у.

35. ДОРОГА.

Е на свѣця Кася —
На цѣлый свѣтъ расцяглася,—

Кашъ ўстала
Дакъ и неба достала.

Минск. г., Игум. у.

36. ДОРОГИ.

Чаго къ хадця ня приста-
вишь?

Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

37. ДУГА.

Якъ ляжить —ниже воробья,
А якъ станеть —выше коня.

Мог. г., Сѣн. у.

б) Якъ стопць вышай за коня,
а якъ лежиць —нижай за ката.

Минск. г., Бор. у.

38. ДУХЪ ИЛИ ВОЗДУХЪ.

Кругомъ носа вѣтца,
А въ руки ня даѣтца.

Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

Ж.

39. ЖИТО.

Временемъ разѣбваю,
Временемъ собираю,
Самъ сытъ бываю
И людзей кормлю.

Вилensk. г., Свенц. у., д. Утка.

40. ЖОРНЫ (жернова).

а) На полицы
Дзвѣ лиспы,
Што дадуць,
То зьядуць.

Минск. г., Игум. у.

б) Трясетца, колошница,
Обо всемъ свѣту забошница.

Смоленск. г.

г) Копа на копѣ,
А на вярху-кій.

Вилensk. г., Вилейск. у. с. Иже.

д) Два парсюка рѣжутца —
помпжъ нихъ пѣна ляциць.
Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода.

41. ЖУКОВИНА ⁸⁾).

Дзяжа мясная, обручъ залѣз-
ный.
Той же.

42. ЖУКЪ.

Чоронъ да ня воронъ,
Рогать, да ня быкъ,

8) перстень.

Шесьць ногъ безъ копытъ,
Идзецъ—зямлі не дзярець.
Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

б) Чоронъ воронъ, да ня
птахъ,
А изъ крыльямъ, да ня со-
коль.

Шесьць ногъ безъ копытъ,
А равецъ якъ быкъ.
Той же г., Вилейск. у., д. Слобода.

З.

43. ЗАМОКЪ.

а) Молчанъ — собачка домъ
сьцпржець.

Вилensk. г., Вилейск. у.

б) Вирабей вола дзяржыць.
Д. Застъвье.

44. ЗАПАХЪ.

Коло носа бовтаётца,
А въ руки не попадаётца ¹⁾.
Могил. г., Метисл. у.

45. ЗАСЛОНКА.

Стопць бычокъ,
Осмолёны бочокъ. ²⁾
Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

46. ЗЕМЛЯ И СНЪГЪ.

Дзяжá старая, а вѣко новое.
Той же г., Вилейск. у., д. Слобода.

47. ЗЕМЛЯНИКА.

Сядзюць пани на мурку
У чырвонымъ катурку:
Хто идзе, дыкъ поклонница ³⁾.
Минск. г., Игум. у. Ср у Романова.

48. ЗМѢЯ.

Изъ куста ципуля,
За ногу шпцуля.
Вилensk. г., Свенц. у.

49. ЗУБЫ.

Изъ подъ печки куры бѣлыя
глядять.
Могил. г., Метисл. у.

И.

50. ИГОЛКА.

а) Синенькая, маленькая
увесь свѣтъ одѣтъ.
Мог. г., Сѣн. у.

б) Воўкъ желѣзный, хвостъ
колопняный.
Вилensk. г., Вилейск. у.

К.

51. КАРТА. (Географическая).

Есть токая сторона, которая
ўся гладкая. Есть на ёй
большія горы, города—безъ
домовъ, рѣкы—безъ воды,
лѣса — безъ деревьевъ,
поля — безъ травы; наро-
ду хоць и много считаецца,
але ничого ня робяць?
Зап. Вилensk. г., Свен. у., д. Королевцы.

52. КАПУСТА.

Круцестая, вярцестая,
Хто яе дбае, будзя сто годъ
жыць.
Минск. г., Новогрудск. у.

53. КЛУВОКЪ НИТОКЪ.

а) Кругло безъ угла—за кон-
цы не подымешь.
Смолен. г.

б) У кутóчку на прутóчку
Гаўрыловы яйцы.
Минск. г.

1) Ср. выше № 48. 2) Ср. выше № 38.

3) Въ Новгородск. уѣздѣ окончивается: Хто идзе, той склоница.

в) Скинусь ў сторону—
Останется хвостъ
На семь верстѣ.
Могил. г., Метисл. у.

г) Чаго за хвостъ не подой-
мешъ?
Виленск. г., Вилейск. у. д. Застѣнье.

—
54. КЛЯМКА ¹⁰⁾.

Хто пдзѣць,
За пухъ цягнѣць.
Виленск. г., Вилейск. у., д. Слобода.

—
55. КНИГА.
Безъ языка, а говориць.
Вил. г., Свенц. у., д. Королевцы.

—
56. КНУТЬ.

Якъ тоя называецца,
Што пополамъ складаецца,
Хоць зубоў ня маю,
Але кусаецца.
Минск. г., Новогрудск. у.

—
57. КОЙКА.

Чатыры ногі маю,—
Але ня звѣръ,
Пухъ и перъя маю,—
Але ня птахъ;
Душу и цѣло маю,
Да ня чаловѣкъ.
Минск. г., Новогрудск. у.,

—
58. КОЛѢСА.

Вѣкъ поживали,
Одинъ одного не догоняли.
Виленск. г., Вилейск. у., д. Слобода

—
59. КОЛОКОЛЬ ЦЕРКОВНЫЙ.

Божью хвалу
За хвостъ цягаю:

Хвала крициць,
Што хвостъ болиць.
Витебск. г. и у.

—
60. КОЛОКОЛЬ.

Сидзиць пятахъ на воротахъ:
голосъ до неба, а хвостъ до
земли.
Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы. Ср.
у Романова.

—
61. КОМАРЪ.

Семого мая
Выляццла пцццц злая,
Хто яе убъѣць
Свою кроў прольѣць.
Виленск. г., Свенц. у., д. Утка.

—
62. КОНЦЫ ПОЯСА ПРИ ЗАВЯЗКЪ.

Ты, братъ, пди туды, а я
пойду туды, дай на пуповой
горѣ стренимся.
Могил. г., Метисл. у.

—
63. КОНОПЦА.

Ноги ў рѣццы,
Голова ў клѣцци.
Витебск. г., Леп. у.

—
64. КОРОМЫСЛО.

Нп свѣтъ, нп заря
Согнувшись и пошовъ псѣ
двора.
Могил., Гом. у.

—
65. КОРШУНЪ, ЦЫПЛЯТА И
КУРИЦА.

Ляцѣвъ тутаръ,
Сѣвъ на колутаръ;
Пытаецца у клюки:
Гдзѣ твои патраки?
Мог. г., Сѣв. у.

10) Желѣзная у двери щеколда съ ручкой. Слов. Носов.

66. КОЧЕТЫГЪ.

Сивенькій голубѣчекъ
Шмыгъ подѣ лубѣчекъ.
Смоленск. г.

67. КОЧЕРГА.

Цыганка поганка по золоцѣ
скачець.
Виленск. г., Свенц. у., д. Колодки.

68. КРАПИВА.

Сядить урѣда
Посерѣдѣ огорода:
Хто за яе примѣцда,
Ўсякъ скривѣцда.
Могил. г., Мстисл. у.

69. КРОСНЫ.

Цупомъ припру,
Ногами потру,
Руками пихну,
А дзѣ разявицца—воцхну.
Минск. г., Борис. у.

70. КРУЧОКЪ.

Стары дзядокъ,—
Назадѣ горбокъъ.
Виленск. г., Свенц. у., д. Колодки.

71. КОСА.

Ишла щука
Съ Кременчука:
Куда гляне,
Трава вяне
Могил. г., Гом. у. Ср. у Романова.

72. КОСА, ТРАВА, СТОГЪ СѢНА.

Щука ливява
Лѣсь уваяляла;
Лѣсь упаў,
Городѣ стаў.
Минск. г., Мозырск. у.

Д.

73. ЛАВКА ВЪ ХАТЪ.

Головы вмѣстѣ, а ноги роз-
но.
Мог. г., Сѣн. у.

74. ЛАПТИ И ОБОРЫ.

Два коня, а четыре хвоста.
Смоленск. г.

75. ЛАПоть.

Цаловаў, миловаў,
Подѣ лаўкѣ сховаў.
Виленск. г., Вилейск. у., с. Иже.

76. ЛЕДЪ.

84. Положѣ Богъ ппцаць,
Вязъ зялѣза ни почаць.
Витебск. г., Леп. у.

77. ЛЕМЕШИ 1).

Синенькіе грибки подѣ зем-
лею скачуць.
Мог. г., Сѣн. у.

78. ЛОЖКА.

Чатыры чатырнички,
Пятый поўнырничакъ,
Шѣсты прѣсты
Нпсѣ кривулечку
Помижъ тыхъ дый ѣ вулпчку.
Могил. г., Рогоч. у.

79. ЛОЖКА СЪ КАШЕЮ.

Облжи дай зноў уложы 2).
Гродн. г., Волков. у.

80. ЛУКЪ.

а) Ъхавъ пане
Ў красномъ жупанѣ:

1) Лемешы отъ суц. лемекъ — сошникъ. Слов. Носов. 2) «Якъ хто возьме ложцу кашы, то оближе дай зноў ўложиць горщокъ».

Хто убáче,
Той запла́че.
Могил. г., Гом. у., Ср. у Романова.

б) Сидить Ходосея
Растрявши волосея.
Хто идзе́
Той скубѣ́.
Мог. г., Мстисл. у.

81. ЛѢСТНИЦА.

Ще то за доро́га: ще хто
иде, дакъ хромаѣ?
Могил. г., Гом. у.

82. МАКОВАЯ ГОЛОВА.

Поўна бочечка крупъ,
А на верся струпъ.
Вилensk. г., Вилейск. у., с. Иже.

М.

83. МАКЪ.

а) На мори палка, на той
палцэ галка, я могу писаць,
што тамъ много тысячь.
С. Иже.

б) Идзя по градамъ, рву безъ
счѣту, а все цѣло.
Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода.

84. МЕЛЬНИЦА.

Сядить жорувъ на кушину,
тресетца, колотитца, а объ
емъ увесь свѣтъ клопоцит-
ца.
Мог. г., Сѣн. у.

85. МИСКА СЪ ЛОЖКАМИ.

Коло лўнички
А ўеё вўточки.
Гродн. г., Слон. у.

86. МОРКОВЬ.

Сѣдзи панна ў коморы,
Ее власы на подворы.
Мог. г., Гомельск. у.

87. МОРКОВЬ.

Панна у коморы,
А кудры на дворы.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

88. МОХЪ ВЪ СТѢНЪ.

а) Полна хата госьцей:
Кажному по посьцель.
Минск. г., Игум. у.

б) И у насъ и у васъ
Поросѣнокъ увязъ.
Гродн. г., Слон. у.

89. МУРАВЫ.

Семъ сотъ муляроў¹⁾
Змуровали церкоў безъ уг-
лоў.
Минск. г., Игум. у.

90. МУРАШКИ, МУРАВЕЙНИКЪ.

Ишли песли безъ топороў,
Зрублѣли коморку безъ углоў.
Д. Застѣнье.

91. МЫТЬСЯ ВЪ БАНЪ.

Въ субботы на нядзѣлю—
Дала бъ своему добродзѣю:
И свярбиць, и болиць, и ща-
кочацца
— Боли хочацца.
Минск. г., Новогрудск. у.

1) Муляръ — каменщикъ.

92. МЪСЯЦЪ.

Ишоў молодзёнъ,
 Ни дорогой, ни пуцёмъ,
 А помыўся ни водою, ни ро-
 сою,
 А уцерся ни тканымъ, ни
 пранымъ.

Виленск. г., Свенц. у., д. Утки.

Н.

93. НАРОГИ.

Спнiя голубчики по подзе-
 мелью скачуць?

Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

94. НЕБО, ЗВЪЗДЫ, МЪСЯЦЪ.

Поле незмѣроно,
 Быдло не злiчноно,
 Пастухъ рогатый.

Виленск. г., Вилейск. у.

95. НЕДѢЛЯ.

Ляцѣў семидонъ,
 Звиў гняздо,
 Якъ унёсь семъ яй, —
 Каждому пмя даў.

Гродн. г., Слон. у.

96. НОГА.

Зъзаду животь,
 Спереду хребѣтъ.

Виленск. г., Вилейск. у., с. Иже.

97. НОГИ.

Пришоў гось, ды подъ лаву.
 Тамъ же.

98. НОЧЬ.

Чорная корова
 Людей поколола.

Мог. г., Гомельск. у.

О.

99. ОГОНЬ.

Рыжій быкъ ды чорного ли-
 жець.

Виленск. г., Вилейск. у., с. Иже.

100. ОРЪХЪ.

а) Пришоў дурны дзѣдъ, при-
 гнуў ошнику: солодкое вы-
 кусіу, а горькое выплюнуў.

с. Иже.

б) Малыі мальішакъ
 Зваліўся зъ вышакъ ¹⁾,
 Не такъ одбіўся
 Якъ шапочки забыўся.

Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

г) У маленькимъ горщочку
 кашица смачная.

Д. Застѣнье. Ср. у Романова.

П.

101. ПАУТИНА.

Коронями ў гору росъцець.

Виленск. г., Вилейск. у.

102. ПЕНЬКА.

Пошла баба до Кіева,
 Дома кости покинула.

Могил. г., Мстисл. у.

103. ПЕРО.

Чаго пярязъ хату не пяр-
 кннiшь?

Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

104. ПЕЧЬ.

а) Пришоў, пощупаў,
 Узлѣзъ на яе,

1) Съ полатей.

Сядзѣў до по́ту
Спогнаў охво́ту.

Минск. г.

в) Татулька уіўся,
На матульку ўзбіўся;
Матулька ляхая,
Татульку спихая.

Минск. г., Новогрудск. у.

105. ПЕЧЬ, ОГОНЬ И ДЫМЪ.

Маць толста,
Дочь красна,
Сынъ Федосъ
Пошоў подь небёсь.

Смоленск. г. Ср. у Романова.

106. ПИЛКА

Сама якъ щенка,
Дзяцей якъ моли.

Вилensk. г., Вилейск. у., с. Иже.

107. ПИСЬМО.

а) Черный колеръ,
Гуспный орель.

Минск. г.

б) Сотру, сомну, за море
пошлю; тамъ мяне познаюць
и заговораць обо мнѣ.

Той же г.

108. ПЪТУХЪ.

Народзіўся пророкъ зъ подь
бѣлаго камня, — стаў про-
рокъ пророкаци, стали людзи
зъ мертвыхъ ўставаці.

Минск. г., Игум. у. и В. г., Свенц. у.

109. ПЧЕЛЫ.

Въ тёмной темнушечки
Сидять чернушечки
И вяжуть вязаночки —
Нп узла, нп пятелечки.

Могил. г., Мстисл. у.

Р.

110. РАКЪ.

а) Якъ живё — дыкъ чорны,
Якъ умрець — чирвоны.

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода.

б) Но́гоў много, вусы длины,
а хвосцикомъ ляпъ да ляпъ.

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

111. РЕБЕНОКЪ И ГРУДЬ МАТЕРИ.

Пришовъ гостъ бязъ вѣстей,
Поѣвъ курочку бязъ костей, —
Курочка пѣла и гостъ сытъ.

Могил. г., Мстисл. у.

112 а). РЕМЕНЬ.

Ў дзень, якъ коло,
А ў ноч, якъ вонжъ,
Хто одгадае —
Будзя мой монжъ.

Гродн. г.

113. РОСА.

Вечаромъ приляциць — всю
ночь на зямли проляжиць, а
утромъ на небо опяць поля-
циць.

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

114. РУКАВИЦА.

а) Пяць пунь одни вороты.
Вилensk. г., Вилейск. у., с. Иже.

б) Шупаў по завалпцу,
А оцупаў космацишу,
А усунуў — гольша.

Вилensk. г., Вилейск. у.

115. РУЧНАЯ МЕЛЬНИЦА.

На полицы
Двѣ спницы:
Што дадутъ,
То зъядутъ.

Мог. г., Гом. у. и Минск. Новогрудск.

128. СТОЛЪ.

Стопць сосна, а на сосны
липа, на липѣ коноплина, на
коноплинѣ глина, а въ глиниѣ
свинныя рыюць¹⁾.

Гродн. г., Волков. у.

129. СТРѢЛОКЪ²⁾.

Пошлю посланца по мнлого
госьця: ци будзя, ци ня буд-
зя, а посланецъ не вернецца.

Минск. г.

130. СѢНОКОСЪ.

Лѣсь сяку — лѣсь вянецъ,
На тымъ мѣсьци городъ ста-
нецъ.

Минск. г.

131. СѢТКА.

Семь сотъ воротъ, одзпнъ
уходъ.

Вилевск. г., Вилейск. у., с. Иже.

132. СѢТКА (сѣть), РЫБА, ВОДА.

Прийхали комисары, —
Господароу увязали,
А хата празъ вокно ушло.

Тамъ же.

133. СѢЯЦЪ МУКУ.

Подъ липой мяцелица мя-
цець.

Гродн. г.

134. ТРУБА (пастухова).

Ходить коло лѣсу
Пяеть куролѣсу:
Ни пѣтухъ, ни курнца, —
Деревяный носъ.

Могил. г., Мстисл. у.

Т.

135. ТѢНЬ (сцѣнь).

На огнѣ ня горницъ,
На водзѣ ня тонецъ
И на соломи ня шасциць.

Вил. г., Вилейск. у., с. Иже.

У.

136. УГОЛЬЯ ГОРЯЩЕ.

Повень подпѣчакъ
Чирвоныхъ яѣчакъ.

Тамъ же.

Х.

137. ХОМУТЬ.

Воўны клочокъ,
Дрова сучокъ
И соломы пучокъ.

Вит. г., Леп. у.

Ц.

138. ЦѢПЫ.

а) Лятаюць гуськи,
Дубовые носки,
И говораць: то-то мы!

Минск. г., Борис. у.

139. б) Рыжыя цяплатки

Поклалп хвосты на градки.

Вилевск. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

140. ЦѢПЪ.

Помпжъ дубинки,
Помижъ ляцинки,
Ляжиць кусокъ скурацинки.
Вилевск. г., Свенц. у., д. Колодки.

Ч.

141. ЧЕЛОВѢКЪ.

а) Стояць вилы, на вилахъ
кадубъ, на кадубѣ елина,
а у елини свинныя рыюць.

Гродн. г., Слоним. у.

1) «Ноги (стола) сосновые, а верхъ липовы; на ёмъ обрусокъ (скатерка) ко-
вопляны (посконный), а на обруску стоиць миска глиняна, а на мисцѣ плавае сви-
нина». Замѣч. записавшаго. —2) Вѣрнѣе было бы: *стрыла* или *выстрыла*. Ш.

б) Стояць вилы, на вилахъ
коробъ ¹⁾, на коробѣ мигай-
ло, на мигайлѣ моргайло, на
моргайлѣ густый ельникъ, а
у густымъ ельнику дзика
свиньи.

Минск. г., Игум. у.

142. ЧЕЛОВѢКЪ НА ЛОШАДИ.

Што ето за звѣрь, што шесць
ногъ, два животъ, дзвѣ руки,
дзвѣ пары вочей, грива и
хвостъ?

Той же г. и у., с. Новоселки.

143. ЧОВЕНЬ (чолнъ).

Ѣду, Ѣду,—
Слѣду нѣту;
Коня погоняю,
На смерць поглядаю:
Конь безъ хвоста,
А пуга безъ свиста.

Виленск. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

Я.

144. ЯБЛОНЯ.

Хто на дзѣтки квапенъ,
Той матку облапиць.
Тамъ же.

145. ЯЗЫКЪ.

Ляжить колода
Спрѣтъ болота;
Ни гнѣ, ни сохня.
Могилевск. г., Гом. у.

146. ЯЙЦО.

а) Котицца барильцо,—
Ни дна, ни рильца.
Могилевск. г., Гом. у.

б) Ни дзвярэй, ни вокна.
Поўна бочачка вина.
Минск. г., В. у.

в) Чаго въ уголь ня ўбьешъ?
Виленск. г., Вилейск. у., д. Слобода.

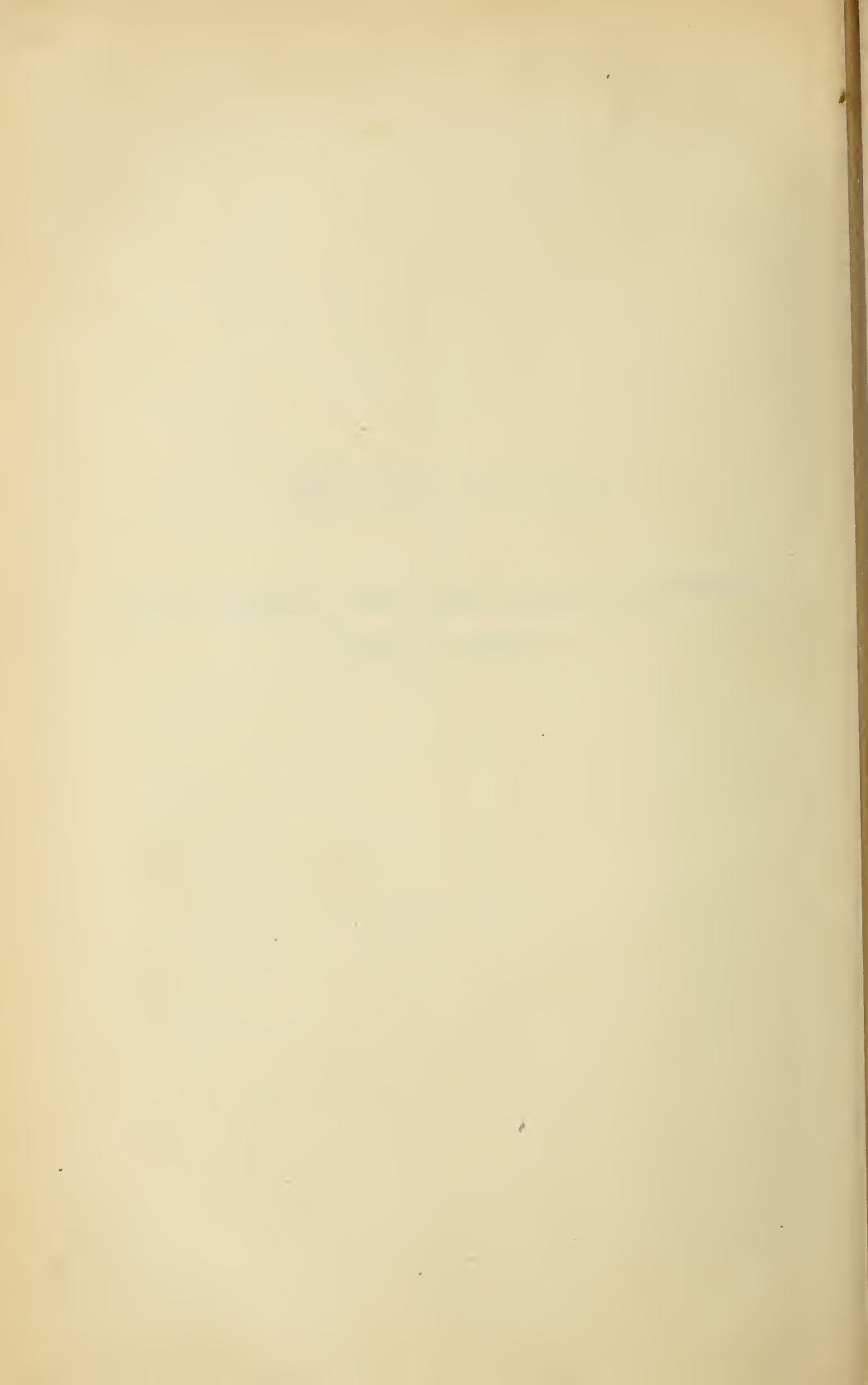
1) Въ с. Новоселкахъ того же уѣзда отсюда такъ продолжаютъ: «на ко-
робѣ гарбузь, на гарбузѣ лѣсь, а у лѣся свиньи ходзяць». Ш.

ОТДѢЛЪ ВТОРОЙ.

А. ПРИВѢТСТВІЯ, ПОЖЕЛАНІЯ, БОЖБА (КЛЯТВА), ПРОКЛЯТІЯ, РУГАНЬ.

Б. ЗАГОВОРЫ, ЗАКЛИНАНІЯ.

А.

Привѣтствія, пожеланія, божба, провлятія
ругань ¹⁾.

а) ПРИВѢТСТВІЯ И ПОЖЕЛАНІЯ.

При встрѣчѣ, или при входѣ въ хату (*утромъ и въ те-
ченіе дня*):

1. «Дзень добрый! Добры дзень».

Отвѣтъ: «Здоровѣ!»

2. «Якъ жывецѣ? Чи дужи, чи крѣпки?» или:

3. «Якъ маецеса?»

— Агь! нпчого сабѣ, — жывемъ, хвалиць Бога, пома-
леньку.

4. *Вечеромъ*: «Добры вечарь!» Или: Добры вечарь ў хату!

Въ Гродненск. губ.: При встрѣчѣ съ знакомымъ или незнако-
мымъ лицомъ, также при входѣ въ чужой домъ и пр. крестьянши
имѣеть обыкновеніе, въ видѣ привѣтствія, почтенія, говорить:

1) Давными этого отдѣла, особливо выраженіями привѣтствій и пожеланій, бѣлорусское нарѣчіе (какъ впрочемъ и языкъ великорусскій) весьма небогато, но гѣмъ не менѣе онѣ вполне заслуживаютъ вниманія этнографической науки и со временемъ, при тщательнѣйшемъ ихъ сборѣ, послужатъ, безъ сомнѣнія, нелишнимъ подспорьемъ будущимъ изслѣдователямъ народной психологіи. Крайняя скудость оказавшихся въ нашихъ рукахъ данныхъ означеннаго разряда не позволила намъ расположить ихъ въ болѣе строгой системѣ. III.

«Нѣхъ бедзѣ похвалѣны Езусъ Христусъ!» Другой долженъ отвѣтить: «На вѣки вѣковъ. Амэнъ» ¹⁾.

При прощаніи:

5. «Живице здоровы! Оставайцеса здоровы!»

6. «Бывайце здоровы! Дай, Божа, здоровымъ бачпцда.»

Если вечеромъ:

7. «Добра нычь!»

При кушаньѣ:

8. «Хлѣбъ-соль!»

— Просимъ ѣсьци.

При работѣ:

9. «Поможи Божа!» ²⁾

— Дзякуй.

При сѣвѣ:

10. «Родзи, Божа!»

При молотбѣ:

11. «Споры, Божа!»

Чихающему говорятъ:

12. «Будзь здороў, мѣй сто короў! А миѣ цялўшку на заводъ дасп.»

Или:

13. «Будзьца здрoвы

«Черные бровы!

«А моп не таковы.

«Коли на ваши увáжу,

«Такъ я свои ў сажу умáжу,

«А ваши пправáжу.»

14. «Вивать!

«На сто лять,

«На бочку вiна,

«На вѣсну сына.

Или:

15. «Вивать!

«Тысѣнць хать,

«И злата бѣчка.»

1) Изъ статьи: «Замѣтки о западной части Гродненской губ.» Этногр. Сборникъ, вып. III, стр. 86. Впрочемъ эта форма привѣтствiя, вошедшая въ употребленіе, вѣроятно, во время Уніи, практикуется и доселѣ среди сельскаго люда почти всѣхъ бѣлорусскихъ губерній — преимущественно при свадебныхъ церемонiяхъ. III. 2) Въ нѣкоторыхъ уѣздахъ Минск. губ., говорятъ и: Помогай Богъ! и сокращенно: Мoгай Бо! (Богъ). III.

«Млода паненѣчка,	«Весело жплѣся,
«И сынѣ п цуречка! ¹⁾	«Щасливо вялѣся:
16. «За чаркой:	«Ў поли уродзисто,
«Будзь здороў!	«Ў гумнѣ — накладзисто,
<i>Отвѣтъ:</i>	«Ў клѣцц пасыписто,
— «Пи здороў!	«Ў млынѣ — намѣлпсто,
«Дай жа, Божа,	«Ў дзяжкн подыхѣдзисто,
«Кабъ намъ было гѣжо,	«На столѣ уѣдзисто ²⁾ ».

Въ Гродненскомъ уѣздѣ Гродненской губерніи въ ходу слѣдующія формы привѣтствій и поздравленій:

17. «Панѣусъ ³⁾ похвалѣны! ци живы, ци здоровы? Вишнюю васъ зъ новымъ рокомъ щасцьцемъ. Дай, Божа, лѣпшае жыццци, здороўя и ўсенького добраго! Кабъ Бохъ заховаў ніўку, жывинку (скотинку), дружбінку (семеіку), пры лѣпшнхъ уродзаяхъ и пры ўсякнхъ помысносьцяхъ и гроши до зайздросьци.»

На это хозяинъ отвѣчаетъ:

18. «Дзяіку табѣ, братко Сцепане (или Михайло и т. п.). Дайжа, Божа, и табѣ, братко, ўсенькаго добраго, и твоей дружбінцы, и ніўды и скопнцы ўсего того, чаго ты самъ отъ Бога ласкаваго жондаешъ» (желаешь).

Молодыхъ хозяевъ съ новымъ годомъ поздравляютъ такъ:

19. «Вишнюю ⁴⁾ васъ зъ новымъ рокомъ, щѣнсцьцемъ, зъ вшелко помышносьцію здровѣмъ, злота бѣчка, сына и цурѣчка».

Хозяинъ съ хозяйкой обыкновенно смѣются при этихъ словахъ и въ отвѣтъ говорятъ:

«Дзяіку дзякуемъ за доброе слово; але ты, Сцепанку, много жичишъ ⁵⁾ для насъ, молодыхъ, зразу сына и дочку вельми много».

Поздравляющій, въ такомъ случаѣ, продолжаетъ:

1) зап. мною. 2) Сообщ. А. Ег. Богдановичемъ изъ Борис. у. Минск. губ.
3) Сокращено отъ: *Панъ Езусъ*. 4) т. е. поздравляю, благожелаю, съ польск. *Winszować*, перешедшее туда съ нѣмецк. *wünschen*. Ш. 5) желаю.

— «Якъ сабѣ хѳчаце. Але якъ то кажущь: зѣ пѣсни слова не выкинешь.»

Хозяинъ отвѣчаетъ:

«Праўда и гѣто, даль Бохъ праўда! Не такъ збудзецца, якъ хочашь, але якъ Бохъ дасць.»¹⁾

Въ дополненіе приводимъ еще рядъ выраженій привѣтствій и пожеланій, записанныхъ въ селѣ Махировѣ (Полоцкаго уѣзда Витебской губ.) многоуважаемымъ сотрудникомъ нашимъ Н. Я. Никфоровскимъ и обставленнымъ имъ интересными объясненіями:

Когда сажаютъ въ печь хлѣбы, входящій привѣтствуетъ:

20. «Вяликъ подходомъ!»

При этомъ нужно замѣтить, что стряпуха не любитъ во время этого дѣла прихода не только постороннихъ лицъ, но и своихъ домашнихъ, потому что хлѣбы потрескаются.

Иногда между стряпухой, мѣсящей тѣсто въ квашнѣ, и входящимъ въ это время пропсходитъ слѣдующій обмѣнъ привѣтствій: Входящій говоритъ:

21. «Спорня въ дзѣжу!»²⁾

Стряпуха:

22. «Сто рублѣў въ мошну!» — что входящій дополняетъ:

23. «А табѣ сына ў вяснў!»

Всѣ тутъ присутствующіе при этомъ хохочуть, не псключая и самой стряпухи. — Но если она дѣвушка, то обычай требуетъ, чтобы она стыдливо выбѣжала изъ хаты. Хорошо, если она при этомъ еще заплачетъ. Она тогда заслужитъ съ разу одобреніе присутствующихъ и всѣ единогласно стануть говорить: «гѣта стѣпная (спененная) дзяўчнина!» Само собою разумѣется, что совершенно противоположное будутъ думать и говорить про дѣвушку, которая встрѣтитъ последнее привѣтствіе, какъ встрѣтила бы его женщина замужняя.

1) Сообщ. Псаломщикъ И. О. Карскій. 2) Это пожеланіе весьма употребительно въ данномъ случаѣ и среди сельскаго населенія многихъ великорусскихъ губерній въ такой формѣ: «Спорыня въ квашню!» на что получается отвѣтъ тожественный съ нашимъ: — «Сто рублей въ мошну!» III.

Входящій въ избу во время печенія блиновъ привѣтствуетъ стряпуху словами:

24. «Скочкомъ блины!»

Иногда шутливая и близкая къ вошедшему стряпуха вмѣсто обычнаго отвѣтнаго «спасибо!» отвѣчаетъ: «торчкомъ зы зубы!» Этотъ отвѣтъ встрѣчается всеми присутствующими смѣхомъ, не исключая и вошедшаго привѣтствующаго и служитъ темою для дальнѣйшихъ шутливыхъ разговоровъ. Если приходящій балагуръ и состоитъ въ близкихъ отношеніяхъ къ дому, то онъ непремѣнно скажетъ: «А муспць, цябе мужикъ дзиржаў учора за ж..., што блины пыдгораюць?» Общій смѣхъ встрѣчаетъ эти слова, а стряпуха, покраснѣвъ, говоритъ: «Нихай сыбі!» Дѣвушка же стряпухѣ тотъ же балагуръ говоритъ: «Муспць цябе ўчора мальцы дзиржали за ж..., што блины пыдгараюць?»¹⁾ Все хочутъ, а дѣвушка стряпуха убѣгаетъ изъ хаты. Ее немедленно замѣняетъ другая, шутливый же разговоръ продолжается, хотя никто изъ присутствующихъ не обнаруживаетъ при этомъ ни малѣйшаго неуваженія и нерасположенія къ дѣвушкѣ, въ шутку и незлоумышленно обиженой.

25. Вошедшій въ хату во время завтрака, обѣда, поддипка и *вячэри* и вообще во время ѣды, произноситъ: «хлѣбъ ды соль!» Обычнымъ отвѣтомъ на такое привѣтствіе служитъ лаконическое приглашеніе: «Ходзи къ намъ!» Сказавъ: спасибо, вошедшій иногда дѣйствительно садится къ общему столу и ѣсть, иногда же онъ рѣшительно докладываетъ, что уже поѣлъ и болѣе ѣсть не хочетъ. Въ этомъ случаѣ, усѣвшись поодаль отъ стола, онъ заговариваетъ о дѣлѣ, по которому пришелъ, или заводитъ рѣчь объ интересующемъ его предметѣ, то съ тѣмъ, то съ другимъ изъ застольниковъ. Когда же вошедшій близокъ семьѣ, ему отвѣчаютъ на привѣтствіе: «Ѣмъ да свой, а ты мимо стóлу, ды къ пóлу²⁾» этими словами какъ бы говорится: Ступай отдыхать, пока мы поѣдимъ.

1) Этимъ обстоятельствомъ и во многихъ мѣстахъ Великороссіи народъ объясняетъ причину подгорания блиновъ. III.

2) Поломъ называется нижняя подъ полатями досчатая настилка, нары, для семейнаго отдыха. H.

Во время доенія коровъ проходящій мимо говоритъ:

26. «Молочно вамъ!»

Когда разсаживаютъ капусту прохожіе привѣтствуютъ работающихъ словами:

27. «Зъ вядро кычаны!»

Когда *потыришатъ*, т. е. раздѣляютъ на части и складываютъ для соленья въ кадку мясо убитой скотины: коровы, свиньи, овцы и пр., то вошедшій говоритъ:

28. «Дайжа, Божа, што лѣто, то гэто!», т. е. ежегодно *споживаць* (сѣдять) отъ своихъ хозяйственныхъ трудовъ.

Обычныя благожеланія при постройкѣ зданія, замѣняющія часто и привѣтствія, выражаются такъ:

29. Дай, Божа, гэтой будынки ны пыстыяньне, а вамъ на прыживанье!»

Рыбакамъ говорятъ:

30. «Рыбно вамъ!»

При неудачѣ въ рыбной ловлѣ рыбаки шуточно отвѣчаютъ:

31. «Хуць ня рыбно, дыкъ зато юшно! ¹⁾

Нужно замѣтить, что на всѣ безъ исключенія привѣтствія при различныхъ работахъ, работающій отвѣчаетъ однообразнымъ: «спасибо!» Онъ ждетъ отъ проходящаго привѣтствія, обижается, когда онъ этого не сдѣлаетъ, и ворчитъ про себя: «ци яму языкъ отсохъ?» Напротивъ того радуется, когда услышитъ привѣтствіе, хотя и старается маскировать свою радость. Такъ, напримѣръ, работающій, замѣтивъ во время своей работы подходящаго къ нему сосѣда, какъ бы ни обрадовался онъ въ душѣ возможности на нѣсколько минутъ отдыха, сопровождающагося обыкновенно бесѣдой, и услышать слова благожеланія, онъ никакъ и ничѣмъ этого не обнаружитъ и нарочно еще болѣе погрузится въ свою работу, точно и не видитъ никого, и при полученіи обычнаго привѣтствія, онъ отвѣтитъ на него нехотя, ни на секунду не прерывая своей работы, пока подошедшій самъ не сдѣлаетъ почина къ бесѣдѣ. Не

1) отъ сл. юха, юшка: уха. III.

будь этого почина, рабочій нашъ, можетъ быть, и продолжалъ бы свою работу до конца. Но такой желанный вызовъ къ отдыху заставляетъ его бросать работу и спѣшить отдыхать, покуда это будетъ возможно. Иногда въ такой промежутокъ времени сошедшіеся пріятели успѣютъ побывать и въ корчмѣ, на лугу и т. д., сдѣлать даже одну — другую совершенно постороннія работы.

Бѣлорусскія женщины (какъ и великорусскія) привыкли слышать въ обращеніи къ нимъ или когда рѣчь идетъ о нихъ слово «баба». Такъ мужъ, обращаясь къ своей женѣ называетъ ее: «бабухна», «бабулька» и т. п., говоря объ отсутствіи жены, онъ непременно скажетъ: «моей бабы нѣтъ.» Даже когда онъ хвалитъ ее или постороннюю женщину, онъ въ лицо прямо ей говоритъ: «Ты славная баба», или «бабѣнка». Но попробуйте привѣтствовать жницъ: «Помогай вамъ Богъ, бабки!» — и вамъ непременно отвѣтятъ: «Ци мы рѣзали табѣ пупъ?» Но замѣните слово «бабки» словомъ «жѣночки» — и ваше привѣтствіе будетъ принято съ замѣтнымъ удовольствіемъ.

Кромѣ привѣтствій отъ постороннихъ лицъ, выражающихъ свои пожеланія трудящимся, существуютъ и такія благожеланія, которыя прозносятся самымъ лицомъ, принимающимъ за собственную свою работу. Изъ числа немногихъ въ этомъ родѣ благожеланій мнѣ пришлось слышать слѣдующія.

При убоѣ скота:

Выбравъ нужное для убоя *животину*, хозяинъ уводитъ или уноситъ ее отъ прочаго скота, при чемъ, останавливаясь на порогѣ хлѣва, онъ благословляетъ остающійся скотъ, прознося слѣдующее.

32. «Пасп, Божа остальцоў!

Кончая посѣвъ какого либо хлѣба, хозяинъ при бросаніи послѣдней горсти говоритъ:

33. «Родзи, Божа, на ўспихъ долю: ны жпльцоў, ны ўдоўцоў, ны шаўцоў, ны крауцаў, ны жпдоў и ны папоў.»

Прибавимъ сюда, что и по окончаніи жатвы (ржи), на дождикахъ, когда жницы приходятъ на панскій или просто *госпо-*

дарскій дворъ для передачи хозяину вѣнка, то одна изъ нихъ, выбранная по жеребью, произносится по порученію своихъ товаровъ, поздравленіе или *виншование* по установленной, какъ видно изъ старш., формуль, что, какъ намъ извѣстно, практикуется по всей БѢлоруссин. Мы знаемъ пока два варианта означенной формулы (одинъ изъ Дисненск. уѣзда Виленск. губ., другой изъ Лепельск. у. Витебск. г.), которые признаемъ весьма кстати привести здѣсь:

34. а) «Лѣтось посаджаба, сѣлѣто ўзроцѣна — на буйныхъ вѣтрахъ, на дробныхъ дожджахъ. Пираецъ жа Бохъ чиразъ золотой сярпѣкъ, пираеся жа, Божа, чиразъ лѣгиньки душѣкъ: ў току — умолоть, ў дзяжя — подходомъ, а на столѣ — сыцьцю. Прощу, пану, вянокъ, а намъ пици мядѣкъ.

Зап. г-жою Смигельскою.

35. б) Якъ дзѣўка хлѣбъ виншуецъ:

«Благослови, Божа, ў коморы, ў обѣры, п ў поли, п ў гумнѣ!
И дай уродзай зямли, дожджу. Суши, грады, чары, насыманья,
ўси чартоўскіе дзѣла — одалі, а зрѣбь добра и мплосьць отъ Бога.
Виншую васъ новымъ гѣдымъ, новымъ счасьцьцемъ. Дай, Божа,
гэты годъ провесцьць ў корысьци, ў радосьци п ў добрымъ здо-
роўѣ».

Зап. мною (Изъ моего сборника: «БѢлорусск. народныя пѣсни» X. 212).

б) БОЖБА, КЛЯТВА.

Изъ этого разряда выражений намъ удалось добыть нѣкоторое количество только изъ губерній Гродненской и Минской.

Крестьянинъ Гродненской губерніи имѣетъ страсть подтверждать истинность своихъ увѣреній божбой. Поэтому онъ очень богатъ выраженіями этого рода. Вотъ нѣкоторыя изъ нихъ.

1. Капъ я до дому ни дошоў!
2. Капъ я гѣдакъ пѣчапку святую перапачавáў и дзень свя-
тый дождаў, коль гѣто ннпраўда!
3. Ну, капъ я такъ оглядаў жонку, дзѣцей своихъ, коль гѣто
ннпраўда!

4. Капъ миѣ Бохъ да не помогъ, коли я брату шипраўду кажу!
 5. Дали Бохъ праўда! капъ я пѣшкы гѣдакъ щастливъ дзень перажіў, якъ гѣто праўда!

6. Капъ пѣшкы нѣчанку пераночоваў, коль гѣто шипраўда!

Продаеъ ли, покупаеъ ли нашъ крестьянинъ что-нибудь, — онъ постоянно твердить:

7. Даль Бохъ праўда, што я прешлы торгъ быў и за бульбу (или за жигу и т. п.) гѣдульку ўзяў.

При покупкѣ онъ иной разъ свое подтвержденіе выражаетъ и такъ:

«Мой сусѣдъ быў тамъ-то на торгу и ў крамѣ гѣдулько заплаціў, колько я цѣнеръ даю». И если сказанное въ самомъ дѣлѣ такъ, то онъ непременно прибавить:

8. Капъ я такъ щасливе до хаты вернуўся, коль гѣто шипрауда!
 9. Капъ я оглядаў такъ свою живинку.
 10. Капъ я такъ оглядаў свою жонку, дзѣтокъ, — коль гѣто шипраўда.
 11. А коль ты не вѣршъ, то капъ я выцегнуўся ўдошъ лавы, коль гѣто шипраўда.
 12. Капъ я на рѣсьцѣ (наконецъ, въ послѣдній разъ) оглядаў ясносьць Боску, коль гѣто шипраўда?
 13. Капъ миѣ языкъ стаў коломъ, коль гѣто шипраўда!

Тутъ обыкновенно какой-нибудь сосѣдъ или знакомый подтверждаетъ въ пользу клинущагося и говоритъ: «Муся гѣто праўда, коли чаловѣкъ такъ клянѣцца и божицца, а коль ёнъ не вѣршъ, то одойдзи одъ его, чортъ его возьми! Што ты такъ божишься, а ёнъ, погáнецъ, табѣ не вѣршъ». Пріятели обыкновенно велѣдъ затѣмъ отправляются въ ближайшій кабакъ выпить по *чарцы* горѣлки и отвести себѣ душу разговоромъ. «Отъ, падло! хочъ ты ему сердце вымп да покажи, — ёнъ табѣ и тоды не повѣрыць». Невѣрящій же въ божбу, особенно если онъ еврей, обыкновенно говоритъ: «Миѣ не першій разъ чуця гѣтакое кляпелне! Уже привыкъ я до гѣтого, але найбільшъ того ўсѣ выходзць,

што выпраўда». Тогда клянуцій приходитъ въ азартъ, плюнетъ и уходитъ, говоря: «Поцалууй ты миѣ ў сраку! Падло ты! Недовѣрку!» И зачастую покажетъ кукишь и прибавитъ: «Отъ табѣ, падло!»

Сообщ. псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

Въ Борисовскомъ уѣздѣ Мнѣской губерніи, по сообщенію мѣстнаго уроженца, А. Ег. Богдановича, въ ходу, между прочимъ, слѣдующія выраженія божбы:

14. *До души!* (т. е. говорю отъ души, по совѣсти, по чести).
Для пущей убѣдительности, или подъ вліяніемъ особенной чувствительности, вмѣсто «до души», говорятъ: «до души-тыньская» (т. е. въ формѣ уменьшительно — ласкательной)¹⁾.
15. Кабъ я скрозь зямли проваліўся!
16. Кабъ я съ мѣста не устаў!
17. Кабъ я колкомъ стаў!
18. Кабъ я свѣту ня бачіў!
19. Кабъ я бацьки — матки ня видзѣў!
20. Кабъ миѣ вочи лопнулі!
21. Кабъ миѣ руки отцохлі! (отсохли).
22. Кабъ я сонца ня бачіў!
23. Кабъ я не дождаў того-то (чего-нибудь пріятнаго, желательнаго).

Самая страшная божба та, которая произносится съ землей во рту, или въ рукѣ, а также сложивши пизнцы рукъ на крестъ.

в) ПРОКЛЯТІЯ.

Гродненской губерніи и уѣзда.

«И выраженіями проклятій (пишетъ почтенный И. О. Карскій) весьма богаты крестьяне бѣлоруссы и шляхта Гродненской губерніи, въ особенности уѣздовъ Гродненскаго, Пружанскаго и Кобринскаго. У этихъ деревенскихъ жителей имѣется обильный

1) Божба: «до души!» весьма распространена и по Витебской губерніи. III.

запасъ проклятій про всякій случай. Мы приводимъ здѣсь только нѣкоторыя, болѣе характерныя.

Скажетъ, напрямѣръ, сосѣдъ сосѣду: «Што ты вѣдаешь, братко, я чуѹ самъ, што на тебе казаў такой-то (Андрейко, или Янко)? Ёнъ казаў, што ты украў то-то. «На это слушатель обыкновенно отвѣчаетъ:

1. «Капъ ёнъ ни кротаў ¹⁾ ни руками, ни ногами!»
2. «Капъ ёнъ такъ оглядаў жонку свою и дзѣтокъ!»
3. «Капъ ёнъ такъ приждаў на коледы разговѣцца!»
4. «Капъ ему языкъ выперло, якъ гэта праўда! Ёнъ самъ злѣдзѣй, а на другихъ говорыць. Я дамъ на позвонно ²⁾, канъ ему жѣнца его и дзѣткамъ звонило въ ухахъ, покуль ены будуць жиць на гэтомъ свѣци, якъ ёнъ цперъ звонць своимъ языкомъ собачьчимъ».
5. «Капъ ему земкачэ ³⁾ лопнули».
6. «Якъ зѣйдзе до церкви молицца Пану Богу, капъ ёнъ тоды языка не ўсунуў назадъ ў ротъ, якъ стане молицца! Капъ ёнъ не выговоруў першаго слова предъ Паномъ Богомъ!»
7. «Капъ ёнъ весь сцарнѣў, гпцель гэты, якъ ёнъ мене пвинне черницъ!»
8. «Капъ его жонка и дзѣци высохли въ горохову лопатку!»

Мнѣ случилось быть свидѣтелемъ вотъ какой ссоры: крестьянцъ Дзюрдзь, найдзя въ своемъ огородѣ поросенка своего одnodеревенца, Кардаша, прибилъ его такъ, что онъ на пятый день околѣлъ. Кардашъ, при первой же затѣмъ встрѣчѣ съ Дзюрдземъ приступилъ къ нему съ цѣлымъ потокомъ отборныхъ проклятій, — въ такомъ родѣ:

9. «Чуешь, братко Дзюрдзь! Забіў ты мого падвинка, — капъ цѣ громъ забіў! Капъ ты до хаты не дошоў».
10. «Капъ ты яспосьци Божай не бачіў!»

1) Отъ глаг. кратаць, въ Слов. Носовича: кратаць — шатать, двигать, трогать. 2) т. е. плата въ церковь, чтобъ звонили; 3) глаза, соотвѣт. великор. областн. зенки. III.

11. «Забіў ты мнѣ (имя рекъ) пацвинка, — капъ ты ни до чагó добраго не добиўся!»
12. «Закопаў я свого пацвинка, — капъ ты, братко, закопаў свою жонку, дзѣтокъ, и кабъ ты самъ здохъ горшъ сабаки! — Отъ што я табѣ жычу!»
13. «Капъ ты на гору зашоў да яснаго слонца не бачиў!»
14. «Плачу я зъ дзѣцьми циперъ своими, — капъ ты такъ плакаў зъ жонкою своею и зъ дзѣтками!»
15. «Цѣло жицьце страціў мой пацвинокъ, — капъ ты, братко, страціў цѣло жицьце своё!»
16. «Циперъ ёнъ ў сырой землицы гніе, — капъ ты, братко, за жицьце згниў, ходзячи на гэтумъ свѣци, — зъ жонкою своею и дзѣтками своими.»
17. «Смердзиць циперъ мой пацвинокъ, — капъ ты самъ просмердзѣў за жицьце, кабъ до цибе никто не доткнуўся! Капъ ты ўсякому смердзѣў и ўсякій побаяўся подыйсьци до цибе, якъ до падла якого!»

«Помни ты, падло, што я ў недзѣлю ¹⁾ пойду до церкви и постаўлю до горы ногами свѣчку претъ свѣнтымъ ойцемъ Миколаемъ на твою голову, на твой ротъ, на твой плотъ, — то тебе спраже ў тры напасьци, и буду молицъ Богу, капъ ты пошоў до Бога ясною свѣчою! ²⁾ А коль моё молитвы не помогутъ ў нашай церкви, то я дамъ на мшу до Рожанаго Стоку ³⁾, альбо дзѣ до другога цудоўнаго мѣсьци, альбо на жидоўскую школу, — то поглядзимъ, што табѣ будзе, гицлю ты!»

1) Т. е. въ воскресенье.

2) Это проклятіе основано на повѣрьѣ (существующемъ и въ великорусскихъ губерніяхъ), что если хочешь вымолить на голову своему обидчику или недругу какого либо зла у почитаемаго святого, то слѣдуетъ поставить ему свѣчку вверхъ ногами, т. е. зажигая ее не со свѣтильни, а съ нижняго конца, съ *платки*, шепча при этомъ имя своего лиходѣя и задуманное зложеланіе. Ш.

«Капъ ты пошоў до Бога ясною свѣчою» — значитъ: чтобы всѣ твои постройки были истреблены пожаромъ. Ш. К.

3) Т. е. закажу обѣдно въ церкви мѣстѣчка (Сокольскаго уѣзда, Гродненской губерніи), носившаго въ недавнемъ прошломъ названіе Ржаны Стокъ, а теперь извѣстнаго подъ именемъ «Красны Стокъ». И. К.

Дзюрдзь былъ до того тронуть, что вынужденъ былъ извиниться предъ Кардашомъ и спросилъ: «Сколько табѣ коштуе пацвинокъ твой, што я забіў?» Потерпѣвшій отвѣчалъ: «три золотые» (т. е. 45 коп.). Дзюрдзь вынулъ изъ кармана 30 коп., вручилъ потерпѣвшему, а 15 коп. просилъ обождать, послѣ чего они поцѣловались и пошли вмѣстѣ къ Янкелю въ кабакъ на згуду¹⁾, гдѣ выпили 5 кручквъ горѣлки и разошлись друзьями.

Сообщ. псаломщикъ И. О. Карскій.

Минской губ., Борисовекаго уѣзда.

18. Кабъ цябе маць земля не носила!
19. Кабъ ты скрозь зямлі проваліўся!
20. Кабъ ты колікомъ стаў!
21. Кабъ ты здохъ, кабъ ты спохъ!
22. Скульля табѣ, мультя (тоже, что скульля, — чпрья)!
23. Трасца, хвороба табѣ!
24. Кабъ я табѣ домовіну зробіў!
25. Кабъ я на твоіхъ хаўтурахъ кашу ѣў!
26. Кабъ табѣ ручки ў кручки, пажки ў кочарѣжкі!
27. Кабъ зъ цябе кншкі вымотали, жылля выпягнулі!
28. Кабъ зъ цябе скурку драли!
29. Кабъ табѣ вѣчн выколупали!
30. Кабъ ты смали напіўся!
31. Кабъ ты свѣту ня бачіў, грому ня чуў!
30. Кабъ ты дзяцей не оглядаў!

Сообщилъ А. Е. Богдановичъ.

РУГАНЬ.

Гродненской губ. и уѣзда.

«Крестьянинъ нашъ», сообщаетъ почтенный И. О. Карскій, «богатъ и руганью. У него найдется не мало выражений этой словесной категоріи; онъ пускаетъ ихъ въ ходъ при малѣйшемъ

1) на мировую.

поводѣ. Обыкновенно онъ начинаетъ ругаться изъ за пустяка. Первое ругательное его слово:

1. «Падло ты, злодзѣй!»

Если обруганный на это отвѣтитъ ругателю:

2. «Насѣру табѣ!» — то обиженный говорить:

3. «Сѣры кроўлю на дуброўлю, горщокъ маку, скулу ў сраку
Капъ ена табѣ высохла!»

4. «Нехай черви сточаць табѣ твою сраку!»

5. «Капъ ты на трибусѣ (на брюхѣ) лазіў п сраку, волочіў.»

6. «Капъ цѣ прашцы цаловали!»

Если младшій скажетъ старшему: «ты», то старшій начнетъ его ругать такъ:

7. «Што ты, падло, мене тыкаешъ? Капъ цѣ тыкнуло ножомъ
подъ серце!»

8. «Капъ ты наткнуўся на камень да голоў скруціў сабѣ,
альбо: капъ ты понаў на вкры 1) да тамъ жицьце сабѣ по-
ложіў».

Если хозяинъ, придя въ домъ свой, увидитъ, что ра-
ботникъ или работница сидитъ безъ дѣла, то онъ выра-
жаетъ свое негодованіе въ слѣдующихъ словахъ:

9. «Што ты, падло, сѣдзишъ? Капъ ты сѣў (или сѣла) крыцою!»

10. «Чаму ты (къ работнику), падло, нейдзешъ сѣно косици?
«Капъ цѣ скосило ў тры напасьци!»

11. «Чаму ты не грабишъ? 2) Капъ цѣ згорбило ў одзінъ
горць!»

Работницѣ:

12. «Ты, падло, сѣдзишъ, а свиньне зъ бобу ўсю лебеду выця-
гали. Капъ цѣ выцягнуло ў дошъ лавы».

13. «А ў бульбы уже воўкѣ гвѣзда повили. Капъ ты выла цѣло
жицьце свое!»

1) Вирь или *выр*: а) водоворотъ въ рѣкѣ или въ озерѣ; б) всякое опасное и неизвѣстное мѣсто. Слов. Нос. 2) не сгребашъ.

14. «Капъ ты обрышала, якъ гора Могилянска 1)!»
15. «Капъ цѣ холера ўзяла!»
16. «Капъ цѣ трасца затрасла!»
17. «Капъ цѣ мѣпка цяшка заменчила!» 2)
18. «Капъ цѣ пошалець 3) ўзяла!»
19. «Капъ свентѣго Валента хвороба 4) ўзяла!»
20. «Капъ цѣ бѣгунка (поносъ) замучила!»
21. «Капъ цѣ кроваўки (крававый поносъ) заразила!»

Сообщено псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

Б.

Заговоры.

Свѣдѣнія о нѣкоторыхъ захаряхъ — шептуняхъ, сообщившихъ свои заговоры С. Н. Рачинской. Изъ ея письма къ собирателю (въ 1879 г.)

I.

ЯКУЛЕНОКЪ.

«Покойный Якуленокъ, былъ, по моему, несомнѣнно одинъ изъ самыхъ симпатичныхъ представителей русскаго земледѣльческаго люда. Высокій ростомъ, худой, съ длинной сѣдой бородой, всегда серьезный и сосредоточенный. Онъ никогда не покидалъ своей деревушки, страстно любилъ хлѣбопашество и съ презрѣніемъ относился къ тѣмъ крестьянамъ, которые уходили на дальніе зара-

1) т. е. чтобы раздулась въ гору. — Гора Могилянская находится вблизи дер. Могиляны Гродн. у., въ Лашинск. приходѣ. И. К. 2) чтобъ тебя муки тяжкія замучили (форма польская); 3) т. е. шестинедѣльная горячка. И. К. 4) т. е. падучая болѣзнь, пляска *св. Вита*. Последнее названіе, пользующееся на Руси бѣльшимъ распространеніемъ, зашло къ намъ изъ Германіи и есть не что иное какъ имя названнаго святого, искаженное нѣмецкой народной этимологіей. См.: «Zeitschrift des Vereins. f. Volkskunde» за 1891 г. № 3, стр. 297 и Шайбле: Deutsche Stich-n. Hiebwoorte, стр. 62. III.

ботки. Сосѣди хотя его и боялись, но уважали, ибо онъ вреда никогда никому не сдѣлалъ. Не знаю, когда онъ началъ заниматься знахарствомъ и у кого выучился; въ моихъ воспоминаніяхъ онъ съ самаго начала является сѣдымъ, какъ лушь, съ упроченной славой хорошаго знахаря. Онъ дѣйствительно былъ очень старъ, отца моего онъ помнилъ совѣтъ молодымъ человѣкомъ, между ними была лѣтъ 15 разница, а отецъ скончался 71 года. Якуленокъ очень любилъ отца, расположеніе это онъ перенесъ и на меня и онъ самъ первый вызвался научить меня всякой премудрости, говоря: «Хорошимъ дѣламъ, вѣрнымъ словамъ пропасть и Богъ не велѣу, а я помру—ѹсѣ проназдѣць; такъ я табѣ говориль буду, а за тебя людзи Богу молицца стапуць. А только какъ я помру, ты за меня *облнню* отслужи, а то шалиць буду, и ты спужаешься.»

Къ темнымъ силамъ, отъ злого вліянія которыхъ охранялъ людей, онъ относился со страхомъ и уваженіемъ. Первому заговору (отъ укушенія змѣя) онъ выучилъ меня, стоя со мною въ сосновой роцѣ, гдѣ я случайно съ нимъ встрѣтился во время прогулки: онъ возвращался отъ какого-то больного. Весь заговоръ онъ говорилъ таинственнымъ шепотомъ, поминутно останавливался и пугливо озираясь при малѣйшемъ шорохѣ въ травѣ. Онъ боялся, чтобы змѣиный царь *Урз* и царица *Урица* не подслушали его. Черезъ два дня онъ пришелъ ко мнѣ и долго сидѣлъ въ моемъ кабинетѣ. Передъ тѣмъ, какъ сказать новый заговоръ, онъ усердно молился, заставлялъ и меня молиться. Пока я записывала заговоры, онъ все время что-то шепталъ, потомъ бралъ меня за правую руку и заставлялъ (какъ и Арина Максимова) прямо смотрѣть ему въ глаза, окна закрылъ, драпировку на окнахъ спустилъ, сказалъ, чтобы я сегодня во всѣхъ углахъ комнаты покропила бы святой водой. «Потому енѣ ѹси на тебе зарицца будуць и будуць тебя пужаць, штобы ты отъ ихъ ѹ страху была, а ты не бось». Вообще по мнѣнію знахарей печпстая сила опаснѣе всего въ лѣсу и въ такихъ помѣщеніяхъ, гдѣ нѣтъ икопъ, въ жилыхъ же комнатахъ она преимущественно гнѣздится въ

III.

АРИНА МАКСИМОВА.

Знахаркѣ Арина Максимовой лѣтъ 50; она женщина бойкая, живая. Я давно о ней слыхала, но не смотря на то, что я неоднократно приглашала ее къ себѣ,—идти ко мнѣ никакъ не хотѣла, пока не узнала, что у меня бываетъ извѣстный въ нашихъ деревняхъ знахарь Якулёнокъ. Тогда она согласилась и въ свою очередь просила, чтобы я ей сказала заговоръ отъ змѣй Якулёнка. Этимъ то заговоромъ онъ заслужилъ себѣ извѣстность во всѣхъ окрестныхъ нашихъ деревняхъ. Говоря заговоръ, Арина очень волновалась, вскакивала со стула, крестила углы, молилась сама и меня заставляла молитву читать. Послѣ каждаго заговора она брала меня за правую руку, держала ее молча довольно долго, глядя прямо мнѣ въ глаза. Она сказала мнѣ еще нѣсколько заговоровъ, но я не успѣла ихъ записать. Всей премудрости она научилась у своей бабки, которая слыла колдуней и умѣла *зло накликать*. Я увѣрена, что и Арина это умѣетъ, но сознаться въ этомъ не хочетъ.

IV.

МАТВѢЙ ЕГОРОВЪ.

Про него г-жа Рачинская говоритъ слѣдующее: «Онъ мужикъ не старій, постоянно сумрачный. Въ церковь онъ ходитъ рѣдко, но часто его видали на колѣняхъ и творящимъ крестное знаменіе, то на лугахъ, то въ лѣсу. Долго онъ не соглашался идти ко мнѣ и на всѣ мои доводы отвѣчалъ: «Зачѣмъ это я съ себя корону зниму, да на цябе надзѣну?» По независящимъ отъ меня обстоятельствамъ мое свиданіе съ нимъ было очень краткое. Я успѣла списать съ него лишь одинъ заговоръ.»

Разказъ про лѣшаго крестьянки Алёны Хмотовой, Смоленской губ., Бѣльскаго у., Поникольской вол., дер. Рехлице.

1.

«Ты слухай меня, вотъ табѣ хрестъ! ўсю праўду говорю. Пошла я вутромъ ў лѣсъ за грибамъ, а бацька мнѣя кличѣць: «Цаго хлѣба ни бярешъ ў лѣсъ?» А я не брала, што думая: домоў приду зъ грибоў, я дома и пообѣдаю. Пошла это я ў лѣсъ. Только иду да думая: «слоўно лѣсъ ня тотъ — тропочки нѣтъ, а ўсё омшара¹⁾ и такая омшара тонкая, и ўсё это я иду и ўсе не по той пути, значинь сама не вѣдала, куда иду: тутючка — омшара, тамючка — трясинна; а ўздумала, што лѣшій меня круциць. Измуцилась я и ѣсьць ниюгъ нѣтъ. Только это я ўздумала, вижу — старикъ. Я спугалась, стала хрестинца, а ёнъ ў пень обернуўся, такей пень старій, а коло ннѣя—малнѣя, да такая ядрѣная, какъ ў саду господскомъ, а ни то, што ў лѣсѣ. Я ў ротъ ўзяла, а ёна слоўна калина у-во-рту горянѣць. Я плюнула, хрестинца стала и малина мелкая стала, сладкая. Опяць хрестинца стала. Слышу—коровы заревѣли, я ў ту сторону, да зъ лѣсу и вышла, да лѣсъ то увесь ни великъ... а энто — лѣшій, ёнъ спутаў мѣя да водзіў по омшарѣ.»²⁾

2.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ ЛѢШАГО.

Тамъ-же, дер. Межененка.

а) Когда у твоего бацьки лѣсъ горѣў, ёнъ мяня послаў, я и пошоў вутромъ да и пристаў, на сопку³⁾ и лёгъ. — Ляжу я этта, — стало слоўно ў сонъ мяня кпаць. Удругъ этта, пѣхто мяня за руку

1) У Носов. нѣтъ, а въ «Дополн. къ Оп. обл. слов.» находимъ: «низменное мѣсто, покрытое мхомъ и иногда мелкимъ лѣсомъ. Пск. губ.»

2) «Я старалась» (писала мнѣ госпожа Рачинская въ письмѣ при посылкѣ этого разказа) «списать точно этотъ разказъ и по возможности сохранила оттѣнки мѣстнаго говора. Разказица повторила мнѣ свой разказъ нѣсколько разъ, но вы, вѣроятно, знаете сами, что народные наши разказики при повтореніи каждый разъ нѣсколько измѣняютъ свое изложеніе.

3) на кочку. Р.

хваціў, я глядзь, а ёнъ стоіць п шапку зъ мяня снйў, а руки въ него, какъ вода студзённая, борода какъ во мохъ бываець, большўшая бѣлая, а путро яво такъ п гудзйць, слоўпо вѣцерь, а ёнъ мяня маниць. Ёпъ серчаў, што лѣсь гориць. Я хрѣсть яму показаў да п сказаў: «Хожу по лѣсамъ, по кустамъ, по мхамъ, по болотамъ, по лыкодѣрамъ, по гнилецямъ, по черницямъ (ягода черника), по малинамъ, куда-ль не хожу, никогда неблужу, солнце— по солнцў, луна по лунѣ, при частыхъ звѣздахъ, при вечернихъ зоряхъ, хожу не блужу, а табѣ лѣсной хозйинъ покорносць отдала, отъ мяня раба отшатнись, ў бярезу обярынись. Амйнь.»

«Два раза сказаў, ёпъ п пронаў п гуль по лѣсу пошоў, а я вйжу грибъ стоіць да трепыхаецця, а ёнъ ў грибъ обернўўся, а ёнъ п ў лветъ обѣрнетца, — ямў ўсе роўно.»

Отъ крестьянина Дмитрія Шваркуна.

3.

Той же г. Порѣч. у., дер. Борки.

б) «Если цаго ў лѣсу спужаешся, аль ў ноцы, то энто на тябя наносное, знациць на тябя хозйинъ, аль лѣсной, аль домовой, ты ямў п кажи:

«Лѣсь цесной, царь домовой, хозйинъ большой п прошу я васъ зъ хлѣбомъ зъ солю, зъ бѣлой рубашкой, зъ красной рубахой, зъ низкимъ поклономъ, просьцици, благословици.»

«12 поклоноў поклонись ямў на ўси цатьре стороны, по три раза ямў поклонись, а хресьцица не надобы, ёпъ п самъ ня хрящѣнъ. Кругомъ обойди п руки опускаци, а не хресьцись.»

Отъ крестьянки Агафьи Петровой.

4.

Той же губ. Бѣльскаго уѣзда, Поникольской волости, дер. Майкова.

в) «Если ребята ў лѣсь идуць за ягодамъ, аль за грибамъ, а ў лѣсу тымъ лѣшій гуляець, ёнъ не ў всякомъ лѣсѣ ходзйць, — не должна matka ихъ зря пускаць, а то лѣшій заведзѣць ихъ, а ена ихъ должна ў лѣсь провесьци, на пень хлѣба положиць, да ветошку, да на ўси стороны поклониться, да п сказаць:

«Царь лѣсово́й, царица лѣсови́ца! прими ты нашъ подарокъ и низкѡй поклонъ, и прими ты моихъ малыхъ ребятъ и отпущьцихъ домоу, штобы сны по лѣсу не плутали, подъ сосной не *ноуам*, шѣрой колоды не ѣли, ключевой воды не пили, до дому доходили; а табѣ ѱ лѣсу снаць, зъ дѣткамъ по ниямъ ходиць, съ жаною на мху снаць, а моихъ робятъ ѱ глаза не видаць. Амниъ».

Отъ крестьянки Арины Михайловой.

5.

Тамъ-же.

г) «Коли ѱ лѣсу жиць будзень и станецъ вокругъ дома лѣши́й шумѣць, и по ночамъ шалиць, иной разъ слоуно робенокъ плачь, а то и въ дверь стучиць, ты возьми хлѣбъ, ѱ чистую трипочку заверни и ѱ лѣсъ ниси, вечеромъ на сухую колоду положи и какъ солнце зайдзець, заговоръ скажи три раза:

«Иду въ лѣсъ, беру хлѣбъ и соль и нясу лѣспому хозяину, Кленякъ и Остракъ, и подзи отъ мяне несчастный на мхи, на болото, на гнилую колоду. Тамъ табѣ пощель послана, изголовье высокое, пярпа пуховая; тамъ табѣ снаць, а моего не видаць. Не я цябе гоню, гониць ця Христось и святая Лука, гоняць цябе огнемъ, пламенемъ, желѣзнымъ прутомъ.»

Отъ крест. Ѳ. Якулѣнка.

6.

ПРОТИВЪ ДОМОВОГО.

Той же волости, дер. Никитино.

«Когда домовою поцнѣць шалиць во дворѣ, возьми хлѣба, въ чистую трипочку заверни, возьми воды, побрызгай по двору, заговоръ скажи, а хлѣбъ на ночь на дворѣ оставь, штобы домовою знау, што ты яму не жалѣешь и нойдѣць у цябе ѱсе ладно». А заговоръ такъ говори:

— «Царь хозяйюшка дворово́й! Царица хозяйюшка дворови́ца! И дарую я цябе и хлѣбомъ и солью и низкимъ поклономъ, а што

самъ тѣмъ, нью, тѣмъ цѣбе дарю. А ты хозяйюшка бацюшка и хозяйюшка матушка, мяне береги и скоцинку блюdzi! Ампиь».

Отъ крест. Марьи Дмитровой.

7.

ОТЪ ДВОРОВОГО.

Той же губ., уѣзда и вол., дер. Майкова.

«Коли лиходзѣй кола *дѣора* ходзиць, бываець скоту тогда *срэнно*: стоиць коровы слоўно *млявыя*¹⁾, и молока не будзець. А надо тогда своему дѣоровому цесь отдаць, ёнъ это любиць, ёнъ самъ чужого лиходзѣя отгониць отъ двора и станець ўсё *ланно*. А ў всякомъ дворѣ свой дворовый ёсь, — то не дворъ безъ двороваго — когда надо яму цесь отдаць, я во какъ дзѣлаю: Пойду я на рѣку, што на нотыѣ (почнѣ), рѣцка ёсь, ты жъ знаешь, и пойду я на мѣсто, гдзѣ кустоў нѣтуца, а какъ ёсь песокъ желтый на берегу, пойду на зари, какъ зари всходзиць, я воды церпну три раза: разъ зацерпну—вылью на песокъ, клону, другой разъ зацерпну, — сама умоюсь, по трецьему разу — перехрящусь и спесу домой. Какъ цемнѣць станець я этой водой коровамъ головы смочу и въ углы покроплю, а плацішко (полотенцо) цистое на порогъ положу и хлѣбца кусокъ и скажу:

«Царь дворовой! царица дворовица! Твои дзѣтки царенята! Дарую я васъ и хлѣбомъ и солью, милуйця и вы моихъ животоў, кормиця вы ихъ ярой пшеной, поиця вы ихъ мѣдобоѣ сытой, покрыйця вы ихъ шелковой пеленой, блюdziця вы ихъ отъ чужого дворова, отъ чужого полевова, отъ подмежника, отъ коцережника, отъ кустоўника, отъ грибоўника.

«Супостать, супостать! Табѣ мова двора не видаць, у короу молока не отнимаць: ни у Цернушки, ни у Бурешки, ни у Рыжушки, ни у Звѣздошки. А вы ссыльные прессыльные! Ступайця ў тридзевятое царство, ў тридзесятое государство; ў цемный лѣсь; тамъ вамъ посьцель послана: изголовье крутовое, перина пуховая,

1) *Млявой*: а) чувствующій слабость, истомляющийся скоро; 2) томительный. Слов. Носовича.

конья ¹⁾ шубка, субольп сапожки ²⁾, гардовы цулоцки, сахфьяны сапожки. Вамъ ў перкви не бываць, Христа не цѣловаць, а на Кеянѣ на морѣ пропадаць. Аминь.»

Со словъ крестьянки Арины Максимовой.

8.

ЗАГОВОРЪ ОТЪ ШУМА.

Тамъ же.

«Когда бацьва, аль дзѣдъ помрѣць п живѣць сынъ, аль доць ў вотцоўскомъ домѣ, то бываець, што шумъ по вугламя ступіць, слоўно рукой ступць, п энтотъ шумъ опасігельный, такъ спужаешся, пжна ў знобъ кипець; ёнъ п ў господскомъ дому бываець. Такъ возьми икону, вотцовска басловенія, ўси углы обойдзи п заговоръ скажи:

«Шумъ, шумокъ! Ты цаво спохваціўся? аль зъ радосьця, аль зъ пецали? Коль на радосьць — стуцы, коль на горе, — моўцы. Какъ зямой пціць не пѣтць, лїстамъ не шумѣтць, такъ шуму не гудзѣць на этотъ разъ п въ этотъ цась я молитву *тўору*, я хрестъ дзержу, на цебя кладу. Ступай на церкоўный дворъ, на колокольню високую, — тамъ гудзи, а ў доми не блажи. Аминь» ³⁾.

Отъ крестьянки Арины Максимовой.

9.

ПРОТИВЪ РУСАЛКИ.

Той же волости дер. Межененки.

Коли русалка къ табѣ приставаць будзпць, ты на нее ня глядзи, а ўсе на землю п скажи:

«Водзяница, лѣсовица, шальная дзѣвица! Отвяжпсь, откацпсь, ў моёмъ *дўору* ня кажпсь; табѣ тутъ ня вѣкъ жпць, а пядзѣлю

1) вѣроятно конья = кунья; 2) шапочки. 3) Странно, что, судя по этому заговору, крестьяне наши точно сговорились со спиритами, которые придаютъ такую важность всякимъ, по ихъ мнѣнію, необъяснимымъ стукамъ. Р.

быць¹⁾. Ступай ў рѣку глибокую, на осину высокую. Осина тря-
сись, водзяница уймись. Я законъ принимаў, златой хрѣстъ ца-
ловаў; мнѣ съ тобой не водзицца, не кумицца. Ступай ў боръ, ў
чацу, къ лѣспому хозяину, ёнъ табе ждаў, на мху посьцелюшку
слаў, муравой усцилаў, въ изголовьице колоду клаў; съ нимъ табѣ
спаць, а мяне хряшшонаго табѣ ня видаць. Аминь».

«Домоў придзешъ, — святой водзицы испей и ў грудзѣхъ свя-
той водой помой; ляжешъ спаць — о дзѣўкахъ ня думай, а Бого-
родзицу чытай трижды.

Со словъ крестьянина Дмитрія Шваркуна.

10.

НАНОСЫ.

Той же губ., у. и волости, д. Новой.

а) «Когда злыі цаловѣкъ лихо наносиць, ёнъ возьмець яйцо
куринное, мяхонькое такое, ёнъ ў немъ дырку прокруциць да и
выпусыциць и возьмець ёнъ тоды и обернець это яйцо волосомъ и
ўсякимъ волосомъ обернець. Зъ злого жаребца возьмець волосъ,
и съ пса цѣрнаго, и съ покойника и съ лихого цаловѣка, и съ
нищаго. Этимъ волосомъ яйцо закруциць. Ноцью подыйдзець къ
порогу, да яйцо подкациць, да скажець:

«Кацись, наносъ, подъ пецку! Подъ пецку кацись, подъ пец-
кой ложись. Какъ тымъ волосомъ гниць, такъ хозяйну, рабу
Петру, нездоровому быць. Какъ въ яйцѣ пусто, такъ въ дому
у него пусыць будзець пусто. Какъ яйцо кацитца, на Петра горю
валитца. Лихо накликаю, лихо напесу. Моей душѣ ў котлѣ ки-
пѣць, а Петру ў свѣтѣ ўсѣ царнѣць. И разъ и два и три и на
ўсю жизнь».

«Тому цаловѣку трудно будзець, а одно спасенье: хрященской
водой ўси вуглы и печь окропи и Іоану Войну молебень отслужи.
А это праўда. Спроси у пона — и ёнъ скажець табѣ.»

1) Намекъ на то, что, по народному преданію, русалки въ іюнѣ мѣсяцѣ
только на недѣлю покидаютъ воду и идуть въ лѣсъ. Р.

11.

Той же губ., Порѣчскаго у., дер. Борки.

б) Коли когда на цаловѣка врагъ лихой лихо напусьциць, то тому цаловѣку не *ланио* бываець, а какъ ворожиць, я табѣ скажу:

Надыць ўзяць лукоўку; ўоткну иголокъ зъ ниткой ў яе, пошашу:

«Господзи Боже, святые Апостолы, Сусь Христось, Пряцыстая Мацерь! Ворожка! ворожка! скажи ўсю праўду. Ти вѣтрый? ти полевой? ти напускной? ти домовой?» — Шанцú, шанцú, а на ее гляжу, да за нитку дзержу. Ёна и покажеть табѣ, гдѣ походзиць надыць, такъ и клониць и клониць ў тую сторонку. Я и къ игумену ходила, на духу каялась. А ёнъ говориць: «я такъ, Агафья, ня могу ни рѣшиць, ни запрециць, а ты да зъ молитвой дзѣлай и кладзи ты, баба, низкіе поклоны и по вутру и по вечеру». — «Я табѣ скажу во першая молитва, когда хто што напусьциць на скоть, аль на цаловѣка.

«Сусь Христось! во имя Отца и Сына и Св. Духа. Аминь! Христось воскресе! (3 раза). Хресциў Иванъ Хрясцицель и пристушила на яго дьявольская сила зъ цатырехъ сторонъ. Подаў Господзь кропила — и вотстунила дьявольская сила, и махнуў Иванъ Хрясцицель на ўсеі цатыре стороны — вотстунила дьявольская сила на тридзевяць сажень. Выходзи, отступи и рабоў тыхъ просьци (скажи имя), тутъ вамъ ня хупуванье¹⁾, тутъ вамъ не *красуанье*. Ты идзи въ цисто поле, къ синю морю, тамъ ты хунуйся, тамъ ты красуйся, отъ мяня вотступсь, не само собой, Господеией могутой, Господомъ Богомъ, Сусомъ Хрястомъ, во имя Отца и Сына и Св. Духа. Аминь».

«Возьми ты свяцú Страстную, да травы Духовской, ёна дужа пользицельна бываець. Ты свяцу зажги, *травой* по хлявѣмъ покурри и въ ихъ воску со свѣцы поконай, а цаловѣка тоже обкурри.»

Отъ крестьянки Агафьи Петровой. Всѣ 15 ЛММ зап. С. Н. Рачинской.

1) Синонимъ слову красованье; отъ прилаг.: хупавый, упавый или купавый = красивый. См. Рыбникова III, Замѣтка собирает., стр. XXI и LVIII. III.

12.

ПРОТИВЪ ЗАЛОМА (завитки).

а) Минской губ., Рѣчицкаго уѣзда.

Заломъ или завитка имѣеть форму вѣнка или чашки, сплетенныхъ изъ ржаныхъ стеблей вмѣстѣ съ колосьями. Это, по убѣжденію народа, дѣло рукъ злого человѣка. Такой лиходѣй, замѣлившій сдѣлать кому-либо завитку, отправляется въ полдень или въ полночь на его, засѣянное рожью поле и тамъ, раздѣвшись до нага, захватываетъ въ руки нѣсколько стеблей ржи и скручиваетъ ихъ въ завитку, вокругъ которой онъ обходитъ три раза, произнося какія-то тайныя слова. Затѣмъ онъ, уже въ лежащемъ положеніи, оборачивается, тоже три раза, кубаремъ, вокругъ завитки, снова шепча таинственныя слова. Наконецъ, раскопавъ руками тутъ же землю и насыпавъ туда угли, соль и еще кое-что, засыпаетъ ямку самымъ старательнымъ образомъ. Дѣлая все это, лиходѣй имѣеть въ виду нанести вредъ самому земледѣльцу, или его женѣ, его дѣтямъ или его скоту. Народъ глубоко убѣжденъ, что если сжиная рожь, сжать вмѣстѣ съ нею и завитку, на предметъ, на который она сдѣлана, умереть непременно медленнымъ изнуреніемъ здоровья. Вотъ почему при сжатѣ ржи поселяне слѣдятъ за завитками и если окажется таковая, то ее съ большою осторожностью обжигаютъ кругомъ. Нѣкоторые хозяева, въ такомъ случаѣ приглашаютъ священника, чтобы онъ съ молитвословіемъ вырвалъ завитку, а другіе немедленно обращаются за совѣтомъ къ знахарю и тотъ съ произношеніемъ словъ заговора вырываетъ съ корнемъ завитку, сжигаетъ ее или подкладываетъ въ лѣсу подъ гнилую колоду. Заговоры противъ завитокъ бываютъ разнаго содержанія; здѣсь приведу только одинъ изъ нихъ:

«Ишоу Исусъ Хрыстосъ изъ небьесъ цыразъ трое воротъ, зъ золотымъ крестомъ, зъ золотымъ мечомъ. Я золотымъ крестомъ хозяйство ограждаю и здоровьемъ надзѣляю, а Исусъ

Хрыстось золотымъ мечомъ завитокъ вырываетъ и етые слова золотымъ мечомъ назадъ отсылае и его на той свѣтъ загоняе»¹⁾).

Народъ сильно вѣритъ, что если завитку вырветъ знахарь съ произнесениемъ словъ заговора, то сдѣлавшій ее лиходѣй непремѣнно умретъ мучительною смертию, а если вскорѣ по совершенной пмъ операціи, его постигнетъ болѣзнь, то онъ самъ обращается къ тому же знахарю, прося пощадить его. Знахарь же за условленное вознагражденіе охотно берется за излѣченіе и произноситъ надъ страждущимъ слѣдующій заговоръ:

«Ишоу Иусуь Хрыстось изъ небѣсь зъ золотымъ крестомъ и зъ золотымъ мечомъ. Якъ зъ того свѣту не ўставаць, вина кубкоу не *вупиваць*, такъ яму (имя рекъ) этой хворобу не маць».

Сообщено Н. Гр. Яцко.

14.

б) Смоленской губ., Вѣльскаго уѣзда.

«Къ табѣ, Сохвя Микулáвна, Шваркунъ приходзіў. Ёнъ такіі дзѣдъ, яво ўся дзяреўня знаецъ, ёнъ до всево дошоў, а на Илю (Ильинъ день) яму Паша зъ Требѣзокъ, кузнецова жбнка, холсцину дала, да водку ставила, штобъ ёнъ ей заломъ заговориў, а та Васиха ўдова солдаткина Пашкѣ заломъ заломила; заломля да сама помѣрла. А ўсе Шваркунъ, ей Богу. Зъ Пашкина двора дзѣўка за грибамъ ходзила. По вутру идзецъ ена по межѣ, коло Пашиной дзсятцинѣ, глянь, — а рожъ ходыномъ ходзиць. Ена подошедши, глянула, — а Васиха тамъ сидзиць и волоса распусціўши ў *воинной* (въ одной) рубакѣ: ена этто заломъ такъ и ломиць и смотриць быстрымъ глазомъ, А дзѣўка какъ побяжіць къ Пашкѣ: «Кумопька моя *ронная* (рѣдная), не ходзи жаць, табѣ Васиха заломъ заломила». Такъ Пашка ажно взвыла, што жаць ўремя. А Шваркунъ заговориў рожъ — и вицогъ (ничего). А Васиха надзѣлку пожила, помѣрла и ўсё тутъ. А ёнъ ня дурнымъ дзѣломъ, а ўсё святымъ словомъ заговариваецъ».

1) Ср. у г. Романова: Бѣлорусскій сборникъ V, стр. 11.

«Возьми вобразъ Миколы Чудотворца, ступай ў рожь, рапо, до сонца, а какъ сонце взбѣдзецъ, ты къ закату стань, да на вобразъ глядзи и заговоръ говори, а коли сонце няйграецъ, коли туманъ пойдзецъ, какъ дымъ, ты ня говори, а другимъ днемъ скажи, какъ сонце играць будзецъ:

«Микулай Чудотворецъ и Святой Божій! И помилуй насъ отъ худѣго, отъ лихѣго, отъ злѣго. Микулай Святой по межомъ ходзиць, да рожь росьдиць, по цеплымъ ночамъ, по вѣтреннымъ зарямъ, а лихъ цаловѣкъ по межомъ ходзіў, да заломъ ломіў по цѣплымъ почамъ, по холоднымъ росамъ. А пошли ямѣ, Божа, на смерць, на болѣсьць, а на кутѣ ляжаць; яму хлѣба ня зьисць, воды ня пиць, а ў могилѣ быць, а рабѣ Праскоўѣ здоровой быць, Миколаю Святому молебень служиць. Амень».

Со словъ крестьянина Дмитрія Шваркуна.

15.

в) Той-же губерніи и уѣзда, Поникольской волости, дер. Майкова.

«Если злодѣѣи заломъ ў ржи заломиць, такъ заломъ не трошь, а тронешъ — худо будзецъ, а ступай ў лѣсь и хрестъ съ собой бяри, ў ночь ступай, ты небось, потому ты заговоръ лѣсовому знаешь; а ночь штобы *винная*¹⁾ была — съ мѣсяцемъ. Пойдзи, да осину найдзи, а въ ней сукъ ёсь на макушкѣ, — хрестомъ суцьця растуць. Ты тотъ сукъ зломи и на то поле иди, гдѣ заломъ, да тамъ и сидзи и сукъ ў рукахъ дзяржи, а на траву клась не надо: ёнъ на травѣ не вянецъ, а яму падо вянуць. Какъ солнце играць станецъ, ты тымъ сукомъ заломъ разбяри, да и скажи:

«Хто работаў на меня, пусь работаў на себя. Какъ на восинѣ лисьцьця вянуць, сохнуць, такъ пусь у злодѣѣя руки, ноги отсохнуць; какъ на восинѣ птицамъ гнѣздъ не виць, такъ злодѣѣю ў

1) видная.

дому не жиць; и какъ тый воспѣи на корню не устояць, такъ злодѣю со посьцели не ўстаць».

«Ты это говори, а къ со(л)нецу синой ўстань и брось ты во-сѣну и погамъ растопцы; тому злодѣю руки, ноги отсохнуць и помрець, а рожь не поганная».

Отъ крестьянки Арины Максимовой.

16.

ПРОТИВЪ ДУРНАГО ГЛАЗА.

а) Смоленской губ., Бѣльскаго у., Поникольской в., д. Никитина.

«Господзи баслови, Господзи пособи!

Отъ присухъ, отъ недухъ,

Отъ уроковъ, отъ пороковъ,

И дзѣнадцати царѣвъ,

И дзѣнадцати королѣў,

И дзѣнадцати присухъ,

И дзѣнадцати недухъ.

И откуда вы прикацілися?

И на что же вы спохвацѣлися?

Или на радосьцяхъ?

Или на зависьцяхъ?

Или на спорныхъ?

Или на вздорныхъ?

Отъ красныхъ дзѣвиць,

Отъ молодыхъ молодзиць,

Отъ старыхъ старикоў,

Отъ удалыхъ молодцоў,

И отъ первождѣнца,

И отъ другождѣнца,

И отъ чорнаго глаза,

И отъ чорнаго, подзадорнаго,

И съ боку смотрящаго,

Съ боку заходящаго.

Вамъ тутъ не быць, не жпць
 Притки прпстаўки!
 Идзице вы на мхи на болота,
 На гпилья колода,
 На лѣса дремучіе,
 На мѣста тонучія,
 Тамъ вашъ родъ племени,
 Явства сахарныя,
 А рабу Ивану добраго здороўя».

«Если человекъ худо станецъ, налей ѹ чашку воды, заговори этимъ заговоромъ воду, дай тому чаловѣку воды, штобы нїѹ цяхонько, а сама ѹсѣ шапчї, ѹсе надъ нимъ шапчї, а если съ глаза начнець яго ѹ сонъ клониць, станецъ зѣвота п слиза съ глазъ — и пройдзець ѹся болѣсьць».

Отъ крестьянки М. Дмитриевой.

17.

б) Той же губ. и уѣзда, дер. Майкова.

Этотъ заговоръ, окромя мяня нхто незнаецъ, я яво у своей бабки *вывчила*¹⁾, а ена баба была вумная, ена ѹсякое слово знала. Во знахарка ёсь зъ рѣки воду бярець, нашепчець п пиць дась, а отъ ей помощи пѣтъ; а я такъ дзѣлаю: пойду, гдзѣ ключева вода ёсь, а не то, што рѣка, потому ѹ рѣкѣ вода нецста, во я ѹ тый ключъ, што на воду бярецца хожу, ей Богу! ѹсѣ по ноцамъ, потому слово такая. Возму воды ѹ цасецьку, понясу ѹ ту воду хрѣсь маленькій, стану рукой воду хрисциць, а сама шапцу: «Маць Богородица! Помилуй п сохрани меня». Шесъ разъ такъ скажу, потомъ ѹ пзбу снясу п цаску подъ вобразъ постаўлю, да вобразомъ Працнстой прикрою; ена п стоиць три дня, а когда придзець цаловѣкъ, говориць, што лихо яму зъ худого глаза, я сей цасъ тый водой яго спырсну п говорю:

«Господзи баслѣви (молитву *тѹори*, про сонъ Богородзицы

1) т. е.: выучила.

говори): А приснилося Богородзицѣ сонъ, гдѣ была прибыла во градѣ Ерусалимѣ и ѿ церкви соборной; присниўся сонъ: Христа муцали, на купарѣсо древо распинали, буйну голову обручемъ, рязивó сердца коньемъ, а Маць Прициста *родáла* (рыдала), на зямлю слѣзу роняла. А хто судъ судзіў? Святыи Кузьма-Дземьянъ и Петръ и Павелъ. А куда слеза пала—ўсю зямлю пронила, ключеву воду дала. А хто ту воду пьѣць — отъ Бога не забыть, у Христа не покинуть и на вогиѣ не сожепъ и водой не затоплѣнъ, и гадомъ не заѣденъ. А вы прѣтки, прису́хи отъ красныхъ дзѣвиць, отъ молодыхъ молодзиць, отъ вудальхъ вудальцѡвъ, и ўси прису́хи, ўси вясну́хи, ўси золоту́хи, отвалицесь, откацицесь отъ буйной головы, отъ хребетной косьци, отъ жплъ, отъ пажплъ, и отъ мозогъ и отъ пяценокъ и отъ легценокъ. Не я пособляю, а Маць Прицистая Дзѣва — ена басловляець, ена помогаець. Амшь».

«Три раза цаловѣка спрысни и выпиць дай и здороў будзець».

Отъ крестьянки Арины Максимовой.

18.

в) Той же г. и у., Поникольской вол.

«Когда чловѣка сглазязь, станець ёнъ худзѣць и отъ ѣды яго отобьець, ты до восхода солища надъ водой три раза заговоръ скажи и дай яму выпиць». А заговоръ вотъ какой:

«Царица водзпца съ подъ утренней зары и съ подъ вечерней зары, сѣрый камень обмывала, круты бережки спирала. Рабъ Федоръ рукой своей воду браў, рабу Алену измываў отъ всякаго глаза, отъ всякаго часа избавляў, урокамъ по свѣту не ходзпць, рабѣ Божьей больнои не быць. Амшь».

Отъ крест. О. Андреева.

19.

г) Той-же губ., Порѣч. уѣзда, дер. Борки.

«Когда цаловѣка сглазязь, дурнымъ глазомъ поглядзязь, а станецца зъ нимъ, что таково яму томно бываець, возьми воды цистой, наговори и пиць дай. А наговаривай такъ:

«Царица водзица, красная дзѣвица, каццлася, валилася зъ Гордана рѣки, омывала, обцисцала круты берега, било коренье, шерое камень, омый, обцисци раба (имя рекъ) отъ буйной головы, отъ ясныхъ воць, отъ русыхъ косць, отъ румяна лица, отъ реццва сердца, отъ хребтовой косьци, отъ *сренией* ¹⁾ цасьци, отъ жилъ, отъ пажилъ, отъ суставоў; уроки и пороки, и завистныя и радстныя, и спереду сустрякая, и зъ боку заглядаю, съ заду нагоняю, и старыя старыки и молодыя молодушки, и дзѣўкинъ сынъ, и дзѣўкина донь, просьцица, благословица (раба имя-рѣкъ). Я васъ посылаю, гдзѣ солнце ня свѣццць и мѣсяць ня блеснець, ў мхи болота, гнилыя колоды, не сама собой, — Господней могутой, Сусомъ Хрестомъ, Матерью Пряццистой. Аминь».

Со словъ крестьянки Агафы Петровой. Веѣ 6 зап. С. Н. Рачинской.

20.

ОТЪ ГЛАЗА НОВОРОЖДЕННАГО.

д) Минск. г., Слуцк. у., Погостск. в.

До крещенія новорожденнаго бабка-повитуха считаетъ необходимымъ пошептатъ надъ нимъ «подзѣўки», для того, чтобы кто-либо не сглазилъ его. Заговоръ этотъ слѣдующій:

«Першимъ разомъ, лепшимъ часомъ, поможи мѣ, Господзи, подзѣўки зговорици зъ (имя ребенка), зъ гѣтого стану, зъ черныхъ очей; зъ широкихъ плечей, зъ синихъ жилъ, зъ жоўтой косьци, зъ румяного лица, зъ чорнаго вѣлоса. *Мо* ¹⁾ вы подуманые, мо вы погаданые, мо вы женоцкіе, мо вы дзѣвоцкіе, мо вы паробацкіе, мо вы свитальные, мо вы змеркальные, мо вы поўночные, мо вы утринные, — по косьцяхъ же вы не ходзице, косьцей не ломйце, личка не хмурйце. Досюль же вы кололи и пороли, екъ мойго духу не чули, — цеперь же полюбице мой духъ: мой духъ легеньки и цѣпленьки. Я жъ васъ прошу, молю, ссылаю и зговораю, па сухіе лѣса, на ницые лозы, гдзѣ вѣцерь

1) средней

2) Сокращенное: можетъ (т. е. можетъ быть). III.

не вѣсе, гдзѣ сонце не грѣсе, гдзѣ людзи не ходзюць, гдзѣ пташки не летаюць».—Во время этого заговора шентуха держитъ ножъ, которымъ поглаживаетъ тѣло ребенка, для того, чтобы не при- стало что-либо злое, а затѣмъ ножъ затыкаетъ въ постельку ре- бенка, въ изголовье.

Зап. волости. писаремъ С. Прозоровымъ.

21.

УРОКИ И ПРИСТРѢКИ.

е) Минской г., Рѣчицкаго у.

Господу Богу помолюся, Прачистуй-Святой Мацеры покло- юся. Якъ ня живумъ ня вставаць, вина кубкоў ня упиваць, такъ (шня рекъ) урокою ня маць. «*Ву* сороки, воропы—хватайце уроки и прыстрѣки, нясеце по цемнымъ лѣсамъ, по частымъ кустамъ:— прыцѣшныя, прысмѣшныя, прыдуманые, прымоўляныя, прыго- ворныя, прыпываныя, прыѣданыя, поповскіе, паньскіе, жыдоў- ськіе, цыганьскіе, мужчыньскіе, хлопоцкіе, жапоцкіе, дзявоц- кіе: поповскіе подъ рызамп, паньскіе подъ подушками, жыдоў- ськіе — подъ ярмокою, цыганьскіе — подъ плацомъ, мужыц- кіе—подъ шапкою, хлопоцкіе — подъ оченкомъ¹⁾, дзявоцкіе—подъ платкомъ.

Сообщ. Н. Яцко.

22.

ж) Витебской губ., Леп. уѣзда.

Царпца — водзпца; Кацерпна, Марпна! Омываешъ ты кру- тые берега, желтые пески, сырые коренья, шерый камень, — омывай, очпщай раба Божьжаго Н. на чемъ яму уроцы схвацп- лпсь, на ппцнпньпн, на ядзѣпньпн, альбо на гуляпньпн и на круговапшп, плп на мягкпмъ почпвпньпн, одъ ясныхъ глазъ плп одъ чорныхъ бровъ, плп одъ беззаконнаго дзѣвпчьчаго нахожденья. Будзѣця уроцы маленькпе легопькпе, якъ павлпшыя пѣрушкп, якъ маково зѣрнышко. Идзпця, бяжпця въ чпстоа поля, въ цемныя лѣса, въ

1) чепцомъ.

шерые боры: въ шерыхъ борахъ, въ цѣмныхъ лѣсахъ ёсьць распрыкрасны хороши большой лугъ; на широкомъ красивомъ лугу тамъ стоиць ракиковы кустъ; подъ ракиковымъ кустомъ сѣдзиць маменька, нероги пичѣць, васъ въ госьци зовѣць; тамъ вамъ почиванье уроцамъ: по косыцямъ ни ходзиць, косыцей ни ломаць, рѣтивоя сердце, легкіе печени не сушиць, суставоў не ломаць. Я васъ уроцоў тому и прошу, — ни самъ я прошу, ни самъ собой—Господомъ Богомъ со святою Госпожою Богородзицею и ўсѣми святыми во вѣки вѣкоў. Аминь.

Списалъ этотъ заговоръ со словъ одного знахара въ Лепельскомъ уѣздѣ С. К. Шимковичъ.

23.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ КРИКСЫ И ПЛАКСЫ (особаго рода болѣзни дѣтей).

а) Минской губ., Рѣчицкаго уѣзда.

«Если мать, въ слѣдствіе небрежности, укладывая спать своего ребенка, забудеть перекрестить его самого, его колыбель, двери дома и окна, то дьяволь, пользуясь этимъ, забирается во внутрь ребенка и побуждаетъ его плакать и кричать. Мать наконецъ догадывается о причинѣ такого возбужденнаго состоянія ребенка и на слѣдующую ночь выполняетъ надъ нимъ долгъ матери — христианки, но ребенокъ все-таки не перестаетъ плакать и кричать. Тогда она утверждается въ мысли, что это дѣло нечистаго и приглашаетъ знахара, который шепотомъ произноситъ надъ ребенкомъ слѣдующій заговоръ:

«Стоиць Прачиста Матерь Божія на покуци, а долъ на порѣзи, а слуга (ангелъ Хранитель) на сторожки. Прачистуй Матеры Божэй молитвы, а вдолу — криксы и плаксы и почивцы, а дзицяци на прысыпанья, штобъ спало, прыѣдало и цѣлу прыбувало». Послѣ этого мать совершенно успокоивается въ полной увѣренности, что нечистый оставилъ ея дѣтище и больше тревожить его не будетъ.

Сообщ. Н. Гр. Яцко.

24.

б) Смоленск. губ., Вѣльск. у., Поникольской вол., дер. Майкова.

«Крикса — ена зимой бываецъ и не даецъ робятамъ снаць, ены и стануць ўсю ночь блажиць, такъ ты воду нашенцы цепленькую, рабѣнка умой, а ў цаскѣ што останецца, на порогъ постаў и заговоръ скажи, ена, эта крикса и побѣжиць проць».

«Бѣжала крикса зъ надворья, стала крикса младзенцоў пугаць, а стояць ли младзенцоў два *ардандела* (архангела): одзінъ ардандель дзѣтокъ кацаецъ, а другой крикеу отговняецъ: ступай, крикса, ў цемное дуло, ў совинное гиѣздо, а сюда не идзи и робяць не будзи»¹⁾.

Отъ крестьянки Арины Максимовой.

25.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ НОЧНИЦЫ.

Тамъ-же.

«А *нотыница*²⁾ — ена когда пристаецъ, отъ ее покоя нѣтъ: и станецъ томпо и таково мляво, — ни дебѣ снаць, ни ѣсь, ни влць, и ноги слоўно не свои, ўсю ночь ляжаць будзешь, а ена нѣтуци. А ты лѣтомъ *дремы* набяри, — твѣтъ такой ёсь, — насуни, аль свѣжимъ — ўсё раўно, — тымъ твѣтомъ носецель носынь и на порогъ положи, лягъ, а лижамши заговоръ скажи, а тольки воцы закрой, на порогъ не глядзи: если цябе нотыница увидзиць, ена табѣ покоя не дасецъ.

«Нотыница, нотыница потыная! набяру я траўки мураўки, какъ

1) О «криксѣ сама въ первый разъ услышала, хотѣла узнать отъ своей знахарки что нибудь о томъ, каковой представляетъ ее себѣ народъ, но ничего не добила. Моя Арина лишь повторила: ена махонькая и не видаць, какъ просколиця. Р.

2) Ночница, по словамъ знахарки, является въ видѣ женщины, одѣтой въ темное, иногда въ бѣлое платье, она входитъ неслышными шагами, садится на кровать, дотрогивается руками до человѣка и отъ этого прикосновенія человѣкъ лишается сна, слабѣетъ и умираетъ. Р.

и гблѡцка вострую; станецъ ена цябѣ колоць, станецъ ена цябѣ зецъ (жечь) — отцога ты рабу Сохью (Софью) и знобишь и сушишь и покою не даешь ни уноцуську, ни ў зорюшку. Заря зарица, заря вутрення и заря вячерня! возьмиця отъ рабы Сохьи худобицу и дайце добродзицу, сонъ ўсю ноць и пиценье и ѣдзенье. Зарѣ зарюшкѣ краснѣць, рабѣ Сохьѣ здоровѣць.

Со словъ крестьянки Арины Максимовой. Обѣ зап. С. П. Рачинской.

26.

ЗАГОВОРЪ ОТЪ ВЫВИХА.

а) Могилевской губ., Горецкаго уѣзда.

Ѣхаў Богъ чыразъ калиновыи мостъ, мостъ сколыхнуўся, конь спотыкнуўся и звихъ минуўся (3 раза).

Зап. М. Г. Машурка.

27.

б) Той же губ., Гомельскаго уѣзда.

«Господу Богу помолимся, святой Прачистой Божіей Матери поклонимся и вѣмъ святымъ, Кіевскимъ Пячерскимъ.»

«На мори, на лука-мори; на мори, на кіяни сама Прачпста, Божжа Матирь ходила, шавковую траву првала, рабу Божія (пня) и ко звиху прикладала, помощи давала. Ёхавъ извихъ по калиновомъ мосту, — мостъ проломився, конь спотикнувся, суставы и суставины. А Христіанину, рабу Божжому (пня) извихъ минись.»

Зап. учител. сельск. учил. г. Батурино.

28.

ПРОТИВЪ КРОВОТЕЧЕНІЯ.

а) Витебской губ. и уѣзда, Королевской вол.

«На спнимъ морѣ, во кейнѣ ляжыць бѣль — камншь, на тымъ камни сидзѣли три панны Ганны, красны шоўкъ мотали, кроў останыўлял». Провнося эти слова надъ больнымъ новто-ря ихъ три раза, нужно непремѣнно и плюнуть три раза.

Сообщ. А. Фр. Лисовской.

29.

б) Могилевской губ., въ Рогачевѣ.

Ишоу Христокъ на Иорданъ чыразъ раку, чыразъ мость.
Иорданъ стала, кровь прапастала.

Изъ рукописи сообщено М. Г. Машурко.

30.

в) Смоленской губ., Бѣльск. у., Поникольской вол., дер. Котиловка.

«Коли у челоуѣка сильно кроу печечь, ты яго положи, холодной водой ключевой голову примочи, да эту рѣчь говори, только четнымъ числомъ не говори, а либо пять, либо семь разъ:

«Господзи баслови и съ восхода солнца и до запада открылось 12 ключей, изъ 12 ключей процекала рѣка и среди той рѣки ляжиць бѣль камень, на бѣломъ на каменѣ сидиць красна дзѣвица, — ни красна дзѣвица, а Маць Пресвятая Богородица и ў рукахъ своихъ держиць животворную иголку, а въ животворную иголку вдернута красная шелчинка, и животворной иголкой рану прокалываетъ и красною шелчинкой рану зашиваетъ и кроваваго поѣска на свѣтѣ не бываетъ и Маць Пресвятая Богородица на вѣкъ рану заживляетъ. Лѣтнему цвѣту зимой не распускацца, а боля этой на вѣкъ прекращацца. Аммиъ».

Отъ крест. Ѳ. Андреева.

31.

г) Той же губ., Порѣченскаго уѣзда, дер. Борки.

«Коли у кого зъ раны, аль болѣсьць кроу пдзецъ, а удержи ей пѣтуци, то возьми воду ключаву, *холодную*, ты яё заговори и цаловѣка помой той водой. Ты водой мой, а сама усѣ шанци:

«Шли плѣтнички рабѣтнички, зъ острыми топорами, колы каменья, зъ подъ каменья кроу не канула черной волной. Кроу замыкаю, и кого заговариваю (раба имя рекъ) прости, благослови». Кругомъ оцерши того цаловѣка, аль скоцинку и плюнь и хрѣсть охресци.»

Со словъ крестьянки Агаѣи Петровой.

32.

д) Тамъ-же.

Летаѹ Архангелъ Михаилъ по поднебесью, спусти́ся ѣнъ на землю, вдари́ раба Божья (ими) жезломъ, кроў тець становилася, а къ рабу Божью здоровье возвратилося.

Всѣ 3 зап. С. Н. Рачинской.

33.

е) Могилевской губ., Гомельскаго уѣзда.

Плило три рѣчки: одна водяная, другая молочная, а треття кривавая. Водяная протячи! И молочная протячи! А кровь горучая суниміся и запячійся!—Другимъ разомъ, Господнимъ часомъ: Плила рака морамъ, а въ той рацѣ три жилы: одна водяная, другая молочная, а треття кривавая. Водяная протячи! Молочная протячи! А кривавая суниміся и запячійся! — Треттимъ разомъ, Господнимъ часомъ: Плило три рѣчки: одна водяная, другая молочная, а треття кривавая. Водяная протячи! Молочная протячи! А кровь горучая сунимайся, запикайся!

Зап. учит. народн. училища г. Батуринъ.

34.

ж) Гродненской губерніи и уѣзда.

«Кроў кровушка! перастань чечы! Будзешъ ў здоровумъ цѣлѣ и ў жылахъ жици и разомъ Бога хвалици; а коль не перастанешъ чечы да зъ цѣла ици, то цѣбѣ не будуць обсарвоваци, але собаки будуць лизаци. Гѣдзижъ табѣ ици, ици годзи, бо ў гѣтого чаловѣка хворого, посоловѣли очи, да помлѣли руки, ноги».

Если кровотеченіе случится у мущины, то знахарь или знахарка послѣ *замовленья* изображаетъ ему на лбу крестъ изъ крови, а если у женщины, то перевязываетъ больной лытку красной лентой (жичкой).

Зап. отъ знахарки. Псаломщикомъ П. О. Карскимъ.

35.

ОТЪ ЗУБНОЙ БОЛИ.

а) Витебской губ., и уѣзда, Короленской вол.

Во время новолунія пужно вывести страдающаго зубной болью на дворъ, поставить его лицомъ къ мѣсяцу и говорить:

«Мылодзікъ мылодэй, твой рогъ зылотэй! Ци быў ты на тымъ свѣцѣ?—Быу. — «Ци видзіў тамъ живыхъ и мёртвыхъ?»— Видзіў. — «Ци боляць имъ зубы?» — Не. — Нпхай жа ни боляць и мнѣ».

Заговоръ этотъ говоритъ знахарь, а націентъ долженъ повторять его за нимъ. Незнахарь же, хотя бы и говорилъ эти самыя слова, никакой силы имѣть не будутъ.

Сообщ. А. Фр. Лисовской.

36.

б) Минской губ., Рѣчицкаго уѣзда.

Молодзикъ молодой, у тебе рогъ золотый; ў моры купаўсе, намъ споканазуе. Спрашиваў молодой у старого: «Ци боляць *зубу* у няжывого?» Якъ у няжывого зубу ня боляць, такъ у раба Божжаго, штобъ ня болѣли.

Зап. учит. народн. училища П. Гр. Яцко.

37.

в) Гродненской губерніи и уѣзда.

«О вы зубы, зубы! чамужъ вы не бѣлы да руды? Хибѣ вы што кепско жавѣли, што хворобы достали. Перастанце жа вы хворэци, будзѣце якъ вельки пань ў гарэци. А коль не перастанце болѣци, то мы будземо васъ жалѣзомъ цегнѹци. Идзи жа ты хвороба ў шыроко поле, ў сухіе лѣса, да ў мокрые болота, а хворобы намъ жадной не треба, бо ена прышла отъ чорта, але не зъ неба».

При этихъ словахъ знахарь третъ слегка пальцемъ больной еубъ, послѣ чего даетъ больному пить холодную воду изъ поваго, совсѣмъ не бывшаго въ употребленіи стакана, обведя его предва-

рительно три раза вокругъ головы больного, оставшуюся же воду
опъ выливаетъ на ѳтмашъ черезъ себя.

Зап. отъ знахарки. Псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

38.

г) Смоленской губ., Бѣльскаго уѣзда, Поникольской вол., дер. Майкова.

Младъ молодзикъ! младъ молодзикъ нарождаецца,
У цемныхъ ночахъ, ў вечернихъ заряхъ,
Не чуюѣ ёнъ ни стукоту, ни грухуту
Ни заносныхъ лунъ, да ни солнышка.
Рабъ Николай ў утробѣ мацери зарождаѣся,
Ни чуюѣ ёнъ ни стукоту, ни грухуту,
Ни краснаго солнца, ни яснаго мѣсяца.
Дай Господзи, штобы яго зубы не болѣли,
И болѣзни въ себѣ ня имѣли. Аминь.

«Этимъ заговоромъ наговориць соль, положиць ее на окно,
такъ чтобы на нее мѣсяць свѣціў, а потомъ на большой зубъ по-
ложиць и подзеркаць, такъ боль и пройдець».

Зап. С. Н. Рачинской отъ крест. Якуленка.

39.

г) Ковенской губ., Новоалександр. уѣзда, м. Дукшты.

Нужно обыкновенною иглою очертить кругомъ больного зуба,
потомъ запрятать иглу за кору плодоваго дерева, при чемъ слѣ-
дуетъ произнести слѣдующія слова:

«Помоги мнѣ Господзи зубы (имя рекъ) зыгъворитъ сей
дзень и по сей часъ, по мое слово».

Зап. учит. народн. училища г. Гайдуковъ.

40.

ПРОТИВЪ БОЛѢЗНИ ГОРЛА.

а) Смоленской губ., Бѣльскаго уѣзда Поникольской вол., дер. Майкова.

«Когда у человѣка глотку заложитъ, што и дыхнуць нельзя,
ты возьми воды, разведзи съ медомъ, заговори воду и выпитъ
тому человѣку дай. А говори такъ:

«На кіяшѣ на морѣ, на островѣ, на бережку выростала тросьць изъ земли до неба. Кто тую тросьць вырвець? А вырвець ту тросьць Михаилъ Архангелъ, Петръ и Павелъ. И не я помогаю, не я пособляю, — пособляець самъ Госьподзь Богъ, самъ Исусь Христосъ. Амень.»

Отъ крестьянина Федора Якуленка.

41.

б) Той же губ., Порѣч. уѣзда, дер. Борки.

«Налей воды п коли у кого глотка заложницъ, подъ тый водой хрестъ охрести да и ниць дай, а сама наговаривай:

«На морѣ, на кіяшѣ ляжаў бѣль камень, ляцѣла жаба, валплась жаба, вдарплась жаба обѣ вострый камень, разбилась жаба на мелкія цасьци, на маковы зѣрна, а штобъ и у раба (имя) разбилась жаба на мелкія цасьци, на маковы зѣрна по моему слову, во вѣки. Амьинь».

Со словъ крестьянки Агафьи Петровой. Обѣ зап. С. Н. Рачинской.

42.

ПРОТИВЪ КОЛОТЯ (кольки).

Минской губ., Рѣчицк. уѣзда.

«Ишоў Богъ дорогою и сустрѣў колюку. «Куда ты идзешъ?— Иду колоць и пороць.—Идзи ў цемный лѣсь, тамъ стоиць чорный волъ,—идзи, коли и поры, а етого чаловѣка (имя рекъ) не коли и не поры».

Зап. П. Г. Яцко.

43.

ВОЛОСЪ ЗАГОВАРИВАЕТЪ.

Смоленской губ., Порѣч. уѣзда, дер. Борки.

«Если у кого бываецъ, што волосъ пристаецъ п ёпъ прикинецца ў рану п станецъ та рана ныць да болѣць п сутерпу нѣтъ, возьми травы на церкоўномъ дворѣ, а то вотъ пошь когды кропиць—на траўку понадзець, а я примѣцаю: ена дужа хороша бываецъ, помогаецъ; а травой рану привяжу п скажу:

«Ты волосъ, волосъ коловой и волосъ ломовой и мозговой и разсыпной, и волосъ жильный и трехъжилый и волосъ денный и волосъ потыной (ночной) и волосъ сербуций и волосъ ломуций и волосъ знобуций! Отцаго ты колишь, отцаго ты ломишь? у буйной головѣ, ў рецивомъ сердцѣ, ў скорыхъ погахъ, ў ясныхъ воцахъ уцпишься, умприся и не коли, не лопи ни ў молодзвикахъ, ни у вѣтохахъ (ни въ началѣ, ни въ исходѣ мѣсяца), ни на сходзѣ красно сонца, ни на закатѣ красна мѣсяца. Ступай ў землю цемную, ў цьму кромѣшную, не къ людямъ живымъ, а къ *попурамъ* лихимъ» ¹⁾).

Отъ Ар. Максимовой. Зап. С. П. Рачинской

44.

ПРОТИВЪ ЛИХОРАДКИ.

а) Витебской губ. и уѣзда, Королевской вол.

Нужно идти, не оглядываясь въ лѣсъ, къ первой попавшейся осинѣ, поглотать у нея кору и говорить:

«Осинка, осинка! Возьми мою трасцынку, отдай моё здорюя».

Сообщ. А. Фр. Лисовской.

45.

б) Могилевской губ.

Подъ дубомъ, подъ дубовымъ листомъ лежать три святители: Первый — Михаилъ Архангелъ, другой — Кузьма-Дземьянъ, трецци — святой Моисей. Святой Моисей собрался въ путь въ дорогу зъ жалѣзнымъ бичомъ, тропой черной, дорогой торной. Устрѣцались съ имъ дзѣвнацца дзѣў — наги, босы, растрепаны

1) По объясненію знахарки *попура*—это покойникъ, который *шалитъ*, т. е. является къ живымъ и мучитъ ихъ. Всѣ наши крестьяне вѣрятъ въ существованіе «*волоса*» и присутвіемъ его объясняютъ всѣ застарѣлыя или внезапно, безъ видимой причины открывающіяся въ тѣлѣ раны. Волосъ, по ихъ мнѣнію, крошечный червякъ и прикидывается человѣку черезъ прикосновеніе колдуна или мертвеца. Р.

косы. Святыи Моисей у ихъ спрашиваецъ: «Дзѣвы, дзѣвы! куды вы идзедзе?» — По свѣту ходзимъ, косьци сушиць и сердце крушиць. Святыи Моисей на нихъ разсердзіўся, хоцѣў ихъ биць, колоць. Яны ўсѣ стали просиць: «Святыи Моисей, ни би, ни коли!»

«Хго гѣту молитву будзедзе знать и читаць, кѣ тому мы въ домъ не пойдземъ».

Зап. студентомъ Петерб. университета М. Г. Машурко.

44.

в) Смоленской губ., Бѣльскаго уѣзда.

«Коли тебя, веснуха, болѣсць ёна такая, кликаць будзедзе; ёна поцница, цаловѣка соннаго зовець, меня звала: «Митрій, Митрій» слоўно во дзѣўка какая, такъ ты коли скажешь чаго, такъ ёна во какъ муциць тебе будзедзе, ажно ноги въ табѣ подкосяцца, и поцнѣць ёна табѣ трясыци и цутро твое ўсѣ расхлібаецъ. А ты сорви листь дубовый да обари да ней, а какъ ёна кликаць станець, ты вугаль красныи на порогъ положи, ёна во какъ жара боцца, да глаза закрыўши, заговоръ говори, ёна и побѣжиць какъ и слыху не станець, ў другую хату пойдзедзе. А говори такъ:

«По первымъ, веснянка, а вторая ледзянка, а трецця листопадница, а цатвертая косцяница, пятая квактухка, шобштая поцница, сѣммая смутница! откацись, отвались, отъ грудзеў и отъ бѣла цѣла, отъ буйной головы! ты дзѣўкой ня шляйся, на мяня ня зирайся, я ў хацѣ ляжѣ, на вуголь гляжу, какъ вуглю сгорѣць, такъ табѣ ў котлѣ кипѣць. Бяги ня зирайся, назадъ ня вертайся, ступай ў пни, ў колоды, ў гнилое болото, тамъ табѣ жиць, со мхоў воду пиць. Аминь».

Зап. С. Н. Рачинской отъ крестьянина Поникольск. вол., дер. Межененка Дмитрія Шаркуна.

45.

ОТЪ РОЖИ.

Гродненской губерніи.

«Ты рожа, рожа! ты возросла и до цѣла грѣшнаго прышла; — хучей жа росьци, да расцвѣтай и звлѣшы съ твару ¹⁾ пропадай».

Пропнося эти слова, знахарь третъ пальцемъ по больному мѣсту и затѣмъ отворяетъ дверь хаты и плюнетъ 3 раза на землю.

Сообщено псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

46.

ЗАМОВЛЕНІЕ СКУЛЪ.

Могилевской губ., Гомельскаго уѣзда.

Шептуха, перекрестившись три раза передъ иконами, говоритъ: «Поможи мнѣ Господи скулы шептати!» — Дунетъ три раза на скулу, а потомъ столько же долой (т. е. на полъ) и начнетъ: «Поможи мнѣ Господи скулы шептати, щобъ яны ни пороли, ни кололи, ни бушевали!» Это она повторяетъ еще два раза. Затѣмъ взявъ перегорѣлый камень и проводивъ имъ три раза вокругъ скулы, бросаетъ его на полъ съ такою силой, что онъ разсыпается въ дребезги. Нашептываніе повгоряется три дня.

Зап. учителемъ народн. училища г. Батуринымъ.

47.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ БОЛИ ВЪ КРЕСТѢ (УЦИНА).

Витебск. губ. и у., Королевск. вол.

Нужно ночью идти подъ овинъ, потереться тамъ подъ уголь и говорить:

«Овинъ, овинъ! возьми мой уцинъ, отдай мнѣ моѣ здороўя». — Такимъ же образомъ повторять эти слова каждую ночь до тѣхъ поръ, пока не прекратится боль.

Сообщ. А. Фр. Лисовской.

1) лица.

48.

ОТЪ ПЕРЕПОЯ.

Минской губ. Рѣчицкаго уѣзда.

«Зъ оццоўскою молитвою! мацчыно порожденье, Господне благослоуныне! стану я залѣзнымъ стоўпомъ; обтынюся я залѣзнымъ тыномъ, обгороджуся я дробными звѣздами, освячуся яснымъ мѣсяцемъ, поднеражуся красною зарюю, обрыюся небомъ зямлею. Прошу я *Марскихъ* (?), *Кіевскихъ* *Печерскихъ*, у *Яна* *Красьщцеля*: охрасьщц дуну (пмя рекъ). На *Ивановуй* *косьщц* не ходзи, *Ивановуй* *косьщц* не ломп, *Ивановуго* *серца* не томп. Я зъ духомъ, Богъ съ помощью. Люби-шть мене и духъ мой».

Зап. П. Гр. Яцко.

49.

ОТЪ УКУШЕНІЯ ЗМЪИ.

а) Минск. губ., Рѣчицк. уѣзда.

Змія корпія, змія кврпта! на што своихъ дзѣцей распусьщцла? Пойду я къ *Исусу* *Христу*. *Христось* возьмець острый мечъ, пойдець твоихъ рублиць и сѣчь. — *Человѣче* *Божій!* пейдзи къ *Исусу* *Христу!* я своихъ дзѣцей уйму и пмъ жало замору (повторить три раза).

Зап. Н. Г. Яцко.

50.

б) Той же г., Бобруйск. у., м. Свислочь.

Во ймя *Тца* и *Сына* и *Святого* *Духа*. Ампиъ. Ёдзя святы *Юры* — *Ягоры* на небясп, на золотомъ кони, выстрѣкаія, выгражаія отъ ужа и ярыцы, отъ гада тарапея (видъ ужа). Выпусьщц своё жало трусымъ пярómъ, рассыщц маковымъ зярнómъ (трижды).

Зап. псаломщикомъ Н. Новицкимъ. Сообщ. Е. Ѡ. Карскимъ.

51.

в) Смоленской губ., Порѣчск. у.

А если кого змѣй куснецъ, тую рану водою омый, а только на тую воду наговориць падыть. «Во имя Отца и Сына и Св. Духа. Нынѣ небо было мѣнно¹⁾, а змѣя была желѣзна, на небѣ потускнѣло, на землѣ поцарнѣло, зыла змѣя, зыла яго, изъ подъ липова куста, раба (имя). Змѣи вы змѣи! вы всѣ моховыя, лѣсовыя, боровыя, ползущыя, лятуція, збирайцесь, злетайцесь, къ свому царю змѣиному *Суходыму*, а ёнъ васъ гоннць жалѣзнымъ прутомъ къ самому Христу, что вы, не спросимшишь, бросаецесь, кусаецесь, на цаловѣка кидаетесь. Вуймицесь, вуймицесь, въ землю пронадзице и во вѣки вѣкоу. Аминь.

Отъ крестьянки Агабы Петровой.

52.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ ЗМѢЙ.

г) Той же губ., Бѣльск. у., Поникольской в., д. Майкова.

«Царь змѣиный Ирѣ,
И царица Ирѣца!
Лютыхъ своихъ змѣй унимай,
Лихо жало вынимай:
Первую змѣю дворовую,
Втору змѣю лѣсовую,
Подмѣжницу, корѣжницу,
Полевѣцу, водяниццу.
Не будземъ унимаць.
Напусьциць на цябя
Самъ Господзь Богъ,
Самъ Илля Пророкъ
Тучу цѣмну, пелену огненну
И пожнецъ тя, поцциецъ тя

1) Мѣдное.

И по вѣтру разнесецъ ты;
 И будзешъ ушмаць,
 Будзешъ сокращаць,
 Будзешъ жпць, паріць,
 Дзяцей выводзиць».

«Возьми банной воды, да паговори три раза до восхода сонца, паговори да жевлакъ принечи; какъ высохнець, такъ на почи спаць».

Отъ крестьянина О. Якулёнка. Обѣ зап. С. Н. Рачинской.

53.

д) Минской г., Бобруйск. у., м. Свислочи.

Во імя 'тца іі Сына іі Святого Духа. Аминь. Помолвимъ Господу Богу, Мацеръ Божию просимъ на помощи. Царь Семёнъ, возми жало до сбѣ, — не возмешъ до сбѣ, пойду до Господа Бога, до Духа Святого, до Кіеўскихъ Печерскихъ, до ўсѣхъ преподобныхъ. Выпусци своё жало трусимъ яромъ, разсыся маковымъ зярпомъ (трижды).

Зап. псаломщикомъ Николаемъ Новицкимъ. Сообщ. Е. О. Карскимъ.

54.

ж) Ковенской г., Новоалександр. у., м. Душты.

«Гадъ Яковъ, гадзина Яковица! Гадъ, гадъ! возьми свой ядъ. А ня возьмишъ свойва яду, я пойду на Кіянъ (Окіянъ) моря. На Кіяни мори ляжыгъ латырь камень. Я съ латыря камня возьму огню, съ питуна крови, выжгу все мхи, все болоты, все крутые бергги. Ня будзитъ вамъ ни пристапица, ни прибѣжыца. Вѣтка и млада марто, мая мѣсяца — во вѣки вѣкомъ».

Заговаривается этотъ заговоръ на водѣ. По воду въ колодезь нужно пдти самому шептуцу, не останавливаясь и не оглядываясь назадъ. Черпать воду слѣдуетъ съ одного раза и паливши ее въ сосудъ, проговорить надъ нею, не переводя духу, означенный за-

говоръ, а затѣмъ трижды дунуть и плюнуть въ воду. Этой водою моютъ большое мѣсто и лицо пациента и даютъ ему ея немного испить.

Зап. учит. народн. училища г. Гайдукомъ.

55.

з) Смоленской губ. и уѣзда, с. Прудки.

Какъ только произойдетъ случай укушенія человѣка или скотины змѣею и какъ только прибѣгнуть за помощію къ знахарю (что обыкновенно стараются дѣлать съ момента укушенія до захождения солнца), то онъ сейчасъ берется за дѣло слѣдующимъ образомъ: наливаетъ чашку воды, ставитъ ее на столъ, а иногда всыпаетъ въ эту чашку хлѣбныя зерна, куски печенаго хлѣба и произноситъ надъ этими предметами три раза къ ряду слѣдующія слова:

«Святый Георгій (Юрій?) храбрый распущенъ по всей земли на звѣри, на змѣи, на гады лютые. Гадзина водзянная, земленая, слѣпни и вужи, змѣи и вужаки, ярица, перерярица! отдайце и возмще свою жалосць и яросць (если скотина укушена, то говоритъ: у такой-то скоцины, съ такой-то примѣтой, напримѣръ, у рыжей коровы; если-же человѣкъ укушенъ, то — у раба Божія такого-то). Если не отдадзице своей жалосци и яросьци, то не будзець вамъ сбудзица ни подъ кустомъ, ни подъ листомъ, ни подъ корнями. Солнце и яркій мѣсяць не будуць вамъ свѣщницъ и не будзець приппмаць васъ сыра маць земля».

Наговоренную воду даютъ больному пить, а если въ чашкѣ были зерна и хлѣбъ, то и съѣсть послѣдніе.

Зап. г. Некрасовымъ.

56.

ОТЪ УКУШЕНІЯ ГАДОВЪ.

Могилевской губ.

На хлѣбѣ, или на водѣ наговаривать 3 раза.

Пусиха, Росиха, Сохва-Сорохва! Ты ярая гнояваѣя, гниловаѣя,

колодная, болотная! узинимъ *жсгало* свое! А не узинимшиъ, то пойдю до Господа. Господзь Богъ, Иеусь Христосъ пришлецъ ангела-архангела зъ ойстрымъ мечемъ. Ёнъ цябе мечемъ посъбчець, огнемъ подпечець и попелъ твой *разодмець*, зраза здуть огъ сябе.

Зап. М. Г. Машурко.

57.

ОТЪ УКУШЕНИЯ УЖА.

Минской г., Рѣчицк. у.

Ў чистумъ поли стовць игрушка. Подъ игрушкою стоиць столикъ; а на томъ столику стоиць кубки паливальные, а за тымъ столикомъ сядзиць царъ Давыдъ. «Царэ Давыдзе! Царэ Давыдзе! Царэ Давыдзе! Сунимай свою чэлядзь чарамовую, земляную, грязевую, межевую, подорожную, подплотную, домовую и всякую всялякую» (трижды).

Зап. Н. Гр. Яцко.

58.

ОТЪ БѢШЕНСТВА.

а) Ковенской г., Ново-Александровскаго у., м. Дукшты.

Одинъ изъ нижеслѣдующихъ заговоровъ пишется на хлѣбѣ или бумагѣ и дается проглотить укушенному бѣшенымъ животнымъ по три раза въ день въ теченіе трехъ дней. Послѣдній заговоръ считается болѣе дѣйствительнымъ, потому что «его можно читать съ 4-хъ сторонъ, отъ четырехъ вѣтровъ».

1. Алиронъ, Лидонъ, Калая, Филонъ, Студидонъ.
2. Шалаю, Лараю, Жалокъ, Ціонъ, Соцоро, Перо, Ореператусъ.
3. С а т о р
А р е н о
Т е н е т
О п е р а
Р о т а с

Сообщено учителемъ народнаго училища г. Гайдукомъ.

59.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ БѢШЕНОІ СОБАКИ.

б) Смоленской г., Вѣльского у., Поникольской в.

«Когда челоуѣка или собаку собака шальная укусиць, возьми кусокъ хлѣба, паговори, отведзи челоуѣка ў баню, ў самую то есьць жаркую, три дня сряду ўсѣ ў баню водзи, да пусьць парница, а самъ хлѣба дай яму ѣсьць, да ўсѣ паговаривай:

Господзи баслови! «Идзецъ Исусъ Христосъ по пупи по дорогѣ съ своимъ со апостоломъ. И Христосъ Апостолъ вернися, на раба Василля оглянися, и шумъ и шаль въ головѣ и сердцѣ уймися, и рабъ Василиі на свѣтъ здоровый явися. Аминь.

Отъ крестьянина О. Якуленка.

60.

ПРИ ВЫГОНѢ СКОТА ВЪ ПОЛѢ.

Той же г., у. и волости, деревня Майкова.

«Когда ў первый разъ скоцину ў поле гоняющъ, ўстань рано, а у тый дзень скоцину не гони, когда сонце не играецъ, а тогда ў первый разъ гони, когда солнышко на зарѣ играць будзецъ, а какъ если замоложоваць (тучи заходить будутъ) будзецъ — ни гони, а какъ если яспо играць будзецъ, выйдзи на полянку *онна*, штобъ еще никохъ (никого) не было. Возьми ты какое ни ёсь спеколушко, у ключевой воды три раза обмой, стань къ сонцу лицомъ, а корову *онну* постаў мордой къ сонцу, а спеколушко дзяржи напроціў сонца, штобъ ено ў немъ играло. Стань па колѣни, положи три поклона, а на колѣняхъ стой, спеклушко дзяржи и заговоръ говори, а потомъ ў томъ самомъ мѣсцѣ спеклушко зарой: ено будзецъ ляжаць ў зямлѣ, а скоцинка здорова будзецъ и сыта. А заговаривай ты такъ:

«Красно сонце и ясѣпъ свѣтъ и со лунами ясными и со звѣздами цастыми и зъ зарями вогнеными и зъ утреней росой и зъ вяцернай, и сушу и море осичаешь (освѣщаешь) и маць сыру

землю угрѣваешъ и зъ весеннимъ щепломъ и зъ лѣтнимъ вогнѣмъ и угрѣй, упарь сыру землю, распусьци зилѣну траву по лѣсамъ, по лугамъ, по канавамъ, по кустамъ. И сохрани ты мовхъ милыхъ животоў отъ всякаго лиходзѣя! Даруй моимъ животамъ пицѣнье и ѣдзѣнье, покрой ихъ шолковой пеленой, окружи жалѣзнымъ тыномъ, а лиходзѣя убей вогненной стрѣлой, вогнемъ пламенѣмъ. — Идзице, матушки, ў чисто поле, ў зеленые луга! Тамъ вамъ ѣда — трава зилѣна, тамъ вамъ пиццѣ — вода студзѣна. И угрѣй ихъ, красно солнце, а домоў привядзи, ясенъ мѣсяць. И соблюdzi ихъ, красно солнце, отъ лихого паловѣка, отъ царя полевого, отъ царя водяного, отъ царя лѣсового, отъ яго дзѣтокъ царенягъ, штобы ёнъ короў домоў ня водзіў и царягъ молокомъ ня поіў; и сохрани ихъ отъ стрѣлы вогненной, отъ звѣря бягучаго, отъ гада ползучаго, отъ змѣи поплухи. Амниш.

Отъ крестьянина Матвѣя Егорова.

61.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ ЧЕМЕРА (БОЛѢЗНИ ЛОШАДЕЙ).

а) Тамъ же.

«Когда съ лошадыю болѣсьць сдзѣлаецца, чемеръ называецца, и схващиць эта лошады вдругъ, такъ на землю и грянецъ, ты возьми дугу, три раза вокругъ лошады обведзи, да и скажи:

«Какъ этому суку дзереву на корню не бываць, отросткоў не пускаць, ицицамъ на немъ не саживаць, лицьцямъ на немъ не шумливаць, такъ моему коню, Гаўрилѣ, больному не бываць, а по полю скакаць да земну траву топтаць. Амниш».

«Станешъ корову лѣчиць, назови *Анной*, а лошады Гаўрилой, а другимъ именемъ назовешъ, проку никакаго не будзецъ».

Отъ крестьян. О. Якуленка. Всѣ три зап. С. П. Рачинской.

62.

б) Той же губ. Смоленск. уѣзда.

«На небѣ мѣсяць царь, въ морѣ ракъ царь, а на землѣ волкъ царь. Какъ всѣмъ имъ вмѣстѣ не сходзицца, такъ не быць и че-

мери (если челоуѣкъ; то у раба Божія такого-то если скотина, то у такой-то (примѣты шерсти) ни кишечной, ни жильной, ни поджилкой, ни косценой, ни внутренней, ни кровяной, ни головной, ни шерстяной (если животины), ни волосиной (если челоуѣкъ)». Этотъ заговоръ знахарь произноситъ надъ водою, которую велитъ давать пить и животу мочить животному или челоуѣку, подверженнымъ этой болѣзни.

Сообщ. г. Некрасовымъ.

63.

ЗАМОВЛЕНІЕ ЧЕРВЕЙ.

а) Могилевской губ., Гомельскаго уѣзда.

Шентуха подойдя въ хлѣвѣ къ коровѣ, и смотря на рану, въ которой завелись черви, плюнетъ на нее три раза, перекрестится и говоритъ:

«Девять ня девять, восьмъ ня восьмъ, семъ ня семъ, шесть ня шесть, пять ня пять, чатыри ня чатыри, три ня три, два ня два, одинъ ня динъ». Потомъ снова: девять ня девять... Всего повторяется девять разъ. Въ заключеніе плюнетъ три раза.

Зап. учителемъ народнаго училища г. Батуринымъ.

64.

б) Минской губ., Игуменскаго уѣзда, сел. Микуличи.

«Ожаниўся чарвякъ зъ дзявяцю жонками. Изъ дзявяци стало восемъ, изъ восьми — семъ, изъ сямі — шобсьць, изъ шасьци — пяць, изъ пяци — чатыры, изъ чатырохъ — тры, изъ трохъ — дзвѣ, изъ двохъ — одна, изъ ђдною — ни воднаго. Отсыпцяся черви до воднаго!»

Зап. воспит. Минской Духовной семинаріи А. Ральцевичъ.

65.

в) Той же губ., Слуцкаго уѣзда, Погостской волости.

Ийшоў Кузьма калиновымъ мостомъ и проспекъ старшаго червяка: «выгошій ты черве! Не сѣдзѣце ў гэтой ранѣ, не ѣжыдѣ

гэтого мяса, бо вась будзе колоць и пороць, якъ тую бабу, што ў педзѣлю хлѣбъ некла.

Зап. волостн. писаремъ С. Прозоровъ. Изъ сообщеній Минск. Статист. Комитета.

66.

КОГДА У КОРОВЪ МОЛОКО ПРОПАДАЕТЪ.

Смоленск. губ., Порѣч. уѣзда, дер. Борки.

«У короў когда молоко пронадзець, ў Тройцу падыць сходзиць на зарѣ ко ключу, да съ ключа бери 9 ложекъ воды, а 10 ложку взяўши по воду, пусьци ў ключъ-то назадъ. Сдѣлай это три раза, да усё говори. «Сополниійся, сополниійся вода ключева, а въ короўкахъ молоко». Заговориўши воду, тый водой у короў рога вымый да и хребтовую косьць и будзець молоко, а подмываць ихъ надыць 12 зорь.

Со словъ крестьянки Агафьи Петровой. Зап. С. Н. Рачинской.

67.

ЗАГОВОРЪ НА СТРѢЛЬБУ (ружье).

Минской губ., Борисовскаго уѣзда.

Наши крестьяне увѣрены, что искусные лѣсники, благодаря знанію особыхъ заговоровъ, могутъ стрѣлять безъ промаха, могутъ прострѣлить платокъ на шеѣ, не затронувъ шеи, или заговорить другому стрѣльцу ружье такъ, что послѣ выстрѣла дробь останется въ ружьѣ, или зарядъ не попадетъ въ цѣль, или наоборотъ, весь будетъ попадать въ мелкую дичь, такъ что она будетъ никуда негодна. Чтобы не заговорили дрови, нужно ее держать во рту, когда заряжаешь ружье,—такъ совѣтуютъ опытные люди. При томъ нужно знать противодѣйствующіе заговоры; ихъ же, къ сожалѣнію, раздобыть весьма трудно, такъ какъ на сей счетъ въ Бѣлоруссіи господствуетъ мнѣніе, что заговоръ, сообщенный другому лицу, теряетъ силу въ устахъ сообщившаго. Послѣ этого понятно, что вы мало найдете людей, готовыхъ по дѣлиться своей тайной. Заговоръ сообщаютъ, главнымъ образомъ,

подъ конецъ жизни, да и то людямъ близкимъ: сыновьямъ, дочерямъ или другимъ родственникамъ и избраннымъ, постороннему же челоуѣку очень рѣдко. Приводимъ одинъ изъ заговоровъ на стрѣльбу ¹⁾.

«На синимъ моря, на бережочку, на жоутымъ пясочку, стоиць дубъ зялёный, къ зямлѣ нахилёный. А зъ того дуба якъ узнимался шуры да буры, вѣтры кавуры ²⁾, якъ наносили глушцоу (глухарей), цядерекъ, гусей и вутокъ, молага птаства, якъ цемной хмары, якъ нагоняли лисиць и зайцоу, лосей и дзикоу (кабановъ) — мнѣ на потребу (пли: сколько мнѣ треба). Ой ляцице пташки и шѣрыя вутки ко мнѣ, стрѣльцу — молодойцу. Бажице, лисицы и шѣрыя зайцы, на мою стрѣльбу. А моя стрѣльба ручёная, вученая, кабъ маху не давала, ўсякоя живѣло ³⁾ на мѣсьци клала.

Сообщ. А. Е. Богдановичъ.

68.

Смоленской губерніи, Бѣльскаго уѣзда.

Коли охотникъ поставиу ловушку въ лѣсу и звѣрь въ нее попау, ёнъ прежде чѣмъ звѣря браць, долженъ заговоръ сказаць, а то самъ свое счастье сглазиць.

ЗАГОВОРЪ.

«Какъ этому дзереву на корнѣ не стояць, отросткоу не пускаць, такъ моимъ звѣрямъ никому не урекаць. Лѣсь дремучій, звѣрь бѣгучій! Звѣрь пробѣгау, но моего слѣда не выдау, а я добрый молодзецъ на него напау, а лѣсу честному и лѣсному хозяину поклонъ отдавау и подаркомъ его надзѣлау: хлѣбомъ да солью, да коленкорову рубаху, да шоуковую подпояску.

Зап. С. Н. Рачинской отъ крест. О. Андреева.

1) Приведенный заговоръ, какъ и нѣкоторые другіе, мы записали въ м. Холопеничахъ отъ родственниковъ и близкихъ намъ людей. Этотъ заговоръ произносится охотникомъ при входѣ въ лѣсь, чтобы тянула дичь. Б.

2) Бѣлоруссы незнають смысла этого слова, — по крайней мѣрѣ тѣ, къ которымъ я обращался за толкованіемъ. Б. 3) животное.

69.

КАКЪ СВАДЬБУ РАЗСТРОИТЬ.

Смоленской губ., Бельскаго уѣзда, Поникольской вол.

«Если свадьбу испортить надо, знахарь возьмешь волосъ ў вдоўца, у вдовы, да у бабы гулящей, а еще луцнику, аль гнилушку у сухого древа, а еще отъ рубахи отъ бабы бездѣтной оторвецъ и ўси эти волосы ўвернецъ ў тряпку, на болото снесецъ и скажець:

«Шелки мурпыны, 12 присухъ, 12 недугъ! Вамъ поклонъ, вамъ пашенишній (ишеничній) пирогъ!» И кпнецъ ёнъ ў болото пирогъ и луцнику зъ тряпкой и зъ волосомъ коло берега и попель положиць на ўсю ночь. А на утро до сонца вынецъ, унесецъ. А какъ будучь у ворога свадьбу строиць, ёнъ подойдзецъ, какъ молодые на крыльцо выдучь, а ёнъ прямо ў ноги имъ подбросиць и кажець:

Попъ солучіў, а я разлучіў,
 Попъ съ Хрястомъ, а я съ хвостомъ,
 Поцу уходзиць, а намъ тутъ жиць,
 Какъ сухой рябины лисцевъ не пускаць,
 Такъ табѣ дзѣцей не рожаць;
 Какъ зпмой лѣту не быць,
 Такъ вамъ у мѣсцѣ не жиць.

Испорциць ёнъ свадьбу. Оно (одно) спасенье: на богомолье иди.

Отъ молодой крестьянки.

70.

ЗАГОВОРЪ КАКЪ СВАДЬБУ УКРѢПИТЬ, ЧТОБЫ ЗЛЫЕ ЛЮДИ НЕ РАЗСТРОИЛИ.

Тамъ же.

«На свадьбу лиходзѣи ўсегда заряцца и ены ўсякую свадьбу разведуць, ну меня и просяць: «Подзь, бабынька, на помогу!» А

помогатыя завсегда въ меня ёсь. Когда гроза бываець п љ древо быць, то љ тымъ древѣ стрѣлка бываець отъ грозы п черезъ три года та стрѣлка выходзиць, — ена такая махонькая, какъ во камышъ какой, — а надо примѣцаць: какое древо грозой небесной побито, у тово древо цпразь три года стрѣлка упадзець, — во такъ на троѹкѣ ляжиць. А лиходзѣи знаюць, ены съ той стрѣлкой дзѣль понадзѣлаюць, п я знаю, љсѣ ходзила, нашла. *Они́а* (одна) у меня ёсь, я никому не отдамъ, а ёсь у меня другое древо на примѣцѣ, яму во третій годъ пошоѹ: я љсе гляжу, какъ найду, табѣ дамъ. Вотъ если какую свадьбу закрѣпиць надо, я пойду љ ту избу, а стрѣлку за пазуху держу. Какъ это женихъ, аль невѣста отвѣрнеца, а я љ рукѣ стрѣлку дзяржу да пхъ п обвяду, — ены п ня цуюць, а топерь пхъ п не разведзешъ. Да потомъ воду нашенчу, стрѣлку въ ее положу, ена полежиць, я выну, ены воду выпьюць, а я заговоръ скажу п крѣпко будзець.

«Иванъ великій воинъ! не боишься ты ни лиходзѣя, ни супостата, помоги рабу Василю п рабѣ Матренѣ, штобы ёны повѣнцалсь ни на муку, ни на горе, ни љ лихой цаць, а љ добрый цаць, на радосьць, на веселье, п штобы не боялсь ены ни колдуноѹ, ни колдуницъ, ни ерещикоѹ, ни ерещиць, п сожги колдуноѹ, сожги *колдуницъ*, каменной стрѣлой, вогнемъ небеснымъ, штобы ены ни бросались, ни кидались, на свадьбку ни зирались. Ты Св. Лука-Демьянъ! отлуди пхъ отъ свѣта бѣлаго, а раба Василя, рабу Матрену солуци љ водно мѣсто. Аминь».

Зап. С. Н. Рачинской отъ крестьянки Арины Максимовой.

ОТДѢЛЪ ТРЕТІЙ.

ДУХОВНЫЕ СТИХИ, ВИРШИ РЕЛИГИОЗНО-ПРАВСТВЕННОГО СОДЕРЖАНІЯ,
МОЛИТВЫ.

Нѣкоторыя свѣдѣнія о бѣлорусскихъ нищихъ-старцахъ. ¹⁾

а) Минской губ.

Духовные стихи бѣлоруссы называютъ «пѣснями старѣцкими», потому, что ихъ поюгъ преимущественно «старцы», особливо рода нищіе, такъ что говоря о духовныхъ стихахъ, нельзя обойти молчаніемъ ихъ пѣвцовъ, хранителей и, пожалуй, творцовъ.

Нашъ деревенскій нищій вовсе не то, что городской попрошайка, ведущій нерѣдко пьяную и развратную жизнь. Есть, конечно, и въ деревнѣ нищіе дурной нравственности, но такихъ, сравнительно, меньше, чѣмъ въ городѣ; такихъ нищихъ бѣлоруссы презираютъ, считаютъ ихъ недостойными своего званія и рѣдко даютъ имъ милостыню. «Якій ты старецъ», нерѣдко приходится слышать упреки какого-нибудь бѣлорусса, возмущеннаго дурнымъ поведеніемъ нищаго; «коли ты горѣлку, якъ воду,

1) Пока ббольшая часть матеріаловъ этого отдѣла, приготовленная къ печати уже лѣтъ 8 тому назадъ, покоилась, помимо моей воли, въ моемъ портфель, изрѣдка только пополняясь нѣкоторыми новыми данными, литература нашего предмета успѣла обогатиться цѣлымъ рядомъ весьма цѣнныхъ для науки вкладовъ гг. Романова, Никифоровскаго и Грузинскаго (обстоятельныя заглавія ихъ трудовъ будутъ указаны въ своемъ мѣстѣ при цитатахъ). На предлагаемый же вами здѣсь весь третій отдѣлъ настоящаго сборника мы смотримъ только какъ на сильное дополненіе къ трудамъ вышеназванныхъ достопочтенныхъ, въ данномъ случаѣ — предшественниковъ нашихъ, богѣ насъ счастливыхъ. Тѣмъ не менѣе позволяемъ себѣ думать, что и это дополненіе окажется не совсѣмъ лишнимъ для будущихъ изслѣдователей въ области бѣлорусскаго духовнаго стиха. III.

пéшь» и проч. Иначе относятся къ нищему, который «соблю-
даетъ» свое званіе: такихъ уважаютъ. Такіе нищіе—нужные въ
деревнѣ люди; ихъ молитвы считаются особенно спасительными;
безъ нихъ не обойдется ни одинъ помпальный день¹⁾, потому что,
по воззрѣніямъ бѣлоруссовъ, то, что мы даемъ нищему, полу-
чимъ то-же въ загробной жизни или мы сами или наши умершіе
родственники. Кромѣ того, на «дзяды» нищіе поминаютъ покой-
никовъ. Становится нищій поминальщикъ предъ иконами; хо-
зяинъ или хозяйка подсказываютъ ему имена своихъ умершихъ
родственниковъ, а онъ, о каждомъ изъ нихъ, произноситъ слѣ-
дующее поминаніе: «душу (имя рекъ), Бога, помяни» и въ заклю-
ченіе произноситъ общую помпальную молитву. Если въ помп-
альный день нищій минуетъ чей-нибудь домъ, то его, нищаго,
возвращаютъ, просятъ зайти, иногда посылаютъ за нимъ на домъ.—
Нищіе дѣлятся или, вѣрнѣе, дѣлились на старцоў и убогихъ.
Различіе между ними слѣдующее: убогій — это, въ большинствѣ
случаевъ, калѣка, увѣчный и при томъ бѣднякъ, а старецъ мо-
жетъ и не быть калѣкой (однако между ними довольно часто
встрѣчаются слѣпые); онъ можетъ быть человѣкомъ даже съ нѣко-
торымъ достаткомъ и это не ставится ему въ осужденіе, если онъ,
имѣя скромный достатокъ, собираетъ милостыню. Старцы — это
носители религіозныхъ преданій бѣлоруссовъ. Эти люди на столько
обезсиленные годами и житейскими невзгодами, что не въ состоя-
ніи вести хозяйство, если оно есть, работать на себя, кормиться
собственнымъ трудомъ. Они ходятъ на поклоненіе мѣстнымъ
святынямъ, а иногда и отдаленнымъ, но особенно чтимымъ въ
Бѣлоруссіи, напримѣръ: въ Кіевъ; «Почаевъ», въ Вильну къ
Остробрамской иконѣ Богоматери; посѣщаютъ сельскіе «жер-
машы»²⁾, устраиваемыя въ дни храмовыхъ праздниковъ, и, по окон-

1) Къ этому (на основаніи имѣющихся у насъ въ рукахъ данныхъ) мы
должны прибавить, что въ очень недавнее время, въ иныхъ мѣстахъ Бѣло-
руссіи, за неимѣніемъ тамъ грамотныхъ людей нищіе старцы приглашались
пѣть свои пѣсни и читать свои молитвы, вмѣсто псалтири, и надъ покойникомъ,
пока онъ находился въ домѣ. III.

2) т. е. ярмарки.

чаніи богослуженія, распѣвають на базарной площади, гдѣ много народа, религіозныя пѣсни, собирая подаяніе. Ходятъ они и по домамъ, поютъ свои пѣсни, рассказываютъ легенды. Ихъ иногда приглашаютъ «ў бесѣду», т. е. на угощеніе, особенно на «Микольщину»—это маленькое иршество, устраиваемое какимъ нибудь зажиточнымъ хозяиномъ въ честь Св. Николая, весной или осенью, въ день, когда празднуется память этого святого, въ благодарность за хорошій урожай, уже собранный или еще ожидаемый или для умиловивленія святаго и испрошенія обилія плодовъ земныхъ. На Микольщинахъ старцы занимаютъ почетныя мѣста. Они знаютъ молитвы, исцѣляющія недуги, «порчу», «суроцы» и проч.

Къ сожалѣнію для этнографіи типъ старца почти совершенно исчезъ въ Бѣлоруссіи и замѣнился обыкновеннымъ нищимъ; старцы унесли съ собой въ могилу много интереснаго и цѣннаго для этнографіи. Такъ напримѣръ теперь въ Бѣлоруссіи нигдѣ не услышишь историческихъ пѣсенъ, а онѣ были и намъ въ дѣтствѣ приходилось слышать, какъ старецъ пѣлъ стихи про Бориса и Глѣба, про князя Михайлу, про царицу Алену.

Въ былыя времена, по рассказамъ стариковъ, старцы соединялись въ небольшія нищенскія артели, содержали на общія средства лошадь съ телѣгой, а иногда и двѣ и три, и разъѣзжали по деревнямъ распѣвать духовные стихи, рассказывать легенды, повѣствовать о видѣнномъ во время путешествія по святымъ мѣстамъ и собирать подаяніе. Все собранное дѣлили поровну. Если между старцами были слѣпцы, то эти нанимали для себя «повадыроў» за особую плату и прокормленіе. Повадырь въ дѣлежѣ подаянія не участвовалъ. Артель то разъѣзжалась и расходилась по разнымъ мѣстамъ, то вновь сходилась въ условленныхъ пунктахъ. Старцы имѣли свой особый языкъ, нѣчто въ родѣ языка русскихъ офеней¹⁾. Особенно много было старцоў въ Сѣиновскомъ

1) Довольно подробный словарикъ этого языка, существующаго, какъ называется и доселѣ въ Минской и Могилевской губерніяхъ, читатель найдетъ

уѣздѣ, Могилевской губ., по были они и въ другихъ мѣстностяхъ БѢлоруссiи. Пѣли они подѣ аккомпаниментъ лиры. Это особый струнный инструментъ, сохранившійся и до сихъ поръ въ Бобруйскомъ уѣздѣ. По формѣ лира напоминаетъ скрипку, только гораздо больше ея. Лира дѣлается изъ еловаго дерева, съ вырѣзами на верхней доскѣ. Въ средину ящика лиры вдѣлана особая ось съ колесцомъ изъ кленоваго дерева, гладко обточенномъ по окружности. Къ ящику съ одного конца приклеивается ручка съ клавишами и колышками для натягиванія струнъ, а съ другого выдвигается вершка на два ось, къ которой придѣлана ручка для вращенія колеса. Черезъ окружность колеса протянуты три струны. Лира привѣшивается съ праваго бока, немного выше бедра. Посредствомъ ручки вращается колесо; оно задѣваетъ струны и заставляетъ ихъ звучать. Одновременно лѣвой рукой пѣвецъ ударяетъ по клавишамъ, которыя отъ удара падаютъ на струны и тянется мелодія чрезвычайно своеобразная, заунывная, неблагозвучная¹⁾. Если пѣвцовъ нѣсколько, то они поютъ хоромъ, но всегда въ унисонъ.

По своему происхожденію БѢлорусскіе духовные стихи распадаются на четыре группы. Одни изъ нихъ замѣтнованы у старовѣровъ, живущихъ издавна въ БѢлоруссiи; эти стихи хотя и сохранили многія особенности своего великорусскаго склада, но болѣе или менѣе, такъ сказать, *облорушены*; таковы напримѣръ: «Сонъ Пресвятыя Богородицы», «Протекала рѣка отъ Иисуса Христа». Другіе главнымъ образомъ распространены въ средѣ бѢлоруссовъ-католиковъ, дворовыхъ людей польскихъ помѣщиковъ и такъ называемой «шѣрачковой шляхты». Въ стихахъ этого рода почти половина

въ весьма любопытной статьѣ г. Е. Романова: «Очеркъ быта нищихъ Могилевской губерніи и ихъ условный языкъ («любецкій лементъ»), помѣщен. въ 4-й кн. «Этногр. Обзорѣніе» за 1890 г., стр. 126—145. III.

1) Отличный рисунокъ лиры и болѣе подробное ея описаніе см. въ ст. г. А. Е. Грузинскаго: «Изъ этнографическихъ наблюденій въ Рѣчицкомъ уѣздѣ Минской губерніи» въ 4-й кн. «Этнографическаго Обзорѣнія» за 1891 г., стр. 155—156 и прилож. къ нимъ. III.

словъ польскаго происхожденія, хотя, конечно, искалѣченныхъ въ бѣлорусскомъ произношеніи. Таковы напримѣръ: «Шли три паненки Христа шукаця». Третья группа: стихи церковниковъ, — переполненные славянскими выраженіями; это самые непопулярные стихи: въ народную массу они почти не проникаютъ и держатся только въ средѣ церковныхъ причетниковъ и пономарей. Они ихъ распѣваютъ, когда ѣздятъ «Христа славить», «по колядѣ», «по осенникѣ» и проч.; даже и въ средѣ причта они извѣстны главнымъ образомъ въ Витебской губерніи, а въ другихъ мѣстностяхъ встрѣчаются очень рѣдко. Таковы: «Днесь Христось раждается», «Вопль бысть зѣло велій въ предрайстей странѣ» и многіе другіе. И не потому они не распространяются въ народѣ, чтобы были въ какомъ-либо отношеніи хуже бѣлорусскихъ стиховъ того-же рода, а потому, что славянскій языкъ мало повятенъ бѣлоруссамъ и плохо запоминается ими. Четвертая группа, самая распространенная, состоитъ изъ стиховъ, обращающихся преимущественно среди православныхъ бѣлоруссовъ или бывшихъ униатовъ. Если эти стихи и заимствованы, то до такой степени передѣланы, что совершенно стерлись, по крайней мѣрѣ съ внѣшней стороны, слѣды ихъ происхожденія. Ихъ то главнымъ образомъ и распѣваютъ нищіе. Обыкновенные крестьяне, какъ мы уже замѣтили выше, поютъ духовные стихи рѣдко, во-первыхъ потому, что вообще мужчины бѣлоруссы поютъ мало, а если и поютъ, то только въ веселый часъ, подъ пьяную руку, а въ такомъ настроеніи пѣть духовныя пѣсни дѣло неподходящее; точно также женщины и дѣвушки болѣе склонны пѣть пѣсни другаго рода; во вторыхъ потому, что напѣвы этихъ пѣсенъ даже и бѣлоруссами, которыхъ мелодіи очень первобытны и грубы, считаютъ слишкомъ заунывными и некрасивыми. «Пяуюць, якъ старцѣ» обыкновенно замѣчаютъ бѣлоруссы по поводу нескладнаго и неблагозвучнаго пѣнія.

б) Гродненской губ.

Въ Гродненской губерніи старцевъ-нищихъ не особенно много въ сравненіи съ другими губерніями, тѣмъ болѣе слѣпцовъ, но гдѣ таковыя существуютъ, то въ будніе дни они рѣдко ходятъ *жабровать*, т. е. побираться, просить милостыни именемъ Христовымъ ¹⁾. Но *жабраки* ходятъ преимущественно по домамъ на *дзяды*, въ Рождественскіе праздники, на новый годъ, на «Тры Королé» (т. е. въ день Богоявленія Господня—6-го января), на Св. Пасху и въ особенности на *фесты* ²⁾. Нищіе старцы-жабраки, здоровые, ходятъ жабровать по одиночкѣ и общей связи между ними нѣтъ, какъ нѣтъ общей связи и между нищими слѣпцами. Только по окончаніи *фестовъ* они все собираются вмѣстѣ, гдѣ либо въ лѣсу при дорогѣ, или въ кустарникѣ, а въ крайнемъ случаѣ, во ржи или пшеницѣ, гдѣ, съ запасами водки и закуски, садятся въ кружокъ и пируютъ, распѣвая, довольно чинно, покуда не опьянѣютъ, святыя пѣсни. Но когда отъ обильныхъ возліаній хмѣль отуманитъ ихъ головы, у нихъ пойдутъ пѣсни совсѣмъ другого сорта, часто весьма нецензурныя, сопровождаемыя пляскою. Толкуютъ о выручкѣ, восхваляютъ и превозносятъ тѣхъ изъ своихъ слушателей, которые щедро ихъ вознаградили за пѣсни, и наоборотъ осыпаютъ порицаніями и всякими нелегкими желаніями и проклятіями тѣхъ изъ нихъ, которые, по состоянію своему, могли бы дать больше, а дали весьма мало. Особливо достается отъ нихъ тѣмъ состоятельнымъ слушателямъ, отъ которыхъ ничего не получали: «Капъ ему Бохъ ничòго добраго не даў! Капъ ему Бохъ не допомохъ ни ў ніўцы, ни ў живинцы! Капъ его лихая доля споткала, якъ насъ на старосьць! Такі, падло, богатырѣ и ничòго не даў! Гэто жарты», и т. п.

1) Крестьяне Гродн. и Виленск. нищихъ называютъ жабраками.

2) *Фестъ* (хвостъ) значитъ мѣстный храмовой праздникъ, церковное торжество въ честь того святого, имени котораго посвящена церковь или костелъ. На *фестахъ*, обыкновенно, *кермашей* (ярмарковъ) не бываетъ, чѣмъ они существенно и отличаются отъ послѣднихъ. Но случается, что *кермаши* въ иныхъ мѣстахъ совпадаетъ въ одинъ день съ *фестомъ*. К.

Мнѣ въ 1860 году, на обратномъ пути изъ Рожаного Стока, случилось быть свидѣтелемъ слѣдующей сцены: въ 100 саж. отъ дороги, въ опушкѣ лѣса слышу я громкій разговоръ, смѣхъ и т. п. Подхожу ближе и вижу толпу нищихъ, распивающихъ по очереди водку и величающихъ при этомъ другъ друга маршалками, судьями, *справниками*, *ассессорами* и т. д. Когда я, при случаѣ, сообщилъ этотъ, не мало удивившій меня курьезный фактъ своему хорошему знакомому, управляющему имѣніями графа Станислава Валицкаго, г. Н. Дудзинскому, то онъ, съ своей стороны разсказалъ мнѣ слѣдующее: «Проѣзжая разъ верхомъ по опушкѣ лѣса, я наткнулся на банду нищихъ около 20 человекъ, которые, впрямь, провозглашали тосты за разныхъ графовъ, князей, президентовъ, маршалковъ и т. п. А какъ это происходило на землѣ моего довѣрителя, то я слѣзъ съ лошади и привязавши ее къ дереву, отправился, изъ любопытства, посмотрѣть: что это за собраніе такое въ лѣсу? Оказалось слѣдующее: человекъ 20 нищихъ, въ томъ числѣ около 6 бабъ, распиваютъ водку, закусываютъ, а двое изъ нихъ играютъ на скрипкахъ, и при выпивкахъ провозглашаютъ тосты въ честь разныхъ графовъ, князей, маршалковъ и т. п. Я подошелъ къ нищимъ и говорю: «За какихъ вы вельможъ провозглашаете тосты?» Вдругъ одинъ изъ нищихъ, болѣе другихъ бойкій и смѣлый, Осянъ Савицкій, подходитъ ко мнѣ и, снявъ шапку, говоритъ: «Панъ добродзѣй! такъ якъ насъ шхто не шануе, не зважае, а тўолько жабраками велпчае, то мы хоць сами сабе дзисейшій дзень пошануемъ. Вельможный пане ронца! Хоць на гэтумъ свѣцѣ есьць и много паноў, разныхъ князоў, грапоў, маршалкоў и прызидэнтаў, ены заслужили славу и гоноры отъ королёў за свое богатство, але Бохъ ласкавы одзинъ тўолько вѣдае, ци ены на томъ свѣцѣ по смерци будуць граповаць да пановаць, бо и ў Ванели¹⁾ свентей сказано, што на томъ свѣцѣ по смерци одны жабраке тўолько будуць пановаць, бо ена на гэтомъ свѣцѣ церпяць вельку

1) т. е. Евангелія.

нендзу¹⁾ да бѣдноту, то мы думаемъ, што не есьць велкимъ грѣхомъ, коли себе сами звеличаемъ». Затѣмъ онъ взялъ въ руки чарку водки и произнесъ слѣдующій тостъ: «За здоровье пана маршалка Ёзыба Калабына (фамилія нищаго, къ которому была обращена рѣчь). Дай Божа, пане маршалку, пане Калабыше, за рокъ дочакаѣи при лѣвнихъ поцѣхахъ и пожиткахъ.» Калабышъ въ свою очередь налилъ чарку и подявши ее, сказалъ: «Дзяку, братко, пане сендзе, за добро жиченье. Дай Пανε Божа, капъ мы за рокъ дочакали, одзинъ другого виншовали и капъ еще большіе пугарэ²⁾ выпивали» и т. д. «Я» заключилъ свой разсказъ г. Дудзинскій «покачалъ только головою и ушелъ».

Подъ вліяніемъ хмѣля нищіе въ подобныхъ случаяхъ сватаютъ себѣ невѣсть, сговариваются: гдѣ, когда сойтятся на *фесты*. Когда же къ условленному времени и мѣсту они соберутся, то все садятся въ кружокъ на землю, потчуютъ другъ друга чѣмъ кто можетъ изъ принесенныхъ съѣстныхъ запасовъ, предлагаютъ одинъ другому помолиться за своего татку или свою матку, если они въ живыхъ, а если они уже умерли, то говорятъ: «Скажи, братко, тры *«Здравьясь Марыя»* за такихъ то», послѣ чего становятся на колѣни и молятся за живыхъ и умершихъ. По окончаніи молитвъ начинается братская трапеза съ тостами, шутками, танцами, пѣснями и проч., по вышеописанному.

Нищіе же слѣпцы собираются на *фесты* всегда партіями, большей частью человекъ въ 5 или 6, садятся на землю въ кружокъ, по срединѣ котораго ставятъ скарбницу, т. е. кружку жестяную, запертую на замочекъ и подъ акомпаниментъ скрипки (своего же брата скрипача доморощеннаго) начинаютъ распѣвать свои набожныя пѣсни. Около поющихъ мало по малу собирается кружокъ внимательныхъ слушателей, изъ которыхъ каждый бросаетъ имъ въ скарбницу малую толику денегъ, по силѣ своихъ средствъ: кто копѣйку, кто грошъ, кто и 5 коп.

1) Съ польскаго: *«niegdza»* — бѣда, бѣдность, бѣдствіе, нищета, убожество, скудость». Словарь польско-россійскій. Варшава. Типографія Глюксберга. 1843.

2) рюмка, или чара.

и т. д., а шые жертвуютъ кусками хлѣба, сыра, булки, или яйцами, баранками и т. п. Этого рода предметы нищіе кладутъ въ торбы. Мнѣ случалось видѣть въ селѣ Лашѣ (Гродн. уѣзда) одного слѣпаго нищаго, ходившаго на свой промыселъ съ какимъ-то музыкальнымъ инструментомъ особаго устройства, на подобіе колесной колодки (въ которую вбиваютъ шпиги), только немного подлиннѣе ¹⁾. Въ этомъ инструментѣ было нѣсколько клавишей и колыба. Вотъ этотъ то слѣпецъ-нищій на *фестѣ*, въ день св. Николая, распѣвая разнаго рода свѣтыя пѣсни, разумѣется, польскія, правой рукой вертѣлъ колыбу, а лѣвой игралъ на клавишахъ, чѣмъ и обратилъ на себя вниманіе всей публики, которая давала ему въ 20 разъ болѣе, чѣмъ другимъ нищимъ. Онъ ходилъ совершенно отдѣльно отъ другихъ, одинъ, только съ дѣвочкой лѣтъ 12-ти или немного болѣе, повидимому дочкой или родственницей, которая служила ему повадыремъ. Этой дѣвочкѣ приходилось черезъ каждые два часа носить сборы подавнія (исключая денегъ) на квартиру, находившуюся по близости. Сборы эти оказались въ такомъ количествѣ, что когда на другой день моему нищему пришлось подняться въ дальнѣйшій путь, то они не могли умѣститься на одной подводѣ.

Кромѣ обычныхъ своихъ духовныхъ стиховъ нищіе на *фестахъ* распѣваютъ еще любимыя пѣсни своей фантазіи, въ родѣ той, которую мнѣ приходилось слышать въ 1856 г. въ м. Индурѣ, около костела. Вотъ эта пѣсня:

Даль Бохъ кощѣль мураваны, але не цаглованы ²⁾,
 Даль Бохъ олтарь дзправаны, але не фарпированы,
 Даль Бохъ хоронги ³⁾ сукенны да полотняны,
 Але не аксамитны да не одвабны ⁴⁾,
 Даль Бохъ лежаць крыжэ на олтаряхъ мѣдзяны да сталеваны,
 Але не золотые, ани серебряны,

1) ср. выше, стр. 564. 2) каменный, но не кирпичный. 3) хоругви. 4) но не бархатныя и не шелковыя.

Даль Бохъ ўсѣ образы малеваны,
 Але не золотые и не сребраны
 Ой Матка Боска и ушистки свенты!
 Мы ўсѣ забрапы; ой Езу, Езу, змилуйся надъ нами!

Въ это время проходившій мимо настоятель костела, Корсакъ, сдѣлалъ строжайшій выговоръ нищимъ за безобразную ихъ пѣснь — и ушелъ въ косцель. Замѣтивши отсутствіе строгаго ксендза, нищій пѣвецъ затянулъ слѣдующую пѣснь:

Ой виси, виси, панъ Корсакъ лысы,
 Ой якъ ёнъ виси до горé ногами, —
 Ой Езу, Езу, змилуйса надъ нами!
 Ой виси, виси, панъ Корсакъ лысы!
 Ой якъ ёнъ виси, ренце спущоны,
 Ой Езу, Езу, не бѣдзь засмуцоны.
 Ой виси, виси, панъ Корсакъ лысы!
 Ой якъ ёнъ виси-глова до земли спущона.
 О Матка Боска, бѣдзь благословѣна.

Многіе изъ нищихъ - слѣпцовъ занимаются и ремеслами: плетутъ корзины, полукошки къ телѣгамъ, вьютъ веревки, дѣлаютъ деревянныя ложки, миски и т. п., копаютъ могилы для умершихъ, а иные изъ нихъ играютъ на скрипкахъ во время *фестовъ*, на свадьбахъ. Крестьяне такимъ музыкантамъ отдаютъ преимущество предъ другими. Въ подобныхъ случаяхъ они говорятъ: «Треба пошукаць *музыку*, якого кўольвѣкъ сляпѣго, капъ пограў на весельѣ, то, кажа, будзе щастливая жицьце молодыхъ, якъ пограя жабракъ сляпы.»

Слѣпѣго нищаго, хотя и 30 лѣтняго, даже и младшаго возраста, всегда обыкновенно крестьяне называютъ «дзѣдомъ сляпымъ» и ему вездѣ отдаютъ предпочтеніе предъ нищими зрячими. Такъ напр. если къ крестьянину придутъ въ одинъ день, положимъ, 3 человекъ нищихъ зрячихъ и 5 нищихъ слѣпцовъ, то зачастую первымъ откажутъ въ подаяніи, послѣднимъ

же—никогда. И даже если хлѣба дома не окажется, то у сосѣда займутъ и слѣпцамъ передадутъ, но отказать—никогда не откажутъ. Мнѣ случалось въ селѣ Коптѣвкѣ (Гродн. у., въ 12 верстахъ отъ Гродна) быть очевидцемъ слѣдующей сцены: Приходитъ въ свою хату съ работы на господскомъ дворѣ крестьянинъ помѣщицы Валицкой, Андрей Бычокъ, а жена ему и говоритъ: «ниняка (сегодня) быў у насъ жабракъ сляпый, але я ему, бѣднянъкому, ничого не дала, бо хлѣба нема ни кусочка и ни одной бульбочки.» Вдругъ мой крестьянинъ Бычокъ поднимаетъ *осниско* (кнутъ, которымъ воловъ погоняють) и давай стებაť свою жену, приговаривая: «Лѣпшъ ты сама ничего не ѣшь, дзѣцямъ и мнѣ не давай, а сляпому жабракеви тре ¹⁾ было даць, хоць позенчиць. Ци ты вѣдаешъ, падло, што якъ не дасі сляпому, то табѣ самой *земкачи* ²⁾ выпрѣ». Изъ этого случая видно какимъ почетомъ пользуется въ Гродн. губ. слѣпой нищій. Тоже самое я замѣчаю теперь и въ Ковенской губерніи ³⁾.

У крестьянина бѣлоруса тѣ только старцы нищіе-слѣпцы въ особомъ почетѣ, которые знаютъ молитвы и пѣсни не изъ кантычекъ или молитвенниковъ, а такъ сказать собственнаго издѣлья. По уходѣ такихъ старцевъ крестьяне обыкновенно говорятъ: «Отъ коли спѣваў, такъ спѣваў!» или: «якъ хороше дзѣд пацеры ⁴⁾ говорыў! Гэдакихъ пацироў рѣдко чуци».

Мнѣ никогда не случалось сравнивать старѣцкіе стихи съ тѣми, которые напечатаны въ старыхъ кантычкахъ, но я знаю, что тѣ изъ распѣваемыхъ старцами стихи, которые болѣе по сердцу неграмотнымъ крестьянамъ, почти ни малѣйшаго сходства не имѣютъ съ тѣми пѣснями, которые напечатаны въ костельныхъ кантычкахъ, такъ какъ я отчасти знакомъ и съ ними. До 1863 года все духовные стихи пѣвались старцами и вообще людьми умѣлыми въ косте-

1) сокращен. отъ треба. 2) глаза. 3) Почтенный И. О. Карскій въ настоящее время служитъ псаломщикомъ въ м. Цитовнахъ Россіенскаго уѣзда Гродн. губ. III. 4) Молитвы; въ друг. мѣст. Бѣлорусіи въ един. ч. *пацеры*, искажен. отъ лат.: *Pater noster* молитва Господня (Отче нашъ), а потомъ молитва вообще. См. слов. Носовича. III.

лахъ и церквахъ преимущественно по польски, хотя съ искаженіемъ нѣкоторыхъ словъ. Исключительно же на бѣлорусскомъ нарѣчій пѣлсь и поются лишь тѣ стихи, которые крестьяне считаютъ своимъ доморощеннымъ произведеніемъ. На *хоўтурахъ* или на «прикладзйнахъ», т. е. когда ставятъ крестъ на могилѣ недавно умершихъ, въ домѣ покойника поютъ обыкновенно польскія священныя пѣсни въ продолженіе ночи, хотя бы здѣсь присутствовалъ и священникъ, но если, что перѣдко случалось, родственники и близкіе покойника не въ состояніи были пѣть сами, то нанимали нищихъ, въ особенности слѣпцовъ, если только таковыя находились вблизи. Это мнѣ случалось часто видѣть до 1863 года въ Лашинскомъ и другихъ приходахъ Гродн. уѣзда. На проводы же покойника до кладбища нищія приглашались для пѣнія капоновъ, литій и проч. только въ такомъ случаѣ, если хата была въ порядочномъ разстояніи отъ церкви или костела и хозяинъ бѣденъ, не въ состояніи заплатить причту за проводы. Въ римско-католическихъ же приходахъ означенной губерніи этотъ обычай практикуется и доднесь, такъ какъ у нихъ погребеніе сопряжено съ большими расходами, если пригласить ксендза.

Относительно артельного начала въ средѣ нищихъ слѣпцовъ, то у нихъ мы встрѣчаемъ его вотъ въ какомъ видѣ: на *фестахъ* и кермашахъ подавнія собираютъ сообща, а все собранное подъ конецъ укладываютъ въ мѣшки и завязываютъ ихъ своимъ узломъ. По прибытію же домой они приглашаютъ довѣренное лицо, напр. церковнаго старосту, если таковой живетъ по близости, или другое болѣе почетное лицо и просятъ его раздѣлить привезенную добычу поровну, по числу участниковъ въ ихъ компаніи. Разумѣется, что такого рода просьба не остается безъ исполненія. Иногда бываетъ, что часть собраннаго подавнія нищіе-слѣпцы жертвуютъ на церковь, или даютъ на *мишу*¹⁾ святую. Вообще нищіе-слѣпцы пользуются у нашихъ крестьянъ хорошей репутаціей, и можно сказать, что они народъ добросовѣстный. Касательно же

1) обѣдно.

другихъ нищихъ этого нельзя сказать. Среди нихъ мы нерѣдко встрѣчаемъ людей непохвальнаго нрава, любящихъ, на примѣръ, выпивать, пѣть свѣтскія пѣсни, зачастую нецензурныя, а иногда и стянуть, что плохо лежитъ. Нѣкоторые изъ нихъ могли бы еще работать, но лѣнятся и предпочитаютъ добывать себѣ средства пропитанія именемъ Христа. Иногда эти негодяи занимаются и грабежомъ. Въ 70-хъ годахъ въ Ковенской губерніи былъ слѣдующій случай этого рода. Въ 6 верстахъ отъ м. Эржвилокъ раннимъ вечеромъ ѣхала дорогой одна зажиточная помѣщица съ своимъ малолѣтнимъ кучеромъ. Вдругъ слышитъ она изъ придорожной канавы стонъ и плачь. Она велѣла остановиться кучеру, вышла изъ экипажа, подошла къ канавѣ и увидѣла тамъ лежащаго съ своими торбами нищаго, плачущаго и зовущаго на помощь такими словами: «Кто ѣ Бога вѣритъ, подымите меня! я околѣваю.» Сердобольная барыня пожалѣла несчастнаго, позвала мальчика и вдвоемъ подняли нищаго калѣку и подали ему костыли. Но едва успѣли они это сдѣлать, какъ негодяй этотъ моментально выхватилъ изъ за пазухи ножъ и зарѣзалъ свою спасительницу и ея кучера, а самъ сѣлъ въ бричку и укатилъ. Вскорѣ однако его поймали и по рѣшенію суда сослали въ Сибирь на каторгу. Такихъ примѣровъ не мало можно услышать въ гг. Гродненск. и Ковенской.

Народъ всегда относится къ нищей братіи весьма внимательно и помогаетъ ей усердно, чѣмъ только можетъ, но усерднѣе всего, какъ замѣтилъ уже я выше, къ нищимъ слѣпцамъ и калѣкамъ, которымъ только въ рѣдкихъ случаяхъ отказываетъ въ помощи. «Треба заўжды ¹⁾ помохчи жабракеви», говорятъ въ народѣ, «бо Богу одному туболько вѣдомо, што зъ нами можа здарытца ²⁾»: нинѣ мы одзѣты и сыты, а заўтра можемъ пецци съ торбамн жабраковацн, да ащѣ можашъ страциць руки, або ноги, ци очн» и т. п. И дѣйствительно въ Гродненской, Влпенской и Ковенской губерніяхъ, какъ я замѣчаю съ самыхъ юныхъ лѣтъ моихъ и поднесъ, народъ сочувственно всегда относился

1) всегда. 2) случиться.

и относится къ нищимъ. Полицейская власть напротивъ всегда бываетъ къ нимъ невнимательна: гдѣ бы нищій на *фестъ* ни сѣлъ, куда бы онъ ни заходилъ — полиціи до этого дѣла нѣтъ; она даже не заинтересуется узнать: есть ли у него паспортъ?

Духовенство православное не болѣе полиціи интересуется нищими. Послѣдніе же всегда заходятъ въ дома причта, гдѣ ихъ надѣляютъ хлѣбомъ, картофелемъ, либо тряпьемъ. Католическое же духовенство напротивъ того весьма внимательно отнoсится къ нищимъ, хотя на іезуитской подкладкѣ. Такъ напр. въ сел. Цитовянахъ въ настоящее время при костелѣ состоятъ 12 нищихъ, которые живутъ въ ксендзовскомъ домѣ, въ такъ называемомъ *шпиталь*¹⁾, но эти нищіе всѣ положительно люди здоровые, и могли бы себѣ добывать хлѣбъ насущный честнымъ трудомъ. Но ксендзы нищихъ калѣкъ и престарѣлыхъ не принимаютъ въ шпитали, потому что эти несчастные работать не могутъ. А нищіе здоровые съ наступленіемъ весны работаютъ на полѣ, въ огородахъ и лугахъ ксендзовскихъ — даромъ. За то ксендзы довольно часто въ проповѣдяхъ своихъ стараются вызвать въ своихъ слушателяхъ чувства милосердія и дѣятельной благотворительности къ этимъ своимъ даровымъ работникамъ, приблизительно въ словахъ такого рода: «Вы надѣлены отъ Бога всѣми благами, а нищіе умираютъ на вашихъ глазахъ съ голоду. Гдѣ же ваша совѣсть христіанская?» и т. п. Такія воззванія всегда достигаютъ своей цѣли: народъ дѣлится съ нищими послѣдними своими крохами. При всѣхъ костелахъ Ковенской губерніи усердными ксендзами заведенъ такой обычай: Кто изъ прихожанъ *закупитъ* (закажетъ) *мишу*, тотъ обязанъ надѣлать печенымъ хлѣбомъ нищихъ, находящихся въ *шпитальяхъ*, приблизительно по три фунта на человѣка, а осенью и мясомъ. Кромѣ того, осенью же послѣ каждой *акзебріи*²⁾ прихожане

1) богадельнѣ. И въ Могил. губ. «при многихъ церквахъ существуютъ избушки, въ которыхъ имѣютъ пребываніе нищіе прихода». См. указанный. выше «Очеркъ быта нищихъ Могил. губ.» г. Романова. 2) съ польск.: *szekwie* — похороны, выносъ, погребеніе, отпѣваніе умершаго. III.

приготавливаютъ въ *штиталяхъ* обѣды для нищихъ, что продолжается съ 1-го сентября по февраль.

Относительно вопроса: замѣняютъ ли нищіе духовенство при погребеніяхъ и поминкахъ? — могу сказать только слѣдующее: мнѣ никогда не доводилось видѣть или слышать что-нибудь подобное, но бывали случаи, что нищіе шли пѣснми святаыя надъ умершими и провожали ихъ черезъ деревни съ пѣніемъ, тамъ, гдѣ влѣдствіе бѣдности не въ состояніи были пригласить священника; такъ равномерно на поминки, или осенью, когда ставятъ кресты на кладбищѣ, либо при дорогѣ, крестьяне бывало приглашали къ себѣ въ домъ нищихъ, которые всю ночь напролетъ распѣвали набожныя пѣсни, за что имъ устранивали, бывало, шпръ, въ родѣ того, какъ на *хоутурахъ*.

Касательно затронутого мною выше (стр. 571) вопроса: поютъ ли нищіе свои пѣсни и канты по польски изъ кантычекъ, то я долженъ здѣсь прибавить, что мало того, что они всегда и вездѣ практиковали пѣніе польскихъ кантычекъ по даже и въ пѣсняхъ своего домашняго производства они постоянно придерживаются польскаго діалекта и нагѣва, хотя бы пѣвецъ самъ былъ православнаго вѣроисповѣданія и даже умѣлъ читать по русски. Бывали впрочемъ и такіе проходимцы нищіе, дурачившіе народъ знаніемъ русскихъ набожныхъ пѣсенъ. Такъ напр. въ селѣ Лашѣ (Гродн. у.) былъ крестьянинъ Осипъ Савицкій, своего рода Балакиревъ. Въ молодыхъ лѣтахъ онъ былъ большой шутъ и на сходкахъ и въ кабакахъ народъ съ удовольствіемъ слушалъ его рѣчи балагурныя и остроты. Грамотѣ же онъ никогда не зналъ. Подъ старость Савицкій очень обнищалъ. Что же ему оставалось дѣлать какъ не побираться именовъ *Христовымъ? Ходить же съ торбой, и просить милостынки по Лашинскому и сосѣднимъ съ нимъ приходамъ — ему совѣсть не позволяла, и поэтому отправился онъ жабравать по приходамъ другихъ уѣздовъ. И вотъ какимъ способомъ располагалъ онъ къ себѣ сердца добровольныхъ дателей: придетъ, бывало въ домъ, вынетъ какую-то книгу славянскую и давай молиться въ такомъ родѣ: «Помолимся за благочестивѣйшаго, само-

державнѣйшаго великаго государя нашего императора Николая Павловича» и пр. Однимъ словомъ произносилъ, насколько зпалъ, эктенію, наслушавшись ея при прилежномъ посѣщеніи церковныхъ службъ въ Лашицкой церкви. И вотъ по окончаніи молитвы благочестивые слушатели и слушательницы начинаютъ *дыда* спрашивать: «Откуль ты, дзѣдушко? У насъ аще такихъ не было никѣли, капъ порусски моліўся хто, а тўолько ў церкви гѣдакъ моляцца». На что Савицкій всегда беззащѣчиво отвѣчалъ, что онъ изъ Москвы. Тѣ, возбужденные любопытствомъ, бывало, стануть дальше спрашивать: «Да якъ жа у васъ въ Москвѣ? да што тамъ такая? Якій тамъ народъ?» А онъ тому и радъ и пустить пылъ въ глаза, что «у насъ, молъ, такъ и такъ народъ живетъ, я же то-то и то-то видалъ.» Понятно, что темному народу такіе турысы на колесахъ по сердцу и онъ всегда щедро награждалъ платою красною. Однако нашему Савицкому недолго пришлось пользоваться замысловатымъ своимъ способомъ легкой наживы. Вскорѣ по возвращеніи своемъ изъ странствія по приходамъ другихъ уѣздовъ Гродн. губ. въ Лапу, онъ былъ узнанъ и изобличенъ въ обманѣ, однимъ проѣзжимъ изъ Изабелинской волости Волковыскаго уѣзда и его заработкамъ былъ положенъ конецъ навсегда.

Въ Гродненской губерніи до 1860 года, кромѣ того, были еще особаго рода нищіе, подъ названіемъ *квесторы*¹⁾. Они одѣвались всегда чище другихъ жабраковъ. Носили они длиннопалые капоты, а за плечами у нихъ была кожаная сумка, въ которой находилось Евангеліе (т. е. Евангеліе на польскомъ языкѣ). Придетъ, бывало, такой квесторъ къ кому-нибудь въ домъ, тотчасъ вынетъ Евангеліе и начинаетъ читать одно *зачало* за другимъ. По прочтеніи онъ самъ поцѣлуетъ крестъ и Евангеліе и предлагаетъ ихъ цѣловать всѣмъ присутствующимъ, послѣ чего хозяинъ или хозяйка даютъ квестору деньги, не менѣе 13 коп. Въ настоящее время квесторовъ въ Гродн. губ. только весьма рѣдко встрѣтишь. Они ходятъ теперь большей частью по губерніямъ царства Польскаго.

1) Съ польскаго: *kwestarz* — собиратель, проситель милостыни, сборщикъ. Словарь польско-россійскій Глюксберга. III.

Квесторы эти бывають большей частью изъ выгнанныхъ изъ службы за проказы органистовъ, *сакристіановъ*, а иногда и изъ бѣдныхъ, *гонорѳовыхъ* шляхтичей. Во время же уніи встрѣчались квесторы и изъ людей порядочныхъ, которые брали на себя такое занятіе съ іезуитской цѣлью, во имя религіозной пропаганды, чтобы разузнавать духъ и направленіе уніатскаго населенія и склонять его, при случаѣ, въ католическую вѣру. Этого рода пропаганда особенно усиленно работала съ 1831 года по 1860.

Здѣсь будетъ, я думаю, кстати привести въ заключеніе рассказъ изъ воспоминаній покойнаго священника Льва Кречетникова. Въ 1886 году почтенный отецъ Левъ передалъ мнѣ слѣдующее: «Пріѣзжаю я разъ въ деревню моего прихода, и тамъ въ одной хатѣ нахожу квестора (или ламара), стоявшаго на колѣняхъ съ книгой въ рукахъ и читающаго акаиствъ Божіей Матери, въ такомъ родѣ: «Радуйся, Мати Божія Гродненская! Радуйся, Мати Божія Впленская! Радуйся, Мати Божія Бѣлостокскія! Радуйся, Мати Божія Брестская! Радуйся, Мати Божія Лашинская и т. д.» Затѣмъ сталъ въ такомъ родѣ величать всѣ знакомые города и села. Послушалъ я его акаиствъ и говорю: «Ахъ ты, безбожникъ! Что кощунствуешь? Арестовать его!» Вдругъ онъ вскочилъ на ноги—и драго, оставивъ всѣ свои пожитки, которыхъ оказалось: 5 пудовъ овечьей шерсти, 3 пуда льна, 85 кусковъ холста и пр. Пожитки эти я велѣлъ забрать въ пользу церкви, а лошадь съ телѣжкой отправилъ въ полицію».

Изъ сообщеній г. псаломщика Лашинской церкви И. О. Карскаго.

Духовные стихи.

1.

ЛАЗАРЬ.

а) Витебской губ., Себежскаго уѣзда.

Жилъ на свѣцѣхъ славень богатырь:
 Пилъ, ѣлъ сладко, ходилъ хорошо,
 Было у богатаго злато, серебро,
 Дорогого камня, скатна жемцуга;
 Не было у богатаго спасеной души.
 Какъ былъ же у богатаго убогій старикъ,
 Убогій старикъ, Лазарь во гною.
 Приходилъ тотъ Лазарь къ брату подъ окно,
 Закричалъ, завопилъ громкимъ голосомъ:
 «Милосивый брацець, богатъ цаловѣкъ!
 «Христа радзи, брацець, напой, накорми,
 «Про милость про Божью, — душу напитаи!
 «Не я жъ цебѣ заплацу, Господзь заплаця.
 «Цавожъ твоей душанцѣ лутце надо быць».
 Страмнымъ словомъ богаць отказалъ,
 И убогому Лазарю самъ проговорилъ:
 «О, страмный ты, убогій, лежишь во гною,
 «Какъ ты мене можешъ братомъ называць?
 «Какъ ты мене смѣешъ роднымъ нарицаць?
 «Этакого брата въ родзѣ моёмъ пѣтъ,
 «Этакого страмнаго слыхомъ не слыхаць.
 «Есь у мяне брацьця, каковъ я и самъ,
 «Въ которыхъ много злата, серебра,
 «Въ которыхъ много скатна жемцуга;
 «Тыя мои брацьця возлюбленныи;
 «Есь у мене, богатаго, два лютыи псы,

«Вотъ тебѣ, Лазарю, — два брата родныхъ.»
 Енѣ на столики саживали,
 Мелкіе крошечки собирывали;
 Къ убогому Лазарю принашивали,
 И тымъ его душиньку пропитывали,
 И гноющія рѣночки зализывали.
 И заговорилъ тотъ Лазарь:
 «Спокайся, браецъ, не во времячко,
 «И вспомнишь ты, браецъ, мене Лазаря!»
 — О, страшный ты убогій! цымъ ты мене грозилъ?
 — Какъ я ни боюся ни кимъ никогó,
 — Какъ ни блюдуся ницымъ ницагó.
 — Отъ скорби болѣсьци — волхвамъ отойду;
 — Отъ лютыя смерти — казной откуилюсь;
 — Отъ воровъ — разбойниковъ ружьемъ отобьюсь;
 — Отъ нищихъ убогихъ — ворота запру.
 Научився Лазарь самъ Бога молицъ:
 «Выслушай, Господзи, молитву мою,
 «Убогаго Лазаря, неправедную,
 «Создай жа мнѣ, Господзи, вмярѣць поскорѣй.
 «Уже жъ моя душинька нажилася,
 «Холоду и голоду нацярѣлася,
 «И злаго *ряценя* (слово) наслышалася,
 «Отъ своего брата отъ богатаго».
 Услышалъ Господзь Богъ молитву яго,
 Убогаго Лазаря правидную.
 И послалъ Господзь Богъ съ нябесъ ангеловъ,
 Ня строгихъ, ня грозныхъ, двухъ милосщивыхъ,
 По яго по душиньку по Лазареву.
 Вынимали душиньку во сахарны уста,
 Вынимали душиньку цесно, радосно,
 И положили душиньку на ризъ-пелену,
 И понесли душиньку ко Свѣту — Христу;
 И посадили душиньку въ прекрашенный рай:

«Царствуй, душинька, со чынѣ до вѣку,
 «За свою за правду праведную,
 «За свои за мысли надобныя.»
 Ня долгое времячко, цасокъ погодзя, —
 Зацѣляль богатый поцѣшенный пирь,
 Зазываль богатый дорогихъ госьцей,
 Дорогихъ госьцей, князей да боярь.
 Заходзиль богатый въ зеленъ садъ гуляць,
 Выходзиль богатый на крутой крылець,
 За нимъ выходзили князи и бояры,
 За нимъ выходзила жена со дзѣцямъ,
 Слуги выносили мядѣ и вино.
 Не успѣль богатый въ зеленъ садъ войци,
 Встрѣцила богатаго злая хвороба,
 Злая, лихая, *привродмвая*,
 И взяло богатаго за бѣлы грудзи,
 И подняло богатаго во верхъ високо,
 Ударило богатаго о сыру землю,
 Отбило богатому весь умъ разумъ процъ,
 Ни вспомнилъ богатый ницымъ ницагб,
 Ни узналь богатый ни кимъ никого:
 Ни князей боярь, ни жаны, ни дзяцѣй;
 Имѣнье — богатство вихремъ подняло,
 Злато, серебро — земля приняла,
 Жена, дзѣци — по міру пошли,
 Борзы кобели въ лѣсъ уцекли.
 И вспомнилъ богатый Бога молицъ:
 «О, Господзи, Боже нашъ, Спасъ милосцивый!
 «Выслушай, Господзи, молитву мою,
 «Богатаго Лазаря, праведную:
 «Уже жь моя душинька на вольномъ свѣту
 «Хорошо наѣлась, сладко напилась,
 «Цвѣтнаго плацця наносилася,
 «Съ князьямъ, боярамъ нагулялася;

«Создай мнѣ, Господзи, полутце того,
 «Вышли мнѣ, Господзи, съ небесъ ангеловъ:
 «Ни строгихъ, ни грозныхъ, двухъ милосдивыхъ».
 И слушалъ Господзь Богъ молитву яго,
 Богатаго Лазаря, неправедную.
 И послалъ Господзь Богъ съ небесъ ангеловъ:
 Строгихъ и грозныхъ, нямилосдивыхъ;
 Вынимали душиньку сквозь лѣво ребро;
 Всторнули душиньку, круцясь п вярцясь,
 Вскинули душиньку въ кипицу смолу.
 Нямногое времячко, цасокъ погодзи,
 Ня смогъ богатый муки соцяриѣць,
 И завидѣлъ богатый брата во раю.
 «Милосдивый браецъ, святой Лазарю!
 «Едзинная матушка насъ породзила,
 «Не едзиной долюшкой Господзь надзялілъ:
 «Мене богатствомъ, а цябе нуждой.
 «Милосдивый браецъ, святой Лазарю!
 «Хочя жъ ты нямно́жко пожалѣй мене,
 «Сходзи ты, браецъ, на сиве море,
 «Обмоцѣ ты, браецъ, хочъ мезинѣ перстѣ,
 «Обмоцы ты, браецъ, мой уста;
 «Не дай жа ты, браецъ, мене всему сгорѣць!»
 — Милосдивый браецъ, богатъ целовѣкъ,
 — И радъ бы я, браецъ, на море сходзиць,
 — И всю мою руку въ воду помоцѣць,
 — И весь огонь *полынѣ*¹⁾ водой утушиць,
 — Но тутъ, браецъ, воля не моя,
 — Воля не моя, а Самаго Христа.
 — Ци помнишь ты, браецъ, тое времячко,
 — Какъ жили мы были на вольномъ свѣту:
 — Нищихъ убогихъ ты не прищмалъ,

1) *вм. полымя.*

— Отъ цемной ноцунки ихъ не укрываль,
 — И мертвыхъ во гробѣ не проваживаль.
 «Ахъ колибъ я зналъ, брацець, про эту бѣду,
 «Поцѣлъ бы я цябе, брацець, братамъ роднымъ,
 «И нпли бѣ мы, фли съ одного стола,
 «Однубъ одзежу съ тобой мы носили,
 «И мертвыхъ во гробѣ проваживали,
 «И отъ цемной ноцки схоронивали.»¹⁾

Зап. О. Ив. Серебренниковымъ; еобщ. С. К. Шимковичемъ.

2.

б) Той же губ., Полоцкаго уѣзда.

На семь на свѣцѣ на вольномъ, на вольной зямлѣ,
 Живаў сябѣ славенъ богатъ чловѣкъ;
 Роскошно ёнъ пиваў и фѣдаў,
 На Господа Бога богачъ не уповаў,
 На святыхъ церкви ёнъ не накладаў,

1) Этотъ стихъ, какъ и другіе, ниже помѣщаемые, съ подписью: «О. И. Серебренниковымъ», взяты нами изъ его статьи: «О народныхъ праздникахъ Себежск. уѣзда» (напечатанной въ «Памятной книжкѣ Витебской губерніи» за 1867 г.), но не изъ печатнаго ея изданія, а изъ подлинной рукописи, доставленной намъ въ 1870 г. инспекторомъ народныхъ училищъ Витебск. губ. С. К. Шимковичемъ. Фонетика въ нашей рукописи, при еравненіи, оказалась выдержаннѣе, чѣмъ въ печатномъ изданіи, гдѣ мы постоянно встрѣчаемся съ такой напримѣръ непослѣдовательностью: то *быть*, *братецъ*, *богѣсти*, то *поиць*, *кормиць*, *цемной*, *брацець*; *братиця*, *плаице* и т. д. Тоже самое замѣчаемъ относительно *д*. Въ рукописи же *д* и *т* постоянно смягчаются предъ мягкими гласными и ъ—первое въ *дз*, а второе въ *и*. Колебанію подвергаются въ рукописи: изъ гласн. только *е* неударяемое. Такъ напр. то *вознясенье*, *будзя*, *мяне*, *жана*—то мене, *небсы*. *жена* и *пр*, а изъ согласн.—*р*. Чаше всего этотъ звукъ является мягкимъ, какъ напр.: *ряце* (рече), *дарю*, *Христось*, — то вдругъ: *Храсцицель* (т. е. креститель). Это колебаніе въ болѣе вѣрномъ начертаніи характерныхъ звуковъ мѣстнаго говора, не безынтересное, по нашему мнѣнію, для фонетико-психологическихъ соображеній—мы, безъ ущерба для опытнаго діалектолога, сохранили въ нашемъ изданіи неприкосновеннымъ. Оно произошло, вѣроятно, въроятно, въслѣдствіе непривычки писать по бѣлорусски. *Цоканье* же, т. е. *и* вм. *ч*. выдержано какъ въ печати, такъ и въ рукописи. *Л* и *с* въ ковцѣ слога ни въ той, ни въ другой не превращается въ *у*. III.

Кресты позлаишты ёнъ не позлачаѹ,
 Нищихъ убогихъ въ домъ свой не примаѹ,
 Свойго брата Лазара за брата не ймѹ,
 Ёнъ свойво рода, да племени не маѹ.
 Быѹ у яго брацецъ, убогий чловѣкъ,
 Лпжаѹ у богачаго прадь воротами,
 Просіѹ у богачаго хлѣба и соли:
 «Мой милосщивы брацецъ, слаўный богатырь,
 «Наной мяне, накорми, радзи Христа!
 «Напштай, брацецъ, душу мою!
 «О не я жъ табѣ отдацель —
 «Господзь заплавиць со вышняго неба,
 «Со вышняго неба облакомъ нанесель.»
 Свойму брату Лазару строга одказаѹ:
 — «Ты гнобншій, Лазаръ, ляжишь ў гнои,
 — «Смердзяишь ты, Лазаръ, якъ мой лютый песь.
 — «А ты моимъ братомъ ўзываешся,
 — «Моиъ ты родомъ нарекаешся.
 — «У мяне брата Лазара ў роду не было,
 — «Гэтакой я скверносцы слыхомъ не слыхаѹ.
 — «Ёсь у мяне брація поллучше пябе,
 — «Ёсь у мяне браціи кязи, бояре,
 — «Во *вкторымъ* много злата серебра,
 — «Больше за того чиста жёмчуга,
 — «Во тые мои *брацця* возлюбленые;
 — «Самъ я не боюся жадныхъ началоў,
 — «Отъ Господа Бога самъ одмолюся,
 — «Отъ судовъ, отъ началоў дзеньгами одкуплюся,
 — «Отъ зла чловѣка ружьжемъ одобьюся.
 Ёнъ плынуѹ и харенуѹ, самъ прочь одойшоѹ,
 За собой ворота влѹ заперешь.
 Не было въ томъ домѣ жадныхъ набожныхъ,
 Не было ў томъ домѣ милосщивыхъ,
 И не возмцловались надъ яго душой, надъ Лазаревой (2),

Не напоили яго, не накормили
 И милосщинки яму не сотворили.
 Были ў томъ домѣ два лютые псы,
 Завжды ¹⁾ по застолью ёны ходзили,
 Мелкіе крошечки ёны собирали,
 За вороты къ Лазару ёны нашивали,
 Тымъ же яго душеньку пропитывали;
 Ко цѣлу лѣкарство добро чинили,
 Кровавые ранушки зализывали.
 Стаў жа Лазарь Богу молица,
 Съ горучимъ слезамъ, изъ вяликимъ трудамъ:
 «О Божа мой, Божа, Спась милосщивый!
 «Ты услышъ, Господзь, молитву мою:
 «Прійми мою душеньку до хвалы Своей,
 «А ужо жь моя душенька
 «На вольномъ свѣцѣ намучилася,
 «Холоду и голоду нацерпѣлася,
 «Зла сотворѣнья навѣдзѣлася,
 «Вялкія муки набиралася».
 Вослышаў Господзь Богъ молитвы яго,
 Молитвы яго, ўсе праведныя:
 «Праведно говоришъ, Лазарь, молитву,
 «Не хвалишъся, Лазарь, пуждой своей.»
 Ссылаець Господзь Богъ со вышняго неба
 Трохъ ангелоў, трехъ жа ихъ честныхъ
 И трохъ милосщивыхъ съ бѣлой пеляной;
 Брали яго душеньку честно, радостно,
 Брали яго душеньку сахарнымъ устнамъ,
 Посадзили душеньку на бѣль-пеленѣ,
 Посадзили душеньку во свѣтломъ раи,
 Во святаго Абрамя на лонѣ у яго.
 Во тутъ табѣ, Лазарь, вѣкъ вѣковаць,
 А уживай ты тѣя, што Богъ готоваў.

1) всегда.

3.

ПѢСНЯ ПРО БОГАТАГО. 1)

в) Той же губ., Полоцкаго уѣзда.

Садзіуся богачій на добра коня,
 Соѣзжаў богачій зъ дому свойго,
 Выѣзжаў богачій въ чистоя поля,
 Въ чистоя поля на прогуляньне,
 А на красованьне въ поля полеваць;
 Впередзи богачаго пышная рожа,
 По бокамъ богачаго два лютые пса,
 Позадзи богачаго жена изъ дзѣцьми.
 Подносяць богачаму мѣду и вина,
 Больши за того чиста жѣмчуга.
 Не съѣхаў богачій поля свойго,
 Злая хвороба на зямлю спала,
 И злая лихая, привродливая,
 Збила, сколоцила со добра коня,
 Вдарила богачаго объ сыру зямлю,
 Объ сыру зямлю, о бѣлы камень,
 О бѣло каменьне, сыро кореньне.
 Не помниць богачій ничамъ ничагó,
 Не помниць богачій ни кѣмъ никого,
 Не помниць богачій дому свойго;
 Пышная рожа прочь отступила,
 А два лютые псы до лѣсу пошли,
 А жана со дзѣцьми на побѣгъ пошла.
 Жицьце богачаго вихремъ разнесло,
 Атласы богачаго ўсе тлѣнь пофў,
 Золото, серебро зямля прняла,
 А пышная рожа прочь отступила.
 Стаў же богатый Богу молица:
 «А Божа мой, Божа, Спась милосцивый!
 «Ты вослышь, Господзь Богъ, молитву мою,

1) Этотъ вариантъ служить какъ бы продолженіемъ предыдущаго. III.

«Прійми мою душеньку до хвалы своей,
 «А ужо жь моя душенька на вольномъ свѣцѣ
 «Упила и уѣла, дороги, красны одежды поносила,
 «Ў золоцѣ, ў серебрѣ нацимилась,
 «Неправеднымъ судомъ насудзилась,
 «Вяликіе проценты душа набиралась.»
 Вослышалъ Господзь Богъ молитву яго,
 Молитву яго, неправедную.
 «Неправедна твоя, богачъ, молитва
 «Не хвалишься, богачій, бѣдностцьцю своей,
 «А хвалишься, богачій, богатцствомъ своимъ.»
 Ссылаецъ Господзь Богъ со вышняго неба (2)
 Трохъ врагоў, трохъ некельниковоў (2),
 По яго по душеньку по богачаго.
 Брали яго душеньку немилосьциво,
 Брали яго душеньку жалѣзнымъ крукамъ,
 Брали яго душеньку скрось лѣво рабро,
 А всторнули душеньку на востро копѣе,
 Подняли душеньку ў гору високо,
 А ўкинули душеньку ў некло глубоко.
 Поплыў богачій по огняннй рацѣ,
 Загрѣў богачій брата свойго:
 «Охъ, брацець мой, святыи Лазару!
 «Насъ едзина матушка съ тобой родзила,
 «Не едзिनной Господзь долей надзѣліў:
 «Цябе Господзь надзѣліў скверносцьцю,
 «Вяликой хворобой, больносцьцю,
 «Мяне надзѣліў пыщосцьцю,
 «Вяликимъ богацьцемъ, гордосцьцю.
 «Твоя сквернесць, больносць, во свѣтломъ рап,
 «Моя пыщосць, гордосць во огняннй рацѣ.
 «Сходзіў бы ты, брацець, на сине море,
 «Помочіў бы, брацець, хоць мизинъ пярстѣкъ,
 «Помазаў бы брату хоць по ўсыценькамъ,

«А не да ў бы брату устамъ засмягнуць.
 — Ахъ брацець, мой брацець, славенъ богатырь!
 — Ты мяне, брацець, за брата не маў,
 — Ты на мяне, брата, пливаў и харкаў,
 — Самъ прочь одходзіў, а за собою вялѣў ворота заперць.
 — Ябъ на гэто, брацець, я жъ бы не уповаў,
 — Ябъ сходзіў бы, брацець, на сине море,
 — Помочіў бы, брацець, по локошь руку во студзёну воду,
 — Затопіў бы, брацець, вогняну руку,
 — А не даў бы брату ўсему сгорѣць,
 — А не даў бы брату во вѣкъ мучицца.
 — Ты брацець мой, брацець, славенъ богатырь!
 — Тутъ же не наша воля, Самага Бога,
 — У Святаго Абрамія самъ на лопѣ.
 — А идзи ты, брацець, ко Святому Абрамію,
 — Што табѣ Святыі Абрамъ прірэчыць.
 Одгласіў богачіі Святому Абрамію:
 — «Абраме, Абраме, Абрамъ пресвятыі!
 «Пусьци мяне, Абраме, за живою пророкъ
 «За живою пророкъ, на вольный свѣтъ.»
 А живою пророкъ строго отказаў:
 «У мяне на томъ свѣцѣ живыхъ пророкъ нѣтъ,
 «Ёсь на вольномъ свѣцѣ церква святая,
 «Ёсь у святой церкви Божіе писмо;
 «Было табѣ къ церкви часто ходзиць,
 «Было табѣ ў церкви писмо прочитываць,
 «А на гэтотъ же свѣтъ царство заживаць;
 «А цяперъ ты сидзи, гдѣ посаженъ,
 «А жипвай ты тоя, что самъ готоваў.
 А у Господа Бога Ангели поюць,
 Поюць пѣсни херувимскія,
 Ко Господу гласъ подаюць.

Обѣ зап. учителемъ народнаго училища Н. Коробовымъ.

4.

г) Грод. губ. и уѣзда, Ланшинскій приходъ.

Маци два сына да породзила,
 Да не одну имъ долю надзѣлила:
 Брату Лазару вельми велька убожество,
 А Юльяну сильно богатство.
 Пошоў братъ Лазаръ до Юльяна,
 До Юльяна на споможенъне;
 А у Юльяна брама замкнута,
 Брама замкнута да зачинена.
 «Браце Юльяне, ты отчиниса,
 «Ты отчиниса да и одомкниса!
 «Я-шъ иду до тебе по ельможню¹⁾».
 — Хто шъ тое скаже, што ты есьць мой братъ?
 — Есьць у мене такіе братѣ, якъ я самъ;
 — Есьць у мене пани жонка да прапѣшная,
 — Есьць у мене челядзь да вельми гърдая²⁾,
 — Есьць у мене золотыя кареты,
 — Брильянты, золотыя монѣты,
 — Да стушки, жуковинки³⁾ брыльянтóвы, жамчугóвы.
 — Я-шъ тебе кажу зъ брамы выгнаци,
 — Зъ брамы⁴⁾ выгнаци, псами сковаца.
 Засіў Юльянъ мѣдъ вино пици,
 Одослаў Лазара до гною гници.
 Лежаў Лазаръ братъ да тры лѣты,
 Ой стали его вельми черви точици,
 Стаў жа Лазаръ вельми Бога просици,
 До Пана Бога ручки своеé взносици:
 «А выслухай жа, Божа, да просьбы моé,
 «Возьми-шъ мою душу до хвалы своеé».
 А выслухаў Бохъ да просьбы его,

1) милостынно. 2) *гарды* — гордый, спѣсивый, недоступный. Слов. Носов.
 3) ленты и кольца. 4) отъ воротъ.

Прыслаў два анёлы по душу его,
 Ёзяли его душу вельми легёнько,
 Понесли до неба надто цихёнько,
 Посадили-шь его у Бога на лонѣ,
 У Бога на лонѣ да ў Боскомъ домѣ.
 Да пусьціў жа Панъ Бохъ на Юльяна,
 На Юльяна цяшку хворобу;
 Лежаў Юльянъ да и тры лѣты.
 Стали Юльяна черви точици, —
 Ой стаў Юльянъ Бога просици,
 До Пана Бога ручки взпосици:
 «Да выслухай, Божа, прозьбы моё,
 «Возьми-шь мою душу до хвалы своё!»
 Выслухаў Бохъ и прозьбы его,
 Заслаў два лихіе по душу его.
 Ёзяли шъ его душу съ крыкомъ да гўкомъ,
 Понесли его душу вельми шыроко,
 Ёкпнули ў пекло надто глыбоко.
 Забачіў Юльянъ брата Лазара,
 Брата Лазара, у Бога на лонѣ,
 У Бога на лонѣ да ў Боскомъ домѣ.
 «Браце Лазару, умочы мезинець налецъ!
 «Умочъ мезинець налецъ, помочъ губы миѣ.»
 — Я не буду мочыци, предъ Богомъ грашыци.
 — Ты-шь казаў, браце, што не есьць я твой братъ,
 — Што не есьць твой братъ, што я есьць псоў братъ,
 — Ты мене казаў зъ брамы выгнаци,
 — Зъ брамы выгнаци да псами сковаци.
 — А твоё собаки вельми лихіе,
 — Крышки¹⁾ носили да мою душу жывили.
 — Ты-шь засѣў, браце, мѣдъ вино пици,
 — А мене одослаў да ў гной гнопци.
 — Ты-шь казаў, браце, есьць у мене стушки,

1) т. е. крошки.

— Есьць у мене златы карэты,
 — Брыльянты, златы монэты,
 — Да жуковинки жамчугóвы, брыльянтóвы.
 «Стушки, грошы, брыльянтушки, — порохомъ пошли.
 «Кабъ я на гэта не сподзѣваўса,
 «У вельки скарбы ябъ не убиваўся
 «Ябъ што суботы свѣчки сукаў,
 «Да у кляшторъ ¹⁾ Божы на прастóль стаўляў,
 «Ябъ што недзѣли, то на мшы даваў,
 «Ябъ каждый обѣдъ жабракоў прымаў.
 «Ой нещаслива-шъ та годзїна,
 «Што на свѣтъ мене пусьцила,
 «Нещаслива та матка была,
 «Котора мене породзила, —
 «А цеперь я грэшникъ да тебе, пане, волаю,
 «Да ратунку твого чакаю. Амень ²⁾»

Зап. псаломщ. И. Он. Карскимъ. Ср. у Романова: БѢлорусск. сборн., выпускъ V, 341—56, Литовск. Епарх. вѣд. 1892 г., № 10 и въ статьѣ. Н. Я. Никифоровскаго: «Очерки Витебской БѢлоруссїи. I Старцы.» Этногр. Обзорѣн. 1892 г. № 1, стр. 93.

1) католическїй монастырь.

2) При присылкѣ этой пѣсни вмѣстѣ съ другими духовными стихами, нижепомѣщаемыми, почтенный И. О. писалъ мнѣ слѣдующее: «Посылаю вамъ духовные стихи, которые въ юныхъ моихъ лѣтахъ мнѣ доводилось не разъ слышать отъ старцевъ-нищихъ и слѣпцовъ, и которые, какъ оказывается, и теперь поются этими бродячими пѣвцами на дому, такъ какъ при церквахъ духовенствомъ имъ воспрещается ихъ пѣть. Пѣсни эти не изгладились у меня изъ памяти и до сихъ поръ. При всемъ томъ однако въ бытность мою, въ 1889 году, въ Лашѣ я счелъ не лишнимъ провѣрить ихъ черезъ посредство тамошнихъ старцевъ и старушекъ. А въ нынѣшнемъ (1892) году я встрѣтилъ солдатика Гродн. губ., бо льсанаго любителя духовныхъ стиховъ, и онъ, по моей просьбѣ, перепѣлъ мнѣ стихи, заключающїеся въ моихъ записяхъ, и, къ удовольствїю моему, всѣ они оказались точь въ точь въ такомъ видѣ, въ какомъ я ихъ вамъ здѣсь представляю.»

«Относительно пѣсни о Лазарѣ и Юльянѣ, то таковая и поднесъ поется католиками въ костелахъ, нищими при костелахъ, а также и дома». К.

6.

АЛЕКСѢИ ЧЕЛОВѢКЪ БОЖІИ.

Витебской губ. и уѣзда дер. Васьковича.

Ў тымъ же городзѣ да ў Римѣ,
 Ў тымъ же городзѣ ў Ерусалимѣ,
 Жіў тамъ слаўный князь Архемьянъ,
 Съ обрученой своеі княгиней,
 Ня было у яго отроду-отрожденья¹⁾.
 Стаў же ёнъ Богу молица:
 «Дай же мнѣ, Боже, отрожденья,
 «На старыи лѣты сбереженья,
 «На конецъ смерци, на спомнѣ души!»
 Съ тый же поры зачужерила²⁾ яго жанá,
 Нямножко, ни мало яна посила,
 Сорокъ пядзѣлекъ проносила.
 Породзила жь яна чадо, —
 На Духа Святаго спородзила,
 Въ воскресельне дзеньчыкъ яго ксцила.
 Собрали яны да попоў,
 Собирали яны да дзьякоў,
 Свое чадо възлюбленной ксцици.
 Рáдзился³⁾ ўсѣ попы, радзился и дьяки:
 Яко́я яму имя даци?
 Дадзёмъ яму имя Аляксѣемъ,
 Дадзёмъ яму Божьимъ чаловѣкомъ.
 Ня расьцець же Ляксѣй по часамъ,
 Ёнъ за годъ же выростанць вяликій;
 Отдаецъ яго бацюшка ў школу,
 Отдаецъ яго матушка ў школу —
 По письменно письмеца навучици.
 Ня стольки того Ляксѣя навучаюць,

1) отродѣ, т. е. дѣтей. 2) забеременила. 3) совѣтовались. III.

Больше того самъ поймаиць.
 Рукониснаго письма навучіўся.
 Приходзиць къ своему бацюшки,
 Приходзиць къ своей матушки, —
 Хочеть яго бацюшка жаниць,
 Хочеть яго матушка жаниць.
 Аляксѣй жаница дай ня хочеть.
 Сосватали яму кинягиню,
 Обрученую яму Кацярину.
 Засадзили Ляксѣя за столы,
 Засадзили Аляксѣя за цесовы,
 Ничόго Ляксѣй ня говόриць,
 Ничόго Ляксѣй ня промовиць,
 Тольки Ляксѣй Богу молица,
 Низкіе поклоны отбиваць,
 Горучіе слѣзы одливаць.
 Обручили Ляксѣя съ кинягиней,
 Съ суженой яго Кацяриной.
 На однимъ яны платочку стояли,
 Персьценьки яны мѣняли,
 Одному яны Богу присягали.
 Приѣздаиць Ляксѣй домоў,
 Съ суженой своей кинягиней,
 Съ обрученной своей Кацяриной;
 Засадзили Ляксѣя за столы,
 Засадзили Ляксѣя за цесовыя,
 За скарцеци за бѣлёвые,
 За напитками дорогими,
 За стравами за сахáрными,
 За хлѣбами за пеклеванными.
 Ничόго Ляксѣй не спиваець,
 Ничόго Ляксѣй не зѣдаець,
 Тольки Богу ёнъ молица,
 Низкіе поклоны одбиваець,

Горучіе слёзы одливаецъ.
 Поялі яго ў ложніцу
 Съ сужбною яго Кацярыной,
 Съ обручною яго княгиней, —
 Ничо́го Ляксѣй не говориць,
 Ничо́го Ляксѣй не промовиць,
 Только промовіў Ляксѣй:
 «Сужбоная моя княгиня!
 «Обручоная моя Кацярына!
 «Издѣнь зъ мяне плацця самоцвѣтное,
 «Надѣнь на мяне черныя рпзы.»
 Пошоў жа Ляксѣй къ мору,
 Стаў жа Ляксѣй Богу молица,
 Стаў жа Ляксѣй Богу трудзицца,
 Низкіе поклоны одбиваецъ,
 Горучія слёзы одливаецъ:
 «Ой Божа мой, Божа, Царъ Небесный!
 «Ппранясі мяне, Божа, черезъ сине море!»
 Ўзняліся буйны вѣцярочкі,
 Ўзняліся дробныя дожжѣчки,
 Подняло Ляксѣя на ўздухъ,
 Ппрнясло Ляксѣя черезъ сине море.
 Пошоў Ляксѣй ў церкоў.
 Стаў жа Ляксѣй Богу молица,
 Стаў жа Ляксѣй Богу трудзицца,
 Низкіе поклоны одбиваецъ,
 Горучіе слёзы проливаецъ.
 Нямножко Ляксѣй тамъ моліўся,
 Нямножко Ляксѣй тамъ трудзіўся,
 Тольки сорокъ годоў.
 Одгласіла яму Маць Прачпста:
 «Дбсыць табѣ Богу молица,
 «Дбсыць табѣ Богу трудзицца,
 «Пора табѣ къ свайму бацюшкѣ,

«Пора табѣ къ своей матушкѣ.»
 Пошоў жа Ляксѣй пкъ мору,
 Пошоў жа Ляксѣй пкъ сѣнемў
 Стаў жа Ляксѣй Богу молицца,
 Стаў же Ляксѣй Богу трудзицца,
 Низкіе поклоны одбиваець,
 Горучіе слезы проливаець:
 «Ой Божа мой, Божа, Царь Небесный!
 «Пирняси мяне чиразь сине море!»
 Ёзняліся буйны вѣцярѣчки,
 Ёзняліся дробные дожжѣчки,
 Подняло Ляксѣя на ўздухъ,
 Пирнясло Ляксѣя чиразь сине море.
 Пошоў же Ляксѣй ў церкоў, —
 Не ставіўся Ляксѣй межи панства,
 Да стаў жа Ляксѣй межи старцеў.
 А бацюшка слаўный Архемьянъ —
 Ёнъ по церкви ступаець,
 Да мелкую казну разсыпаець,
 Ёсѣ пиццю брацьцю надбляець .
 Приходзиць ёнъ ко Ляксѣю, —
 Ляксѣй милосцыни ня бярэць:
 «Слаўный князь Архемьянъ!
 «Ведзи-ка мяне да домоў.
 «Постаў мнѣ келью богодзѣльлю,
 «На широкимъ своимъ на подворью,
 «На часценькимъ на проходзью,
 «Проци вышняго свово вокѣшка,
 «На восходзѣ краснаго солнышка,
 «Не радзи мяне ты постанови,
 «Радзи свово сына Ляксѣя!»
 — Почаму жь ты мово сына знаешь?
 — По имени яго называешь?
 «А чаму жь мнѣ твоего сына не знаци?

«По имени яго не звацї?
 «Ў однимъ училищѣ мы учились,
 «Рукописнаго письма навучились.»
 Повѣѹ ёнъ Ляксѣя да домоѹ,
 Постановіѹ яму келью богодзѣльлю.
 Што ёнъ самъ спиваѹ и зѣдаѹ,
 Пиценьнѣ, йдзеньнѣ яму одсылаѹ.
 «Ахъ вы слуги, слуги мои вѣрные
 «Возьмице моѣ пиценьнѣ, йдзеньнѣ
 «Понясце тому старцу нищему убогому.»
 Тыя слуги сами йдзеньнѣ то зѣдали
 И пиценьнѣ то спивали,
 Ў яго келью ены плевали и сморкали.
 Нямножко Ляксѣй тамъ ужіѹ,
 Тольки три дни да три ночи,
 Въ воскресенье дзлпѣчнкъ, въ заутренїй часъ,
 Ёнъ Ляксѣй праставіѹся:
 Сами звоны зазвонились,
 Сами книги разложились,
 Сами лампы зацепились,
 Сами церкви расчпились,
 Сами службы заслужились.
 Ўстаѹ слаўный князь Архемьянъ:
 «Слуги мои, слуги вѣрные!
 «Або ў нашемъ городзѣ святыі народзіѹся,
 «Або ў нашемъ городзѣ святыі пераставіѹся,
 «Ходзице вы, слуги мои, у келью богодзѣльлю:
 «Чи жиѹ нашъ нищїй убогїй?»
 — Ты слаўный князь нашъ, Архемьянъ,
 — Нашъ нищїй убогїй перастановіѹся.
 И пошоѹ жѹ слаўный князь Архемьянъ;
 Приходзиць ёнъ въ келью богодзѣльлю—
 Ажно Ляксѣй перастановіѹся,
 На грудзѣхъ яго ляжыць пісемко,

А ў рукахъ дзяржиць ёнъ пѣрейко.
 «Ахъ ты сынъ мой, сынъ Ляксѣю!
 «Чаму жъ мнѣ тоды не сказаўся?
 «Я постановіў бы кельлю ня такую,
 «Я постановіў бы кельлю камяну́ю
 «На широкимъ своимъ на подворійкѣ,
 «На часценькымъ своимъ на проходзейку,
 «Проци вышняго свово вокѣшачка,
 «На восходзѣ краснаго солнышка.»
 Приходзиць до яго матушка.
 «Охъ, сынку, мой сынку, Ляксѣю!
 «Чаму жъ ты мнѣ прежде не сказаўся?
 «Чаму жъ ты мнѣ прежде не признаўся?
 «Надзѣла бѣ я табѣ ризы не такія,
 «Надзѣла бѣ табѣ ризы золотыя,»
 Приходзиць до яго кинягиня,
 Обручѣная яго Кацярына:
 «А мужъ жа мой сужѣной!
 «А мужъ жа мой обручѣной!
 «Чаму жъ ты мнѣ прежде не сказаўся?
 «Чаму жъ ты мнѣ прежде не признаўся?
 «Я бѣ тайкомъ къ табѣ приходзила,
 «Пиценьнѣ, йдзеньнѣ приносила,
 «Нихто бѣ про насъ съ тобой не знаў,
 «Грѣху бѣ мы съ тобой не мали ¹⁾,
 «Разомъ бы съ тобой прастановіліся,
 «Ў водну бы гробницу положилися.»
 Гробницу ена ўсе гребаетъ,
 Горучія слезы ровяецъ.
 Нямножко, нямало того время
 Прожила кинягиня только три часы;
 Чиразь три часы перастановілася,

1) т. е. не имѣли.

Яго княгиня, обручѣная яго Кацярыша.

Ў водну ихъ гробницю сположили,

Одной пеленой ихъ накрыли;

Ня множка, ня мало ихъ хували,

Только три днѣ да три ночи.

Ня можно Ляксѣя ни провезьць,

Ня можно Ляксѣя ни пронесьць.

Яго бацюшка слаўный Архемьянъ,

Ёнъ по Римушкѣ поступаець,

Казну мелкую розсынаець

Ўсё пищу брацью надзѣляець.

Нихто тэй казны не бярець,

Ўсё за Ляксѣемъ идучь,

Ўсё Ляксѣя бяруць.

Ня можно Ляксѣя ни провезьць,

Ня можно Ляксѣя ни пронесьць.

Зап. учен. 6-го кл. Витебск. гим. Д. Безперчій. Ср. у Романова: Бѣлорусск. сборн., вып. V, 357—70.

6.

ПРО СВ. ВАРВАРУ.

Минской губ., Борис. уѣзда.

Ўсходзила зарá золотая со снѣга мора,

Расьцилала огнявые шаты ¹⁾ на увесь ўсходъ сонца.

Раскидала золотыя перья по снѣгу небу.

А была-жъ то не зара золотая,

А была жъ то Варвара святая.

Якъ зъявилась, людямъ показалась,

Дзвѣ даўся весь народъ хрищоный.

Вялѣў пань-круль сребро-злото брацц,

А Св. Варвары подарўнки давацц.

Св. Варвара сребра-злота не брала,

1) дорогія одежды, ризы. Слов. Пасовича.

Съ напоми крулемъ и грашиць не стала.
 Вялѣу панъ-круль слугамъ огни положиць,
 На св. Варвару молока навариць.
 Св. Варвара вельми того зленкла,
 Передъ Господомъ Богомъ на колѣни укленила:
 «А Господзи Божа! стань на поруки!
 «Не дай царяѣць неповинной муки!»
 Послау Господзь трохъ ангелоу зъ чеба,
 «Не бойся, Варвара! Богъ кажиць — такъ треба!»
 Св. Варвара у молоцѣ варилаь,
 Найлучшая панна зъ котла вороцилаь.
 Вялѣу панъ-круль слугамъ огню положиць,
 На св. Варвару олею ¹⁾ насмажиць ²⁾.
 Св. Варвара вельми того зленкла, и проч.
 Вялѣу панъ-круль слугамъ огню положиць,
 На св. Варвару смолы навариць.
 Св. Варвара вельми того зленкла, и проч.
 Вялѣу панъ-круль дробно шкло ³⁾ набиць,
 Св. Варвару на тымъ шклѣ водзиць.
 Св. Варвара на тымъ шклѣ ходзила,
 Не одныя крапельки ⁴⁾ криви ни зронила,
 Найлучшая панна, якъ прежь того была.
 Сказау панъ-круль до Св. Варвары:
 «Пошукаю табѣ ещо бѣльшой кары,
 «Бо ты не святая — есь ты чароуница;
 «Мусишь зъ бѣлымъ свѣтомъ на вѣкъ разлучитца».
 Вялѣу панъ-круль слугамъ склепъ узмуроваць,
 Св. Варвару живую сховаць.
 Тыя слуги склепъ узмуровали,
 Св. Варвару у тымъ склени сховали.
 Якъ поѣхиу панъ-круль на войну,
 И былъ панъ-круль три годы на войнѣ.

1) Конопляное масло. Слов. Носовича. 2) жарить. Тамъ же. 3) Стекло. 4) Капельки.

Пóтымъ того зъ войны вороціўся,
 На цисовую ложу спаць ёнъ положиўся.
 Во снѣ бачиць, што Варвара жива,
 Найлучшая панна, якъ пражъ того была.
 Вялѣў панъ-круль слугамъ скленъ той разбивацц,
 Св. Варвару оттуль доставацц.
 Принялся слуги той скленъ раскидацц, —
 Св. Варвару живою застали.
 Послѣ того слуги вельми здэпвовáли,
 И Св. Варвары поклоны усé клали.
 «Ахъ, крулю нашъ пане, ёсь Варвара жива,
 «Пенкнѣйшая ¹⁾ панна, якъ пражъ того была».
 — Слуги, моё слуги, нявѣрне служили:
 — Св. Варвару ўпотаі кормили!»
 Вялѣў панъ-круль слугамъ слупъ ²⁾ ўзмуровáцц,
 Для св. Варвары ката доставацц.
 Только той катъ ³⁾ мячёмъ размахнуўся,
 Сь подъ яснаго сонца пярунъ ⁴⁾ ката забіў.
 Ударіў пярунъ — и ката не стала,
 А Варварина слава по ўсімъ свѣцц пала.

Зап. А. Е. Богдановичемъ въ 1891 г.

7.

ЦМОКЪ. ⁵⁾

Минской губ., Игуменскаго уѣзда, Бродецкой вол., м. Колбча.

А гдзѣ жъ была нявѣрная зямля —
 Ня вѣрыли Господу Богу,
 А вѣрыли погáному цмоку.
 Давали яму дань вяликую,
 Якъ дай подай до остатняго.

1) Красивѣйшая. 2) Столбъ. 3) Запечный мастеръ, палачъ. Слов. Носовича.

4) Громъ. 5) Цмокъ или смокъ: сказочное названіе змія. Слов. Носов.

Прышла по дань икъ самому цару,
 Къ самому цару, на яго дѡню¹⁾.
 «Да устань, дою, ранюсенько,
 «Умывайся, доню, бялюсенько,
 «Поѣдемъ съ тобой на поляванья.
 — Оцець мой, оцець уродзѡбный!
 — И псы нашы ни кормлѣны,
 — Слуги нашы ни увобраны,
 — Кони нашы ни сѣдланы.
 «Псыжъ нашы укормлѣны,
 «Слуги нашы увобраны,
 «Кони нашы посѣдланы».

Ъдучъ пѡля и другога,
 А трѣцьдее зьѣжджаючы,
 Прыѣжджаюць икъ сїняму мору,
 Ажъ плыве поганый цмокъ:
 Зь яго роту огонь сѡпле,
 Зь яго ноздзѣрѣ искры сыплюцца,
 Зь яго вусѣй дымъ идзѣ,
 Зь яго вочей кроў плывѣ.
 Прышывае и прымоўляе:
 «Подай, цару, ты свою доню!»
 — Пстой, цмоку, дай промовици,
 — Трое пацеракъ отмовици.
 Зачуў тоя Господзь Богъ:
 «Святый Юрэй, бяры коня,
 «Зь войстрымъ копьѣмъ, зь золотымъ сѣдломъ,
 «Уби того погананаго цмока,
 «Спровадзь отъ бѣдъ тую царѣўну,
 «Провадзь яе ажъ до нѣба!»

Зап. въ 1889 г. учитель народнаго училища Н. Г. Яцко, отъ 98 лѣтняго.
 Ср. въ БѢлор. сборникѣ Романова, вып. V, 315—16, также «БѢлорусскія пѣсни
 И. Носовича, въ V т. Зап. этногр. отд. И. Р. г. Общ., стр. 112—20.

1) т. е. дочку

8.

ВАСИЛІЙ ПУСТЫННИКЪ.

Витебской губ., Себежскаго уѣзда.

Василій въ пустынѣ спасался,
Не имѣлъ ни въ рукахъ, ни въ ногахъ владѣнья,
А имѣлъ посты и молитвы святыя,
И во свѣ ему пятница сосплась,
И свѣцой его освѣтила,
И хрестомъ Божьимъ благословила:
Встань ты, рабъ Божій, пустышникъ Василій!
Иди ты къ князьямъ и бояромъ,
Ко всемъ Божьимъ Христіаномъ,
Разскажи ты женоцкамъ часнымъ,
Штобъ посцили въ нядзѣльки три дзянѣцки,
Въ середу золы не золпвали,
А въ пятницу пыли не пыляли,
И въ воскресный дзень Богу бы молились,
Христа Бога на домъ призывали.
И разскажи бацюшкамъ роднымъ,
Штобъ по мацерну слову не брашились,
Мы съ матернаго слова вси пропадаемъ.
Разскажи ты матушкамъ роднымъ,
Штобъ въ утробѣ младенцевъ не кляли,
И цересъ дзѣцей бы не божились,
Штобъ жидами дзѣцей не называли:
Жиды Христомъ Богомъ прокляты.
За то яны Христомъ Богомъ прокляты,
Што Христа Бога муцыли, роспиали
И на хресту Его крыжевали,
И руки ноги гвоздзями прибивали.
И горяцу кровь Его проливали.
Завидзѣла святая маць Марія, —

Идзе къ Іисусу сама со плацомъ, жалко прицѣтая:
 «Грозенъ Сыиъ ты мой возлюбленный,
 «Нарекался жиць безсмертно;
 «Напрасную муку ты принимаешь,
 «И безвинную кровь проливаешь!»
 Проряцѣ Христось на распяты:
 Не плаць, моя матушка Марія,
 Не рыдай Дзѣва Пресвятая!
 Не радзи себя я муку церплю;
 Церплю муку радзи мірскаго спасенья,
 Штобъ міръ въ Божій домъ ходзиль,
 Яры свѣцы зацепляль,
 Цебя Божью Мацерь вспоминаль,
 И меня Христа — Бога взвелицалъ,
 Отъ нынѣ п до вѣка. Аلیلуя.

Зап. Ѳ. Ив. Серебряковымъ. Сообщ. С. К. Шимковичемъ.

9.

ПЛАЧЪ АДАМА.

Минской губ.

Приѹкрасное сонце
 У раи восходзіло,
 Весь рай освяціла;
 Того часу Ева сограшіла; —
 Ева сограшила,
 Празъ законъ праступіла:
 Яблочко ѹкусила,
 Адама змусьцила,
 Бога прогнавіла.
 Отъ Господа Бога
 Ангель прилѣтае,
 Адаму звѣщае:

«Ахъ, Адаме, Адаме,
«Чесный господару!
«Не вилѣю вамъ самъ Господзь Богъ
«Быць ѱ свѣтломъ раю!»
Ахъ, якъ пошла Ева со свѣчами,
Адамъ со слезами
До Господа Бога,
До Спаса святого:
«Ахъ, Спасе мой, Спасе,
«Спасе милосщивый!
«Змилуйся надо мною,
«Сограшию прадъ Тобюю!
«Бо ѱжо-шь я не бачу
«Мѣсяца ясного,
«Совца пріукрасного.
«Бо ужо-шь я не чую
«Ангельскаго гласу,
«Хирувимскаго сциху!»
Сколько ни молвил,
Бога не ѱпросили.
Святый Петра-Паўла
Рай отчвили;
Правотца Адама
И нашу мацю Еву
Зъ раю выводзили.
Пошоу Адамъ до своѣго гробу,
Проліу горки слѣзки
На сырую зямельку.
Горко плачиць
И такъ причитаць:
«Ахъ, гробе мой, гробе,
Ты вячистый доме!
Пойдзе наше цѣло
Червямъ на зъядзѣння;

Пойдуць наши косьци—
 Зямлі на владзѣнныя.
 Вочи наши — ямы,
 Руки наши — граблы;
 Што вочи забачуць,
 То руки заграбляць;
 Намъ здаётца трошки,
 А ў Господа много;
 У Паўла записано,
 У Петра поліччано».

Пойдемъ мы, братцы,
 На Сібіскую гору,
 И спяёмъ мы славу
 Еви и Адаму.

Зап. А. Ег. Богдановичемъ. Ср. БѢлор. сборн. Романова, вып. V, 378—81.

10.

ВОЗНЕСЕНЬЕ ИЛИ ОТКУДА ПРОИЗОШЛА МИЛОСТЫНЯ.

Витебской губ., Себежскаго уѣзда.

Канунъ было праздника Христова,
 Канунъ вознясенья Господня,
 Въ само Христово вознясенья
 Вознесся Христось на небесы.
 Завидзили убогіе людзи,
 Заслышала нищя брацьця.
 «Свѣтъ Христось, сынъ Божій!
 «Съ кѣмъ жа ты насъ оставляешъ?
 «Съ кѣмъ жа ты насъ покидаешъ?
 «Кто жъ насъ поиць, кормиць будзя?
 «Кто насъ будзя одзѣваць и обуваць?
 «Отъ цемной нощушки укрываць?»
 И ряцѣ Христось, Царь нябесный:
 «Не плацьця вы, нищя брацьця!

«Не рыдѣйца убогіе людзи!
 «Даруя вамъ гору золотую,
 «И ещё раку медовую;
 «И будзице вы сыты, одѣты,
 «И отъ цѣмнѣй ноцки укрыты,
 И гласивъ Иванъ, Божій Хрисицель:
 «Свѣтъ Христось сынъ Божій!
 «Ни дарп ты имъ ни горы золотой,
 «Ня раки медовой!
 «Имъ зъ горой ня совладаць,
 «Отымуць яе князья бояре,
 «И бездѣльные людзи;
 «А дай ты имъ именѣ Христово:
 «Будуць яны сыты и одѣты
 «И отъ цѣмнѣй ноцки укрыты».
 И гласивъ Христось на небесахъ:
 «Спасибо Иванъ, Божій Храсцицель!
 «Позлацу я твои уста золотыя
 «За судъ твой справедливый;
 «Умѣлъ ты, судъ, разсудѣици
 «И мое Христово имя опредѣлици,
 «По нищей брацѣи раздѣлици.

Заключение:

Мы славимъ Цебе, Христось, Богъ нашъ
 Отъ нынѣ и до вѣка, аллилуя!
 За милостыню Христову,
 Слава Цебе, Господзи!

11.

СВЯТАЯ ДОРОТА.

Гродн. г. и у. м. Лапа.

Ойшла святая Дорота
 Церазь Крулеўскіе ворта,
 Споткаў яе ясны король.
 Кудышъ ты идзешъ, Дорота,
 Церазь Крулеўскіе ворта?
 Ащэ того кроль негодзень,
 Што на мене сказаў. ¹⁾
 Усадзіў Дороту кроль ў турму,
 А самъ поўхаў на войну.
 С'эдзіць жа Дорота ў цемницы
 И нема кроля зъ войницы.
 С'эдзіць жа Дорота дзевіць лѣтъ,
 А кроль зъ войны якъ нѣтъ, такъ нѣтъ.
 С'эдзіць Дорота ў цемницы,
 Прыбѣдзя кроль зъ войницы.
 «Отчынце, слуги, ворта.
 «Ци жыва наша Дорота?
 — Якъ жыва, кролю, якъ жыва,
 — Пенкѣйша стала, якъ была.
 «Невѣрнѣ, слуги, мнѣ служыли!
 «На што Дороту жывілі?»
 — Не мы Дороту жывілі,
 Ой ее жывіў самъ Панъ Бохъ,
 Тройца Святая едына,
 Свента Дорота жывіла.
 Казаў кроль святую Дороту ў олею варыці,
 И туды треба Дороту ўсадзіці.

1) Тутъ, видно, есть пропускъ, мѣшающій понять причину гнѣва короля, о чемъ говорится въ послѣдующемъ. См. «Примѣчанія». Ш.

Свента Дорота ў олѣй ступала,
 Але пенкнѣйшая стала, якъ была.
 «Кажу слугамъ шкло набици,
 «И по шклу Дороту водзици.»
 Дорота на шкло ступала,
 Зъ ее свента кроў капала.
 «Наточѣцѣ, слуги, мечъ остро,
 «Треба сцяци Дороцѣ голову быстро».
 Слуги меча ацѣ не подали,
 Святую Дороту до неба ўзяли.
 Свента Дорота ў небѣ рабе,
 Намъ вѣчне мѣсца шыхуе,
 А пану кролю пекло готуе. ¹⁾

Зап. псаломщикомъ Ив. Онуфр. Карскимъ. Ср. въ Бѣлор. Сборн. Романова, вып. V, стр. 336—7.

12.

ПѢСНЬ О ГРѢШНОЙ ДѢВѢ.

а) Гродн. г. и у., с. Лаша.

А ў недзѣлю по обѣдзѣ
 Ходзіў Пань Бохъ по ўсемъ свѣцѣ,
 Ходзіў Пань Бохъ жабруючы,
 Грѣшныхъ людзей пробуючы.
 И шоў Пань Бохъ цѣмнымъ лѣсомъ,
 Ашъ тамъ дзѣўка воду несе.
 «Дай мнѣ, дзѣўка, зимной воды,
 «Ой помыци руки, ноги».
 — Охъ я дзѣду не дамъ воды:
 — Гэта вода забрудзѣна,

1) Этотъ стихъ мы получили уже во время печатанія книги и поэтому онъ, къ сожалѣнію, не могъ попасть на надлежащее ему выше мѣсто, т. е. послѣ стиха «Про св. Варвару» (см. № 6, стр. 597), къ которому онъ — и по содержанію и складу — относится, какъ ближайшій его вариантъ. Ш.

— Зъ дэрава лістомъ затрушона.
 «Не тымъ дзѣўка забрудзона,
 «Што зъ дзерава лістомъ затрушона, —
 «Дзевяць сыноў породзила,
 «Ни одного не хры́сцила,
 «Да ў гэтуі водзѣ потопила.
 — Муси ты, дзѣду, вѣльки пророкъ,
 — Што ўсё грахэ ты визнаешъ.
 «Охъ я, дзѣўка, да не пророкъ, —
 «Я зъ неба да самъ Панъ Бохъ».
 Стала дзѣўка, подумала,
 Да подумаўши, заплакала,
 Пану Богу до нохъ пала.
 «Постой, дзѣўка, не ленка́йся,
 «Идзи до церкви, сповѣдайся».
 Якъ туюлько дзѣўка ў церкви стала, —
 На семъ сажень земля упала,
 Жоўты свѣчки погасіла,
 Усѣ святыя посмуціла,
 Да усѣ прастолы повалила.
 Якъ туолько дзѣўка сповѣць мѣла, —
 На семъ сажонъ земля ўстала,
 Усѣ свѣчки загорáлися,
 Усѣ святыя звеселі́лися,
 Чыстымъ сэрцамъ Богу помоли́лися.

Цеперь Пану Богу чесьць отдаваймо и со святыми грѣшную дзѣўку выхваляймо.

Зап. псаломцики И. Он. Карскимъ.

13.

б) Могилевской губ. Рогач. у. с. Корна.

И въ нядѣльку вельми рано,
 Ранѣй того звоны били.

Й въ крыницы выдѣ грѣла,
 Вой тамъ дѣвка выдѣ брала.
 Сустрѣлся зъ ей Самъ Госпидь Богъ:
 «Подай дѣвка своѣ воды
 «Помыть свенты руды, нѣги».
 Дѣвка Бога ни ятгыдала,
 Йна Богу й ятказала.
 «Ля тябе, гостя, выдѣ нячиста,
 «Нападала зъ древа лѣстымъ».
 — Ета выдѣ все ёсть чиста,
 — Сама дѣвка ты нячиста.
 Дѣвка Бога улякнулась,
 Пирядъ Бѣгымъ на крыжъ пала.
 «Й стой, дѣвка, не влкайся!
 «Йди до ксендзы сповѣдайся
 «И всемъ грѣхамъ ўскрываися».
 Дѣвка до ксендзы й ступала
 Й ўспмъ гряхомъ ўскрывалась,
 Й яднымъ гряхомъ не призналась. —
 Цѣла мѣкымъ разсыпѣлась.
 «Й встывайте сынки зъ воды,
 «Прикыпайте маткины кости».
 — Наша matka была ямна ¹⁾,
 — Пышла душа яе къ дьяблу.
 — Наша matka была пекна,
 — Пышла душа яе въ пекла. ²⁾

Записана отъ 60 лѣтняго старика въ с. Кормѣ учителемъ народной школы.
 Ср. Бѣлор. народ. пѣсни Шейна 1874 г., № 717 и 718, стр. 387—8.

1) т. е. погребна (съ польск.) III.

2) Смыслъ этой пѣсни, по толкованію пѣвца, слѣдующій: жена Самарянка, будучи дѣвницей, родила восемь сыновей, которыхъ она, тотчасъ по рожденіи, все бросала въ рѣку. Съ тѣхъ поръ совѣсть ее неотступно мучила — и вода постоянно казалась ей кровью. Разъ, мучимая жаждой, она зашла въ лѣсъ, отыскала тамъ колодезь съ чистой водой, да зачерпнула изъ него, сколько ей было нужно, воды и хотѣла испить. Но перейдя, черезъ ту рѣку, въ которой

14.

в) Витебской губ. и уѣзда, с. Маделина.

А ў нидзѣлку зъ пораненька 2.

Ишла дзѣўка за водою, 2.

Да й Боже пярядбю.

«А постой дзѣўка, ты дай воды,

«Помыць руки, помыць ногі!»

Дзѣўка Бога не увознала:

— Гэта вода нечистая,

— Древомъ, листомъ западала,

— Жоўтымъ пяскомъ заношало.

«Сама й, дзѣўка, нячистая!

«Чаму воду ничисьцила? —

«Дзевяць сыноў спородзила,

«На Дунаи потопила,

«За то й вода нячистая.»

Тоды дзѣўка Бога увознала,

Пирадъ Богомъ крѣжемъ пала.

«А стой дзѣўка, ни уклоняйся,

«Идзи до дому, убирайся,

«А йдзи къ ксинзамъ, сповидайся,

«А ўсімъ грѣхамъ признавайся.»

Стала дзѣўка убирацца,

Стало яе цѣло распадацца, —

Стала дзѣўка сповидацца —

Стали косьцы распадацца,

она топила своихъ дѣтей, Самарянка вдругъ увидѣла, что набранная ею вода обратилась въ кровь. Въ это самое время встрѣтилъ ее Спаситель и приказалъ ей поисповѣдаться въ своихъ грѣхахъ. Самарянка повиновалась, но исповѣдунся, не открыла того именно грѣха, за который была такъ наказана. Тогда тѣло ея стало разсыпаться въ мелкій порошокъ и она начала просить своихъ сынковъ выйдти изъ воды и закопать хоть ея кости, но напрасно. Въ лѣтнее время, въ хорошую погоду и до сихъ поръ этотъ порошокъ попадаетъ въ видѣ пыли, вихремъ поднимаемой въ гору. Изъ записи записавшаго. Ш.

Анёлочки зъ мертвыхъ (в)стали,
Тыи косьци позбрали.

Дальше пѣвица не помнила. Зап. мною въ 1870 г.

15.

г) Минской губ., Слуцкаго у., Синявской вол.

Ў недзѣлю по обѣдзѣ
Ишоў самъ Богъ по ўсемъ свѣцѣ.
Идзе самъ Богъ бѣромъ, лясомъ, —
Ажъ тамъ дзѣўка воду пессе:
«Постой дзѣўка, дай мнѣ воды!»
— Гэта вода да есть гнюсна.
«Охъ ты дзѣўка сама гнюсна!
«Гэта вода да есть чиста.
«Дзевяць сыноў породзила,
«Ни жаднаго не хрысьцила,
«Ўсѣ дзевяць потопила».
— «Ци ты свѣнты, ци ты прѣрокъ,
— «Што ўсѣ мои грѣхи знаешъ?»
Тоя дзѣўка уленкнула,
На колѣна укленкнула.
«Ахъ ты, дзѣўка, не ленкайся,
«Идзп до ксендза, сповядайся!»
— Пошла дзѣўка до церкоўки, —
Ее цѣло на прохъ пало,
Дзевяць сыноў зъ мартвыхъ встало:
«Якое намъ было похованье,
«Такое табѣ помиранье».

16.

д) Тамъ же.

Ў недзѣлю по обѣдзѣ
Ишоў самъ Богъ по ўсемъ свѣцѣ,

Ишоў самъ Богъ, жебру́ючи,
 Грѣшныхъ людзей пробуючи.
 Сышоў самъ Богъ на новы́й дворъ,
 Ажъ тамъ дзѣўка воду брала.
 «Ой ты дзѣўка, красавица,
 «Дай Богу чистой воды,
 «Помыць Ему руки, ноги».
 — «Моя вода да нечиста,
 — «Нападала зъ древа листу».
 «Тажъ вода твоя да чиста,
 «А ты дзѣўка грѣшница:
 «Дзевяць сыноў породзіла,
 «Всѣ ў той водзѣ потопила.
 «Охъ ты, дзѣўка, не пужайся.
 «Идзи до ксѣндзя, сповядайся.
 «Не идзи, дзѣўка, сама,
 «Нехай цебе ксендзы уведуць.
 — Дзѣўка Бога не слухала,
 Да ў косцѣль сама ступала;
 На семъ саженьъ земля упала.
 Дзевяць сыноў зъ мартвыхъ ўстала.
 Ее цяло подобрали,
 Да зняли его високо,
 Да кинули его да глыбоко:
 «Отожъ табѣ, наша матка!
 «Якое намъ было годованье,
 «Такое табѣ похованье».

Обѣ зап. учит. народн. училища Степанидою Берестовичъ.

17.

СОНЪ БОЖІЕЙ МАТЕРИ.

а) Могилевской губ., Чериковскаго уѣзда, Малайтической вол.

Сонъ Божьей Матери пріяснився,
 Якъ Исусъ Христосъ народився.

Съ вѣчоръ Мати Марія запроспала,
По немпожку Марія проспала,
А не больша того скрозь сонъ видала.
Бачить чада спородила,
А въ пелены яго спеленала,
Шалковымъ поясомъ сповивала,
На рѣцѣ Иорданѣ яго крестила,
На золотомъ на престолѣ сположила.
Сонъ Божьей Матери пріенсився, —
А хто-жъ етый сонъ разгадать,
Поименно разбираить,
Ай безъ грамоты прочитаить,
Достоннъ будить у Господа Бога,
А збавленъ будить отъ мукъ вѣчно,
А при ѣмъ будить царство небесное.
Отписала въ царство небесное.
А речеть Исусъ Христось,
Глаголеваѡ Царь небесный:
«Матушка Марія Присвятая,
«Пречудная Дѣва, Мати Богородица!
«Не речи своего сна, свѣтъ, никому
«А я самъ етый сонъ святыи знаю,
«Я поименно разбираю,
«Я безъ грамоты прочитаю:
«Што быть мнѣ, матушка,
«Быть мнѣ малому, —
«Спойманому, запроданному,
«А убитому, скрвавитому.
«Запродасть мяне Іуда беззаконный
«Ай тымъ-жа жидамъ нихрященнымъ,
«Ай тымъ-жа явремъ биззаконнымъ.
«Возьмутъ мяне тыя нявѣрныя,
«Тоя жидовѣ нихрященное,
«Ай тыя яврей биззаконныя.

«А будуть мяне, матушка, жиды мучити,
 «Да на хрестъ мой руцы крыжувати,
 «Да жалѣзными гвоздями прибавати,
 «Копьѣмъ мой ребры всѣ ломати,
 «Божественную кровь святую разливати,
 «На головку вянецъ надѣвати,
 «По головцы тростью рабувати».

Якъ расплачитца Мати Марія,
 Разрыдайтца Присвятая,
 Причудная Дѣва, Мати Богородица:
 «Ой, сынку мой, сынку сладкій, Іисусе,
 «Ой, сынку мой, сынку, Царь небесный!
 «Бязвинную муку принимаешь,
 «Понапрасна святую кровь разливаєшь!»
 Ой речеть жа то Самъ Іисусъ Христось,
 Ой глаголевавъ Царь небесный:
 «Матушка, Марія Присвятая,
 «Причудная Дѣва, Мати Богородица!
 «Не принявши муки, ня быть святому,
 «Ня разливши крови—ня быть бязгрѣшному.
 «Я ежели муки отмучуся,
 «Отъ ўсѣхъ отъ гряховъ избавлюся,
 «Я въ новомъ во гробѣ положуся,
 «Плащаницею покрыюся,
 «Да раснымъ ладыномъ накажуся.
 «А два дни я буду за вмершаго,
 «На третій день я воскресну,
 «А въ воскресный день воскресенья,
 «Самъ я, матушка, на небеса възыду
 «Въ частнѣйшій день на Вознесенье,
 «Съ частнѣйшими хирувимами,
 «Съ славнѣйшими серахвивамаи,
 «А и съ усіма съ образными со святыми».

Якъ расплачитца Мати Марія,

Разрыдайтца Присвятая,
 Пречудная Дѣва, Мати Богородица:
 «Ай сынку мой, сынку, сладкій Иисусе,
 Ай сынку мой, сынку, Царь небесный!
 Да съ кимъ мяне, дѣву, покидаешь?
 Да кому ты назоръ¹⁾ святыи оставляешь?»
 Ой речеть, речеть самъ Иисусъ Христосъ,
 Ой глаголевавъ Царь небесный:
 «Ни плачь, матушка, ни смутися,
 «Ни выплакай своихъ свѣтлыхъ глазыкъ,
 «Ни скѣрби лица румяного,
 «Ни врываи сердца ретиваго;
 «Ни одну я дѣву покидаю,
 «Ни единый назоръ святыи оставляю,
 «Покидаю дѣву съ Святымъ Духомъ,
 «А съ Святымъ-же Духомъ и съ святымъ Иваномъ,
 «А съ святымъ-же Иваномъ, съ Благословимъ.
 «Нарицаи, матушка, Ивана за сына,
 «За свойго за сына, моймъ братомъ,
 «Мѣста Иисуса Христа, Сына Божжаго.
 «Да покуда я съ муки отмучуся,
 «Отъ ѱѣхъ отъ греховъ оттерплюся,
 «Самъ я, матушка, съ неба сойду,
 «Пряпокой твоимъ мощамъ я явлюся,
 «Припокой твоимъ мощамъ приклонося:
 «Прости, прости, мать Марія,
 «Пречудная Дѣва Богородица!
 «Отпишу твое лицо на икони,
 «На икони на вобрáзи;
 «Поставлю икону у Божжіи церкви,
 «А въ соборѣ въ Русалимѣ,
 «Перидъ царскими воротами,

1) назоръ—наблюденіе.

«Перидъ херуимскими столами,
 «Перидъ ясными свѣчами.
 «Туды будутъ, матушка, міръ — люди приходити,
 «Кануны — проскуры ¹⁾ приносить,
 «На Божіимъ престоли становити,
 «Акахвисты — молебны закупляти,
 «Восковы свѣчи затепляти,
 «Земные уклоны отклоняти
 «И тебе, матушка Марія, умоляти,
 «И мяне, Исуса Христа, прославляти,
 «Ўсемогущимъ творцомъ нарицати».

— Сонъ Божьей Матери пріяснився,
 Якъ Исусъ Христось народився.
 А хто-жъ етый сонъ радъ послушать,
 И хто-жъ етый сонъ понимаць,
 Богъ яму греховъ отпуцаць.
 Кто-жъ етый сонъ закупляеть —
 Достойнъ ёнъ будить у Господа Бога,
 Избавленъ ёнъ будить отъ мукъ вѣчныхъ,
 И пріеминъ ёнъ будить ў царство небесное.
 А въ чымъ доми сонъ святой воспиваць,
 Ў томъ доми Господъ пребываць,
 Прячистыя Мати проживаць.
 — Славенъ нашъ Богъ, Самъ приславився
 И велико Яго имя на весь свѣтъ Господній.

Записано волостнымъ писаремъ П. Кулаевымъ.

18.

б) Минской губ., Борис. уѣзда, сел. Зачистье.

Во слаўномъ городзѣ въ Ерусалимѣ,
 На святой рацѣ на Ерданской,

1) просфиры.

На святой горѣ на Сіянской,
 Якъ выросла дрѣво тамъ святѣя,
 Святоя дрѣво *купарѣзо*,
 Первочудный хрестъ проявіўся,
 Якъ самъ Сусъ Хрытосъ народзіўся.
 Прышоў до Маріи Царъ небесны,
 Царъ небесны, самъ Господзь Богъ.
 «Ци спишъ, матка Марія, ци смуцися?
 «Ци спишъ матулька, Дзѣво Богородзица?»
 — Нимного часу сы полноцц,
 — Много *скруху* создалося,
 — А много во снѣ прыснвлѣся:
 — Видала бо сонъ первочудный,
 — Видала бо сонъ переводивный,
 — Што я Ісуса Хрыста спородзила,
 — Ё пялюшачки яго спяляцала,
 — На святой рацѣ охрасцїла,
 — На святой рацѣ на Ерданской,
 — На святой горѣ на Сіянской.
 — Выросло тамъ дрѣво пресвятоя,
 — Тамъ святоя дрѣво *купарѣзо*.»
 «Ахъ маць моя Пресвятая,
 «Первочудная дзѣва Богородзица!
 «Вохъ и знай, маць моя матушка:
 «Вохъ чы то быць мнѣ пойманному,
 «Вохъ, чы быць то мнѣ замучбнному,
 «И быць, матушка, сокрыконному,
 «И быць мнѣ, матушка, *за распятому*,
 «И быць мнѣ, матушка, *за розбитому*,
 «И быць мнѣ, матушка, *за скржавлёному*,
 «И быць мнѣ, матушка, *за прѣдадѣённому*,
 «Вохъ тымъ жа жидомъ *нихрысцовнымъ*,
 «Вохъ тымъ жа Іудомъ *низакопнымъ*.»
 — Якъ расплакалася Матка Марія

Якъ разрыдалася Дзѣва Пресвятая:
 «Куды жъ моя, чадо отхождаешъ?
 «Вохъ кому на дозоръ оставляешъ?
 — «Покидаю я, матушка, зъ Святымъ Духомъ,
 «Зъ святымъ Иваномъ Благославнымъ.
 «Налицала сабѣ матушка Яна за сына,
 «Вмѣсто свойго сына, мойго брата,
 «Съ своимъ сынкомъ возлюбленнымъ,
 «Съ моимъ братомъ *дороженнымъ*.
 «Напишу свой ликъ на вобрѣзѣ
 «И поставлю, матушка, ў Божжей церкви,
 «Ў Божжей церкви ў Ерусалимѣ,
 «И будуць къ табѣ, матушка, людзи прыхождацц
 «И земные поклоны одбивацц,
 «Горучіе слёзы проливацц,
 «Цябе, Дзиво Марія, взвеличацц,
 «И мяне, Ісуса Христа, прославляцц:
 «Славень нашъ Богъ и свѣтъ прославіўся».

Зап. мною въ 1877 г. отъ слѣпного нищаго изъ деревни Борокъ.

19.

в) Той же губ., Игуменскаго уѣзда, Бродецкой вол., дер. Ухватовка.

На Лѣньскай горѣ стояла церкоўка,
 Ў той церкоўки Прачыста Мацерь Божа спочывала;
 Прыходзиць яе сынóчакъ: «Матушка моя родная!
 «Ци сьпишъ, ци такъ ляжышъ?»
 — Сынъ мой возлюбленный! сьнила я сонъ про цябе:
 — Што хочуць жыды *свѣрама* (?) дрэва
 — На твою глову корону зробиць,
 — Копѣмъ за рэбрó узяць,
 — Перлóвою мѣчкою голоўку пзьяняць.
 «Не есь тому, матушка моя родная, сонъ,
 «Есь тому, матушка моя родная, праўда.»

Ё вядзёлю рано пораненьку, якъ сопейко ёсходзиць,
 Прачыста Мадеръ Божьжа свойго сына за руку вёдзиць:
 Повела на пацеръ, а съ пацеры на ютрань,
 Зь ютрани на Божьжу службу,
 Зь Божае службы ё помастырь,
 А зь номастыра на морá,
 На морахъ бёлый камень ляжбиць,
 На бёлумъ камени цэркоўка стоиць,
 Ё той цэркоўки прыстоль стоиць,
 На томъ прыстоли свёчи гораць,
 Кóля того прыстóлу Суць Хрыстосъ стоиць,
 Суць Хрыстосъ стоиць, Сынъ Божый:
 Ножки стуліў, ручки разняў,
 Вóчками скрапіў, семь ранъ отворыў,
 Прасьвятую кроў разліў.
 Прышоў Петро и Павелъ, яго, вучаники:
 «Господзи нашъ, Господзи!
 «Што ты за насъ такую мўку прынимасешъ,
 «Што раны отворасешъ, прасьвятую кроў проливаешъ?
 — Не дзивице, Петро и Пауле, на мою мўку,
 — Берице Хрыста ё руки,
 — Вядзице яго по свёту,
 — Давайце старóму, малóму,
 — Крывóму, сыяпому,
 — Штобы явнi сопъ ентый знали,
 — На зямли мукъ ня мáли,
 — Ё пекли ня кипёли,
 — Ё пятницу до посьпиканья,
 — Ё субботу до снёданья
 — И ё нядзёлю штобъ до Божое службы ходзили,
 — Будзець пекло затворóная,
 — Царство нябесная отворóнная.

Зап. учит. народн. училища Н. Г. Яцко.

20.

г) Могилевской губ., Климович. уѣзда, Хотовижск. вол.

«Пыкідáю тябе, Дѣву, съ Святымъ Духомъ,
 «Со Святымъ Духомъ, съ святымъ Иваномъ,
 «А съ тымъ жа Иваномъ Быгослѡвымъ
 «Нарицай, мати, Ивана своимъ сыномъ,
 «Своимъ сыномъ, моимъ братомъ,
 «Вмѣсто Іисуса Христа, Сына Божія.
 «А покуль я зъ муки отмучуся,
 «И зы умершихъ во гробъ спыложуся,
 «И въ новымъ жа гради спыложуся,
 «Плыщаніцью обовьюся,
 «Ряснымъ лáдунымъ накажуся,
 «Два дни буду зы умершихъ,
 «А на третій день, матушка, воскресну,
 «А на третій день выскрясѣнія,
 «На великъ жа празникъ — Вызнясенія.
 «Ани на небо я вызнясуся,
 «Съ часнѣйшими съ херувимами,
 «Съ славнѣйшими сирафимами,
 «А со всѣми сыбразными сы святыми;
 «А кыгда жъ я, мати Марія,
 «Ды на неби я обялюся,
 «А тогды же я, мати Марія,
 «Ды къ твоимъ мыщамъ ¹⁾ явлюся,
 «Кы твоимъ мыщамъ приклонюся,
 «Пыклонівшися, пыпрощуся:
 «А прыщáй, матушка Марія,
 «Прыщáй мяне, Дѣва Присвитая,
 «Прывочудная Дѣва мати, Быгорóдица!
 «Ныпищу я твой ликъ, мати, ны икони,
 «На той жа икони, мати, ны выбрáзи.

1) т. е. мощамъ.

«Пыста́влю я твой ликъ въ свято́мъ мѣсти,
 «И вы главнымъ гради, гради Русалими,
 «Во святой церкви, во собори,
 «Въ томъ собори на престоли,
 «Пиридь царскими вырыта́ми,
 «Пирядь чудными выбрызáми,
 «Пиридь хирувимскими стыла́ми,
 «Пиридь жаркими свичáми,
 «Ай дѣжъ ангилы всё кликнууть,
 «А тряпещуть силы вси нябѣсныя.
 «Туды жъ будить мѣръ, мати, приходи,
 «И канунъ и просѣры приносяти,
 «А на Божымъ престоли стышовѣти,
 «Акахвисты и молебны зыкупа́ти,
 «Высковы́я свѣчи затицлѣти,
 «А зямны́я поклоны откыня́ти,
 «А тябе будутъ, мати, вопрошати,
 «Госпыда Бога упрышати,
 «И мяне, Исуса Христа, прислывлѣти,
 «Всемогущимъ жа творцомъ нырицати.
 «Ай сонъ Божій, матушка, оснився,
 «А кыгда зане Христось нырадвися.»
 — А хто жъ етый сонъ пынима́ть,
 Тэй чпловѣкъ збавленъ будить
 Отъ муки вѣшныя и гряховъ смяргельныхъ,
 А хто етый сонъ зыкупа́ть, —
 А на сорыкъ дѣнь Богъ гряховъ збывлѣть,
 Тэй царство нябесныя зыкупа́ть.
 А въ чѣемъ доми сонъ святы́й рыснивѣйтца,
 Въ томъ доми Христось Богъ прибыва́ть,
 А Прячистыя Матушка прижива́ть,
 А святыя жъ ангилы возлиають,
 А тряпещуть крылушкымъ нябеснымъ,
 А нячистую силу отгоняють.

Сыхраи́ть домъ стый Богъ и помелуи́ть
 Отъ злодѣя, чиродѣя,
 Отъ огнянныя всё пожоги,
 Отъ выдѣнныя да всё потоки —
 А вспиваимъ сонъ святой. Алилуя ¹⁾.

Зап. волостнымъ писаремъ.

21.

д) Той же губ., Сѣн. у., Бобрской вол.

«На славнымъ градѣ Русиламѣ
 «Причудное дзиво слышалося
 «И мнѣ сквозь сонъ видѣлося.
 «А видзвися сонъ пріязный, сонъ причудный:
 «Якъ я чадо спородзила,
 «Ў пялёночки пилинала,
 «Шавковымъ по́ясомъ спывивала,
 «На святой ряцѣ крѣсцила.
 «Ой на той ряцѣ Іорданской,
 «Ой на горѣ на Синайской,
 «Тамъ выросло дзерево,
 «Присвятое дзерево купарось.
 «Ой на томъ дзеривѣ сѣнь явився,
 «Якъ Езусъ Христось народзвися.
 «А хто мнѣ гэтый сонъ разгадаиць?
 «А хто гэтый сонъ расчитаиць?»
 — Я и самъ, матушка, разгадаю,
 — Я и самъ расчитаю,
 — Я и самъ гэтый сонъ давно знаю:
 — Быць мнѣ, матушка, за пойманого,
 — За пойманого, за распятого
 — Тымъ жидымъ никращонымъ,
 — Тымъ юдомъ беззаконнымъ».
 Расплакалася маці Марія,

1) Въ этомъ вариантѣ, очевидно, не достаетъ начала; онъ служить какъ бы продолженіемъ къ предыдущ. №№ 17 и 18 (стр. 612—18). Ш.

Расплакалася Присвятая:

«А куды, мое чадо, отходиши?»

«Кому мяне на дозоръ покидаешь?»

— Покидаю на дозоръ св. Духомъ,

— Святымъ Духомъ, святымъ Янымъ,

— Святымъ Янымъ съ Богословомъ.

— Нарекай, мамычка, на Яна на сына,

— На своего сына, на моего брата.

— Ёнь твои мощи прихываиць,

— Прихувавши мощи, уклоница,

— А уклонившися, попросица:

— Прости, прости, мацi Маріа,

— Прости, прости, Пресвятая!

— Я на небеса ўзнясуся

— И за мертвеца въ гробъ сположуся,

— И въ плащаницы сповьюся.

— Спишу я Твой лкъ на бумагу,

— Поставлю Твой лкъ ў святой церкви,

— Ў святой церкви на олтари,

— На вялкой олтари, на орханѣ.

— А будуць къ табѣ людзи приходзици,

— Зямныя поклоны уклоница,

— Тонкія платы заспилаци,

— И горячія слезы выливаци,

— И Тябе, мацi Маріа, прославляци,

— А мяне, Езуса Христа, узвеличаци.

Зап. волостнымъ писаремъ. Доставленъ Могил. Статист. Комитетомъ.

22.

ГРѢШНИЦА, ИЛИ КАКЪ ДУША СЪ ТѢЛОМЪ РАСТАЕТСЯ.

1) Витебской губ., Себежскаго уѣзда.

Что по морю, морю сплему,

По сплему морю по Хвальнскому,

Тамъ плыли восплывали святыя корабли,
 Во коробляхъ святыя ангелы,
 Святыя ангелы, свѣтъ - архангелы,
 Напроцивъ кораблей самъ Исусъ Христось,
 Самъ Исусъ Христось, царь небесный нашъ,
 Ёнъ у ангеловъ сталъ спрашивать и выпытывать:
 «Охъ вы ангелы мои и архангелы!
 «Гдзѣ вы хаживали, гдзѣ вы гуливали,
 «И что вы видзѣли и что вы слышали?»
 — Охъ ты, Исусъ Христось, самъ небесный Царь!
 — И много мы видзѣли и много слышали:
 — Какъ душа зъ бѣлымъ цѣломъ разставалася,
 — Разставшись, душинька, не прощалася,
 — А зъ циста поля свороцилася,
 — Съ своимъ бѣлымъ цѣломъ распросцилася:
 — «Ты просьци-тка просьци, цѣло бѣлое моё!
 — «Цѣло бѣлое, незаконное было!
 — «Пойдзимъ, цѣло, во сыру маць землю,
 — «Во сыру маць землю, въ гробову доску,
 — «Косьци земли на преданье,
 — «А цѣло червямъ на растоцење,
 И не спокаившись душа, грѣхи вгадывала.
 «Поцемъ же ты, душа, грѣхи вгадывала?»
 — Какъ я жила была на вольномъ свѣту
 — Я не имѣла ни среды, ни пятницы
 — И святыхъ годовыхъ праздничковъ,
 — Воскресенье Христова не подытывала,
 — Заутрини съ вецѣрнями просыпывала,
 — Полудзѣнную обѣдзинку прогуливала,
 — Во Божію церковь не хаживала,
 — За хрестъ, за молитву не стаивала,
 — Земныхъ поклоновъ не кладывала,
 — Евангеліе святое не прослушивала,
 — Што въ Евангеліи написано,

- Въ самага Христа напечатано.
 — Есть написано, въ Христа напечатано
 — Въ цомъ грѣхи, въ цомъ спáсннѣ:
 — Цымъ намъ душиньку спасьци,
 — Цымъ въ рай ее ввесьци,
 — Захошь душу спасьци — постомъ, молитвамъ сви-
 тымъ,
 — Ещѣ низкимъ поклопамъ земнымъ,
 — А захошь въ рай войци — святой милостыней,
 — Цесна поданной и потайной,
 — Отъ желанья своего, труда праведнаго.
 — А въ этыхъ грѣхахъ Богу не кáилася
 — И отцу духовному не сказывала —
 — И цяжкій грѣхъ себѣ полуцывала.
 — Ещѣ, душа, Богу согрѣшила:
 — Отца съ мацерью своєю не поцѣтывала,
 — По ма́цпрному слову ихъ бранивала.
 — Въ этыхъ грѣхахъ Богу не кáилася,
 — Отцу духовному не сказывала.
 — Еще, душа, Богу согрѣшила:
 — По помошку, душа, много хаживала,
 — Въ соломѣ заломы заламывала,
 — Со всякаго хлѣба споръ вынимывала;
 — Въ этыхъ грѣхахъ Богу не каялася,
 — Отцу дѹховному не сказывала.
 — Ещѣ, душа, Богу согрѣшила:
 — По подворьямъ, душа, много хаживала,
 — Про воры вороты распірывала,
 — Вороцившись назадъ не запирывала,
 — Скоцинушку въ поле повыпускивала,
 — Сосѣдній хлѣбъ повытравливала,
 — Сосѣда съ сосѣдомъ на брань сваживала, —
 — Въ этыхъ грѣхахъ Богу не каялася,
 — И отцу духовному не сказывала.

- Ещѣ, душа, Богу согрѣшила:
- По дворищамъ, душа, много хаживала,
- Въ коровахъ молоко повыдаивала,
- По бѣлому каменью разлиывала... —
- Въ этихъ грѣхахъ Богу не каялася,
- И отцу духовному не сказывала.
- Еще, душа, Богу согрѣшила:
- По-подъ бконью, душа, много хаживала,
- Хоць не слышала, душа, — скажу слышала;
- Хоць не видѣла, — скажу видѣла; —
- Въ этихъ грѣхахъ Богу не каялася
- И отцу духовному не сказывала.
- Ещѣ, душа, Богу согрѣшила:
- По пуницкамъ, душа, хаживала,
- На игрищахъ много плясывала,
- Своимъ бѣлымъ рудынькамъ прихлопывала,
- Дурную половину процѣпывала.
- Самаго Христа разгнѣвливала.
- Ещѣ, душа, Богу согрѣшила:
- Сводней, душа, много сваживала,
- Мужа съ женою поразлудивала,
- Златые вѣнцы разрушивала; —
- Въ этихъ грѣхахъ Богу не каилася,
- И отцу духовному не сказывала.
- Ещѣ, душа, Богу согрѣшила:
- По свадзьбамъ, душа, много хаживала,
- Свадзьбы звѣремъ оборащывала; —
- Въ этихъ грѣхахъ Богу не каилася.
- И отцу духовному не сказывала.
- Ещѣ, душа, Богу согрѣшила:
- Въ утробѣ младенцевъ запорщивала,
- Черезъ дѣтей своихъ божилася,
- Жидами дѣтей назывывала,
- Дли бѣлыхъ грудзей дѣтей присыпывала,

— Смаленьку своё дзѣця проклпывала;—
 — Въ этыхъ грѣхахъ Богу не калася,
 — И отцу духовному не сказывала.
 — Ещѣ, душа, Богу согрѣшила:
 — Какъ наплася душа зелена вина,
 — Отъ зелена вина, душа, пьяна была,
 — Отъ зелена вина, душа, померла;—
 — Въ этыхъ грѣхахъ Богу не калася,
 — И отцу духовному не сказывала. —
 Провалилася душа сквозь преисподнюю,
 Безъ покаянья, душа, безъ священника.
 «Вотъ вѣкъ муцыца тебѣ, душа, — неотмуцыца,
 «И вѣкъ кáица тебѣ, душа, не откапца
 «За свое великое прегрѣшенье,
 «За свое великое беззаконье!»
 — Помилуй насъ Богъ отъ всякихъ грѣховъ!
 Зап. О. Ив. Серебряковымъ. Сообщ. С. К. Шимковичемъ.

23.

СТРАШНЫЙ СУДЪ.

2) Той же губ. и уѣзда дер. Воськовичи.

Святой Рима, Рима, Рима праведный!
 Въ немъ жили были душеньки, души праведны.
 Въ немъ жили были душеньки, души грѣшныи.
 Якъ укрикнули душеньки души грѣшныи:
 «Хто жъ насъ, душеньки, да судзици будзець?»
 Ёсь у насъ судзьзя *златовый* (?) Христа,
 Узлатоваго Христа, свѣтъ Михайла,
 Свѣтъ Михайла-рахайла, судзьзя праведный.
 Якъ узойшоў же ёнъ на Сіапскую горѹ,
 Затрубіў же ёнъ въ свою гласную трубу—
 Маць сыра земля взгромоздилася,
 Сырые пески ўсѣ разсыпался,

Гробовыя доски ўси повскрылися,
 Жывыя души и мертвыя ўси повстали,
 Повстали яны ўсё на Страшный судъ исьци,
 Повстали яны ўсё муки видзѣць.
 «Становицеса вы души, души праведныя,
 «Становицеса по правой сторонѣ!
 «Становицесь вы души, души грѣшныя,
 «Становицеса по лѣвой сторонѣ!
 «Охъ и я васъ цяперъ судзици буду:
 «Зачѣмъ вы души, души грѣшныя,
 «Ойцоў и матокъ вы не слухивали,
 «По средамъ, по пятницамъ вы не пащивали,
 «Трецяго дзенька воскресенья,
 «Которого того ўсё праздничка,
 «Вы суды судзили ўсё неправедныя,
 «Великія подкупы вы ўсё биравали,
 «Виноватыхъ правыя ставили,
 «А праведныхъ виноватиці,
 «А до Божіихъ службъ не хаживали,
 «Божіе слоўцо не выслушивали;
 «Затымъ вы, душеньки, души грѣшныя,
 «Идзиця коль огняныя рѣки,
 «Ищиця сабѣ броду мелкаго,
 «Броду мелкаго, переходка;
 «Коли жъ пайдзеця, — ў раю будзеця,
 «А не пайдзеця — во цъмѣ будзеця.»
 Пошли тыя душеньки ўсё зрыгаючи,
 Усё ойцоў своихъ, матокъ проклинаючи:
 «Ай наши ойцы, маці! яны прокляты будуць,
 «Якъ насъ маленькіхъ ня ўчивали,
 «И до Божыхъ службъ не посылавали,
 «Божыхъ мы службъ ня выслушивали, —
 «Затымъ мы душеньки, души грѣшныя,
 «Затымъ мы будзимъ по вѣкъ мучицца,

«По вѣкъ мучицьца, ня одмучицьца.»
 — «А вы душеньки, души праведны,
 «Вы ойцоў и матокъ своихъ слухивали,
 «По средамъ и пятицамъ вы нащивали,
 «Трецьёго дзенёчка воскресенійка,
 «Которого того ўсё праздничка,
 «И до Божьихъ службъ вы хаживали,
 «И Божье слоўцо вы выслухивали,
 «Вы суды судзили ўсё праведные,
 «Вы великихъ подкуновъ ня бирывали,
 «Виноватыхъ вы виновацци,
 «А праведныхъ праведны-шъ дзѣлали;
 «Затымъ вы души праведные
 «Идзиця вы по пожовомъ колибу,
 «Идзиця коло огняншой рѣки
 «Ищиця сабѣ броду мелкаго,
 «Ищиця переходоў часценькихъ,
 «Коли жъ найдзеця — въ раю будзеця,
 «А не найдзеця — во цъмѣ будзеця.
 — Пошли жъ тыи души ўсё зрыгаючи,
 Ойцоў своихъ, матокъ вспоминаючи:
 «Они насъ маленькихъ вучивали,
 «На Божьи службы посылывали
 «Затымъ мы души, души праведныи,
 «Въ раю будземъ во вѣкоў».

Зап. учен. витебской гимназии (6-го кл.) Безперчимъ.

24.

ЕВАНГЕЛИСТАЯ ПѢСНЯ.

а) Витебской губ. и уѣзда, Королевской вол.

«Ахъ ты, Жпжка паучоны,
 «Между школы и брони,
 «Свѣнтимъ письмамъ збаўлёны,

- «Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што то ёсьць и разъ!»
— Одзинь Сынъ Маріинь
— Ёнъ нябесный короны,
— Ёнъ падъ нами кролюнць,
— Кролюнць, кролюнць, кролюнць.¹⁾
«Ахъ ты Жижка научоны и т. д.
«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што то ёсьць и два?»
— Ёсьць два тубли Мойсея²⁾ и т. д.
«Ахъ ты, Жижка научоны и т. д.
«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што то ёсьць и три?»
— Ёсьць три потривярхолы (т. е. патріархи)
— Два тубли Мойсея³⁾ и т. д.
(Опять сначала)
«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што-то ёсьць чатыры?»
— Чатыры листа Вангаліста⁴⁾ и т. д.
(Опять сначала)
«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што то ёсьць и пяць?»
— Цярпѣў Богъ пяць ранъ безъ вiны⁵⁾ и т. д.

Вар. Той же губ. и у.

- 1) Ахъ ты, Жачикъ, научонный,
Уновой школы набронный,
Повѣръ жа мнѣ, Жачикъ,
Чуншь: одзинь!
Одзинь Сынъ Маріинь, —
Сынъ на небѣ крулюнць,
А Богъ надъ намъ пануиць
- 2) Два таблі Мосеевыхъ
Одзинь Сынъ Маріинь и т. д.
- 3) Три потривярховыхъ и т.
- 4) Чатыры листы Евангеліста и т. д.
- 5) Пяць ранъ царпѣў Панъ Богъ безъ вiны и т. д.

(Опять сначала)

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,

«Што ёсьць шесьць?»

— Ёсьць шесьць лялейлеў ⁶⁾ и т. д.

(Сначала)

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,

«Што то ёсьць и семь»

— Ёсьць семь листоў прописанных ⁷⁾ и т. д.

.

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,

«Што то ёсьць и восимъ?»

— Ёсьць восимъ крыжоў крыжованных ⁸⁾ и т. д.

.

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,

«Што то ёсьць и дзевецъ?»

— Ёсьць дзевецъ святыхъ сукромэнтыў ⁹⁾ и т. д.

.

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,

«Што то ёсьць и дзесецъ?»

— Ёсьць дзесецъ Божьжихъ приказаній и т. д.

.

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,

«Што то ёсьць одзинадцыць?»

— Ёсьць одзинадцыць пророкоў ¹⁰⁾ и т. д.

.

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,

«Што то ёсьць дзвѣнадцаць?»

— Ёсьць дзвѣнадцаць ангэлыў. ¹¹⁾6) Шесьць крулевъ лилевыхъ,
Прынасвентша Марія и т. д.

7) Семъ Божьихъ сукромэнтоў и т. д.

8) Восимъ глазъ Архангельскихъ и т. д.

9) Дзевецъ крыжоў крыжованныхъ и т. д.

10) Одзинадцыць мученикоў,

11) Дзвѣнадцыць апостолюў...

(Тутъ тоже повторяется все предыдущее въ обратномъ порядкѣ и оканчивается отвѣтомъ на вопросъ: «Чуинь одзиць?»)

Зап. учен. V класса Витебской гимназiи въ 1869 г.

Ису Хрысту воды поднёсь,
 Табѣ, Жижка, кукишь подъ носъ.
 Ёсьць два тубли Мойсея,
 Ёсьць три *потривархомы*,
 Чатыры листы Вангалисты,
 Цяригѣу Богъ пяць рагъ бизъ вины,
 Есьць шесць лялѣёу,
 Есьць семъ листоу прописанныхъ,
 Восимъ крыжоу крыжованныхъ,
 Дзевяць святыхъ сукроментыу,
 Дзесяць Божьжихъ приказаній,
 Одзинадцыць пророкоу,
 А дзвѣнадцыць ангелыу.
 Ису Хрысту воды поднёсь,
 Табѣ, Жижка, кукишь подъ носъ,
 Одзинъ сынъ Маріинъ,
 Ёнъ нябесны короны,
 Ёнъ надъ нами кролюиць,
 Кролюиць, кролюиць, кролюиць.

Зап. А. Л. Лисовской отъ старика ницаго въ 1868 г. Ср. у Безсонова: «Калѣки перехожіе», вып. I, 379—93.

25.

О ЗБАВЕНЮ ДУШЫ ХРЫСЦІАНСКОЙ, ИЛИ РАЗМОВА ЧОРТА ЗЪ МА-
ЛЕНЬКИМЪ ХЛОПЦАМЪ.

б) Гродненской губ.

«Мой ты, жачку малый,
 «Але досконалый
 «Скажы ты мнѣ, што гэта есьць одзинъ?»
 — Одзинъ сынъ змарый, што надъ нами крулое.
 «Ой ты, жачку учоны,
 «За ўсѣхъ хлопцоу выброны,
 «Скажы-шь ты мнѣ, што значыць два?»
 — Дзвѣ таблицы Можайша (Мойсея)
 — Одзинъ сынъ *змарый* (?), што надъ нами крулое.

(Пропускаемъ отвѣты на остальные числа до 12, такъ какъ при послѣднемъ всѣ они повторяются).

Скажи-шь ты мнѣ, што есьць дванацаць?

- Дванацаць свентыхъ апостолю,
- Одзинацаць прыказанъ косьцельныхъ
- Дзесяць прыказанёў Боскихъ,
- Намъ данныхъ на горахъ Сымонскихъ,
- Дзѣвѣць хороў ангельскихъ,
- Госемъ свентыхъ пророкоў,
- Шесць кветушакъ лили
- Прынайсвеншай Марьи,
- Пяць ранъ Хрыстусъ мяль, (пмѣль)
- Чатыры листы Вангеллисты
- Тры патрыярхове
- Дзѣвѣ таблицы Можайшовы
- Одзинъ сынъ змарый,
- Што надъ нами крулое. ¹⁾

Зап. псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

1) «Пѣсню эту мнѣ случалось слышать въ юныхъ лѣтахъ. Она усердно распѣвалась по вечерамъ въ Гродненскомъ уѣздѣ жевницами и дѣвницами на супяткахъ и въ праздники—весною, осенью, лѣтомъ и зимою. Кромѣ того мнѣ доводилось ее слышать въ деревнѣ *Сухой Долитъ*, распѣваемой надъ покойникомъ. Въ народѣ она была известна подъ означеннымъ въ текстѣ заглавіемъ. О происхожденіи этой пѣсни крестьяне рассказывали слѣдующую легенду:

«Вышоў, кажа, одзинъ вечаръ маленькіи хлопчыкъ на дворъ, *могло* быць годзина дзевята, — ашъ бачыць на повѣтру (на воздуху) шатанъ лециць — зъ рогами, ў плащъ и невивную душу несе, котора вельми надто крычала и до Пана Бога и Матки Боской водала (звала). Такъ гэты хлопчыкъ ушаў на колѣни и давай хрысьцица да Богу молицца. Перахрысьциў ёнъ, вѣдомо, и шатана, — такъ шатанъ зарась остановіўся и кажа: хлопц! скажи ты мнѣ: «што гэта значыць—одзинъ?»—Енъ и давай ему спѣваць ашъ до дванацаці. Шатанъ, вѣдомо, пытаў большъ, якъ до дванацаці, можа до сорока якихъ, але якъ гэты хлопецъ вельми быў разумны, то ёнъ ему заспѣваў ды хоць до ста, бо ему анелъ на ухо ўсё шаптаў. Але якъ ў нocy дванацаці выбило и пѣтухъ заспѣвали, то шатанъ кинуў невинную душу, а самъ — бойць ў воду и пропаў. А хлопецъ ўзяў душу и довёў до хаты. Гэта душа была на гэгумъ сыѣць ащѣ 12 рокбў, пбтымъ до Бога пошла. А гэты, кажа, хлопецъ, якъ выростъ вельки, то зробіўса ащѣ мудрэѣ и потымъ, кажа, ў Рымѣ Папрамъ быў (т. е. папой)». И. К.

26.

ПѢСНЬ О БОМБОЛЕѢ ¹⁾.

Гроднинской губ. и у.

Свѣтый Андрею, свѣтый Бомболею!
 Да дай намъ рады ў своемъ виноградѣ.
 — Рады бы я да даў, да не моя воля, —
 Самого Створицеля да аще Пана Бога.
 Который чаловѣкъ зъ вечера працѹе,
 То на заўтрашнѣ дзень его Богъ жалуетъ.
 Голосики было, ажъ ножки помлѣли:
 Наѣхали казаке да ўсѣ свывѣольнике,
 Загоняли за пальцы, смолянныя спицы.
 Прыѣхаў казакъ, старшій атаманецъ,
 Выняў селезѣнку цѣрезъ потыленьку.
 Заснуў я вельми смашно, але ўсѣмъ людзямъ значно.
 Немножко я спаў — сто восмидзѣсятъ лѣтъ.
 Кремень рубайце, а мене вынимайце,
 Церку робѣйце и мине тамъ становѣйце;

1) «И эту пѣсню мнѣ очень часто доводилось слышать до 1863 г., на *фестахъ* преимущественно при костѣлахъ, а именно при Рожано-Стокскомъ (Сокольскаго уѣзда), Индурскомъ, Квасовскомъ, Луненскомъ и Ейсмонтскомъ (Гродненскаго уѣзда), которую народъ и ксендзы слушали съ особеннымъ увлеченіемъ. Мнѣ также доводилось слышать, что *Бомболею* былъ ксендзъ езуитъ Андрей Боболи, который совращалъ православный бѣлорусскій народъ въ католичество и вообще былъ страшный гонитель православія. Но народу православному эти гоненія наконецъ пришли не въ моготу и онъ убилъ фанатика езуита. Мвимыя мощи находятся, какъ извѣстно, въ Полоцкомъ католическомъ костѣлѣ и католики воздають ему такую же честь, какъ Иосафату Кунцевичу. Ксендзами фанатиками въ честь ихъ устраивались фесты, составлялись пѣсни, кои навязывали насильно православному народу, который, безсознательно, по традиціонной привычкѣ своихъ дѣдовъ и прадѣдовъ, продолжалъ восхвалять въ нихъ своихъ заклятыхъ враговъ. И еще нескоро нашъ бѣлорусецъ православный пойметъ, что слѣдуетъ изгнать совершенно изъ своей памяти слѣды закоснѣлыхъ своихъ враговъ, такъ какъ они, т. е. бѣлоруссы, еще далеко не утверждены въ истинахъ православной церкви». И. Карскій.

Постаўце мою трунку ў Брэсьцѣ на прастолѣ;
 Одоўсюль будуць людзи прыбываці,
 Да Пана Бога п мене будуць выслаўляці,
 То буду-шь я імъ ратунокъ даваці:
 Ў шасьці, не ў шасьці кождому *фрасунку*,
 Мушу додаці при шпрыхъ молахъ кождому ратунку.
 Хоць я п не ў долѣ, але ў Боской хвалѣ.
 Нехай ваши модлы Бохъ выслухае,
 Бо за васъ моя кроў проліта, —
 Свентего ойца Бомболея езавита. Амнѣ.

Зап. псаломщикъ И. О. Карскій. Вар. этой пѣсни см. въ «Примѣчаніяхъ».

27.

КОСТЕЛЬНАЯ ПѢСНЬ БѢЛОРУССКАГО НАРОДА.

Могилевской губ., Оршанскаго уѣзда.

Ахъ мой Бóжа—вѣру Табѣ,
 Я ўсѣ вѣру, ўсѣ для Цябе;
 Ўсіó надзѣю ў Табѣ маю,
 За ўсѣ Цябѣ лепшъ кохаю.
 Ты сотвáрыў, Ты откúніў,
 Ты насъ Бóжа—самъ посвѣціў.
 Нихáй Табѣ — гдзе ёсць людзі —
 Чесьць п хвáла отъ всѣхъ бóдзи.
 Табѣ, Бóжа, клáняемся,
 На ўсіó вóлю мы здáемся,
 Жыць п умв́раць хóчымъ Табѣ,
 Што Ты ёсць дóбрыі самъ въ сабѣ.
 Ахъ мой Бóжа зграшнў Табѣ,
 Празъ грѣхъ нѣкла достаў сабѣ;
 Не жаль, Божá, згúбы моéй,
 Якъ жаль, Божá, крýїды Твоей!
 Рúчки п вóчки къ нѣбу ўзніóсимъ —
 Отпущѣння грáхоў прóсимъ.
 Ахъ мой, Бóжа, ўсѣ каюся,

Просци грахі, попраўлюся;
 И ўжэ сто разъ умёрць волю,
 На грѣхъ боли не призволю;
 А для Твойго сподобання —
 Хочу ховаць приказанія:
 Жиць и умираць хочу Табѣ,
 Што ты ёсьць добры самъ въ сабѣ.

Слёзы наші выливаемъ,
 Щёрымъ сэрцэмъ прірекаемъ:
 Покўль будзімъ з людзьмі жиці,
 Ня будзімъ Богу грашніцы.

О Спасителю — нашъ Пáne!
 Едынэ нашэ кохáne,
 «Рукі и ногі Твэ цалуемъ,
 «За грахі свое жалуюмъ —
 «Цалуемі Твбе раны
 «Спасителю нашэ коханы!

О Марія, Мátка Бóжа,
 Преподобна райска рóжа,
 Причыныя къ Бóгу за нами
 Нягоднымі грѣшнікáми.

Ўсѣ святыя гляньця з нéба,
 Вáша лáска намъ потреба;
 Моліця Бóга за нами
 Нягоднымі грѣшнікáми.

Хвáла Бóгу праудзивэму,
 Въ Трóйцы Святой éдынэму;
 Хвáла Ойцу и Сыно́ви —
 Хвáла Свято́му Духóви. Амвнь.

Октябрь 25 дня 1879 года. Орша. С. Я. Цѣханскій.

28.

ПѢСНЯ 10 ЗАПОВѢДЕЙ.

а) Могилевской губ., Рогачевского уѣзда, сел. Кормы.

А вы люди христіане!
Послушайтя приказанья,
Што вамъ Самъ Богъ приказавъ,
Што вамъ дѣлать заказавъ.

Первое: штобъ ня мѣли...

Другимъ быгѣмъ ня вѣрили,
Чырывникѣмъ ня дать вѣры,
Чартѣемъ ничимъ ня тять фяры.

Богымъ клятца, — то другая 1),

Заказуя намъ Богъ тоя.

Кары вѣчный ни миная,

Хто ныпрѣсна прыспгая.

Третье: штобъ вы знали

Праздничный день святковѣли,

Бога просиць и молитца,

Въ церквивъ ходиць и лянитца.

Четвертое: шануй *батьку,*

И поважай свою матку.

Хто отца, матку шануя,

Тому Богъ вѣку даруя.

Пятое: ни зыбивай,

Людцкія кривы ни разливай,

Крыѡвъ *упойства* (?) до Бога

Кляча: ни калечь никого.

Шестое: бпряжися:

Зъ чужимъ мужымъ ни ложися;

То вяде въ пекло человѣка,

Оттуль ня выйдя до вѣку.

Сядмая: ни вкрадь ничѡго,

1) т. е. другое приказанье — другая заповѣдь. III.

И ни намовляй никого.

Ня чинь ніякой крадѣжи

Ни зъ денегъ, ни зъ збожжа, ни зъ одежи.

Восьмая: ня свѣтць хвальчива,

Живи зъ людьми справедливо,

Ни налягай ни на кого,

Покинь злости, бойся Бога.

Девятое: ни пожондай,

Зъ чужой жоной не засндай,

Ни дай прычины до грѣху,

Покинь чертовску утѣху.

Десятое: Бога люби,

И ближняго своего ни губи,

Люби яго якъ самъ сябя

Дѣлай добра, дасть Богъ табѣ.

Одиннадцатое: ни якой бяды ня дѣлай,

Ни зымуті водой бѣлой.

Послушіття христіяне!

Поселѣднєе время живемь,

Будемь слезы проливатцы,

Сами сябе проклинатцы.

Нявмѣли Бога молить,

Только умѣли жидамъ служить;

Бо Бога ни вмолили,

Только жидамъ услужили.

Поны, ксяндзы про то знайтя,

Служить жидамъ запрещайтя.

Зап. отъ 60-лѣтняго старца въ сел. Кормы учителемъ народной школы.

29.

б) Минской губ., Слуцкаго уѣзда, Ланкой волости.

Вы людзи хрисьціяне

Слухайце приказанья,

Што намъ Господзь приказуець,
 Ёсимъ намъ дзёло указуець:
 А *первоа*, — штобъ мы Бога знали,
 Инымъ Богóмъ ня вѣрили,
 Чароўникамъ не даць вѣры,
 А чартóмъ не учиниць ояры.
 Клясьця съ Богомъ — *то другоа*,
 Заказуя намъ Богъ тоя;
 Вѣчна кара ня миная,
 Хто напрасно присягая.
 А *тречеа*, — штобъ мы знали,
 Дзень нядзёли святковáли,
 Бога хвалиць и молитца,
 Ё церкоў ходзиць ня лянитца.
Чацьвертоа: шапуї отца,
 Поважай мацерь свою.
 Хто отца мацерь шапуя,
 Тому Богъ вѣку даруя.
Пятая: не забывай!
 Людкой криви не разливай.
 Кроў до помсты ¹⁾ до Бога;
 Кличуць: не тойся ничóго.
Шóбтоа: беражся!
 Ни съ кого ни глумися;
 Ня ўводзь ё пекло чаловѣка, —
 Одтуль ня выйдзя до вѣка.
Сёмая: не крадзь ничóго,
 И не подмоўляй никого.
 Ня чини жаднай крадзежи,
 Живи по Божай удержи.
Восьмая: не фальшь фальшиве,
 Живи зъ людзьми справядливе;

1) *помста* — мщевіе. Слов. Носовича.

Не палягай ни на ко́го,
Покинь злосьць, бойся Бога.

Дзевятая: не пожалай,
Сь чужой жонкой не засѣдай,
Не дай причины къ грѣху,
Покинь шатанскую уцѣху.

Дзесятая, — то для д́ому:
Не дзѣлай обижды никóму;
Люби ўсихъ, якъ самъ сябе,
Молись Богу, Богъ дасьць табѣ.

Зап. волостнымъ писаремъ Ходосевичемъ.

30.

ДЗЕСЯЦЕРО БОЖЫХЪ ПРЫКАЗАНЬНЕЙ.

в) Той же губ., Рѣчицкаго уѣзда, Дудичской вол.

1. Азь есь Господзь Богъ твой на нѣби, который вўвяў зь Ипецкой нявóли.
2. Не взывай пана Бога по пменьнѣ надарэмне.
3. Пóмни дзень свяциць недзѣльнйй.
4. Шануй оцá и ма́цяру и будзешъ жыць доўгольценъ на зямлі.
5. Не *чужанось* ¹⁾.
6. Не крадзь.
7. Не моў напроцїў бліжняму свойму.
8. Ня будзь свѣткою ²⁾ хвальчываю на зямлі.
9. Ни пожалай ни раба, ни рабїни яго, бо я грѣшный чаловѣкъ.
10. Сповѣдайся, прощайся назадъ цябе, напéрадъ цябе, нейдзи ко миѣ ни въ ядзённи, ни въ ў пидённи, ни ў походни, ни ў ра-

1) Ошибочно вмѣсто не *чужаложь*, искаженное въ свою очередь, съ польскаго *szadożoż*. Въ польск. библіи заповѣдь: не прелюбы сотвори выражено такъ: «Nie będziesz szadożożuż». *Szadożożuż* — значить прелюбодѣйствовать. Ш.

2) *свѣтка* — свидѣтель. Слов. Носовича.

бѣщи, ни у моёмъ сынѣ. Придзи ко мнѣ ягаль откупитель —
 прыступитель, Прачыста святая Матка Божа, Господаря вя-
 ляка, очысьци мою душу, безъ числа перадъ тобою согра-
 шыўшу—словами, думами, мусьями, пячыстотою, пухотѣю, об-
 жорствомъ, лѣнствомъ. Господзи просьци! Матка Божа! за-
 крывай, заступай рызою святою, ласкою небесною, оццовою мо-
 литвою, маччынымъ породзѣньемъ. *Ой—меца* ¹⁾ и Сына и
 Святого Духа. Аминь.

Зап. учителемъ народнаго училища Н. Гр. Яцко.

Б.

Вірши (псалмы) религіозно-нравственнаго содержания.

31.

Могилевской губ.

Ужаснися человекѣ
 И слезися своимъ сердцемъ,
 Что душою помрачился,
 Потерялъ себя ты нынѣ
 Во грѣсѣхъ своихъ.
 Отложи свои забавы
 И утѣхи сего міра,
 Не отдайся въ рабство вѣчно,
 Не теряй своей свободы.
 Какъ жилъ Ассирійскій царь,
 Въ Ниневіѣ былъ владѣтель,
 Уязвился женскимъ взоромъ,
 Проводилъ всю жизнь въ забавахъ,
 За что сжегъ себя несчастный.
 Царь тотъ былъ Сарданапаль.

1) т. е. во имя Отца.

Сборникъ II Отд. II. А. II.

Огребайся отъ пороковъ,
Ни къ чему ни будь пристрастенъ,
А когда къ нимъ пристрастишься,
Тогда поздно исправляться,
Тогда будешь безъ ума.
Не теряй твою ты совѣсть
Отъ содружествъ юныхъ дѣвъ,
Наипаче берегися,
Въ разговорахъ съ женскимъ поломъ:
Не отдайся въ плѣнъ.
Не губи свою ты совѣсть
Безобразными дѣлами,
И не будь привязанъ къ онимъ.
Убѣгай отъ нихъ на вѣки,
И жива будетъ душа.
Углубися твоимъ сердцемъ
И душею пребывай въ томъ,
Размышляй о томъ всечасно,
Какъ во гробѣ пребывать.
Сей да будетъ ти предметъ.
Самъ Спаситель рекъ намъ: будетъ
Въ дни послѣдни страхъ великій;
Придутъ бѣдствія ужасны,
Какихъ не бывало
Отъ созданія міра.
Въ тѣ дни море возмутится,
Превеликой, грозной бурей,
И свирѣпыми волнами
Устрашитъ смертельно
Всѣхъ живущихъ на земли.
Гласъ народа будетъ страшный,
Въ плачѣ, воплѣ преужасномъ
Возрыдають и восплачутъ,
Что постигло злое время:

«Куда намъ сокрытсья?»
Въ тѣ дни солнце не дастъ свѣта,
И покрыетъ мракъ вселенну,
Съ неба звѣзды будутъ падать,
А всѣ люди вострепещутъ:
«О бѣда неспосная!»
Побѣгутъ изъ селъ, изъ града,
Всѣ жилища опустѣютъ,
Но убѣжищъ не обрящутъ,
И къ горамъ, холмамъ воскликнутъ:
«Упадите вы на насъ!»
Какъ придетъ та година,
И вострубятъ трубы грозны,
Вострепещутъ, убоятся
Основанія земныя.
Ахъ страшенъ тотъ день!
Слышны будутъ страшны громы
И стоны ужасны,
Сотрясутся мрачны гробы,
Въ нихъ лежащія проснутся,
Спавшіе отъ вѣка.
Тогда мертвые возстанутъ,
Разлучатся на двѣ части:
Скоро праведные люди
Вознесутся въ рай пресвѣтлый,
Въ царствіе Отца ихъ;
А для грѣшныхъ нѣтъ отрады,
Обличатся передъ всѣми:
Обваженны, посрамленны,
И услышатъ гласъ прегрозный:
«Отъидите отъ Мене!»
Смотритъ адъ на нихъ свирѣпый,
Устрашаетъ и зіяетъ,
Онъ не можетъ ихъ дождаться,

Да скорѣй погубить ихъ
Вѣчно, безъ конца.
Тогда грѣшныя восплачуть,
Что дѣла ихъ обличаютъ,
И себя осудятъ сами,
Что они повинны стали
Вѣчной лютой казни.
Тартаръ пасть свою разверзетъ,
Ада князь явится
И съ властями онъ своими
Противъ грѣшныхъ ополчится.
«Ахъ, увы! увы!» рекутъ.
Онъ вонзитъ жестокой взоръ свой
Въ беззащитны души грѣсныхъ,
Будетъ больно ихъ пронзатъ,
Адскимъ жаломъ устрашатъ,
Ихъ сердца прострѣлитъ.
Блудъ творящи любодѣи
И всѣ въ гордости живущи
Окованы будутъ вѣчно,
Наслѣдуютъ бездну;
Пламень тамъ геенскій.
Всѣ неправдою живущи,
Милости не сотворши,
Сребролюбцы, пиролюбцы
Вѣчно будутъ плакать
Во адскихъ заклепахъ.
Свыше страшный гласъ раздастся,
Жесточае страшныхъ громовъ,
Возьмутъ злыя зміи грѣсныхъ:
Вѣчная тамъ тьма!
А святыя водворятся
Въ свѣтломъ градѣ и прекрасномъ,
Свыше Богомъ озарятся,

Благодатію жить будуть
Вѣчно безъ конца.
Истребится имя смерти
И приблизиться не смѣеть,
И святыя лики многи
И начнутъ пѣть непрестанно
Пострадавшаго за насъ.
Всѣ святые водворятся
Вѣчно въ Божіихъ чертогахъ,
На главахъ ихъ возблистають
Царски вѣнцы золотыя
Во вѣкъ и въ вѣкъ вѣка.

32.

Нынѣ, нынѣ я печаленъ,
Нынѣ радость всю отвергъ,
Я остался безотраденъ,
Провождаю дни въ скорбѣхъ!
Непрестанно воздыхаю,
Токи слезъ лія изъ глазъ,
Крѣпко въ перси ударяю,
Вознося къ Творцу мой гласъ:
О, услышь мое стенанье,
Боже мой, Небесный Царь!
На мое призри страданье,
Укрѣпи бесплмну тварь!
Ты въ бѣдахъ миѣ будь отрада,
Непостижимый въ небесахъ,
Ты избавь меня отъ ада,
Вопію къ Тебѣ въ слезахъ!
О, унылыхъ Ободритель!
Неба и земли Творецъ!
Будь миѣ въ скорби Покровитель,

И заступникъ и Отець!
 На Тебя я уповаю,
 О, всеспильный Боже мой!
 И надеждою взываю:
 Защити въ печали злой!
 Не боюся я напасти,
 Если будешь Ты со мной,
 Разоритель адской власти,
 Управляй моею судьбой!
 Ты утѣшь мой духъ смущенный,
 Будь мнѣ въ помощь Ты готовъ,
 Я грѣхами отягченный,
 Прибѣгаю въ Твой покровъ!
 Приими мое стенанье,
 Съ высоты мой гласъ внемли,
 Дай блаженно упованье,
 Тамъ мнѣ жити повели!
 Умъ плѣнился мой Тобою,
 О, Правителю сердцець!
 Духъ стремится мой къ покою,
 Гдѣ печалямъ всѣмъ конецъ.

Объ зап. волостнымъ писаремъ Куринымъ.

33.

Могилевской губ., Климовичскаго уѣзда.

Съ другомъ я вчера сядѣвъ,
 Нынѣ смерти зрю придѣль.

О горя, горя мнѣ вяликое!

(этотъ приѣвъ повторяется послѣ каждаго двустишя).

Плоть мою во гробъ кладуть,
 Душу-же на судъ вядуть.
 Милости ня будить тамъ,
 Коль не миловаль я самъ.

Вѣрна друга нѣтъ со мной,
Скрылся свѣтъ хранитель мой.
Мимо царства прохожу,
Горько плачу и гляжу.
Царство горю съ слезне зрю
И пригорько говорю:
Царство свято, домъ святии
Грѣшнихъ не приимешь ты.
Ты прости, прекрасный рай!
Во иной иду я край.
Вѣчно не узрю тябе,
Въ бездну я низвергъ себя.
Весь я въ пламени стою,
Пѣснь плачевну вопію.
Я во вѣки не сгорю,
Бога свята не узрю.
Смолу и огонь пію
За пригорду жизнь мою.
Какъ на семъ я свѣти живъ
Крѣпко Бога раздраживъ.
Дней воскресныхъ я не чтивъ,
Во грѣхахъ дни проводивъ.
Бога всюдыхъ призывавъ
Страшный Судъ не забывавъ.
Я не чтивъ отца и мать,
Всѣхъ старался раздражать.
Ничему ни вѣря, живъ
И какъ скверный пѣсѣ ходивъ.
Всякій грѣхъ творивъ стократъ,
Райскихъ не искавъ палатъ.
Всѣ законы приступивъ,
Крайній богохульный бывъ.
Каятися ни хотѣвъ,
Бога въ сердцѣ не имѣвъ.

Поруганъ не будить Богъ,
 Всѣмъ Онъ сломитъ гордый рогъ,
 По дѣломъ воздастъ всѣмъ Онъ
 Нарушающимъ законъ!
 О горя, горя мнѣ вялкое!

Зап. волостнымъ писаремъ К. М. Бураковымъ.

34.

Той же губ. Чаусскаго уѣзда, Чернявской волости.

Мы плачемся и рыдаемъ,
 Когда придуть худыя времена,
 Когда придетъ часъ послѣдній,
 Земля и вода страхнутца,
 Солнце зъ мѣсячкомъ примеркнетъ,
 Дробныя звѣзды на землю спадуть,
 Притячець рѣка огненная,
 Пожретъ кровь — тварь земляную,
 Тудой йшовъ святъ Михайло,
 На Сионскую гору ёнъ усходить,
 Ё семигласную трубу ёнъ уструбить.
 Ёси мертвыя съ гроба ёстануть,
 На страшный Судъ ёси пойдуть:
 Праведныя души по правой руцѣ,
 А грѣшныя ёси по лѣвой руцѣ.
 «Праведныя души — ёси христолюбивыя!
 «Вы-жъ мою волю сотворяли,
 «За Христа молитвою вы стояли,
 «Сабѣ царство небесное готовали
 «Отъ Святаго Духа сомогущаго».
 «А грѣшныя души оставался,
 «За Христа молитвою не стояли,
 «Сабѣ царство небесное не уготовали;
 «Готовали сабѣ огонь вѣчный.
 «Горять огни неугасимые,

«Кипитъ смола несгараемая,
 «Я и Самъ за васъ на хрестѣ бывъ,
 «Изъ рукъ, изъ ногъ кровь проливъ,
 «А въ потомъ гробъ сположився,
 «Плещаницею обвився.
 «Я два дни бывъ за умершаго,
 «На третій день воскресенья
 «Ради вашихъ душъ спасенья!»
 «Аллилуйя, аллилуйя,
 «Слава Тебѣ, Христе Боже Нашъ!»

Зап. волостнымъ писаремъ Измайловымъ. Ср. у г. Романова въ V вып. его
 Бѣлор. Сборн., стр. 390.

35.

Той же губ.

Ты мой Богъ, Иисусе, Ты моя радости!
 Ты ми веселіе, Ты моя сладости!
 Аще бы вся моя погубилъ въ мірѣ,
 Ты Боже, Спасе мой, всегда имамъ въ вѣрѣ.
 Богатство земное ни во что вмѣняю,
 Егда, зря на небо, Ты, Бога всѣхъ, знаю!
 Аще бѣши мя — долженъ есмь хвалити,
 Аще ми внемлещи — буду Тя любити!
 Люблю Тя, Боже мой, паче всѣхъ святѣйшаго!
 Люблю Тя, Царю мой, всѣхъ достойнѣйшаго!
 Дверь сердца моего сокруши каменю,
 Положи въ насъ любовь къ Тебѣ пламеню!
 Аще-бы людіе Тя, Христе, познали,
 Никогда-бы грѣхами Тя не прогнѣвали.
 Егда Тя познаемъ въ мольбѣ Херувимской,
 Тогда Ты прославимъ въ хвалѣ Серафимской!
 Хощемъ вси усердно Тя, Христе, познати;
 Сподоби насъ лицемъ къ лицу на Тебе взирати!

Зап. волостнымъ писаремъ Куринымъ.

36.

Той же губ., Климовичскаго уѣзда.

О горя мнѣ грѣшнику сущу,
 Гора благихъ дѣлъ не пмущу! 2.
 Кто предъ Судъ Божій явлюся? 2.
 Кто со святыми висялюся. 2.
 Отступихъ отъ Бога злобою, 2.
 Грѣхолобивъ самъ сый собою. 2.
 Темноть паче свѣта какою, 2.
 Свѣта благодати не маю, 2.
 Совлекохся первыя одежды. 2
 Се мя неправда и дѣло 2
 Убиваютъ душу и тѣло. 2
 Отъидохъ далеча на страну, 2.
 Отъ рожець питатися стану. 2.
 Дому чуждъ небеснаго владыки, 2.
 Ни достоинъ жити съ человѣки. 2.
 Временная предпочитаю, 2.
 А о славѣ вѣчной ни помышляю. 2.
 Что бѣдный имамъ сотворити, 2.
 Когда Господь придешь судити? 2.
 Восплачусь горько со слезами: 2.
 «Божа, да будить милость Твоя съ нами! 2.
 «Да ни услышу стражды на вѣки. 2.
 «Ахъ, ужасаюсь бѣды привялики, 2.
 «Пойду къ Отцу и реку Ему смѣло: 2.
 «Согрѣшихъ ти, Отче мой, зѣло! 2.
 «Ахъ, прими меня заблужденнаго сына, 2.
 «Яко-же наемника твоего едина! 2.
 Пойду къ Нему прежде дни Страшнаго Суда 2
 И ни повѣмъ дѣла моя блудница, 2
 Падши предъ Нимъ умилюся 2
 Да нвоогда его пици лишуся. 2.

Зап. волостнымъ писаремъ К. М. Бураковымъ.

37.

Той же губ.

Пробудись отъ сна, невѣсто!
Се въ полночи Женнхъ
Отъ небесъ грядеть безвѣстно,
Съ мертвыми судить живыхъ!
Бди, молися! Онъ осудить
Нерадиваго раба,
Коего отъ сна пробудить,
Страшная Его труба!
Но блаженъ Христовъ рабъ вѣрный,
Что обрящетъ бдящимъ Богъ!
Онъ зрѣть будетъ свѣтъ безмѣрный,
Въ райскій увидеть онъ чертогъ!
А лѣнливимъ ноги, руки свяжутъ
И ихъ въ геенскій свергнуть ровъ,
Гдѣ ждуть ихъ вѣчны муки,
Скрежетаніе зубовъ!
Берегися, сколько мочи,
Сна, душе, и трезва будь!
Можетъ быть, и въ сей полночи
Позовутъ тебя на судъ.
Дѣвы глупыя вздремали,
Оскудѣлъ у нихъ елей,
И за то несчастны стали,
И остановились внѣ дверей.
Убѣгай грѣха, какъ яда,
Убѣгай, душе моя,
Чтобъ не пасть тебѣ до ада,
Свѣтлаго лилась рая!

Зап. волостнымъ писаремъ Куринымъ.

38.

НА ХАУТУРАХЪ, ТРЕТИНАХЪ, ДЕВЯТИНАХЪ И НА РАДУНИЦЪ.

Гродненской губ. и уѣзда, сел. Лаша.

Уже слонце на заходзѣ, спаці не ложуса,
 До сповѣдзи неготовый, Богу не молюса.
 Кажуць людзи, што я умру, а я хочу жиці.
 Покуль жиці на гэгумъ свѣци мушу согрѣшиці.
 Есьць у мене сребро, злото, тамъ гэта не треба,
 Чтеры дошки, земли трошки, збавенья зъ неба.
 Дадуць табѣ цемну хату и смутну ложку.
 Не дай, Божа, въ грѣхахъ умираць, о мой моцный Божа!
 Якъ зазвоняць во всѣ звоны при остатней годзинѣ,
 Поклонюса ўсему свѣту и своей родзинѣ.
 Я думаў доўго жиці, але треба ў цемнѣ гниці.

39.

ПѢСНЬ О СМЕРТИ И СТРАШНОМЪ СУДѢ.

а) Тамъ же:

Што-то мнѣ ў снѣ приснілоса,
 И што-то ў снѣ придалоса?
 Охъ што треба помираці,
 Малыхъ дзѣтокъ покидаці,
 Зъ своимъ жицьцемъ разлучатца,
 Да зъ своимъ родомъ разставатца.
 Ащѣ на свѣцѣ не нажіўса,
 Да предъ Богомъ не заслужіўса,
 Старосьці не дождаўса,
 И умираці не прыбраўса.
 Стоиць жа смерць надо мною,
 Вельми страшною собою.
 Чамужъ ты мене не звѣсьціла,
 Якъ до мене прыходзіла?

— Яжъ до цябе прыходзила
 — И съ тобою говорила.
 — Ты ў роскоши пьешъ, гуляешъ,
 — Сто лѣтъ вѣку закладаешъ,
 — А о смерци пидъ недбаешъ. —
 «Смерць жа моя кохана!
 «Шакъ (?) ты отъ Бога прыслана.
 «Пожджы, смерць, хоць годзину!»
 И смерць жа послухала,
 И годзину подождала
 И родзину прыждала.
 Душа съ цѣломъ разсталоса.
 Прылецѣли анѣлы зъ неба,
 Ўзяли душу тамъ, дзѣ треба. Аманъ.

Объ зап. псаломц. II. О. Карскимъ.

40.

в) Могилевской губ., Быховскаго уѣзда, Пропойской вол.

«Ахъ ты смерць, моя смерць!
 «Ты по улицѣ ходзила
 «И къ воротамъ приходзила,
 «Въ воротики постукала.
 «Ахъ ты смерць, моя смерць!
 «Не пора-жъ миѣ умёрць,
 «Мои лѣта молодыя
 «Да и дзѣтушки дробныя».
 Смерць на то не уовѣе,
 Да и ближе подступѣе.
 Смерць въ сѣнцы входзила
 И къ дзверямъ приходзила.
 «Ахъ ты смерць, моя смерць!
 «Не порá-жъ миѣ умёрць,
 «Мои лѣта молодыя
 «И дзѣтушки дробныя».

Смерць на то не уповае
 Да и ближе прѣступае.
 Да и къ полу приходзила,
 Въ бодры ноги поступила,
 Бодры ноги подломила.

«Ахъ ты смерць, моя смерць!

«Не пора-жъ миѣ умёрць!

«Мои лѣта молодыя

«И дзѣтушки дробныя»

Смерць въ голову вступае,
 Да голову нацискае,
 Ясны вочи зацемяе,
 Бѣлы ручки сощипляя.

«Ахъ ты смерць, моя смерць!

«Ужо-жъ пора миѣ умёрць,

«Мои лѣты минуютца,

«Дробны дѣти зостанутца».

Зап. волостнымъ писаремъ.

41.

Той же губ.

г) Вотъ смерти вѣстникъ новый
 Явился предо мной,
 Я вижу гробъ готовый,
 Въ немъ братъ сокрылся мой.
 И лзя-ль не ужасаться?
 Слезъ токи не пролить?
 Зря гробъ, не сокрушаться?
 Миѣ-ль камнемъ должно быть?
 Всѣ плакали, рыдали
 Святые въ жизни сей,
 Какъ смерть воспоминали,
 Какъ мыслили о ней.
 Предъ смертію своею,

Нося пречисту плоть,
Быль трепетень душою
Спаситель Нашъ Госнодь...
Такъ миѣ-ли будетъ лира
Играть веселій топь,
Какъ смертная сѣкпра
Разить изъ сердца стоить?
И миѣ-ль свое слезами
Лице не орошать?
Съ грѣховными дѣлами
Какъ можно не рыдать?
Сей гробъ напоминаетъ
Моей кончины часъ,
И явно миѣ вѣщаетъ
Божественный сей гласъ:
«Умершіе воспрянуть,
«И будетъ судъ тебѣ».
Чго-жь будетъ намъ? Не знаю
И знать нельзя теперь.
Отверзеть-ли миѣ къ раю
Госнодь-Спаситель дверь?
А ежели оставить
Въ гееннѣ вѣкъ страдать?
Увы! о горе! вѣчно
Ревѣть, стонать, рыдать!
Но, зря на гробъ, потоки,
Дай, Боже, слезы лить,
Чтобъ ими злы пороки
Я нынѣ могъ отмыть;
Избавиться отъ ада,
А тамъ вселиться могъ,
Гдѣ вѣчная отрада
Заждигель всѣхъ насъ, — Богъ!

Зап. волостнымъ писаремъ Куринимъ.

42.

д) Тамъ же.

Славнѣе смерти нѣтъ,
 Какъ той, что жизнь даетъ;
 Той жизни нѣтъ славиѣй,
 Изъ смерти что течетъ.
 Смерть краситъ нашу жизнь,
 Конецъ вѣнчаетъ дѣло;
 Коль счастливъ, сердце чье
 При смерти Богомъ тлѣло!
 Премудрый въ мѣрѣ семъ
 Желаетъ много;
 Безумный всѣхъ вещей
 Что-жъ сыщеть?.. Ничего!
 О чудо! все течетъ,
 Дабы придти къ нокою;
 Лишь грѣшный человѣкъ
 Мятется суетою.
 Молитвой гнать бѣсовъ,
 Смирять постами плоть,
 А мѣръ забвеніемъ попрасть
 Велитъ Господь.
 Свобода губитъ насъ,
 Свобода избавляетъ,
 Свобода вяжетъ насъ,
 Свобода и вѣнчаетъ.

Зап тѣмъ же.

43.

О СМЕРТИ СПАСИТЕЛЯ.

а) Гродненской губ. и уѣзда, сел. Лаша.

Ой церазь поле да широкое,
 Езусъ, мой Езусъ, да широкое,

Ой перезъ море да глыбокое
 Ходзила, блудзила Паниа Марыя,
 Ой шукаючи Божаго Сына.
 Ой споткала тры жыдочки.
 «Ой мое шъ вы тры жыдочки!
 «Ци не бачыли вы Сына мого?
 — Ой одзвнѣ кажа: «Я не бачыў!»
 А други кажа: «Я забачыў!»
 А трэйци кажа: «Я самъ тамъ быў.»
 Наши ойцы Его мурдовали,
 Замурдоваўши, поховали;
 Поховали-шъ Его на высокихъ горахъ,
 Охъ, на тыхъ горахъ дзераво наросло;
 А съ того дзерава крыжы рублены,
 Охъ, а съ тыхъ крыжоў косыцѣль стаўлены,
 А ў тымъ косыцѣль гробы лежаць,
 А ў першымъ гробѣ Ёнъ святы лежнцъ,
 А ў другимъ гробѣ Паниа Марыя,
 А ў трейцимъ гробѣ Панъ Езусъ лежнцъ.
 Надъ Святымъ свѣчки горэли,
 Надъ Паниной Марыей анели спѣвали,
 А надъ Сыномъ Божжимъ рожа расцвѣла.
 Свѣчки горэли — свѣтъ освяцали,
 Анели спѣвали — свѣтъ звеселили,
 Рожа зацвѣла — весело стало.
 А съ той рожы вылецьў иташакъ;
 Полецў жа ёнъ просто ¹⁾ до неба.
 Охъ тамъ жа его да затрымалі ²⁾,
 А затрымаўши, его распытали ³⁾,
 Охъ, распытаўши, да ўсё укленкнули ⁴⁾,
 Охъ уклякнуўши, пацеръ ⁵⁾ змовили,

1) прямо. 2) задержали. 3) распросили. 4) упали на колѣни. 5) молитву:

Пацерь до неба, бо памъ такъ треба,
И быци, жици, Бога хвалици;
Езусъ, мой Езусъ, Бога хвалици.

Зап. псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

44.

О МЕНКАХЪ 1) И СМЕРТИ ПАНА ЕЗУСА.

б) Тамъ же.

Церезъ поле шырокѣе,
Церезъ море глыбокѣе,
Туды йшла Боска Матка,
Туды йшла святенкаля;
Спотыкнула тры анѣлы,
Спотыкнула тры святыя:
Моѣ шъ вы тры анѣлы,
Моѣ-шъ вы тры святыя!
Ци не бачыли вы Езуса Хрыстуса,
Езуса Хрыстуса, Сына мого,
Сына мого, Бога своего?
— Одзинъ кажэ: «Я не бачыў!»
Другі кажэ: «Я не знаю!»
Трэйци кажэ: «Я самъ тамъ быў.
Ой съ пятницы на суботу
Твого сына жидэ ўзяли,
Жидэ ўзяли, мурдовали,
Его, Святого на крыжъ збили,
Ручки ношки прыбывали,
Обручъ на голову прыцискали,
Кроў святую проливали,
Хрысту муки задавали».
— «Ци-шъ много тамъ жыдоў было?»

1) мукахъ.

«Сорокъ жыдоў п чатеры.
 «Его святаго зь крыжа збили,
 «У новы гробъ положили».
 — «Ци глыбоки той новы гробъ?»
 «Сорокъ сажань п чатеры;
 «Бѣлымъ камнемъ привалили».
 — «Ци вельки той быў камень?» —
 «Сорокъ сажань п чатеры».
 Прышла туды Боска Матка,
 Прышла туды святенкаля,
 Крыжемъ пала, заплакала,
 Пану Богу поклонъ дала:
 «Ты жъ, бѣлы камень, ты скаццяся!
 «Новы гробе, растворяся!
 «Езусъ Хрыстусъ зь мартвыхъ ўстань!»
 Зь мартвыхъ ўстаў п Хрыстомъ ўстаў.
 Стала шъ ена заклывацц:
 «Петре-Паўле, подай ключы,
 «Подай ключы ўцутраныя!
 «Отчыни дзверы пекляныя,
 «Выпусьци души збаўленыя,
 «Ўпущу души жыдоўскіе,
 «Жыдоўскіе, невѣрныя».

Хвала шъ табѣ Езусъ Хрыстусъ!
 Хвала табѣ, моцны Божа!
 Што насъ отбіў п отчыніў
 И намъ крулеўство отворыў. Амань!

Эту пѣснь пѣлъ крестьянинъ Степанъ Лида съ сыновьями во дни Великаго поста и на кладбищѣ при крестахъ ¹⁾. Зап. тѣмъ же.

1) Большая же часть другихъ духовныхъ стиховъ, сообщенныхъ г. Карскимъ, распѣвалась, по его словамъ, на *фестахъ* нищими крестьянами Бѣльскаго, Сокольскаго и Гродненск. уѣздовъ Гродненской губ. «Миѣ» пишетъ онъ, «доводилось большую часть этихъ стиховъ слышать въ Рожаномъ, или (по новому) Красномъ Стокѣ, Сокольскаго уѣзда, гдѣ обитаетъ чудотворная икона Божіей Матери. До 1862 года народъ стекался туда со всѣхъ губерній При-

45.

в) Минской губ., Игуменскаго уѣзда.

Прачыста сына родзила,
 На прыстоли посадзіла,
 Сама пошла къ Богу по имя,
 А Богъ сказаў: «Святыи Ильля».
 Прачыстая ня узлюбіла,
 Исусомъ Хрыстомъ прыложыла.
 Прышла домоў — сына нема.
 Пошла яна шукаючы,
 Сына свойго пытаючы.
 Сустрѣлася съ трымá убогими:
 «Милые мое тры убогіе!
 «Ци ня бачыли сына мойго,
 «Сына мойго, Суса Хрыста?»
 Одзинъ кажа: «Я ни бачыў!»
 Другій кажа: «Я ни видзѣў!»
 Трэціи кажа: «Я и самъ тамъ быў.
 «Твойго сына жыды ўзяли,
 «На крыжъ ручки распынали,
 «Конъемъ сэрцэ доставали,
 «На крутой горó поховали:
 «Дзѣ голоўка пала, тамъ цэркоў застала,
 «Дзѣ ручки пали, тамъ прыстолы стали,
 «Дзѣ ножки палп, тамъ крыжы стали.

влянскаго края, а равно изъ губерній: Виленской, Волынской и Гродн. Съ 1866 года Рожаностокскій костель обращенъ въ православную церковь и съ тѣхъ поръ паломничество туда потеряло для народа прежнюю свою привлекательность. Говорятъ «Якъ косыцель цепенеръ перавернули на цerkву, то и Матка Боска вышла зъ косыцела». «Понятно», продолжаетъ г. Карскій, «что это произошло отъ подстрекательства ксендзовъ. Въ настоящее время въ Краснопомь-Стокѣ фестивъ не бываетъ, хотя народъ туда и собирается, но въ маломъ, сравнительно, количествѣ, приблизительно тысячъ въ двухъ, не болѣе, а прежде, до 1863 г., народу собиралось, бывало, десятками тысячъ и по нѣсколько разъ въ году». К.

«Сами звоны зазвонилися,
 «Сами свѣчи засвѣщилися,
 «Сами анѣлы поуоставали,
 «Апельскіе пѣсьни зауспѣвали».

Зап. учителемъ народнаго училища Н. Г. Ицко.

В.

МОЛИТВЫ И МОЛИТВЕННЫЕ СТИХИ.

46.

МОЛИТВА УТРЕННЯЯ.

Мишской губ., Слуцкаго уѣзда.

Дзякуй Господу Богу, соўннчку ясному, мѣсячнику красному, звѣздочкамъ свѣтленькимъ, міру хриццонаму, образу чесному, што я ету ночку переночаваў. Дай Боже еты дзенекъ передневаці въ щасцѣ, въ корысьці, въ прыбытку, въ веселосьці и въ добромъ здоровыи. Имя Ойца и Святого Духа. Амэнъ.

Зап. волостнымъ писаремъ С.

47.

МОЛИТВА ПРЕДЪ ОТХОДОМЪ КО СЛУ.

Той же губ., Игумейскаго уѣзда.

а) Янгеле храницеле! Храни менé до поўночы, до світаньня. Матка Божа, Суць Хрыстось до скончаньня. Крастóмъ кращўся, на красцѣ снаць ложўся, крастóмъ укрываюся. Бóжая Мацерь ў головахъ, Прачыстая ў ногáхъ, янгали по бокахъ. На Сіянськуй горэ стоць тры янгали: адзінъ прылягае, другіі прысыпае, а трэйцій — Божыя молитвы показуае.

48.

б) На добра почь Господу Богу, Прачыстуй Святой Мацеры Божуй и ўсімъ святымъ, свѣту бѣлому, сонцу ясному, стражннку Споднему. Господзи! Свяци небо, свяци пась хрысьцінай усьнхъ на свѣци. *Ой-мецца* ¹⁾ и Сына и Святого Духа. Аминь.

Зап. народнымъ учителемъ Н. Гр. Ицко.

1) т. е.: во имя отца (ойца).

49.

Минской губ., Рѣчицкаго уѣзда, Дудической волости.

в) Я ложуся снаць, даю Богу знаць. Богъ надо мною, хростъ подо мною. Ангелы мои! стальце вы при миѣ! Прачистая Маці посьцельку сьцеле, Хрыстомъ накрыве. Хростъ ў рукахъ, хростъ ў пожкахъ. Отъ лѣваго боку отступисе покўса: отъ чатырехъ оконъ, отъ нятаго верха, отъ шостыхъ дзверей. Прачистая Маці мойго цѣло Духомъ просвѣдила. Ойца, Сына и Святого Духа. Аммигъ.

Зап. волостнымъ писаремъ.

50.

ПРИ ВЫГОНѢ СКОТА ВЪ ПОЛЕ ВЪ ПЕРВЫЙ РАЗЪ, НА ЮРЬѢ.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда.

Божа милосердны, Творче едины крыжованы! Прими до чести, до хвалы небесныя. Божа! пецѣляй, укрывай, засьцерагай и расшложай статку и милаго набытку ¹⁾ отъ ўсякаго злого упадку ²⁾: отъ хорта полевога, отъ звѣра лесовога, отъ убытка ляхого, отъ заздрываго вока ³⁾, отъ напраснаго слова, отъ непріятели злого. Святый Юрѣра Ягоры! Святый Глѣбъ и Бориса! Святый Микола угоднику Божій, ухраницель Господня! зохрани, помилуй и заступи и ўсяго статку, милаго набытку. Святый Ильля Пророчакъ! Пяценька Прасковея! Святый Петро и Павелъ! Святый Мвхайло-архайло! Кузьма со Дземьяномъ! Святый Спасъ Преблагѣнный и дзень Рождествѣнный! Покроў укрывающій, Святы Змитры умолящій, Святая Варвара Великомучаница, возлюбленница! Прикры Божа милосердны и ўсяго статку и милаго набытку отъ ўсякаго злого упадку. Святая Варвара, великая мученица, Исусъ Хрыстосъ, Прачїстая Маць Божая и ўси святыя святочкі, годовыя праздничкі. Стань Господзи, Божа милосердный на помощь, ангелы святыя на радосьць, а Маць святая Богородзица на уцѣшенье, на ўспоможеньне.

Якъ Богъ укрыванць небо облаками и морэ валами, горы

1) *набытокъ* — приобрѣтеніе, пожитокъ и т. п. 2) урона, убытка. 3) завистливаго глаза.

песками, щіпцу періамі, зямлі травою, рыбу лускбю ¹⁾ и воду волною, дрэво листомъ, а чаловѣка одзѣньнемъ — такъ, Божа милосердны, исцѣляй, укрывай и вызволяй зъ лютой зимы на красну вясну, на Юрѣровы рѣсы, на Микольскія травы, на цихіе вѣтры, на божествѣнные дни. Укры Господзи, Божа милосердны, ў дзень подъ слошцемъ, почьчу подъ мясѡнцемъ отъ гада поўзучаго, отъ змѣя литучаго, отъ вѣдзьмы чародзѣйницы, отъ пакуннаго зонастателя, отъ *зола* ²⁾—ябедника, отъ тѣщиныхъ рукъ, отъ заздрывыхъ очей, отъ злыхъ людзей. Якъ у найсвенцей Матки Божой цѣла коруна, ни шаргана ³⁾, такъ будзь ўся скопина цѣла. Дай Божа милосерды, штобы нигды ни шаргана, крвѣ ни разливана и лютому звѣру ни подана, злому чаловѣку ни облекована, только на свенцей Маткѣ Божой на руцѣ создвано—на уцѣху, и на радосьць, и на приплодокъ, и на свою працу вѣрную, и на Боску долю и на милость Христовую, святую небесную, животворящую. При тыхъ молитвахъ за статку цѣлебную, за пабытки милые, за нашеньку родливую, за здоровій-ко милое — Бога мы просимъ, молитву Божію творимъ.

Зап. мною въ сел. Зачистѣ отъ ницаго Григора Лапы (дѣтъ 30), изъ деревни Борокъ.

51.

Минской губ., Слуцкаго уѣзда, Ланской волости.

О хто, хто Миколая любіць,
 О хто, хто Миколаю служиць, —
 Тому святыі Миколай
 На ўсякіі часъ помогай, —
 Миколаю!

О хто, хто живѣ у яго двѡры,
 Помочникъ на зямлѣ, на мѡры,
 Возьмець яго одъ папасьци,

1) чешуею. 2) *зола*—вѣроятно—отъ слова *зудъ*: проворный, ловкій и т. д. III.
 3) не замарана, не замаркана, не испорчена.

Не дасьць яму ў грехъ ўпасьци;
Миколаю!

О хто къ яму прибѣгая,
На помощь къ сабѣ призывая,
Тотъ ня будзя ошуканы
И грахоўно одзѣраны, —
Миколаю!

Пастыру Славянскаго стаду!
Возьми насъ па правой ¹⁾
Миколаю!

Миколаю имя знаменито
Побѣждай тэзоименито,
Побѣждай Огараны,
Сохрани Христіяны, —
Миколаю!

Побѣждай врагоў нашихъ всюда,
Помощникъ въ скорбяхъ намъ будзешъ,
Хоцящихъ насъ разориць,
Зволь ихъ уста заградзиць, —
Миколаю!

Миколаю, молись за нами!
Просимъ ця тутъ со слязами,
Мы ця будземъ прослаўляць,
Имя твоё взвлялчаць —
Навѣки.

Зап. волостнымъ писаремъ Ходосевичемъ.

52.

НА ПОМИНКАХЪ.

Могилевской губ. и уѣзда, Павловичской вол.

Помолимся за упокоеніе рабовъ Божіихъ!

Святый Божа, Святый Крѣпкій, Святый безсмертый, по-
милуй насъ!

1) тутъ въ рукописи не достаетъ слова. Ш.

Затѣмъ поють Отче нашъ и
 Со вдухи праведныя скончавшимся,
 Сохраняя блаженніе жизни!
 Яже Твой, человѣколюбче, упокоющи Господи,
 Гдѣ святые отцы праведныя опочиваютъ, Аврамъ и Исаакъ.
 Еще помянемъ за упокоеніе рабовъ Божіихъ,
 У Бога мы просимъ милости Божей и царства небеснаго!
 Еще помолимся за упокоеніе рабовъ Божіихъ:
 У Бога мы просимъ царства бязмертнаго, Бога нашего,
 Гдѣ святые праведники отпочиваютъ.
 Блаженному успенію — вѣчный покой;
 Сотвори пмъ вѣчную память.
 Возсіяй, Господи, припосуція рабы Божія, змарлыя души!
 Затѣмъ хозяинъ произноситъ имена своихъ умершихъ, а нищѣ послѣ
 каждаго имени прищѣваютъ:

53.

Николая душу раба Божьяго во царствіе Божіе да помяни!

Послѣ поименнаго поминовенія нищѣ поють слѣдующее:

Вспомяни, Господи, въ нашемъ поколѣніи:

Которые въ воды потопѣли,
 Которые на огняхъ погорѣли,
 Которые на морозахъ померзали,
 Которые голодами повмиврали,
 Которыхъ звѣри, пируны побивали, —
 Во царствіи небесно о, Боже, да помяни!

Вспомяни, Господи, въ нашемъ поколѣніи:

Которые подъ войструю мечь подходили, голову клали,
 Горучую кровь разливали,
 Безъ отцовъ духовныхъ ховали,
 Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Вспомяни, Господи, вашу бабку приемку,

Которая сырыя замли взыскала

И блудъ и тѣло очищала,
 Отцу и матки на руки здавала, —
 Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Вспомяни, Господи, вашего батьку хрищеннаго,
 И вану матку хрищонную,
 Которые подъ Божіи хрестъ подносили,
 Ё христіанскую вѣру вводили,
 А у Бога доли счастья просили, —
 Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Вспомяни, Господи, старыхъ вашихъ и малыхъ,
 Предъ Богомъ собранныхъ,
 Дядовскій родъ и бѣбчинъ,
 Отцы ваши да матки,
 Братцы ваши да сестры,
 Младья младенцы, красныя панешочки,
 Дѣточки маленькія, рожонныя и крещонныя,
 Чистоплотныя до девятаго поколѣнія,
 До десятаго правочитанія,
 До двиннадцатя молитвы, —
 Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Вспомяни, Господи:

За голосными звонами,
 За ясными свѣчами,
 За мяккими проскурками,
 За пахучими ладунами,
 За тридевятьми поклонами,
 За виноградами Христовыми —
 Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Да виши, Господи, честныя змарлыя душп:

Въ книги суботнія,
 Во особы (?) духовныя,

Во Евангеліе Божіе,
 Въ псалтыри вѣчныя —
 Во царство вѣчное, Боже, ихъ да помини!

Вспомини, Господи:

При мшахъ, при церквахъ,
 При костелахъ, при монастыряхъ,
 При службахъ Божіихъ, при кахмистрахъ,
 При чудовныхъ образахъ, при ласци Господней,
 При тайной вчери.

Ня мы жъ то сознаемъ, самъ Господь сознаеть,
 Каждую душачку по имени называить,
 По имени зовущи, отъ вѣку умершіе,
 Въ гроби лежаніе, —
 Въ царство небесное, Боже, ихъ да помини!

Сошли, Господи, умарлыя души:

До города Русалима,
 До царя Давыда,
 До предковъ Адама,
 До прасвѣтлаго царства,
 До вѣчнаго покою,
 Гдѣ самъ Иисусъ Христосъ отпочиваеть,
 Праведныя души до раю прилучаеть,
 А грѣшныя души очищаеть.

Такъ и прилучите чистыя души къ Авраму святому.

Нихтожъ такъ не безгрѣшенъ,
 Только одинъ Господь Богъ безъ грѣха;
 Святая Прачистая Мать Божія,
 Ангельскими пѣснями воспяваема!
 А праведныя души до раю прилучають.
 Во блаженномъ усненіи вѣчный покой, —
 Сотвори имъ вѣчную память!

54.

Климовичскаго уѣзда, Милославичской вол., Могилевской губ.

Помяни Господи раба Твоего (имя умершаго),
 Памятующихъ и не памятующихъ,
 Писанныхъ и неписанныхъ,
 Читанныхъ и нечитанныхъ
 Помяни Господи!
 Которые на лѣсу заблуждались,
 И деревомъ побивáло,
 Звѣрье поѣдáло,
 Лисья застилала,
 И на водѣ потопали,
 Черизъ мечъ головы теряли,
 На огни погарали. —
 И помяни ихъ Господи
 Во царствїи Своемъ,
 Безродныхъ головъ и безплемешныхъ,
 Знающихъ и незнающихъ,
 Десятое писанїя,
 Дванадцатое поколѣнїе.
 Самъ Ты, Господи, сознаешь
 И по имени называвшь;
 По имени зовуща,
 Во гроби лижаща.
 Да помянешь Господь Богъ
 Усопшихъ душъ
 Успенїя блаженныя жизни!
 Ёпиши ихъ, Господи,
 Ё книги субботныя,
 Ё грамоть царьковнующю
 И въ службу духовнующю!
 Донеси ихъ, Господи,

До града Русалма,
 До покоя вѣшнаго,
 До царства небснаго,
 Аи дѣ Самъ Христосъ прибывать
 И праведныя души принимать
 И отъ греховъ очищать,
 Успенія блаженія
 Вѣшная память! (три раза).

Зап. волостникамъ писаремъ Лосковичемъ.

55.

Въ той же губерніи Гомельскаго уѣзда, Красно-Будекой волости, на поминкахъ пищѣ, передъ обѣдомъ, читаютъ слѣдующую молитву:

Спаси, Господи, помилуй дядѣ ваши и бабуся, отцы ваши да матуся, дядьки ваши да теткы, братья ваши да сестры, дѣточки ваши маленькіе, ангелы крещеные, чада возлюбленные... Господи Боже, спомыни до девятого поколѣнія, до десятого почитанія, въ великомъ ростѣ, которыхъ мы не знаемъ... Самъ Богъ спознаи, по имени почитая. Да неси, Господи, до царя Давида, до города Ерусалма, до предкаго Адама, до пресвѣтлаго царства! Заниши, Господи, въ книги духовныя, въ грамоты церковныя, въ псалтырь вѣчный... въ блаженомъ успеніи... Вѣчный покой подай, Господи, усопшему рабу твоему (имя) и сотвори яму вѣчною память!» (трижды).

Зап. волостной писарь Лебедевъ. Сообц. Мог. Статист. Комит.

56.

Витебской губ., Себежск. уѣзда.

Нищая братія любитъ ярмарки по обильному въ пользу свою сбору подаяній, и какъ въ праздники, такъ и на ярмаркахъ выпрашиваютъ милостыню особаго рода молитвами и причитаніями.

Нѣкоторыя изъ женщинъ, давая обѣтъ отслужить особый для себя молебенъ въ церкви, считаютъ непремѣнною обязанностию обратиться за молитвою и къ нищей братіи, которая помолллась бы о здравіи ихъ родныхъ, упокоеніи умершихъ и благополучномъ состояніи ихъ домашняго скота (за животовъ). За каждое молитвенное воспѣваніе нищимъ платится по 1 коп. с. или по куску холста, или же по нѣскольку ящъ.

О здравіи нищѣ молятся такъ:

Воспасай, Боже, помилуй!
 За весь міръ православный,
 За пѣющихъ, за кормящихъ:
 Кто насъ, сиротъ, пѣя и кормя,
 Обувая и одѣвая,
 Отъ цемной подки укрывая,
 Христу славу возсылая, —
 Воспасай, Боже, и помилуй!

(Послѣ этого слѣдуетъ перечень именъ за здравіе которыхъ нужно помолиться).

За ихъ долю, за спасе,
 Со семьей съ животами (со скотомъ),
 Со малымъ со дзѣткамъ,
 Со всѣмъ домомъ благороднымъ,
 Самъ Христось, Царь небесный,
 Маць Прецистая Царица,
 Богородзица Мать Божья,
 Воскресеніе Христово,
 Вознесеніе Святое,
 Живонацальная Троица,
 Нарещенная Пятница,
 Христотерница Святая!
 Святые Петръ и Павелъ,
 Кузьма со Дземьяномъ,

Спасай, Боже, помилуй!
 Михайла Архангелъ,
 Херувимы и Серафимы,
 Вся небесная сила!
 Никандръ прендобный,
 Припустыньскій жицель!
 Порховскій Божій Свящитель!
 Цудзевъ Нилъ Столобенскій,
 Христiанскій заступникъ,
 Заступай, Боже, помилуй!
 Святыи Илья, пророкъ Божій!
 Огненная колесница,
 Вся небесная сила!
 Спаси, Боже, помилуй!
 За Иваново (и прочихъ) здоровье,
 Со семьей съ животами,
 Со всемъ домомъ благороднымъ,
 На трудахъ, на работахъ,
 На Святой Божьей молитвѣ,
 При ноцлегахъ, при покаяхъ,
 При Божіей церкви,
 При отцовой молитвѣ,
 Матушкинымъ спорожденьемъ,
 Бацюшкинымъ благословеньемъ,
 Нашай плценской молитвой
 Спасай, Боже, помилуй,
 Покровой укрывающіи,
 Закрой ризой пеленой,
 Невгасимую свѣщій.

57.

ЗА УМЕРШИХЪ:

Воспомяни, Господи, всѣхъ взродцевъ,
 Родзителей переставшихъ душъ —

Въ царствіи небесномъ!

Вспомяни, Господзи, поповъ, священниковъ,
И всѣхъ церковныхъ причетниковъ

Въ царствіи небесномъ!

Вспомяни, Господзи, царей, королей,

Военныхъ людей —

Во царствіи небесномъ.

Вспомяни, Господзи:

Бацюшекъ родныхъ и матушекъ родныхъ,

Бацюшекъ крестныхъ и матушекъ крестныхъ,

Бабушку пупорѣзную,

Дзѣдовъ, прадзѣдовъ,

Бабокъ, прабабокъ,

Цѣтушекъ родныхъ,

Дзядзюшекъ родныхъ,

Братій и сестеръ,

Сиротъ и вдовъ,

Безпріютныхъ головъ,

Младыхъ младзенцовъ,

Красныхъ дзѣвиць.

Вспомяни, Господзи:

На огнѣ сгорающихъ,

На водѣ потоплящихъ,

Въ лѣсу заблудящихъ,

Древомъ побіенныхъ,

Громомъ убіенныхъ,

Молніей сожженныхъ,

Зяблыхъ, мёрзлыхъ,

Посяцѣныхъ, положѣнныхъ,

Въ пужую землю заведенныхъ,

Заключенныхъ, зацюрѣмныхъ. —

Вспомяни, Господзи,

Христолюбивое воинство,

При царской службѣ
Со святой молитвой!

58.

ЗА ЖИВОТОВЪ (ДОМАШНІЙ СКОТЪ).

Попаси я соцали, Господзи,
Животовъ и стадишковъ
Отъ всякаго впадку :
Флоръ — лошадокъ,
Василій — коровокъ,
Настасья — овецекъ,
Василій Косарымскій ¹⁾ — свинокъ,
Акиной — гусяттокъ,
Феодосій — козокъ,
Зосима и Саватій,
Соловецкіе чудотворцы — щелокъ.
Паси, Господзи, и помилуй,
Всю бранную стаду ²⁾.
Святый Ягорій Храбрый
Всё стадо въ поле отпуская,
Въ дому принимая,
Въ цистыхъ поляхъ,
Гдѣ ходюць, гуляюць,
Траву съѣдаюць,
Воду спиваюць,
На святомъ мѣсьцѣ подиваюць:
Днемъ подъ сонцемъ,
Ночью подъ мѣсяцемъ ³⁾,
Подъ частымъ звѣздамъ,
Подъ небеснымъ облакомъ.

1) Кессарійскій. 2) набранное стадо. 3) вѣроятно: подъ мясоищемъ.
Сборникъ II Отд. II. А. Н.

Попаси, Господзи,
 Отъ звѣря бѣгуцаго,
 Отъ гада ползуцаго!
 Попаси, Господзи,
 Отъ змѣй — чаровницы,
 Отъ ненавистаго глаза!
 Попаси, Господзи,
 Всю брашную стаду,
 Міру православному
 Старыя стадки,
 Вамъ на приплодки.

Молодые стадки вамъ напожитки, до рукъ вамъ примаци, на
 престолѣ (столѣ) ѣдзяци, на нашу дзѣсяцину сирочкую удзѣляци.
 Амьнѣ.

Всѣ 3 зап. О. И. Серебряковымъ. Сообщ. С. К. Шимковичемъ.

59.

БЛАГОДАРЕНІЕ НИЩАГО ЗА МИЛОСТЫНЮ.

Того же уѣзда, сел. Кисель.

Спаси, Господи, животовъ!
 Статку отъ усякаго упадку,
 Святы Хроль лошадокъ, а Борисъ свинокъ,
 Настасья пріукрое овечекъ:
 День подъ солнцемъ,
 Ночи подъ мясѣнцемъ,
 Подъ луной, подъ звѣздамъ,
 Подъ яснымъ зарямъ,
 Гдѣ яны ходять, гуляють,
 Шолкову траву съѣдають,
 Ключову воду спивають,
 По святымъ мѣстамъ отдыхаютъ.
 И сохрани ихъ, Господи,

Отъ звѣря бягучаго,
 Отъ гада поўзучаго,
 Отъ змѣи чародѣицы,
 И отъ худой чаловѣчницы.
 Дай-ка вамъ, Господи,
 Молоды статки на прибытки,
 А старыя на пожитки,
 Кабъ була гдѣ поживать,
 Господа Бога прославлять.
 На престолѣ Его выхвалять,
 И на нищюю братію давать—
 Годъ отъ году, вѣкъ отъ вѣку,
 Нашими молитвами,
 Янгельскими утѣхамъ.
 Дай жа вамъ, Божа, съ високаго неба
 Злата и серебра, животовъ на здорovie,
 Самымъ на доброе здорovie. Аминь.

60.

На ярмаркахъ иногда приходится слышать отъ слѣпаго нищаго, если онъ навеселѣ, въ перемѣжку съ духовными и молитвенными пѣснями, стихи и пожеланія совсѣмъ иного рода, какъ напр. слѣдующіе:

А гдѣ же тѣй куваль хрипатый,
 Што куеть рыдли, лопаты
 Ля-мя-ши?

Было у яго три тятицы,
 Надовъ ёнъ три дойницы
 Мо-ло-ка.

Накосивъ ёнъ сѣна вѣли,
 Што ни' дна телка ня зѣбла,—
 За-хво-рѣла.

Идите жъ вы по коновала,
 По королевскаго Михалу,—
 Будемъ ли-чигъ.

Пойдў ў карчму чисто уныюся,
 Приду зъ карчмы — похмялюся—

Го-рѣл-кой.

Пойду ў карчму — не гдѣ дѣться,
 Приду зъ карчмы — жонка бѣется,—

Мо-ло-да.

А ужо жъ гэта надоѣло,
 А ужъ жъ гэта надоѣло—

За-всег-да.

Ня 'дна шапка ў карчмы сѣла,
 Ня 'дна шапка ў корчмѣ сѣла,—

У жи-да.

Окончивъ эту пѣсню ницїй спрашиваетъ у своего повадыря:
 «Михалко! а Михалко! ти дають?»

— Не

«Ну, нѣхай же имъ черти дарма пѣють! Пойдемъ дали». Съ этими словами ницїй съ своимъ Михалкомъ переходить по площади на другое мѣсто, гдѣ больше народа, и снова затягиваетъ ту же пѣсню, по окончанїи которой онъ опять спрашиваетъ: «Михалко, а Михалко! а може дають?» —

— Дають.

61.

Дай жа, Божа, хозяйнѣ,
 Кабъ ваши телятки
 Были гладки,
 Вуши какъ лопатки,
 Хвосты якъ бичи,
 Пусть яны подмѣкивають
 Педбрыкывають.

62.

Вирша новѢйшей формаціи.

Виленской губ. Вилейскаго уѣзда, Рабунской вол., сел. Рабуни.

Цяперъ у насъ такихъ много,
 Што ня помняць на Бога,
 А на ближняго пкѣли,
 Же чиняць по своей воли.
 Бога свойго зневажаемъ ¹⁾,
 Ворожбитовъ призываемъ,
 Створца неба ображаемъ ²⁾,
 Хоць неправду присягамъ.
 Свята ³⁾ хоць ня много маимъ,
 И то на мши ня бываемъ,
 А на Бога нарекаимъ,
 Што отъ Яго ласки ни маимъ.
 Можно вѣдаць, хоць Богъ явишны тому:
 Якая заслуга наша,
 Такая намъ отъ Бога паша.
 Бацьку и матку клянець, лаць,
 Еще изъ золотъ потриманць;
 Жалѣиць ковалка хлѣба,
 Вонъ гониць изъ хаты, — ня треба.
 Коли даешъ рукамъ волю,
 То помни на свою нядолю.
 Цяперъ на свѣцѣ запедбаюць ⁴⁾,
 Часомъ по дзвѣ жѣнки маюць,
 А жонки часомъ пяць мужикоў;
 Бо цяперъ свѣтъ такоў, —
 Што чужо ўзяў, то ня грѣхъ,
 Разумѣць сабѣ быць на смѣхъ;

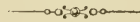
1) Зневажаць: поносить, безславить, ругать. Сл. Носовича. 2) оскорбляемъ.
 3) *свято* — праздникъ. 4) отъ гл. запедбаць — оставить безъ вниманія, въ пре-
 небреженіи. Сл. Носовича. Далѣе видно недостасть стиха. III.

А часомъ чужое украсьци,
 Абы тольки якъ не понасьци.
 Ближнѣму добра ня жычць¹⁾;
 Хоць яму што позычць²⁾,
 Ёнъ позычць на тое,
 Капъ сыскаць зъ яго ў трое.
 Увесь свѣтъ бы мѣць хоцѣли,
 Капъ мы только силу мѣли.
 Судьдзя, ци панъ судзиць по тымъ,
 Кого видзиць богатымъ;
 Хто боли даў, — праўда того,
 Худы пропаў, — винны яго.
 Пыху³⁾ ў сэрцу своимъ маиць
*Мизэрнымъ нагаржаець*⁴⁾.
 Надъ крыхою⁵⁾ хлѣба мѣиць,
 Голодному даць жалѣиць.
 Гнѣваица братъ на брата,
 Клятба, крику поўна хата.
 Систра зъ сястрою грыжи⁶⁾ досиць,
 Капъ пропала Бога просиць.
 Завидуешъ ты другому,
 Што поводитца ў яго дому:
 Маиць хлѣбы, маиць пчóлы,
 Ты бъ хоцѣу, капъ ёнъ быў голы.
 Бога хвалиць лянница,
 Яму ня хочаца молицца.
 Што духовны навучаиць,
 Ёнъ и тое пересмѣваиць;
 Побожныхъ словъ ня взываиць
 И кломствомъ⁷⁾ называиць.

1) желаетъ. 2) дать въ займы, одолжить. 3) гордость, спесь. Сл. Носовича. 4) надъ бѣдными издѣваются. 5) крохою. 6) *грыжа* — ссора, брань, ворчаніе на всякую бездѣлицу, частые выговоры. Сл. Носовича. 7) *кломство* — съ польск. *kłamstwo*: ложь, неправда, обманъ.

По мшу пойдзець зъ міра збираць,
Капъ ничого свое ни даць.
Ў косцелѣ ня бываець снѣвакомъ,
На кирманн ходзиць ракомъ.
Осянны часомъ у цябе, —
Тогды пвама роўны табѣ.
Гдзѣ хрезбины чуваешъ,
Хоць ня кумомъ, — тамъ бываешъ,
А ў висельн хто съ приносомъ,
А ты перши придзешъ зъ носомъ;
Пьешъ, ясі, ашъ празъ горло,
Ни одному и назадъ поперло.
Али гдзѣ горѣлка бываець,
Часомъ и на смерць запаляецъ;
А ни запалиць, дыкъ повалиць по дорозѣ,
Одморозишь руки, ногн, —
Вотъ тогды вѣчны убогн.
Пойдзешъ тогды по горэлымъ,
Што празъ своволю сголѣлымъ.
Якъ святы дзень проішоў, —
Ўзяў мяшóкъ насышаў
Ды ў каршму пошоў, —
Што провіў, а рэшто згубіў.
Тольки сабѣ заліў вóчн,
Пришоў домоў ў ночн.
Якъ ўстануць ў дома сварнца,
Ёнъ ня уцярпѣў, зачаў бицца.
Ахъ! не съ такимъ осподарствомъ, брацьця,
Капъ ня были пустки ў хаць.
Якъ станемъ на страшнемъ сўдзѣ,
Ня добра тамъ такимъ будзя:
Добрымъ до неба на вѣкн,
А злымъ до пекла на мэнкн.
Ня выкупиць бацькн и мацн,

Хоць бы роднаго дзицяци,
 Апи панъ слуги своей,
 Хоць у яго гроши много.
 А тамъ хоць найбольшому пану,
 Ёсё яму будзиць дано.
 Якъ хто скажиць праўду зъ боку,
 Дыкъ яму якъ соль ў вóку.
 Што годъ мяжў разрываиць,
 А ўсе тамъ хлѣба шукаиць.
 А ў-мяжї ни знайдзишъ хлѣба,
 Капъ Богъ даў намъ такъ и неба.
 Мы дзвивимся гаратнóму,
 Што ёпъ часомъ радъ чужому.
 Инши ажъ надто свойго маиць.
 А ўсё чужого хапаиць.
 Скольки снопоў одмолóбиць,
 Стольки и на торгу поволочиць.
 А цяперъ, пане, Якиме,
 Будзимъ молоцици и мякине ¹⁾.
 Зап. ученикомъ Свислочевской семинариі Ракоцкій.

1) Подобныхъ виршей не мало въ ходу среди русскаго населенія Сѣверо-Западнаго края. Несмотря на неуклюжесть ихъ внѣшней формы, онѣ отличаются значительнымъ богатствомъ своего религіозно-нравственнаго и бытоваго содержанія, и потому не могутъ не послужить подспорьемъ для научныхъ изслѣдованій въ области этнографіи означеннаго края. Современемъ мы надѣемся сообщить этого рода виршей въ бóльшемъ количествѣ. Ш.

ПРИМЪЧАНІЯ И ДОПОЛНЕНІЯ.

Къ стр. 26—27. № 15: «Пошелъ козелъ за орѣхами». Болѣе полный бѣлорусскій вариантъ этой байки мы находимъ въ 3-мъ выпускѣ Бѣлорускаго сборника г. Романова, на стр. 12, № 8, подъ заглавiемъ: «Коза въ орѣхахъ». Въ Вѣлкоруссiи эта байка, только въ формѣ пѣспи, пользовалась значительнымъ распространениемъ въ ирѣжное дореформенное время. Изъ извѣстныхъ въ печати вариантовъ (сказки Аван., I, стр. 26, № 2, «Дѣтекъ пѣсни». Безсонова, № 101 и пѣкот. др.) мы приводимъ ниже для сравненiя одинъ, какъ болѣе сжатый, записанный г. Кудрявцевымъ въ Нижегородской губерни:

Пошелъ козелъ по лыки,
 Коза по орѣхи.
 Козелъ пришелъ съ лыками,
 Козы вѣтъ съ орѣхами.
 «Добро-же ты, коза!
 «Нашлю на тя волковъ».
 Волки нейдутъ козу драть,
 Козы вѣтъ съ орѣхами.
 «Добро-же вы, волки!
 «Нашлю на васъ люди».
 Люди нейдутъ волковъ бить,
 Волки нейдутъ козу драть,—
 Козы вѣтъ съ орѣхами.
 «Добро-же вы, люди!
 «Нашлю на васъ дубье».
 Дубье нейдетъ людей бить,
 Люди нейдутъ волковъ брать,
 Волки нейдутъ козу драть —
 Козы вѣтъ съ орѣхами.
 «Добро-же ты, дубье!
 «Нашлю на тебя огонь».
 Огонь нейдетъ дубье жечь,
 Дубье нейдетъ людей бить и т. д.
 «Добро-же ты, огонь!
 «Нашлю на тебя воду».
 Вода нейдетъ огонь тушить, и т. д.
 «Добро-же ты, вода!
 «Нашлю на тя быковъ».
 Быки нейдутъ воду пить, и т. д.
 «Добро-же вы, быки!
 «Нашлю на васъ ножи».
 Ножи нейдутъ быковъ колоть, и т. д.

«Добро-же вы, пожи!
«Нашлю на васъ камни».

Камни пошли пожеи тупить,
Ножи пошли быковъ колоты,
Быки пошли воду инть,
Вода пошла огонь лпть,
Огонь пошелъ дубье жечь,
Дубье пошло людей битъ,
Люди пошли волки стрѣлять,
Волки пошли козу драть —
Пришла коза съ орѣхами.

Изъ Нижегородскаго сборника Гацискаго, т. IV, стр. 233—4.

Не менѣе значительно распространеніе вариантовъ этой любопытной пѣсни и среди другихъ культурныхъ европейскихъ народовъ, какъ славянскаго и германскаго, такъ и романскаго племени. Для сравненія приведемъ здѣсь только тѣ изъ нихъ, которые оказались въ имѣющихся у насъ подъ руками сборникахъ.

а) Чешскій.

Jukel a hrom.

Šel Jukel na pivo,
Na dobré pivíčko,
Šla žena pro Jukla
«Pojd domů brzičko!»
Jukel nechce domů jit,
Ze se mu chce ještě pit,
Že půjde na pivo
Na dobré pivíčko.
Poslala pro psika,
Aby pes Jukla kousat.
Pes nechce Jukla kousat,
Jukel nechce domů jit,
Ze se mu chce ještě pit,
Že půjde na pivo,
Na dobré pivíčko.
Poslala je pro kej,
Aby kej psa mlátil:
Kej nechce psa mlatit,
Pes nechce Jukla kousat,
Jukel nechce domů jit, atd.
Poslala pro oheň
Aby oheň kej palil:
Cheň nechce kej palit,

Kej nechce psa mlatit
 Pes nechce Jukla kousat, atd.
 Poslala pro vodu,
 Aby oheň hasila:
 Voda nechce oheň hasit,
 Oheň nechce kej palit,
 Kej nechce psa mlatit, atd.
 Poslala pro vola,
 Aby vůl vodu pil:
 Vůl nechce vodu pit,
 Voda nechce oheň hasit,
 Oheň nechce kej palit, atd.
 Poslala pro řezníka,
 Aby řezník vola bit:
 Řezník nechce vola bit,
 Vůl nechce vodu pit,
 Voda nechce oheň hasit, atd.
 Poslala pro bábu,
 Aby odčarovala:
 Baba nechce čarovat,
 Řezník nechce vola bit,
 Vůl nechce vodu pit, atd.
 Poslala pro čerta,
 Aby čert bábu vzal:
 Cert nechce bábu brát,
 Bába nechce čarovat,
 Řezník nechce vola bit, atd.
 Poslala pro hroma,
 Aby hrom čerta tlouk:
 Hrom začne čerta tlunct,
 Cert začne bábu brát,
 Baba začne čarovat,
 Řezník začne vola bit,
 Vůl začne vodu pit,
 Voda začne oheň hasit,
 Oheň začne kej palit,
 Kej začne psa mlatit,
 Pes začne Jukla kousat,
 Jukel už chce domů jít,
 Že už se mu nechce pít;
 Ach to dobré pivo,
 To dobré pivičko!

б) Нѣмецкіѣ.

J o k e l.

Es schickt der Herr den Zofel aus,
 Er soll den Haser schneiden;
 Der Zofel schneid't den Haser nicht
 Und kommt auch nicht nach Haus.
 Da schickt der Herr den Pudel aus,
 Er soll den Zofel heißen;
 Der Pudel beißt den Zofel nicht,
 Der Zofel schneid't den Haser nicht
 Und kommt auch nicht nach Haus.

Da schickt der Herr den Prügel aus,
 Er soll den Pudel schlagen;
 Der Prügel schlägt den Pudel nicht,
 Der Pudel beißt den Zofel nicht,
 Der Zofel schneid't den Haser nicht
 Und kommt auch nicht nach Haus.

Da schickt der Herr das Feuer aus,
 Es soll den Prügel brennen;
 Das Feuer brennt den Prügel nicht,
 Der Prügel schlägt den Pudel nicht,
 Der Pudel u. s. w.

Es schickt der Herr das Wasser aus,
 Es soll das Feuer löschen;
 Das Wasser löscht das Feuer nicht,
 Das Feuer brennt den Prügel nicht,
 Der Prügel u. s. w.

Da schickt der Herr den Ochsen aus,
 Er soll das Wasser saufen;
 Der Ochse säuft das Wasser nicht,
 Das Wasser löscht das Feuer nicht,
 Das Feuer u. s. w.

Da schickt der Herr den Schlächter aus,
 Er soll den Ochsen schlachten;
 Der Schlächter schlächt den Ochsen nicht,
 Der Ochse säuft das Wasser nicht,
 Das Wasser u. s. w.

Da schickt der Herr den Henker aus,
 Er soll den Metzger hängen;

Der Henker hängt den Metzger nicht,
 Der Schlächter schlacht den Ochsen nicht,
 Der Dohle u. s. w.

Da geht der Herr selbst hinaus
 Und macht gar bald ein End' daraus;
 Der Henker hängt den Schlächter nun,
 Der Metzger schlacht't den Ochsen nun,
 Der Dohle säuft das Wasser nun,
 Das Wasser löscht das Feuer nun,
 Das Feuer brennt den Prügel nun,
 Der Prügel schlägt den Fudel nun,
 Der Fudel beißt den Fasel nun,
 Der Fasel schneid't den Hafer nun.
 Und kommt sofort nach Haus.

Erlach's Volkslieder. Изъ «Liederstiel» С. Л. Рохгольца, стр. 106—8.

Тотъ-же Рохголецъ въ другой своей известной книгѣ: „Alemänisches Kinderlied und Kinderspiel aus der Schweiz“ послѣ приведенія двухъ вариантовъ пѣснн Joggeli на мѣстномъ швейцарскомъ жаргонѣ, сообщаетъ слѣдующее:

•Въ фельетонѣ Pays, journal de l'empire 24 oct. 1853, напечатана слѣдующая народная пѣсня изъ окрестности Невирмонъ:

в)

Le conjurateur et le loup.

J'ya un loup dedans un bois,
 Le loup ne veut sortir du bois,
 Ha, j'te promets, compèr Brocard,
 Tu sortiras de ce lieu-là!

Le loup ne veut pas sortir du bois,
 Il faut aller chercher de chien.
 Ha, j'te promets, etc.

Il faut aller chercher le chien,
 Le chien n'veut japper au loup,
 Le loup ne veut pas sortir du bois,
 Ha, j'te promets, etc.

Il faut aller chercher l'bâton,
 L'bâton ne veut pas battre le chien,
 Le chien ne veut etc.

Il faut aller chercher le feu,
Le feu n'veut pas brûler le bâton,
L'bâton etc.

Il faut aller chercher de l'eau,
L'eau n'veut pas éteindre le feu.

Il faut aller chercher le veau,
Le veau ne veut pas boire l'eau.

Il faut aller chercher l'boucher,
L'boucher n'veut pas tuer le veau.

Il faut aller chercher l'Diable,
Le Diable veut bien venir,
L'boucher veut bien tuer le veau,
Et le veau veut bien boire l'eau,
L'eau veut bien éteindre le feu,
Le feu veut bien brûler l'bâton,
L'bâton veut bien battre le chien,
Le chien veut bien japper au loup,
Le loup veut bien sortir du bois,
Ha, j'te promets, compèr Brocard,
Tu sortiras de ce lieu-là!

Изъ сопоставленія уже однихъ приведенныхъ пѣсенныхъ текстовъ нашей байки мы видимъ, что пункты сходства, почти тождества, преобладаютъ въ нихъ надъ сторонами различія. За то основная идея у нихъ у всѣхъ одна и таже: показать лѣниваго и нерадиваго за неисполненіе ихъ обязанностей. Болѣе или менѣе длинный рядъ попытокъ исполнить заданное порученіе предлагается послѣдовательно разными, довольно грозными агентами, но нието изъ нихъ за это не берется, пока очередь не доходитъ до послѣдняго, которому наконецъ и удается удовлетворить требуемое. Разницу мы замѣчаемъ только въ томъ, что въ русскомъ вариантѣ этотъ послѣдній—ками, въ чешскомъ—громъ, въ нѣмецкомъ—хозяинъ, во французскомъ—дьяволъ. Все это просто зависитъ отъ направленія и склада фантазій даннаго народа, отъ его воззрѣній на природу, отъ окружающихъ его бытовыхъ условий и т. п. Отсюда же объясняется и разница въ побудительной причинѣ дѣйствій въ различныхъ редакціяхъ нашей пѣсни: въ одной—коза не возвращается съ орѣхами, въ другой—пьяный мужъ не идетъ изъ кабака домой, въ третьей—работникъ не хочетъ жать овесъ, въ четвертой—волкъ не выходитъ изъ лѣса. Что-же касается до формы изложенія, то она во всѣхъ редакціяхъ одна и таже, съ тою только разницей, что число выбираемыхъ въ исполнители кары въ одной больше, въ другой меньше.

Теперь естественнымъ образомъ возникаетъ вопросъ: чѣмъ объяснить такое поразительное сходство, такое общее согласіе въ идеѣ, со-

держаніи и даже вышней формѣ трактуемой пѣсни въ ея различныхъ редакціяхъ у разныхъ народовъ? Какъ будто нѣтъ онѣ болѣе или менѣе вѣрныя копіи съ одного и того-же оригинала? Довольно вѣскии, какъ намъ кажется, указанія для разрѣшенія этого вопроса мы находимъ въ той же книгѣ Рохгольца. На стр. 153, вслѣдъ за приведеннымъ выше французскимъ текстомъ, онъ говоритъ слѣдующее:

«Первоначальный халдейскій текстъ, послужившій основаніемъ ко всемъ приведеннымъ вариантамъ, мы находимъ въ сборникѣ еврейскихъ насхальныхъ пѣснопѣи и разсказовъ подъ заглавіемъ *Sepher Haggadah* (т. е. книга сказаній), которая, по указанію Кутфора, въ изданной имъ Bibliotheca Rabinica, вышла въ свѣтъ въ Венеціи въ 1609 г. Объ этой насхальной пѣснѣ фонъ Гардтъ (*Freibit von der Gardt*) написалъ на латинскомъ языкѣ цѣлый трактатъ *De Haedo* (Helmstett 1727) и ему до настоящаго времени принадлежитъ честь разрѣшенія загадки этой сказочной рацен. Халдейскій текстъ, тамъ помѣщенный, представляетъ слѣдующій ходъ дѣйствій». Тутъ у Рохгольца слѣдуетъ часть пѣсни въ нѣмецкомъ подстрочномъ переводѣ, а остальная часть только въ сжатомъ пересказѣ содержанія. Мы же съ своей стороны считаемъ весьма умѣстнымъ привести здѣсь цѣликомъ эту загадочную пѣсню въ русскомъ переводѣ, помѣщенномъ при еврейскомъ текстѣ *Seder Haggada* (изд. кажется въ Вильнѣ). Мы позволили только себѣ исправить нѣкоторыя отступленія отъ оригинала и сократить повторенія:

Хад гадья, хад гадья!

Одинъ козликъ, одинъ козликъ! ¹⁾

Котораго купилъ отецъ за двѣ зумы ²⁾

Одинъ козликъ, одинъ козликъ!

Пришла кошечка и съѣла козлика и т. д.

Пришла собаченка и укусила кошечку, что съѣла козлика и т. д.

Пришла палочка и прибила собаченку, что укусила кошечку и т. д.

Пришелъ огонекъ и сжегъ палочку, что прибила собаченку, укусившую кошечку, что съѣла козлика и т. д.

Пришла водица и потушила огонечекъ, что сжегъ палочку и т. д.

Пришелъ быкъ и выпилъ водицу, что потушила огонечекъ, сжегшій палочку, которая прибила собаченку и т. д.

Пришелъ рѣзникъ и убилъ быченочка, что выпилъ водицу, потушившую огонечекъ, что сжегъ палочку, прибившую собаченку, которая укусила кошечку и т. д.

Пришелъ ангелъ смерти и убилъ рѣзника, что зарѣзалъ быченочка

1) Этотъ приѣвъ повторяется послѣ каждой строфы.

2) Мелкая монета.

который выпилъ водицу, потушившую огонечекъ, что сжегъ палочку, прибавившую собаченку, которая укусила кошечку и т. д.

Пришелъ Святый (т. е. Богъ) — да будетъ онь благословенъ! — и умертвилъ ангела смерти, что убилъ рѣзника, который зарѣзалъ бычпочка, что выпилъ водицу, потушившую огонечекъ, что сжегъ палочку, прибавившую собаченку, которая укусила кошечку, что съѣла козлика, котораго кушилъ отецъ за двѣ зузы.

Одинъ козликъ, одинъ козликъ!

«Фонъ Гардтъ — продолжаетъ почтенный этнографъ — видитъ въ этомъ преслѣдуемомъ козликѣ судьбы еврейскаго народа, которому суждено испытать на себѣ гнѣтъ цѣлаго ряда своихъ гонителей до тѣхъ поръ, пока наконецъ самъ Господь не избавитъ его отъ нихъ, а въ подкрѣпленіе своего взгляда онь ссылается на слѣдующія слова пророка Іереміи (глава 30, ст. 16, 17): «... всѣ пожирающіе тебя, будутъ пожраны, всѣ притѣснители твои, всѣ они въ плѣнъ пойдутъ, разорители твои будутъ разорены и грабители твои преданы будутъ грабежу».

«Я дамъ тебѣ врачество и исцѣлю тебя отъ ранъ твоихъ, — говоритъ Господь, — ибо они назвали тебя отверженною, говоря: это пустыня, о которой никто не спрашиваетъ». Это сопоставленіе указываетъ намъ и основаніе, почему пѣсня о козликѣ могла удержаться до нашихъ дней въ еврейской литургіи и ежегодно серьезно и ревностно расиѣвается въ первые дни вечера пасхи. Эта пѣсня имѣетъ для евреевъ такое-же религиозное значеніе, какъ для лютеранъ: „*Ein Lämlein geht und trägt die Schuld*“ ест.

«Еврей-раціоналисты повѣйшаго времени уже не находятъ, конечно, такого историческаго соотношенія къ своей насхальной пѣснѣ. Когда Андрей Тейбнеръ (см. его соч. *Muthmaßung von den altjüdischen Osterlied: Ein Zicklein*, глава 2, стр. 22) спросилъ о значеніи ея одного польскаго еврея, то онь получилъ отъ него такое объясненіе: «пѣсня эта указываетъ, что въ нашемъ мірѣ одинъ имѣетъ верхъ надъ другимъ и каждая тварь имѣетъ своего повелителя».

Далѣе приводятся нѣкоторыя интересныя библиографическія указанія литературы нашего предмета и затѣмъ сообщается, что рядомъ съ текстомъ еврейско-нѣмецкой ритуальной пѣсни уже въ давнее время былъ въ ходу и другой, общенѣмецкій, который начинался не съ *козлика*, а съ собственнаго личнаго имени: *Joggel*. Но интереснѣе всего для насъ слѣдующее мѣсто изъ цитуемаго нами замѣчанія Рохгольца: «Какъ пѣсня о козликѣ до нашихъ дней служила и служитъ евреямъ для ритуальныхъ цѣлей, такъ точно пѣсня о „*Joggel*“ въ новѣйшее уже время расиѣвалась при христіанскихъ религиозныхъ торжествахъ. Такъ напримѣръ въ 1810 г. полковникъ Фленсбергъ сообщилъ въ Мюнхенскомъ журналѣ „*Эосъ*“ пѣсню, которая въ концѣ праздниа св. Ламперта (17-го сентября) расиѣвается въ Вестфальскомъ соборѣ при процессіи, состоящей изъ монаховъ и мирянъ, при чемъ, въ заключеніи, всѣ пляшутъ вокругъ освѣщенныхъ вѣнковъ изъ зелени. И въ этой пѣснѣ съ начала до

конца проходить весь рядъ уже знакомыхъ намъ пѣсенныхъ лицъ. Начинаясь только эта пѣсня такъ:

Der Herr, der schickt den Jäger aus,
Soll die Birnen schmeißen и т. д.»

Если же теперь, ознакомившись ближе съ халдейскимъ оригиналомъ нашей пѣсни, проведемъ строгую параллель между нимъ и его копіями или подражаніями на почвѣ европейскихъ языковъ, то мы замѣтимъ въ послѣднихъ довольно крупныя отличія отъ перваго. Такъ напр. въ первомъ основная идея та, что слабый въ этомъ мірѣ становится жертвой болѣе сильнаго, во вторыхъ же высказывается мысль о необходимости наказанія для непослушныхъ и строптивыхъ. Далѣе: въ оригиналѣ никакого проступка или преступленія, заслуживающаго наказанія не выставлено на видъ: кошка съѣдаетъ ни въ чемъ неповиннаго козлика, только потому, что она сильнѣе его, затѣмъ она сама въ свою очередь становится жертвой болѣе сильной твари, а эта еще сильнѣйшей силѣ и т. д. Въ подражаніяхъ же всѣ власть имѣющіе, призываемые къ карательнымъ дѣйствіямъ противъ виновныхъ, какъ-бы стаянувшись между собою, рѣшительно не повинуются призыву. И самымъ тономъ оригиналъ нашъ отличается отъ его передѣлокъ на европейской почвѣ. Тамъ онъ сильно отзывается элегіей, какъ бы похороннымъ причитаніемъ, — здѣсь же онъ звучитъ смѣлымъ, бравурнымъ настроеніемъ.

Нѣкоторыя небезинтересныя соображенія по трактуемому здѣсь вопросу читатель найдетъ ене въ статьѣ французскаго ученаго E. Monet: La chanson de Bricon (въ Revue de l'histoire des Religions и въ отд. от.).

Къ стр. 62, № 30. «Иванъ Повелышъ». — Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 226, № 36, у Аванасьева: Сказки. I, стр. 316, № 75, и IV, стр. 111: Пв. Пояловъ.

Къ стр. 74, № 38. Ср. тамъ же III, 91—5 и IV, 407—11.

Къ стр. 80—86, №№ 40—44. «Бобовое зерно». Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 380, № 2: Бобокъ, и стр. 381, № 4: Бобинка.

Къ стр. 86—91, №№ 45—6. «Кацигорошыкъ». — Ср. у Маижуры: «Сказки, послов.» и т. п. во II т. Сборн. Харьковск. Историко-Филологич. Общ. (отдѣльно) стр. 28, и у Добровольскаго, 624: Катигорошника.

Къ стр. 91—7, №№ 47—49. «Бабица дочка и дѣдова дочка». Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 361—5 и у Чубинскаго «Труды», т. II, стр. 63—8, №№ 14—16.

Къ стр. 98—102, №№ 51 и 52: «Музыка Климьята и черци». Ср. у Драгоманова «Малор. народн. преданія и рассказы», стр. 52—3.

Къ стр. 110—116, № 54: «Ивашка-барашка-мядвяжья вушко». Ср. у Чубинскаго, «Труды», т. II, стр. 229, № 61.

Къ стр. 102, № 53: «Сучкинь сынъ». Сл. у Маижуры: «Сказки, послов. и т. п.» стр. 24, и у Чубинскаго, «Труды», т. II, стр. 252—269, №№ 68 и 69.

Къ стр. 120—127, № 57: «Климко». Ср. у Чубинскаго, «Труды», т. II, стр. 362: «Климъ и чорты».

Къ стр. 128—33, №№ 58 и 59: «Кюль и дурень». Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 219—26, №№ 33—5.

Къ стр. 151, № 71. «Коваль и одновѣкуя гѣра» — Ср. у Романова, тамъ же, стр. 211, № 29: «Куваль бѣды псавъ», у Чубинскаго «Труды», т. II, стр. 510, № 11: «Про чоловіка, що шукавъ біду» и у Аванасьева (сказки) III, стр. 100: «Лихо одноглазое».

Къ стр. 163, № 78: «Панъ и мужикъ». Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 181: «Роги».

Къ стр. 187, № 89. Ср. тамъ же, стр. 382.

Къ стр. 213, № 100. «Казка про попа и дзяка». Ср. у Добровольскаго, Смоленск. этногр. сборн., I, стр. 675, № 3.

Къ стр. 241, № 112. Ср. у Чубинскаго, «Труды», т. II, стр. 530—537.

Къ стр. 242, № 113: «Рабникъ и телепокъ» Ср. у Добровольскаго I, 704, № 16: «Какъ поивъ тѣлуся» и у г. Манжуры въ выше назв. сборн. стр. 94: «Якъ чоловікъ тѣлвся».

Къ стр. 244—257: «Не любо — не слушай». Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 413—18; Смолен. этногр. сборн., Добровольскаго, I, стр. 659—62; Чубинскаго «Труды», т. II, стр. 517, № 13; Драгоманова: «Малор. народн. предач. и рассказы», стр. 338, № 26, и у Манжуры «Сказки» и т. п. стр. 83: «Брехня».

Къ стр. 308—10, № 143. «Мужикъ и панчикъ». Ср. у Манжуры «Сказки» и т. п., стр. 121: «Школяръ та мужикъ».

Къ стр. 321, № 158: «Осторожный доглядчикъ».

Для сравненія приводимъ польск. вар. изъ книги гр. Е. Тишкевича «Opisanie powiatu Borysowskiego», стр. 428, подъ поговоркой: Prosto z mosta. «Gdy kto w mówieniu jest nieuważny, donosi o nieszczęściu, nic w mówieniu nie łagodząc. Jest anegdota, w której daje się przykład stopniowego oswojenia ze smutną wiadomością: Posłaniec zapytany: co słytać we dworze? powiada że wszystko dobrze, tylko się złamał seysoryk. Od czego? zdejmowano skórę ze stajennego konia. Przez co sginął? Poderwał się wodę wożąc. Naco? — Pożar był. — Z czego? — W czasie pogrzebu pani od lamp wszczął się. — Z czego umarła pani? — Z tęsknoty po zmarłych dziatkach».

Весьма вѣроятно, что этотъ анекдотъ перешелъ къ полякамъ, а черезъ ихъ посредство и къ бѣлоруссамъ, изъ сосѣдней Германіи, гдѣ онъ пользуется большимъ распространеніемъ. Въ сообщеніи гр. Тишкевича онъ не безъ намѣренія значительно сокращенъ. Болѣе обстоятельную передачу его находимъ у Гебеля, въ его *Schwäbischelein*, подъ заглавіемъ: „Ein Wort giebt daſ andere“, т. е. «слово за слово»:

«Одинъ богатый господинъ изъ Швабіи отправилъ своего молодого сына въ Парижъ, чтобы онъ научился тамъ французскому языку и кое-какимъ хорошимъ манерамъ. Черезъ годъ, или немного болѣе, туда-же прибылъ изъ отцовскаго дома одинъ работникъ. Увидѣвши его, нашъ молодчикъ съ радостнымъ удивленіемъ вскричалъ: «Ва! какими судьбами ты здѣсь? Что новаго у насъ дома?»

— Новаго немного, только дней 10 тому назадъ вашъ прекрасный вороной конь, подаренный вамъ въ прошломъ году вашимъ охотничьимъ товарищемъ, подохъ.

«О бѣдное животное! отчего же однако?»

— Оттого, видно, что больно много нажрался стервятника, когда одишь за другимъ наши прекрасныя лошади передохли.

«Какъ! вся четверка нашихъ вороныхъ прекрасныхъ лошадей наза? Какъ же это случилось?»

— Олѣ очень ужъ измучились отъ возки воды, когда горѣлъ вашъ домъ и дворъ. И вѣдь все это ни къ чему не послужило.

«О Боже!» вскрикнулъ Вильгельмъ отъ ужаса, «нашъ прекрасный домъ сгорѣлъ! Какъ же это?»

— По неосторожности съ огнемъ при трупѣ нашего покойнаго батюшки: его хоронили ночью, при факелахъ. А для пожара вѣдь одной искры достаточно.

«Злосчастныя вѣсти!» воскликнулъ Вильгельмъ. «А что же стало съ моею сестрой?»

— Вашъ батюшка и умеръ-то именно съ печали, когда узналъ, что барышня, сестрица ваша, ребеночка родила, мальчика. Кромѣ этого у насъ мало новаго. Изъ Гебеля: «*Schätzlein des rheinischen Hausfreund* (отд. изд.), стр. 110». Въ дѣлѣ моей молодости мнѣ довольно часто приходилось слышать этотъ анекдотъ (только подъ названіемъ: „*Die Geschichte vom (fuhlgzen Raben*“) отъ стараго своего учителя, оставшаго прусскаго офицера, и каждый разъ непремѣнно по поводу деярмаго, уклончиваго отвѣта со стороны ученика на предложенный ему вопросъ при высрашиваніи урока.

Къ стр. 324, М.М. 163 и 364. Ср. также «Труды» Чубинск. II, стр. 618, № 87, и у Романова вып. II, стр. 433.

Къ стр. 334—40. Краснобайкш. Ср. Смоленскій этнограф. сборн., Добровольскаго, I, стр. 658.

Къ стр. 343—4, М.М. 187—9. О происхожденіи медвѣди. Ср. у Роман. Бѣлор. сборн., вып. IV, стр. 22, № 17 и стр. 168, № 24, Драгом. «Малор. предан. и рассказы», стр. 5, № 10 и Верещагина, «Вотйки Сосновскаго края» въ III вып. XIV тома «Записокъ» П. Р. Георг. Общ. по отдѣленію этногр., стр. 147.

Къ стр. 355, № 205. О вшахъ. Для сравненія приводимъ цѣликомъ изъ вышеназваннаго Сборн., сказокъ и т. п. г. Манжуря (стр. 144) слѣдующее малор. преданіе объ этомъ предметѣ: «Була соби такъ стара баба, шо за старостью та хворостью не здужа вже ничого робити, а биль дла ййи нудно сыдти. Отъ вопа и давай Бога просити: дай, каз, Господы, мени яку небудь роботу. Богъ узавъ тай дай йай поши, отъ вопа и давай ихъ тоди сыкати».

Къ стр. 355—60, М.М. 206—9. «Отъ чего колось хлѣбныхъ растеній такъ малъ?» Ср. Бѣлор. сборн. Романова, вып. IV, стр. 169, № 28, Смоленск. этнограф. сборн. Добровольскаго, ч. I, стр. 289, № 58 и 59, у Драгоманова «Малор. народн. преданіи и рассказы», стр. 14, № 99, п «Труды» Чубинскаго, I, стр. 156. Эта легенда распространена и у пѣяцевъ. Вотъ какъ она у нихъ рассказывается:

«Въ древнія времена, когда Богъ еще самъ страствовалъ по землѣ, плодородіе почвы было гораздо больше, чѣмъ теперь; тогда колосья были

не только въ 50 или 60, но въ 400 и 500 разъ больше. Тогда зерна на стеблѣ были съ низу до самого верху — во всю длину. Но таковы ужъ люди! въ доволствіи они пренебрегаютъ даромъ Божиимъ, становятся равнодушными и легкомысленными.

Однажды мимо ржаного поля шла женщина съ ребенкомъ, который, рѣзвясь и прыгая, упалъ въ лужу и замаралъ на себѣ платьице. Тогда мать нарвала цѣлую горсть прекрасныхъ колосьевъ и обтерла ими ребенка. Когда Господь Богъ, проходившій тутъ какъ разъ въ это время, это увидѣлъ, то опъ разгнѣвался и сказалъ: «Отпылъ ржаной стебель не будетъ болѣе носить колосьевъ. Люди недостойны небеснаго дара». Всѣ люди, тутъ бывшіе и слышавшіе эти слова, испугались, пали на колѣни и взмолились, чтобы Богъ оставилъ на стеблѣ хоть немного колосьевъ: если ужъ они сами того не заслуживаютъ, то хоть ради невинныхъ куръ, которыя безъ того умрутъ съ голоду. Господь, предвидѣвшій ихъ бѣдствіе, умилосердился и исполнилъ эту просьбу. Такимъ образомъ на верхушкѣ стебля и остался колосъ въ томъ видѣ, въ какомъ опъ растетъ и теперь. Изъ «Kinder-und Hausmärchen, gesammelt durch die Brüder Grimm» II. V. Bibliotheksausgabe, стр. 322.

По другой нѣмецкой легендѣ, приводимой краткѣй въ «Deutsche Pflanzenfachs» Пергера (стр. 109), причина смягченія гнѣва Божія объясняется ходатайствомъ св. Дѣвы. — Г. Потанинъ въ IV выи своихъ «Очерковъ Сѣв.-Западной Монголіи, стр. 352 сообщаетъ два сказанія о хлѣбѣ, которыя оказываются тоже весьма сходными съ нашими вариантами, особенно съ № 206. Вотъ эти сказанія:

а) «Въ старое время не свѣтъ, а бѣлая мука (Цаганъ гулюръ) пала съ неба зимой на землю. Одна женщина имѣла едиптвеннаго сына; опъ огадился, она подтерла его тѣстомъ; и съ той поры вмѣсто муки сталъ падать свѣтъ. (Ваннъ-Цыганъ, Дюрбютъ г. Улантомъ).

б) Прежде зерна покрывали стволъ жита отъ верхушки до земли; кто-то погой ошмыгивалъ зерна, и они всѣ осыпались; прибѣжала собака и стала просить оставить для нея. Только и осталось, сколько теперь есть въ колосѣ. Поэтому слѣдуетъ засѣвать хлѣбъ на собаку или на дѣтей, чтобы хлѣбъ хорошо родился». — См. также у Верещагина. «Вотьяки Сосновск. края» въ Зап. П. Р. Г. Об., по отд. этногр. т. XIV, вып. II, стр. 93.

Къ стр. 360, № 210. «Богачъ и бѣдная вдова». Ср. въ Бѣлор. сборн. Романова, вып. IV, стр. 11—13, №№ 3 и 6.

Къ стр. 365—7, № 214. «Богъ и святой Микола». Ср. Бѣлор. сборн. Романова, вып. IV, стр. 165, № 17.

Къ стр. 370, № 216: «Богъ, попъ и Микола». Ср. у Чубинскаго «Труды», т. I, стр. 153, и II, стр. 329, № 821: «Про Бога и Петра». (Сказка эта, какъ видно, сплетена собтвенно изъ двухъ); у Драгоманова: «Малор. народныя преданія и рассказы» стр. 129, № 27: «Спасъ, св. Петръ и злая жена» и у Аванасьева «Народн. русск. легенды» № 1: «Чудесная молотба» и въ «Примѣчаніяхъ» № 1. Въ заключеніе приводимъ слѣдующій нѣмецкій вариантъ, весьма схожій съ нашимъ.

«Спаситель со своимъ спутникомъ Петромъ, во время своего страп- ствія по землѣ, пришелъ въ мѣстечко Индерлатанхъ, въ Баваріи; они попросились на ночлегъ въ одинъ крестьянскій дворъ, на что скупой его владѣлецъ согласился, но съ тѣмъ одинко-жъ условіемъ, чтобы они оба помогли ему въ молотбѣ. Въ два часа ночи хозяинъ сталъ будить Петра. Когда же послѣдній продолжалъ себѣ спать, то нашъ крестьянинъ разсердился и далъ ему нѣсколько тумаковъ. Тогда Спаситель, по бла- гости своей, перелегъ впередъ, а Петру велѣлъ лечь къ стѣнѣ. Но когда крестьянинъ опять пришелъ и увидѣлъ лежащаго впередъ все еще сна- щимъ, то подумалъ: «вѣтъ, съ этимъ ничего не подѣлаешь!» и падѣ- лилъ нѣсколькими ударами лежащаго у стѣны. Наконецъ наши страп- никъ отирались на ригу. Здѣсь Спаситель выдернулъ колосъ изъ одного снопа, приложилъ его къ горѣвшему вблизи огарку и пока колосъ сгор- алъ, изъ него съ легкимъ шумомъ посыпалось столько зеренъ, что вскорѣ изъ нихъ образовалась цѣлая куча. Скупой крестьянинъ смотрѣлъ на все это съ жадностью, и когда Господь ушелъ, онъ вздумалъ ему подра- жать. Но огонь попалъ въ снопъ и вскорѣ вся рига сгорѣла до гла. Петръ былъ отмщенъ и крестьянинъ наказанъ за то, что недовольствова- вался даромъ Божиимъ». *Deutsche Pflanzenfage von Berger*, стр. 117.

Къ стр. 373—6, № 218 и 219. О пустынникѣ. Ср. у Драгоманова: «Малор. народн. предап. и разказы», стр. 141: «Какъ молились святые въ старину». Здѣсь будетъ кстати привести новый малорусск. вар. изъ Кіевск. Старинъ 1888 г..

«Я не разъ слышалъ въ Кіевщинѣ слѣдующій довольно пзвѣстный разказъ: 1) «Бувъ соби чоловикъ, що живъ у лѣси и скакавъ зъ колоды на колоду, прыговоруючи: оце тоби, Боже, а це менц, Боже; Отакъ винъ соби спасався и такій вже спасеный бувъ, що мигъ зверху по водѣ ходыты. Коли тымъ лѣсомъ иде червецъ. Прийшовъ винъ до того чоловика, тай пытається: що це ты, чоловиче добрый, робышь? — Спасюся, каже. — «То не такъ же треба спасаться». И навчивъ його вспхъ молитвъ якъ треба, сказано по церковному. Радійде вже тай чоловикъ; годи вже скакати зъ колоды на колоду; молятся вже такъ, якъ його научено. Коли забудь винъ йидно слово. Вижить винъ, догоняйе чепца, щобъ його навчивъ то слово. Прибигае до мора, ажъ бачить — червецъ вже поплывъ, куды йому треба. Той чоловикъ давай бигты по водѣ; коли бачить, вода йому ноги ажъ за кыстки займае. То винъ вернувся и давай зновъ скакати зъ колоды на колоду, та прыговорувати: «оце тоби, Боже, а це менц, Боже» и ставъ винъ зновъ ходыты по водѣ, якъ перше». (Кіевск. Старина, ноябрь 1888 г., ст. 268, О. Рыльск.: Къ изу- ченію украинск. нар. міровоззрѣнія). Ср. также разказъ гр. Л. Н. Тол- стаго: «Три старика». Первообразъ этого разказа паходится къ древне- еврейской литературѣ,—въ *Талмудѣ*, въ какомъ либо изъ *Мидрашей*, или же въ комептаріяхъ къ нимъ. Содержаніе этого разказа я помню очень хорошо съ самыхъ юныхъ лѣтъ, но сдѣлать опредѣленную ссылку—те- перь пока, къ сожалѣнію, не могу.

Къ стр. 399, № 225. «Почему бабы работаютъ не отдыхаючи?» Ср. Бѣлор. сборн. Романова, выш. IV, 10, № 3: «Богъ, баба и мужикъ» и

у Драгом. «Малор. пародн. предап. и разск.» стр. 170: «Огчего же женщны больше работаютъ?»

Къ стр. 409. «Создать и смерть» Ср. у Чубинскаго «Труды», II, стр. 430, № 131.

Къ стр. 437, № 257. Къ преданіямъ о камняхъ прибавимъ здѣсь для полноты еще одно, давно нами помѣченное, но по недосмотру не попавшее на подлежащее мѣсто въ текстѣ этого тома. Оно записано г. Анимеде и напечатано въ 1853 г. во II вып. Этнографическаго Сборника Имп. Р. Геогр. Общества въ ст. «Народныя преданія и памятники».

«Въ селеніи Каменцѣ (имѣніе помѣщицы Павловнчевой, между Себежемъ и Люценомъ Витебской губ.) находятся курганы, вышиною до одного аршина и болѣе, пространствомъ до 400 квадратныхъ сажень... Подлѣ кургановъ, саженьхъ въ пяти, у дорожки, лежитъ дикій камень, продолговатый и плоскій, длиною аршина въ полтора, толщиною въ поперечникѣ съ одной стороны до 8, а съ другой 6 вершковъ, называемый крестьянами *тыстуномъ*. Крестьяне съ незапамятныхъ временъ кладутъ на него деньги, холсты, поясы и проч., приходя для подобныхъ приношеній иногда вереть за 50 и далѣе. Каждый изъ ближайшихъ жителей, проходя мимо этого камня, считаетъ долгомъ взять эти приношенія и при первомъ случаѣ доставить въ церковь. Крестьяне разсказываютъ объ этомъ камнѣ слѣдующее: «Была война; проходили войска и гнались за красной, честной дзявнцей. Дзявнца тая вбѣгла отъ войска, сказала: лучшебъ я камнямъ по зямли каталась, чимъ имъ на пасмишку досталась, и, это сказавши, дзявнца тая въ еготъ *тыстунъ* каминь обярнулась».

«Не болѣе 15 лѣтъ тому назадъ, увѣренность въ необыкновенномъ значеніи упомянутаго камня еще болѣе усилилась отъ слѣдующаго происшествія: одинъ мелкопомѣстный, достаточный помѣщикъ, и притомъ отлично воспитанный, римскаго исповѣданія, имѣлъ въ арендномъ содержаніи имѣніе вереты за три отъ того камня и, издѣваясь падъ суевѣріемъ крестьянъ, велѣлъ привезти этотъ камень къ себѣ въ мызу и положить подъ порогъ амбара, вмѣсто ступени, гдѣ онъ и пролежалъ лѣтъ пять. Между тѣмъ, со времени взятія камня, помѣщикъ самъ и жена его подвергались различнымъ болѣзнямъ и педучамъ во всѣхъ предвиріятяхъ и оборотахъ: въ короткое время пѣз порядочнаго состоянія помѣщикъ дошелъ до нищеты; наконецъ, увидавъ *что-то* (?) во снѣ и полагая, что причина всѣхъ тѣхъ несчастій—насмѣшки надъ камнемъ, онъ прислалъ нарочно людей пѣз Невельскаго уѣзда, гдѣ имѣлъ тогда жительства, вереть за 100, положить этотъ камень опять на мѣсто».

Относительно роста камней и его прекращенія мы получили отъ почтеннаго П. О. Карскаго, уже по отпечатаніи отдѣла, слѣдующее дополненіе:

«Недавно одинъ пѣз прихожанъ нашей церкви (въ с. Цитовянахъ, Россіенск. у., Ковенской губ.), крестьянинъ деревни Барановки, Осинъ Кальвиншъ, человекъ уже пожилыхъ лѣтъ, въ отвѣтъ на мой вопросъ: откуда взялся на свѣтѣ камень? сказалъ мнѣ слѣдующее:

«Вы думаете, что вы только одни знаете о камняхъ? — знаю и я то само, хоть и неграмотный. Мнѣ отецъ мой покойный передавалъ, что

въ началѣ земля вся была ровная и весьма урожайная, т. е. родила хлѣбъ не такъ какъ теперь, а въ десять разъ больше, потому что папей и на показъ ни одного камня не было. Но вотъ дьяволы взбунтовались противъ Бога и захотѣли быть такими же, какъ онъ самъ. Тогда Богъ ихъ сбросилъ съ неба на землю, обратилъ въ камни и проклялъ, чтобы они болѣе не росли. И вотъ который теперь великій камень, то значить, былъ великій дьяволъ, а гдѣ видимъ маленькій камень, — тутъ, значить, былъ маленькій чортикъ. А какъ Богъ ихъ не проклиналъ и они бы все росли, такъ тогда не только что пельзя было бы землю пахать и рожь сѣять, но и ходить по землѣ не можно было бы человѣку. Вотъ и все». — Ср. также въ Бѣлор. сборн. г. Романова, вып IV, стр. 170, № 29.

Большое сходство съ предыдущими сообщеніями заключаетъ въ себѣ относящееся сюда слѣдующее повѣрье Лужичанъ:

«Большіе камни растутъ въ землѣ и изъ земли, но если разъ они увидятъ солнце или только ово къ нимъ прикоснется, то они перестаютъ расти. У нихъ есть и дѣти; малютокъ часто находятъ приросшими къ большимъ. Они сростаются и изъ нихъ опять выходятъ большіе. Сначала они довольно мягки и извилисты и каменотесы однимъ ударомъ разбиваютъ въ куски подобныя камни. Если-же эти куски опять зарыть въ землю, то они снова отвердѣютъ и сростаются. Говорятъ, что камни росли такимъ образомъ до Рождества Христова, по потомъ перестали расти и вотъ почему. Иисусъ Христосъ, во время своего страствія по землѣ, разъ какъ-то ударился о камень, за что и проклялъ всѣ камни, и съ тѣхъ поръ они перестали расти». (*Zendische Volksagen und Gebräuche aus dem Spreewald. Von Wilibald von Schülenburg*“, стр. 269).

Относительно же происхожденія камней мы во первыхъ напомнимъ читателю существующее у Малороссовъ повѣрье, по которому выходитъ, что горы, камни и прочія неровности на землѣ суть созданіе идола, т. е. дьявола: «Що Богъ создавъ, терівне, чисте, а вже що идолове, там саме каміняча, і гори і всяки вирутаси. То идолъ такого ионароблював.» (См. М. Драгоманова. Малорусскія народныя преданія и рассказы, стр. 15, № 41). А во вторыхъ позволимъ себѣ еще привести здѣсь въ русскомъ переводѣ весьма интересное повѣрье эстовъ на этотъ счетъ.

«Каждый камень, а мѣловые въ особености, снабжены чудесными письменами, но не всѣ люди могутъ ихъ разгадать. На этихъ камняхъ написана судьба каждого человѣка въ отдѣльности. *Kivitargod* (Каменные мудрецы), умѣющіе читать сокровенныя вещи на камняхъ, вотъ какъ объ этомъ толкуютъ: Когда Моисей, у подножія горы Синая, разбилъ скрижали закона, то иѣтеръ развѣялъ ихъ прахъ по всей землѣ и изъ каждой пылинки выросъ камень, а на каждомъ камнѣ написаны законъ и судьба людей» (*Wiedemann: Aus dem inneren und äusseren Leben der Ehsten*, стр. 388 и 457).

Кстати замѣтимъ здѣсь, что вообще о камняхъ, какъ о предметѣ религіознаго поклоненія и суевѣрныхъ представленій народныхъ массъ, въ нашей литературѣ до сихъ поръ очень мало свѣдѣній, и даже тѣ немногія, которыми она располагаетъ, зарыты въ грудяхъ Губернскихъ вѣдомостей и другихъ областныхъ изданій и пользоваться ими возможно

только однимъ счастливымъ, въ этомъ отношеніи, столичнымъ жителямъ. По этому не малую услугу оказали бы отечественной этнографіи тотъ, кто взялъ бы на себя трудъ собрать во едино и издать въ свѣтъ все то, что пайдется по части культа камней въ литературѣ нашей и иностранной. Но до тѣхъ поръ мы считаемъ лишнимъ присоединить къ настоящей нашей замѣткѣ немногія слѣдующія, болѣе важныя библиографическія указанія, которыя, если не ученымъ специалистамъ (они, понятю, всегда хорошо освѣдомлены по части библиографіи своего предмета), то кому-нибудь изъ серьезныхъ любителей народовѣдѣнія авось пригодятся:

1. Der Mensch in der Geschichte von Bastian. Т. III, стр. 131—3.

2. Народовѣдѣніе О. Пешеля, въ русскомъ переводѣ проф. Ю. Петри, стр. 254, 256, 293, 305, 307. Въ указанныхъ мѣстахъ названныхъ сочиненій читатель найдетъ довольно обстоятельный обзоръ исторіи поклоненія камнямъ у всѣхъ народовъ древняго и новаго міра, какъ въ старомъ, такъ и въ новомъ свѣтѣ.

3. Deutsche Mythologie v. J. Grimm, изд. 1877 г., т. II, стр. 1017—22, и т. III, стр. 34—9 и 361—3. Здѣсь дѣло идетъ почти исключительно о драгоценныхъ камняхъ, о вѣрованіи у разныхъ народовъ въ ихъ цѣлебную и чудотворную силу п т. п.

4. Der Deutsche Volksaberglaube der Gegenwart, von Dr. Ad. Wuttke.

5. Edm. Weckenstadt. Wendische Sagen, Märchen und abergläubische Gebräuche. Стр. 428—33.

6. Русскіе простонародные праздники И. Снегирева, вып. I, стр. 15 п вып. IV, стр. 69, — ст. «Башь и башика».

7. Очерки сѣв.-западной Монголіи Гр. Н. Потанина, вып. IV, стр. 189 п 773. — О камнѣ «дзада»

Къ стр. 478. Въ подстрочномъ объясненіи къ поговоркѣ: «Не до соли, коли граюць на басоли (взятомъ изъ книги Тышкевича) приводится забавный анекдотъ, который, какъ оказывается, зашелъ въ Минск. губ. изъ Малороссіи, гдѣ онъ зап. г. Залюбовскимъ. Приводимъ его здѣсь вполнѣ изъ II-го тома «Трудовъ» Чубинскаго (стр. 678):

«Теперь мишѣ не до соли.

«Пославъ батько сына за силлю, давъ ёму гривню грошей. Купивъ «силь соли, скільки було сказано ёму, — ще шагой виторгувавъ зъ тихъ «грошей: всплавъ сіль у заполю, тай иде до дому. На дорогі бувъ шинюкъ, «а въ шинюку тому гра музика, люде танцюють, ажъ діль гуде. Надійшовъ «студя нашъ парубокъ и дуже ёму заманулось потанцѣвати, а въ кишені «шагъ мулить. — Музика, грай мишѣ одному!

«Пугукнувъ парубокъ, віддавъ того шага и почавъ танцювати, ажъ «хата мала, а вінъ закида ноги, и въ присідки, и черезъ ногу, усякъ «було. Затанцювавъ парубокъ, а сіль все по троху спилеться зъ заполю. «Що майне вішь ногою, то сіль такъ и пиросна по хаті. А люде стоять «округи, тай приказують ёму саме підъ ногу, мовъ зпарошне виграють:

— «Ой, парубче, сіль спилеться, ой, парубче, сіль спилеться.

«А парубокъ зайшовъ такъ, що й себе не тяне, та все імъ:

— «Тетерь мині не до соли, коли грають на басолі! Тенерь мині не до соли, коли грають на басолі!

«Ходивъ, ходивъ парубокъ, поки ажъ не відтанцювавъ свого шага. «Стала музика, п вінъ ставъ. Глянувъ: ажъ сіль уся по долівці, ще самъ «випъ п поростеравъ іі погами. Скринивсь парубокъ, та въ слѣзи:

— «А бодай ёго лихо година знала! Що-жъ теперь тато скажуть?

«Потягъ собі сердяга до дому».

Къ стр. 485. Сказки-загадки. а) сравн. «Славянск. сказанія о Соломоуѣ и Киповраѣ» академика А. Веселовскаго, стр. 343—5 и его-же: Опыты развитія христіанской легенды, II, Ж. М. Н. Пр., стр. 251.

Къ стр. 503. Привѣтствія, пожеланія, божба, проклятія, ругань, заговоры, заклинанія — подведены у насъ подъ одну рубрику, подъ одинъ общій отдѣлъ, на томъ основаніи, что у всѣхъ у нихъ и дѣлъ одна, а именно: осуществленіе на дѣлѣ того, что ими высказывается въ словахъ или ясно подразумѣвается. Произносящій эти формулы глубоко вѣруеть, что дѣйствія ихъ, добрыя или злыя, при извѣстныхъ условіяхъ, а подъ часъ даже безусловно, могутъ и должны постигнуть тотъ объектъ, въ пользу или во вредъ котораго онѣ произносятся. Эта вѣра раздѣляется народными массаами не только у насъ, но и на западѣ Европы и не совсемъ чужды и культурнымъ слоямъ націй. Не говоря уже о заговорахъ и заклинаніяхъ, которые въ своихъ формулахъ сами часто опредѣляютъ свою неотразимую чудодѣйственную силу, но и ругань, кромѣ выраженной негодования и презрѣнія къ данному предмету, часто лицо, ихъ произносящее, сопровождаетъ всякими зложеланіями, въ непремѣнную обичивость которыхъ вѣритъ всей душой.

Вообще этотъ отдѣлъ народной словесности представляетъ много интереснаго и вполне заслуживаетъ вниманія ученыхъ изслѣдователей. Къ сожалѣнію матеріалъ для работы, за исключеніемъ заговоровъ и заклинаній, изданныхъ уже въ достаточномъ количествѣ, у насъ въ литературѣ едва-едва намѣченъ, въ видѣ нѣсколькихъ страничекъ въ «Словникахъ» Даля и разбросанныхъ выраженій въ Опытѣ областного великорусск. словаря и въ Дополненіи къ нему, изд. Академіей Наукъ.

Относительно формы привѣтствій долженъ замѣтить, что слова: *здороваться, здравствуй* и *поздравляю, поздравленіе* въ дореформенное время почти не слыхать было въ Бѣлой Руси среди крестьянскаго населенія, а вмѣсто нихъ говорилось: *«витатца, повитатца* и т. д., *добры дзень, добра́ ночь, винишюу, винишюемъ, винишваньне*» и т. д.

Къ стр. 606, № 11.

Стихъ о св. Доротѣ.

(Вар. изъ Кобринскаго уѣзда Гродн. губ.)

«Ой шла свента Дорота
Крузь Крулевскіи ворота.
Судосивъ еі ясныи крузь:
«Куды-жъ ты йдьяшь, Дорота?»

— Крузь крулевскіи ворота!
 — Еще гэта круль не годзонъ,
 Що на мэнэ повѣдзяль.
 Всадыв Дороту круль въ тэмныцю,
 А самъ поіхавъ на войныцю.
 Сыдыть Дорота въ тэмныці, —
 Нэ мае круля зъ войныці!
 Сыдыть Дорота дэвэть літъ,
 А таки круля зъ войны пітъ.
 Сыдыть Дорота въ тэмныці,
 Прііжае круль зъ войныці.
 — «Отчыньтэ, слуги, ворота!
 «Чи жива наша Дорота?
 — Якъ жива, круле, якъ жива, —
 — Пыкнѣйна стала якъ була.
 «Нэ вірно слуги служили!
 «На що Дороту живылы?
 — Нэ мы Дороту живылы,
 — Ой жывывъ, круле, Господь Бугъ,
 — Труйца свята я една
 — Свенту Дороту жывыла.
 «Кажу слугамъ голю 1) вариты,
 «Туды Дороту всадыты».
 Свента Дорота въ голю вступала, —
 Пыкнѣйна стала якъ була
 — «Кажу слугамъ шела на быты,
 — «По шклу Дороту водыты».
 Дорота на шкло ступала,
 За ею свента кровь капала.
 «Подайте, слуги, меча острэго 2)
 «Стяты голову быстрэго»
 Еще слуги меча не подамы, —
 Свенту Дороту до нэба взялы,
 Свента Дорота въ нэбі раібе,
 Намъ вічнэ місце шихуе,
 А пану крулю шкло готуе».

«Несомнѣнно передѣлка съ польскаго, но съ нѣкоторыми пропусками. Въ соотвѣтствующей польской иѣснѣ король дѣлаеть Доротѣ брачное предложеніе и получаетъ отказъ, что и слышитъ причиною заключеніе ея въ темницу. Здѣсь же причиною страданій Дороты является грубій отвѣтъ ея на совершенно невинное заигрыванье короля».

Изъ ст. г. Демьяновича. Литовск. Епарх. вѣдомости, 1892 г., № 8.

1) Голий, олій = масло; 2) острэго, быстрэго — польскія формы.

Къ стр. 629, № 24. Мы озаглавили нашъ вариантъ тѣмъ названіемъ, которое утвердилось за нимъ въ нашей литературѣ со времени появленія въ печати сборника духовныхъ стиховъ Кирѣевского (въ 1848 г.). Такъ онъ называется у всѣхъ нашихъ ученыхъ этнографовъ: у Пыпина, Безсонова, академика А. Веселовскаго и другихъ. Но никто изъ нихъ ни словечкомъ ни гдѣ не заикнулся, почему они присвоили этому стиху такой громкій титулъ? Если только потому, что на вопросъ: «что есть четыре?» во всѣхъ вариантахъ русскихъ слѣдуетъ отвѣтъ: «четыре листы Евангелисты», то тамъ же вездѣ на вопросъ: «что есть два?» отвѣчается: «двѣ тавли Моисеева»; стало быть на этомъ основаніи съ такимъ же правомъ можно было бы назвать нашъ стихъ: *пѣсню Моисеевой*. Если же это названіе было въ ходу среди какой-либо части русскаго народа, то кто-нибудь изъ собрателей стараго или новаго поколѣнія давнымъ-давно бы довелъ объ этомъ до свѣдѣнія ученаго міра. Но этого мы не встрѣчаемъ ни въ одномъ изъ извѣстныхъ доселѣ сборниковъ.

Кромѣ того: во всѣхъ другихъ литературахъ, какъ славянскихъ, такъ и романскихъ и германскихъ народовъ, гдѣ, какъ отчасти увидимъ ниже, существуетъ не мало текстовъ, весьма сходныхъ и по содержанію и по формѣ съ нашей пѣсней, ни одинъ изъ нихъ не титулуется Евангелистой пѣсней, хотя почти во всѣхъ на 4-ый вопросъ получается тотъ же отвѣтъ, т. е. 4 листы Евангелисты. Во всякомъ случаѣ этотъ вопросъ вполне заслуживаетъ пристальнаго вниманія ученыхъ изслѣдователей нашей народной словесности.

Что же касается слова *жижка*, то едва-ли оно имѣетъ что-нибудь общее съ историческимъ именемъ Жижка, а скорѣе всего есть не что иное, какъ искаженіе польскаго слова *жакъ*, умен. *жачекъ*, т. е. школьникъ, педантъ. А жакъ (по объясненію Безсонова въ 4 выпускѣ «Калѣкъ переходжихъ», стр. XX) «или дяки, имя шедшее еще изъ Греціи, но вмѣсто церковнослужителей и писмоводителей обращено на учениковъ и студентовъ. Они учились въ Латинскихъ школахъ, подъ непосредственнымъ наблюденіемъ духовенства, а въ счастливыя времена — даже Езуитовъ. Жакъ дѣлался просвѣтителемъ народа и не доросли до строгихъ латинскихъ ученыхъ, руководили народными праздниками. Они подиравляли стихи по своему, присочиняли, а главное разносили вмѣсто *понтниковъ* и *пелыжымовъ*, а еще главнѣе представляли».

Воле подробностей о дякахъ см. стат. г. Житцеваго: «Странствующіе школьники въ старинной Малороссіи» (Кіевская Старина 1892 г., № 2, и въ томъ же журн., въ іюньск. кн. «Преданіе и пѣснь объ экзаменѣ дяка въ старинной Малороссіи» г. В. Боржковскаго. Послѣдняя статья заслуживаетъ наше вниманіе еще тѣмъ, что она сообщаетъ весьма интересный новый вариантъ нашей пѣсни. «Въ м. Мирковѣ (Подольской губ.)» говоритъ г. Боржковскій, записавъ варьянтъ извѣстной пѣсни, такъ называемой «Евангелистой», которая могла быть пѣсней экзаменной для дяковъ и, судя по обращенію къ дяку, была передѣлаца для этой цѣли изъ старинныхъ вариантовъ, распространенныхъ и въ великорусскихъ и въ западноевропейскихъ редакціяхъ. Въ сборникѣ Кирѣевского, напримѣръ, помѣщенъ текстъ этой пѣсни съ такимъ обращеніемъ: «Вы рабы оные,

рабы поученныя, надъ школами выбрацы! Повѣдайте, что есть единъ?» Приводимый вариантъ интересенъ особенно тѣмъ, что къ 12 отвѣтамъ прибавляетъ еще одинъ — тринадцатый, что служить указаніемъ потери первоначальнаго смысла пѣсни, основанной на толкованіи таинственнаго значенія излюбленнаго числа двѣнадцать. Записана она мною отъ старика крестьянина, который выучилъ ее въ молодости «одъ старыхъ людей». Такъ какъ характеръ построенія этой пѣсни хорошо извѣстенъ, то послѣ перваго отвѣта (продолжаетъ г. Боржковской), я приведу сразу тринадцатый, изъ котораго будутъ видны все прочіе...

Ой ты дячокъ учоный,
 На вси школы выбрапый,
 Скажи мени, дячку,
 Що есть тринадцать?
 — Есть тринадцать—пивень заливъ.
 Лыхый землю пролетивъ.
 Есть дванадцать апостолнвъ,
 Одннадцать ученыхкнвъ,
 Десять Божыхъ приказаня,
 Девять Божего поколння,
 Восимъ хоръ хоровымъ,
 Симъ Божыхъ сокроментовъ,
 Шестъ Божыхъ лнннвъ,
 Преднайсвентыхъ Марін,
 Пять ранъ терпнвъ Панъ
 За насъ грѣшныхъ хрестіанъ,
 Штыры лсты Вангелысты,
 А тры патрыархировыхъ,
 Дви таблицы Мусіювыхъ,
 Инденъ сынъ Маріннъ,
 Впнъ на небы крулюбе,
 Надъ нами пануѣ¹⁾».

1) «Ой вы люди учены
 Надъ школами выбрапы!
 Скажите намъ, что есть пять?
 — Пять ранъ терпѣлъ Панъ
 За насъ грѣшныхъ хрестіанъ,
 Четыре листа евангелиста,
 Три лица въ Единнцѣ,
 Двѣ Мойсевы таблицы,
 Единъ Сынъ Маріннъ,
 Той въ небѣ лкуеть,
 Царствуетъ надъ нами.

Пѣсню эту поютъ такъ, что вопросы выводить одинъ запѣвало, а отвѣты поются хоромъ».

(Изъ стат.: «Народныя пѣсни духовнаго содержанія» въ Кіевск. г., «Воскрестное Чтеніе» за 1872 г. № 37).

Въ своихъ «Разысканіяхъ въ области русскаго духовнаго стиха» (въ 32 т. Сборн. отд. р. яз. и слов. П. А. Н., стр. 72—82) и «Замѣткахъ по литературѣ и народной словесности» (въ томъ же сборникѣ, стр. 92—5) многоуважаемый академикъ А. Н. Веселовскій сообщаетъ цѣлый рядъ весьма любопытныхъ историко-литературныхъ данныхъ относительно нашего стиха. Изъ названныхъ статей оказывается, что поперныхъ эта пѣса въ формѣ пѣсни весьма распространена въ разныхъ вариантахъ почти у всѣхъ европейскихъ народовъ, и во вторыхъ, что у нѣкоторыхъ изъ нихъ существуетъ рядъ сказокъ, подъ названіемъ: «повѣсти о числахъ» съ подобнымъ же содержаніемъ въ катехизической формѣ, но гдѣ вопросы задать уже чортъ (какъ въ легендѣ, напечатанной у насъ выше въ выноскѣ, на стр. 633). Что же касается пѣсеннаго текста нашего стиха, то онъ представляется г. Веселовскому краткимъ катехизисомъ, «по катехизисомъ церковно-школьнаго происхожденія, который отвѣчалъ первичнымъ мнемоническимъ требованіямъ духовнаго обученія. Не даромъ «Повѣсть о числахъ» поется на Рождествѣ не только въ Румыніи и у Галицкихъ Русиновъ; среди извѣстной части Евреевъ она приняла значеніе пасхальной пѣсни и французское населеніе Канады иллюстривало ее — архангелскимъ духовнымъ танцемъ». Разыск., стр. 81—2.

Ни самихъ текстовъ вариантовъ (за исключеніемъ двухъ отрывковъ), ни указаній на источники трактуемыхъ имъ текстовъ мы въ статьѣ нашего почтеннаго академика не находимъ. Онъ довольствуется на этотъ счетъ только указаніемъ на библиографію этого предмета въ книгѣ румынскаго ученаго Хыждеу (Cărinte din bătrâni), что для его специальныхъ цѣлей и специальныхъ читателей, пожалуй, и достаточно. Но мы имѣемъ въ виду и тѣхъ любознательныхъ читателей въ провинціи, которые серьезно интересуются народною словесностью и поэтому находимъ весьма у мѣста помѣстить здѣсь цѣликомъ нѣкоторые, болѣе выдающіеся тексты нашей пѣсы изъ имѣющихся у насъ подъ руками сборниковъ, добыть которыхъ въ настоящее время и въ столицахъ не такъ-то легко. При такомъ непосредственномъ знакомствѣ съ объектомъ, подлежащемъ обсужденію, этимъ читателямъ сподручнѣе будетъ критически провѣрить взгляды на него специальныхъ изслѣдователей и составить себѣ о немъ свое собственное мнѣніе.

а) Галицк. (изъ Саноцкаго округа).

«Дячку, дячку вывчепий,
 «На всѣ школы выбранный!
 «Повѣджъ же намъ, що едень а едень?» —
 «Що я вѣмъ, вамъ повѣмъ:
 «Едень то бывъ самъ сынъ Божій,
 «Що надъ нами краюе,
 «И краляваць все буде».

Дальнѣйшіе вопросы, которые доходятъ только до 9-ти, мы здѣсь пропускаемъ, отвѣты на нихъ повторяются въ обратномъ порядкѣ, при последнемъ вопросѣ, такъ:

Дячку, дячку вѣвченый,
 На вѣ школы выбрашиый!
 «Повѣдѣжъ же памѣ, що девять а девять?»
 — Що я вѣмъ, вамъ повѣмъ:
 Девять коронъ ангельскихъ,
 Вѣсѣмъ свѣчъ горить предъ Богомъ,
 Сѣмъ радости у Бога,
 Шести грають лелію,
 Пять ихъ было Божихъ ранъ,
 Штыри листы ангелисты,
 Трѣхъ ихъ было патрулямѣвъ,
 Двохъ ихъ было Божихъ святцъ,
 Єденъ то бывъ самъ Сыпъ Божій,
 Що надъ нами кралюе.
 И кралѣваць все буде.»

Изъ Сборника Я. О. Головацкаго: Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси, ч. II, стр. 146—7.

б) Чешскій.

Mistr 1).

Mistře, mistře vyučeny,
 Ve všech školach vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Jeden? —
 «Jeden pán Bůh náš,
 «Který na nebi přebýváš».

Mistře, mistře vyučeny,
 Ve všech školach vyvičený!
 Pověz mi, co jest to: Dvě? —
 «Dvě tabule Mojžišovy
 «Jeden pán Bůh náš
 «Který nad námi přebýváš».

Mistře, mistře vyučeny
 Ve všech školach vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Tři? —
 «Tři svati patriarchově,
 «Dvě tabule Mojžišovy» atd.

Mistře, mistře vyučeny,
 Ve všech školach vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Čtyři? —
 «Čtyři evangelistově,
 «Tři patriarchově» atd.

1) Впереди этой пѣсни въ сборникѣ Эрбена помѣщена другая, подъ заглавіемъ Řehorská, подъ которой собиратель дѣлаетъ слѣдующее замѣчаніе, вполнѣ относящееся и къ нашей: «Эту пѣснь распѣвали ученики, ходя съ учителемъ изъ дома въ домъ и собирая дары, до учрежденія имперскихъ школъ при императорѣ Іосифѣ II, когда хожденіе это прекратилось. При этомъ часто

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Pět? —
 «Pět ran Ježíšových,
 «Čtyři evangelistově» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Šest? —
 «Šest štoudvi kamených,
 Vinem naplněných,
 «Pět ran Ježíšových» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Sedum? —
 «Sedum darů Ducha svateho,
 Šest štoudvi kamenných» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Osum? —
 «Osmero blahoslavenství,
 «Sedum darů Ducha svatého» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co to jest: Devět? —
 «Devět kůrů andělských,
 «Osmero blahoslavenství» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Deset? —
 «Desatero božich přikázani,
 «Devět kůrů andělských» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Jedenáct? —
 «Jedenáct panen zmortovaných,
 «Na Rejně v Kolině pochovaných,
 «Desatero božich přikázani» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Dvanáct? —

также играли на *mistra* или на *vojaky*, передавая речитативомъ слѣдующія и другія подобныя пѣсни или вирши».

Dvanáct apoštolů
 U boziho stolu,
 Jedenáct panen z mordovaných,
 Na Rejne v Koline pochovaných,
 Desatero božich prikázani,
 Devět kůru andělských,
 Osmero blahoslavenství,
 Sedum darů Ducha svatého,
 Šest štoudvi kamenných
 Vinem naplněných,
 Pět ran Ježišových,
 Čtyři evangelistově,
 Tři svati patriarchově
 Dvě tabule Mojžišovy,
 Jeden pán Bůh náš ¹⁾,
 Který na nebi přebýváš.

Изъ сборника Эрбена: Prostonarodni česke písně a říkadla. V. Praze. 1864.
 стр. 50.

в) Лужицкій.

Dwanasće Heby.

(Vot Maje Rudinojc Bórkowach).

Spojedaj z pismow spojedaj:
 Wele jo jaden?

Jaden jo ten wjerny bóg,
 Na husokim nébju.

Spojedaj z pismow spojedaj:
 Wele stej dwa?

Dwa stej z toga raja
 Bóžego hugnanej,
 Jaden jo ten wjerny bóg,
 Na husokim nébju.

Spojedaji z pismow spojedaj:
 Wele su tśi?

Tśi su patrijarchy,
 Dwa stej z toga raja,
 Bóžego hugnanej,
 Jaden jo ten wjerny bóg
 Na husokim nébju.

1) Jeden pán Bůh na nevi, Který panuje nad nami. nade všemi.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele su styri?

Styri ewangelisty,
Tši su patrijarchu,
Dwa stej z togo raja
Bóžego hugnanej,
Jaden jo ten wjernij bóg
Na husokim nébju.

Spojedaj z pismow spojedaj,
Wele jo pješ?

Pješ su mudre knježny,
Styri ewangelisty,
Dwa stej z togo raja
Bóžego hugnanej,
Jaden jo ten wjerny bóg
Na husokim nébju.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo šesć?

Sesć jo Kana kružow
Wo tej wjaža na tej swažbe
Kana Galilejskej,
Pješ su mudre knježny, at. d.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo sedom?

Sedom božych darow,
Šesć jo Kana kružow at. d.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo wosom?

Wosom božych miłosćow,
Sedom bóžych darow, a t. d.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo žewés?

Žewés jo pór jaúzelow,
Wosom bóžych miłosćow, a t. d.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo žaseš?

Žaseš božych kaznjow,
Žeweš jo pór jańželow, a t. d.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo jadnasćo?

Jadnasće jo gwjedow,
Žaseš božych kaznjow, a t. d.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo dwanasćo?

Dwanasćo jo póstow,
Jadnasćo jo gwjezdow,
Žaseš bóžych kaznjow,
Žeweš pór jańželow,
Wosom bóžych miłosćow,
Sedom bóžych darow,
Šesć jo Kana kružow,
Wo tej wjaže na tej swaźbe
Kana Galilejskej,
Pješ su mudre knježny,
Styri ewangelisty,
Tši su patrijarchy,
Dwa stej z togo raja
Bóžego hugnanej,
Jaden jo ten wjerny bóg
Na husokim nébju.

Изъ сборника Гаупта и Смоляра, ч. II, стр. 150—2.

Приводимый ниже изъ книги Рохгольца *Kinderlied und Kinderspiel* нѣмецкій текстъ интересенъ въ особенности тѣмъ, что онъ сталъ достояніемъ дѣтскаго міра и что число вопросовъ въ немъ доходитъ до 15.

г) Нѣмецкій.

Räthselfrage.

„Guter Gesell, ich frage dich!“
— guter Gesell, was fragst du mich?
„Ich frage dich das erste,
„was ist einmal eins und das mehrste?“

— Ein maleins ist Gott der Herr,
— Der da lebt und schwabt über Land und Meer.

„Ich frage dich das zweite,
„Was die Tafeln Moses besentun?“

— Zwei sind die Tafeln Moses,
— ewig ist Gott der Herr,
— Der da lebt und schwebt über Land und Meer.

„Ich will das dritte frage?“
„Was drei Patriarchen besage?“

— Drei sind die Patriarchen,
— zwei sind die Tafeln Moses,
— einig ist Gott der Herr u. s. w.

„Ich frage dich das vierte,
„was sind vier Evangelisten?“

Viere sind Evangeliste,
Fenst sind Wunden Christi,
Secht Krug sind mit rotthe Wi,
Sacrament sind sieben iu,
acht Stuck Seligkeite,
nün Chör der Engle
zäntusig Litter,
olstusig Jungfraue

„Geter Gesell, ich frage dich!“
guter Gesell, was fragst du mich?
„wie viel sind's Himmels gloste?“

— so viel as zwölf Apostle,
— drizähe Jünger,
— vierzähe Noth'helfer
— füzädy G'hei meuße
wedder Gott der Herr ist ei's. mi liebe G'fell,
und dä bihut ii's vor der Höll! 1)

По поводу этой пѣсни Рохгольцъ замѣчаетъ слѣдующее: «Приведенный текстъ мы сообщили въ діалектѣ Freisnater. Хотя онъ имѣетъ католическую окраску, однако дѣтскій міръ строго реформатскаго Цюриха давно имъ воспользовался для своихъ игръ, какъ это доказываетъ Ульрихъ въ своей исторіи евреевъ въ Швейцаріи (вышедшей въ свѣтъ въ Базелѣ въ 1768 г.), стр. 138. Тамъ указана связь этой пьесы съ одной пасхальной пѣснью евреевъ, которую мы находимъ въ «Serpher Haggadah». Тутъ авторъ цитуетъ въ нѣмецкомъ переводѣ одну только часть названной пѣсни. Мы же съ своей стороны считаемъ цѣлесообразнѣе привести ее здѣсь цѣликомъ въ подстрочномъ русскомъ переводѣ:

1) Есть варианты и на чисто нѣмецкомъ языкѣ, какъ напр. въ *Liederfibel* того же Рохгольца, Симрока и др. собирателей.

(Эход или ахад Мі ёдеа?)

Единъ кто знаетъ?

Единъ я знаю: Единъ папъ Богъ на небесахъ и на землѣ.

Два кто знаетъ?

Два я знаю: Двѣ скрижали завѣта, Единъ Богъ въ небесахъ и на землѣ.

Три кто знаетъ?

Три я знаю: Три патріарха, — двѣ скрижали завѣта, Единъ Богъ въ небесахъ и на землѣ.

Четыре кто знаетъ?

Четыре я знаю: Четыре наши матери ¹⁾ и т. д., т. е. повторяется все предыдущее.

Пять кто знаетъ?

Пять я знаю: Пять книгъ Моисевыхъ и т. д.

Шесть кто знаетъ?

Шесть я знаю: Шесть книгъ Мишна и т. д.

Семь кто знаетъ?

Семь я знаю: Семь дней недѣли и т. д.

Восемь кто знаетъ?

Восемь я знаю: Восемь дней обрѣзанія и т. д.

Девять кто знаетъ?

Девять я знаю: Девять мѣсяцевъ беременности и т. д.

Десять кто знаетъ?

Десять я знаю: Десять заповѣдей и т. д.

Одиннадцать кто знаетъ?

Одиннадцать я знаю: Одиннадцать созвѣздій и т. д.

Двѣнадцать кто знаетъ?

Двѣнадцать я знаю: Двѣнадцать колѣнъ и т. д.

Тринадцать кто знаетъ?

Тринадцать я знаю: Тринадцать Божьихъ качествъ и т. д.

1) Подразумѣваются жены патріарховъ: Сарра, Ревека, Рахиль и Лія. III.

«Упомянутый ревностный изслѣдователь Ульрихъ замѣчаетъ при этомъ, что эта пѣсня, благодаря своей пріятной мелодіи перешла изъ устъ еврейскихъ дѣтей къ христіанскимъ дѣтямъ города Цюриха, при ихъ совѣстныхъ играхъ на улицахъ. Это однако могло случиться въ Цюрихѣ еще до реформаціи, потому что иначе были-бы непонятны намеки на католическое вѣроученіе, какъ напр. упомянуты тамъ 8 блаженствъ, 9 ангельскихъ хоровъ, 11 тысячъ мучениковъ. Новоцѣмекій текстъ этой пѣсни мы находимъ у Симрока *Deutsche Volkslieder*, № 339, съ ссылкой на Циско. На Рейнѣ крестьяне до сихъ поръ поютъ въ веселой компаніи эту пѣсню подъ именемъ *Veſper* (вечерни) и.с.»

Изъ однихъ приведенныхъ выше текстовъ нашей пѣсмы (а подобныхъ имъ масса въ литературѣ европейскихъ народовъ) читатель легко замѣтитъ въ нихъ поразительныя сходства по содержанію и формѣ, какъ между собою, такъ въ особенности съ еврейскою пасхальною пѣсню. Но послужила-ли послѣдняя первообразомъ для всѣхъ остальныхъ, или-же и она сама въ свою очередь позаимствована изъ какого другаго, болѣе древняго источника? — Этотъ вопросъ выходитъ уже изъ рамокъ нашей задачи. Рѣшеніе этого вопроса подлежитъ нашимъ ученымъ ориенталистамъ и этнографамъ. Мы съ своей стороны считаемъ пужнымъ прибавить только слѣдующее:

Какъ пѣсня о колѣкѣ (*хад гадья*), такъ и пѣсня вопросовъ: «Единъ кто знаетъ?» (*эхад ми ѣда*) обыкновенно печатаются рядомъ въ концѣ пасхальнаго молитвенника (*Seder Haggadah*) и въ первые два вечера Пасхи поются въ каждомъ еврейскомъ семействѣ всѣми его членами и приглашенными сотрапезниками за обрядовымъ столомъ. По обязательному сообщенію высокоуважаемаго гебраиста Д. А. Хвольсона названные двѣ пасхальныя обрядовыя пѣсни употребляются во время Пасхи хотя болѣею частью евреевъ, но не во всѣхъ странахъ и не всѣми. Такъ напр. въ изданіяхъ означеннаго молитвенника въ Багдадѣ и Тунисѣ нѣтъ этихъ пѣсней. Ихъ нѣтъ также въ самомъ первомъ изданіи *Seder Haggadah*, вышедшемъ въ Константинополѣ въ 1505 г.

Къ стр. 634, № 26.

Стихъ о «Бомболіѣ».

Вар. изъ Кобринскаго уѣзда Гродн. губ.

Свентый Андрію, свентый Бомболію,
 Додай намъ рады въ своимъ винограды.
 — Радъ-бы я дадать, да нэ моя воля, —
 Самого Творца ще и Господа Бога,
 Который чоловікъ зъ вечера працюе,
 На завтрешній дэнь его Богъ жалуе
 (Голосоньки булы, ажъ нужки помлілы ¹⁾)

1) Въ скобки взяты рѣдко встрѣчающіеся варианты.

Наіхалы козацы, усэжъ сваволыці,
 Заганялы за польці смоляныи спыцы.
 Прійхавъ козакъ, старній атаманэць, —
 Выйнявъ зылзоньку 2) кырызъ 3) потылыцьку.
 «Заснувъ я смачно, що всімъ людямъ значно
 «Нэмнужко уснавъ, — сто восімдесять лѣтъ.
 (Крамінь рубайтэ, а мэнэ выймайтэ)
 «Церкву робьтэ, мэнэ ветаповытэ.
 «Ветавтэ муй трунокъ въ Пыньску на престолі,
 «Ізовсюль будуть людкі прыбуваты,
 «То буду-жъ я імъ ратунокъ даваты:
 «Въ счепсцю, пэсчепенцю всякому процанку
 «Мушу додаты каждому ратунку
 («Хочъ я и пэвдолый, абы въ Божей хвалы»).

Иезуитъ Андрей Боболи проповѣдывалъ католичество въ м. Ивановѣ (Яново, Кобринск. уѣзда, гдѣ и убитъ 1657 г. выведеннымъ изъ терѣнія народомъ). Стихъ о немъ, какъ и стихъ о вѣрѣ остается памятникомъ настойчивости польско-католической пропаганды и неразборчивости употребляемыхъ ею средствъ. Известные фанатики, гонители православія и преданнаго ему народа, беззащѣливо провозглашались святыми, поддѣльвались ихъ мощи, устроивались въ честь ихъ торжественные «фесты», составлялись для народа пѣсни о нихъ, и народъ, въ простотѣ души, воспѣвалъ, какъ мучениковъ и святыхъ, своихъ завязтыхъ враговъ и мучителей, которыхъ онъ самъ въ лицѣ своихъ предковъ предалъ смерти. Такъ некупо католическая пропаганда умѣла спутать понятія народа и перетолковать ему его собственную жизнь! Народъ спасла младенческая непосредственность его сознанія, по которой онъ относится къ факту, не разсуждая о задней сторонѣ его, не желая знать о томъ, что составляетъ его подкладку, поэтому, хотя его успѣли пріучить праздновать день памяти Иосафата Кунцевича и воспѣвать «Вомболія», однако тѣ тенденціи, выразителями которыхъ были Иосафатъ и Вомболій, не тронули его. Народъ съ чужихъ словъ признавалъ ихъ святыми, мучениками, — и только. Какъ ни близко къ «Вомболію» къ нашему народу по мѣсту своихъ лжеподвиговъ и смерти, однако, народъ, кромѣ пѣсни въ честь его, ничего о немъ не знаетъ, — доказательство, что зло католической пропаганды коснулось его своею вѣншею стороною, своимъ выраженіемъ, но ея душа, ея идея въ своемъ антогонизмѣ восточному православію не оставила въ немъ слѣда.

Кстати. Въ Брестскомъ уѣздѣ въ народѣ есть сказка о Вомболіи, въ которой этотъ лжесвятой представляется шарлатаномъ, выдающимъ себя за чудотворца и въ концѣ концовъ терпящимъ полное фіаско. О послѣднемъ чудѣ его разсказывается такъ: Вомболій предсказалъ царю турецкому, что въ такой-то день на совершенно ясномъ небѣ появится тучка, величиною въ шанку, изъ которой при громѣ и молніи будетъ падать дождь, но на такомъ маломъ пространствѣ, которое можно накрыть рѣшетомъ. Въ назначенный день царь турецкій и множество народа ждали

чуда. Бомболій имѣлъ особеннаго устройства ящикъ (скрыню), въ которомъ онъ могъ свободно летать и подниматься на значительную высоту. Въ этомъ ящикѣ поднялся онъ, захвативъ съ собою огниво, жерновъ и кувшинъ воды, и остановился высоко надъ народомъ. Народъ дѣйствительно увидѣлъ предсказанное чудо, но во время чудеснаго дождя одинъ турокъ выстрѣлилъ въ тучку — пуля пробила ящикъ, и самозванный святой упалъ на землю. Обманъ раскрылся, и Бомболій былъ убитъ. Думается, что на эту сказку можно смотрѣть, какъ на выраженіе пролическаго отношенія народа къ навязанному ему святому. Такое-же отношеніе къ Бомболію проскальзываетъ, повидимому, и въ заключительномъ стихѣ пѣсни о немъ:

Хочь я и пѣдалы, абы въ Божей хвалы.

Этого стиха нѣкоторые варианты не имѣютъ. Можетъ быть, народъ прибавилъ его отъ себя, чтобы высказать свой постоянный взглядъ на Бомболія, какъ на святого не особенной святости.

Изъ статьи М. М. Демьяновича: «О духовныхъ стихахъ, употребительныхъ въ Брашевическомъ приходѣ, Кобринскаго уѣзда». Литовск. епарх. вѣд., 1892 г. № 10.

Къ стр. 635, № 26. Пѣсня эта была сильно въ ходу среди бѣлорусскаго населенія во время уни и усердно распѣвалась богомольцами какъ въ церквахъ униатскихъ, такъ и въ костелахъ, почему и называется *костельною*. Простой народъ въ сущности мало отличалъ одинъ Божій храмъ отъ другаго; онъ съ одинаковымъ усердіемъ молился какъ въ томъ, такъ и въ другомъ. Точно также онъ, помимо наружнаго вида, мало отличалъ ксендза отъ священника-униата. И къ тому и къ другому онъ, въ случаѣ надобности, всегда обращался со словами: батюшка ксендзъ, или ксендзъ—батюшка! О степени-же распространенности этой пѣсни въ эпоху до *возсоединенія* достаточно будетъ привести здѣсь нѣсколько строкъ изъ отзвука уже покойнаго достоючтеннаго моего сотрудника С. К. Шимковича по разсмотрѣніи имъ въ рукописи отдѣла духовныхъ стиховъ, приготовленнаго къ печатанію въ 70-ыхъ годахъ И. Р. Георг. Обществомъ моего перваго бѣлорусскаго сборника. При этомъ надо замѣтить, что почтенный мой рецензентъ былъ коренной бѣлоруссъ, вышедшій изъ среды мѣстнаго духовенства, и горячо любившій свой народъ. Вотъ эти строки: «Прочитавъ вашу тетрадь съ духовными стихами и стихотвореніями, я вспомнилъ, что нѣкоторые изъ нихъ мнѣ часто приходилось слышать въ молодости моей, лѣтъ 25, 30 тому назадъ, въ мѣстечкахъ Бѣшенковичи, Чашинки (Витебской губ.) и Смолянахъ (Могилевской губерніи); таковы: «Ахъ, мой Боже, вѣру Табѣ» и «Ишли три папечки Христа шукаці». Пѣніе этихъ двухъ пѣсень, особенно первой, было очень употребительно въ народѣ (до возсоединенія униатовъ съ православными) въ униатскихъ церквахъ, городохъ, мѣстечекъ и селъ; по воскресеньямъ и праздничнымъ днямъ ее часто можно было слышать. Послѣ обѣдн и вечерн всѣ присутствующіе въ храмѣ мужчины и женщины становились на колѣна и общимъ хо-

ромъ пѣли ее. Эта пѣсня была перепечатаваема въ пѣкоторыхъ бого-служебныхъ книгахъ униатскихъ, но въ народномъ употребленіи подвергалась разнымъ измѣненіямъ, широчемъ незначительнымъ. Вторая была въ ходу, особенно у мѣщанъ и преимущественно у набожныхъ мѣщанокъ, которыя распѣвали ее дома при благоговѣйномъ душевномъ настроеніи, особенно въ великопостные дни; извѣстна она была и многимъ крестьянкамъ, или вѣрнѣе сказать, крестьянкамъ. Навѣвъ этихъ пѣсенъ мѣѣ и теперь поминтся. Не знаю, поются ли онѣ обѣ и въ настоящее время гдѣ нибудь, по первую изъ нихъ, лѣтъ 8 назадъ, я слышалъ въ м. Спротино, во время храмоваго праздника отъ нищихъ, которые пѣли ее вмѣстѣ съ Лазаремъ, сидя при дорогѣ, и не очень давно въ м. Придужуйскѣ, тоже отъ нищихъ при костелѣ». (Бѣлорусск. народныя пѣсни Шейпа, стр. 385—6).

Въ дополненіе къ сказанному здѣсь весьма кстати будетъ привести изъ означеннаго сборника одинъ изъ трехъ помѣщеныхъ тамъ (стр. 391—94 (вариантовъ упоминаемой Шимковичемъ второй пѣсни. Вотъ этотъ вариантъ:

Ишли три панепки
Христа шукаци,
Ой Езу, мой Езу!
Христа шукаци. ¹⁾
Сустрѣли панепки
Да трехъ жидовьѣй:
«Ци ня вы, жидове,
«Христа мучили?»
— Ой ня мы, панепки, —
— Наши ойцоѣя.
Ты узійздзи, панепка,
На круту гору,
Ты ўзглянь, панепка,
Подъ ясену зару.
А подъ ясной ли зарой
Бѣль косьцель стоць,
А у тымъ косьцель
Три гробы стояць.
А ў першимъ гробѣ
Пань Езусъ ляжиць,
А ў другимъ жа гробѣ
Апѣлки яго,
А ў треццимъ жа гробѣ
Свента Марія,

1) Припѣвъ повторяется послѣ каждыхъ двухъ стиховъ, съ повтореніемъ послѣдняго изъ нихъ. Можетъ быть, что вмѣсто: «Ой Езу мой Езу», пѣвалось: «Ой Езумъ, ой Езумъ». Но въ старческомъ, дрябломъ голосѣ моей пѣвицы нельзя было ясно различить настоящаго произношенія.

А пирадъ Язусомъ
 Свѣчи пылаюць,
 А пирадъ авѣлкомъ
 Пташки спиваюць,
 А пирадъ Маріей
 Рожа расцвила.
 А виляцѣѣ жа зъ рожѣ
 Бляюсенъки птахъ:
 Само яму чарство
 Растворилося,
 Само яму небо
 Расчпялося, —
 Ой Езу, мой Езу,
 Расчпялося.

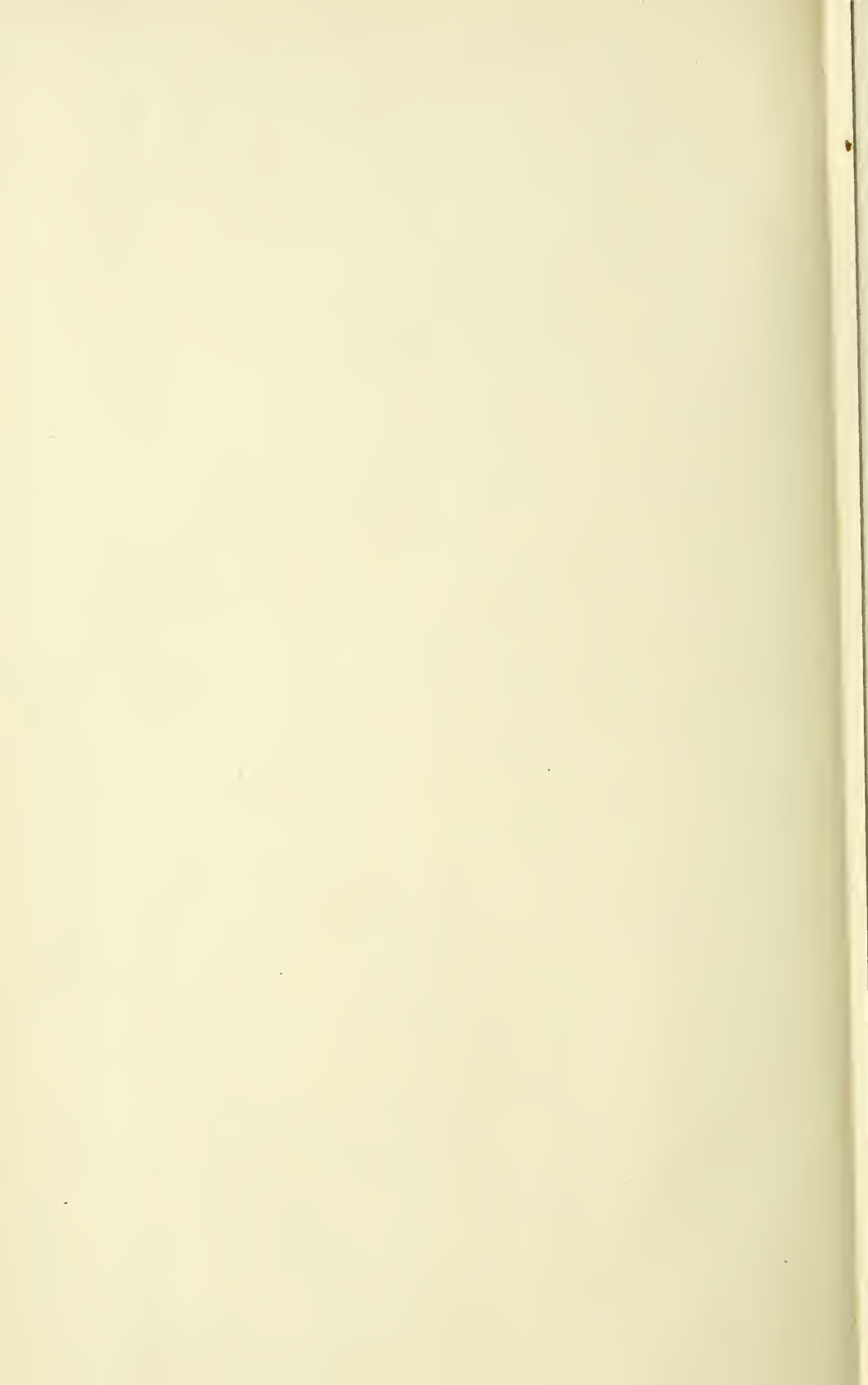
(Зап. мною въ 1867 г. отъ бывшей дворовой безграмотной 60-ти лѣтней старухи Арины).

Къ стр. 641—661. Б. Вирши и т. д. Въ большей части пумеровъ этого отдѣла нѣтъ почти никакихъ слѣдовъ мѣстнаго говора и по языку они нисколько не отличаются отъ обще-русскаго литературнаго. Причина тому, полагаю, та, что они не были записаны непосредственно съ устъ народа, а списаны со старинныхъ завѣтныхъ тетрадей, которыя во многихъ крестьянскихъ семействахъ хранятся какъ святыня. Но тѣмъ не менѣе эти №№ заключаютъ въ себѣ много небезынтересныхъ данныхъ въ другихъ отношеніяхъ.

12 30 / 10 64

BINDING SECT. SEP 27 1967

PG
2013
A65
t.57

Akademiia nauk SSSR. Otdelenie
nie russkogo iazyka i slovesnosti
Sbornik

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
